

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטאו

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלם

שנה שלוש-עשרה, א.

ירושלם, ניסן, תרצ"ו

כתבת המערכת: ירושלם, ת. ד. 1047

חברה להוצאת ספרים על-יד האוניברסיטה העברית

התכנ

ע

3

ידיעות בית הספרים

ביבליוגרפיה:

7

דפוס ארץ ישראל

א. ספרות עתית 7; ב. קבצים ומאמרים 7; ג. ספרים וחוכמות 11.

39

הספרות העברית ומדע היהדות

א. ספרות עתית 39; ב. קבצים ומאמרים 40; ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל 41; ד. מדע המקרא 44; ה. ברית חדשה 50; ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית 50; ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית 54; ח. קבלה וחסידות 57; ט. חפלה ועבודה, דרשות 57; י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה 60; יא. עם ישראל בהווה 77; יב. ציונות וידיעות א"י 81; יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות 89; יד. בלשנות 90; טו. ספרות יפה עברית של ימי הביניים 91; טז. ספרות יפה עברית חדשה 93; יז. ספרות יפה וודית 94; יח. ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים 98; יט. ספרות הנוער 100; כ. חנוך וחוראה 101; כא. ספרי למוד 102; כב. ספרי מדע כלליים בעברית 104.

בקררת:

- 12 ש. ח. קוק: א"עזר בן יעקב הכבלי, דיואן יו"ל ע"י ח. בראדי ...
- 14 ב. שוחטמן: ח. נ. ביאליק, דברים שבעל-פה ספר ב' ...
- 15 ב. שוחטמן: כתבי יצחק בן צבי ...
- 18 ע. אולסבג: א. דרואנוב, ספר הכדחת והחדור ...
- 22 פ. גואק: א. י. לוי, בראות הצבור ...
- 26 א. רופנברג: מ. נרקיס, משבעות ארץ-ישראל ...
- ש. אוסישקין: B. M. Goadby & M. I. Doukhan: The land law of Palestine ...
- 33 ח. ברגמן: S. Shunami, Bibliography of Jewish bibliographies ...
- 41 ח. רוזנברג: U. Cassuto, I manoscritti Palatini ebraici etc. ...
- 62 ר. שמואל: Germania Judaica I ...
- 65 א. סנדלר: G. Kisch, Die Prager Universität und die Juden ...
- 68 ש. ד. גורשיון: F. Rosenzweig, Briefe ...
- 70 מ. נרקיס: A. Rubens, Anglo-Jewish portraits ...
- 91 ש. ח. קוק: ר' משה בן יעקב נ' עזרא, שירו החל יו"ל ע"י ח. בראדי ...

מאמרים וחקירות:

- ש. ליברמן: על שני כ"י. א. גליונות המוחסין לר' בצלאל אשכנזי.
- 105 ב. היינשטאד למסכת שבועות ...
- 114 א. מ. הברמן: נשים מעתיקות ...
- 121 א. יערי: לקוטים ביבליוגרפיים: טו. מצאצאי שונצין ...
- 131 י. דא סלונה רוזה: מלואים ל"רשימת ספרי לאדנו" מאת א. יערי

הערות:

- 137 ח. ד. פריעדברג: הערה (על הסכמות ועד ד' ארצות) ...
- 138 ב. ש. מ. ה"ס: מלואים לרשימות הגדות של פסח ...
- 138 ספרות ליוכל הרמב"ם ...

ידיעות בית-הספרים

(טבת-אדר תרצ"ו)

פעולה לטובת בית-הספרים בפולין

חברת דורשי האוניברסיטה העברית בורשה חשיכה לפעול גם בזמן האחרון לטובת בית-הספרים ושלחה 13 תיבות-ספרים שכללו ביותר ספרים עבריים, יודיים ויודאיסטיים שיצאו-לאור בשנים האחרונות בפולין. כמו-כן חידשה החברה את חתימתה על כמה כתבי-עת מדעיים וחלטה על כמה כתבי-עת מדעיים חדשים בשביל בית-הספרים, החברה מסיעת במדה רבה לרכישת ספרים דפוסי פולין הנדרשים ע"י קוראים או לשם השלמת ספרים ועתונים הנמצאים בבית-הספרים שלא בשלמות.

פעולה לטובת בית-הספרים ביוגוסלביה

הועד לאוניברסיטה העברית בירושלם אשר בנגרף שלח 220 ספר, רובם ספרי-משפט חדשים בלשון הסרבית, ומיעוטם ספרי תקלאות וספרות יפה בגרמנית. במשלוח זה השתתפו בתרומות-ספרים מר פליכס באום מנגרב והסו"ל ג. קזן ספליבר.

פעולה לטובת בית-הספרים בשווייץ

עזבון זהלגטות. בזמן האחרון העבירה, החברה השווייצית לטובת האוניברסיטה שבירושלם ירושלים על חשבונה את הספרים מעזבונם של ליאונטרד וסרגריתא וזהלגמא. העזבון כולל 845 כרכים של ספרות כללית, היסטוריה, פילוסופיה, בלשנות קלאסית ואמנות, הכל בהוצאות טובות ובצורה יפה. כמו-כן שלחה החברה השווייצית כתבי-עת מדעיים שונים הדרושים בבית-הספרים וטיפולם במתנות של יחידים.

מתנות ממשלות

ממשלת ארץ-ישראל, השולחת לבית-הספרים בקביעות את כל פרסומיה, נדבה הפעם את שני הספרים היפים מאת ויליאם תרן על כנסית הקבר הקדוש בירושלם וכנסית-הלירה בבית-לחם. הקונסול הכללי של ממשלת ספרד בירושלם נדב ספרים שונים בתולדות ספרד ובעניני רפואה.

עזבון פרופ. ליאון קלנר

בהשתדלותו של פרופ. נ. בנטוויטש, רכש סר הרר סקר מלונדון בשביל בית-הספרים את ספרות הסנוח פרופ. ליאון קלנר מוניה, שהיה מידידיו הקרובים של הרצל. הספריה כוללת למעלה מ-13000 כרך, רובם ספרות אנגלית ובלשנות אנגלית.

מתנות מר מ. לֶבְרֶפּוֹל

מר מ. לֶבְרֶפּוֹל מאמשטרדם רכש בשביל בית-הספרים 31 ספרים עבריים מספרותו של פורנס שנמכרו שם במכירה פומבית. ביניהם ספרים אחדים וקריר מציאות. כל הספרים הללו ניתנו ע"י המנדב לכבודו של ד"ר מ. שלסונגר בירושלים.

מתנות כתבי-יד

פרופ. ש. דובנוב שלח לבית הספרים 44 מכתבים וגלויות שנכתבו ע"י הסופר וחוצ' שפ"ר אליו.

מר פ. י. מרקס (סירני), הידיד הנאמן לבית-הספרים, חזר ושלח כ"י בכתב ובלשון פֶּטֶטָה עם ציורים, כתוב על קלפת-עץ. זהו כה"י הראשון בכתב זה בבית-הספרים.

מר א. בֹּרֶךְ (קוגין, מלבר) שלח באמצעות מר קֶלֶצֶל מירושלים, כתובה יפה מצוירת בצבעים רבים שנכתבה בקוגין בשנת תרס"ב.

מחלקת ספרי-הרפואה ע"ש ד"ר י. ירחע

ד"ר יוליוס ירחע (ניוירורק) שעל שמו נקראת מחלקה זו, חזר והעשיר את המחלקה ואת סניפיה בערי הארץ ע"י מתנות שונות. הוא חידש את החתימה על עשרות כתבי-עת ברפואה בשביל בית-הספרים וחתם על כמה כתבי-עת חדשים.

הנהלת קופת-החולים של הסתודות העובדים בירושלים, מסרה לבית-הספרים את כל הספרים מעובנה של הרפואה כמוסדות-הרפואה שלה, ד"ר ג. דורפמן ז"ל.

פרופ' הלברשטֶטֶר (ירושלים) נדב 8 ספרי-רפואה חשובים מהשנים האחרונות.

פרופ. י. ש. זֶקֶסֶלֶר (ניוירורק) שלח 3 אכסמפלרים מספרו האחרון על נירולוגיה קלינית.

פרופ. טֶרֶק צ'וש (בודפשט) שלח 82 הדפסות מיוחדות בעניני רפואה.

פרופ. ל. פונסיפ (טרטו) שלח את שני ספריו האחרונים במקצוע
רפואת-העצבים.
ד"ר אלן רום (ניוירוק) נדב שורה של ספרי-רפואה עתיקים מהמאה
ח"ז והי"ת.

מתנות שונות

ד"ר ש. איגל (לבוב) נדב כרכי כתבי-עת כפידוסופיה וכפסיכולוגיה.—
ד"ר ק. בוף (מינכן) נדב פיתוחי-עץ משנת 1493 המתאר את עלילת-הדם של
שמעון מטריננט.— ד"ר ה. הרים (ברקלי, קליפורניה) נדב את חמשת הכרכים
של תרגום הזהר לאנגלית, לזכר ה. ל. רומשילד.— הגב' שרה הרים (מיאמי,
פלורידה) נדבה סכום כסף לקניית ספרי-חנוך.— רבי ס. ש. נ"ז (ניוירוק) שלח
ספרים חדשים בעניני יהדות.— פרופ. ח. ויצמן (רחובות) נדב 10 ספרים
בפסיקה ובכימיה.— ד"ר ג. זקש (מדריד) נדב ספרים ספרדיים, מהם
הנוגעים לעניני יהדות.— מר ש. מולקובסקי (תל-אביב) נדב ששה
כרכים של קטעים מהעתונות האנגלית והצרפתית על א"י בימי המלחמה
העולמית.— ד"ר מ. מלמי (ניוירוק) שלח 41 ספרים וחברות, רובם בעניני
בלשנות.— פרופ. א. ינובסקי (ניוירוק) שלח מספר ספרים שנכתרו ע"י
בית-הספרים מתוך רשימה גדולה.— הוצאת ר. קוויט (וינה) שלחה את
הספרים החדשים שיצאו-לאור בהוצאתה.— מר פ. מרגולין (תל-אביב),
מי שהיה עורך „הזמן וכו", נתן את האפשרות לבית-הספרים לבחור לו מתוך
אסף-ספריו מספר ספרים וכרכי עתונים שיצאו-לאור בהוצאתו.— מר ח. ש.
גוריוזען (בלטיסור), הידיד הנאמן לבית-הספרים, חזר ושלח מספר ספרים;
בהשדלותו נדבו שני בני עירו, ד"ר חיים זיידל ומר יהושע פלוביץ, ספרים
שונים.— פרופ. י. סטוטשביסקי (וינה), המעשיר והולך את אסף ספרי-
המוסיקה שבבית-הספרים, חזר ושלח ספרים וכרכי כתבי-עת חדשים כמוסיקה.—
מר א. פ. סקולמן, בשם הועדה האמריקאית לסחלקת-החנוך שבאוניברסיטה
העברית, שלח 28 ספרי-חנוך לשמוש המחלקה הזאת.— מר הינריך שניצלר
(וינה) שלח את כל כתבי אביו הסופר המנוח ארתור שניצלר עד כמה שהיו
חסרים עד כה בבית-הספרים.

מחלקת האוטוגרפים והפורטריטים

למחלקה זו (אסף אברהם שְׁבֶדְרוֹן) נדבו בזמן האחרון: פרופ' קרל
אופנהיים (ברלין): ציור טכתבים של פרופ' פאול ארליך על נושאים
סרעיים; מר גדליהו אָלְקָם (ירושלים): ציור תמונות של סופרים ועסקנים
יהודיים; מר ק. אבטליון (על ידי קרן היסוד בוקרשט): תמונה קבוצית

של אנשי-שם יהודיים; מר מתתיהו אפרתי (ורשה, ע"י מר אברהם אפרתי, ת"א): שטר מכירה בחתימת ר' לוי יצחק מברדיצ'ב; פרופ. ה. באבר (ע"י חברת דורשי האוניברסיטה, טרנופול): כ"י, "הדת והחיים" מידו ראובן אשר בראודס, (חלק ראשון עם הוספות); הרב ר' חיים ברודי (ירושלים): תמונת ר' מרדכי שמואל גורוני; דר' יצחק גולדברג (ברוקלין מס'), ע"י חברת דורשי האוניברסיטה, אמריקה): שני מכתבים של מרדכי עמנואל נח; מר א. דרוראנוב (תל-אביב): 3 מכתבים מאת ראש הועד הפועל של תי"צ ביפו, יהודה ליב בינשטוק; הסתדרות הציונים בברלין (ע"י מר א. הופמן): תמונות חוקרי העצבים הפרופ' רוכט וכונו ארנסט ריפק; מר יעקב דב. גרלין (הוסטון, טקסס): גלויה של מכס נורדאו מ-1920 על הוצאות ושוב-א"י ודרכי הגשמתו; מר דב. יפה (נס-ציונה): תמונת אביו הביולוגי שלמה יפה; הרב אהרן מאיר (תל-אביב): מכתבים מחוקרי חכמת-ישראל אברהם ברלינר ואריה שנירן; דר' א. פירסט (שפיה) מכתב מח. נ. ביאליק; פרופ' הרי פרידנלד (בלטימור): מכתב קצין-הצי האימלקי והנדונאי הציוני אנג'לו לוי בנקיני, שנרצח על יד דמשק; גב' ג'ניט רובינסון (ע"י מר דוד קליין, ניו-יורק): הבית הראשון של "התקוה" בכת"י וחתומתו של נפתלי הרץ אימבר משנת תרס"ח, סמוך לסותו; מערכת "דבר" ע"י מר דב. שטוק: מכתב אליעזר בן-יהודה בשאלת הלשון העברית בא"י; מר אברהם יוסף שטייב (ורשה, ע"י מר יעקב כהן): 8 אגרות מח. נ. ביאליק לדוד פרושמן (פורסמו ב"התקופה" כ"ח); מר היינריך שניצלר (וינה): תצלום אביו הסופר ארתור שניצלר.

לאוסף זה נדב עכשיו המטיפ מר צבי הירש פסלנסקי (תל-אביב, ע"י מר מרדכי בן הלל הכהן) את ארכיונו, המכיל מספר רב של מכתבים, שנשלחו אליו במשך חמשים שנה ומעלה. ביניהם מאת: זלמן אפשטיין (על הגירת תבלה לארגנטינה), נפתלי הרץ אימבר, יהודה גרוזבסקי (בדבר יסוד חברת "קרן קימת" ליישוב א"י ב-1891), ישראל זנגויל, לואיס מרשל, מ. ל. ליזינגלום, ר' שמואל מוהליבר, נרסיס ג'ון, ר' יצחק אלחנן ספקטור, ר' יצחק יעקב רייניס, שפ"ר ועוד.

הקן שניאה

בק"ם י"ב, א', עמ' 66, שורה 8 מלמעלה, במקום "כ"י צ"ל", לבלב".

ביבליוגרפיה*

דפוס א"י.

א. ספרות עתית.

1. הד הנגן. תל אביב, מרכז התאחדות הגננות בא"י, (דפוס גוטנברג), תרצ"ה. 17 : 24.

הוספה ליהוד החנוך. תכופות ההופעה לא נזכרה. חוב' א"ב יצאה בסוף תרצ"ה.

2. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. ארכיון ומזאון העבודה. ידועות ארכיון ומזאון העבודה שליד הועד הפועל של הסתדרות העובדים בארץ ישראל. תל אביב, חש"ד, תרצ"ג. 14 : 19.

גל' א' יצא בתמו. העורך: ש[מואל] איזנשטדט.

3. כתחנו; יוצא אחד לשבועים של תלמידיו המחלקה השניה של הגמנסיה העברית בירושלים. ירושלים, תרצ"ה. 22 : 28.

גל' א' יצא בל' בניסן. הקטגורף מכתב מכונה בצד אחד של הדפים.

4. The Palestine journal; the official organ of the Palestine civil service (1st division) association. Jerusalem, The commercial press, 1935. 15 : 23. רבעון. — חוב' א' יצאה ביוני.

5. The Palestine journal of botany and horticultural science. Rehovot, (M. Shoham's press, Jaffa); Den Haag, W. Junk, 1935. 15 : 22. בראש השער השם בעברית: רשימות לבוטניקה ולמדעי גנות. Editor: H. R. Oppenheimer. יוצא לעתים בלתי קבועות, בערך שלש פעמים בשנה. — מספר א' של כרך א' יצא באוגוסט. המאמרים באנגלית. אחד בגרמנית.

ב. קבצים ומאספים.

6. אֶלְמָה; מאסף האגודה לסדקי היהדות בירושלים... מאסף א. ירושלים, ראובן מס, (דפוס מרכז), תרצ"ו. 44, 160, ק. 16 : 24. העורך: ב[נימין] מ[נשה] לוין. מהת כן: א. ח. פריימן: שלשלת היחס של משפחת הרמב"ם. — פרק מהקדמת הרמב"ם להמשנה. — ח. בראדי: קטע חדש מ-אשא משלי לרס"ג. — א. יעקבס: היחס של ס' הכוזרי

* הביבליוגרפיה הזאת מציגת את ההופעות הספרותיות משנת תרפ"ד ואילך. — המספרים בסוף כל ספר וספר מסמנים את רחבו וארכו בסנטימטרים.

אל הפילוסופיה. — יעקב רייפמאן: תולדות רבנו בחיי. — מ. רבינוביץ: פיוס לר' יעקב סרפון. —
ב. מ. לוי: המתיבות והריף. — מ. זיידל: מליצות ספר משלי בפי ישעי'. — ח. ילון: קלני
מראשי קלני מורועי. — ש. ח. קוק: גדל התורה ויחסה לגדל העולם. — נ. בראון: חקרי מלים. —
ה. צייטלין: על החזון לעתיד. — מ. שולאס: לשלשלת היחס במשפחת ר' יהודה החסיד. —
מוסף האלמה: זאב יעבץ: חזון השיר אשר חזה ר' עקיבא על כל הקורות את בני עמו
והוא פשר דברי מגלת שה"ש. בצרוף תוספת מאת א. י. קוק.

7. בדור יורד: קובץ מאמרים בשאלות השעה של העדה הספרדית
בירושלים. יו"ל ע"י קבוצת-עסקנים, בהוצאות ובהשתדלות י. נ. סורחוי. ירושלים,
(דפוס ר. ח. הכהן), תרצ"ה. 111, 112 ע. 17 : 24

התכן: ירידתה של העדה הספרדית וסבותיה. — העדה הספרדית בירושלים ועדות המזרח. —
הספרדים ועדת התימנים. — העדה הפרסית וסבלותיה. — עדת המערבים בירושלים. — העדה הבוכארית
בירושלים. — מוסדות הישוב הישן והספרדים. — עוד 9 מאמרים ורשימות, המכילים דברי בקרת
על מנהיגי העדה הספרדית. קול קירא לארגון משותף של עדות המזרחיות בירושלים.

8. בשער: עיון חד-פעמי הוצא לאור ע"י ההתאחדות העולמית של
הציונים הכלליים בא"י. ירושלים, בית דפוס לאומי בע"מ, תרצ"ה. 4 ע. 33 : 53.
יצא בכ"ב מנחם אב.

9. דבר: מוסף לשבתות ולמועדים. י' (כרך י"א): לזכר סגדלי עם
שנת המאה להולדתו. תל אביב, תרצ"ו. 8 ע, 5 פורטרטים. 28 : 44.
התכן: ד. ש[טוק]: ראשי פרקים. — י. א. זידמן: קשת שגווניה מרובים (שרטוטים
לסגנון). — ש"י אברמוביץ: שתי אגרות. — נ. גרינבלט: שתי ספות מרות בכוס. — אמרות:
ביאליק, פרץ, פרישמן, ברנר. — אספקלריה של יובל (סקירה על ספרות חגיגה).

10. דבר: מוסף לשבתות ולמועדים. ח' (כרך י"א): לשאל טשרניחובסקי
בן הששים. תל אביב, א' מכת תרצ"ו. 8 ע, 4 פורטרטים. 28 : 44.
התכן: ש. טשרניחובסקי: בלדה (קטע). — שירים מאת ש. מלצר וש. שלום. — י.
פיכמן: ש. טשרניחובסקי. — י. ח. ברנר: רעיון העבודה בשירי טש. — ד. ש[טוק]: בלב הערבה. —
א. רגלסון: טש. ולונגפלו. — צ. קרול: אמן התבנית. — נ. גרינבלט: לתרגום "איליאס". —
ד. זכאי: המתרגם.

11. דבר: מוסף לשבתות ולמועדים. ז' (כרך י"א): עשר שנים למות
יה"ל. תל אביב, כ"ד כסלו תרצ"ו. 8 ע, 2 פורטרטים, פקסימיל. 28 : 44.
התכן: ד. ש[טוק]: ציוני דרכו. — יה"ל: זה לעומת זה: ספור שנכתב בתרמ"ט
ונתפרסם בזה לראשונה בצירוף שני מכתבים של מחברו ע"י א. ז. בן-ישי. — ר. ס. : אביו
זקנו. — י. יברכיהו: קוים.

12. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. אגדת פועלי הארץ.
עיון פועלי הארץ. תל-אביב, 1933. 10 דף. 21 : 32.
יצא בינואר. הקטגוריה מכתב מכונה בצד אחד של הדפים.

13. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. אגדת פועלי העץ.
עלון פועלי העץ. תל-אביב, 1933. 121, 6-2 דף. 21 : 33.
הקטוגרף, מכתב מכונה בצד אחד של הדפים. יצא במרץ.

14. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הועדה הבין קבוצתית
לשאלת המסור המשותף. פעוטות; קובץ הרצאות שהורצו בשעורים למטפלות
בבתי הילדים בקבוצים ובקבוצות. בעריכת ישראל רבקה. תל אביב, (דפוס
אחדות), תרצ"ה. 116 ע. 15 : 23.

בראש השער: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל. הקבוצה המאוחדת.
חבר הקבוצות. הקבוצה הארצי השומר הצעיר.

15. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. מועצת פועלי תל-
אביב ויפו. סיעת הפועלים בעירית תל-אביב. תל-אביב, העיר והעירייה;
קובץ. תל-אביב, (דפוס אחדות), תרצ"ה. 51 ע, ציורים, תמונות. 25 : 32.
הקבץ יצא לפני הבחירות לעירייה. — המדורות: בדיון על התקציב. — טקירות והערכות. —
כיצד מכינים בחירות. — מהדי העתונות.

16. ההתאחדות העולמית של היהודים הספרדים. ר' יוסף אליהו
שלוש ז"ל; ספר זכרון במלאת שנה לפטירתו ר"א אב תרצ"ד—י"א אב תרצ"ה.
בעריכת אברהם אלמליך וי. א. עבאדי. ירושלים, ההתאחדות העולמית
של היהודים הספרדים, (דפוס עזריאל), (תרצ"ה). 79 ע, פורטרט, צלומים. 23 : 30.
הספר כולל לקוטים וקצורי דברים שהופיעו בשעתם בעתונות העברית בארץ ומקצתם
בחול, מדברי הערכה על האיש ופעלו: מאמרים ורשימות מאת העורכים, הרב ב. צ. מ. ה.
עזריאל, מ. דיונוף, י. רוקח, י. בן-צבי, י. חכם, ד. סמילנסקי, ברוך-דורא, מ. ד. גאון ויעקב רמון.
17. כנסת; דברי סופרים לזכר ה. נ. ביאליק. יוצאת אחת לשנה על-
ידו מוסד ביאליק ליד הסוכנות היהודית לא"י. ספר א. תל-אביב, דברי,
(דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ו. 121 דף, 518, 121 ע, פקסימיל, פורטרט. 17 : 25.
העורכים: יעקב כהן ופישל לחובר.

התכן: מחלקה א: ה. נ. ביאליק; מעובדו: כליל הרעש; קטע גנוז מתוך "המתמיד". —
ר' ברוך אידלמן; קטעים של ספור. — שירים חיצונים. א. ח. — אגרות ל. ח. רבניצקי. א. מ. —
פ. לחובר: הסמל בשירת ביאליק. — ד. י. בורנשטיין: למקורות "אל הצפור". — י. קלוזנר:
ביאליק העורך. — ד. שטוק: גנינת-לואי; לדרך החריזה הפנימית בשירת ביאליק. — ב. דינבורג:
ביאליק במועצת "מפצי השכלה". — א. אברונין: הלשון בפרוזה של ביאליק. — צ. וויסלבסקי:
שלושה פרקים. — ש. גינצבורג: אחרי מותו; שירים. — מחלקה ב: דברי פיוט: מאת:
שמעוןוביץ, י. כהן, טשרניחובסקי, שטינמן, בת-מרים, אלישבע, פינקרפלד, עובדיה, ולפובסקי,
הלקין, סוקולוב, הרברג, ש. שלום, ברוידס, יעקוביץ. — מחלקה ג: דברי מחקר: ג. ה.
טורטשינר: תעודות לכיש. — י. קויפמן: קדמות ספר הכהנים. — ח. בראדי: לשירו של משה
בן יצחק. — ש. א. הורודצקי: ההמנון הדתי במסתורין הישראלי. — ח. שירמן: הרמפה

הראשונה בעברית. — ג. סלושץ: הכחוצים, שבטי המדבר היהודים באפריקה. — ד. וינריב: ציונות אצל יהודי גרמניה בתקופת ההשכלה. — ה. ברגמן: לבעיית ההכרה והאמת. — ש. צמח: רעיון ההבלגה בתולדות האמנות. — מלואים למחלקה א': י. ח. רבניצקי: ח"ג ביאליק ו"ספר האגדה".

18. לוח המעורר לשנת תרצ"ו 1935-36 לפועל, לחלון, לנוער. (תל-אביב), המרכז לנוער, (דפוס אחדות), (תרצ"ה). 161, 354, ע, ציורים ותמונות. 12: 17.

העורך: מ. ברסלבסקי. מהתכן: מ. ברסלבסקי: חוליות (לדרכה של תנועת הפועלים בארץ). — על ההסתדרות. — ב. וי. קופמן: בנתיב הדורות בישראל (כרונולוגיה ישראלית).

19. המקלחת; עתון כלתי מיוחד, חד-פעמי לבקורת וסטירה מאת ח. שלמוני. (פורים תרצ"ה). (ת"א, דפוס בצלאל), תרצ"ה: 161 ע. 23: 31. מהמעטפת.

20. על סף הקונגרס; הוצאה חד-פעמית. תל אביב, (דפוס א. סוזס), תרצ"ה. 6 ע. 31: 56. האחראי: ברוך וינשטיין. — יצא בתמוז. — מאמרים ורשימות מאת מ. גרוסמן, שטריקר ואחרים.

21. עם הספסר; ביוליון ספסרי של לשכת הספסר הסרכוית בקפה פישור. חוברת התולית חד-פעמית, בעריכת ש. ו. צביאלי. (תל-אביב, דפוס סוזס), סיון תרצ"ה. 161 ע, ציורים. 20: 28. האחראי: בר רב.

22. הפועל הצעיר. פרקי הפועל הצעיר. הוצא לאור ע"י נחום) מברסקי בשליחות-הועדה לאנתולוגיה של, הפועל הצעיר שנבחרה בוועידת הפועל הצעיר האחרונה. כרך דיו. 3 כרכים. תל אביב, (דפוס ספר), תרצ"ו. 328; 335; 397, 111 ע. 16: 24.

החומר לוקט ונערך ע"י אליעזר שוחט וחיים שורר מטעם הועדה לאנתולוגיה של הפועל הצעיר. — את הקודמים ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 460. שם גם הערכה מאת ב. ש. התכן: כרך ד': בעליה השלישית: במושבות יהודה. — בשרון. — בשומרון. — בגליל. — ד. שמעוניוביץ: יובל העגלונים. — כרך ה': כבושים חדשים: עבודות צבוריות ובנין. — בחרושת. — עבודות הים. — עבודות הממשלה והצבא. — מאמרים ורשימות: לרעיון העבודה וכבושה. — במערכה. — כלפי פנים. — דרכי כבוש. — הפועלת. — בעבודה. — כנוסים והחלטות. — שרטוטי הוי. — כרך ו': שנות המלחמה: בשבועות הראשונים. — תרצ"ה: מאמרים ורשימות: בערים. — במושבות יהודה. — בשומרון. — בגליל. — הארבה. — תרצ"ו. — תרצ"ז. — תרצ"ח. — לזכר חברים. — ש. דיין: ההתנפלות.

23. פלגיו; שנתון לכלכלה של ארץ-ישראל 1935. בשלש מהדורות: עברית, אנגלית, גרמנית. תל-אביב, פלגיו, (דפוס עזריאל), תרצ"ה. 244 ע. 19: 26.

באמצע הספר ובסופו הרבה מודעות עם פגינציה מיוחדת ועם מפתח המודעות בסוף. המערכת: אליהו) בן-חורין, פ. ארנסברג, א. מיכאליס. עריכת הסגנין ע"י יצחק אבינרי. — התכן: א. מיכאליס: א"י הכלכלית בראשית 1935. — ע. טובים: תנועת הבניה בא"י. — י. רוקח: משק ההדר בא"י. — י. אדלר: סחר האמסורס של א"י. — ו. דיסטרואלד: ייצור החשמל והספקתו בא"י. — ב. פאנטילימינוב: מפעל האשלג של ים המלח. — ד. אולשנצקי:

חברת-הנפט העיראקית וא"י. — א. בלייברג: מקורות המים וההשקיה בא"י. — ע. חזנובי: לשאלת גדול עצי-פרי נשירים בא"י. — י. יפה: תעשית המזונות בא"י. — י. לוי: משק הסבך בא"י. — מ. כהן: תעשית הארג והמלבושים בא"י. — א. קרמנר: האפשרויות לתעשית ברזל ומתכות בא"י. — ש. בן-אהרון: הבנקאות בא"י. — י. כצנלסון וב. מוניץ: על שדה הבטוח בארץ. — א. יבורוב: יריד המזרח בת"א. — ו. טורנובסקי: התיירות ואפשרויותיה בא"י. — מדור שמושי. את המהדורה האנגלית והגרמנית ראה להלן מספר 27.

24. הקרן הקימת לישראל. על הברזן (בניסין-אדמונד רוטשילד); לקט (חומר לנאומים ולשיחות). ירושלים, הלשכה הראשית של הקרן הקימת לישראל לרגלי ספקל רוטשילד, (תרצ"ה). 8 ק. 21 : 30. מהמעטפת. — הקטגורף מכתב מכונה.

25. שקל-יארד; חוברת התולית חד-פעמית בעריכת שמואליק. (תל אביב, דפוס סוזס), תרצ"ה. 116 ק, ציורים. 20 : 28. האחראי: בר רב. — יצאה בתמוה.

26. General federation of Jewish labour in Eretz Israel. Die deutsche Alijah in der Histadruth, mit Beiträgen der Chawerim: Preuss, Remez, Krolik, Landauer, Brachmann, Rubin, Sprinzak, Löwenstein. (Ein Bericht über das Landestreffen/Tel-Aviv, 25-27 April 1935). תל-אביב, (typ. "Achdut"), (1935). 56 p. 15 : 23. בראש השער: העליה הגרמנית בהסתדרות. על המעטפת: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל... הוצאת הועדה לעניני העולים מארצות אירופה המערבית.

27. Palnews; economic annual of Palestine, 1935. Tel-Aviv, "Palnews" (Palestine news service), (Azriel press), 1935. 291, [1] p., tabs. 19 : 26.

"Edited by E. Ben-Horin, P. Arnsberg, and A. Michaelis. — A. Foner-Hyman has had charge of the English, H. Bloch of the German in the respective editions". את המהדורה העברית ראה לעיל מספר 23 ושם תכן מפורט. Palnews; Wirtschaftsjahrbuch für Palästina, 1935. יצא גם בגרמנית בשם:

ג. ספרים וחוברות.

28. אבן-שושן, א[ברהם] [Abraham Eben-Shoshan]. פ ר ש ת ח נ כ ה; מלקט מספרי חשמונאים ומסקורות קרמונים. ערוכה לתלמידים בידו א. אבן-שושן. תל-אביב, יבנה, תרצ"ה. 28 ק. 12 : 16.

29. אברבוך, נ. לשאלות פועלי הבנין בחיפה. סודר והוצא ע"י נ. אברבוך. חיפה, (תל-אביב, דפוס ד. אנגלברג), 1935. 32 ק. 14 : 19. מהמעטפת.

30. אהרנובה, מרים. החגיגה של חיי האשה. (תל-אביב), "משמר
הבריות" ליד סוכו קפת חולים, (דפוס אמנות א"י), 1934. 63, 111 ע, 121 דף,
ציורים וצלומים. 14 : 22. מנוקד.

31. אורינבסקי, א[הרן] [Aron Orynowski]. רבנו משה בן
מימון (רמב"ם); חייו, מפעליו וספריו. תל-אביב, דביר, (דפוס גוטנברג), תרצ"ה.
42 ע. 13 : 19.

32. אליוט, ג'ורג' [George Eliot], פסידונים. דניאל דירונדה;
מעבד ע"י א. בן-אור. בצרוף תולדות חייה של הסופרת ותמונתה. חלק א-ב.
2 כרכים. תל-אביב, יורעאל, (דפוס הפועל הצעיר), (תרצ"ה). 127 ע, פורטרט;
166 ע. 15 : 21.

33. אלעזר בן יעקב הבבלי. דיוואן, קובץ שירי רבי אלעזר בן יעקב
הבבלי, יוצא לאור ע"י חיים ברארי. ירושלים, מקיצי נרדמים, (דפוס ארץ
ישראל), תרצ"ה. XII, 159 ע. 18 : 25.

שער נוסף באנגלית: Diwan of Eleasar ben Jaakob ha-Babli, ed. H. Brody.
המשורר אלעזר בן יעקב הבבלי חי בתקופת המעבר מאלף החמשי לאלף הששי,
בעיר בגדד. חלק הגון משיריו מוקדשים לחכמי עירו ועוד חכמים שונים אשר כמה מהם
בלתי ידועים במקורות אחרים, וזה נתן ערך מיוחד לדיוואן שלו. מאז שהובא לאירופא ע"י
ארלי, ואח"כ כשנתגלה בספריות אחרות (אוקספורד ולנינגרד), הרבו חכמים שונים לספד בו.
פוזננסקי יסד רוב ספרו "גאונים בבליים שלאחר תקופת הגאונים" על דיוואן זה. וזה מזמן
שרבים השתוקקו לראות את כל הדיוואן מופיע בדפוס. כעת הודות להתחדשות חברת "מקיצי
נרדמים" בא"י, זכינו לכך, ולפנינו מונח הדיוואן בעבודתו של המומחה לאותו דבר, ח. ברודי.
אף שתפקידה העיקרי של "מקיצי נרדמים" הוא הצלת כתיבי מכתבים הנשיה, ואין מקום
בהוצאתה לחקירות ובאורים ספורים, נהג ב. סוכת עין והעיר כמה הערות חשובות
שלפנינו הן מאירות עינים.

אבל יש להצטרף שב, הקדוש לעבודה זו מעט זמן, כי עקר זמנו הוא מקדיש לעבודות
גדולות וחשובות ב"מכון לחקר השירה העבית", ועבודה זו עשה רק דרך אנב, ולכן לא רק
שהשאר כמה מקומות קשה-הבנה בלא פירוש והערה, אלא שגם במקומות שספד בהם לא
חסיד קלע אל המסורה. ונעיר כאן על איזה מקומות מסוג זה, לדוגמא:

(א) ושב אלך בנחומי הבליים
ודבריו רוק ולא חס על כבודו
השיבתיו ואי הוא זה הלא בן
ירובעל יתי ובל פקידו. (ס' קס"א).
ב. מציון שופטים ב' כ"ח, ומוסיף: "ואינני יודע את הענין אשר רמו עליו המשורר".
הענין שעליו רמו, הוא דבריו ובל לגעל: "את צל ההרים אתה ראה כאנשים" (שם ל"ו), וזה
"נחומי הבליים", והשוה "נחומים של הבלי" (כתובות י').

(ב) יציק יסודם כאפיק
לז חום ושלום קממו (ס' קס"ד שורה 8).
ב. מציון איוב כ"ב ש"ז, ומוסיף: "אבל כונתו במלות חום ושלום נעלמה ממני".
בעיני ברור שצ"ל "חם ושלום", מליצה ידועה (השוה המקורות בחז"ל בערוך השלם ערך, חם).

והכתוב "חוס" נמצא בספרות הגאונים, לדוגמא: באוניקא צד 220, ואוצר הגאונים לשבת צד 141. גם במלון בן-יהודה נזכר הכתיב "חוס ושלום".

ג) ומה קלשון זהב ומחתה ולא חתה לעולם בתוכה אש ועון סכפרת (סי' רל"ב).
 ב. ספרש בדוחק, והוא בעצמו כותב: "וכנראה נפלה בזה אירו טעות או חסר בית אחד". באמת לא חסר כלום, והפירוש הנכון הוא: קלשון לפי הפירוש המקובל הוא בן שלש שנים, ולכן ראו בו רמז לאות ש. (גם הראב"ע משתמש ברמז זה (ראב"ע לכהנא, סי' ס"ז שורה 54), אלא שהוא לשם הספקל משתמש בהסלוצה (שסורא י"ג כ"א) שלש קלשון). בהסלוצה "מחתה ולא חתה" כבר הכיר ב., שרמז לאות מ', ואם נוספה לש' ומ' אותיות "עון", יוצא השם "שמעון" כרשום בראש החידה.

ד) ואותיות שמו היו כחברון אבל נוסף בסימן הנקבה (סי' רמ"א).
 ב. הסתפק בפירוש הדברים, וחזקרה להגיה "כחברון", ולא שם לב, כי חברון נקראת גם בשם "קריה ארבע", ובזה רמז שלשם "אברהם" יש ארבע אותיות כחברון, ורק אחיז נוסף לו. ה' = סימן הנקבה.

גם הראב"ע בחידה שהזכרנו (שורה 39) משתמש בחברון בסוכן זה. הוא כותב, חברון בחלקו וסרמו בזה לאות ד' שב"דש"נח". ראה פירושי לחידה זו של הראב"ע ב"מזרח ומערב" (כרך א, ירושלים תר"פ, צד 32) ושם פרשתי שהאותיות ד' ופ' מרומזים ב"ערש גבור הנפילים", וכעת נראה לי יותר כי רק אות פ' מרומז בסדר ארכה של ערש עוג מלך הבשן. אבל האות ד' מרומז בחברון בחלקו; עיי' ש.

ה) התדע שם אשר ראשו בחברון ורגליו ירדו עמקי נהרים (סי' רמ"ה).
 אף שבראש החידה רשום השם "דן", וחבית השני בלי ספק מרמז על דן, בכל זאת מצא ב. כי יש כאן רמז להשם "חם", והזכרה להגיה דיובן תי' חברון. וגם בהגהה זו לא העלה ארוכה להסגור "ורגליו ירדו עמקי נהרים" שאין לו כל פירוש. אך כבר הזכרנו שבחברון על יסוד הכנוי קריה ארבע יש רמז לאות ד', ורגליו של "דן", כלומר ה"נון" פירושו דג. והדגים "ירדו עמקי נהרים". וגם ברמז זה השתמש הראב"ע בחידה הנ"ל.

למרות הלקוים הנזכרים וכדומה להם שאפשר למצא בספר, עלינו להודות לד"ר ברודר ולחברת סקיצה נרדמים על המתנה היפה שהביאו לספרות ישראל, כי ערכו של הדיואן גדול גם כחומר לתולדות חכמי ישראל וגם כספר שירה, כי אין ספק שראכ"ז הבבלי היה משורר גדול בזמנו, גם אם לא נסכים לדעתו של מאן המשתדל להגדיל את ערכו עד כדי השוואה למשוררי ספרד המפורסמים.

34. אלערומי, אברהם. אזחרות יגר שהדותא ... תוכחות מוסר. ירושלים, רפוס צוקרמן, [1934]. 22 ע. 16:12.

דברי מוסר על תיי היהודים בא"י בכלל ועל יחסם לאחיהם התימנים בפרט.

35. אנציקלופדיה כללית. כרך ג: הרחמים. תל אביב, מסדה, (רפוס ספר), (1935). [21 דף, 526-9 עמודה, [11 ע. 15:21.

הספר הוגה ותוקן על ידי... יוסף קלוזנר. מזכיר המערכת: דוד קלעי. — המפות שורטטו ע"י חבר מומחים בהדרכתו של המהנדס צורב"ג. — את הקודמים ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 413, 12. — האנציקלופדיה מחושבת ל-12 כרכים בשתי מערכות, 6 כרכים בכל אחת ואחת. זו שלפנינו היא המערכה הראשונה: אנציקלופדיה היסטורית-גיאוגרפית בעיקרה הכוללת שמות של אישים בעמים ובישראל, שמות גיאוגרפיים בכל רחבי העולם, שמות של

דברים ויצירות שגורעת להם חשיבות בהיסטוריה ובחיים. — המולי'ם מדגישים לנכון בהקדמתם שלנסיון זה של אנציקלופדיה כל ל'ת בעברית אין אב ואח בספרותנו וזה גרם לקשיים מיוחדים בארגון העבודה ובעבוד התכנית. שלשת הכרכים הראשונים יצאו לאור במשך זמן של פחות משנה. הם מכילים יותר מחמשת אלפים ערכים. רשימת המסתתפים מכילה 27 שמות בכרך א', 60 בכרך ב', 75 בכרך ג'. המולי'ם משתדלים להרבות בתמונות; כמה מהן מתפרסמות בראשונה. בעיקר השתמשו בתמונות שבאסף שברון שבבית'ס הלאומי והאוניברסיטאי וגם באספי פבוקר (אסף העתונות), בצלאל, ואחרים. — העורכים הכניסו שמות המתחילים בה' הידיעה באות ה' ובאופן כזה כולל כרך ג' הרבה ערכים ארצישראליים, ציוניים וספרותיים-עבריים. א"א לתת ביבליוגרפיה באנציקלופדיה שהיא מצומצמת בכמותה, אבל אף באחד מהערכים אין ציון על הספר או הספרים החשובים ביותר. — בטוף כל כרך וכרך יש רשימות המפות והתמונות ומפתח השמות בלועזית. ההדפסה והצורה החיצונית בכלל יפה.

36. ארם, משה [M. Erem]. בעד או נגד ההסכס עם הפשוטם הריביוניסטי? כיצד חייב כל פועל להצביע במשאל ההסתדרותי. (מאת) מ. ערעם. (תל-אביב, דפוס ארץ), (תרצ"ה). 15, 11 ע. 24 : 16.

בראש השער: ועד הפעולה של מתנגדי ההסכס.

37. ארמסטרונג, ה[רולד] ק[ורטני] [Harold Courtenay Armstrong]. בן-סעוד שליט ערב, תרגם מאנגלית אהרן ראובני. תל-אביב, מצפה, (דפוס אחרות), תרצ"ה. 215 ע. 14 : 20.

38. אש, שלום [Shalom Asch]. בעל התהלים; רומן. תרגם יצחקו לויב ברוך. ספרא, אי.ב. תל-אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ה. 208 ע. 24 : 16.

39. אשכנזי, א[הרן] ז[אב] [Aaron-Ze'ev Aescholy]. חבש; העם, הארץ, התרבות, דברי-הימים, השלטון, הפוליטיקה. סקורה (עם טפת הארץ). ירושלים, יסודות, (דפוס הרשב"ם יפו), תרצ"ו. 77 ע, פורטרטים, צלום. 24 : 17.

הסקירה הזאת היא משך של סיליסונים שנתפרסמו תחלה בעתון "דבר"...

40. ברהב, יצחק בן מיכאל [Isaac M. Badhab]. שם הגדולים הירושלמי הכללי, וקראתי אותו בשם שמי' יצחק (הניכתי בראש) בכ"ר מיכאל... בו יבואו גדולי ישראל... וגם ספריהם... שנדפסו בעיר... וירושלים... הנמצאים בבית עקד ספר... ירושלים, דפוס חורב, תרצ"ה. 28 דף. 23 : 17.

שער שני: כ"י ביצחק; העתקות מכתבי יד בישיבת יצחק בראש... — מכיל ברבו העתקות מתוך כ"י (וגם מדפוס) ס' "שבחי ירושלים", שנדפס ראשונה בליוורנה, תקמ"ה.

41. ביאליק, חיים נחמן [Chaim Nachman Bialik]. דברים שבעל פה. ספר ב. תל אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ה. 246 ע. 25 : 18.

את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 151.

בספר כונסו 3 גאומים על השירה העברית החדשה. 4 על הלכה ואגדה. 4 על האוניברסיטה העברית. 9 על התיאטרון העברי, הבימה והצגותיה. 5 בעניני לשון. 2 על

אהל שם ועונג שבת, 1 על בית אחד-העם, 25 נאומים על סופרים שונים. ששה מהנאומים הם מתקופת אודיסה, 2 מתקופת ברלין, השאר מתקופת א"י של ביאליק (שנות תרפ"ה-תרצ"ד). — חבל שהעורכים לא סמנו את המקור שממנו נעחקו הדברים. דבריו על מנלת האש נרשמו עפ"י סטיוגרמה וגם זה לא סומן. — בספר יש נאום אחד על מנדלי שזאמר בקיץ תרפ"ה. חסר נאומו המקיף והנפלא בהלווית-מנדלי. מפני המסכות הפוליטיות לא נתפרסם הנאום הזה בעתונות העברית, אבל חושבני שבעתונות אודיסא מאותו הזמן נשתמר. כדאי שהמוליים ישתדלו ויצילו את דבריו אלה מתהום הנשיה. ב. ש.

42. ביאליק, חיים נחמן [Chaim Nachman Bialik]. כתבי ח. נ. ביאליק ומבחר תרגומיו. ארבעה ספרים. (ספר א: שירים). תל-אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ט. 2 דף, 11-358, [4] ע, פורטרט, ציורים. 18 : 25. הציורים מאת יוסף בודקו. — נדפס בלי שנויים מהמהדורה הקודמת (תרפ"ו). ראה ק.ס. שנה ג' ע' 93. רק ספר זה נדפס מחדש. — זוהי המהדורה ה"ב.

43. בן-אבי, איתמר [Ittamar Ben-Avi]. קץ און להתחיות דתנו בארצה. כליות תשובותיהם של (רבנים)... סופרים ועסקנים חשובים. ירושלים, (דפוס עזריאל), תרצ"ה. 103 ע. 14 : 21.

על המעטפת השמאלית שער נוסף בעברית באותיות לטיניות: Ittamar Ben-Avi: Qeraon le hithayut datenu be artzah.

44. בן-אמתי, יעקב [Jacob Ben-Amittay (Golub)]. תורת המדינה הכללית. כרך א"ב. 2 כרכים. תל-אביב, תקופה, (דפוס סווס), תרצ"ה. XI, 176 : [3], 176-362, [3] ע. 14 : 19.

יהנני מניש את ספרי זה כנסיון ראשון לחיבור מדעי על תורת המדינה הכללית... בסוף הספר מובאות לצרכי השואה החוקות העיקריות של המדינות השונות, וכן חוקת חבר הלאומים. ובקורת על המנדט הא"י. בצירוף תרגום עברי מדויק של טופס המנדט על א"י (ע' VI).

45. בן-צבי, יצחק [Isaac Ben-Zevie]. כתבי יצחק בן-צבי בחמשה כרכים. כרך א"ב. 2 כרכים. תל-אביב, מצפה, (דפוס אחרון), תרצ"ו. 226 ע, לוחות, פורטרטים; 223 ע, 14 תמונות ע" 8 לוחות. 15 : 21.

כרך א': זכרונות ורשומות. המחבר היה יחד עם ב. בורוכוב ממיסדי מפלגת סועלי-ציון ברוסיה ואחרי עלותו ארצה. בתרס"ז, ממנהיגי פוע"צ ואחדות העבודה. מאחרי הכבוש עמד בראש הוועד הלאומי בא"י בתור סגן יו"ר ויו"ר ויצג את הישוב בכמה מוסדות ישוביים וממשלתיים. בכרך זה הוא כנס יותר מ-35 מאמרים ורשימות משנות תרס"ה-תרצ"ה. שרבם נדפסו ראשונה בעתונים וקבצים שונים ומעוסם חדשים לגמרי: מפולטובה עד ציון (אוטוביו-גרפיה אידיאולוגית); סיוול לשומרון (פרט לסופו); פועלי-ציון והשומר; נצני החלוצ באמריקה (על מסע התעמולה שלו ב-1915; בנגור למקובל הוא קובע שרעיון החלוצ הובא תחילה ע"י חברים מא"י לאמריקה ופועלי-ציון שבאמריקה היו הראשונים שספלו בזה); תזכיר משותף (של המחבר ובן גוריון) לשופט ברנדיס בימי המלחמה. — את המאמרים יש לחלק לארבעה מדורות: 1) מתקופת היסוד של פוע"צ. 2) על השומר; זכרונות והערות על השומרים שנפלו. 3) הספדים והערות על עסקני

התנועה והישוב (אז"ר, ארלוזורוב, י. ברזילי, ד"ר ווייץ, ש. שילר ועוד). 4 מאמרים ותוכנים שבגלל תפקידו האחראי והמרכזי של מחברם יש להם ערך דוקומנטלי: 3 מאמרים על ימי הדמים בירושלים (תר"פ, פ"ב, פ"ט). 2 התוכנים מזמן הגרוש, 2 מכתבים רשמיים לנציב העליון סמואל על סבת התפטרותו מהמועצה הארצי-ישראלית. — גם לשאר המאמרים יש ערך כחומר היסטורי. פרקים אחדים של הספר הם בבחינת "ראשוניים", למשל על תנועת "השומר", שממני טעמי צנזורה לא כתבו עליה בשעתה. הוא קובע שהשומר היה מבשר התנועה הקבוצית החדשה. חשבים וזכרונותיו על מוסדות ירושלים (על האגודה המקצועית הראשונה של סועלי-הדפוס, על יסוד הגמנסיה), ומאמרי-מסע שלו (באמריקה בזמן המלחמה, במקסיקו, בפרס). בכמה ממאמריו חסר זמן פרסומם הראשון וזה מכביד לפעמים על הכנת משפטים שונים בפנים המאמרים. כמו כן כדאי היה לפענח פרטים ור"ת אחדים שהיה בהם צורך בשעתם (למשל ע' 74-72, 81-82, 115). — בספר 7 תמונות קבוצתיות בלתי שכיחות מתולדות התנועה. ההרצאה היא תמציתית ועובדתית, אגב והירות בתאור הדברים; ההסברה בתכלית הבהירות והפשטות.

ב. ש.

כרך ב': שאר ישוב. חלק א. מהדורה א' ראה ק. ס. שנה ד' ע' 190-191. שם גם בקורת מאת ש"ח קוק. — בינתיים נתוספו חקירות על נקודות רבות, גם על הישובים הכפריים העבריים אשר בלבנון ובסוריה ועל שרידינו ההיסטוריים אשר בערים; לכן יתולק הספר לשני כרכים. כרך א' מוקדש לישובים החקלאים והכפרים שבגליל העליון.

46. ברביס, הנרי [Henri Barbusse]. הסכיר אתה את ארנסט

מלמן? (תל-אביב, "האור", דפוס ארץ), 1934. 16 ע. 12 : 17. מהמעטפת.

47. ברית טרומפלדור בא"י. הנציבות. משירו בית"ר. (תל-אביב),

הוצאת איש כוריה, (דפוס א. מזוס, תרצ"ג). 28, 11 ע. 11 : 15.

שירים מאת ז' ז'בוטינסקי וד. פרנקל.

48. ברכט, ב[רטולט] [Bertolt Brecht]. אופירה בגרוש; פזמונות

וזמזומים. מתורגמים ומעובדים להצגה ב"אוהל" ע"י אוברסלם שלונסקי. תל-

אביב, יחדיו, (דפוס הארץ), תרצ"ג. 31 ע. 12 : 15.

49. ברסלבסקי, מ. רפים לחשבון; שאלות ותרגילים לחזרה, מאת מ.

ברסלבסקי. כ"ה. תל-אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר), (תרצ"ה). 32 ע' בכל חוברת.

25 : 18. חוברת א' לא יצאה לאור.

50. ברש, אשר [Asher Barash]. עליו אדמות; ספורים. תל-אביב,

מצפה, (דפוס אחדות), תרצ"ו. 230 ע, 11 דף. 14 : 20.

התכן : בת ישראל בכפר. — תנאים. — אחים. — בלילה האחרון. — אקמק. — ערביאים. —

איש וביתו נמחו.

51. נבריא, ב. א. תפרח כחבצלת... ירושלים, (דפוס בית היתומים

חסורי שגלר), 1934. 16 ע. 12 : 16. מספרי המסיון.

52. נור אריה, יצחק [Isaac Gur-Arieh (Gonsherowski)]. בעל-
תשובה; פרופ' ד"ר ברנרד — האדמו"ר רבי חיים דוד... אחד הטפוסים
המפלאים, האנדרים של החסידות הפולנית במאה הקודמת. תל-אביב, חברים,
(דפוס הפועל המזרחי), תרצ"ה. 111 ע. 12 : 17.
- בראש השער: יצחק אריגור; בראשי רוב העמודים: י. א. גור.
53. גורליק, פ. הפועל במתכת; סודר וחוצא ק"פ. גורליק, תל-
אביב, סער, (דפוס אנגלברג), 1935. 48 ע. 14 : 19.
54. גינצבורג, שמעון [Simon Ginzburg]. אהבת הושע; פואימה.
תל-אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ו. 141 דף, 155 ע. 18 : 25.
- יספר זה... אם כי דבר שלם ונכדל הוא בפני עצמו, הריהו עס-זה חלק מאפוס גדול-
יותר שעלה במחשבה. שתי שירות עלילה אחרות... עדיין ב-שלדן... שירת יאהבות-
שלמה... ושירת... ירמיהו ויחזקאל. וכך תהיה שירת הושע וגמר... את החלק האמצעי
המרכזי של הסרילוגיה הזאת. (מההקדמה).
55. [גלס], זרובבל [Zrubavel Glass]. נעורים; צרור שירים. תל-
אביב, במסלה, (דפוס אחרות), תרצ"ו. 79, 131 ע. 14 : 22.
56. גרד, גבריאל. בנהטוב הכנר הארצישראלי; אטיוודים לכנור;
סאה אטיוודים-וריאציות עבריים לכנור על נושאי נגינות עם ישראל בקשרה
חלקים. חבור 43. חלק ג', תל-אביב, הוצאת "הנגון", דפוס אריאל, 119311. 15,
111 ע, פורטרט. 23 : 27.
- החכן: חלק ג: א. התקוה. — ב. אלי ציון ועריה. — ג. אליהו הנביא. — ד. המבדיל. —
ה. תחת ערש זאב'לה. — ו. אלף-בית. — ז. יהודים אנו. — ח. חג פורים. — ט. הבה נגילה. —
י. שיר ערש מאת בנהטוב זאב. — שער נוסף בגרמנית:
Grad, Gabriel, Benhetov, der Brezisrael-Violinist; Etüden für
Violine: Hundert hebräische Variations-Etüden für Violine über Temen
hebräischer Volksgesänge in zehn Teilen. Op. 43, T. 3: Zehn Variations-
Etüden über Brezisrael und ausländische Volkslieder.
57. גרובסקי, יהודה [Jehuda Grasovsky]. סלון השפה העברית.
(כרך ב: י"ג). תל אביב, דביר, (דפוס ארץ), תרצ"ה. 121 דף, 1351-671 ע. 17 : 24.
- כרך א' ראה ק"ס שנה י"ב ע' 15.
58. גריבסקי, פנחס בן צבי, מר"ל [P. Grajewsky]. חטיבה להעסקן
הירושלמי... אליהו האניג לסלאות עשר שנים לפטירתו. יצא לאור סאת
מוקיריו ומעריציו על ידי פנחס בן צבי גראייבסקי. ירושלים, דפוס צוקרמן,
(תרצ"ה). 124 ע, פורטרט. 15 : 23.

59. גריבסקי, פנחס בן צבי, מר"ל [P. Grajewsky]. חל"ל בת עמר; זכרון-קדוש להקדושים... שנהרגו בארץ-ישראל בשכונת הדסים... אב התרפ"ט. שמוניהם וחמונותיהם. נאספו מהעתונים "הארץ" ו"דאר היום" ויצאו לאור... ע"י פנחס בן צבי גראייבסקי... ירושלים, דפוס ארץ ישראל, תרפ"ט. [11] דף, 26 ע. 17 : 24.

60. גריבסקי, פנחס בן צבי, מר"ל [P. Grajewsky]. ציון לאחד מבני ציון המצוינים... הר"ר משולם שרגא פייבל לאבל-מנדלזון, ליום השלשים לפטירתו, מאת סוקיריו וסקריציו... נמסר לדפוס ע"י פנחס בן צבי גראייבסקי. [ירושלים], דפוס צוקרמן, (תרצ"ה). 26 ע. 17 : 24.
על המעטפת: "זכר צדיק לברכה... ספר זכרון לאחד מבני עליה..."

61. גריבסקי, פנחס בן צבי [P. Grajewsky]. ציון לנשמת ר' שאול ב"ר יצחק הלוי, אחד מבעלי הישוב הותיקים בירושלים—תל אביב... ליום השלשים לפטירתו, מאת ידידיו... על ידי פנחס בן צבי גראייבסקי. ירושלים, דפוס צוקרמן, (תרצ"ה). [16] ע. 17 : 24.

62. דינבורג, בן ציון [Benzion Dinaburg]. רכנו משה בן מיטון; חייו וספריו, פעולותיו והשקפותיו. מקורות ותעודות בתוספת ביאורים והערות. תל-אביב, דביר, (דפוס גוטנברג), תרצ"ח. [11] דף, 6, 108 ע. 18 : 25.
"רשימת ספרי הרמב"ם וכתביו": ע' 97-102.

63. דרויאנוב, א[שר אברהם אבא אלתר] [Abraham Alter Drouianoff]. ספר הבדיחה והחדוד. כרך ראשון (1021-1). (תל אביב), הוצאת המחבר, (דפוס שושני), תרצ"ה. 440 ע. 14 : 19.

מהדורה ב', מורחבת, הראשונה יצאה בתרפ"ב בהוצאת אמנות. הקבץ הקודם הכיל רק 653 בדיחות. — הרוצה לעמוד על גמישותה וכוח הבעתה של השפה העברית החדשה, כדאי לו לעיין בספר המצוין של א. דרויאנוב, המחזיק בהוצאתו השנייה כפלים מההוצאה הראשונה; שיצאה לפני 14 שנה. על זה אפשר להוכיח לא רק מהבדיחות, שנושאן מחיי הרבנות והלמדנות. שבאופן סבעי נוצרו בתוך סביבה בלשנית עברית. בידי המחבר עלה באופן גאוני ממש להלביש צורה עברית צחה ויפה גם את הבדיחות שאין להן קשר לעולם הלמדנות. עד כדי שאי-אפשר להכיר בהם את מוצאם הזר (במובן הלשוני). טעמו האמנותי העדין של המחבר מתבלט הן באופן ההרצאה הן בבחירת החומר ובסידורו. הקיצור הוא התבלין של הבדיחה". למטה זה נשאר דרויאנוב נאמן על כל דף ודף.

ב-12 פרקים מביא המחבר 1021 בדיחות המאירות בברק ההומור את כל חיי העם היהודי. בחול ובמועד, בצער ובשמחה. הספר הזה הוא, בלי ספק, הופעה חשובה בשדה הפולקלור היהודי. אמנם שאב ממקורות שקדמו לו, ושהוא מזכיר אותם בספרו. אך רוב הספרים שמע המחבר מפי העם עצמו ויש להתפלל על עבודת הכנוס הענקית. ביחוד ראוי להזכיר לשבח את ההשוואות מספריות עמים אחרים, שבאו כהוספה לספר. המומחה הפולקלוריסטי והקורא סתם ימצאו בספר זה חומר רב לחקירה ולשעשועים. מצפים אנו בהתענינות רבה להופעת הכרכים האחרים שהכניח המחבר הנכבד בהקדמה. ע. אולסבגור

64. הברמן א[ברהם] מ[איר], מירל [Abraham Majer Habermann]. שיר שבה על טבריה לר' יצחק, ירושלים, (דפוס ווייס), תרצ"ה. ע. 8 : 14 : 21.
65. הגדה של פסח. הגדה לפסח נוסח הרמב"ם, בספרו היר החוקה... עם ביאוגרפיה קצרה מחיי הרמב"ם, מאורעותיו, פעילותיו וחבוריו. עפ"י סדר מנהגי הגר"א מוילנא למלאות מ"ז' שנה להולדו ביום ט"ו ניסן... ת"פ. הסו"ל א. לנרא נכד הגר"א. (תל-אביב, דפוס ספר), (תרצ"ה). 156 ע, פורטרט, ציור. 15 : 23. בראש השער: לחגיגת מלאות ת"ת 800 שנה של רבנו משה בן מימון הרמב"ם ז"ל.
66. הגרד, ה[נרי] ר[ידר] [Sir Henry Rider Haggard]. כת מונטסקוטה. תרגם מונחם וולמן ולפובסקי. (חלק א-ב). 2 כרכים. תל-אביב, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר), (1935). 136 ; 1371-272 ע. 15 : 22. מנוקדים.
67. הדאיה, עבדיה [Obadya Hdaya]. ספר שו"ת ישכיל עבדי, חלק שני עם קונטרס אחרון על ארבע חלקי ש"ע, ודק"ה והשכל חלק שני שו"ת ע"ד הנסתר... ירושלים, דפוס ת. צוקרמן, תרצ"ה. 161, 126, 20 דף. 21 : 33. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 417.
68. הורביץ, יחיאל מיכל זאב [Michel Hurwitz]. ספר גירולו ציון, מסני יחיאל מיכל זאב הורוויץ. חלק ד: הקירות ופלפולים בהלכה. ירושלים, דפוס ש. וינגרמן, תרצ"ה. 11 דף, 48 ע. 15 : 22. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 421.
69. התאחדות עממית של שכנים ודירים. תל אביב-יפו. ידיעות... תל אביב-יפו, התאחדות עממית של שכנים ודירים, דפוס תל-אביב, תרצ"ה-1934. 10-3 ע. 13 : 17. מהמעטפת. בראש המעטפת: לקראת המחרת 1935. הספר מסתיים בע' ג' של המעטפת.
70. וילנאי, זאב [Zev Vilnay]. תולדות הערבים והמוסלמים בארץ-ישראל. ספר ב. תל אביב, א. י. שטיבל, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ב. 121 דף, 1851-368, 12 ע. 14 : 20. את הקודם ראה ק. ס. שנה ט' ע' 273.
71. זוטא, חיים אריה [Haim Ariele Zuta]. ספורי התורה; בצרוף אגדות נכחרות מן התלמוד והמדרשים. ספר קריאה ולמוד לתלמידי המחלקות הנמוכות לבית-הספר העסמי. סדר ע"י ח. א. זוטא וא. אכ"ן-שושן. ספר א. תל-אביב, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ו. 85, 131 ע, ציורים. 15 : 21. התכן: ספורי בראשית. - אברהם אבינו, העברי הראשון. - בסוף הספר: עבודות בכתב לספורי התורה - ח' א'; מבחנים ואמונים לסכום וחזרה. 116 דף.

72. חכס, ברכה [Braha Habas]. סעיין: ספר למד ומקרא לחלון, לעולה, לתלמיד. ערוך בידו ב. חכס. תל-אביב, המרכז לנוקר של הסתדרות העובדים בארץ-ישראל, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ה. 161, 202, ע, תמונות. 22: 14. המדורות: צעדים ראשונים. — עבודה ושמירה. — בימי מלחמת עולם. — פורצים ועולים. — במצור. — במאמץ מאחד. — קום, עבור בארץ.
73. חוג האופירה הא"י. חוברת האופירה הארצושראית. תל-אביב, הועד של חוג האופירה הא"י, (דפוס ארץ), תרצ"ה. 40, ע, פורטרטים. 21: 14. מהמעטות. — מאמרים מאת ש. טשרניחובסקי, א. בן-אבי, אביגדור המאירי ואחרים.
74. [חזן], אברהם בן נחמן [Abraham ben Nahman Hazzan]. ספר כוכבי אור; והוא ספורים... על אודות... רבינו נחמן סברסלב... ותפארת... אנשיו... וחלקתי את הספר הזה לדי חלקים... אנשי מוחרין, אמת ואמונה, חכמה ובינה, ששון ושמחה. קצתו נדפס בירושלם בשנת ששון... ועתה נאסף ונתקבץ כולו מהכתבי ע"י שמואל הורוויץ והוצא לאור על ידי ירושלם, ישיבת ברסלב לתורה ותפלה, דפוס פ. עניו, תרצ"ג. III דף, 130 ע. 14: 11.
75. חיות, ז[אב] [Zew Chajoth]. פקיד הבנק ומצבו. תל-אביב, הסתדרות הפקידים העברים בא"י, (דפוס אחדות), 1935. 21 ע. 12: 16.
76. חריזמן, מרדכי [Mordechai Chrisman]. סורו של רוטשילד, או חסב ונכדו. תל-אביב, יזרעאל, (דפוס אחדות), 1935. 132 ע, פורטרטים. 20: 14. (ספריה דורות). — מנוקד.
77. חרמוני, א[הרן] [Aron Hermoni]. הרוטשילדים. חלק א"ב. 2 כרכים. תל-אביב, ספיץ הספר, דפוס ארץ, תרצ"ו. VIII, 211 ע, תמונות, פורטרטים; [2] דף, 212 ע, תמונות, פורטרטים. 24: 16.
78. טורטל, מרי. מארעות רבון הקטן והגמד חרשע. כתובים ומצוירים בידו מרי טורטל. מתרגמים ומעברים בידו א. אבן-שושן. תל-אביב, עתוננו ויבנה, (דפוס מרכז ירושלים), תרצ"ה. 56 ע, ציורים. 21: 14. מנוקד.
79. טשרניחובסקי, שאול [Saul Tschernichowsky]. כתבי שאול טשרניחובסקי בעשרה כרכים. תל אביב-ברלין, ועד היוכל. 23: 15. התכן: כרך 9: ספר איליאס להומירוס [Homerus]. תרגום מיונית. חלק ב' (שירים י"ג-כ"ד). (תל אביב, דפוס יבנה), תרצ"ף. [4] דף, 351 ע. כרך 10: רינקה שועל. תרגום מן המקור הגרמני של ו. גיסה [J. W. v. Goethe]. (ברלין). (דפוס איצקובסקי), תר"ץ. [4] דף, 201-9 ע. — את הקודמים ראה ק. ס. שנה ט' ע' 415-416.

80. ילין, אבינעם [Avinoam Yellin]. שער לשוננו; ספר למוד
ליסודות הלשון... מאת אבינעם ילין... אריה אילן וא. אלקלעי. סציר בירי
נחום גוטמן... מהדורה שלישית. (ספר א' חלק א'). תל-אביב, אמנות, (דפוס
אמנות אי"י), תרצ"ו. 93, [2] ע, ציורים. 14 : 19.

אשר ע"י מחלקת החנוך של מערכת החנוך לכנסת ישראל. מהדורה א' ראה ק. ס.
שנה י' ע' 284.

81. ילין, דוד [David Yellin]. כתבים גבתיים. הוצאת וקר
היובל למלאות שבעים שנה לרבי דוד ילין. א: מתולדות הארץ ומחיה (מחקרים,
תאורים וסיורים). ירושלים, המסכת בירי ר. סס, (דפוס ווייס), תרצ"ו. XIII, [1],
351 ע, פורטרט. 17 : 25.

התכן: ב. דינבורג: ד. ילין, שרשונים מחיו וקוי הערכתן. — ירושלים לפני ארבע
מאות שנה. — ירושלים היהודית לפני שלש מאות שנה. — ירושלים לפני כארבעים שנה
(קטעים מן המכתבים מירושלם" ב-המליץ" משנת תרנ"ו עד תרס"ב חתומים בשם ימן
המודיעים"). — מדן ועד באר שבע (סיורים וטיוולים). — קיים ורשמים (מהכנסת הראשונה לבני
ישראל בא"י).

82. יערי, יהודה [Yehuda Yaari]. חברית הטשולש; ספור. ירושלים,
(דפוס העברית), תרצ"ה. [1], 20 ע, [1] דף. 8 : 12.

נדפס בחמשים העתקות מתוך "דבר" גליון-העשור מיום כ"ח אייר תרצ"ה.

83. ירושלים. האוניברסיטה העברית. עלון הירידות. ירושלים,
תרצ"ה. 21 : 33. הקסוגרף מכתב מכונה בצד אחד של הדפים. — יצא באייר.

84. ירושלמי, אפרים [Efraim Jeruschalmi]. ספערות ואשיות
ודורו. (מחקרים בתורה). ספר א"ב. 2 כרכים. תל-אביב, "החוקר" על יד דביר,
(דפוס גומברג), תרצ"ה—תרצ"ו. [1] דף, 166 ע; [2] דף, [1] ע. 16 : 24.

התכן: ספר א: בני ישראל מסחו על שתי הסעפים. — פולחן האומה לפני תקוני
יאשיהו. — התקונים החיוביים של י. — ספור העגל, מלאך הברית. הלוחות השניים. — המשכן
וכליו. — פרשת המלואים וחגגת המשכן. — פולחן היחיד והצבור. — המבוכה בטרסה י"ז.
ספר ב: שנת וראש חדש. — פרשת המועדים. — המושגים של טומאה וטהרה. — פרשת
ערוה, יבום וכו'... — הפרשיות האחרונות בס' ויקרא.

85. כהן, הרמן. כתבים על היהדות, כאת יחזקאל (הרמן) כהן.
תרגם מגרמנית צבי וויסלבסקי. ירושלים, הוצאת הספרים שקל"ר האוניברסיטה
העברית, (דפוס העברית), תרצ"ה. [5] דף, [5] ע. 14 : 22.

על המעטת השמאלית שער נוסף באנגלית: Hermann Cohen: Essays on
Judaism, translated into Hebrew by Zvi Voyeslavsky.

התכן: ערכה של היהדות להתקדמות הדתית של האנושיות. — הרעיון המשיחי. —
הליריקה של התהלות. — צדקה וחסד במושגים אלהים ואדם. — אחדות אלהים או יחודו. —

האידיאל החברתי בתורת אפלטון ובדברי הנביאים. — סמוכים פנימיים בין הפילוסופיה של קנט והיהדות. — התרגום נעשה בעזרת א. רונצווייג. המאמרים הרעיון המשיחיים ואחדות אלהים או יחודו" תורגמו ע"י פ. מלצר. — הספר יצא בהשגחת נ. ה. טורשנינר.

86. לוי אברהם יהודה [Abraham Juda Levy]. כריאות הצבור; (דרכים ואמצעי שמור נגד מחלות מדבקות)... 66 תמונות. תל אביב, אחיעבר, (ירושלים, דפוס ר. ה. הכהן), תרצ"ה. XXXI, 287 ע, 2 טבלאות. 13 : 17.

הספר הזה הוא הראשון של שורת ספרים בת 5 כרכים על הכריאות, אשר בדעת המחבר להוציא בקרוב. הספר הזה דן בעיקר על המחלות המדבקות ודרכי השמירה מהן, ובסוף נוגע המחבר גם בשאלות השבחת הסין והגוע. הספר מופנה לקהל הרחב בצורה פשוטה וברורה, השפה היא פשוטה אולם יפה, המבנה של הספר הוא שטחי. בהלך הכללי דן המחבר על החידקים ודרכי העברת המחלות ומניעתן, אח"כ הוא עובר למחלות הסיוחדות: מחלות הילדים, מחלות כלליות (נזלת, שפעת, דלקת הריאות, שחפת), מחלות המתפשטות דרך הפרשה מתעלת העכול (טיפוס המעינים, דיונטריה, חולירע), מחלות חסין, אבעבועות, כלבת, מחתת, מחלות המתפשטות ע"י חרקים. אחרי דיון על דרכי ההתחסנות הוא עובר אל מחלות הנגרמות ע"י חולעים. מאחר שהמחבר משהדל לשאוף לשלמות ומזכיר מחלות כמו דבר שאינן קורות לעתים קרובות בארצנו, יש לציון שחסרות מחלות שלדעתנו יש להן חשיבות ידועה גם אצלנו. כמו: טיפוס חוזר, קדחת מלטה ובנג, שתוק ילדים, בלהרציה, לישמניוויס, צהבת מדבקת. מצד שני אנו מסופקים אם יש צורך בספר פופולרי כזה לדון על כל ההשערות כמו על השערת הקשר הצדדי של אירליך ועוד. על פרטים אחרים אפשר להתווכח. החרוק אשר מעביר את טיפוס הבהרות אצלנו הוא חוץ מחקנים בעיקר ה-Ornithodoros. גם אין צורך הכרחי לדרוש בדור מוחלט של חולים בדלקת הריאות. המחבר נותן עד כמה שאפשר מונח עברי ומדבר על נקד השרשרת מסמי-הדם במקום Streptococcus haemolyticus. יש ספק אם רצוי לתרגם את כל המונחים המדעיים המקובלים בכל השפות לעברית או אם לקבל את המונח סטרפטוקוקוס גם לחוץ שפתנו. אולם דברי הבקורת האלה אינם דוחים את ערך הספר הזה בשביל הקהל. אין לנו ספרים כאלה אשר נותנים בשפתנו לקהל המעוניין את הידיעות הדרושות לו על מנת להשמר בפני הדבקות, ויש להורות למחבר שלקח על עצמו להסיק את הידיעות האלו להמונים. הספר הוא מודפס ומצויר היטב, התמונות עוזרות לקורא הרבה להבין את הדברים. פ. נואק

87. לוי ב[נימין] מ[נשה]. אוצר הגאונים; תשובות גאוני בכל ופירושיהם על פי סדר התלמוד. ערוך ע"י ב. ס. לוי. כרך ז: מסכת יבמות. ירושלים, (דפוס מרכז), תרצ"ו, [4] דף, 392 ע, [1] דף. 17 : 24.

עם שער אנגלי מיוחד: B. M. Lewin: Otzar ha-Gaonim... vol. VII. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 20.

88. לוי נחום. ראשית דקדוק; היסודות האלמנטריים של הדקדוק העברי לעולי מערב ארופה. תל אביב, אמנות, (דפוס הוצאת א"י), תרצ"ה. 77, [2] ע, לוח מקופל. 14 : 20. השער גם בגרמנית:

Nahum Lewin. Hebräische Grammatik für Anfänger. Grundlagen der hebräischen Formen für Deutschsprechende. הטקסט בגרמנית.

89. לוינ, שמריהו הלוי [Shmarya Levin]. מזכרונות חייו. עברית ע"י צ'ובין וויסלבסקי. ספר א': ילדותו. תל-אביב, דביר, (דפוס ארץ), תרצ"ה. 226 ע', פורטרט. 18 : 25. תרגום אנגלי ראה ק. ס. שנה ו' ע' 251. תרגום גרמני ראה שנה ט' ע' 467—8: [5] הקדמת המחבר לתרגום העברי.

90. לוינסקי, א[לחנן] [ליב] [Elchonon Leib Levinskii]. כתבי א. ל. לוינסקי, עם תמונת המחבר ומאמרים על תולדותיו וערכו הספרותי. מהדורה חדשה. ספר אי.ב. 2 כרכים. תל-אביב, (אגודת, ברית ראשונים, דפוס גוטנברג), תרצ"ו. 131 דף, 289 ע', פורטרט; 131 דף, ע' [293]—704. 17 : 24.
 "המחשבה להוציא מהדורה זו ליום מלאת כ"ה שנים למות לוינסקי מאת מרדכי סובול היא והוא גם סרח הרבה לקימה ולעשותה. וכפולה הכונה; לחזור ולעשות נפש לסופר, שכתביו אפסו זה כבר, וגם להעזיר ע"י כך את משפחתו הנחונה במצוקה" (מהקדמת המסדרים: י. ח. רביצקי וא. דרויאנוב). — כרך א' כולל 5 מאמרים על לוינסקי מאת קלוזנר (נדפס בתורת מכוא להוצאה ראשונה של כתבי לוינסקי, אודיסה תרע"א-תרע"ג, ונכנס לתוך ספרו ייזורים ובונים" כ' א'), אחר-העם, ביאליק, רבניצקי, ז. אפשטיין, (נדפסו ראשונה בחוברת-לוינסקי של השלח, כ' כ"ג חוב' ו'), 24 פיליסונים מהשורה "מחשבות ומעשים", שנדפסו ראשונה בהשלח בשנות תרנ"ז-תר"ע ומסע לאי. כרך ב' כולל: רשמי מסע, פילוסופיה של לוח, שנדפסו ראשונה בלוחות אחיאסף, חגים ומועדים. — לוינסקי היה נענה כמעט על כל המאורעות החשובים בתנועה הציונית ובחינו העברים בכלל. — כתביו חשובים לתולדות התנועה הלאומית והספרות העברית בתקופת הסער וההתפרצות. יש לברך את המוציאים והעורכים.

91. לוק, ג'ון. מסה על שכל האדם מאת ג'ון לוק. עברית הקצור של א. ס. פרינגל-פטיסון, תרגם מאנגלית יוסף אור, בעריכת ח. י. רות. כרך א"ג. 3 כרכים. ירושלים, חברה להוצאת ספרים עברית-האוניברסיטה העברית, (דפוס עזריאל), תרצ"ה. XVIII, 366 ע', [12] דף; [11] דף, ע' 367—620, [11] דף; [12] דף, ע' 623—909, [12] דף. 12 : 17.

==ספרי מופת פילוסופיים י"ג-טו. — לכל כרך שער נוסף באנגלית:

John Locke: An essay concerning human understanding.

92. לנער; ספרית ארץ ישראל של הקרן הקימת לישראל. תל אביב, אסנות, (דפוס אחרות), תרצ"ה-צ"ו. 12 : 18.
 חוברת נב"ג: חרמוני, אהרן: הברון אדמונד רוס שילד, אבי הישוב. תרצ"ה. 120 ע', פורטרט.

חוברת נד"ג: שלם, ג[ותן]: עמק החולה. (א.ב. תרצ"ה-צ"ו. 67. [1] ע', לוחות-תמונות; [1] דף, ע' 71—132, [3] ע'. חבור זה הוא חלק א' של הספר בקצת הירדן. מנוקדות. — את הקורס ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 156.

93. לרמונטוב, מ[יכאל יורביץ] [Mikhail Iurevich Lermontov]. קסמן; ע"פ לרמונטוב. עברית מאת א. אשמן. תל-אביב, הוצ' דסמן בנין האופירה, (דפוס הארץ), [תרצ"ז]. 36 ע'. 10 : 23. (ספרית האופירה הארצישראלית). ליברטו.

94. מדרשי יעקב. פֿרשד וזחגנה שִׁלָּה; דמלאת שש עשרה שנה
למות ראש חגגנה (משה דוברובינסקי) ובחירי הלוחמים בערב פורים תרע"ט
(14 לסרן 1919). (תל-אביב), הכרשדאים אשר בארץ-ישראל, (דפוס אחדות),
תרצ"ה. 30 ע. 17 : 24.
- המחבר מספר מה שעבר על עירת כֶּרֶשֶׁד (עירה אמירה בפלך פוזל שבדרום רוסיה)
בשנות 1917-1920. הספור בא דלמר לא רק על הפרט אלא על חלל כלל. בשנוי פרטים
(שמות, תאריכים ומספרים) אפשר לספר זה על רוב ישובי היהודים שבאוקרינה. — על פרמ
הפרעות ספר המחבר ב"רשמות" ג'. בחקירתו סצין המחבר שהפרעות ושלטון הבולשביקים
גרמו לחורבנות הגמור, הכלכלי והרוחני של העיריה. אין בה אף ילד מבין מלה עברית.
95. מולדתנו. ספרות ארץ ישראל לילדים. יצא בהסכמת-מחלקת החנוך
של הסוכנות היהודית לארץ ישראל. תל אביב, אמנות והקרן הקימת לישראל. 16 : 12.
יד : קלסצל, צ. : ברק הסיח... [תרצ"ה]. 32 ע.
טויטז: ויץ, [יוסף]. רועת האוזים. (1935). 69 ע. — את הקידם ראה ק. ס.
שנה י"ב ע' 422.
96. מונתה, אכסל [מרטין פרדריק] [Axel Martin Fredrik Munthe].
מגלת פן-מקלה... תרגם מאנגלית יוצחק לויב[ברוד. ספר א. (תל-אביב),
אמנות, (דפוס אמנות ארץ-ישראל), תרצ"ה. 217 ע. 12 : 19. (-עלמיס). מנוקד.
97. מושקין, יחיאל מיכל [Jechiel Michel Mushkin]. ספר תרי"ג
מצות לפי מנין הרמב"ם ז"ל; נערך ונסדר על פי סדר הענינים, עם טראה
מקומות, מקורים והערות, ותוספת תרושים וביאורים. ממני יחיאל מיכל מושקין.
ירושלם, דפוס ארץ-ישראל, תרצ"ה. 100 ע, [2] דף. 18 : 26.
98. מילצקי, ראובן. חור הנוף והנפש; (על ענין טהרת המשפחה)...
גם העתקנו את דברו הספר לאידיש. חובר ונערך ע"י הרב ראובן מילצקי. ירושלם,
דפוס חורב, תרצ"ה. 47, [1] ע. 12 : 16.
99. מכיר בן אבא מרי [Machir b. Abba Mari]. הפרדס הוא
פרדס התורה, ולקוט המכירי על משלי... ויוצא לאור מתוך כתב יד הנמצא
ביר... יצחק ב"ר מיכאל למשפחת בראהב... ירושלם, דפוס קוראל, תרפ"ז.
[1] דף, 43 ע. 12 : 17.
100. מלניצקי, דניאל. ספר תורת דניאל; כולל פלפולי דאוריתא
ופסקי הלכות מאת הרב דניאל אכר"ק רומניצה. תל-אביב, הוצאת כן המחבר
דניאל מלניצקי, (דפוס הפועל המזרחי), תרצ"ה. VI, 87 ע, [1] דף. 15 : 23.
101. מן, תומס [Thomas Mann]. יוסף ואחיו. תרגם מגרמנית
יעקב קופליביץ. רומן א: אלה קורות יעקב. תל-אביב, א. י. שטיבל, (דפוס
ספר), 1935. 352 ע. 14 : 20.
- את הספר במקורו ראה ק. ס. שנה י"א ע' 88. את התרגום האנגלי-שם ע' 485.

102. מערכי דוד. סולפג'יו; ספר ללמוד תור הוסרה. חוברת א. ב...
(מהדורה שניה). תל אביב, המכירה הראשית: חברת ספרה, תרצ"ד. 14; 13: 22.
א' לשנת הלמודים הראשונה. כתה ד'; ב' — לשנה שניה. כתה ה'.
103. מקיבסקי, צבי [Hirsh Makowski]. ספר שאלות ותשובות
יחזוה דעת, סבאר שאלות נחוצות העוסדות על הפרק... ירושלים, דפוס ח.
צוקרמן, תרצ"ה. 16, 8-4 דף, 138-9, 121 ע. 17: 24.
104. מרגולין, י[הושע] [Jehoshua Margolin]. חירי הצמח
בנסיונות. ספר התלמוד. מהדורה שניה. חוברת א': בררת זרעים.—סכנה חורק.—
הנביטה. תל-אביב, אמנות, (דפוס אמנות א"י), תרצ"ו. 48 ע, ציורים. 14: 22.
אשר ע"י מחלקת החנוך של הסוכנות היהודית לא"י כספר שמוש ועזר בלמוד חיי
הצמח במחלקות הביטוניות של בתי הספר העממיים". מהדורה א' ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 157.
105. מרזקובסקי, ד[מיטרי] [Dmitrii Sergeevich Merezhkovskii]. הדק בריסטים. תרגם אוהרן אברהם קב"ק. ספר שני.
(תל אביב), אמנות, (דפוס אמנות א"י), תרצ"ה. 131 דף, 444-215, 11 ע. 11: 18.
(עלומים. ספריה למנויי "דבר").— מנוקד. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 297.
106. משה בן מימון [Moses ben Maimon]. ספר סלוח ההגיון
לר' משה בן מיימון, בהעתקת ר' משה בן שמואל ו' תבון. ערוך על-פי דפוסים
ראשונים ומפורש ע"י ת. י. רות. הושווה עם קטעי כתב-היד של המקור הערבי
ע"י ד. צ. פנעם. ירושלים, חברה להוצאת ספרים על-ידי האוניברסיטה העברית,
(דפוס עזריאל), תרצ"ה. XI, 143, 131 ע. 12: 17.—ספרי-מופת פילוסופיים, ס"ו.
שער נוסף באנגלית: Maimonides: Introduction to logic...
107. נאה, אברהם חיים [Abraham Haim Noe]. ספר קצות
השלחן... חלק ה: כולל הלכות המצוות מהלכות שבת... עפ"י פסקי מהרש"ז
בעל התניא בשו"ע וסידור ואדמו"ר מוהר"ם בעל הצמח צדק, וליקוט גדול
מהר"ב פוסקים... ותוספת סרוכה כביאור דה"ק וחידושים רבים בהלכה... ירושלים,
דפוס ח. צוקרמן, תרצ"ה. 68 דף. 18: 25. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 166.
108. נחמן בן שמחה מברסלב [Nahman b. Simhah of Bratzlav].
ספר ליקוטי מהר"ן; תורות מכתיו רבינו... נחמן מברסלב. ונלוח לזה תפלות
מכתיו מהר"ר אברהם ב"ר נחמן [חזן] ממולשין. יצא לאור ע"י שמואל...
הורוויץ. ירושלים, דפוס פ. עניו, תרצ"ד. 32 ע. 15: 23.
109. נחמן בן שמחה מברסלב [Nahman b. Simhah of Bratzlav].
ספר שיחות וסיפורים... מצירופי ופולפוי דברי רבינו נחמן מברסלב

ותלמידיו הרב נתן... המורכבים בדברי הארז"ל והזוז"ק... הסחבר... אברהם ב"ר נחמן מטולמשיין [חזון], וקחה גאספ ונתקבץ... מהכתבי ע"י שמואל הלוי הורוויץ, הוצא לאור על ידי ירושלים, ישיבת ברסלב לתורה ותפלה, תרצ"ג. [I] דף, 45, [II], 75-40, 12 ק. 15: 12.

110. נרקיס, מ[רדכי]. מטבעות ארץ-ישראל. ספר א: מטבעות היהודים. ירושלים, (מוסד ביאליק), (דפוס מרכז), תרצ"ו. 159, [31] ק, 10 לוחות, טבלא. 18:14. — ספריה לידעת ארץ ישראל של החברה העברית לחקירת א"י ועתיקותיה. איב. ביבליוגרפיה: ע' 129-136. — שער גוסף באנגלית:

M. Narkis: Coins of Palestine. Part one: Jewish coins.

בפרקים הראשונים מדבר המחבר על תולדות מדע המטבעות בכלל, השימוש במטבעות וההגנה מטבעות מביעות ועל מהות המטבע כאמצעי-תשלום בכלל. בעברו לעצם הנושא מזכיר המחבר, מלבד המטבעות היהודיות בא"י, גם מביעות שלפני המטבעות היהודיות ושל אחריהן. בפרטות הוא דן על קביעת זמנם של מפותי המטבעות היהודיות השונות, ובכללן גם על זמן מביעתו של השקל. בניגוד לדעת כותב המורים האלה, מסכים גריקס לדעת החוקרים הקובעים את זמן מביעתו של השקל לתקופת המרד הראשון. בפרקים שלאחריהם מדבר המחבר בפרטות על דרכי מביעת המטבע, הרכבן המהכתי וההפתחותן האפיגרפית של הכתובות. מסופקני אם אפשר לדבר על ההפתחות אפיגרפיות, מאחר שבימי מביעת המטבעות לא היה הכתב הזה נהוג עוד בשימוש, והמטבעים רק העתיקו אותיות של הכתב הקדום. המחבר דן בצמצום על הסמלים הנמצאים על המטבעות, וכאן יורשה"נא לי להעיר שהמקדש המצויר על המטבעות של בר-כוכבא אינו אלא ארון קודש; העמודים שבחלק הקדמי הם, לפי השערתו, שערי בית-הכנסת.

גם המכניקה של איסוף המטבעות מתוארת בפרטות, וכאן יש להעיר שלא הייתי מועץ להשתמש באחדים מדרכי-הניקוי שמציע המחבר (חומצת מלח). המחבר עיבד בדיקנות רבה קורסוס מפורסם של מטבעות היהודים (החלק העיקרי של הספר). יש לשסות על מלון המונחים הנומיומטיים שסיפח המחבר לספר. כמו-כן מועילה הטבלא האפיגרפית, בעקבות הקטלוג של המוזיאום הבריטי, וגם ההי"אור של המטבעות המויושות והדמויוניות וועיל למחיל. לצערנו לא הצליחה כל-כך מכניקת-ההדפסת של צלומי המטבעות.

המחבר אומר (ע' 13) שבכוונה לא דבר על הקשרים ההיסטוריים. לפי דעתי זה פוגם. דוקא קישור המביעות היהודיות למאורעות ההיסטוריים וגם תיאור מפורט של הקשרים האמנותיים לסימבוליקה היהודית (האמנות של בית-הכנסת) יש בהם כדי להורחיקו היכנה. בדרך כלל יש לומר שבפרסום הספר הזה מילא המחבר צורך מוחש. וכות היא למחבר, לחברה העברית לחקירת א"י ולמוסד ביאליק שפתחו בפני הקהל הרחב, ע"י בר-ססד, את הענק הזה החשוב כל-כך לתולדותינו בארץ. ואין לנו אלא להביע את תקותנו, שבקרוב תנתן למחבר, שיש לו זכויות מרובות בנומיומטיקה הארץ-ישראלית, האפשרות לתאר גם את המטבעות הבלתי-יהודיות של א"י.

א. רופנברג

111. סוקולוב, נחום [Nahum Sokolow]. אישים. ספר שלישי.

תל אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר), תרצ"ה. 236 ק, [II] דף. 15: 21.

את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 298.

התכן: אחריהם— ת. נ. ביאליק, רר י. 9. פינסקר—מקס נורדאו— פרום. משה
לצרום— יוסף ישראל'ס— הנרי ברגסון— פרופסור שמואל אלכסנדר— יוסף כהן-צדק—
הרמן נקורי— יוסף חיים הלוי.

112. סמילנסקי, משה [Moshe Smeliansky]. כתבו משה סמילנסקי.
כרך אי. 10 כרכים: תל-אביב, (דפוס שושני), תרצ"ד-תרצ"ה. 15 : 22.

לכל כרך נוסף שער חלקי, שבראשו נדפס: התאחדות האכרים בארץ-ישראל, ועדת
הנאמנים להוצאת כתבי משה סמילנסקי ליובל הששים. — כרך אי: ספורים, תרצ"ד. יא.
176 ע: [2] דף, 172 ע: [2] דף, 224 ע: [2] דף, 192 ע. את ההוצאה הקודמת ראה
ק. ס. שנה ג' ע' 99 ושנה ח' ע' 19—כרך ה: בני-ערב, תרצ"ד. [2] דף, 152 ע: [2] דף,
164 ע: [2] דף, 179 ע. את ההוצאה הקודמת ראה ק. ס. שנה ה' ע' 29. המהדורה הראשונה
באודיסא, תרע"א. תרגום חלקי ליודית ראה ק. ס. שנה י"א ע' 363—כרך ח': זכרונות.
תרצ"ה. [2] דף, 238 ע: [2] דף, [202] ע: [2] דף, 261 ע. את ההוצאה הקודמת ראה
ק. ס. שנה ה' ע' 197 ושנה ו' ע' 27, 306. שם גם תאור או תוכן—בראש כרך א' אוטוביוגרפיה
קצרה ומורסרט.

113. עזיאל, בן-ציון מאיר חי [B. Usiel]. ספר משפטי עזיאל;
שאלות ותשובות מאשר נשאלתי והשבתי... בן-ציון מאיר חי עזיאל... חלק א:
אורח חיים ויורה דעה. תל-אביב, דפוס י. לויצקי, תרצ"ה. [21, 242, 21, XXXIII] ע. 23 : 31.

114. עמיה, מנחם בן יצחק. ספר נר מערבי. חלק שלישי, דרושים...
פעולת... מנחם עמיאה... המעתיק... (עקב כלפון)... ירושלם, דפוס המערב, תרצ"ב.
[4], 122-2, [1] דף, 17 : 25. את הקודם ראה ק. ס. שנה ח' ע' 307 מס' 1224.

115. פיכמן, יעקב [Jakob Fichmann]. נקטן בתל-אביב; ספור.
(הציורים מאת נחום גוססן). תל-אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר), תרצ"ו.
112 ע, ציורים. 15 : 22. מנוקד.

116. פרויד, זיגמונד [Sigmund Freud]. למה מלחמה? חלומות
מכתבים; תשובתו של פרויד ז. פרויד לפרופ' א. איונשטיין. (תל-אביב,
דפוס ארץ), [1935?]. 16 ע. 14 : 21. המכתבים הם מאמצע שנת 1932.

117. פרימן, א. 1919; רוסן. (חלק ב'). תל-אביב, א. י. שטיבל, (דפוס
ספר), תרצ"ה. 260 ע. 14 : 20. בראש השער: א. פרימן—מחיי היהודים באוקרינה
בזמן הפרעות וחלופי שלטונות. — את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 507.

118. פרלמן, משה אהרן. ספי דודי; זכרונות מדורי רבי משה
קליערס. ערכים כורי משה אהרן פרלמן, ירושלים, (דפוס צוקרמן), תרצ"ה.
40 ע. 12 : 26.

119. צ'ריקובר, אביגדור [Victor Tcherikover]. היסטוריה כללית.
ספר ג: רומי. חל אביב, אמנות, (דפוס הוצאת א"י), תרצ"ו, 248 ע, 10 כפות,
30 ציורים. 14 : 20. את הקודמים ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 159.
120. צ'ריקובר, אביגדור [Victor Tcherikover]. ספר קריאה
בהיסטוריה כללית. ספר א"ב. 2 כרכים. חל-אביב, אמנות, (דפוס הוצאת א"י),
תרצ"ו. 84 ; 84 ע. 14 : 20.
- התכן: א: המורה העתיק. ב: יון. — ספרי עזר להיסטוריה כללית לא. צ'ריקובר.
ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 159. — ספרי הקריאה יכלול מבחר המקורות החשובים ביותר.
מקורות רבים באים כאן בטעם הראשונה בתרגום עברי. התרגומים ממצרית נעשו ע"י ש.
ייבין, מאשורית ע"י ח. גינזברג, מיונית ע"י א. אפשטיין. הבאורים וההערות לתרגומים ע"י
א. צ'ריקובר. חוץ מן ההערות לתרגומים ממצרית שנכתבו ע"י ש. ייבין.
121. קטקוביץ, י. הסדע והדת; על פירי. קטקוביץ, עובד טרוסית
ע"י מ. קרעם. חל אביב, פטיש, (דפוס יבנה), 1932. 31, 111 ע. 12 : 17. מהמעטפת.
122. קנט, עמנואל. הקדמות לכל טטפסיקה בעתיד שתוכל להופיע
כמדע. תרגם אברהם יערי. בעריכת הלוגו ברגמן. ירושלים, חברה להוצאת
ספרים על-ידי האוניברסיטה העברית, (דפוס העברי), תרצ"ו, VIII, 254, 121 ע. 12 : 17.
שער נוסף באנגלית: Immanuel Kant: Prolegomena to any future metaphysics.
123. קסיבסקי, חיים יהושע [Chaim Josua Kasowski]. אוצר
המלים, קונקורדנציא לתרגום אונקלוס, למלות הטעם והענין ולמלות המספר,
ע"פ התרגום שנדפס בכרלון שנת תרגמ"א (תרמ"ד) ע"פ נוסחא בחושם סביונטה
שנת שי"ז, והוא ספר יסודי לשמושי הלשון לעברית ולארמית, חברו חיים יהושע
קאסאווסקי. ירושלים, (דפוס העברי), תרצ"ה. 121 דף, 122 ע. 18 : 25.
124. קסטנר, אריך [Erich Kästner]. אמיל והבלשים; ספור
לילדים. תרגם מנימנית אלתר אָלֵי (אינדמן). בעריכת אברהם שלונסקי.
חל-אביב, יורקאל, (דפוס הפועל הצעיר, 1935). 184 ע, ציורים. 15 : 21. מנוקד.
125. קפת חולים של הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י.
משמר הבריאות. איך תשמר על בריאותך בארץ-ישראל? חל-
אביב, משמר הבריאות ליד קופת-חולים, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ה. 48 ע,
ציורים. 15 : 21. מנוקד.
126. קפת הספר. (מהדורה שנייה). חל אביב, קפת הספר, (דפוס יבנה),
תרצ"ד. 12 : 18.
- חברת קנ"ב: גדיים ט.: ליברמן, צבי: הריגים הקטנים. ספור. 14, 121 ע.
הוצאת א' ראה ק. ס. שנה ח' ע' 23.

- חוברת קע"ב: ליברמן, צבי: הכנור, ספור. 15, [1] ע. הוצאה א' ראה ק. ס
שנה י' ע' 156.—מנוקדות.
127. קרית חיים. חיפה. דין וחשבון לשנת 1933 תרצ"ג-תרצ"ד,
שנת הפעולה הראשונה. חיפה, (דפוס סוכובולסקי), [1934?]. 40 ע. 15: 23.
- בראש המעטפת: חברת העובדים העברים השחופית הכללית בא"י בע"מ...
128. הקרן הקימת לישראל, ארץ-ישראל במספרים. (ירושלים)
הלשכה הראשית של הקרן הקימת לישראל, תרצ"ה. 28, 24 ע, דיאגרמות, ספות. 15: 21.
- מהמעטפת.—הקטגורי מכתב מכונה.—בראש הספר: (הושע) זימן.—מהדורה קודמת
ראה ק. ס. שנה י' ע' 28.
129. קרני, יהודה [Jehuda Karni]. בשערך, מולדת; פיוטים.
תל-אביב, אחיעבר, (דפוס גוטנברג), תרצ"ה. 240, 141 ע, פורטרט. 18: 25.
- כאן נאספו 164 פיוטים שנכתבו בארץ בחקופת תרפ"ב-תרצ"ה.—המדות: בארץ
זאת.—דרכים אכלות.—שהלכו עם העם.—יירושלים.—ירושלים.—שירים מחוך יומן
ומזמורים.—תרגומים.
130. רבינוביץ, אלכסנדר זיסקינד [Alexander Siskind Rabinowitz].
כתבים מקבצים. כרך ד: תולדות היהודים בארץ ישראל משנת
ג' אלפים תת"ל ליצורה עד ה' אלפים תרע"ח. מהדורה שניה עם תיקונים
והוספות. תל אביב, (דפוס אחדות), תרצ"ו. 311 ע. 14: 19.
- את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 32.
131. רוסי, ש[למה] [פסידונים של שלמה סוסנסקי Shlomo Sosienky].
על אם הדרך. תל-אביב, דפוס תל-אביב, 1935. 8 ע. 12: 15. (מסרים חיצוניים).
132. ריבלין, יוסף יואל [Josef Joel Rivlin]. רבי יואל משה
מלומון, הסופר והעורך. "הלבנון" הירושלמי (התרכ"ג-התרכ"ד)—יהודה וירושלם
(התרל"ז-התרל"ח). ירושלם, דפוס מלומון, תרצ"ה. [11] דף, [15] 29 ע. 17: 23.
- הדפסה מקובץ מאמרים לדברי ימי העצמאות בא"י (ראה ק.ס. שנה י"ב ע' 411 מספר 1349).
133. ריגור, אליעזר [Eliezer Rieger]; מנחם ארנון [Menahem Arnon].
הזראת הכתיב; מה להורות וכיצד. הוצאת מחלקת החנוך של כנסת ישראל
והוצאת אמנות. תל אביב, דפוס הוצאת א"י, תרצ"ה. 98, 121 ע, דיאגרמות
מבלאות. 13: 20.
134. ריגור, אליעזר [Eliezer Rieger]. ספר הכתיב לכתה ביו. ערוך
בידי אליעזר ריגור ומנחם ארנון. 5 חוברות. תל-אביב, אמנות, (דפוס אמנות
א"י), תרצ"ה. 32 ע' בכל חוברת. 14: 21. על שלש החוברות האחרונות רשים:
אשר ע"י מחלקת החנוך של כנסת ישראל בא"י.

135. ריד, מין [Mayne Reid]. הנוה במדבר. תרגום מ. בן-אליעזר. (א"ב). 2 כרכים. תל-אביב, א.י. שטיבל, (דפוס ספר), (תרצ"ה?). 127; 1291-268 ע. 15 : 21. מצוירים ומנוקדים. — בראש השער: קמטין מין-ריד. — ספור.
136. רמון, יעקב. יהודי תימן בתל אביב. יצא לאור ע"י פנחס בן צבי גראויבסקי. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרצ"ה. 16 ע. 14 : 21. (מנוי ירושלים).
137. שאו, ג'ורג' ברנרד [George Bernard Shaw]. מורה-דרך לאשה המשתכלת אל הסוציאליזמוס והקפיטליזמוס. תרגום פסח גינזבורג. חלק א"ג. 3 כרכים. תל-אביב, מצפה, (דפוס אחדות), תרצ"א-תרצ"ג. 182; 1831-350; 530-1351 ע. 14 : 20. בראש השער: ג'. ברנארד שאו.
138. שביילי, חיים [Hayim Shvilly]. ספר חזון החיים על ספר דניאל. עם כאור מודרני ומפורט על ששת הפרקים האחרונים של ספר דניאל, מאת חיים שביילי... מוכיח בחשבונות מדויקים את המלחמה העולמית שעברה וועורא... מהתניך והוזהר... ועוד הרבה חדושים... ראיות מכרעות נגד מבקרי המקרא... ירושלים, דפוס סגור, תרצ"ה. 87, 111 ע, פורטרט. 15 : 23. עם הפנים של דניאל פרק ז"ב.
139. שולמן, שמואל ברוך. ספור מפליא הנוגע לכבוד התורה... לחיי שנת השבעים של מרן הגאון (קוק) שליט"א. ירושלים, דפוס ארץ ישראל, תרצ"ד. 14 ע. 11 : 14.
140. שולץ, ג'יימס וילרד [James Willard Schulz]. בן שבט הג'והרים. תרגום מנחם זולמן ולפובסקי. תל-אביב, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר), (1935). 160 ע, ציורים. 16 : 21. מנוקד.
141. שיפמן, יהודה ליבוש. ספר פרי עץ היום... אשר שאבתי מחוסן אוצרות... חכמי הדורות... העורך והמסדר יהודה ליבוש שיפמן... ירושלים, דפוס ח. צוקרמן, תרצ"ה. 161 דף, 204 ע. 18 : 25. ירושים חידושים ופירושים... בדברי אגדה.
142. שיפמן, פנחס [Pincos Shifman]. תרומות; סדור לספרות יפה ועיונית, בשביל המחלקות העיוניות בבתי-הספר העממיים ובשביל המחלקות התיכוניות בבתי-הספר התיכוניים. ספר א"ג: לשנת הלימודים הששית—השמינית והתשיעית. 3 כרכים. תל-אביב, אמנות, (דפוס הוצאת ארץ-ישראל), תרצ"ו. 336; 334; 161; 314; 161 ע. 17 : 25. ספרים א"ב מצוירים. בהשתתפותו של יעקב גאכס מלוט חלק מן החומר של הספרות הדתית העיונית. יצא על פי הצעת הוועד המפקח על בתי-הספר של "המזרחי" ואשר מסעם מחלקת החנוך של כנסת ישראל בארץ-ישראל.

143. שיפר, יצחק [Ignacy Schiper]. תולדות הכלכלה היהודית.
כרך א"ב. 2 כרכים. תל-אביב, א.י. שטיבל, (דפוס ספר), תרצ"ה-ו. 288; [289]-
606 ע. 24 : 16. את הספר במקורו ראה ק. ס. שנה י"א ע' 325.
144. שרון, אברהם [Abraham Scharon]. סכתב תורה סאת
ברית הספרים האומיים. תל אביב, דפוס עזריאל, תרצ"ה. 14, [2] ע. 10 : 14.
העתקה מהארץ מיום ג' סיון תרצ"ה. - כנגד הספרות בקרקע בא"י.
145. תל אביב. עיריה. מפת תל אביב. קנה הסדה: 10.000 : 1. תל
אביב, (דפוס ס. שושני), [1932?]. 58 : 30. בעברית ובאנגלית.
146. תנ"ך. (לקושים). ספורי המקרא לילדים. נסדרו ע"י יהושע
חנא (רביצקי, חניס) נוחמן ביאליק, שומחה בן-ציון וגוטמן. מהדורה
עשרים ושש. הלך א. תל-אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ו. 41 דף,
86 ע, ציורים. 14 : 22.
147. תנ"ך. תורה (לקושים). ספורי הקטש לילדים, מסדרים ע"י
פ. חופי, סצורים כרדי אונא. ספר בראשית. א: בראשית-תולדות. תל-אביב,
א.י. שטיבל, דפוס ספר, ותצ"ה? 79 ע. 20 : 14. מנוקד.
148. תנ"ך. תורה (לקושים). ספורי התורה; מסדרים על ידי פ.
חופי. סצורים כרדי איזה הרשקוביץ. 8 חוברות. תל-אביב, א.י. שטיבל,
ותצ"ה? 8 ע' בכל חוברת, ציורים. 14 : 20.
מנוקדים. - מ-ששת ימי בראשית עד - מכירת יוסף.
149. תקונים. ספר אורח חיים; והוא סדר לסוד תיקון כרת, אשר
פעל... כסתריר חרדיא וחיים יוסף דוד אזולאי. ירושלם, דפוס ת. צוקרמן,
תרצ"ה. 184 ע. 24 : 16.
150. בן-גוריון, דוד [David Ben-Gurion]. די פאקטארן און אויפ-
נאכן פון ציוניזם אין איצטרקן סאמענט. ירושלים-לונדון, הנהלת הסוכנות
היהודית לארץ-ישראל, (דפוס אחדות), תרצ"ה. 40 ע. 24 : 16.
נאום בישיבת מושב הועד הפועל הציוני בירושלם בכ"ז אדר ב' תרצ"ה.
151. גרינבוים, יצחק [Isceak Grünbaum]. אין דער תקופה פון
סאסן-עליה. אלס צוגאב: באריכט פונם עליה-דעפארטאמענט פון דער יידישער
אגענץ פארן יאר 1934. ירושלים-לונדון, הנהלת הסוכנות היהודית בארץ-ישראל,
(דפוס אחדות), תרצ"ה. 32 ע. 24 : 16.

152. לאקער, ב[ערל] [Beri Loker]. די ארגאניזאציע פון דער ציוניסטישער באוועגונג אין דער פארווירקלעכונגס-תקופה. ירושלים-לונדון, הנהלת הסוכנות היהודית לארץ-ישראל, (דפוס אחדות), תרצ"ה. 24 ע. 16 : 24.
153. פאפערניקאו, י[וסף]. פאר מיר און פאר אלע; (סאציאלע לידער). תל-אביב, אייזנשט, (דפוס ארץ), 1936. 76, [2] ע. 12 : 16.
154. קאלטון, י[עקב] צ[בי] [Jakob-Hersh Koltoun]. די יידישע אויטאנאמע געגנט (בירעבידזשאן) צוזאמענגעשטעלט און ארויסגעגעבן דורך י. צ. קאלטון. תל-אביב, (יפו, דפוס "אל-נור"), 1935. 64 ע. 14 : 19.
155. קעלער, חיים. דערן אראביש; א לייכטע סיסטעם צו ערלערנען די אראבישע שפראך, פון חיים קלר. ירושלים, מצפה, (דפוס הספר), (1935). 103, [1] ע. 15 : 23. תרגום ספרו העברי "למד ערבית"; ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 300.
156. רופין, ארטור [Arthur Ruppin]. דער ערשטער סך-הכל; (די לאנדווירטשאפטלעכע קאלאניזאציע-טעטיקייט פון דער ציוניסטישער ארגאניזאציע). אלס צונאכ: באריכט פונם לאנדווירטשאפטלעכן קאלאניזאציע-דעפארטאמענט פון דער יידישער אנגען פארן יאר 1934. ירושלים-לונדון, הנהלת הסוכנות היהודית לארץ-ישראל, (דפוס אחדות), תרצ"ה. 32 ע. 18 : 25.
157. Bialik, Chaim Nachman. Die Hebraeische Universitaet; Reden und Ansprachen. Jerusalem, Gesellschaft der Freunde der Hebraeischen Universitaet in Erez Israel, (Azriel press), 1935. 64 p., pl., port. 14 : 21.
את המקור העברי ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 280; את התרגום האנגלי שם ע' 427.
158. Bracha, pseud. Life problems (revaluation), by Bracha. (Tel-Aviv, Palestine pub. co. printing works, c1935). 105 p., 1 pl., port. 13 : 18.
159. Elazari-Volcani, I[saac]. Rational planning of agricultural settlement in Palestine. Jerusalem, Keren hayesod, (Azriel press), 1935. 23, [1] p. 17 : 24.
160. Eliot, George, pseud. Daniel Deronda, by George Eliot; abridged and with foreword on its origin, by J. Neeman. Tel-Aviv, Mizpah pub. co., (printing press "Achduth"), 1935. xv, 274, [1] p., port. 14 : 19.

מקום מיוחד תופסת שאלת פסקי הדין, שבהם אפשר למצוא ביאור מוסמך של החוק, שלעיתים קרובות אינו ברור. עד חומן האחרון לא התפרסמו פסקי הדין של בתי המשפט לערעורים בארץ ישראל, אם כי יש להם כח של תקדים משפטי. בזמן האחרון התחילו לחקן את הדבר, ובעריכתו של זקן השופטים יצא קובץ פסקי דין המכיל כמה מאות פסקי דין שהוצאו לפני ראשון לינואר 1933. הקובץ הזה יצא לאור בזמן שספרם של החסברים כבר היה בדפוס, ולכן לא יכלו להשתמש בו הרבה בפנים, אולם בסוף הספר נתנו קיצור של כל פסקי הדין הנמצאים בקובץ זה הדנים בשאלות נכסיו דלא נידרי.

קפריסין היתה לפני 1878 חלק מהקיסרות התורקית וחוק הקרקעות העותומני היה שולט בה. גם אחרי כבוש האי לא שינו האנגלים את חוקיה. באופן כזה המשיך החוק העותומני לשלוט בקפריסין. בתי המשפט באי זה הוציאו פסקי דין שבררו את החוק הזה השולט גם בא"י. לפסקי הדין של בתי המשפט בקפריסין אין כמובן כח של תקדים משפטי, אך חשובים הם מאד לביאור החוק, ולשם זה משתמשים בהם גם בבתי המשפט בא"י. אולם עד עכשיו אין קובץ של פסקי דין כאלה וצריך להפסם במקומות שונים. חבל שהחסברים לא עשו לגבי פסקי הדין שבקפריסין מה שעשו לגבי פסקי הדין שבא"י, היינו, לא רשמו רשימה של פסקי הדין האלה עם הרצאה קצרה על תוכן כל פסק דין; הדבר הזה היה מסייע הרבה לקורא. הספר הוא תוספת חשובה לספרות המשפטית הארץית הענייה עד מאד. חבל שיצא רק באנגלית, ויש לקוות שיצא גם בתרגום עברי, כי קהל רב שאינו יודע אנגלית מעוניין ודורש ספר כזה.

162. **Goldmann, M[oses]**. Hebräisch; in einem Band. (2. Aufl.) Berlin-Charlottenburg, Tel-Aviv, Verlag Sefathenu, (pref. 1934). XIV, 344 p. 16: 23.

מהדורה א' ראה ק. ס. שנה י"א ע' 490.
Das hebräische Alphabet. Umschrift nach dem System von M. Goldmann.

163. **Granovsky, A[braham]**. The fiscal system of Palestine. Authorised translation. Jerusalem, "Mishar ve-Taasia" pub. co., (Azriel press), 1935. 347 p., tab. 15: 23.

"The English edition... is thus an amplified and revised version differing from the first in many respects". שנה י"א ע' 275.

164. **Hornell, James**. Report on fisheries of Palestine, by James Hornell. Jerusalem, 21st November, 1934. London, Pub. on behalf of the Government of Palestine by the Crown agents for the colonies, (printed by the Garden city press at Letchworth), 1935. 106 p. incl. pl., tab. 17: 25.

165. **Minzenmay, Karl**. Beweise gegen die Irrlehre der Kirche von der Dreieinigkeit Gottes und der Versöhnung der Menschen durch den Opfertod Jesu Christi... Haifa, Im Selbstverlag des Verfassers, (Druck von E. Marcus), 1934. 28 p. 17: 23.

166. **Morris, Nathan.** הנקר; a Hebrew textbook for the higher grades of the elementary school. Part 1, sections one and two. Tel-Aviv, Omanuth pub. co., (Palestine pub. co. printing works), 1935. 1 p.l., VIII, 84 p., ill. 15 : 23.

167. **Palestine. Government. Dept. of health.** ...List of doctors, pharmacists, dentists and midwives who have been licensed in accordance with the various ordinances regulating their professions. Issued July, 1930. n.p., [1930?]. 6 p.l., 11-70 p. 14 : 22.

168. **Palestine. Government. Dept. of surveys.** Survey of Palestine, maps & publications. Jaffa, typ. Survey office, 1935. 1 p.l., 29 p., diagrs., maps. 16 : 26. מהמעספת.

169. **Shunami, Shlomo.** Bibliography of Jewish bibliographies. Jerusalem, University press, (Azriel printing press), 1936. XI, 399, *IX p. 18 : 25. ההקדמה ותוכן הענינים גם בעברית. נוסף שער עברי:

מסתח המפתחות; ביבליוגרפיה של ביבליוגרפיות ישראליות, חובר בידי שלמה שונמי. כולל 2035 ערכים.

זהו אחד הפרדוקסים המרובים של התפתחות הספרות בישראל, שלא נודעה לה ביבליוגרפיה חבה מיוחדת מצד סופרי ישראל, והלא עם שספרותו מפוזרת בכל השפות ובכל הארצות במדה כזאת עד שאחודה ואחדותה אינה אלא אידיאלית, עם אשר שבמיו מפוזרים ביצירותיהם פרוד כל כך סכאיב, היה צריך לדאג לכך שאוצרותיו וירשמו ויאספו ברשימות והביבליוגרפיה היתה צריכה להיות לו לכלי-זיון במלחמת קיומו. אולם לא כך היא מציאותנו. כנראה גזל גורל-הגדודים הקשה מן העם את המנוחה ואת התחמדה, את האהבה לקטנות ואת הדיוק הקפדן הנחוץ לעבודה ביבליוגרפית. ואם חסרים לנו כיום ברב מקצועות חיינו המפתחות הביבליוגרפיים, מה פלא שהיה חסר לנו עד היום מפתח-המפתחות!

בשנים האחרונות הל שנוי ניכר בנידון זה ומסביב למערכת, קרית ספר וביה הספרים התרכזו חוג של ביבליוגרפים צעירים. שלמה שונמי שנתן לנו כעת את מפתח המפתחות הזה, פרי עבודה של שבע שנים, יצא מתוך החוג הזה ועבודתו מעידה עליו עדות נאמנה שאמנם נמצאות בו התכונות המציינות את רושם-הספרים: דקנות וקפדנות, "יבשה" ביחד עם תחלבות ומסירות.

אין בדעתי לכתב כאן בקרת שתראה על לקויים פה ושם ואין מן הצורך להראות לקוראי קים בה גדול ערכו של מפתח כזה. אסתפק איפוא לומר מלים אחרות על סדור תחבר הרב בספר. הספר מחולק לכיו פרקים, כל פרק ופרק מתחלק למחלקות — מן הכלל אל הפרט — אצל הספרים החשובים מובאים פעמים רבות המקומות של בקרות, ביחוד בקרות שנכתבו ע"י רושמי ספרים. ספרים הנוגעים לפרקים שונים, מובאים רק פעם אחת וביותר המקומות נרמז עליהם. הרשימות סודרו באופן ששמות הספרים הובאו בשפתם, שם המחבר ניתן אצל ספרים עבריים גם באותיות לטיניות. התערות המבארות ניתנו אצל ספרים עבריים בעברית ואצל ספרים לועזיים באנגלית. ההקדמה נכתבה גם בעברית וגם באנגלית, המחבר

השתדל — והצדק עמו — להקל על השמוש במפתחו גם לקורא העברי וגם לקורא שאינו נוקק לעברית. מפתח השמות והענינים ניתן באנגלית. מפתח זה הוא חלק נכבד של הספר והקורא לא יפיק מן הספר את כל תועלתו אם לא ילמד להשתמש במפתח זה לפני גשתו אל כל פרק ופרק. אוסף הערות קטנות לסדור זה: יש להצטרף על כך שהמחבר הסתפק בסדור החסר בפרקים גדולים שצוינו בראש כל פרק, אבל לא ציין את המחלקות שבתוך כל פרק בשם מיוחד. הוא אמנם הבדיל מחלקת מחלקה ע"י קו מפריד, אבל על הקורא לנחש מה היא כל מחלקה ומחלקה. שם קצר לכל מחלקה שאפשר היה להדפיסו על שולי הגליון, היה עוזר לקורא הרבה. בשמוש השפות לא היה המחבר חסיד עקבי. בלוח הענינים האנגלי נשמרה לפעמים מלה גרמנית, למשל Historiographie (ע' 342) או Juden in der Weltliteratur (ע' 346). המחבר רצה כנראה להבליט כאן שזהו שם של ספר, אבל היה צריך לרמוז ב-Jews וזה לא עשה. ההערה אחרת מספר 916 הייתה צריכה להיות לפי שימת הספר גם באנגלית. ראוי לציין שסדור הדפוס, שבדואי לא היה קל, נעשה באופן מופת. ע' VII, שורה 4 מלמסת צ"ל transliteration.

אביא כעת את ראשי הפרקים שעודו על החסר העשיר בספר: א) אנציקלופדיות. ב) ביבליוגרפיה של ביבליוגרפיה (האם היה צריך להשאיר את המלה הלועזית?). ג) ביבליוגרפיות כלליות. ד) קטלוגים של אספים צבוריים (מסודרים לפי שמות הערים). ה) קטלוגים של אספים פרטיים (מסודרים בדרך כלל לפי שמות בעליהם). ו) קטלוגים של מוסים (מבחר). ז) עתונים ביבליוגרפיים. ח) רשימות עתונים. מפתחות. ט) דת. פילוסופיה. קבלה. י) שפה עברית. יא) תנ"ך (רק הרשימות שיוצאו בספר מיוחד. יוצאים מן הכלל מחברי רשימות יהודיים או מנקודת-מבט יהודית. לגבי הברית החדשה הובאו רק רשימות בעברית או בדיאלקט יהודי). יב) ספרות תלמודית ומדרשית. הלכה. מנהגים. משפט. יג) תפלות. מוסיקה. דרוש. יד) תספרות הישראלית. הספרות העברית החדשה. טו) אשכנזיות יהודית. יודית. טז) ספרות-יהודית. פורטוגזית-יהודית. דואלקטים אחרים. יז) ישראל והעמים היהודי בספרות העמים (נושאים כמו "היהודי הנצחית", נושאים הנכיים בספרות העמים). היהדות ודתות אחרות. אנטישמיות (רשימות-ספרים על עליית-הדם. ענין דרייפוס). יח) סוציולוגיה (למה לא: תורת-החברה?). חנוך. ספרות לבני-הנעורים. תנועת פועלים (אין אף רשימה אחת של ספרים לתנועת-הפועלים היהודיים בא"י!) פולקלור. נשים. יט) כתות. שמרונים. קראים. שבתאים. פרנקיסטים. חסידים. כ) מדע-חול. מתמטיקה. עברונות. רפואה. מדעי-הטבע. קלאאות. כא) ארץ-ישראל. ציוניות ולאומיות. כב) דברי-הימים (מסודרים לפי הארצות. ציכוסלובקית לא זכתה למדור מיוחד. במקום זה באה "בוהמיה ומורביה" וקלאו הזכנסה להונגריה). גיאוגרפיה. ארכיאולוגיה. אנתרופולוגיה ואנתולוגיה. כג) ביוגרפיה (עם מחלקה על המשפחות). ביו-ביבליוגרפיה. כד) ביבליוגרפיות אישיות. כה) הדפוס העברי. הספר העברי. אינקובולוס (ונדפס בשעות: אינקובולוס). יקרי-מציאות. קוריוזים. שונציו. צנוורה. אנונימים. פסיכודינמים. מקומות-דפוס. כו) כתבי-יד. אספים צבוריים. אספים פרטיים. הקורא צריך לשים את לבו לכך שהמלואים ע' 395—399 שהוכנסו אחרי גמר לוח הענינים בדפוס, אינם נמצאים במפתח זה.

רשימת ראשי הפרקים שנתתי כאן, היא עדות לעבודה הרבה שהושקעה בספר ולחמיר העשיר שהוא מכיל. אין צריך לומר מה גדולה תהיה התועלת שספר זה יביא. אין לי שום ספק שהספר יופץ ברבים ויהיה במשך זמן קצר בידי כל אחד העוסק במדע היהדות. נכיר טובה למחבר על התשורה הגדולה והחשובה הזאת שבה העשיר את ספרותנו. ה. בר גמן

174. الجمعية الخيرية لطائفة الأقباط الارثوذكس بحيفا.
القانون الاساسي للجمعية ... تأسست سنة ١٦٥١ للشهداء (الموافق ١٩٣٥ م).
عكا، المطبعة الوطنية، [١٩٣٥]. ١١ ص. 12: 19.
חקוק חברה הצדקה של הקופסים האורתודוקסים.

175. حسین بن علی علوان الرملی الملقب بمحسوه. الرسالة الحسينية في سرّ الطريقة العلوية نظم وتأليف ... وقد حليت صدرها بالمناجاة العلوية لسیدی ... احمد العلوي المستغاني. يافا، مطبعة الکمال، ۳۵۴ هـ. ۴۷ ص. 19:15.

על המסדר (אורדן) העלמי, מסדר אסלאמי שנוסד בדור האחרון באפריקה ע"י סידר אחמד אלעלאוי אלמסחגאנסי (מת בשנת 1933/34). הספר חלקו בפרוזה וחלקו בצורת שיר. מכיל גם תפלה ארכה למיסד המסדר.

176. السعدي، ناجي. الزوابع. العالم، حقيقته وخياله. أخطار النظام الاجتماعي بقلم ناجي السعدي. عكا، المطبعة الوطنية، ۱۹۳۵-۱۳۴۵. [۲]، ۵۱ ص، مع صورة المؤلف. 17:15.
"הסערות", מסות מאת נאג'י אלסעדי.

177. النشاشيبي، محمد اسعاف. الاسلام الصحيح، بحث وتحقيق. القدس، مطبعة العرب، ۱۳۵۴. ۳۵۹ ص. 23:15.
م. ا. אלנשאשיבי: האסלאם האמתי.

א. הספרות העברית ומדע היהדות.

א. ספרות עתית.

178. אור תורה; מאסף מקדש להלכה ואגדה ולכל מקצועות התורה. לונדון, (תכרת "תורה ודעת"), דפוס טובשוביץ וכהן בקיוראן (ליטא), תרצ"ד. 24: 17.
העורך: אריה זאב גורביץ. חוב' א' יצאה בניסן; ב' באדר ב' תרצ"ה.
179. דרכנו; כלל מכתאה המרכזי של אגודת-ישראל העולמית. ווארשא, ("Druk, "Grafia"), תרצ"ד. 35: 25.
שבועון. - העורך האחראי: מ. אלטר. גל' א' יצא בכיו באלול.
180. אויפנאנג; אילוסטרירטער חודש-זשורנאל פאר ליטעראטור-טעאטער און קונסט. מרסינקט, (Tip. J. Wieder), 1933. 31: 24.
העורך: י. ד. איזראעל. גל' 1 יצא במאי.
181. די וואך; ליטעראריש-געזעלשאפטלעכע טריבונע. בוקארעשט, 1934. 46: 31.
העורך האחראי: י. שטערנבערג. גל' א' יצא ב-4 בינואר.
182. וויסנשאפט און רעוואלוציע; פערמליאריקער זשורנאל. קיעוו, אוקראינישע וויסנשאפטלעכע אקאדעמיע, אינסטיטוט פאר יידישער פראלעטארי-שער קולטור, 1934. 23: 16.
העורך: ר. ליבערבערג. חוב' 1-2 יצאה באפריל-יוני.
התכן: וו. פ. זאטאנסקי; די לענינישע נאציאנאליסטיק און די קולטור-בוינג צווישן די יידישע ארבעטנדיקע מאסן. - א. כויליא: דער קאמף אפ צוויי פראנטן אין יידישן שטראכ-וויסן. - ה. ווערבער: אונטער דער אָנפירונג פונעם כ' סטאלין. - ג. גאראכאוו: דער קער צום מיטלאטער. - י. רעזניק: באנאכט אפן אלטן מארק. - מאטעריאלן צו בערגעלסאנט ביא-ביבליאגראפיע. - ק. מארמאר: ענדעלשטאטס בריוו. - אין אינסטיטוט פאר יידישער פראלעטארישער קולטור.
183. דער וועג; אומאפהענגיקע טעגלעכע אידישע צייטונג אין סעקסיקע. סעקסיקע, "אידישע פרעסע", 1932. 56: 38.
העורך: מ. ראזענבערג. גל' 151 שנה ג' יצא ב-13 באנוסט.
184. די יידישע שטימע; דאס איינציגע ארטאדאקסישע ארגאן פנים רוקנסנישען ווענטום. דעש, ("Tipografia „Orient"), תרצ"ג. 41: 29.
שבועון. - העורך: אהרן דוד ברוין. גל' א' יצא בכ"ח בסיון.
185. סטודיא; פערטעליקערעך. געפירט פון ל. שאפירא. (נויארק, אליון), 1934. 19: 14.
חוב' א' יצאה ביולי-סעפטעמבער.

ב. קבצים ומאמרים.

186. ספר היוכל לכבוד הרב צדוק העוועשי... ליום מלאה לו ארבעים שנה לעבודתו בקדש. נאסף ויצא לאור על ידי יחיאל מיכל הכהן גוטמן, דוד שמואל לאווינגר, אפרים העוועשי. בודאפשט, (דפוס I. Neuwald), תרצ"ד. 21 דף, 120 ע, 11 דף, 304 ע, 11 דף. 15 : 23. עם מחלקה בהונגרית.

על המעטפת השמאלית שער נוסף בהונגרית: Emlékkönyv Dr Hevesi Simon...
התכן: י. מ. גוסמן: יש מאין או חומר קדמון. — י. ל. פלייטער: רבנו אברהם אבן עזרא. — ש. קרויס: שלשה ארונות עשה בצלאל. — א. מרשטיין: ארבעה מחקרים בתלמוד ובמדרש. — י. א. בלוי: גופו של גט. — י. היילפרין: תולדות היהודים בסיקין. — ג. ש. ליבאוויטש: הכא והתם. — י. האהן: הערה על אגדה אחת אטלאמית בנוגע ליצירת אדה"ר. — י. מ. גוסמן: לשכת הספרים. לזכר ח. נ. ביאליק. — המחלקה ההונגרית: מאמרים על העוועשי מאת א. ווערטהיימער, ש. שטערן, ס. סעקעלי, י. ול. גאלדבערגער, א. קאלמאן, מ. האידו, י. פאָרקאש, פ. וידור, א. באללאגי. — ש. שייבער: ביבליוגרפיה של כתבי צ. העוועשי. — ל. בלוי: השקפה היסטורית בכתבי הקדש. — י. סעטעני: פרנץ דעאק והיהודים. — ג. דייטש: שיטתו הפילוסופית של קהלת. — ד. פאקאש: השפעת הלשון העברית על מלה אחת הונגרית. — ז. גראסמאן: לקורות היהודים בבודאפשט. — ה. גוסמן: מחקרים חדשים בנוגע לחורבן הבית השני. — א. האפער: ספרי ההלכה קודם הריף. — י. קאטאנא: זמנה של יצירת אדה"ר באגדה. — ל. קעטשקעמעטי: ישעיהו הנביא. — א. קיש: השקפת הרמב"ם על ההשגחה והבחירה. — ג. קאָהלבאך: מסבעות חשמונאיות במוזיאון הלאומי-ההונגרי. — ש. לאווינגר: רדיסת היהודים תחת ממשלתו של האפיפיור פאולו הרביעי. — ב. פרעססער: מדרשותיו של צ. העוועשי. — פ. סאקאטש: התיחסותו של המשורר אדי אל התנ"ך. — י. זשאלדאש: ספר איוב בספרות ההונגרית כמאה התשע עשרה.

187. ביאליסטאקער פריינט: ספעציעלע אויסגאבע צום 30 יאָרן יובילעאום פון ביאליסטאקער ראיאנער ברענטש 88, א. ר. 1905-1935. רעדאקטירט פון ב. באריטש. ניו יארק, 1935. 76 ע, פורטרטים. 21 : 27.

על המעטפת השמאלית שער נוסף באנגלית:
The Bialystoker Friend... N. Y. 1935. בשולי השער: נומער 11.

188. Jüdisches Jahrbuch für Sachsen und Adressbuch der Gemeindebehörden, Organisationen und Vereine, 1931-32. Ausg. Leipzig. Berlin-Leipzig, H. Loewenstein und W. Tisch, (c 1931). 188 p. 15:23.

"Die Herausgeber: Hanns Loewenstein und Willi Tisch."

המורות: I. Der Sächsische israelitische Gemeindeverband. — II. Aus dem jüdischen Leben Leipzigs. — III. Zur Arbeit der jüdischen Organisationen. — IV. Die Anzahl der Juden in der Welt. — V. Die israelitische Religions-gemeinde und ihre Verwaltung.
ראה גם ק. ס. שנה י"ב ע' 310.

189. **Kalendár cesko-zidovský rocenka 1933-1934.** Praha, [1933].

182, [15] p. 17 : 20. את הקודם ראה ק. מ. שנה י"ב ע' 310.
= Knihovna akademického spolku "Kopper", ročník LIII, svazek 70.
"Redigoval Egon Hostovsky s redakčním kruhem".

ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל.

אנציקלופדיה כללית. כרך ג'. ראה ע' 13.

190. **פֶּטְאִי רפאל; מו"ל.** כתבו יד של יוסף אדלער. בודאפעשט, ודפוס מ. כהן, ואקן, תר"ץ. 14 ע. 16 : 24.
הדסה מיוחדת מ-הצופה לחכמת ישראל שנה י"ד, חוב. גיד.
מכיל קטעים מכתבי היד עם באורים והערות מהמו"ל.
מאשריאלין צו בערגעלסאנס ביא-ביבליאגראפיע. ראה ע' 39 מספר 182.

191. **מאנטרעאל. אידישע פאלקס ביבליאטעק.** ביבליאטעק בוך;
ארויסגעגעבן צום צוואנציק יאריקן יוביליי 1914-1934 פון דער אידישער פאלקס
ביבליאטעק—מאנטרעאל, (דפוס אלד ראוז פרינטינג קא.), 1934.
131—98 ע, טבלאות, פורטרטים, תמונות. 20 : 28.
מהמעטפת. העורך: ב. ג. זאן. — יצא ביולי. כולל מאמרים על ביהיסט מאת ב. ג.
זאן, ר. בריינין, ר. אייזענבערג און ה. קיילעס (20 יאר איד. פאלקס-ביבליאטעק אין ציטערן).
י. ל. זלאטניק (אלטווארג, נאטיצן וועגען אלסע ספרים אין דער ביבליאטעק), ר. אייזענבערג,
ג. י. גאסליב, פ. ליטשיק, ס. בעלקין, ג. גערשאנאוויטש, ה. קיילעס (וועלכע שרייבער ווערן
בא אונז בעליענט אמערסטן), ל. לעהרער, ש. נגער, א. אלמי, י. ריבקינד (ביבליאלאגישעס;
ביבליאגראפישע נאטיצן וועגן אלט-אידישע ביכער), א. א. ראבאק (די אידישע סעקציע אין
הארווארדער ביבליאטעק), י. י. סיגאל, ש. וויסמאן, י. מ. דימענשטיין, ק. קאפלאנסקי, ה.
פרישטיין. ה. הערשמאן, יהודה קויפמאן, ואחרים. ברכות, וגם רשימה של ח. לעווינסקי:
די ביבליאטעק א. ג. טון -שלום עליכם אין ביאליסטאק.

192. **Biographical encyclopaedia of American Jews 1935,** ed.
by Leo M. Glassman. New York, M. Jacobs & L. M. Glassman,
(1935). 2 p.l., vii-xv, 606 p., 1 l. 16 : 24.

193. **Bucharest. Templul Coral.** Buletinul bibliotecii, mu-
zeului si archivei istorice. Bucuresti, 1935. 20 : 26.
העורך: M. A. Halevy — גלי' א' יצא בינואר-פברואר.

194. **Cassuto, Umberto.** I manoscritti Palatini ebraici della
Biblioteca apostolica Vaticana e la loro storia. Città del Vaticano,
Biblioteca apostolica Vaticana, 1935. 2 p.l., [vii]-viii, 181 p., 1 l.,
facsim. 18 : 25. —Studi e testi, 66.

כשמו כן הוא חנן הספר: חולדות כה"י של הספריה פאלאטינה שהובאה בשנת 1622 מעיר היידלברג לוואטיקאנו. מתנה מאת מאקסמיליאן הראשון מבאואריא להאפיפיור גריגוריו XV. בעוד שכה"י היוניים והרומיים של הפאלאטינה נשארו עד היום נפרדים מכה"י שהיו מקודם בוואטיקאנו, נתערבו כה"י העבריים כבר במאה ה'17 בין כה"י הוואטיקאניים באופן שאין עכשיו הפרש ביניהם. רק אססימאני בקטלוג שלו מציין אותם כה"י שלטי השערתו הובאו מהיידלברג במלים: olim Palatinus. אמנם המחבר שלנו — שהופקד מאת ראשי בית הספרים הוואטיקאני להמשיך ולהשלים מלאכת הקטלוג החדש שהתחיל פר' א. פריימאן זה כמה שנים — ראה שאין לסמוך על עדותו של אססימאני, ולכן הוא בא לידי החלטה לבחון מעיקרו את שנשאר בענין זה בבית הספרים הוואטיקאני. — קודם כל הוא בוחן כל הרשימות שנתחברו ברומא בין שנת 1622, שהיא השנה שהובאה בה הפאלאטינה מהיידלברג לרומא, ושנת 1756 שבה נדפס הקטלוג של אססימאני. אולם בהן לא מצא שום חומר לנושא שלו. לכן הוא בוחן אח"כ הרשימות שנתחברו בגרמניה קודם שהפאלאטינה הובאה לרומא, והן שבע רשימות הנמצאות בכ"י עד היום בבית הספרים הוואטיקאני. ויש עוד שתיים אחרות הנמצאות בכ"י בספריה העירונית בעיר האמבורג וכבר נדפסו. על יסוד הרשימות הנ"ל והסימנים שנשארו עדיין במקצת כה"י, קובע המחבר שלנו, ע"י ניתוח הרשימות בחריצות נפלאה, את זהותו של כל כ"י וכ"י בפרוטרום גדול ובא לידי מסקנה, שמספר כה"י העבריים מספרית הפאלאטינה בוואטיקאנו הוא 262 כרכים, ולא 288 כמו שציין אססימאני, ושספרית הפאלאטינה שוב מורכבת משלושה קבוצים: (1) מקובץ עתיק של הפאלאטינה במנין 73 כ"י, (2) מקובץ שהביא אולריך קנר להיידלברג בשנת 1571 כשברח מאוגסבורג, במנין 175 כ"י, (3) מקובץ אחרון של הפאלאטינה במנין 14 כ"י. קובץ קנר שוב מורכב, לדעת המחבר, משלושה קבוצים: (1) מקובץ אחד של 156 כ"י שבה לפנר מקריטה, (2) מקובץ של 13 כ"י שקנה מצאצאיו של המלומד הנוצרי גיאנוצצו מאניסטי (Giannozzo Manetti), שחיו בפירנצה בשנות 1436–1506, (3) מקובץ של 6 כ"י שקנה מהיהודים שבגרמניה. בפרק האחרון של חלק א' נותן המחבר איזה רמזים בענין המקורות של כה"י היוניים והרומיים של הפאלאטינה. בחלק ב' (ע' 105–167) הוא מדפיס הרשימות V–I שנתחברו בגרמניה עם הערותיו המאירות. בעמודים 169–181 נדפסו מפתחות הספר, ובסוף הספר נדפסו הוספות ותקונים, ונלוו לו עוד שתי טבלאות צלומים המכילות 4 פקסימילים.

הספר כתוב בכקאות עצומה. ברוח המחקר המדעי ובסגנון בהיר, כאשר אנחנו רגילים לראות גם בשאר ספרי המחבר. מסקנותיו רובן ככלן זהירות, מתונות, ומושלמות שאין להרהר אחריהן. רק קצת מהשערותיו בפרק רביעי הן, לדעתנו, מגומגמות. אמנם גם בפרק זה חריפתו נפלאה בעתירות הערות הנמצאות בכמה כ"י של אוסף קנר. ההערות האלה כתובות בכתב משונה דהיינו באותיות עבריות, יוניות, ורומיות מעורבות ביניהן, ועלה ביד המחבר לפרשן באופן משובח. בהערות האלה רשם הכותב — שלא הודיע לנו את שמו — תאריך רכישת כה"י ומחירו כמעט של כל כ"י וכ"י שקנה, ועל רובם רשם ג"כ ממי לקח את כה"י. לדעת המחבר, היה הכותב הנעלם יושב בעת רכישת כה"י בשנות 1541–1543 בקריטה ושם רכש כלם במנין 48 כ"י. וטעמו הוא לפי שהמחירים של כמה כה"י נרשמים במטבע מוציניצי (Mocenici) שהוא מטבע וויניציאני, ומכיון שקריטה היתה עד שנת 1538 תחת ממשלת וויניציאה, מקום רכישת כה"י צריך להיות קריטה. לדעת המחבר, לדעתנו אין זו הוכחה, לפי שהטעם הנ"ל מתאים יותר לוויניציאה. ואפילו המחירים

שנרשמו בפירסירי (Perperi) אינם הוכחה. לפי שווינציאה היתה שוק לסחורות של ליוואנט והיה שם עובר לסוחר גם משבע מליוואנטי. ובעוד שלא התכונן עדיין היסוד הראשון, בונה עליו המחבר כמה עליות: תחתיות, שגיות ושלשיות. הוא מצא סדר מספרים באותיות מרובעות עבריות על 111 כ"י. ולפי דעתו הן סימנים מרשימה אחת. ומאחר שבין 111 כ"י נמצאים כמה וכמה כ"י שהחליט על מקורם הקריטי על יסוד הכתב המשונה הנ"ל ואחרים שהוא מחזיק לקריטיים, וכלם הם בסך הכל 54 כ"י. הוא משער שגם שאר כה"י שרשומים הם באותיות מרובעות. באו לפגר מקריטה. וזה הוא דחק גדול. דחק יותר גדול מזה הוא מה שכתב המחבר בעמוד 41. הנה גם עם כל הנ"ל לא נמצא מניין 156 כ"י. שלפי דעת המחבר באו לאוסף פגר מקריטה. לכן הוא אומר: הואיל שכל 111 כה"י שנמצאו רשומים באותיות מרובעות, נמצאים ג"כ רשומים ברשימה שהמחבר קרא אותה I bis של אוסף פגר. הוא משער שגם שאר כה"י שברשימה הזאת באו לפגר מקריטה. אפילו אותם שנכתבו בכתב אשכנזי, מפני שאפשר, לדעת המחבר, שהובאו מנרמניה לקריטה ושם קנה אותם שליחו של פגר. ומביא ראיה לדבריו מכה"י Vat. ebr. 159 שנמצאו בו שתי הערות. האחת אומרת שכה"י הנ"ל היה בשנת 1461 בסיובי די שקו (Pieve di Sacco), והשניה אומרת שכה"י הנ"ל היה בשנת 1505 במיסטרי (Mestre), וזו ראיה, לדעת המחבר, שכה"י הנ"ל היה בדרך לקריטה. כל אלה הן השערות דחוקות מאד. וכל שכן שאין להוציא מהן מסקנות על מדת תרבותם של יהודי קריטה, כמו שעשה המחבר בעמודים 43-44.

לדעתנו קנה פגר כל ספריו בווינציאה. יש להתבונן קודם כל שווינציאה היתה בימים ההם שוק הספרים הגדול ביותר בעולם מפני בתי הדפוס הגדולים שהיו בתוכה. ושמה נהרו כה"י מכל ארבע כנפות הארץ. ומצד שני יש להתבונן שאנשי בית פגר היו באים תמיד לווינציאה לרגלי מסחרם, שבת פגר היה מביא סחורות מהורו לגרמניה דרך ווינציאה. גם האיש אשר כתב הערות על כה"י בכתב משונה, לדעתנו, לא היה יושב בקריטה. אלא היה סוחר ספרים בווינציאה שהיה קונה כ"י ודפוסים מיד כל באי שער עירו, ובתוכם גם הקונדוסטבלו וחבריו בני ארצו, ומכר לכל מי שרצה לקחת מידו. וכדי שלא לגלות לאחרים סודו, ממי לקח וכמה נתן בעד כל כ"י וכ"י, כתב הערות בכתב משונה הנ"ל. גם הרשימה באותיות מרובעות עבריות נכתבה, לדעתנו, בווינציאה ולא בקריטה. אמנם אף אם אין לנו יכולים לקבל את מסקנותיו של המחבר בענין מנין כה"י שבא לאוסף פגר מקריטה, רוס ערכו של הספר לא נחמס בזה.

חיים רוזנברג (אנקונה)

Guggenheim, S. Verzeichnis der Veröffentlichungen Max Dienemann's. 275 כספר 56 ק' ראה

John Rylands library. Manchester. Catalogue of an exhibition...
ראה ק' 48.

195. London. British museum. Catalogue of the Hebrew and Samaritan manuscripts in the British museum by G. Margoliouth. Part IV: Introduction, indexes, brief descriptions of accessions and addenda and corrigenda by J. Leveen. London, British museum, 1935. XIII, [2], 208 p. 25 : 32. יתר כרכי הקטלוג נדפסו בשנות 1899-1915.

196. Madrid. Biblioteca nacional. Catálogo de códices latinos, por Martin de la Torre y Pedro Longás... T. 1: Biblicos. Madrid, 1935. XVI, [1], 413 p., 31., facsim. (part col.) 18: 25.

בראש השער: Patronato de la Biblioteca nacional.

Shunami, S. Bibliography of Jewish bibliographies. 35' ראה ע'

197. Ленинград. Публичная библиотека. Информационный бюллетень еврейской группы Отдела национальностей Гос. Публичной библиотеки им. Салтыкова—Щедрина в Ленинграде. Ленинград, 1934. 20: 30.
גל' 2 יצא באפריל-יוני. 14 ע. — גל' 4-3 באוקטובר-דצמבר. 14 ע. — גל' 2-1 של שנת 1935 יצא בינואר-יוני. 41 ע. 15: 23. על גל' זה רשום שם העורך האחרון: И. М. Пульнер, הגל' К. Р. Мегрелидзе. חבר המערכת: עם שער נדפס על המעטפת. כלם בהקטגוריה הביולטין 2-1 (1935)

ד. מדע המקרא.

198. בלצין, בן-ציון. למען א"ש—למען אני יי; פרק כ' ביחזקאל, ערוך ברלחות מיושב ומכואר... קישונוב, מקור, תרצ"ה. 32 ע. 15: 23.
= מדרש המקרא חוברת א'—בראש השער: קונצפציה חדשה במדע התנ"ך ובדברי ימי תקופת הנביאים.

זוטא, ח. א. ספורי התורה. ראה ע' 19.

ירושלמי, א. מפעלות ואשיות ודורו. ראה ע' 21.

199. מרגליות, ראובן. ספר נר למאור; כולל פירוש מספיק להספר „אור החיים" על התורה ולחיים בן משה ו' קטרו... בילגוריי, דפוס נ. קרונברג, (תרצ"ב). פנינציות רבות. 16: 24.

200. משה בן מימון. מפניני הרמב"ם; ביאור על התורה, נעשה ע"י הרב מנחם סענדל מאנזאהן... ברוקלין, נ. י., דפוס „פאסטאר פרעסס", (1931). 2, 48 דף, [3] ע. 27: 43.

201. פתייא, יהודה משה ישועה. ...ספר מנחת יהודה; בזאת המחברת יבואר פסוקי פרשת בראשית... גם... ענין החלומות... ומעשה הרוחות ודינם וגלגולם... וכמה ענינים אחרים... (המחבר יאודה משה ישועה פתייא). בגדאד, דפוס א. שוחט, תרצ"ג. 77 דף, [2] ע. 14: 21.

קסובסקי, ח. י. קונקורדאנציה לתרגום אונקלוס. ראה ע' 28.

שבילי, ח. חזון החיים על דניאל. ראה ע' 30.

202. שטרלר, בנימין. ספר אהבת יהונתן... מקורות באורים הנהוגה הארות והערות על התרגום המיוחס אל יונתן בן עוזיאל ונוסחאות הירושלמית על החמשה חומשי תורתנו. ספר ויקרא, חובר מאת בנימין בן ישראל שטרלר. ובסופו יבא קונטרס "מגלה עפה ומגלה ספר", באורים על איזה תרגומי החמש מגלות... גם מלואים לבראשית ושמות מספרי זה, גם קונטרס, "דברי חכמים" הערות חכמי הדור על ספרי זה לספר בראשית וס' שמות, ואחרון... "לקוטר שושנים" מס' קטורת הסמים... לבראשית שמות. בילגוריה, דפוס נ. קרוננברג, תרצ"ה. 304 ע. 18 : 25. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 191.

203. תנ"ך. (לקוטים). שירי ראשונים ערוכים בדלתות בתור מפתח לתורת השירה המקראית. כולל: (א) שירת חנה... (ב) קינת דוד על שאול ויהונתן. (ג) שירת דוד על דברי כוש בן ימיני. (ד) ואת קונטרס שירת דבורה ערוכה בדלתות. קישינב, מקור, תרצ"ה. 112 ע. 21 : 32. מהמעטפת.

בראש המעטפת: בן ציון בלצן. לכל שיר שער מיוחד. על שער השיר הרביעי: תרצ"ד.

204. Aiyar, M. S. Ramaswami. Biblical reference to the Maurya dynasty of India and the date of Psalm 68... Mylapore, Madras, typ. Madras law journal press, 1927. 1 p. 1, 19 p. 13 : 19.

205. Attout, Benoît. Les premières pages de la Bible. Bruxelles, Cité chrétienne, 1933. 138 p., 1 l. 12 : 19.
התקן: La création. — La chute originelle. — Le déluge. — Abraham.

206. Ausschuss der deutschen Bibelgesellschaften. Die Luther-bibel; Festschrift zum vierhundertjährigen Jubiläum der Luther-bibel; mit Vorwort von Zweynert und Beiträgen von Risch, Vöhringer [a. o.], hrsg. vom Ausschuss der deutschen Bibel-gesellschaften. Stuttgart, J. F. Steinkopf, (1934). 115, [1] p., facsim. 16 : 24.

ראה ע' 83. Barton, G. A. Archaeology and the Bible.

207. Bible. Pentateuch. The Pentateuch and Haftorahs; Hebrew text, English translation with commentary edited by the Chief Rabbi (Dr. J[oseph] H[erman] Hertz). Leviticus. Numbers. 2 vols. London, Oxford university press, 1932 — 1934. XVI, 478; XVI, 484 p. 14 : 22.

עם שער עברי: ספר חמשה חומשי תורה עם ההפטרות נדפס... ומתורגם אנגלית עם פירוש קצר מלאכת סיעת הוגי תורה ובראשם יוסף צבי הערץ.

Index of versions and commentators consulted: Leviticus, p. IX-XV; Numbers, p. IX-XVI. את הקודם ראה ק. ס. שנה ט' ע' 43.

208. Bible. Isaiah. Die Troestung Israels; aus Jeschajahu, Kapitel 40 bis 55. Mit der Verdeutschung von Martin Buber und Franz Rosenzweig. Berlin, Schocken Verlag, 1933. 83 p. 12: 19.
=Bücherei des Schocken Verlags, I. עברית וגרמנית עמוד מול עמוד.

209. Bible. Proverbs. משלי Magyarázatok Salamon példabeszédeihez. A vallás-erkölcsi élet utmutatója, Irta F l e s c h Armin. Mohácson, Saját kiadás, 1935. 308 p., port. 13: 20.

210. Bible and New Testament. tr. German. Die Heilige Schrift des Alten und des Neuen Testaments. Die in Zürich kirchlich eingeführte Uebersetzung aufs neue nach dem Grundtext berichtet.. hrsg. vom Kirchenrat des Kantons Zürich. Zürich, Zwingli-Verlag der Evangelischen Gesellschaft, 1935. 4 p. 1., 1100 p., 21., 363 p., 11., 49 p., maps. 11: 17. לברית החדשה שער מיוחד.

211. Bible and New Testament. Selections. The Bible for every day; selected and ed. by Alban Goodier. With a pref. by C. Lattey. London, Burns, Oates & Washbourne, (1934). 2 p. 1., VII-XXIX, 286 p. 12: 19.

מבחר של 366 קטעים מהתנ"ך הגנוזים והברית החדשה. למקרא לנוצרים לכל ימות השנה.

212. Cameron, W[illiam] A. Songs of the ages. (Addresses). Toronto, McClelland & Steward, (1934). VIII p., 21., 201 p. 13: 20.
A song of the happy man. — שירה של הרצאות על התהלים, וזה תכנון: —
A song of Man's divinity. — A song of assurance. — A song of a shepherd. —
A song of darkness and light. — A song of exile. — A song of security. —
A song of a burdened man. — A song of doubt and its solution. — A song of the soul's home. — A song of the secret place. — A song of praise. — A song of a traveller. — A song of captivity. — A song of the ever-present God.

Chajes, H. P. Im heroischen Zeitalter. 59. ראה ע' 59.

213. Cook, Henry. The prophets of the Bible; the canonical prophets, who they were and what they said. London, Student Christian movement press, (1935). 214, [1] p. 13: 20.
מבוא מסודר לספרי הנביאים.

214. Cumming, Charles Gordon. The Assyrian and Hebrew hymns of praise. New York, Columbia university press, 1934. 7 p. 1., 3-176 p., 11. 17: 24. — Columbia university: Oriental studies, v. 12.
Diss. Columbia university. ביבליוגרפיה: ע' 170-161.

215. **Eberhard, Raimund.** Goethe und das Alte Testament. Wien, H. Glanz, 1935. 4 p.l., 7-174 p., 1 l. 16 : 24.

יִסְכָּן : Goethes Stellung zum A. T. — Alttestamentliche Zitate Goethes (Dichtungen; wissenschaftliche Schriften; Gespräche; Briefwechsel). — Das A. T. auf Goethes Lebensweg.—Schlusswort.—Literatur (174-172 'y).

216. **Eissfeldt, Otto.** Molk als Opferbegriff im Punischen und Hebräischen und das Ende des Gottes Moloch... Halle (Saale), M. Niemeyer, 1935. 4 p.l., 71 p., pl. 14 : 21.

—Beiträge zur Religionsgeschichte des Altertums, Heft 3.

217. **Ennery, Jonas.** Histoire biblique (Le sentier d'Israël) par J. Ennery. Nouvelle éd., entièrement rev. et cor., accompagnée d'illustrations documentaires et suivie d'éléments d'histoire post-biblique par les soins de M. Liber. Paris, F. Nathan, 1935. 379, [2] p. 13 : 19.

218. **Euler, Karl Friedrich.** Die Verkündigung vom leidenden Gottesknecht aus Jes. 53 in der griechischen Bibel. Stuttgart, typ. W. Kohlhammer, 1934. VII, 148 p., 1 l. 16 : 24. Diss. Giessen.

219. **Ferrier, J[ohn] Todd.** Isaiah; a cosmic and messianic drama. (London, Pub. for the Order of the cross, by P. Lund, Humphries & co.), 1934. 6 p.l., 5-416 p., 1 l. 14 : 20.

—The Logia of Israel, v. 2.

.The Order of the Cross דבריי-מסתורין של כת נוצרית המכנה את עצמה בשם

220. **Ferrier, John Todd.** The message of Ezekiel; a cosmic drama. (London, Pub. for the Order of the cross, by P. Lund, Humphries & co., 1931). IX, 257 p. 14 : 20. —The Logia of Israel, v. 1. השוה את המספר הקודם.

221. **Groom, William M[arion].** Bible proof that America is God's chosen nation; an orthodox study for inspirational reading and Bible class work. Dallas, Texas, Bible study pub. co., 1934. 127 p. 13 : 18.

222. **Gut, Simon.** Die Religionsverbrechen nach jüdischem Recht. Frankfurt a. M., Buchdruckerei D. Droller, 1935. 3 p. l., IX-XX, 80 p. 15 : 23. ביבליוגרפיה: ע' XIX-XI.

הסודות: Grundsätzliches zum Verständnis des jüdischen Strafrechts. — Die Religionsverbrechen nach jüdischem Strafrecht: Allgemeiner Teil: Wesen

u. Systematik der Religionsverbrechen nach jüd. Strafrecht.—Besonderer Teil:
Von den einzelnen Religionsverbrechen.

223. Herrmann, Albert. Die Erdkarte der Urbibel. Mit einem Anhang über Tartessos und die Etruskerfrage... Braunschweig, G. Westermann, 1931. 203 p., illus., chart, maps. 19 : 25.

החזן : Einleitung. — Die Frage der Entstehung des Buches der Jubiläen.—Geographie des Jubiläenbuchs.—Wiederherstellung einer Weltkarte aus der Geographie des Jubiläenbuchs. — Identifizierung des Karteninhalts. — Die Beziehungen der Weltkarte zu den Sagen der Genesis. — Die Weltkarte und die jahwistische Völkertafel. — Spuren der Weltkarte im Alten Testament. — Zusammenfassung. — Anhang.

224. Jaala, Otto Antti. Sanasto sisältää sanamuodot sellaisina kuin ne löytyvät kirjassa Vanhatestamentti eli Laki Profeetat ja Aikakirjat וכתובים ונביאים תורה tehnyt vuosina 1920-1932 Otto Antti Jaala. [Oulu, Finland], (pref. 1932). 2 p.l., 500, [1], 18 p., 1 pl. 23 : 37.
מלון פניני לתנ"ך. בהקטגוריה.

225. Janse, A. De heerlijkheid der Psalmen, als liederen... des Verbonds. Culemborg, "De Pauw", [1935?]. 2 p.l., 9-96 p. 18 : 24.

226. John Rylands library. Manchester. Catalogue of an exhibition illustrating the history of the transmission of the Bible, with an introductory sketch by the librarian, and twenty-two facsimiles. In commemoration of the 400th anniversary of the publication of Coverdale's Bible, in October, 1535. Manchester, The Manchester university press, 1935. XIII, 112 p. 17 : 26.

"A selection of works for the study of the original texts and principal versions of the Bible... in the John Rylands library": p. 101-112.

227. Kalmár, György. A kelet ókori népeinek világéráiról. Adalek az ókori zsidók kronológiájához. Budapest, (G. Kalmár), 1934. 2 p.l., [3]-33, [1] p. 15 : 22.

228. Levy, Max. Brief Jewish biographies in Biblical, post-Biblical and Talmudical times. (Bayonne, N. J., typ. Jersey printing co.), 1934. VIII, 182 p. 14 : 19.

229. Lods, Adolphe. Des prophètes à Jésus. Les prophètes d'Israël et les débuts du judaïsme... Paris, La Renaissance du livre, 1935. xx p., 2 l., 434 p., 1 l., 8 pl. 14 : 21.

=L'Évolution de l'humanité; synthèse collective dirigée par Henri Berr, no. 28.

ראשי חפוקים I. L'ère des grands conflits (760-586): Israël et Juda aux prises avec l'Assyrie et la Babylonie. Les prophètes en lutte avec la religion nationale. — II. Les débuts du judaïsme. Le cadre historique. — La religion. Constitution progressive en Israël d'un type religieux nouveau: le judaïsme. — Caractéristique générale de la vie religieuse dans le judaïsme ancien.

ראה גם ק. ס. שנה ח' ע' 179: Israel; des origines au milieu du VIIIe siècle.

Madrid. Biblioteca nacional. Catálogo de códices latinos... I: Biblicos. 44 ראה ק' 44.

Meyerowitz, A. Social ethics of the Jews. 56 ראה ק' 56.

*230. **Mowinkel, S.** Hoordan det Gamle Testament er blitt til (Israelittisk jodisk litteraturhistorie). Oslo, Steuersen, 1934. 143 p.

231. **National Lutheran council.** The translated Bible 1534-1934, commemorating the four hundredth anniversary of the translation of the Bible by Martin Luther; issued under the auspices of the National Lutheran council, O. M. Norlie, editor. Philadelphia, United Lutheran publication house, (1934). 222 p. 14 : 20.

ביבליאגראפיה: ע' 215-213.

232. **Newton, William L.** Notes on the covenant; a study in the theology of the prophets. Cleveland, Ohio, Seminary press, (1934). xx, 235 p. 13 : 19. ביבליאגראפיה: ע' XVII-XI.

233. **Nyberg, Henrik Samuel.** Studien zum Hoseabuche, zugleich ein Beitrag zur Klärung des Problems der alttestamentlichen Textkritik. Uppsala, A.-B. Lundequistska bokhandeln, (1935). vi, [2], 144 p. 16 : 25. =Uppsala universitets arsskrift 1935: 6.

*234. **Oddone, S.** I poemetti biblici: Rut, Tobias, Giuditta, Ester, la Cantica. Versione poetica con prefazione e note. Torino, Marietti, 1934. xvi, 212 p. 16⁰.

235. **Plassmann, Thomas [Bernard].** The Book called holy. Paterson, N. J., St. Anthony guild press, Franciscan monastery, (1933). 2 p.l., II, 51 p., facsim. 14 : 22.

236. **Prinz, Joachim.** Die Reiche Israel und Juda; Geschichten der Bibel der jüdischen Jugend neu erzählt von Joachim Prinz. Mit sechs Tafeln und vielen Bildern von Heinz Wallenberg. Berlin, E. Reiss, (1935). 200 p. 13 : 19. 51. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 51.

237. **Samuel, E[lijah] Bendor.** The prophetic character of the Psalms. London, Pickering & Inglis, [1935?]. 206 p. 13 : 19.
דרושים נוצריים על כמה פסוקי תהלים.

238. **Sander, Reinhold.** Furcht und Liebe im palästinischen Judentum. Stuttgart, W. Kohlhammer, 1935. XVI, 154 p. 16 : 24.
=Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament, 4. Folge, Heft 16.
ביבליוגרפיה: ע' XVI-[IX].

Furcht und Liebe vom Dt. bis zu den Ps. Sal. (unreflektiert nebeneinander). — Furcht und Liebe im Rabbinismus. (Die Reflexion über ihr Verhältnis zueinander).

239. **Townsend, Jewett C.** The modern approach to the Old Testament. London, G. Allen & Unwin, (1935). 2 p. 1, IV, 239 p. 13 : 19.
ביבליוגרפיה: ע' 229-228. מבוא עממי לתנ"ך, מבוסס על תוצאות החקירה המדעית.

ה. בריית חדשה.

240. **[Bodenheimer], Max [Isidor].** In Sachen Jesu; dramatische Erzählung in 5 Akten und einem Vorspiel von Max Bodmer, [pseud.] Leipzig, H. Blömer, 1933. 157 p. 12 : 19.

Mugler, E. Das Judenchristentum und Paulus. 274. 56 מספר

241. **Prat, Ferdinand.** Jésus Christ; sa vie, sa doctrine, son oeuvre. 4e éd. I-II. 2 v. Paris, G. Beauchesne, 1933. VII, 595, [1] p., pl., tab.; 3 p. 1, [3]-594 p., [1] p., map, pl., plan. 14 : 23.

242. **Sinai. Saint Catharine.** ...The Greek manuscripts of the New Testament at Mount Sinai; facsimiles and descriptions by William Henry Paine Hatch... Paris, P. Geuthner, 1932. 12, [7] p., 2 pl., LXXVIII facsim. 17 : 26.

=American schools of oriental research. Publications of the Jerusalem school, vol. 1.

ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית.

אור תורה; מאסף. ע' 39.	מילצקי, ר. חיי הגוף והנפש. ע' 24.
אלמה; מאסף. ע' 7.	מכיר בן אבא מרי. ילקוט המכירי
ביאליק, ח. נ. דברים שבעל-פה. ב. ע' 14.	על משלי. ע' 24.
דיגבורג, ב. רבנו משה בן מימון. ע' 18.	מלניצקי, ד. חורח דניאל. ע' 24.
הראיה, ע. ישכיל עבדי. ע' 19.	מקובסקי, צ. יחזה דעת. ע' 25.
הורביץ, י. מ. ז. גידולי ציון. ע' 19.	נאה, א. ח. קצות השלחן. ע' 25.
ס' היובל לכבוד צ. העוועסי. ע' 40.	עזיאל, ב. מ. ח. משפטי עזיאל. ע' 27.
ליוין, ב. מ. אוצר הגאונים. כ' ו'. ע' 22.	שיסמן, י. ל. פרי עץ חיים. ע' 30.
מושקין, י. מ. ס' תרי"ג מצות... ע' 24.	

243. אברהם דוד בן אשר מבוצ'ץ. ספר עזר מקודש על הלכות גיטין ושמות אנשים ונשים, מהגאון אברהם דוד אבד"ק בוטשאטש, בעל דעת קדושים. עם גידולי הקדש, ומקדש מעט, בו הנדיל והרחיב בביאור וישוב דברי הדעת קדושים... מוה"ר שרגא פייבל הלוי אבד"ק בראדשין... סטאנוסלאב, ס. הורוויץ, תרצ"ג, 115 ע. 22 : 32.

244. אפשטיין, יחיאל מיכל. ספר ערוך השלחן; על אורח חיים הלכות שבת, עירובין, ראש חודש... מסימן רמ"ב עד סימן תכ"ט עם כל הדינים המפורטים בספרי האחרונים ממנו יחיאל מיכל בהרב אהרן הלוי עפשטיין... חובא לבית הדפוס בהוצאת... בריונע וואלאברונסקא בת... המחבר... נאזואהרדאק, דפוס ש. ב. בנציונובסקי, תרצ"ג, 544, [2] ע. 21 : 29.
ראה גם ק. ס. שנה ס' ע' 184 ושנה י' ע' 50.

245. גלזנר, עקיבא. ספר דור דורים; כולל ביאור רחב של הרכה הלכות גדולות וסוגיות הש"ס. חברתיו... עקיבא גלאזנר... חלק א. קלחוש, דפוס וויינשטיין עם פריערסאנן, תרצ"ד, [8] דף, 223, [1] ע. 25 : 34.

246. גרינשפן, נחמן שלמה. ספר פלפולה של תורה; קורות דרכי הפלפול והשתלשלותו מן התקופות היותר קדומות עד זמננו... ממנו נחמן שלמה... גרינשפאן... חלק א. לונדון, חובא לדפוס ע"י בית מסחר ספרים מ. ל. ציילינגאלד, תרצ"ה, xxiv, 64-131, [1] ע. 17 : 24.

247. זינגר, יצחק אלימלך. ...זכרון אלימלך... ממנו יצחק אלימלך זינגער בן משה חיים הכהן... קונטרס ב"ד. פיעטרכוב, דפוס ח. ה. פאלמאן, תרצ"ח-תרצ"א, 46; 48; 48 ע. 16 : 22. את הקודם ראה ק. ס. שנה ח' ע' 185.

248. יצחק בן יעקב אלפסי. ספר שו"ת הרי"ף... מכיו בבב"ק הספרים של שעכטער בניוארק, יו"ל בפעם הראשונה, רק איזה שו"ת כבר נדפסים בשו"ת הרי"ף מכבר... נוסף לזה חמשה תשובות הנאונים מכ"י, והוספתי לזה הגהות והערות וסראה מקומות... זאב ביעדנאוויץ... בלגורוי, דפוס נ. קרונברג, תרצ"ה, [1] דף, 46 ע. 17 : 24.

249. ס' כבוד חכמים; יכלכל חמש מחלקות: א) מעון הכרכות. ב) עסק הלכה. ג) נועם אגדה. ד) דברי חכמה. ה) מדור אנגלי. יוצא לאור בהשתתפות גדולי וגאוני הדור... לרגלי חג יובל השבעים שנה לכבוד טו"ה דוב ארית הכהן לעוויןטאהאל... ליג בעטר... התרצ"ה. פילדארעלפיא, בלי שם המדפוס, תרצ"ה, 146, [1], 29 ע, פורטרביס. 17 : 25.

המחלקה הראשונה וחציה של המחלקה החמישית כוללות ברכות, והערכות של בעל-היובל.

250. **כרנליות, ראובן.** ספר נפש חיה; כולל חגרות, הקרות וחרושי דינים לארבעת חלקי השלחן ערוך... לבוב, הוצאת המחבר, זאכאשטש, דפוס קראגענבערג ופעלעהנדלער, תרצ"ב. 136 ע. 25 : 35.

251. **משניות.** ששה סדרי משנה בנקוד האותיות מתורגמים איטלקית עם מבוא והקרות מלאכת יצחק חיים קסטיליוני. חלק חמישי—סדר קדשים (יצא לאור ע"י תלמידו עמנואל סופר)... Mishnaiot; testo ebraico punteggiato con traduzione italiana, proemio e note illustrative di Vittorio Castiglioni. Parte quinta-Ordine delle cose sacre (Kodashim) (ed. postuma, a cura di Emilio Schreiber). Trieste, Officine grafiche della Editoriale Libreria S. A., 1933. 61 p. 16 : 24.
עם שער לטיני בע' השני של השער. — כולל: מסכת זבחים. את הקודם ראה ק. ס. שנה י' ע' 435.

252. **סדר תנאים ואמוראים.** סדר תנאים ואמוראים לו, מונה ע"פ כ"י שונים ובואר ע"י קלמן בן סחוריר בנימין זאב כהנא. פרנקפורט ענין, חרמון, תרצ"ה. [1] דף, 33, 61, XL ע. 15 : 22.

ביבליוגרפיה: ע' 57-59. — עברית וגרמנית. — שער נוסף בגרמנית: Seder tannaim weamoraim; ...bearb., übers., mit Einleitung und erklärenden Noten versehen. Von Kalman Kahan. Frankfurt a. M., 1935.
Inhalt und Komposition. — Entstehungszeit und Verfasser. — Der Entstehungsort. — Der Name. — Die Tob-Elm'sche Rezension. — Die Quellen. — Beschreibung der Texte(a.—u.). — Eine Übersetzung des Seder Tannaim we Amoraim. — Erklärende Noten. — Literaturverzeichnis. — Hebräischer Text.

253. **פינויילבר, שלמה.** ספר יריעות שלמה; כאור על ספר העבודה וספר הקרבנות ממשנה תורה, הוא חיד החזקה לרבינו משה בר מייסון, אשר חברתיו... שלמה... הלוי פיינויילבר... חלק א. קירדאן, דפוס מובשוביץ וכהן, תרצ"ד. [2] דף, 260, 121 ע. 25 : 35. עם הפנים.

254. **קהנר, שלמה.** ספר שאלות ותשובות האלף לך שלמה... על ארבעה חלקי שיע... חלק שלישי ורביעי. כולל שני כאות ששה וששים שו"ת על אהע"ז וחורם... ביגור, נ. קרונברג, תרצ"ב-1933. 108, 24 ע. 17 : 24.
לחלק ד' שער מיוחד. — את הקודם ראה ק. ס. שנה ט' ע' 314.

255. **קרוך, יעקב ליב.** חזקה רבה; מוסר על כללי חזקות דאיסורא ודממונא... אשר העלה... בוחר יעקב ליב קראך. סדרו והוציאו לאור פנחס יעקב הכהן. חלק שלישי (ד) על אבן העזר. ליפשיץ, (דפוס A. Teicher), תרצ"ד. X, 301 ע. 25 : 36. שער נוסף מצויר. — את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 50.

256. ווארשאַווסקי, אברהם. די חכמי-הלמוד און די נייעסטע קר-
פינדונגען... (Warszawa, דפוס Grafia), תרצ"ג. 181 ע. 15 : 20.
השנה על המעטת: תרצ"ד 1934.

צינבערג, י. די געשיכטע פון דער ליטעראטור ביי יידן. ראה בחלקה טו.

257. Bokser, Ben Zion. Pharisaic Judaism in transition; R.
Eliezer the Great and Jewish reconstruction after the war with
Rome. New York, Bloch pub. co., 1935. x, 195 p. 15 : 23.
ביבליאגראפיה: ע 160-167. — חקירה בקרית בחור ר' אליעזר ביחס למעמדו החברתי.
ואלה פרקים: — R. Eliezer the man. — R. Eliezer the
religious conservative. — R. Eliezer the social conservative. — R. Eliezer the
legal formalist. — R. Eliezer in the history of the Halakah.

258. Cohen, A[braham]. Il Talmud; traduzione di Alfredo
Toaff. Bari, G. Laterza, 1935. 3 p., IX-XVI, 479 p. 14 : 22.
אח הספר במקורו האנגלי ראה ק. ס. שנה י' ע 309.
הסדרות: La dottrina di Dio. — Dio e l'universo. — Dottrina dell'uomo. —
La rivelazione. — La vita domestica. — La vita sociale. — La vita morale. — La
vita fisica. — Il folklore. — La giurisprudenza. — L'al di là.

259. Cohen, Boaz. The responsum of Maimonides concern-
ing music. New York, (Posy-Shoulson press), 1935. 2 p. 1, 7-27 p. 14 : 19.
"Reprinted from the Jewish music journal, v. 2, no. 2."

260. Glatzer, Nahum Norbert. Gespräche der Weisen aus tal-
mudisch-midrassischen Texten mitgeteilt von Nahum Norbert
Glatzer. Berlin, Schocken Verlag, 1935. 85 p. 12 : 20.
=Bücherei des Schocken Verlags, 42.

261. Gordon, Hirsch Loeb. Cenni di diritto e di procedura
penale ebraica ed in particolar modo l'omicidio nel diritto penale
ebraico dalle fonti originali. Città di Castello, typ. "Leonardo da
Vinci", 1935. 18 p. 13 : 18.
"Estratto dalla 'Giustizia penale', pt. Ia, anno XLI, 1935, fasc. 7".

ראה ק' 47. Gut, S. Die Religionsverbrechen nach jüdischem Recht.

Maimonides octocentennial committee. Maimonides octocenten-
nial series. 55 ק' ראה

262. Meyer, Seligman. Arbeit und Handwerk im Talmud,
von Seligman Meyer. 2. Aufl. Mit Geleitworten von Joseph

Carlebach [and] Wilhelm Marcus... Hamburg, "Laubhütte"-Verlag, [1935?]. 4 p.l., [3]-46 p., port. 14 : 20.

ראה ע' 56. Meyerowitz, A. Social ethics of the Jews

ראה ע' 50. Sander, R. Furcht und Liebe im palästinischen Judentum.

263. Talmud. תלמוד בבלי Der Babylonische Talmud, nach der ersten zensurfreien Ausgabe unter Berücksichtigung der neueren Ausgaben und handschriftlichen Materials neu übertragen durch Lazarus Goldschmidt. Elfter Band: (Hulin/Bekhoroth/Arakhin). Berlin, Jüdischer Verlag, 1936. 3 p.l., 761, [1] p. 15 : 21.

את הקודם ראה ק. ט. שנה י"ב ע' 66.

Telegdi, S. Essai sur la phonétique des emprunts iraniens en araméen talmudique. ראה ע' 91.

264. Wald, Marcus. Die arabischen Glossen in den Schriften der Geonim... von Marcus Wald. Oxford, typ. University press, 1935. xv, 83, [1] p. 15 : 22. Diss. Zürich.

ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית.

אל"מ; מאסף. ע' 7. דיגבורג, ב. רבנו משה בן מימון. ע' 18.
אלערוסי, א. אזהרות יגר שהדותא. ע' 13. ויסקינד, א. מ. תועפת ראם. ע' 58.
בן-אב"י, א. קראון להתחיות דתנו כהן, ה. כתבים על היהדות. ע' 21.
בארצה. ע' 15. משה בן מימון. מלות ההגיון. ע' 25.

265. משה בן מימון. רבנו משה בן מימון (הרמב"ם). ערוך ע"ר צבי הרב"ם. סופיה, מחלקת החנוך של המועצה המרכזית ליהודי בולגריה, תרצ"ה. 16 ע, פורטרט, פקסימיל. 15 : 23.

לקטים מכתבי הרמב"ם. בראש החוברת — תולדותיו בקצור.

266. ווינטרויב, משה. וועגען יודישען רעליגיעזן עטישען סאציאליזם. (דת ועבודה). ווארשא, מרכז עולם לתנועת דת ועבודה, 1934. 29 ע. 15 : 20.

די יודישע שמיטע. ראה ע' 39.

267. משה בן מימון. קיצור מורה נבוכים, אדער וואס דער "מורה נבוכים" לערענט; אויסצוגע פון רמב"ם רעליגיאן-פילאזאפישעם ווערק, בא-ארבייט און פאפולאריזירט פון אהרן דוד אגוז. ניו יארק, חשי"ם, תרצ"ה. 124, [4] ע, פורטרט. 14 : 21.

268. **Bonsirven, J[oseph]**. Le Judaïsme palestinien au temps de Jésus-Christ, sa théologie. I-II. 2 v. Paris, Beauchesne, 1934-35.

xxxviii, 553, [1]; [1], 511, [1] p. 15 : 23.

Bibliothèque de théologie historique. — "Indications bibliographiques", v. 1, pp. [xxvi]-xxxviii.

התכן : v. 1 : La théologie dogmatique. 1934. v. 2 : Théologie morale, vie morale et religieuse. 1935.

ראשי הפרקים : Introduction. — La nation juive. — Le peuple de Dieu et les nations. — Dieu. — Angélologie. — La révélation. — La Tora. — Eschatologie. — Les rétributions qui suivent la mort. — Le Messianisme; son établissement. — Le Messianisme; le règne messianique. — La résurrection. — Le jugement. — La rétribution définitive: I. La récompense. II. Le châtement. — Morale fondamentale. — Devoirs religieux. — Perfection de l'individu.

Cohen, A. Il Talmud. 53 ע' ראה

269. **Goldberg, Oskar**. Maimonides; Kritik der jüdischen Glaubenslehre. Wien, H. Glanz, (c1935), 119 p. 18 : 23.

התכן : Die Sachlage. — Die Sätze. — Die Zukunft.

הספר דן בעיקר בשאלותיה הדתיות של היהדות בימינו, מסיח דברים חריפים כנגד הציונות, ואנב : דברים קשים סאר כנגד הרמב"ם שהביא, לדעת המחבר, נזק רב ליהדות.

270. **Llomas, Jose**. Maimónides. Siglo xii. Madrid, M. Aguilar, (1935). 2 p.l., [7]-284, [2] p., illus., (facsim.), 1 pl., port. 11 : 17. =Biblioteca de la cultura española, [num. 6].

"Antologia" : p. [46]-284.

ביבליוגרפיה : ע' [41]-45.

Lods, A. Des prophètes à Jésus. 48 ע' ראה

271. **Maarsen, I[saa]**. Maimonides; synthese van geloof en wetenschap; rede... Amsterdam, A.T.Kleerekoper, 1935. 38 p. 13 : 19.

272. **Maimonides octocentennial committee**. Maimonides octocentennial series. no. 1-4. 4 v. in 1. New York, Maimonides octocentennial committee, 1935. 15 : 23.

התכן : no. 1: Ahad Haam: The supremacy of reason, by Achad Haam, Tr. from the Hebrew by Leon Simon. 52 p.—no. 2: Marx, Alexander: Moses Maimonides. 27 p.—no. 3: Tchernowitz, Chaim: Maimonides as codifier. Tr. from the Hebrew by Harry S. Lewis. 32 p.—no. 4: Husik, Isaac: The philosophy of Maimonides. 31 p.

לכל חוברת שער מיוחד ואותו הפקסימיל. מאמרו של אחד-העם "שלטון השכל" נדפס ראשונה בהשלה" כרך ט"ו למלאות שבע מאות שנה לפטירת הרמב"ם ונכלל לתוך כרך ד' של "על פרשת דרכים". — מאמרו של צ'רנובין : "משנתו של הרמב"ם בהלכה" נדפס במקלטי כ' ה' (תרס"א).

273. Meyerowitz, Arthur. Social ethics of the Jews, with selected texts from Biblical and Talmudic literature. New York, Bloch pub. co., 1935. 104 p. 14 : 21. ביבליאָגראַפֿיע: ע' 104-102.
אנהאַלטיגה מצומצמת של דברי מוסר בדברים שבין אדם לחברו, ושבין אדם לציבור, עם מבוא קצר לכל פרק הדין בענין מיוחד (כגון אחדות הנוע האנושי, השלום, הענות, אהבת העבודה וכו').

274. Mugler, Edmund. Gottesdienst und Menschenadel. Buch 3: Das Juden-Christentum und Paulus. (Stuttgart, F. Frommann, 1930). IV, 178 p. 15 : 22. את הקודם ראה ק. ס. שנה ט' ע' 320.

275. Offenbach a. M. Israelitische Religionsgemeinde. מנחת תורה
Max Dienemann zum 60. Geburtstag gewidmet vom Vorstand der Israelitischen Religionsgemeinde Offenbach am Main unter Mitwirkung von Leo Baeck, Martin Buber [a. o.] Frankfurt a. M., J. Kauffmann, 1935. 102 p., pl. 16 : 24.
התכן: S. Guggenheim: Zur Einführung. — Verzeichnis der Veröffentlichungen. — L. Baeck: Glauben. — M. Buber: Gespräch um Gott. — I. Elbogen: Von den Anfängen der gottesdienstlichen Reform im deutschen Judentum. — M. Grünwald: Der Rest Israels. — B. Italiener: Eine Sederschüssel aus dem 16. Jahrhundert. — P. Lazarus: Aron Chorin. — S. Levi: Von der Eigenart der klassischen Handhabung des jüdischen Religionsgesetzes im Rheingebiet. — C. G. Montefiore: Gesetz und Freiheit. — C. Seligmann: "Religionsgesetze" oder "Jüdische Lebensform"? — M. Wiener: Religionsgesetzliche und religionsphilosophische Frömmigkeit im Judentum. — E. Täubler: Zur Interpretation des Propheten Habakuk.

Sander, R. Furcht und Liebe im palästinischen Judentum.
ראה ק' 50.

276. Schlesinger, Abraham. Im Zeichen der Wiedergeburt; jüdische Essays. Berlin, Kedem, 1935. 217 p., 1 l. 15 : 23.
התכן: I: Die Frage nach dem Sinn des Judentums. — Das Problem der Säkularisierung des Judentums. — Die Idee der Nächstenliebe im Judentum. — Der Glaube im Judentum. — Vom "Lernen". — II: 7 מאמרים על אחר-העם. — III: 5 מאמרים על הציונות. — IV: Hebräisch. — Zur religiösen Wesensfrage des neuhebräischen Schrifttums. — J. Klatzkin. — Bialik.

ח. קבלה ומסידות.

גור אריה, י. בעל-חשובה. ע' 17. נאה, א. ח. קצות השלחן. ע' 25.
הראיה, ע. דע"ה והשכל. ב. ע' 19. נחמן בן שמחה מברסלב. ליקוטי
חזן, א. כוכבי אור. ע' 20. מהר"ן: שיחות וספורים. ע' 25.

277. הירשברג, עמנואל. לתורת בני עליה; הארות לתורת רבי
שמעון בן יוחי ורבי אלעזר בנן, עם השוואות לתורת רבי עקיבא והערות תולדות.
חלק א. דנציג, דעת, תרצ"ד. 79, [11] ע. 17 : 25.

לספר צורף: לתורת בני עליה, מוסף ראשון. 14, [2] ע.

278. רוזנברג, יהודה יודל. ספר הזהר הקדוש, מאת הרב יהודה
יודל ראזענבערג. חלק וז. בילגוריא, דפוס האחים וויינבערג, תרפ"ט-ת"צ.
280 ; 208 ע. 22 : 28.

החכון, חלק ו: על פסוקי תהלים... בצד אחד לשון הזהר ולעומתו העתקה בלשון
הקדוש... עם פירוש ויו הזהר... חלק ו: על שיר השירים משלי וקהלת בהעתקה לשון הקדש
עם פירוש ויו הזהר...—המשך לספר, זהר תורה על חמשה חומשי תורה; ראה ק.ס. שנה ג' ע' 47.

279. [שניאורסון, יוסף יצחק]. לקוטי דבורים משיחותיו של אדמו"ר
מליובאוויטש בשמיע' ושמחת תורה תרצ"ד. (מרשימותיו של אחד השומעים).
ווארשא, דפוס הוטנר, [1933]. 111 דף, 66 ע. 11 : 16.
השכמס ביודית. ראה גם ק.ס. שנה י' ע' 440.

280. Buber, Martin. Deutung des Chassidismus; drei Ver-
suche. Berlin, Schocken Verlag, 1935. 93, 1 p. 12 : 20.
=Bücherei des Schocken Verlags, 43.

עיקרי הדברים שבמבוא ל-"Der Grosse Maggid" (1921), המבוא להוצאת
"Chassidische Bücher" (1927), והוצאה שנקראה ב-1934 באסקונה.

281. Scholem, G[erhard]. Die Geheimnisse der Schöpfung;
ein Kapitel aus dem Sohar. Berlin, Schocken Verlag, 1935. 95 p. 12 : 20.
=Bücherei des Schocken Verlags, 40.

החכן: Zum historischen Verständnis des Sohar. — Zum sachlichen Ver-
ständnis des Sohar. — Die Geheimnisse der Schöpfung.

ט. תפלה ועבודה, דרשות.

282. איזנשטט, בן ציון. ספר כלשוני מלה; ארבעה ועשרים נאמים
הגיונים... לחפצי שמים ואדם... כחידושים במקראי קדש ואגדות חכמים, הגדלים...
בן-ציון... איוקשטאדט... סט. לואיס, בוינקשטער פרעסס, תרצ"ד. 39, [11] ע. 17 : 25.

283. אינשטעט, בן ציון, ספר קול בכור... למות... הרב משה חיים דאבינאוויץ... ונלוו אליו ארבעה עשר הספרים קצרים, שנשאתי למות אנשים ונשים מצוינים בשם, דמק עיניי אני... בן ציון בהרר משה אייזענשטארט... ברוקלין, נ. י., דפוס סווינעשטער פאברישונג קאמפ, תרצ"ה. 48 ע. 15 : 23. ל-דמע עיניי שער מיוחד.

הגדה של פסח. הגדה לפסח נוסח הרמב"ם. ראה ע' 19.

הגדה של פסח. ראה להלן מספר 292.

284. ויטקינד, אברהם משה. ספר תועפת ראם... כולל קבוצת מאמרים נבחרים, דרשות... להרמת קרן היהדות הנאמנת... לחקרי מוסר האדם... מאתי אברהם משה וויטקינד... ספר גיד. 2 כרכים. פיעטרוקוב, דפוס ת. ה. פאלמאן, תרפ"ח; קיודאן, דפוס מוכשוביץ וכהן, תרצ"ג. [11] דף, 200 ע; 216 ע. 28:20. את הקודם ראה ק. ס. שנה ב' ע' 187. עטית, ס. גר מערבי. ראה ע' 27.

285. קרל, צבי. הקדיש; מראשית יצירת תפלה זו עד שקבלה את הצורות הנכחיות. מאת צבי קארל. לבוב, סנונית, תרצ"ה. 94 ע. 11 : 15. נדפס ראשונה ב-השלח ב' ל"ה. הלכן: סופסי הקדיש. — יסודות הקדיש ותפקידם. — קדיש האגדה. — קדיש בבית העולם. — קדיש יתום.

שיפמן, י. ל. ס' פרי עץ חיים. ראה ע' 30.

286. שניאורזון, שניאור זלמן בן שלמה. ספר דרשות תורת חסד, היא הדרשה הראשונה אשר דרש... בעת בואו לישוב על משרת כסא הרבנות בעיר לובלין... מו"ח שניאור זלמן... לובלין, דפוס Sznajdermesser, תרצ"ב. 32 ע. 15 : 22.

287. תפלות. סדור. סדר תפלות כל השנה; כמנהג פולין. מונה... ומתורגם ללשון אנגליש על ידי שמעון בן יהודה סינגער... תוצאה חמש עשרה, מתוקנת ומורחבת תחת השגחת הרב יוסף צבי העריץ. לונדון, (דפוס Byre and Spottiswoode), תרצ"ה. [814] ע. 10 : 17.

עברית ואנגלית עמוד מול עמוד. שער נוסף באנגלית:
The authorised daily prayer book... with a new translation, by S. Singer...

288. תפלות ארעיות. הלל וחוראה ביום חגיגת חצי יובל לממלכת המלך גורג, ולכרכו במקהלות של ק"ק ספרדים שער השמים בלונדון, ביום א' מ' לחדש אייר שנת תשית לראשו עטרת פז לפ"ק. (London, Vestry of the

Spanish and Portuguese Jews' congregation Bevis Marks, 1935).

[1], 16, 16, [1] p. 14 : 22. בעברית ובאנגלית. שער נוסף באנגלית:

Service of thanksgiving on the occasion of the semi-jubilee of His Majesty's accession to the throne...

הקונים. אורח חיים. ראה ע' 31.

289. **Bayer, Issi.** 27 Kapitel jüdischer Brauchdeutung. Bingen, Selbstverlag: I. Bayer, 1935. 4 p.l., 148 p. 15 : 21.

ספר סעמי מנהגי ישראל. מכון לבלתי-בקאים.

290. **Breuer, Salomon.** Belehrung und Mahnung; aus nachgelassenen Schriften von Salomon Breuer. Teil 4: Numeri. Frankfurt am Main, Verlag der Rabbiner-Hirsch Gesellschaft, 1935. 2 p.l., 90 p. 17 : 24.

בראש השער: חכמה ומוסר. עם שער עברי מיוחד: דברי שלמה; חדושי אגדתא-שמעתתא אשר השאיר אחריו... שלמה זלמן בריינער. חלק ד': חדושי אגדתא. ספר במדבר. — את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 182.

291. **Chajes, Hirsch Perez.** Im heroischen Zeitalter; Reden und Vorträge. Hrsg. von Jüngern und Freunden. Wien, (Vervielfältigt durch Fa. Josef Lewitus), 1935. 3 p.l., 2-223 numb. l. 21 : 33.

בראש השער: Zwi Perez Chajes—הקטגורף מכתבי-מכונה, בצד אחד של הדפים. המדורות: Gedächtnisaufzeichnungen (Synagogenreden).—Stenogramme: Politische Reden (הציונות) על נאומים ב-1925 ונאומים על הציונות. — Wissenschaftliche Vorträge: Das Jüdische in den Evangelien. — Die altjüdische Schule. — Der altjüdische Mystizismus. — Die Gottesfürchtigen im alten Heidentum. — Schir haschirim.—Der Prophet Ezechiel.—Der Prophet Amos.—Die Judenpogrome in Ungarn.—Wunder.—Über Th. Herzl.

Cohen, B. The responsum of Maimonides concerning music. ראה ע' 53.

292. **Haggadah.** The Haggadah (הגדה של פסח). A new ed., with English translation, introd., and notes, by Cecil Roth with drawings by Donia Nachshen. London, The Soncino press, 1934-5694. xix, [1], 90, [1] p., illus. 16 : 24.

— התרגום הוא חדש מעיקרו; עם מבוא מפורט מאת המתרגם על ה-סדר" וההגדה. — מאותה הגדה יצאה לפני-כן הוצאה מהודרת במספרי-אכסמפלים מצומצם ובצורת 2°.

Halevy, M. A. Monografia istorica a Templului Coral din Bucuresti... ראה ע' 65.

Jacobsen, J. Hawa naschira! ראה ע' 89.

Kornitzer, L. Jüdische Klänge. 90 ק' ראה

293. Pflaum, Hiram. Deux hymnes judéo-français du moyen âge. Paris, H. Champion, 1934. 36 p. 17 : 25.
"Extrait de la Romania, t. LIX (1933)".

294. Tefillot, Supplementary prayers and readings for the High Holidays, by Mordecai M[enahem] Kaplan. [New York], The United Synagogue of America, 5695-1934. v, 68 p. 14 : 20.
תרגום אנגלי לפיוטי-תפלה שונים ותפלות מורכבות מסוקי תנ"ך ובעיקר מהתהלים.

י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה.

אוריגנובסקי, א. רבנו משה בן מימון.	כבוד חכמים ... לכבוד ד. א. לוינסל.
בן-צבי, י. כתבי... ע' 15.	לוי, ש. מזכרונות חיי. ע' 23.
גור אריה, י. בעלי-תשובה. ע' 17.	מדרשי, י. ברשד וההגנה שלה. ע' 24.
דינבורג, ב. רבנו משה בן מימון. ע' 18.	טוקולוב, נ. אישים. ע' 26.
הסתדרות העובדים. ארכיון ומוזאון	סמילנסקי, מ. כתבי... ע' 27.
העבודה, ידיעות. ע' 7.	סרלמן, מ. א. מפי דודי. ע' 27.
חריזמן, מ. סודו של רוטשילד. ע' 20.	רבינוביץ, א. ז. כתבים מקבצים. ע' 29.
חרמוני, א. הרוטשילדים. ע' 20.	שיפר, י. תולדות הכלכלה היהודית. ע' 31.
ס' היובל לכבוד צ. העוועשי. ע' 40.	

295. הרבני אלכסנדר, פרקים מחיי נמאנו אלכסנדר הארקאוו.
ניו יארק, היברו פאבלישינג קאמפאני, תרצ"ה. 62 ע, פורטרט. 14 : 21.
העתקה בשנויים קלים מירחון "הלאוס" (ניו יארק) משנת תרס"ג, חוברות ד"ב.
296. ס' הזכרון לח"ר קזרא ראוכן דנגור, והוא אבל כבוד ומספד תסרוורים
על מות רב... בנדאד, דפוס הרב המנוח, תרצ"א. 71, 24, 4 ע, פורטרט. 14 : 21.
מקצת ההספדים בערבית או באנגלית. למחלקה הערבית שער מיוחד
זכרי الخيام عزرا דנקור, مجموعة ضمت البعض مما قيل وكتب عن وفاة ... الخيام
عزرا دנקور. بغداد, 1931.

297. קלויזנר, ישראל. קורות בית-העלמון הישן בוילנה; (בצרוף
תרשים תמונות ומקורות). וילנה יוצא-לאור בחשתתפות הקהלה העברית, תרצ"ה.
144 ע. 15 : 20.

ה' I-XXVIII [142-115]: תעודות בסולנית. - ע' 111-114 סכום ביודית. -
בספר יש גם ביוגרפיות קצרות של אנשים מצוינים ותאור המצבות שעל קבריהם בצרוף
הכתובות. ע' 93-107: תקונים מהח"ק קברנים (משנת ח"ל).

298. אידישער סאציאליסטישער פארבאנד. 10 יאר סאציאליסטישע ארבעט; ארויסגעגעבן פון דעם אידישן סאציאליסטישן פארבאנד, לכבוד זיין צען יאריגן יובילעאום 1921-1931. New York, וועקער, (1931). 168 ע. 15: 23. חכן חלקי: ג. כאנין: די גרינדונג פון אידישען סאציאליסטישן פארבאנד. — א. ליטוואק: אונזער שטעלונג צו די אידישע נאציאנאלע פראגן. — ב. לעוויטין: צען יאר אידישער ארבעטער באוועגונג. — י. באסקין: דער ארבעטער רינג און דער אידישער סאציאליסטישער פארבאנד. — פ. געליבטער: געגן שטראם (צען יאר אידיש-סאציאליסטישע קולטור ארבעט אין אמעריקע). — ה. לאנג: עטלאכע געדאנקען (וועגן פארבאנד). — יעקב לעשנינסקי: דער היסטארישער איבערבליק. — וו. אלטער: רעכטלאזיגקייט פון אידן אין טיילן. — ד. איינהארן: די אידן פון דער אלטער היים און די אמעריקאנער אידן. ביאליסטאקער פריינט. ראח ע' 40.

הכה, מ. אין מאסע לשון. ראה מחלקה יז.

299. רובין, משה. מייסאנידעם, רבי משה בן מיימון; זיין לעבן און שאפן. בוקנאס איירעם, (דפוס "Cultura"), 1935. 61 ע, [1] דף, פורטרט. 15: 21. ראה ע' 83. Böhm, A. Die zionistische Bewegung. ראה ע' 53. Bokser, B. Z. Pharisaic Judaism in transition. ראה ע' 59. Chajes, H. P. Im heroischen Zeitalter. ראה ע' 48. Levy, M. Brief Jewish biographies... ראה ע' 55. Llamas, J. Maimónides. ראה ע' 48. Lods, A. Des prophètes à Jésus. ראה ע' 55. Maimonides octocentennial committee. Maimonides... series. ראה ע' 79. Marcus, J. R. The rise and destiny of the German Jew... ראה ע' 53. Meyer, S. Arbeit und Handwerk im Talmud. ראה ע' 87. Möller, A. George Eliots Beschäftigung mit der Judenfrage. Max מנחת חודה Offenbach a. M. Israelitische Religionsgemeinde. ראה ע' 56. Dienemann... gewidmet. ראה מחלקה יז. Roback, A. A. J. L. Peretz.

300. Bauer [Landauer], Ignacio. Maimonides; un sabio de la edad media, por Ignacio Bauer. Madrid, Ediciones nuestra raza, (1935). 2 p. l., [7]-191, [1] p. 11: 19. (Los hombres de nuestra raza). חתכן: Biografía.—Las obras.—Las ideas.—La influencia de Maimónides.—Apéndice.—Bibliografía (191-179) ע'.

301. Bull, Sir William James. "Fortiter et recte"; a short history of the Brandon family (1492-1935) compiled by the Rt. Hon. Sir William Bull, bart., ed. by Jocelyn Brandon. London, R. F. Brandon, 1935. 1 p. l., 20 p. 16: 25. משפחת ברנדון היא אחת המשפחות העתיקות ביותר בין היהודים הספרדים באנגליה.

302. **Cantera y Burgos, Francisco.** Abraham Zacut. Siglo xv. Madrid, M. Aguilar, [1935]. 225, [3] p. incl. facsim., tab. 11 : 17. —Biblioteca de la cultura española, [num. 8.]
"Antología": p. [103]-225. ביבליוגרפיה: ע' 102-[92].

303. **Friedenwald, Harry.** Moses Maimonides the physician. [Baltimore, Md.], 1935. p. 555-584, facsim. 17 : 25.
Bulletin of the Institute of the history of medicine. v. 3, no. 7, July, 1935. מחמטטת. הרפסח מיוחדת מתוך הרפסח. v. 3, no. 7, July, 1935. ביבליוגרפיה: ע' 581-579.

Germania Judaica ... Bd. I 74. ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 74.

על הספר הזה עברו גלגולים מרובים למראשותו בשנת 1905 ועד הופעת הכרך הזה בשנת 1934. ומבוא חולשתו בעריכה, לעומת חריצותם ודיקנותם של רוב כותבי הערכים הבודדים. כבר תכנית-הספר, שנקבעה בשנת 1905, השפיעה לרעה על חיבורו. לפי התכנית צריך הספר להיות כתוב, בצורה המושכת גם את הקורא הכללי-בקי. אולם בספר-שימוש מדעיים שמטרתם לאסוף חומר, הצמצום הוא הכרחי ואין לשאוף כלל לעמסיות. לאשרנו לא הסתגלו מחברים רבים לדרישה זו.

גירע מזה הוא העדר החלוקה הנכונה. לפי התכנית היה כל הספר צריך להתחלק לשלושה כרכים, שמהם יכלול הראשון את התקופה למן ההתחלה ועד שנת 1238 — והוא הכרך שלפנינו — השני את שנות 1238-1500, והאחרון את שנות 1500-1815. חלוקה זו מעוררת חששות. יותר מעם חילק אלבוגן עצמו, אחד המולידים, את ספרו על תולדות יהודי גרמניה לתקופות עד 1350, עד 1648 ועד התקופה החדשה. אפשר עוד להתוכח על שנת 1500, המציגת ספנה בתולדות אירופה בכלל, ובתולדות יהודי גרמניה היא סוף כל הגירושים מהערים וסוף המנופולין-הלאומות. אולם יש לבכר עליה את שנת 1648, כפי היוצא מתוך תאורו של אלבוגן הנ"ל. אולם בלי שום יסוד וללא תכלית נקבעה שנת 1238 לסוף התקופה הראשונה. ה *Judenordnung* של פרידריך השני הוא קיום שניתן ליהודי וינה, ואינו מצוין תקופה, ואין הוא לפי תכנו וערכו אלא אחד מתריסר קיומים דומים מהמאה ה"א ועד המאה ה"ג. לכלל שפע חומר ממשי יכול היה הכרך להגיע רק אילו נקבעה התקופה הראשונה עד 1350. עד התקופה "שבין מלכא למלכא" מועט החומר על תולדות יהודי גרמניה, ורק באסן מלאכותי אפשר היה להרחיב את החומר עד כדי 600 עמוד. בערכים רבים תופסות תולדות-המקום בכלל מקום רחב מדי, עתים עד כדי 3/4 מכל הערך. ידיעות אלה מענינות, אבל אינן שייכות לתולדות ישראל.

אם היו חסרונות אלה כבר בעצם התכנית, הרי אפשר היה לפחות ע"י עריכה טובה להכניס סדר בחומר שאינו עובר על גדולתו. אולם לצערנו לא כך נעשה. אפילו הדרישה הפרומישובית ביותר, סדר א"ב, לא נתמלאה כל צרכה (ערך Görtz). החלוקה הגיאוגרפית נפסקת ע"י ערכים ענייניים (Salzsiederei). התוצאות הן חזרות על גבי חזרות. חזרות אחרות נגרמו ע"י מה שנקבעו בחלוקה המקומית ערכים על גלילות ונהרות. כמובן שערכים כגון ביהם ופרא, דונאו ורגנסבורג, אוסטרית וינה, קרנצן וסריסס וגרץ, חוזרים במדה רבה על אותם הדברים. אנחנו חיינו מבכרים את החלוקה לגלילות על פני החלוקה למקומות, אולם לאחר שנקבעה החלוקה למקומות, היתה המערכת יכולה להסתפק אצל הגלילות ברמיות בלבד, כפי שנעשה הדבר פעם אחת בערך Buns.

גם ההתבוננות בערכים הבודדים מראה, שירי מערכת לא סיפלו בספר כראוי. לגבי 50 מקומות, היינו 25% מכל החוכן, מודיעים הכותבים כי לא מן הנמנע שישבו בהם יהודים בתקופה הנידונה (ערך Glatz ואצל אחרים כיוצא בדברים אלה). אין להבין מדוע נכללו ערכים אלה בכלל. וכן לגבי Tsor, מקום שלא היה ולא נברא, ושכתובתו אינה ברורה. היה צריך להשמיט מקומות מעין Angern, Raffelstetten, וכו', שלא היו אלא תחנות-מכס, ומעולם לא ישבו יהודים בהוכם.

יד המערכת נעדרת גם בחשואת הערכים השונים זה לזה. שטי-העצם הפרטי Jud המצוי אצל נוצרים, נידון באפנים שונים בערכים השונים, וכן מקומות ששמותיהם כוללים Juden (Judaheima) וכו'. — Jud von Bruckberg שבבווריה שייכים היו לאצילי המיניסטריון ובדואי לא היו יהודים. צריך היה לאסוף שמות פרטים וגיאוגרפיים כאלה ולהדפיס כנספח, אבל אין מקומם בפנים הספר, שעליו לתאר עובדות במוחות.

צריך היה להקפיד יותר בשמות גיאוגרפיים. במקום Kornneuburg (ע' 257) או Korneuburg (ע' 143) צ"ל: Korneuburg. — במקום Willach (ע' 140) צ"ל: Villach. — במקום Wintschgau (ע' 374) צ"ל: Vintschgau.

את הערך המצוין Deutschland שהחליטו לבסוף לכלול בספר, לא היה צריך להדפיס לפני רשימת ראשי-התיבות, אם לא הובא בהקדמו, צריך היה להביאו בסוף בין המלואים. — חסרונות כאלה ניתנים לחקן בכרכים הבאים, וזו כוונת הערות-הבקורת הללו.

הערכים הבודדים שנכתבו רובם בירי חיים פיקוצינסקי, רובם מצוינים. אחרים, כגון ערך Würzburg (ה. פישר) יכולים לשמש דוגמא לכרכים הבאים. אולם יש ערכים שנחשבו, מהם שנכתבו לפני 20 שנה כמעט. הערך Regensburg שנדפס תחילה ב-MGWJ בשנת 1909, חוקן אמנם כמעט, אבל לא במדה מספיקה. נכון אמנם שהיו לעיר, למלך ולבישוף זכויות ידועות על היהודים, אבל לא בתקופה הנידונה. במקום העיר צ"ל הדוכסים הבווריים; בעבודה מסין זה לא די לדבר על "זכויות ידועות". את הזכויות הללו תיאר בפרוטרוף ה. פישר — ובמדה מצומצמת כותב השורים האלה — במחקר הידוע, שנדפס בשנת 1931. אולם במקום המחקרים החדשים טביא המחבר את מחקרו של ברסלאו משנת 1870 שנתישן זה כבר. לא השתמשו אפילו בספרי-התעודות Regensburger Urkundenbuch שהופיע בשנת 1912. גם במאמרו החשוב של ברוצקוס (ZGJD 1931) לא השתמשו למילואים. ההוכחות הכלכליות שניתנו במאמר זה חשובות הן כל-כך, עד שהובאו אפילו בערך הכללי Deutschland. הציפוט מתוך Philippinum משנת 1207 אינו ציטוט כלל, אלא בודאי תכן חפשי. — Fridericianum משנת 1182 אינו, הוכר הראשון של "Kammerknechtschaft", אם נראה את Kammerknechtschaft ואת Kammerpertinenz כענין אחד, הרי נמצא הוכר הראשון בשנת 1157 והשני בשנת 1179. דבר זה הוכח כבר ע"י הניגר בשנת 1887. צריך היה להזכיר לפחות את ההבדלים הכלכליים בין הקיומים משנת 1182 לבין הקיומים משנת 1230.

ספקות מרובים ביותר מעורר ערך Speyer. כאן לא רק חזנחה הררישה לצמצום, אלא יש גם דיקוים מרובים בחכך. את ההיפותזה החדשה על הקיום משנת 1084 יש לדחות לחלוטין. את המלה colligere אפשר אכנס לפרש "לרכז" בשעה הדחק, אבל כאן אין זה בא בחשבון. עד כה נתפרשה המלה בקשר זה רק einnehmen, וביאור אחר הוא מן-הנמנע לצי תוכן הקיום. על כל פנים אפשר היה עוד לקבל את הביאור defendere (עין Ducange בערכו) כמובן einnehmen (associare). אם לראות את הקיום כחשור, כדעת סטופה וארגונוס, או כבלתי-חשור, כדעת שופמן (והמבקר), הוא ענין הנתון לשוקול דעת, אבל שלשת המחברים

צריכים היו לבוא לכלל דעה אחת בזה. ואילו כאן נאסר בהערות החיפך מהנאמר בפנים, היונו הערך מותר את עצמו. מה פירוש המשפט הסתמי: "היהודים יכלו לקבל זכות-אזרח כמו כל זולתם"? הסבור המחבר שהיהודים יכלו להעשות אזרחים, או מדבר הוא על התנאים לכך, או מדבר הוא על התוצאות המשפטיות מזה? כל זה לא ברור. ברור רק שאין אנו רואים נכוחה כיצד נתהוותה האזרחות הנוצרית. אסור היה לעבור כל-אחר-יד על שאלה יסודית זו בתולדות החוקה. למן שנת 1909, שבה נדפס הערך לראשונה, גדל פי שלשה בכמותו, אבל לא נשתבח כלל באיכותו. מוטב היה לכתבו מחדש מאשר לערכו.

בערך החשוב Deutschland שבא בראש הספר נאסר שיטובי-היהודים הראשונים במחוז אויגסבורג, רגנסבורג ווינה התקיימו עוד בתקופת הרומאים. הנחה זו קרובה להיות מופעית, עכ"פ אין להוכיחה. כאשר לאויגסבורג ולוינה סעירות הראיות הטובאות נגד ההנחה יותר מאשר בעדה. כאשר לרגנסבורג נשענת ההנחה על הקירה חלשה מהשנים האחרונות, שאין בה אלא השערות. כיצד אפשר למצוא "קהלה" ברגנסבורג בשנת 965? מדובר רק על סוחרים יהודיים אחרים (negotiatores in urbe manentes), ולפי נוסח המקור אין להניח שהיה כאן ישוב יהודי קבוע. על יסוד רעוע נשענת גם ההנחה על ישובים יהודיים קדומים במגנצא. כוירמישא ובבסברג. הראיות הטובאות אינן מוכיחות כלום. בנוגע לפעולתם הכלכלית של היהודים מצטרף המחבר, בצדק, לדעה השלפת, שהיהודים עסקו גם בסחר-עבדים. ולא מובן איפוא, מדוע הוא אומר במקום אחר בדיוק את ההפך מזה (בספרו החדש על תולדות היהודים בגרמניה, ע' 16). בכלל חלשות ביותר הידיעות הכלכליות בערך זה, שיש בו הרבה מהמוב. בעסק-ההלואות של היהודים, אי-אפשר שיהיה לאבירים באותו הזמן הסקיד חשוב של לונים. כי האבירות זה אך התחילה להתפתח. הלונים העיקריים היו אז השרים וגבירי-הערים, ואז מתחילים מתפתחים עסקי-האשראי. על ההתפתחות הזאת צריך היה לעמוד, ברחוד מאחר שהתקופה הנדונה כוללת כמה מאות שנה, והן שנות ייסוד הערים והתפתחותן. כמדין ראוי היה להזכיר, שאנו יודעים אך מעט על פעולתם הכלכלית של היהודים בתקופה הזאת, ושמצאות חדשות עלולות לערער את כל הנחותינו בענין זה.

מטובן שלספר כולל כזה יש להוסיף כמה וכמה פרטים, אבל אנו דברנו כאן דברים שגוראים לנו כעקרונות. חלשת הספר הזה הוא רבוי-משתתפים. ספרים דומים בתולדות ישראל ובתולדות העמים נעשו ע"י איש אחד, כגון Gallia Judaica של גרוס וסריהם של Oesterley ו Chevalier. מכיון שמר פיקוצינסקי עשה בלאו-הכי את רוב העבודת, הרי מוטב היה לנהוג גם כאן כך. ספר זה היה מרווח הרבה ע"י עריכה מסורה ונאמנה, אבל גם עתה, מפאת חשיבותם של הערכים כשלעצמם, יש כאן ספרי-שימוש ובי-ערך למדע תולדות-ישראל.

רפאל שפרוים

304. Gershenfeld, Louis. The Jew in science, Philadelphia, Pa., Distributed by the Jewish publication society of America, c1934. VII, 224 p. 14: 21.

תחילת: The beginning of civilization. — A brief history of the Jewish people — Science and the Jewish scientist until the Dark Ages. — The Dark Ages and until after the death of Maimonides. — Other incidents during the Middle Ages and until the nineteenth century. — Renaissance. — Modern times; listing of Jewish workers in the medical sciences. — Jewish workers in branches

of science other than medicine.— American Jewish scientists.— Other Jewish interests in science.

305. **Gulkowitsch, Lazar.** Maimonides'e elu ja tõe mõistmiseks. (Tema 800. sünnipäeva puhul.) (Tartu, 1935). p. [618]-633, 2 illus. (incl. port). 15 : 22.

"Eraldine äratõmme ajakirjast Eesti arst 1935, nr. 8."

"Deutsches Referat. Lazar Gulkowitsch: Zum Verständnis von Leben und Werk des Maimonides": p. 630-633.

306. **Halevy, M[eir] A[braham].** Monografia istorica a Tempului Coral din Bucuresti. Bucuresti, (typ. A. Grossmann), 5695-1935. 191 p., illus., facsim., pl., ports. 21 : 27.

307. **Höxter, Julius.** Jüdische Geschichte und Literatur in vergleichenden Zeittafeln. Frankfurt a. M., J. Kauffmann, 1935. 3 p. l., XIII tab. on 32 l. (part. fold.) 31 : 22.

מנהגו: "Kurzer Ueberblick über die biblische Geschichte"— "...lebend sich in Aufbau und Einteilung, stellenweise auch im Wortlaut, an mein "Quellenbuch zur jüdischen Geschichte und Literatur" an und ist als eine Ergänzung zu diesem anzusehen". (טהקדמה) 203. פ. ס. שנה ח' ע' 203.

308. **Inquisition. Spain.** Procesos inquisitoriales contra los catedráticos hebraístas de Salamanca: Gaspar de Grajal, Martínez de Cantalapiedra y Fray Luis de León. I: Gaspar de Grajal; estudio y transcripción paleográfica por Miguel de la Pinta Llorente. Madrid, Monasterio de El Escorial, 1935. xxxviii, 570, [1] p. 16 : 23.

(Documentos inéditos para la historia de la cultura española en el siglo XVI).

309. **Kessler, Harry Klemens [Urich], Graf [von].** Walther Rathenau, sein Leben und sein Werk; mit zweiunddreissig Abbildungen in Kupfertiefdruck. Berlin-Grunewald, H. Klemm, (c1928). 389, [3] p., front., plates, ports., facsim. 15 : 23.

ראה גם פ. ס. שנה ו' ע' 222: את התרגום האנגלי ראה פ. ס. שנה ו' ע' 388.

310. **Kisch, Guido.** Die Prager Universität und die Juden, 1348-1848. Mit Beiträgen zur Geschichte des Medizinstudiums. Mährisch-Ostrau, J. Kittls Nachfolger, 1935. x, 239 p., tabs. 16 : 24.

"Ausgewählte Urkunden zur Geschichte der geistigen Emanzipation der Juden in Prag." (ע' 111-234) 1848-1598 תתעודות חן טשנות

בפעם הראשונה נעשה כאן נסיון לתאר את היחסים הרוחניים שבין היהודים והאוניברסיטאות, בהשתלשלותם ההיסטורית, על פי הרגומא של האוניברסיטה העתיקה בפראג. המחבר, שהיה בעצמו מורה באוניברסיטה בפראג, דן בספר זה העשר בחומר מהמקורות — לאחר שהוא מתאר את האפי הקתולי של האוניברסיטה — בדבר התעסקותם המדעית של יהודי פראג, נקודת-המגע שבין יהודי פראג והאוניברסיטה, הרופאים היהודים שבפראג והשכלתם, יהודי פראג באוניברסיטאות גרמניות, השגחתה של הפקלטה-לרפואה בפראג על עסקי-הרפואה של שכונת-היהודים, פתיחת שערי האוניברסיטה בפני יהודים, הרופאים והפרופסורים היהודיים הראשונים באוניברסיטת פראג. שני שלישי הספר תופסות ההערות והתעודות המענינות, לתולדות האמנציפציה הרוחנית של יהודי פראג.

המחבר מציב זה לעומת זה שני מוסדות רוחניים: מצד אחד, האוניברסיטה הנוצרית מימי-הביניים עם הצורה התואלוגית למחקרים המדעיים, חבר מלומדיה, הסטודנטים הנוהרים אליה וגיוסו הסכלרים. ומתצד השני הישיבה הגדולה (המכונה לעתים קרובות בשם "אוניברסיטה"), הבחורים הנוהרים אליה והחיים הרוחניים בגיטו הפרגאי בכלל — שני מקבילים, אשר, כמו בין קיום מקבילים בהנדסה, אין נקודת-מגע ביניהם. שהרי האוניברסיטה היתה סגורה בפני יהודים עד תוך המאה ה-17. אולם פראג כשכה אליה במאות הקודמות רופאים יהודיים, וביניהם ובין האוניברסיטה נוצרו יחסים מדעיים במחצית השנייה של המאה ה-17. מכאן ואילך מתחיל המחבר לתאר את הרפואה היהודית בפראג, בפרט ביחסיה אל האוניברסיטה, עד לפרופסור היהודי הראשון ולפאנג ופלג, שחיה בשנות 1801-1870 פרופסור-מן-המניין לשון העברית ולספרות הרבנית.

הרבה יש ללמוד מהתעודות. כדאי לקרוא את 24 העמודים הדנים על ענייני-הסמיכה של המועמד-לסשפים רפאל יואל והמועמד-לרפואה בר יוס וכל הנאמר שם. לברור המאורעות הקשורים לסמיכה.

מלבד פראג, מושב האוניברסיטה העתיקה ביותר בכל אירופה המרכזית ומושב חכמים יהודים, אין למצוא אוניברסיטה שתתן את האפשרות לציור תמונה כזו של יחסים בין יהודי העיר ובין האוניברסיטה שלה. רבות מהאוניברסיטאות באירופה המערבית צעירות ממנה וערי האוניברסיטה לא היו משכן לתורת ישראל. היחסים כאן מוכירים את יחסי היהודים לאוניברסיטאות האיסלאמיות בתקופת הרנסאנס ובמאה ה-17, עם התלמידים היהודים הרבים שבהן, וביחוד תלמידי-הרפואה, ויחסי היהודים לפילוסופיה העולה (כגון שני הרילמדינג), אבל באיטליה לא היה ערך למספר התלמידים היהודים במאה האחרונה, אף כי מספר הפרופסורים באיטליה היה רב.

על כל פנים יש לאסוף תחלה ע"י עבודות כעבודה זו, את החומר ליחסים הרוחניים האלה באירופה המערבית. רק אז אפשר יהיה לראות אם היו יחסים פנימיים אמיתיים והשפעות רוחניות ואם היה להם ערך קיים לדורות. בשאלות-ההתפתחות האלה אין המחבר דן ואין הוא יכול לדון, כי תפקידו לתאר את העובדות.

א ה ר ן ס נ ד ר

311. Langdon, S[tephen Herbert]. Babylonian menologies and the Semitic calendars... London, Pub. for the British academy by H. Milford, 1935. vii p., 1 l., 169, [1] p. 16 : 24.

ביבליוגרפיה: ע' [159]-161. (The Schweich lectures on Biblical archaeology, 1933).

התכן: History of the Sumerian, Accadian, Assyrian, and West Semitic calendars. — The menologies and almanacs for Nisan and Teshrit. — The

Tammuz-Ishtar cycle of months: Ayar, Sivan, Tammuz, Ab, Elul. The months Arahsamna, Kislev, Tebit, Shebat, and Adar.—The pre-Sargonic calendar at Ur.

312. **Mann, Jacob.** Texts and studies in Jewish history and literature. Vol. II. Karaitica; with 4 facsims. Philadelphia, published for the author by Jew. publ. soc. of Am., 1935. XXIII, 1600 p. 16 : 24.
את הקורס ראה ק. ס. שנה ט' ע' 197—199.

Section I: Karaism in the Near East.—Section II: Karaism in Byzantium, Turkey and the Crimea. — Section III: Karaism in Lithuania and Poland.—Texts (pp. 767—1456).—Addenda.—Indices (p. [1479]—1596).

313. **Marchiano, Giulia.** Lo storico giudaico Giuseppe Flavio e i suoi giudizi sugl'imperatori di casa Giulia-Claudia. Napoli, typ. R. Picone, 1934. 72 p., 1 l. 17 : 24.

החזן: Lo storico giudaico Giuseppe Flavio. — La politica di Augusto verso la Giudea.—Il regno di Tiberio,—di Caligola,—di Claudio,—di Nerone.

314. **Mossé, Armand.** Histoire des Juifs d'Avignon et du comtat Venaissin. Paris, Lipschutz, 1934. 1 p. l., [5]-266 p. 17:25.

ביבליוגרפיה: ע' 266-[265].

המחבר מרצה על תולדות היהודים בגלילות האלה החל מהתקופה הרומאית וגומר במאה האחרונה. בי"ג פרקים של חבורו הוא מקיף את החיים היהודיים לכל צדדיהם (כלכלה, תרבות, זכויות) אבל בעיקר הוא מתענין בסדורים הפנימי. פרק ח' (הארנון הפנימי של היהדות' ע' 121-186) תופס כרבע הספר. כאן מתפרסמת בראשונה (אמנם בקצורים) תעודה החלטות ותקנות של היהדות בליל-דה-ז'ניס וקבלה שנתאשרו ע"י המושל ב-24 במרץ 1620' (ע' 122-139). — בסוף הספר מציין המחבר יבספוק נפש את התבוללותם השלמה והגמורה של יהודי ונסין' (ע' 261).

315. **Nathan, Nandor.** I. Agrippa alakja a keresztény és szidó történet tükrében, különös tekintettel a talmudi irodalomra. Budapest, 1934. 46, [1] p. 15 : 23. Diss. Budapest.

316. **Peiser, Jacob.** Geschichte der Synagogen-Gemeinde zu Stettin... von Jacob Peiser. Stettin, im Selbstverlag der Synagogen-Gemeinde zu Stettin, 1935. 102 p., 1 l., diagr., facsims., plan, pl., tab. 15 : 23.

צורף: J. Peiser: Ergänzungsblätter zur "Geschichte der Synagogen-Gemeinde zu Stettin". VIII p.

317. **Rabinowitch, I[rael] M[ordecai].** Maimonides, the physician; an address... Montreal?, n.p., 1935. 30 p. 15 : 23.

318. Rosenzweig, Franz. Briefe; unter Mitwirkung von Ernst Simon ausgewählt und hrsg. von Edith Rosenzweig. Berlin, Schocken, 1935. 5 p.l., 13-742, [2] p., geneal. tab. 15 : 23.

עדיין אנו אכלים על פרג' רונצבייג, וקשה לקרא באוסף הגדול הזה של מכתבי המנוח מבלי לקרע ולהפריד נגד הגזרה הקשה שעדיין לא השלמנו עמה. איני רוצה לאמר בזה שכל המכתבים הבאים באוסף שלפנינו הם בעלי ערך שות. ביוחד כמה קטעים מן החלק האחרון (תקופת הסתלה המוגברת), וגם הגמפה (שיחה בכתב בין רונצבייג ואויגן רונשטוק על יהדות ונצרות) הם יותר חשובים להכרת התקופה או הכיווגרפיה, במובן הצר של המלה, סלחפוסת אישיותו הנעלה של רונצבייג.

אם לא נשעה אפוא למעט חיתר הנדמה לך לפעמים כנפול, הרי יש לאמר שאמנם הקובץ הנהדר הזה מקיים ומקיים סמנו. הוא מגלה את האישיות החזקה של האיש וגלגוליו הגדולים, את דרכו הישרה מבית החורים, שיהדותו היתה תלויה בשערה הדקה של יום כפור, ליל חדר ובר מצוה (ע' 620) ועד המדרגה, שהוא מסרב בה אמנם לקבל את תאר "מורנו" שליוא ביק רצה להכתירו בו (כעצת גביל ז"ל שלא יצאה לפעל) אך יודע שיהיה "המורה ומורה הצאצאים" של חבריו העולים עליו ביריעותיהם היהודיות (ע' 481).

המבחר הזה מקיף את חייו רונצבייג מהיותו בן 18 ועד אותן שתי השורות המוכתבות שניבאו, מאחורי המסך הכבד של שתוק גמור, את מותו שעות מועפות לפני בואו. אנו רואים את הסודנות הצעיר, בן היחיד למשפחה ותיקה, עשירה, ובעלת תרבות גבוהה, שקוע בכל אבריו בעניני השכלה, ספרות, אמנות וביחוד מוסיקה (ר. היה סגן בכנור). כמקצוע בחר לו רפואה, אף כי כבר לפני עזבו את ביחס התיכוני גלתה בו אמו. נשיה לפילולוגיה ולתאולוגיה פרוטסטנטית (אכן נביאות הן האמהות). אחרי גמר הלימוד היסודי ברפואה (בחינת הפיקוסים) עבר ללימוד ההיסטוריה, בעיקר הגרמנית. "התורה והחלילה במקרה ולכאורה בלי שום דחיפה מיוחדת מבחוץ. אמנם בהיותו בפרייבורג מעיר הוא על הרשם שעשה עליו הפרופסור לפילוסופיה יאגס כהן ומוסיף Ich werde ganz philosemitisch (ע' 30), אך כבר לפני זה הוא, בתוך לימוד העברית (ע' 25) והוא מעורר את קרוביו הצעירים להשתתף בלימודי הדת (31) ורוצה בלימוד דת של חובה אע"פ שהוא יודע שללימוד דת בלי מעשה אין בו תועלת (47). ענין בתאולוגיה ניכר בו במקרה, ואולם דוקא מפעם זה לא נקל היה עליו להשאיר יהודי. אנשים חשובים ומלומדים מאד מבני משפחתו שהיו קשור עמם בקשרי ידידות וחוקרה המירו את דתם, לא מחמת דחוק אלא כעקב מסקנות תאולוגיות ידועות. לא דבר קטן היה אפוא שבהיותו בן עשרים ושבע הוא מודיע, שנה לפני פרג' סלחמת העולם, לאחד מקרוביו אלה במכתב רב חשיבות, (ע' 71-76): אני נשאר אפוא יהודי. אכן גם כאן עמד על דבריו החורה מי שהיה קרוב להכחש בהם. המלחמה לא היתה אפוא נקודת מפנה בחייו רונצבייג, אדרבה היתה יותר מעכבת. כבר בתחילת 1916 הוא כותב: "מיד אחרי גמר המלחמה אסתר לבקש לי פעלה צבורית, כי עשיתי מלאים ושופעים ומצד אחר יודע אני שספרי האמתי לא ופיע אלא אחרי מותי!! (ע' 92). המלחמה היתה חשובה בשביל דרכו היהודי רק בזה שהביאתה לראות שבמים יהודיים, שידע עליהם רק מעט, במקום מושבם. היה כמה זמן במקדוניה וסרביה והכיר שם (מחוץ למסלמים, שבהם התעניין כל ימי חייו; הוא רצה לכתב "מחקרים לתולדות האסלאם", ע' 92). את היהודים הספרדים ועליהם הוא דן (ע' 183). מי שאומר שהספרדים גזע שונה ממנו משקר, רק גורלם היה שונה מגורלנו, בנוגע ליהודי

מזרח אירופה אמר כבר 1916. אין שאלת Ostjuden קימת, יש רק שאלת היהודים (וגם כזאת אין בעצם) (ע' 95). וזה גדולה התלכדות, מה חזקה חסנוניה שלו בבואו לזמן קצר לפולין (ורשא וסביבתה), (ע' למשל 319 וכו'), ואל יעלם מן הקורא העוקץ שבסכתבים אלה אל הוריו, המטבולרים ששם הוא מזכיר כמה פעמים בדרך השואה את אבות אבותיו. יהודי המזרחי (כלומר שחיו כמו שחיים כיום היהודים במזרח אירופה). בתחלה 1918 הוא מגדיר את עצמו גרמני ויהודי, ואולם... מ ש ק ל ה כ ב ד שלי על השני (גם אם המסכה שלי נחה על הראשון) וגם גון הרצון האישי על השני (ע' 281). ולא בלי כונה רועם הוא את השאלה התמה של ילד ספרדי, אחרי שספר לו שהוא כותב היסטוריה, בשביל גרמנים ויהודים: Pourquoi ne fais-tu pas tout pour les Israélites (ע' 15). לא היה מקום לשאלה נבואית זו. כי באותו זמן עצמו כבר כתב מאמרו התכנית, עת לעשות (להיפרו תורתך), אחרי שקדמו הרבה מחשבות על הקמת א ק ד מ י ה י ה ו ד י ת (ע' 116, 133), ועוד מעט וספרו הגדול, כוכב הגאולה (או, כוכב מיעקב) כפי שרצה שיקרא עברית, ע' 566 וע' גם 366) היה מוכן ביסודותיו. מוחלט וגמור בלבו שיפעל בתוך איוו פעולה יהודית אע"פ שברור לו שיעשה על. יהודי גרמניה רשם הרבה יותר גדול אם יצטרף במסצווע כללי, (ע' 189 ו359) וע' הערתו על, דת התבונה של הרמן כהן 281, ומכאן ולהבא כמעט כל מכתב הוא תעודה בדרך לפעולה זו שנתגשמה ביסוד גבית המדרש היהודי הבלתי תלוי, בפרנקפורט שאמנם לא קיים את כל התקוות שמיסדיו חלו בו. נשואיו, שגם הם היו צעד לא רק בחייו הפרטיים אלא גם בהתהוותו, פגישתו עם נחמיה נוביל ז"ל, סחלתו שהכיר כחותה האיומה במקדם מאד (ע' 432, 523, 549, 614), ובאחרונה העבודה המשותפת עם מרשין בובר סצייגים את הסגרת של שאר האוסף.

חשובים ביותר מכתבים אלה, כמובן, כפרו ש אישי לכתביו של פרנץ רוזנצבויג. הספתה של כתביו. הנוכחים באוסף (ע' 726-727) הוא מכשיר מועיל מאד למסרה זו. גורה על היהודי להיות לקיש, לבוא לירי פעולה ממשיית רק בגיל מבוגר ביותר. יותר מראי קלפות יש לזרק או לעכל עד שמגיעים לפתוח הגרעין. ניכר דבר זה ביחוד אצל רוזנצבויג. ואין פלא שעוד בחיותו צעיר מאחל לעצמו להגיע לירי זקנה (ע' 63). הוא לפי סיבו מ ח ק י מבטן ומלירה. בהיותו סטודנט לרפואה רוצה הוא לתקן את למוד הרפואה, בלמדו היסטוריה את למוד ההיסטוריה, בפוליטיקה יש לו הצעות תקן (ואלמלי השמיטו הסולרים חלק גדול של הסכתבים מימי המלחמה היה מומנס זה ניכר עוד יותר, ועיין כתביו הנלתי נדפסים הנוכחים בריססה הנ"ל). כל הפרגדיה של מורה מלידה זה (ע' 135) שכלו שאף לפעלה, שלא הכתיבה אלא הדבור היה בשבילו הצורה של יצירה, לכל הפחות באותו זמן שהחל בבנין המוסד הנ"ל בפרנקפורט (ע' 424), מוכנה מתוך הסכתבים האלה. די בקריאת דבריו על הסרת אחד מקרוביו (6-45) על המצב החברותי האמתי של יהודי גרמניה (373), על ציונות (284, 708), על גרשום שלום ובקרתו בתנועת הנוער היהודית (355) ומאידך ניסא על ערך תנועת נוער בכלל (474), על נחמיה נוביל ז"ל (ע' המפתח) ובעיקר על הרמן כהן (למשל 231, 229, 393), כדי להסיק שאוסף מכתבים זה היה לו מקום נכבד במספרות היהודית הגרמנית גם לולא היה ידוע שום ספר אחר מעט המחבר הזה.

לחודה מרובה ראויים המלקטת והמציאה לאור של הסכתבים, אשחז ועזרו של המנוח בכל שנותיו הקשות, וארסנס סימון שסיע לה, והוצאת שוקן על הצורה הנאה של הספר.

ש. ד. גוויין

319. Rubens, Alfred. Anglo-Jewish portraits; a biographical catalogue of engraved Anglo-Jewish and colonial portraits from the earliest times to the accession of Queen Victoria, by Alfred Rubens; with a foreword by H. M. Hake. London, The Jewish museum, 1935. XXIII, 191 p., pl., ports. 19:26. XXII-XIX. ע' .XXII-XIX. ביבליוגרפיה: ע' .XXII-XIX. משמח הדבר ביותר שספר זה יצא על-ידי מוזיאון יהודי צעיר, המוזיאון היהודי בלונדון, המבטיח שלא להשאיר ספר זה בודד. מכל החבורים השונים שהגיעו אלינו במשך חמשים השנים האחרונות — פרט להגדת סרייבו (1898), שהיתה מפעל גדול של המוזיאון היהודי בוינה — חבר זה הוא אחד החשובים במוזיאוגרפיה היהודית הצעירה במקצוע הפורטרט היהודי, אף אם מספיק הוא רק בחבל-ארץ אחד ובתקופה קצרה לערך: שיבת היהודים לאנגליה, מאז עלות המלכה אליזבת למלוכה ועד 1837 — עלות ויקטוריה על כסא המלוכה.

מחץ למחקר של מרת חנה ר. לונדון על פורטרטים יהודיים באמריקה, מקודם ב American Jewish Year Book לשנת 5684 (כרך 25 ע"ע 147—162 וסבלאות) וספחה על אותו נושא (ר' קריית ספר שנה ו' ע' 89), אין לנו חבורים מקיפים במקצוע זה כפי שניתן לנו בקטלוג שלפנינו. השיטה הטובה של חיבור המוצגים עושה קטלוג זה לשמושי מכל הבחינות. גם מגרעות ורשימות "נעדרים" אינן עשויות למעט את ערכו של הספר כספר שמושי בכל אופן, בספרות כל היסטוריון וכל מתענין בתורת הפרצוף ואף בספרותו של העוסק ברבד ימי האמנות והתרבות בישראל.

לעיני המתענין עובר סרט קוריוזי של פרצופות בעלי "ערך" שונה ומעשים שונים. ליד עסקנים חשובים, רבנים, מנהיגים, גרונות, סוחרים עשירים, אחת מוצא מתגוששי-בוכס, קבצנים ומרדפי-מאורעות, אלה בצורה קריקטורלית — צורה אשר בה מצטיינת ביותר הגרפיקה האנגלית בת ימי המאה ה-18 וראשית המאה ה-19 — ואלה בצורה רצינית של פורטרט הניתן במתנה לידידים, ולא זו בלבד, אלא שאחד הפורטרטים-הקריקטורליים היהודי נוגש (קטלוג 222) הוא גם הקריקטורה הראשונה באנגליה בכלל והיא שייכת לפי זמנה לשנת 1783 לכל המאוחר, שנת מות יוצרה, המפתח מילמנט.

המחבר, שהוא, כנראה, גם בעל האוסף, השתמש גם באספים של זולתו, ביחוד כזה של המוזיאון היהודי בלונדון, של ספרית מוקפת, של החברה היהודית להיסטוריה באנגליה וכן באוסף הגדול ביותר של פורטרטים ממין זה, בסמינר היהודי לתיאולוגיה בניו-יורק, אשר נצבר בשעתו ע"י ישראל סולמונס, מחבר כמה מאמרים על נושא זה וקטלוג של אספו שהניה בכתיב. יש להצטער שהמחבר לא השתדל להשתמש גם באוסף הגרפי של המוזיאון היהודי בברלין, אחד העשירים ביותר במקצוע זה, והיה בלי ספק נוהג כמה שופסים חרשים ובחלתי נודעים לשלמות הקטלוג.

אם נעיר כאן על כמה מגרעות וחסרים שבספר, הרי זה רק מתוך הסכמה לדברי המחבר האוסר בעצמו בהקדמתו כי ספר כזה אינו נשלם לעולם ותמיד יש להוסיף עליו. כמו שעוסק בעצמו בצבירת חומר לקטלוג כללי של כל הפורטרטים היהודים בעולם, וכן בחבור קורפוס של שביעות יהודיות, אוכל להעיד מה רבה האמת שבדברי המחבר. — ארשום כמה חסרים.

אשכנזי, צבי הירש (ח כ ס צ ב). באוסף שברדון בספריה הלאומית והאוניברסיטאית בירושלם נמצא צלום עשוי אקווינסה (במוזיאון היהודי בברלין?) מעשה מפתח-החנושה אתרן (בר' אברהם) ישראל סנסקרוס משנת תקמ"א (A. Israel St. croos Pt. 5541). הפורטרט

נמצא בעגלגול ודומה בכל לתמונה שנתנה בראש כרך ג' של Transactions Jew. Soc. of Engl. הפורטרס קבוע על גבי בסיס בעל גולות ובתוך קרפוש למטה כתוב: על אבן אחת שבעה עינים / צורה זאת דממה לצבי—חכם עדיף מנביא / שאנחנו שאנו רביא / רץ כצבי או כעופר — נגד כל מין וכופר / זה הוציא אסרי שפר / הנהיג אומה נחרה — את אמשפרס נעפרה / חקקתי זאת לזכירה.

מסביב לפורטרס סגרת עגלגולה ובה הכתובת: גתאר קלסתר פניו: מאיש החסיד והעניו: אשר אור מתניו: ושבר מלתעות כפירים: היה הגאון הגדול מיו חכם צבי איבד דיקק אמשפרס יעיא: בקצה הצלום שבאוסף הנזכר הרבין הבעלים המאחרים מעין הקדשה לזכרו של חכם צבי בצורה ביצית ובה כתובת התקדשה המתחילה במלים: שמואל: הוראה צורה זו אומר ברקאי לו / הוא הקדוש: היה סנדק ומהל מן אאמו כית שמואל בר צבי ברקליא בשנת תע"ב לפ"ק ובשנת תע"ד נסע מכאן על פי הכרח... לפי חתימת האמן וכן לפי ההקדשה המאוחרת יש להניח שהעתקה זו נעשתה על-פי המקור הלונדוני הנזכר במגלת ספר לריי עמדין (הוצ' כהנא) ע' 57 ואילך. גם ההעתקה שעליהן מספר ריו עמדין שהן מצויות על הכערש בלונדון, היו בודאי פתוחי-נחשת. על האמן ידוע לנו שהיה פתח-נחשת באמיד ושם פתח שערים לספרים (וראה (Wolf, MGJV. IX, 58).

דח פֶּקֶק, חיים שמואל יעקב (ע' 32—33). יש לקבוע את הפורטרס בקמלוג זה הואיל והוא פתוח-עץ ברותו של חומס ביוויק (Bewick). ואף אם המוצג אינו מצוי, יש לרשמו כפתוח-עץ. קיומו של פורטרס זה הוא עובדה לפי TJHSE V מול ע' 148, שבו נדפסה העתקה בדפוס-אור מפי לוח-עץ. ולא עוד, אלא שבקצהו השמאלי של הפתח רואים עוד את שירי שם האמן המפתח Butterworth. ואין זה, כדעת מחברנו, צלום מפי תמונת-שמן.

הירש, שלמה. לענין התמונה 148 (ע' 56) ראוי לתקן, שנרשמה מקודם במחזור סכ"ה השנה" לשנת "גמלאה" = תקס"ז = 1807 (ע"י חיים בר סענדר ויצחק בר צבי הלוי) ולא בלבד בסדור תפלה לשנת 1809.

ליאון, יעקב יהודה שלמה (סמ"ט). המחבר אינו מכיר פורטרס שלישי, פתוח נחשת 75.77 מ"מ. מאת Jacob van Meurs [?]—1640], שפורסם בשעתו על-ידי וולף: MGWJ. 1900 p. 41-33. המחבר אינו מכיר את מאמרו זה של וולף המספס בפורטרסים של יעקב יהודה ליאון, ואינו מביא את המאמר בביליוגרפיה. המקור נמצא באוסף המוזיאון היהודי בברלין. מאת האמן הנזכר ידוע עוד פורטרס של סיכו ברהי—ליד הפורטרס של ליאון מאת בוגו (160), יש להעיר שנשפח לשער התרגום הלטיני של De Templo Hierosolymitano, Helmstadt 1665 מאת Johann Saubert, ובמקום ad pag. 1: 2 ad pag. 1: 2 ואם על מוסס המחבר כתוב 2 הרי זו וריאנטה שיש לרשמה (השוה השער: 2. TJHSE). בוגו לא היה יהודי. כן היה ראוי להעיר ליד הפורטרס מעשה שלמה אימליה (169) שנשפח לשער ההוצאה הראשונה של Tratado de los Cherubim אמ"ד 5414 (1654).

לב, הרש, הרב. חסר ברשימה. פורטרס שנשפח לשער הספר: פרקי אבות עם פירוש לחם שטים ברלין 1834 (שנת יג"ל ישראל לפ"ק — אצל ד. פרידלנדר). הפורטרס עשוי ליט. 120:205 מ"מ. פורטומה ליטין (כמו מספר 173) ומתחתו דגם: נשר נושא כתר ובו הכתובת כת, מעל לספר תורה פתוח ולצדיו אריות משמאל וצבי מימין, והכתובת

RABBI HIRSCHEL LOEBEL / ober Land-u. Stadt-Rabbiner in Berlin.

מלדולה, הרב רפאל. יש' לחוסף פורטרם מיקרוגרפי שחוצג בתערוכת 1906, WAG מספר 526.

מנשה בן ישראל. פורטרם מאת שלמה אימליה (183) יש' להעיר שלוח הנחושת פורטרם זה נמצא בלונדון ומכנו העתיקו בזמן החדש כמה תלפטים (Wolf, MGWJ 1900 p. 42). בתאור אני מוצא שנוי, ואם אין כאן פעות דפוס, הרי שהיה לפני המחבר מופס בלתי ידוע לנו. בשופס שלפנינו כתוב: AETATIS SVAE — ANNO ANNO XXXVIII — MDCXLII. Salomi Italia — Sculptsit

נירסו, הרב דוד. (ע' 88) את הכתובת שמתחת לפורטרם זה יש לקרוא בשני מורים לוחב ולא בסדר שהם נתונים כאן, אחרת אין לכתובת כל שחר. המחבר ספח לספר נספחים שבהם הוא רושם: א. פורטרם של אחר 1827; ב. ממוצא יהודי או שמיוחס להם מוצא כזה; ג. ריצ'רד ברוקס (Brothers), מיסד תנועת ברויזש ישראל, המכונה שארו של שדי; ד. קריקטורות מתוך "Vanity Fair" (יורד השופים לפלגרינו); ה. תמונות מופוגרפיות — בתי-כנסת, בתי יהודים וכונ' ; ו. מלדיות ומטבעות. בכל הנספחים האלה חסרים רבים. אני רושםם להלן כפי שהם רשומים אצלי ממקורות שונים.

לנספח א.

אדלר, נתן מרדכי. צלום עפ"י ליטו או פתוח-פלדה בהוצאת W. Poppelauer Berlin, תמונת הרב בצעירותו. חצי-גוף, אגב ישיבה, 3/4 ליטון, כובע לראשו, עומה איצטלא דרבנן. מתחת-הכתובת: Dr. N.M. Adler (באוסף הר"ר א. שכדון).

מונטיפיורי, משה. 1. ליד מספר 338 חסר ליטו: 435:530 בי"מ, שנדפס מקורם כנראה בבודפשט, נעתק אחר כך בחרסון: Печатано въ Литорафiи Н. Ващенко въ Херсонъ ציור קליונוב II. Клементъ בצורת דפשיכון, מיטין פרוסומה, פרופיל לשמאל, ומתחתו הדגם והכתבת Obersherif v. Kent u. London עם פכטימיליה של חתימתו. משמאל מ. מ. ככל הגוף 3/4 לשמאל בבגדי השרד ומתחתו הכתבת: "סיר משה מאנטעפיארע / בבגדי תפארתו ביום מועד כ"א אפריל י' אייר תור בוילנא". מסביב כתובת בצורת לוחות: "שמך כשם רבך משה רבינו דרכך דרךך זקנך אברהם אבינו שבתך בחצר מלכות צים וכתים ענגלאנד וערכך כרבי אלעזר בן ערך נשיא אלהים לחשובות המינים // פני משה מאנטעפיארע — ציר נאמן שליה הבורא". בצורת עמוד באמצע כתבת כדכה, ובין השאר: אשרינו עדת יפסס". בין קשת לקשת הר סיני. (באוסף בית הנכות הלאומי בצלא). 2. ליטו. דפשיכון. מיטין—מונטיפיורי בפני ניקולי I. מ. משמאל, 3/4 ליטון, מגיש מגלה לקיסר, העומד מימין 3/4 כלפי שמאל, נשען בימינו על שולחן. למטה: Sir Moses Montefiore vor Nicolaus I. משמאל — מ. וכרטיה בפני מחמד עלי. מ. מיטין, פרופיל לשמאל (מאחוריו כרטיה, פרופיל לשמאל), מגיש מכתב למחמד עלי, העומד משמאל, 3/4 ליטון, ידיו כאבנסו. מתחת כתובת: Sir Moses Montefiore vor Machmed-Ali. למטה — פכטימיליה אנגלית ועברית של חתימת מ. את הדיפשיכון יוצר רוביא פלמעה והדגם מלמטה. (אוסף המוזיאון היהודי בברלין). 3. פתוח-נחשת. תוסס (Ex-Libris). עיף התמונה הירועה. פנים של חדר עבודתו של מ. מ. וושב כלפי ומין בכורסא קורא את הפירמן התורני, לפני המונט לידי מונטיפיורי. למטה: צורת הגבירה ואישה. למעלה: דגם — ובסרם הכתבות — תנצב"א שלישיא. מעל לתמונת יהודית: למרום שבה / גדולים צדיקים / וכו' / חולין

ז' ב' מעל לתמונת מ. ס. זקני ת"ח כל זמן שמזקינים מתוספין / וכו' / שבת קנר. (בספריה הלאומית בירושלים. כראש הספר: חיים גדליה — יד החוקה, לונדון 1882).
כנראה חסרות עוד תמונות אחרות ביחוד פתוחי-נחושת כפי שיש לראות מתוך שיחתו של אמ"ד (איוויק מאיר דיק) בספרו האורח, הערה בע' 33: גם ציורו במצות הנגיד ריש את תמונת פניו ותמונת פני הגבירה ע"י ציורים משכילים ומהירים בפנים שונים. אלה הארוהו עשוק בסליתו עומד בבית ה' ואלה תארוהו על לוח הנחשת (קופער שפאך) בבגדי מלחמתו (אוניפארם) ורבו הקונים.

ש שון, דוד. יש להוסיף לישו (ע"פ צלום Poppelauer כאוסף שבדרון), פרוטומה אן פס, טורכן בראשו, ומתחתו פכסימיליה של שמו: דוד ששון David Sassoon.

ס"ל בספר, ג' ס"ס יוסף, חסר פתוח-פלדה. 80:105 מ"מ. פרוטומה אן פס, סומך בשמאלו את ראשו, מרפקו על-גבי ספר. חתימת האמן חסרה ונראה שזהו הדפס-נסיון (Proof). (כאוסף אברהם שבדרון).

לנספח ב.

הרשל, סיר ג'ון פרידריך וילהלם. 1. פתוח נחשת עקוד. 144.280. ס"מ. בתוך קרטוש בצורת סרליין. פרוטומה, $\frac{3}{4}$ לימין. למטה על גבי לוח מחובר ברוזיטות: Dr. Fr. Wilh. Herschel חתימת האמן—אין. (ע"פ דפוס-אור באוסף שבדרון). 2. פתוח-פלדה. 130:208 מ"מ. פרוטומה בתוך עגלגול, $\frac{3}{4}$ לימין. חתום: Joseph Brown sc. למטה: Sir Wm HERSCHEL, Bt. / From a Drawing by Lady Gordon, / after a Painting by L. T. Abbott in the / National Portrait Gallery. John Murray Albermale St. 1876. (כאוסף שבדרון).

הרשל, סיר וילהלם (ויליאם). 1. לישו. 160:230 מ"מ. פרוטומה, $\frac{3}{4}$ לימין. בידיו מגלה ובה כוכב מוקף שני עגלגולים עם כוכבים. מעל לתיאור כתבת בלתי ברורה: The / C Planet / with the... חתום: Steindr. v. A. Kneisel. Cäcilie Brand gez. — למטה: W. Herschel, nach einer Bleistift-Zeichnung von I. Russel Esqr, im Besitz des Sir John Herschel. (כאוסף שבדרון).

2. פתוח-נחושת. 112:170 מ"מ. פרוטומה, $\frac{3}{4}$ לשמאל. בידו מגלה כדלעיל. הכתבת במגלה: H. Pinhas sc. חתום: Der Georgianische Planet, mit den Trabanten. למעלה: Encyklopedya powszechna. למטה: Herschel. Труды / H. פתוח, כנראה ממספחת המיניאטורים היהודיים הידועים, השאיר לנו פתוח-נחושת למפרו של שוכר Geschichte Friedr. d. Grossen, ראה Wolf, MJV IX p. 66. (אוסף שבדרון).

3. פתוח-נחושת עקוד. 84:105 מ"מ. (הדף גוום). פרוטומה פרופיל לימין. בקרקעית סהרון וכוכבים בין ענפי עצים בתוך מסגרת. חתום: F. W. Bollinger sc. F. Rehberg del. (כאוסף שבדרון).

לנספח ה'. חסרה המיקרוגרפיה בלישו. ציור בית הכנסת של קהל עדת עלרדיוז שכתב יעקב לוי לעוויןזאהן J. L. Lewinsohn Synagogue of the Congregation, Kehal Adath Jesurun Eldridge str. וכתוב בה ספר אלה הדברים". (אוסף בית הנכות הלאומי בצלא"י).

לנספח ו'. חסרות מדליות רבות ואיני רואה מה ראה המחבר לתת כאן מספר כה מועט ובבלתי דיסקריפטיובי כלל, בעוד שאנו יודעים על יותר מהן. למנסיונאורי מכיר המחבר

רק שלש מדליות, ובקורפוס המדליות של מונטיפיורי המוכן עמי לרמס, רשומות 14 מדליות, שנמכרו לכבודו בלבד, בארצות שונות. משה מונטיפיורי טבע גם הוא מדליה לכבוד בקור סיר אלברט ששון (בן דוד, מספר 344 בספר, ע' 142), באחר מבתי-הספר של הקהלה הספרדית והפורטוגזית במאי של שנת 1872. המדליה נמכרה בה בשנה באוקספורד. (Diaries of Sir M. M. p. 256) מפי מספר המדליות המועט שרשם המחבר, אני רואה שלא היה לצדד עיניו מאמרו של מוריץ שצ'רן Die II. Ausstellung in d. Kunstslg. d. jüd. Gemeinde zu Berlin, O. u. W. 1921, I-VIII Jewish History in Medals, ואף לא מאמרי המצויר B'nai B'rith Magazine XLIV (1930) No. 5 pp. 175-8 שקטע ממנו נרמס בירחון של Mult es Jöds 1933 pp. 144-6 ובו ציור של פלקיפה למשה מונטיפיורי ע"פ תחריט של B. L. Montefiore. התחריט ידוע למחברנו (מספר 339 ע' 140). כמו כן נעלם סן המחבר שלנו החבור: Warwick Wroth, Index to the English Personal Medals in the British Museum 1760—1886; Numismatic Chronicle VI (1886) p. 285-320 ובו כמה אישים יהודיים כגון בנימין מנדס דה קוסטה, ויג'ן פרייה ועוד עוד, ולא עוד, אלא שהמחבר לא שם לב כחוגן לגרשם בקמלוג של תערוכת WAG 1905 שבו רשומות מדליות שאין המחבר מזכירן.

כן חסרה המדליה לפרופ. ג'מס יוסף סילבסטר (1899), מדליה לבית הספר בסמפני (1900), מדליות-גנאי אחדות ליהודים, הרשומות אחת, ובודאי יש גם אחרות. המדליה למונטיפיורי מספר 498 מתארת את הראיון לא ברמסק אלא במצרים אצל מחבר עלי (ר' לעיל). המדליה נמכרה בברלין ע"י הפורמה ה"ר את רמנוי. את הרשמה Pfeuffer (השוה את מאמרו הנזכר של שטרן).

עוד כמה הערות לאמנים היהודים שנזכרו בספר: מ. אברמסון (ע' 173 הערה 1) אינו משה בנו של אברהם אברמסון כדעת קירששנין, כי אם מיכאל [יעקב], בנו הצעיר של יעקב אברהם ואחיו של אברמסון. עליו אנו יודעים כי הציג בשנת 1787/8 רשומי-גזר וחרתה וכן פתוחי-נחשת, 1794 — שני פתוחי נחשת, 1796 — רשום ללאוקואן; 1798 — הפורטרט של לבל הרשל. לאברהם אברמסון היה בן יחיד שנולד בשנת 1798 (פ"ו מבית הקברות) ושמו יונה (Joha). הבן התנצר בהסכמת האב בשלהי שנת 1811, כבר לאחר מותו של אביו. (Thieme-Becker, s. v.; Tassilo Hoffmann, Jacob Abraham u. Abr. Abramson pp. 16, 38).

ל. לֶזְנֶשְׁטֵם (ע' 137) היה בלי ספק יהודי. שמו היה ליאופולד. נולד באמיר 1842 (?) ומת בוודקרופט הסמוכה ללונדון, 28/5/1898. סיר ג'ון בפטיסט מדינה (לא דה מדינה-שהוא אחרי!) לא נחשב מעולם ליהודי עד כמה שידוע לי. הוא היה בן לקצין-צבא ספרדי גבוה ונולד בבריסל, ואינו יודע מה ראה המחבר להציבו בין אלה שיהדותם טומלת בספק. (ע' 152).

ש. וינר אינו ליאופולד וינר (ע' 178). שרל וינר Charles Wiener הוא אחד משלשת האחים הוירטואוזים מחוקקי הרשומות למדליות. שרל וינר (1882-1887), פורטרמיסמן מובהק, עבר יחד עם אחיו הנזכר והשתמש בפסידונים A. SCHMITZ במדליות ארכיטקטוניות שעשה בגרמניה. על האמן ימצא המחבר חומר רב בחוך Forrer, Dictionary of Gem engravers Num. Chron. IV (1864) על מדליות וזיכוד: Medallists etc, Spink & Son, London s. v. p. 292. הורות למדליה זו נתקשרה בין המדלייר ובין סיר משה מונטיפיורי ויריות, והאחרון הוסיף אצל האמן פרוממה של סיר אוסטן לאיאר, המוכר לעינינו חץ, שעור

למנושיו יורי בהגנת יהודי טרס (Diaries of M. M, II p. 168). שרל יונר הוא גם יוצר המדליה המצוינת לכבוד המלכה ויקטוריה לפתיחת יער אפינג לקהל.

למספר 340 (ע' 141), נדמה שראוי להעיר, כי אולי טעות היא שיצאה מלפני המחבר שהפתוח נעשה בידי S. Bellin. סבורני, שזהו מעשה המפתח היהודי יואל בלין Joel Ballin (1822—1885), אשר נודע בגלל פתוחי-הנחושת שעשה לפי פורטרשים מצוירים. בלין יושב משנת 1848 בפריז ומשנת 1870 בלונדון. אין ביכלתי לבדוק השערה זו, הואיל ופורטרש זה רשום אצלי על פי קטלוג AJHE 1887.

רציתי להעיר גם על כמה לקווים קטנים בעבודה. התאור אינו מספיק בכל מקום. אני לוקח לדוגמא מספר 228 (ע' 92). לפי התיאור צריך הפורטרש להיות דומה בכל לקורטו, אבל מוקטן. ואין הדבר כן: הפורטרש הקורטו הוא חצי חגוף, ואילו המספר הזה רק פרוטומה. חשוב היה לציין בספר זה את האספים שבהם נמצאים העלים, כדי לחשוך עמל מן הדורשים אחריהם. השואה כזו היתה ודאי גם מגלה מופסים בלתי ידועים לטחבר ולנו: כגון אוסף קרששמן שהגיע לסינסינגטו והוא מכיל אלפי דפים של פורטרשים, אוסף הקהלה היהודית בברלין, אוסף פרנקפורט דמאין ועוד. ראוי היה אולי לרשום במפתח האמנים את תקופתם. כן, נדמה לי, היה חשוב מפתח לשנות החופעה.

בשורות הקריקטורות של פורטרשים שלא נזדו (Unidentified) חסרים עוד שונים. זרובי הקריקטורות באנגליה, אשר היו לה באי כח אמנותיים חשובים כולנדסן והוגרת, דורש שימפלו בכך ושיפורסם קטלוג של קריקטורות על יהודים באנגליה.

לפי החומר שבירי, דומני שהמחבר מועה כשהוא מציין את אנגליה כעשירה ביותר בפורטרשים יהודיים (ע' XIII), שכן אין גרמניה והולנדיה נופלות ממנה בזה.

אסיים בדברי מנהל הגלריה הלאומית האנגלית לפורטרשים, מר הק, המקדים, בין השאר, דברים אלה לספר: „נקות שקטלוג זה יחא חבר צעיר למשפחה גדולה של פרסומי מוזיאון. נוקות זאת לזכותו של המוזיאון היהודי, שבתוך שלש שנות קיומו הוא מתחיל בפריסום אספיה-תעודות נדפסים להסברת העבר בשדה-פעולתו. אין זה מספיק למחזיאון שהוא קטלוג בלתי מתנועע בעצמו —“.

320. Sidersky, D[avid]. Maimonide. Paris, typ. A. Breger, [1935]. 1 p.l., 7-16 p., port. 13 : 21.
הדפסה מתוך: Le Rayon, année 16, no. 1, décembre 1934-janvier, février 1935.

321. Urke-Nachalnik, pseud. Życiorys własny przestępcy. Przedmowę napisał Stefan Błachowski. Opracował Stanisław Kowalski. Poznań, Tow. opieki nad więźniem „Patronat”, oddział Rawicz, 1933. XX, 382 p., 1 l. 15 : 21.

322. Weinfeld, Eduardo. Influencias del judaismo por Eduardo Weinfeld; prologo de Guillermo Valencia. Bogota, Editorial Renacimiento, 1935. xv, 142 p., 1 l. 12 : 17. (Ediciones “Nuestra tribuna”).

323. Yellin, David; Israel Abrahams. Maimonide; traduzione autorizzata del Dr. Leone Luzzatto. Roma, Casa editrice Israel, 5688-1928. 206 p., 1 l., geneal. tab. 14 : 20.

= "Biblioteca Dario Ascarelli"; Collana biografica degli Ebrei illustri, v. 1.

חרגום מאנגלית; ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 468.

ד. ילין כתב את הביוגרפיה של הרמב"ם בעברית. יצאה בתוך ביבליותיקה עברית של תרשיה, ורשה, תרנ"ח. על יסוד ספר זה כתב אברהם'ס את הספר האנגלי.

324. Бухбиндер, Н[аум] А[брамович]. История еврейского рабочего движения в России; по неизданным архивным материалам. Ленинград, Академическое изд., 1925. 387, [1] стр. 16:24.

בע' 232-233 מספר המחבר על סמך מכתביו של י. וולין, שאחד-העם ודובנוב התייחסו בחיוב למפלגת פועלים יהודים בלתי-חלויה' מיסודו של זובסטר. פקיד גבוה בממשלת הצר. וגם מנסה להסביר את עמדתם זו ע"י שנאתם ליבונד. הוא חושב שבכלל התייחסו הציונים בחיוב לקבוצה זו. דובנוב בספרו הרוסי "ספר חיי" ח' א' ע' 401-402 מכחיש בהחלט את הידיעות הללו ומצין שבשעתו כתב נגד "מפלגה" זו. והוא חושב שגם בנוגע לאחד-העם הידיעות אינן נכונות.

325. Меньшиков, Л[eonид Петрович]. Охрана и революция; к истории тайных политических организаций, существовавших во время самодержавия; ред., примеч. и послесловие Я. Б. Шумяцкого. Ч. 3. Москва, Всесоюзное общество политкаторжан и ссыльно-поселенцев, (1932). 280, [2] стр. 15:23. = Историко-революционная библиотека. 1932, № 1 (78).

מכיל חומר על אוף. בוגרוב, ויהודים אחרים.

326. Перетц, Владимир Николаевич. Декабрист Григорий Абрамович Перетц; биографический очерк, документы. (Ленинград), Академия наук СССР, 1926. 111, [1] стр., портр. 15:21.
בראש השער: Вл. Н. и Л. Н. Перетц.

חוברת זו כוללת ביוגרפיה של גריגורי בן אברהם פרץ. פרץ זה היה בן הקבלן אברהם פרץ ונכד המשכיל והעשיר יהושע צייטלין, תלמידו של ר' מנחם מנדל לויין מסטנוב. אביו ידוע כאחד השתדלנים הראשונים של היהודים הרוסיים לפני הממשלה (ביחד עם נ. ח. גוטקיין ונצחוביץ). שניהם האב והבן המירו את דתם. ג. א. פרץ נתבע לדין באשמת השחתות במרד הדיקבריסטים והרבה שנים היה כגרוש. המחברים מספרים באופן די מפרט על נעוריו ועל סביבתו של פ. ויש בפרקים אלה חומר מענין לתולדות היהודים ברוסיה. במאה הי"ט ובעיקר להתחלת ההתבוללות של יהודי רוסיה.

327. Тагер, А. С. Царская Россия и дело Бейлиса. (Исследование по неопубликованным архивным документам с предисл. А. В. Луначарского и заключительной статьей издательства "Либерализм, царизм и дело Бейлиса". Изд. 2-е). (Москва), "Советское законодательство", 1934. 1 предв. л., 322 стр. 1 л., факсим. 15:23.

א. ס. סגר: רוסיה הצרית ומשפט בייליס. המחבר מגלה לפנינו את הנסתרות שבמשפט זה. על סמך חומר ארכיוני עצום ובלתי ידוע עד עכשיו מגולל המחבר את פעולותיה של הממשלה המרכזית ושל באיכחה (פקידים גבוהים ועסקני מפלגות הימין). הוא מוכיח שמחוללי המשפט ידעו את האמת, כי פקידי הכלשת בקיוב גלו את הרוצחים האמיתיים. המחבר השתמש בארכיונים של המוסדות הללו: המיניסטריונים למשפט, לענייני פנים וחוץ, הסינוד, משרדי התביעה ובית המשפט בקיוב ואחרים. למרות רבוי החומר התמונה בהירה ובולטת. וכל הנחה והשערה מיוסדת על קטעים מתעודות רשמיות. כפי שיש לראות מההקדמה שנכתבה ע"י א. לונצ'רסקי. מטרת הספר אינה מדעית גרידא אלא גם תעמולתית: מלחמה באנטישמיות, כי "לדאבוננו הרע והלענה האנטישמי טרם פסו בארצנו הפרולטרית" (ע' 8) — הסברת המאורעות גיתנה מתוך אספקלריא רשמית, אמנם המולי"ם אינם מרוצים וב-סוף דבר" טוענים, שהמחבר לא נמנע משניאות עקרוניות בהסברת החומר. — המחבר מזכיר בספרו גם את החומר הגדפס החדש. כנראה נעלמו ממנו זכרונותיו של א. א. גרונברג (הסינוד העקרי של בייליס) שפרסם אותם ב"דבר".

יא. עם ישראל בחוה.

אירישער סאציאליסטישער פארבאנד. 10 יאר סאציאליסטישע ארבעט.
ראה ק' 61.

328. דימאנשטייג, ש[מען]. די יידישע אוטאנאמק געגנט — א קינד פונ דער אקטראבער-רעוואלוציע. מאסקווע, עמקס, 1934. 55, [1] ע. 12 : 17.
על המעטפת השמאלית שער גוסף ברוסית.

329. פערענסאן, ירושע. ביראבידזשאן אזוי ווי זי איז. (מאת) יהושע פערענסאן און דב שטאק. ארויסגעגעבן דורך דער הנהגה עליונה פון, השומר הצעיר. ווארשע, קוואפרטיב שומרי מרכז, 1935. 79 ע. 14 : 19.
הלכן: י. פערענסאן: דער סוף פון דער ביראבידזשאן-אילוועז. — ד. שטאק: דער אמת וועגן דער יעווסקציע און ביראבידזשאן.

קאלטון, י. צ. די יידישע אויטאנאמק געגענט (בירעבידזשאן). ראה ק' 32.

330. Amsterdam. Protestvergadering tegen de ontrechting der Joden in Duitschland. Vrede over Israël; toespraken gehouden... in de Protestvergadering tegen de ontrechting der Joden in Duitschland... Amsterdam, W. ten Have, 1935. 35, [1] p. 16 : 24.

נאוטים טאג: A. Asscher, L. H. Sarlouis, A. H. de Hartog, H. Drost, L. E. Visser, J. J. Buskes, A. R. de Jong, D. Cohen.

331. Anglo-Jewish association. The sixty-second annual report of the Anglo-Jewish association, in connection with the Alliance

israélite universelle 1933 5693-5694. London, Anglo-Jewish association, 1934. 59 p. 14 : 21. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 335.

332. **Aryan and Semite**, with particular reference to Nazi racial dogmas; addresses delivered... in New York city, by Franz Boas, Maurice Fishberg, Ellsworth Huntington, Max J. Kohler. Cincinnati, Ohio, B'nai B'rith, 1934. 38 p. 15 : 23.

333. **Beer, Max**. Fifty years of international socialism. London, G. Allen & Unwin, (1935). 239, [1] p. 13 : 19.

אוטוביוגרפיה וזכרונות של הסופר הסוציאליסטי המובהק, מחבר הספר "חולדות הסוציאליזם והמלחמות הסוציאליות" ועוד. הוא נולד בעיירה הקטנה דויקוב בגליציה, ובשבעים שנות-חיו עבר כמה ארצות וימים, חי שנים רבות באנגליה, שנים אחדות ברוסיה, נפגש עם אישים מעניינים, ואת כל זה הוא מתאר כאן ברענונות ובפשטות. — אחרי מהפכת היטלר נמלט מגרמניה לאנגליה. אשתו הנוצרית נשארה "גרמנית", אחת מבנותיו החיישבה בא"י. בהקדמה מדבר המחבר ברוח-תקוה על ההתישבות היהודית בא"י כחלק מהאמפריה הבריטית.

334. **Berneri, C[amillo]**. Le Juif anti-sémite. Paris, "Vita", 1935? 1 p.l., 7-110 p. 12 : 19. ביבליוגרפיה: ע' 110-109.

מחקר פסיכולוגי על שנאת ישראל מצד יהודים. "תופעת היהודי-שונא-היהודים נראת לי מובנת ע"י רגש נחיתות השואף להמלט מעצמו... אהבת האדם להיות מה שהוא אינו מביאה אותו לידי שנאת מה שהוא באמת; אבל מפני שאין אדם שונא את עצמו, הוא בא לשנוא את אלה שהם מה שהוא אינו רוצה להיות." (ע' 16).

335. **Clinchy, Everett R[oss]**. All in the name of God, with an introd. by Newton. D. Baker. New York, John Day co., (1935). 3 p.l., 194 p. 13 : 19. נגד משפטים קדומים השולטים באמריקה, ביניהם שנאת-ישראל. (1935). 3 p.l., 194 p. 13 : 19.

336. **Cohen, Israel**. The Jewish tragedy. London, J. Murray, 1934. 19, [1] p. 14 : 21.

הדפסה מיוחדת מתוך: Quarterly review, v. 263, no. 522, October, 1934

337. **Coudenhove-Kalergi, Heinrich**. Anti-Semitism throughout the ages, by Count Heinrich Coudenhove-Kalergi; ed. and brought up to date by Count Richard Coudenhove-Kalergi; authorized English translation by Angelo S. Rappoport... London, Hutchinson, (1935). 288 p., pl. 14 : 23.

את המקור ראה ק. ס. שנה י' ע' 259. הוצאה א' יצאה בשנת 1901.

338. **Errera, Alfred**. La Belgique devant l'Allemagne antisémite. Bruxelles, Imprimerie "Sopel", 1934. 39 p. 15 : 22. מהמעטפת. "Extrait de la revue Le Flambeau (mai 1934)".

*339. **Gregg, Abel Jones.** New relationships with Jews and Catholics. New York, Association press, 1934. 64 p.

340. **Hughes, Ingram.** Anti-Semitism (organized anti-Jewish sentiment); a world-survey. Los Angeles, American nationalist publications, 1934. 1 p.l., 98 p. 16 : 24.

=American nationalist publications, no. 2.

ספר אנטישמיות. — המחבר מציע לזמן חכמית אנטישמית עליונית שמטרתה תהא להעביר לאזי במשך 20 שנה את יהודי כל העולם מבני 30 ולמטה והחלויים בהם, וההעברה תהיה לפי יחס מספרם בכל ארץ וארץ, היינו שרוב המגורשים יהיו באמריקה.

341. **Imber, S[amuel] J[akób].** Asy czystej rasy. Kraków, Biblioteka S. J. Imbera, 1934. 220 p., 2 l. 15 : 20.

בעיקר הדפסה מחוץ: "Nowy dziennik", Cracow; "Chwila", Lemberg.

החזן: Co nam i tobie, Tuwimie...? — Rekapitulacja, czy kapitulacja? — Zielona wstążeczka do wieńca Wyspiańskiego. — Wiatr nachalny. — Polacy wyznania hitlerowskiego. — Biblija Chama.

342. **Kundert, A.** Warum immer die Juden? Offenes Wort eines Schweizers zur Judenfrage; Referat, gehalten in der Sektion Herisau der Schweizerischen Vereinigung für den Völkerbund. (Herisau, typ. Schläpfer), [1934]. 15, [1] p. 14 : 21.

343. **Lestschinsky, Jacob.** La situation économique des Juifs depuis la guerre mondiale. (Europe orientale et centrale). Paris, A. Rousseau, 1934. 1 p.l., 5-148, [4] p. 16 : 24.

=Comité des délégations juives, Paris: Cahiers, no. 11-14.

את הספר במקורו הגרמני ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 471; בתרגום עברי שם ע' 421. שם גם תאור קצר.

344. **Marcus, Jacob R[ader].** The rise and destiny of the German Jew. Cincinnati, Department of synagogue and school extension of the Union of American Hebrew congregations, 1934. XVIII p., 1 l., 417 p. 16 : 24.

(Commission on Jewish education of the Union of American Hebrew congregations and the Central conference of American rabbis. Union adult series, ed. by E. Gamoran). ביבליוגרפיה: ע [337]-395.

החזן: Emancipation and discrimination (1871-1934). — Anti-Jewish awes of the National Socialists. — The origin of Anti-Semitism. — Adolf Hitler and Nazi Anti-Semitism. — Nordicism: analysis and critique. — The Jew in German political life (321-1918). — Jewry in the political life of the Republic (1918-1933). — The economic life of German Jewry. — The myth of

Jewish economic dominance.—The literary activity of the German Jew.—The German Jew in the social sciences. — German Jews as scientists. — The Jew in German music.—The Jew and the art of Germany.—Jews as Nobel Prize winners.—The inner life of Jewry until 1933.—Youth and schools in German Jewry.—The problem of a specific Jewish culture. — Other aspects of Jewish life in Germany. — The future of German Jewry (If Hitler falls; if Hitler survives; elements of strength; elements of weakness).—Hitlerism and world Jewry. — Appendices.

345. **Singer, Hans.** Umlernen, Juden! Betrachtungen zur Judenfrage. Berlin, H. Singer, (1934?). 38 p. 15 : 23.

המחבר תומך בפתרון הציוני של השאלה.

346. **Sokolsky, George E[phraim].** We Jews. New York, Doubleday, Doran & co., 1935. XXIV p., 1 l., 304 p. 15 : 21.

על השאלה היהודית, ביחוד בארצות-הברית. את הפתרון רואה המחבר בארץ-ישראל, לא כמדינה יהודית עם לאומיות קיצונית, אלא כארץ מולדתה של הדת היהודית, ערש המסורת והתרבות היהודית, כארץ המשיבה ליהודי בכל מקום שהוא את חברתו העצמית ואת אמונתו הדתית, הספר כתוב בסגנון חי ושושן.

347. **Talens, Jacinto.** Bajo la cruz gamada. Barcelona, Editorial Juventud, (1934). 202 p. 13 : 20.

התוכן: Alemania bajo Hitler.—Cuestiones económicas.—Judfos y comunistas.

348. **Weil, Bruno.** Der Weg der deutschen Juden. (Berlin, typ. M. Lichtwitz, pref. 1934). 4 p.l., 11-248 p. 13 : 19.

"Als Manuskript gedruckt". "Erweiterte Niederschrift des Vortrages von Dr. Bruno Weil".

מסקנת המחבר היא שאין ליהודי גרמניה אלא לקוות לאמנציפציה שניה שבוא תבוא אף אם תאחר, ובינתיים אין הוא רואה פתרון לא בציונות ולא בזכויות-סיעות לאומיות. — הספר נכתב לפני חקי גירונברג, והריבה מדבריו מהבמלים ע"י עצם החקים הללו.

349. **Zhitlowsky, Chaim.** The future of our youth in this country and assimilation, by Chaim Zhitlowsky. Tr. from the Yiddish by Max H. Weinberg. Pittsburgh, Pa., The Yiddish culture society, (1935). 15, [1] p. 14 : 22. "Lecture".

350. **Невельштейн, Е.** Фрайдорфский еврейский национальный район «Крым». Москва, "Эмес", 1934. 27, [1] стр., табл. 13:19.

בראש השער: Всесоюзное общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР «ОЗЕТ».

Tager, A. C. Царская Россия и дело Бейлиса. 76 פ' 76

יב. ציונות וידיעות א"י.

חוג האופירה הא"י. חוברת האופירה
הא"י. ע' 20.
חיות. ז. פקיד הכנק ומצבו. ע' 20.
חריזמן. מ. סודו של רוטשילד.
ע' 20.
חרמוני. א. הרוטשילדים. ע' 20.
ילין. ד. כתבים נבחרים. ע' 21.
ירושלם. האוניברסיטה העברית.
עלון הידיעות. ע' 21.
כנסת: קובץ. ע' 9.
לוח המעורר לשנת תרצ"ו. ע' 10.
לוי. א. י. בריאות הצבור. ע' 22.
לוינסקי. א. ל. כתבים. ע' 23.
לנער. נ"ב"ה. ע' 23.
זרקיס. מ. מסבעות א"י. ע' 26.
סוקולוב. נ. אישים. ע' 26.
סמילנסקי. מ. כתבים. ע' 27.
עזיאל. ב. מ. ח. משפטי עזיאל. ע' 27.
על סף הקונגרס: חד פעמית. ע' 10.
הפועל הצעיר. פרקי הפועל הצעיר.
ע' 10.
פלייט: שנתון לכלכלה. ע' 10.
קפת חולים של הסתדרות העובדים.
איך תשמר על בריאותך בא"י? ע' 28.
קרית חיים. חיפה. דו"ח לשנת 1933.
ע' 29.
הקרן הקיימת לישראל. א"י
במספרים. ע' 29. על הכרזת. ע' 11.
רבינוביץ. א. ז. תולדות היהודים
בא"י. ע' 29.
רוסי. ש. על אם הדרך. ע' 29.
ריבלין. י. י. ר' י. מ. סלומון.
ע' 29.
רמון. י. יהודי תימן כהל אביב.
ע' 30.
שרון. א. מכתב תורה מאת ברית
הספרים הלאומיים. ע' 31.
תל אביב. עיריה. מסת תל אביב.
ע' 31.

אברבוך. נ. לשאלות פועלי הבנין
בחיפה. ע' 11.
אליוט. ג'. דניאל דרונדה. ע' 12.
אלפרסי. א. אזהרות יגר שהדווא.
ע' 13.
אָרְס. מ. בעדאו נגד ההסכם. ע' 14.
בדלה. י. שם הגדולים הירושלמי. ע' 14.
בדור יורד: קובץ. ע' 8.
ביאליק. ח. ג. דברים שבעל פה.
ע' 14.
בן-אבי. א. קראון... ע' 15.
בן-אמתי. י. תורת המדינה הכללית.
ע' 15.
בן-צבי. י. כתבים... ע' 15.
בשר: עלון חד-פעמי. ע' 8.
גוריליק. פ. הפועל במחכת. ע' 17.
גרד. ג. בנהטוב הכנר הארצישראלי.
ע' 17.
גריבסקי. ס. חסיבה לא. האניגן חללי
בת עמי: ציון לש. ס. לאבל-מנדלזון: ציון
לנשמת ר' שמואל בר' יצחק. ע' 17/18.
הברמן. א. מ. שיר שבח על סברה.
ע' 19.
הדגן. ע' 7.
הסתדרות העובדים... אגדת
פועלי האריג. עלון. ע' 8.
— אגדת פועלי העץ. עלון. ע' 9.
— ארכיון ומוזאון העבודה. ידיעות.
ע' 7.
— הועדה הבין קבוצתית לשאלת הטפול
המשתף. פטוטות: קובץ. ע' 9.
— טיעות הפועלים בעירית ת"א. תל-
אביב. העיר והעיריה. ע' 9.
ההתאחדות העולמית של היהודים
הספרדים. ר' יוסף אליהו שלוש. ע' 9.
התאחדות עממית של שכנים ודירים.
תל אביב-יפו. ידיעות. ע' 19.
וילנא. ז. תולדות הערכים והמוסלמים
בא"י. ע' 19.

351. גורדוניה. לודו. החלטות הועידה העולמית של גורדוניה בלודו. ורשה, (דפוס "Grafia"), תרצ"ד. 15, 11 ע. 17: 13.
352. ההסתדרות הציונית. קונגרס. עתון הקונגרס; אורנן רשמי של הקונגרס הציוני הייט, לוצרן, תרצ"ה. (Verlag Das Jüdische Heim, Zürich), תרצ"ה. 33: 48.
- העורך: משה קליינמן. יצאו ירכ גליונות; הראשון בכ"א באב, האחרון ב' כאלול.
353. שנברג, יעקב. שירי ארץ ישראל, סמטס הסתדרות המכבי בגרמניה, והסתדרות החלון בגרמניה. לוקטו והוצאו ע"י יעקב שנברג. ברלין, יורשקר פערלאג, 1935. 208 ע. 17: 11. נוסח השירים באותיות עבריות ומתחת לתו הוסרה באותיות לטיניות. — אחרי כל שיר פירוש מלים אחדות.
- בן-גוריון, ד. די פאקטארן און אויפגאבן פון ציוניזם... ראה ע' 31.
354. גורדוניה; ארויסגעגעבן דורך דער הנהגה הראשית אין ווארשע. ורשה, גורדוניה, 1933. 16 ע. 31: 24.
- חד פעמי. — העורך והמל: מ. לוסטרינק. — יצא בתמו.
- גרינבוים, י. אין דער תקופה פון מאסן-עליה. ראה ע' 31.
355. וויינשטאק, ב. חיים ארלאזאראוו (דער שטאטמסמאן)... בוענאס איירקס, דרום, 1935. 63 ע. 18: 13. על המעשית השמאלית שער נוסף בספרדית.
- לאקער, ב. די ארגאניזאציע פון דער ציוניסטישער באוועגונג... ראה ע' 32.
356. קלארמאן, יוסף. דער שער פון ה' בן-גוריון; (א תשובה אויף זיינע רעוועלאציעס געגען זשאבאטינסקיין). ווארשא, (דפוס Renoma), תרצ"ג. 32 ע. 16: 24.
- רופין, א. דער ערשטער סך-הכל. ראה ע' 32.
- Bialik, Ch. N. Die Hebräische Universität... ראה ע' 32.
- Bonsirven, J. Le Judaïsme palestinien... ראה ע' 55.
- Chajes, H. P. Im heroischen Zeitalter... ראה ע' 59.
- Elazari—Volcani, I. Rational planning... in Palestine. ראה ע' 32.
- Eliot, G. Daniel Deronda. ראה ע' 32.
- Feldman, S. B. Stan i znaczenie Uniwersytetu hebrajskiego. ראה ע' 101.
- General federation of Jewish labour in Eretz Israel. Die deutsche Alijah... ראה ע' 11.
- Goadby, F. M. The land law of Palestine. ראה ע' 33.
- Granovsky, A. The fiscal system of Palestine. ראה ע' 34.

- Hornell, J. Report on fisheries of Palestine. ראה ע' 34.
- Jacobsen, J. Hawa naschira! ראה ע' 89.
- Palestine. Gov. Dept. of health. List of doctors, pharmacists... ראה ע' 35.
- Dept. of surveys. Maps & publications. ראה ע' 35.
- The Palestine journal. ראה ע' 7.
- The Palestine journal of botany and horticultural science. ראה ע' 7.
- Palnews; economic annual of Palestine 1935... Wirtschaftsjahrbuch für Palästina. ראה ע' 11.
- Schlesinger, A. Im Zeichen der Wiedergeburt. ראה ע' 56.
- Singer, H. Umlernen, Juden! ראה ע' 80.
- Sukenik, E. L. The ancient synagogue of el-Hammeh. ראה ע' 37.
- Vilnay, Z. Steimatzky's Palestine guide; ...Palästina-Führer. ראה ע' 37.
357. Arciszewsky, Mirosław. Impresii din Palestina (traducere din franceza). Bucuresti, Editura "Orient", [1934?]. 1 p.l., 5-28 p., map, port. 13 : 20.
358. Arlosoroff, Chajim V[iktor]. Jews, Arabs and Great Britain; a study of Zionism and of Palestine in the light of recent events, by Chaim Arlosoroff. (Winnipeg), Issued by the "Hitachduth" of Winnipeg on behalf of the Zionist labor party "Hitachduth" of America, 1930). 45 p. 15 : 23. —Young Jew series, no. 4.
תרגום המספר, נסיון לסכום שנכלל בתוך כך א' של כתבי ארלוזורוב.
359. Barton, George A[aron]. Archaeology and the Bible... (6th ed.) Philadelphia, American Sunday-school union, (c1933). xvii, 598 p., 1 l., front., 135 pl., maps. 15 : 21. —Green fund book, no. 17.
התכן Pt. I: The Bible lands, their exploration, and the resultant light on the Bible and history. — Pt. II: Translations of ancient documents which confirm or illuminate the Bible.
המהדורה הראשונה של המספר הזה יצאה לאור בשנת 1916. מהדורה ששית זו נכתבה מחדש, ובה השתמש המחבר בכל המספר הרב שנתגלה בשנים האחרונות, ובכלל זה תגליות ראש-שמה. — למהדורה זו נספחו 135 כבלאות-צלומים.
360. Böhm, Adolf. Die zionistische Bewegung. Bd. 1: Die zionistische Bewegung bis zum Ende des Weltkrieges. 2. erw. Aufl. Berlin, Jüdischer Verlag, (c1935). 732 p. (incl. tab.) 16 : 24.
הוצאה א' יצאה בשנת 1921-1920 ב-Welt-Verlag.
361. Botez, Al[exander] Adrian. Statutul international al Palestinei. Bucuresti, typ. I. N. Copuzeanu, (1934?). 165 p., 1 l. 16 : 24.

ההתנ : Palestina, tara si locuitorii. — Evolutia istorica si politica. — Probleme palestiniene. — Mandatul palestinian. — Chestiuni conexe. — Trans-jordania.—Palestina sub mandat.—Concluziuni.—Bibliografie (165-163 י"ב).

362. **Buk, Miklós.** Mit akar a cionizmus? Budapest, Magyar cionista szövetség, 1935. 32 p., illus. 15 : 22.

363. **BZV-Blätter**; interne Informationen für die Mitglieder der Berliner zionistische Vereinigung. Berlin, 1935. 16 : 24.
האחראי: Herbert Friedenthal. גלי א' יצא ב-1 באפריל.

364. **Chaim Arlosoroff** zum zweiten Todestag. Berlin, Hechaluz, 1935. 47 p. 15 : 21.

התנ : Lisa A.: Arlosoroffs Jugendjahre.—J. Lufban: Tage des Aufstiegs.—Ein Brief Arlosoroffs an seinen Literaturlehrer Gericke.—Ch. Arlosoroff: Neues Leben.—I. Gelfat: Arlosoroff, der Wirtschaftstheoretiker.—M. Schertok: Auf dem Wege zur Kraft.—B. Kaznelson: Arlosoroff, der Chawer und Führer.—Ch. N. Bialik: Nach meinem Tode.

365. **Cohn, Idov.** Adevărul asupra revizionismului. Bucuresti, Hanoar hazioni, 1935. 40 p. 12 : 19.
מחמקספת.

366. **Crowfoot, Mrs. Grace M[ary] (Hood).** Some Palestine flowers; sixty-four line drawings. Leominster (England), Orphans' print. press, 1933. 64 p. l., 64 pl. on 32 l. 15 : 22.
ציורי-קיום של 64 צמחי-בר מחמציים ביותר בא"י.

367. **Erskine, Mrs. Beatrice (Strong).** Palestine of the Arabs, by Mrs. Steuart Erskine. London, G. G. Harrap, (1935). 255. [1] p., pl., ports., map. 15 : 23.
ספר אנשי-ציורי קיצוני ופרו-ערבי קיצוני. — העובדות והתמונות שמביאה המחברת בספרה נבחרו ונתבארו בהתאם למגמתה והשקפתה. בסוף מציעה המחברת כפתרון את חלוקת א"י לשני קנשוניס: קנשון יהודי וקנשון ערבי.

368. **Finkelstein, Z. F.** Schicksalsstunden eines Führers. Sieben Bildnisse um Theodor Herzl. Wien, Sawitra-Verlag, (pref. 1934). 2 p. l., 7-123, [2] p. incl. facsim., ports. 15 : 21.
ביבליוגרפיה בעמוד האחרון. "Nur einige Tage oder Nächte sind es, die hier... herausgegriffen wurden... Es ist Dichtung, die hier geboten wird. Dichtung und doch Wahrheit, die sich auf das Tatsachenmaterial stützt" (p. 7.)

369. **Frankl, Ludwig August.** Nach Jerusalem; ein Reisebericht aus der Mitte des neunzehnten Jahrhunderts. Berlin, Schocken Verlag, 1935. 111 p. 12 : 20.
—Bücherei des Schocken Verlags, 39. לקומים מהוצאת שנת 1858.

370. **Garstang, John.** The heritage of Solomon; an historical introduction to the sociology of ancient Palestine... London, Pub. for H. Spencer's trustees by Williams and Norgate, (1934). xv, 439 p., 2 illus., maps, pl. 14: 22.

=Herbert Spencer's Descriptive sociology, continued by his trustees, Editor: T. W. Hill., v. 3.

החנן: Introductory.—The land and its peoples.—Social environment.—Canaan before Israel.—Semi-nomadic Israel in Canaan.—Non-Semitic societies in Canaan.—The settling of the tribes.—Nation and kingship.—The united monarchy.

*371. **Gerenzani, Franco.** Palestina d'oggi. Brescia, G. Vannini, 1934. 400 p. 8°.

372. **Goitein, Zsolt.** Az én zsidóságom. Ujpest, A szerző, 1935. 56 p., 1 l. 12: 15.

373. **Grant, Elihu.** Ain Shems excavations (Palestine) 1928-1929-1930-1931. Pt. 1-3. 3 v. Haverford, (New York, typ. Conway printing co.), 1931-1934. 1 p.l., v-vii, 84 p., illus., plan, xxviii pl.; 1 p.l., 90 p. incl. 51 pl.; ix, 99 p., illus., vi maps, xxxii pl. 24: 32.

=Haverford college: Biblical and kindred studies, no. 3-5.

Rumeileh, being Ain Shems : שם חלק ג' — שנה ח' ע' 218.

J. J. Little & Ives Comp. והוא נדפס מצד excavations.

374. **Great Britain. Foreign office.** Exchange of notes between His Majesty's government in the United Kingdom and the Roumanian government respecting consular fees on certificates of origin in Palestine and Roumania, London, June 11-14, 1935, presented by the secretary of state for foreign affairs to Parliament by command of His Majesty. London, H. M. Stationery off., 1935. 3 p. 15: 25. Treaty series, no. 20 (1935). Cmd. 4949.

Roumania : הראש השקרי

375. **Grousset, René.** Histoire des croisades et du royaume franc de Jérusalem. I-II. 2 v. Paris, Plon, (c1934-c1935). 3 p.l., lxii, 698, [1] p., maps, geneal. tab.; 2 p.l., iii, 920 p., 2 l., map. 14: 22. החנן: T. I: L'anarchie musulmane et la monarchie franque. (c1934). T. II: Monarchie franque et monarchie musulmane: l'équilibre. (c1935).

376. **Grünwald, Malkiel.** Von der Z. O. zur N. Z. O.; in eigener Sache. Wien, Eigenverlag, 1935. [10] p. 15: 23.

377. **Hechalutz organization of America.** The Histadruth; a labor commonwealth in the making (a contribution to the study of the Jewish labor movement in Palestine, published on the occasion of the thirteenth anniversary of the Histadruth...) with the cooperation of the League for labor Palestine. New York, 1934. [3]-33, [1] p. 15 : 23. — "Hechalutz library", no. 1.
 מהמעפפה. — מאמרים ורשימות מאת ד. בן גוריון, ר. טרגולין, ב. כצנלסון, י. טבנקין.

378. **Heller, Josef.** Geschichte des Zionismus; kurzgefasste Darstellung. Berlin, M. Krimberg, 1935. 2 p.l., 7-194 p., map, ports. 13 : 19.

הרצאה קלה ומושכת על תולדות הציונות (הדעות והמעשים) עד זמננו אנו. ניכרת השתדלות המחבר לא לפסוח על שום מאורע חשוב. במסגרת הספר מן ההכרח היה לקצר, אבל יש שבסעיפים חשובים קצר יותר מדי: למשל על אחר-העם ותורתו: ע' 31, 14. או על חבת-ציון ע' 15-7. וספק אם הקורא המתחיל שבשכילו כנראה נועד הספר, ילמד דבר-מה מהרצאה טכניסטית כזו. — יפה עשה המחבר שצרף טבלא כרונולוגית מפורטת. בתאריכים שבפנים הספר נשתרברו כמה שגיאות: ועידת הליסינגפורס נקראה ע"י צ'לינוב לא בדצמבר 1918 (11 חודש אחרי מותו) אלא בדצמבר 1906. הראיון של הרצל אצל וילהלם ב-1898 (ולא 1899). אצל פלכה ב-1903 (ולא 1902). — כדאי היה להוסיף ביבליוגרפיה קצרה ספר כזה הוא דבר בעתו ויביא תועלת למתחילים.

379. **Herzl, Theodor.** Herzl-Briefe; hrsg. und eingeleitet von Manfred Georg. Berlin, Brandus, [1935?]. 90, [3] p., port. 9 : 13.
 — Gestern und heute, 3.

המחבר מנסה לתאר את השנים המכריעות בחיי הרצל, שנתים שקדמו לימדינת היהודים" (1895-1893), עמי מכתביו מהזמן ההוא. נאספו המכתבים החשובים ביותר לסופרים (ע"ד הגיתו החדש) ולמנהיגי היהודים (ע"ד הרעיון הציוני). רבם ידועים. המכתבים נדפסו בקצורים "יוקשרו" ע"י באורים קצרים. בראש החוברת הקדמה יפה.

380. **Jabotinsky, Vladimir Evgen'evich.** Dzieje legjonu żydowskiego; autoryzowany przekład Abrahama Rosenmanna. Kraków, "Trybuna narodowa", 1935. 3 p.l., [9]-196, [2] p., port. 16 : 24.
 — "Trybuna narodowa", T. 1. בראש השער: Włodzimierz Zabotyński.
 את הספר במקורו הרוסי ראה ק. ס. שנה ה' ע' 362-363, שם גם הערכה. — ראה גם ק. ס. שנה ו' ע' 401, 405; שנה ח' ע' 14, 79.

381. **Jerusalem.** Deutsches evangelisches Institut für Altertumswissenschaft des Heiligen Landes. Palästina-jahrbuch... hrsg. von Albrecht Alt. 31. Jahrgang (1935). Berlin, Mittler, 1935. 111 p., ill. 16 : 24.
 — Noth: Bethel und Ai. — Elliger: Die dreissig Helden Davids. — Galling: Assyrische und persische Präfecten in Geser. — Alt: Zur Geschichte der Grenze zwischen Judäa und Samaria. — שנה י"ב ע' 89. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 89.

382. **Jewish agency.** The establishment in Palestine of the Jewish national home; memorandum on the development... 1934, submitted... to... the League of Nations for the information of the Permanent mandates commission, June, 1935. L'établissement du foyer national juif en Palestine; mémorandum sur le développement... 1934, présenté... au secrétaire-général de la Société des nations pour la documentation de la Commission permanente des mandats, juin, 1935. (London, Jewish agency), 1935. 49, [1] p. 16:24. הסכסס אנגליה וצרפתית טור מול טור. לספר מצורף מכתב לואי של נשיא הסוכנות נחום סוקולוב אל הנציב העליון של א"י באנגליה ובצרפתית. 4 עמ' כל אחד. — ראה גם ק. ט. שנה ד' ע' 273.

383. **Kaufman, Jechezkiel.** Walka klas w żydostwie. Przekład: Sz. Pacanowski. (Warszawa, Hanoar hacijoni), 1935. 67, [1] p. 14:20. (Biblioteka żyd. org. skautow. Hanoar hacijoni).

במקורו העברי נדפס בירחון "מאונים" כרך ג' (שנה חרצ'ד) ע' 227-259. — כאן נתוספו הקדמת המחבר לתרגום הטולני ורשימה על "קישמן ההיסטוריוסוף והסוציולוגי" מאת I. T.

384. **Kibbusch;** Eroberung durch Aufbau; eine Sammel-schrift, Berlin, Hechaluz, 1935. 107, [1] p. 15:22.

המזרח: Chule. — Auf dem Felde der Eroberung.—Von drinnen und draussen.—Aus unserer Arbeit.

הקבץ כולל 15 מאמרים מאת ח. הלפרין, בן-גוריון, מ. בדר, ברסלנסקי, ד. שוב, יציב, ח. בן אשר, א. שבדרון, רחל, מ. בלינסון.

385. **Manziarly, Mme. I. de.** Pérégrinations asiatiques. Paris, P. Geuthner, (1935). 3 p.l., 407, [1] p. 14:19.

מחמססות. — ביבליוגרפיה: ע' [399-407]. — על איז: ע' [23-68], בעיקר על ירושלים ובית-לחם. — פרק מיוחד בשם: "המאמץ היהודי מוקדש להתישבות היהודית, ונכתב מתוך הבנה וחבה. הוא מבליט, שהתחלת התגשמותה של התכנית הציונית גרמה לירי וצינת מעמד יהודי חדש: מעמד האכרים.

386. **Marin, Max.** Le retour d'Israël... Paris, Desclée de Brouwer, 1935. 4 p.l., [11]-101 p., 1 l., map, pl. ports. 12:19.

מתוך השקפה נוצרית-קתולית. פרק מיוחד (ע' 78-57): על הציונות; נכתב מתוך יחס של אהדה.

387. **Möller, Alfred.** George Eliots Beschäftigung mit dem Judentum und ihre Stellung zur Judenfrage. Hamburg, 1934. 62 p., 1 l. 14:22. Diss. Hamburg.

*388. **Pendlebury, John Devitt Stringfellow.** Tell el-Amarna. (Archaeological ser.) London, Lovat Dickson, 1935. 209 p., ill. 8°.

389. Petrie, [Sir William Matthew] Flinders. Ancient Gaza, IV: Tell el Ajjul. London, British school of archaeology in Egypt, 1934. VII, 21 p., LXX pl. 25 : 31. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 474.

390. Pichon, Jean. Sur la route des Indes un siècle après Bonaparte; préface de M. le maréchal Franchet d'Espérey. Paris, Société d'éditions géographiques, maritimes et coloniales, 1932. VIII, [2], 368 p., 21., maps, XVI pl. (incl. facsim.) on 81. 18 : 27.
1. partie: La cavalerie française d'Afrique dans la grande offensive britannique de septembre 1918 en Palestine. ע' 114-3 רק על איי.

391. Stekelis, Mosheh. Les monuments mégalithiques de Palestine, par Moshé Stékélis... Paris, Masson et cie, 1935. VII, 92p., illus. (incl. maps), vpl., fold. plan. 23 : 28.
=Archives de l'Institut de paléontologie humaine. Mémoire 15.

ביבליוגרפיה: ע' [81]-87.

392. Zionist organization. America. Guide book for observance of Palestine day, January 20, 1935; material for addresses, radio talks, newspaper articles, editorials and general information. New York city, Zionist organization of America, [1934?] III, 106 numb. 1. דפס על צד אחד של הדפים.—מהמעפפת.—ביבליוגרפיה: דף III. 22 : 28.

393. Zionist organization. Executive. Bericht der Exekutive der Zionistischen Organisation an den XIX. Zionistenkongress in Luzern, 20. bis 30. August 1935. London, Hauptbüro der Zionistischen Organisation, 1935. 471 p., map, tabs. 15 : 23.
את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 234.

394. عوض، جرجس فيلوثاؤس. كتاب مشاهداتي في القدس الشريف: ١ — تابوت يسوع بن يوسف وهل هو تابوت المسيح؟ ٢ — الحجر المواني. ٣ — النور في المقبرة. ٤ — المؤاخاة على بحر الشريعة أو المقبرة. القاهرة، المطبعة المصرية الاهلية، ١٦٤٧ش—١٩٣١ م. ٥٦ ص' مع صور. 19:13.

עוז', ג'. ס. : מה שראיתי בירושלם: א) הגלוסקמא של ישוע בן יוסף. האם הוא הגלוסקמא של המשיח? ב) האבן המואבית (כתובת מישע). ג) האור בכנסית הקבר. ד) האחוזה (בין גברים ונשים) על יד הירדן או בכנסית הקבר.

יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות.

ביאליק, ח. נ. דברים שבעל פה. ע' 14.	לוי, א. י. בריאות הזבור. ע' 22.
גכד, ג. בנהסוב הכנר הארצישראלי. ע' 17.	נרקיס, מ. מסכעות א"י. ע' 26.
דרויאנוב, א. ס' הבדיחה והחדוד. ע' 18.	קלויזנר, י. קורות בית העלמין הישן
חוג האופירה הא"י. חוברת האופירה.	בזילנה. ע' 60.
ע' 20.	שנברג, ו. שירי א"י. ע' 82.

395. צ'ין, י. ...מונחים ופקודה להתעמלות (תכנית)... לזכר, דרוה, 1935?]. 39, [1] ע. 16 : 24. הטכסט בעברית, בגרמנית ובפולנית.
ביבליוגרפית: ע' [2]. — השער גם בפולנית ובגרמנית:
I. Zinn: Hebrejska terminologia i komenda gimnastyczna (projekt).
Hebräische Turnsprache (Entwurf).

396. Alman, Samuel. 'הנה מה טוב' (Hinneih mah tov) Psalm CXXXIII. (For male choir.) Music by Samuel Alman. London, Association of ministers-chazanim of Great Britain, c1934. 11 p. 21 : 29. בלוי פסנתר. — המלים בעברית באותיות לטיניות.

397. Bałaban, Majer. Przewodnik po żydowskich zabytkach Krakowa. Kraków, Nakładem Stowarzyszenia "Solidarność-B'nei B'rith", 1935. VIII, 125 p., illus., plans, pl. 12 : 17.
מורה דרך לעתיקות היהודים בקרקוב, עם הרבה ציורים ופנים של בנינים וחפציה.
אמנות עתיקים.

ראה ע' 59. Bayer, I. 27 Kapitel jüdischer Brauchdeutung.

398. Hemsí, A[liberto]. Coplas sefardies (Chansons judéo-es-pagnoles). España 1492 Salónica 1932. Alexandrie, Edition orientale de musique, (c1935). XVIII, 34, [1] p., illus. 24 : 31.
=Op. 18 (IV série).

שירים עם תוו-נגינה. הקדמה מאת José Subirá ובאורים לשירים מאת המחבר,
הכל בספרדית ובאנגלית. — את הקדמים ראה ק. ס. שנה י"א ע' 479.

399. Hirschberg, Walther. Von Gott und Welt; zehn Lieder für eine mittlere oder tiefe Singstimme mit Klavierbegleitung. Op. 35 B. Berlin, Verlag der Signale für die musikalische Welt, (c1932). 25 p. 23 : 31. Jesaias Gesicht.—König Salomo. פן החן :

400. Jacobsen, Joseph. Hawa naschira! (Auf! Lasst uns singen!) Liederbuch für Unterricht, Bund und Haus, hrsg. von Jos.

Jacobsen und Erwin Jospe. Leipzig, A. J. Benjamin, 1935. VII, 244 p. 16 : 24. תוים. על המעטפת: הבה נשירה. המלים בגרמנית.

בעברית או ביווית באותיות לטיניות.

ע' 236-240: "Übersichtstabelle zur Geschichte der Musik bei den Juden".

ביבליוגרפיה: ע' 241. — ספר-שירים זה כולל 178 שירים עבריים, 24 שירי-עם יווניים, ושירי-עם גרמניים אחרים. — הספר מחולק לשלושה חלקים: אדם, סבע, אלהים, וכל חלק חוזר וחלק לסדורות. נוסח השירים העבריים ניתן בעברית ובתרגום גרמני.

401. Kornitzer, Leon. Jüdische Klänge; ausgewählt von Leon Kornitzer. Hamburg, M. Lessmann, (1933). 96 p. 23 : 28. —Israelitisches Familienblatt: Schriftenreihe, Bd. I
המדרות: Der öffentliche Gottesdienst.—Für das jüdische Haus. — Das jüdische Volkslied.—Freie Kompositionen.

402. Perlman, George. Eternal Israel: words and music by George Perlman. New York, Bloch pub. co., 1933. 5p. 23 : 31.
לקול זמרה ולפסנתר.

Rubens, A. Anglo-Jewish portraits... 70. ראה ע' 70.

403. Театральная декада. Пути ГОСЕТа. Александр Дейч.—
Михоэлс. М. Загорский.—Художник и театр. Самуил Марголин.—Музыка в
ГОСЕТа. Е. Канн. (В: Театральная декада. 1935. № 5 (37), стр. 4-10) 17 : 25.

יד. בלשנות.

404. אידיש, יוסף. כתיב עיבורי חדש; (הצעה). וילנה, רפום פ.
גרבר, תרצ"ג. 38, [1] ע. 15 : 20. בראש השער: דיר יוסף אורמי.

ביאליק, ח. נ. דברים שבקל פה. ראה ע' 14.

גרובבסקי, י. סלון השפה העברית. ראה ע' 17.

ציץ, י. מונחים ופקודה להתקמלות. ראה ע' 89.

405. אלטבויער, משה. די קעגנוויטיקע פויליש-יודישע השפעות אויפן
שפראך געבויט; פאפולערער סקין. (רעפערט, געהאלטן דעם 22טן נאוועמבער 1933
אויף א ליטערארישן סיבואך, אין פוילישן ליטעראטור פאריון אין ווילנע). ווילנע,
ב. קלעצקי, 1934. 15 ע. 14 : 19.

406. וויסרוסישע וויסנשאפט אקאדעמיע. מינסק. אינסטיטוט פאר
יידישער פראלעטארישער קולטור. לונגוויסטישע זאמלונג. II. מינסק, וויס-
רוסישע וויסנשאפט-אקאדעמיע, 1934. 123, [1] ע. 15 : 23.

על הטעמפת השמאלית שער נוסף ברוסית-לבנה.

את הקודם ראה ק. ס. שנה י' ע' 222.

התכן : ש. (ס) אגורסקי : דער קאמף קעגן נאציאנאליזם אפן שפראך-פראגט. —
ה. שקליאר : לענין וועגן טראבלעמעס פון שפראך און סטיל. — הנ"ל : די סאוועטישע
נייבילדונג אין יידיש. — א. וואלאבריינסקי : דער קלאסן קאמף אין דער יידישער שפראך.

ראה ק' 60. Pflaum, H. Deux hymnes judéo-français...

407. Telegdi, S. Essai sur la phonétique des emprunts
iraniens en araméen talmudique. In: Journal asiatique. T. CCXXVI
No. 2, Avril-juin 1935. pp. [177]-256. 14 : 23.

الترجمان الحديث ... رאה ק' 37.

טו. ספרות יפה עברית של ימי הבינים.

הברמן, א. מ. שור שכח... לר' יצחק, ראה ק' 19.

408. משה בן יעקב ז' עזרא [Moses ibn Ezra]. שירי החלל;
יוצאים לאור על ידי חיים בראדרי. ספר א. ברלין, שוקן, תרצ"ה. 81 דף, 430-5 ע. 20 : 28.
= ספרי המכון לחקר השירה העברית, סדר א. ספר א.
התכן : דיואן. שירי אזור. מכתבים. ספר הענק. בתים מסמקים ומזיפים בכ' הכנף.
רשימות : שירים, משקלים, שמות אנשים.

ר' משה בן עזרא, אחד מסשוררי הסגולה של תקופת ספרד המזרחית, היה סגור תורת
ישראל, גם רכש לו ידיעה רחבה בתרבות הערבית של זמנו. הוא חבר שירים בכל מקצעות
השורה והפיוט הנהוגים אז, ושיריו נתפסו בצבור; אך בנוגע לקורות התפשטותן של שיריו
יש להבדיל בין שירי קודש ושירי חול. בני דורו והקדומים לדורו — כסוכן, אלה שחזות
דעתם על הרמב"ע הגיע לדינו — העריצו את אישיותו ותרבו לשבח את כשרונו הפיוטי
בכלל, אבל ביחוד הרימו על הנס את שירי הקודש שלו.

ר' יהודה הלוי עמד בקשר ידידות עם הרמב"ע, חבר לכבודו כספר שירים, כתם הוא
מרבץ לספר בשכחו, ובין השבחים הננו מוצאים החרוזים :

וחם לפני ד' נעצרות

ומנע מחשבותיו מחלוק חוץ

ולך תורות ובהם טוב להורות.

ולך תורות ובהם טוב להורות

ברור ששיר זה נכתב בתקופת הזקנה של רמביע, בזמן שהרמביע בעצמו התייחס כבר לשירי חול כאל שגיאות מתקופת הנערות כשירי אהבה ופוסטונים ומליצות מקושטות. — הראב"ד בס' הקבלה, כותב עליו: "בעל שירות ותשבחות וכל השומע אותם ירך לבבו וימלא וראת ויצור". גם המשורר החלוני ר"י אלחריזי סדגיש ביהוד את שירו אשר חבר לדילות התחנונים, דובב שפתי ישנים, גם הוא עשה סדר ליום הכפורים, מליו מכלי פז ויקרים. פיוטיו ומליחותיו של הרמביע נתקבלו במנהגי התפלה של קהלות שונות ונשתמרו לדורות במחזורים וקובצי תפלות שונים. יוצא מהכלל הן קהלות אשכנז ופולין שלשם לא חדרו פיוטיו הרמביע, אף שכמה פיוטים ממשוררי ספרד אחרים הגיעו גם שמה.

שירי החול של הרמביע נעלמו במשך דורות מעיני הקהל, ורק לפני מאה שנה בערך גלה ש. ר. לוצצו. כתבי יחידיו הכולל שירי חול של הרמביע. שר"ל שם מאד על המציאות, ובישר חבשוה לירידיו, גם פרסם את היריעה בדפוס. ומאז נתפרסם הרמביע גם בתור משורר חלוני. ומעניין שאלה שפקקו בכשרונו הפיוטי בנוגע לשירי הקודש, מצאו טעם לשבח בשירי החול. חוקרים שונים התחילו להעתיק שירים בודדים סתמי שר"ל, שעבר בין כה וכה לאוקספורד, ופרסמו אותם. בין המפרסמים הללו הצטיין ד"ר ח' ברודי, לא רק בכמות השירים שפרסם, אלא גם וביחוד באיכות הפרסום. תיקוניו והערותיו הצטיינו בדיקנות.

כל הפרסומים הללו העירו תשומת לב מוקדרי שירת ישראל בספרד לשירת הרמביע ונתעוררה התשוקה בלב רבים לראות את כל שיריו בדפוס.

אך אין איש שיעזר לגשת לעבודה זו, כי הכתמי היחיד הוא לקוי ומשובש מאד. רבים תלו תקוות בברודי, אך הוא בעצמו מפקפק, הוא בעצמו אינו שבע רצון גם מהשירים שכבר פרסם, כי אחרי הפרסום גילה בהם שגיאות ולקוים. אך בסתר אהלו הוא ממשיך את העבודה באיטיות וזהירות כדרכו. ובין כה וכה נגש המנוח ביאליק ויבדל לחיים רבניצקי להוצאת "אוצר שירת ישראל בספרד", ועל הפרק עמדה שאלת שירת הרמביע. הם ידעו שהמנוחה לאותו דבר הוא ברודי; אך לפי שיטתם ומסרתם לא יכלו להסכים לשיטת עבודתו האישית של ברודי, והם נתנו היתרון לזריוות על הזהירות, ובשנת תרפ"ח יצא על ידיהם הכרך הראשון משירת הרמביע. ברודי מצא אז לנכון לפרסם שיטת עבודתו בהכנת הדיואן של הרמביע לדפוס, והקריש לזה מאמר ב *Korrespondenzblatt* של האקדמיה היהודית בברלין. ברודי הדגיש שאין כוונתו לבקר את עבודתם של ביאליק-רבניצקי, ואם הוא מצוין שירת רמביע עם הוצאתם, אין זאת אלא מפני שהיא מצויה ביד הקוראים. דברי ברודי בכל זאת הרגיו את ביאליק, והוא שפך את לבו במכתבים לירידיו, אחדים מהמכתבים גם נתפרסמו בדפוס בקובץ מכתבי ביאליק שפרסם ד"ר י. מרקוס, גם ר' ריבקינד פרסם מאמר בענין זה (העולם, תרצ"ג 14 №).

ברודי המשיך את עבודתו, ועם יסוד "המכון לחקר השירה העברית" ע"י ז' שוקן ניתנה לברודי האפשרות לאסוף כל מה שנשאר בכת"י לפליטה משירת הרמביע, לבדוק אותם ולקבוע נוסח מדויק בגבול האפשרות. והודות לעבודתו המסורה של ברודי במשך עשרות בשנים והודות להמכשירים של המכון, זכינו להוצאה מהודרת של שירי החול המונחת לפנינו. לחוות דעה על שיב העבודה בכלל, ולהעיר על כמה פרטים, עוד לא הגיעה השעה, כי בהכרח שלפנינו אין "מבוא" ואין הערות ובאורים. רק עם הופעת הכרך השני יהיה אפשר למפל בזה.

בסוף אביע משאלה, שהמכון יקבל עליו לסדר ולהוציא בהוצאה מדעית גם את שירי הקודש של הרמביע המפורסם בספרים שונים.

ש. ח. ק.

יִאפֶּס, מ. אנטאלאגיק פון דער העברעאישער פאעזיע. ראה ע' 96.

409. צינבערג, ישראל, די געשיכטע פון דער ליטעראטור ביי יידן. באנד 6-4. 3 כרכים. ווילנע, „מאמאר“, 1933-1935. 11, 367, 11; 435, 161 ע, פורטרט. 16: 24.

כרך ה' ו' יצאו ב-1935. — בכל הכרכים לוחות-פקסימילים. לכל כרך שער נוסף באנגלית:
I. Zinberg: The history of the Jewish literature.

את הקודמים ראה ק. ס. שנה ט' ע' 217, י' ע' 223. — התכן: כרך ד': 5. טייל:
ראס איטאליענישע יידנטום אין דער רענעסאנס-תקופה. — 6. טייל: דער אידישער קולטור-
צענטער אין דער אטאמאנישער מלוכה. — כרך ה': 7. טייל: דער דייטש-פוילישער קולטור-
צענטער (עד המאה הי"ט). — כרך ו': 8. טייל: אלט-יידישע ליטעראטור פון די עלטסטע
צייטן ביז דער השכלה-תקופה. — בסוף-דבר לכרך ו' מעיר המחבר שהספר יכול 10 כרכים
(בהתחלה היה מחושב ל-8 כרכים); תקופת ההשכלה והזמן החדש יכולו 4 כרכים.

*410. Joseph ben Meir ibn Zabara. The book of delight, by Joseph ben Meir Zabara, translated by Moses Hadas, with an introduction by Merriam Sherwood. New York, Columbia university press, 1932. XI, 203 p. 8⁰.

= Records of civilization, Sources and studies, ed. under the auspices of the Department of history. Columbia university, v. XVI.

ביבליוגרפיה ע' 189-198.

מז. ספרות יפה עברית חדשה.

א. ליוס, ג'. דניאל דירונדה. ע' 12.	ל. וינסקי, א. ל. כתבי... ע' 23.
א. ש. ש. בעל ההלים. ע' 14.	ל. רמנסוב, מ. י. דמון. ע' 23.
ביאליק, ח. נ. דברים שבעל פה.	מונתה, א. מגלת סן-מיקלה. ע' 24.
כתבי... ע' 14/15.	מ. ת. יוסף ואחיו. ע' 24.
ב. כ. כס. ב. אוסירה בגרוש. ע' 16.	המקלחת; חוברת התולית. ע' 10.
ב. ש. א. עלי אדמות. ע' 16.	מרו' קובסקי, ד. ס. הרקריסטים. ע' 25.
גינצבורג, ש. אהבת הושע. ע' 17.	סוקולוב, נ. אישים. ע' 26.
ג. ל. ז. נעורים. ע' 17.	סמילנסקי, מ. כתבי... ע' 27.
דבר. לזכר מגדלי; לשאול טשרניחובסקי;	עם הספסר; חוברת התולית. ע' 10.
עשר שנים למות יהל'ל. ע' 8.	פרימן, א. 1919; רומן. ע' 27.
ט. ש. ר. וינסקי, ש. כתבי... ע' 20.	קרני, י. בשעריך מולדת. ע' 29.
יערי, י. הברית המשולשת. ע' 21.	שיסמן, פ. תרומות. ע' 30.
כנסת; קובץ לזכר ביאליק. ע' 9.	שקל' יאדה; חוברת התולית. ע' 11.

411. בונין, ש. ד. סטבע-מז; שירים. ורשה, ראשית, תרצ"ה. 59.

121 ע. 15: 22.

412. עגנון, שמואל יוסף. כל סיפוריו של שמואל יוסף עגנון.

כרך ח'ו. ברלין, שוקן, תרצ"ה. [3] דף, 289-9 ע; [3] דף, 182-9, [1] ע. 20:11.
התכן: כרך ה: סיפור פשוט. — כרך ו: בשובה ונחת; ספורי אגדות: בלבימים
(נדפס ראשונה ב"ספר ביאליק" ויצא גם בהוצאה מיוחדת, ראה ק. ס. שנה יב ע' 353).
המנין. — תחת העץ. — ההדלקה. — שבת. — הפרופת. — כנגד אותם שקובעים ושיבות
של שחוק וקלות ראש. — על השחיטה. — על אבן אחת. — הארומים החמים. — הדרשה. —
חזות דעת. — הילדה המתה. — מנעלים. — סיפור נאה מסודור תפילתי. — המספחת (נדפס קודם
בהוצאה מיוחדת ב 13 אכסמפליים. ראה ק. ס. שנה י' ע' 155).
את הקדמים ראה ק. ס. שנה ח' ע' 505. — גם תכריכים האלה נדפסו בהידור רב.

413. פינשטיין, מ[שה]. שירים וסונמות. מ. פיינשטיין. ניו-יורק,

עוגן, תרצה. [3] דף, 111-9 ע. 23:15.

יאפע, מ. אנטאלאניע פון דער העברעאישער פאקזיע. ראה ע' 96.

צינבערג, י. געשיכטע פון דער ליטעראטור ביי יידן. ראה ע' 93.

414. Hermann, Cvi. A héber romantizmus; a romantizmus kezdete Micha Jozsef Lebensohn, Abrahám Mápu, Jehuda Leb Gordon. Cluj, Hanoar-hacioni, 1935. 95 p. 12:18.

— Heber irodalomtörténet, I. szam.

Roback, A. A. J. L. Peretz. ראה ע' 98.

415. Бетаръ; двуседмиченъ органъ на евр. млад. орг. Беритъ Трумпелдоръ. Година първа, 8—9 5 септемв. 1934. [X. Н. Бялик].
стр. 147—174. 15:22.

X. Н. Бялик: Мъртавците на пустинята;
Палецът и световните загадки; Езикът на поета.—Вл. Жаботински: X. Н.
Бялик.— * * * X. Н. Бялик.—

י. ספרות יפה יודית.

אויפנאנג; ירחון. ראה ע' 39.

416. אש, שלום. דער תהילים-יוד; ראמאן. (2-טע אויפלאגע). ווארשע,

„קולטור-ליגע“, (1935). 611 ע. 24:16. = געזאמלטע שריפטן. כאנד 27.

את התרגום העברי ראה לעיל ע' 14.

417. דער באסטאנער שטייטער... פילאזאפיש, סאניטאריש, בייזיק און

שטייזיק, ארויסגעגעבן פון דער חברה שטייטער אנשי באד דאטעריקא...

(Anchor linotype printing co., Boston), [1932]. 16 ע. 15:11.

418. בערנער, הערץ, שטובן און נאסן; וספורים. (ווארשע, דפוס Grafia, 1935), 175, [1] ע. 14 : 19. (ביבליאטעק מארק ראקאווסקי).
419. נאלדשטיין, י[ואל] ל[ייב]. צוזאמענברוך אדער איבערקוי; פאנ-טאטישער ראסאן אין פיר טיילן. 4 חלקים כ"2 כרכים. ווארשע, "ביכער", 1934. 564, [1] 656, [1] ע. 14 : 20.
420. גראדזענסקי, א[הרן] י[צחק]. אין א יידישן דארף; נאוועלן. ווילנע, פאראיין פון יידישע ליטעראטור און זשורנאליסטן, 1934. 80 ע. 15 : 21.
421. גראדזענסקי, א[הרן] י[צחק]. די פרוי; (ראמאן). העפט 1. ווילנע, אוונט קוראר, 1933. 30 ע. 13 : 17. (גראשיקע ראמאן ביבליאטעק).
422. דאבינ, ה. באם אסור; (דערציילונג). סאסקווע, עסקס, 1935. 35, [1] ע. 13 : 19. על המעטפת השמאלית שער גוסף ברוסית.
423. דייטש, מאטעס. אינם לאנד פון דייטשן; (לידער און פאעמען) 1922-1935. שיקאגה, בריקן, 1935. 158, [2] 16 : 24.
424. האפמאן, מאריס. וואַנלונגס-קלאנגען; (פאעמעס און לידער). דע-ארדרום אפרוקא, (Warszawa, דפוס Futura), 1935. [4] דף, 13-366 ע. פורטרט, צלומים. 23:15. המדורות: אפריקאנער עפאטיען. - וואגלונג - ווינסער-לידער. - סאָנעטן.
425. האראנטישק, שמעון. צוויי וועלטן; זינד; ראמאן. דארט ווו די זשוראנד פאלט אריין אין ים; דערציילונג. ווארשע, קולטור-ליגע, (1935). 136, [1] ע. 15 : 20.
- די וואך; עתון. ראה ע' 39.
426. ווידאנס, עמיל; דניאל ווידאנס. גרויזאמע יארן. ווארשע, קולטור-ליגע, (1933). 256 ע. 13 : 20. סעור מימי המלחמה העולמית.
427. ווייסרוסישע וויסנשאפט אקאדעמיע. מינסק. אינסטיטוט פאר יידישער פראלעטארישער קולטור. ליטערארישער זאמלבוך. מינסק, ווייסרוסישע וויסנשאפט אקאדעמיע, 1934. 170 ע. [1] דף. 15 : 23.
- ליטעראטור וויסנשאפטלעכע סעריע. 5. — על המעטפת: פראגעס פון ליטעראטור מעטאדאלאגיע. — על המעטפת השמאלית שער גוסף ברוסית לבנה.
- התכן: י. בראנשטיין: מארקס אין ליטעראטור-קענטעניש. — י. גוסינאוו: ר. לוקסעמבורג וועגן קינסלערישער ליטעראטור. — ל. צארט: טראגיקס ליטעראטור מעטאדאלאגיע. — ד. קורלאנד: ביבליאגראפיש-קריטישער איבערויכט איבער דער ליטעראטור וועגן

מ. מארקיש. — י. סערעבריאני: צו דער טראבלעם פון אויגערופענעם "קיעווער פעריאד" אין דער יידישער נאך-אקטיאבערדיקער פאעזיע.

428. זאקאליק, צ. חבר יאזע בראף; ראמאן. ווארשע, (דרוק. "Pol"), 1934.
[11] ע. 14 : 20.

429. זשאבאטינסקי, זאב. שמשון דער נזיר; ראמאן. איבערזעצט פון רוסיש ישראל וואקס. (טייל 1). ווארשע, (דפוס Wojeikiewicz), 1934. [11], 175. ע. 16 : 24.
בראש השער: וו. זשאבאטינסקי. — את הספר במקורו הרוסי ואת התרגום הגרמני ראה ק. ס. שנה ה' ע' 238; ראה גם שנה ו' ע' 201, ח' ע' 241, י"ב ע' 355.

430. טאבאשניקאו, ב. דאניע; וספורים. כארקאו-קיעוו, מעלזכע-פארלאג פאר די נאציאנאלע מינדערהייטן אינאוסריר, 1934. [21] 78. ע. ציורים. 13 : 17.

431. יאנאווסקי, ישראל מלך. טראפנס אין ים; (לידער). ווארשע, מנורה, תרצ"ה. [2] דף, 64-3 ע. 14 : 20.
בראש השער: ישראל עמיאט [סעווראניס].

432. יאפע, מרדכי. אנטאלאגיע פון דער העברעאישער פאעזיע. ווילנע, ב. קלעצקי, 1935. 263 ע. 15 : 21.

ע' 3-49: תרגומים משירת ימי הביניים (ר"ש הנגיד, רשב"ג, ראב"ע, רמב"ע, ריה"ל, אחריו ועמנואל הרומי). — השאר תרגומים מהשירה החדשה: אד"ם, מיכל, יל"ג, ביאליק, טשרניחובסקי, שניאור, כהן, פייכמן, שמעונוביץ, שטיינברג, קצנלסון, רחל, שלונסקי, ליכטנבוים, דוגל, רמון ואחרים. — רשימת המתרגמים כוללת 20 שמות, ביניהם ביאליק ושניאור. התרגומים ברבם מאת מ. יאפע וי. י. שווארץ. — על המשוררים המתורגמים ועל יצירותיהם אין ידיעות פרט לתאריכי חייהם ובאורים קצרים אחדים.

433. כאריק, איזי. פוג פאליוס צו פאליוס; (שירים). מינסק, מלוזכהו פערלאג ווהירוסלאנד, יונגסעקטער, 1934. 61 ע. [11] דף, לחות-חכונה, ציורים. 13 : 18.
קינדער-בוכ.

434. הכהן, מרדכי בן הלל. אין טאמע-לשון; (געקליבענע שריפטן). ווילנע, (דפוס פראד-און האנדלס-קאמפ), 1935. [4] דף, 303 ע. 15 : 21.

התכן: מעשה'לעך פון מיינע אמאליקע יארן. — דעם זיידענס סוכה. — חנוכה מעשיות. — קארטיאזשניקעס. — א מלחמה-מעשה. — פעליעטאנען. — ארטיקלען: יידישע כלל-אספות. — דניאל מארדאוועווי. — כמעלניצקיס צייטן. — המחבר, מראשוני סופרי חבת ציון, אסף בספר זה (וגעזר ע"י פרסה-ארכיון של יו"א) חלק ממאמריו ופיליטוניו שפרסם בעתונות היודית: דער יוד, דער פריינד, דאס לעבן, בשנות 1901-1906. מלבד "מעשה'לך פון מיינע אמאליקע יארן" שדפס ראשונה ב 1927 בצוקונסט. — ע"י כל מאמר ופיליטון טומן מקום פרטומו הראשון וזמנו. — על השתתפותו ב-דער יוד וב-פריינד מספר המחבר בספרו "עולמי" כ' ג' 127, 171-176.

435. לעווין, שמואל. קעגן היסל; (ספורים). ווארשע, ח. כושאזא, 1935.
[II] דף, 129-5, [II] ק. 15 : 22.
436. נאדלער, ש. בעשיט-סימפאניע. ווארשע, נאדלער, 1933. 143,
[II] ק. 14 : 19.
המדורות: קארפאטן. — אזוי האט געזאגט דער בעל-שם-טוב. — צווישן חלמידים. —
און ס'איז געווען ווען דער שפילער האט געשטילט. — בעל.
סטודיא; ורבעון. ראה ע' 39.
437. סענאלאוויטש, ז[וסמאן]. פאר אייגעם; לידער. ווארשע, ח. כושאזע,
1935. 45 ק, [II] דף, 15 : 20.
438. פאנעל, דבורה. סאנקעקענען; לידער. ווארשע-לעסבערג, צושטיווער
1934. 69, [61] ק. 15 : 23.
439. פאז, אריה. האקנקרייך; א דראמע אין איין און צוואנציק
בילדער און א פארשפיל. ניו-יארק, "סינאל", (1935c). [41] דף, 11-22, [II] ק,
ציורים. 16 : 22. שער נוסף באנגליה.
- פאפיערניקאו, י. פאר סיר און פאר אלע. ראה ע' 32.
440. פלאטנער, אייזיק. א פאקטע וועגנ שניידער. מינסק, סעלזכע-
פארלאנ פונ וויסרוסלאנד, 1935. 105, [II] ק, [II] דף, 11 : 15.
441. פערלאוו, יצחק. פרונזא ווערדע; (שירים). ווארשע, קאנטורן, 1932.
102, [2] ק. 14 : 20.
442. צאנין, מ. פסקודאנים. אויף זוספיקער ערד; ראמאן. ווארשע,
שפרייזן, 1935. 186, [II] ק, [II] דף, 15 : 20. שער נוסף בפולנית.
443. צאנין, מ. פסקודאנים. וויזואט, לעבן!... נאוועלן. ווארשע,
שפרייזן, 1933. 117, [II] ק. 14 : 20. עס שער פולני כסוף הספר.
- צינבערג, י. געשיכטע פון דער ליטעראטור ביי יידן. כ' ו'. ראה ע' 93.
444. ראזענצווייג, א. דער ראדיקאלער פקריאד פונ פערעצעס שאפנ
(די יאנטעו בלעטלעך). טעקסט אויסוואל און ליטעראטור היסטארישער אריינ-
פיר פונ א. ראזענצווייג. כארקאוו קיעוו, סעלזכע פארלאנ פאר די נאציאנאלע
מינדערהייטן אין אומער, 1934. 186, [2] ק. 17 : 25.

(אלוקראינישע וויסנשאפטלעכע אקאדעמיע, אינסטיטוט פאר יידישער פראלעטארישער קולטור, טעקציע פאר ליטעראטור און קריטיק). — א. ראזענצווייג: פרץ און די "יאנסעווי-בלעטלעך". ליט.-היסטארישער אריינפיר (ע' 106-7). — טעקסט. — זוכצעטלעך און קאמענטארן.

445. רויזענבלאט, ה., פסקוודאנים. ליום; פארזעצונג פון „הרודעס". לאס אנגעלעס, יידישע קולטור געזעלשאפט, 1935. 135 ע. 15 : 23. שירים.

446. שבועות גרינס; צוזאמענגעשטעלט פון גראף קאלי. לאדז, (רפום J. Diamant, 1932. [8] ע, פורטרטים, ציורים. 24 : 31.

הוצאה חד פעמית. — העורך והמיל: L. Berman

447. שטערן, שמואל. פאעמעס פון רויטער מאסקווע; בלעטער פון צארן און קלעם. (Kaunas), „דער שטערן", (1932). 40 ע. 17 : 24.

בראש השער: ש. כוכב [פסקוודאנים]. שער נוסף בליטאית על ע' 2 של המעטפת. ה-אינהאלט — על ע' 3 של המעטפת.

448. שטערנבערג, יעקב. שטאט אין פראפיל; ליר און גראטעסק. באנד 1. בוקארעשט, די וואך, 1935. [1] דף, 319-5, [1] ע. 17 : 21.

המדורות: לאנדשאפט-כראניק. — שטאט אין פארפיל. — ליר און פסאלם אויף בארג. — מיט מיר און מיט אנדערע. — קאליברי. — בוקארעשט.

449. חלוש, פסקוודאנים. דער בונט; פון דעם לעבן פון די יידישע היינטיגעניקס אין די ווייט-מאונטענס. ווארשע, ה. בוזשוא, 1936. 288 ע. 13 : 20.

בראש השער: חלוש (איסר מוסעלעוויטש).

450. Roback, A[braham] A[aron]. I. L. Peretz, psychologist of literature. Cambridge, Mass., Sci-art publishers, 1935. 457 p., chart, facsim., pl., ports. 14 : 21.

המדורות: Biographical.—Psychographical.—Critical.—Psychological.

יח. ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים.

*451. Ash, Shalom. Pétersbourg; roman. Traduit de l'allemand par Alexandre Vialatte. Préface de Stefan Zweig. 6. ed. Paris, Grasset, 1933 (1934). 383 p. 16°.

*452. Ash, Shalom. Salvation; tr. by Willa and Erwin Muir. New York, Putnam, 1934. 332 p. 8°.

Eliot, G. Daniel Deronda. 32 ע' ראח

*453. **Ferber, Nat Joseph.** One happy Jew. New York, Farrar & Rinehart, 1934. 4 p.l., 3-308 p. 8°.

454. **Fuchs, Daniel.** Summer in Williamsburg; a novel. London, Constable, (1935). 2 p.l., 406, [1] p. 12 : 19.
מחיי הרובע היהודי בברוקלין.

455. **Gerritsen, Tiemen J. C.** Judith; tooneelspel in vijf bedrijven. Rotterdam, Nijgh & Van Ditmar, 1935. 91, [1] p. 14 : 20.

456. **Hermance, Louis.** Le fils du Juif errant. Paris, A. Fayard, c1934. 255 p. 12 : 18. =Le Livre populaire, 309.

457. **Landa, Mrs. Gertrude (Gordon).** Chykel-Michael, by Gertrude & M. J. Landa. London, D. Archer, (1935). 320 p. 13 : 19.

458. **Mann, Thomas.** Les histoires de Jacob (Die Geschichten Jaakobs); traduit de l'allemand par L. Vic. Paris, Gallimard, (c1935). 350 p. 12 : 19. = Mann, Thomas: Joseph et ses frères. I. את הספר במקורו ראה ק. ס. שנה י"א ע' 88. את התרגום האנגלי — שם ע' 485. את התרגום העברי לעיל ע' 24.

459. **Meissinger, Karl August.** Der Abenteurer Gottes; Roman. Mit einem Geleitwort von Selma Lagerlöf. Leipzig, E. P. Tal, 1935. 340, [1] p., maps. 13 : 22. סטור חנכ"י.

Möller, A. George Eliots Beschäftigung mit der Judenfrage. ראה ק' 87.

460. **Pallade, Maria S.** Numerus clausus; roman. Bucuresti, I. Hertz, (c1934). 223, [1] p. 12 : 19.

461. **Rosenthal, Fritz.** Das Mal der Sendung; der Lieder des ewigen Brunnens neue Folge. München, B. Heller, 1935. 73, [2] p. 15 : 23. בראש השער Fritz Rosenthal (Ben-Chorin). ע' 46—47: תרגום. אחרי מותי של ביאליק וסנסה לביאליק; ע' 43: זכור הרצל.

462. **Sackler, Harry.** Festival at Meron. New York, Covici, Friede, (c1935). 4 p.l., 3-424 p. 14 : 21.

463. **Strauss, Ludwig.** Land Israel; Gedichte. Berlin, Schocken Verlag, 1935. 71, [1] p. 12 : 20.
=Bücherei des Schocken Verlags, 41.

חקן: Landschaften: Jahresmitte. — Landschaften: Spätes und frühes Jahr.—Not und Hoffnung.

464. Veen, H. R. S. van der. Jewish characters in eighteenth century. English fiction and drama. Groningen, J. B. Wolters, 1935. 308 p., front. 16 : 25.

ביבליוגרפיה: ע' [291]-294.
Pt. I. The Prose-writers and the Jews: The early 18th century prose writers.—Smollett.—Richardson, Sterne, Goldsmith, Fanny Burney, and the late 18th century essayists. — Cumberland and the humanitarian movement.—Pt. II. The Dramatists and the Jews: "Love Triumphant".—"The Jew of Venice". — Hogarth's "A Harlot's Progress" and its influence. — "The Jerusalem Infirmary". — Macklin and his Love à la Mode". — Foote's social satires.—Sheridan.—Andrews and O'Keeffe.—Some unpublished plays.—Cumberland's Jew plays. — Morton's "Zorinski" and Franklin's "The Wandering Jew".—Further signs of the humanitarian movement in drama.—Conclusion.—Appendix. — Bibliography.

465. Wergeland, Henrik [Arnold]. Der Jude und Die Jüdin. Oslo, Omtvedts bokhandel, 1935. 143 p., pl. 15 : 22.
בהשתדלות המשורר הזה הותר ליהודים באמצע המאה הקודמת להשתקע בנורבגיה. שני השירים הנ"ל השמיעו הרבה על דעת הקהל בענין זה. הם תורגמו ע"י הרב י. שמואל מאוסלו.

466. Zara, Louis. Blessed is the man. London, Constable, (1935). 4 p.l., 3-542, [1] p. 13 : 20.
מחי היהודים בארצות הברית.
ראה ע' 94. Бетаръ. ביתר

467. Великовский, Иммануил. Тридцать дней и ночей Диего Пиреса на Мосту Святого Ангела. (Поэма в прозе.) Париж, Парабола, (1935.) 1 предв. л., 5—60, [7] стр. 13:19.
בראש השער הפסודונים של המחבר: Иммануил Рам.

יט. ספרות הנוער.

א בן י ש ו שן, א. פרשת חנכה. ע' 11.	ר י ד, מ. הנוה במדבר. ע' 30.
ה ג ר ד, ה. ר. בת מונטסומה. ע' 19.	שולץ, ג'. ה. בן שבט הנחשים. ע' 30.
ס ו ר ס ל, מ. מארעות דבון הקטן. ע' 20.	ת נ ג'ך. (לקוטים). ספורי המקרא לילדים.
מ ו ל ד ת נ ו, י'ד. ס'ויס"ה. ע' 24.	ע' 31.
פ י כ מן, י. יקטן בתל אביב. ע' 27.	— תורה (לקוטים). ספורי החמש לילדים.
ק ס ס נ ר, א. אמיל והבלשים. ע' 28.	ע' 31.
ק פ ת ה ס ס ר, מהדורה ב'. ע' 28.	— תורה (לקוטים). ספורי התורה. ע' 31.

468. קורנפלד, משה. חנכה בגולה ובארץ ישראל; מחזה לנערים בשלש מערכות. ניו יארק, היברו פאבלישינג קאמפאני, תרצ"ד. ע. 32 : 14. 20. מנוקד.

469. קרעפליאק, יעקב. יונגווארג; וספורים. צייכענונגען פון נאמע
קאלאווסקי. ניו יארק, סתנות, (1935). 190, 121 ק. 15 : 23.

*470. Hammer, Louis. And this is the Torah; a guide for
youth. Brooklyn, 'The readers' guide & library supply co., 1934.
xii, 63 p. 80.

ראה ק' 49. Prinz, J. Die Reiche Israel und Juda.

כ. חנוך והוראה.

ביאליק, ח. נ. דברים שבעל פה. ע' 14. פשוטות. ע' 9.
הד הגן. ע' 7. ירושלם. האוניברסיטה העברית.
הסתדרות העובדים. הועדה. עלון הידיעות. ע' 21.
הבין קבוצתית לשאלת הספול המשתף. ריגור. א. הוראת הכתיב. ע' 29.

471. הלוי משה. קרן ישראל מן ופרותיה; למלאת עשר שנים
להווסדה תרפ"ה-תרצ"ה. ניו יורק, קרן ישראל מן, תרצ"ה. 16 ק. פורטרט. 15 : 23.
הקרן הזאת נוסדה ע"י מן בתנאי שפירותיה יהיו מוקדשים לטיוע חמרי לסופרים
ולחוקרים עבריים וגם לספריות עבריות ולבתי-ספר עבריים.

472. דאס אידישע קינד; מאנאמליכער ארגאן פאר נאציאנאל-רעלי-
גיעזער דערציהונג. ניו יארק, פערעראציע פון ישיבות און תלמוד תורה'ס, 1934. 23 : 30.
עם מחלקה באנגלית, ולה שער מיוחד: The Jewish child.
העורך: פנחס רודאָי (פיני בעל-לשון). — גל' 1 יצא בניסן.

ראה ק' 32. Bialik, Ch. N. Die Hebräische Universität...

473. Calcutta. Elias Meyer free school and Talmud Torah.
Annual report, with names of subscribers and donors and class
and prize lists and receipts and disbursements for 1928. Calcutta,
Solomon press, 1929. 24p. 14 : 22.
בראש השנה: Elias Meyer free school and Talmud Torah. Late Jewish
free school, Talmud Torah.

474. Feldman, S[imhah] B[unem]. Stan i znaczenie Uniwer-
sytetu hebrajskiego w Jerozolimie. Warszawa, Towarzystwo przyjaciół
Uniwersytetu hebrajskiego w Jerozolimie, 1934. 11 p. 15 : 22.

מהמעספה.

ראה ק' 65. Kisch, G. Die Prager Universität und die Juden.

כא. ספרי למוד.

ברסלבסקי, מ. דפים לחשבון.	פרבולין, י. חיי הצמח בנסיגות. ע' 25.
זוטא, ח. א. ספרי התורה. ע' 19.	צ'ריקובר, א. היסטוריה כללית. ספר ע' 16.
חבסי, ב. מעין: ספר למוד. ע' 20.	קריאה בהיסטוריה כללית. ע' 28.
ילין, א. שער לשוננו. ע' 21.	ריגר, א. ספר הכתיב... ע' 29.
לויין, ג. ראשית דקדוק. ע' 22.	שיפמן, פ. תרומות. ע' 30.
מערבי, ד. סולפג'יו. ע' 25.	תנ"ך. (לקוטים). ספרי המקרא לילדים. ע' 31.

475. בכר, אברהם. קונטרס עקרי היחודות לצעורי ישראל בארצות הגולה. קבץ שעורי דת לתלמידים שהגיע פרקם להיות בר מצוה, מאת אברהם בכר וצחק... אלכסנדרוויץ, רפוס 5. פאלומבו, 5693. 37, 121, 23 ע, ציורים, מפה. 14 : 20.

מנוקד. בעברית ובצרפתית. — שער נוסף בצרפתית:
Éléments et préceptes d'instruction juive, par A. I. Béhar.

476. בכרך, קלמן. עולם; ספר למוד למתחילים אחר למוד הקראה על פי ספרי היסטוריה, מאת קלמן בכרך. חמשה שירים מאת ברוך כצנלסון, מציור ע"י צבי קרוקמן. (נוו יורק), אילת, (1934). II דף, 8, 85, III ע. 14 : 22. מנוקד.

477. גומקבסקי, יעקב. קורות עם עולם. ספר א', חוברת ב'ג'. לאדן, מסורה, תרצ"ג. 112-1491 ע. 14 : 21. מהמעטפות. מנוקדות. את הקודמת ראה ק. ס. שנה י' ע' 487.

478. גולדמן, מ[שה]. נטיות הפעלים והשמות; עשרים לוחות ערוכים בירי דיר מ. גולדמן. ברלין-שרלוטנבורג / תל אביב, שפתנו, (1934). 16 ע, XX לוחות בתוך חיק. 18 : 25.

479. ג'ינרשן, י. מקראה לשנת הלמודים השניה. ספר למוד השפה והכתיב. הוצאה בשביל פולניה. (ציורי הפנים: צ. מ. שוש. את השער ציר ת. גולדברג). ורשה תל אביב, א. גימלין, תרצ"ג. 128 ע, ציורים. 19 : 26.

480. ינקילבסקי, א. דיני ישראל; ספר למוד הדת המעשית למחלקות הגבוהות של בית הספר העסטי ולמחלקות הנמוכות של בית הספר התיכוני. נערך ע"י א. ינקילבסקי, ות. גבינט... בהשתתפות ז. זולברפניג... לודן, החברה לימוד בתי ספר עברים בלודן, תרצ"ה. [4] דף, 136-137 ע. 17 : 24. כל מנוקד.

481. פרידמן, פיליפ. קורות היהודים בתקופה החדשה, סהמחפכה הצרפתית עד הסלחמה העולמית. בשביל בתי הספר. לודו, הקואופרטיב של קהלת התלמידים על יד הגמנסיה העברית השניה לנערים, תרצ"ד. 88 ע. 24:17.
בראש הספר הודבק דף מיוחד המכיל את לוח התקונים. שער נוסף בפולנית:
Filip Friedman : Zarys nowoczesnej historii Żydów...
482. שטנגל, מ. עברו אנכי; ספר אלף בית לילדי העברים בציונים...
מאת מ. שטנגל... ווינה, י. בעלף, תרצ"א. 55, [1] ע. 19:24.
שער נוסף בגרמנית: M. Stengel. Iwri onauch, illustrierte hebräische Fibel.
483. שמואלביץ, ר.; י. 5. גירשט. לשון עבר. חלק א"ב. 2 כרכים.
לודו, ססורה, תרצ"ד. 80; 132, [2] ע. 17:24.
על המעטפת השמאלית שער נוסף בפולנית. — מנוקד.
התכן: חלק א: אלף בית מציר לראשית למוד הקריאה והכתיבה העברית.
חלק ב: ספר למוד לדקדוק, לקריאה ולכתיבה עברית.
484. ארלעאן, יהודה לייב. יידיש לעבן; לערן-בוך פאר יהדות ומאתו יהודה לייב ארלעאן נואלכסנדר זושא פרידמאן. ערשטער טייל, צווייט שול-יאר. 2. אויפל. ווארשע, (דפוס Grafia), תרצ"ג. [1] דף VI, 128 ע. 15:22.
הוצאה א' ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 225.
485. בן-אורי, א.. פסעווראנים. העברעאיש פאר אלע; אן אריגינעל זעלבסטלערנבוך. ספרדישע אויסשפראך. העברעאיש-יידיש ווערמערביכל. ווארשע, ספר, תרצ"ד 1933. 96 ע. 20:13.
486. בערלינער, נטע. יידיש לשון; צונויפגעשטעלט דורך נטע בערלינער און אליעזר שרגלער און ארויסגעגעבן דורך אליעזר גרשון פרידנזאן.
באנד 2. לאדזש, בית יעקב, תרצ"ג. 143, [1] ע. ציורים. 17:23.
את הקודם ראה ק. ס. שנה י' ע' 488.
- קעלער, ח. לערן אראכיש. ראה ק' 32.
487. רודאי, פנחס. אונזער תורה און אונזערע שענסטע אנדות פאר שול און חוץ. טייל 1-5, כ"ד כרכים. ניו יארק, היכרו פאבלישינג קאמפאני.
1935. X, 181; VIII, 200; IX, 181; X, 181 ע. 13:20.
בראש השער: פנחס רודאי (פיני בעל-לשון). כך ב' כולל שמות-ויקרא.
Goldmann, M. Hebräisch. 34. ראה ק'
Morris, N. Hebräisch. 35. ראה ק' a Hebrew textbook; הנקרא Morris, N.

כב. ספרי מדע כלליים בעברית.

א הרנובה, מ. ההגינה של חיי האשה. ע' 12.
 ארמסטרונג, ה. ק. בן-סעוד שליט ערב. ע' 14.
 אשכלי, א. ז. חבש. ע' 14.
 בן-אמתי, י. תורת המדינה הכללית. ע' 15.
 לוק, ג'. מסה על שכל האדם. ע' 23.
 פריד, ז. למה מלחמה? ע' 27.
 קטקוביץ, י. המדע והדת. ע' 28.
 קנט, ע. הקדמות לכל מטפיסיקה. ע' 28.
 שאו, ג'. ב. מורה-דרך לאשה המשכלת... ע' 30.

488. שפינוזה, ברוך. השתלמות שכל האדם. מתרגם לעברית מאת יצחק בן מאיר מרגליות. בצרוף שלש תמונות. ורשה, מ. ערליכמאן, תרצ"ה.
 ע. 14 : 20. סטיריאויס ע"פ הוצאת תרג"ג.

489. שפירא, חוה. ת. ג. פפריק; חייו ותורתו. (פראג, חברית העברית, תרצ"ה). [1] דף, 57-5, [1] ע, פורטרט. 12 : 17.
 על ע' ב' של המעטפת שער נוסף בצ'כית. ע' 43-57: מסריק והיהדות.

490. שרושבסקי, וצל'ב. מרשק יוזף פולסודסקי; תולדות חייו... תרגם לעברית... מארק אש, בצרוף מבואות מאת נתום סוקולוב, מאיר בלכין והתורגמן. סטניסלבוב, אגודת היהודים לוחמי חרות פולניה, תרצ"ה. xxiv ע, [1] דף, 77-5, [1] ע, פורטרטים, פקסימיל. 15 : 19.

שער נוסף בפולנית: Wacław Sieroszewski: Marszałek Józef Piłsudski:

מאמרים והקורות

על שני כתבייד

מאת

שאול ליכרמן

א. גליונות המיוחסים לר' בצלאל אשכנזי

אחד מן החכמים הגדולים ביותר של המאה השש עשרה שהצטיינו גם בבקורת הנוסחאות היה בלי שום ספק ר' בצלאל אשכנזי. חוץ מן המפרים החשובים שלו שנדפסו מיוחסים לו גם הגהות בכ"י על הירושלמי⁽¹⁾ (הבבלי⁽²⁾) פיה"ט להרמב"ם⁽³⁾ ופירוש הרי"ש משנץ למשנה⁽⁴⁾. מוכן ומבקי הרב שיחסו לאדם גדול זה הגהות בקרתיות מהסין המוכתר, כי הוא באמת היה החכם המתאים להוציא הגהות מסוג זה. אבל עכשיו נתברר לי ע"פ מקרה מוצלח שחלק מן ההגהות מיוחסות אליו בטעות, ושם באמת לאחד מגדולי ישראל שחי בזמן קרוב לר"ב אשכנזי (אולי אחד מתלמידיו) שהיה בקיא נפלא בכל ענפי הספרות התלמודית: תוספתא, ירושלמי, בבלי, מדרשי הלכה ואגדה, קבלה וראשונים בדפוסים וכ"י, ויתברר לנו ג"כ שהוא כתב הגהות רבות על חלק גדול מהספרים הנ"ל. מפלאו ביותר הוא אופן העבודה הסצטיינת כשיטתה ובדיוקה, עבודה שקושה רשם כאילו יצאה מתחת ידי איש מדע מודרני מן המדרגה הראשונה, כפי שנראה להלן. עניין זה נתגלה לי בהיסח הדעת. בחדש יולי ש. ז. קנה בית מסה"ס בסכרנר ווהרטן ירושלים (מספרית המנוח י. בונדי) כרך גדול שהכיל 5 ספרים: שאילתות, מכילתא, שבלי הלקט, פסיקתא זוטרתי, מדרש תהלים, משלי שמואל — כולם דפוס בוסברגו ש"ו (המכילתא ש"ה). המכילתא, המדרשים והפסיקתא זוטרתי מכוסים כולם הגהות מרוכות בין השורות ובגליונות (למעלה, למטה וסן הצד), כשבלי הלקט ההגהות הן רק עד דף ו' ובשאילתות אין שום הגהות. ההגהות בכל הספרים הן בכ"י אחד ואין שום ספק שיצאו מידי חכם אחד. גם שיטת העבודה היא אחת בכל הספרים והיינו בקורת הנוסח ע"פ כ"י, ראשונים דפוס

(1) עיין פרומקין תולדות חכמי ירושלים ח"א עמ' 118 (ירושלים תרפ"ח).

(2) עיין מ"ש ר"א אפשטיין בשהי לכבוד שפרינשניידר בחלק הגרמני עמ' 141 ואילך ועי"ש ביחוד בעמ' 142 הערה 2. ועיין מ"ש פרוש. ר"א מרכס בשהי לכבוד הופמן עמ' 370. ד"ר י. יואל רשימות כתה"י העבריים בביה"ס הלאומי וכו' עמ' 10, 99-95.NN.

(3) עיין מ"ש פרוש. ר"א מרכס בהצופה האנגלי מהד' חדשה ח"ב עמ' 268 ועיין מ"ש להלן.

(4) עיין אהל דוד (רשימת כ"י ששון) ח"א עמ' 106.

וכ"י, ומקבילות ברפוס וכ"י. אבל יש לציון כי במדרשים השינויים הם ברובם ע"פ כ"י ורק לפעמים מצוין לראשונים ומקבילות, המכילתא מלאה ציונים לראשונים ומקבילות, ובפסו"ז ההגהות הם ברובם ע"פ כ"י ומקבילות. המגיה השתמש בכמה כ"י, שכן הוא כותב במדרש תהלים י"ז, מ"ז ע"א, ד"ה דבר אחר תפלה לעני: „בכ"ל ספרי כ"י ליתא עד המזמור האחר", ובאמת אין שום הגהות מהמחבר עד המזמור האחר, וכן בסוף מזמור ל', כ"ה ע"ב הוא מזכיר את „כל ספרי כ"י. כמו כן במשלי ל"א, ע"ה רע"ד, ד"ה חודו לה' כי טוב, הוא כותב: בספרי כתיבת יד שבידו בקצת נמצא זה ובקצתם אינו ואין לו שייכות וחבור כאן. המגיה כנראה היה דיוקן גדול בתאורו וכ"ה כותב במ"ת כ"ב, כ"ב ע"א, ד"ה שבטך אלו הויסורין: „בקצת ספרי כ"י אינו ובקצת כתבו ומחקו אבל לקטן איתא, וכן בפרק קי"ח, מ"ט ע"ד שו" 10, לכך נאמר כי אמילם, הוא מעיר: ע"כ לא מצאתי יותר כ"י. ובאמת משם ואילך עד סוף מדרש תהלים מועטות הן ההגהות וכמעט לפני כולן כתוב: ג"ל (— נראה ל').

במקום שגם בכ"י לא היו הגרסאות שוות או שהמגיה לא רצה להכריע ביניהן הוא כנראה סימן את השינויים בדי"ה: ס"א. והגהות ע"פ ס"א מרובות בכל הספרים הנ"ל. באופן כללי אפשר לאמר שלמגיה היו כ"י מוכתרים של המדרשים, כי נמצאו שם הרבה גרסאות משובחות והוספות שאינם גם בכ"י שהיו לפניו בוכר. ביחוד מצטיין בזה מדרש משלי שיש בו הרבה הוספות שאינם גם בהוצ' בוכר. כמו כן חשוכות מאד הן הגהות המחבר לפס"ז, כי לפי דבריו בוכר במכוא ס"י ו"ב, ל' ע"א (ועוד"ש ס"י י"ג, ל"א ע"א) אין אף כ"י אחד בעולם המכיר את כל ח"ב של הפס"ז בשלמות. ולפני המגיה היה גם מן הפסיקתא כמה כ"י כמו שהוא מזכיר מפורש בפרש' מצורע כ"א ע"ב. מן ההגהות שלו אנו רואים שההוצאה שלנו לקתה בכמה חסרונות. החסרון הגדול ביותר נמצא ב' ברכה צ"ב ע"א (הוצ' הראים ס"ה ע"א): הניח ארץ ד' מאות אמה על ה' מאות אמה רושנה של ירחו ותרז לבני ירחו מביקים עליהם רחמים שרציתו. ואין לזה שום מובן, אבל כנראה נשטט לפנינו דף שלם, והשלימו המגיה על הגליונות. יש להצטער שהכורך התך קצת את הגליונות למעלה, למטה וכן הצד ואנו משלים בסוגרים (ע"פ המפרי, מפרשי התורה, ופס"ז במקבילות) את המקומות החתוכים¹). מפני צמצום המקום אינני כותב הערות, והמעין ימצא את המקבילות במפרי ומפרשי התורה. וכ"ה שם:

רושנה של ירחו לבני² וינרב כן רכב חלק בראש והיו אוכלים אותה ד' מאות ומ' שנה שני ויהי כשמונים שנה וד' מאות שנה לצאת בני ישראל מארץ מצרים

(1) במקום שאפשר להשלים בשני אופנים אני מסמן בנקודות.

(2) המלה יתרו שברפוס נמחקת ובמקומה נשלטה בגליון כל ההשפחה.

ויכן שלמה את הבית לה' (1) צא מהם ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר נשאר
ת"ם וכששרתה שכינה בחלקו של בנימן עמדו לפניו אותה מלפניהם שני ובני
קני חותן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה מדבר יהודה אשר בנגב (ועד)
וילך וישב את העם הלכו להם אצל יעבץ ללמוד תורה הוא היה עתניאל בן
קנז דכתיב ויקן דוד את הגורן ואת הבקר ככסף שקלים חמשים ובמקום אחר
אומר ויתן דוד לארנן במקום שקלי זהב משקל שש מאות מולדן שכינס מכל
שבטי ישראל מכל שבט ושבט חמשים שקלים של זהב שהם ת"ר ט"ב שבטים
וחמשים של כסף נתן משלו נמצאו שני המקראות קיימים. ד"א מפני מה זכה
בנימן להיות שכינה בחלקו שכל השבטים נולדו ח"ל ובנימן נולד בארץ. ד"א
מפני מה זכה בנימן להיות שכינה בחלקו לפי שהיה קטן מכלל השבטים
והיה יעקב אבינו יוצא ונכנס... ונשען עליו אמר (הקב"ה) במקום שסך... את
ידיו שם (משרת) שכינתו לכך נאמר וכן כתיבו שוכן. ד"א מפני מה זכה
בנימן להיות (השכינה) בחלקו שכל השבטים היו במכירתו (של) יוסף ובנימן
לא היה חוזר בנימן אחר לוי שבתחילה הברית את שבט הלוי ל... ואח"כ
בירושל'... שהיתה בית הבחירה בחלק של בנימן: (פסקא). וליוסף אמר מבורכת
ה' ארצו מלמד שארצו של יוסף מבורכת מכלל הארצות. ממנו שמים מל
שיוחא המל מצוי שם ובכלל שעה ומתהו רובצתו תחת שתהא מרובצתו
במעינות וכן יעקב אבינו אומר בן (פרת) יוסף בן פורת (ע"ל) עין: פסקא:
ומסגרת תבואות ששם ומגיד שפתוחה להם (שארין) לך פירות מתוקים בעולם
אלא הרואין את החמה ומסגרת גרש ירחים שפתוחה ללבנה שהלכנה מ... את
המגדים. וראש הררי קדם מלמד שהררי יוסף קודמין להררי מוקרש והררי
מקרש קודמין להררי ארץ ישראל ומסגרת נבעות (עולם) מלמד שאבי ואמהות
קרוין הרים וגו' וכהיא מדג על (ההרים) מקפץ על הגבעות ולחלן הוא אומר
ברכות איך נברו על ברכות הוריו עד תאות נבעות ועולם אלו הם ברכת
אבות ואמהות לכך נאמר ראש הררי קדם מברכות שנתברכו הרי קדם
אלו (האבות) ומסגרת נבעות (עולם) אלו ברכות שנתברכו האמהות: פסקא
ומסגרת ארץ ומלואה מלמד שארצו (של) יוסף אין צריך (כלום) חוץ ממנה
והיא מלאה ואינה (חסירה) כל ברכת רשבי אומר אדם מסמך סופינה בחלקו
של יוסף (ואין) צריך כלום (חוץ) ממנה שלא היתה חסירה כלום. ורצון שכי
מנה שעשה רצון חי העולמים שנגלה למשה בסנה. תבאנה לראש יוסף הוא
בא בראש בתחילה שני כי למחיה שלחני אלהים לפניכם והוא יבא בראש
לעתיד לבא. ולקדקד נזיר אחיו לקדקד מר שריקוהו אחיו ועשוהו נזיר מהם
וכן מצינו שאמר בני יוסף ליהושע (יהושע י"ז י"ד עייש בפסוק) נתתי לך

(1) כ"א פ"ג א' ע"ש בפסוק.

נחלה גורל אחד וחלק אחד ואני עם רב עד אשר עד כה ברכני ה' למה אמר
עד עד שני פעמים אחד בברכת יעקב ואחד בברכת משה: פוסקא בכור שורו
הדר לו זה נאמר על יהושע בן נון שבא מיוסף מלמד שהוד נתן לו למשה
והדר ליהושע שאילו ניתן הוד ליהושע ולא היה העולם יכול לעמוד בו. וקרני
ראם קרניו. שור כחו רב כמו שנאמר ורב תבואות בכח שור אבל אין קרנותיו
נאות ולכך נאמר וקרני ראם קרניו שהראם קרנותיו נאות והן חדודות וארוכות
כמו חרב פיפיות נאות ביותר וכן דוד אומר ומוקרניו ראמים עניתני (תהלים
כ"ב כ"ב) שיש להם אימה יתירה כך היה יהושע בכור גבורי בני אפרים וניתן
לו כח השור וקרניו של ראם. בהם עמים ונגה יחדו אפסי ארץ מלמד שכיבוש
יהושע מלכים שהיו שולטים מסוף העולם ועד סופו שאותם שלשים מלכים
והיו שולטים מסוף העולם ועד סופו והיו שולטים בא"י לפי שכל מלך שלא
היו לו שלטונות בא"י לא היתה מלכותו חשובה (צ"ל: חשובה) כלום וגירויחו
היתה אדרתו של מלך בכל שני אדרת שנער אחת טובה (יהושע ז' כ"א). והם
רבבות אפרים מלמד שהיו הכנעניים עשירים ביותר וכה"א ויאמר אדוני בוק
שבעים מלכים וגו' (שופטים א' ז') והם אלפי מנשה מלמד שאין מפורש לנו
רובי עם שהרג יהושע בכנעניים וכן אתה מוצא בזה וצ"ל מנע בקרקר ומחניהם
עמם כחמשה עשר אלף כל הנותרים מכל מחנות בני קדמו והנפלים מאה
ועשרים אלף איש (שופטים ח' י') הכל קל"ה אלף לכך נא' והם רבבות אפרים
והם אלפי מנשה. נאמר (רבבות) אפרים על יהושע שבא מאפרים וכה"א ואולם
אחיו) הקטון יגדל ממנו וזרעו יהיה מלא והגוים כמו כי אמילם (עיון בדבריו
רבינו בבראשית מ"ח י"ט). והם אלפי מנשה זה גדעון שני בו ויאמר אליו במה
אושיע את ישראל הנה אלפי הדל במנש' ואנכי הצעיר ובבולת אבן. ולזבולון
אמר שמח זבולון אמרו רבותינו ז"ל מאי דכתי' ומקצה אחיו לקח חמשה אנשים
וגו' (בראשית מ"ז ב') ולא נתפרשו שמותן וזה אחד ומהם שנכפלו שמותם
בפרשת וזאת הברכה מלמד שהיה זבולון לוקח סחורות ומוכר לגוים ולוקח מן
הגוים ומוכר לאחיו (והוא) שמח בצאתו ובבאו. ויששכר באהליך מלמד ששכמו
של יששכר נשתבח בדבריו תורה וכה"א ומכני יששכר יודעי בינה (דה"א א' י"ב
ל"ב) וגו' אלו ר"ל ראשי סגדריאות וכל אחיהם על פיהם שהיו מסכרמין הלכה
כמותן וכן יעקב אבינו משתבח אותו שני וירא מנוחה וכו' טוב) (בראשית מ"ט
מ"ז) אין מנוחה אלא רוח הקדש שני ותנח עליהם הרוח (בסדר ר"א כ"ז) כי
טוב זו תורה שני כי לקח טוב (משלי ד' ב'). ואת הארץ כי נעמה (בראשית
שם) כענין כי נקי וכו' תשמרם בבטן (משלי כ"ב י"ח) ויט שכמו למבול

(1) שמנה מלים האחרונות חתוכות מלמטה, אבל ע"פ שרידי החלקים מלמעלה נ"ל
ברור לקרוא כמו שהעתקתי.

בענין אלופינו מסובלים. ויהי למס עובד שהיו מעלין מס על האומות לעבדם ולפיו שהיו בני זבולון מביאין ונותנין בתוך פיהם של בני יששכר הקדומו הכתוב לפני יששכר שנאמר ולזבולון ואמר שמח זבולון בצאתך שכני זבולון היו יוצאין לדרך ובני יששכר היו מבקשים עליהם רחמים שיצליהו.

חזן מחסרון זה ישנן כמה השמטות בפס"ז שלפנינו. כן נשטמו לפנינו בפרש' כי תצא נוסח שמר שלוחות לקידושין, לגיטין וכתובת יכמין, וכ"ז נשלם על הגליון, כיוצא בזה מרוכות השמטות בפרשת התוכחה בכי תבא, ביניהן פסקא שנשמטה בוודאי ע"י הצינזור: והיית לזעזע לכל מסלכות הארץ זו ישו הנוצרי ומחסר שכולם מקנאין את ישראל ברתיהם. המניה השלים בכמה פרשיות גם את הסיומים. לדוגמא בסיפ ויקרא: נשלמה פרשת ויקרא. תהלה לנאור בגבורה. בסיפ צו: נשלמה פרשת צו את אהרן תהלה לאל ראשון ואחרון. וכ"ה, וכ"ה. בסוף הספר הוסיף: נשלם ספר ואלה הדברים בעזרת אלהים אשר ברא העולם בעשרה מאמרים ונשלם מדרש לקח טוב הנקרא פסיקתא אשר חיבר הרב הגדול רבינו טוביה בן הרב רבי אליעזר הגדול וצי"ל בשנת ארבעת אלפים ותתנ"ז ליצירה אלף וכ"ט לחורבן בית שני י"ב לסתזור רניו. ועיין במבואו של בוכר סי' ז' עמ' 24 ועמ' 26 שהסיק: יש לשער בצדק שהמחבר כתב ספרו בשנת ד"א תתנ"ז.

מובן הדבר שחזן סן השלמות ישנן כספרנו כמה וכמה גירסאות טובות, ובפרט במקומות הקשים. כן לדוגמא בפרש' ויקרא ח' ע"ג (הוצ' הרא"ם סוף עמ' 34): אם' להו הנחו סמראיה וודי רוח שלי, ואין לזה שום מובן, אבל בכ"י היה לפני המניה: אם' ליה הנחו סמראי הוו פו' (ה"פ) נשתבשה ל"ד" לפנינו והסופר משך את ה"ו" לפניו ואת ה"ה" לאחריה) הריח שלי, (רכינו פירש סמרא מלשון שכה, עיין ערוך סמר ג') וזו בלי ספק הגירסא הנכונה.

וכן במקום הירוש' בפ' צו ו' ע"א (הוצ' הרא"ם עמ' 40) הוא גורם: שאינו לא יגיל ולא יגע"ל אלא יגיל כמו שאמרו רבותינו בתוי"כ וכו' ואם נקבע ביגל צריכין אנו לקבוע ההלכה כח"ט ש (ע"י הוספת המלה "ההלכה" נופלת ה"ב" סן הסימן, אבל מסופקני אם הו' כן בכ"י לפני המניה, ואולי זהו תיקון שלו, אע"פ שבמקרים אלו הוא מוסיף: נ"ל) תמיד מוסיף שבת וכו' אלא תמי"ש עיקר ויגיל עיקר. לעומת זה נשארו בלי תקון הדברים להלן: והתלמו' הוסיף כו"ז ואינם עיקר, וכאן בוודאי צ"ל: הוסיף כ"ז. (כ"ז, ו'). ועיין מ"ש על מקום זה שיר' בכרם חסד ש"ז עמ' 102 ורי"ם פינ"ם בהכרמל החדש ש"א עמ' 29 ואין צורך בניתוח הקשה של פינ"ם והעיקר הוא כגירסתנו, וכן בערך הגיה גם שיר'. ועיין דק"ם מנחות עמ' 126.

כמו שאמרנו כבר, הרבה המניה להשתמש גם בפירמאות הראשונים, והוא

מוזכר בעיקר את הראשונים שנדפסו במאה השלישית וחצי הרביעית לאלף הששי, אבל מביא גם הרבה ספרים כ"י. כן במכילתא ט' סע"ב: "וכשכלי חלקט כ"י דף ע"ה אסר תירץ אחר" וכו'. שם ע"ג נ' הוא מעתיק מפיו מסידורים כ"י, שם י"ב ע"א הוא מעתיק פיסקא גדולה ומוסיף: עכ"ל פ"י כ"י על פרקי אבות. שם י"ז סע"ג: ועיין שם (בפירושו של קלף. וכן הוא מוזכר גליונות רש"י במכילתא כ"ח ע"ב וע"ג ועוד וכן בכ"ס מוזכר ראשונים כ"י. מעניין הוא שהמגיה ציין לראשונים לא רק במקרה שהביאו את הפיסקאות בשונויים אלא אפילו במקומות שהעתיקו כג"י הדפוס, כן, לדוגמא, במדרש משלי ל', ע"ב ע"ד ד"ח: דברי אגור אלו דבריו של שלמה שאגר חלציו לחכמה וכו'. הוא מציין: בכד הקסחו) אית' כדפוס. וכן בסוף מדרש משלי הוא מציין לדרשות אבן שועיב פ' וארא (עו"ש בדפוס קראקא כ"ב ע"א) ורכינו כחיו בנצבים בפסוק על אויבך ועל שונאך (עו"ש כ"ו ש"ד דף ר"ג ע"א) שמביאים מדרשם אחרים לפרק ל' שאינם כלל לפנינו. יש לציין שהמגיה, כנראה, לא ראה סה"ס להרמב"ם (אע"פ שמזכיר את היר החזקה כמה פעמים) והשינויים מהמכילתא שישנם בספר המצות להרמב"ם הוא מביא בכתר תורה! (ל' דוד ויטל, קושטא רצ"ו). כלומר הוא מציין כמה פעמים לכתר תורה, ובאמת פיסקת המכילתא שם היא העתקה פשוטה מסה"ס להרמב"ם.

ממכילתא דרשב"י לא ידע המגיה וחשב את הפיסקאות ממכילתא דרשב"י המובאות בכתר תורה (=סה"ס להרמב"ם) למכילתא שלנו, וכן ציין כמה פעמים לפיסקאות המכילתא המובאות בספר עבודת הקודש לר"ם ך' גבאי ולא הברור כ"ן מכילתא דרשב"י ומכילתא שלנו. (הפיסקאות של המכילתא דרשב"י בעבודת הקודש לקוחות מספרי ר' טודרוס אבולעפיה).

גולת הכותרת של החכם המגיה הם הציונים למקבילות. בקיאותו בספרי התורה שבע"פ היא מפליאה מאד. הוא מציין למקבילות בתוספתא, מדרשי הלכה, אבות דר"ן, סדר עולם, מגילת תענית, בריתא דמלאכת המשכן, שני התלמודים, רבות, פסיקתאות (כ"י), תנחומא דפוס וכו', מס' סופרים, תנא דבי אליהו, זוהר ועוד. דוגמא לבקיאותו בירושלמי יכולים לשמש לנו ציונים אלו. במס' דפיסחא פ"א, ה' ע"ד: ולקחתם לכם אגודת אוזב וכו' פורט אני כל לקיחות שבתורה שאינם אלא אגודות, הוא מציין: בירושלמי בופ"ק דיומא משמע ודאגידה דהכא אינה ומעזב ובגלובל מועזב הלכה א'. דברים אלו נאמרו בירושלמי יומא רפ"א דרך אגב ואף אחד מספרשי המכילתא האחרונים לא הרגישו בירושלמי זה. שם פ"ח, ט' ע"ב: מכאן אמרו מצות פרייה קודמת למצות עריפה, הוא מציין: ובירושלמי בפרק כל שנעתו סוף הלכה א' אם חומית את האדם מיתתו כמה

(1) עו"ש ערך: ססח (הראשון) ד"ק ס' ע"א, ד"ו ג"ז רע"א.

בעריפה אלו במקילה. וכל הדברים האלו נאסרו בירושלמי דרך אנב ולא במקום העיקרי. ובכל זאת לא נעלמו מעיני הגאון המנהיג, וכבקיאותו בירושלמי כן היא בקיאותו בשאר ספרי התורה שבכתב. אסתפק בזוגמא אחת לאופן ציוניו. במס' דעמלק פ"א, כ"א ע"א לה' דברים שאין להם הכרע הוא מצוין: בב"ר בפע"ח בפרשה ותצא דינה ובש"ר בפ"ט חולק על זה ובבב"ריתא דמלאכת המשכן ובאבות דרבי נתן בפמ"ו וכתו' ע"ז דף ל"ה ומדרש חזית בפסוק כי טובים דוריד מיון. וכן דרכו לציון בכמה וכמה מקומות.

ומעניין הוא שהגאון המנהיג לא הסתפק רק בשאלות הלכה ואגדה אלא שם לב גם לענייני מקומות בא"י. כן במס' רבחורש פ"א, כ"ג ע"ג: כבר היה רבן יוחנן בן זכאי עולה למעון יחודה וכו' הוא מאריך ומוכיח שהיתה עיר בשם זה גם בגליל ומביא כמה מקומות כן בירושלמי וכן המדרשים המוכיחים שעיר מעון היתה בגליל.

ע"פ מקרה מוצלח נתגלה כי המנהיג כתב הגהות ממין זה גם על הבבלי. ד"ר י. יואל ראה את הספר הזה בידי ואמר שנדמה לו כי בספרי' הגאומית ישנן גמרות עם הגהות באותו כ"י. הבאתי את הכרך לספריה ונוכחתי באמיתות הדבר בלי שום ספק ופקפוק, כי כאשר מקיפום את גליונות שני הספרים נדמה כי האחד הוא המשיך ישר בן השני: אותו הכתב, אותו הדיו ואותן הצורות הטיפוסיות.

ההגהות לגמרות היו מיוחדות לר"ב אשכנזי (עיון י. יואל רשימת כתה"י העברים בביתם הראונו וכו' עמ' 95-99, 19), אבל ההגהות בספרים שלנו הם בוודאי אינן לר"ב אשכנזי, כי במסכתא מס' רבחורש פ"א, כ"ג ע"ג: תחת אשר לא עבדת את ה' אלקיך באהבה ועבדת את אויביך בשנאה וכו', הוא מצוין: ובתנא דבי אליהו זוטא דף ס' פ"ז ספורש תחת אשר לא עבדת. (דרך אנב גם כאן עולה המנהיג על המפרשים החדשים שלא ציינו למקבילה כמ"א זוטא). ציון זה דף ס' מתאים לסדר אליהו דפוס וויניציאה שנית, ובשנה זו בוודאי לא היה כבר ר"ב אשכנזי בחיים. (1) ומכילא יוצא שגם ההגהות בגמרות מיוחדות אליו במקום.

כמו כן, כנראה, מיוחדות אליו במקום ההגהות שבבב"ר להרכנים בגיוראק (עיון לעיל עמ' 105 הערה 3) כי בהגהה למלא"ש נגעים פ"ח מס"ז ספורש שריב לא הניה אלא מס' כלים וקצת פרקים מס' אהלות. המנהיג שלנו כתב ג"כ הגהות למדרש רבה, כמו שמוכר מפורש במכילתא, י"ט ע"ד: עיון מה שכתבתי בהרכות בשם התו' בפסוק ויכרך אלקי את יום

(1) רחוק הוא בעיני להניח שיש כאן מקרה בעלמא, שדפי הכ"י (מחרנו רגיל לציון גם לדפים עפ"י כ"י) והדפוס היו מתאימים.

השביעי וכו'. וכן כתב הגהות לספרו של ר' אליהו מורחזי על התורה, כמו שמוכר בפירוש במכילתא כ"ג סע"א: עיין ברש"י וכן מה שכתבתי במורחזי; שם ל' ע"ג: ועיין מה שכתבתי ובמורחזי דף צ"ה.

הגאון הסג"ה התעסק גם בקבלה, כי כל הדף החלק של סוף מדרש משלי (הצד השני) כתוב בכ"י הסג"ה בענייני קבלה. וכן מרכה הוא להשתמש בהגהותיו בוותר ובכ"י לקבלה.

ועכשיו נשאלת השאלה, מי היה הגאון המבקר הנפלא שחי לא יאוחר מסוף המאה הרביעית לאלף הששי (כפי שרואים ע"פ הכ"י וע"פ הספרים שהוא מביא) שהיה בקיא בכל ספרות התורה שבע"פ, התעסק בקבלה, והיה מחונן בחוש בקורת נפלא? קרוב לוודאי אצלי שנמצאים בספריות שאר הספרים שכתב עליהם הגהות וכדאי וראוי הוא הדבר שיהפשו ויחטטו בהם אולי יתגלה לנו שם האיש הגדול הזה. כי גם בספרנו אנו נמצא רמז למחבר, והיינו במכילתא, ח' ע"ב ישנה הגהה ארוכה המסתיימת: מפי מורי מהר"ר... מצאתי. במקום הנקודות היה השם, וכורך הספר חתך את הגליון!

מיותר הוא להוסיף שמן הראוי הוא להוציא לאור את כל ההגהות שישנן לפנינו (שיחזיקו כמה גליונות דפוס) שיעשירו את החכמה והמדע ויעזרו בהרבה למחקר המכילתא, המדרשים והפסוקים.

ב. רישב"א למסכת שבועות

בחדש אלול שנת תרצ"ה קניתי ספר כ"י בגודל 8° בחזקת פירוש הרשב"א לשבועות, לפי הכתבת על גב הכריכה ועל הדף הראשון. הספר מחזיק ס"ט דפים כתובים משני הצדדים בכתיבת דקה וצפופה (אבל ברורה מאד) בכ"י אימלקי. בספר ישנם כמה דפים שנכתבו, כנראה, ע"י סופר אחר ועושים רושם של כתיבה קצת יותר מאוחרת. על שער הספר כתוב (כנראה, בכ"י הסופר השני): "אמר הכותב הצעיר שלמה פלורנטיין חנה ראה ואיתי בספר מכתיבת יד למהר"ר שבתי יונה ז"ל שכתב ששיטה זו של הרשב"א על מסכת שבועות אינה כולה מהרשב"א דמפי שבועות שתיים בתרא ואילך הוא מהרמב"ן ולדעתי הם דברי אמת ויש כמה ראיות לדבר מלבד הראיות שכתב הוא ז"ל ולא אוכל להאריך בזה".

והנה מסגנון דברי הכותב שהוא מ ס כ י ם לדעת ר' שבתי יונה (שהיה גדול בדורו, עיין להלן) ומעיר שיש לו ראיות נוספות מוכח שהכותב היה תלמיד חכם ולא סופר פשוט. ולפיכך נראה שר' שלמה פלורנטיין זה אינו אחר אלא ר' שלמה כ"ר שמואל פלורנטיין מחבר הספר דורש משפט שנדפס בשלזניק בשנת תורה (תש"ו). כראי לציין את הקשר בין ר' שלמה זה לר' שבתי יונה הנ"ל שכן הוא כותב בהקדמה לדורש משפט על אביו שנפטר עליו בלדותו: ראיתי להכריז

שם הרבה חידושים מאי ז"ל אשר מצאתי בגליון ח"ט שלו. והנה גליונות אלה של ר' שמואל לחיים מובאים בספר שי למורא לר' שבת יונה (שלוניקי תבי"א) בדף קכ"ז ע"ב: מצאתי כתוב בגליון על שם מהר"ש פלורינטין ז"ל, וכן שם קכ"ח ע"ד כדברים האלה. והמוצא הוא ר' דוד בנו של ר' שבת יונה. עיין שם קכ"ח ע"ג ומשם עד סוף ה' ערב הם מדברי ר' דוד.

ומכיון שר' שבת יונה נפטר בסוף לשנת שעה מאחריה (עיין הקדמת שי למורא), ורש"פ שלנו כותב עליו: ז"ל — הרי יש להניח שר' שלמה כתב דבריו בסוף הכאה הרביעית או תחלת החמישית לאלף חש"י, והכתיב בעצמו נכתב במאה הרביעית לאלף ה"ל.

כרם עצם דברי רש"פ צריכים תיקון ואין להניח כלל שמפ' שבועות שתיים בתרא ואילך השיטה היא להרמב"ן, שהרי בפרק שבועות העדות (ל"ה ע"א בכ"י) נזכר הרמב"ן בשמו פעמיים. אבל הנכון הוא כדברי הכתובת (ככ"י רש"פ?) למעלה על דף מ' ע"ב מן הכ"י: מפרק זה (שבועות הפקדון) עד סוף המסכת נ"ל שהוא מהרמב"ן ז"ל. ופרקים אלו עד סוף המסכת נמצאים באמת בלקוטות הרמב"ן לשבועות. אלא שבכ"י נשתמרו כמה שינויים חשובים וגורסאות טובות לעומת הרפוס הגרוע שנשתבש מאד ע"י המדפיסים. עיין בהסכמת ר"ח מודעו ללקוטות הרמב"ן דפוס שלוניקר.

לעומת זה ברור ע"פ הסגנון שהשיטה לארבעת הפרקים הראשונים אינה להרשב"א, כמו שהיא מיוחסת ע"י הסופר, אלא קרובה בסגנונה יותר להרשב"א הנדפס ואינה דומה לפירוש הרשב"א.

ולפיכך קרוב לוודאי ששיטה זו היא מהדורא קמא להרשב"א שהוא רוסו לה בעצמו בכ"ס בפירושו לשבועות, עיין באור החיים לרי"ח סיכל עמ' 475. שיטה זו היתה לפני ר' יהודה אשכנזי, שכן הוא כותב בספרו יד יהודה (שבועות 1) בדף א' ע"א: מצאתי שיטה כ"י לאחד מן הראשונים והוא מרבינו יום טוב אשכנזי והביאו במ' נחלה ליאושע בד"י ע"א וע"ש וכו' והנ"י ששיטה זו מכ"י הוא מהדורא קמא וכו', עיי"ש שמעתיק פוסקא גדולה על עמוד שלם מהשיטה כ"י. והרי לפניך רשימה של כל הפסקאות של הרשב"א המובאות בספר יד יהודה. הפוסקא הנ"ל, שם א' ע"ב ד"ה ז"ל (על שני עמודים), א' ע"ד ד"ה מכרי, ב' ע"ד ד"ה ז"ל, ד' ע"א ד"ה ז"ל, ד' ע"ב ד"ה ז"ל ע"א, ז' ע"ב ד"ה שם גמ' תנן התם, ז' ע"ג לפני ד"ה איכ מהרת, י"ב ע"ג ד"ה רש"י, י"ג ע"א ד"ה פרש"י, י"ד ע"ד ד"ה ובה"א, מ"ו ע"א ד"ה ע"ב ואיתקוש, כ"א ע"ב רפ"ב, כ"א ע"ג ד"ה שם, כ"א ע"ד ד"ה גמרא בן בב"ל, כ"ב ע"א ד"ה ז"ל, כ"ג

(1) ספר זה קניתי לפני הרבה זמן מידו ר' סיכל רבינוביץ והוא העירני בשעתו כי בספר זה מובאת שיטה כ"י להרשב"א.

ע"ג ד"ה גמ', כ"ה ע"א ד"ה וז"ל, כ"ה ע"ד ד"ה וז"ל, כ"ו ע"ב ד"ה וז"ל, שם ד"ה
עוד, כ"ה ע"א ד"ה וז"ל, ל' ע"א ד"ה גמ', ל' ע"ג ד"ה וז"ל, ל' ע"ד ד"ה עוד,
ל"א ע"א ד"ה וז"ל, ל"א ע"ג ד"ה דו"ט, ל"ב ע"א ד"ה וז"ל, ל"ד ע"א ד"ה וז"ל,
ל"ד ע"ב ד"ה פירש"י, ל"ה ע"א ד"ה ע"ב, ל"ה ע"ג ד"ה עוד, ל"ו ע"א ד"ה וז"ל,
ל"ה ע"ג ד"ה תוס' ד"ה אבל.

הפוסקאות הנ"ל נמצאות בכ"י שלנו, ואין שום ספק שלפנינו אותה
השיטה שהיתה לפני בעל יד יהודה. וכדאי וראוי שיוציאו לאור לכל הפחות
מסכת אחת מן המהדורות קמא של רבינו. הכתב יד הוא במצב טוב ושלם, אלא
שחבר בו דף אחד (כנראה, אבל בזמן האחרון) — דף נ"ב, והוא כבר מחודש
הרמב"ן שמתחיל בדף ס' ע"ב. דף ז' ע"ב ודף ח' ע"א הם חלקים, וכנראה נדבקו
שני הדפים בספר, והסופר לא הרגיש בזה, כי אין לפנינו שם שום חסרון בכ"י,
כפי שרואים מן העניין ומן הפוסקא שביר יהודה ז' ע"ג ד"ה אי"כ.

נשים מעתיקות

מאת

א. מ. הברמן

השם „מופרת" ככנוי לאשה המעתיקה ספרים בכתב ידה, אינו מצוי
בספרותנו ואין שום ספק כי רק יוצאות מן הכלל התעסקו באומנות זאת, אם
משום חיבה יתירה או משום איזה צורך שהוא. יש לשער כי ריחוקה של האשה
מן הספר העברי ע"פ מאמרי חז"ל בסוגיה ב' ע"א, בירושלמי סוגיה פ"ג ד ובבבבב
רבה פ"ט ובעיקר דבריהם בנימין מ"ה ע"ב כי מ"ה, תפילין ומוזות שנכתבו ע"י
אשה פסולים, גרסו לכך שחכמת הכתיבה חיתה לחכמת אנשים מלומדה ולא
לחכמת נשים. ואם נתחשב בגורם זה ונראה כי בכל זאת נודעות לנו לכל הפחות
עשרים ואחת נשים מעתיקות דברי אחרים בכתב ידיהן, נוכל ללמוד מן המפורש
על הסתום כי גדול חלקה של האשה העברית גם במקצוע זה שהוא לכאורה
סחוף לטריצתן מכל וכל. אמנם המספר אינו גדול, אלא שהעובדה כשלעצמה
מעניינת, ואלו הנודעות והנקראות בשם מעידות על הרכה יותר סהן שכתבי ידיהן
אברו במסיבות הזמנים או שלא נקראו שמויהן על מעשי ידיהן, מחמת צניעותן.
הסופר הראשון היה המחבר עצמו, אלא שמפק הוא אם יש לנקוט כלל
זה גם לגבי סופרות. מכל מקום ברור כי כל מחברת היא סופרת באיזה צורה
שהיא. אנחנו לא נטפל במחברות-סופרות אלה כלל ולא הכנסנו לגדר חבורנו
זה אלא מעתיקות דברי אחרים.

לגדר חבור זה נכנסו לא רק כתבי יד עברים אלא גם כתבי יד ביהודית-
אשכנזית (ס' 5, 8) ושני כ"י בערכית (ס' 16, 17). האותיות מכריעות. ואמנם

מיעוט כתבי היד ביהודית-אשכנזית שנכתבו ע"י סופרות מעורר תמיהה לכתחילה, אבל אם נזכור כי על ספרים ביהודית-אשכנזית לא רחפה קדושת הספרים העברים וכוודאי לא נשמרו כמותם, התמיהה מסתלקת מאליה במקצת. הכנסנו לרשימתנו גם ספרת-פלות נוצרי בתרגום עברי שנכתב בדיו ליטוגרפית ע"י סופרת ספק משומדת ספק נוצרית (ס"י 11) וחושבים אנו כי מקומו כאן. מענין כירק שתיים מן הסופרות שנרשמו כאן נודעות ככנות סופרים (ס"י 1, 3) ושתיים אחרות — כאוסנות בעלות מקצוע הכתיבה והשרטוט (ס"י 11, 20).

חוץ מן החומש (ס"י 3), ספר משלי (ס"י 14) ומגילת אסתר (ס"י 12) נעתיקו ע"י סופרות גם חלקים מן התלמוד (ס"י 6, 15), פירושים שונים ודברי הלכה (ס"י 1א, 2, 12). ורובם של כתבי היד הם ספרי תפילה (ס"י 1א, 4, 7—8, 11), 13, 20 : הגדה, פזמונים ופיוטים (ס"י 9—10, 17—18).

נראה כי תשעה כתבי יד (I, 1א, 4—5, 7, 10, 12, 17—18) נעתיקו ע"י הסופרות בשביל עצמן; ארבעה (ס"י 2, 6, 16, 19) — בשביל בעליהן; שניים (ס"י 1א, 13) — בשביל בניהן; אחד (ס"י 14) — בשביל אביה של הסופרת (כוודאי מתנה ליום הולדתו) ושבעה (ס"י 1א, 3, 8, 9, 11, 15, 20) — בשביל אחרים. בסוף דברינו עלינו להעיר כי לא הכנסנו לרשימה זאת שני שמות שבכסמ סקורות נרשמו בשמות סופרות, היינו את ליטע בון רעגנשפון/ורק (ע"י רשימת שטיינשניידר לכ"י המבורג עמ' 7 ס"י 33), כי היא לא היתה ולא נבראה ואין כאן ליטע אלא ליווא (= ליב) והוא שם סופר (ע"י מ. וויינרויך: בילדער פון דער יידישער ליטעראטורגעשיכטע, ווילנא 1928 עמ' 68—69) ואת אשמלינה (ע"י 5. צונץ: נוסלטה שריפטן כרך א, ברלין 1875, עמ' 21 ס"י 33), כי היא לא היתה סופרת אלא מסדרת כרפוס (ע"י במחברתי הנזכרת בס"י 5, עמ' 1 ס"י 1 *).

I שרה בת החבר שמריה. היא העתיקה את המסורה (עניני קרי וכדומה) וכמה הנהגות לנבואים וכתובים כ"י מהמאה הי"ב-הי"ג הנמצא בספריה קאנטאברניא (ש. שילרשינסקי: בניית כרמה, קאנטאברניא תרל"ו עמ' 30—32).

1. פולח בת ר' אברהם מרומא. (א) בסוף פירוש נביאים, כתב ידה, הנמצא בספריה בית המדרש לרבנים בברסלוי (צוקרמן עמ' 12 ס"י 104) היא אוסרת: "וחכל עבודת זה הפירוש של נביאים על ידו אני פולח בת ר' אברהם הסופר ביר' יואב צ"ע [= צדקן יגן עלינו] מכני בניו שלר' יחיאל אביו שלרבינו נתן בעל הערוך ואשתו של רבי יחיאל ביר' שלמה בשיני בשבת בארבעה ימים

(*) גם סמה שנאמר בספר הפרדס לרש"י (ע"י הוצאת עהרענרייך, כוראפעשט תרס"ד עמ' קס"א): "ולכן בתי קראתי מפני שורות הללו והוא כותבו, אין ללמוד שבתו של רש"י היתה כתבנית וכתבה תשובות מפי אביה, כי ברור שצריכים לקרוא: ולכן בתי קראתי וכו' וע"י במבוא לספר האורה לבוב תרס"ה עמ' 3.

לירח אדר שנת חמשת אלפים וארבעים ושמונה לבריאת עולם בעיר רומא דיתבה על נהר טיברים המקום יזכנו להגות בו אני וזרעי וזרע זרעי עד סוף כל הדורות ויקיים עלי מקרא דכת' ובא לציון גואל ואני זאת בריתי אותם וכו' ועד עולם.

(ב) בסוף פסק דסדר מועד עם פסק דמכות לר' ישעיה מטריני כתב ידה, הנמצא בספריה הבורלינית באוקספורד (נויבויר עם' 123-124 ס' 635) היא אומרת: חסדו ה' אזכיר תהלות ה' כעל כל אשר גמלני וכחסדיו אשר רחמני אתי פולה בת ר' אברהם הסופר ביר' יואב צי"ע [=צדקו יגן קלינו] מנמט הקודש רבינו וחיאל אביו של רבינו נתן בעל הערוך אני טרם אכלה לדבר אל לבי והנה מנחם ביר' בניסן הצדיק לעי"ץ [=לזכר עולם יהיה צדיק] קרובי ואהובי בא אלי ופייסני והכריחני והפצורני לכתוב לו הספר הקדוש הזה הוא פסק מסדר מועד מרכינו ישעיה מטריני עם פסק דמכות ועם חלקו מספר המכריע ונעזרתי בעוזר ה' [=השם יתברך] והשתדלתי במלאכה הזאת ונגמרה בעזרתי יתעלה שמו לנצח יום רבוני שני ימים לחודש הראשון שנת חמשת אלפים וחמשים ושלושה לבי"ע [=לבריאת עולם] והנני אומרת דוברת וגומרת ומחללת לאל יתברך הוא אשר יעצני במלאכה הזאת הגדולה ויזכני לראות בהשלמתה הוא ברחמיו יזכני לראות בכבודו ובכבודנו ולהוציאנו מן החושך הגדול אשר אנחנו בו היום ואשר התעורר זמנינו זה ויזכה זה ר' מנחם הנזכר בעל הספר הזה ללמוד וללמד לירש ולהוריש זאת וכו' ספיר וכל ישראל בכלל הברכה אמין.

(ג) ובסוף סדר תפלות, כתב ידה, הנמצא בספריה תלמוד התורה בוירונוה היא אומרת: „נשלם בשש בשבת בש(ו)מנה ימים לחדש הששי שנת חמשת אלפים וששים ושש לבריאת עולם על ידי פולה בת ר' אברהם הסופר בר יואב צי"ע [=צדקו יגן קלינו] וכתבתי אותו לשם שלמה בני כן כבוד מורי אישי החסיד ר' שלמה זצ"ל בר משה בר יקותיאל נ"ע ומי שזיכני לכותבו הוא יזכני לראותו גדול בתורה ובחכמה וזכירת השם ובכנים זכרים עוסקי תורה ומקיימי מצות בישראל ויזכה ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים ככתוב לא ימוש וכו' ואז תשכיל". (בענין שלשת כתבי יד אלה ע' א. ברלינר: גשיכמה דר יודן אין רום, פרנקפורט ע"נ מין 1893, ח"ב עם' 117-118).

2. ורומנו בת ר' יששכר מאהריווילר. היא העתיקה את קצור ה מ ר ד כ ו לר' שמואל שלעטשטט בז' בשבת ה' אלפים רי"ד בשביל אישה ר' שמואל ב"ר משה וכו' זה נמצא בספריה הלאומית בפריז. (צוטנברג עם' 55 ס' 408).

3. מרים בת בניה הסופר מתימן. בסוף חומש מהמאה הטי"ו, כתב ידה, נאמר: „אל תשיתו עלי חמאת אם תמצאו בו שגיאות כי אשה מינקה אנכי מרים בת בניה הסופר". ר' יעקב ספיר שראה כ"י זה סעיד: „והוא מדויק וכתובה יפה ומאושרת מאד". (אכן ספיר ח"א ליק תרכ"ח דף ק"ב ע"ב).

4. גומפליין בת מוהר' טולץ, בסוף סדר תפלה מהמאה הי"ד-
הט"ו, כתב ידה, הנמצא במספרית בית המדרש לרבנים בנייריודק היא אומרת:
נאו' גומפליין בת מוהר' טולץ המכונה כריט שפים כחן רפא". (י. ריבקינד
ב,ההד" שנה ט' חוברת ב' עמ' כ"ז).

5. רויזל ר' וישלן. היא אומרת בהקדמתה לספר תהלים
ראש תהלים בוך ואול פר מייטשט אין מייטשר
שפראך שהדפיסה בקראקא בשנת שס"ז: "... עש הוט זיך גינעבין דו
איך האב סחן וואנדרן / דא האב איך דו ספר תהלים צו ק"ק הנוכר גיפונדן /
אין דער זעלבנן שטונדן / דו הריר משה שטענדרל הוט אויף מייטש גימכט /
אונ' דעם ריום אונ' אין ניגן פון שטואל בוך גימרכט / אין דר ווארטן עש זול
זיין ליפלד צו לייאן / מאנן אונ' ורויאן / אונ' דא ורומן מיידלך / ווען עז
ווערט זיין זיר בשיידלדך / דא האב איכש מיט מיינר הנט
איכר שריכן / דו עש איז ניט דוישן גיכליכן / אונ' האב מיך בירכט /
אונ' אין דען דרוק גיברכט..." (א. ס. הכרמן: נשים עברות בתור מדפיסות
מסדרות וכו', ברלין תרצ"ג, עמ' ט' ס' 4).

6. גינענדרל בת מוהר' אברהם גרוינר. כ"ש"ס ש"ס כ"י רק
הגמרא לבדה בלי שום מפרש מהמפרשים כתיבה נאה מאד ומדוקדק היטב וכציוני
הדפים ומראה מקומות על נייר קטן (בתכנית אחד סס"ד בבאנען אמצעי) ומכורך
בעשרה כרכים כריכה נאה מאד מאד... כתוב במסכת נדה דף ט"ו ע"ב אחר
לשון הש"ס: מלאך המסונה על ההריון וכו' ואלו רשע או צדיק, אחר מלת
צדיק... בכ"י אחר כזה"ל: "אמר שטואל מיסנא מילתא היא שעד כאן כתבה
האשה הרבנית המהוללת והמושכלת והמלומדת בעלת ביתי מרת גינענדרל בת
מוהר' אברהם גרוינר ז"ל אשת הרב הגדול מוהר' שטואל אב"ד במדינת
קלוזס ומשום שהגיע זמן ללדת (עם) בן הקטן החכם וו כמר אברהם שיחי
ומסתייעי' מלתא בגמרא שהגיעה אל המלאך המסונה על ההריון וכו' וא"א לה
לכתוב ביותר משום שפרסה נדה ויולדת בן הקטן הנ"ל וצולתה עלי לגמור
המסכת הנ"ל ורצתי כצב"י למלאות בקשתה ולעשות רצונה וכודאי דבר חדש
ופלא הוא מן האשה הרבנית הנ"ל ואשה בכל אלה לא מצאתי שמעשה ידיה
להתפאר ששייך לבעלה הרב הנ"ל וכדאי' הני נשי' במאי זכיון וכו' וזכותה מגין
עליה ועל בניה ועל כל בייב בעוה"ז ובעוה"ב ו(י)אחזקה לזו"ש עם שארי נשים
צדקניות במקום מיוחד. בגן עדן לה ואני הקטן החתום בסוף ססכת התחלתי
לכתוב היום יום י"א טבת ת"י סס"ך וי"ז לפ"ק פה קאלמאר יום אחר הברית
מואלה של בן הקטן הנ"ל והשם יגדלהו לחי' ולחי' ולמע"ט א"י.

וחתימת הכותב בסוף המסכת היא: „נאום הקטון הכותב הבחור צבי חירש ב"ר יצחק ז"ל מתגורר לע"ע פה קאלמר אצל אב"ד מוהר"ש מג"ל מסשפתת ווימבאק". נראה כי העתיקה מתה מחמת לידה ובחור זה סיים סדר מהרות ביום ה' ר"א טבת תס"ז. ומענינים חמה וברו ר' יעקב ספיר המודיע לנו כי אותו בחור כתב „בכתיבה נאה אבל של חרכנית יותר נאה מהודר ומדויק". (י. ספיר בהלכנון שנה ג' עמ' 80).

7. סמ"ל בת ש"י עזכריאל. בשער סדר תקוני שבת, כתב ידה, הנמצא בספריית הקהלה ברומא נאמר:

„שפר סדר תקוני שבת מכתבי ידו לא"פ ו-לאין פארן סמ"ל בת ש"י עזכריאל יצ"ו וחכל מלאכתך(ו)הו בש' תקכ"ח".

8. ריזל בת מוהר"ר יהודה אריה מלכוב אב"ד בק"ק מעזריזיש. היא העתיקה תפלות ביהודית אשכנזית מר' וואלף ב"ר משה צבי בשכ"ל האגלה אדלר מארלנגן קודם שנת 1704. (רשימת א. נ. אדלר עמ' 42 סי' 1724).

9. שמחה גאלינא בכמ"ר יצחק. בסוף ספר „פזמונים ושירים של הבחורה מרת שמחה גאלינא בכמ"ר יצחק... יצ"ו", כתב ידה הנמצא בפלטינה בפרמה כתוב: „זה הספר שלי שמחה גאלינא ב(נ)כתב ידו אני נות(ו)נת במתנה נמורה. לנער היקר והנעים כמ"ר יצחק ארקניולו יתברך יוכהו לשיר בהם בקול נעים לחיים ארוכים ובעולם הזה ובעולם הבא בעדון ובשעשוע הצדקים והחסידים בג"ע עליון אכ"ר". ספר זה נכתב בשנת חתקנ"ד. (רשימת Perreau עמ' 161 סי' 28).

10. רבקה בת רפאל לוצאטו מרווינו. היא העתיקה ספר כתר תורה הסביל פיוטים להוד"ר בשנת 1807. (רשימת אדלר הנ"ל עמ' 37 סי' 1115).

11. מרינה (נוויל) Marianne Nevill. היא העתיקה בדיו ליטוגרפית את ספר התפלות הנוצרי בתרגום עברו לשמוש הנוצרים מכני ישראל שכאזמר, בדובלין בשנת 1829 (ההעתקה נגמרה ב-25 באוקטובר). האשה הזאת היא ספק משומרת ספק נוצרית מלידה. (שם עמ' 150 סי' 2460; ש. קרויס ב"ד Jewish Guardian, לונדון 10 באבגוסט 1923).

12. חנה בת דוד יוסף פיפירנו. בסוף מגילת אסתר עם פתרונו של תרגום שני, כתב ידה, הנמצא בספריית בית המדרש לרבנים בניו יורק נאמר: „השלמתי המלאכה ביום ר"ח אדר ראשון שנת הת"ר ליצורה מכתיבת ידו לאין פאר חנה בת לאיא דוד יוסף פיפירנו". (י. ריבקינד ב"ההד" הנ"ל, עמ' 4).

13. רחל אלכס. היא העתיקה בשכ"ל בנת אפרים את סדר ברכת כהנים ונגמרה ההעתקה בלונדון ב-20 באבגוסט 1845. (רשימת אדלר הנ"ל עמ' 39 סי' 2062).

14. רעכא גאלדשמידט. בספר משי כתב ידה נאמר: „משי נקשה וננטר לכבוד ארוני אבי כשית כהריר מיאר גאלדשמידט מאת בתו רעכא גאלדשמידט תריח“.

15. ירוחמה אדלר. בשער מסכת מגילה כתב ידה כתוב: „כתב יד מהאשה החשובה הצנועה והצדקה (י)ת מרת ירוחמה אדלר זצ״ל כאשר שנבר לי הטב בטכניק(י)ת עין כתב האשה החשובה מרת ירוחמה בדף הנ״ל וזו זוכן באתי להקיד על זאת הנסרה של מסי מגילה שהיא בכתיבת יד של האשה החשובה הנ״ל גוספיל בהסנוח כהר״ר וואלף שפיארא“.

שני כתבי היד האחרונים נמצאים בספרות מ. ב. גאלדשמידט בפרנקפורט ע״נ מין ולאחרון התכון אדלר בספרו About Hebrew Manuscripts, אוקספורד 1905 עמ' 107.

16. אוגוסטי אשתו של משה שטיינשניידר. היא העתיקה בשנת 1851 באוקספורד את הספר אלמחאצרה ואלמלא כרה לר' משה ן' קורא, על נייר שקוף, וכה״י נמצא בספריה המסלכתית בברלין. (שטיינשניידר ברשימת כה״י שבספריה המסלכתית בברלין כרך ב' עמ' 29 סי' 187).

17. חבאכה אשת שלמה. בסוף ספר קצת יוסף הצדיק ותולדות יוסף הצדיק עם פוסמן שום תשים עליך מלך חתמה הסופרת: „הצעירה חבאכה ואשת שלמה וברו דוד ובר משה חייז פי פונה ו' אלול תרכ״ג“ (ד). ששון ברשימתו אהל דוד ח״א עמ' 479 סי' 486).

18. פרחח ששון בת יחזקאל. היא העתיקה פזמונים בבוסכיי ונמרה אותם ב14 ביוני 1875. (ב) ועוד ספר פזמונים נעתק על ידה בבוסכיי בכ״ב בטבת ה'תרל״ו. (שם עמ' 247 סי' 12 וסי' 426).

19. גאלדע בת ר' נח פינס. היא העתיקה כתבי בעל ר' זאב יעבץ והוא אוסר בהקדמתו לסדור עבודת הלכות ברלין תרפ״ב עמ' VII: „...אך מי היה השומר הנאמן לרוח הזאת (רוח התורה והיראה) שלא תפוג סקרכי ומקרב ביתי הלא היא הנפש היקרה נות צדקי חברתי ואשת בריתי מרת גאלדע בת ר' נח פינס אשת חיל יראת ה' מלאה כבוד ועוז חן ושכל טוב מלכר אשר גדלה את צאצאיה בדרך הטובה והישרה היתה לי כל ימיה לעזרת נאמנה וזריזה מאד בעבודת קפכ״י היא היתה הסעתקת את כתבי ידי לכתב נקי והיא היתה המסדרת והמשמרת אותם והיא פרקה מעלי את עול כל עסקי החול שבעבודה זו את דבר ההדפסה, המשלוח והמסכר למען תת לאל ידי לעבוד בהשקט ובכטחה...“

20. פרנציסקה ברוך. (א) ההגדה של פסח מוצאת פרדיננד אוסטרמן, ברלין
ח'תרפ"ג, נרפסה באופן פוטו-ליטוגרפי עפ"י כתב ידה ובסוף ההגדה כתוב לאמר:
"האותיות כתב ידה של פרנציסקה ברוך". (ב) וכן כתבה על לוחות אבן את הספר
"קטינא כל בו" דח. נ. ביאליק, ברלין-לונדון 1923 ובסוף הספר נאמר: "כל
הספר מראשו ועד סופו נכתב על לוחות אבן בידי סופרת-אמן סרת פרנציסקה ברוך".

לוח המעתיקות בסדר א"ב

אוגוסטי שטיינשניידר 16	פולה בת ר' אברהם הסופר מרומא 1
גאלדע בת ר' נח פינס 19	סרחה ששון 18
גומפליין בת מה"ר סולץ 4	פרנציסקה ברוך 20
גינענדלה בת מוהר"ר אברהם גרויגר 6	רבקה בת רפאל לוצאטו מרוויגו 10
ורומוס בת ר' יששכר מאהרוויילר 2	רויזל ר' וישלו 5
חבאבה אשת שלמה 17	רחל אלכס 13
חנה בת דוד יוסף פיפירנו 12	ריזל בת מוהר"ר יהודה אריה מלכוב 8
ירוחמה אדלר 15	רעכא גאלדשמידט 14
מרים בת בניה הסופר מתימן 3	שמחה גאלינא 9
מרינה נוויל 11	שרה בת החבר שמריה I
סטילא בת ש"י עזכריאל 7	

לוח הספרים בסדר א"ב

אלמחאצרה ואלמדאכרה 16	סדר תקוני שבת 7
הגדה של פסח 20א	ספר תפלות 11
חומש 3	ספר תהלים 5
כתבי [יעבץ] 19	פזמונים ושירים 9
כתר תורה 10	פזמונים 18 א-ב
מגלת אסתר 12	פירוש גביאים 1 א
מסורה I	פסק דסדר מועד 1 ב
מסכת מגילה 15	קטינא כל בו 20ב
משלי 14	קצור המרדכי 2
סדר ברכת כהנים 13	קצת יוסף הצדיק 17
סדר תפלה 4	ש"ס 6
סדר תפלות 1 ג	תפלות 8

לקוטים ביבליוגרפיים

מאת

אברהם יערי

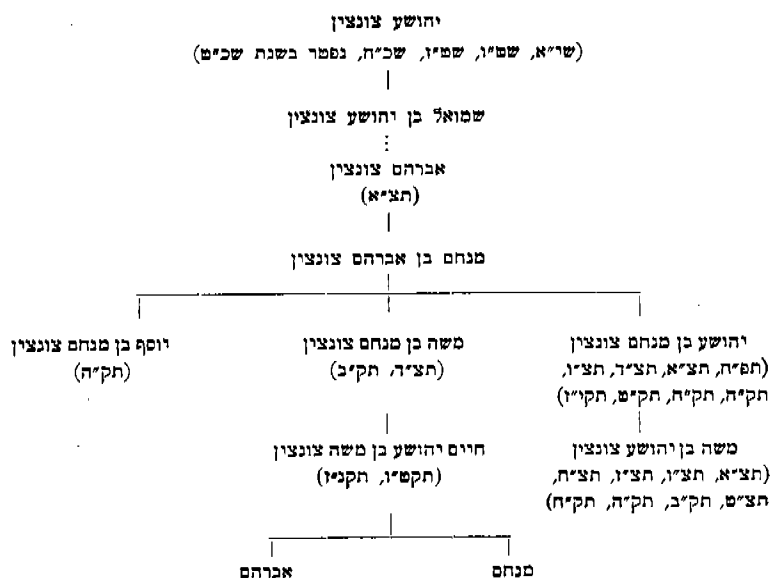
טו. מצאצאי שונצין

על המדפיסים לבית שונצין נכתב הרבה מאד וכל התולדות מסתיימות במדפיס גרשם שונצין (מת בשנת רצ"ד) וכנו אליעזר, שבית-דפוסם בקושטא נתקיים עד סוף שנת שי'. בזמן האחרון לאחר שנתגלו בגניזה שני הספרים שנדפסו במצרים, נוספו עליהם גרשם בן אליעזר שונצין שהדפיס במצרים עד שנת שכ"ב.⁽¹⁾

וכאמת התקיימה משפחה זו למעלה ממאתיים שנה אחרי אחרון המדפיסים ויצאו הימנה אנשים מפורסמים מאד, גבירים ושועים ועוסקים בצרכי צבור, אנשים שסילאו תפקיד חשוב בכלכלה הטורקית במאה הי"ח, ותפקיד חשוב עוד יותר בתוך עדתם בקהלות אוטור וקושטא. וכאבותיהם המדפיסים עזרו אף הם כסדה מרובה להתפתחות הספרות העברית, בתמכס בכספם בידי סחברים עבריים ובתתם את חכסף הדרוש להדפסת ספריהם. ותורה חזרה לאכמניה שלה במשך כמה דורות. כאן נסיתי לאסף אחת-לאחת ידיעות שונות על משפחה זו הפזורות בהסכסכות ובהקדמות ושעד כה לא הושם אליהן לב. ותחלה אתאר את אילן היחש של המשפחה לאחר אחרון המדפיסים, כפי שמחברר בתוך צרופ הידיעות השונות, וליר כל שם אציון את השנים שמהן נשתמרו ידיעות עליו:

---

(1) האחרון לכותבי תולדות משפחת שונצין, א. מ. הברמן, במחברתו "המדפיסים בני שונצין" (וינה, תרצ"ג), לאחר שהוא מסיים את סקירתו על המדפיסים משפחה זו, כותב וזה לשונו: "ממשפחת בני שונצין נודעים עוד אנשים אלה: בנו השני של גרשם שונצין, הנקרא ר' יהושע, היה רב בקושטא ונחבר ספר "נחלה ליהושע" שרת שיצאו לאור ע"י נכדו יהושע בן מנחם שונצין (צונצין) בקושטא בשנת תצ"א. ר' יהושע זה מת בשנת שכ"ט, ור' משה אלמושיניו הספיר אותו בשלוניקי. וגם בן שלישי היה לו לגרשם בשם משה, אלא שמסנו אין אנו יודעים כלום. ר' אברהם שונצין שחי בשנת ת"צ בערך באומיר היה ג"כ בן משפחה זאת. ועוד נודע לנו ר' משה ב"ר יהושע שונצין (צונצין) שכתב חירושים על הרמב"ם ונדפס בספר "גליל אור"... אוטור תצ"ו. ר' משה זה היה בודאי אחיו של ר' אברהם הנ"ל. ועוד נודע לנו אחד בשמו חיים יהושע שונצין. ותו אין אנו יודעים מסנו כלום". עד כאן דברי הברמן בענין זה, בעיקר עפ"י Sacchi, וידיעות אלה רובן מוסעות, כפי שאבאר, וכאן המקום להעיר שמעולם לא היה לו לגרשם בן בשם משה. ידיעה זו בשעות יסודה.

מלבד אלה יש לנו ידועות על חמשה אנשים שמשפחה זו שלא מצאתו להם מקום באילן-היהודים, ואלה הם:

אהרן צונצין (תקי"ח; מת לפני שנת תק"כ).

יהושע משה צונצין (תצ"ח).

שמואל צונצין (תק"ה).

מנחם משה צונצין (מת לפני תרכ"ב).

יהושע צונצין (נספר בשנת תרל"ח).

1. ר' יהושע צונצין (2)

הוא היה רב לקהלה ספרדית אחת בקושטא הנקראת „ק"ק מאיוור" ונפטר בשנת שכ"ט. הספר על מותו נשא ידו-יאהובו ר' משה אלמושנינו ונדפס בספרו „מאמץ כח" (ויניציאה, שם"ח) בדרוש השמיני „הוא הדרוש שדרשתי על שמועת פטירת הדרת יקרת החכם השלם כמח"ר יושע שונצין נ"ע יום כ' עשרה ימים לחדש ניסן שנת השכ"ט פה שאלוניקי פרשת ויהי ביום השמיני בק"ק אשכנזים". בדבריהם הספר אומר עליו אלמושנינו: „על שמועה כי באה ונמס כל לב כי שר

(2) לפי דברי הברטן, עפ"י Sacchi, היה בנו של המדפיס גרשם שונצין, ואינו יודע מגין להם זאת. עכ"פ היה משפחת המדפיסים ובא יחד אתם או סמוך לזמן זה לקושטא. הוא חותם חמיר „צונצין" אבל נזכר ע"י בני דורו בשם „שונצין" או „שונצינו". (עיון גם רוזאניס, דיני בתורמא, ח"ב ע' 79, ודבריו מקושעים אף ציורים תיקון).

וגדול נפל בישראל... לפי שראוי להרבות בכבי על פטירתו והקדרו מעמנו שנמשך לנו מהקדרו הפסד גדול... והיינו נהנים מתורתו ומשנתו שלמה, וממקשיו הנחמדים סוזה וספו רב כי בכל הארץ יצאו קוי נצוצי אור יפעת תורתו ופלפולו כלו אומר כבוד.

קצת מחירושו ומתשובותיו נרפסו אח"כ ע"י אחד מכני-בניו, (3) ר' יהושע בן מנחם צונצין (עיון עליו לקמן סעיף 5) בשם, נחלה ליהושע" (קושמנדינא תצי"א). מתוך התשובות הללו אנו למדים פרטים מעניינים אחדים על חייו.

בתשובה א' הוא כותב לגיסו ר' משה (בן ר' משלם): „הגיעתני אגרתך גם המשא ומתן אשר כתבת על ענין התפלין ושבתתי בראותי אותך משתדל לרדת בעומקה של הלכה ולא נשאת פנים למקבת בור נוקרת בו. היום הזה גלות מעלי חרפת האשכנזים הסלעונים אותי על שאיני בודל כל בין השמשות מרדכי הספרדים... דברים אלה יהיו מוכנים לנו אם נזכור שכני משפחת צונצין שהיו מצאצאי אשכנזים, התבוללו בין הספרדים בתורכיה ומהם שנעשו רבנים ודיונים ספרדיים, וכנראה נרם זה לתרעומת מצד האשכנזים. — תשובה זו הועתקה ע"י גיסו השואל ונרפסה בתשובות מחרש"ל סי' ל"ז, ושם הוא מסוים: „עכ"ל גיסי כמה"ר יהושע שונצא" וכנראה ט"ס במקום שונצין.

תשובה ג' היא משנת שי"ז. — תשובה ח' היא „מעשה שהיה בשנת השי"א ששלח המלך האויר דוגיאות וספינות רבות ולכדו את טראבלוס אשר כבירבירואה ונשבו בתוך העיר הגיל כמו ט' נפשות של יהודים. — תשובה ז' היא בקנין הגט של ר"ש וינטרוצי, נגר ר' משה די רוזא (פרובנצאלי) ונכתבה איפוא בשנת שכ"ו. — תשובה י"ז היא משנת שט"ו. — תשובה י"ח היא משנת שכ"ה. — בסוף תשובה ח' הוא כותב: „והנה ידעתי יש בשאלוניקי שטת אחרון שמו ח"ר אברהם דמנפשלר וראנה כ"ת בנדון זה ואם היה באפשרות שיצוה כ"ת לאחר מהסופרים שיעתיק לי כל השטת היה לי לחן ולחמד.

תשובה י"ב היא בענין שנשאל עליו מאת, הגבירה המעמירה עטרת צבי צבאות ישראל, הסוככת בכנפיה על יתר הפליטה צאן קדשים עם ה" ודונה גראסיה) ושם הוא כותב: „ועם היות דשמעתא בעיא צילותא ואני נודד כצפור בודד מפני חמת המציק גם ספרי אינס אצלי מ"ס התחזקתי וכו". כיוצא בזה בתשובה י"ז: „שמעתא בעיא צילותא כיוסא דאיסתנא ואנא לא ציילא דעתאי למיחת לעומקי דדינא כי מלמלני הזמן מלמלה ועוד כי ידו אמורות בלתי ספרים וגמרות כי בצאתי את העיר בערתי הקדש מן הכית. ועוד שם: „ואני רוב ימי בכפר ולא אוכל לצאת ולבא עם חכמי זמנינו. כיוצא בזה בתשובה כ"ח ל"י משה צהלון: „ואלו הייתי בקושט" הייתי מוצא תוס' שאנן שהם כור רבי יצחק

(3) לא נכדו כמו שאומר הרמן.

לוי ואפשר שהיו מגלים איזה דבר באלו הדבורים, אבל מה אעשה שבקונתי אני בכפר מפני חטת המציק ואין בידי ספר לבר מס' גיטין שאני קובע עיקר למודי. מה היתה אותה, חטת המציק? שהכריחו לברוח מקושטא ולשבת זמן מה בכפר לא עלה בידי לגלות. — גם תשובה כ' היא על שאלת, הנבחרת המעטירה? ששלחה אליו רק מיוחד בשאלה זו. מתוך שאלה זו אפשר לקבל מושג על עסקיה של אשה זו ביום עברה מויניצואה לקושטא. — תשובה ט"ז היא לר' משה אלמושנינו, ואליו הוא כותב: ,ואנכי אהבתיך אהבה רבה ואהבת עולם'.

חשובות ביותר הן התשובות ל"ט ו"ו בענין החרם שהחרימו את נמל אנקונה, אחרי שנשרפו שם האנוסים, ורצו להעביר את המסחר לפוזארו שאלה נמלטו פליטי אנקונה. ההתעוררות לחרם יצאה מאת דון יוסף נשיא וחונתנו ,הנבחרת המעטירה' דונה גראסיה. חתמו על החרם מהריב"ל, ר' שלמה ו' ביליין, ר' שמואל סבך ור' אברהם ירושלמי. הנשיא וחונתנו השתמשו באמצעי-לחץ שונים על ר' יהושע צונצין שיחתום גם הוא, אבל הוא באומץ-לבו סירב, כי בעיניו היה החרם נגד הדין. מענין מאד התיאור שם באיזה אמצעי-לחץ השפיע דון יוסף נשיא על חכמי קושטא שיחתמו על החרם. — בסוף תשובה מ"א לר' אברהם ירושלמי הוא כותב: ,ולא יכולתי להאריך כי לבי כל עמי לכמה מעטים גם עתה הודיעוני שגיסי כמה"ר אברהם בשאן הוא מסוכן נוטה למות ונוסף יגון על יגוני. אחלה פני הדרתך שהנחמד ומפואר בן אחותי כ"ר חיים אשר קעת עומד בגבולך תדריכהו בדרך ילך וכו'." (4)

כמה מתשובותיו נשארו גם ככ"י. שתיים מהם, שיש בהן משום השלמה לתיאור דמותו, מביא בעל ,קורא הדורות": ,וכן ראיתי בפסק מכתיבת יד מהרב יהושע שונצינו ז"ל וז"ל שכתב בתוך דבריו: ואל תשיכני מרברי מהרי" מונצי מנ"ל שעם היות בלי ספק מופלג בחכמה ובזקנה קבלנו מאבותינו ורבותינו שאין חכמתו ופלאו ניכר מתוך פסקיו שיותר גדול היה כפלי כפלים ממה שפסקיו מורים עליו כי היה אשכנזי וכל האשכנזים בטבעם הם עלגי שפה כבדי פה וכבדי לשון ואין כח בהם לבטא בשפתים ולא לכתוב בקולמוס העומק השוכן תוך לבם ולא יבינם אלא מי ששמע אותם וקבע ישיבותיהם עידן ועידנין עכ"ל." (הוצ' קאסעל דף כ"ט ע"א).

מהתשובה השניה שמביא בעל ,קורא הדורות" מתברר שבא בדברים עם האר"י: ,נמצא בידי פסק אחר מכתיבת יד מהר"ר יהושע שונצינו וכתב שם

(4) רומאנים, שם, כותב שחיה לו לר' יהושע צונצין בת שנישאה לר' ישראל אבר ר' חיים בנבנשתי, ומצוין כמקור את כנה"ג אהע"ז ס' ב'. שם לא מצאתי זאת. ומכאן יש לעמוד אולי שר' חיים בנבנשתי לא היה בן-בתו אלא בן-אחותו. אולם הרחידיא כשה"ג ערך יהושע צונצין אומר: ,מהרב כנה"ג כותב על הרב מהרי" צונצין הגו' לעיל מורי זקני'.

שכתבו לו פסק אחר ג' רבנים אשכנזים והם הרב יצחק לוריא אשכנזי והר' קאשטילאן אשכנזי. (שם, דף מ' ע"ב).
תשובה ממנו נדפסה גם כמ', דברי ריבתי לר' יצחק אדרבו סי' ס'.

2. ר' שמואל בן ר' יהושע צונצין
בנו של הנזכר בסעיף 1. הוא חתום על תשובה ל"ח כס', נחלה ליהושע"
הנ"ל. הוא נזכר ע"י חכמי דורו (עיין „קורא הדורות" הוצאת קאסער דף מ"ב ע"ב
ודף מ"ג ע"א).

3. ר' אברהם צונצין
חי באזמיר. סיוע בידו ר' שמואל אמאטו שהדפיס כמה ספרים בקושטא.
בהקדמת ר' שמואל אמאטו לסי', נחלה ליהושע" הנ"ל נאמר: „אמר המאסף
בהיותי באזמיר יציא נבוכ בנכבי ים הדאנות והמון תוגות מאין הפוגות... היתה
עלי יד עמרת זקנים ותפארת בנים פאר גלותנו וגולה על ראשה הוא הישיש
שר וגדול לראודים צבי השרידים כשה"ר אברהם צונצין נר"ו באמור עליו הריטה
פעמיך ועד פה תבא לעשות נחת רוח לפני...".⁵

4. ר' מנחם בן אברהם צונצין
בנו של הנזכר בסעיף 3. חיו לו שלשה בנים: יהושע משה ויוסף. (עיין
עליהם להלן סעיף 5, 6, 7).

5. יהושע בן מנחם צונצין
בנו של הנזכר בסעיף 4 ונכדו של הנזכר בסעיף 3.
סיוע להדפסת סי', יד אליהו לר' אליהו נאליפאפה (קושטנדינא, תפ"ח).
בהקדמת הספר לספר זה נאמר: „ואפריון נמטיו ברכות שמים טעל לראש
צדיק צדקות אהב הנכיר נשא ורם כה"ר יהושע צונצין נר"ו אשר היה לר' מקור
לעזור ויתן יד להחזיק בסעוד הדפוס ונכנס בעובי הקורה להוציא אותותי אלה
לאורה יהא משכרתו שלמה...".

הביא לבית הדפוס את תשובותיו וחידושיו של „זקן זקני ר' יהושע צונצין
(עיין לעיל סעיף 1) בשם „נחלה ליהושע" (קושטנדינא, תצ"א) ככתוב בשער
הספר: „כל זה הביאו לבית הדפוס החכם המעולה הן נכיר ונעלה כשה"ר יהושע

⁵ (Moise Soave, Dei Soncino, Venezia 1878, p. 22) מזכיר קול קורא שנדפס
בקושטנדינא, תפ"ז, ושבראשו חתום ר' אברהם צונצין. ספרו של סואבה אינו בידו, ואני מביא
כאן את הידיעה עפ"י שפינשנדר (HB, XIX, 22) המתאונן שאין סואבה מזכיר שום פרטים
על תכנו ומחלתו של קול-קורא זה.

בכמה"ר מנחם צונצין נ"ע. ובהקדמת ר' שמואל אמאטו, המאסף" נאמר: „ובהיותי מתעלם כאהבתי ובהמלתו של ר' אברהם צונצין, עיין עליו לעיל סעיף 13 והנה יד שלוחה אלי הוא הגביר וחכם דגמיר וסביר כמה"ר יהושע צונצין נר"ו נכדו של ר' אברהם צונצין וכירו רצפה כתרצה יפה קונטריסי הרב המופלא בדורו זקן זקנו והורו מופת ישראל והדרו כמוה"ר יהושע צונצין זלה"ה והוא פקר עלי לאמר קום כי עליך המלאכה לגמור לקבץ פזוריו ולחבר פניני מאמרו...“
סיוע להדפסת ס' „משאת משה“ לר' משה ישראל (קושטאנדינא, תצ"ד). בהקדמתו של ר' שמואל אמאטו לספר זה נאמר: „מאן ספין ומאן רקיע כי האי זוגא האחים האורחיים שני צנתרות הזהב ראשי אלפי ישראל הגבירים רמים ונשאים והסה חכמים מחוכמים כמה"ר יהושע צונצין נר"ו וכו' וכמה"ר משה צונצין נר"ו ישאו ברכה... מאן שמעית ליה פונה מכל עסקיו ועוסק בקדשי שמים כי הני גברי באנפי נהירי...“

סיוע להדפסת ס' „מדרש תלפיות“ לרבו ר' אליהו הכהן מאומיר (אומיר תצ"ו). בהקדמת המגיה תלמיד המחבר, ר' יהושע מאיר, לספר זה נאמר: „השני אשר יצק מים ע"י הרב המחבר ז"ל הגביר החכם המרום ויהי ה' את יאושע כמה"ר יאושע צונצין ה"י וכנו ידירו גבר בגבורין גדל בשם טוב האיש משה גדל מאד הגביר החכם המרום כמה"ר משה צונצין ה"י...“

סיוע להדפסת ס' „שמע יעקב“ לר' יעקב ב"ר יו"ט אלגאזי (קושטאנדינא, תק"ה). בהקדמת המחבר לספר זה נאמר: והנה ברך לקחתי להחוט הששולש הראשון שבראשון חזון במצות כי יקרא פרט למזמן עובר אלפים ישר ונאמן ש"ר ל"ו נאמר ה"ה וידד נפשו אף רוחי בקרבי הגביר חכם ונכון כמה"ר שמואל צונצין יהי שמו לעולם ואתחת מדעיו ב' צנתרות הזהב פרוזים הם ושמותיהם נאים. מחכמה ומכבוד שניהם מלאים. ה"ה האחים הנעימים ורופי צדק מבקשי ה' הגבירים הרמים חכמים ונבונים כמה"ר יוסף ויהושע צונצין ה"י ששון ושמחה ישיגו ויחיו...“ (כאותה הקדמה נזכר אח"כ למטה גם ר' משה ב"ר יהושע צונצין, עיין להלן סעיף 8).

בשנת תק"ח חתם כאחד ספקירי „רח"ץ ומבריה“ בקושטא (יחד עם משה זאהרן צונצין) על הסכמה לטובת כפר יוסף. (דיינר, שכלים בודדות, ע' 34-35).
סיוע להדפסת תלמוד ירושלמי עם פי' „שרה יהושע“ לר' יהושע בנכנשתי (קושטאנדינא, תק"ט). בהקדמת ר' שלמה אלפאנדרי לספר זה ח"א נאמר: „הקיר ה' את רוח נדיבי עם שועי ומזבי בעז קושט' יע"א ומלכם בראשם פאר הדור והדרו תפארת ישראל הגביר השר והמפסר טעון ומגדל מוכתר בנימוסו כמוה"ר יהושע צונצין יצ"ו אשר הוא התחיל במצוה תחלה לחתום בטבעת המלך כיד ה' הטובה עליו. וכרברים האלה ממש בהקדמתו לח"ב שם.

סייע להרפסת ס', חרדים' לר' אלעזר אזקרי (קושטאנדינה, תקי"ז). בהקדמת ר' דוד רוזאניש לספר זה נאמר: „מן היום ה' משמים השקיף השקפה לטובה מגלגלין זכות על ידי זכאי דין הוא הר"ר שושילתא דבי נשיאה ראש וקצין כמחיר יהושע צונצין נר"ו דובר צדק ומגיד מישרים מרגליא בפומיה חכו סמחקי וכלו מחסדים. איך נדבה רוחו להוציא לאור תעלומות חכמה זה ספר האדם הגדול בענקים זכה חיכה את הרבים כל העם עונין אחריו מקודש מקודש מודים מודים...“

6. ר' יוסף בן מנחם צונצין אחיהם של הנזכרים בסעיף 5, 7. הוא סייע יחד עם אחיו יהושע צונצין ובן-אחיו משה בן יהושע צונצין ועם שמואל צונצין להרפסת ס', „שמע יעקב“ לר' יעקב ב"ר יו"ם אלנאוי (קושטאנדינה תקי"ח). (עיין לעיל סעיף 5).

7. ר' משה בן מנחם צונצין אחיהם של הנזכרים בסעיף 5, 6. הוא סייע להרפסת שו"ת „משאת משה“ לר' משה ישראל (קושטאנדינה, תצ"ד). בהקדמת ר' שמואל אמאטו לספר זה נאמר: „מאן ספין ומאן רקיע כי האי זוגא האחים האזרחים שתי צנתרות הזהב ראשי אלפי ישראל הגבירים רמים ונשאים והמה חכמים מחוכמים כמחיר יהושע צונצין נר"ו וכמחיר משה צונצין נר"ו ישאו ברכה... מאן שמעות ליה פונה מכל עסקיו ועוסק בקרשי שמים כי הני גברי באנפי נהירי...“ גם ח"ג של הספר הנ"ל (שם, תק"כ) נדפס בסיועו כמבואר בהקדמת בן הסחבר ר' אברהם ישראל: „גם ברכות יעטה... חסדאא איהו ועושה חסד לאלפים פועל ישועות בקרב הארץ ואיש אמונים שם משכן טוב כמחיר משה צונצין נר"ו בכמחיר מנחם צונצין ז"ל אשר לא עזב חסדו את החיים גבר חסדו עטרי במאד מאד ישבתי בביתו בית נדיב כמלך במסיבו לא חסרתי דבר כי הגדול לעשות... ואת המתים... אשר נתן לכסף מוצא... להוציא לאור האי ספרא...“ וכן הוא נזכר לטובה בהקדמת ר' אברהם רוזאנים לחלק זה והוא מכנהו „שר וגדול ליאודים“.

8. ר' משה בן יהושע צונצין בנו של הנזכר בסעיף 5. הוא חיבר חידושים על הרמב"ם ונדפסו בס' „גולל אור“ לר' מאיר בן חליפה ביקיזאם (אזמיר תצ"ז). הוא גם נתן את הכסף להרפסת הספר הזה, ועל כך מעיד הסחבר ר' מאיר בן חליפה ביקיזאם בהקדמתו לספרו „מאיר בת עין“ (אזמיר, תקט"ז): „ותיכרתי ארבעה ספרים היא היתה משנה ראשונה ספרי גולל אור אשר הו"ל זהכ מכים לחללותו על טובת הדפוס הגביר החכם המרוס' כמחיר משה בכר יהושע צונצין ז"ל“.

סייע להרפסת ס', „מדרש תלפיות“ לר' אליהו חכהן מאזמיר (אזמיר, תצ"ז). בהקדמת המגיה תלמיד הסחבר, ר' יהושע מאיר, לספר זה נאמר: „השני אשר

יצק סוס ע"י הרב המחבר ז"ל הגביר החכם המרום ויהי ה' את יהושע כמה"ר
יהושע צונצין ה"י ובנו ירדו גבר בגבורין גדל בשם טוב האיש משה גדול מאד
הגביר החכם המרום כמה"ר משה צונצין ה"י...

סיוע להדפסת ההוצאה הראשונה של ס' „חסדת ימים“ (אזמיר, תצ"א-
תצ"ב). כפי שנאמר בשער החלק למוקדים: „ואפריון נמטינוהו... ולהחכם המרום
על כל ברכה ותהלה כה"ר משה צונצין ה"י אשר נתן לכסף מצא להוציא לאור
האי ספרא...“ ובהקדמת ר' יעקב אלגזי החכם המסדר לחלק זה הוא אומר:
„ברם זכור האיש ההוא לטוב דין הוא הדר דחיל ומוקיר רבנן ואיהו גופיה
צורכי מרבנן החכם המרום הן גביר דגמיר ומביר כמה"ר משה צונצין נר"ו
אשר גם הוא כי תמכה ימינו להוציא לאור המלאכה לגמור ולוי משה
בחירו...“ וכן בהקדמתו לח"א על ר"ח: „כל שהוא עיקר דין הוא
הדר מבחר עצמים מלא רוח חכם די נהירו ושלכתנו אשתכחת ביה תורה
וגדולה במקום אחד החכם המרום הן גביר כמה"ר משה צונצין בכמה"ר הגביר
החכם המרום יהושע צונצין ה"י פרש ש"ר והוא על נדיבות הקדיש מממונו
הקדש דמים במנה הראויה להתכבד להקים דגל התורה לגדל ולחזק לכל. כל
לגבי דירי הפליא לעשות להנות נפש מח שאין הפה יכולה לדבר. קמנתי מכל...“

סיוע להדפסת ס' התשב"ץ (אמסטרדם, תצ"ח). בהקדמת המו"ל ר' מאיר
קרשקש לספר זה נאמר: „וגם באתי לעיר אזמיר... ועשו עמי חסדים לאלפים
הלא הם החכם המרום הגביר הנכבד החסיד העניו כמה"ר משה נר"ו בן המנוח
הגביר המפורסם כמה"ר יהושע צונצין ז"ל (6)“. (באותה הקדמה נזכרו לטובה גם
ר' יהושע משה צונצין וכל אחיו מקושטא, עיין עליו להלן סוף 13).

סיוע להדפסת ס' „יפה קול“ על מדרש שיר השירים לר' שמואל יפה
אשכנזי (אזמיר תצ"ט). בהקדמת ר' חיים אבולעפיה לספר זה נאמר: „שני בקדש
מוכיינא דחכימא מרגניתא דלית בה מימי הגבי' החכם המרום כמה"ר משה
צונצין ה"י...“

סיוע להדפסת ס' „דינא דחיו“ לר' חיים בנבנשת ח"א (קושטנדינא, תק"כ).
ב„התנצלות המניה“ ר' שלמה אשכנזי בראש הספר נאמר: „ומחזיקנא טיבותא
לרישאי נציב אחד בארץ מיוחד שבעדה ראשון לכל דבר שבקדושה גדול הנאמר
במשה מטיל מלאי לכוין של ת"ח ומלכישם שני עם ערנים חלוקא דרבנן. ה"ה
החכם המרום השר והמפטר גדול ליאודים שלם הוא אתנו ככל חסדות טובות
שמינו חכמים מגזע היחס והמעלה כמה"ר משה צונצין נר"ו דרחים ומוקיר רבנן
ואיהו גופיה צורכא מרבנן אשר אנכי יושב בקרבו בחיכל המלך לא חסרתי דבר...“

6 לא הבינתי למה קרא לו כאן „המנוח“ ומסים „ז"ל“ ותרי יש לנו ידועות על
ר' יהושע צונצין מהשנים שלאחר שנה זו, ואולי שני יהושע צונצין הם באותו דור?

סייע להדפסת ס', שמע יעקב' לר' יעקב ב"ר יו"ט אלגזי (קושטנדינא, תק"ה). בהקדמת המחבר לספר זה נאמר: "והזית השני אחד קראתי נועם א' המסלא מלא כל הארץ בשמו ובמעשיו ומשל ממשל רב עיר סבצר ועמוד הימיני כאיש מגן ומושיע ורב היה היה החכם הסרוסם הן גביר דגמיר וסביר כה"ר משה צונצין ככמה"ר יהושע צונצין הי"ר..." (באותה הקדמה נזכרו לטובה גם ר' שמואל צונצין והאחים ר' יוסף ור' יהושע צונצין, עיין לעיל סעיף 5). בשנת תק"ח חתם כאחד מפקודי "ח"ץ ומבריה" בקושטא (יחד עם יהושע ואהרן צונצין) על הסכמה לטובת כפר יוסף. (דייגד, שכלים כורדות, ע' 34-35).

9. ר' חיים יהושע בן משה צונצין

בנו של הנוכח בסעיף 7 (ואולי בנו של ר' משה בן יהושע צונצין הנוכח בסעיף 8). הוא סייע להדפסת הס', מאיר בת עין' לר' מאיר בן חליפה כיקויאם (אזמיר, תקט"ו). בהקדמת המחבר לספר זה נאמר: "גם הגה ברך לקחתי וברך לא אשיבנה להגביר בחור חכם וחשוב כמה"ר חיים יהושע צונצין הי"ר ויחיהו בן הגביר החכם הסרוסם כמה"ר משה צונצין זל"ה וזו נאה לברך..." הוא סייע להדפסת ס', מטה שמעון' לר' סרדכי שמעון בן שלמה (שלזניק, תקנ"ז). בהקדמת המחבר לספר זה נאמר: "וברכות לראש איש חסד והפעלים נציב א' סעיר גדולה של חכמים ושל סופרים סנוע היחס והמעלה הגביר החכם הסרוסם ש"ר לו נאמר כמה"ר חיים יהושע צונצין נר"ו יהי אלדיו עמו ויעל גם עלה לעילא מכל ברכתא ושובע שמחות ברכות הטובה עד זקנה ושיבה וזרעו בחיים... הגביר החכם... מנחם שמו נרו... השני תפארת בחורים החכם... אברהם... חסדו ואמתו גבר עלי הפריו על המדה אם אמרתי אספרה לא ידעתי ספורות..." הוא הוא שבנה באזמיר בשנת תקי"ג בית-כנסת גדול מעוטר כתשע כפות, הקיים עד היום ונקרא בשמו. זהו כיום בית-הכנסת העתיק ביותר באזמיר, וגם הרחוב שבו עומד בית-הכנסת נקרא עד היום על שם צונצין. (7)

10-11. מנחם ואברהם בני ר' חיים יהושע צונצין

עיין בסעיף הקודם.

12. ר' אהרן צונצין

סייע להדפסת שו"ת, נחפה בכסף' לר' יונה נבון (קושטאנדינה, תקי"ח), כפי שנאמר בשער הספר: "גם ברכות יעמה לאחר המיוחד דין הוא סכלל יופי (7) לפי סמך בין צאצאי המשפחה באזמיר, בא ר' חיים יהושע צונצין לאזמיר בתורת גזיר (מנהל ראשי לביית-הסכס), בנה בית גדול, ושיבה וביית-הכנסת. כשעמד לבנות את בית-הכנסת שמו הסופרים שבעיר מעצורים על דרכו, באמרם שאין רשות לאוסה אחרת להקים בנין עם כפות. אז העמיד הגביר משמר של סבלי בית-הסכס עד שנגמר הבנין. (ספי וידיד מר ס. ד. גאון בשם זקני אזמיר).

תורה וגדולה במקום אחד החכם השלם הדיון המצוין הוא אהרן צונצין בחיר
 ה' אשר היה בגרם המעלות פעל ועשה כל הכא מירו המלאכה...
 הוא היה אחד מרבני קושטא וחתם יחד אתם בשנת תק"ח על הסכמה
 לטובת כפר-יוסף (דוידנד, שבלים בודדות, ע' 34). וכן חתם באותה שנה כאחד
 מפקידו, "רח"ץ וטבריה" בקושטא (יחד עם יהושע ומושה צונצין) על הסכמה
 לטובת הכפר הנ"ל. (שם, ע' 35).
 הספר עליו נדפס בס', "קול יעקב" לר' יעקב שאול (אזמיר, תק"כ) דרוש
 כ"ט והוא דרוש ו' להספר.

13. ר' יהושע משה צונצין

סייע להדפסת התשב"ץ (אמשטרדם, תצ"ח). בהקדמת המו"ל ר' מאיר קרשקש
 לספר זה נאמר: "עד שבאתי לעיר... קושטא אנדינא... עשו עמי חסדים לאלפים...
 וגם הנכירים המפורסמים החכמים הנכונים כמח"ר יהושע משה צונצין ו"א וכל
 אחיו ובני ביתם ו"א..." (באותה הקדמה נזכר לטובה גם ר' משה בן יהושע
 צונצין מאזמיר, עיין לעיל סעיף 8).

14. ר' שמואל צונצין

סייע להדפסת ס' "שמע יעקב" לר' יעקב ב"ר יו"ט אלגזי (קושטא, תק"ח).
 בהקדמת המחבר לספר זה נאמר: "והנה ברך לקחתי להחוט המשולש הראשון
 שבראשון חזון במצות כי יקרא פרט למזמון עובד אלקים ישר ונאמן ש"ר ל"ו
 נאמר ה"ח ידידי נפשי אף רוחי בקרבי הגביר חכם ונכון כמח"ר שמואל צונצין
 ה"י..." (באותה הקדמה נזכרו לטובה גם האחים יוסף ויהושע צונצין ומושה ב"ר
 יהושע צונצין, עיין סעיף 5).

15. ר' מנחם משה צונצין מאזמיר

הספר עליו נדפס בס' "שפתי רננות" לר' רחמים אריה אברהם הכהן ארוינאש
 (אזמיר, תרכ"ב) דרוש ו' להספר.

16. ר' יהושע צונצין מאזמיר

נספר ביום י' ניסן תרל"ח, והספר נדפס בס', אברהם את ידו" לר'
 אברהם פאלאניי ח"א דף קי"ז ע"א.

*

ערכתי כאן את הידיעות שמצאתי על בני משפחת צונצין כפנות שונות,
 ואין ספק שתמצאנה עוד כהנה וכהנה לאחר בדיקה מעולה, וכודאי תמצאנה גם
 ידיעות הרבה עליהן בפנקסי קהלות קושטא ואזמיר, ולכשתתפרסמה אפשר יהיה
 אולי לברר כמה ספקות בסדר דורותיהם.

מלואים

לס' רשימת ספרי לאדינו מאת אברהם יערי

סאת

יעקב דא סילוח רוזה, אמשפרים

הכיבליוגראף הסלוסד ר' אברהם יערי, שפרסם כבר ספרי-כיבליוגרפיה שונים, חוציא לאור בשנה שעברה, רשימת ספרי לאדינו הנמצאים בבית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים" (קס' (2), 125, VII).

אך למותר להזכיר כמה גדולה תהיה תועלת הספר הזה, לא רק לחוקרי לשון לאדינו, כי אם גם לכל מי שיתענין בחיי היהודים הספרדים, במדע ובספרות. בצדק הציג המחבר בהקדמתו כי ספרו יוצא לאור בזמן ירידה ללשון הספרדית-יהודית שהיתה שגורה ביותר בין היהודים בתורכיה, ארצות הבלקן, ארץ ישראל ואסיה הקטנה, וכי שפת הארצות האלה הלאומית יורשת לאט-לאט את מקום הלשון הספרדית בפי היהודים. ובפרט הנקר המהגר לארצות אחרות מחליף את לשונו בלשון ארץ החדשה, ובארץ ישראל תופסת הלשון העברית יותר ויותר את מקום הספרדית גם בין היהודים הספרדים ילדי הארץ וגם בין העולים מארצות-הבלקן. ובאשר הלאדינו גם כן היתה שגורה בין היהודים בארץ ישראל, כמו שאמרנו למעלה, לא יפלא כי הספריה הלאומית והאוניברסיטאית בירושלים אספה וקבצה הספרים שנרפסו בלשון זו, אשר רבים מהם כבר עתה הם יקריסציאות.

ובמרים תגיע השעה שיאבד זכרם ולמען הציג מה שאפשר עוד להציל, רצה המחבר לרשום את הכל בס' אחד שישמש מכוא לכל מי שיבוא לחקור בלשון הספרדית-יהודית או בספרותה, ואף שהח' יערי רשם יותר משמנה מאות וחמשים ספרי לאדינו, מה שיותר על עושר הספריה הנ"ל גם במקצוע הזה, טובן מאליו שיחסר עריין מספר גדול מספרי לאדינו ומחוצאות הספרים הנרשמים ברשימה זו.

ובאשר רשימת הח' יערי היא נסיון מצלח חשבתי לסויעל לחבר רשימה במר אלפא ביתא משנים וארבעים דפוס ספרי לאדינו שנמצאו בבית-הספרים של מדרש, עץ חיים" דק"ק ספרדים באמשטרם שלא נרשמו ברשימה זו. ויש לקוות שמלואים אלה יעוררו גם את ראשי בתי-הספרים האחרים לפרסם קמלוגים של הספרים הספרדיים-יהודיים (או לכל הפחות מלואים) שלא נזכרו ברשימת הח' יערי ולא במלואים אלה, למען יהיה אפשר כעבור זמן-מה גם לגשת לחבור כיבליוגרפיה שלמה*).

(*) בינתיים אסף ורשם מר יערי עוד ספרי-לאדינו רבים, והוא מקוה לחוציא-לאור חלק שני מספרו. (המערכת).

כבר רשם הסוכר-ספרים המלומד דוד פרענקל, ווין, בעתונו „עלים“ וכו' (חוב' א' צד 7) איזע רפוסים מס' מעם לעז. וגם (חוב' ב' צד 35) מספר מיג ספרים אחרים בלשון לאדינו שלא נרשמו ברשימה הזאת, אך מהם ס' תהלים עם תרגום ספרדי „קדש הלולים“, אמשט' תל"א, איננו נרשם באותיות עבריות, רק לעזיות, ואיננו בכלל ספרי לאדינו.

1. ספר אגרת הפורים נרשם מחדש... לקומה מהגמר. ומסדרש חמש מגילות ומילקוט ומתרגום שני. הובא לכית הרפוס פעם שנית ע"י החכ"ל ברוך מות... שאלוניקי, תק"ס. מ"ז דפים. (אותיות רש"י) ובסופו: השכבה להמן. חסרי

2. ספר אור טוב להנחך לערבים על פי דרכם בלשון לעז בשפה כרויה להר' יהודה אריה די סודינה. נרשם באמשטירדאם כמצות יהודה אבודיאנימי הוקן, בבית דוד מארתאם, תל"ה. ל"ב דפים, 48°. (ובסופו שיר... מיוסד על שלש עשרה יסודות האמונה ועיקרי התורה... להר' שלמה די אוליוורה) נרשם העברית והלאדינו מלה אחר מלה באותיות מרובעות-מנוקדות. ועיין שטיינשניידער: ע' Cat. Bodl. 1346

3. ספר אלדד הדני דאגדו אה אינטיגדיר לה נראגדיוה די לוס שבטים קי איסטאן אין טיראם ליש"אנאם אי קואינטום די לאם אינרויאם, לו טרושיו אה לה איסטאנפה ח' חיים אליה פאדרו ה"י: איל קי ויגדו אין יוני האן. קושטאנדינה, תקכ"ו. מ"ז דפים, 8°. (אותיות רש"י)

4. ספר אמרי כנה אין לאדינו סוינדו קי איל אונברי בינו אה איסמי סונדו פור ליוביאר צידה לדרך אה עוה"ב... מי דיספירטו מי קוראסון אה אורדינאר איסמי ליבריקו אין לאדינו... יצחק פרחי. בלונראדו, איסטאמפאדו אין לה איסטאמפאריאח דיל פרינציפי די לה סירבייה, תקצ"ו. צ"ג דפים, 8°. (אותיות רש"י)

5. אונה דיגראסיאדה ארסידוקה אי לה פריאדורה די און פרינסיפי. איסטוריואה אינטריסאנטי אי מיסירחה דיל טייטפו מידיו. ביינה, איריסיון די שמואל גומיר, ליברירו אין ביינה, איסטאמפאדו אין לה איסטאמפאריאח די מ' קניפפילסאחיר, 1894. 64 ע'. 8° (אותיות רש"י).

= ביבליאויסיקה אוניב'רזאלה די זומיר אי דוגין, No. 1.

6. לה אש'ונאר די המן הרשע די מופרטי קון פלאזיאה אישטאש קונפלאש קיוי אויזה אי טיגיר פורים אין טיגו, אי ביבור די איל בואין וינו...? תקנ"ו. ד' דפים, 8°. (אותיות רש"י) ובסופו: פיומונים פארה קילוס קאנטין לוס תלמידים עברית.

7. לה גואירטה די אורו או שואה טראטינימיונטו גושטון, שאביוזון, אי פרוכ'יג'וזו קומפואיסטו דיל... דוד בכ"ר משה עטיאם פארה קומפלאזיר אאון שואמיגו די מורת, קון דימאם אכיר מיטידו לה ליטרה פראנשויה קי בינו

- וואקלנדאן דיל ווי די פראנסיאה קו דיקלארה לוס פרוכט'יג'ס אי גראנדיוואס קי מירנאן מודוס אקיווס גידיווס קי איראן אמוראר אין שו ריונאדו. ליוורנו, Nella Stamp. di Gio. Vinc. Palomi תקל"ח, ס"ד דפוס, 80. (אותיות רש"י)
8. דון יוסף אי סו איז'ה איסטוריה מוי קוריוזה, קי אקונטימיו אין לה איספאנייה... מריולאדארה די לה לינגואה סאנטה... פור... ברוך נ' יצחק מטרנני, ב'יינה תרל"ח (נדפס כפרעסבורג). ע' 48, 80. (אותיות רש"י)
9. דיאלוגו דיל קלוראדו קונפואישטו פור איל דוטור דניאל די אוילע גאליונו פילוסופו אי מיריקו. שאלוניקי, בדפוס של שני אחים... אברהם מתתיה בת שבע ור' יוסף מתתיה בת שבע, שם"א. מ"ה דפוס, 40. (אותיות רש"י)
10. ספר דרכי האדם איל רוב די שוש פאלאכראש סון די אל ספר חברות חלק שני מאמר י"ג קישי ויאמה אהבת רעים אי און פוקו די מוסר אי אונש קואנטוש מעשיות די איל סדר הדורות אי די איל שבט יאודה וכדומה לו, מריולאדו אין לאדינו... יצחק המכונה ככור אמרא... ו... יוסף בכ"ר מאיר ששון. שאלוניקי, בדפוס הר' סעדי' הלוי, תר"ג, צ"ב דפוס, 80. (אותיות רש"י)
11. סדר הגדה של פסח עם תרגום בלשון ספרדי... איאדו אין בוטיקה דיל פרופיו מ' ישראל קנופלאכיר אין ביינו אלדו דיל בית הכנסת די לוס אשכנזים (קי אירה די אנשים דיל סיניור אנטון ערלען פון שמיר). Wien 1855. כ"ד דפוס, 80. (הלאדינו באותיות רש"י). התרגום נדפס למטה מהמקור. עיין: ווינער No. 443.
12. סדר הגדה של פסח, עם פתרון בלשון ספרדי, עם כמה צורות... ליוורנו, בדפוס... שלמה בילפורטי וחברו, תרכ"ד. ל"ח דפוס, 40. (אותיות מרובעות-מנוקדות). עיין: ווינער: No. 545.
13. סדר הגדה של פסח עם תרגום לאדינו וגם כל הדינים... ציורים... Wien, Josef Schlesinger, 1880. ג"ה דפוס, 80. (הלאדינו באותיות רש"י). (בשער נדפס ג"כ שנת תרל"ה. מרף ל"ז ואילך מספרי הדפוס הם קס"ח עד קע"ו).
14. ספר הודאת אמונת ישראל בשלש עשרה עקרים. נדפס ע"י... יצחק די פאס. ליוורנו, בדפוס משה עטיאש, ושביה בצדקה. י' דפוס, 80. (אותיות מרובעות-מנוקדות). עיין: Zedner, p. 628.
15. ספר הנהגת החיים אשר חבר... כסתר"ר משה אלמושנינו. ליכרד אינטומלאדו ריגיוניגטו דילה וידה פוריינדושי וורדאירה מינטי ליוואמאר אישפיו די שאכיוס אי כיון אויטוראדוש קונפואישטו פור... אינר קואל שי קונטיניו קואנטו קונכיוני פארה פודיר כיון אנדאר מודה לה גורנאדה דילה וידה אומאנה... שאלוניקי נדפס... ככית... יוסף בר' יצחק בר' יוסף יעבץ חורש, שכ"ד. קס"ב, (ו) דף, 40. (אותיות רש"י). הו' דשים אחרונים: ביאור המלות הזרות.

16. הר סיני Monte de Sinai. מכתב עתי שכועי... נערך ע"י אליהו מרדכי קרישפין. טורנו סיוורין, איסטאמפאריאה די אליהו מרדכי קרישפין, 80.
(אותיות רש"י). (מחב' ג' וי"א).

17. ספר והוכיח אברהם (כמו שנרשם ברשימת ספרי לאדינו, אך הוא דפוס שאלוניקי, כדפוס... סעדיה הלוי אשכנזי, והוכיח במישור, קפ"ג+ח' דפים). 40.
(אותיות רש"י). הסכמת הר' חיים נסים אבואלעפיא, והסכמת הר' חיים טאלאני אבי המחבר ופתיחת הס' להמחבר אברהם טאלאני (כולו ו' דפים) הן בעברית, גוף הס' בלאדינו. קיזערלינג, ע' 83.

18. ספר זה אליהו (כמו שנרשם ברשימת ספרי לאדינו, אך הוא דפוס פריס בורג, אין לה איסטאמפאריאה עכראיקה, Vormal's-Schmid'sche Buch-
druckerei, 1853. ט"ז דפים, 160). (אותיות רש"י).

19. מריצורו די ישראל מריצורו קי קונטיני לה דיסטרואסיוון דיל סיגונדו סאנטוב'ארייו פ'ין מואיסטרו מיימפ, "לאם טיוראם אונדי איסטוב'יורון לום ריוס קי לום אסירקארון אי לום אל'יש'ארון, לאם קאביסיראש גיידאדורס קי מוב'יורון, לום פירסיג'יטיונטום, לום פאסום קוריוויוס, לום אחום קי מוב'יורון מורו טראאידו אי דיק'אראדו מויי בואינו קון סום ראמוס אסיגון איל די מיניסטיר, פורקי סיפה קארה מילדאדור לה איסטוריאה די מואיסטרו פואיב'לו אסיגון איל אוב'ליגו די קארה ג'ידיו. ריסינטאדו אי טראידו אלה איסטאמפה פור... יעקב משה חי אלטאראק. בילג'אראדו, איסטאנפאדו אין לה סטאמפאריאה די שמואל הורוב'יק, 1894. ע' 418, 80.
(אותיות רש"י).

20. ספר מדרש עשרת הדברות וצוואות רבי אליעזר הגדול. אין מיאיר קיאל ליב'רו איסטי אקירינסיאדו מונגו קידה אאינטינדר קוסו ריסיבייוו שי' די משה רבינו ע"ה לה לוי אי קוסו לה אירידו אנוס אי איי משלים אירמחום אי אינבוזאר די איל מונג'ו בואינו פור איסטו מיטימי קוראמון פור איסטאנפארלו קון פאפיל אירמחון קיאוין ארילונבראר אוזוס... בילג'אראדו, תר"ך. (ו) מ"ז דף, 80.
(אותיות רש"י)

21. לה מוילר אין איל פרובירבו אי איל ליב'רו פארא ריאיר די J. K. רוסנ'וק, טיפול'יטוגראפ'יאה פרץ יוסף אלקאלאיר, 1893. ע' 30+32, 80.
(אותיות רש"י).

22. ספר מוסר השכל פור קי מילדין אוזיש די ישראל אין לאש נוג'יש אשאביר קאמינוש די איל דייו ברוך הוא. חברתיו... יוסף בכ"ר מאיר ששון ו... יצחק חמ' בכור אמהראני. שאלוניקי, כדפוס של הר' סעדי' הלוי אשכנזי, תר"ג. (ב) צ"ח דפים, 80.
(אותיות רש"י)

23. ספר מעשה תורה אין לאדינו אי אים און ליברו סווי אימטימארין
קי דה בואין ריוו די גידיזמו פארה איל אומברו קי מודאס סוס פאלאכראס
סון פאלאכראס די אמינו. לו מרושו אה לה אימטאמפה... כסוד"ר חיים עוזאר.
קוטמאנדינה, בדפוס של משה די קאסטרו ובניו, תרכ"ה. ט"ז דפים, 80.
(אותיות רש"י). מדף ט' ע"ב: אורחות חיים די איל רב רבי אליעזר הגדול.

24. מעשיות מעשה די רבי יוסף די לה ריונה אי מעשה די איל רוח
אי משל לחיוו אי אירטונו פארה לה תשובה די ימים נוראים. ב'יונה, אימטאנפאדו
אי אליודו אין לה אימטאספאריאה דיל ס' אראלבערט דיללה מוררי, 1852,
כ"ה דפים, 120. (אותיות רש"י).

25. איל סאלב'אדור מריזלאדו דיל לשון הקדש פור בן ציון מאראנאן.
ירושלים, אין לה אימטאספאריאה דיל ג'ורנאל, הצבי", תרנ"ה. ע' 120, 80.
(אותיות מרובעות)

26. פרקי אבות עם פתרונו בלשון ספרד... אוש קואליש שי ריווין אין
לזש שבתות קי איי אינטרי פסח אה שבועות און פור קאדה שבת. קון לה
דיקלאראסיון אין לאדינו אין לינגואה איספאניולה. לתשוקת הסדרים כסוד"ר
משולם אשכנזי פינצי. ויניציאה, Nella Stamparia Bragadina, והתענגו. ל"ד
דפים, 80. (אותיות מרובעות-מנוקדות). נדפס פסקא אחר פסקא.

27. פרקי אבות עם תרגום לאדינו ח"ש. נ"א דפים, 120.
(אותיות מרובעות-מנוקדות). נדפס מקור ותרגום פסקא אחר פסקא. בסוף הס': ע"י
הפועל העוסק במלה"ק ה"ה כה"ר רפאל נ' עוזיליו יצ"ו.

28. קונפלאס די יוסף הצדיק סון אב'לאס גראסיוואס, אי סווי אירמוואס,
קי מיירטו איל קילאס מילדארה גוזמו מוטארה אי אים קוטו לה פרשה אין
לאדינו, קיטודו אים און קאמינו, אי איל זכות דיל פאדרי אי לוס איזים
סאנפארארה, קי איל ריוו אה איל אונטארו סוס סאנפארה. בילוגראדו,
תר כ"א. י' דפים, 80. (אותיות רש"י). נדפס פעם ראשונה בשאלוגיקי תקס"ו.

29. קונפלאס די פורים פארה אלבאר אאיל שרית שוברי מודוס
לזם נסים אי סאראביאש קי איזו אה ישראל. סאלוניקי, בדפוס החכ"ל יוסף
סולכ, תקע"ג. כ' דפים, 120. (אותיות מרובעות-מנוקדות).

30. רובינזון או לה סוירייה מריזלאדו פור בן-ציון מאראנאן. ירושלים,
תרנ"ז. ע' 124, 80. (אותיות רש"י)

31. ספר שבילי עולם די איל רב שמשון בלאק הלוי. לו איזו אין לשון הקודש, אי סיגדו איש ליכרו קי סו אינכיואן די איל סונגיאם קוזאם די סינסיוה אי סאכיר די איל עולם לו טוילאדרי אין לאדינו אי איניאדרי סונגיאם קוזאם די אומרום ליכרום קומו די איל ראשית למודים אי די איל תבואות הארץ אי סימיואנטי... יצחק בכור אמאראני. שאלוניקי, בדפוס של יצחק גיאחון, תר"ג. פ"ו דפים, 80. (אותיות רש"י).

32. ספר שבחי בעל שם טוב קואינטום מאראביאחום אי אירמוזם קי איזו איל רב סאנטו אי פובליקאדו ישראל איזו די אליקור אין לה סיכידאד די מעזיבוז די לה מוסקופיאח. איסטאנפאדו אין לה סירביואה אניו די 5612. (ד) + פ"ד דפים, 80. (אותיות רש"י).

33. ספר שואל ומשיב... מכיל כללי הדקדוק מסודר בסדר נכון וקצר, על דרך שאלות ותשובות ללמד את הנערים משפט דקדוק שפת קדשנו כלשון לעזי אשפאניויל, מאת חיים קאמירמאן. חלק א'. רוסג"וק, איסטאמפאדו אין לה איסטאמפאריאה די אברהם דוד אלקאלעי אין פריסבורג, תרנ"א. ע' 112. 80. (הלאדינו באותיות רש"י).

34. ספר שולחן ערוך די מועדים אינו פארה לוס תלמידים פור פרוכייגז די לאס קברות די תלמוד תורה אי לו איסטאנפי אין קרטו פורקי ביאלין קארום אינו סי טופאן אה מירקאר. קושטנדינה, בדפוס של יצחק די קאסטרו ובניו, תר"ג. י"ג דפים, 80. (אותיות רש"י). רק השער הוא בלאדינו, הדינים הם בלה"ק.

35. ספר שלחן הפנים ליכרו לויאמאדו אין לאדינו מיוז די איל אלמח... לו טרוגז אלה איסטאמפה איל סיניור... יוסף בן דוד פראנקו. הונגה... על ידי... יצחק גרשון. ווינציראה, ע"י זואן דגארה ובכיתו, שס"ב. קפ"ו (2) דפים, 40. (אותיות מרובעות-מנוקדות). חסר במפתח. ועיין: רשימת ספרי לאדינו. No. 236.

36. ספר שלמי שמחה או סיוא לה אליגראה קוספלידה פארה אלאואר אה דיוס אין לה פיסטיווידאד די פורים. איל קואל קונטייני נואיואם קאנטינאם וינידאם די לויאנטי אי לה כתובה די לה איחה די חסן, אי סיגדו קוזה מוי גוסטוז לה איסטאמפי פארה קי סיוא לה אליגראה קוספלידה. איסטאמפאדו אה קוסטו די איל אליגרי מוסו מרדכי ואר מילול: לאורני, אין לה איספרינטה די יעקב גונגס ואים... רפאל מילדולה, שירו לו. ל"ו דפים, 80. (אותיות רש"י).

37. ספר תהלים אין לאדינו. איסטאנפאדו אין קושטאנדינה 5596. צ"ח דפים, 80. (הלאדינו באותיות רש"י).

38. שיר השירים שנוהגים לקרות בימי הפסח עם התרגום (וינתן) ועם פתרונו ובלאדינו) באר הטיב ככל פסוק ופסוק... נדפס לתאוות... כמ"ר יוסף מצליח בן... שיניור' דנן. ויניציאה, Nella Stamparia Bragadina, ולך תחיה. ל"ו דפים, 80. (אותיות מרובעות-מגודות).

39. שיר השירים... הוצאת הר' יצחק הלוי ומצליח אבן דנן. ויניציאה, Nella Stamparia Bragadina, כי אם בזאת. ל"ח דפים, 80. (אותיות מרובעות-מגודות).

40. שיר השירים עם תרגום (וינתן) ולאדינו כמנאג (sic!) ספרדים... סאלוניקו, ברפוס... סערי הלוי, תרכ"ז. י"א דפים (משם ואילך חסר), 80. (אותיות מרובעות-מגודות).

41. שיר השירים עם תרגום לאדינו. נדפס סקור ותרגום פסוק אחר פסוק. ח"ש, נ"ב דפים, 120. (אותיות מרובעות-מגודות).

42. סדר תיקון סעודה כפי שערי ציון אי אינייאדי אין איל אתקינו סעודתא לשם יחוד די ליל ראשון אי ברכת הסוון, אי נוסח תפלה די אנשים די סעודה המפסקת אין ערב יום כפור אי דינים מיניסמירחום אין לאדינו, אי ייאמי נוסברו די איל ליבירו זה השלחן, מאת משה בר' דוד בר' משה אלקלעי. בילגוראדו, טירת. כ"ד דפים, 120. (תלאדינו באותיות רש"י).

הערה

למאמרו של מר ישראל היילפרין (שנה י"א ע' 105, 252) יש להוסיף מה שכתב הרי"ש בס' בהקדמתו לחמשה חומשי תורה (דיהרנפורט תנ"ג): -ואף גם האלושים ריונים קצינים מנהיגי ארבע ארצות נתנו ידיהן ונעצו ראשיהן והסכימו כלם בשפה אחד לחרמות ושמתות הגאונים הרבנים יצ"ו שלא להדפיס החומש עם שפ"ח הנ"ל עד כלות עשר שני מיום תשלום המלאכה כמבואר בפנקס ארבע ארצות בחדש תשרי תמ"ס לפ"ק. ח"ד פריעדברג (אנטורפן).

מלואים לרשימת הגדות של פסח

מאת ב. שמחה'ס (ברלין).

- לביבליוגרפיות ההגדה של פסח מאת ווינער, יערי (ק"ס שנה ו' ושנה ח') ודוקר (ק"ס שנה ז'-ח') אני מוסיף כאן קצת הגדות שנרשמו בברלין עד שנת תר"ס:
- (1) הגדה של פסח עם פירוש הקיצור ע"פ נגלה ונסתר וציורים. ברלין תפ"ו נתן ניימארק.
  - (2) סדר ההגדה לשתי לילות הראשונות של חג הפסח במועדו מצוינות בהלכה מכל לילות השנה בשעה שיש מצה ומרור מונחים על השלחן. בשנת ג' אלפים ק"ן ליציאת מצרים ומתן תורה [ברלין תקצ"ח]. Ordnung des Vortrags am ersten und zweiten Abende des Überschreitungs-Festes oder Befreiung der Israeliten aus Egypten im Jahre 2448 nach einer vierhundert und dreissig jährigen Sklaverei herausgegeben auf Kosten des J[osef] Hirschfeld. Berlin 1838 Druck von I. Lewent. [עברית ואשכנזית]. 11:17 עמודים. V-III, 72-6
  - (3) כניל [הוצאה ב' מתוקנת]. Berlin 1838 Zweite verbesserte Auflage. 84-6 עמודים. V-III, 84-6 [עברית ואשכנזית]. (I. Lewent.)
  - (4) סגיד מראשית כולל הערות וחקירות שונות על הגדת פסח ומנהגי סאתי אליעזר לייזר בלאיא הר"ר מאיר לאנדסהוזה. ונלוה על"י סדר ההגדה עברית ואשכנזית. ברלין (כ"ח שבט תרמ"ו). Hagada Vortrag für die beiden Pessachabende Hebraisch und Deutsch. Nebst einer geschichtlichen Einleitung über die Entstehung der Hagada und der sie begleitenden Gebräuche von L. Landshuth mit einem literarischen Nachwort von M. Steinschneider. Berlin [1855] W. Adolf & Co. (Druck von Kornegg's Buchdruckerei) 11:18 עמודים. XXX-III, 70-3
  - [עברית ואשכנזית].
  - (5) סדר הגדה ליל שמונים מדויק היטב ומסודר יפה ומתורגם ענגליש. [ברלין Service for the first two nights of Passover. Berlin 1865 Julius Sittenfeld, Printer. [עברית ואנגלית] 13:20 דף. 27

ספרות ליובל הרמב"ם.

בהוברת זו נרשמו ספרים שיצאו לאור בקשר למלאת שמונה מאות שנה להולדת הרמב"ם בספרים 31, 62, 65, 97, 106, 200, 253, 259, 265, 267, 269, 270, 271, 272, 300, 303, 305, 317, 320, 323.

CONTENTS

LIBRARY NOTES AND NEWS	3
BIBLIOGRAPHY:	
Palestinian publications.	7
I. Periodicals: 7; II. Yearbooks and collections: 7;	
III. Books and pamphlets: 11.	
Hebraica and Judaica	39
I. Periodicals: 39; II. Yearbooks and collections: 40;	
III. Bibliography and history of Judaistic studies: 41; IV. Biblical	
studies: 44; V. New Testament: 50; VI. Talmud and Midrash,	
Rabbinic literature: 50; VII. Jewish philosophy and religion: 54;	
VIII. Cabbalah and Hassidism: 57; IX. Liturgy, ritual,	
sermons: 57; X. History and related subjects: 60; XI. The Jews	
of today: 77; XII. Zionism and Palestine: 81; XIII. Ethno-	
graphy, folklore, art: 89; XIV. Philology: 90; XV. Mediaeval	
Hebrew belles-lettres: 91; XVI. Modern Hebrew belles-lettres: 93;	
XVII. Yiddish belles-lettres: 94; XVIII. Belles-lettres in other	
languages with Jewish themes: 98; XIX. Juvenile literature: 100;	
XX. Education and teaching: 101; XXI. Textbooks: 102;	
XXII. Hebrew books on non-Jewish subjects: 104.	
REVIEWS:	
By: S. H. COOK: 12, 91; B. SCHOCHETMANN: 14, 15; I. OLSVANGER: 18;	
F. NOACK: 22; A. REIFENBERG: 26; S. USSISHKIN: 33; H. BERGMANN:	
35; H. ROSENBERG: 41; R. STRAUS: 62; A. SANDLER: 65; S. D. F.	
GOITEIN: 68; M. NARKIS: 70.	
STUDIES:	
S. LIEBERMANN: About two manuscripts.	
1. Marginal notes ascribed to R. Bezalel Ashkenazi.	
2. RITBA's glosses to "Shevuoth"	105
A. M. HABERMANN: Women as copyists	114
A. YAARI: Miscellaneous bibliographical notes.	
15. Of the Soncinos	121
J. DA SILVA ROSA: Additions to A. Yaari's	
"Catalogue of Judaeo-Spanish books"	131
NOTES:	
B. FRIEDBERG: Note.	137
B. SIMCHES: Additions to the bibliographies of the	
Passover-Haggadah	138
Maimonides literature	138

KIRJATH SEPHER

QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY
IN
JERUSALEM

THIRTEENTH YEAR. NUMBER ONE.

JERUSALEM, APRIL, 1936

Jerusalem, P. O. B. 1047

THE HEBREW UNIVERSITY PRESS ASSOCIATION

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

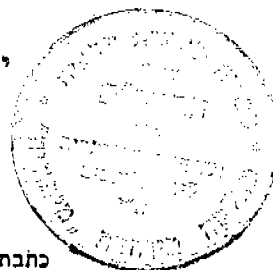
כלי מבטא

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

שנה שלש-עשרה, ב.

ירושלים, תמוז, תרצ"ו

כתבת המערכת: ירושלים, ת. ד. 1047

התכנ

ע' ידועות בית הספרים
143 ... ..

ביבליוגרפיה:

147 דפוס ארץ ישראל
א. ספרות עתית 147; ב. קבצים ומאמרים 147; ג. ספרים וחברות 152.
172 הספרות העברית ומדע היהדות ... ..

א. ספרות עתית 172; ב. קבצים ומאמרים 173; ג. ביבליוגרפיה ותולדות
חכמת ישראל 176; ד. מדע המקרא 178; ה. ברית חדשה 183;
ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית 184; ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית 189;
ח. קבלה וחסידות 191; ט. תפלה ועבודה, דרשות 193; י. היסטוריה
והמדרשים הקרובים אליה 196; יא. עם ישראל בהנהגה 206; יב. ציונות
וידועת א"י 210; יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות 218; יד. בלשנות 223;
טו. ספרות יפה עברית של ימי הביניים 224; מז. ספרות יפה עברית
חדשה 225; יז. ספרות יפה יודית 228; יח. ספרות יפה לעזות
על נושאים יהודיים 231; יט. ספרות הנוער 234; כ. חנוך והוראה 234;
כא. ספרי למוד 236; כב. ספרי מדע כלליים בעברית 237.

בקרית:

176 א. יערי: A. Galanté, La presse judéo-espagnole mondiale ...
181 ש. ד. גויסרין: D. B. Macdonald, The Hebrew literary genius ...
181 ש. ד. גויסרין: J. A. Montgomery, Arabia and the Bible ...
185 ש. ליברמן: מסכתות כלת, הוצאת מיכאל היגער ...
192 ש. מרכוס: A. Galanté, Nouveaux documents sur Sabbetai Sevi ...
198 ד. וינריב: F. Friedman, Dzieje Żydów w Łodzi ...
כ. שוחסמן: S. B. Weinryb, Neueste Wirtschaftsgeschichte
204 der Juden etc. ...
220 מ. נרקיס: R. Wischnitzer, Symbole u. Gestalten d. jüd. Kunst ...
226 כ. שוחסמן: E. Simon, Chajjim Nachman Bialik ...

מאמרים וחקירות:

238 י. ריבקינד: שוורי ספר. א. עוד תוצאות מ"בחינת עולם"
א. יערי: לקוטים ביבליוגרפיים.
243 מ"ז. גרים במלאכת-הדפוס העברית. י"ז. פכסימיליה ראשונה בספר עברי
250 א. ז. אשכנזי: הפלשים. ביבליוגרפיה (המשך) ...

מגנזי בית-הספרים:

266 ש. אסף: גוספות לתולדות היהודים בקורדיסטאן ...

הערות:

272 נ. ש. ליבאוויטש וא. מ. הברמן: מלואים למאמר "נשים מעתיקות"
272 ספרות ליובל הרמבים ...

ידיעות בית-הספרים

(ניסן-סיון תרצ"ו)

פעולה לטובת בית-הספרים בנרמניה

בנרמניה נתקבלו בזמן האחרון 62 תיבות-ספרים. פרטים על משלוח זה יבואו בחוברת הבאה. חלק מהמשלוח הועבר ירושלים חנם ע"י מר פאול פויזר, ברלין.

פעולה לטובת בית-הספרים באנגליה

מאת, חברת ידידי האוניברסיטה העברית* כלונדון נתקבלו 4 תיבות-ספרים שכללו מתנות חשובות, ביניהן שורות פרסומים חשובים של חברות מדעיות, כגון: Minutes of Proceedings of the Institute of Civil Engineers (1881-1904); Journal of the Royal Geographical Society (1859-1875); Geographical Journal (1879-1904); Proceedings of the Royal Geographical Society (1879-1902); Journal of the Royal Microscopical Society, Medical Chirurgical Transactions, etc. כמדין הכיל משלוח זה שורה של ספרי-כלכלה יסודיים שנחקשו מאת הועד ע"י בית-הספרים.

מתנת ספרים דפוסי ארגנטינה

מר שמואל לינק (מרטינו, ארגנטינה) שלח אסף ספרים ביוודית שנרפסו בשנים האחרונות בארגנטינה.

מתנת פרופ. אניון

פרופ. ר. ד. אניון (פרים) שכורך בכית-הספרים הביא אתו תרומת-ספרים חשובה שכללה גם 15 הכרכים שיצאו מהספר F. Brunot: Histoire de la langue française.

מתנות כתבי-יד

מר ז. שוקן הביא אתו מנסיעתו לחו"ל ספר, "חיי אדם" לר' אברהם דאנציג, ההוצאה הראשונה שנרפסה בוויילנא תק"ע. הספר מלא על כל גדותיו הערות והנהגות בנוף כתב-ידו של המחבר, שהכין את הספר להוצאה שניה מחוקנת. הספר ניתן ע"י מנדב הרוצה בעילום שמו. כמדין הביא מר שוקן כ"ז מצויר בצבעים רבים של ספת איי המיוחסת להנריא (ע"ן מאמרו של ד. מגיד בקובץ *Иерусалим* כרך ב' ע' 118-122).

מתנת-ספרים מפרס

ד"ר ו. פישל (ירושלים) הביא אתו מנמיעתו לפרס ספרים שקיבל מתנות לבית-הספרים: המו"ל י. ש. ברוכים (טהראן) נדב 9 כרכים מ"שאת-נאמה" שהופיעו עד כה בהוצאתו וגם מלון פרסי שהופיע בהוצאתו; בית-הספרים של המסגר במשהד נתן את רשימת-ספריו שנדפסה בשלשה כרכים; "מדרסה פצ'לייה" במשהד נתנה אף היא את הקטלוג של ספריה; המיניסטריון לחנוך נתן ספרי-שנה סטטיסטיים לחנוך ונתקבלו ספרי-חנוך מאת מוסדות-חנוך אחרים.

מתנת הרב פאלק

הרב ל. א. פאלק (סידני, אוסטרליה), שהיה בימי המלחמה רב לגדודים העבריים 38-40 בא"י, והמבקר עתה בארץ, הביא לבית-הספרים מתנת ספרים חשובים. כיניהם יש להזכיר כיחוד מספר ספרים חשובים כמוסיקה וגם מפות א"י שהוצאו ע"י הצבא האנגלי בימי המלחמה.

מלבד מתנה פרטית זו הביא אתו את ספר-התורה והפרוכת של הגדודים העבריים בימי המלחמה. ספר-התורה זה ניתן לגדוד ה-38 ע"י קפטין ישראל פרידמן בלונדון ונמסר לגדוד בסותהמפטון. ספר תורה זה ליווה את הגדוד עד אסימאלט בעבר-הירדן ונדר עמו ככל גדודיו וגם בקרבות השונים, כגון בקרב אוסיסופא ע"י שכם בשבת. הפרוכת עשויה קטיפה אדומה ורקומה קשומי-כסף ואותיות-כסף. היא ניתנה במתנה לגדוד ע"י מורים גאמיניו בקהיר כשתנה הגדוד במצרים. סימני-השימוש ניכרים בה, כי האריג נתמעך כמקצת ואותיות אחדות נפלו.

חלופי-גכרא בחברת ידידי האוניברסיטה בפפד"מ

ד"ר מכס מיכל, שניהן נשיא בחברת ידידי האוניברסיטה העברית בפרנקפורט-דמיין, עזב בזמן האחרון את פרנקפורט. את מקומו בנשיאות ממלא ד"ר מכס מאיר. החברה בפרנקפורט הרבתה לעשות בזמן האחרון לטובת בית-הספרים ושלחה ספרים חשובים שנקנו במיוחד לפי הצעת הנהלת בית-הספרים. יש לקוות שגם בימי הנשיא החדש תמשך הפעולה במלואה ותוסיף עצמה.

מחלקת ספרי-הרפואה ע"ש ד"ר י. ירחע

ד"ר יוליוס ירחע (ניו-יורק), שעל שמו נקראת מחלקה זו, המשיך לעבוד במרץ לטובת המחלקה ומניפיה בערי הארץ. הוא שלח ספרי-רפואה רבים וחשובים וחתם על כתבי-עת חדשים בענפי-רפואה שונים. בהשתדלותו של ד"ר ירחע חתמו אנשים שונים באמריקה על כתבי-עת ברפואה בשביל המחלקה ומניפיה, ואלה הם: ד"ר א. ס. אונגר (ניו-יורק); הגב' ק. א. ג'ן (וודסיר),

לונג אילנד; ד"ר א. א. איזנברג; מר א. מ. ארנשטיין; ד"ר מ. בודנהיימר;
ד"ר מ. א. ברנשטיין; ד"ר ת. ב. דוידסון; ד"ר א. מ. הלמן; ד"ר ש. ויס;
ד"ר ד. וכסלר; ד"ר מ. טננבאום; ד"ר י. מ. טרנר; ד"ר מ. מ. יונקנס;
ד"ר י. לצרוס; ד"ר א. ליטמסון; ד"ר נ. פגידה; ד"ר א. סטון; ד"ר ב. ה.
רוז; ד"ר ל. ל. רוז (כולם מניו-יורק).

ד"ר א. רוז (ניו-יורק) שלח שורה של ספרים וכתבי-עת חדשים ברפואה
שנתבקשו ע"י בית-הספרים, מתנת הגב' סול רוז (מט. לואיס, מיסורי).

פרופ. קנשן (בזילאה) שלח את ספריו והדפסות מיוחדות ממאמריו.

ד"ר א. וורק (פרג) שלח אוסף הדפסות מיוחדות ממאמריו והודיע שיש
ברעתו להודיש את ספריתו הרפואית העשירה לבית הספרים.

ד"ר י. פולבסקי (ניוארק, נ. ג.) שלח ספרי-רפואה בשכיל הסניפים.

ד"ר ירחק, שהניח בשעתו את היסוד לאסף ספרי ספורט והתעמלות בבית-
הספרים (עיון ק"ס שנה ד' ע' 83), משתדל עתה להרחיב את המחלקה הזאת
ושולח ספרים וכתבי-עת רבים בענפי הספורט הנהוגים בארץ.

מתנות שונות

ד"ר י. ולדמן (ירושלם) נתן הוצאה ישנה של „צאינה וראינה" (כעת
נמצאות בבית הספרים 42 הוצאות של ספר זה). — ד"ר א. לוונסון (ירושלם)
נדב למעלה מ-200 ספרים וחבורות, רובן בעניני ציונות ותנועות-ציבור בין
יהודי מזרח-אירופה. — בהשתדלותו של המחנך א. לוריא (וינה) נתקבלו ספרים
מעזבונו של חוקר הלשון היהודית ד"ר אלפרד לנדאו. — מר ל. נ. לוטוואר
(ניו-יורק) שלח את ארבעת הכרכים היפים של כתבי ה. ג. ענדאו. —
ד"ר י. ל. מאגנעס (ירושלם) חזר ונדב לערך 40 ספר שיצאו-לאור בשנים האחרונות.
מר פ. י. מרקס (סידני, אוסטרליה) חזר ושלח ספרים שונים. — ד"ר אלכסנדר
צ'לובסקי (לובק, נדב, ע"י סניף לבוב של, חברת דורשי האוניברסיטה,
ארבעה ספרים שחיבר על תולדות העיר לבוב. — ד"ר פ. קהן (ירושלם) נתן
ספרים שונים בעניני יהדות ובמדעי-הטבע. — מכון קרנגי לשלום בין-לאומי
(ניו-יורק) שלח 6 ספרים חדשים שהוציא-לאור. — מזכיר מחלקת העתונות שעל-
יד המיניסטרוניו הלמבי לעניני-הוץ (ריגה) שלח ספרים שונים על למביה. —
מר מאיר שלום (ירושלם) נדב חבורות עבריות רבות.

מחלקת האוטוגרפים והפורטריטים

בחדשים האחרונים מסרו למחלקה זו (אסף אברהם שכדון) כמתנה: מר
שמריהו איםבר (ירושלם): צרור מכתבים מאת אחיו נפתלי הרץ, בעל

„התקוה“, אליו ולא אמו; הסופר שאול גינזבורג (לינקולן): מכתבים מאת
נרץ וזכריה פרנקל; נב' אירנה ברטשטטר (פרנקפורט עניס): מכתבים
מאת הסופר הדני-היהודי הנרי נתנסן, הרב נחמיה צבי (אנטון) נובל ועוד;
הגב' דר' קָזֶר (הידלברג, ע"י הפרופ' דר' נתן שטיין, קרלסרוה): תמונת אביה
הכימאי פרופ' ויקטור מאיר; מר נחמיה שמואל ליבוביץ (ברוקלין נ. י.):
אוטוגרפים של הסופרים יחיאל מיכל פינס ומאיר הכהן רבינוביץ ותמונת בעל
„אוצר השמות“ אברהם חיים רוזנברג; מר ל. ה. ליכטרמן (שיקאגו): מכתב
ברכה מאת מופרים ועסקנים באודיסה לחותן המנרב, מ. מ. דוליצקי, לרגל
יובלו הספרותי בתרס"ד, כתוב בידי אחד-העם, עם חתימות של מ. ל. ליבוביץ, ש.
בן-ציון, א. ל. לוינסקי ואחרים; מר מנחם ליפשיץ (טומושוב מוויניצקין):
מכתב הכינוי ישראלי בלקינד; מר א. פ. (ירושלם, מעוזן דר' מגנוס הירשפלד,
ברלין): תמונת הסופר הגרמני-היהודי גיאורג קיסר כחתימתו; הרב מ. צ. סגל
(ירושלם): תמונת חבר ועד הצירים דר' דוד אירר ז"ל עם הקדשתו; איגוד דוד
סידרסקי (פרים): אוטוגרף ותמונה של אביו התורני אהרן סידרסקי, תתנו של
ר' ישראל סלנטר; פרופ' הרי פרידנלד (בלטימור): שני אוטוגרפים (אחד בעל
תוכן סרעו) של חוקר מחלות האוזן פרופ' אדם פוליצר וצלום מטבעת הזכרון של
האוניברסיטה ג'ונס הופקינס בבלטימור לכבוד המתימטיקאי פרופ' ג'ימס יוסף
סילנסטר; מר מיכאל פרנקל (ברסלאו): תמונת אחיו המזרחי פרופ' זיגמונד
פרנקל; דר' פריץ קהן (ירושלם): תמונת אביו הרופא והסופר ארתור קהן
ומכתבים מאת ולטר רטנאו; מר משה קליינמן (ירושלם): ציור מכתבים שקבל
מאת מ. י. ברדיצ'בסקי ושלום עליכם (נתפרסמו ב„העולם“) ומכתבים מאחד-העם
וי. ה. ברנר; דר' ז. קצנלסון (ברלין): ציור אוטוגרפים מאת מופרים גרמנים-
יהודים, ביניהם פרנץ קפקה, פרופ' אלפרד קלר, פרנץ ורפל ועוד ומאת מ. י.
ברדיצ'בסקי; דר' ג. קרמר (ת"א, ע"י מר אברהם לוינסון): כת"י החוברת „דורש
לציון“ לאביו ר' חיים יעקב קרמר, מחובבי ציון הראשונים, וציור מכתבים
שקבל בקשר עם חברו הג"ל וסיפורו „פרץ על פרץ“ מאת וליג, הרבנים ר' יצחק
אלחנן ספקטור, ר' יצחק יעקב רייניס ור' שמואל מוהליבר; הרב ר' אברהם
שנרץ (שאלא): מכתבים מהרבנים ר' יעקב שאול אלישר, ירושלם, ר' חיים
חזקיהו מדיני („שדי חסד“), ור' אליעזר דייטש (אכ"ד בונימיר).

ביבליוגרפיה *

דפוס א"י

א. ספרות עתית.

491. דבר לילדים. יו"ל על יד דבר, עתון פועליו א"י. תל אביב, דבר, ודפוס דבר, תרצ"ו. 21 : 27.
- לפני שם העתון: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל. שבועון. העורך ב[רל] כצנלסון. - גליון 1 יצא בד' באדר. - השבועון הזה בא במקום מוסף דבר לילדים, שהיה יוצא לעתים בלתי קבועות.
492. כנסת ישראל. הועד הלאומי. ידיעות על העבודה הסוציאלית בארץ ישראל. ירושלים, הכחלקה הסוציאלית של הועד הלאומי, (דפוס ר. ח. כהן), תרצ"ה. 17 : 24.
- בראש השער: הועד הלאומי לכנסת ישראל בארץ ישראל. - חוב' א' יצאה בסיון. - ההקדמה יאל הקורא! חתומה ע"י הנריטה סולד.
493. פנקס ההסתדרות הפקידים העברים בא"י. תל אביב, (מסחר ותעשיה, אבולעפיה, דפוס אמנות), 1932. 34 : 50.
- האחראי: ו[לטר] פרויס. - גל' א' (ג') יצא בפברואר. ראה גם ק. ס. שנה ז' ע' 186.

ב. קבצים ומאמרים.

494. אזני המן; חוברת חד-פעמית לפורים בעריכת ש. י. ביבה. תל-אביב, דפוס כוזם, תרצ"ה. 161 ע, ציור. 20 : 28. האחראי: בר רב.
495. בטאון הנער הלאומי; גליון חד פעמי של הנער הלאומי. תל אביב, חוגי הנער הלאומי, (דפוס וידים לבסקי וכוזם), תרצ"א. 4 ע, פורטרט. 35 : 50.
- האחראי: צבי לוין. - יצא בכ' בתמוז.
496. בכף הכלא; הוצאה חד-פעמית. יו"ל ע"י הועד הפועל של מנג', חברה לעזרת הנדרפים על היהדות, הציונות וכל קניני הלאום ברוסיה הסובייטית. תל-אביב, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ה. 8 ע, פורטרטים. 34 : 50.

(* הביבליוגרפיה הזאת מציגת את ההופעות הספרותיות משנת תרס"ד ואילך. - המספרים בסוף כל ספר וספר מסמנים את רחבו וארכו בטנטימטרים.

האחראי: מ. לנג. — יצא בג' באב. — בגליון באו מאמרים ורשימות על חיי הציונים במאסר ב-פוליטאיזאטורים ובגולה, על רדיפות השפה העברית, על פעולות "מגן", ומאמר של שמריה לוי: "היהדות הרוסית" (מתוך גאום).

497. במישור; במאון תנועת "דת ועבודה" בא"י, מוקדש להרעיון הדתי-מוציאליסט. תל-אביב, (דפוס בצלאל), תרצ"ו. 6 ע. 35 : 35.
הוצאה חד-פעמית. — האחראי: שמואל לואל. — יצא בחשון.

498. בעיות מסחר וכלכלה; יוצא ע"י מחלקת ההוצאה והפרסום של אגודת הסוחרים בתל-אביב ויפו. תל-אביב, מסחר וכלכלה, בית. דפוס לאומי, תרצ"ו. 28 ע. 24 : 30.
"הוצאה חד-פעמית." יצא בכ' בחשון. — מאמרים ורשימות מאת י. ל. גרובסקי, י. אדלר, מ. אטר, ה. דיסטרוולד, פ. שלזינגר, ק. ברלב, ב. זייגר ואחרים.

499. דבר. מוסף לשבתות ולמועדים. כ"ג (כרך ו"א): לזכר יוסף חיים ברנר. חמש עשרה שנים למותו. תל אביב, ט' באייר תרצ"ו 1.5.36.
8 ע. 28 : 44.

התקן: מ. ז. ולפובסקי: ברנר; שיר. — ה. ברנר: פרקים מעזבונו: ז. י. אנוכי; על עניני איחוד. — ר. ט.: בדרך לענויי עולם. — ב. ק.: צייני דרכו (חתף ביוגרפי). — ד. שטוק: צלה של אשה (פרקים בפסיכולוגיה של ברנר).

500. דבר הלוחם; הוצאת מפלגת פועלי ארץ ישראל (פועלי ציון). תל-אביב, (דפוס הפועל הצעיר), 1934, 6 ע. 35 : 52.
"הוצאה חד-פעמית." — האחראי: ת. שריפטמן. — יצא ב-2 בנובמבר.

501. הד הזמן; (גליון חד-פעמי). תל-אביב, (דפוס א. מוזס), תרצ"ד. 8 ע. 35 : 49.
האחראי: בן ציון כץ. — יצא בט"ז בניסן. — מאמרים ורשימות מאת א. מ. ברכיהו, ש. טשרניחובסקי, ג. צ. כץ, י. קרני, י. קלוזנר וש. שווארץ.

502. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הסתדרות הפקידים. על רגיסטרציה וגניזה; הרצאות שנשמעו בכנוס הארצי של רגיסטרטורים וגניזים (תל-אביב, ינואר 25-26, 1935) ... תל-אביב, המחלקה לתרבות שע"י הועד המרכזי של הסתדרות הפקידים העברים בארץ-ישראל, 1935, 11, 5, 15, 7 דף. 21 : 27.
מהמעטפת. — הקטגורף מכתב מכונה בצד אחד של הדפים. "פתח דבר" חתם ג. א. זאול. — הרצאות מאת ג. קרליץ, ת. לוטלינסקי, ש. אבן זהר וי. אביגרי.

503. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הועד לענינים המשותפים של נוש חרוד משה רוזנפלד. (עין חרוד, דפוס הקבוצ המאוחד, תרצ"ו). 33, 11 ע. פורטרם. 15 : 18.
מהמעטפת. —
קבץ לזכרו של קצין המשטרה משה רוזנפלד שנקצח בי"א במרחשון כהרי גלבוע.

504. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. מועצת פועלי תל אביב ויפו. אנג' פועלי הדפוס. דבר הדפוס; הוצא ע"י ק"וב פועלי הדפוס בתל אביב... ספטמבר 1935 (אלול תרצ"ה). (תל-אביב, דפוס הוצאת ארץ-ישראל), תרצ"ה. 17 ע, צלומים. 23 : 31.

מהמעטפת. - האחראי: מ. זלמנוביץ. - הוצאה חדי-פעמית. קבץ מאמרים ורשימות.

505. הסתדרות רופאי השנים בא"י. סדע-רפוי-השנים... בעריכתו המקצועית של יוסף פוטרוק, בעריכתו הספרותית של ד"ר י. ה. תל-אביב, הסתדרות רופאי השנים בארץ-ישראל, (דפוס אנגלברג), תרצ"ה. [11] דף, 45 ע, תסונה. 15 : 21. קבץ מאמרים ורשימות מאת: ציטרון, היינמן, גוטליב, ברגר, לנצהוט, בן-דענן, שטיין ומרצ'בסקי-גולובצ'יק.

506. ירושלים. מכון הרי פישל לדרישת התלמוד. ספר היובל לכבוד חג יובל השבעים של... מה"ר ישראל אהרן הרי פישל, בעריכתו ובהוצאת הנהלת מכון... ירושלים, (דפוס העברי), תרצ"ה. [21] דף, 9-147, 59 ע, פורטרטים. 17 : 25. עם סדור ושער נוסף באנגלית: Published by the Harry Fischel institute for research in Talmud, Jerusalem, on the occasion of Mr. Fischel's 70th birthday, July 18, 1935.

הקבץ כולל מאמרים ורשימות על הרי פישל ממחברים שונים. ביניהם גם מהרב א.י. קוק. תקנות מכון הרי פישל. מאמרים על המכון ודגמאות מעבודת המכון בהלכה ובאגדה.

507. למען שובתי הרעב! עלון תר-פעמי. דברי סופרים ואנשי מעשה. תל-אביב, דפוס ארץ, 1935. 1 ע. 35 : 88. האחראי: ש(למה) רוסי(-סלנסקי).

508. לנחום תשבי; קובץ זכרון ליובלו החמישים. בהוצאת חבר ידידים. העורך: מ. ש. גשורי. ירושלים, דפוס "הסדפים ליפשיץ", תרצ"ו. 24 ע, ציורים, פורטרט. 24 : 34. מהמעטפת. - מכיל חמר על התעשיה בא"י. ג. תשבי הוא מנהל מחלקת המסחר והתעשיה בסוכנות היהודית לא"י.

509. מאזנים. כרך ד' חוברת ו' (כד). לחג הששים של שאול טשרניחובסקי. תל אביב, חשוך-טבת תרצ"ו. ע' 549-653, פורטרט. 17 : 24. העורכים: פוישל לחובר ויעקב פייכמן.

התכן: י. פייכמן: שאול טשרניחובסקי. - ס. לחובר: טשרניחובסקי בתרגומיו. - יעקב שטינברג: בלדות. - י. קלוזנר: "יוונות ויהדות" בשיריו של טשרניחובסקי. - א. קלסון: בעל הבלדה. - עבר הדני: משורר כנען. - הימנון אל אפולון - תר' מיונית ש. שפאן. - א. מייסוס: טשרניחובסקי בעל האידיליה. - צ. ויסלבסקי: אופטימיות ופסימיות בשירי טשרניחובסקי. - ג. גרינבלט: דרמטיות באידיליות טשרניחובסקי. - מ. בן-אליעזר: ליובלה. - ר' בנימין: אגרת. - בסוף קצת חומר רגיל.

510. המחבר; חוברת התולית חד פעמית, וי"ל בעריכת ש. י. צביאלי. (תל-אביב, דפוס א. סוס), טבת תרצ"ו. [16] ע, ציורים. 20 : 28. האחראי: בר-רב.

511. מן-חמצר; גליון חד-פעמי על בעיות העדה הספרדית בירושלים. יוצא לאור ע"י קבוצת עסקנים צעירים ספרדים. ירושלים, (דפוס עזריאל), תרצ"ה. 4 ע. 35 : 49. האחראי: י. נ. מזרחי. — יצא בכ"ב באלול.
512. מִסָּד; מאסף לדברי ספרות, ערוך על ידי הלל בכ"ר. ספר ב. וניו יורק?, "חברים"; תל-אביב, מצפה, (דפוס אחדות), תרצ"ו. 356 ע. 18 : 26. את הקודם ראה ק. ס. שנה י' ע' 401.
- החכן: ב. נ. סילקינר; מנח פרנקו (טואימה) — מן העזבון: ה. סקלר; נסיעת הצדיק, חזיון; שירים מאת ליסיצקי, ה. בבלי, אסתר. ספור (קטע) מאת י. טברסקי; ה. בבלי; ציונים לדמותו של סילקינר; אגרות ביאליק אל סילקינר; י. זילברשלג; דו'. מ. סינג; י. קפלן; גמרא וחלמוד; ג. טורוב; עבודת יצירה — מסרת החיים; י. וואלינרוד; ל. לואיסון; ג. שטרן; ווירג'יניה וולף ורומן-תקופתנו; מאמרים ורשימות מאת וואהל, אובסי, ברנשטיין, פרישברג, פרסקי וא. אפשטיין.
513. המסלח; עתון חד פעמי, סוקדש לשאלות הנוער הלאומי והעדה התימנית. תל אביב, (ירושלים, דפוס ר. ה. הכהן), תרצ"ה. 6 ע. 34 : 49. העורך האחראי: ר. השאש. — יצא בי"ד בתשרי.
514. נפש לזכר חברנו מאיר בן בנימין דוכובני, שנקטם כאביב ומיו, למלאת שנה לפטירתו. הוצא ע"י חברותיו וחבריו שבכית-הספר ביבנאל, ירושלים, דפוס ציון, (תרפ"ח?). 18, 11 ע. 12 : 20. יחבוריו וקטעים מיומנו: ע' 18-9, 11 ע.
515. עתידנו; כמאון של נוער המושבות. הוצאה חד-פעמית בעריכת ע. אכילוב וי. א. מלכיאלי. פתח-תקוה, מתאחרות האכרים בארץ-ישראל, חוג הפעילים, תרצ"ו. 33 ע. 23 : 31. ע' 33 גרס על המעטפת. מאמרים ורשימות של העורכים, י. ספיר, מ. ש. י. בוך, י. וולקוביצקי ואחרים.
516. פועלי ציון, א"י. החוגים המרכזיסטיים. 1934-1914/20. מלחמה במלחמה; קובץ מאמרים. (תל אביב, הוצאת-ספרים ע"ש סארכס-אנגלס), (דפוס גומנברג), 1934. 24 ע, ציור, פורטרט. 17 : 24. בראש השער: החוגים המארכיסטיים בארץ-ישראל. — הוצאה חד-פעמית. — האחראי: גרשון מוש יוב.
517. פורימאדה; חוברת חד-פעמית לפורים בעריכת ש. י. צבואלי. (תל-אביב, דפוס טווס), תרצ"ה. 161 ע, ציורים. 21 : 28. האחראי: בר רב.
518. קרן ביאליק. (תל-אביב, דפוס אמנות ארץ-ישראל, תרצ"ה). 32 ע, פורטרט. 17 : 25. מהמעטפת. — מאמרים ורשימות מאת ח. גיצמן, י. קלוזנר, ז. ברודצקי, ר. גור-אריה, מ. ריבולוב ואחרים, גם קטע ממכתב ביאליק.

519. רשימות סוציאליסטיות; הוצאה חד-פעמית... הוצא לאור ע"י
אגוד סוציאליסטים אינטרנציונליסטים בא"י. תל-אביב, (דפוס ארץ), 1935. 18 ע.
24 : 17. מהמעטפת. — האחראי: משה פרלמן. — יצא באוקטובר.

520. תל-אביב. עיריה. חוברת דיונונוף, סוקדשת לראש העיר תל-אביב
למלאה 19 שבועים וחמש שנה. (תל-אביב, דפוס אחדות), אדר תרצ"ו. XXVIII,
84 ע, פורטרטים, תמונות. 21 : 32.

= ידיעות עירית תל-אביב. שנה ששית. 11-12. — העורך: א. ז. בן-ישי.
התכן: ברכות לדיונונוף לחג הולדתו ה-75. — מ. דיונונוף: שלשה פרקי אנטוביגורפיה;
מתוך מכתבים יהודיים. — על דיונונוף (מאמרים ורשימות מאת מ. אוסישקין, מ. מאירוביץ,
ז. ברודצקי ואחרים). — מקשינוב עד תל אביב (זכרונות והערות מאת פ. פרידמן, י.
חיותמן, י. מסמן-כהן ואחרים). — א. ז. בן-ישי: דיונונוף מקרוב (קטעים ממנוגדפיה). —
מויאון תל אביב ויוצרו.

521. התקופה: יוצאת ארבע פעמים בשנה. בעריכת יעקב כהן. ספר
עשרים ושמונה, עשרים ותשעה. 2 כרכים. תל אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר),
תרצ"ו. 480 ; 400 ע. 17 : 25.

ספר כ"ח יצא בתשרי-כסלו אחרי הפסקה של חמש שנים וחצי. ס' כיט בטבת-אדר.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 191.

התכן: ס' כ"ח. אריאל: דבר לאדם. — שירים מאת מ. שוהם, אהרן צייטלין, א.
פינקרפלד, י. זילברשלב, פ. לגר. — ספורים מאת י. אריבא, צבי ישראל, ש. בלנק, א.
רגלסון. — תרגומים: גתה: בחדר הלמוד (מתוך פאוסט), תרגום יעקב כהן. — מ. מטרלינק:
התעוררות הנפש. תרגום א. צפרוני. — ב. פילניאק: שנה של חיימה, תרגום מ. אורחי. —
מאמרים: י. כ[הן]: התוכל איי לפתור את שאלת היהודים? — שלמה האלקושי: על נחיצות
"מורה נבוכים" שני. — א. פרסקובר: על מהותה ועל תפקידה של הסוציולוגיה היהודית. —
מ. אסף: התמורות המפלגתיות בין ערביי א"י. — מ. ברכיהו: לשאלת העבריות של הנוער
בארץ. — יחזקאל קויפמן: האלילות. — א. ש. הרשברג: לחקר המשפחה העברית הקדומה. —
פ. דיקשטיין: משפט ומדינה בישראל. מבוא. — מ. זולאי: רבם של הפיטנים. — ב. צ.
רפפורט: על ההכרה. — י. קלוזנר: אחדותו של גיטה. — ש. צמח: תורת הצחוק של
בדגסון. — ה. ברגמן: מן הספרות הפילוסופית. — מ. רבינוון: האהבה בספורי בורלא. —
רשימות מאת חב"ד, א. צורף, י. א. ז'ק, י. א. זידמן. — תעודות: ח. נ. ביאליק
לד. פרישמן (שמונה אנרות). — ספרים.

ספר כ"ט. אריאל: שמעו העמים! — שירים מאת טשרניחובסקי, מ. שוהם, י. זילברשלב,
הלל בבל, ש. בם, י. ד. קמזון. — ספורים מאת א. צרש, שרה גלזמן, צבי ישראל, י. אריבא;
חזיון (החרפה הגדולה) מאת יעקב כהן. — תרגומים: דנטי אליגיירי: מחללי השם, תרגום
ז. ז'בוטינסקי. — משירי דיהמל, טרצינות מאת ה. פון הופמנסטל, תרגום אביגדור גרינשפן. —
מאמרים: י. בן-יהושע: הבעלות על נכסי האומה. — ט. אשכנזי: התמורות הכלכליות
והחברתיות בחיי הבדדים בא"י. — התוכל איי לפתור את שאלת היהודים? תשובות מאת
נ. סוקולוב, נ. סלושק, י. קלצקין. — יחזקאל קויפמן: האלילות. — ש. ברנפלד: שבועים שנות
גלות. — פ. דיקשטיין: משפט ומדינה בישראל: א. תקופת המקרא. — נ. טורוב: ירושה

וסביבה. - צ. וויסלבסקי: ארבעה שרשי תרבות (משנתו של דוד קויגן). - דברי בקורת:
י. קלזנר: ש. סטריחובסקי - נקודת מפנה בשירה העברית. - מ. רבינון: ספורי
סטריחובסקי. - ש. שטרייט: סטריחובסקי בן הששים. - א. א. קצק: י. ד. ברקוביץ. -
ר' בלנימין: יעקב רבינוביץ. - רשימות. - תעודות: אגרות דוד פרישמן לאחד-העם,
א"א. - ספרים.

522. אינזער וועג; זאמל העפט געווידמעט די איידיקע ארבעט-פראגן;
ארויסגעבער און פאראנטווארטלעכער רעדאקטאר (האחראי): א. לעווקאוויטש.
תל-אביב, (דפוס פועלי ציון), יאנואר 1930. 32 עמודה. 18 : 25.

523. אינזער געוועלעט; איינמאליקע אויסגאבע. תל-אביב, (יפו, דפוס
הרשכאום), 1935. 6 ע. 34 : 50. האחראי: י. פסטרזייל. יצא ב' 22 בנובמבר.

ג. ספרים וחברות.

524. אָבֶן-זָהָב, ארי [Ari Ibn-Sahav]. אלה מסעי הזפתים. תל-
אביב, יבנה, (דפוס עזריאל), תרצ"ו. 209 ע, [II] דף. 15 : 22. ספורים.

525. אהרונוביץ, יוסף [Josef Ahronoyitz]; [משה] בילינסון
[Moshe Beilinson]. קרקע לעם. תל-אביב, (יצאה ודפוס דבר, תרפ"ט.
47, [II] ע. 11 : 19. = חבורות. דברי, ב.

התכן: מ. בילינסון: על העיקר בשעה זו. - י. אהרונוביץ: התוכן שבמלחמתנו.
526. אהרני, א. הבה נחשבה. ספר שני חוברת ב': קבץ שאלות,
תרגילים ועבודות כחשבון לשנת ה'תר"ח (המחצית השנייה). תל-אביב,
אמנות, (דפוס אמנות א"י), תרצ"ה. [31] דף, 87-152 ע, דיאגרמות, מפה. 14 : 20.
מנוקדת. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 279.

527. אנציקלופדיה כללית. כרך רביעי: ט"ל-תה. תל-אביב, מסדה, (תרצ"ו).
[12] דף, 574-9 עמודות, 1 ע, מפות, פורטרטים, תמונות. 15 : 21.
הספר הוגה וחוקן ע"י... יוסף קלזנר. - מזכיר המערכת: (דוד) קלזני.
את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ג ע' 13-14.

528. אנקורי, יהושע [פסידונים של יהושע שפרלינג Joschua Eschil
[Sperling]. קשת; קובץ שירים, א. ירושלים, חנוך אנקורי, דפוס צוקרמן, תרצ"ה.
32 ע. 15 : 23.

529. אסף, מיכאל [Michael Assaf]. לודנס בחיים ובאגדה. תל-
אביב, דבר, תרצ"ו. 224 ע, מפות, פורטרט. 15 : 21. נדפס תחילה פרקים-פרקים ב'דבר'.

530. אסף, שמחה [Simcha Assaf]. מקורות לתולדות החנוך בישראל (מתחלת ימיהם עד תקופת ההשכלה). כרך שלישי. תל-אביב, דביר, (דפוס גוטנברג), תרצ"ו. 131 דף, [III-VIII], 132 ע', ציור. 15 : 23.
- הכרך הזה הוא האחרון לספר ומוקדש ברובו למקורות הנוגעים לארץ ישראל ולארצות המזרח. — את הקודם ראה ק.ס. שנה ט' ע' 272, ובקורת עליו שנה י"א ע' 488-486.
531. אפרתי, משה אפרים [Ephraim Ephraty]. בת-קול-הרצל; חזון" מאת סנחם הגלעדי (פסידוניס), מוקדש לקרן הסנגוריה. תל-אביב, (דפוס קיחל), תרצ"ד. 8 ע'. 12 : 17. מהמעטפת. — בענין משפט רצח ארלוזורוב.
532. ארגון מנדלי עיפות העברים בא"י. ספר היוחסין לעופות. חוברת א. (עין חרה, דפוס הקבוץ המאוחד, ותרצ"ז). 11, 26 דף. 22 : 27.
- מהמעטפת. — רק המעטפת נדפסה; החוברת עצמה במכונת הכפלה מכתב-מכונה. מצורפת חוברת: מערכת הסופסים. 10, 14 טופסים. מקצתם בדפוס ומקצתם בכתב-מכונה. 24 : 30.
533. אָרנסט-הֶלְזֶהר, ד. גבר ואשה; עברית מאת א. ה. ירושלים, אור, (דפוס ארץ ישראל), תרצ"ה. 11 דף, VI, 41, 272 ע'. 15 : 23.
534. א"י. ממשלה. מחלקת החנוך. הערות על דרכי הוראת החשבון וההנדסה בכתב-הספר העממיים. ירושלים, [G[oldberg] p[ress]], תרצ"ד (1933). 121 דף, 141-23 ע'. 13 : 20.
- בראש השער: ממשלת פלשתינה (א"י). מחלקת החנוך.
535. בדהב, יצחק בן מיכאל [Isaac M. Badhab]. הפרדס הוא פרדס התורה ח"ב, קובץ זכור ליצחק ח"א (וח"ב), בו יבואו זכרונות" מספרים שאני הונה בהם, וגם נקרא בשם כל הזהב, כי יש בתוכו מעט כללים. כ"ד יצחק ב"ר מיכאל ב"ר רפאל בדאבה. וירושלים, דפוס עזריאל, תרפ"ז. 128 ע'. 12 : 17.
536. ביברגל, א. להגנת האסירים הפוליטיים בארץ. תל-אביב, (יפו, דפוס אלנור), 1935. 16 ע'. 14 : 19.
- מהמעטפת. — בענין שביחת הרעב של האסירים הקומוניסטים בקיץ 1935.
537. הבימה. הבימה. ותל-אביב, (במה, דפוס סטרוד, 1934). 7, 171, 8 ע', פורטרטים, תכניות. 13 : 18.
- מהמעטפת. — בעברית ובאנגלית. על המעטפת השמאלית שער נוסף באנגלית: Habimah.

538. בכה, בנימין זאב [Wilhelm Bacher]. אגדת אמוראי ארץ-ישראל, מתרגם מגרמנית ע"י אלכסנדרו זויסקינדו רבינוביץ. כרך שלישי — חלק שני. תל-אביב, דביר, (דפוס ארץ), תרצ"ו. 121 דף, 104-3 ע. 16 : 24. את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 196.

539. בלנק, ש[מאל] ל[יב]. מושבה; (ספורו). תל-אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר), תרצ"ו. 242 ע. 14 : 20.

540. בן-ישראל, ש[למה] [Shelomo Ben Israel]. קורותיו המסורים של דני מור. מצויר בידי מרים ווחא. (א—ד). 4 חוברות. תל-אביב, הוצאת ודפוס א. מוזס, תרצ"ג. 128 ע. 12 : 18. (הרפתקאות ונסיעות, ספריה לנוער) — הספור לא נגמר בחוברת ד'.

541. בנארי, מ[שה] [Moshe Benari]. פריסקה לתלמידים מאת מ. בנארי, מנשה כוכבא. בעריכת י. צדוניהםקי. חוברת א-ד. 4 חוברות. תל-אביב, מצפה, (דפוס אחדות), תרצ"ה. 14 : 21. מנוקדות ומצוירות. הלחן: חוברת א: המים. 37 ע. חוברת ב: האויר. 48 ע. חוברת ג: מכניקה. א-ב. 44 : 51 ע.

542. בנטואיץ, יוסף [Joseph Bentwich]. חשבון וחנדרה; חוברות לעבודה עצמית, מאת י. בנטואיץ, א. ארנשטיין, אוריהו כרוך. 13 : 2 חוברות. תל-אביב, אמנות, (דפוס אמנות א"), (1934), 17 : 24. מנוקד. חוב' 13 בדפוס הוצאת א"י. את הקודמים ראה ק. ס. שנה י"א ע' 420 ושנה י"ב ע' 415; ראה גם ק. ס. שנה י"ב ע' 13. — הלחן: 6 : 13 שנת הלמודים החמשית. חדש 6. [1] דף, 179-202, [1] ע. — 13 : שנת הלמודים הששית. חדש 6. [1] דף, 151-174 ע.

543. בני ברית. ירושלים. נאום הנשיא (גר פרוסקין) בטכס הקידושין של ועד הפקידים חנכה תרצ"ו. (ירושלים, דפוס בית דפוס לאומי, תרצ"ו). 20 ע. 17 : 12. בראש השער: אגודת חורין בני-ברית. לשכת ירושלים מספר שלום. — שמות האחים: ע' 16-20.

544. בני עקיבא. וזאת החקה... א. חקת הארגון, ב. פרוט פועלות, (ג. שירים, ד. לקט. ירושלים, ארגון בני-עקיבא בא"י, (דפוס העברי), תרצ"ד. 131-5, 121, 36-7, [1] ע. 12 : 19. (תורה ועבודה).

מהמעטפת. — בע' 2, 3, 4 של המעטפת: יד אחים (הימנון), למדריך, מסמאותינו. 545. בני עקיבא. זאת חנוכה; פרקי חשמונאים, דברי חז"ל, לקט קדמונים, מאמרים, ספורים, שירים. ירושלים, ארגון בני-עקיבא בארץ ישראל, (דפוס העברי), תרצ"ו. 93, 121 ע, תמונה. 12 : 17. — העריכה בידי ישראל איסר זיידמן.

546. **בַּס, שְׁמוּאֵל**. בסולדת; ספר קריאה, סאת ש. כס וס. דפנא; מציור
 בירי נחום גוטמן. ב, איב; ג, איב. 4 ברכים. תל-אביב, אמנות, (דפוס אמנות
 ארץ ישראל), תרצ"ד-תרצ"ה. 14 : 20.
- הלכן: ספר ב, חלק איב: לשנת הלמודים הרביעית. תרצ"ד. 144 ע; [2] דף 145-
 268. [3] ע. — ספר ג, חלק איב: לשנת הלמודים החמישית. תרצ"ה. 152 ע; [3] דף 153-
 326. [3] ע. עם תמונות. את הקודמים ראה ק. ס. שנה י' ע' 270.
547. **ברודס, אברהם** [A. Brojdes]. מבית; שירים. תל-אביב, דבר,
 (דפוס הפוח'צ), תרצ"ו. 45 ע, [11] דף. 12 : 18.
- בראש הקבץ שלשה שירים על ח. ג. ביאליק. — ע' 45-27: שירים על הילד.
548. **ברית קבוץ גליות**. לעולה הציוני; ידועות והוראות. תל-אביב,
 ברית קבוץ גליות והאגודה עם עובד, תרצ"ו. 14 ע. 15 : 23.
549. **ברכה, מ[רדכי]** [M. Brachyahu]. חירי אדם; (פרקים
 בפסיכולוגיה והיגיינה). כרך שני. חוברת ראשונה—חמישית. ירושלים, עבר, (דפוס
 ארץ-ישראל), תרצ"ה. 301 ע, ציורים. 14 : 21.
- לכל חוברת שער מיוחד על המעטפת. — התכן: המוח והעצבים. שערי הנפש (כלי
 החושים). השינה. אברי התנועה. כליות; בגדים. — חוברת ה' יצאה בתרצ"ו. אושר ע"י מחלקת
 החנוך היהודית כספר עזר לבתי הספר. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 415.
550. **גד, יוסף איסר** [J. God]. ספר נשמת יוסף, נצחיות הנפש.
 באורים ולקוטים... על ענין השארת ונצחיות הנפש, עפ"י דרך החקירה והחכמה
 ועפ"י דרך הדרש, סאת הרב יוסף איסר הסכונה גד, ביר יצחק אריה הלוי...
 חלק איב. 2 חלקים בכרך ו. ירושלים, דפוס יבנה, תרצ"ו. 1101, 128, 100 ע. 23 : 30.
551. **גור אריה, יצחק** [Isaac Gur-Arieh (Gonsherowski)]. קוצק;
 דמות אחד החזיונות הסופלאים בחסידות. תל-אביב, מפ"ץ הספר, (דפוס הפועל
 הסורתי, תרצ"ו). 175 ע. 15 : 23.
- ביבליוגרפיה: ע' 174-175.
552. **גורדון, יהודה יוסף** [Julian-Joseph Gordon]. תרגום
 אלגברה, סאת י. גורדון. חוברת א. תל-אביב, (הוצאת הסוכר), תרצ"ו. 111,
 15 דף. 17 : 21.
- בהקטורף מכתב מכונה בצד אחד של הדפים.
553. **גורליק, פ.** קפיטליזם—סלחמה, סוציאליזם—שלום. (סכנת
 המלחמה וס.ס.ר.), סאת פ. גורליק. תל אביב, (יפו, דפוס אלנור), 1935.
- 32 ע. 16 : 21. מהמעטפת. — מתוך השקפה קומוניסטית.

554. גריבסקי, פנחס בן צבי [P. Grajewsky]. בקורי נסיכו
אנגליה בירושלים בחיי המלכה ויקטוריה... מקדש לחג יובל-הכתרת חור
מלכותו גורג' החמישי... מאת פנחס בן צבי גראיבסקי—ברוך בן מאיר
פרוקר... ירושלים, דפוס צוקרמן, תרצ"ה. 181 ע. 13 : 20. (מגנוי ירושלים).
555. גריבסקי, פנחס בן צבי [P. Grajewsky]. חזון יהודה וירושלים
(בעבר ובהווה)... תוצאת פנחס בן צבי גראיבסקי. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרצ"ו.
1641 ע, פורטרטים. 17 : 24. = מגנוי ירושלים. חוברת ק"י.
556. גריבסקי, פנחס בן צבי מו"ל [P. Grajewsky]. חזון נחום,
אשר חזה על החנוך הדתי המסורתי בירושלים... מן נחום ראגוזניצקי...
נמסר לדפוס ע"י פנחס בן צבי גראיבסקי. ירושלים, דפוס צוקרמן, (תרצ"ה).
23, 1 ע. 17 : 24. מאמרים על ר' נחום ראגוזניצקי.
557. גרינשפון, פֶּהָה [Pouha Greenspoon]. מחברת כללית
לזמרה ונגינה בבתי-הספר הכלליים. 21. 2 מחברות. תל-אביב, אמנות,
(דפוס הוצאת א"י), תרצ"ו. 32 ; 32 ע. 25 : 17.
558. דבשני, מנשה [Menashe Dubshani]. ספר סכתבים
מסחררים. תל-אביב, מצפה, (דפוס הרשבאום), תרצ"ו. 263 ע. 15 : 21.
559. הדסה, הסתדרות מדיצינית. בית הספר לאחיות הדסה,
ירושלים. ירושלים, (דפוס האומן), 1935. 23, 11 ע, פורטרט. 16 : 21.
על המעטפת השמאלית שער נוסף באנגלית.
560. (הומרוס) [Homerus]. המנון לאפרודיטי; מיונית: שולמה
שפאן. תל-אביב, גוית, (דפוס הפועל המזרחי), תרצ"ה. 30 ע. 12 : 16.
561. הסתדרות המורים בא"י. לשאלת בעלות החנוך; תמצית
הוכחים בשאלה הנ"ל בישיבה המשותפת של מרכז המורים וחברי המרכזים
הקודמים, שנתקיימה ביום מ"ז אדר ב' (24.3.32). (ירושלים, דפוס ארץ-ישראל,
1932). 7, 11 ע. 23 : 28. בראש השער: מרכז הסתדרות המורים בארץ-ישראל.
562. הסתדרות הציונים הכלליים בא"י. למה שואפת התאחדות
הציונים הכלליים? (תל-אביב), התאחדות הציונים הכלליים בארץ-ישראל,
(דפוס הארץ), תרצ"ה. 7, 11 ע. 13 : 18.
563. "העברה". מה זה מרנסקרי? (תל-אביב, דפוס אמנות ארץ-
ישראל), 1934. 9, 11 ע, פקסימיל. 12 : 16. מחסעפת.

564. הרודוטוס [Herodotus]. כתבי הירודוטוס, מתרגמים מיוונית עם מבוא והערות מאת אלכסנדר שור. (כרך שני): ספר IX-V. ירושלים, (ר. מס), (דפוס ווייס), תרצ"ו. 320 ע, [11] דף: 17 : 24.

= ההיסטוריונים של יון ורומא, מתרגמים מן המקור עם מביאות, הערות ומפתחות. ב. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 15.

565. הרמן, הוגו [Hugo Herrmann]. ארץ-ישראל כיום; אורות וצללים. תל-אביב, מצפה, (דפוס הרשבאום), תרצ"ו. 152 ע, לוחות-תמונות, ספה מקופלת. 15 : 21. את הספר בגרמנית ראה להלן מספר 646.

סקירה על הנעשה בא"י בחמש-עשרה השנים האחרונות בצורת תיאורים הנקראים בקלות ובעונג. הסקירה מגיעה עד השנה האחרונה ומקום רב הוקדש בה לחופעות בנין הארץ בשנים האחרונות: העלייה הגדולה מגרמניה, זכיון החולה, התרחבות הישוב וכל השאלות הכרוכות בהן. הספר מוקדש לקרן היסוד ולעובדיה בכל העולם במלאת 20 שנה לפעלה. — לספר נספחו תמונות מענינות ויפות מחיי הישוב היהודי בא"י בזמן האחרון. מי שרוצה לעמוד על התפתחות א"י בשנים האחרונות ימצא תספך רב בספר זה.

566. וויניטש, אתל ליליאן (בויל) [Ethel Lilian (Boole) Voynich]. ירודות שנפסקה; רומן. תרגם שולמה הרברג. תל-אביב, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ו. 269 ע. 14 : 20.

567. ולס, ה[רברט] ג' [ורנ'] [Herbert George Wells]. העבודה, הרכוש והאשר של בני-האדם. כארבעה כרכים, עם ציורים וטבלאות, כתרנוס: שמעון גינצבורג, אברהם יערי וד. קסחי. כרך איג. 3 כרכים. תל-אביב, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ה. 15 : 20. כרך א' תרגם שמעון גינצבורג. 286 ע, [7] לוחות-תמונות. — כרך ב' תרגם אברהם יערי בעריכת שמעון גינצבורג. [3] דף, ע' 528-293. — כרך ג' תרגם ד[ב] קסחי. [3] דף, ע' 788-535.

568. וסרמן, יעקב [Jakob Wassermann]. זאודין ובני ביתו; רומן. תרגם דב קסחי. תל אביב, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר, 1935). 320 ע. 14 : 20.

569. זיבטינסקי, זאב [Vladimir Jabotinsky]. ה. צ. ח. (הסדרות ציוניות חדשה). תל-אביב, מרכז הצה"ר בארץ ישראל, (דפוס מוסס), תרצ"ה. 15 : 21. = ספריה מדינית, גומ. 3.

570. זהירות!. אנדרה. זהירות! Safety first! (תל-אביב, י. פריידמן, דפוס ארץ, 1935). 49, [11] 26 ע, תמונות. 18 : 25. מהמעטפת. — חלק מהספר גם באנגלית. הקכץ מוקדש לכעית התאונות לכל מיניה ובעיקר לתאונות התנועה בדרכים. (לפי ההקדמה).

571. זוטא, ח[יים] א[ריה] [Haim-Arieh Zuta]; י[צחק] ספיבק [Isaak Spivak]. דברי ימי עמנו. מהדורה שלישית. (חלק א, ספר א-ב: משיבת ציון עד אחרי מרד בריכוכבא). 2 כרכים. תל-אביב, אמנות, (דפוס אמנות א"), תרצ"ד. 141 דף, 112 ע, מפות, תמונות; 131 דף, 113-220 ע, מפות, תמונות. 14 : 19. על המעטפת של ספר א': מהדורה שניה. על זו של ספר ב': תרצ"ה. תוצאה א' ראה ק. ט. שנה ח' ע' 15.

572. החברה העברית לחקירת ארץ-ישראל ועתיקותיה. סניף תל-אביב. דין וחשבון שנתי אייר תרצ"ד — אייר תרצ"ה. תל-אביב, (דפוס י. שלום), תרצ"ה. 8 ע. 16 : 22.

573. חברת אי לספנות בע"מ. חיפה. ספנות עברית; עובדות, מספרים, אפשרויות. (לקונגרס הציוני הימי ולמושב הרביעי של מועצת הסוכנות היהודית/ארץ-ישראל מוגש ע"י חברת אי לספנות בע"מ, חיפה). חיפה, דפוס הסולל, 1935. 14, 121, 14 ע, דיאגרמות, לוחות-תכונה, פקסימיל, צלום. 17 : 25. בעברית ובאנגלית. שער נוסף באנגלית : Palestine shipping co., ltd., Haifa: Jewish shipping; some facts, figures and prospects.

574. חורגין, יעקב [יהושע] [Jacob Hurgin]. הקנאים הצעירים; (ספור הסטורי). חלק א-ב. 2 כרכים. תל-אביב, יורקאל, (דפוס אחדות), (1935). 127 ; 126 ע. 14 : 19. מנוקדים. — (ספריה דורות).

575. [חזן], אברהם בן נחמן [Abraham b. Nahman Hazzan]. ספר ביאור ליקוטים; והוא לבאר... המאמרים... כפי ליקוטי מחרין... שחיבר... רבינו נחמן מברסלב... עפ"י ביאורי... מוה"ר נתן וכן נפתלי חורין שטרנהרץ... מאת... מוה"ר אברהם בן... נחמן מולטשינער... ירושלים, דפוס ח. צוקרמן, תרצ"ה. 151, 117-2 דף, 101 ע. 19 : 26.

576. החלוצין. פולין, ילדי עמל; מבחר קפורים מחיי ילדים עמלים בעולם. תל-אביב, הסרכי לנוער של הסתדרות העובדים בא"י, (דפוס אחדות), תרצ"ה. 121, 78 ע, צלומים. 12 : 17. = ספרית "שי", חוברת ד'. "מהדורה מעובדת של החוברת "ילדי עמל" אשר הופיעה בהוצאת "החלוצין" בפולין".

577. טולסטוי, אלכסי [ניקולאייביץ] [Aleksai Nikolaevich Tolstoi]. פקד הראשון. תרגם מרוסית אברהם קריב. ספר א. תל-אביב, א. ר. שטייב, (דפוס ספר), 1936. 307 ע. 14 : 20.

578. טולסטוי, ל[יב] [ניקוליכין] [Lev Nikolaevich Tolstoi]. ספורים; לקט והחקין לילדים ז. אריאל. תל-אביב, א. ו. שטיבל, (דפוס ספר), (תרצ"ז). 126 ע, [11] דף, פורטרטים, ציורים. 15 : 21. = ספריה לילדים. 3-2. התכן: שלשה מעשי אלהים. — אלהים יודע את האמת, אבל לא מיד יגלנה. — גדול כח הרצון מכח הכפיה. — השבוי בקוקו. — שני אחים. — שלשת הבנים. — מזכרונות הילדות. כל הספורים מנוקדים.

579. טכורק, אברהם בן אהרן יוסף. ספר דברי אברהם על חמשה חומשי תורה... וגם יבוארו בו דברי רבינו רש"י והרמב"ם... אשר חנן הש"ת אותי... אברהם בן אהרן יוסף טכארעק... חלק ה': ספר דברים. ירושלים דפוס העברי, תרפ"ז. 1, 68 דף, 44 ע. 16 : 24.

580. טמקין, משה [Moïse Temkin]. נגועי מולדת (רומן מחיי העבר הקרוב בארץ). (ירושלים, כימים קרית ספר, דפוס העברי, תרצ"ו). [13] דף, 151-152, [11] ע, [11] דף. 14 : 19. השנה נזכרת רק במעטפה החיצונית.

581. ירד, אליעזר רחמים בן יום טוב. ספר שבחי סהר"ם... נפלאות... ושבחי סהר"ם לבטון... מאשר שמענו מוקנינו... (הו"ל) אליעזר יום ירד הלוי... ירושלים, דפוס פ. עניו, תרצ"ב. 8, 32 ע. 12 : 17.

582. יהודה. חברה לאחריות ובטחון בע"מ. יהודה, חברה לאחריות ובטחון בע"מ. 1925-1935, ליוכל העשור. (ירושלים, דבר-אחרונסון, דפוס קוריא ומרכז), [1935]. 59, 13 ע, דיאגרמות, טבלאות. 17 : 25. עם מחלקה באנגלית. על המעטפת השמאלית שער נוסף באנגלית: The Judea insurance company limited... Tenth anniversary.

583. ירושלים, רחביה. פנקס כתבות של תושבי רחביה — סיון תרצ"ה — יוני 1935... ירושלים, ועד רחביה אנודה חדית בע"מ, (דפוס ר. ת. חכהן), תרצ"ה. [60] ע, ספה. 13 : 18. בספר יש גם ידיעות על השכונה, התפתחותה ותושביה, ובאר שמות הרחובות. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 420.

584. כהן, שמואל צבי. על החזון לעתיד, יצא לאור על ידי ידורי חסנות. ירושלים, דפוס מרכז, תרצ"ה. 16, 143 ע. 18 : 25. התכן: תולדות המחבר ושני מכתבים ממנו. — חלק א': על החזון לעתיד (היש דעת עתידות; דעת עתידות מהיכן). — חלק ב': האותיות מראש בכתבי הקדש (על דברי נביאים; מבווא לחזיונות דניאל). — חלק ג': מאמרים.

585. כתבי אונרית: ערך ופרש ת. א. גינזברג. ירושלים, מוסד
ביאליק שליך הסוכנות היהודית לא"י על-ידי ועד השלשון העברית בארץ ישראל,
תרצ"ו. [11] דף, XV-LVI, [11], 158 ע, [11] דף, מפה, צלומים. 17 : 24.

= מחקרים לשוניים בעריכת ג. ה. טורשניר. א.
שער נוסף באנגלית: The Ugarit texts, ed. and interpreted by H. L. Ginsberg.
ביבליוגרפיה נבחרת: ע' [IX]-XV.

586. לוח קואופרטיבי שמושי לשנת תרצ"ו, 1935-1936. שנה
ששית; בעריכת י"צ כהנוביץ ויצחק אבינורי. תל-אביב, מרכז, ברית פקוח
של הקואופרציה האשראית בארץ-ישראל, (דפוס ארץ), (תרצ"ה). 160 [צ"ל 1260] ע,
[12] דף, 121 ע, דיאגרם, טבלאות. 11 : 16. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 420.

587. לורסין, מ[תתיהו-מכס] [Max-Matthassija Laserson]. הסכנ'ט,
הקונסטטוציה והמועצה המחוקקת. תל-אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר),
תרצ"ו. 86 ע, [11] דף. 13 : 19.

התכן: מושג המשפט הקונסטטוציוני הבין לאומי. — המנדט כהתחייבות בין-לאומית
כלפי העם העברי. — המנדט בתור בסיס לחוקה הארץ ישראלית. — מוסדות ההנהלה והתחוקה. —
התנאים המוקדמים לפרלמנטריוז בא"י. — שלטון עצמי. נציגות ופרלמנט במדינות רב-
לאומיות. — סוכנות. קונסטטוציה ומנדט לאורה של דוקטרינה משפטית.

588. לחובר, פ[ישל] [Fischel Lachower]. ראשונים ואחרונים;
מסות ומאמרים. ספר שני. תל-אביב, דביר, (דפוס ארץ), תרצ"ה. 194 ע, 16 : 24.
את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 296. — התכן: אחד-העם (3 מאמרים). —
מ. י. בריצ'בסקי (3 מאמרים). — ד. ניימרק. — ש"י איש הורביץ. — ש"א הורודזקי. — ברוטוביה. —
י. ח. ברנר (3 מאמרים). — ג. שופמן. — א. נ. גנסי. — ש"י עגנון (2 מאמרים). — ד. ברון. — ח. הזו
בספורי המהפכה.

589. ליכמן, ע[מנואל] [Emil Liebmann]. הים; ספר מדעי-פופולרי.
(בצרוף 13 תמונות, 2 מפות, ו-7 לוחות). תל-אביב, הסכע והארץ, (דפוס ארץ),
(1935). 76 ע. 16 : 24. = ספרית הסכע והארץ, א-ב'.
נערך לדפוס והוגה ע"י אוריה פלדמן.

590. המאירי, אביגדור [Avigdor Hammeiri]. ע"ל הפאזיס
ושיאו: הסלחם; נאום כפתירה החגיגית של כינוס "אנטיפא" הארצי השני,
כתל-אביב, 12.4.35, באולם סוגרבי. תל-אביב, (דפוס ארץ), 1935. 8 ע. 17 : 24.
בראש השער: אגודה לעזרת קרבנות הפאזיס והאנטישמיות - אנטיפא."

591. מולדתי; לוח לנוער ולעם... ירושלים, הלשכה הראשית של הקרן
הקיסת לישראל כחוצאת ראובן סס. (בית דפוס לאומי), תרצ"ו. 320, [11] ע,
ציורים, דיאגרמות טבלאות, מפות, פורטרטים, תווים. 10 : 17.
העורך: א[הרון] ז[אב] בן-יושי.

592. מולוטוב, ו[יאצ'סלב] מ[יכאילוביץ] (Viacheslav Mikhailovich Molotov). הסוציאליזם בהתנשחות; (הרצאה בעיר-החובטים השביעית). תורגם והוצא ע"י יעקב צוכו קולטון. תל-אביב, סער, (דפוס אלנור-האור יפו), 1935. ע. 32 : 15 : 22. מהמעטפת. בראש השער: ו. מ. מולוטוב.
593. המועצה הא"י ללמודים עליונים. בחינת הבגרות הא"י. תקנות ותכניות... ירושלים, (דפוס הספר), תרצ"ב. 30 ע, [11] דף. 14 : 22.
594. (מטסטאזיו, פיטרו) [Pietro Metastasio]. תשועת ישראל בידו יהורית; אורטוריה מאת מוצרט (תקל"א); עברית: דוד פראנקר מינדוס (תקנ"א). ירושלים, המחלקה החיצונית לסמוקיה שע"י האוניברסיטה העברית, (דפוס ליפשיץ), תרצ"ה. [21] דף, 16, [21] ע, [11] דף. 17 : 24. המעבד קרל סלומון. קצור התכן, הקדמה ושער באנגלית נוספו בסוף.
595. מרגליות, ישעיה אשר זליג. ספר ישוב רוחו; הולך ומובכ... ומבאר ענין תקון האלמנה שמידר... רכינו שר שלום מורחי דודע שרעבי, ונכלל בו עוד דברים... ערכו... ישעיה אשר זליג מרגליות... ירושלים, דפוס יהודה וירושלים, תרצ"א. 4, 16 דף. 15 : 22.
596. נישנינגל, א[רנסט] [Ernest Nightingale]. חום, מאת א. נישנינגל... תורגם בידו אלישע נחניהו בעריכת ש. סמבורסקי. תל-אביב, מצפה, (דפוס הספר, 1935). 220 ע, ציורים. 14 : 19. ספר-לימוד לפסיקה.
597. סגל, יצחק שמואל מר"ל. דברי שיר; קובץ שירים על שיבת ישראל לארצו, ועל ראשון לציון; מוקדש לכבוד חג היוכל להתיסדות המושבה ראשון-לציון תרס"ב-תרצ"ב. מאת המאסף והסו"ל יצחק שמואל סגל. תל-אביב, דפוס ס. שושני, (תרצ"ב). 15 ע. 12 : 17.
598. סטלין, י[וסף] [J. Stalin]. המשבר העולמי והמצב ב.ס.ס.ר. תל-אביב, האור, (דפוס אלנור-האור), 1935. 64 ע. 13 : 19. (ספרית-פועלים).
599. סילמן, ק[דיש] י[הודה] [Kadisch Jehuda Silman]. חזק ובזק; ספור. (תל-אביב, דפוס הפועל הצעיר), (תרצ"ז). 24 ע. 12 : 17. מוקד.
600. עם עובד. תקנות האגודה, עם עובד (ועד למלחמה במפסרות). תל-אביב, דפוס הסתרנמ, (1935). [11] 3 דף. 16 : 21. הקטגוריה מכתב-מכונה בצר אחי של הדפוס.

601. עמיאל, מ[שה] א[בינדור] [Mosche Avigdor Amiel]. הצדק הסוציאלי והצדק המשפטי והמוסרי שלנו. תל-אביב, תנועת תורה ועבודה ובסיוע קרן הספרות של המזרחי, (דפוס הפועל המזרחי), תרצ"ו. 7, 131-132 ע, [11] דף. 15 : 23. (ספרית תורה ועבודה)
602. עמינת, נחמיה. תנועת-עבודה דתית. א"ב. ירושלים, תורה ועבודה בחשתתפות הקק"ל, (דפוס העברי), תרצ"א. IV, 90 ע. 14 : 21. (ספרית תורה ועבודה). לחלק ב' שער מיוחד.
603. פורמן, בן-ציון. חבש. תל-אביב, הוצאת המחבר, (דפוס אחדות), תרצ"ו. 63 ע, ספה. 12 : 17.
604. פיכמן, יעקב [Jakob Fichmann]. מענית. ספר למוד ומקרא ב-ד. 3 כרכים. תל-אביב, מולדת, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ה-תרצ"ו. 147 ; 192, [14] ; 231, [11] ע. 14 : 20.
- חלק ד' נדפס בדפוס אחדות. כלם מנוקים ומצוירים. מענית אינה מהדורה מתוקנת של "לשון וספרי", כי אם חידוש הגמור. נוסף עליו מן הסוב מהספרות העברית בשנים האחרונות וחלו שנויים גדולים בבנין הספר (ח' ב' ע' 147).
605. פיכמן, יעקב [Jakob Fichmann]. מענית. (א). מהדורה שלישית מחדשת. תל אביב, מולדת, (דפוס אחדות והירשבוים, 1934). [11] דף, 46, 47, [11] ע, ציורים. 14 : 20.
- כולל שני חלקים עם שערים מיוחדים : א. [1] מענית. אלף בית. — א. [2] מענית. מקרא לאלף בית.
606. פיליפסון, לודביג [Ludwig Philippson]. ירושלים וספרד (ספור הסטורי); עברית א. ל. יעקובוביץ. תל-אביב, יורקאל, (דפוס אחדות, 1936). 112 ע. 15 : 20. = ספריה "דורות", יב. — בראש השער: לודויג פיליפסון. — מנוקד.
607. פלר, זיגיסמונד [Sigismund Peller]. סצב הרופאים העברים בארץ-ישראל; מסקנות המפקד שנערך ע"י הועד המרכזי של ההסתדרות הרפואית העברית בא"י באביב 1935. תל-אביב, (דפוס אחדות), תרצ"ו. 27 ע. 15 : 23.
- בראש השער: ההסתדרות רפואית עברית בארץ-ישראל.
608. פרידלנדר, צבי. מפרץ חיפה; ספה 10 000 : 1 (מהדורה ראשונה). חיפה, נ. הרץ, (דפוס אמנות, 1935). 78 : 108. מהמעטפת. השער גם באנגלית: Zvi Friedlaender: Haifa bay; map. עברית ואנגלית.

609. צ'רנוב, ו[יקטור] [Victor Chernov]. זרמים בסוציאליזם. תרגם שלמה הרברג. א: הסרסיום הקלאסי—קואליציוניזם וסוציאליזם. תל-אביב, המרכז לנוער של הסתדרות העובדים בארץ-ישראל, תרצ"ה. 34 ע. 24:16. = ססריה "למדריך". ה.
610. קוסובסקי, ישראל יעקב. ספר נצח ישראל הכולל בתוכו כיב מאמרים בהלכה ואגדה והשקפות על מהלך החיים בדורנו המוסדים על יסודי מאמרי חז"ל... ירושלים, דפוס סלוסון, תרצ"ו. 121 דף, 154 ע, 111 דף. 18:25.
611. קלוגאי, י[צחק] [Isaac Kalugai]. קצור תולדות החיטיה. תל-אביב, הטבע והארץ, (דפוס ארץ), תרצ"ה. 112 ע, פורטרטים, ציור, תמונות. 17:23. = ססריה הטבע והארץ, ג. - ביבליוגרפיה: ע' 110-112.
612. קליין, הנרי צבי [Henry Zvi Klein]. מגדיר למויקי הצמחים העקריים במשק החקלאי, מסדר לפי הפנדקאים... תל אביב, אמנות, (דפוס הוצאת א"י), תרצ"ה. 131 דף, 147-253 ע, תמונות. 14:20. הספר הוא חלק ב' של: ספר החקיקים לחקלאי מאת פ. ש. בודנהימר את ה. צ. קליין; ראה ק. ט. שנה י"ב ע' 280.
613. קפת חולים של הסתדרות העובדים העבריים הכללית בא"י. תקנות קופת-חולים. תל-אביב, מרכז קופת-חולים, (דפוס אחדות), תרצ"ד. 15, 11 ע. 15:23.
614. קרופניק, ברוך [Baruch Krupnik]. סלון עברי חדש. תל-אביב, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ו. 446 ע. 14:20. ביבליוגרפיה: ע' 445-446.
615. קרישנמורטי, י[דו] [Jiddo Krishnamurti]. ע"ל העיקר; שיחות י. קרישנמורטי. תרגם: רינה מרדכי; ערך: א. רגלסון. (Ommen), הכוכב, (עין-חרוד, דפוס הקיבוץ המאוחד), (תרצ"ו). 121 דף, 78, 121 ע. 16:22.
616. ראובני, א[הרן] [Aaron Reubeni]. דור דור; ספור. נוסח סלא. תל-אביב, (דפוס שושני), תרצ"ו. 32 ע. 12:17. הספור נדפס קודם בירחון מאזנים כרך ד' עם שנויים מסעם המערכת ועכשו הוציאו המחבר בצורתו הראשונה.
617. רביבים. (ספורים לילדים מעובדים ע"י ישראל צביק, מצוירים ע"י י. פלדוי). ו-7. 7 חוברות. (תל אביב, ספרות, דפוס יבנה), (תרצ"ה). 7, 11 ע' בכל חוברת. 17:24. מהמעטפת. - מנקדות. הלכן: 1. מקה-קח. - 2. ידיד נאמן. - 3. חיש. - 4. הילדים והלילה. - 5. טובת הלב. - 6. אי החמדה. - 7. מקהיה החמור.

618. רבינוביץ, אלכסנדר זיסקינד [Alexander Siskind Rabinowitz]
כתבים סקבצים. כרך היו. 2 כרכים. תל-אביב, (דפוס אחדות), תרצ"ו.
365, [11] 396 ע. 20: 14. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ג ע' 29.
הלכן: כרך ה: תרגומים. א. ו. קורול'ינקו: 1: מחיי קורול'ינקו. 2: ספורים.
3: רשימות מיומנו. ב: פ. שיל'ר: הבתולה מאורליאנס. כרך ו: תרגומים. א: זכרונות
גרשוני. ב: וירה סיגור. ג: הדוחובורים.
619. רבינוביץ, מנחם מנכין מנדל [Menahem Mendel Rabinowitz].
ספר שוכו אל הכורא, דבריו מנחם (וקול בעתו ח"ש). התעוררות לתשובה,
מאמרים ודרשות... מאת... ר' מנחם מענקין. ירושלם, דפוס יהודה וירושלם,
תרצ"א. [11] דף, 14 ע. 24: 16.
620. רבינוזון, מאיר. אמר מ"ר; כולל: מו"ם של הלכה בשבעה ענפים
בהם מתברר... יסוד החיתר שנוהגין העולם להלוות גמ"ח בלא עדים ושטר,
מאת הרב מאיר רבינוזון... ירושלם, (דפוס ר. ח. הכהן), תר"ץ. [21] דף, 42-3 ע. 22: 15.
הוספה להירחון התורני-שערי ציון.
621. רדלר-פלדמן, יהושע [Joshua Radler-Feldmann]. מנחם
אזמישקין; תולדותיו ופעולותיו. ירושלים, תושיה, (דפוס קוריאט), תרצ"ד.
[11] ע. 17: 24. — חוברת-עם, ב. — בראש השער: ר' ב. [פסירונים].
622. רובינסון, ג'ימס הרוי [James Harvey Robinson]. ימי הבינים
והעת החדשה; פרשת דבריו ימי מערכ-אירופה מימי תמונת הממלכה הרומית
ועד הזמן הזה. כתוב אנגלית בירוי... ג'ימס הרוי רובינסון ומתרגם בידי ש.
פרלמן. מהדורה שניה. ספר א. תל-אביב, דכיר, (דפוס גוטנברג), תרצ"ו.
[21] דף, 161, [21] ע. 49 ציורים, טבלאות, מפות. 23: 15.
מהדורה א' ראה ק. ס. שנה ב' ע' 238.
623. רוזנברג, יהודה יודל. מאור החשמל; שאלה ותשובה על דבר
מאור האלקטרין כשבת ויום טוב, מאתי יהודא יודל ראזענבערג... ירושלם,
(דפוס ר. ח. הכהן), תרפ"ט. 15 ע. 22: 15. הוספה להירחון-שערי ציון.
624. רוטמונד, טוני [Toni Rothmund]. זהב? תרגם יעקב שטיינברג.
ספר א-ב. 2 כרכים. (תל-אביב), אמנות, (דפוס אמנות א"י), תרצ"ה. 188 ע;
[31] דף, 191—388 ע. 19: 12. — מנוקדים. — ("עלומים", ספריה למנויי-דבר).
רומן ביוגרפי על האלכימיסט יוהן פרידריך בֶּטְגֶר.
625. רוסי, ש. [פסידונים של שלמה סוסנסקי Shlomo Sosienksy].
קול קורא אל חנוכה. תל-אביב, ספרים חיצוניים, (דפוס תל אביב), 1935.
8 ע. 15: 12.

626. שטינברג, [צחק] [חמן] [I. N. Steinberg]. מריה ספירידונובה;

תרגום סוחרים זולמן ולפובסקי. כרך (א) כ.ב. 2 כרכים. תל-אביב, מצפה, (דפוס אחדות), תרצ"ו. 205 ע. פורטרטים; [11] דף, [2091]—387 ע, פורטרטים. 14 : 19.

= ספרית מצפה, 4-3.

627. שמואל בן משה מליסא [Samuel b. Moses of Lissa].

ספר זבח שמואל על סדר ניקור... וסוכב על "סדר ניקור" של... בעל העיטור ובי... שקיבץ... מוהריר שמואל ש"כ... בק"ק ליסא בהמנוח מוהריר משה... חובא לדפוס בהוספת לוח הניקור וביאור מהגאון בצלאל הכהן מוויילנא... ע"י... שמואל... וקסטן. ירושלים, חכמת ישראל, תרצ"ג. [13] דף, 49 ע. 12 : 17.

= "חכמת ישראל", ב.

628. שטרלינג, ח[יים]. מה פעל ועד הקהלה העברית

בירושלים? (סקירה על פעולותיו בתקופה אחר תרצ"ב—טבת תרצ"ה).

ירושלים, (דפוס בית דפוס לאומי), תרצ"ה. 15, [11] ע. 15 : 22.

629. תל-אביב. המכון היהודי לידיעת א"י. דין וחשבון לשנה

תרצ"ה. תל-אביב, דפוס י. שלום, תרצ"ו. 14, [2] ע. 15 : 23.

בראש השער: המכון היהודי לידיעת א"י. תיסורה של החברה העברית לחקירת א"י ועתיקותיה. סניף תל-אביב.—שער נוסף באנגלית.

630. תנ"ך. נביאים. נביאים אחרונים לכתיהם ספר, עם כאור

קצר מאת שמואל לויב נרדון. תל-אביב, אמנות, (דפוס אמנות א"י),

תרצ"ג-תרצ"ה. 5 כרכים, מפות, תמונות. 14 : 20. מנוקדים.

חתך ישיעהו. ספר א"י. תרצ"ג. 2 כרכים. 165, [2] ע. 100 ע.—ורמיהו. תרצ"ד. 231 ע.—

תרי-עשר. ספר א: הושע-יונה. תרצ"ד. 147 ע. — תרי-עשר. ספר ב: מיכה-מלאכי. תרצ"ה. [3] דף, 155-323 ע.

631. תפלות. תפלת יום כפור קטן... ירושלים, ישראל ברדקי,

(דפוס כהנא), תרפ"ו. 15, [11] ע. 12 : 17.

632. תקונים. ספר שיעור קומה; שיעורין דאורייתא... על כל קומת

האדם... וכל אבריו... נדפס פ"א בליוורנו ע"י כמוהרי קורקוס... ירושלים, י. י.

שלוש, תרצ"ד. 86 ע. 15 : 22.

633. נאראדאן, פסח [Pesach Gordon]. דער טשיקאווער שארפ-

ויניגער הומאריסט; הומאריסטישע מעשיות און שארפויניגע וויצען. תל-אביב,

(דפוס גוטנברג), תרצ"ו. [14] דף, 288 ע, פורטרט. 14 : 21.

634. טהאן, ה[עלענע חנה] [Helene Hanna Thon]. דאס אידישע
לאנד און די אידישע פרוי; וואס דארף די אידישע פרוי וויסען וועגען ארץ-
ישראל און דעם אויפבויווערק. ירושלים, קרן הקומת לישראל, (דפוס גולדברג),
תרצ"ז. 31 ע, פורטרט, תמונות. 17 : 24.
635. לעדערמאן, יהושע מאַניק. מעטאלענע קוויטן; (שירים). תל-
אביב, תחיה, (דפוס התחיה), (1935). 36 ע. 15 : 22.
636. קאפלאן, אליעזר. די ווירטשאפטס-פאליטיק פון דער ציוניסטישער
עקזעקיוטיווע (דער וועג צו באנייער קאלאניאליזאציע-טעטיקייט). ירושלים / לונדון,
הסכנות היהודית לארץ-ישראל, (דפוס אחדות), תרצ"ה. 31, [1] ע. 17 : 24.
הרצאה במושב הועד הפועל הציוני הגדול.
637. הקרן הקימת לישראל. ארץ-ישראל אין צאלען. (ירושלים,
הויפט-ביורא פון קרן קימת לישראל, תרצ"ד). 26, 24 ע, דאגראפן, טפוח. 21 : 14.
מהמעטפת. — הקטגוריה מכתב מכונה. — על החבור החום; יהושע זיסמן.
638. שערמאק, מ[שה]. מ. שערמאק; די אויפגאבן פון אונזער פאליטישער
טעטיקייט. — וועלינג בראדעצקי: ארץ-ישראל אין דער ענגלישער עפנטלעכער
מיינונג. ירושלים-לונדון, הסכנות היהודית בארץ-ישראל, (דפוס אחדות), תרצ"ה.
36 ע. 16 : 25. הרצאותיהם במושב הועד הפועל הציוני הגדול במרץ-אפריל 1935.
639. al-Baghdadi, 'Abd-al-Kahir. Moslem schisms and sects
(Al-fark bain alfirak)... by Abu Mansur 'Abd-al-Kahir ibn Tahir
al Baghdadi (d. 1037). Part II, tr. from the Arabic with introd.
and notes by Abraham S. Halkin. Tel-Aviv, (Palestine publishing
co.), 1935. 3 p. l., XVIII, 259, [3] p. 17 : 25. Diss. Columbia university.
ביבליאגראפיה: ע' 231-239. — חלק א' יצא ב-1920.
640. Ben Gurion, David. Der Zionismus, seine Faktoren und
Aufgaben in unseren Tagen. Jerusalem, Jewish agency for Palestine,
5695/1935. 40 p. 17 : 24.
דבריו בישיבת ועד הפועל הגדול של ההסתדרות הציונית בירושלים. כ"ז אדר תרצ"ה.
641. Ben Jischai, A[hron] Z[ev]. Tel Aviv. Jerusalem, Keren
hajessod, (=typ. Azriel), 1936. [36] p., illus., port. 16 : 22.
גורמנית.
642. Ben-Zion, S., pseud. (Unsere ersten Pioniere) von S.
Ben Zion [A. S. Benzion Gutman]; aus dem Hebräischen frei
übertragen von Gustav Krojanker. I-II. 2 v. Jerusalem, Haupt-

bureau des KKL, Tel-Aviv, Omanuth, (Palestine pub. co. printing works), (c1935). 88 p., ports; 91 p., pl. 12 : 19.

[יין] Palästina-Bibliothek (2-3). ספריה ארץ-ישראל

החלק I: Die Bilu auf dem Wege.—II: Die Bilu am Ziel.

את המקור העברי ראה ק. ס. שנה י' ע' 204 מספר 656.

643. **Fichmann, Jakob.** Obrońcy Sdej-Kerem; spolszczyła Dina K arlówna. Jeruzalem, Nakładem Centralnego biura Keren Kajemmet Leisrael, (Druk Omanut Erec Israel), (c1935). 40 p., illus. 12 : 17.
=Biblioteka palestyńska dla dzieci, 1.

בראש השער: Jakob Fichman — המקור ראה ק. ס. שנה י' ע' 24 מספר 100.

644. **Gurevich, David.** Einwanderungsstruktur und Kapitalimport: Palästinas in den Jahren 1926-1932; (Enquêtematerial über die jüdische Einwanderung der Kategorie Ai). Einschliesslich einer Darstellung von zwei typischen Siedlungen jüdischer Einwanderer überwiegend ohne Kapital. Bearb. von David Gurevich und G. Cyderowitsch. (Tel-Aviv, typ. "Hapoel hazair"), 1933. 85, [1] p., 1 l., tab. (part. fold.) 15 : 23.

=Jewish agency for Palestine. Department of immigration and labour: Statistisches Bulletin, No. 21. 1933.

645. **Harizman, M[ordechai].** Mali bohaterowie z Kfar-Tabor. (Rysunki: N. Gutman). Jeruzalem, Nakładem Centralnego biura Keren Kajemmet Leisrael, (typ. Palestine pub. co., c1935). 59, [1] p., illus. 12 : 17. =Biblioteka palestyńska dla dzieci, 2.

את המקור העברי ראה ק. ס. שנה י' ע' 285.

646. **Herrmann, Hugo.** Palästina heute; Licht und Schatten. Tel-Aviv, Hamatarah, (Beth Dfuss leumi, c1935). 249, 1 p., pl., fold. map. 13 : 18. את הספר בעברית ראה לעיל מספר 565. שם גם תיאור.

647. **Hitachduth olej Germania.** Schriftenreihe der Hitachduth olej Germania... eine Sammlung von Aufsätzen aus dem Mitteilungsblatt der Hitachduth olej Germania. Tel-Aviv, W. Victor & Landau, (typ. Azriel), 1935. 17 : 23.

שני קצבים Heft 1: Rechtswesen in Palästina. 57 p. Heft 2: Krankheiten und Hygiene in Palästina. 32 p.

648. **Keneset Israel. Waad leumi.** The Jewish public school system of Palestine. Jerusalem, Waad leumi of the Keneset Yisrael, (typ. R. H. Cohen), 5692-1932. 19, [1] p., pl. 17 : 20.

יצא גם בגרמנית בשם: Das öffentliche Schulwesen der Juden in Palästina

649. Klötzel, Ch[eskel] Z[wi]. Kfar Hamakkabi. Tel-Aviv, Zentralbüro des "Kfar Hamakkabi", (Central press, Jerusalem), (1935). 32 p., illus., plan. 15 : 21.

650. Palestine. Government. Civil service list 1935 (revised to the 2nd April, 1935). Alexandria, Morris, 1935. 2 p.l., 244 p. 16 : 24.
את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 291.

651. Palestine. Government. Regulations for the organisation of the Jewish community made by the High commissioner (Plumer) under Section 2 of the Religious ordinance, 1926 (pub. in the Official gazette of 1st January, 1928, no. 202). Jerusalem, General council (Vaad leumi) of the Jewish community of Palestine, (R. H. Cohen press), 1935. 1 p.l., 18 p. 18 : 25.

652. Palestine. Government. Department of health. Annual report for the year 1934. Jerusalem, (Goldberg's press), [1935]. 3 p.l., 110, [1]p. (incl. tabs., diagrs.), map. 21 : 33.

את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 430.

653. Palestine. Government. Department of police and prisons. Calendar of events 1936. (Issued by the Criminal investigation department, Palestine police force). (Jerusalem, Central prison press), [1935]. 3 p.l., 30, [1]p. 17 : 24.
את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 34.
"...published for the information of Police officers in the execution of their duties".

654. Palestine. Government. Palestine railways. Report of the general manager on the administration of the railways for the year ended 31st March, 1935. Jerusalem, n. p., 1935. 130, [8]p. (incl. tabs., diagrs.), map. 21 : 33.
את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 35.

655. Palestine. Government. Supreme court. The law reports of Palestine being cases decided in the years 1920-1933 inclusive by the Supreme court of Palestine sitting as a court of appeal in civil and land cases, a court of criminal appeal, a high court of justice and a special tribunal, and by the Court of criminal assize of Palestine; and cases decided in the years 1920-1933 by the lords of the Judicial committee of the Privy council on appeal from the Supreme court of Palestine. Selected and ed. by

Sir Michael McDonnell. v. 1. London, typ. Waterlow, 1934.
xxx, 923 p. 17 : 25.

656. **Palestine Arab party.** Report on illiteracy in Palestine, submitted to members of the British Parliament by the Palestine Arab party. Jerusalem, typ. Beyt-ul-Makdes-press, 1935. 1 p.l., 6 p., 15 : 23. Jamaal Hussein. : חתום

657. **Ruppin, A[rthur].** Die ersten Leistungen (Die landwirtschaftliche Kolonisationstätigkeit der Zionistischen Organisation). Mit einem Anhang: Bericht des landwirtschaftlichen Kolonisationsdepartements der Jewish Agency für das Jahr 1934. Jerusalem, Jewish agency for Palestine, (דפוס הפועל הצעיר), 5695-1935. 32 p. 17 : 24.

658. **Sarrouf, Theodore.** مجموعة صور المظاهرات وضحاياها في جميع مدن فلسطين. Album; عام 1933. نشرت بواسطة مكتب الصحافة والنشر بيافا لصاحبه ثيودور صروف. photographs of the demonstrations which took place in Palestine 1933. Jaffa, T. Sarrouf, (1934). [40] p., illus., ports. 24 : 34. סהמטססס

659. **Scholem, Gerhard.** Einige kabbalistische Handschriften im Britischen Museum. Jerusalem, (Berlin, typ. A. Scholem), 1932. 53 p., 11. 14 : 22.

"Vorabdruck aus: Soncino-Blätter, Beiträge zur Kunde des jüdischen Buches, Bd. 4, 1932".

660. **Singer, Irma.** Kelle und Schwert; aus den Heldentagen von Dagania. Zeichnungen von Otte Wallisch. Jerusalem, Hauptbüro des KKL; Tel-Aviv, "Omanuth", (Palestine pub. co. printing works, c1935). 34 p. 12 : 16. =Palästina-Bibliothek für Kinder.

Heimat. 3. על הסעסססס

661. **Sorensen, Clarence W.** The regeneration of Palestine; Zionist and other Jewish activities, as illustrated by thirty scenes from modern Palestine. Jerusalem, The American colony photo dep't, (Syrian orphanage press, 1935). 27, [1] p. 12 : 20.

662. **Surméyan, Artavazd.** ... Catalogue des manuscrits arméniens se trouvant à Alep à l'Eglise des quarante martyrs, ainsi qu'auprès des particuliers. Jérusalem, Imprimerie du Couvent arménien St. Jacques, 1935. [22], 415 p., port 21 : 30.

ססני השער הנ"ל נמצא שער בארמניה. הסכסס בארמניה.

663. **Wa'adat ha-pe'ullah le-yissud ha-opoziziah ha-ma'amadit ba-Histadrut ha-klalit.** Zur Gründung der Klassenopposition in der Histadruth haklalith. Tel-Aviv, (רפוס "הפועל הצעיר"), 1935. 7, [1] p. 17:24.
בראש השער: ועדת הפעולה לייסוד האופוזיציה המעמדית בהסתדרות הכללית.
חתום: Landesexekutivkomité der Klassenopposition in der Histadruth-haklalith.

664. **Weinshal, Abraham.** Petition submitted to the Permanent mandates commission of the League of nations, by A. Weinshal, chairman of the Central committee of the Union of Zionist-revisionists in Palestine. (Jerusalem, typ. Azriel press), 1935. 29 p., 11. 16:24.

665. **جدول تصريف الأفعال الثلاثية سالمة ومضاعفة ومهموزة ومعتله.** القدس، مطبعة الارض المقدسة للآباء الفرنسيين، ١٩٣٣.
٣٠ ص. 19:13. لوح נסית הפעלים (הערביים) בני שלש אותיות.

666. **الحسيني، محمد امين.** خطبتان لساحة المفتي الاكبر... في مؤتمر العلماء وفي اجتماع وفود القرى بشأن بيع الاراضي بفلسطين للصهيونيين والحث على الامر بالمعروف والنهي عن المنكر. القدس، مطبعة دار الايتام الاسلامية، [١٩٣٥]. [١]، ١٠ ص. 23:17.
שני נאומים של המופתי, אחד מהם על ענין מכירת קרקעות לציונים בא"י.

667. **الحالدي، احمد سامح.** كتاب انظمة التعليم... الجزء الثاني. [القدس]، مطبعة بيت المقدس، (١٩٣٣-١٩٣٥). [٤]، ١٦١-٢٥٥ ص. [١] 24:17.
סדרי ההוראה, מאת א. ס. אלכ'אלדי, חלק ב': במצרים, באיסלמיה, ובארצות הברית. חלק א' ראה ק.ס. שנה י' ע' 292.

668. **السيد، سهيل.** المرشد العربي. מדריך [1] בשביל ארץ ישראל. Guide book for Palestine. القسم الاسرائيلي - الجزء الاول. عكا، المطبعة الوطنية، ١٩٣٥-١٩٣٦. [٢]، ٤٧ [صحيفة ٤٩] ص. 21:15.

669. [שדיאן, סעיד]. חדאיק קראה הערייה וזעהא אחד
 הרבאן פרנסיסיין. אורשלים, מוטבעה הארץ המקדסה. 20:13.
 החדיקה האמסה. 1930. 208. — החדיקה האבעה. 1932.
 320. — סודסי הקריאה הערבית. חלק ה. ז. חלק ו. ראה ק.ס. שנה ס' ע' 289.
670. השנאוי, קראמח סאלח. האמטועה החדית ללאשידהאטנית...
 הטבעה האנית. הקדס, המקטבה התאריה העסריה, (1935 א 1934 מ).
 64. — קבץ שירים ערביים לאמייס. קבץ קודם ראה ק.ס. שנה י' ע' 161.
671. פלסטין, האקומה. דאטרה האסאה. אריטת פלסטין
 ללסאראט... מליאס 1:500,000. עמלט... וטבעת באשראף מדיר האסאה
 פי פלסטין. [למבזקר מוזע הטבע ולא אסמ המטבעה], 1934. 36:57.
 על המעספח: ארטת פלסטין ללסאראט. — מפת דרכים בא"י. אה המהדורה הערבית
 ראה ק.ס. שנה י"א ע' 279.
672. הלכנה המרכזיה לאענה מנקובי הערב פי פלסטין.
 בילא האעאנאט הארדה על הלכנה המרכזיה... וכהה אנאקהא. בית המקדס,
 מטבעה דאר האיתאם האסלאמיה, 1349 — 1930. 45. — 32:23.
 דו"ח ועדה העזרה לנבועי מהומות תרפ"ט הערבית.
673. הנשאטיי, פוזי מחי הדין. האשאפ החדית...
 הטבעה האנית. הקדס, 1934. 31, [א] — 18:11.
 "הצופה החדש" מאת פוזי נשאטיי. — השוה ק.ס. שנה י"א ע' 177.
674. המלטון, לורה ביקרפט. (Laura Beecroft Hamilton).
 קטאב אפשח האקואל פי תפסיר ספר דאניאל. הקדס, טע בענאיה הארסאליה
 "אלאלינס האמיראניה התבשריה", 1930. 48. — 22:15.
 מרוש ספר דניאל.

הספרות העברית ומדע היהדות.

א. ספרות עתית.

675. אונזער ווארט : צייטשריפט פון בלאק פארן ארבעטענדן איי אין
בעסאראביע. קעשענעוו, דרוקעריי „מעכנוק“, 1933. 45:31. גליי א' יצא ב"ב כינור.
676. דאס ווארט. Kaunas, פארלאג „פאלק“, 1935. 56:38.
האחראי: רפאל אקערמאן. ער 2 אפריל 1935. האחראי: סאיר קופערשמיד.
גליון 1 (114) יצא ב"ב כינור.
677. דער וועקער; סאציאליסטיש וואכנבלאט פאר מערב-איראפע.
דערשיינט יעדן שבת. Société nouv. d'imprimerie et d'édition, Paris, 1933. 60:43.
ער (68) No. 29 (22.7.1933): ארגאן פון יידישן סאציאליסטישן פארבאנד אין פראנקרייך.
Le Gérant: W. Epstein. — גליי 19 (58) יצא ב"ב במאי.
678. דער יונגער מוזיקער; מאנאטליכער זשורנאל, ארויסגעגעבן דורך
דעם שילער ראט ביום יידישן מוזיקאלישן אינסטיטוט... ווילנע, 1932. 24:16.
מהמעשפת. העורך: ש. שטיינקינסקי. גליי א' יצא ב"ב בדצמבר.
679. די יידישע וואך, ארגאן פון אויסטראלישן יידענטום. Melbourne,
(D. Altshul), 1934. 41:29. דרישבעקן? גליי 27 יצא ב"ב באפריל. — גליי 5 ש
כרך ב' יצא בפיו כסלו. עם מחלקה באנגלית: The Jewish weekly news.
680. מיין דאקטאר; חודש-זשורנאל פאר פאפולערער מעדיצין און
היגענע. Buenos Aires, פאלקס-מעדיצין, 1935. 27:18.
שער נוסף באותיות לטיניות: Main doctor (Mi medico). דירקטור: פארקאס
דינער. — גליי 1 יצא ב"ב באוגוסט.
681. פאלק און לאנד; ארגאן פון די אלגעמיינע ציוניסטן אין בעסאראביע.
Chisinau, (דרוקעריי מ. אווערבוך), 1933. 46:31.
גליי א' יצא ב"ב ביולי, ב' ב"ב 21 בו.
682. Golus; Zeitschrift der jüdischen Emigration aus Deutsch-
land. (Praha), 1933. 17:24. גליי א' יצא בסוף אוגוסט.
"Organ der Emigrantenbewegung 'Golus'". — Herausgeber und Schrift-
leiter: O. Förchtgott.

ב. קבצים ומאמרים.

683. דבר עברית! קובץ לשאלות הדבור העברי והפצת הספר העברי.
יוצא לאור ע"י ב. ירדני. חוברת שניה. (ליובל עשרים וחמש שנה של
הגמנסיה הרצליה בתל אביב). וילקווישקי, מסדר בן יהודה, תרצ"א. 20 ע. 15:22.
שער נוסף בגרסנית. מכיל מאמרים של בן אליעזר, מרקון, אורינבסקי ואחרים.—את
הקודם ראה ק. ס. שנה י' ע' 448.

מסד. מאסף. ראה ק' 150.

684. ספר זכרון לזכר המנוח דר. משה פירטמן ז"ל סורה הפרגנויון
העברי, אשר על אגודת בית ספר עממי ובינוני בלובוב, ע"י חבר מורי הפרגנויון
וחבריו, בעריכת הרב לוי פריינד וצבי קארל. לבוב, (דפוס Praca), 1926.
[1] דף, 151-63 ע, פורטרט. 17:24.

התקופה. ספר עשרים ושמונה ועשרים ותשעה. ראה ק' 151.

685. אונזער ווארט; איינמאליקע אויסגאבע, געווידמעט דעם צוויי
יארקן יוביליי פון פארבאנד פון די ליטווישע אידן אין פארוו. פארוו, Union
des Juifs Lithuaniens, 1931. 14 ע, [1] דף, פורטרט. 25:31.
מהמעפסת, — יצא 22 במאי 1931. — ראה גם ק. ס. שנה י' ע' 421.

686. היינטיקע ניים; איינמאליקע אויסגאבע. קאונאס, 1934. 35:57.
העורך והמזיל: רפאל אקערמאן. — יצא ב"ו באוגוסט. מופיע כחד-פעמי בשמות
שונים: מאג ניים; מארגן ניים.

687. יידיש בלאט; איינמאליקע אויסגאבע. (קאונאס), דרוקעריי ל.
הורוויטש, 1934. 35:58. העורך: י. אדלשטיין. — יצא ב"ו באוגוסט. מופיע
כחד-פעמי בשמות שונים: אונזער בלאט; ערב שבת בלאט.

688. די שטימע; ספעציעלע אויפגאנג אויסגאבע לכבוד דער ער-
שיינונג פון א. אראנאווסקי'ס צווייטן באנד לידער, טראפישע ליכטי.
האוואנא, (דפוס A. Rimsky), 1931. 12 ע. 23:30. מהמעפסת. — יצא במרץ.

689. Hebrew union college. Cincinnati. Hebrew union college
annual. Board of editors: David Philipson, Zevi Diesendruck,
Julian Morgenstern, Sheldon H. Blank. Vol. x. Cincinnati,
את הקודמים ראה ק. ס. שנה י' ע' 39.
1935. 2 p.l., 597 p. 16:23.
הזכין J. Morgenstern: Supplementary studies in the calendars of
ancient Israel.—A. Kaminka: Die mystischen Ideen des R. Simon ben Johai.—
E. Fink: Schriftgeschichtliche Beobachtungen an den beiden griechischen

Buchstaben T und X, deren sich der Talmud zur Bezeichnung von Gestalten bedient.— P. Kahle and T. Weinberg: The Mishna text in Babylonia, Fragments from the Geniza. — A. Marmorstein: Judaism and Christianity in the middle of the third century.—S. Krauss: Zu Dr. Mann's neuen historischen Texten, (J. Mann: Rejoinder; S. Krauss: Nachbemerkenungen).— S. I. Ester-son: The commentary of Rabbi David Kimhi on Psalms 42-72. — M. Gins-burger: Deux pourims locaux.—C. Roth: Some revolutionary Purims (1790-1801).—S. Bernstein: Lulhot abanim, pt. II.—I. Bettan: The sermons of Jonathan Eybeshitz.

פירוש הרד"ק שבמאמרו של אסטרסון ניתן במקורו (ע"י הוצאות וכ"י שונים עם הערות והגהות) ע"י [316]—443. במאמרו של ברנשטיין הובאו 180 כתובות עבריות על מצבות (ע"י 491—549). חלק א' פורסם ע"י א. ברלינר. פרנקפורט, 1881.

690. **Jewish studies** in memory of George A. Kohut, 1874-1933; ed. by Salo W. Baron and Alexander Marx. New York, The Alexander Kohut memorial foundation, 1935. XCIII, 614, 148 p., 2 l., facsim., port. 17 : 25.

עם מחלקת עברית ושער עברי: מחקרים לזכרון ר' עמרם קאהוט ז"ל ע"י שלום בארון ואליכסנדר מארכס. ניו-יורק, חרציו.

S. S. Wise: G. A. Kohut. — E. D. Coleman: A bibliography of G. A. Kohut (pp. XII-XCIII). — E. N. Adler: Talmud incunables of Spain and Portugal. — V. Aptowitz: Seder Elia. — L. Baeck: "Das dritte Geschlecht". — M. Balaban: Aus der Korrespondenz S. L. Rappoport. — S. W. Baron: Abraham Benisch's project for Jewish colonization in Palestine (1842).— J. A. Bewer: Two notes on Isaiah 49, 1-6. — L. Blau: Zwei dunkle Stellen im Segen Moses (Dt. 33, 2-3, 24-25). — J. Bloch: Some observations on the article נחם in the Aruch completum (a Hebrew letter by Kaufmann Kohler to Alexander Kohut). — A. Büchler: Moed katan III, 7 in the interpretation of the Babylonian geonim. — Z. Diesendruck: Saadya's formulation of the time-argument for creation. — I. Elbogen: Kalirs Geschem-Komposition mit unbekannten Einlagen. — P. Friedmann: Wirtschaftliche Umschichtungsprozesse und Industrialisierung in der polnischen Judenschaft 1800-1870. — S. Gandz: Oral tradition in the Bible.—M. Gaster: The Maassehbuch and the Brantspiegel.— L. Ginzberg: Die Haggada bei den Kirchenvätern, VI. Der Kommentar des Hieronymus zu Jesaja.—R. Gottheil: A fragment from a treatise on medicine.—J. Guttmann: Das Problem der Willensfreiheit bei Hasdai Crescas und den islamischen Aristotelikern. — B. Heller: Gog und Magog im jüdischen Schrifttum. — R. T. Herford: The problem of the "minim" further considered. — I. Husic: Averroes on the Metaphysics of Aristotle.— S. Krauss: Die hebräischen Benennungen der modernen Völker.—

J. Z. Lauterbach: The ritual for the Kapparotceremony.—R. Levy: Daniel-Nama; a Judaeo-Persian Apocalypse.—I. Löw: Das Salz. Ein Kapitel aus meinen Mineralien der Juden. — R. Marcus: Recent literature on Philo (1924-1934). — A. Marx: Steinschneideriana II. — M. Schorr: Aus einem Briefwechsel betreffend Benjacob's אוצר הספרים. — S. L. Skoss: The root בשר in Jer. 12.5, Ps. 22. 10, Prov. 14.16, and Job 40.23.— A. Sperber: Peschitta und Onkelos. — C. C. Torrey: The prophecy of Habakkuk. — H. Wolfson: Isaac Israeli on the internal senses. — H. J. Zimmels: Nach-talmudische Fasttage.

ש. אסף: פירוש התורה לרבינו אפרים ז"ל. — י. דודזון: עוד שריר מן. אשא משל"י לרס"ג. — ד. ווכשטיין: הערות והגהות לסי' משפחות קק פראג. — ג. ה. מורשטינר: דמאי הצעה הספורית לתקנות יוחנן כהן גדול שבמשנה. — ד. ולין: עשרים שירים משירי. שארית ישראל לרי ישראל נגידה. — ד. מרקין: מאמר על מחזור מנהג אפים. — א. א. פינקלשטיין: קטעים ממכילתא דרשב"י. — מ. ד. קאסוטו: משורי יוסף בן שמואל צרפתי: הקדמה הראשונה בעברית. — ש. שפיגל: חשלוס ההקדמה לסי' כגור נעים לשד"ל. ב"ק [III] נאמר שקוהוט מת ב-31 דצמבר 1934, ועל השער רשום 1933.

691. **The Jewish year book; an annual record of matters Jewish 5696-97 (1st January—31st December, 1936).** Ed. by S[olomon] Levy and Cecil Roth. London, Jewish chronicle, 1936. XVI, 492 p. 12 : 19. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 166.

692. **Jüdisches Jahrbuch 1933.** Berlin, Verlag Jüdisches Jahrbuch, (1933). 167 p. 15 : 23. ע' 143-37: חמר אינפורמציוני על הקהלות והחברות היהודיות בגרמניה וביחוד בברלין. ע' 150-144: העתונות הישראלית בגרמניה. ע' 161-151: Bücherschau. את הקודם ראה ק. ס. שנה ט' ע' 296.

693. **Kalender der jüdischen Künstlerhilfe 1935-36—5696-97,** hrsg. von der Künstlerhilfe der Jüdischen Gemeinde zu Berlin. Berlin, H. Loewenstein, [1935?]. [55] l. 15 : 23. Bild und Textgestaltung: Max Osborn, Franz Landsberger, E. Stein-Blumenthal. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 43.

694. **Альманах, 1933/1934.** (Шанхай), Шанхайский еврейский клуб, 1934. 3 пр. л., 271 стр., илл. 19:26. לוח צבורי-פולימי וספרותי. כולל הרצאות, מאמרים בעתונים בעל פה שנקראו בקלוב היהודי בשנחאי. — המדורות: לתולדות חבלוב. — מאמרים והרצאות על נושאים עבריים. — היסטוריות והיהדות. — מאמרים על נושאים צעירים-מדיניים. — מאמרים פובליציסטיים ופיליזופיים.

695. **Централната консистория на евреитѣ въ България.** Общограждански юбилеенъ комитетъ. Юбилеенъ сборникъ въ честь на Соломонъ А. Розанесъ по случай неговата седемдесетгодишнина.

Recueil ספר היוכל לזכור שלמה אברהם רוזאנים לחג השבועים.
jubilaire en l'honneur de Salomon A. Rosanès à l'occasion de
son 70-ème anniversaire. София, (тип. "Надежда"), 1933. 100, [3] стр.,
מאמרי ברכה והערכה בעברית, צ'יגו, צרפתית, גרמנית, איטלקית וספרדית. no. 17: 24.

ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל.

אנציקלופדיה כללית. כ' ד'. ראה ע' 152.

696. הברמן, א[ברהם] מ[איר]. הדפוס העברי במאראנאפאל
ורשימת הספרים שנרפסו שם. וינה, (D. Fränkel), תרצ"ה. [101] ע. 15 : 23.
תוצאה מיוחדת סתוך. עלים לביבליוגרפיה וקורות ישראל שנה ב' חוברת א'.

697. רובינשטיין, ג. דאס יידישע בוך איג סאוועטנפארבאנד אין 1933.
(ביבליוגראפיע), צונויפגעשטעלט: ג. רובינשטיין. מינסק, סעלזכע-ביבליואטעק
אונג ביבליואגר. אינסטיטוט פון ווסס"ר א. ג. וול. אי. לענינג, 1935. VIII,
86 ע. 15 : 22. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 301.

על המעשפת השמאלית שער נוסף באנגלית. — שער נוסף ברוסית וברוסית-לכנה :

Рубинштейн, Н.: Еврейская книга СССР. в 1933 г. «Библиография».
Минск, Государственная библиотека и библиографический институт БССР им. В. И.
Ленина, Еврейский отдел, 1935.

698. Belforte, S., & c., firm, publishers & printers, Leghorn.
S. Belforte & c. 1834-1934. Livorno, XII (1934). 5 p.l., 13-106 p.,
21., incl. facsim., pl., ports. 20 : 27.

ספר-יוכל באיטלקית למלאה ק' שנה לקיום הדפוס.

ראה ע' 174 בספר 690. Coleman, E. D. A bibliography of G. A. Kohut.

699. Galanté, Abraham. La presse judéo-espagnole mondiale.
Istanbul, Société anonyme de papeterie et d'imprimerie (Fratelli
Haim), 1935. 16 p. 15 : 23.

"Extrait de 'l'Haménora' organe des Béné-Bérith du District d'Orient
no. juillet-août-septembre 1935." "Listes de... journaux" : p. 10-16.

יש להצטרף שהמחבר לא בחן תחילה מה נכתב כבר במקצוע שעליו הוא בא לכתב.
בוראי השקיע עבודה רבה ברשימה זו שבה הוא 26 עתונים ספרדיים-יהודיים מקושטא.
39 מסאלוניקי, 15 מאזמיר, 11 מבולגריה, 8 מירושלים, 10 מוינה, 4 מקהיר, 3 מאדריאנופל,
3 מניו-יורק, אחד מפריז, אחד מבלגרד, אחד מטורן פֶּרִיין, אחר מפרסבורג, אחד מסריבו,
אחד מזימוני ואחד מרוס (ובס"ה רשם איפוא 126 עתונים). אולם אילו השתמש בספרי
רשימת ספרי לאדינו" (ירושלם תרצ"ד) שבו יש פרק מיוחד על עתונים, יכול היה להוסיף

עליהם עוד 29 עתונים ספרדיים-יהודיים, שארשמש כאן בשמותיהם ובשם עירם בלבד, ואציין ליד כל אחד בסוגרים את מספרו בספרי הנ"ל שבו אפשר למצוא את הפרטים:
 לה אנליה, ניו-יורק (707); לה איספיראנסה, סאלוניקי (710); איל איקו ג'ודאיקו, טופיה (711); לה אלב'וראדה, פלויטשי (712); ארץ ישראל, סאלוניקי (716); לה גאטה, סאלוניקי (730); ג'וגיסון-בירג'ה, סאלוניקי (733); איל סיימפו, סאלוניקי (738); איל טריוורו די לה קאזה, ב'יינה (743); הלאומי, קסאנטי (730); ליבר'רו די פאסאטימפו, ירושלים (753); איל מרסיאו, סאלוניקי (754); איל מונדו ספרדי, ב'יינה (756); מורחה, סאלוניקי (731); לוס מיסטריוס די לה גאטורה, סאלוניקי (757); לה גאטיין, סאלוניקי 1923 (759); לה גואיב'ה איפוקה, סאלוניקי (760); לה גואיב'ה פאליסטינה, סאלוניקי (761); סאלוניקי, סאלוניקי (763); לה סולידאריסה אוב'ראדירה, סאלוניקי (764); לה סימאנה, פליפופולי (765); לה ס'ואירסה, קסאנטי (768); איל פרונגיסו, קסאנטי (771); הציונית, קב'אלה (773); איל קומבאטי, סאלוניקי (775); קונסניסיה, פליפופולי (776); איל קוריאנו ג'ודידו, אליקסאנדריאה, איג'יטו (777); ראלמוס, סופ'ייה (781); השלום, בילוגראדו (788). — ע"י מלואים אלה מתוספות גם כמה ערים שבהם נדפסו עתוני-לאדינה מה שחשוב מאד להבנת תפוצת הלשון הזו.

לצרנו גם מה שגרשם אינו מצטיין בדייקנות יתירה. כך מונה, למשל, המחבר את העתון "כרמי" בין עתוני ב'יינה ואת "כרמי שלי" בין עתוני פריסבורג, והגבון הוא להיפך ש"כרמי שלי" נדפס בב'יינה ו"כרמי" נדפס בפריסבורג. — על העתון הסוציאליסטי הסלונקאי "אבאנטי" רושם המחבר שהתחיל להופיע בשנת 1914, ואילו בידי נמצא גליון מיום עשרים בתמוז תרע"ג, וכתוב עליו: אנינו 3 נומירו 230, הרי שהתחיל להופיע עוד בשנת 1910. — וכן יש להוסיף כמה פרטים בנוגע לעתון "לה אמיריקה" (עיין "רשימת ספרי לאדינו" מס' 714). — בעתון "אל שאמאר", סאלוניקי, רושם המחבר: 1917—1920, ואילו בידי נמצא גליון מיום 4 סיון 5681, הרי שהופיע גם בשנת 1921. — בעתון "לה בארה", סאלוניקי, רושם המחבר 1918—1920, ואילו בידי נמצא גליון מיום 15 דיג'מברי 1922. — בעתון "איל ריוון", סאלוניקי, רושם המחבר שהתחיל להופיע בשנת 1930, ובאמת התחיל עוד בשנת 1928 (על גליון שבידי מיום 8 ליולי 1928 רשום: אנינו 2 נ' 49). — בעתון "איל פרונגיסו", ב'יינה, יש להשלים פרטים שונים עפ"י ספרי מס' 770. — גם במבוא הבא להעריך את העתונות הספרדית-יהודית לא יצא המחבר ידי חובתו כלל. (על העתונות הספרדית בירושלים עיין מאמרו השני של מ. ד. גאון שנדפס בינתיים בקיבוץ מאמרים לד"י העתונות בא"י קבץ ב. תל-אביב, תרצ"ו).

עיקר ערכה של עבודה ביבליוגרפית בשלמותה ובדיקה, ובלי אלה יוצא שכרה בהפסדה. אברהם יערי

ראה ע' 169. Scholem, G. Einige kabbalistische Handschriften.

700. Vatican. Biblioteca Vaticana. Catalogo della Mostra di manoscritti e documenti orientali tenuta dalla Biblioteca apostolica Vaticana e dall' Archivio segreto... Città del Vaticano, 1935. 40 p., plan. 14: 20.

"Codici samaritani ed ebraici"—"Codici ebraici", pp. [9]-12.

ד. מדע המקרא.

701. אברהם אביש בן צבי הירש מפרנקפורט. ספר ברכות אברהם על מגילת רות... ולספח אליו המחברת על האקדמות אשר נקרא שמו יד אהרן... ומאת אהרן דוד... מיקאצינסקי... יצא לאור ע"י בנו... זאב מיקאצינסקי... 2 ספרים בכרך 1. ווארשא, דפוס מ. רוזנטאל, תרצ"ד 11, 180 ע. 18 : 24. לספר יד אהרן שער מיוחד.

אלטר, י. א. 5. מ' שפת אמת. ראה ע' 191.

702. השם אקרא, אפליקטא דעניא... מאמרים שונים ע"ד הפרד"ס וע"ד המוסר וע"ד שיחות חולין... מן זעירא דמן חבריא בק"ק צאנו חרש... הספר נמצא לקנות אצל משה פאנק בצאנו חרש. חלק א: על ספר בראשית. בילגורויא, דפוס נ. קראנעבערג, תרצ"ג. 276 ע. 17 : 25.

מכורק, א. מ' דברי אברהם. ראה ע' 159.

כהן, ש. צ. על החזון לעתיד. ראה ע' 159.

703. מרגליות חיים דוד. ספר דבר ישרים... דרושים, ביאורים, רמזים... על סדר חמשה חומשי תורה והמועדים. חוברו ע"י חיים דוד זילבר מרגליות... (Warszawa, דפוס Sikora i Milner), תרצ"ה. 11, 159 דף. 20 : 28.

סמט, ח. ש. השפעת ספרותנו העתיקה על פתגמי העם. ראה ע' 218.

704. צמח בן סעיד הכהן. ספר הקדוש חולת אהבה... פירושים נכבדים על חמשה חומשי תורה וה' מגילות נצמדים עם דרושים והספרים... מעשה ידי... רבי צמח הכהן (בכ"ר סעיד)... מעינת הדיגת בג'דבה... גרבה, דפוס י. חדאד, תרצ"ה. 19, 136-2 דף. 16 ע. 13 : 20.

תנ"ך. כתובים. רות עם פירוש. ראה ע' 194 מספר 784.

705. תנ"ך. כתובים. מגילת אסתר. ורשה, הוצאת בית-הדפוס "מונולוג", תרצ"ה. 22, 121 ע. ציורים. 19 : 25. הפכסס בעברית, יודית ופולנית. — מנוקד. שער נוסף בפולנית: [Bible. Esther]. Ksiega Estery.

706. תנ"ך. כתובים. שור השירים. וידיש פון יהואש ושלמה יוסף בלוטגארטן. ניו-יארק, אמאפטויל, "ויווא", 1932. 31, 111 ע. 9 : 13.

707. Bandas, Rudolph G. Biblical questions. (v. 1): The Old Testament. Milwaukee, The Bruce publishing co., (c1935). VIII, 181 p. 14 : 22. מבוא לתנ"ך. כתוב מבחינה קהולית.

708. **Barrois, A. G.** Précis d'archéologie biblique. (Paris), Bloud & Gay, (c1935). 2p. l., [7]-202 p., 1l., illus. 12 : 19.
=Bibliothèque catholique des sciences religieuses, 6.

709. **Bible. Texts.** Biblia hebraica... ed. Rud[olf] Kittel; textum masoreticum curavit P. Kahle. Editionem tertiam denuo elaboratam ad finem perduxerunt A. Alt et O. Eissfeldt. 3: במדבר דברים Numeri et Deuteronomium, praeparaverunt... W. Rudolph, J. Hempel. Stuttgartiae, Priv. Würt. Bibelanstalt, 1935. 132 p. 17 : 23.
לכרך מצורף: Verzeichnis der masoretischen Termini zu Kittels Biblia hebraica. 4 p. — Kahle: Sigla für die hebräischen Bibelhandschriften aus Babylonien. 1 p.
חלקים אחרים ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 434.

710. **Bible. tr. Dutch.** Tekst en uitleg; praktische Bijbelverklaring door F. M. Th. Böhl en A. van Veldhuizen. I. Het Oude Testament. 4 vols. Groningen, Wolters, 1931-34. 13 : 20.
החלק: [8.] I Samuel, door Joh. de Groot. 1934. 186 p., maps.
[12]. Ezechiël, door A. Troelstra. II. 1931. 210 p., plans.
[13]. De Kleine Profeten. II: Joël, Obadja, Jona, Micha, door L. H. K. Bleeker. 1934. 192 p.
את הקודם ראה ק. ס. שנה י" ע' 44 מסי 202.
[18]. Daniel, door H. W. Obbink. 1932. 158 p.
חלקים אחרים של תנ"ך זה ראה ק. ס. שנה ג' ע' 115, ד' ע' 228, ה' ע' 176, ו' ע' 305, 442, י' ע' 44.

*711. **Bible. tr. English.** New standard alphabetical indexed Bible; ed. and arr. by P. B. Fitzwater and Ira M. Price. Chicago, Hertel, 1934. 1088 p., ill.

712. **Bible. tr. German.** Die Schrift; zu verdeutschen unternommen von Martin Buber gemeinsam mit Franz Rosenzweig. [Bd.] (XIII, XIV). 2 vols. Berlin, Schocken, [193?]. 13 : 20.
החלק: XIII: Das Buch der Zwölf. 3 p.l., 9-237, [1]p.—XIV: Das Buch der Preisungen. 2 p.l., 7-276, [1]p.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ט' ע' 442.

713. **Bible. Daniel.** Liber Danielis prophetae, ex hebraico et aramaico in latinum translatus notisque grammaticis auctus a Luchasio Semler. Romae, in Collegio S. Antonii, 1930. 40, [16]p. 17 : 25.
ליתוגרפיה.—רק פרקים א-ג. 16 העמודים בסוף מכילים: (I S 2, 1-19). Canticum Annae

714. **Blossom, Rose B.** The heart of the Bible. A connected story of human heart throbs from the beginning of time to the

present day. Los Angeles, Calif., Wetzel, (1934). 3 p.l., 9-111 p.,
11, 13 p. 13 : 20.

715. **Ceuppens, P. F.** De historia primaeva, Gen. C. I ad C. II.
Romae, Collegio Angelico, 1934. XII, 407 p. 17 : 24.

בראש השער: Institutum pontificium internationale Angelicum.

ביבליוגרפיה: ע' VIII-[V].

*716. **Dodd, C. H.** The Bible and the Greeks. London, Hodder
and Stoughton, 1935. 280 p. 18 : 23.

717. **Festschrift Otto Procksch**; zum sechzigsten Geburtstag
am 9. August 1934 überreicht von Albrecht Alt [a. o.] Leipzig,
A. Deichert, 1934. 166 p., port. 16 : 24.

החזן: A. Alt: Die Rolle Samarias bei der Entstehung des Judentums.—

F. Baumgärtel: Die zehn Gebote in der christlichen Verkündigung. — W.
Eichrodt: Vorsehungsglaube und Theodizee im Alten Testament.—J. Herrmann:
Der alttestamentliche Urgrund des Vaterunsers.—M. Noth: Erwägungen zur
Hebräerfrage. — G. von Rad: Die levitische Predigt in den Büchern der
Chronik. — L. Rost: Die Bezeichnungen für Land und Volk im Alten Testa-
ment. — E. Sellin: Das Deboralied.

718. **Friedli, Robert.** Warum können und wollen wir das Alte
Testament nicht lassen? Basel, H. Majer, [1935]. 27 p. 13 : 19.

719. **Hertzberg, Hans Wilhelm.** Warum noch Altes Testa-
ment? Marburg (Lahn), Volksmissionarisches Amt des Kirchen-
kreises Marburg, 1934. 15, [1] p. 15 : 21.

=Deine Kirche; volksmissionarische Schriftenreihe, Heft 2. מחמקעפח.

*720. **Hiscox, Henry Orne.** Jeremiah: mighty man of God; a
monography-biography ... New York, Flemming H. Revell co.,
1935. 94 p. 8⁰.

721. **Husik, Isaac.** Maimonides and Spinoza on the inter-
pretation of the Bible. (בתוך: Supplement to the Journal of the
American oriental society. Number 1. September, 1935: Firdausi-
Maimonides anniversary number. p. 22-40). 16 : 24.

722. **Inglisian, Vahan.** Armenien in der Bibel. Wien, (Mechi-
tharisten-Kongregation), 1935. XIX, 101 p. 15 : 23.

=Studien zur armenischen Geschichte, 7. ביבליוגרפיה: ע' XIX-XI.

החזן: Ararat.—Minni.—Askenaz.—Togarma.

בברית החדשה לא נזכרה ארמניה, והמחבר עוסק רק בתנ"ך.

*723. James, E. O. The Old Testament in the light of anthropology; a course of public lectures in the University of Leeds. London, S.P.C.K., 1935. 162 p. 13 : 19.

724. Kortleitner, Franciscus Xav[er]. Quo tempore codex sacerdotalis exstiterit. Oeniponte, typis et sumptibus F. Rauch, 1935. 4 p. l., 95 p. 15 : 23.

= Kortleitner, F. X. : Commentationes biblicae, X. 95-[93]. ביבליאגרפיה: ע' 93-95.

Macdonald, D. B. The Hebrew literary genius... ראה ק. ס. שנה י"ב ק' 170.

הברית החדשה היא תאולוגיה, ותאולוגיה ישנה ואכולת עש. ואולם הברית הישנה היא עצם החיים והמחשבה של כל העם העברי, ומחשבתו היא... מחשבתו אנו. תפיסת התנ"ך כתופעה ספרותית מקורית היא מטרת הספר הזה, שנכתב בהתלהבות והעמקה רבה והמוטיף כתר לפעלתו הרחבה של ד. ב. מקדונלד כחוקר האסלאם והספרות הערבית. אמנם נראה לי שמקדונלד לא הצליח יותר ממונטגומרי (עיין להלן מס' 726) לבסס את השטה ה-פאן-ערבית בבאור המקרא. ודרישתו שלעתידי לבוא יצטרכו מפרשי המקרא להיות ערביסטים אינה מוכחה מתוך ספרו. ההקבלות בין הספרות העברית והערבית המובאות בספר הן דרך כלל רופטות מאד, ולא בהן חשיבותו אלא בהערותיו היפות והמקוריות של מקדונלד על ספרי התנ"ך עצמם. חסרון רציני של החבור הוא מעוט ההשוואה לספרות של המזרח העתיק, שאין להמלס ממנה ביחוד בהערכה ספרותית של התנ"ך. אך עיקר מטרת הספר: קרוב הקורא המודרני לתנ"ך, שמדע התנ"ך הצליח להרחיקו ממנו, יושג בלי ספק, וראוי ספר זה שכל מורה עברי וכל סטודנט במקצוע המקרא יתנה בו. ש. ד. גויסיין.

725. Matthews, C[harles] H[enry] S[elfe]. The roots of religion and the Old Testament; a book for the young. London, Student Christian movement press, (1935). 127 p., diagr., map. 12 : 20.

ספר זה סבוין לנערים ולנערות סבני ארבע-עשרה עד בני שש-עשרה. דומני שחשוב

עד מאד שנערים ונערות כאלה יקבלו מושג על התנ"ך כסביבתו המתאימה (מתוך הקדמה המחבר)

726. Montgomery, James A[lan]. Arabia and the Bible. Philadelphia, University of Pennsylvania press, 1934. IX, [1], 207 p., map. 15 : 23.

שם מתאים יותר לספר זה היה: הרצאות על ערב כשכיל לומדי תנ"ך. כי רק כחצי הספר מוקדש ל-מקרא וערב, הערבים במקרא, העברים וקרוביהם הערבים, תימן והמקרא, דת העברים והערבים וכיו"ב והחצי השני עוסק ב-ידיעות עתיקות על ארץ ערב, ערב הישימון, ערב המבורכה וכיו"ב. המחבר שבעצמו בקר באי וסוריה, אך לא חקר מחקרים עצמיים בתולדות ערב הקדומה, אסף בשקידה גדולה מאד את ידיעות הנוגעות לנושאו ושם לב גם למצבן של הארצות האלה בהווה. את מסקנותיו סכם בעצמו במשפט האחרון של הספר: "לא מחכמת המצריים והבבליים ולא מן התרבות היוונית יצאו דתותינו המערביות אלא—מארץ ערב." על המסקנה המפליאה הזאת, שאיננה מיוחדת לספר זה אלא מביעה את השטה ה-פאן-ערבית בבאור המקרא, שטה נפוצה למדי בימינו, אני מקוה לדון באופן מקיף במקום אחר (ב-ציון שנה ב' חוברת א'). ש. ד. גויסיין.

727. **Nielen, Josef Maria.** Die religiöse Bedeutung des Alten Testamentes für den katholischen Christen; ein Hinweis. 2. völlig neu bearb. Aufl. Paderborn, Verlag der Bonifacius-Druckerei, (1935). 47, [1] p. 16 : 22. =Der Christ in der Zeit. 5.

*728. **Oosterley, W. O. E.; T. H. Robinson.** An introduction to the books of the Old Testament. London, S.P.C.K., 1934. xvi, 464 p.

729. **Pettazzoni, Raffaele.** La confessione dei peccati: Parte 2, v. 2: Egitto-Babilonia-Israele-Arabia meridionale. Bologna, N. Zanichelli, 1935. 2 p.l., [vii]-xvi p., 1 l., 365 p., 1 l. 12 : 19.
=Storia delle religioni a cura di Raffaele Pettazzoni. v. 11.

.Israele : 311-140 ע

730. **Pimienta, Gustave.** Réflexions sur l'art et sur le Cantique des cantiques. Mozart et Watteau. Paris, Floury, (1934). 3 p.l., 9-165, [1] p. 14 : 23. בראש השנה: Gustave-Pimienta.

*731. **Prado, I.** Praelectiones Biblicae ad usum scholarum ab H. Simon incoepatae. Vetus Testamentum. I: De sacra V. T. historia. Torino, Marietti, 1934. xx, 546 p., 301.

732. **Rosenblatt, Samuel.** The interpretation of the Bible in the Mishnah. Baltimore, The Johns Hopkins press, 1935. xiii, 93 p. 15 : 23.

הלכן: Literal meaning in the Bible exegesis of the Mishnah.—Materials for Biblical lexicography. — Materials towards a Biblical grammar. — Critical observations. — Exegetical methods. — Mishnaic Bible exegesis in the light of modern criticism.

733. **Sebestyén, Jozsef.** Efód és Teráfim; a papi jóslás Izráelben. Budapest, (J. Sebestyén), 1934. 2 p.l., [3]-19, [1] p. 16 : 22.

734. **Spinner, S[alomon].** Die Verwendung von Synonymen im Alten Testament und die aufgefundenen Ras-Schamratexte. Nebst einem Anhang: Historischer Exkurs. Heft 1. (Wien, Selbstverlag des Verfassers, pref. 1935). 31, [1] p. 15 : 23.

על שמות פרשיים, בעיקר גיאוגרפיים.

735. **Tabert, Bruno.** Kreuz und quer durch die Bibelländer. Bd. 1: Zum Umland der Bibel am Euphrat und Tigris, zu den syrischen und babylonischen Ruinenstätten. Kassel, J. G. Oncken, (pref. 1935). 47, [1] p. 15 : 21.

736. Tartu. Ülikool. Juuditeaduse seminar. Tartu ülikooli Juuditeaduse seminari toimetused כתבי הסמינריון למדע יהודי קל יר Juuditeaduse seminari toimetused Acta Seminarii universitatis tartuenss judaici. 1-II. 2 vols. Tartu, 1934-1935. 17 : 24.
החכנ : Nr. 1: Gulkowitsch, Lazar: Die Entwicklung des Begriffes Hasid im Alten Testament. 1934. 38 p. Nr. 2: Gulkowitsch, Lazar: Die Bildung des Begriffes Hasid. I. 1935. 104 p.

*737. Zarb, S.-M. De historia canonis utriusque Testamenti 2. ed. Roma, "Angelicum", 1934. xxvi, 568 p.
ملتون، ل. ب. كتاب افصح الاقوال ... رאה ק' 171.

ה. ברית חדשה.

738. גור, ישראל. ישוע הנוצרי של גאור. חרנום עברי של נתן האראוויץ... London, 1932. 192 ע, 11 דף. 12 : 18.
ליהוגרפיה סתוך כתב-יד. השער גם באנגלית: Gore's Jesus of Nazareth...

739. Esplugues, Miquel d'. El missatge d'Israel: Israel: Jesús: Sant Pau. Barcelona, (Llibreria Catalonia), 1934. 179, xi p., 31. 13 : 18.
ראה ק' 180. Festschrift Otto Procksch.

740. Holzmeister, Urban. Chronologia vitae Christi quam e fontibus digessit et ex ordine proposuit Urbanus Holzmeister. Romae, Sumptibus Pontificii instituti biblici, 1933. xii, 246 p. 16 : 23.
ביבליוגרפיה: ק' [VII]-VIII, 12-14. (Scripta Pontificii instituti biblici).

741. Hommes, N. J. Het Testimoniaboek; studiën over O. T. citaten in het N. T. en bij de patres, met critische beschouwingen over de theorieën van J. Rendel Harris en D. Plooy. Amsterdam, Noord-Hollandsche uitgevers-maatschappij, 1935. 4 p. l., 393 p., 4 fold. tab. 16 : 24.

742. Jerusalem. Orthodox patriarchate. Library. The Greek manuscripts of the New Testament in Jerusalem; facsimiles and descriptions by William Henry Paine Hatch. Paris, P. Geuthner, 1934. 12, [5] p., lxxvi facsim. 17 : 26.
—American school of oriental research in Jerusalem: Publications. v. 2.
בתוך חיק. לכל פקסימיל צורף דף המתאר אותו. —ראה גם ק. ס. שנה ירג ע' 50 מספר 242.

743. Parkes, James William. Jesus, Paul and the Jews, by James Parkes; with a foreword by Herbert M. J. Loewe. London, Student Christian movement press, (1936). 157 p., 11. 12 : 19.

ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית.

- בדהב, י. הפרדס. ע' 153. רבינוזון, מ. אמר מ"ר. ע' 164.
- פקר, ב. ז. אגדת אמוראי א"י. ע' 154. רוזנברג, י. י. מאור החשמל. ע' 164.
- ירושלם. מכון הרי פישל. ס' חיובל. ע' 149. שמואל בן משה מליוסא. זבח שמואל.
- קוסובסקי, י. י. ס' נצח ישראל. ע' 163. ע' 165.
744. אביגדור, יעקב. ספר חלק יעקב... (א) חלק הפלפולים... ע"ז מאמרים... על דברי חז"ל, (ב) חלק הנאוסים... פועטרקוב, מסודר בדפוס ח. ה. פאלמאן, תרפ"ט. 74, 193 ע. 19 : 25. שער נוסף בפולנית.
745. איגש, חנוך הניך. ספר מרחשת... שו"ת וחדושים... בסוגיות הש"ס והפוסקים, חלק שני: רובו על ענינים מחלקי אה"ע וחז"מ, מאתי חנוך העניך איינקש מווילנא. בילגוריוא, דפוס נ. קראנענבערג, תרצ"ה. 248 ע, [II] דף. 25 : 34. את הקודם ראה ק. ס. שנה מ' ע' 310.
746. בלומנפלד, יחיאל מאיר. גאולים; מאמרים בדבר אופני בנינה של ארץ-ישראל, בענינים תורניים ובשאלות הזמן, בצרוף קונטרס ע"ד הרמב"ם ז"ל (ל-800 שנה להולדתו). ורשה, הועד העירוני להסתדרות „מורח", תרצ"ה. 112 ע. 15 : 23. שער נוסף בפולנית.
747. במכרנר, שמחה הלוי. ספר זכר שמחה; שאלות ותשובות מאמ"ו שמחה הלוי באמבערגער... עם תשובות זקני סוהר"ר יצחק דוב הלוי באמבערגער... ועוד תשובות מגאוני ארץ, הוצאתים לאורה... ועקל הלוי באמבערגער... פרנקפורט דמיין, ל. זאנגער, תרצ"א. VIII, 266 ע, [II] דף. 16 : 24.
748. ברוד, שמואל פנחס. ספר ילקוט מנחם. חלק ראשון כולל חדושים, באורים בהלכה, חלק שני כולל באורים על מקרא... מיר... שמואל מנחם ב"ר נחום דוב בראד... הולל, לונדון, דפוס י. גרודיצקי, תרפ"ה. 84 ע. 15 : 21. שער נוסף באנגלית.
749. גרינוולד, יקותיאל יהודה. תלמוד בבלי וירושלמי. ספר ראשון: ארץ ישראל, ככל וארצות הגולה; ספר שני: המצב הכלכלי של חז"ל בארץ ישראל ובבבל. מאת הרב יקותיאל יהודה גרינוואלד. (ניו יארק), ברוקלין, דפוס מוינקשטער פאבלישינג קאמפי, (תרצ"ו). 167 ע. 15 : 23. מהמעטפת.
- כלל חלק שער מיוחד. על המעטפת השמאלית שער נוסף באנגלית.
- ספר תראשון... [בן] הנני מראה באצבע על האמצעים השונים שהשתמשו בהם חז"ל לעשות את עם בני ישראל לאגודה אחת חזקה ומוצקת. חכמי בבל שעלו ארצה ישראל הביאו לישיבות ארץ ישראל את השמועות, ההלכות ואת דברי חכמי ישיבות סלודתם. וכן חכמי א"י שידרו לבבל פרסמו שם והפיצו את תורת ישראל. הנני מונה ונוקב בשם את כל

חכמי הגולה שזכו כי תורתם נתקבלה גם בא"י וגם בבבל... ספר שני... בו הנני מראה על חייהם הפרטיים של חז"ל. מצוין אני התמנות בישראל, התמנות נשיאים, ראשי הגולה, אב בית דין, חכמים ראשי ישיבות, ראשי מתיבתות, רישו כלל ודיונים. מדבר אני על חכמים שקבלו התמנות מהמלכות... על חכמים שהיו אומנים וחרשים ועל אלו שהיו סתם בעלי מלאכה ופועלים, והכל מזמן החורבן עד אחר חתימת התלמוד" (מתוך הקדמת המחבר).

750. זמן, דוד צבי. ספר מנחת סולת, עם החינוך על המצות בפי סדר הרמב"ם ז"ל, אשר חיברתי אנכי הצעיר דוד צבי זעהמאן... בילגוריא, דפוס נ. קראנענבערג, תרצ"ד. 314 ע. 24 : 33. עד מצוה ט"א.

751. לוי, אהרן בן נתן. ספר שאלות ותשובות אבני חפץ, וכו' ק"ב תשובות על ארכה חלקי הש"ע מאתי אהרן לעווין... בן הרב נתן... בילגוריא, דפוס נ. קראנענבערג, תרצ"ד. 204 ע. 24 : 32.

752. מארים, מאיר. ספר ניר; פירוש על תלמוד ירושלמי מסכתות מסדר נשים... הסתיק הזה הי"ל עד כה בכ"י... השתדלתי להוציא... אר"י יהודה ריב ליפשיץ... ווארשא, (דפוס Sikora i Milner), תרצ"ב. 101 ע. 24 : 32.

753. מיליקובסקי, בנימין. ספר מטה בנימין. חלק שלישי, כולל ביאורים על מקראות שכתורה וסאמרים שבמדרש, מאתי בנימין בן... אברהם מיליקאווסקי... ווילנא, דפוס ש. פ. גרבר, תרצ"ג. [2] דף, 74 ע. 16 : 22. את הקורס ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 54.

754. מסכת כלל. מסכתות כלל, והן מסכת כלל, מסכת כלל רבתי, הוצאו על פי כתבי יד שונים בליות מכוא והערות ושנוני נוסחאות ומראה מקומות ע"י סיכאל היגער. נויארק, דביר-רבנן, תרצ"ו. 344 ע. 15 : 23. רשימות ביבליוגרפיות: ע' 41-45, 117-119.

מסכת כלל (הכרייתא והגמרא) היא אחת מן החשובות שבמסכתות הקטנות. מולח כמול כל ה. הוצאות, נוסח משוכש ומקומע, והנה הוציא דר. היגער מסכת זו ע"ס כמה כתרי והקדים לה מכוא ארוך ומפורט. במכואו הוא משתדל לברר את תכונת המסכת, את יחסה לספרות חז"ל, ומצוין באופן מיוחד את המאמרים ממס' כלל שמקוריהם אינם ידועים לו, מסדר רשימה של שמות החכמים הנזכרים בה (עמ' 58 ואילך), מדבר גם על מחברת של מס' כלל ועל מקומה וזמנה (עמ' 106 ואילך). אבל דווקא עניין זה, היינו ברור שם מסדרה של מסכת זו (כמו המסדרים של כמה ספרי חז"ל הקדומים) הוא מרוקם מהשערות גרידא, ויש כמה פנים לכל השערה, ועדיין מוקדם לחשוב על פתרון שאלה זו.

דר. היגער כבר פעל בשדה זו ויש לו זכות גדולה בעבודתו בהוצאת המסכתות הקטנות בחוצאות מדעית. כן הוציא בשנת תרפ"ט את "מסכתות ועירות", בשנת תר"ץ את שבע המסכתות הקטנות, בשנת תרצ"א את מסכת שמחות, בשנת תרצ"ה את מס' דרך ארץ, ועכשיו את מס' כלל, ויש לציון בקורת רוח שעבודתו הולכת ומשתפרת מספר לספר. אבל סתמת חשיבות החמר של המס' עצמה והחומר שהמחבר מביא במכואו, אוסף כאן אילו הערות קטנות. מכוא עמ' 30: וע"ד האזהרה על מי שאינו אומר דבר בשם אומרו כי אם בשם

עצמו השוה מדרש וכו', והמחבר הולך ומונה את המקורות שזכר בהם עניין זה. ויש להוסיף ע"ז מקור מעניין מאד: בילקוש תורה כ"י ששון (לאחר מן המחברים שתי כבר בזמן הדפוס), אהל דוד ח"ב עמ' 571: "בירושלמי פ"ב דשקלים האמר שמועה משם אומרה יראה בעל שמועה כנגדו ובנוסף כ"י מסיים אם עשת כן מוטב ואם לאו יצבור ולא ידע מי אוספם משתכח תלמודו". והפ"י הוא, לדעתו, שיש כאן עונש מדה כנגד מדה שאם לא יאמר דבר בשם אומרו, גם דבריו לא יאמרו בשמו, ונמצא תלמודו משתכח מהדורות הבאים — יצבור ולא ידע מי אוספם. ואע"פ שבירושלמי שלפנינו אין זכר מזה לא בשקלים ולא במקבילות (שם הובא החצי הראשון של הפסוק: אך בצלם יתהלך איש וכו'), אבל נאמן עלינו האיש שה' לפנינו כן בכ"י. וכן יש להוסיף לדבריו, כמה דברים מן החומר המרובה שהביא פערלס ב-MGWJ כרך ג' מהמאמר Das Plagium בעמ' 313 ואילך ועיי' גם בעמ' 319 הערה 1. שם עמ' 35: וכבר נמצא בדיוגו כלל כיוצא בזה וכו'. אין זה עניין למס' כלל, אלא לדיוגו כלל המובאים בתלמוד.

עמ' 194: ולא פריה ורביה. ביטוי זה גרס למחלוקת גדולה בין הקדמונים, עיין המפרות בהערות שם עמ' 195 ומאמרו של היגר שהוא מצוין לו שם. אבל יש לציון את חשובת רב האי שהובאה בשו"ת מהר"ם אלשקר סי' קיא, ונדפסה כולה טכ"ז ע"ז ב"ג בהמגיד שס"ז עמ' 294, וגם הגאון גרס: ולא פריה ורביה, עיי' בהערות ב"ג. וכמה מקומות בחשובה יש לתקן ע"פ שו"ת מהר"ם אלשקר (מה שזעלם מכ"ג), אבל נמצאים בה גם כמה גורסאות משונות כגון: אמר ליה בר תנתן (במקום בר הי חי) להילל (חגיגה ט"ב), ויש להוסיף לאוה"ג של לוי.

עמ' 198: תאנא אף הוא עובר משום בועל ובעל וכו'. ה. במבואו (עמ' 104) מונה מאמר זה בין המאמרים שמקורם אינו ידוע. מקור המאמר הוא בבבלי סנהדרין ג"ה א': מיהייב חרתי מיהייב אשוכב ומיהייב אנשכב.

עמ' 213: אמר ר' יצחק בר פרנך כל עונות אדם חקוקים לו על עצמותיו וכו'. וכ"ה בכל המקבילות¹, עיין הערות היגר (ובמבואו עמ' 74). ויש לציון שהיתה כאן ג"י: אמר ר' פרנך, וג"י זו חשובה היא מצד זה שר' משה גרבוני רצה לקשר כאן את שם האומר עם תוכן המאמר הזה, שכן הוא כותב בבאורו למורה ח"ב פכ"ט (הוצ' גולדנפלד ל"ז ע"ב): אמר ר' יונתן תנאי התנה הקביה (ב"ר פ"ה-ד. תיאודור עמ' 35) יחס האומר כפי המאמר ולזה אמר ר' יונתן תנאיין התנה וזה רגיל בדבריהם הרבה למי שיתבונן בהם, מה שמו של משיח דבר ר' ינאי אמ' ינון שמו וכו' (סנהדרין צ"ח ב') ובחבוב חקבר אמר' אמר ר' פרנך וכו' עיי', והכוונה למאמר שלנו בבירוייתא דחבוב חקבר (הוצ' היגר כמס' שמחות עמ' 237), וכן במפתח הדרשות המיוחס להרמב"ם (שפרסם הרב פישמן) עמ' מ"ו: יבא שלום ינוחו על משכבותם וכו' ברייתא דר' פרנך היסב, ורואים שגם לפנינו היתה הג' במאמר זה: ר' פרנך ולא ר' יצחק בר פרנך.

עמ' 218: תאנא שמונים אלף בחורים קרואים בשם אהרן יצאו אחרי מפתח וכו'. ה. במבואו עמ' 105 מונה מאמר זה בין המאמרים שמקורו אינו ידוע לו. מקור המאמר הוא באבות דר"ן פכ"ד נו"ב, הוצ' שכטר עמ' 50: ויש אומרים יותר מג' אלפים מישראל היה שםם אהרן וכשמת [חלצו] על מנתו יותר מכ"ד אלף וכו' ועיין נו"א והערות שם. ובפירוש ר"ם

(1) בכ"י אחד במספרות מונטיפיורי (JQR מהר"י ישנה חיד' עמ' 795): אמר ר' יצחק בן פרנך כל שנותרו (!) של אדם חקוקים לו על אחד מאיבריו. ועיין הג' בחורב ש"א עמ' 102.

היצחקי לאבות כ"ו ששון (אהל דוד ח"א עמ' 534): תוספתא שמונים אלף בחורים קרואים כשמו של אהרן. והכוונה ל"תנאי" שלנו במסכת כלה, ויש להצטער שלא העתיק לנו ברישמה הנ"ל את המשך המאמר.

עמ' 338: ואין משה בר על השיש. הרבה קולמוסים נשתברו על כאור המלה "משתבר". ועיין קרויס בצופה הצרפתי כל"ו עמ' 213 שהגין לנכון שיש לפנינו מין התעמלות שעשו בבית המרחץ. וגיל שמלה זו בסוכן זה ישנה כבר במשנה, אלא שנשתבשה וגרמה הרבה דחוקים למפרשים. במכשירין פ"ה מ"א: דחיותו חבירו (לנהר) לשכרו וכן לבהמתו מהרו שניים את הראשונים ואם כמשחק עמו הרי זה בכר יותן. ופ"ה ה"ש לשכרו, שהיה חבירו שיכור ודחה לשכרו (על הגליון: צ"ל: בשכרותו) והפילו בנהר. ובהגהיה לה"ש שם מביא פירוש ר"י מסימפונט: פ"ה אותו הסובל היה שוכר בהמ' מחבירו וכו' עיי"ש פירוש דחוק מאד. אבל במשנה הוצ' לו גורם דחיו חבירו לשוכרו וכו', וכן בקמעים מן הגניזה שפירסם פרידמן ביאחרון הפרנקפורט ח"ח עמ' 287: דחאיו חבירו לשוכרו (עיי"ש הניקוד העליון). וכן ברמב"ם פיג' כ"ה פומת אוכלים ה"ו: וכן אם דחה חבירו לשוכרו או לשוכר בהמתו בשלו המים וכו'. וכן במל"ש בשם ר' יהוסף אשכנזי: ופירשו הספרים דגרסי' לשוכרו כלומר שלא דחה דרך שחוק אלא כדי להזיקו וכן ג"ל עיקר. והנה נתברר לנו שהגורסא הנכונה היא בלי שום ספק: לשכרו, אבל הפ"ה שהביא ר"י אשכנזי קשה מאד, ואין להבין למה לא יהיה בכי יותן, והרי ק"ו הוא אם דחה אותו כמשחק או אומרים שרצה שיפול לתוך המים, מכ"ש אם דחה אותו להזיקו לא איכפת לו אם יפול לתוך המים. ולפיכך נ"ל שיש לפנינו אותו הביטוי שבמס' כלה, "והשתברות" זו היו עושים במרחץ אחר הרחיצה, ולפיכך אם דחה אותו ע"מ לשוכרו ונפל עוד הפעם לתוך המים והרסיב, או אומרים שבזוה"ק לא נוחא לו נפילה זו (שיצטרך לחכות עד שיגוב), אבל אם דחאו כמשחק לא איכפת לו אם יפול לתוך המים וירטב.

שם עמ' 339: רחץ ולא סך כאילו לא רחץ וכו' אימא לא סך מעיקרא. ועיין בהערות שם ובמבוא עמ' 89, ונעלם מעיני היגר החומר שהבאתי בירושלמי כפשוטו במבוא עמ' י"א. ומנהג זה לסוך לפני הרחיצה ולאחריה היה נהוג מקדמת דנא, שכן אנו קוראים ב-Fragment of an Uncanonical Gospel (הוצ' Grenfell and Hunt) כפי שהעתיקו ופירשו לנכון הר"א ביכלר בצופה האנגלי מהר"י ישנה כרך כ' עמ' 344: (מושחות ורוחצות וסכות) αὐτοὶ οὐκ ἔλαυνον ἀλλὰ λούσαντο καὶ μύρον αὐτοῖς ἐλάυνον וזה היה המנהג הרגיל.

לבסוף אני מביע את תמחוני על הסיגנון הגבוה שנקט המחבר כלפי גדולי הרבנים האחרונים, וכן הוא כותב במבואו עמ' 30: "והרבה מתאחרונים עירבנו כדרכם (הפיזור שלי) את המאמרים האלה, ראה המהרש"א ח"א לברכות כ"ז ב". וכאן אני שואל, וכי דרכם של גדולי האחרונים (במהרש"א ודכוותיה) לערבב? ואדרבה לשונו של ה. כאן היא מעורבת וסתם קורא לא יעמוד על כוונתו אם לא יחדור בעצמו לתוך העניין. עיי"ש, ולעצם העניין אין לקבול על פ"ה המהרש"א שפירש לפי הגירסא שלפנינו בגמרא: ר' אליעזר (הגדול), שרי אליעזר החזיק בשיבתו שלא לאמר דבר מעצמו מה שלא שמע מפי רבו. ואם אפי' נפרש אחרת, הרי מפירוש אחר עד עירוביאר עדיין הדרך רחוקה. סיגנון מעין זה פוגם.

יש מקום להעיר עוד אילו הערות קטנות לגוף הספר, אבל הן לא יוסיפו הרבה לתאור הכללי של הספר — ספר שהושקעה בו עבודה ויגיעה מרובה מאד. ואני מצטרף בכל לבי לתפילת המחבר בסוף הקדמתו (עמ' 7) שיוכת להוציא עוד ספרים, לשמחת כל דורשי התורה והחכמה. שאול ליברמן.

755. פינס, שלמה זלמן. ספר שבעה פרקים להרמב"ם; חידושים
וביאורים על שבעה פרקים מהלכות אישות להרמב"ם מאת שלמה זלמן פינס.
Biłgoraj, דפוס Kronenberg, תרצ"ה. 128 ע. 17 : 24.

756. צירלסון, יהודה ליב. ספר לב יהודה, כולל שני חלקים: א)
הלכה (תשובות); ב) הטפה. מאת יהודה ליב... צירלסאהן. קעשנוב, דפוס טכניק,
תרצ"ו-1935. XVI, 334, [2] ע. 17 : 24. השער גם ברומינית.

757. Bloom, Asher. L'ostéologie d'Abul Qasim et d'Avicenne,
son origine talmudique suivie d'un chapitre sur l'anatomie dans
le Talmud; communication faite au Xe Congrès de l'histoire de
la médecine à Madrid (Septembre 1935). Paris, Lipschutz, 1935.
1 p. l., [5]-71 p. 12 : 19. ביבליוגרפיה: ע' [69]-71.

Eisenstein, A. Moses Maimonides' Begründung der biblischen
Gesetzgebung. ראה ע' 189.

758. Epstein, Isidore, ed. Moses Maimonides, 1135-1204;
Anglo-Jewish papers in connection with the eighth centenary of his
birth. London, The Soncino press, (pref. 1935). VI p., 21., 3-248 p. 16 : 24.
הזכר: J.H. Hertz: Moses Maimonides: a general estimate.—A. Büchler:
Maimonides' sources and his method in תענית I. 17.—I. Epstein: Maimo-
nides' conception of the law and the ethical trend of his halachah. — R. V.
Feldman: The union of prophetism and philosophism in the thought of
Maimonides.—W. M. Feldman: Maimonides as physician and scientist. — I.
Herzog: Maimonides as halachist.—A. Marmorstein: The place of Maimoni-
des' Mishneh torah in the history and development of the halachah. — S.
Rawidowicz: Philosophy as a duty.—E. Rosental: Maimonides' conception of
state and society. — C. Roth: Maimonides and England. — D. S. Sassoon:
Notes on some Rambam manuscripts. — J. I. Gorfinkle: A bibliography of
Maimonides (p. 231-248). 1490. 433 מספר 433. שנה ר"ב ע' 433. ראה גם ק. ס. שנה ר"ב ע' 433.

759. Hirsch, Benzion J[ochanan?]. Maimonides' verklaring
op de Mischna van Rabbie Juda Hannasie. n. p., [1935?]. 16 p. 18 : 23.

Rosenblatt, S. The interpretation of the Bible in the Mishnah.
ראה ע' 182.

ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית.

גד, י. א. נשמת יוסף. ע' 155. עמיאל, מ. א. הצדק הסוציאלי והצדק
לנדוי, ש. ח. כתבי. ע' 211. המשפטי והמוסרי שלנו. ע' 162.
משה בן מימון. מלות ההגיון, ראה להלן געדאנק און לעבען. קובץ. ע' 229.
מספר 768.

760. כהנא, אברהם (אבר"ך). הרמב"ם; סחוטו, כוונתו והשקפת עולמו.
(להמלא שמונה מאות שנה להולדתו). פשמישל, ובנה, תרצ"ה. 16 ע. 12 : 19.

Enelow, H. G. Selected works. 195 ע'
Epstein I., ed. Moses Maimonides. 188 ע'
Gulkowitch, L. Die Entwicklung des Begriffes Hasid im A. T.; Die
Bildung des Begriffes Hasid. 736 מספר 183 ע'
Husik, I. Maimonides and Spinoza on the interpretation of the Bible. 180 ע'

761. Eisenstein, Aron. Moses Maimonides' Begründung der
biblischen Gesetzgebung. Cieszyn, P. Mitrega, 1935. 47, [1] p. 15:23.

762. Freie Vereinigung für die Interessen des orthodoxen
Judentums. Missverständene und missdeutete Talmud- und Sohar-
stellen; ein Wort zur Aufklärung in den eigenen Reihen. [Frankfurt
a. M.], Freie Vereinigung für die Interessen des orthodoxen Judentums
e. V., 1934-5694. 34 p. 12 : 18.

763. (Gaos, José). La filosofía de Maimónides. [Madrid,
1935]. pp. [303]-322, [11]-34. 15 : 22.
מחוק: Revista de Occidente, año 13, marzo-abril, 1935.

764. Hirsch, Pierre. De Moïse à Jésus; confession d'un Juif.
Paris, La Renaissance du livre, (c1933). 264 p. 12 : 19.

765. Kampele, Isak I. Τρεῖς σταθμοὶ τῆς ἑβραϊκῆς σκέψεως: Μαῦσῆς-
Μαϊμονιδῆς - Μένδελσον. Θεσσαλονίκη, (τύποις Παπαδοπούλου-Μαρινέλη),
1933. 102, [2] p. 17 : 24.
בראש השער: 'Isaak I. Καμπελε: על המעטפת 1935.

766. Kisch, Bruno. Wege zum Glauben; Vortrag zur sechsten
Eröffnungsfeier des Jüdischen Lehrhauses in Köln. Köln, P. Fink,
1935. 40 p. 15 : 21.

„Vorspruch: Die religiöse Gegenreform muss das durch nichts Anderes
ersetzbare Kernstück der jüdischen Gegenemanzipation sein“.

767. **Koplowitz, Ernst Salomon.** Die Abhängigkeit Thomas von Aquins von R. Mose ben Maimon. Mir (Polen), der Verfasser, 1935. 97 p. 15 : 22. ביבליאוגרפיה : ע' 7-6.

ראשי הפרקים : Glauben und Wissen.—Gtt.—Die Welt.—Die Engel. Die Prophetie.— Der Sinn der biblischen Gebote.

768. **Moses ben Maimon.** Makala fi sana'at al-mantik, מילות ההגיון. Terminologie logique; édition critique du texte hébreu traduit et commenté en français, avec introd. et lexique hébreu, arabe, grec, latin, allemand, anglais et français. Edition de l'original arabe des chapitres existants par M. Ventura... Paris, Lipschutz, 1935. 142, [2] p., port. 15 : 20. מראש השער : Maimonide

Munk, E. Das Licht der Ewigkeit. 193 ע' 193.

769. **Schulman, Samuel.** Judaism and the destiny of the individual; address delivered at the Conference of the World union for progressive Judaism, London, 8th July, 1934. n. p., Printed by the World union for progressive Judaism, 1934. 32 p. 12 : 18.

770. **Steinhardt, N.** Essai sur une conception catholique du judaïsme, par N. Steinhardt [and] Em. Neuman. (Bucarest, "Cultura româneasca", 1935?). 1 p. 1., [5]-46 p., 1 l. 13 : 20.
המחברים מציעים ארגון דתי חדש של היהדות בצורה קתולית.

771. **Steinheim, Salomon Ludwig.** Vom Bleibenden und Vergänglichen im Judentum, mit einem Vorwort von H. J. Schoeps. Berlin, Vortrupp-Verlag, 1935. 2 p. 1., [7]-59 p., port. 15 : 23.
=Deutschjüdischer Weg, No. 3.

"Hauptsächliche Titel der veröffentlichten und unveröffentlichten Bücher und Abhandlungen Steinheims" : p. 56-59.

772. **Willms, Hans.** Εἰκὼν; eine begriffsgeschichtliche Untersuchung zum Platonismus. T. 1: Philon von Alexandria; mit einer Einleitung über Platon und die Zwischenzeit. Münster i. Westf., Aschendorff, 1935. VII, 121, [1] p. 16 : 24.

ח: קבלה וחסידות.

773. איזנשטדט, יצחק אייזיק. ספר מעורר ישנים, חוברת א', ממני
המחבר יצחק אייזיק איזנשטאדט... ורשה, דפוס אלטער, תרפ"ו. 50 ע. 18:13.
-דברי סופר וחסידות.

774. אלטער, יהודה אריה ליב. ספר שפת אמת ליקוטים על סדר
בראשית שמות, סאת מרן יהודא ארי' ליב סגור... פיעטקוב, דפוס ד. קאפעל-
סאן, תרצ"ד. 164 ע. 20:28.

נור אריה, י. קוצק. ראה ע' 155.

חזן, א. ס' ביאור הליקוטים. ראה ע' 158.

775. חיים בן בצלאל. ספר אגרת הטיוול... על שם שיטויל ביא
בפרדים בשבתות וי"ט בפשטים נעיסים והקדמות פלאים... בילגוריי, נ. נ.
קרונברג, תרפ"ט. 131 דף, 46-3 ע. 12:17.

776. לינר, מרדכי יוסף אלעזר. ספר תפארת יוסף; והוא חידושי
תורה לכאר דברי התורה ודברי חז"ל... על דרך המוסר... מפי רבינו מרדכי יוסף
אלעזר בהרב גרשון חנוך מראדוין. אשר אספתי וקבצתי... סמה ששמעתי בעצמי
ספיו... יעקב אלעזר ב"ר שרגא פייוויל קארינבליט... ווארשא, דפוס Pośpiech,
תרצ"ה. 121 דף, 188 ע. 20:28.

777. ממלוק, צבי יהודה. ספר אביר הרוים, זה ספר תולדות...
אדמו"ר ססאכטשאב = ר' אברהם בן ר' זאב נחום בורגשטין... ותוכו רצוף כסה
מאמרי קודש וחידות (הבאים אנב עניני הסיפורים) מרבינו הקדוש ומכני וחירו
אדמו"ר סהריש... ונלוה בסופו קונטרס בשם וזאת ליהודה בחידושים וכיאוורים
לסלאכת שבת לכאר דברי רבינו... בספרו אנלי טל, וכו תשובה אחת... כריני
עניית אמן ונטילת ידיים סאת הטלקט והססדר צבי יהודה הלוי מאמלאק... חלק א.
פיעטקוב, דפוס ח. ת. פאלסאן, תרצ"ה. 168 ע. 15:23.

מרנליות, י. א. ז. ס' ישב רוחו. ראה ע' 161.

תקונים, שיעור קומה. ראה ע' 165.

778. הירשבערג, עמנואל. צו דער לעהרע פון די בני-עליה; בעלייכ-
טונגען צו דער לעהרע פון ר' שמעון בן יוחאיין און זיין זוהן ר' אלעזרין, מיט
פערגלייכונגען צו דער לעהרע פון רבי עקיבאין און געשיכטליכע בעמערקונגען.
טייל 1. דאנציג, דעת, (1934). 64 ע. 15:22. את הספר בעברית ראה ק.ס. שנה יג ע' 57.

779. Galanté, Abraham. Nouveaux documents sur Sabbetai

Sevi; organisation et us et coutumes de ses adeptes. Istanbul, Société anonyme de papeterie et d'imprimerie (Fratelli Haim),

1935. 125 p., 1 l. 15 : 23.

לא ברור, לאיזה סוג של קוראים נועד הספר. אם לחוקרים ובעלי-מקצוע, הרי כל דברי הפתיחה הארוכים (התופסים 40 עמוד) על הקבלה, הזהר ועל שבתאי צבי, הנאמרים באופן כללי ופופולרי, הם מיותרים, ואם לצבור הרחב, מה לו ולמסמכים פרטיים כאלה. לא לפתיחה כללית אלא למיוחדת דוקא, למסמכים החדשים שהמחבר מגיש לפנינו. אנו זקוקים. המבוא עלול לעורר רשם כאלו הגורמים הראשיים לתנועת שבתאי-צבי לא היו אלא הגימטריאות והנוטריקונים.

המסמכים עצמם הם בבחינת תורה שבכתב ותורה-שבעל-פה והם (פרק III): 1) טכסט בלאדינו ע"ד המצוות, המועדים והצומות שיצאו ישר "מפי שבתאי צבי". התעודה הזאת כבר נתפרסמה בשעתה בנוסח העברי ע"י הח' המנוח ר' אברהם דאנון ב-RBJ, כרך 35, שנת 1897, כפי שמוכר גם המחבר. — 2) דברי קאראקאש ואדי רושדי המפרט את החגים של אחת כתות השבתאים אשר בשם "קאראקאש" חכונה. — 3) דברי "קאפאנג'י" צעיר. בדברו על "חג הכבש" אצל השבתאים הקשור עם כבוי נרות וזימה, מביא המחבר הקבלות מתולדות ארצות הקדם ומחיי ההוה של המזרח. כל זה ניחא, אולם בתנ"ך לא מצא לזה סמוכין אחרים חוץ מבפסוק: השוכבים על מטות שן והטרוחים על ערשותם (ע' 53). והיכן "ואיש ואביו ילכו אל הנערה, למען חלל את שם קדשי"? הפרק ה-IV של הספר מכליל את דבר הפרוד שבא בקרב השבתאים והארגון של שלש כתותיהם: יעקובי, קאראקאש וקאפאנג'י, ועוד חיי הדת, המשפחה והחברה, תפלות ומנהגים. הפרק מסודר עפ"י ידיעות ומאמרים שהופיעו בעתונות התורכיות. הפרק ה-V מספר את תולדות השבתאים בזמן החדש ומצבם הנכחי. הפרק ה-VI מביא מסמכים תורכיים הלקוחים מספריות תורכיות, מסמך ארמני מאת המשורר הארמני ירמיה צ'לבי קומורג'אן, בן דורו של שבתאי. המסמך הזה שיצא בראשונה לאור ב-Haménora, עתון "בני ברית" בקושטא, ואח"כ בתורת הוצאה מיוחדת. בא עתה בהוספות שנעשו על יסוד כתבי-יד חדש ומלא המכיל סעיפים שחסרו בכ"י הקודם. רצוף לזה מובא עוד מאמר מהספר הארמני: "תולדות הכמר-הדוקטור אראקל משאבריו". נכר שהמאמר הזה השפע מן המסמך הארמני הקודם וגם מזכיר אותו בפירושו. אנו עדים כאן לרשם שעשתה הופעתו של שבתאי-צבי בחוגי הנוצרים שראו בו את "האנטיכריסט". המסמך היוני הלקוח מספרו של המטרופוליט ממלטיס (גדפס באחונה, 1784), שגם הוא היה בן דורו של שבתאי, מסרס כמה עובדות ידועות. בפרק "קטעים מאמיתים" נתונים מסמכים השאולים מרזואנים חיד ע' 58, מהספר L'Histoire de Ricaut ומס' "ספר החלומות וקץ הפלאות". באחרון מדובר על מלוכתו העולמית של שבתאי צבי וגינתן חלוקה מפרטת של הארץ על ידו בין קרוביו ומקריביו. החלוקה הזאת מענינת גם מבחינת הגיאוגרפיה הפוליטית של אותו הזמן ונכרת כאן ידיעה רחבה בה. מענין היה למצוא את המקור ששמש מצע לתכנית זו. אליהו ויוסף, אחי שבתאי צבי, הם מלכים על מלכים הנקובים שם. שבתאי בעצמו הוא מלך המלכים. כל "המלכים" האלה הם גלגולי מלכים של יהודה וישראל. ברשימת "המלכים" שיזכו למלוכה נזכרים גם נביאים "יונים": Mukian ו Lulian, Bukian. כל המסמכים הנ"ל נתונים, כאמור, לא במקורם כ"א בתרגומם הצרפתי. ראה על זה רזואנים חיד ע' 424.

למרות החסרונות המנויים למעלה חשוב הספר לידעת תנועת שבתאי־צבי. מר גאלאנטי עשה עבודה חשובה בלקטו את הפרטים השונים הנוגעים לתולדותיהם. תורתם וחייהם של השבתאים להתפצלויותיהם השונות. ידיעתו היסודית של המחבר בשפה התורכית מאפשרת לנצל תעודות תורכיות שבבתי־נכאת ובספריות ארצו שיש להן קשר לדבריימי־ישראל במזרח. הזמן שלא ידע רחם מוחה את עקבות החיים היהודיים שבמדינת תורכיה, וע"כ צריך למהר ולהציל שעה אחת קודם כל מה שניתן להציל שם. שמעון מרמוס

780. Jounet, Albert. La chiave del Zohar; chiarimenti e unificazione completa dei misteri della Cabala; tr. di S. Giàdice. Bari, G. Laterza, 1936. VII, 233 p., 1 l. 14 : 22.

בראש השער: Alberto Jounet.

תרגום איטלקי של ספרא דציניעותא בצרוף פירוש תיאודורי רחב.

781. Levi, Eliphas, pseud. Cours de philosophie occulte; lettres au baron Spédaliéri... De la kabbale et de la science des nombres. T. I-II. 2 vols. Paris, Chacornac, 1932-1933. 173; 138 p. 14 : 23.

T. I. De l'unité au sénaire.— T. II. Du sénaire au dénaire.

782. Minkin, Jacob S[amuel]. The romance of Hassidism. New York, Macmillan, 1935. VIII p., 2 l., 398 p. 15 : 22.

הז'אן: The music flight.—Darkness and dawn.—Israel Baal Shem: The man and the image; The prophet and his message. — Consolidation and expansion.—Conflict and victory.—A gentle Hassid.—The Rabbi of Ladi: Hero and martyr; Thinker and warrior.—Nahman Bratzlav: Poet and rebel; Mystic and story-teller. — Ordeal and vindication. — Test of Hassidism. — Life of a Hassid.— Twilight of the gods.— Bibliography and notes (p. 361-385).

783. Munk, Elie. אור קולם Das Licht der Ewigkeit; Einführung in das Weltbild der jüdischen Überlieferung. Frankfurt a. M., Hermon-Verlag, 5695/1935. 3 p. 1., VII p., 1 l., 235 p. 16 : 22.

Scholem, G. Einige kabbalistische Handschriften. 169 ע' ראה

מ. תפלה ועבודה, דרשות.

מרגליות, ח. ד. דבר ישרים. ע' 178.	אביגדור, י. ס' חלק יעקב. ע' 184.
צירלסון, י. ל. לב יהודה. ע' 188.	בני עקיבא. זאת חנוכה. ע' 154.
רבינובויק, מ. שובו אל הכורא. ע' 164.	פיקוצינסקי, א. ד. יר אהרן.
תפלות. תפלת יום כפור קטן. ע' 165.	ע' 178 מספר 701.

784. אזולאי, חיים יוסף דוד, ספר שמחת הרגל... שלשה לימודים לחג השבועות ושלשה לימודים לחג הסוכות... מגילת רות ועם פרוש... הכאותיו על מזבח הדפוס מחדש... יעקב שמואל וואגשאהל... ווארשא, דפוס ב. ליבעסקינער, (תרצ"ה). ע. 80 : 17 : 23.

785. אמשטרדם, הקהלה האשכנזית. סדר העבודה בתקופת שלש מאות שנה לעת נוסדה הקהלה הקדושה של אשכנזים בעיר אמשטרדם המחוללת אור ליום עש"ק י"ט מרחשון שנת תרצ"ו לפ"ק. Orde van den dienst ter gelegenheid van de plechtige herdenking van het 300-jarig bestaan der Hoogduitsch-Joodsche gemeente (Nederlandsch-Israelietische hoofdsynagoge te Amsterdam) ter Groote synagoge der gemeente... (Amsterdam, Joachimsthal, דפוס, 11, 21 ע. 16 : 24. 21 ע. בסוף :

De wederwaardigheden van de oudste parnassijns der Hoogduitsch-Joodsche gemeente te Amsterdam (1635-1660), door D. M. Sluys.

786. הגדה של פסח עם פירוש אשל ברמה... ע"פ פיר'ים... „פרי הילולים“... על סדר ההלל... מוהר"ר אברהם ליכטשטיין... נדפס מחדש על ידי דוד ארי' הלברשטאם, פריסטיק, בילגוריו, דפוס נ. קרוננברג, תרצ"ה. 6, 74-3 ע, [11] דף. 20 : 28.

שער שני כולל נוסח שער התוצאה הראשונה: ספר אשל ברמה לסדר תורה הגדה של פסח בליל התקדש חג.

787. קלוגר, שלמה. ספר עין דמעה. חלק ששי כולל הספר גדול על פטירת הרב מוה"ר יעקב אביד נאראל... ועוד הספר על אדם גדול מקי' ראוא... בילגוריו, נ. קרוננברג, תרצ"א. 39 ע. 17 : 23. חלק א' יצא בשנת תקצ"ד, חלק ה' בשנת תר"י.

788. תפלות. ספר ברכות שמים; והוא כולל כל ברכות המצות, וברכות הנהנין, וברכות הראיה, וברכות הריח, וברכות ההודאה (סדר אותו ותדפיסו... ח"ר עזרא ראובן דנגור... נדפס... מחדש)... והוספנו בו שירים ותשכחות. כנאד, דפוס דנגור, תרצ"א. [11] דף, [15]-112 ע, פורטרט. 11 : 16.

789. תפלות. ספר מ ק ו ה י ש ר א ל לחברת הרוחצים... אשר בעיני ווהראן... המנהגים ההיום אשר המה עושים, בעת נגשים לרחוק את המטה... עם התפלות והבקשות... תונס, דפוס ציון וואן, תרפ"ז. [14], 21-4 דף, [12] ע, פורטרט. 14 : 22.

790. Alman, Samuel. Mourner's prayer. (English version by Louis Levi). London, M. L. Cailingold, 1930. 1 p. 1, 4 p. 23 : 31. בשביל קול ופסנתר—המלים בעברית באותיות לטיניות ובאנגלית, בראש השער: מוקדש לזכרון אחינו בני ישראל שנהרגו בפרעות בארץ ישראל בעד עמם וארצם, אב תרפ"ט.

791. Enelow, Hyman Gerson. Selected works of Hyman G. Enelow (memorial publication in four volumes); with a memoir by Felix A. Levy. v. 1-4. 4v. (Kingsport, typ. Kingsport press), 1935. 15 : 23. "Privately printed".

התכן: Vol. I: Memoir and sermons. x, 556 p., portr.—Vol. II: Sermons and reviews. vii, 547 p.

Vol. III: Collected writings: The synagogue in modern life. — The adequacy of Judaism. — The diverse elements of religion. — The effects of religion.—The Jew and the world.—Aspects of the Bible.—The varied beauty of the Psalms.—A Jewish view of Jesus. vii, 509 p.

Vol. IV: Scientific papers: Isaiah Horwitz; his life and times.— The synod in the past and its feasibility in the present. — The growth of the synagogue. — The Ghetto and its builders. — The modern reconstruction of the Pharisees.—The influence of Judaism in the south.—The ethical element in the Talmud.—Atsereth Day.—The Hebrew lyric.—The Jewish contributions to religious and civil liberty in the United States with special reference to Reform Judaism. — Kawwana, the struggle for inwardness in Judaism. — The significance of the Agada. — Ecclesiastes. — The Jewish interest of Dante. — The theoretical foundation of Reform Judaism. — Raphael Norzi, a Rabbi of the Renaissance. — The Jewish element in St. Paul. — A note on spiritual healing in Jewish tradition. — On adult education in religion.— Published writings of Dr. H. G. Enelow. (Compiled by J. B. Menkes). v, 511 p.

יפה עשו בני-משפחתו וידידיו של ענעלאו המנוח שהוציאו את כתביו בצורה נאה כלי-כך. המנוח היה מלבד איש-צבור ואיש-מדע גם בעל מדות חרומיות. סייע בעין יפה לחכמים ולחלמידי-חכמים. ובמדותיו היה ראוי לשמש מופת. בשנותיו האחרונות העשיר את חכמת ישראל בהוצאות הנהדרות של "מנורת המאור" לאלנקאה ו-מדרש ל"ב מדות" ונפטר מן העולם בלא עת.— דברי-הערכה נאים נדפסו בראש הכרך הראשון, ובסוף הכרך האחרון נדפסה ביבליוגרפיה של כל מה שכתב.

792. Gruenberg, Benno. שירי בן ציון Service for the Sabbath evening according to the Union prayer book, by Benno Gruenberg. New York, Bloch pub. co., 1930. 1 p. l., 39 p. 18 : 27.

בשביל קול ופסנתר. המלים בעברית באותיות לטיניות או באנגלית.

793. Prato, David. Cinque anni di rabbinato. 2v. in 1. Alessandria d'Egitto, (typ. L. Palombo), 5693-1933. 7 p. l., vii, 263 p., 2 p. l., 275, [1] p. 17 : 25.

78 דרשות שנאמרו בשנות תרס"ח-תרצ"ב, מהן אחדות בצרפתית.

794. **Predigten an das Judentum von heute**, gehalten von Adolf Altmann, Alexander Altmann, Joseph Carlebach [a. o.] Berlin, J. Goldstein, 1935. 102 p. 15 : 21.

=Bücher der Erneuerung; hrsg. von Willy Leven, Bd. 1.

795. **Rosenberg, Hajim**. Pel giubileo rabbinico del dott. Hajim Rosenberg, rabbino capo di Ancona; parole de... Carlo Vivanti... e discorso de... H. Rosenberg, pronunciato nel tempio... pub. a cura del Comitato delle onoranze. Ancona, typ. A. Nacci, 1935. 11 p., 1 pl. 17 : 24.

796. **Rothschild, Lothar**. Roschhaschana 5696; Predigt am Vorabend... (Ludwigshafen a. Rh., typ. Neubauer), [1935]. 11 p. 15 : 23.

מהמעטפת.

י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה.

גרינולד, י. י. תלמוד בבלי וירושלמי. ירושלם. מכון הרי פישל. ס' היובל.

ע' 184.

ידיד, א. ר. ס' שבחי מהר"ם. ע' 159.

ספר הזכרון לזכר מ. פירמן. ע' 173.

797. **טולידנה יעקב משה**. יהודי אלכסנדריה והמיומני;

הרצאה מקורית שהרציתי בחג היובל להרמב"ם ז"ל מאת יעקב משה

טולידאנו... אלכסנדריה, חש"ם, תרצ"ו. 8 ע. 17 : 24. מהמעטפת.

798. **מולכו מיכאל ש.** בבית העלמין של יהודי שארוניקי.

קדר ר. שארוניקי, ובלי שם המדפיס, תרצ"ג. 11 דף, 30 ע. 17 : 23.

את הקודמים ראה ק. ס. שנה י"א ע' 453.

799. **קמלחה, יקותיאל אריה**. ספר מופת הדור; תולדות רבניו

יחזקאל הלוי לנדא... וגם תולדות וקורות צאצאיו, בניו וחתניו... ממני

יקותיאל ארי' קאמלעהאר... יצא לאור כראשונה בשנת תרס"ג, ועתה... עם

הוספות חשובות בהוצאה שניה על-ידי י. קאמלעהאר, רישא. פיעטרקוב, דפוס

ח. פאלמאן, תרצ"ד. 121 דף, 115 ע. 18 : 25.

800. **גינזבורג, א[יסר]**. דער רמב"ם (רבי משה בן מימון), זיין לעבען,

זיין שאפען און זיין ווירקען. ניו יארק, פארווערטס, 1935. 62 ע. 17 : 24.

ידי... אפהאנדלונג... איז לכתחילה געשריבען געווארען פאר דעם פארווערטס, וואו

זי איז געדרוקט געווארען... לכבוד דעם רמב"ם'ס אכט-הונדערט יעהריגען געבורטסטאג.

801. **הירשביין, פרץ**, סיונע קינדער-יארן. (Warszawa), ליטערארישע בלעטער, (c1932). 352 ק. 14 : 21.

802. **טשאַרני, דניאל**. בארג ארויף (בלעטלעך פון א לעבן). ווארשע, ליטערארישע בלעטער, 1935. 301 ק, לוחות-סונות, פורטרטים. 15 : 20.
התכן : 1. טייל : משפחה כראניק. — 2. טייל : פארטיי-כראניק (היינו על מפלגת ס"ס).
חלק א' ראה ק. ס. שנה ד' ע' 258. חלק ב' נדפס ב-צוקונפט' בשנות 1928-1931.
מהדורה זו מעובדת מיסודה. הרבה פרקים של חלק ב' נכתבו מחדש.

803. **Alexandria. Jewish community. Chief rabbinate.** Huitième centenaire de Maïmonide, 4895-5695, 1135-1935. Alexandrie, (typ. L. Palombo), 1935-5696. 2 p.l., 7-138 p., pl. (incl. facsim.), port. 18 : 25.
נאומים מאת הרב הראשי ד. פרטו (באיטלקית). אליהו אנטבי, מ. י. חזן, פ. בנזון, א. עזרן, ש. גולדמן (ביודית). י. טולדנו (בעברית). א. גואר, חיים נחום וי. בן-זאב (בערבית).
כל הנאומים, חוץ מהמסומנים, הם בצרפתית.

804. **Benchetrit, A[arón]**. Commemoracion del octavo centenario del nacimiento de Maimonides; palabras pronunciadas por A. Bencretrit [!]... [Bogotá?], Editorial renacimiento, 1935. 26 p. 12 : 17.
"Tomado de 'Nuestra tribuna' de fecha mayo de 1935".

*805. **Debus, Fritz**. Kaiser, Erzbischof und Juden. Eine Zusammenstellung von Tatsachen aus der Geschichte der Stadt Frankfurt a. M. Frankfurt a. M., Frankfurter Volksblatt G.m.b.H., [1934]. 54 p., illus.

*806 **Desachy, Paul**. Une grande figure de l'affaire Dreyfus: Louis Leblois. Paris, Rieder, 1934. 219 p. 16⁰.

807. **Esaguy, Augusto d'**. Breve notícia sôbre o médico português Isaac de Sequeira Samuda. Coimbra, Imprensa da Universidade, 1934. 12 p., facsim. 16 : 24.
"Separata de O Instituto, v. 87, no. 3." ביבליוגרפיה: ע' [11]-12.

808. **Frankfurter, Felix, ed.** Mr. Justice Brandeis; essays by Charles E. Hughes, Max Lerner, Felix Frankfurter, Donald R. Richberg, Henry Wolf Bikle, Walton H. Hamilton. Ed. by Felix Frankfurter, with an introd. by Oliver Wendell Holmes. New Haven, Yale university press, 1932. vi p., 3 l., [3]-232 p. port. 16 : 24.
הדפסה סתוך: The Columbia law review, the Harvard law review, the Yale law journal,

809. Friedman, Filip. Dzieje Żydów w Łodzi od początków osadnictwa Żydów do r. 1863... Łódź, Łódzki oddział Żydowskiego towarzystwa krajoznawczego w Polsce, 1935. 391 p., 1 l., maps, plan, tab. 17 : 24. כראש השער: Studja nad przeszłością Żydów w Łodzi.

ביבליוגרפיה: ע' 14-16, 373-377.

מונוגרפיה על יהודי לודו עד שנת 1863. — התוכן: פתיחה, רשימת המקורות. I מצב האוכלוסייה. II השכונה היהודית. III המלחמה על זכות הישיבה ב-שכונה המיוחדת. IV המבנה הכלכלי. V המסחר היהודי בלודו. VI תעשייה ומלאכה יהודית. VII משלחייד והתעסקויות אחרות של יהודי לודו. VIII יחסים חברתיים. IX תפקיד היהודים בחיי הכלכליים של לודו. X התמורות הכלכליות והחברתיות אצל יהודי לודו על רקע התפתחות הכלכלה של יהודי סולין בשנות 1800-1870. ביבליוגרפיה, מפתחות.

אחר שהמחבר מכאר את חשיבותה של לודו כמרכז כלכלי ואשר בנוגע לרכוז היהודים היא העיר הגדולה ביותר אחר ורשה, ומנמק את קביעת שנת 1863 כגבול לעבודתו (מעבר בתעשייה מעבודת יד לעבודת מכונות), הוא סוקר את החומר הסטטיסטי שישנו, עומד על איכותו ועובר לשאלת תחילת התישבות היהודים בלודו. בתחילת המאה ה-18 נזכרו ראשונה יהודים בלודו; ברשימת מס הגלגול נזכרת משפחה יהודית אחת בלודו בשנת 1775; ב-1793 היו שם כ-11 יהודים; 1810: 14 משפחות; 1820: 259 יהודים (33.8% של האוכלוסייה בכלל) ומספר היהודים הולך וגדל (התמעטות רק בשנות הארבעים) באופן יותר אטי, מאשר האוכלוסייה בכלל, עד שבשנת 1863 ישבו שם 5633 יהודים (=16.9% של האוכלוסייה). בתחילת שנות העשרים הוגבלה זכות ישיבתם של היהודים בעיר והורשו (חוק מיוצא מן הכלל) לשבת רק בשכונה מסוימת. ורק בחוקף החוק משנת 1848, המרשה ליהודים בתנאים ידועים להתישב בערים גם מחוץ לשכונות הנוצרות בשביל היהודים, יכלו היהודים לחזור לחלקי העיר האחרים במספר יותר גדול, מי בהיתר ומי באיסור. משלחייד העיקריים של היהודים הם מסחר ומלאכה ותעשייה; בשנת 1820 עסוקים בכל אחד מסוגי ההתעסקות הן 39% של היהודים. ב-1861 עסוקים 44.8% במסחר, 33.0% במלאכה ותעשייה. כן נתוספו במשך השנים משלחייד חדשים: בעלי עגלות (בסטטיסטיקה בפעם הראשונה ב-1850). אורגים (1842: 1; 1861: 60) ובעלי מלאכות אחרים. עד שלודו התחילה בשנות העשרים להתפתח כעיר תעשייה, היה כל המסחר בידי היהודים. אולם ביחד עם התגברות ההגירה מגרמניה התחילו גם המהגרים הלא-יהודיים לפתוח בתי מסחר; בשנת 1861 היו בין הסוחרים והתגרנים 27.6% לא-יהודים ו-72.4% יהודים.

ועוד מתאר המחבר על יסוד החומר הארכיוני את פעולתם של היהודים במסחר בצמר ובצמר גפן, הברחת הגבול בטחורות וחמרי גלם; אכספורט סחורות לודו לרוסיה; חכירת המסים והכנסות הממשלה והעיר; מזיגה ותחבורה. בעלי מלאכה יהודיים הנוכחים בראשונה בלודו הם חייטים (חייט יהודי נזכר ב-1793). כנראה היה לחייטים יהודיים (בתחילת המאה ה-19) גם ארגון משלהם. האגודה (Cech) הרשמית נוסדה ב-1818; השתתפו 9 יהודים ו-2 לא-יהודים; אולם התקיימה גם, באופן אי-רשמי, אגודה יהודית. בשנות 40 מורגשת חדירה גדולה של לא-יהודים למשלחייד זה והיהודים נשארו שם במיעוט. גם בבורסקאות, תעשית כובעים, כפפות וכו' עסקו עמ'י רוב יהודים, וחלקם בתעשית סבון ונורות היה גדול. קטן יותר היה חלקם של היהודים במלאכות וצרכי אוכל (אופים, בעלי-טחנות, קצבים).

מוצאים יהודים גם בתעשית טבק, מחטים וכד'. בתעשית הארג מצאו היהודים קודם כל שדה פעולה בקבלנות (Verlag) של תעשית בית שהיתה אז רווחת ביותר. בשנים הראשונות לקיומה של התעשייה הלודואית אנו מוצאים יהודים הנותנים לאורגים המריג'לם ומקבלים מהם את הארג בשלמם שכר מסוים חלף העבודה. ובתחילת שנות השלושים משתדלים יהודים, בעיקר סוחר אריג או סוחרים בחמרי גלם, לחדור לתעשייה כאורגים ובעלי בתי חרושת. גם בתעשית סחורות מצמר'גפן התחילו היהודים לעסוק, אמנם בידי היהודים היו בתקופה הנידונה רק בי"ח אחדים. מובאות ידיעות על חובשים, רוסאים (משנות הארבעים), רבנים וכלי קדש, מורים וכו', אילו יהודים חקלאים ובעלי אחוזות. ידיעות על פועלים יהודיים נמצאות מתחלת שנות החמשים; כנראה שחלק גדול מהפועלים בבתי חרושת היהודיים היו יהודים. — בשני הפרקים האחרונים ניתן מין סיכום על תפקידם הכלכלי של היהודים בלודו בהשוואה למצב בפולין בכלל.

בספר עשרות טבלאות סטטיסטיות ומפות אחדות, וחומר ארכיוני עשיר משוקע בו, אכן, עשרו הוא גם פגמו של הספר. לא רק שהוא עושה רושם של דוקומנטציה, של אוסף נתונים סטטיסטיים וקטעים מאקטים ומספרים, לא רק שהוא רחוק מלהיות מונוגרפיה סינטיטית, אלא שמתוך הפרטים ופרטי הפרטים אין מקבלים מושג מחיי היהודים בלודו. ובודאי, שהמחבר בעצמו הרגיש בחסרון זה (עמ' 13) ומשום זה בא להוסיף את שני הפרקים האחרונים, שתפקידם לתת מושג מהחיים הכלכליים של היהודים בלודו ולהקים את הקשר בין הפרטים השונים. ובאמת דיו אילו נתן את הפרק הראשון (בקיצורים) והרחיב את שני הפרקים האחרונים, בהכניסו בהם גם את התוצאות האחרונות של החומר הארכיוני ומוציא משם את כל האפולוגיה על היהודים ודוחה את החומר הארכיוני עצמו, שמקומו ננספחים ולא בנוף הספר, ביחוד מאחר שערכן של כל הסטטיסטיקות והרשימות האלה עוד מוטל בספק — מה שפ. בעצמו מודה. המחבר בעצמו לא השתלט כנראה על החומר ומשום זה הוא בא עתים לחזרות, לדעות והוכחות סותרות וא"ו וכד'.

בעמ' 102 מביא סטטיסטיקה משנת 1861 ובה רשומים 359 יהודים עוסקים במסחר, המהווים 44.8% של המפרנסים ובעמ' 109 הוא עושה חשבון שבשנת 1861-62 היו עוסקים במסחר 390 יהודים המהווים 25.5% של המפרנסים! באותו עמוד עצמו מפרש ס. את המושג סוחר (Kupiec) ומגדיר שכן נקראו רק העשירים ביותר, שהיו חברים בחברת הסוחרים, ובפנקסי החברה כתוב שבשנת 1861 היו בלודו 48 סוחרים, ביניהם 38 יהודים. הדברים האלה משמשים סירוש לסטטיסטיקה מאותה השנה, המובאה בעמוד הקודם. ושם כתוב:

נוצרים יהודים

סוחרים (Kupcy), חמנהלים מסחר עם ארצות חו"ל 25 45

מסחר בפנים הארץ 16 40

יוצא שהיו 85 סוחרים יהודים בלבד! ובעמ' 121 מובאה סטטיסטיקה משנת 1861 שבה רשומים כעוסקים במסחר מבין הנוצרים 83, ומבין היהודים 214, ובעמ' 108: נוצרים 132, כן ישנם הברלים גדולים בין הסטטיסטיקות האלו ובין הסטטיסטיקה המובאה בעמ' 290 במסרה לקבוע את היחס שבין התלויים בדעת עצמם והתלויים בדעת אחרים. כן יוצא עמ' 102 שבשנת 1861 היו 803 מפרנסים ובעמ' 290 מובאים (1860) 1209 מפרנסים; בעמ' 102 מנויים (1861) כעוסקים במלאכה ותעשייה 265, כ-שכירי יום" ובשרות 87, ובעמ' 290 (שנת 1860) מסוג ראשון 199 ראשי משפחה 410 עוזרים ומסוג שני 521. ודאי שמקורות הסטטיסטיקות השונות הם הגורמים, אכן נחוץ לנסות להוציא את

האמת מביניהן, או לקבוצ שאין להן ערך ולא לעשות חשבונות שונים לפי כל סטטיסטיקה וסטטיסטיקה לחוד. כמו כן אין ערך לקביעת עמדתם החברתית של היהודים עפ"י רשימות משלמי המסים של הקהלה, בראותנו עד כמה קביעת הדרגות משתנה לפי רצונם של ראשי הקהלה (עמ' 295 ואילך). ערובייה שוררת בתאור ה"קבלנות" (Verlag, Naklad) ותפקיד היהודים בעסק זה. במקום אחד (עמ' 145 ואילך) מתאר פ. לנכון את המעבר מההלואה וממכירת חמרי גלם בהקפה ל"קבלנות" (על התהליך הזה השווה וינריב Neueste Wirt- und Gewerbsgeschichte der Juden in Russland und Polen I, 1934 עמ' 40, 68 ואילך) ובמקום אחר (עמ' 205) הוא רואה את ההתחלה דוקא בהזמנת אריג מצד סוחר יהודי אחד אצל אורגים בלודו, ורוצה להכניס שמה את המושג של מונופולין, הידוע ממקום אחר (היינו שהקבלנים השתדלו שבעלי המלאכה יהיו חלויים בהם וימציאו להם את כל תוצרתם), בשעה שבתעודה שם מדובר רק על הזמנה חד-פעמית והסוחר התנה שכל-זמן שלא ימלאו את הזמנתו אין להם רשות למכור לאחר ואין לדבר זה עם מונופולין ולא כלום; אח"כ חזר פ. שוב להשקפתו הראשונה (עמ' 215). עמ' 317 מודגש שסכסוך בין חייסים ופועלים בשנת 1828 היה מקרה בודד ואי אפשר לדון ממנו על היחס שבין בעלי-המלאכה והפועלים, ואח"כ (עמ' 348) מובא אותו המאורע עצמו כראיה שאצל היהודים בלודו התחיל להתברר האנטגוניזם החברתי ואנחנו מוצאים כבר את ההתפרצות הראשונה של המלחמה המעמדית. (אגב, ניגודים בין בעלי מלאכות ופועליהם אפשר למצוא, כידוע, גם במאות השנים הקודמות במקומות שונים).

עמ' 103 ואילך עומד פר. על ההגדרה "שכיר יום" (Wyrobnik) בסטטיסטיקות מאז וקובע בצדק, על יסוד החומר שהוא מביא, שאין להגדרה זו שום ערך בשביל קביעת המקצוע, הואיל ולסוג זה היו מכניסים אנשים בעלי מקצועות שונים או בלי מקצוע, ואח"כ בפרק האחרון כשהוא מדבר על פולין כולה הוא מצרף את האנשים הרשומים בסוג Wyrobnik לעסוקים במלאכה ומוצא שבשנת 1843 למשל היו 67.8% של היהודים עסוקים בעבודה. על יסוד נתונים ממין זה ועל יסוד הכללה של אילו ידיעות שבסוף המאה הי"ח היו במקומות אחדים 50% של היהודים עסוקים במלאכה (על המצב באמת השווה וינריב כנ"ל עמ' 94 ואילך, 112, 219 ואילך). הוא בא לידי מסקנות על פרודוקטיביות או אי-פרודוקטיביות של היהודים בפולין. ובאמת אין שום ערך לצרוף מספרים כגון אלה (מסחר 1825 : 49.6% ; 1843 : 21.6% ; מלאכה ותעשייה (ביחד עם שכירי יום) 1825 : 38.0% ; 1843 : 67.8% ; 1857 : 35.0% כל כמה שאין מבררים את ערכם האמתי של הנתונים האלה ושל התהליכים המתבטאים בהם. באותם הפרקים האחרונים עצמם משתדל פ. להכניס את פעולתם הכלכלית של היהודים בלודו לסכימה שקבע וזמכר בשעתו ושברובה איננה אלא פרי הכללה וקביעת חוקים a priori; ואליבא דאמת מהווים התכסיסים "היהודיים" רק פרי המצב והתנאים של התקופה והמקום ונחוץ בכל מקרה לברר את הסיבות שהביאו לזה. — כמו כן הכללה היא, אם באים להוציא מסקנות על עליית רמת החיים של יהודי לודו בשנות 1830-1860 מרשימה אחת (מבין 3) משנת 1860 שבה רשומים כלי בית מרובים וטובים יותר מאשר ברשימות אחרות משנת 1830 (עמ' 305-310); כל הרשימות הללו מקריות הן ואין לדון מהן. הכללה ואי-דיוק נמצאים גם במקומות אחרים:

עמ' 362 מביא פ. איזו ידיעה מכה"י של לאסקי "שיח השדה" (ע' עליו מאמרי בתרביץ' תרצ"ו עמ' 57 ואילך) ומצטט אותה עפ"י ספרי כנ"ל (שם בפירוש בהערה) "ברשימת המקורות (עמ' 16) מופיע אותו כה"י כספר הנדפס בורשה בשנת 1825:

עמ' 217 מובא קטע משרת "חמדת שלמה" על דבר בתי חרושת בקליש ושם מחליף פר. את הרב שלמה איגר באכיו ר' עקיבא איגר שלא היה רב בקליש (אגב, כנראה שהקטע המצוטט שם איננו מובא עפ"י המקור אלא עפ"י ציטטה ב"עקאנאמישע שריפטן" של י"ו"א II עמ' 38. לולא זאת לא היה בא ט. לדון מהשאלה שם שבעל-מלאכה נחשב לשכיר וכו'). עמ' 134. בידיעה על מסחר היהודים בצמר משנת 1567 אין כמובן משום ראיה שהיהודים עסקו בו גם במאה ה-19. אגב, על פוזנא ישנן ידיעות יותר מאוחרות (המאות 17-18. הקהלה היתה נאלצת מתוך לחץ בעלי-המלאכה הלא-יהודים לאסור את המסחר הזה). וכן אין לדבר באופן סתמי כזה הסוחרים היהודים גרמו גם אז בשיטותיהם במסחר הצמר למחאות חריפות מצד האורגים. אחר שידוע הוא שהתנגדות האורגים באה תמיד בשעה שמורגש היה מחסור בצמר. (וכן היה גם בשלויה).

עמ' 315 ואילך, בקביעת הנימוקים למה לא עלה ליהודים לחדור לתעשיה הגדולה (מדובר בטרק הזה על תקופה מאוחרת מהתקופה שהספר דן עליו) מוחלטים סבה ומסובב. אין לאמר ש-היהודים אינם עובדים כל כך בנקל ובאופן טבעי כמו הנוצרים מעבודת-ידים לעבודת מכונות משום שאין להם אותן הידיעות ואותה ההכשרה במקצוע כמו לנוצרים. בשעה שהנוצרים לא עברו כל כך ב-נקלי (ידועה היא מלחמתם נגד המיכון) ובשעה שדוקא בעבודה מכנית נחוצה פחות התמחות ופחות ידיעת המקצוע מאשר בעבודת ידים. וכן אין העובדה, שבסוף המאה ה-19 היו רק יהודים מעטים רבי-אומנים (majster) מהווה את הגורם שהיהודים לא נכנסו לבתי-חרושת, אלא היא תוצאה מאי-חירתם זאת. עיקר הסיבה של דחיית רגלי היהודים מן התעשיה בכלל היא הגירת האיכרים מן הכפר אל העיר אחר שחרורם (פר. עצמו מזכיר את העובדה הזאת [עמ' 338] מבלי לעמוד על הקשר שביניה ובין אי-חירת היהודים לתעשיה) והנמכת שכר העבודה ע"י המהגרים האלה. ואותו הגורם כוחו יפה גם לגבי תעשיית הטקסטיל בלודז; ביחוד משום שלפני התחלת פרוצס המיכון היה מספרם של היהודים כאורגים העובדים בעצמם פעוט מאוד. בשנת 1862 היו בין האורגים והחרשתנים בתעשיית הטקסטיל בלודז רק 2.3% יהודים. ובין היהודים עצמם הכריע הספוס של בעל בית חרושת קטן או גדול יותר, שאין מדרכו לעבור לעבודה בבית חרושת גדול כסועל. רק ל-6 אורגים יהודים היו רק 1-2 נולים (פרידמן עמ' 41-240). היינו שבכלל היו בין האורגים היהודים רק מספר קטן של מועמדים לעבור לעבוד בבי"ח. כן יש גם להעיר: העובדה שאחר 1821 אין למצוא יהודים כבעלי בתי משרות הי"ש (עמ' 196) היא תוצאה מהמונופולין על משקאות שהונהג בפולין בשנה זו; קבלני הבנין והקבלנים האחרים (עמ' 200) אין להם שייכות לסוג "מלאכה ותעשיה" אלא לסוג "מסחר"; הגדרה "תוצרת קפיטליסטית גדולה" איננה הולמת את המאות ה"ס"ו והס"ז (עמ' 202). הייצור הקפיטליסטי חל בתקופה מאוחרת בהרבה. כמו כן אין לדון מחווה משנת 1814 שבו ניתנה לתעשיה יהודים הרשות לרעות את בהמתם, שהם היו לפי מקצועם מגדלי בקר (עמ' 287). בפרט שבאותה התקופה (1810) ישבו רק 14 משפחות יהודיות בכלל בלודז. ודאי מדובר פה על פרות או עזים שהיהודים חושבי העירות היו מחזיקים בבתיהם לצרכיהם הם. — ולבסוף עוד שתי הערות:

1. מובן שהרשות בידי כל מחבר ומחבר להקצות מקום לנושא כרצונו הוא. אולם אם פר. בא לנמק את ערכו של הנושא בחשיבותה הכלכלית של לודז ובעובדה שהיא העיר הכי גדולה אחר ורשה מבחינת האוכלוסייה היהודית ושדברי ימי היהודים בלודז מהווים כביכול מין הקבלה לתולדות ימי היהודים בפולין כולה, הרי עלינו להדגיש שאין הדבך כך. ההבדלים שבין פולין ולודז הם רבים ושונים (על אחרים מהם עומד פר. בעצמו

עמ' 370, 372 ועוד), ואת חשיבותה המיוחדת בכלל וליהודים בפרט קבלה לורו לא בתקופה שפר. דן עליה אלא החל משנות השבעים. בשנת 1863, שנת הסיום של תקופת הספר, ישבו בלודו 5633 יהודים שהיו 0.8% של האוכלוסיה היהודית בפולין (מספר האוכלוסיה הלא יהודית 33,417, ג'כ בערך 0.8% של אוכלוסית פולין). בלודו עצמה הוו היהודים 16.9% של האוכלוסיה הכללית (בפולין כולה, ואוכלוסית הכפרים בכלל 13.5%). בשעה שהאחוז הממוצע של היהודים בערי פולין עלה על 40.0% ואפילו בהרבה ערים קטנות עלה אחוז האוכלוסיה על זה של לודו והתפתחות האוכלוסיה הזאת בלודו היא אטית יותר מאשר בערי תעשיה אחרות בפולין ש-בה נמצא האחוז הכי קטן של האוכלוסיה היהודית (פרי-בעצמו עמ' 41). ההגירה הגדולה של היהודים ללודו מתחילה בשנות השבעים-השמונים ובתקופה זו מתחיל יסוד בתי חרושת המכניים הגדולים ועמהם עולה גם חשיבותה של לודו כמרכז תעשייתי, ואילו בתקופה עד 1863 היתה רווחת עבודת-יד (פרי. 10). חשיבותה של לודו מכל הבחינות שפ. בעצמו עומד עליהן חלה אפוא בתקופה מאוחרת יותר, והתקופה שעליה דן הספר היא בבחינת "הקדמה" גרידא לתקופת התפתחותה של לודו.

2. אם ההיסטוריוגרפיה היהודית בנוסח "חכמת ישראל" שבמערב היתה חד-צדדית ועסקה רק בדברים רוחניים ותרבותיים, הרי אין להפוך פשוט את הסדר ולדון בתולדות היהודים בלודו רק בחיים הכלכליים, בלי לנגוע בחיי הרוח והדת (בפרט בשעה שאין המחבר שייך כנראה למרכסיסטים הקיצוניים), ולהביא בניגוד להיסטוריוגרפיה בנוסח אשכנז, שנתנה ביוגרפיות של רבנים וסופרים וידיעות על חייהם וספריהם, רק ביוגרפיות וידיעות על חיי החרשתנים, בעלי-המלאכות, הסוחרים וכו' ורשימות ארוכות של שמות חלק יהודי לודו בתקופות שונות. לפי חכנו מוכרח להיות שם הספר "תולדות הכלכלה של יהודי לודו" וכו'. כן אין בפרק שהמחבר מכנה בשם "היחסים החברתיים" אלא אילו ידיעות על מדת עשרם או ענים של יהודים אחדים או של קבוצות יהודים (מכלי לנגוע מה בערכם המדעי של הסטטיסטיקות האלו, המוטל בספק גדול). חיי החברה הם קומפלקס יותר גדול ומסובך, מאשר הידיעות הכאות לידי ביטוי בסטטיסטיקות אחדות של משלמי מס הקהלה !

על אף כל המגרעות האלו יש חשיבות לספרו של פרידמן, בעיקר כאוסף של חומר, שפ. סרח למצוא אותו בארכיונים שונים ופרסם אותו בפעם הראשונה. ההיסטוריון שיבוא לכתוב את תולדות יהודי לודו וכן גם ההיסטוריון של יהודי פולין בעת החדשה ימצאו בספרו של פרי. הרבה ידיעות ותעודות מענינות וחשובות. ויזכר גם פרי. הרגיש והדגיש את הניגודים הכלכליים שבין היהודים עצמם, עמד על ההתחרות ועל תכסיסי המלחמה הכלכלית ביניהם, שכרוב או במעט היו דומים לתכסיסי המלחמה שבין לא-יהודים ויהודים (עמ' 185 ואילך, עמ' 346 ואילך) — דבר שההיסטוריוגרפיה היהודית רגילים עפ"י רוב לעבור עליו בשתיקה.

ראה ע' 192. Galanté, A. Nouveaux documents sur Sabbetai Sevi.

810. Osterweis, Rollin Gustav. Rebecca Gratz: a study in charm, by Rollin G. Osterweis; introd. by A. S. W. Rosenbach; foreword by David Philipson... New York, G. P. Putnam, 1935. 244 p., facsim., pl., ports. 14 : 21. ביבליוגרפיה: ע' 229-234.

ראה ע' 183. Parkes, J. W. Jesus, Paul and the Jews.

811. **Podoleanu, S.** 60 scriitori români de origina evreeasca. v. i. Bucuresti, A. Feller, (pref. 1935). 2 p.l., 204 p., portr. 14:21. **בראש השער:** Antologie. — סכיל ידיעות על 60 סופרים ואנשי מדע. הרשימה מסודרת בסדר אלפיב; כך זה מגיע עד אות N. ניתנת ביוגרפיה קצרה של הסופר, רשימת ספריו, רשימת העיתונים שהשתתף בהם, וקטע או קטעים מיצירותיו.
812. **Prys, Joseph.** Die Familie von Hirsch auf Gereuth; erste quellenmässige Darstellung ihrer Geschichte. München, Selbstverlag des Verfassers, 1931. 112 p., facsim., pl., ports., geneal. tab. 15:23.
813. **Roth, Cecil.** The inquisitional archives as a source of English history. [London], 1935. pp. 107-122. 14:22. **הרפסה מיוחדת מחוק:** Transactions of the Royal historical society
- *814. **Salmon, André.** L'Affaire Dreyfus. Paris, Emile Paul frères, 1934. 128 p. 8°.
815. **Schall, Jakób.** Historia Żydów w Polsce, na Litwie i Rusi... Lwów, Nakładem wydawnictwa "Polska niepodległa", 1934. 320, xxiv p., pl., ports. 16:24. **ביבליוגרפיה בראש כל פרק ופרק.** תולדות היהודים בפולין ובגליציה שהיו שייכים לה.
- Schall, J.** Przewodnik po zabytkach żydowskich m. Lwowa. **ראה ע' 220.**
816. **Shul'gin, Aleksandr.** L'Ukraine et le cauchemar rouge; les massacres en Ukraine. Paris, J. Tallandier, (1927). 2 p.l., [7]-222 p. 13:19. **בראש השער:** Alexandre Choulguine. **המחבר היה מיניסטר לעניני חוץ ולעניני הלאומים באוקריינה הפטליורית.** — הספר נכתב בזמן משפט שורצברד. כשבית המשפט והעיתונות התוכחו על אשמתו של הפטליור בשחיסול היהודים שהיו בזמן ממשלתו.
- Simon, E. Ch. N. Bialik.** **ראה ע' 226.**
- Sluys, D. M.** De wederwaardigheden van de oudste parnassijns... **ראה ע' 194 בספר 785.**
817. **Tager, Aleksandr B.** The decay of czarism: the Beiliss trial; a contribution to the history of the political reaction during the last years of Russian czarism. Based on unpublished materials in the Russian archives. By Alexander B. Tager. Tr. from the Russian original. Philadelphia, The Jewish publication society of America, 1935. xxi, 297, [1] p., facsim. 15:23. **את המקור ראה ק. ס. שנה יג ע' 77-76: שט גט הערכה קצרה.**

818. Theilhaber, Felix A. Geschichte des jüdischen Volkes in 2 Bänden. Bd. 1: Im Kampf um Gott, Volk und Land; Geschichte der Juden in Erez Israel von 1300 v. Chr.—300 n. Chr. Berlin, Kedem, (c1936). 197 p., map. 16: 24.

819. Trebich-Lincoln, Ignatius Timothy. The autobiography of an adventurer, by J. T. Trebitsch-Lincoln, tr. from the German by Emile Burns. New York, H. Holt, (c1932). 4 p. l., 3-291 p. 14: 22.
אוטוביוגרפיה של ההרפתקן הידוע שנולד בשנת 1879 להורים אדוקים בפאקש, הונגריה, ואח"כ המיר את דתו, נעשה מסייגור, החישב באנגליה ונבחר לבית-הנבחרים, ברח בימי-המלחמה לאמריקה, נאסר שוב באנגליה, עזר להפיכת קץ בגרמניה, הלך לסין ונעשה יועץ ופוליטי, ולבסוף נכנס למנזר בודהיסטי בטייבט.

820. Verein zur Pflege jüdischer Altertümer in Mainz. מגזינא מוגנזא; ein Sammelheft über das jüdische Mainz im fünf-hundertsten Todesjahre des Mainzer Gelehrten Maharil, hrsg. vom Verein zur Pflege jüdischer Altertümer in Mainz, unter Leitung seines ersten Vorsitzenden Sali Levi, unter Mitwirkung von Jonas Bondi, Rudolf Busch [a. o.]. (Wien, 1927). 107 p., illus., facsim., ports. 18: 24.

הדפסה מן: Menorah, jüdisches Familienblatt für Wissenschaft, Kunst und Literatur, Jg. V, Nr. 12, Dezember 1927.

821. Weinryb, S[u]cher B[er]. Neueste Wirtschaftsgeschichte der Juden in Russland und Polen. 1: Das Wirtschaftsleben der Juden in Russland und Polen von der 1. polnischen Teilung bis zum Tode Alexanders II. (1772-1881). Breslau, M. & H. Marcus, 1934. XII, 250, [2] p., tabs. 16: 24.

=Historische Untersuchungen... hrsg. im Auftrag der Direktoren des historischen Seminars der Universität Breslau von Ernst Kornemann, Heft 12.

בספר זה מתבונן המחבר, כפי שהוא מצין בהקדמתו, למלא את החסר לנו במקצוע ההיסטוריה הכלכלית של יהודי רוסיה ופולין, ולתאר את החיים הכלכליים של היהודים במדינות ההן החל מהחלוקה הראשונה של פולין עד ימינו אלה. הכרך שלפנינו מגיע עד 1882 ו. א. מקיף תקופה של מאה שנים ויותר. תקופה הרת מאורעות (שנוי במדינה השלטת, שנויים כלכליים גדולים בעולם). — מורגש צורך גדול בעבודה כזו. שדה ההיסטוריה הכלכלית היהודית של הזמן החדש מיונה מאד. המעט שיש כולל בעיקר מאמרים ומחקרים על שאלות בודדות או על מקומות בודדים. עבודה סיגטטית. מקיפה ומסכמת אינה ידועה לנו. — מרובים ועצומים הקשיים שבהם נתקל החוקר בשאלות אלה. היהודים בגולה משולבים בתוך משק ממלכתי ולאומי זר. ובמקרה שלפנינו מדובר על מה שנעשה בשתי מדינות

או יותר נכון בארבע. כל מדינה מסדרת את הסטטיסטיקה שלה ע"פ שטה מיוחדת והספרות נעשות בזמנים שונים. וכן גם הארכיונים ומוסדות הממשלה והמדע של המדינות מסודרים לפי צרכיהן. יש קושי מיוחד גם בהערכת החומר: בתעודות ובמאמרים המספלים בנושאים אלה ישנן כוונות אנטישמיות מצד אחד ואפולוגטיות מצד שני. — כל זאת יש לקחת בחשבון כשבאים לדון על ספר כזה.

הספר שלפנינו מחולק לששה פרקים: (1) על השנויים במבנה הכללי של האוכלוסין היהודים. (2) מסחר. (3) תעשייה. (4) מלאכה ועבודה. (5) על פרנסות המוונים ועל התכירה. (6) חקלאות. המחבר אסף חומר עצום, השתמש בארכיונים (ביחוד בשביל הפרק האחרון), וכפי הנראה עבר בשקידה עצומה על הספרות הנוגעת בשאלות אלה, (בעברית, רוסית, יודית, גרמנית, פולנית ועוד) לרבות מאמרים בכתבי-עת והספרות הסובליציסטית. החומר מסודר לפי העניינים. כמדומני שהיה מתאים יותר לסדר אותו לפי הזמנים והמקומות. החומר שהובא בספר איננו די עשיר בכל המחלקות ובכל התקופות. החומר העשיר ביותר הוא על פולין ובעיקר פולין הקונגרסית, ועל התחלת המאה ה-19 יש חומר הרבה יותר מאשר על זמן אחר. יש מקרים שהמחבר מאשר את מסקנותיו הכלליות על סמך ידיעות ממקומות אחרים. למשל (סעיף 11 של פרק ד', ע' 115-116) כותב המחבר: "כמו בפולין כן באוקראינה גדל מספר בעלי המלאכה והפועלים 'Werkstätige' אצל היהודים". וכבסוס לדבריו הוא מביא מספרים מתאימים מ-2-3 ערים הנמצאות בקרבת מקום: ברדיצ'ב, ז'יטומיר ודובנה. — דל הוא, בערך, החומר משנות ה-60 וה-70. אמנם ישנן טבלאות אחדות השייכות לשנות הששים, אבל בדרך כלל יש ידיעות על תקופה זו רק במדה קטנה. משנות הששים (התחלת מלכותו של אלכסנדר II) באו שנויים רבים בחיי היהודים וגם הכלכלה היהודית הושפעה במדה ניכרת, וזה לא הובלט בספר כראוי.

ואולי היה הספר "מרויח" לו היה מגיע רק עד שנות הששים.

אופן סדור החומר מכביד לדעתי על הקורא. בכמה פרקים ניתן חומר רב ומגוון, אבל קשה למצוא את הספם מתוך קריאה ראשונה. קשה למצוא את הסקירה הסינפטית או למסור את תמצית הספר.

מעניינים מאד וקובעים ברכה בפני עצמם, שני הפרקים האחרונים ה-10, בפרקים אלה מוצאים אנו חומר עשיר, גם חומר ארכיוני המתפרסם כאן בראשונה על החקלאות היהודית בפולין הקונגרסית. בקיאות רבה בתנאי הזמן והסביבה, שלוב יפה בין המציאות היהודית והמסגרת המדינית הכלכלית הכללית, הערות יפות ונכונות על השפעת המרד הפולני של 1831 על הפוליטיקה הממשלתית כלפי המדינה (ע' 144-145), בפרק ה' גותן המחבר תאור מלא ענין של המוזנות והתכירה, מגדיר את תפקידיהן של העבודות האלה, ומוכיח שהיו קשורות גם בחקלאות מצד אחד ובמסחר והתעשייה בצורתה הפרימיטיבית מצד שני. המחבר מספר על התפתחות הפרנסות האלה בפולין ומראה שהשאלות האלה העסיקו את המדינאים הפולניים, ואחרי חלוקת פולין את הממשלה הרוסית. — ומענין וחשוב עוד יותר הפרק האחרון, על החקלאות. על החקלאות בדרום רוסיה ידעו וכתבו, וכשגו מגולל לפנינו המחבר תמונה בהירה מהחקלאות בפולין, ולא רק על המעשים שנעשו הוא מספר אלא גם על השאיפה לחקלאות ועל המאמצים הצבוריים שנעשו לצורך זה. ומענין שאפילו הרבנים פעלו בכון זה. השאיפות האלה לא היו נחלתן של מספר מצומצם של משכילים, אלא במדה ידועה קבלו אותן המוני.

כך מספר לנו המחבר, (ע' 139) על מקרים שהרוב הגדול של יהודי העירות עברו להתישבות. — הוא מספר בקצור גם על פעולת הסופרים המשכילים בענין הטפה לחקלאות, ומזכיר ספר של מחבר אחד, משה לסקי, בשם "שיח השדה" שמצא אותו בכ"י בספריה שע"י בית הכנסת הגדול בורשה.

בסוף הספר צורף קול-קורא ליהודי טולין ע"ד העברה לחקלאות: כדאי היה גם להזכיר את הקול-קורא המענין של יצחק ערטער שנכתב בשביל החברה ואגודה לחנוך אכרים יהודים בגליציה (Bin galizisch-jüdischer Ackerbauer-Verein) ונדפס בהצופה לבית ישראל של ערטער.

בפרק על החקלאות ברוסיה לא נזכר "בוחן צדק" של י. פרל. שבו מדובר הרבה על המושבות היהודיות בדרום רוסיה. גם אצל מנדלי נזכרו המושבות האלה והתקוות שעוררו בשעתן כגון ב-לא נחת ביעקב". בספור זה וגם ב-בימים ההם" (פ' ט"ו) מזכיר מנדלי את ההגירה מפלכי ליטא לדרום רוסיה. על ההגירה הזו מספר המחבר בכמה מקומות; אולי היה כדאי לצרף את העדויות הללו.

בע' 46, 56 ובמקומות אחרים מזכיר המחבר את "יריד-הקונטרקטין" בברדיצ'ב. מקום היריד הזה, שהיה לו ערך רב בשעתו, היה בקיוב. בהוספות לספר (ע' 236 לע' 46) מביא המחבר תשובת ראש המשטרה ע"ד היריד הזה, ושם נאמר בפירוש "ראש המשטרה בקיוב". — בע' 55: מסופר על התפקיד הגדול שמלא בשנות ה-30 בברדיצ'ב ובסביבה הבנק של הלפרנון; צ"ל: הלפרן. זהו יעקב ישראל הלפרן הידוע שהיה גם עסקן צבורי מפורסם והחליף מכתבים עם לילינטל וגקרא בשנת 1843 ע"י המיניסטריין להשכלה להשתתף בועדה מיוחדת שתעזור לממשלה בענין הפצת השכלה בין היהודים. הוא נזכר גם (בשם הבנקאי יעקב ישראל לפרן) אצל ברדיצ'בסקי בצירור "אגדת מתה" ("השלח" ב' ט"ו). — הוא אבי וקנו של בעל בתי החרושת לטוכר הידוע [משה] הלפרין שנזכר בספר זה בע' 87. לע' 212 הערה 3: תאר "אורח נכבד" הקנה אז ליהודי רוסיה, לדעת המחבר, גם זכויות אזרחיות אחדות. עד כמה שידוע לנו, לא הקנה התאר הזה שום זכויות ממשיות. אין צורך להרגיש שבשביל כל העוסק במקצוע זה יש כאן ספר יסודי שמוכרחים להשתמש בו. המחבר עשה עבודה רבה ויש לאחל שבקרוב יופיעו החלקים הבאים. ב. ש.

יא. עם ישראל בחו"ל.

822. אש, נחום. כומינחומים (מאמרים בשאלות הזמן), (Częstochowa), M. Asz, תרצ"ג. [2] דף, [13]-173, [1] ע. 15 : 23.

בכף הכלא; הוצאה חד-פעמית. ראה ע' 147.

823. אנין, מ. (פסעודאנים). בורא-בידושאן; נעכמן — היינט — מארגן. ווארשע, (איבערבו), 1933. 95, [1] ע, מפה, צ'ומים. 15 : 20.
בראש השער: מ. שאץ-אנין. מ. אנין הוא הפסידונים של מאכס-אוריה ז. שאץ.

824. ארבעטער רינג. קאנסטיטושאן פון ארבייטער רינג. [New York], The Workmen's circle, 1928, 95, [1] ע. 7 : 12.

825. דרויאנאו, מ. די. יידישע אוטאנאסע געגנט; (בורעכירוזשאנ). מאסקווע, עמקס, 1934. 61, [3] ק. 13 : 19. על המעטפת השמאלית שער נוסף ברוסית.

826. פארווערטס' אלמאנאך, 1935. רעדאקטירט פון ב. וואלדעק מיט דער נאענטסטער מיטארכיווערשאפט, פון מ. איווענסקי און עליאם מילער. Forward association, New York, (1935). 411 ק. 16 : 24. שער גם באנגליש: Forward almanac. B. Vladeck, editor.

מהחן : אידישע וועלט ארגאניזאציעס. — אידישע סטאטיסטיק. — סטאטיסטיק פון אידען אין אמעריקע. — אידען אין א"י. — ביראבידושאן. — אידישע נאציאנאלע ארגאניזאציעס אין אמעריקע. — די געשיכטע פון פארווערטס. — אידישע ביכער ערשינען אין אמעריקע אין 1934-1933 (ע' 401-408).

827. The American Jewish year book, 5696; September 28, 1935 to September 16, 1936. v. 37, ed. by Harry Schneiderman for the American Jewish committee. Philadelphia, Jewish publication society of America, 1935. VIII, [1], 546 p., ports., tab. 13:19. מחתן: L. Rich: Adolph S. Ochs.—S. Zeitlin: Maimonides.—G. Davidson: The Jew in agriculture in the United States.—H. Schneiderman and M. M. Fagen: Review of the year 5695.—Statistics of Jews (p. 352-388).—28th annual report of the American Jewish committee, 1935.—Report of the 47th year of the Jewish publication society of America, 1934-1935.

את הקורם ראה ק. ט. שנה י"ב ע' 335.

828. Benchetrit, A[aron]. Inauguración de la Casa hebrea de Cali...; palabras pronunciadas ... el día 8 de diciembre de 1934, con motivo de la inauguración solemne de la "Casa hebrea" de Cali... en Colombia, S. A. n. p., Editorial Renacimiento, 1934? 16 p. 11 : 16.

829. Boom, W. ten. Die Entstehung des modernen Rassen-Antisemitismus (besonders in Deutschland). Leipzig, (typ. R. König), 1928. 2 p. 1., 50 p. 17 : 24. —Schriften des Institutum Delitzschianum zu Leipzig, Heft 5.

830. Fischer, Zyrill. Wie sieht der Katholik das jüdische Volk? Ein Vortrag. Wien, Z. Fischer, 1935. 36 p. 14 : 20. "Sonderdruck aus Dr. Lugmayers 'Neue Ordnung', 1935, Folge 1 und 2".

831. **Germany. Laws.** Die Nürnberger Gesetze vom 15. September 1935... und das Ehegesundheitsgesetz vom 18. Oktober 1935... Leipzig, Reclam, (pref. 1936). 75 p. 10 : 16.

= Beyer, Rudolf, ed.: Hitlergesetze...XIII.

= Reclams Universal-Bibliothek, Nr. 7321.

832. **Jewish colonization association.** Rapport de la direction générale au conseil d'administration pour l'année 1934, présenté à l'assemblée générale du 26 octobre 1935. Paris, typ. Veneziani, 1935. VII, 215 p. 14 : 21.

על א"י: ע' 70-79. — את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 81.

833. **Kittel, Gerhard.** Die Judenfrage. Mit zwei Beilagen: Antwort an Martin Buber; Kirche und Judenchristen. 3. Aufl. Stuttgart, W. Kohlhammer, (1934). 135 p. 15 : 21.

את המהדורה הקודמת ראה ק. ס. שנה י' ע' 458.

834. **Kohler, Max J[ames].** The United States and German Jewish persecutions — precedents for popular and governmental action. (Paper...) 5th ed. Cincinnati, Ohio, B'nai B'rith Executive committee, 1934. 79 p. 15 : 23.

חוקן
cession on behalf of the Jews.—The Bernheim Upper Silesian petition before the Council of the League of nations. — Petition of Franz Bernheim to the Council of the League of nations. — Resolution introduced by Senator Tydings in the U. S. Senate, January 24, 1934.

835. **Lazarus, M.** The challenge. Port Elizabeth, Mercantile press, 1935. 3 p.1, 251 p., facsim., ports. 12 : 18.

על משפט הפרוטוקולים של זקני ציון שהחזיקים בדרום אפריקה בשנת 1934. המאשים: הרב אברהם לוי, הנאשמים: יוהנס פון מולקסה, הרי ויקסור אינץ, דוד הרמן אוליינה. הספר כולל גם את מסק-הדין של השופט גרמן ועדות נחום סוקלוב בענין הפרוטוקולים.

836. **League of Nations. High commissioner for refugees** <Jewish and other> coming from Germany. Lettre de démission de James G. MacDonald, Haut commissaire pour les réfugiés (Israélites et autres) provenant de l'Allemagne... Avec une annexe contenant l'analyse des mesures prises en Allemagne contre les "non-Aryens" et de leurs effets sur la question des réfugiés. Londres, le 27 décembre 1935. Genève, 1936. 38 p. 21 : 33.

= Série de publications de la Société des nations. XII. B. Bureaux internationaux 1936. XII. B. 2. No. officiel: C. 13. M. 12. 1936. XII. Annexe.

מסעם חבר הלאומים יצאה האגרת רק בצרפתית: מטעם הנציב העליון לפלטים יצא גם באנגלית: Letter of resignation of James G. McDonald, High commissioner for refugees (Jewish and other) coming from Germany, addressed to the Secretary general of the League of nations. With an annex containing an analysis of the measures in Germany against "non-Aryans", and of their effects in creating refugees. London, December 27th, 1935. (London, typ. Headley), [1936?]. X, 34 p. 20:33.

837. National conference of Jewish social service. Proceedings... at the annual sessions Lake-Placid, N. Y., June 15-18, 1935. New York, National conference of the Jewish social service, 1935. 214 p., portr. 18:25. את הקורם ראה ק. ט. שנה י"ב ע' 192.

838. Rolnik żydowski; miesięcznik. Organ Żydowskiego towarzystwa rolniczego w Polsce. Lwów, 1933. 22:29. הטכסט בפולנית וביודית עם שער מיוחד: דער יודישער לאנדווירט; ארגאן פון דער יודישער לאנדווירטשאפטליכער געזעלשאפט אין פוילען. — גל'א' יצא באפרייל.

839. Schulz, F[ritz] O[tto] H[ermann.] Jude und Arbeiter; ein Abschnitt aus der Tragödie des deutschen Volkes; hrsg. vom Institut zum Studium der Judenfrage in Zusammenarbeit mit der Antikomintern (Gesamtverband deutscher antikommunistischer Vereinigungen) e. V., Berlin. Berlin, Nibelungen-Verlag, 1934. 191, [1] p., 1 l., ports. 17:25. ביבליוגרפיה: ע' 175-181.

ספר אנטישמי, שמטרתו להוכיח שהתנועה הסוציאליסטית בגרמניה נוסדה והונגה ע"י יהודים. בסוף הספר תמונות רבות של יהודים שהיו מנהיגים סוציאליסטיים.

*840. Silcox, Clair Edwin; Galen M. Fisher. Catholics, Jews and Protestants; a study of relationships in the United States and Canada. New York, Harper, 1934. xvi, 369 p. 8°.

841. Société "Sédaka & marpé". Aleppo. Hôpital de la Société Sédaka & marpé... Alep (Syrie) fondée en 1898. n. p., typ. "Hamaarav", (1931?). 1 p. l., 1 numb. l., 2-21 p. 12:18. מה שרשמו מבקרי המוסד בשנות 1906-1931.

842. South Africa. Supreme court (Eastern division). Judgment. Grey shirt libel action at Grahamstown. Reverend A. Levy versus Johannes von Strauss von Moltke, Harry Victor Inch, David Hermanus Olivier, jun. (Grahamstown, Grocott & Sherry, 1934). 64 p. 14:21. Reprinted from Grocott's Daily mail, Aug. 21, 1934. מסקדין של בית-הדין העליון באפריקה הדרומית נגד אנשי ההחלוצות האפירות' שזיימו תעודה אנטישמית.

843. **Union of American Hebrew congregations.** Proceedings of the Union of American Hebrew congregations. Sixty-first annual report, November 1, 1933, to October 31, 1934, and thirty-fourth biennial council, Washington, March 22-26, 1935. [Cincinnati], 1935. 7 p. l., [13]-222 p. 17:24. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 332.

844. **Weichselbaum, Willy.** Der Rechtsschutz der Juden in Deutsch-Oberschlesien nach dem Genfer Abkommen von 1922. Dresden, M. Dittert, 1935. 59 p. 15:21. ביבליוגרפיה: ע' 6-5.

845. **Zollschan, Ignaz.** Rasa aryjska a semicka; autoryzowane opracowanie z niemieckiego Mateusza Przemyskiego. Warszawa, Wydawnictwo nowoczesne, 1934. xiv p., 1 l., 253, [2] p. 15:20.

846. **Затонский, В. П.** 1. К вопросам национальной политики на Украине. 2. О воспитателях коммунистического поколения. «Речи». Харьков, «Радянська школа», 1933. 32, [1] стр. 15:22.

בנאום הראשון יש ידיעות על המעוס היהודי באוקריינה. המחבר מצין שלעתים תכופות יש התנגדות מאורגנת של היהודים לבתי הספר באידיש והוא מתנגד לאידישיזציה של כפיה (ע' 13-12).

847. **Харбин. Еврейское духовное общество.** Устав... Харбин, тип. Эленберга, 1927. 8, [6] стр. 11:17. מהמעשפת. 6 העמודים האחרונים בסינית.

848. **عراق. قوانين.** مجموعة قانون الطائفة الاسرائيلية رقم (٧٧)

لسنة ١٩٣١ ونظام الطائفة الاسرائيلية رقم (٣٦) لسنة ١٩٣١. بغداد، الجمعية الخيرية الاسرائيلية ببغداد، ١٩٣٢. ٢٤، ٢٦ ص. 21:14.
חק העדה הישראלית בעראק. - נדפס באותיות ערביות (26 ע') ובאותיות עבריות (24 ע'). לחלק העברי שער מיוחד.

יב. ציונות וידיעות א"י.

בסאון הנער הלאומי. ע' 147.	אהרנובויץ, י. מ. בייליגסון. קרקע
ביברגל, א. להגנת האסירים הפוליטיים	לעם. ע' 152.
בארק. ע' 153.	אסף, ש. מקורות לתולדות החנוך בישראל.
הבימה. הבימה. ע' 153.	ע' 153.
בכף הכלא: הוצאה חריפעמית. ע' 147.	אפרתי, מ. א. בת-קול הרצל. ע' 153.
בלומנפלד, י. מ. גאולים. ע' 184.	ארגון מגדלי העוסות העבריים בא"י.
במישור: הוצאה חריפעמית. ע' 148.	ספר היוחסין לעוסות. ע' 153.
בני ברית. ירושלם. נאום הנשיא. ע' 154.	א"י. מחלקת החנוך. הערות על דרכי
בצי עקיבא. וואח החוקה. ע' 154.	הוראת החשבון וההגדרה. ע' 153.

- למען שובתי הרעב! עלון, ע' 149.
לנחום השבי, קובץ, ע' 149.
מולדתי, לוח לנוער ולעם, ע' 160.
המועצה הא"י ללמודים עליונים.
בחינת הבגרות בא"י, ע' 161.
המחבל, חוברת התולית, ע' 149.
מכללתנו: הוצאה חר'פעמית, ע' 235.
מן-המצר: גליון חד פעמי, ע' 150.
המסלה: עתון חד פעמי, ע' 150.
טבל, י. ש. דברי שיר, ע' 161.
-עם עובד, תקנות האגודה, ע' 161.
עמינח, נ. תנועת עבודה דתית, ע' 162.
עתידנו, חד פעמי, ע' 150.
פורימאדה, ע' 150.
סלר, ז. מצב הרופאים העברים בא"י, ע' 162.
פנקס הסתדרות הסקידים העברים בא"י, ע' 147.
פרידלנדר, צ. מפרץ חיפה, ע' 162.
קליין, ה. צ. מגדיר למוזיק הצמחים... ע' 163.
קפת חולים של הסתדרות העובדים...
תקנות קופת-חולים, ע' 163.
רדלר-פלדמן, י. מנחם אוסישקין, ע' 164.
רוסי, ש. קול קורא אל הנוער, ע' 164.
שמשרלינג, ח. מה פעל ועד הקהלה בירושלים? ע' 165.
תליאביב, המכון היהודי לידיעת א"י, דו"ח תרצ"ה, ע' 165.
תל אביב, עיריה, חוברת דיונון, ע' 151.
התקופה, ספר כ"ח, כ"ט, ע' 151.
בעיות מסחר וכלכלה, ע' 148.
ברית קבוצ גליות, לעולה הציוני, ע' 155.
ג'בסקי, ס. בקורי נסיכי אנגליה בירושלם, חזון יהודה וירושלם, חזון נחום, ע' 156.
דבר, לזכר יוסף חיים ברנר, ע' 148.
דבר הלוחם, חד פעמי, ע' 148.
הד הזמן, גליון חד פעמי, ע' 148.
הדסה, בית הספר לאחיות הדסה, ע' 156.
הסתדרות המורים בא"י, לשאלת בעלות החנוך, ע' 156.
הסתדרות העובדים, דבר הדפוס, חר'פעמי, ע' 149.
— — — משה רוזנפלד, ע' 148.
הסתדרות הציונים הכלליים בא"י, למה שואפת ההתאחדות? ע' 156.
העברה, מה זה טרנספר? ע' 156.
הרמן, ה. ארץ ישראל כיום, ע' 157.
ז'בוטינסקי, ז. ה. צ. ה. ע' 157.
החברה העברית לחקירת א"י ועתיקותיה, דו"ח סניף ת"א, ע' 158.
חברת איילספנות, ספנות עבריות, ע' 158.
יהודה, חברה לאחריות, יהודה, ע' 159.
ירושלם, רחביה, פנקס כחבות, ע' 159.
כנסת ישראל, הועד הלאומי ידיעות על העבודה הסוציאלית בא"י, ע' 147.
לוח קואופרטיבי שמושי לשנת תרצ"ה, ע' 160.
לזרסון, מ. המנדט, הקונסטיטוציה והמועצה המחוקקת, ע' 160.
ליבמן, ע. הים, ע' 160.

849. בנארי, נ. לתולדות הקבוצה והקבוצ בארץ ישראל, וורשה, הסרכו הקולמי של החלוק, (1934), 132 ע. 11: 19.

850. בן-הרוון, יעקב, פסידונים? כשהשטן משתולל... פריש, רביר, (תרצ"ד?), 64 ע. 14: 19. בעניני הציונות בא"י, מנקודת השקפה רביונוניסמית.

851. לנדוי, שמואל חיים, כתבי ש. ה. לנדוי, א. ורשה, ההנהגה הראשית לכנסת, השומר הדתי, בפולין, תרצ"ה, [11] דף, 85, [11] ע. 15: 23.

הלכן: אלה תולדות לנדוי (מאת שרגאי).—אורייתא וישראל.—התחיה והפרות.—על תפקידו, צעירי מזרחיים.—לברור שיפתנו.—ישראל וארץ ישראל.—הציונות הרחבת-לאומיות.—תולדות הציונות והמזרחי.

852. פינסקער [הודח] [יב]. אויטואמנסיופציה; תרגום אחד העם (מסור ע"י מ. קנטורוביץ). קובנה, הספר, תרצ"ד. 32 ע. 12 : 17.

==ספריה ציונית, בדרך, א.

תרגום זה נדפס ראשונה ב.ספר פינסקער ירושלים, תר"פ. — על שאר החוצאות ראה רשימת ב. שוחטמן (ק. ס. שנה י"א ע' 117-130).

853. השומר הצעיר. פולין, ספר השומרים; אנתולוגיה ליוכל ח"צ של השומר הצעיר 1913-1933. ורשה, ההנהגה העליונה להסת' השומר הצעיר, תרצ"ד. 31 דף, 538-3, 12 ע. 17 : 24.

ערך ומעבד על ידי יהודה גוטפילד ואברהם כהן. — הסדרות: בראשית של התנועה. — הועידה הראשונה. — מהסדרות צופית לתנועת-נוער. — ביחוד עילית. — בימי שפל. — התפכחות. — הועידה העולמית הראשונה. — הנחות-אב לדרכו של הקיבוץ הארצי. — הועידה העולמית השנייה... השלישית. — חוץ. — ימים ומועדים. — לקראת המושבה. — בהכשרה. — הירוש העלית. — בארץ. — מספורי הגן. — יסודות (עיוניים).

אונזער ווארט. ע' 172.	פאלק און לאנד. ע' 172.
אונזער וועג; קובץ. ע' 152.	קאפלאן. א. די ווירטשאפטס-פאליטיק
אונזער נייעזעלס; חד יומון. ע' 152.	פון דער ציוניסטישער עקזקוטיווע. ע' 166.
בראדעצקי. ז. א"י אין דער ענגל.	הקרן הקימת לישראל. ארץ ישראל
עפענטל. מיינונג. ע' 166 מספר 638.	אין צאלען. ע' 166.
טאן. ה. ח. דאס אידישע לאנד און די	שערטאק. מ. די אויפגאבן פון אונזער
אידישע מרוי. ע' 166.	פאליטישער טעטיקייט. ע' 166.

854. אידישער קעמפער; וואכנבלאט פון פאראייניגטער אידישער

סאציאליסטישער ארבעטער-פארטיי פועל-ציון—צעירי-ציון. XV Vol. נומער 146: דרייסיק יאר פועל-ציון אין אמעריקע 1905-1935. ניו יארק, 20 דעצעמ-בער 1935. 192 ע. 23 : 30. (הערך: חיים גרינבערג). ע' 146-192 מודעות וברכות.

הספר כולל מאמרים אלה: ב. צוקערמאן: 30 יאר פועל ציון אמעריקע. ג. סירקין: צו דער געשיכטע פון סאציאליסטישן ציוניזם. — כתריאל: וועלט-ווירטשאפטלעכע גרונדזאצן פון ציוניזם. — ד. בן-גוריון: די שליחות פונם אידישן ארבעטער. — י. ש. יפה: א אנרגאם וועט א"י. — ש. ווייסמאן: פון קולטור צו לעבן. — ש. ניגער: מענדעלע אין א סגולה צו די יידישע צרות. — ו. נאטאנזאן: דאס בלוט אין די פלאשן (על לייבוויק). — י. ספיוואק: ברענקערס מרידה געגן נביאים און זיין חרטה. — ח. זשיטלאווסקי: וועגן א פאראייניקטן אידישן פראנט אין מוניציפאל סאציאליזם. — י. ברויגשאל: אראבער און אידען אין א"י. — ע. גליק: דער אידישער ארבעטער און די טרייד-יוניאנס. — א. ליטוין: פון יענע טעג. — ב. לאקער: פון ב. באראבאו'ס געדאנקען-וועלט. — ל. גלאנץ: די ראל פון צעירי-ציון איי

ציוניזם. — י. ענסיין: די פירערלאזע אמעריקע און די פופ'צ. — ח. גרינבערג: שפראך. — שירים מאת ווינאגראד, נעוואדאווסקי, י. י. שווארץ, אויערבאך, י. בראדסקי, ליעסין. — תרגום של "במצולות ים" של יל'ג ע"י י. י. שווארץ. — תמונה דרמטית מאת ד. פינסקי. — רשימות מאת מוקדוני, לעהרער, ראזענפעלד, זאב, ב. כצלסון ואחרים.

855. בן-גוריון, ד[וד]. אונזער שלוחות (פארווירקלעכונג פונם ציוניזם און אויפנאבן פון דער ארבעטערשאפט). ווארשע, ליגע פארן ארבעטערן ארץ-ישראל, 1934. 351 ע. 15 : 23. תרגום הספר ממעמד לעם, ראה ק. ס. שנה י' ע' 270. אחרי כל מאמר ומאמר טומנו מקום הדפסתו הראשונה וזמנה. — כל המאמרים (חוק משלה) תורגמו ע"י ד. ב. מאלקין.

856. ייבין, [הושע] ד[של]. די גלגולים פון "השומר הצעיר". א בא-וועגונג בארג-אראפ. פון העברעיש: י. כרוסט. ווארשע, נציבות בית"ר, 1933. 31, 11 ע. 13 : 18.

857. מאן, ר. ציאניסטישע געשיכטע פעלשונג. לעמבערג, אונזער וועג, 1934. 70, 11 ע. 11 : 16. נגד הציונות, פועל-ציון שמאל-זה-בונד. מתוך השקפה קומוניסטית.

858. קאצענעלסאן, בערל. נאציאנאלער קאפיטאל און אידישע ארבעט. (רעפעראט געהאלטן אויף דער קק"ל-קאנפערענץ אין לוצערן). בעקנאם איירעם, ליגעס פארן ארבעטערן ארץ ישראל אין ארגענטינע, 1935. 16 ע. 13 : 17. מהמעספת. — בראש המעספת: ב. קאצנעלסאן.

Ben Gurion, D. Der Zionismus... in unseren Tagen. 166 ע' ראה

Ben Jischai, A. Z. Tel-Aviv. 166 ע' ראה

Gurevich, D. Einwanderungsstruktur und Kapitalimport Palästinas in den Jahren 1926/1932... 167 ע' ראה

Herrmann, H. Palästina heute. 167 ע' ראה

Hitachduth olej Germania. Schriftenreihe... 167 ע' ראה

Jewish colonization association. Rapport... 1934. 208 ע' ראה

Keneset Israel. Waad leumi. The Jewish public school system of Palestine. 167 ע' ראה

Keren Kayemeth Leisrael. France. L'Université hébraïque de Jérusalem à dix ans. 235 ע' ראה

Klötzel, Ch. Z. Kfar Hamakkabi. 168 ע' ראה

Palestine. Gov. Civil service list 1935. 168 ע' ראה

Palestine. Gov. Dep. of health. Annual report... 1934. 168 ע' ראה

Palestine. Gov. Dep. of police and prisons. Calendar of events 1936.

ראה ע' 168.

Palestine. Gov. Palestine railways. Report... 31st March, 1935. 168 ע' ראה

Palestine. Gov. Supreme court. The law reports... 168 ע' ראה

Palestine Arab party. Report on illiteracy in Palestine. ראה ע' 169.

Ruppin, A. Die ersten Leistungen. ראה ע' 169.

Sarrout, Th. مجموعة صور ... Album. ראה ע' 169.

Sorensen, C. W. The regeneration of Palestine. ראה ע' 169.

Tarbut in der C. S. R. Unsere Sprache ruft. ראה ע' 236.

Wa'adat ha-pe'ullah le-yissud ha-opoziziah ha-ma'amadit ba-Histadrut
ha-klalit. Zur Gründung der Klassenopposition in der Histadruth haklalith.
ראה ע' 170.

Weinshal, A. Petition submitted to the Permanent mandates commission.
ראה ע' 170.

859. Aescoly, A[aron] Z[eaev]. La colonie éthiopienne à Jérusalem. New York, Alma Egan Hyatt foundation, (Mâcon, typ. Protat), 1935. var. pag. [21p.] 22 : 27. מהמעטפת.
"Tirage à part": Aethiopica, 1934-35.

860. American schools of oriental research. The annual...
Vol. xv for 1934-1935, ed. for the trustees by Millar Burrows
and E. A. Speiser... Philadelphia, University of Pennsylvania press,
1935. VIII, [2], 202 p. incl. plates, ill., map in pocket. 19 : 26.
החלק: N. Glueck: Explorations in Eastern Palestine. II.

את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 86.

861. Ben-Gurion, David. Jewish labour; tr. by E. Werbner
and G. Cashman. (2nd English ed.) London, Hechalutz organi-
sation of England, (1935). 56 p. 14 : 21.
= Hechalutz publication no. 1.

מהמעטפת.

מהדורה א' יצאה באותה שנה. — המקור העברי, שנתפרסם ראשונה ב"דבר", נדפס
בספרו "משמרות" (ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 414). את התרגום הגרמני ראה ק. ס. שנה י"א ע' 174.

862. Bentwich, Norman. Palestine's progress. [London], The
Royal Central Asian society, [1935]. p. 77-92. 16 : 25. מהמעטפת.
"Reprinted from the 'Journal of the Royal Central Asian society,' Vol.
XXII, January, 1935."

הרצאה וכוזחים עליה.

863. Brodie, Israel B. A retrospect and a program; the
acceleration of the absorptive capacity of Palestine; (report of the
American economic committee for Palestine submitted to the
xix Zionist congress at Lucerne, August, 1935). New York,
American economic committee for Palestine, (1935). 32 p. 18 : 25.

864. Goetz, Karl. Das Deutschtum in Palästina. [München, 1931]. pp. 291-337. 14 : 23.

מחקר: Mitteilungen d. Akademie zur wissenschaftlichen Erforschung und zur Pflege des Deutschtums, Jg. 1931, H. 4.

החקר: Die Templer. — Die Protestanten. — Die Katholiken. — Reichs-deutsche Juden.

865. Hanauer, J[ames] E[dward]. Folk-lore of the Holy Land; Moslem, Christian and Jewish. (New and enl. ed.) London, Sheldon press, (1935). xxiii, 280p. 14 : 22.

המהדורה הראשונה של הספר הזה יצאה לאור בשנת 1907. מהדורה שניה זו הורחבה בהרבה. המחבר אסף את החומר ממי העם בא"י. הספר מחולק לשלושה חלקים אלה: I. Concerning the creation and divers saints, sinners and miracles. II. Containing legends and anecdotes possibly founded on fact. III. Containing stories and anecdotes illustrating social ideas, superstitions, animal and plant lore etc.

866. Harvey, William. Church of the Holy sepulchre, Jerusalem; structural survey. Final report by William Harvey, with an introd. by Ernest Tatham Richmond. London, Oxford university press, 1935. xxvi, 27 p., 1 l., [5], 119 pl., v, v plans (part. fold.) 17 : 25.

אחרי רעש-האדמה שהתחולל בא"י בשנת 1927 היה מן-הצורך להרוס כפת-אבן מהמאה ה'ב בכנסיית-הקבר. בשעת עבודת הבנין התברר שמבנה הכנסייה כולה רופף מאד, והממשלה הבריטית הזמינה את המחבר, שהוא מומחה לדבר, לבדוק את הבנין כולו ולהציע הצעות לתיקונים. ספר זה הוא הדין-וחשבון של המומחה. בראש הספר בא מכוא ארוך מאת מר ריצ'מונד, מנהל מחלקת העתיקות של ממשלת א"י, ובו הוא סוקר את תולדות הכנסייה מראשיתה ועד היום. הדור"ח עצמו כולל פרקים אלה:

I. The present state of the fabric and the causes of decay. II. Measures of permanent repair necessary for conservation. III. Recommended alterations, desirable on archaeological or utilitarian grounds.

לספר נספחו צלומים ותכניות הרבה.

867. Harvey, William. Structural survey of the Church of the nativity, Bethlehem, by William Harvey; with an introd. by Ernest Tatham Richmond. London, Oxford university press, 1935. xxviii, 30 p., [2], 116 pl., xxiii, [6] plans (part fold.) 17 : 25.

המחבר נתמנה לבדוק את -כנסיית הלידה- ולהציע הצעות כיצד לשמור עליה מסכנת מפולת. ספר זה הוא הדין-וחשבון שלו, הכולל פרקים אלה:

I. The present structural state of the church. II. Measures of repair. III. Suggested alterations, and archaeological discoveries.

בראש הספר באה סקירה על תולדות הכנסייה מאת מר ריצ'מונד, מנהל מחלקת העתיקות של ממשלת א"י. לספר נספחו צלומים ותכניות הרבה.

868. Herzl, Theodor. U wrót nowego życia---〈Altneuland〉; powieść-utopja; przekład z 9-go wyd. niemieckiego Henryka Adlera, z przedmową tłumacza. Warszawa, Skład główny E. Gitlin, 1934. 380, [2] p. 15 : 20.

הוצאה קודמת ראה ק. ס. שנה ו' ע' 494. — את הספר המקורי ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 160-161. שם גם רשימת התרגומים ל 7 שפות.

869. Hollis, F[rederick] J[ames]. The archaeology of Herod's temple with a commentary on the tractate 'Middôth'... London, Dent, (1934). XIV, 366 p., front., illus. (plans). 16 : 24.

Diss. London.

ביבליוגרפיה: ע' 359-360.

התקן: Introductory. — Part I: A survey of the site. — Part II: Reconstruction of the buildings and courts on the temple hill. — Some points in the structure of the temple. — The tractate 'Middôth'. — Appendices.

870. Jewish agency for Palestine. Central bureau for the settlement of German Jews in Palestine. Report to the xixth Zionist congress and to the xvth Council of the Jewish agency in Lucerne. London, 1935. 90 p., 1 l., 7, [1] p., incl. pl., tab. 15 : 23.

7 העמודים האחרונים הם טבלאות עם שער חלקי מיוחד:

Illustrated supplement to the Report... photos by Lou Landauer.

871. Kaznelson, Reuben. L'immigrazione degli Ebrei in Palestina nei tempi moderni. Roma, typ. Failli, 1931-anno x. 92 p., tab. 18 : 25.

Comitato italiano per lo studio dei problemi della popolazione: [Publications]. Ser. I, vol. 2.

ביבליוגרפיה: ע' 89-92.

872. Keller, Henry. Spina bifida occulta among Jewish and Arabian children in the Near East; by Henry L. Keller. [New York], Medical journal and record pub. co., 1934. 30 p. 13 : 20.

ביבליוגרפיה: ע' 29-30. Medical record for May 2 and 16, 1934. הרפסה סן

873. Keren Kayemeth Leisrael. France. Un rêve devient réalité; l'histoire de l'Emek Zeboulon. Paris, Kéren Kayémeth Leisraël de France, (pref. 1934). 47 p., illus., maps. 14 : 26.

התקדמה החומש ע"י: Patrick Abercrombie

874. Labunsky, N. Le scuole ebraiche in Palestina. Milano, Società editrice Dante Alighieri di "Albrighi, Segati & c.", 1928. 23 p. incl. tab. 15 : 23.

"Estratto dalla Rivista pedagogica, diretta da Luigi Credaro, anno XXI — fasc. VI-VII."

875. **Lusternik, M.** Gordon człowiek i myśliciel.-Wybór artykułów i listów A. D. Gordona. Warszawa, Światowa komenda org. "Gordonja", 1935. 71, [1]p. 13:19.

"Artykuły Gordona tłumaczyli... J. Frenkel, N. Rabinowicz i M. Lusternik".

בקבץ תורגמו מאמריו אלה: נאום הפתיחה בועידת הפה"צ וצ"צ בפרג.—העבודה.— פתרון רציונלי לחלום שאין לו פתרון. — האדם והסבך (קטע). — קטעים מיומן.

876. **Mencken, H[enry] L[ouis]**. Erez Israel. New York, (typ. B. P. Safran), 1935. 15, [1]p. 14:22. "Privately printed".

877. **Orenstein, M.** Zum Friedensabkommen mit den Revisionisten. (Berlin), Haschomer hazair, 1935. 32 p. 12:17.

878. **Palästina-Amt. Berlin.** Alijah; Informationen für Palästina-Auswanderer. Februar 1936. Hrsg. vom Palästina-Amt der Jewish agency for Palestine. 8. Aufl. Berlin, (typ. S. Scholem), 1936. 180 p., fold. map. 23:31.

ביבליוגרפיה: ע' 174-171. ראה גם ק.ס. שנה י"ב ע' 90.

879. **Reimann, Hans.** Motorbummel durch den Orient. Berlin-Charlottenburg, Müller & I. Kiepenheuer, (c1935). 266p., illus., maps. 15:23.

על א"י: ע' 155-185.

880. **Sanders, E[llen] M[ary]**. The Holy Land. Pt. 1-2. London, G. Philip, 1935. III, 32, III, 36 p., illus., maps. 19:25.

רק על הערבים. 1: The land. 2: The people and their work. החתן

881. **Schwarz, Julius.** Glimpses of Palestine. New York, (Ashland Press), 1927. 71, [1]p., illus. (ports.), map, pl. 13:18.

882. **Sidebotham, Herbert.** A short dialogue on Palestine. (London, typ. Press printers), [ca. 1932]. 20p., illus. (incl. diagrs., maps). 16:25.

883. **Sigler, P[earl] N[ixon]**. God speaks again in Palestine... pub. under the auspices of the City rescue mission, Dayton, Ohio. (Dayton, Ohio, Modmir pub. co., 1935.) 236p., map, pl., port. 14:21.

ביבליוגרפיה: ע' 183.— הספר כתוב ע"י נוצרי מתוך התלהבות דתית גדולה על א"י ועל תחייתה בידי היהודים. בתנועה הציונית ובהתישבות א"י ע"י היהודים רואה המחבר את הגשמת חזון הנביאים. הספר כתוב מתוך אהבה רבה לעם ישראל.

*884. **Stinson, Ernest Claire.** The temple of King Solomon... illustrated with drawings by the author. Los Angeles, c1935. 3 p. l., 9-174 p., plates, plans. 8°.

885. **Stoloff, Rose N.** Cooperatives and collectives in Palestine. (New York, League for labor Palestine, 1935). 62 p., illus. 15:22.

886. **Wilhelm, Kurt.** Wege nach Zion; Reiseberichte und Briefe aus Erez Jissrael in drei Jahrhunderten, übers. und hrsg. von Kurt Wilhelm. Berlin, Schocken, 1935. 89 p. 12:19.
= Bücherei des Schocken Verlags. 45.

الحسيني، م. ا. خطبتان ... رאה ע' 170.

السيد، س. المرشد العربي. رאה ע' 170.

فلسطين. دائرة المساحة. خريطة فلسطين للسيارات. رאה ע' 171.

اللجنة المركزية لاعادة مكتوب العرب. يان ... رאה ע' 171.

יב. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות.

887. **אלמן, שמואל.** „שם שועלים יש“ (שיר עממי). מסודר בשביל מחלקה על ידי שמואל אלמן. London, Halevi choral society, 1934. 4 ע. 26:18.
המלים בעברית באותיות לטיניות. כראש השער: S. Alman. השער גם באנגלית: „Sham shualim yeish“; Palestinian Hebrew folk song.

הבימה. הכימה. ראה ע' 153.

888. סמט, חיים שלמה. השפעת ספרותנו העתיקה על פתגמי העם, מאת חיים שלמה סאמט. חלק א. (Warszawa, דפוס Poświęch, 1935). 11 דף, VI, 147, 15 ע. 25:17.

נאראדאן, פ. דער משיקאווער שארפויניגער הומאריסט. ראה ע' 165.

889. **Alman, Samuel.** Lullaby, by Shaul Tchernichovsky... London, M. L. Cailinggold, c1931. 5 p. 25:32.
שיר ערש לקול ולפסנתר. — המלים בעברית באותיות לטיניות.

Aronin, B. The lost tribe. 231 ראה ע'

890. **Bellison, Simeon.** Bearbeitungen für Klarinette und Klavier: vier hebräische Melodien in Form einer Suite. 4 v. Wien, Jibneh-Verlag, (c1933). 23:31. =Jibneh-Verlag, 346-349.

החלק 1: Zur Trauung, G. Fitelberg. 7, [2]p. — 2: Canzonetta, J. Weinberg. 4, [1]p. — 3: Hebräischer Tanz, B. Levenson. 4, [1]p. — 4: Kinderreigen, J. Weinberg. 4, [1]p.

891. **Binder, Abraham Wolf.** חבצלת השרון Chavatzeles Hashoron. The rose of Sharon (Song of songs, chapter II, 1-6) for voice and piano by A. W. Binder. New York, Metro music co., (c1929). 7 p. 23:31. =J 146. המלים בעברית באותיות לטיניות.

892. **Comins, Harry L[eon]** Arts-crafts for the Jewish club, by Harry L. Comins and Reuben Leaf. Cincinnati, Department of synagogue and school extension of the Union of American Hebrew congregations, 1934. VIII p., 1 l., 362 p., illus., pl. 14:21. ספר המכוון ללמד לחברי קלובי-נוער יהודיים ולחלמידי בתי-ספר את השכניקה של מלאכות-יד אמנותיות שונות ואח השימוש במספרים יהודיים במלאכות אלה; החסונות והנוסח מתארים בפרוטרוט את דרך-העבודה ואח כל-העבודה וטראים כיצד אפשר לנצל נושאים יהודיים בכל ענפי מלאכת-האמנות.

893. **Dawidowicz, A.** Bar Jochai; mała [!] kantata orjent. dla chóru mieszanego i fortepiano (für gemischten Chor u. Piano). Muzyka A. Dawidowicz. Warszawa, the composer, n.d. 4 p. 25:32. בר יוחאי (קנטטה קטנה אוריינטלית בשביל מקהלה מעורבת וגם לפסנתר. מוסיקה א. דוידוביץש).

המלים בעברית באותיות לטיניות ועל השער גם בעברית.

894. **Engel, Joel.** Sechs leichte Chöre... für gemischte Chöre... Partitur. Moskau, Musiksektion des Staatsverlages, 1929. 15 p. 26:35. Universal-Edition, No. 9209. "Aus dem Nachlass".

בראש השער: Ю. Энгель (посмертное издание)... Шесть легких хоров. החלק: Wig-lid.—Turistenlid.—Freid fun erd. Text fun I. Dobruschin.—Du boi das land. — Chassidim melodie. — Tanz-melodie.

שני האחרונים מ-הדבוקי. — השיר הרביעי הוא תרגום של השיר העממי: הוי הוי נעלים. בלי סוליות נעלים. המקור לא צוין. ארבעת השירים הראשונים תורגמו רוסיט ע"י המלים ביודית באותיות לטיניות וברוסית. P. Bamm.

Gruenberg, B. Service for the Sabbath evening. 195 ע' ראה

Hanauer, J. E. Folk-lore of the Holy Land. 215 ע' ראה

895. Schall, Jakob. Przewodnik po zabytkach żydowskich m. Lwowa i historia Żydów lwowskich w zarysie. Lwów, Nakładem księgarni "Ewer", 1935. 74 p., 1 l., illus., plans. 12 : 17.

ביבליוגרפיה: ע' 71-72.

896. Wischnitzer, Frau Rahel (Bernstein). Symbole und Gestalten der jüdischen Kunst... Berlin, S. Scholem, (c1935). VIII, 160 p., illus., facsim., pl. 20 : 24.

בספר זה, הראשון לאחר שורה ארוכה של מחקרים נאים במקורות האמנות אצל היהודים, מנסה המחברת להקים לנו בפעם הראשונה תורת-סמלים יהודית, דוגמת תורת הסמלים הנוצרית. דבר קשה ביותר. במחקר האמנות הנוצרית הקדומה עסקו כבר מאות חוקרים וחפירות שונות הביאו כבר לאור שורות שלמות של ספוסים ודפוסים אמנותיים-צורתיים—ואף על פי כן נותרים עוד חוקרים רבים מקבוצת את התורה שיש בממלים אלה ללמדנו, משום שאין החומר מצוי לרעתם במדה מספקת. ואילו לנו, שאין לנו עדיין כל החומר הריאלי הזה, רוצים לקבוע כבר, על סמך מקרים אחדים באמנות שנעשתה בידי יהודים, את כל תורת הסמלים.

כדי להסביר את דברי, אביא רק דוגמאות אחדות מתוך דוגמאות מרובות שבספר זה: המחברת קובעת, למשל (ע' 20), שמוחזת העקידה המוצג בפסוס בית-אלפא מול ארון הקודש הוא השייכות הסמלית שבין שני הנושאים הר-המוריה שבו נעקר יצחק = הר המוריה = מקום המקדש. אפשר לקבל זאת בוחרות, אבל לא ככֵּל; לקבוע כלל היה אפשר רק אילו וכלה המחברת להראות לנו עוד כמה בתי כנסת שבהם מצוי אותו סדר, ואת המשכו ע"י מציאותו בדורות מאוחרים ובדוגמאות בלתי מקריות. אם גם בדורה אירופוס מצוי דבר זה, הרי אין לקבוע זאת כעובדא, שהרי בנערן מצינו שוב תיאור אחר לעומת ארון הקודש והסמליות — את התיאור של דניאל בגוב האריות. ובגרש מצאנו את תיאור הסבול ובעספיה הקרובה קרבת רוח וזמן לבית אלפא, לא מצאנו כל נושא כזה. כדי לשכנע אותנו, צריכה המחברת למצא קבוצה שיפולוגית של תיאורים כאלה, כפי שאנו רואים בחוג הנוצרי שבו יכולות התקרות המצטרות בקטקומבה להראות על סדר קבוע של נושאים. דוקא עולם העיטור היהודי וגם עולם הסמלים הזה מצטיינים לעומת הדוגמאות של הכנסיה הנוצרית בגמישות מרובה. הטם והקמיע (ע' 22) שגם בהם נמצא תיאור עקידת יצחק, וששניהם הם כלל המוקדם בני המאה הריח, אינם יכולים לשמש ראיה לכאן; ובמשך אלף שנה לפחות צריך היה למצוא עוד דוגמאות, שאם לא כן, נחשוב את הופעת הסמלים כאן למקרה בלבד.

כמו כן אין אפשרות להסכים לבנינים שבונה המחברת על ענין תיאור מעשה המרכבה (ע' 20...) בכמה כתב-יד מימי הביניים. מי שאינו נוטה להסביר הכל בדרך המיסתית והמספרים הקדושים, לא יסכים לראות בצויר 20 ענין מעשה המרכבה כלל וכלל. אם שני האריות ושני השורים נושאי השער (שבמעט חושבת אותו המחברת לקמרון ארון הקודש) הם הגורם להסברה זו, עלינו להעיר, כי אנו עומדים בתקופה הרומנטית שכל שער וכל ארון וכל גלסקמא וכל בימה נשאת על בעלי חי — בעיקר אריות, אך גם חיות אחרות. איני צריך להביא דוגמאות, כי כל כתב-יד הרומנטי והגוטיים מלאים תאורים אלה, ובספר זה נעתקו כמה תיאורים מתוך הגדת נירגרג המראים אותן חיות נושאות איוקולים. ומי שמכיר מקרוב כמה כנסיות נוצריות בנות התקופה ההיא ימצא בהן סמלים, ארונות, אלפרים, בימות, גלסקמאות וכיוצא בהן הנשאות על גבי אריות, פילים וכדומהם —

אף ארון הקודש בפיסרו שחזיר קופמן (Zur Geschichte d. Kunst i. d. Synagogen) וכן (JQR. 1897 p. 259) היה נשא על גבי אריות והיה בן החקופה הרומנית ועליו חלה השו"ת של ר' אברהם יוסף שלמה גראציאנו. אני רואה כאן ברוח הפוסמן "ארון אמנני" את מתן התורה. שלשת האנשים בעלי ראשי העופות הם באי כח העם: אהרן נדב ואביהו — המלאך הוא משה, שהרי הוא נמצא כבר בשטח שמתחת להר.

הגסיון להסביר את הציור במחזור אוכספורד כמשולש — היונו שהמספר שלש ממלא בו תפקיד מיוחד, אינו מתקבל ביותר על הדעת. ענין שבאמונה היא גם החמבה לציורים 76, 75. לפנינו היונו רואים בציורים אלה, שרק ענין הקוסמופוזיציה הציורית, דחיפת המשחק מציינים אותם, את הקנון של נושאים ציוריים שהיו לו לאמן בודאי בספר-דוגמאות מצוירים ושעל פיהם תאר וצייר את נושאי או הם מעניגים ואם הם חפשיים רק לשם קשט בלבד. מרת ו. ב. מסבירה את הקשרים שוב במספרים: ציור 76 מכיל שמונה מעגלים המקיפים למעגל בעל הכתובת "אוסף (גבורות) הפלאת בלילה" ומכיון שהיא רואה בשני זוגות המתוארים בשנים מן המעגלים באלכסון את יעקב ורחל ולאח — הרי כאן סמל לשמונה שבטים. המסלום הם אדם וחיה, משפט שלמה, בלעם וחמור, ברכת-יעקב, יונה מוצא ממעי חגה, יוסף בבית האסורים — ובכן: יוסף עומד באלכסון כנגד בלעם — הקשר הוא ברכת בלעם — "דרך כוכב מיעקב" חננואה היא למשיח; ומי הוא יוסף — הלא זה משיח בן יוסף!

לעומת כך אין המחברת מוצאת לנחוץ לברר, למשל, בענין יונה על המפוסים שבעמודות, על כך שיונה ערום גם בצאתו ממעי חגה וגם כשהוא יושב תחת הקיקיון כמו בפריסקאות הנוצריות שעברו באמצעות קנון הדוגמאות העתיק מפי החוג היהודי-הלני לחוג המיניאטורות של ימי הביניים. מענין, שהחוקרים באמנות הנוצרית לא ניסו לגמרי להסביר לעצמם את התוארים לפי מספרם, אלא בעיקר את שכנותם ואח הכיפות הופעתם בשכנות.

דף של הגדת פסח מאיטליה (פרנקפורט דמאין 725/17) (Stadtibibl.) הסתאר, בתוך תשליבי ערבסקאות ברוח ליאונרדו, גם 12 קריקטורות ברוח ומעתקות כנראה על פיו בחוסר יכולת ובכונת-קשט ברוח, מוסבר (ע' 136) כשבטי-ישראל הסתוארים, לפי אפיוס ברוח בוקפריסטית. העובדא שתיאור זה נמצא בתוך לוח המחולק ל 5, 5 חיבות, שאחת ממולאה תשליבים והשניה מכילה ראש קריקטורלי מוסברת על ידי המחברת כחושן.

כדי להוכיח לנו שהתורה זוכה לפרסוניפיקציה של כללה, מסבירה המחברת (ע' 50) כי הכלה במחזור וורמיוז היא ספר תורה העטוי בגדי אשה. אבל לא יסכים לכך כל מי שראה את הציור הנ"ל. זוהי אשה המכסה פניה ככללה, והציור תאר את כל המחזה בריאליות גמורה. הכתר שבראש הכלה הוא העטרה שבראש כלות (ציורים 31, 30) ולמה לבקש כוונות במקום שאינן? סדרך הסברה זו של המחברת נובעת גם הקביעה של המעיל לתורה כמעיל המלכה, שהרי לתורה היא יד המלך. שלמה, כפי שהיא מראה בציור של שלמה המורה באצבעו (ציור 24) והשווה המצוי בכמה ידות הוא שרול המלך. — השווה המתרחב והולך אינו אלא שרול התחרים הרגיל אצל כל אורח בימי הברוק, ולשם כך מספיק רק לזכור כמה תסנוות, ביחוד הולנדיות, שבימים ההם. ומה תעשה המחברת בידים. של יהודי המורה העשויים בצורה פשוטה שלא כיר שלמה המלך? ומה בידות העץ שגם בהן אין שרול? כהמשך לצורה עקבית מוכרחה המחברת לראות את הכתר-הסיארה המלכותית בראש התורה. ומובן, שתיק לסי' — ברוח התיקים הספרדיים עד היום — בהגדה אחת של ברישט טוויאום שבראשו קונס מושפע ממקור לא פחות מאשר הסיארה האפיפיורית.

בציור 35 בין חיות ועופות אחרות נמצא גם החדקן והמחברת מסבירה אותו לברו כראם וכסמל לתורה, מבלי לשים לב שהראם אין לו בעופות זה תפקיד ראשוני כלל ועל כן 59 רואה המחברת את הקשר שבין מלחמת התרנגולים ובין הכפרות (1) ברצפת הפסיפס של בית הכנסת בחמס ליה, אלא שהברווים שבאותה רצפה אינם נזכרים כלל, לפני חמשים שנה ראה דוד קופמן לנכון להעיר שהמסוס הללו ליד מזרק המים, שמקורם בחוג הכללי, אין להם אלא תפקיד עיטורי, ועתה רואה בהם המחברת סמלים לגן העדן, ואין היא שמה לב לכך שנושא זה נמצא גם קודם לכן במקומות שונים ועמד על כך שפרויגובסקי בכמה מחבוריו וביחוד בספרו על משאתה. — הכהמות (122) אינו שור-הבר ואינו נמצא ביבשה אלא בים, בעוד ששור הבר מקומו ביבשה. — בהגדת דרמשפדס מצויים שני תיאורים שמקורם בסביבה הבלתי יהודית, אחד מהם ציד צבאים והשני תאור באר העלומים (Jugbrumen). ורוב החוקרים לא ידעו להסביר לעצמם את סיבת מציאותם של אלו בהגדה, אלא בחקוי מתוך הסביבה. על הראשון נאמר שהוא מסמל את יקנהיו (ראגן האו). המחברת רואה בציורים האלה סמל: באר העלומים אינו אלא מקור החיים, שבו מתרחצים החסידים (61), וציד הצבאים הוא תיאור הרדיפות על עם ישראל. הציורים העמדו דף מול דף, לאמור כך: אם אמנם נדרף הצבי ישראל, הרי תקוה אחת לו: באר החיים — מקור התורה (ע' 79). ואם יש קשר בין הצבי ובין באר העלומים, הרי מוצאת המחברת קשר כזה גם בין אשת חיל והצבי. בציור אחד של תניך לבוב, אשת החיל היא התורה, והצבי — ישראל. כך מסבירה המחברת ציור זה מבלי להסביר לנו את כל העופות שהוא (79). הארי המקרי בראש הרס לבשמים הופך למעשה רב — הוא „ארי-הבשמים“ (ע' 109) שדוגמתו מצויה באריות של כסא שלמה לפי תרגום שני. אילו היה הארי קבוע בראש כלו אחר היה אפשר למצוא לו סמל אחר, שהרי ציור 37 הדומה לציור 50 הוא פעם אחת עוף החול ופעם אחרת פליקן. כשדגים נמצאים בקרבת מנן דוד יש להם הסבר (123) ברור מאד: הדג הוא משיח, שלשה דגים במזל אדר המועתקים על פי דוגמא קדומה יותר, ואולי בלתי-יהודית, בהגדת נירנברג, הם שלשה משיחים: אליהו הנביא, משיח בן יוסף, ומשיח בן דוד (ע' 134) וארבעה דגים הם סמל לארבעה משיחים, שהרביעי שבהם הוא אחד ממשיחי השקר שקמו במאות היז' והיח' (ע' 135), לפי שהתיאורים מצויים בקערה „במזרח“ מאוחרים!

זהו רק קמץ קטן של דוגמאות, ואפשר להוסיף עליהן כהנה וכהנה. אף דברי הפעם שבספר ראוי להעיר כמה דברים: מעות היא לחשוב שערכם של הסמלים היהודיים הוא ספולכרלי (ע' 49) לא בלבד בקסומבות אלא גם בבית הכנסת (ע' 122). אני חושב שדוקא מציאותם של סמלים אלה במקומות השונים ביותר בין בביהכ"ג ובין בקסומבות, בין בכלי-השמוש ובין בכלי-הקודש מוכיחה שסמל זה הוא כללי, מבלי שיחא צורך בהסברה אסכטולוגית לערכו של הסמל הנדון. ההבדל שבין הסמלים האלה ובין הסמלים הנוצריים הוא שהנוצרים השתמשו בסמלים תיאוריים המזכירים את ישו ואת פעלו לאחר שבראשיתו היה הציור הזה לקוח בלי בקורת מתוך החוג העכסמי ההלני, בעוד שהסימבוליקה היהודית הכירה רק סמלים שהם געגועים לאר האבוד על ידי חרבן הארץ והמקדש או סמלי-החג. בשאלה זו נגעתי במאמרי: The Snuff-Shovel as a Jewish Symbol. JPOS, 1935. p. 19. seq. ואני מקוה לשוב אליה בירת הרחבה במקום אחר.

חשובי העץ מספרי המנהגים (ע' 138...) אינם ענין יהודי בלבד. אני מקוה להוכיח שמקורם בספרים של בלתי-יהודים. האיש שאינו רואה את ראשו בקירוש הלכנה (ע' 140) נמצא כבר בפתוח-נחשת בספרו של לויסדן Philologus hebraeo-mixtus ע"ס בוכסמורף

(Synagoga Judaica) אבל תיאור זה ניתן בספרי המנהגים ליד סוכות — כיון שעליו להראות על הלולים המשמשים בחג הסוכות, ולא זו בלבד: אלא שהתיאור שאינו יהודי ברונחו הותאם לכאן מתוך ריקויות ציורי שנמצא בדפוס. כל הציקלום הזה זר בסביבה זו. העובדה, שתיאורים אלה נדפסו גם בהגדות הפסח בראשית השליש השני של המאה הרי"ח בגרמניה ביחוד באלה שנדפסו בפפד"ם ובברלין, אגב כתבות לקוחות מן ההגדה האמסטרדאמית, מוכיחה למדי כיצד השתמשו בריקויות שבדפוס. למשל, מעל לכתובת „מספרים ביציאת מצרים כל הלילה“ — התאור: מולות ניסן עם השלה ואלול עם הכתולה ולירם תמונה המתארת הרכבת-עצים והכנסת תבואה הגרנה וכדומה לכך. האשה עם החרקין (139) היא באמת „האם הקדושה“ ולא סמל יהודי. המסתפר לקוח גם הוא בשנוי קטן מתוך ספרו הנזכר של לויסדן. כיצד שמש ריקויות ציורי אנו רואים גם בהגדות ויניציאה הישנות, ביחוד זו משנת שס"א שנדפסה אצל גארה, וביותר בולט דבר זה כשאנו רואים אותם תיאורים העקומים מתוך ההגדה ומיוחסים למגלת אסתר למשל בסוף הספר משנת משה לר"ם אלשיך ויניציאה שס"ו. בפספס שבחמם לוף רואה המחברת כוכב, ולדעתו זהו (122) הסמל למשיח וכן גם במסכעות כר"כוכבא מעל להיכל. מה תעשה המחברת בסמל אחר הנמצא חליפות מעל להיכל, כגון גלי המים? הספר הוצא בהידור מרובה, והציורים שבו נדפסו יפה, אף אם רוב החומר הציורי, או כמעט כלו, אינו חדש. מפתח חסר.

תפקידו של ספר זה, אומרת המחברת בהקדמה (ע' VI), „הוא לגלות את הלשון מתכנה של האמנות היהודית, לפתור את סימניה ואת דמויותיה, להניח יסוד לדברי-ימי המושיבים והשפוסים באמנות היהודית.“ — תפקיד זה לא מלא הספר, ועדיין אין בידנו למלאו. לעומת זאת יביא הספר תועלת לאנשים הרוצים להתעניין באמן כללי באמנות היהודית.

ס. נ. ר. ק. י.

ראה ע' 210. Zollschan, I. Rasa aryjska a semicka.

897. Юбилеенъ сборникъ на Еврейското пѣвческо дру-
жество въ София за двадесетъ и петъ годишнината отъ основаването му;
1909-1935. (София, тип. „Стопанско развитие“, 1935). 86 стр., 9 л.,
портр., рис., факсим. 18:24.

יד. בלשנות.

898. בן-אורי, א. מלון אידי-עברי, סדר א. בן-אורי (פסידוניס). ורשה,
ספר, הרצ"ה. [2] דף, 315 ע. 12:16.
שער נוסף ביוזית: יידיש-העברעאיש ווערמעכערבוך, צוזאמענגעשטעלט מון א.
בן-אורי 1935.

דבר עברית! קובץ. ראה ע' 173.

כתבי אונרית; ערך ופרש ח. א. גינזברג. ראה ע' 160.

קורפניק, ב. מלון עברי חדש. ראה ע' 163.

899. ברעטער פונעם סעמינאר פאר יידישעסטיק ביים פאלקס אוי-
ניווערסיטעט קולטור ליגע, נומער 1, 2. ווארשע, (פאלקס אוניווערסיטעט בוי
דער געז. קולטור ליגע), 1929, 1931. 47, 111; 56 ע. 16 : 24.
על המעטפת השמאלית שער נוסף בפולנית : Warszawa, 1929-31. Red. odp. N. Wurcel.
"Kultur-Liga", 1929-31. Red. odp. N. Wurcel.
נומ. 1 בנובמבר. רעדאקטירט פון די סעמינאר-צוהערער: י. גאלדבראך און מ. גראמב.
נומ. 2 בפברואר. רעדאקטירט פון די סעמינאר-צוהערער: ד. ל. דיטמאן און לייב קאן.

900. **Friedenwald, Harry.** The use of the Hebrew language
in medical literature. [Baltimore], 1934? pp. 77-111, facsim. 17 : 25.
הדפסה מן : Bulletin of the Institute of the history of medicine, v. II,
no. 2, April, 1934. (Supplement to the Bulletin of the Johns Hopkins
hospital, v. LIV, no. 4, April, 1934.)

901. **Garbell, Irene.** Fremdsprachliche Einflüsse im modernen
Hebräisch... von Irene Chanoch geb. Garbell. Berlin, (Darmstadt,
typ. C. F. Winter), 1930. VIII, 84 p., 11, 15 : 21. Diss. Berlin.

Gulkowitsch, L. Die Entwicklung des Begriffes Hasid im A. T.
ראה ע' 183 מספר 736.

902. **Montgomery, James Alan.** The Ras Shamra mythological
texts (by) James A. Montgomery and Zellig S. Harris. Philadelphia,
The American philosophical society, 1935. 2 p. 1., 134 p. 15 : 23.
=Memoirs of the American philosophical society. v. 4.

ביבליוגרפיה: ע' 43-48. הסכסס: ע' 49-84.

Spinner, S. Die Verwendung von Synonymen im Alten
Testament. 182 ע' ראה ע' 182.

טו. ספרות יפה עברית של ימי הביניים.

903. צינבערג, ישראל. די געשיכטע פון דער ליטעראטור ביי יידן.
איראפאעאישע תקופה. ערשטער באנד: מיטלאַטער. 2. אויפלאגע. ווילנע,
"סאמאר", 1933. 311, 131 ע. 16 : 24. הוצאה א' ראה ק. ט. שנה ח' ע' 505.
I. Zinberg: The history of the Jewish literature. עם שער נוסף באנגלית.

טו. ספרות יפה עברית חדשה:

- אבן-זהב, א. אלה מסעי הזמנים. ע' 152.
אזני המן: חוברת התולית. ע' 147.
אנקורי, י. קשת: שירים. ע' 152.
בלנק, ש. ל. מושבה. ע' 154.
ברודט, א. מבית: שירים. ע' 155.
דבר. לזכר י. ח. ברנר. ע' 148.
המרום. המגן לאפרודיטי. ע' 156.
וויניטש, א. ל. ידידות שנפסקה.
ע' 157.
נפרמן, י. לאודין ובני ביתו. ע' 157.
סולסטר, א. פטר הראשון. ע' 158.
טמקין, מ. נגועי מולדת. ע' 159.
לחבר, ס. ראשונים ואחרונים.
ע' 160.
מאזנים. לחג הששים של טשרניחובסקי.
ע' 149.
מטסטיו, ס. תשועת ישראל בידי יהודית.
ע' 161.
המחבל: חוברת התולית. ע' 149.
מסר. ב. קובץ. ע' 150.
סבל, י. ש. דברי שיר. ע' 161.
פורימיאדה: חוברת התולית. ע' 150.
פליפזון, ל. ירושלם וספרד. ע' 162.
ראובני, א. דור דור. ע' 163.
רביגוביץ, א. ז. כתבים מקבצים. ה-ו.
ע' 164.
רוטמונד, ט. זהב? ע' 164.
התקופה. ספר כ"ח-כ"ט. ע' 151.

904. ביאליק, חיים נחמן, ברכת עם עם צרופי השונות ומקורותיהם
במקרא ובפיוט. הסדר ע"י מנחם אריך קליבנסקי. כרלן, קדם, תרצ"ו. 19,
III ע, [II] דף. 12 : 19. מוקד. III ע' שבסוף: Nachwort

905. בן-גרא, א. שורון חלוצי; קובץ שירים נאסף ע"י א. בן גרא.
ורשה, משרד ההספקה ע"י החלוקן הכלל ציוני כפולנית, תרצ"ג. 39, [I] ע.
16 : 12. רב השירים בעברית ומעטם ביודית.

906. הדאָר; שבועון. שנה י"ד, גליון כ"ט (תשנא). ליובליו של דניאל
פרסקי. ניוירוק, י"ג בסיון תרצ"ה. ע' [537]—552. 23 : 31.
מוקדש ליובל הכ"ה של פעולתו הספרותית של ד. פרסקי. כולל מאמרים ורשימות
מאת אב. גולדברג, מ. הלוי, י. אפרת, י. ז. פרישברג, א. אפשטיין, מ. פיינשטיין, א. שוער,
ק. ווישמאן, א. שטיינהולדל. בגליון יש גם קצת חומר רגיל.

907. ורשביאק, יהודה. אפילות; (ספורים). ורשה, מקור, תרצ"ה. 124,
[2] ע. 16 : 24.

908. טשרניחובסקי, שאול. שירי שאול טשרניחובסקי לאחיו הצעירים.
עם מבוא ספרותי מאת א. פיטר. רינה, Skola, תרצ"ו. 20 ע. 14 : 22.

909. לוסטרינק, מ. סופת-אביב; שירים. ורשה, ראשית, תרצ"ח.
85, [2] ע, פורטרט. 15 : 23.
הסדורות: דורות.—S.O.S.—מסכות.—על הסדן.—פלגות.—סחרחרות.

910. פומרנץ, ב. בשפתים אל הסלע; שירים. ורשה, ראשית, תרצ"ה. 80 ע. 15 : 22.

911. פרוג, שמעון שמואל. שירי פרוג; תרגום... יעקב קאפלמן. (עם תמונת המחבר ותולדות חייו, ערוכה בידי ר. ברוינין). חלק א, ספר איב. Warszawa, תושיה, ווילנא, דפוס ראזענקראנץ ושריפטזעצער, תרפ"ח. [II] דף, XIV ע, [II] דף, 151-136 ע, פורטרט. 14 : 20. דפוס סטיריאנוסי עפי הוצאת ורשה, תושיה, תרנ"ח.

912. פרישמן, דוד. כל כתבי דוד פרישמן. (הוצאה שניה). כרך איג: ספורים; חלק איג. 3 כרכים. (ורשה), 5. פרישמן, (תרפ"ט). 238 ע, פורטרטים, פקסימיל ממכתב אבטוביוגרפי; 187, [II]; 154 ע. 15 : 22. סדר הכתבים והכתם לדפוס נעשו בידי פ[רישמן]—מהדורה קודמת ראה ק. ס. שנה ו' ע' 510. לפני זה יצאו כתביו בשנת תרנ"ט בהוצאת "תושיה" בתוך ביבליותקה עברית ובשנת תרע"ד בהוצאת מרכז שתיחן בורשה.

913. קרוננבלט, הירש ברו: ספר שירי חיים וצדק; כולל שירים... מיוסדים ע"י... רבינו אברהם ב"ר מאיר אבן עזרא המהולל ויוצר שירה רכסנות... המשתלבת לכל עבריה... הכינם וגם חקרם החכם הגדול רבי חיים צדק חטר מנוע המהרש"א, פארפאסט און איבערזעצט אין אידיש פון הירש בער קראנענ-בלאט. (ניוירוק, חש"מ, 1934). 121, 131 ע, פורטרטים. 15 : 23. שירי-חידות על דרך שירו של ראב"ע - פרשנו / רעבתן / שבדבר / נחבצר / וגשרף. עם תרגום ביודית לכל שיר.

914. שטיין, שלמה. פרימות; (שירים). ורשה, מעברות, תרצ"ה. 93 ע, [II] דף. 15 : 23.

915. Simon, Ernst. Chajjim Nachman Bialik; eine Einführung in sein Leben und sein Werk, mit einigen Übersetzungsproben und Gedichtanalysen. Berlin, Schocken Verlag, 1935. 156 p. 12 : 20. —Bücherei des Schocken Verlags, 37-38.

המחבר שעסק כבר שנים אחדות במרשת-ביאליק ושפרטם מחקרים ומאמרים אחרים על נושא זה, פרסם עכשו עבודה זו בעיקר בשביל חוג קוראים שאינו בקי במקור. (אגב המחבר הוא אחד המעטים ואולי היחיד מבני מערב-אירופה העוסקים בחקירת ביאליק). עבודה קשה היא. לספר בספר קטן על אישיות כבירה כביאליק ועל השפעתו העצומה בדור סוער זה. בצדק קרא לעבודתו זו מבוא. את החומר סדר בעיקר באופן כרונולוגי-ביוגרפי, ואת תולדות חייו הוא מרצה בעיקר על פי הידיעות שאפשרו למצוא ביצירותיו של המשורר. המחבר משתדל לשלב ולקשר את הביוגרפיה במסגרת המקום והזמן; ויחד עם זה אינו מסתפק בתאור חיצוני אלא מנסה לתאר גם את השקפת עולמו של ביאליק ואת התפתחות דעותיו.

בספר ניתנת סקירה יפה על יצירות ביאליק ועל פעולתו הספרותית לכל ענפיה. המחבר מוזכר חלק גדול משיריו, מקשר אותם קשר ביוגרפירעיוני, ואחדים מהם הוא מנתח באופן מפרט יותר. ניכרת השתדלות המחבר להרצות בבהירות ובקלות. אגב נחזו אמונותי סיסכולוגי מעיר המחבר כמה הערות קולעות ומענינות; לפעמים הוא רומז, בלי להסביר בסרוטוט, כנראה מפני צמצום המקום; למשל בע' 37: "השמוש בחיות וברמשים כדי לתאר מצב רוח; ע' 47-48: על גסית ב. להשוות את הטבע לאדם; ע' 82: ליהודי הביאליקאי חסר רק "שטח"; ע' 120: מה ראה ביאליק לתרגם את וילהלם סל, ועוד.

מובן שבספר לא גדול אי אפשר להקיף את ביאליק כלו; לכן מוכרח המחבר לבחור את התופעות החשובות ביותר ולהרחיב עליהם קצת את הדבור. במקרים כאלה (ביחוד כשהמדובר על משורר אהוב) רואה המחבר על פי רוב מהרהורי לבו. וכן המחבר שלנו מטעים יותר מדי את יחסו של ביאליק למסורת העברית, ומעמיד ענין זה כמעט במרכז. ואפני: "לעונג שבת" מוקדש פרק מיוחד (ע' 141-146). וזהו כמעט הדבר היחיד שנזכר מפעולתו הצבורית והחנכית של ביאליק (יסוד "מוריה", חבור ספרי למוד ועוד, נזכר ברפרוף). — הקורא עלול איפוא לקבל רושם כזה: ביאליק לא רק התייחס בחיוב ואפילו באהבה לקנינים הרוחניים של האומה ולמסורת בכלל (מה שנכון), אלא היה יהודי חרד אדוק לפי השקפתו (מה שלא נכון).

הערות והוספות אחדות בנוגע לפרטים: (ובהתחשב עם המחבר, מעיר אני גם על פרטים קטנים). — ע' 33: "מסרת דרכו היתה אז, בשנת 1891, אודיסה, מקום מגוריהם של המנהיגים הרוחניים הגדולים של היהדות החדשה: מנדלי מור"ם, אחדיהעם, לוינסקי, רבניצקי". מנדלי היה גדול בתור אמן, מנהיג רוחני לא היה אז. לעומת זה יש להוסיף את שמו של לילינבלום, כשני בתנועת חבת ציון אחרי סינסקר ומראשי המדברים בספרות העברית אז, או כמו שביאליק אמר: לילינבלום היה לרבים מאתנו אהבתם הספרותית הראשונה ועמד לנגד עיני רוחם כאישיות המזהירה והמרכזית ביותר (דברים בעל פה II, ע' 205-206). — שם. את מאמרו על מסרות אגודת חובבי ציון בישיבת וולוז'ין לא הביא אהו ב. לאודיסה. המאמר הזה "ירעיון הישוב", נדפס בהמליץ מט' ניסן תרנ"א גל' 80. זה היה הדבר הראשון מפרי עטו של ב. שראה אור. המאמר חתום: "ה. נ. ב. וואלאז'ין". כיון שב. היה אז תלמיד הישיבה חתם בר"ת. לאודיסה הוא בא בסוף קיץ תרנ"א (ראה רבניצקי: דור וסופרו ע' 215). — ע' 35: את חברו הראשון הביא ביאליק בראשונה ללילינבלום וזה שלח אותו לאחד-העם (ראה קלוזנר: יוצרים ובונים כרך ג', ספר א' המאמר הביוגרפי הידוע על ב. וגם זכרונותיו של ב. ב-דברים בעל פה"ב ע' 208). — לע' 40: קשה להסכים להערה שעמדת המלמד בחברה היתה אז כמעט דומה לזו של בעל מלאכה. — ע' 57: "זהו [היינו אריה בעל גוף] טפוס של מחבולל או טפוס ציני וולגרי (מבחינה ידועה שני אלה הם היינו הך)". נדמה לי שלהנחה זו אין שום יסוד בגוף הספור. — לע' 59: קבצי רשמות יצאו לא רק בחל אביב. הקבץ הראשון יצא באודיסה בשנת תרע"ח. נאסף חומר בשביל הקבצים הבאים, אבל מפני האסור על העברית וסגירת הדפוס העברי ברוסיה לא יכלו להוציא יותר. — לע' 88: "אם היה לו רשות לקוות בהתחלה (של המהפכה הרוסית משנת 1905), שגל החופש יעורר גם בקרב עמו כוחות חדשים... ראה כעבור זמן קצר, שכאן הכל נשאר כמו שהיה. וכתשובה על מאורעות של המהפכה יכולים לשמש לנו שירו "אכן גם זה מוסר אלהים", שנכתב בסוף 1905. ראשית, השיר הזה נדפס בכ' י"ד של השלח, חוברת נובמבר 1904, ונכתב איפוא בסתיו שנת 1904. והעיקר: ביאליק לא התפעל ממהפכת 1905 ולא חלה חקיות במהפכה זו. זה יש לראות משיריו

שנכתבו בשנים ההן ושיש בהם הד למאורעות הזמן. ראה גם מאמרו המצוין של משה קליינמן "ביאליק ודורו" (נכלל גם בספרו "דמויות וקומות") ואת החוברת המעניינת של מרדכי בן הלל הכהן: יח. ג. ביאליק, המגמה והסביבה בשירתו. — היתה לי ההזדמנות לעבור על המון מכתבי ביאליק (וכמה מהם מהזמן ההוא) ורק במכתב אחד (מסוף 1905) אל ידידו הסופר שמחה בן ציון מצאתי פיסקא, המביעה התעניינות מיוחדת במאורעות. הוא מתאונן שבזמן שהעולם סוער סביב, אנחנו, ז. א. הסופרים העבריים, בסלונים, מבלי עולם; עכשו הסכמנו להתאסף מדי פעם בפעם כדי להחליף דעות על המתהווה סביבנו. — לע' 119. ביאליק תרגם גם מרוסית (בלי להזכיר את שמו) כרך מכתבי בן-עמי; על ספורים אחדים של בן-עמי שיצאו לחור נזכר שמו. תרגם מגרמנית חוץ מיילהלם טל" ספור לילדים בשם "מסע הדג" וספר מדעי אחד: ו. גולבק: הליכות המדינה של היהודים; יצא בתרס"ד ועל השער רשום: תורגם ע"י ב-ק ואיז"ק (איז"ק הוא אי. גליצ'נקו).

לבסוף בנוגע לארזים אחדים. מכתבו האוטוביוגרפי הידוע לקלוזנר נכתב לא 1902, אלא 1903, בקישינב, כשביאליק היה שם כדי לאסוף חמר על הפרעות. אף פרעות קישינב היו ב-1903, ולא ב-1904 (לע' 13, 45). — אריה בעל גוף נכתב ב-1898 ולא ב-1895. אשורו של א"ה על קבלת כ"י הוא מ-1899/15. ראה אגרות א"ה, כרך ב' ע' 18. (א"ה ערך אז את השלח, שבו נדפס הספור הזה). ראה גם מכתב של ב. לרבניצקי מ-1897¹², נדפס "בכנסת" תרצ"ה ע' 44. ב. כותב בתשובה לבקשת רבניצקי לשלוח לו ספור — שאין לו שום ספור בכ"י. — שנת נסיעתו למוסקבה כדי להשיג רשיון בשביל הסופרים העבריים לעזוב את רוסיה היא 1921 ולא 1920. — התחלת שירו "אבי" בשם "מזור היא דרך חיי" יש ליתקן לשנת 1928 (ונדפס ב-"כנסת" שיצא בסוף תרפ"ח) ולא לשנת 1925. המחבר מצנן בהקדמתו (ע' 8) שרוצה להכניס ללבו של הקורא מקצת מאהבתו למשורר ולהמציא לו דבר מה מזה שיהודי גרמני צריך ללמוד מהמשורר ומה שחשוב ביהודי ליהודי גרמני בשעות-גורל אלה. ובאמת נכתב הספר באהבה רבה, והדברים נכנסים אל הלב, וגם מגלים את יצירת הדעת.

ב. ש. ח. ס. מ. נ.

Szabó, I. Zsidó miniatűrök. 233 ע' ראה

יז. ספרות יפה יודית.

916. אלמטשולער, לייב, ערשטע בליטן... ושירים. ווילנע-אמערקע, (דפוס. Sp. Wytw.-Handl.), 1928. 80 ע, פורמרט. 18 : 25.

917. אפאטאשו, יוסף. פונדקא רשיקתא; צייכענונגען הנך גלצענר שטיון, שיקאגא, 5. מ. שטיון, (1933). 23, 111 ע. 14 : 19. ספור. — נדפס במאמרים וחמשים טפסים.

918. אש, שלום. דראמאטישע שרופטן (כיבושע און היסטארישע דראמען). באנד I. ווארשע, קולטור-ליגע, (1930). 223 ע. 15 : 22. התכן: יפהח'ס מאכטער. — שבתאי צבי. — אמנון און חסר.

919. אש, שלום. קרוש חשם. ווארשע, קולטור-ליגע, 1930. 195 ע. 23:15.
=געזאמלטע שריפטן. באנד 12, II.

920. באטשאנסקי, יעקב. פארטרעטן פון יידישע שריובער. (Warszawa),
ליטערארישע בלעטער, (1933). 277 ע. 20:14.
מאטריס ורשימות על 37 סופרים, ביניהם על איינהורן, ברגלסון, ניר, אפאטאשו,
ויסנברג, מייזל, א. ציוסלין, ברודרוון, א. וו. ריווען, מאנגער, ליעסין, ליווויק, מ. ס. האלפרין.

921. בורשטיין, מ[יכאל]. איבער די חורבות פון פלויגע. ווילנע, ווילנער
פארלאג פון ב. קלעצקין, 1931. 208, [1] ע. 20:15.

בן גרא, א. שירון חלוצי. ראה ע' 225.

922. בראנשטיין, יחזקאל א. מ. וואנאבונדיאדע (פאעמען און לידער).
שיקאגא, מ. צעשינסקי, (1935). 130, [2] ע. 25:18.

גארדאן, פ. דער טשיקאווער שארפזינגער הומאריסט. ראה ע' 165.

923. גלאדקאו, פיידאר. נייע ערד. יידיש שלמה שיינבערג. ווארשע,
יידישע אוניווערסאל-ביבליאטעק, 1934. 479 ע. 20:14.

924. געדאנק אין לעבן; פילאזאפיש-ליטערארישער זאמלבוך... אונטער
דער רעדאקציע פון אסתר עליאשאוויטש-ווייסבארט, ישראל וואלפסאן און י. נ.
דאנסקי, מיט דער נענטסטער באטייליקונג פון שמעון ביעליאצקין. קאנאס,
(ווילקאווישקיס, דפוס אלימפיא), 1935. [2] דף, 179 ע. 24:16.

סהחכ: א. בערמאן: קאנסטאנטין ברונער. — ח. נ. שפירא: דער וועזענלעכער אונ-
טערשייד צווישן דער אלטער און נייער ליטעראטור. — י. וואלפסאן: מעגענלעכע. — ג. שפירא:
אייניקע שטויבן פון יידישן שפייגל אין אלטערסום. — י. נ. דאנסקי: דער קאלעקטיוו און
דער אינדיוויד. — א. עליאשאוויטש-ווייסבארט: דער אייגענטימליכער כאראקטער פון דעם יידישן
פילאזאפישן דענקען. — י. נ. דאנסקי: דער רמב"ם און מאדערנע פילאזאפישע פראבלעמען. —
י. צענשאנסקי: דעם רמב"ם וועלש-אנשווינג.

925. גראם, נפתלי. מעשות; צייכונגען פון חיים גראם. ניוארק,
(דפוס פאזיטיו-שאלוואן פרעס), 1935. 140, [4] ע. 23:15.

926. זילבערשטיין, בייניש. קארנאוואל; אספורן. ווארשע, בעלעטריסטי-
שע ביבליאטעק, 1934. 60, [1] ע. 21:15.

927. טוששינסקי, ב[נימין]. אונטער דער האק (ח. ליווויק). שיקאגא,
צעשינסקי, (1935). 87, [1] ע. פורטרט. 21:13.

928. טראכטנבערג, יוסף. אויף באסאראבער ערד (פאעמע אין צוויי טיילן). (M. Ceshinsky, Chicago, 1935). 161 דף, 15-59, 121 ע, פורטרט. 16 : 24.
- לעדערמאן, י. מ., מעטאלענק קווירטן. ראה ע' 166.
929. מאלדאווסקי, קאדיע, פריידקע (פאעמע). ווארשע, ליטערארישע בלעטער, 1935, 94, 121 ע. 14 : 20.
930. מארקיש, פרץ, אנש' דער זאליאזניק; פאעמע. ווארשע, ליטערארישע בלעטער, 1935, 44, 111 ע. 14 : 19.
931. מילער, ישעיה, א בליאטק אויף טאג. — (משאד). — דאס רעד' דרייט זיך). ווילנע, ב. קלעצקין, 1935, 274 ע. 14 : 20. ספורים. — בראש השער: ש. מיטלער.
932. ניינערשע, מענדל; אליעזר שינדלער, קליינע אנמאלאגיע פון דער יידישער ליריק אין גאליציע. 1897 ביז 1935. ווין, צקראטא, 1936, 47 ע. 15 : 23.
933. עטינגער, שלמה, געקליבענע ווערק. אונטער דער רעדאקציע פון מ. עריק. ליטעראטור-היסטארישער ארוינפיר פון מ. עריק. טעקסט-צוגערייטונג, קאמענטארן און ביבליאגראפיע פון מ. דובילעם. קיעוו, אוקראינישע וויסענשאפט-אקאדעמיע, 1935, 387, 111 ע, פורטרט. 15 : 23. (טעקסט-ביבליאטעק פאר דער הויכשול).
- התכן: לידער. — משלים. — סאטירעס. עטיגראמעס און סענסענצן. — דראמעס: סערקעלע. — דער פעטער פון אמעריקע. — וואריאנטן. באמערקונגען. — צולאגן.
934. פעלדמאן, ירחמיאל, שווארץ און ווייס; ניין דערציילונגען פון דארעם-אפריקאנער לעבן. יאהאנעסבורג, הוצאת הספר, 1935, 129, 161 ע, ציורים. 15 : 20. בראש השער: ראכמיעל פעלדמאן.
935. פרץ-לאקס, ר. ארום פרצן (זכרונות און באטראכטונגען). ווארשע, ליטערארישע בלעטער, 1935, 68 ע, 111 דף, פורטרט. 14 : 20.
936. צוקער, בונם. וואכערדיקע טעג; לידער. ברוסל (אנטווערפן, דפוס ר. לאוב), 1936, 74, 121 ע. 14 : 19.
- קרוננבלט, ה. ב. מ' שורי חיים וצדק. ראה ע' 226.
937. ראבא, א[ייזיק]. אין דער ווייטער וועסט; וספורים. ווילנע, ב. קלעצקין, 1935, 414, 111 ע. 16 : 22. (געקליבענע ווערק).

938. שטיינבערג, י[צחק] נ[חמן]. דער וועג פון פיין; דראמטישע סצענס פון דער רוסישער רעוואלוציע; אויטאריזירטע איבערזעצונג פון דויטש פון י. ראפאפארט. ווארשע, בושאזא, [1928]. [2] דף, v, ע, [2] דף, 9-12 ע. 15:23.

939. שפרינבערג, מ. נ. קרפאלג; דראמטישער איינאקטער. פארווארט פון נ. צוקער. (בוקנאם איירעס, רפוס Krasilovsky & Pertzovsky, 1933). 23, [1] ע. 12:17. שער נוסף בספרות: M. N. Sprinberg: Exito; drama en un acto.

940. שפרינצער, אבינדר: איוב; דראמטישע פאקטע אין 4 אקטן. לעמבערג, (רפוס שמוקא), תרפ"ו. [3] דף, 9-116 ע. 15:21.

Ash, Sh. Mottke the thief. 231 ראה ע'

Lewin, S. Und er kehrte heim. 232 ראה ע'

Shalom Aleichem. Esrog. Przecież jam sierota! 233 ראה ע'

Singer, I. J. Josie Kałb. 233 ראה ע'

Szabó, I. Zsidó miniatűrök. 233 ראה ע'

יח. ספרות יפה לעזות על נושאים יהודיים:

941. Aronin, Ben. The lost tribe; being the strange adventures of Raphael Drle in search of the lost tribes of Israel, as told by Ben Aronin. (New York, The Simons press, c1934.) 352 p. incl. front. 14:21.

942. Ash, Shalom. Mottke the thief, by Sholem Asch. Tr. by Edwin and Willa Muir. London, V. Gollancz, 1935. 319 p. 13:19.

943. Bernstein, Aron David. Mendel Gibbor; eine Novelle. Berlin, Schocken, 1935. 103 p. 12:19.
— Bücherei des Schocken Verlags. 44.

"Die Bearbeitung dieses Bandes ist von Hans Bach besorgt".

944. Feuchtwanger, Lion. Rodzeństwo Oppenheim; powieść, Przekład Melanji Wassermanówny. Warszawa, M. Fruchtmann, 1934. 462 p., 1 l. 15:20. 87; שנה י"א ע' 87; שנה י"ב ע' 489.
אה המקור הגרמני ראה ק. מ. שנה י"א ע' 87; שנה י"ב ע' 489.

945. Golding, Louis. Magnolia street; regény; fordította Szabó Imre. Kötet 1. Cluj, Pharos, 1935. 212 p. 14:20.
אה הספר בגרמנית ראה ק. מ. שנה י"א ע' 365. המקור הוא באנגלית.

Herzl, Th. U wrót nowego życia (Altneuland). 216 ראה ע'

946. **Lecache, Bernard.** Les ressuscités. Paris, Editions du Carrefour, (1934). 2 p. l., [7]-227, [1] p. 12 : 18.

947. **Lewin, Samuel.** Und er kehrte heim; Roman. Vorwort von Franz Werfel. (Aus dem Jiddischen von Mirjam Kemp). Wien, R. Löwit, (c1936). 5 p. l., 3-349, [1] p. 12 : 19.

948. **Ligeti, Sándor.** A bűvös erszény; bevezetéssel ellátta: Salamon László. (Cluj—Kolozsvár), Pharos, (1934). 229 p., 1 l. 14 : 21.
= Pharos könyvek, 2.

949. **Mac Callum, (Sir) M(ungo) W[illiam].** Queen Jezebel; fragments of an imaginary biography in dramatised dialogue. Sydney, Angus & Robertson, 1930. 139 p. 14 : 20.

950. **Neumann, Oskar.** Gottes Zigeuner; neue Verse. Bratislava, Hos, 1935. 125, [3] p. 14 : 21.
המזורים: Kosmische Begegnung. — Visionen der Wirklichkeit. — Gottes Zigeuner. — Landschaft in der Zeit. — Melodie Mensch.

951. **Peltz, I.** Calea vacaresti; a bukaresti zsidó negyed regénye; fordította Katz László, a fordítást teljes-egészében átnézte Farkas László. 2 v. Cluj-Kolozsvár, Pharos, 1934. 169; 155 p. 14 : 21.
= Pharos könyvek, 3-4. — v. 2: Fordította Farkas László.

Podoleanu, S. 60 scriitori români de origina evreeasca. 203 ק' רמח

952. **Reznikoff, Charles.** In memoriam: 1933. New York, The Objectivist press, (c1934). 4 p. l., 54 p. 14 : 19.

953. **Schachnowitz, S[elig].** Flucht in die Heimat; ein Dokument der Zeit. Frankfurt a. M., Hermon-Verlag, 1935. 1 p. l., 5-265 p. 12 : 18.

954. **Schwarz, Leo W., ed.** The Jewish caravan; great stories of twenty five centuries. New York, Farrar & Rinehart, (c1935). xi, 768 p. 16 : 24.

"This book is a collective portrait of the Jewish people, and reflects, in so far as literature is a reflection of life". (מהחוקרים)

המזורים: I. The making of a people: Beginnings. — The alien world. — Torah: law and legend (ומחזור) (בעיקר קטעים מהתנ"ך ומחזונו). — II. Under the crescent and the cross: Medieval times (עבודת מברסגור ויעור) (מסעות ר' עובדיה מברסגור ויעור). —

Ghetto lights and shadows (מכתבי גליקל פון העלון שלמה מימון, פרישמן, ברך, ריוויין). — The world of Hassidism (מכתבי ארנבורג, מ. לוין, ר'ג מברסלב). — (פרנצוז, ממוז'ס ואחרים). — III. The modern world: To be or not to be? (מכתבי י. ר. בלך, ברדיצ'בסקי, א. צויג, ביאליק, מ. א. נולדשמידט, מ. צויג, ורפל, פויכטונגער, New frontiers: Soviet Russia (מכתבי ברגסון, הירשביין, בבל, גודינר, קופניס). — (ליוזון ואחרים). — Palestine (מכתבי ברנר, טשכבסקי, המאירי, סמיליאנסקי, שמעונוביץ, רובין, הזו). בסוף הקבץ ביוגרפיות קצרות של הסופרים.

955. Shalom Aleichem. Esrog. Przecież jam sierota! Przekład Leopolda Fajna. Warszawa, (wyd. Biblioteki młodzieży żydowskiej), 1933. 14, [1] p. 13 : 17. = Biblioteka młodzieży żydowskiej, no. 1. מהמעטפת. — בראש השער: Szalom Aleichem

956. Singer, [Israel] J[oshua]. Josie Kałb. Warszawa, Towarzystwo wydawnicze "Rój", 1934. 311, [1] p. 13 : 19. את הספר במקורו ביודית ראה ק. מ. שנה י"א ע' 483.

957. Szabó, Imre, ed. Zsidó miniatűrök; fordította, bevezetéssel és életrajzi adatokkal ellátta Szabó Imre. (Cluj-Kolozsvár), Pharos, (1934). 1 p. l., VI, 9-205, [2] p. 14 : 21. = Pharos könyvek, 1. "Miniatűrök" מאת Schalom Asch, Peter Altenberg, Isak Babel, M. I. Berdiczewsky, Martin Buber, Osip Dymow, Ilja Ehrenburg, Artur Holitscher, J. L. Perek, Luigi Pirandello, Alfred Polgar, Jefim Sosulja, Jakob Wassermann.

958. Tharaud, Jérôme; Jean Tharaud. ...La jument errante. Paris, Les Éditions de France, c1933. 3 p. l., 157 p., 1 l. 12 : 18. הסופר החנוכה הוא עמ' ישראל, והיא סוקרת כאן את חולדות רדיופוזיה.

959. Urke-Nachalnik, pseud. Miłość przestępcy. Warszawa, M. Fruchtmann, 1933. 227 p. 14 : 19. החתן: Miłość przestępcy. — Ofiara losu. — Josek Goj. — Mokotów.

960. Yaari, Yehuda. Der Bund; eine Erzählung von Yehuda Yaari; aus dem Hebräischen übers. von Escha Scholem. Berlin, (typ. Siegfried Scholem), 1935. 22, 2 p. 14 : 21. "Sonderdruck aus der Jüdischen Rundschau".

המקור נדפס ב-דבר מוסף לשבתות ולמועדים.

961. Жаботинский, В[ладимир]. Пятно. Иллюстрации худ. Mad'a. Париж, "Ars", (c1936). 302 стр. 12 : 18. ספור מחיי היהודים באודיסה מהתחלת המאה העשרים.

אחרי שם המחבר נדפס בסוגריים הספירונים שלו Altalea. בשם זה חתם כשפורסם הספור ראשונה בשבועון "הסופר".

י"ט: ספרות הגוֹעַר.

- בן-ישראל, ש. קורותיו המוזרים של דני מור. ע' 154.
בני עקיבא. וזאת החוקה. זאת חנוכה. ע' 154.
הורגין, י. הקנאים הצעירים. ע' 158.
החלוקין. פולין. ילדיו עמל. ע' 158.
שולסטיי, י. נ. ספורים. ע' 159.
מוזרתי; לוח פנוער ולעם. ע' 160.
סימסן, ק. י. חזק ובזק. ע' 161.
רביבים. ע' 163.
רוטמונד, ש. זהב? ע' 164.
רוסי, ש. קול קורא אל הנוער. ע' 164.

Ben-Zion, S. Unsere ersten Pioniere. 166 ע'רא

Fichmann, J. Obrońcy Sdej-Kerem. 167 ע' ראה

Harizman, M. Mali bohaterowie z Kfar-Tabor. 167 ע' 167

962. **Kinder-Rundschau.** Land der Jugend; das Buch der Kinder-Rundschau; hrsg. von Kurt Loewenstein. Berlin, Verlag Jüdische Rundschau, 1936. 112 p., illus., (incl. music). 16: 20. "Einband und Titelzeichnungen von Harry Loi".

963. [Sens-Taubes, S.] *Plomienie* (Szalhawetjah). Lwów, M. H. Rubin, 1934. 96 p. 14 : 20. *She'm Tob*: שמע טוב: ראש השנה המסורתי של התורה. — *Los żyd. królowej*. — *Syn Dawidowy*. — *Wtajemniczeni*. — *Rozbitek*. — *Radość i smutek*. — *Szalhawet-jah*. — *Marrani*. — *Wiara niezachwiana*.

Singer, I. Kelle und Schwert. 169 ע' 169

964. **Singer, Mirjam.** Benni fliegt ins Gelobte Land; ein Buch für jüdische Kinder, von Mirjam Singer. Mit vielen Bildern von Franz Reisz. Wien, R. Löwit, (1936). 205, [3] p. 18 : 25. ארבעה מהספורים תורגמו מספרו של וילנאי: אגדות א"י.

ב. חנוך והוראה.

- אסף, ש. מקורות לתולדות החינוך בישראל.
ע' 153.
גרובסקי, פ. חזון נחום. ע' 156.
דבר עברית! קובץ. ע' 173.
הדסה. בית הספר לאחיות. ע' 156.
965. גלס, יוסף י. בִּלְדִיק עַל חֲנוּלָה; (לברור פרובלימות תרבותנו).
קובנה, וידוים, תרצ"ג. 64 ע. 16: 23. = כתבים, חברת א'.
על המעטפת השמאלית שער נוסף בליטאית.—בקשר לדברי ביאליק שהשמיע בתרצ"ב
אחרי שובו מנסיעתו בפולין, ליטא ובמדינות אחרות.

— 966. מכללתנו; לרגלי יובל הקשור של האוניברסיטה העברית בירושלים. ארויסקענעבן צום 10-יאריגן יובל פון העברייאישן אוניווערסיטעט אין ירושלים, דורך דער „געזעלשאפט פון פריינד פון העברייאישן אוניווערסיטעט אין ירושלים“ אפטיילונג אין ביאליסטאק. ביאליסטאק, חברת דרשי האוניברסיטה העברית בירושלים, תרצ"ה. 8 ע. 23 : 31. מקצת המאמרים ביוזית. — מאמר אחד בפולנית. הוצאה חריפעמית. — האחראי: ראובן נחিমובסקי. — יצא בסיון.

967. **אידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט.** דער ייווא; זיינע אויפֿגאבן און אויפֿטוען. כּוענאס-אירערס, יידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט ארענקטינגער אפּטייל, תרצ"ב. 29, [3] ק, פּורטרט, פּסימילירס, תמונות. 15 : 23.

= "ארגאניזאציע פון דער יידישער וויסנשאפט" 11. - מהמעספּה. - על המעספּה השמאלית שער נוסף בספרדית.

968. וויינרייך, מאקס, דער וועג צו אונזער יוגנט; יסודות, מעטאדיק, פראבלעמען פון יידישער יוגנט-פארשונג. ווילנע, (דפוס ד. קריינעס), 1935.

309, VIII ע. 18 : 24.

בראש השער: ביבליאטעק פון ייווא. יידישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט, אפ-צווייג יוגנס-פארשונג. שער נוסף פאליניא ווער נוסף באנגליא.

Comins, H. L. Arts-crafts for the Jewish club. 219 ע' 219

969. Jüdisch-theologisches Seminar Fraenckelscher Stiftung. Breslau. Bericht... für das Jahr 1935. (Breslau, typ. Schatzky, 1936). 16, 85, [3] p. 15 : 23. 224 אה הקורם ראה ק. ס. שנה רב ע' 224
החלק : A. Lewkowitz: Bericht des Vorsitzenden.— I. Heinemann: Alt-jüdische Allegoristik.

Keneset Israel. Waad leumi. The Jewish public school system of Palestine. 167 ע' 167

970. Keren Kayemeth Leisrael. France. L'Université hébraïque de Jérusalem à dix ans. Paris, 1935. 10, [2] p., illus., ports 22 : 27.
מכיל נאומים של גורר, לויבריל, אדמר ואחרים.

971. **Mukacevo. Hebrejský gymnasium.** Památník Hebrejského gymnasia v Mukaceve, vydány u příležitosti prvních maturit. Festschrift des Hebräischen Gymnasiums in Mukacevo, anlässlich der ersten Reifeprüfungen. Mukacevo 1932. Mukacevo, (Nákladem Hebrejského gymnasia), 1932. 80, [3] p., pl., ports. 16 : 24.
על המעטפת: גמנסיה עברית.

המאמרים רבים בגרמנית ומעוטם צ'כית. — הנושאים: על הגימנסיה העברית; תולדותיה השמעתה ומצבה, לערכה של השפה העברית, על הסולסיקה התרבותית וכו'...

972. Seidman, Hilel. Szlakiem nauki talmudycznej; wiedza judaistyczna a wyższa uczelnia talmudyczna w Lublinie. Z przedmową posła rabina Arona Lewina. Warszawa, F. Hoesick, 1934. 81, [3] p., illus., pl., ports. 16 : 24.

973. Tarbut; Zentralorganisation für hebräische Kultur in der C. S. R. Unsere Sprache ruft. Prag, Tarbut Zentralorganisation für hebräische Kultur in der C. S. R., 1934. 20 p. 15 : 23.

מהסעפת. — מאמרים ורשימות על ערך העברית ועל חתנועה העברית בצ'כוסלובקיה.

המבוא ורשימה של מ. אוסישקין בעברית.

כא, ספרי למוד.

א. הרב, א. הבה נחשבת. ע' 152.	דבשני, מ. ספר מכתבים מסחריים. ע' 156.
בנארי, מ. פסיקה לתלמידים. ע' 154.	זוטא, ח. א. וי. ספיק. דברו וימי עמנו. ע' 158.
בנשואין, י. חשבון והנדסה. ע' 154.	נרטינגר, א. חום. ע' 161.
בס, ש. במולדת. ס' ברג. ע' 155.	פרכמן, י. מענית. א"ד. ע' 162.
גורדון, י. י. תרגילי אלגברה. ע' 155.	רובינסון, ג. ה. וימי חבנים והעת. החדשה. ע' 164.
גרינשפון, פ. מחברת כללית לזמרה ונגינה. ע' 156.	תנ"ך. נבואים אחרונים. עם באור ש. ג. גרדון. ע' 165.

974. בן-אורי, א. פסידונים; הדקדוק השלם; תרגילים דקדוקיים ועבודה עצמאית לתלמידים. ורשה, ספר, תרצ"ה-1934. 159, [1] ע, ציורים. 14 : 19.

975. ברנמן, ח. פ. תורה לילדים; ספורי תורתנו לילדים מתחילים. עם ציורים ואגדות. ספר ב: שמות, ויקרא, במדבר, דברים. (ורשה, דפוס Grafia), תרצ"א. 108, [1] ע, [1] דף. 15 : 22. מנוקד. — את הקודם ראה ק. ס. שנה א' ע' 187.

976. וינגרטן, י. מקראה... הוצאה בשביל פולניה. אלף-דלת. 5 כרכים. ורשה-תל-אביב, א. גיטלין, תרצ"ד-תרצ"ו. פורטרטים, תוירזמרה, תמונות. מנוקדים. התכן: אלף: לשנת הלמודים הראשונה. רצוף לוטו ואלף-בית מסלול. מהדורה שניה. תרצ"ה-1934. 96, [4] ע. 17 : 24. — בית: לשנת הלמודים השניה. ספר ללמוד השפה והכתיב. מהדורה ששית. מחקנת ברוח תכניות-הלמוד החדשות. תרצ"ד. 128 ע. 19 : 26. רצוף מופק: על ביאליק ו"ל. 2 ע. — גמל: מחצית איב: לשנת-הלמודים השלישית. ספר ללמוד השפה והכתיב. (מחצית א: מהדורה שניה). תרצ"ה-1934-1935. 2 כרכים. 102, [2], 86, [2] ע. 17 : 24. דלת: לשנת-הלמודים הרביעית. ספר-למוד השפה (עם פרקי-קריאה עצמיים). אל הספר רצוף מלון מציר, תרצ"ו-1935. 267, [5] ע. 18 : 26.

977. פיכמן, יעקב, לשון וספר; אלף בית. מהדורה חמישית מחדשת. ורשה, אחיספר ע"י חברת "צנטרל", [1933?]. 111, [1] ע, ציורים. 17 : 24.

978. קרינסקי, מ[גנוס], ראשית דעת; ספר למור הקריאה העברית
על-פי השיטה הקולית. ורשה, האור, תרצ"ד. 80 ע, פורטרט, ציורים. 15 : 22.

979. שפר, 5. עברית לעולים ולתורים; ספר למתלמידים מתחילים
... העברעאיש פאר עולים און טוריסטען; מאדערנער אליוונערער פון דער העב-
רעאישער שפראך. L. Szofer: Język hebrajski dla turystów; nowoczesny
samouczek języka hebrajskiego. מהדורה שנייה. ווארשע, א. גיטלין, 1935.
XI, 101 ע. 13 : 19. מנור.

980. תנ"ך, נ"ך. נביאים ראשונים לתלמידים, עם ציורים ומפות,
שאלות ותרגילים לעבודה עצמית, לקטיו רש"י, דברי אגדה ופתיגמים, לחות
ומלון עברייאנגלי, מסדר על-ידי י. ח. פולאק. א-ו. 6 כרכים. ניו יארק,
היברו פאבלישינג קאמפאני, 1934-1935. מנורים. מפות, תמונות. 14 : 21.
התכן: א: יהושע. 1934. 64 ע.—ב: שופטים ומגילת רות. 1934. 105 ע.—ג: שמואל א.
1935. 126 ע.—ד: שמואל ב. 1935. 94 ע.—ה: מלכים א. 1935. [1] דף. 103 ע.—ו: מלכים ב.
1935. [1] דף, 138 ע.

981. באסטאמסקי, שלמה. אונמער די גריינקע ביימעלעך; זאמלונג
פון לירער מיט נאמן. ציוניפעשטעלע פון ש. באסטאמסקי. מוזיקאלישע רעדאקציע
פון א. סלעפ... זווילע, ניו יורשע פאלקסשול, 1931. 96 ע. 17 : 24.
על המעטפת השמאלית שער נוסף באנגלית.

982. וואלדמאן, ח. י. אירוש פאר אנפאנגער. (העפט 1). באסטאן,
חש"מ, 1935. 19 ע. 14 : 21.

983. Jacobsohn, Moses. Deutsch, Neuhebräisch, Arabisch in
lateinischen und hebräischen Lettern. schnell und
leicht zu erlernen, um den Palästina-Reisenden über die erste
Zeit im Lande hinwegzuhelfen. (2. Aufl.) Berlin, Hecht-Druckerei,
1935. 63, [1] p. 16 : 22.

כב: ספרי מדע כללים בעברית.

אסף, מ. לורנס כחיים ובאגדה. ע' 152.	לויבסן, ע. חים. ע' 160.
ארנסט-הלזר, ד. גבר ואשה. ע' 153.	פורמן, ב. חכש. ע' 162.
ברכיהו, מ. חיי אדם. ע' 155.	צ'רנוב, ו. זמרים בסוציאליזם. ע' 163.
הסתדרות רופאי השנים בא"י. מדע רפואה-השנים. ע' 149.	קלוגאי, י. קצור תולדות-החיימיה. ע' 163.
הרודוסוס. כתבי. ע' 157.	קרישנמורסן, י. על העיקר. ע' 163.
ילס, ח. ג'. העבודה, הרכוש והאשר של בני האדם. כ" א-ג. ע' 157.	שפונברג, י. נ. מרים ספירידונבה. ע' 165.

מאמרים ותקירות

שׁוּרֵי־סֵפֶר

(בעיות, הערות ורשימות ביבליוגרפיות)

מאת

יצחק ריבקינד (ניו-יורק)

א. ערך תוצאות מ, בחינת עולם.

ביחס לספר, "בחינת עולם" לר' ידעיה הפניני, יצא ר"ש ווינר מגדרו וחביא בקמלוג המצוין שלו, קהלת משה" רשימה מכל התוצאות שהיו ידועות לו, אפילו אלה שאינן מצויות במזיאום האומאטי, ביחד ששים ושבעה דפוסים(1). על ערך רשימה זו מצא לנחוץ להקדיש כמה שורות בהקדמתו לאות ב' וכה דבריו: "... בכל זאת מצאתי נכון להביא במחברת הזאת רשימת כל הדפוסים הידועים מספר בחינת העולם (מספרם 67), יען כי נמצאים מהם פה כמועאום 46 תוצאות שונות, אשר מספר כזה לא בא עוד כאחד מאוצרות הספרים היותר גדולים וגם לרושמי הספרים כמו בן-יעקב והבאים אחריו, ולכותבי תולדות המחבר מ' כ"ע, כמו הריא ניובויער לא נודעו כולם, ובצדק יאמרו מביני דבר כי רשימת תוצאות הס' בחינת עולם היא עבודה ביבליוגרפית מיוחדת, הראויה לבא בראש תוצאה חדשה מספר הזה"2).

אותה הרשימה עצמה חכנים, בשנוי-סדר, כעבור שלשים ושלש שנה, מר פרידברג לתוך ספרו הביבליוגרפי, "בית עקד ספרים", רק בהוספה אחת שנעלמה מוויגר(3). שגם רשימת ווינר היא כלתי שלמה—לית מאן דפליג. ברו שגם המסדר בעצמו הוכח בודאי אחרי-כן בכך. חש בדבר ועמד על חסרון זה אפרים דיונארד, הכותב: "וכן אעיר את הר"ש ווינער כי המספר מ"ז תוצאות אשר החליט אודות מ' בחינת עולם לא נכון הוא. וכבר עלה בידו למצוא עוד

(1) ד"ר ישראל צינגברג לא דיוק קצת בכתבו: אין "קהלת משה" ווינער אויסגערעכענט איבער 70 אויסגאבעס פון "בחינת-עולם" — די געשריכטע פון דער ליטעראטור ביי יידן (ווינע 1931) III, 125, 3. (2) קהלת משה, אות ב' פערבורג תרנ"ו—1895, XI. (3) האותיות כ"ד מבעים יצאו לאור אנטווערפן תרפ"ט—1928. פרידברג רשם שם 64 (באמת 65 מפני ששתי תוצאות ווארשא תרמ"ט, שם תרנ"ד נכללו על ידו במספר אחר 34) מס' תוצאות שגרשמו ע"י ווינר, הוא השמיט בצדק שלש תוצאות אלה הנזכרות ב"קהלת משה": תוצאה ג' (1103); תוצאה ל"ב (ב No. 1119); תוצאה מ' (1125). רק תוצאה אחת השייכת לרשימת ווינר ונעלמה ממנו הוסף פרידברג וזוהי המסומנת אצלו: 43 וועפאף תריט. (ועיין להלן ברשימתי מספר 3). תוצאת-פרידברג 45 שם [ווינא] חרידי נראית כסעות במקום תוצאה ג' של ווינר (1133).

איזה תוצאות אשר לא רשם ב"רשימתו" (4). חכל שלא רשם דיונארד כאיזה מקום שהוא את התוצאות הנוספות שכאז לירו כמשך השנים הרבות שצבר וקבץ אוצרות-ספרים מכל קצווי-ארץ.

בספריה הסמינר בניוירוק מצויות מן מ"ז התוצאות שנרשמו ונזכרו ע"י ווינר — חסשים וארבע, מהן מספר הגון של תוצאות, שבעל "קהלת משה" רשמן ע"פ רשימות אחרות ולפיכך נכשל במקומות אחרים בארדיוקס). לאלו יש להוסיף עוד 13 תוצאות חדשות, מהן 8 שנעלמו מווינר וארבע שיצאו לאור אחרי שנדפסה רשימתו הנזכרת. בקים, שלא נרשמו עד כה בשום מקום ונפרטות ברשימה המתפרסמת בכאן (6).

כל הספרים, חוץ כמה שמסומן בכוכב, רשמתי סתוך ראיה. לשבע לשונות התרגום של הספר נוספת כאן עוד אחת — הרוסית (7).

(4) עתיקות יהודה, ירושלים [ת]רע"ה עמוד 14.

(5) מן כ"א התוצאות שלא היו לפני ווינר מ"ז נמצאות בספריה-הסמינר ואלה הן: תוצ' ד. קושטא ר"ה. ז'. מנסובה ש"ז. ח'. קראקא ש"א. י"ב. פאריש ש"ט. מ"ו. זאלקווא תקיב. י"ט. דיהרנפורט תקכ"ח. כ"ד. לבוב תקמ"ח? (אצל ווינר במסמך-השאלה, פרידברג חסמים את הסימן ורשם סתם [תקמ"ח] וכאמה שנתי-הדפוס היא תקמ"ט, כי על השער נדפס: (Wird zu drucken erlaubt. Herz Hamberg, Lemberg den 1. März 1789) ל"א. ברין תקנ"ז. ל"ב. ברין תקנ"ז (כך הוא בווניר. בשופט שלפני הפרט הוא: מבשר טוב = תקנ"ט). ל"ז. לונדון תקס"ו. ל"ט. פיורא תקס"ז. מ"ו. ברלין תקצ"ח. מ"ט. וויען תרי"ז. ג"ג. לעמבערג תרס"ו (ששם שצנר קצר קצת בהפרט השער וממנו רשם ווינר, כדאי להשלים כאן: בחינות עולם עם בקשת המסין... ונלוח אליו. פתשגן הכתב. והוא יחד העתקה ובאור בלשון עברי צח ונקר. מאת י... ל... ר... Lemberg (Gedruckt bei F. Grossmann) 1855, 160. צנר חסמים ששומ"מ את שם המחבר, המסתתר בסופי אותיות של נחלל מענדל שוך (השוה צייטלין ברשימתו קריית-ספר, עמוד 349). המלה "העתקה" הפעה את ווינר ורשם. עם העתקה בלשון עברי מיושן, מעות שפרידברג חוזר עליה, ועתא"ש ומירוש פתשגן הכתב". וכאמת אין זכר ל-עברי מיושן ומשמעו כי פתשגן הכתב" כולל יחד העתקה ובאור בלשון עברי). נ"ו. זוטאמיר תרי"ח (צריך להיות: תרי"ט—1858). ג"ח. פיק תר"ך.

אצל פרידברג נשתרכו סעיית אחדות כמו מספר 14 במקום ת"י—תכ"ח.

(6) חוץ מנומר 11 שנזכר אחרון ע"י פרידברג ברשימתו.

(7) אנב גררא כדאי להזכיר את התוצאה השניה של התרגום הגרמני בלי הסקור העברי הנמצאת בספריה-הסמינר: Bechinot Olam, oder Philosophische Betrachtungen über die Welt, aus dem Hebräischen übersetzt von J. J. Levy aus Dessau und herausgegeben von J. S. Brandau. Zweite Auflage. Sondershausen, 1827. 160, XII, 111 S.

מהדורה הראשונה, שם 1824, נרשמה ע"י פירסם ב-74, Bibliotheca Judaica III.

החשבון המדויק של התוצאות השונות מספר בחינת עולם מניע אפוא (אם נכנים כחשבון רק 64 תוצאות של ווינר) עם הוספותי לשבועים 8).
עוד תוצאות — מי יודע?

1. ספר בחינות עולם חברו החכם השלם המליץ הרב הכולל מוה"ר ידעי הפניני כמוה"ר אברהם הכרשא גדול הוא בתורה ושם לו בחכמה כאשר יראה הסבין מתוך האגרת החמודה אשר כתב אל הרשב"א ז"ל כמבואר בחשובת הרשב"א סימן תמ"ו נדפס בפריורא [חש"ד]. 240, מ"ד דף.
לעונשטין בספרו Zur Geschichte der Juden in Fürth (Fr. a. M. 1913), III רוסם רק שלשה דפוס-פריורא מבחינת עולם 244 No. תק"ל? 379 No. תקס"ו וב 400 No. תקפ"א. כל אלה נמצאים בספרית הסמינר, גם נרשמו ע"י ש. ווינר. הוצאה זו הנרשמת כאן נעלמה משניהם, מווינר ולעונשטין. באמת דומה תוצאה זו בגודל ובמספר הדפים ובתוכן השער לזו שהרושמים סמנו אותה: תק"ל? — אבל נבדלת היא ממנה בגודל האותיות, במסגרת השער ובה שער השער כאן רשום במפורש "נדפס בפריורא" ואילו על השער בתוצאת תק"ל? נדפס: "בבית ובדפוס כה"ר איצק יצ"ו בן כה"ר ליב ב"ב [= בוכנינר] ז"ל (שהיה כידוע מדפוס בפריורא בשנת 92—1761. ראה: לעונשטין שם בהדפסה מיוחדת עמוד 4 ועמ' 122) באותיות אמשטרדם".

2. ספר בחינת עולם נדפס ביוזעפאף בדפוס הרבני הנגיד מהו' דוד סקרי' ישעי' וואקס נ"י Bechunas olem w Drukarni S. Wax w Jozefowie ordy 1844, ע"ג דף.
על כיר תכל' רשיון הצנזורי. מונדהולד הוא מיום 1844 Marca $\frac{12}{24}$. עם בקשת הממין ועם הפירוש שליקס ר' יוסף ב"ר שלמה מליסא ותרגומו של אליעזר פאוור שפה ברורה.

3. ספר בחינת עולם נדפס ביוזעפאף בדפוס הרבני הנגיד מהו' דוד סקרי' ישעי' וואקס נ"י Bechunas olem w Drukarni S. Wax w Jozefowie ordy 1845 ועם שער נוסף כזה: ספר בחינת עולם עם בקשת הממין שחבר החכם... ידעי' הפניני הכרשא... עם הפי' אשר... נדפס אמנם בכל זאת אין מספיק הפי' הלו לכל האנשים ובפרט לדלי העם לזאת התעורר... מהו' אליעזר פאוור ספרא דק"ק זאלקווא וחבר פ"י מספיק בלשון אשכנזי בלשון צה וקרא בשם שפה ברורה. ביוזעפאף בדפוס הרבני הנגיד מהו' דוד סקרי' ישעי' וואקס נ"י בשנת הר"ת לפ"ק. 160, ע"ג דף.

מכאן אולי בבית עקד הספרים: 43 יוזעפאף תר"ס. אפשר שהיה לפניו מוסס בלי השער הראשון. בכל זאת, יש להשאיר את הדבר בצריך עיון ובירור, כי שמא מצויה גם תוצאה משנת תר"ס. מעבר לשער השני: הקדמת המעתיק והמעתיק ר' אליעזר פאוור.

(8 מובן שאינו כולל חשבון מוגמר ומוחלט. הנה מזכיר למשל פריצקי דפוס יוזעפאף 1843 (דער יידישער קונסטאנציום I, 265, 4) שלא נרשם במקום אחר.

מעבר לשער הראשון רשיון הצנזור י. שונדהולד סיום ושנת 10 Lutego 29 Stycznia 1845. נ. פרידלנדר מביא תוצאה זו משנת 1845 מעמים רבות בדיאלקט פולונישע פורשונגען ווארשע 1921, III עמ' 344 הערה 7 ובכרך I (דער יידישער קונסטאנטיום I) ווארשע 1917, עמ' 153 הערה 9, עמ' 175 ועוד. לכל שער (גם למספר הקודם)—מסגרת טיפוגרפית, שונה אחת מן השניה. מלבד השנויים בשערות ותאריכיהם, דומות התוצאות, ביתר הפרטים, בכל. גם שופם זה הוא, כמו המספר הקודם, על גיר תכול.

4. ספר בחינת עולם עם בקשת המטין... עם הפי אשר... נדפס... כפל זאת אין מספיק... לזאת התעורר... מהו אליעזר פאוור... וחבר פ' מספיק... וקראו בשם שפה ברורה... ווילנא בדפוס ר' יוסף ב"ר ראובן ב"ר מנחם מן ראם, תר"ח — 1858, 24, צ"ח (כטעות צ"ו) דף.

5. ספר / בחינת עולם / עם בקשת המטין / מעשה ידי הרב המליץ הגדול מ"ה ירמיה הפניני הברדשי זצ"ל. / דאם וואונדערליכי ספר האט גמאכט אגרוסר צדיק אין / אגרוסר חכם פרייטן דעמאלט ווען דער הייליגער רשביא / האט גלעבט דא בשרייבט ער דיא אויף פיהרונג פון דר / גאנצן וועלט. מיט זיסי מליצות אין זייער שייני ווערט / ער בווייזט דיא מעלות אין דיא חסדנות פון דעם מענטש. / ער לערנט אונז גרויס חכמות אין כוסר. אין ווארנט אונז / מיט פרשטאנד וויא אזוי דער מענטש זאל זיך פיהרן כרי עם / זאל איהם גוט זיין אין דער וועלט אין אויף יענערן וועלט. /

דאם הייליג ספר איז אויף ריין לשון הקודש מיט איין הערליך / פירוש. אין וויר פרייטשט אויף עברי טייטש כרי איינליכר / זאל עם פר שטיין אין זאל זעהן גאמט וואונדער! שנת תרכ"א לפ"ק. חסיד וליבובזל. 120, נ"ד דף. מהם ליב דפוס מסומנים והשאר בלתי מסומנים. הפירוש הוא לר' יוסף ב"ר שלמה ותרגום קרוי בפנים שפה ברורה והוא לר' אליעזר פאוור ספרא דקיק זאלקווא.

6. בחינת עולם. עם בקשת המטין, להמליץ החוקר והנעלה ר' ירמיה הפניני הברדשי ז"ל ונלוח אליו פתשנן הכתב סאת נפתלי מענדל שור הוצאה שניה... Druck von M. F. Poremba in Lemberg 1871, 120, 137, עמוד. בהקדמה קטנה להוצאה שנייה כתב שור: על הקדמתי שהקדמתי להדפסת בחינת עולם בראשונה אין לי מה להוסיף; אולם בראותי כי ספן אלה ושם סאות עקסעמלארע, ואין גם אחר, וקוניהם [ב]קשום כנרות ולא ימצאום... לכן נתתיה שנית. תחת מכש הרפוס בהוספת תלואה, לצרף כבוד סיגה, ולבער החזילים אשר השתרגו בה... בסוף הספר הוא חוזר במדעה עוד הפעם ע"ד טעיות הרפוס שבהוצאה הראשונה וגם כי יחיני ר' ויזכני להוציא לאור את הנאוועלע. חמעלניצקי. הגרסה למען במבשרת אשר הוצאתי כבר לאור והוא, הציר, ער תוסה.

7. ספר בחינת עולם עם בקשת המסין... עם הפי אשר... נרפס...
בכל זאת אין מספיק... לזאת התעורר... אליעזר פאוור. וחבר פ"י... שפה
ברורה... לקמברג תרמ"א — 1881 (Druk des U. W. Salat). 12°, ע"ז דף.
8. ספר בחינות עולם ועם בקשת המסין עם פירוש מגדנות
אלעזר חברתיו אני הצעיר אלעזר בן... מהור שלמה זלמן ליסר... ולעומת פ"י
המגדנות הצנתי מקורות כל מליצות המחבר... וקראתיו בשם המזכיר (תוכן
השער והמכמות הרבנים הוא כמו בתוצאה כ"ז, ווינר 1115) ווארשא תרמ"ד —
1883 (רפוס שריפטניסר). 12°, 100 עמוד. (בהוצאות ר' שמואל אייזיק פקשעס).
9. ספר בחינות עולם (כנ"ל) ווארשא תרמ"ט 1894 Barmava
(האלטר ואירונשטאט). 12°, 100 עמוד. (בהוצאות האלמנה לעווין עפשטיין ובניה).
התאריך של הצנורה הוא 1894 אפריל 5. דומה לתוצאה ס"ז, (ווינר 1147) אלא
נבדלת כנראה בשני התאריכים הסותרים שעל גבי השער הנוכחי.
10. אגרת בחינת עולם לחרב החכם הכולל. הפירסוף האלהי. אבי
המליצים רבי ידעיה פניני בדרשי ז"ל עם תרגום רוססי. פנים הספר מוגה
בעיון נמרץ עפ"י חוקי הדקדוק. נעתק מאת דוד מיכל פערמאנן. פיעטרקוב
(ברפוס שלמה בעלכאמאווסקי) תרס"א. 8°, 121, XX, 55 עמוד.
- שער מיוחד גם ברוסית. המכמת הרב ר' אלי חיים מיוזל דיק לאד"ו והמליצה
אשכנזית מאת הרב"מטעם ד"ר י. ילסקי. הקדמה להעתקה. תולדות הברשי. באור והערות
Предисловіе къ переводу.
11. ספר בחינת עולם עם בקשת המסין מהחכם השלם המליץ הגדול
מהר"ר ידע"ה הפניני הברשי ז"ל נזר זהב סביב לו ביאור, חוק עולם לחרב...
נתן נטע סג"ל שליט"א לנדא ראבריק אשפצין פאדגורזע, תרס"ב, (בבית
הרפוס שאול חנני דויטשער). 12°, 56 עמוד.
12. ספר בחינות עולם ותוכן השער הוא כמו לעיל במספר 17 ווארשא
תרס"ב — 1902 (ברפוס והוצאת של האחים לעווין עפשטיין). 12°, 100 עמוד.
13. ספר בחינת עולם מאת ר' ידעיה הפניני הברשי ז"ל מנוקד ומונה.
עם באור המלות והענין מאת החכם ר' דוד אטענזאמער ז"ל בצרוף, בקשת
המסין עם פרוש. הוצאת ב. כהן, ברלין, תרפ"ז. 32°, ס"ג דף.
בסוף: „גרפס ע"פ הוצאת ווארשא תרמ"ד".

לקוטים ביבליוגרפיים

מאת

אברהם יערי

טז. גרים במלאכת-הדפוס העברית

אחת ההוכחות ליחס הטוב שהתיוחס ישראל לגרים היא העובדה שהניחו להם לגרים לעסוק ב"מלאכת הקודש", מלאכת-הדפוס העברית. ובימינו, ימי שלטון, תורת הגזע, החודרת בלא-יודעים גם לתוך נפשנו, אמרתי ואסוף אחת לאחת את כל הידיעות על הגרים שעסקו בהדפסת ספרים עבריים, ידיעות שאין עין הקורא הרגיל רואה אותן, בהיותן מתעלמות בקולופונים וכדומה.

העובר על הרשימה הזאת יראה מיד שרוב הגרים עסקו במלאכתן בא ש ט ר ד ס (עיון מס' 3, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 15) או בערי המזרח: ק ו ש ט א (עיון מס' 2, 4, 13, 14) ושא ל ו נ י ק י (עיון מס' 1, 16, 17). דבר זה מוכן הוא, כי רק בארצות השפלה שבאירופה ובמדינת תוגרמא יכלו הגרים לחיות באין פחד הכנסיה הקתולית לנגד לבם תמיד. רק מעטים עסקו בערים אחרות. (עיון מס' 9, 10, 11, 12).

בין הגרים הללו נמצאים בעלי בתי-דפוס (עיון מס' 1, 10, 11, 12), מסדרים ופועלים (עיון מס' 2, 4—8, 12—17), מכיאי לבית-הדפוס (עיון מס' 9) ומפיקה פיתוחי-נחושת לספרי-דפוס עבריים (עיון מס' 3).

הכינויים שבהם סבנו הגרים הללו את עצמם הם: גר, הגר, גר צדק, בן אברהם אבינו, מסשפחת אברהם אבינו. ומענין שרוב הגרים, וכיחוד אלה שבאמסטרדם, חותמים תמיד, בר פלוני במקום "בן פלוני". ועתה ארשום את הגרים בסדר איב של שמותיהם:

1. אברהם דגר. הקים בשנת ת"א בשאלוניקי בית-דפוס עברי, שהתקיים עד שנת תט"ז, ונתבטל מחמת מותו. לפניו לא היה דפוס עברי בשאלוניקי משנת שפ"ב ואילך. היונו במשך כ"ט שנה, ואחרי שנתבטל בית-הדפוס לא קם שם דפוס עברי עד שנת תמ"ז, היונו במשך ל"ב שנה. במשך ארבע שנות קיומו של הדפוס הזה נדפסו בו שבעה הספרים הבאים:

(א) שו"ת ר' חיים שבתאי. נגמר בדפוס בחדש אדר ת"א. נדפס על ידי המחוקק אברהם הגר. בהקדמת בן המחבר לספר זה נאמר: "וגמרתי בלבי לשלוח לארץ מרחקים להביא מלאכה זו אל הדפוס אף כי ההוצאה מרובה ומה גדלו מעשי ההשגחה האלהית ומסכון שבתו השגיה ואנה וגלגל לבא הדפוס אל ארצינו ואל מולדתינו על יד הפועל אשר נכספה וגם כלתה נפשו לבא ולחסות

תחת כנפי השכינה... מדברים אלֵה מתברר איפוא שר' אברהם בא לשאלוניקי מאיזו ארץ אחרת. שום ידיעה אחרת על מוצאו ותולדותיו של גר זה לא נשתמרה באתר מספריו שהרפס.

(ב) שו"ת ר' שלמה בן ר' יצחק הלוי. תי"ב. "נדפס על ידי המחוקק אברהם הגר".

(ג) חסן ישועות לר' שבתי בן עמנואל חסן. תי"ב. "על יד אברהם גר צדק".
(ד) שי ל מורא שו"ת לר' שבתי וונה. תי"ג. "נדפס על ידי המחוקק אברהם הגר". בהקדמת בן המחבר נאמר: "ועתה אינה אלהי לשכון כבוד בארצנו גר צדק בקי במלאכת הרפוס".

(ה) דורש משפט לר' שלמה ב"ר שמואל פלורנטין. תט"ו. "נדפס על ידי המחוקק חיר אברהם הגר".

(ו) מורה צדק לר' מיכאל ב"ר משה הכהן. תט"ו. "נדפס על ידי המחוקק אברהם גר צדק יצ"ו".

(ז) תאווה לעינים לר' שלמה ב"ר אברהם אלגאזי. תט"ו. "נדפס בבית אברהם גר צדק נ"ע". לפי המלה האחרונה, נ"ע" ברור שהמפר האחרון נדפס אחרי סוף המדפיס הגר וכנראה זו היתה הסבה לטול הרפוס.

2. אברהם בן אברהם אבינו. כספר, "שמן למאור" לר' קורא מלכי, שנדפס בקושטאנדינא תקט"ו, חתום בקולופון בין המסדרים, ע"י הפועל במלאכת הקודש אברהם בן אברהם אבינו.

3. אברם בר יעקב. היה מטיף בגלילות הרהין ועבר לאמסטרדם והתגורר בה. (1) פיתח כמה פיתוחי-נחשת לספרים עבריים שנדפסו באמסטרדם:
(א) הגדה של פסח... על לוחת נחושת ע"י הבחור כמר אברם בר יעקב מטשפת אברהם אבינו... אמסטרדם, תנ"ה. במוק: מפת א"י פיתוח-נחשת. וכשולי הפיתוח חתום: אברם בר יעקב. הגדה זו חזרה ונדפסה שם בשנת תע"ב וכחוצאה זו נשמט שם האסן על השער (2). הציוורים שבגדה זו שימשו מקור לחיקויים טרובים בחוצאות הכאות.
(ב) תמונת ר' יצחק אברהם. פיתוח-נחשת לפי תמונה מעשה ידי יוסף בר אברהם (Wolf, Mitteilungen, ibid.).

(1) במאנציקלופדיה יוראיקה" (כרך I ע' 488, וכן בחוצאה העברית כרך I ע' 405) וזה לשני ערכים, פעם בחזרת גר ופעם בחזרת מפתח-נחשת. הידיעות עליו שם מצומצמות ומבוססות על Wolf, Bibliotheca Hebraea, III 69; IV 763 ועל Wolf, Mitteilungen zur jüdischen Volkskunde, IX, 57-58; XV, 50.

(2) "חזות על לוחת נחשת ע"י אומן מהיר במלאכת חרש וחושב לפתח פתוחי חותם".

(ג) שער פיתוח-נחשת לם', שני לוחות הכרית'. אמשטרדם, תנ"ח. חתום: אברם בר יעקב.

(ד) שער פיתוח-נחשת לם', יד יוסף' לר' יוסף צרפתי. אמשטרדם, ת"ס. חתום: אברם בר יעקב.

(ה) שער פיתוח-נחשת לשלחן ערוך יו"ד 2^ו שנדפס אצל פרופס. אמשטרדם, תע"א. חתום: אברם בר יעקב.

(ו) שער פיתוח-נחשת לשלחן ערוך או"ח 2^ו שנדפס אצל פרופס. אמשטרדם, ת"פ. חתום: אברם בר יעקב. שער זה חזר ונדפס בהוצאות הבאות, כגון משנת תצ"כ ומשנת תקי"ד, וגם שימש מקור לחיקויים.

(ז) דף שבירה לילדות. פיתוח-נחשת. חתום: אברם בר יעקב. אכסמפלר אחד נמצא כאן בבית-הספרים הלאמי והאוניברסיטאי, ואכס' אחד במפריט רונטליאנה באמסטרדם, ועל פיו נדפס אצל Zwarts, Hoofdstukken מול ע' 140.

(ח) לוח ל-130 שנה עם פיתוח-נחשת. (Wolf, Bibl. Hebr. ibid.) מלכוד פיתוחים אלה יש לייחס: לו בספק עוד שיערים אחרים פיתוח-נחשת על דפוס אמשטרדם מהימים ההם, כגון: (א) סדר תעניות. תמ"ב. (ב) ארבעה חלקי שו"ע 8^ו שנדפסו אצל עטיאש. תנ"ז. (ג) "עת קץ" ליה"כ"ם. ת"ע. (ד) שו"ע אכ"העור. תצ"ח. ועוד. (על כמה ידיעות בענין זה העירנו מר ב. נרקיס).

4. יוסף בן אברהם אבינו. כספר, סעם לועזי על בראשית לר' יעקב כולי, שנדפס בקושטאנדינה תק"ח (עיין ספרי "רשימת ספרי לאדינו" מס' 41) חתום בקולופון בין שאר הסדרים: "על ידי הפועל העוסק במלאכת הקדש יוסף בן אברהם אבינו".

5. יוסף בן יצחק ממשפחת אברהם אבינו. בס', משנת חסידים לר' עסנאל חי ריקי, שנדפס באמסטרדם תקכ"ד, נסנה בקולופון בין הפועלים, וע"י הפועל הזעציר יוסף בן יצחק ממשפחת אי"א מק"ק אמשטרדם" (שם נמנים גם האחים הגרים שמעון ויעקב בני גדליהו, עיין להלן בס' 8, 15).

6. יעקב בר אברהם ישראל גר. בס', פירוש רש"י על התורה שנדפס באמסטרדם, בדפוס דוד תארטס בשנת תכ"ד, חתום בקולופון: "ועל ידי הפועל במלאכת הקדש יעקב בר אברהם ישראל גר וציו".

7. יעקב בר אברהם אבינו. סידר כמה ספרים באמסטרדם: (א) בס' "מגן דוד" להרדב"ז, שנדפס באמסטרדם תע"ג בבית אשר אנשיל בן אליעזר חזן ממשפחת קוטנים, נאמר בקולופון: "על ידי הפועל הזעציר הכחור יעקב בן אי"א אברהם הספורסם שלי"ט". (ב) בס' "שבע פתילות" לר' ששח פרנקפורט,

שנדפס שם תפ"א, נאמר בקולופון: „על ידי הפועל העוסק במלאכת הקודש באמונה נאם יעקב בר א"א אברהם הספורטס שלי"ט. ג) בס' „מנורת המאור“ עם ע"ט, שנדפס שם תפ"ב, נאמר בקולופון: ע"י הפועל העוסק במלאכת הקודש באמונה נאם יעקב בר אברהם הספורטס שלי"ט ועציר מק"ק אמשטרדם. הוא סידר שם עוד ספרים שונים, ולפעמים הוא חותם: „יעקב בר אברהם גר ממשפחת אברהם אבינו שלי"ט, או רק „ממשפחת אברהם אבינו. (עיון C B p. 2921 No. 8284).

8. יעקב בר גדליה ממשפחת אברהם אבינו. א) בס' „מנחת יחודא“ לר' יהודה שטטהאנן, שנדפס באמסטרדם תקכ"ג, חתום בקולופון: „על ידי הפועל הזעיר והדרוקר העוסק במלאכת הקודש שמעון ואחיו הזעיר יעקב בר גדליה ממשפחת אברהם אבינו ז"ל מק"ק אמשטרדם. ב) בס' „משנת חסידים“ לר' עמנואל חי ריקר, שנדפס באמסטרדם תקכ"ד, נמנה בקולופון בין הפועלים: „וע"י הפועל הזעיר יעקב בן גדליה ממשפחת א"א מק"ק אמשטרדם“ (שם נמנה גם אחיו שמעון ועוד גר, עיון סס' 5, 15). ג) בס' „דעת קדשים“ לר' בנימין שמעון הלוי מאמסטרדם, שנדפס בלונדון תקל"ג, חתום בקולופון בראש המסדרים: „על ידי הפועל העוסק במלאכת הקודש נאם הבחור יעקב בר גדליה ז"ל ממשפחת אברהם אבינו מק"ק אמשטרדם ולע"ע דק"ק לונדון. (על הספר השלישי העירני מר בצלאל רוח מלונדון).

9. יצחק בן אברהם גר. הביא אל מוזכח הדפוס ס' „ברית יצחק“ תיקון ליל שמיני קורם המילה, דיהנפורט תקל"ד. על השער הוא חותם „הישיש כ"ה יצחק בן ר"א גר“ ובסוף ההקדמה: „יצחק בהר"ר אברהם גר מתגורר בק"ק ברעסלא תחת צל כנפי הקהל יצ"ו.

10. ישראל בן אברהם אבינו. הוא בנו של הנר משה בן אברהם אבינו ושמו מעיד כי נתגייר יחד עם אביו. (עיון עליו להלן סס' 12).

11. ישראל בר אברהם. הוא עצמו אינו חותם „גר“ או „בן אברהם אבינו“ וכיוצא בהכינויים המיוחדים לגורם, אבל כיסיו מקובל היה שהוא גר שהיה בנצרותו נזיר קתולי. בא מאמסטרדם. הוא הדפיס בשנות תע"ז-תע"ח בקיטן (4 ספרים) ועבר אח"כ ליעסניץ, שבה הדפיס ספרים רבים בשנות תע"ח-תפ"ו. משם עבר לוואנדסבעק והדפיס בה עד שנת תצ"ג. בשנת תצ"ט חזר ליעסניץ והדפיס בה עד שנת תק"ר. ובשנת תק"ר-תק"י הביא לבית-הדפוס באותיותיו ספרים שונים בברלין³⁾. (פרטים עליו ראה M. Freudenthal, Aus der Heimat Mendelssohns, Berlin 1900, p. 189-229, 249-270, 279-298).

³⁾ לדוגמא מתקופת ברלין: בס' „חסד ואמת“ של חברות בקור חולים והכנסות כל"ה דק"ק ברלין, שנדפס בברלין תק"ו, כתוב בשער: „בבית הדפוס של... אהרן בן כמוהר"ר משה רופא... במצות ואותיות של הסופרים הר"ר ישראל בר אברהם“.

12. משה בן אברהם אבינו. מוצאו מניקלשפורג. משם עבר לפראג ומשם לאמסטרדם שבה התגורר. בשנות תס"ז ותס"ז עבר בדפוס אורי פויבוס ובדפוס קאסמן עמריך. אח"כ ימר בית-דפוס לעצמו והדפיס בשנות תמ"ט-תנ"ד⁴). אמסטרדם עבר לברלין ומשם לפרנקפורט-אדער וגם בערים אלה עסק במלאכת-הדפוס. משם עבר להאלי שבה הדפיס ספרים רבים. הוא גם תירגם את הברית החדשה לעברית, וחיבר ס' "תלאות משה" בע"ט (האלי, תק"ב). עשרת בניו וגם שתי בנותיו עלה וגעלה עברו אף הם במלאכת-הדפוס באמסטרדם, בברלין, ברעסו, בהאלי, בהלברשטט. (עיון עליו בפרוטרוט M. Freudenthal, Aus der Heimat Mendelssohns, Berlin 1900, pp. 175-188, 246-249).
בין בניו הצטיין בנו ישראל החותם, ישראל בן אברהם אבינו, מחבר הס' "ספתח לשון הקודש" (אמסטרדם תע"ג) שהדפיס יחד עם אביו בהאלי ואח"כ עבר כמסדר וכבעל בית-דפוס באופנבך ובנייט. שם עברו אתו כמסדרים בניו אברהם וטוביה וכתו רבקה. אח"כ עבר כמסדר ביעסניץ. אח"כ פתח בית-דפוס באלטונא. בניו עברו כמסדרים גם ביעסניץ וכדעסו. (עיון עליו בפרוטרוט אצל פרויסן, ZHB, XV, 27; על ספרו, ספתח לשון הקודש עיון י. ליפשיץ, פנקס נ"ה II ע' 31 וכו').

13. משה בן אברהם אבינו. כספר, עמוד די רשי" שדנפס בקושטנדינא תק"ג (עיון ספרי "רשימת ספרי לאדינו" מס' 37) חתום בקולופון: "על ידי הפועל העוסק במלאכת הקדש משה בן אאע"ה".

14. משה בכר יעקב בן אברהם אבינו. (א) כספר כתובים עם תרגום לאדינו שדנפס בקושטנדינא תק"ד (עיון ספרי "רשימת ספרי לאדינו" מס' 1) חתום בקולופון אחרי המסדרים, ע"י הפועל משה בכר יעקב בן אברהם אבינו עליו השלום. (ב) וכן בסוף ס' "קריית מלך רב" לר' יהודה נבון. ח"א. שם, תקי"א. (ג) וכן בסוף ס' "חיי עולם" לר' רפאל משה בולח. שם, תקי"ב. (ד) וכן בסוף ס' "אור יקרות" לר' מאיר יצחקי. שם, תקי"ד. (ואולי הגר הרשום לעיל מס' 13 הוא הוא גר זה, אלא שהשמיט בחתימתו את שם אביו).

⁴ רשימת הספרים שסידר והדפיס באמסטרדם, ראה שטיינשניידר (C. B. p. 2994).
וכאן יש להוסיף שהוא סידר בדפוס ואולי גם ערך את העתון ביהודית-אשכנזית גרינשטאנדיש קורנט שדנפס באמסטרדם בשנת תמ"ו. על כל חוב' כתוב: "על ידי המסדר הריר משה בר אברהם אבינו וצ"ל פה ק"ק אמסטרדם בבית המחוקק הריר אורי פויבוס כהריר אהרן הלוי וצ"ל". ובחבורת שדנפס בשנה שלאחריה (תס"ז): "ע"י כהריר משה בר אברהם אבינו וצ"ל פה אמסטרדם בבית המחוקק דוד תרש"י. (עיון: J. S. Da Silva Rosa, Ben 17de eeuwse Amsterdamsch-Joodsche Courant, 1935. p. 3-5).

15. שמעון בר גדלי' ממשפחת אברהם אבינו. (א) כס' "מנחת יהודא" לר' יהודה שטטהאגן שנרפס באמשטרדם תקכ"ג, חתום בקולופון: "ע"י הפועל הזעציר והררוקר העוסק במלאכת הקודש שמעון ואחיו הזעציר יעקב בר גדליה ממשפחת אברהם אבינו ז"ל סק"ק אמשטרדם". (ב) כס' "משנת חסידים" לר' עמנואל חי ריקר, שנרפס באמשטרדם תקכ"ד, גמנה בקולופון בין הפועלים: "וע"י הפועל הזעציר שמעון בן גדליה ממשפחת א"א סק"ק אמשטרדם" (שם גמנה גם אחיו שמעון ועוד גר, עיין כס' 5, 8).

16-17. שני פועלי-דפוס עלומי-שם שנתגיירו. בהקדמה לשו"ת מהרשד"ם, שאלונים שני, כותב בן המחבר ר' משה בן ר' שמואל די מדינא (אני מעתיק עפ"י ההוצאה השלישית, שם תקנ"ז): "כי לקיים מצות צורי ואדוני מששתי את כל כלי חפשתי באמתחותי בזכותי אוצרותי להביא הנייר והדפוס והפועל, מוינציא ושני פועלים מהם בראותם יופי המלאכה ועוצם השוקת כונת המצוה הגונה וטובה נכספה וגם כלתה נפשם לבוא ולחסות תחת כנפי השכינה וגם זכני ה' במצוה אחרת להרפס גמרי' ומסכתות וספרים אחר' כדי לזכות את הרבים..."

מפתח הזמנים

- שני' (שאלונים) 16—17
- תיא-חמ"ו (שאלונים) 1
- תכ"ד (אמשטרדם) 6
- תמ"ו וכו' (אמשטרדם, ברלין, פפד"א, האלי) 12
- תנ"ז-ת"פ (אמשטרדם) 3
- תע"ג וכו' (האלי, אופנבך, ניויט, יעסניץ, אלטונה) 12
- תע"ג-תפ"ב (אמשטרדם) 7
- תע"ז-תק"י (קיטון, יעסניץ, וואנדסבעק, בערלין) 11
- תק"ג (קושטאנדינא) 13
- תק"ד-תק"ר (קושטאנדינא) 14
- תק"ח (קושטאנדינא) 4
- תקמ"ו (קושטאנדינא) 2
- תקכ"ג-תקכ"ד (אמשטרדם) 15
- תקכ"ג-תקל"ג (אמשטרדם, לונדון) 8
- תקכ"ד (אמשטרדם) 5
- תקל"ד (דיחרנפורט) 9

יז. פכסימיליה ראשונה בספר עברי

בימינו נוהגים עתונים רבים להדפיס שמות סופרים חשובים המשתתפים בעתון לא באותיות-דפוס אלא בפכסימיליה של חתימתם. וזהו מה תמתי למצוא בפכסימיליה של חתימת-שם בספר עברי שנדפס בוויניציאה בשנת שנית, הלא הוא הספר, "אגרת דופי הזמן" לר' יצחק עובדיה. ברף ד' ע"א של הספר הזה נדפסה אחרי ההקדמה פכסימיליה מחתימת-ידו של ר' שמואל ׳ רייסוס, מניה הספר. והנני מדפיס כאן צילומה:

ר' שמואל בן בנימין ׳ רייסוס הגיה בוויניציאה בשנות שני-שנית חמשה ספרים עבריים, כולם בדפוס דניאל זאניטי, מלכד האחרון שהוא בדפוס זואן דגארה. ואלו הם:

- א) כתר שם טוב לרבו ר' שם טוב מלמד. שני. לספר זה הקדים המניה שיר, וכסוף: "התנצלות המניה". הוא גם חיבר את המפתחות לספר זה.
- ב) ויקהל משה לר' משה אלפלם. שני. גם כאן הוסיף דברים משלו.
- ג) הואיל משה לר' משה אלפלם. שני.
- ד) ידי משה לר' משה אלמושנינו. שני. בסוף הוסיף שני עמודים.

אל עין הקורא.

- ה) אגרת דופי הזמן לר' יצחק עובדיה. שנית. בראשו הוסיף דברי הקדמה ושיר. (1)

חיתה לו לר' שמואל ׳ רייסוס חולשה מיוחדת לחוסף דברים שונים לספרים שהגיה. ותמיד הוא עצמו נותן טעם לכך, ויזכר בו שמי לטובה, אבל לא נתקררה דעתו עד שהוסיף בספר אחד גם פכסימיליה של חתימת ידו (כנראה: פיתוח-עץ). זוהי הפכסימיליה הראשונה בספר עברי, וגם נשארה יחידה במשך מאות שנים (2).

(1) ח. ד. פריעדברג בבית עקד ספרים ע' 429 מס' 2422 כותב שבס' משפטי שמואל לר' שמואל קלעי, ויניציאה שני-פ-ס, נדפס בסוף קונטרס, מעשה אסמכתא לר' שמואל ׳ רייסוס. בשלשה אכסמפלרים של הספר הזה שראיתי בעיני, וכל אחד מהם כולל 183 דף, בדיוק כמספר הדפים שרושם פריעדברג, אין זכר לקונטרס הזה.

(2) כדאי לזכור אס היא נמצאת בכל האכסמפלרים של הספר הזה.

הפ ר ש י ם

ביבליוגרפיה

מאת א. ז. אשכנזי

(חמשה; ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 254, 370, 408)

292. **Sacerdote, Gustavo.** Costumi e riti dell'Abissinia. VI, xxxvi, 1888. pp. 82-85.

293. **Sawicki, Ludomir.** Studya nad Abisynią, I... (Prace Tow. Naukowego Warszawskiego. II. Wydział Nauk antropol., socjecz., historyi i filozofii, No. 10). Warszawa 1913. pp. (10-42 bibliografja) 53, 72, 92, 131, 133, 138, 139, 140, 141, 144, 145, 184, 191, 192, 193, 195, 202-203.

דיון רציני בהרבה ידיעות אתנוגרפיות על אדות הפלשים. המחבר הופעה במקורותיו לעתים (הפל' אינם יודעים את חיבובם, וכו').

294. **Sofer, Leo.** Chuetas, Maminen u. Falascha. Polit.-Anthropol. Revue, v, 1906, pp. 100-105. ביבליוגרפיה. מס' 263, Fishberg מצטט

295. **Verneau, R.** Anthropologie et Ethnographie. בתוך: Duchesne Fournet, Mission en Ethiopie. Paris 1909, vol. II, ידיעות על הפלשים, אנג' האתנוגרפיה הכללית. בני גזע מעורב, עיקרם בני אגא. (pp. 115-335).

Vivian, Herbert. ראה מס' 269.

296. **W[eissenberg], S.** Die abessinischen Juden. Zeitschr. für Demogr. u. Stat. d. Juden, Berlin, II, 1906, (xii) pp. 191-192. קצור דברים ע"פ פישלוביץ' מס' 181.

297. — Die Falaschas. „Globus" xcvi, 1909, p. 257-258. אתנוגרפיה.

298. **Weissenhorn.** Tierkult in Afrika. Internat. Archiv f. Ethnogr. xvii, pp. 91-175.

299. **Westermeyer.** Die chamitischen Völker. Natur u. Offenbarung, vol. xxiii, 1877, pp. 1-11.

300. **Wolf, Eduard.** Negro „Jews". The Jewish social service quarterly vol. ix, No. 3. VI. 1933. p. 314.

להבדיל בין הכושים „היהודים" באטריקה ובין הפלשים היהודים היחידים בין השחורים, והם בני הגזע הלבן.

301. Worrell, William H. A study of races in the Ancient Near East. Cambridge 1927. p. 116.

דמיון הפלי לשכניהם—פרי ערוב גזע, כדמיון היהודים לשכניהם בכל מקום.

302. Zollschan, Ignaz. Das Rassenproblem. Unter besond. Berücksichtigung d. theoret. Grundlagen d. jüd. Rassenfrage. Wien u. Leipzig 1912. p. 47.

הפלישים מעורבי גזע, כבני-ישראל בהודו, וכו'.

303. Долгановъ, Е. Е. Абиссинія. С.-Петербургъ 1896. p. 6 ss.

304. Лушан, Феликс. Народы, Расы, Языки. Перевод... Б. Д. Ле-
вина. Ленинград, 1925, p. 77.

כמו במס' 279.

ג. דת ואמונה.

אפשטיין, אברהם. אלדד הדני. ראה: אפשטיין, אברהם. מספר 154.

305. אשכנזי, א[הרן] ז[אב]. ההלכה והמנהג אצל יהודי חבש (הפלישים)

לאור ההלכה הרבנית והקראית. "תרביץ" שנה ז' תרצ"ו, ספר א, ב, ע"ע 31-56,

121-134 והוצאה מיוחדת ע"ע 40.

סדר הדינים והמנהגים אצל הפלישים לפי מקורותיהם וביאורם לאור מקורות ההלכה של הכתות השונות. המסקנה: השינויים שבהלכות הפלי שאינם פרי השפעה חבשית, מקורם בעניני ההלכה הקדומה, ואין להם ענין בהבדלי ההלכות המאוחרות של הכתות השונות.

306. — מועדים חגים וצומות אצל הפלישים, יהודי חבש. הקולס, 1931,

גל' ר"ג, ע"ע 251-255. הלוח והמועדים, פירוש ומנהגיהם.

307. זילבר, אפרים. הערות אחדות (ב). "בית-הלמוד", III, תרע"ג, ע' 122.

הפלישים מבני הכותים. (העירני עליו פירוש ה. ליה).

מגיד, דוד. ראה מס' 163.

308. סגל, משה צבי. ספר ברית דמשק עם מבוא והערות. "השלח" ט"ו

ע' 398-399, 501.

ראה Schechter מס' 323. הידיעות על דיני העריות אצל הפלישים אינן מדויקות כל צרכן.

309. Aescoly, A[aron] Z[aeve]. Les noms magiques dans les Apocryphes chrétiens des Ethiopiens. JA. 1932, pp. 87-138.

חשואת שמות מגיים לפלישים לשמות מגיים של הנוצרים בחבש.

Büchler, A. 312. ראה מס'

310. Conti Rossini, C[arlo]. Il convento di Tsana in Abissinia. Rendiconti della Accad. R. dei Lincei, Roma 1910, p. 36.

על מהותו של מנזר פלישי.

311. Danon, Abraham. The Karaites in European Turkey. JQR. NS. xv, 1924-1925, p. 356-357.

הפלי בעיני הקראים כבני אמונתם. הענין עצמו נדון באריכות בס' 163.

312. Epstein, [Abraham]. Le livre des Jubilés, Philon et le Midrasch Tadsché. REJ xii pp. (1-25) 9, 14, 1891, 24-25.

Rec.: Büchler, A., Studies in the Book of Jubilees, REJ xxvii, 1926.

p. (253-274) 254.

על מנהגי הפלשים הנמנים על נחלת התרסיבמים. בעל ספר היוכלות היה טילוני וקרוב לדתי הפלשים.

313. *Fraenkel, David. Die Karaiten, Juden von Abessinien.

Sulamith, Serie III vol II, p. 279.

מנחם על-ידי שוואב Répertoire וכו'. אינו נמצא במקום הנזכר, ואף לא עלה בידו

למצוא בשאר כרכי "שולמית" שבספריה הלאומית בירושלם.

314. Goldzieher, Ignaz. La Misasa. Revue Africaine No. 268.

Alger 1908, pp. 23-28.

הפלשים צאצאי השמרונים.

315. Halévy, J[oséphé]. Les Samaritains dans le Coran. RS.

xvi, 1908, pp. 421-428 (419-429).

כמעט כולו מוקדש לפלשים. וכוה נגר דעת גולדזיהר, בס' 314, ולהראות שהפלי יהודים.

316. Hvidberg, Flemming Friis. Menigheden af den Neje

Pagt i Damascus. (Dissert. Theologia. Köbenhavn) 1928, p. [9].

דפי שכטר בס' 323 ומיאר בס' 320.

317. Leszyński, Rudolf. Die Sadduzäer. Berlin 1912. p. 145,

Note 1, p. 302.

איסור לשאת בת האב או בת האחיות, כמנהג הצדוקים והקראים והשמרונים. הפלשים

אולי צאצאי צדוקים.

318. Luzzatto, Filosseno. Ueber einen neuen Brief des Anton

von Abbadie in Bezug auf die Juden in Abyssinien. Der Orient,

ix, 1888, pp. 255-256, 261-263.

חשובת ד'אבריא על שאלותיו של אוחב-גר אל הפלשים, וראה בס' 197.

Massaja, Guglielmo. 280. ראה בס' 280

319. Mercer, Samuel A. B. The Ethiopic Liturgy. Its sour-

ces, development, and present form. The Hale-Lectures 1914-5.

Milwaukee (London) 1915 pp. 82-83.

זן בהשפעת היהדות על נצרות חבש. אולי היו השמיים הקדמונים שבאו אל חבש—

יהודים.

320. Meyer, Eduard. Die Gemeinde des Neuen Bundes im Lande Damaskus. Berlin 1919. ראה מס' 323.

321. Montandon, George. Au pays Ghimirra. Paris [1913]. pp. 25-28.

— Rec. Meinhof, Carl. Die afrikan. Religionen 1910-1914. AR XVIII, 1915, p. 515.

322. Poznanski, S[amuel A.] Anan et ses écrits. REJ, XLIV, 1902, p. 176, XLV, 1902, pp. 64, 180.

שיבותם להלכת הקדמונית: אסור הדלקת הנר בשבת כלקראים ולשמונים (והצדוקים); על בשול היבום כמו בכתות שונות; אין פסח דוחה שבת (בנגוד לרעה ה'?).

323. Schechter, Solomon. Documents of Jewish sectaries. Vol. I. Fragment of a Zadokite Work... Cambridge 1910. Introd. p. XXV-XXVI.

על קשר דת חפלישים עם כת הדומיתאים ועם זו של הברית החרשית בדמשק.

324. Troje, L[ui]se. Sanbat. [In: Reitzenstein, R. Die Vorgeschichte d. christlichen Taufe. Beigabe III, p. 328 ss.] Leipzig-Berlin 1929.

בענין המיתוס (המדיטה) של השבת לפי ספר מאזן סנבת, והשוואתו לדתות אחרות וקרבנות אל סוד השבילת. היריעות על אדות הפלשים שאובות מתוך ספרו של Rathjens (מס' 206) כלבר.

325. Марконъ, И. Ю. Старыя и новыя свѣденія объ абиссинскихъ евреях. Сборн. "Будущность" I, 1900, pp. 232-250.

אגרת קראי פטרבורג שנתחברה בסיועו. ראה מס' 163. הוכחה שאין הפל' קראים. הראיות מופיעות בחלקן.

ד. לשונות הפלשים.

326. d'Abbadie, A[ntoine]. Lettre de M. d'A. à M. J. Mohl sur la langue Hamtonga. JA, III, S., Tome XI, 1841. pp. 388-396. על מפותה ודקדוקה של לשון אגאו. בלסטמה נקרא פלשי בשם שיפל שאי (390).

327. — (Lettres de M. d'Abbadie à M. Jules Mohl, I.) Sur les langues éthiopiennes. JA, IV, S., T. II, 1843, p. (102-107) 105. מזכיר את לשון הפל' בין אלו שאין גזען ידוע.

328. Aescoly, A[aron] Z[ae]v]. Introduction à l'Etude des Hérésies religieuses parmi les Juifs... Paris 1928. p. VII.

על חריאלקס המיוחד להם, התלוי בדתם השונה.

329. **Beke, Charles T.** On the languages and dialects of Abyssinia and the countries to the South. Proceedings of the Philological Society vol. II, No. 33, London, 1845, pp. 89-107.
 ודקום מלים מלשון הפלשים.

330. — The geographical distribution of the languages of Abyssinia and the neighbouring countries. New Philosophic. Journ. Edinburgh, 1849.

331. Ueber die geograph. Verbreitung d. Sprachen in Abessinien u. den Nachbarländern. Geograph. Jahrbücher. Gotha 1849.

332. **Cohen, Marcel.** Langues chamito-semitiques. In: [Les langues du monde par un groupe de linguistes sous la direction de la A. Meillet et Marcel Cohen]. (Collect. linguist. publ. par la Soc. de Linguistique, vol. IV). Paris 1924, p. 127.
 ודיועות כלליות על שמוש הלשונות אצל הפל' בעבר ובהווה.

333. **Conti Rossini, Carlo.** La langue des Kemants en Abyssinie. Schriften d. Sprachenkomm. d. K.K. Ak. d. Wiss., Bd. IV. Wien 1912.

334. **Guidi, Ignazio.** Langues éthiopiennes. Année Linguistique I, Paris, 1901-1902, pp. 109-133. vol. IV 1908-1910, pp. 13-58.

335. **Halévy, Joseph.** Essai sur la langue agaou (des Falaschas). Actes de la Soc. de Philol. Paris, vol. III, 1873-74, pp. 149-188.
 דקוק של הלשון המדוברת בפי הפלשים ומקצת כריסמוסותיה.

336. — Lettre à M. d'Abbadie sur des langues du Nord de l'Afrique (Actes de la soc. de Philol.) I, 1869, p. 29.

337. **Hirschfeld, Hartwig.** An Ethiopic falasi Glossary. Journ. of the As. Soc.; 1919, pp. 208-230; 1920, pp. 573-582; 1921, pp. 210-237.
 מלון חבשית-פלסי למי כתיב.

338. **Loewe, Heinrich.** Die Sprachen der Juden. Berlin 1911. Kap. V, pp. 67-69.
 ודיועות כלליות על לשונות הפלשים והכמנחים ע"פ המקורות הירועים.

339. **Mieses, Mathias.** Die Entstehungsursache der jüd. Dialekte. Wien 1915. p. 14.
 על הלשון המיוחדת לפל', שנוצרה משום דתם המיוחדת, ושונה משאר הלשונות, וגם געז שלהם שונה (פעוה). הפל' אינם יהודי-געז אלא יהודי-דת בלבד.

340. **Murray, Alexander.** An account of the life and writings of James Bruce... Edinburgh 1808.
 בע"ע 436-439 מלונים קצרים מלשון החמרא, פל' שא ואנא.

341. Pott. Bibliographische Anzeigen. ZDMG xxiii, pp. 484-494.
הערות לשינוי חבש—ובתוכן פלשא—למחקרו של Waldmeier, מס' 346.
342. Praetorius, F. Bemerkungen über die Agausprache.
הוספות והערות לדברי Pott, מס' 341. ZDMG xxiii, pp. 642-46.
343. Reinisch, L[eo]. Sprache von Quara. Oesterr. Monatsch.
על לשונם המדוברת של הפלשים. f. d. Orient, vol. x, Wien 1884, x, p. 96 ss.
344. — Une lettre de M... (אל יוסף הלוי, בגרמנית) RS. vol. xix,
1911, p. 219.
בדבר הסלים בלשון אגאו שבתפלות שפורסם הלוי; גם רייניש אינו מבין אותן, בגלל
היותן צורות עתיקות, ועוד.
345. — Die Quarasprache in Abessinien.—I. Grammatik... —
ii. Textproben (u. Quarisch-Deutsches Wörterb.) — iii. Deutsch-
Quarisches Wörterverzeichnis. Wien 1885-87, 8°. (Sitzungsberichte
d. Wiener Akad. d. Wiss., Philos.-Hist. Cl. vol. cix pp. 655-772,
vol. cix, pp. 3-152, vol. cxiv pp. 639-688.)
346. Waldmeier, Th. Wörter-Sammlung aus der Agau-Spra-
che... St. Chrisona [1869?]. 29 pp.
347. Gospel of Mark in the Quara-or Falasha-Language, edited
by Leo Reinisch. Vienna 1885.
התרגום נעשה ע"י פלשי מוסר, בון, מתוך סופס האכנגליון בתרגום בלשון בני בוגו,
שנעשה ע"י רייניש, שערך גם את התרגום הזה.

ה. ע ש ר ת ה ש ב ט י ם .

- אברהם בן יעקב באל. אגרת נר של שבת. ראה מס' 31, 40.
- אדרעי, משה. ספר שארית-ישראל. ראה מס' 22.
- גרשון בן אליעזר הלוי יידלש מפראנ. ספר גלילות ארץ-ישראל. ראה מס' 32.
348. הורוויץ, שמעון צבי. ספר קול מכשיר. סביל ודקות נכבדות
מציאות... עשרת השבטים ובני-משח... ירושלם תרפ"ג.
בכ"ם ובקמ' 27-26: הפלשים אינם בני עשרת השבטים הנושנים בחבש, כי הלא
עמ"הארץ הם. מציע שישלחו אותו אליהם, עשרה ימים אחרי הראר...
349. לזר, שמעון מנחם. חידות והגדות על דבר עשרת השבטים
ופתרון... דראהבימש, תרס"ח ע"ע 17, 30-36 (כל פרק ד'), 120.

- מנשה בן-ישראל. ספר מקוה ישראל. ראה מס' 39.
- נאיבואיר, אברהם. קבוצים על עניני עשרת השבטים וכני משה. ראה מספר 40.
- עזריה מן האדומים. ספר מאיר-עינים. ראה מס' 42.
- עקריש, יצחק ז'. קול מבשר. ראה מס' 43, 58.
- שולמאן, קלמן. ראה מס' 170.
350. תאומים, יחזקאל בן יצחק. ס' דרושת ציון. פרנקפורט דאודר תקס"ו. בתקדמה: דעת החוקרים חלח וחבור בחש הן; ואין דעת המחבר כך.
351. Godbey, Allen H. The lost x tribes a myth. Dusham Univ. Press 1930. chap. ix. pp. 174-203. ר"ב תמונות.
352. Lewin, M. Wo wären die „Zehn Stämme Israels" zu suchen? Pressburg (Frankfurt a-M.) 1901. p. 14, 95-98, 104, 104-115. המחבר לא בדק במקורות, וידיעות נכונות ומוטעות משמשות אצלו בערבוביא. הציטטות אינן מדויקות כל צרכן.
- Menasseh Ben-Israel. Mission to Oliver Cromwell. 56 ראה מס' 56.
353. Neubauer, A. Where are the Ten tribes?. JQR I, 1889. pp. 14-28, 95-114, 185-201, 408-423 (25, 195-197, 410, 415, 420, 422). החמר הספרותי בענין עשרת השבטים. הפלשים אינם מעשרת השבטים. אבותיהם מחגרים יהודים, מסתבר—ממצרים.
354. Saïlman, M. The researches in the East or an important account of the עשרת השבטים Ten Tribes of Israel ... London 1818. pp. 18-20. על שער הספר כתוב The greater part translated from an original Manuscript ובתקדמה הזכיר את שם המחבר: רבי דוד רפאל Sodo החייר, שהיה גם בכוש. יהודי חבש הם בני עשרת השבטים.
355. Schwarz, Joseph. Das heilige Land nach seiner ehemaligen u. jetzigen geographischen Beschaffenheit. 1852. תרגום עברי, ראה מס' 170.
- מכתבי השד"ר משה יפו מחברון; שמועה ששמע על היהודים שבגונדר.
356. — Das heilige Land, für Schulen bearbeitet von Salomon Hirschinger, herausgegeben v. Dr. J. Schwarz. Köln 1859. pp. 129-131.
357. — A descriptive geography and brief historical sketch of Palestine... Translated by Isaac Leeder. Philadelphia 5610-1850. Appendix, Addenda pp. 509-516.

1. חומר על הפלשים אגב ענינים אחרים.

358. אשכנזי, א[הרן] ז[אב]. דוד הראובני לאור ההיסטוריה. "ציון" ספר ה' ע"ע ק"ט, ק"ה ק"ג, ירושלים, תרצ"ג. (תוצאה מיוחדת ע"ע 7, 8, 11).
359. — חכש; העם, הארץ, התרבות. דברי-הימים, השלטון, הפוליטיקה, סקירה... ירושלים תרצ"ו. ידיעות היסטוריה פלשית, אגב הרצאה דברי-ימי חכש.
360. דאנון, אברהם. תולדות בני-אברהם או קורות היהודים... פרעסבורג, תרמ"ז, ע' 153. שעות שהפלי' יתחשבו לצאצאי שלמה המלך ומלכת שבא.
361. דובנוב, שמעון. דברי ימי עם עולם. כרך שלישי. תל-אביב תרצ"ג. ע' 311. על מסורות-פלשים שבדברי אלדד הדני.
362. פיין, ש. י. דברי הימים לבני ישראל, ווילנא תרל"א, 80. ח"א ע"ע 229-226 הערה, שם 271-272. בהוצאה ב', ווילנא תרנ"ד 80, ח"א ע"ע 196-198. על-יסוד דברי Bruce והלוי. בחקרה מתוכח נגד פראנקל: שיהודי חיסן באו מחכש. לדעתו באו מערב לחכש והתערבו שם ביהודי מצרים.
363. שווארץ, יוסף. ספר תבואות הארץ, (והוא חלק ב' מספר דברי-יוסף)... ירושלים, תר"ה. ע"ע קל"ב:קל"ג. (2. לבוב תרכ"ה. 3. ירושלים תר"ס). בשם רס"ג: ידיעה על היות יהודים בחכש (בגוגר).
364. פאנט, י. ג. וועלטגעשיכטע פון אוראלטע צייטען ביז הוינטיגען טאג. בעארבייט אין אידיש פון א. ח. ראזענבערג אונטער דער רעדאקציע פון אלכסנדר הארקאווי, כרך XII, ניו-יארק 1918. ע"ע 166. שעות שהפלי' נצלו ע"י זה שהז"ר פיסלוביץ' המציא את האמצעים למען העברים לאי...
365. Asher, A. The Itinerary of Benjamin of Tudela... vol. II, p. 191-192. Note 332.
366. Basnage, [Jacques]. Histoire des Juifs. Depuis Jésus-Christ jusqu'à présent. tome cinquième. Rotterdam, 1707. chap. xxvii. §§ 1-II pp. 1990-1999. משתמש בספרו של לודולף ובמעט מקורות אחרים. מערבב את ענין דוד הראובני, שנחשב לדבריו ע"י היהודים לציר מלך חכש ושלדעתו לא היה ולא נברא (!). — את מלכות ישראל בחכש יחשב ג"כ לאגדה. — דברים נכונים מעורבבים בדברי הבאי ושעויות.
- Basset, René. Histoire de la Conquête de l'Abyssinie... 105' ס"ח
367. Bettany, G. T. A sketch of the history of Judaism and Christianity, in the light of modern research and criticism. London 1892, p. 272. השפעת יהודי חכש על אופי נצרות האוכלוסין.

368. Bieber, Friedrich J. Kaffa, Ein altkuschitisches Volkstum in Inner-Afrika... (Anthropos-Bibliothek II, 2) I, Münster 1920, Einleitung pp. 57-58, 71-72, 83.

פִּלְשִׁים דת יהודית מלפני משה (I). הם צאצאי יהודים הלניים שבאו מערב ושהתערבו בבנות אגאו. הם פסיכודיהודים שהתכונו להקים בחבש את מלכות יהודה.

Budde, K. 406 מס' Thayer, A. W. ראה

369. Budge, E. A. Wallis. A History of Ethiopia, Nubia & Abyssinia. London 1928, vol. I, pp. 148-149, 213; vol. II, pp. 360, 367, 387, 388, 578.

יהדות הפלשים היתה לכתחילה שונה מזו שאחרי תקופת התנ"ך. — המהפכה הלאומית במאה ה-19 נעשתה ע"י הפל', ובהם באה שושלת זגור (מעז, ראה מס' 372). — מלחמות המלכום הנוצריות בפלשים. — לשונות הפלשים: ווגארא וזיליגוא. הם משתמשים בעברית (— מעז).

370. Burton, Richard F[rancis]. The Jew, The Gypsy and El Islam. Edited... by W. H. Wilkins. London 1908, p. 116.

בשלוש היהודים על חבש היו לזועה לנצרים. נשית המחבר להוכיח שאכזריות הנוצרים באירופה כלפי היהודים אינה אלא נקמה מבעית.

371. Carouge, Alfred P. Une mission en Ethiopie. Paris 1902.

Clingan, J. Morison. 86,84 מס' Bruce, James ראה

Cobat. 416 מס' Gobat, Samuel ראה

372. Conti-Rossini, C. Lettre. (I falascia. Sulla Questione degli Zagüé). RS XI, pp. 325-330.

בני שושלת זגוא לא היו יהודים, אסתרייהודית היתה כ-200 שנה לפני הוגוא. — אחרי המאמר Remarque מאת י. ה[לוי] ע"ע 220-221, הסכמה לדבר.

373. — Notes sur l'Abyssinie avant les sémites. Florilegium-de Vogüé. Paris 1909, pp. 137-149 (145).

הערה על מקצוע הנפחות המגי שהוא בידו הפלשים שירידי החושבים הקרמונים. מסכים לדברי הלוי שהללו קבלו את יהדותם מיהודים שבנוי חימן בהרי סמין.

374. — Chrestomathia Arabica Meridionalis epigraphica edita et glossario instructa. Roma 1931, p. 218.

במלון החמיארי, בערך פלש, הערה שבלשון חוגרי פלש (כתיב שם העם) הוא כפלשית בחמיארי, קורות הגג.

Duchesne Fournet, Jean. 295 מס' Verneau, R. ראה

375. Frankel, Z[acharias]. Die Diaspora zur Zeit des zweiten Tempels. MGWJ, II, 1853, pp. 410-411, 551-552.

ענין מלכות ישראל בחבש—אגדה, מיוסדת על דיוק אלדד הדני. — יהודי חימן באו מחבש. לשם הגיעו היהודים מצרים, אלכסנדרינים. — ע"י טובא וכ', הגיעה היהדות המסורתית לחימן.

376. **Frazer, J[ames] G.** The golden bough. A study in Magic and Religion. London 1925, vol. VIII, p. 266.

על מנהג הוצאת גיד-הנשה אצל הפלשים.

377. **Friedlaender, Israel.** 'Abdallah b. Saba, der Begründer der Si'a, und sein jüdischer Ursprung. Z. f. Assyrl. vol. (XXIII, p. 296 ss.) XXIV, 1910, pp. (1-46) 27-38, 46.

עבדאללה בן סבא היה מגזע הפלשים ובתורתם מקור תורתו — הלכת הפלשים בנויה

על יסודות צדוקיים. — הדברים שאובים מכלים שניים, ומכאן המעוות.

378. **Grunwald, Max.** Aus unseren Sammlungen. Mitteil. f. jüd. Volkskunde. Heft I, 1898. pp. 5-6, 17, 22.

שארין הפלשים פסיבדו-יהודים, אלא יהודים מבודדים מן המאה ה' — לשונם

חוראסא. — שמותם ביבליים וחבשים.

H[alévy], J[osèphe]. 372 מס' Conti Rossini, ראה

379. **Harkavy, A[brah.].** Neuaufgefundene hebräische Bibelhandschriften. Bericht an die Kaiserl. Akad. d. Wissensch. (Mémoire de l'Acad. Impér. de Sciences série VII, T. 32, No. 8). SPB. 1884, p. 32.

380. **Heuglin, M. Theodor.** Reise nach Abessinien, den Galla-Ländern... in d. Jahren 1861 u. 1862. Jena 1868; (כלי שיני) ibid. 1874. pp. 254-255. מנהגי הדת ומלאכותיהם של הפל.

381. **Jeremías, Joachim.** Die Passahfeier der Samaritaner und ihre Bedeutung für des Verständnis d. alttestamentlichen Passahüberlieferung. Giessen 1932. pp. [I], 106. על הקרבנות.

382. **Jost, I[saac] M[arcus].** Geschichte der Israeliten. Theil VIII. Berlin 1828, pp. 166-172.

יריעות עץ Bruc, Salt, Ludolf. חושד בחיירים שהם מעתיקים אחד מכתבי הכור —

כי כולם ראו אותם הדברים ממש.

383. — Geschichte des Judenthums und seiner Sekten. Vol. I, Leipzig 1857 p. 66.

384. **Kammerer, A.** Essai sur l'histoire antique d'Abyssinie. Paris 1926, chap. IV, XII.

385. **Krapf, J. L.** Reisen in Ost-Afrika 1837-1855... Vol. II, Kornthal 1858, pp. 362-363.

385a. — Travels, Researches, and Missionary Labours... by The Rev... Vol. I. London 1860, p. 216.

386. von **Kremer, Alfred**. Ägypten, Forschungen über Land u. Volk... Leipzig 1863, Vol. I, pp. 50 ss.

387. **Lejean, Guillaume**. Théodore II, le nouvel empire d'Abyssinie et les intérêts français dans le sud de la Mer Rouge. Paris 1865.

388. **Leroy-Beaulieu, Anatole**. Israel chez les Nations. Paris 1893², p. 133. מספרם 200.000.—מאפיקאים בלי ספת דם יהודי.

Levi, Israel. 404 מס' Sainéano, Marius ראה

389. **Modona, L[eonello]**. Gli ebrei del Yemen e del Nedjran. VI, XXXVII, 1889, pp. 209-212, 253-255.

390. **Morié, Louis J.** Histoire de l'Ethiopie (Les Civilisations africaines). Paris 1904 vol. II.

391. [**Moraïs, S[abato]**]. The Daggatouns (Repr. fr. "The Jewish Messenger" March 11, 1881) p. 5. חזרה גילויים.

392. **Norden, Hermann**. Africa's lost Empire: through Abyssinia to lake Tana and the Country of the Falasha. London 1930.

393. — Le dernier empire africain. Paris 1930 chap. IX, pp. 150-164.

394. — Durch Abessinien und Erythräa, aus d. Amerikanischen übersetzt v. K. Soll. Berlin 1930, pp. 156-171.

דברי הבאי לרוב. חושב את סייטלוביץ לפלש.

Rec. Scheftelowitz, I. MGWJ LXXV, pp. 472-476.

395. **Philippson, Martin**. Neueste Geschichte des jüdischen Volkes vol. II. Leipzig 1910 p. 346-347.

Pory, John. 117 מס' Leo Africanus ראה

396. **Pougeois, A.** L'Abyssinie. Son histoire naturelle, politique et religieuse depuis les temps les plus anciens jusqu'à la chute de Théodoros... Paris 1868.

397. **Rein, G. K.** Abessinien, Bd. I. Berlin 1918. p. 34-35.

יהודים חפשיים, המלכה הראשונה לביה וגו.

398. Reinach, Théodore. Histoire des Israélites... Paris [1884] p. 377.

חושב אותם לצאצאי יהודי תימן שבויים (מימי גזחון מלך כוש על דו-נואם).

399. Rodemeyer, A. Die verschiedenen Religionsparteien im Judenthum u. in der Christenheit, chronologisch dargestellt. Bremen, 1877 pp. 28-29.

פני פלאד וקרמר.

400. Roncière, Charles de la. La découverte de l'Afrique au moyen âge. Tome I, p. 105, 106. Mémoires de la Soc. Roy. de Géogr. d'Egypte, Tome v) Le Caire 1924.

„ליהודי חכש, לפלשים ישנה אותה הלגיסלציה הדתית, פרי-חלמורית, אשר לבני-דן

בצחרה...”

401. Rosen, Félix. Eine Gesandtschaftsreise nach Abessinien. Leipzig 1907.

402. Rosen, Georg. Juden und Phönizier... Neu bearbeitet... v. Friedrich Rosen und D. Georg Bertram. Tübingen 1929. pp. 103, 176.

הקולוניא הראשונה של יהודים בחבש באה מסצרים ואחרי כן באו גם מערב. חידועות

בהערה 190 מופיעות (ע"פ פייסט).

403. Sachar, Abram Leon. A History of the Jews. New-York, 1930. p. 250.

מועה שהפל' סתיתסים על מנין.

404. Saineano, Marius. L'Abyssinie dans la seconde moitié du xvi siècle. Leipzig-Bukarest 1892.

לפי הכרוניקות החבשיות, גם תולדות מלחמות הפלשים.

Rec. Lévi, Israel. REJ, vol. xxv, p. 133.

Scheftelowitz, I. 394 מס' Norden, Hermann ראה

405. Schurtz, Heinrich. Afrika. [In: "Helmholt Weltgeschichte" vol. III], Leipzig u. Wien 1901. pp. 558-559.

רבי כבוש כסא המלוכה ע"י יהודית, במאה ה"י, ע"פ המקורות היגיליים. היהודים באו

דרך חבש, והפלשים צאצאיהם.

406. Thayer, A. W. The Hebrew and the Red Sea... Andover 1883.— Rec. K. Budde, Literaturzeitung, 29. xl. 1884.

Weissenberg, S. 181 מס' Faitlovitch, J. ראה

407. Wendt, K. Zara Jacob Constantinus von Aethiopien. Eine biographisch-historische Skizze. Le Muséon, vol. XLVI 1933, pp. (277-298) 283-84.

מלחמות הרח כנגד הפלשים.

408. Williams, Joseph J., (S.J.) Hebrewisms of WestAfrica. From Nile to Niger with the Jews. N. Y. 1930. chapt. VII. 159-185.
הפרק דן בחבשים—כצאצאי היהודים—ובפליטים, וחוזר על כל הדעות שנאמרו ע"י חכמים ומיסיונרים (בעיקר!). כסדרם.

ז. ספורי מסעות

409. d'Abbadie, Arnauld. Douze ans dans la Haute Ethiopie (Abyssinie). Tome I. Paris 1868 p. 118.
על תור הפל' בחוסמוניה של הקיסרות החבשית. אין לפל' זכות לקנות קרקעות ואף לא לגור בעבר המזרחי של התבסי.

410. Benjamín, I[srael] J[oseph]. Cinq années de voyage en Orient 1846-1851. p. 1856, p. 120-121.
במקור בגרמנית שם הספר Acht Jahre in Asien u. Afrika Von 1846 bis 1855
הוצ' בי (2) הנובר 1858, ובעברית מסעיו-ישראל, לויק חריים ושם אין זכר לפליטים (פרט לרמזו לראשי!)

411. Borelli, Jules. Ethiopie méridionale. Journal de... voyage aux pays Amhara, Oromo et Sidama,... 1885 à... 1888. Paris 1890.

412. Combes Ed. et Tamisier, M. Voyage en Abyssinie 2 vol. Paris. 1838.

413. Forret, A. et Gallinier, M. Voyage en Abyssinie, dans les Provinces du Tigré, du Samén et de l'Amhara. 2 vol. Paris 1847.

414. Gobat, Samuel. Journal of a three years' residence in Abyssinia in furtherance of the objects of the Church's missionary society... (2nd ed) London 1834.

415. — Idem. London 1857.

הוצאות אלו אינן רשומות אצל פוטנאלי, מס' 2.

416. — Journal d'un séjour en Abyssinie pendant les années 1830, 1831 et 1832... Paris [1834]. pp. 143, 259-262.
על מסורת ספרותם הגנוזה בגונדאר. שוחחו עם זקנה (מכשפת?) פלשית. מניין שנותיהם.

417. Hayes, A. and Poulton, C. B. The source of the Blue Nile. London 1905.

418. v. Heuglin, M. Th. Reise in Nordost-Afrika. Schilderungen... vol. I, Braunschweig 1877. p. 163.
דרך אגב: דעת היהודים חסדוכאים ע"י הנוצרים—לא תשמע.

419. Johnston, Charles. Travels in southern Abyssinia, through the country of Adal to the Kingdom of Shoa, during the years 1842-1843. London 1844. vol. II p. 245 ss.

Jost, J. M. 420 מס' von Katte, A. ראה

420. von Katte, A. Reise in Abyssinien in Jahre 1836. Stuttgart u. Tübingen 1838. (Widenmann u. Hauffs' Reisen... 15. Lief.) p. 98 ss. Rec. Jost, Israelit. Annalen 1839, No. 9.

עוד לפני 50 שנה היחה ליהודים עצמאות מדינית בסימן — ידיעות כלליות על ודיותם במלאכה, נקיונם, סדרי חייהם וכו' — אינם מכניסים גוים לבתיהם — היותם בעיני שכניהם מכשפים מנין עליהם מפני אויבים. K. אינו מאמין שהם צאצאי יהודים, בגלל הצוניותם הכושית-חבשית.

Krapf, J. L. 385^a 385 מס' ראה

421. Lefèvre, Théophile, etc... Voyage en Abyssinie exécuté pendant les années 1839, 1840, 1841, 1842, 1843 par une commission scientifique... Publié p. ordre du Gouvernement... Paris, 1845-1848. vol. I, pp. 165-168, II, 3 p. 405-409. ידיעות היסטוריות על הפלשים, ועל תור היהודים בהיסטוריה. — על לשון הפלשים.

422. Lejean, G. Voyage en Abyssinie exécuté de 1862 à 1864. Paris, s. d. [1873]. p. 83 ss. ידיעות היסטוריות (על היהודים נאמר דלת בנוחיהם לבני גועם לנשים — לפי ספור האפוסקופוס גרגנסיום).

423. Plowden, Walter. Travels in Abyssinia and the Galla country... Edited by... T. C. Plowden. London 1868.

424. Rohlf, Gerhard. Meine Mission nach Abessinien... 1880-1881... Leipzig 1883, pp. 275-277. ביחס לפלשים, בעיקר תאוריות אתנוגרפיות.

425. Rüppel, Eduard. Reise in Abessinien. Frankfurt a/M. 1840. vol. I, p. 367 vol. II 33, (לוח הזמן), 39, 81-82 183, 205 (פמנה), 248, 323, 329, 350 (דינסמיה), 408 (מנין עולם)

426. Salt, Henry. A voyage to Abyssinia, and travels into the interior of that country, executed in the years 1809 and 1810... together with vocabularies of African languages... London 1814.

427. — Voyage en Abyssinie, entrepris par ordre du Gouvernement Britannique... Trad. de l'anglais p. P. F. Henry. Paris 1816.

428. — Idem. Paris 1876, 2. vol.

429. Sapeto, G. Viaggi e missione cattolica fra i Mensà, i Bogos e gli Habab. Roma 1887.

430. Skinner, Robert P. Abyssinia of To-Day. An Account of the First Mission sent by the American Government... (1903-1904). London 1906, p. 183.

IV. א. ספרות פלשית. מכסמים, תרגומים, הערכות.

431. איינעשטיין, יהודה דוד. אוצר מדרשים. ע"ע 371-372: פטירת משה. ניו-יורק תרפ"ח. ראה מס' 445.

432. אשכנזי, א[הרן] ז[אב]. מומר לפלשים. מתורגם מחבשית (עם מבא קצור). עתון עברי מצויר, אלכסנדריה, גליון ג', 1929.

433. —. תפלה לירושלם לפלשים. מתורגמת מחבשית. העולם, 1928, גל' ל"ב ע' 615.

434. —. תפלות לפלשים, יהודי חבש. א. הימנון (מס' 433) ב. שבח (מס' 432) הרואר, ניו-יורק, XI, 1931, ע' 476-477.

435. —. מן הגולה השחורה. "דבר", מוסף לשבתות וימים טובים, גל' ל"ג (כרך י') תרצ"ה (מס' 3135).

תרגומי מכסמים ליטורגיים אחדים, בצירוף מבוא קצר, מהם שנתפרסמו במס' 432-433.

436. הלוי, יוסף. מדר תפלות הפלשים. נעתק מכושיה לעברית על-ידי... פרוי, תרל"ז, 1877. בשער גם שם חבשי: "פֶּצְתָּ-פֶּצְתָּ" — ספר השעות. — (1+) 24 ע"ע עברית; 58 ע"ע חבשית. עם כותרת: "צִלּוֹת-פֶּלְסִין" — תפלת הפלשים. — שער-מעטפה בצרפתית.

פייטלוביץ, יעקב נח. פטירת משה. ראה מס' 445.

437. Aescoly, A[aron] Z[aeuv]. Ein Gebet der schwarzen Juden von Abessinien. Aus dem Aethiopischen übersetzt... Ha'ischa—Amsterdam, vol. III, 1931, p. 239.

438. A[escoly], A. Z. Elijahu-Apocalypse. Encycl. Jud. VI, col. 519-520.

439. — Gorgoryos. Encycl. Jud. VII col. 536.

440. [Aescoly-Weintraub, A. Z. Recueil de Textes Falachas, texte éthiopien, avec traduction...] 1. Catalogue—Geuthner, Paris,

fasc. 10, 1930, pp. 300/301. 2. Aescoly, Les noms magiques.
3. Grohmann, Ad., Orientalni Archiv, 1933 p. 4. Prospectus
Geuthner 1929. מרם נדפס.

441. **Conti Rossini, Carlo**, Appunti di storia e letteratura
Falacià. Rivista Stud. Orient. VIII, 1920, pp. 563-610.

442. — Notice sur les Manuscrits éthiopiens de la collection
d'Abbadie. Paris 1913 (J. A. 1912-1915) No. 218-220, 230.

443. — Nuovi Appunti pir Jiudei d'Abissinia (Jadla Abraham)
(Estr. dei Rendi-conti della R. Accad. dei Lincei vol. XXXI, fasce
7-10) Roma 1923.

המסכת החכשי של גדל-אברהם בנוסח הפלשי, עם מבוא ובלו תרגום.

444. [**Faitlovich, Jacques**. The Literary Traditions of the
Falashas, edited by...—("...collected orally from the Jewish natives
of Abyssinie a number of Midrashim and other legendary and
liturgical pieces...")] The Alexander Kohut Memorial-Foundation.
A Statement, prep. by George Alex. Kohut, S. d., p. 12 ("... to
be published... 1929-1935"). לא הגיע לידי הוצאה ולא נדפס.

445. — Mota Muse—(Le Mort de Moïse).—Texte Ethio-
prien.—Traduit en Hébreu et en Français... accompagné d'extraits
arabes... Paris 1906, 39 pp.

Mota: Musey:—ahtama: watarguoma; שער נוסף בחבשיה ובעברית;
... Ya'qob: Noh: Walda: Musey: Faytelowic' (p)...

פסירת משה. — נחלק מכושיות... ע"י יעקב נח בן משה פייטלוביץ...
המסכת העברי נדפס גם באוצר המדרשים, מס' 431.
ראה מס' 451.

446. — **Moses Tod**. Eine falaschische Legende. Aus dem Fran-
zösischen von Dorothea Weissenberg. [עם דברי הקדמה מאת ד"ר ש. וויסנברג].
Mitteil f. Jüd. Volkskunde NF III, 2 (Heft 22) pp. 38-42.

תרגום סדרש. פסירת משה מתוך תרגומו של פייטלוביץ, מס' 445.

447. — Nouvelles Prières des Falachas. RS 1911, pp. 26-104.
Rec.—Bezold, AR xv, 1-2, 1912, p. 259.

448. **Guidi, Ignazio**. Storia della Letteratura Etiopica. Roma
(Publ. dell'Istituto per l'Oriente) 1932, 8°, pp. (62) 95-98.

פרק על פסירות הפלשים. הערה מאת המחבר על מקור הפלשים. עיקרם יהודי וכן
(אלפנשינה), שברחו מחמת המצוק ויהדו את בני אגאו עובדי האלילים. מערב באו אחר-כך.
חשם פלשים אולי פרושו: אלו שעברו לדת ישראל באלפנשינה.

(המשך יבוא)

מגנזי בית הספרים

נוספות לתולדות היהודים בקורדיסטאן

מאת

ש. אסף

במאמרי, לתולדות היהודים בקורדיסטאן ושכנותיה ("ציון" ספר ו' עמ' פ"ה — ק"ב) נגעתי גם בקשר שהיה קיים בין נדחי ישראל אלה ובין קהלות ארץ ישראל. מוסן לזמן היו מבקרים אותם שדרים מירושלם, צפת או חברון. ואולם מפני סכנת הדרכים ומפני פזורים הרב של יהודי קורדיסטאן היו השדרים מגיעים רק אל הקהלות הגדולות והיו ממנים שליחים אחרים, מילדי הארץ, שיוסבבו במקומם על כל המקומות ויקבצו את הנרכות. את שליחי א"י היו מקבלים בסבר פנים יפות ונותנים להם נדבות הגונות. שליחים אלה לא הצטמצמו במילוי תפקידם באסיפת הנדבות אלא היו משפיעים השפעה רבה על מהלך העניינים בקהלות שעברו בהן, מתקנים תקנות, מפשרים במחלוקת, פוסקים את הדינים שהביאו לפנייהם ומורים הוראות.

בכת"י אחד שרכש בית-הספרים הלאמי והאוניברסיטאי בירושלם מאת החכם עליון בן שמעון מעמדיה מצאתי אגרות אחדות שנכתבו ע"י השדרים שהגיעו לקהלות קורדיסטאן או לטובתם. כתב-היד מכיל עניינים שונים ומשונים שנכתבו בכתיבות שונות בשנות תקמ"ח — תק"פ. ויש לחשוב שגם האגרות נכתבו סמוך לשנת תקמ"ח. אגרות מהן נשמרו במקורן ובחתימת ידם של המשלחים. השדרים מגיעים לעמדיה ומשם הם שולחים מכתבים לשליחי-משנה במקומם לשאר הקהלות. קהלת עמדיה העתיקה שמשנה מאות בשנים מרכז לכל הקהלות בקורדיסטאן.

במכתב הראשון מודיע השדר, שחתימתו לא הגיעה אלינו, לקהל נירווא שעשה את חכם מרדכי שליח במקומו שיבקר את מינרו וסכיבותיה. בנירווא היו כאלה שרצו לעכב אצלם את ח' מרדכי והשדר מחרים ומנדה כל איש ואשה שיעכבו אותו מלמלא שליחותו. בכך החרם הוא מכריח יהודי אחד מזאכו שיבוא לפניו לעמדיה.

במכתב השני מודיע החכם מרדכי בן שמעון מעמדיה לקהלות נירווא, גלא ומינרו שבא לעמדיה הדיון המצוין ר' אהרן אשכנזי שליח מבריא ושלח את חכם ששון במקומו לאסוף את הנדבות מאותן הקהלות. החכם מרדכי מורזם לית נדבתם בעין יפה.

המכתב השלישי נכתב לקהל גאלא ע"י אותו חכם ששון ב"ר שמואל דוגא, אבל אף הוא, וליר הארץ, מפחד שישללו אותו בדרך ולכן הוא מבקש שישלחו את נדבתם לעמדיה. ואם לא יעשו, סרה תהיה באחרונה.¹

מלא ענין הוא המכתב הרביעי שנשלח מעמדיה לאחת הקהלות החשובות שהיה בה חכם ונשיא ושוחט, שסילא גם תפקיד של מלמד. הכותב הוא, שליח חברון ושליח רב עיה"ק ירושלם. שאת שמו לא יכולתי לברר מחתימתו המסולסלת בצורת דגל כמנהג חכמי הספרדים. מספר הוא שאנשי חברון, כעת הם בצרה גדולה, חבושים בכית האסורים, והרב הגדול שבירושלם, יצא ערב בעד רבני עיר קודש הנז' בסך רב ועצום. פרטי המעשה, אם בכלל אמת הוא, אינם ידועים לי לפי שעה מסקום אחרו. תובע הוא את הנדבות בתוקף רב, ומאיום שאם לא יתנו יחרים אותם בקהל עמדיה, ובירושלם יחרים אותם לפני הכותל המערבי ובחברון לפני מערת הסכפלה, ותהיה עירכם עיר הנדחת.²

המכתב החמישי נשלח ע"י השדריר הירושלמי שמואל בנימין לקהלות נירווא וגילתה¹⁴. אף הוא נשלח כנראה מעמדיה.

א. שלום רב על כבוד מ' עמרם יצ"ו וע"כ² ביכוזה (?) יצ"ו וע"כ ש' יוסף וע"כ כל כלל ק"ק נירווא³ מקמנם ועד גדולם אתה ה' תשמרם מכל דבר רע. הם וכניהם עד עולם כיריא.

יודע לכם איך באתי לשלום לעמדיה וע"א באין שופיר שליית⁴, ועתה שמעתי באוסרים לי איך בא למחנה קדשיכם ח' סרדכי יצ"ו, כי כן שלחתי לו שמרות ארץ ישראל⁵, ועשיתי אותו שליח לסונדו ומביבותיה. וע"א, כי כן אחלה פניכם שתיכף ובסתרה תשלחו אותו שילך, וכשיבוא לעמדיה בחזרתו מסינדרו אני אגזור עליו שיחזור לנרווא וגם יביא את אשתו לנרווא. בודאי תעשו כדכרי. ואם לא תשמעו לי הגני מתרים ומנדה לכל איש ואשה קטון וגדול אשר יעכבו אותם ולא יניחו אותו לילך בשליחותי, ושומע לי ישכון בטח ועליו תבא ברכת טוב. עוד זאת אדרש לכם ענין האיש מטלוב תושב זאכו. בשעת נסיעותי כבר גזרתי והחרטתי לכם לכם⁶ שאם לא ישמע לכם לאבא לעמדיה

(1) ואולי יש כאן רמז למאורעות שאירעו בחברון בשנת התקכ"ג שגזרת הגרש היתה מרחפת על ראש יהודי חברון ועמוסים היו בחובות עצומים, ע' במכתבים שנתפרסמו ע"י ר"ם רבינוביץ במדבר ומערכ' כרך ג' עמ' 148—151 וזרים סולידאנו בירושלם" כרך י' עמ' 306 ואילך, אלא שקבע זמנם בשעות לשנת השע"ו. ואם כך הוא נקבע ע"י זמנו של המכתב שלפנינו. (14) הכתיב בשם קהלה זו שונה במכתבים: גלא, גאלא וגילתה.

(2) = ועל כבוד.

(3) ע' עליה גם מאן I Texts and Studies, 486, 491 ועוד.

(4) = שמן ופנע רע, שבה לאל וחברך.

(5) הכונה כנראה לפנקסי שוכרות וקבלות למנדכים. (6) כפול בכת"י.

הרי הוא מותרם ומוכרם מעדת ישראל, ואין רשות לשום אדם לדבר עמו ולא לאוכלו עמו ולא לעמוד בארבע אמות שהוא עומד, ולא הניחו אותו לבא להתפלל עמכם ואינו נמנה בשום דבר שבקדושה, וגם האיש מאלי אין לו להכניסו לביתו כלל ועיקר עד שיקבל עליו את והדין לבא לעמדיא בשבת זו של ויגש אליו יהודה ואלא יעבור, כמו שלקח קנון מדי, ואתם שלום וכל אשר לכם ש' אני המדבר אליכם שליחא דרחמנא?

ב. קהלא קרישא. ואבן הראשה לכל דבר שבקדושה, ה"ה עמי ועדתי ק"ק נירוא וגלא וסינדי יע"א ועילא מנהון החכמים הרמים. ועל הנשיאים והגבירים והגבאים וכלל הק"ק ה' עליכם יהיו ויזכרו באף נחלי שלם 8) כר"ר. זאת באתי להודיע לכבודכם שאיך בא למחגיגו והאיר אל עבר פנינו ה"ה החכם השלם והכולל הדיון המצויין שליחא דרחמנא כסה"ר אהרן אשכנזי גר"ה, שליח מבריה תוב"כ, והנה שלח 9) חכם ששון אצליכם שתשלחו לו גרבה הגונה לכבוד עיר הקדש תוב"כ, ואחלינו יכוננו לפניכם שאל חמנעו עצמכם מליתן גרבה עיה"ק, שכל מקום אשר דרכה כף רגלנו נתנו לו גרבה כפלים ככל השלוחים שבאו לפניו קודם לכן, כי ראוי לכל כבוד הוא, ובמחננו בחסדכם שכן תעשו ואל תוציאו עצמכם מכלל הקהלות. ובשכר זאת אל שדי יריק לכם ברכה עד בלי די ויאמר לצרותינו ולצרותיכם די, כנפשכם הרמה וכנפש דורש שלומכם וטובתכם כל הימים בלב תמים הצעיר.

מרכי בכמה"ר שמעון זל"ה

ג. שלומות רבות וישועות קרובות לאלפים ורבבות יבואו ממזרח שמש וממערב אל ק"ק גלאא אחת 10), ובפרט לחכם אברהם, הוא ואנשי ביתו, ובפרט הגבירים הרמים שלמה ומוסא ואלעזר וכלב ועובדיה ודוד ופרג' וחיים, הם ואנשי ביתם אתם, ה' תשמרם אכ"ר.

ואחדש"ו 10) איך באתי לנירווא בשליחות של ה"ה החכם השלם הדיון המצויין והכולל כסה"ר ח' אהרן אשכנזי שליח של מבריא תוב"כ ורציתי לבוא למחנה קדשכם אבל הרבה הפחידו אותי ואמרו לי בוואדי 11) ישללו אותך ועתה כשיגיע זה הכתב לידכם וכתובת של ח' מרדכי מדי דאתרא של עמידוי, ג"כ היא כתובה בשביל שתזהרו בעצמכם ותשלחו גרבה הגונה, והגרבה תשלחו אותה ליד מ' אברהם והוא ישלח אותה לעמידוי, ותדעו בעצמכם שאם הוטאנו ולא תשלחו גרבה שאתם פורשים עצמכם מן הסכמת החכמים, ותדעו כי מרה תחיה

7) השורה האחרונה שבה היתה גם החתימה היא חרוכה וקרועה.

8) נחלי שלומות? 9) ר' אהרן אשכנזי את חכם ששון וכו'.

10) = ואחרי דרישת שלומכם וטובתכם.

באחרונה, ולא תתנו לפניכם שום מכשול ח"ו, ושלוש על כל זרע ישראל ההולכים בתורה ה'. הלא כה דברי נאמן אהבתכם.

הצעיר ששון בכה"ר

שמואל דונא ס"ט 11).

ד. המאורות הגדולים חכמים מחוכמים, ה"ה ראשון אדם הזקן הנכבד חכם עדיף 12) כבוד מ' עמרם בן דוד, והגביר כה"ר אברהם סלמן ומ' אברהם בן יאושוע ומ' נחום בן טלי ומ' דרויש בן שלמה, וכבוד השוחט מ' מרדכי בן שמואל וכבוד מ' נסים בן שאול וכל הקהל הקדוש יחד כולם ישאו ברכה מאת ה', ההלל והשמחה במעונם נס"י 13).

אחרי שיום שלום טובה וברכה מכאן מודעא מהנעתי לשלום פה עמדיוא יע"א. אני שלח חבורן תוכב"א, והיה בדעתי לילך אל מחנה קהלכם, אמנם יען דרך עירם הוא מסוכן הרבה סחרים ונבעות קשים ומהרות וגשרים, וכחי חלש הרכה, אין בי כח לילך אצלכם, ובפרט כי הוא זמן נשמים וקרידות גדול, על כן אני מחלה פני קרשם שהכף לנטיילה זה כתבי ותאזרו כגבורים לחפזיש מטונם נדבה לה' לשם ע"ק 14) חבורן ת"ו הנז' כי זה כמו עשרים שנה לא נתתם פ"ק 15) לעדות הנז', וגם שכעת הם בצרה גדולה. חבושים בכית האסורים. וגי' תוסיפו תוספת מרובה לשם מורנו הרב הגדול המסוכל האלרי רב עיה"ק ירושלם תוכב"א, כי הוא בצרה רבא יען יצא ערב בעד רבני ע"ק הנז' בסך רב ועצום. ואני מוריע אתכם שאם ח"ו תתנו כתף סוררת שלא לשלוח נדבה תדעו שאני סחרים אתכם בתוך קהל פה עמדיוא יע"א, ומעתה ומעכשיו תדעו כי לא יבא טובה עליכם, כי בעה"ק ירושלם ת"ו לפני כתל המערבי יחרימו ויפרישו אתכם מעדת ישראל, וגם בעה"ק חבורן ת"ו לפני מערת המכפלה כמו כן, באופן שתהיה עיר אנדחת 1), ורעה ובה אליכם בשתי עולמות עה"ז ועולם הבא. ומענתכם שילך השליח אצלם ובה יתנו ואם לא ילך לא יתנו אינה טענה כי הנדבה אשר אתם נותנים אינה לשלוח כי אם לרבני עיר הקדושה אשר הם עוסקים בתורה יום ולילה, ומתפללים בעדכם ובעד כל בני ישראל הנפוצים בגולה, ואם היה מתנתם מרובה שתהיו נותנים לפחות מאתים ריאל או לפחות פחות מאה קרוש רבע בודאי היה ראוי שיטענו טענה זאת שילך השליח אצלם, אמנם יען באמת מתנתם מעטה אינו מן הראוי שתהיה חרפתם מרובה לדבר בגדולות שילך השליח אצלם, כי לא השליח קטיל קנה באגמא 16). סוף דבר

11) על החכם שמעון בן שמואל דונא בעמדות, ע"י מאן I Texts, 522, 255.

12) ביב ר"ב א': חכם עדיף מנביא. 13) = נצח סלה ועד.

14) = עיר קדש. 15) = פרופה קמנה. 16) מנהדרין ל"ג א'.

טובתחני כרוב חסדכם שכה תעשו למהר לשלוח לידי גדבה ראווה בסירה יפה וגדושה וכשכר זה אל חי ישלח אליכם ברכה עד בלי חון ועושר כבייתם וצדקתם עומדת לעד, ובזכות אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב וכל הצדיקים אשר בארץ חמה יגן בעדכם להיותכם שמורים מכל צער ונוק. ממני שלח עיה"ק חברון ת"ו ושלח רב עה"ק ירושלם תובכ"א (החתימה ממולסת כדרך חתימת חכמי הספרדים).

ועל ענין השוחטים על כל פנים צריך שיסמכו אותם כל חכמי מק"ו) הבקאים בשחיטה, והח' מדברי המלמד בלבר אינו מועיל, יען לוקח שכורות ללמד אינו יכול להקיד ושי'.

ה. אחינו אנשי גאולתנו גומלי חסדים טובים וחכמים וגבוהים ודמים אשר בק"ק נירוזה יע"א ואשר בק"ק גיל"ה יע"א אתה ה' תשמרם לע"ד יחד כולם הגדולים עם הקטנים כיר"א.

דברי שלום לאמר אני מדבר בצדקה רב לחושיע לחושיבכם שקט עד עמוד כהן לאורים ולתומים כיר"א. ויא אחי, ידידי עיון כולכם, זה לי כעשרים יום שלחתי אצלכם משרת שלי ה"ר סעדיה כהן וכתב ירושלם בידו להניח ברכה אל בתיכם, ומתוכה יראו עניכים (!) בטוב קצת צרותינו צרת חבת ירושלם (דאכא 18) במה איננו קיימין רבנן ותלמידיהון וכל העם היושב עליה יוצאים בציר ונמשכים בציר 19), ושמוני שליח על קיום עיר קודש ירושלם תובכ"א בלבר הקצבות נדרים ונדבות ולעשות תקנות חדשות לכוון את בית חיינו, ומה אעשה שנמצאתי חלוש וחולה שאחר שתפסתי שכורות 20) לבוא אל תכונתכם מחנה קודשיכם, כי ידעתי שיצא תועלת גדול מידכם לעיה"ק ת"ו, כי ברוך ה' ידעתי כי כולכם גומלי חסדים טובים, יען היותכם ברוך ה' לומדי תורה לשמה ומכיני מדע, אבל חגוי השכיר חזר בו מראות 21) אותי חולה ואיני יכול לילך דיא ברגל, ודרך מ"ק 22) כולו היום גבוהים יעלו שמים ידו תהומות ברגל. העבודה מה שאי אפשר לי ואני אמרתי עליכם עדה קדושה שלומי אמונים ודאי לא תרצו לפגוע בדמי ותעשו מצווה נדבתכם וקיום ירושלים ביתר שאת אעיף שלא יכולתי לילך אצלכם אנוס רחמנא פטריה, ושלחתי המשרת, ואף כה לכתוב עליכם כתב כראוי לא היה לי מכת החולי ואחר כמה ימים באו אנשי חסד וחוליוני על כפים לחמי גרמאניא של דהוך 23) לרפואה, וחזרתי תכף וכבר נלאתי להיות סמתינ את המשרת, לא ידעתי מה היה, ומה אעשה

(17) = מקומכם. (18) רמו לשבת ג"ס א': ירושלם דרהבא.

(19) שם ג"א א': וכל בעלי השיר וכו'.

(20) שכר גוי וחמור לרכוב עליו. (21) מראותו.

(22) = מחנה קדשכם. (23) אף בעיר זו יש עתה קהלה קטנה.

שאינן בי כח, והן עתה על חלות שתעשו למען ח' ברוך הוא ולמען ירושלים
 עיה"ק ולמען ציון, ובעבור כבודי תפרישו ממונכם נדבה ראוייה ביותר שאת בעת
 צרה וירוש' כזאת, וכדאי זכות זאת להכתב בספר חיים ברכה ושלוש כזה ר"ה
 ויוה"ך העלמתיא (24), וענין ק"ק גילה עליכם לגמור המצוה הזאת, והנה עמכם
 שם איש הצדק ואמת כהיר ש' בנימן אילו היו חנני נוטה אילו רוב רוכי
 שלומות, והוא יגיד לכם מה ענין שליחותי בכל אתר ומה כתוב הנה וקנינים
 בכוללת הגדולה (25) אשר בירי, ואף שרדו ותן לכם רחמים ורחמך והרכך, ואתחנן
 כמספרו לפניכם ולפני האיש ש' בנימן חנני חיינו שתחמלו על מיעוט כוחי וזקנתי
 ותתנו גמר טוב בענין ותכתבו כתב ידיכם מה שאתם מוסרים ביד השמש ויבוא
 אותם לי פה ביתר שאת, ואף תצריכוני לבוא אצלכם כי אין בי כח כלל.....
 ושלמו (2), וגם תשלחו נדבת בני בכורי כראוי כי הוא שליח לעצמו (26) להשיאו
 אשה ושלמו (2). כיד דש"ו (27) מקוה חסד אל כל היום רחם על ציון על שמהלך
 ועל ימין הצעיר שמואל

ותשובתכם הרמה מהרה יצמח	בנימן
בשלך	סימ
גם נדבת בני ... הרי עליכם לתקן וחי יתקנכם	
בעצה טובה מלפניו אכיר	

(24) = הבאים עלינו לחיים טובים ושלום אמן.

(25) אגרת השליחות הכללית המיועדת לכל הקהלות.

(26) כך קוראים המסדרים למאסף נדבות לצרכיו הפרטיים.

(27) = כח דברי דורש שלומכם ופונתכם.

מלואים למאמר „נשים מעתיקות“

(ק. ס. שנה י"ג ע' 114—120)

א.

בחזרת השלמה למאמר „נשים מעתיקות“ מאת א. מ. הברמן שנדפס בק"ס חוב' א' יש לחזק את הדברים הבאים שנדפסו בס' „לקושים שונים“ לר' אליהו קפסאלי (פאדובה תרצ"ט) ע' 90—91:

„זהו לי שלש שנים כשני שכיר אשר נתארח בביתו ובחומותי יהודי א' מקובל ונבון לחש שמו החכם ר' יוסף... וספר לי כי זה לי כשתים עשרה שנה אשר שלח מלך פוס יהודי א' מלפניו מרואי פני המלך אל מלך פורטוג' לשלוח ויקח עמו השליח הנ"ל שנים עשר יהודים... והחכם ר' יוסף הנ"ל היה מכללם ואחר מהם ואמר לי שבבוא היהודי השליח הנ"ל לפני מלך פורטוגאל שאל ממנו שאלות מה ובכלל שאלותיו היה להראותו את העשרים וארבעה שכתבו מימות עזרא הסופר שתי אחרות יתומות בנות הקדש הנקרא..... והיה בקבלה אצל היהודים וקניהם ולא היו משתמשים בספר הנ"ל כי אם לעתים רחוקות וכשלקח המלך ספרי היהודים לקח גם הספר הנ"ל ונהג בו קדושה רבה. סוף נאות לו המלך להראותו העשרים וארבעה הנ"ל ויביאם בבית הכנסת מלא ספרים ובתוך ההיכל היה העשרים וארבעה הלז סגור וחתום והיה קבוע בשלשלאות של ברזל ויראהו לשלוח הנ"ל וירא שכל הפסוקים שיש בהם מלת צרה כגון יענך ה' ביום צרה והיתה עת צרה והדומים כל מלת צרה שבו היו מוזהבים ואמרו כי קבלה היתה בידם כי יען שבזמן חמשת אלפים ומאתים ותשעים דהיינו צריה בגימטריא יבא הגואל לישראל לכך הוזהבוהו ותחת הדיו הביאו זהב.“

נ. ש. ליבאוויטש (ברוקלין).

על דבר זה העירנו אח"כ גם מר הברמן עצמו בשם מר ש. י. ענגון. (חמערקת).

ב.

אחרי שנדפס מאמרי הנ"ל בא לירי העתון „Jüdisch-liberale Zeitung“ שנה י"א גליון י"א (י"ח במרס 1931) והנני להוסיף ע"פ מאמר מאת ש. מיוזלס שנדפס שם, את האשט: שרה בת ר' דוד אופנהיים. היא כתבה מגילת אסתר על קלף (כמאה הי"ח). א. מ. הברמן.

ספרות ליובל הרמב"ם

בחזרת זו נרשמו ספרים שיצאו לאור בקשר למלאת שמונה מאות שנה להולדת הרמב"ם במספרים 721, 746, 750, 755, 758, 760, 761, 763, 767, 768, 797, 800, 803, 804, 924.

CONTENTS.

LIBRARY NOTES AND NEWS	p. 143
BIBLIOGRAPHY:	
Palestinian publications.	147
I. Periodicals: 147; II. Yearbooks and collections: 147;	
III. Books and pamphlets: 152.	
Hebraica and Judaica	172
I. Periodicals: 172; II. Yearbooks and collections: 173;	
III. Bibliography and history of Judaistic studies: 176; IV. Biblical	
studies: 178; V. New Testament: 183; VI. Talmud and Midrash,	
Rabbinic literature: 184; VII. Jewish philosophy and religion: 189;	
VIII. Cabbalah and Hassidism: 191; IX. Liturgy, ritual,	
sermons: 193; X. History and related subjects: 196; XI. The Jews	
of to-day: 206; XII. Zionism and Palestine: 210; XIII. Ethno-	
graphy, folklore, art: 218; XIV. Philology: 223; XV. Mediaeval	
Hebrew belles-lettres: 224; XVI. Modern Hebrew belles-lettres: 225;	
XVII. Yiddish belles-lettres: 228; XVIII. Belles-lettres in other	
languages with Jewish themes: 231; XIX. Juvenile literature: 234;	
XX. Education and teaching: 234; XXI. Textbooks: 236;	
XXII. Hebrew books on non-Jewish subjects: 237.	
REVIEWS:	
By: A. YAARI: 176; S.D.F. GOITRIN: 181; S. LIEBERMANN: 185;	
S. MARKUS: 192; S.B. WEINKRYB: 198; B. SCHOCHETMANN: 204, 226;	
M. NARKIS: 220.	
STUDIES:	
I. RIVKIND: Bibliographical remarks.	
I. More editions of "Behinat Olam"	238
A. YAARI: Miscellaneous bibliographical notes.	
16. Proselytes in Hebrew printing. 17. The first facsimile	
in a Hebrew book	243
A. Z. AESCOLI: The Falashas; a bibliography (cont.)	250
FROM THE LIBRARY COLLECTIONS:	
S. ASAF: More on the history of the Jews in Kurdistan	266
NOTES:	
N. S. LIBOWITSCH; A. M. HABERMANN: Supplement to	
"Women as copyists"	272
Maimonides literature	272

KIRJATH SEPHER

QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY
IN
JERUSALEM

THIRTEENTH YEAR. NUMBER TWO.

JERUSALEM, JULY, 1936

Jerusalem, P. O. B. 1047

THE HEBREW UNIVERSITY PRESS ASSOCIATION

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטא

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

שנה שלש-עשרה, ג.

ירושלים, תשרי, תרצ"ז

כתבת המערכת: ירושלים, ת. ד. 1047

התכנ

ע'	ידועות בית הספרים
277	...

ביבליוגרפיה:

281	דפוס ארץ ישראל
	א. ספרות עתה 281; ב. קבצים ומאמרים 283; ג. ספרים וחברות 286.
317	הספרות העברית ומדע היהדות
	א. ספרות עתה 317; ב. קבצים ומאמרים 317; ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל 319; ד. מדע המקרא 320; ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית 324; ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית 328; ח. קבלה וחסידות 333; ט. חפץ ועבודת, דרשות 336; י. היסטוריה והמדרשים הקרובים אליה 338; יא. עם ישראל בחוה 349; יב. ציונות ודיעות א"י 352; יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות 359; יד. בלשנות 361; טו. ספרות יפה עברית של ימי הביניים 362; טז. ספרות יפה עברית חדשה 362; יז. ספרות יפה יוונית 363; יח. ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים 366; יט. ספרות הנוער 368; כ. חנוך והוראה 369; כא. ספרי למוד 370; כב. ספרי מדע כלליים בעברית 372; כג. שונות 372.

בקרית:

292	ב. שוחטמן: ז. זיכרונות, כתבים נבחרים
299	ה. ירון: מ. צ. סגל, דקדוק לשון המשנה
	ד. צ. בנעם: Moses b. Maimon, Makala fi sana'at al mantik
329	ed. M. Ventura
338	ג. פריד: ג. ש. ליבוביץ, רבי אברהם סבע וספריו
	ה. פלאום: M. Lifschitz-Golden, Les Juifs dans la littérature française du moyen âge
342	
347	ו. שטראוס: L. Moses, Die Juden in Niederösterreich

מאמרים וחקירות:

373	ה. שירמן: שמואל הנגיד, רשימה ביבליוגרפית
383	א. ז. אשכנזי: הפלשים. ביבליוגרפיה (חמש)
	א. יערי: לקוטים ביבליוגרפיים
	יח. שלשה תרגומים של "אגרת בעלי חיים" ליהדות.
394	יט. תרגום יודי בלתי-ידוע של "חובות הלבבות"

מגזרי בית-הספרים:

402	ש. אסף: על כתב-יד אחד מקונין
-----	------------------------------

ידיעות בית-הספרים

(תמוז — אלול תרצ"ו)

פעולה לטובת בית-הספרים בגרמניה

כבר הודענו בחוברת הקודמת על משלוח-ספרים גדול שנתקבל בגרמניה. המשלוח כולל לערך 5200 כרכים, רובם ספרים חשובים ונחוצים במקצועות שונים. מבין 80 מנדבים שהשתתפו במשלוח זה נזכר להזכור כאן רק סעיפים: מר זיגפריד קיזר (ברלין) חזר ושלח לערך 500 ספר בשדה הספרות, כיניהם הוצאות ראשונות של הקלסיקים הגרמניים; ד"ר מכס הירש (ברלין) שלח לערך 400 כרך ברפואה ותורת-המין; פרופ. זכס, כעת בפריז, וד"ר גאורג זכס, כעת במרדור, נדבו לערך 300 כרך, רובם בתולדות הספרות הגרמנית; ד"ר ארנסט פֶּדֶר (פריז) שלח למעלה מ-250 כרך בתולדות המדיניות. ד"ר פליכס גוננהיים (ברלין) שולח מדו פעם בפעם ספרים חשובים הנדרשים ע"י הנהלת בית-הספרים.

פעולה לטובת בית-הספרים באנגליה

מאת, חברת ידידי האוניברסיטה העברית בלונדון נתקבלו שוב 3 תיבות-ספרים שכללו קרוב ל-400 כרכים, מלבד כרכי-עתונים, במקצועות ההיסטוריה, הכלכלה, הקיראת הלשון האנגלית ועוד.

פעולה לטובת בית-הספרים בדניה

חברת ידידי בית-הספרים האוניברסיטאי בקופנהגן (המוזכרה: הגב' הלגה צ. מלכיוור) שלחה משלוח ספרים, רובם ספרי-מדע חשובים היוצ' ע"י מוסדות מדעיים בדניה, ומקצתם ספרים צרפתיים שנדבו ע"י הגב' סגנה הרטווג וספרים אחדים שנדבו ע"י המו"ל הידוע מר אינר מונקסגארד.

מתנות כתבי-יד

ד"ר ו. פישל (ירושלים) הביא ממסעו בפרס כ"י של תפסיר פרסי לתנ"ך, שנכתב בשנת תקע"ה.

סר אלישע מ. פרידמן (ניירורק) שלח כתובה שנכתבה על קלף בליוורנו, בשנת תמ"ה.

נרכש ספר קבץ כ"י, הכולל, בין השאר, ס', "יאר גתיב" לר' יהודה ן עבאס, פירוש רמב"ם על קהלת, "מנחת קנאות" לר' זכריה הכהן ן, פירוש על ביאור התורה לר' אלעזר הדני.

מחלקת ספרי הרפואה ע"ש ד"ר י. ירחע

ד"ר יוליוס ירחע (ניירורק), שעל שמו נקראת מחלקה זו, המשיך גם בזמן האחרון לפעול במרץ לטובת המחלקה ומניפיה בארץ. מלבד ספרי הרפואה חדשים ששלח, חתם על כמה כתב-ידים במקצועות הרפואה שונים, השתדל לחשלים את כרכי כתב-ידהת החסרים בכית-הספרים והשתדל גם אצל יהודים ומוסדות הרפואה לנדב ספרים וכתב-ידים חדשים למחלקה זו. ביניהם נזכיר כאן: ד"ר י. ל. בוביס (קליבלנד, אוהיו); ד"ר צ' י. בריס; ד"ר י. ס. דיאמונד; ד"ר י. א. היאטס; הגב' א. וורת'ינגטון; ד"ר א. א. וילנסקי; ד"ר י. ס. זכסר; ד"ר נ. ב. ן אטן; ד"ר ה. ד. זוננשיין; ד"ר ה. ירצקי; ד"ר ל. פרידמן; ד"ר ב. ה. רוז (כולם מניירורק).

פרופ' עמנואל דיכמן (ניירורק), שהרבה תמיד לעשות למחלקת ספרי הרפואה, חזר ושלח 4 תיבות ספרי הרפואה יפים לזכר ד"ר הרמן מונד (1891-1935).

מחלקה זו נתעשרה בזמן האחרון ע"י אסף רב-ערך של ספרים ברפואת העינים, מעזבון האופתלמולוג הספורס פרופ. דויטשמן. העזבון נתקבל זה עתה בירושלים ב-22 תיבות, ופרטים עליו יבואו.

אסף ספרי ספורט

ד"ר י. ירחע (ניירורק) ממשיך בהשתדלותו להעשיר את אסף ספרי הספורט בכית-הספרים. בזמן האחרון שלח ספרים חדשים ויפים בענפי הספורט המענינים ביותר את הישוב בארץ, וגם חתם על 24 עתוני ספורט בשביל בית-הספרים. בהשתדלותו נדבה הגב' לואיס א. גרין (ברונקס, נ. י.) ספרי ילדים רבים.

מתנת הגב' רות ב. פרומנסון

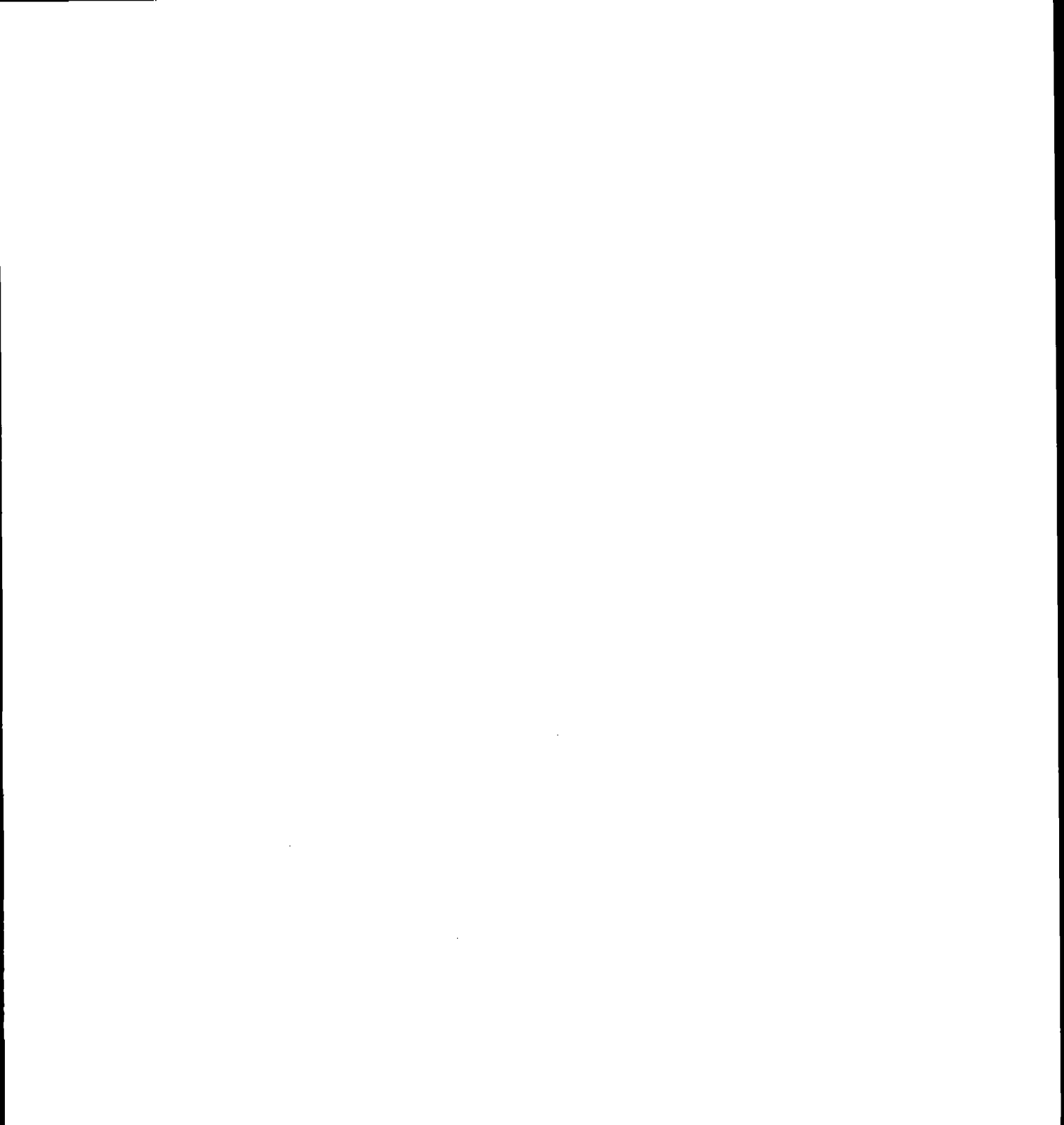
הגב' רות ב. פרומנסון (ניירורק) שלחה קרוב ל 200 ספר מספרית אברהם ה. פרומנסון, רובם בעניני יהדות ומקצתם בעניני היסטוריה וספרות.

מתנות שונות

הגב' ה. א. אוזאן (שונים) שלחה ספרים עבריים שונים וביניהם 2 חוצאות טובות של הש"ס. — סר אומנסקי (לונדון) שלח ספרי-הסמוריה אחרים. — ד"ר מ. אימינגון (ירושלם) נדב שורה של חבורי הפילוסוף הרוסי ל. שטוב. — פרופ. ר. גולדשמידט (כרקלי, קזיפ.) שלח את חבורי האחרונים. — מר א. גיבל (קרדיף) שלח ספרים שונים בעניני יהדות וא"י. — הקלוב היהודי דורבאן שלח פרושים לטיניים לתנ"ך שנדפסו במאה ה"ז. — הרב הראשי ד"ר הר"ן (לונדון) שלח כמה כרכים של "ספר-השנה היהודי" הלונדוני עפ"י בקשה שפרסמה הנהלת בית-הספרים בעתון "גזאיש כרונקל". — מר ד. צ. וולקר (בירמינגהם) שלח אף הוא כרכים של אותו ספר-שנה עפ"י הבקשה הנ"ל. — מר ז. זכס (ניוירוק) שלח שורה של ספרים בעניני יהדות שנדפסו בשנים האחרונות באמריקה. — מר ת. א. פרידלנד (קלילנד) שלח את כל החוברות שהוציא לאור בסריות מיוחדות לילדים ולמורים. — מר ס. פרנק (פרון) שלח ספרי-משפט רומיים שנדפסו במחצית הראשונה של המאה ה"ז. — מר פ. קורנר (ירושלם) נדב ספרים שונים. — מר קסלמן (ירושלם) נדב כמה כרכים של העתונים היומיים הידל בא"י.

מחלקת האוטוגרפים והפורטריטים

למחלקה זו (אסף אברהם שצדדון) נדכו כוסן האחרון: ד"ר מ. אימינגון (ירושלם); תמונת פרופ' זיגמונד פרויד כגיל עשר; פרופ' ד"ר א. אלבזן (ברלין); מכתב מאברהם גיר ותשובת הפרופ' יעקב לוי בעל המלון התלמודי כשאלת הרכב ב"ד לגיטין לפי הסנהג, שלא לגרום פילוג ביהדות; ה"ה במברגר וורסן (ירושלם); מכתב מאת יהודה לוי (ליאופולד) דנקס למוכירו של משה סונטיפיורי, ד"ר אליעזר הלוי; פרופ' הוגו ברגסן (ירושלם); מכתב ה. ת. ברנר אליו; בית הסדרש לחכמת ישראל, (ברלין, ע"י הספרינית גב' וילדה); צרור מכתבים שנכתבו ליועץ-הבריאות ד"ר שלמה נוימן מאת פרופ' גוסטב אופרט, פרופ' אלברט פרנקל, גרשון בלייכרדר (בשאלת השתדלות אצל הנסיך ביסמרק לטובת יהודי רוסניה), החרשתן לודויג לוה, ד"ר פאול נתן, הכנקאי אומקר וסרמן, היסטוריון הרפואה פרופ' פנל, לודויג גיוגר, הרב צדוק כהן ושרל נמר (על פעולות "כל ישראל חברים" ועל הכנות ליסוד "מקוה ישראלי"); מר ה. י. ויטמן (לונדון); שלשה מכתבים מאת הרצל לאכיו סירני ויטמן בקשר עם פעולת הסיוע. לסהר האדום והנסיון להציע את התכנית הציונית לשולמן

ביבליוגרפיה*

דפוס א"י

א. ספרות עתית

984. הארגון; כלי סכמא של, הארגון, קבוצה קואופרטיבית בע"מ. תל-אביב, תרצ"ה. 23 : 35. מהמעטפת. הקטגוריה מכתב-מכונה. בצד אחד של הדפים. בראש השער: ההסדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל. העורך: י. ריסוב. תכופות ההופעה לא נזכרה. גל' א' יצא באלול.
985. ארץ ישראל. ממשלה. שרות הרדיו. תכניות רשמיות. (ירושלים, בית הדפוס הממשלתי), 1936. 19 : 25. בראש השער: שרות הרדיו של פלשתינה (א"י). — שבועון. גל' א' יצא ב 30 במרס. ביום פתיחת שרות הרדיו. — יוצא בשלש השפות הרשמיות. את האנגלית ראה להלן מספר 993.
986. בתוכנו; עלון לעניני הסטודנטים באוניברסיטה העברית; יוצא לאור ע"י ועדת התרבות שק"י הסתדרות הסטודנטים. ירושלים, תרצ"ו 1936. 22 : 28. הקטגוריה מכתב מכונה. בצד אחד של הדפים. — גל' א' יצא בט' באדר.
987. נבעת ברנר. יום נבעת ברנר. נבעת ברנר, 1935. 22 : 32. הקטגוריה מכתב מכונה. בצד אחד של הדפים. — גל' [1] יצא ב 24 במאי. ביומן באות ידיעות על חיי יום של המשק, ורשימות קצרות בשאלות מקומיות וגם כלליות.
988. חדשות אחרונות; עתון יומי בעריכת פסח גינזבורג. ירושלים, החוכרים אנורה שתופית, המו"ל בע"מ, תרצ"ו. 33 : 50. גל' א' יצא בכ"ב באדר.
989. ירושלים. האוניברסיטה העברית. ידיעות האוניברסיטה העברית בירושלים, הוצאו לאור ע"י המחלקה לארגון ולתקשורת. (ירושלים), תרצ"ו 1936. 22 : 28. מהמעטפת. — הקטגוריה מכתב-מכונה. בצד אחד של הדפים. חוב' א' יצאה באדר. יצאה גם ביומית בשם: ידיעות פונם העבריים אוניווערזיטעס ירושלים. ארויסגעגעבן פון דער אפטיילונג פאר ארגאניזאציע און פראפאגאנדע. באנגלית, צרפתית וגרמנית ראה להלן מספר 992.
990. המבטח; עתון לשאלות הכמות בארץ-ישראל. א. תל-אביב, חברת מסחר ותעשייה, (דפוס אבולעפיה), תרצ"ב-1931. 23 : 31.

(* הביבליוגרפיה הזאת מציגת את ההופעות הספרותיות משנת תרפ"ד ואילך. — המספרים בסוף כל ספר וספר מסמנים את רחבו וארכו בסנטימטרים.)

הקדמה נוספת (של המערכת). קצור החכן ושער נוסף באנגלית. האחראי: ש.
איון שטרס. גל' א' יצא בטבת. יצאו רק 2 גליונות ואח"כ נפסק.

991. **"Al hamismar"** a Barisszia Erec-Jisrael -i kibucának bulletinje. Kfar Saba, Kibuc hameuchad-Kibuc Barissia, גל' ב' 17:21.
1934. 21:30.
בהקדמה. — המכסס בהונגריה. על החוב' א"ב רשום כו"ל: "Kibuc Aviva-Barisszia".
בגל' 2, 3 חכן הענינים גם בעברית.

992. **Jerusalem. Hebrew university.** Hebrew university Jerusalem, Publicity service. [Jerusalem], 1936. 22:28.
מהמעשפת. בהקדמה. חוב' א' יצאה במרץ. — יוצא גם בצרפתית בשם: Bulletin d'information de l'Université hébraïque de Jérusalem.
ובגרמנית בשם: Mitteilungsblatt der Hebraeischen Universitaet Jerusalem.
בעברית וביוונית ראה לעיל מספר 989.

993. **Palestine. Government. Broadcasting service.** Official programmes. (Jerusalem, Govt. printing press), 1936. 19:26.
שבועון. — גל' א' יצא ב 30 במרץ. בעברית ראה לעיל מספר 985.

994. **Palestine. Government. Office of statistics.** Retail prices & cost of living bulletin. Jerusalem, 1936. 21:33.
הקטוגרף מכתב מכונה. גל' א' יצא במאי.
"This publication is issued in cooperation with the Department of customs, excise and trade in Haifa, the Municipality of Jerusalem and the District officer of Jaffa..."

995. **Palestine. Government. Office of statistics.** Vital statistics bulletin. Jerusalem, 1936. 21:33.
הקטוגרף מכתב מכונה. גל' א' יצא במאי.

996. **Palestine. Government. Office of statistics.** Wholesale price bulletin. Jerusalem, 1936. 21:33.
הקטוגרף מכתב מכונה. גל' 1 יצא במאי.
"P. Hamburger has compiled the tables and prepared the text of this bulletin".

997. **Palestine review.** Jerusalem, (Azriel press), 1936. 23:31.
שבועון. — Editor: Elias M. Epstein. — גל' א' יצא ב 17 באפריל.

998. **Tel-Aviv** — die Stadt und ihre Verwaltung; mit Beiträgen von J. Lufban, A. Sabarski, Hans Rubin, J. Gurfinkel, M. Brachmann, u. a. (Tel-Aviv, typ. "Achdut"), 1935. 50 p., 1 l. 16:24.
בראש השער: תל אביב — העיר והעיריות. — האחראי: אריה רובין. יצאה לפני
הבחירות לעיריות תל אביב, בדצמבר. רק בגרמנית.

999. فلسطين، الحكومة. النشرة الرسمية. العدد ١-٣. القدس،
(مطبعة دير الروم الارثوذكسي) ١-٣ تشرين الثاني ١٩٣٣.

44: 34.

עתון רשמי שהוציאה הממשלה בימים 1-3 בנובמבר 1933. כל גליון דף אחד. לא יצא
לאור יותר מגליונות אלה.

ב. קבצים ומאספים.

1000. הוצאה; יוצא ע"י מחלקת ההוצאה והפרסום של אנדרת המחרים
בתל-אביב ויפון. הוצאה חד-פעמית. (תל-אביב, דפוס הארץ), כ"ה כסלו תרצ"ו.
52 ע, צלומים. 31: 23.
האחראי: י. זאבי. — מאמרים ורשימות מאת אידלשטיין, אריאל, א. מרכוס, ד. ורדי,
ו. אדלר ואחרים.

1001. גשורי, מאיר שמעון [Meir Shimon Geshuri]. לחסידים
מזמור; מאסף ספרותי ואמנותי לנגינה דתית-עממית של החסידים עם תוו-
נגינה, תסונות ופקסימיליות של אישי החסידות, עורך ברי מ. ש. גשורי;
בהוצאת חבר חובבים של נגינת החסידים. ירושלים, דפוס התחיה, תרצ"ו.
166 ע. 17: 25.
המאסף כולל מאמרים מאת העורך; ערכי נגינה בחסידות; היכל הזמרה הסודי; זמירות;
ר' שאול יודית אלעזר האדמור סטודיוס ונגונו; מאגרות הזמרה של החסידים; זמירות
לשבת; ביבליוגרפיה (ע' 162-166); מ. קיפניס: ר' ישראל האדמור סטודיוס ונגונו; ה.
ציוסלין: ר' נחמן מברסלב על הנגינה; ש. א. הורודצקי: הקוד החסיד; ר' ישראל שו"ב;
חדושי תורה על הנגינה; י. רזניצקי: כתו של נגון; מנשה רבינוביץ: השירה העממית
בחסידות, עונג שבת; רשימות מאת אינדריק. ר' בנימין, ש. ארנסט, י. סיכמן, א. ז. בן-
ישי ואחרים.

1002. דבר; מוסף לשבתות ולמועדים. כ"ד (כרך י"א): לז"ג ונ"ד
פרויד בן השמונים. תל אביב, מ"ז באייר תרצ"ו 8.V.36. 12 ע, תסונות.
פקסימילים. 42: 29.
התכן: מ. ציוג: הדיוקן. — ד[ב] ש[מוק]: ראשי פרקים. — מ. מרקוזה: דרכי ומפעלים.
ברכת אנשי הרוח. — ז. פרויד: מראשית התנועה הפסיכואנליטית. — מ. וולף: עם חג.
השמונים. — ז. פרויד: מכתב לאנריקו מורסילי. — מ. ברכיהו: הפרד הנפש על פי פרויד. —
ר. מ. [דב בר שמוק]: להסיר מכשול.

1003. דבר; מוסף לשבתות ולמועדים. ב' (כרך י"ב): ע"ג נח"מ
מוקד לז"ב לשלשים. תל אביב, כ"ב בסיון תרצ"ו. 8 ע, פורטרטים. 42: 28.
התכן: מאגרותיו: 7 מכתבים של ג'ס. — כציר לגוים: רשימותיו של ג'ס על שיחתו
עם ראש-ממשלת איטליה ב 12 במאי 1917. — ב. כצלסון: אושפיז הדורות. — א. שטיינמן:
הסופר הבהיר. — י. סיכמן: לדמותו (קטעי הערכה). — ד. ש[מוק]: חגים.

1004. הסתדרות המורים והמנהלים באמריקה. ספר מקסיסון.
 ערך כירי יוחנן מברסקי. וניו יורק, הסתדרות המורים והמנהלים באמריקה,
 (תל-אביב, דפוס ספר), תרצ"ה. 210, [2] ע, מבלאות, פורטרטים, פקסימיל. 23: 15.
 התכן: א. סכתו עזבונו (2 רשימות) ואגרותיו (53 מכתבים). — ב. לדיוקנו: הערכות
 וזכרונות מאת ריבולוב, ש. י. פויגין, ש. ניגר, ח. צ'רנובין, ע. מ. אדלשטיין, י. שברסקי,
 ביוגרפיה נכתבה ע"י בנו סעדיה, א. ר. מלאכי: הביבליוגרפיה של מקסיסון (ע' [98]-108),
 סעדיה מקסיסון: מלואים והשפעות (ע' [109]-112). — ג. דברי מדע ומחקר: ג. מורוב: בעית
 האישיות — א. רובק: הגזע ואופן החבעה (נחרגם ע"י י. ח. פולאק). — ד. לרר: הסמלים
 היהודיים בנפש הילד היהודי באמריקה. — א. פקטור: צורת הספור לקטנים בבית הספר. —
 5. חריף: מפנקסו של מורה.

תקנתו שמאספ זה יהיה לו המשך של עליה ויהפך לספר השנה לדברי חקר עיוני
 ומעשי של נפש האדם הסבוגר והתינוק (מאת המערכת).

1005. זכרון מאיר: ספר היוכל להרה"ג... יעקב מאיר שליט"א
 במלאת לו שמונים שנה; בעריכת מ(שה) ד(וד) גאון (ומאיר) לאנדל, מוגש...
 מאת ועד היוכל, ירושלים, (דפוס עזריאל), תרצ"ו. [5] דף, [9]-163, [1] ע,
 פורטרטים, פקסימיל, צלומים. 24: 17. שער גוסף באנגלית:

Zichron Meir; a jubilee book in honour of Rabbi Jacob Meir...

43 מאמרים ורשימות על ר' יעקב מאיר, הרב הראשי של הספרדים בא"י.

1006. חזית המולדת: עלון חד-פעמי מוקדש לזיכויים של מטבכר
 וירושלמים, (ירושלמים), תרצ"ד. 4 ע. 49: 34.
 האחראי: אוהב עמי. — יצא במ"ו באב.

1007. הלולין; עתון לסמירה מלוחה ולפולטיקה נמוכה, מאת: ת.
 שלמוני. (תל-אביב, דפוס בצלאל, פורים תרצ"ו). [8] ע. 23: 30.
 עתון חד-פעמי. הציור והקדשה מאת נח בירזובסקי.

1008. ניב הסודנות. [ב]. ירושלים, התאחדות הסודנות
 העבריים בארץ-ישראל, (דפוס העברי), תרצ"ה. [1] ע. 24: 17.
 מהסעפת. המערכת: ג. אלזני, ג. סנפיר, ע. שוחם. יצא בסיון.
 את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 144. — מן התכן: ש. לוי ויל: אל הסודנות
 העברי (נאום) בועידה הראשונה של הסודנות העבריים; י. קרן: העשור הראשון לאוניברסיטת
 העברית; רשימות מאת ג. סנפיר, ה. יוסטמן, ב. רובינשטיין, א. לוצקי, ג. קצנלסון, י. בססר;
 ש. גרידי: הרמבים ויהודי תימן; ג. אלזני: תולדות התאחדויות הסודנות בא"י; שור מאת
 אורלנד; ספור מאת שוכנר; א. לויבסן: הערות לשאלת הצורה והתוכן. — י. הילפרין:
 הסודנות העברי (חומר ביבליוגרפי).

1009. עירידע; חוצאה חד-פעמית למרחקת הבחירות בתל-אביב תרצ"ו.
 (תל-אביב, דפוס ספר), ותצ"ו. 8 ע. 25: 35. עתון תחלי. האחראי: אליעזר ש. ש. מ.

1010. פְּלָנִיּוֹם; שנתון לכלכלה של ארץ ישראל 1936. בשלש מהדורות: עברית, אנגלית, גרמנית. שנה שנייה. העורך: אוליהוּ בן חורין. תל אביב, פלניום (שרות חדשות ארצישראלית), (דפוס קזריאל), תרצ"ו. 219 ע, דיאגרמות, טבלאות. 19: 26.

ע' 1-8, 201-219 וגם באמצע הספר בדפים בלי פניציה מודעות, ובסוף ספתח המודעות. — בעריכת הספר השתתפו: יצחק אבינר ואלפרד טיכאלים. התכן: י. י. גונסון: ראש דבר. — א. בן-חורין: בין גאות למשבר. — א. טיכאלים: כח הקליטה הכלכלית של א"י. — א. פולני: תעשיית ההדר בא"י. — י. שטרן: בעית חמים בא"י. — ג. הוכרנג: הסצב והסיכויים של גידול הגפנים. — א. וגרין: מצב התעשייה העברית. — מ. א. נובומיסקי: תוצרת האשלג העולמית ויום המלח. — ש. לבנגראט: החמרים הגלמיים בארץ. — י. דיסטרואלר: העיר וערכה בחיי הכלכלה של א"י. — י. שופמן: תנועת הבנין בשנת 1935. — ש. בן-אהרן: הקואופרציה בא"י. — ק. גברצקי: תנועת האניות ובעיותיה. — ר. כהן: מאמנים וגושפנקאות בא"י. — י. אדלר: הפועלים ושכר העבודה. — א. יבורוב: וריד המזרח 1936. — ידיעות שמשיות. — את המהדורה האנגלית והגרמנית ראה להלן מספר 1014. — את הקורס ראה ק. ס. שנה י"ג ע' 10-11.

1011. פעם אחת; הוצאה חד-פעמית על ידי שלמה שמיד מ. תל אביב, בית הדפוס, הוצאת ארץ-ישראל, 21 לאפריל 1936. 4 ע' של ציורים ותמונות. 25: 35. צלומים (בצרוף באורים, ורשימה קצרה בעברית ואנגלית) מהמאורעות בתל אביב ב-21 ו-22 באפריל ומהלכות הנרצח חזן ב-17 באפריל.

1012. קונטרס רשימות סוציאליסטיות; כמה לרעיון המרכסיסטי. הוצאה חד-פעמית... המו"ל: צ. אונגו. תל-אביב, (דפוס יבנה), 1933. 15, [1] ע. 17: 24. מהסעפת. — יצא כינואר.

1013. ספר תל-אביב. ערך בירי אושר אברהם אבא אלתר) דרויאנוב. כרך א. תל-אביב, ועדת ספר תל-אביב בהשתתפות הקיריה, (דפוס חברת דפוס שושני), תרצ"ו. XV, 464 ע, טבלאות, פורטרטים, פקסימילים, תמונות. 19: 27. מצורפות בתיק מיוחד: "שבוע מפות לספר תל-אביב": מפה כללית של תל אביב בחמשה צבעים ושש מפות חלקיות. — ינתעבה הוצאת הספר... ואולם הקוראים לא יפסידו כלום בשל העובד: ספר תל-אביב אינו סתם טפרייבל, שנכתב לשם מסרה חגיגית שהיא. כאן נכתבה ההיסטוריה של תל-אביב במשך תקופה ידועה, וההיסטוריה — כל יום וזמנה. דברים אלה של ועדת-ההוצאה בראש הספר נכונים הם. יש כאן ספר היסטורי במשמעותו הרחבה ביותר של המושג הזה, ולא של תל-אביב בלבד אלא גם של יפו, שממנה יצאה. — ערכם של הפרקים על יפו גדל עוד יותר עתה לאחר שממשלת א"י הרסה חלק גדול מיפו העתיקה ובהוכו גם כמה שרידים יהודיים. ברכה בפני עצמה קובעים להם 98 התמונות, רובם צלומים ומעוטם ציורים אמנותיים אפייניים מעשה ידי הצייר ג. גוטמן, בן תל-אביב. הצייר קורא לתמונות אלה בשם "עיני ראון, תל-אביב, בילדותך". יש בציורים אלה ובצלומים להקנות מושג חי על ראשיתה והתפתחותה של תל-אביב גם לקורא במרחקים.

חבל שאין רשימת התמונות ובגלל תמונה אחת על הקורא לרדוף בכל הספר. יש לקוות שהדבר יתוקן בכרך השני שבו יבוא ודאי גם מפתח השמות והעניינים לספר רבי-כמות זה. ויש להתאמץ ככל האפשר שהכרך השני יופיע בקרוב, ולא ישאר הספר זמן רב עבודה לחצאין. על עשרו של כרך זה יעיד תכני העניינים הבא:

1. יפוא: א. דרויאנוב: מימי קדם עד חורבן בית שני. — ש. בן ציון: מחורבן הבית עד ת"ר לאלף הששי. — משנת ת"ר עד יסוד השכונה היהודית הראשונה. — א. דרויאנוב: מגוה דצדק עד אחוזת בית. — 2. אחוזת בית. א. דרויאנוב. — 3. תל אביב: א. דרויאנוב: פרק ראשון. פרק שני. — ל. פיקרד: פרקי גיאולוגיה של תל אביב. — א. י. בראוור: פרקי גיאוגרפיה וטופוגרפיה של תל אביב. — ו. פרויס: פרקי סטטיסטיקה של תל אביב. — א. ברוך: אקלימה של תל אביב. — ד. סמילנסקי: עירית תל אביב לכל מחלקותיה עד 1934. — רחובותיה של תל אביב (רשימה מלאה למטה).

המפות מאירות עינים, ובפרט המפה הכללית בעריכת ד"ר ברנר.

1014. **Palnews**; economic annual of Palestine, 1936. Vol. II. Tel-Aviv, Palnews, (Azriel press), 1936. 265 p., tabs. 19: 26.
את המהדורה העברית ראה לעיל מספר 1010, ושם חכן מפורט. Editor: E. Ben-Horin.
יצא גם בגרמנית בשם: Palnews; Wirtschaftsjahrbuch für Palästina. 1936. 290 p.
את הקורמים ראה ק. ס. שנה י"ג ע" 11.

ג. ספרים וחברות.

1015. אנגדת שוחרי האוניברסיטה העברית. סניף תל-אביב. דיון וחשבון... י' ניסן תרצ"ג עד י' אלול תרצ"ה. תל-אביב, (דפוס הפועל הצעיר). כסלו תרצ"ו. 24 ע. 14: 22.

1016. אד"ל יצחק. יוסף היידן; על חייו ויצירותיו למלאת מאתיים שנה ליום-הולדתו (1732-1932). תל-אביב, החוג המוסיקלי לנער, (דפוס אמנות א"י), תרצ"ב. 21, II ע, II דף. 12: 17.
= ספריה מוסיקלית בעריכת יעקב עדיני, חוברת א.

1017. אטור [אטינגר], [משה] [Moshe Ettinger]. לקראת סתירותינו... תל-אביב, (דפוס ארץ), 1934. 17 ע. 15: 23.
התכן: א. ההסתדרות הציונית, ב. מעמדות הישוב, ג. הישוב והעליה, ד. הגולה והישוב, ה. ציונות בורגנית או סוציאליזם מהפכני? ו. הבורגנות הערבית, ז. הבעיה האגרית והפרולטריון הערבי, ח. בריתות מעמדיות, ט. הישוב והממשלה, י. עמדתנו.

1018. אל הנחלה". כפר החרושת, נוסד על ידי שותפות, אל הנחלה". חיפה, (תל-אביב, דפוס אחדות), תרצ"ה. 6 ע, כפה. 12: 18. מהמעטפת.

1019. אלמן, שמואל. פרקי אבות. א. אם אין אני לי. — ב. אף הוא ראה. — ג. הוא היה אומר. — ד. רבי אליעזר. תל אביב, "בית דיוסי", 1928. 7, [1] ע. 25 : 31. השער גם באנגלית:

Alman, Samuel. Ethics of the Fathers. 1. If I am not for myself. 2. Moreover he saw a skull. 3. He used to say. 4. Rabbi Eleazar. London, Cailingold.

1020. אפלסון, הסדינה לאפלסון, תרגם סיונית צוכני דיזנדרוק, עם מכוז והערות מאת המתרגם. כרך א-ג. 3 כרכים. תל-אביב, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ו (1935-1936). 128, 136, XXXVIII ע; [2] דף, [129]-308, XCVI-XXXIX ע; [2] דף, [428]-CXXXIX-XCVII ע. 15 : 23. ביבליוגרפיה: כרך א, ע' [קלב]-קלז. — התכן: כרך א: הספרים א-ג, כרך ב: הספרים ד-ז. כרך ג: הספרים ח-י. — שער נוסף באנגלית: The republic of Plato tr. into Hebrew... by Z. Diesendruck.

1021. [אפרתי, משה אפרים Ephraim Ephraty]. סתן השלום, מאת א. איש-שלום (פסידונים). תל-אביב, (דפוס הרצליה), תרצ"ה. 65 ע. 15 : 23. תכנית להסדרות לאומית, המקפת את כל פנות האומה. — ע' 8.

1022. אי. ממשלה. חקים. פקודה הבאה להורג את דבר סדור עניני קרקעות ורשום זכות קנין עליהן. ירושלים, דפוס הסנור היוני ודפוס עזריאל, (1928?). 32 ע. 19 : 25. טהמספסת. — בראש השער: ממשלת פלשתינה (אי). — באנגלית ראה להלן מספר 1143.

1023. אי. ממשלה. חקים. פקודת מס הבולים (מספר 31 לשנת 1927). ירושלים, דפוס הסנור היוני ודפוס עזריאל, (1927?). [1] דף, 46 ע. 19 : 24. בראש השער: ממשלת פלשתינה (אי). — באנגלית ראה להלן מספר 1145.

1024. אי. ממשלה. חקים. פקודת מס הרכוש העירוני; מס' 23 לשנת 1928 ותקנותיה. ירושלים, דפוס הסנור היוני ודפוס עזריאל, (1928?). 20 ע. 19 : 25. מהמספסת. — בראש השער: ממשלת פלשתינה (אי). — באנגלית ראה להלן מספר 1146.

1025. אי. ממשלה. חקים. פקודת סדור המלאכות והתעשיות 1927; תקנות שהותקנו עפ"י סעיפי 5 ו-9. (ירושלים?), (1928). 8 ע. 18 : 25. בראש השער: ממשלת פלשתינה (אי). — באנגלית ראה להלן מספר 1144.

1026. אי. ממשלה. חקים. פקודת העריף המכס (מספר 40 לשנת 1927). ירושלים, דפוס הסנור היוני ודפוס עזריאל, (1927?). [1] דף, 15 ע. 18 : 25. בראש השער: ממשלת פלשתינה (אי). — באנגלית ראה להלן מספר 1142.

1027. **אש, שלום** [Shalom Asch]. בעל התהלים; רומן. תרגם יוצחק לניב] ברוך. ספר שני: גיד. תל-אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ו. 253 ע. 16 : 25. (כתבי שלום אש).
את הקורם ראה ק. ס. שנה י"ג ע' 14. — את המקור ראה ק. ס. שנה י"ג ע' 94.
1028. **אשמן, א[הרן]** [Aharon Ashman]. הבר; ספר לסוד הקריאה והכתובה... מאת א. אשמן—י. פ. ר. תל-אביב, השכלה לעם, (דפוס שושני), תרצ"ו. 128, [4] ע, ציורים. 14 : 21. "הציורים מאת איזה הרשקוביץ". — סנוקר.
1029. **אשרמן, יוסף**. בריות האם; קצות לאשה החרה. מהדורה שלישית. ירושלים, הסתדרות מריצינות הדסה, (דפוס קוריאלי, 1931). [2] דף, IV-III ע, [1] דף, 36 ע, תמונות. 16 : 20.
ספרות כתי-הבריות של הסתדרות מריצינות, הדסה" על שם נתן ולנינה שפראוס.
1030. **בובינסקיה, ילנה** [Elena Bobinskaia]. נקמתו של הקבוצאורי. תרגום: יוסף לויכטבוים. תל-אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר), 1935. 223 ע, 14 : 20. = ספרות שטיבל 1935. 12. — בראש השער: הלנה בובינסקה.
1031. **בודנהימר, פריץ שמעון** [Fritz Simon Bodenheimer]; **א[הרן] קצ'לסקי**. בני-שמש (מכוא להכרת פרפרו ארצנו). תל-אביב, הטבע והארץ, (דפוס ארץ), תרצ"ו. [2] דף, 56-9, [2] ע, דיאגרמות, ציורים. 17 : 24.
= ספרות הטבע והארץ. ד.
1032. **בוטון, יצחק בן אברהם די**. קואדרינו די פואיוואם. תל-אביב, (יפו, דפוס ס. שחם), תרצ"ה. 51 ע, 15 : 23.
1033. **ביסטריצקי, נתן** [Natan Bistrizki]. שבת יצי; חיון כחמש עלילות. ירושלים, מרכז האגודה, "למען האוהל", (דפוס הספר), תרצ"ו. 150, [1] ע. 12 : 18.
1034. **בירדוגו, משה**. ספר כנף רנניס. חלק ב' דרושים לשבתות ולמועדים... הוצאתו לאור אנרי... יעקב חי בירדוגו, ירושלים, דפוס המערב, תרצ"ב. [5] דף, 86 ע. 12 : 19. את הקורם ראה ק. ס. שנה ח' ע' 298.
1035. **בנטואיץ, יוסף** [Joseph Bentwich]. חשבון והנדרס. חוברות לעבודה עצמית, מאת י. בנטואיץ, א. ארנשטיין, אוריה ברוך. 16-14. 3 חוברות. תל אביב, אמנות, (דפוס הוצאת ארץ ישראל, 1935-1936). [1] דף, 179-204; 32; [33] 60 ע. 17 : 24.
הלכן: 14: שנת הלמודים הששית. חדש 7. 1935. 15-16: שנת הלמודים השביעית. חדש 21. 1936.—את הקורם ראה ק. ס. שנה י"ג ע' 154.

1036. בני-עקיבא. ראש השנה לאילנות; דברי אנדה ומסקי הלכה, חוון-נביאים, אמרי חז"ל, ספורים, שירים, ירושלם, ארגון בני-עקיבא בארץ ישראל, ההנהלה הארצית, (דפוס העברי), תרצ"ו. 76, [21] ע, צלום. 12 : 18. העריכה בנידוי [ישראל] א[יסר] זיידמן.
1037. הבנק האפוחיקאי הכללי של ארץ-ישראל בע"מ. תל-אביב. דין וחשבון ומאזן ל-31 דצמבר 1929, ל-31 דצמבר 1930, ל-31 דצמבר 1931. 3 חוברות. תל-אביב, (דפוס שושני), 1930-1932. [11] ע כל אחת. 23 : 31. הדו"ח לשנת 1929 נדפס בדפוס אתיון ושושני. את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 160.
1038. ברגמן, הוגו [Hugo Bergmann]. בית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בשנות תר"ף-תרצ"ה. ירושלים, (דפוס העברי), אלול תרצ"ה. [21] דף, 36-3 ע. 18 : 22. ע' 34: קמלוגים נדפסים של בית הספרים. — ע' 36-35: עבודות ביבליוגרפיות של העובדים בבית הספרים. — בעמרי לעזב את הנהלת בית הספרים... הצאתי ליתן דין וחשבון על מה שנעשה במסד במשך חמש-עשרה שנות הנהלתו.
1039. ברטלס, עדה. עבודה עצמית כחשבון. תל-אביב, אסנות, (דפוס הוצאת א"י, 1933-1935). 21 : 17. מחמספת. התכן: [1]: לשנת הלמודים הראשונה. מחברת א. (1935). [24] ע. — [2,1]: לשנת הלמודים השניה. מחברת א. (1933). [20] ע. — [2,2]: לשנת הלמודים השניה. מחברת ב. (1933). [18] ע. — [3]: לשנת הלמודים השניה. מחברת ג. (1934). [24] ע. — 6-5: לשנת הלמודים השלישית. מחברת ברג. (1935). [20] ; [20] ע. — 8-7: לשנת הלמודים הרביעית. מחברת א"ב. (1935). [24] ; 24 ע. [4]: מחברת א' לשנת הלמודים השלישית, ראה ק. ס. שנה ר"ב ע' 14.
1040. גורליק, פ. חבש זהם לחם, סודר והוצא ע"י פ. גורליק. תל-אביב, (יפו, דפוס האוראל-נור), 1935. 32 ע. 14 : 19. הפק האחרון, "הציונות והמלחמה", נכתב ברוח התנגדות קיצונית מתוך השקפה קומוניסטית.
1041. גנחובסקי, א. מ. כי תבואו אל הארץ; לעולה לציון ולמצפה לאותות. ירושלם, קרן ארץ-ישראל של המזרח, (דפוס קזריאל), תרצ"ו. 194 ע, טבלאות, לוחות-תמונות. 14 : 20. על פעולות הסודרי בארץ.
1042. גריבסקי, פנחס, מ"ל [P. Grajewsky]. תוצאת סגנון ירושלם. חוברת כפולה קו-קית. עם שלשים תמונות... המ"ל פנחס בן צבי גראיבסקי. (ירושלים, דפוס צוקרמן, תרצ"ו). 16, [21] ע, פורטרטים, פקסימילים. 17 : 25. מחמספת, לכל חוברת שער מיוחד. חוב' קית: ספר זכרון להחובבים והעולים הראשונים מעדת הספרדים-המערבים ביפו ואנפיה... מאת משה אשכולין. חוב' קית: מקדש לאחד מקני ירושלם... ה"ר בן ציון זילברשטיין...

1043. גריבסקי, פנחס בן צבי, מו"ל [P. Grajewsky]. פרסי
פרסי בכתב התית דתשכ"ד הכללי והשיבה הגדולה ע"י-חיים... נמסר לדפוס
...על ידי פנחס בן צבי גראייבסקי. (ירושלים, (דפוס סלומון), (תרצ"ד). 12 ע. 21: 14.
בראש השער: מגני ירושלים.
1044. גרינפלדר, בנו [Benno Grünfelder]. טורה דרך לטפול
בתורות. (מהדורה שניה). תל-אביב, אמנות, (דפוס אמנות א"י, 1931).
V, 11, 32, 11 ע, טבלאות, צלומים. 21: 16.
ספרית בית-הבריות של הסתדרות מדיצינית "הדסה" על שם לינה ונתן שטראוס, ירושלים.
1045. גרינשפון, פנח [Pouha Greenspoon]. אני לומר תוים;
(צעדים ראשונים). לשעורי הזמרה והנגינה בכתב-הספר העממיים. מחברת א'.
תל-אביב, אמנות, (דפוס הוצאת א"י), תרצ"ו. 31 ע. 24: 17.
1046. דודון, שפטל (Sheftel Davidson). ספר תורת הברות...
בו יבוארו עניני מצות מילה לכל פרטיה עפ"י התורה ועפ"י החגיגה... חובר על
ידי שפטל דודון בן... הר"ר שמואל זאב וואלף... ונלוה אליו ספר אמרי נעם
מאת אדוני אבי מורי. ירושלים, דפוס ש. וינגרטן, תרצ"ו. 51 דף, 4, 21, 53,
161, 52, 131 ע, ציורים. 23: 15. דס' אמרי נעם שער מיוחד.
1047. דיזנגוף, מאיר [Méir Dizengoff]. לירי-גי מנוקד; ספורים
וזכרונות. תל-אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר), תרצ"ו. 76, 11 ע, פורטרטים. 22: 14.
התכן: מ. דיזנגוף; ביוגרפיה קצרה—מימי ילדותי: הרבני; בר מצוה—באהלי קדר;
לילה ויום בין בירואים; רופא מאונס; למסותי—עם ילדים; שני רעים; מחיי ישי התימני—
מראות (רשמי מסע).
1048. דיזראלי, בנימין [Benjamin Disraeli, earl of Beaconsfield].
דור אלראי; ספור היסטורי מתקופת הגאונים, מאת בנימין דיזראלי (לורד
ביקונספלד); תרגום: א. רוזט. תל-אביב, דיזראלי, (דפוס לוינאפשתי, ירושלים,
תרצ"ה). 173 ע. 20: 14. = ספריה "דורות" (לנער ולעם). ה.
כלי מנוקד—וזהו מהדורה ב'. הוצאת א' ראה ק. מ. שנה א' ע' 217.
1049. הגדה של פסח, מצורת על ידי נחום גוססן. (תל-אביב),
אמנות, (דפוס הוצאת א"י, 1936). 63, 11 ע. 12: 16.
1050. "הדסה"; הסתדרות מדיצינית. דין וחשבון לשנת 1934. ירושלים,
(דפוס האומן), 1935. 99, 11 ע, דף, לוחות. 17: 24.
את הקורס ראה ק. מ. שנה ד"א ע' 156.

1051. הויזדורף, עזריאל. חיסיה. I. חיסיה כללית. II. טבלאות; האנליזה החיסית האיכותית (הקלימטיבית). פרוז, (ירושלים, דפוס עזריאל), 1935
161 דף, 144-5, 141 ע, דיאגרמות, טבלאות, סקצתן סקפלות. 24 : 17.
לכל חלק שער מיוחד.

1052. הירש, שמשון רפאל [Samson Raphael Hirsch]. ענג שבת;
מאמר מתוך כתבי הגאון ר' שמשון בר' רפאל הירש... תרגום חפשי מגרמנית
מאתי אליהו אהרן מילייקובסקי מחרקוב. תל-אביב, (דפוס א. סטרוד),
תרצ"א. 67 ע. 18 : 13.

1053. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. מה הטי"ה
עלינו מועצת ההסתדרות? תל-אביב, חוקר למפעל פרוזן העבודה, (דפוס
הפועל הצעיר), תרצ"ו. 7, 11 ע. 23 : 15. מוקד.

1054. הרמן, ליאו [Leo Herrmann]. על תקציב, גרעון ומשק
תכניתו. (תל-אביב, דפוס אחדות), (תרצ"ג). 10, 12 ע. 22 : 11.
הדפסה מיוחדת מדברי ר"ז שבת תרצ"ג.

1055. התאחדות האכרים בא"י. דין וחשבון של מרכז התאחדות
האכרים בא"י לשנת 1933, 1934, 1935 מוגש לעזרת השנתית. 3 חוברות. תל-
אביב, דפוסים שונים, תרצ"ד-תרצ"ו. 48, 11; 51, 14; 69, 13 ע, טבלאות.
21 : 15. מהמעפפת.
הנחה לשנת 1933 יצא בשם: דין וחשבון שנתי...—את הקודם ראה ק.ט. שנה י' ע' 18.

1056. התאחדות כללית של בעלי הכתים והמגרשים. תל-אביב.
התאחדות כללית של בעלי הכתים והמגרשים, תל-אביב. (תל-
אביב), (תרצ"ד). 19, 11 ע. 23 : 15.
מהמעפפת. כולל מאמרים ורשימות.

1057. התאחדות עולי גרמניה. לשאלת הפעולה התרבותית
(דברים בכנום העברי של עולי גרמניה) (כ 22-23 במרץ שנה זו). תל-אביב,
(דפוס עזריאל), תרצ"ה. 31 ע. 24 : 17. על המעפפת: תרצ"ו.
=סדרה של חוברות בהוצאת התאחדות עולי גרמניה. חוברת 3.

1058. ויטלס, פ. טפוסים נשים כעבר ובחיה לאור הפסיכואנליזה.
עברית: ק. גרשוני. ירושלים, המסגר הראשי: אחיאסף, (דפוס ציון), תרצ"ה.
32 ע. 15 : 11.

1059. וילדמן, יהושע אלטר בן אלימלך. ספר ואסרו אמן; חלק שני. בו יבואר בעזרי' מה שאספתי עוד הרבה מאמרי חז"ל מגדולי השכר של עניות אמן... יהושע אלטר ווילדמן... איבער גיזעצט יעצט אויך אלעס אויף זארגון... ירושלים, דפוס ציון, תרפ"ט. [14] דף, [13] 124 ע. 17 : 24.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ג' ע' 253.

1060. וינשטוק, משה יאיר. ספר אור הדעת; פרקים בהסתכלות פנימית בתור אדם הטעלה... חבר ועובד ע"י משה יאיר ווינשטאק, חוברת א': (א) התעלות האדם ע"י החכמה הפנימית (ראש דבר). — (ב) כבוד שמים (כוונת הבריאה בכלל והאדם בפרט). ירושלים, חברת שבתי ישראל, דפוס חורב, תרצ"ז.
16 ע. 17 : 25.

1061. ורטהימר, שלמה אהרן. ספר שאלת שמים; חלק שני. תשובות בהלכה אשר השבתי לשואלי דבר... וכו' גם ביאור בתש"ר שרירא גאון בעניני רפואות שבחלמוד... ירושלים, דפוס צוקרמן, תרצ"ד. [2] דף, 68 ע.
24 : 32. את הקודם ראה ק. ס. שנה ו' ע' 19.

1062. ז'בוטינסקי, זאב [Vladimir Jabotinsky]. כתבים נבחרים. כרך א: גולה והתבוללות. תל-אביב, ש. זלצמן, בשם חבר ידידי ז'בוטינסקי ומעריציו, (דפוס הוצאת ארץ ישראל), תרצ"ו. [5] דף, 17-340, [2] ע, פורטרט. 17 : 24.
הלכך: ספור חייו על התנועה הלאומית. המדינה היהודית. בימי אבל. ראש השנה שלכם. ארבעה בנים. מכתב על האוטונומיות. על "היהודים והספרות הרוסית". מן הפחת אל הפח. מקרה צ'ריקוב. הרוב ממאות. הליטפה הרוסית. Homo Homini Lupus. איני מאמין. זכות וכת. חלוקה מחמאות. מתופעות ההוי שלנו. תופעה מוזרה. בדרך לא נכונה. במקום מניגוריה. דו-שיח. מורד אור. אלבניה הגדולה. הגזע. שפת ההשכלה. האמת. שפה עממית ולאומויות. הרצאה על דברי ימי ישראל. — המאמרים תורגמו ע"י מ. אורחיי-קרישנסקי, א. א. קבק, י. ת. וייבין. התוצאה מהודרת ובעד זה זכתה לפרס בתערוכת המזרח בת"א. המאמרים, חוץ משלשה, נתפרסמו לפני המלחמה, כשהמחבר היה חניך של התנועה הציונית ברוסיה. רבים נתפרסמו בעתון הכללי "אקדסקיא נובוסמי", הנשאים ב"ברסקיא זיון" ו"רוסויס", מאמר אחד: "שפת ההשכלה" נכתב עברית ונתפרסם ב"השלח" כ' צ' שנת 1914 (בספר מסומן התאריך בשעות 1913; גם התאריך של המאמר, במקום סניגוריה" היא 1911 ולא 1912). — המו"ס מודיעים שהחליטו (ובצדק) לתת את המאמרים בסדר כרונולוגי, אבל לא תמיד עשו ככה, למשל, ארבעה בנים" (נדפס באביב 1911), מכתבים על האוטונומיות (נדפס בקיץ 1904) ניתנו בין המאמרים משנת 1908 ומשנת 1909. — האוטוביוגרפיה של המחבר (ספור חייו ע' 19-96) נכתבה עברית ומתפרסמת כאן בראשונה. מסופר בה רק על חיי הסופר והעסקן ולא על חיי האיש, אף אם "הרומן האיש" הוא עמוק ורב תוכן מהרומן הצביוני. הספור מגיע רק עד המלחמה, עד שנת ה' 34 לחיי המחבר; הפרק האחרון, על השנים 1910-1914, קצר מאד אעפ"י שהמחבר חושב תקופה זו ל"מסגת מסולתו הפוליטיזציה". האוטוביוגרפיה נכתבה בכשרון רב, בליריות ובגלוי-לב (מרבח לספר על כשלונותיו בלי להצדיק את עצמו). פרקים

חשובים מתולדות הציונות ברוסיה עוברים כמו חיים לפני הקורא. ודוקא מפני שספור זה עלול לשמש חומר חשוב לתולדות התנועה בשנים ההן, אצין שגיאות ואי-דיוקים שנשתרבבו : ע' 33 : נחום סירקין בקר במושבה של הספורנטים היהודים יוצאי רוסיה בקרן והמיה לצירוף הציוניות והסוציאליזמוס. — בזה עסק לא נחום אלא נחמן סירקין. ע' 51, קבוצת ההגנה באודיסה ב 1903 היה עד כמה שידוע לי הנסיון הראשון ליצור הגנה עצמית מאורגנת ברוסיה. אבל 21 שנה לפני זה נוסדה בעירה קריב-אן בפורוליה אגודת מנן ע"י ד"ר קולומיציב (=קלומיאן) שפעלה בהצלחה (רשמות ג' ע' 266 : במאמרו של מ. מאירניק "בעיר ההרגה"). — ע' 58 : בסוף 1903 נקרא המחבר אל מושל העיר אודיסה הרוזן שובלוב. כאן שנייה או בתאריך או בשם המושל. שובלוב עזב את אודיסה באביב 1903 ובמקומו בא הגנרל ארסניב, שנשאר עד הסתיו 1903 ואז נחמנה ד. ב. ניידהרש הידוע למדי מפרעות 1905. ראה גם אנרות אחד-העם כרך ג' ע' 153 הערה א' (ניידהרש שר העיר או באודיסה). המכתב מדצמבר 1903). — ע' 60. הירחון "יברוסקיא זיון" נהפך אח"כ לשבועון ואח"כ נסגר כמה פעמים ע"י הממשלה ושנה אח שמו. זה נכון לגבי השבועון "ברוניקה יברוסקוי זיוני" שנוסד ב 1905 ע"י הירחון הזה. הירחון התקיים עד אפריל 1907 ונסגר מאליו. — ע' 71. המחבר סקרים את זמנה של "ועידת קובנה", מהם אותה לשנת 1905, ואומר שזו היתה ועידת צירוס שנקראה ע"י קבוצת וינבר ופליזוברג בקשר למלחמה הפנימית. באגודה להשגת זכויות סלאות ליהודים. אולם ועידת קובנה נתכנסה בסוף 1909, שנתיים וחצי אחרי שהאגודה הג'ל חדלה להתקיים. ועידת קובנה נקראה בתור ועידה כללית של העסקנים הצבוריים, והעסקנים הציונים (חוץ מאחדים כמו אוסישקין) השתתפו בה ; גם בנשיאות השתתפו 3 ציונים : הרב מואה, בריצקיס, ונ. קצנלסון. — אמנם הקבוצה הג'ל השתדלה להעביר את התכנית שלה בשם הועידה הכללית. (ראה רוסוים 1909 גל' 47-48). — ע' 76. הועידה הששית של ציוני רוסיה בהלסינגפורס צ"ל הועידה השלישית. — ממנהיגי מפלגת-השתתפות — מיליוקוב, קובאלבסקי וקרנסקי ; במקום קרנסקי (שאו ב 1907 לא היה עוד בין המנהיגים) צ"ל אננסקי (ראה רוסוים 1907 גל' 5). — ע' 87 : הרכבת ההנהלה הציונית בימים האלה היתה חלתה וולפסון, יעקבוס כהן ובודנהימר מקולוניה. צ"ל וולפסון, י. כהן ופרופיסור אופו ורבורג. ד"ר מ. בודנהימר לא היה מעולם בועד הפועל הסוציטצט, אלא נשיא הקרן הקימת לישראל. — רפה עשו הסוליים שהכניסו למפרותנו את המאמרים שעליהם התחנך דור של ציוני רוסיה. כ. ש.

1063. זילברבוש, דוד ישעיהו [D. I. Silberbusch]. מ פ נ ק מ - זכרונות י. חוצאת ועד יובל השמונים. תל-אביב, (רפוס הפועל הצעיר) תרצ"ו. 304 ע. 16 : 22.

התכן : מזכרונות ימי בחרותי. — אישים ומאורעות : על סמולנסקין, פרופ. ז. שכטר, מ. מונטיפיורי, אוליפנט, ג. בירנבוים, הרצל, ר' שמואל מוהילבר, אחד-העם, אלעזר רוקח, פרישמן, ד"ר מ. ברקוביץ.

1064. זלדס, אליעזר [Eliezer Seldes]. הסמוריה מעשית ; ספר למוד עם פרקי קריאה ועבודה עצמית... חלק א-ג. 3 כרכים. תל-אביב, (רפוסים שונים), תרצ"ה-צ"ו. VIII, 99 ; VIII, 118 ; XIV, 114 ע. 14 : 19.

התכן: חלק א: גלות בבל-בית החשמונאים. תרצ"ה. חלק ב: בית הורדוס-חורבן ביתר. תרצ"ה. חלק ג: מאחרי חורבן ביתר ועד מטעי הצלב. תרצ"ו. חלקים א, ב לשנת הלמודים הששית; נדפסו בדפוס גוטנברג. חלק ג' לשנת הלמודים השביעית; נדפס בדפוס הפועל הצעיר.

1065. **חברת נָטָר בע"מ.** חברת נטר בע"מ, מיסודה של התאחדות בוגרי מקוה-ישראל... (תל-אביב, דפוס אמנות ארץ-ישראל, ?1934). [1] דף, 39-5, [1] ע, דיאגרמות, טבלאות, פורטרט, צלומים. 15 : 22.
מהמעטפת. — על המעטפת השמאלית שער נוסף באנגלית.

1066. **חורגין, יעקב [יהושע] [Jacob Hurgin].** במבוכה; (ספור הסמור). תל-אביב, יורעאל, (דפוס אחדות, 1936). 141 ע. 15 : 21.
(ספרית 'דורות'). — מנוקד.

1067. **חזן, אברהם בן נחמן [Abraham b. Nahman Hazzan].** ספר אברהם ברזל; בו יסופר התקרבות מהרנית לאדמו"ר... ומעט מועיר שיחות וסיפורים מרבינו נחמן מברסלב ותלמידו מוה"ר נתן ושאר תלמידיו. חברו תלמידו מוה"ר אברהם ב"ר נחמן מברסלב ששמעו מפיו ומפי תלמידו מוה"ר ישראל כהן... הוצא לאור ע"י ח"ר שמואל בחר"ר ישעי' הלוי הורוויץ. ירושלים, ישיבת ברסלב לתורה ותפלה, תרצ"ה. 104 ע. 12 : 18.

1068. **חזן, אברהם בן נחמן [Abraham b. Nahman Hazzan].** ספר סיפורים נפלאים, חלק א' מספר כוכבי אור שלא נדפס עדיו; והוא סיפורים... ממעלה. רבינו נחמן מברסלב, חברו מוה"ר אברהם בר"ג, ונלוח לוח סיפורי מעשיות ומשלים שסיפר רבינו... וצוואת מוה"ר נחמן אביד דק"ק משעחרון... הוצא לאור ע"י ר' שמואל בחר"ר ישעי' הלוי הורוויץ. ירושלים, דפוס ת. צוקרמן, תרצ"ה. 4, 76, 24 ע. 12 : 16.

1069. **חיות, בן [Benno Chajes].** על בטחון העובדים בבנונים. תל-אביב, ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בא"י, ועדה מרכזית להיוגונה מקצועית וסוציאלית, (דפוס אחדות), תרצ"ו. 24 ע. 12 : 17.

1070. **חיפה.** עיריה: דין וחשבון לשנת 1934-35 בתתאם לסעיף 83 מפקודת העיריות לשנת 1934. חיפה, 1 ביולי 1935. [2], 91 דף, טבלאות. 20 : 33.
הקטוגרף מכתב מכונה בצד אחד של הדפים. בראש הדף מכתב ראש העיריה חסן שוקרי לחברי מועצת עיריית חיפה. — על המעטפת: הדין וחשבון השנתי הראשון...

1071. **חַרְטָל, מרי.** מארעות דבון הקטן והזאב השודר, כתובים ומצוירים בידו מרי חרטל, מתרגמים ומעבדים בידו [אברהם] אבן-שושן. מהדורה שנייה. תל-אביב, יבנה, (דפוס גוטנברג), תרצ"ו. 44 ע. 24 : 16.
מנוקד. מהדורה א' ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 154.

1072. ידידיה, שמואל. גיוזום עצי-פרי נשורים. מקוה ישראל,

ביו"ם החקלאי, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ד. 10 ע, [1] דף. 15 : 23.

= גגנות, מספר 2. בראש השער: חברת כל ישראל חברים, בית-ספר חקלאי מקוה-ישראל. — שער נוסף באנגלית.

1073. יוסף משה בן אלקנה מזלזויץ. ספר כאר מים על הגדה

של פסח; והוא פירוש... מו"ה יוסף משה כהרב מו"ה אלקנה... בק"ק זכאריה ובק"ק זאלאזויץ... הובא לכהר"פ ע"י נכד המחבר מוה"ר יעקב מאיר בלייך... עם הפירוש פ(רי) ח(יים) סהרב... אברהם חיים אב"ד דק"ק זלאטשוב... ועם הפנים. ירושלים, דפוס ארץ-ישראל, תרצ"ה. 111, [1] ע. 17 : 24.

על המעטפת: הגדה של פסח עם פירוש באר מים... סוף הספר נדפס על המעטפת.

1074. יכין. התישבות כהרים בקרבת ירושלים על אדמת

חקרן הקיומת לישראל: קרית ענבים ב', הסכצע: "יכון", חברה שיתופית לקבלנות חקלאית בקרבון מונבל. תל-אביב, (דפוס הפועל הצעיר), (1935 ?). 7, 111, 8 ע, חכנית מקפלת, תמונות. 16 : 22. בעברית ובאנגלית. למחלקה האנגלית שער נוסף: Settlement in the hills near Jerusalem... Kiryath-Anavim B, carried out by: "Yakhin"...

1075. ימיני, אליעזר, מלקט ומסדר. ישראל... (תל-אביב, הסתררות

החרדים להגנת השבת, משמרת שבת, דפוס, "עדיני" פ"ח, תרצ"ד). 191 דף, ציורים. 15 : 23. לקוטי דברי מוסר, לרב בקשר לשמירת השבת. — חלק מהספר נדפס בצד אחד של הדפים. שנים מהמאמרים ביודית.

1076. יפה, א[ליעזר] ל[יפא] [Eliezer L. Joffe]. תורת הפקסות;

ספר לגדול בחמות. תל-אביב, "ספיץ הספר", (דפוס הפועל הצעיר, 1935). [4] דף, 11-369, [3] ע, דיאגרמות, טבלאות, לוחית-מונה, תמונות. 16 : 22.

1077. יפה, יוסף חיים בן דוד ליב [Josef-Haim Joffe]. ספר

מאור של תורה; כאור על מעשה בראשית פשט הפשוט על פי חכמת ההגיון והקדוה האמתית... (חלק א'). ירושלים, דפוס ארץ-ישראל, תרצ"ה. 188 ע. 18 : 24. חלק א: בראשית א' א'—ב' ג'.

1078. כוכבא, מ[שה] [Moshe Kokhba]. נשחק ונחשב. תל-אביב,

אמנות, (דפוס הוצאת איי), תרצ"ו. 24 ע, ציורים. 17 : 24.

1079. כלפון, יעקב. ספר משפטים צדיקים. חלק ב. שלשה ספרים

נפתחים... השו"ת... אשר השיב שואלו דבר... שני לקוש... חסד ה' ואלהיה-שלושה ל"ו בא... נגד מלכים, ומלכדם קונטריס... ינוקא דכי רב... ירושלים, דפוס

מנורה, תרצ"ח. [16], 66 וצ"ל 170, [2], 10, [1], 40, [1], 60, [1], 13 וצ"ל 117, [1] דף. 18 : 25. את הקודם ראה ק. ס. שנה ח' ע' 19 מספר 58.

ס' חסד ה' וס' נגד מלכים נדפסו בדפוס 'המערב', תרצ"א; לשניהם שער מיוחד.

1080. כנסת ישראל. הקהלה העברית של יפו ותל-אביב. דין וחשבון כספי לשנת תרצ"ה לפי התאריך האזרחי סיום 10 לספטמבר 1934 עד 27 לספטמבר 1935. עובר וסודר ע"י אל. יוזכרוביץ. ותל-אביב, תרצ"ו. [1] דף, 13, [1] ע. 23 : 33. הקטוגרף מכתב מכונה.

את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 424 מספר 1359. החוברת שנרשמה שם מכילה דו"ח לשנת תרצ"ג; דו"ח לשנת תרצ"ד לא יצא; היו רק ידיעות בעתונות.

1081. פפולר, ב[נימין] [Benjamin Kapuler]. גינה ירקות, מאת ב. כפולר; בעריכת ש. ד. יפה. תל-אביב, השרה, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ו. 107, [3] ע. טבלאות, תמונות. 14 : 19.

1082. לבנוני, יעקב. שירה חדשה. ירושלים, דפוס חורב, ותרצ"ו. 16 ע. 15 : 23. מהמעטפה.

1083. לוי, אברהם יהודה [Abraham Juda Levy]. סגוריות; מדריך לשמירת צרכי המזון והמשקה ולהתקנת תנאי חיים נוחים ומבריאים בבית ובחוץ... 76 תמונות. תל-אביב, אחיעבר, (דפוס רפאל חיים-הכהן), תרצ"ו. XVI, 303 ע, ציורים, פורטרט. 13 : 18.

1084. לוי, יוסף צבי בן אברהם. לתקנת עגון עלוב. תל-אביב, ירושלים, דפוס ציון, תרצ"ד. 11 ע. 12 : 16. מהמעטפת. בסוף המאמר: יוסף צבי הלוי...

1085. לוי, נחום. ספר אבני-קודש; חדושים וכאורים על מסכת בבא מציעא מאת הרב נחום שחי' אבר'ק שאדיק... והוספתי לזה גם מתורת בן המחבר מיד שלמה זלמן לעווי. נערך ונסדר על ידי... צבי הירש ווייספיש... ירושלים, דפוס מנורה, תרצ"ד. [1] דף, 30 ע. 15 : 22. נפסק באמצע הענין; ספק אם נדפס יותר.

1086. למן, מאיר [M. Lehmann]. רבי עקיבא; ספור היסטורי, מעובד לבני הנעורים ע"י פ. הילפרין. תל-אביב, יזרעאל, (דפוס דוין-אפשתיין, תרצ"ו). 192 ע. 15 : 21. = ספריה 'דורות' לגער ולעם. י. בראש השער: ד"ר מ. ליהמן. — מוקד.

1087. לקט שירים ופיוטים; מוגש למיכה יוסף שוקן בהכנסו לתורה ולמצות, ירושלים, (דפוס ווייס), תרצ"ו. 23 ע. 14 : 21.

התכן: תוכחות מוסר מאת שלמה בונסין יו"ל ע"י ה. בראדי. — שיר בסדר התפלה המיוחס לר' אברהם נ' עזרא יו"ל ע"י א. מ. הברמן. — שמונה עשרה לר"ה לאילנות לר' יהודה הלוי ברבי הלל יו"ל ע"י מ. זולאי. — שירים אחדים לאבן-גבירול מתוך כ"י שוקן יו"ל ע"י ה. שירמן.

1088. מננס, יהודה לייב [Judah Leon Magnes]. נאומי הקנצלר של האוניברסיטה העברית. ירושלים, האוניברסיטה העברית, (רפוס עזריאל), תרצ"ו. 31 דף, 231 ע, פורטרט. 16 : 20.

בספר כונסו 32 נאומים משנות תרפ"ה-תרצ"ו וכרוז אחד מטעם האוניברסיטה אל העם העברי. 25 נאומים הושמעו בארץ ישראל ונתפרסמו בשעתם בעתונות הארצית, ביניהם 3 נאומי-אזכרה (לביאליק, פרופ. הורוביץ ושמריהו לויין). נאומי הפתיחה של שנות הלמודים היו למעשה דינים-וחשבוניות שנתיים על פעולת האוניברסיטה. 7 נאומים הושמעו באמריקה ובאנגליה והם מתפרסמים כאן בתרגומם העברי. מהם יכולים אנו ללמוד על דרכי התעמולה בחו"ל. על השאיפות והתקוות שהגה אחד ממניחי היסוד של האוניברסיטה ומנהלה במשך כל השנים הנ"ל. הספר הוא, איפוא, לא רק מעין דו"ח של המחבר על 11 שנות פעולותיו אלא גם מקור חשוב לתולדות האוניברסיטה. מקור ראשון ועד כה יחיד. ההוצאה יפה.

1089. (טולדהנו); ספרית ארץ ישראל לילדים. יצא בהסכמת מחלקת החנוך של הסוכנות היהודית לארץ ישראל. תל אביב, אטנות והקרן הקיימת לישראל, (רפוס אחרות). 12 : 16.
יו: גבריאל, נחום: המטמון; (מספורי חלון העמק). (1935). 38 ע, ציורים. מנוקד. — את הקודמים ראה ק. ס. שנה י"ג ע' 24.

1090. מונטה, אכסל [מרטין פרדריק] [Axel Martin Fredrik Munthe]. מגלת סן מיקלה... תרגם סאנלית יוצחק לויבו ברוך. ספר ביג. 2 כרכים. (תל אביב), אטנות, תרצ"ה-תרצ"ו. 11 דף, 221-420 ע; 11 דף, 425-626, 12 : 19 ע. (עלומים). מנוקד. את הקודם ראה ק. ס. שנה זו ע' 24.

1091. מורדובצוב, דניאל [לוקיץ'] [Daniil Lukich Mordovtsev]. גבורי הגליל; ספור מימי הסלחסה עם הרומאים. עברית (מושה) בן-אליעזר. תל-אביב, יורקאל, (רפוס הפועל המזרחי), (תרצ"ו). 11 דף, 151-115, 11 ע. 15 : 20.
(ספריה דורות). מנוקד.

1092. מיזלר, בנימין; תולדות המחקר הארכיאולוגי בארץ-ישראל. חלק א: עד שנת 1925. ירושלים, מוסד ביאליק, (רפוס מרכז). תרצ"ו. 159, 11 ע, ציורים, 8 לוחות-תמונות, ספה. 14 : 18.
= ספריה לידעת ארץ ישראל... ג/ר.

בראש השער: ב. מייזלר. שער נוסף באנגלית:

B. Maisler: History of archaeological exploration in Palestine.

1093. מני, אליהו סלימאן [E. S. Mani]. ספר זכרונות אליהו...

חלק א: אסיפת דינים וחרושי הלכות... או"ח ויו"ד... על סדר אלף בית... ובסופו קונטרסים (שו"ת) ברוך מבנים, לכן הנחמ"ח מהר"ר אברהם ברוך מני, ירושלים, (דפוס ר. ת. הכהן), תרצ"ו. 144, 131 ע, „אילן-יחס". 14 : 23.

1094. מרגולין, י[הושע] [Jehoshua Margolin]. חוברות לעבודה

ולקריאה בטבע המולדת ובחקלאות. אי"ב. 2 חוברות. תל-אביב, אמנות, (דפוס אחדות), תרצ"ו. דיאגרמות, ציורים. 14 : 21. מנוקדות.
התכן: א: שיחת אילנות ודשאים (פרקי קריאה על חיי הצמח). 74, [1] ע. —
ב: הזית (נושא מרכז). 78, [2] ע. — ע' [79]: ביבליוגרפיה.

1095. מרגולין, י[הושע] [Jehoshua Margolin]. חיי הצמח בנסיונות.

ספר התלמיד. מהדורה שניה. מהזור א, חוברת אי"ב. 2 חלקים בדרך 1. תל-אביב, אמנות, (דפוס הוצאת א"י), תרצ"ו. 13 : 20. ציורים. מנוקד.
התכן: חוברת א: בדת ורעים, מבנה חורע, הנביטה. — השרש והקרקע. 47 ע. —
חוברת ב: העלה—הגוע—הפרח והפרי. 45 ע.—מאשר על ידי מחלקת החנוך של הסוכנות היהודית לארץ ישראל בספר שמוש ועזר בלמוד חיי הצמח במחלקות הכינוניות של בתי-הספר העממיים.

1096. הנושע. נתניה ואשר היא מסמלת. תל-אביב, הנושע, (דפוס

עזריאל, ירושלים, תרצ"ז). [1] דף, 6, 7, [1] ע, פקסימיל, צלומים. 15 : 22.
בעברית ובאנגלית.—שער נוסף באנגלית: Hanotaiyah: Nathanyah on the sea.

1097. נחלת ישראל רמה. אנדה. תקנות אגודת „נחלת ישראל

רמה", אשרו באספה הכללית ביום א' כסלו תרצ"ו. ירושלים, (דפוס ר. ת. הכהן), תרצ"ו. 14 ע, [1] דף. 15 : 22.

1098. נחמן בן שמחה מברסלב [Nahman b. Simha of Bratzlav].

תקון הכללי... והוא תקון למקרה לילה... הוציאו מההקלם אל הגילוי... מוה"ר נחמן... חובא עוד הפעם לדפוס... ירושלים, דפוס מנורה, תרצ"ה. 64 ע. 12 : 16.

1099. נרדכי נ. ספר עבודה בחשבון. הציורים מאת לילי צדיק.

כתב ב. תל-אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר), (תרצ"ז). 93, [3] ע, ציורים. 17 : 26.

1100. סגל, משה צבי [Moses Hirsch Segal]. דקדוק לשון

המשנה. תל-אביב, דביר, (רפוס ווייס, ירושלים), תרצ"ו. XXIII, ע. 268, 25:18.
ספר זה הוא עיבוד והרחבה של המהדורה האנגלית של שנת 1927. שהעתי עליה כמה דברים בק"ס ד' 136. כתבתי: "מובא גם חומר משאר ספרות חז"ל.. אילו נכנסה כל ספרות חז"ל לחוג חקירתו ובפרטיו, ובחוד אותם חלקים שיצאו בהוצאה מדעית מודרנית, היו פרקים שלמים והמון פרטים נראים בצורה אחרת" וכו'. בינתיים נוספו מהדורות מדעיות של כמה מספרי הלכה ואגדה, ישנים וחדשים, ונתפרסמו דברי מחקר בלשון חכמים, מאמרים גדולים וקטנים והערות אגב. ושוב הקל המחבר לעצמו, גם במהדורה העברית, וצר צורת לשון חכמים והיא מסושששת ביותר. אמנם, נתן דעתו להביא "דוגמות גם מן התוספתא והגמרות" (הקדמה, VII), אבל במדרשים נגע במקצת מן המקצת ובדרך עראי. ומי שיבוא למנות, ימצא כחמשה עשרה ציפוטות מבי"ר, ודוקא בדוגמאות שאפשר להביא רובן, אותן או דומות להן, ממקורות אחרים. והיכן מדרש תנחומא ומהי לשון מדרש תהלים וכו'? אף לא ראה צורך. "לחפש בכ"ז ובדפוסים ישנים בנוגע לדוגמות מן הגמרות והמדרשים" (שם). וגמנע מלשים לנגד עיניו גם מה שהכינו אחרים, וכסדרונני, שלא נזכר בספר זה שמו של תיאודור אלף פעם אחת. וכאילו בא לומר בזה, שאין ערך מיוחד לב"ר מהד' תי' ואליב. ושוב אין לשאול: היכן הילקוטים והיכן מדרש תנאים מהד' הופמן וספרי זוסא מהד' הורוביץ ושאר חלקי מהד' ? וכנראה, גם בגנזי שכסר א' של לוי גינצבורג אין תועלת לחוקר לשון חכמים, ואף לא בשרידו ירושלמי של חז"ל ולא בשבעת הכרכים של אוצר הגאונים לדיון ולא בירושלמי כפשוטו של שאול ליברמן ולא במהדורותיו של היגר וכו'.

במשניות הביא "חלופי גירסה כשיש להן חשיבות לצורה הדקדוקית", אבל לא החסיר על עצמו "למצות את החילופים האלו" (הקדמה VII). כעשר פעמים ציון את כ"ז מינכן (משנה וגמרא!) וכנראה לא תמיד מכלי ראשון, (מהדורת שרן). בשי' הגאונים לשחרות של י"ג אפסטיין לא מצא כנראה דברים של ממש לדקדוק לשון חכמים ואף לא בדפוסים ישנים וכו'. ואף כי קויפמאן, ששמהו עיקר להשוואותיו, לא זך בעיניו לבדוק כראוי: הסיר עיניו מרובי שנויו החשובים והתבונן ביחוד לשנויו נקוד שבו (ואינו מולול בזה!) עד כדי הפרזה והטעיה!). גם קפעי המשנה המנוקדים בבליה (מרקון, פרידמן וקח"י) לא נחשבו הרבה בעיניו וגער בקהלי (הקדמה VIII), שקבל על כך (HUCA, X, 188). ולא עוד אלא שפרטים חשובים לא התבונן גם בנוסח המקובל.

ואמנם, מי שברור לו מראש, כי "לבשתנו והרפתנו אין לנו עד היום נוסחה מדויקת אף לאחד מהספרים הראשונים של התורה שבע"פ... ולפיכך אי אפשר להיות בטוח שהגרסה של איזו דוגמה היא מקורית" (שם), לשם מה ירחיק לכלות כחו ולעיון בכל אותם ספרים, שצוינתו ושלא צוינתו? ומשום כך אין לתמוה, מפני מה נכשל הרבה, כשבא לצאת סגדור, כלומר מתחום המשנה ומתחום הנוסח המקובל, ולעיון בשאר ספרות חז"ל ולבדוק נוסחאות.

(1) עיין, למשל, 159: "מחר (כ"ק קה"ל!) לפתח. העיר בסיום קריאה על סתר שבפחה. והלא כמה וכמה חילופי קמצין ופתחין יש בכ"י ולא העיר ולא כלום (ואין גם צורך להעיר על כנון זה בכל פעם, אלא מתארים במבוא מה שיש לתאר!). ולא עוד אלא שלא ציון את מקום המשנה. ומפני מה לא העיר, כי באותו כ"ק מנוקד גם לפתח (דסאי ז' א'). באותו עמוד: "אימתי כ"ק איפתח" (מ"ם דגושה). הקורא יחשוב. שכך מנוקדת תיבה זו בכ"ק בכל מקום, ואין הדבר כך. נמצא שם גם: אַמְתִּי, אִיִּתִי. אבל באותו עמוד הביא א"מ ש ולא העיר על שנוי שלממש שבכ"י: ל א מ ש (ערו"ב ג' ט') והוא ע"ד למחר. (והרבה כיוצא בזה; מעט מהם בפנים המאמר).

מעט מהרבה לשם דוגמאות.

א. עמ' 46. צורות גוזרני וכו'. הרחיב והביא חומר גם מן התלמוד ומסכילתא דרשבאי ולא ראה צורות הרבוי: גוזרנו (פסחים נ"ג א, ביצה כ"ג א—ברם' ישנים, בכ"מ, בע"ז ועוד); יורענו (גדה ה' ב, בנוסח תהיג הרבכי, סי' שס"ד); מעירנו באיש פלוני (מכות ב' ע"ב בנוסח ר"ח, מגדל חגנאל); חוששנו (הלכות דרב אבא, אפשטיין, מדעי היהדות ב' 161) ועיון ברגרין, לשוננו ד' 174: קובלנו. דומה לכך: משביעכנו (בב"ב פ"ד ח'); עיון ד"ס: כך בכ"ז המבורג, כ"מ ופלוניק, וכן חוסי בב"ק ח' ג, מהר' צוק'. ויש בענין זה גם רבו לנוסח' ירושלמי ובבב"ב: "ההר", ניסן, תרצ"ב; כסליו, תרצ"ג. ב. פרק כנווי הרמז עשוי להפעות הרבה, אבל אצמצם את דבריו. לגרמו יותר רחוק נמצא הלז... לנקבה הלז, ובמ' ר"ג ז', אולם במדב'ם וכי"ק... הלז' (עמ' 50). אם כן, אם שני עדים חשובים כיכ מעידים נגד "הלז" שמא אין צורה זו אלא שבוש? ואף הירושלמי שצומם, אין כחו יפה להרחיק כל ספק, שחרי בסמוך הביא שוב: "והל' תצא..." במדב'ם וכי"ק הלז', וכי לא נמצא מי ששיבש "הלז" שביחזקאל (ארליך Raudglossen)? וצריך היה להאריך בזה יותר, ביחוד בנוסחאות המשנה של הבבלי ושל כ"מ. ואפשר, כי "הלז" הוא בעיקרה צורה בכלית (יחזקאל — נביא הגולה אשר בבבלי?). ועדיין איני יודע, כיצד משמש הלז וכו' נרמז, יותר רחוק מן הוא, היא וכו', שהוגדרו בפוסקא הקודמת: "גרמו רחוק" סתם.

ג. שם, הערה 4: "מכאן כנראה הכתיב ה' ל' ו' השכיח בכ"ז מתקופת הגאונים". יצא מנדרו והזכיר נוס' גאונים, אבל לא חש לציון מראי מקומות, והלומד על כרחו יקבל ויאמין, שאין בין ה' ל' ו' ובין ה' ל' ו' ולא כלום. ושמה אין הרבה כך? ל' ידועות דוגמאות אחדות של ה' ל' ו' לשון נקבה, ואולי הן רבוי של הלז? עיון גנזי קדם ד' עמ' 5: ו' ה' ל' ו' או הולצות או מתיבמות, ו' ה' ל' ו' הולצות ולא מתיבמות, המיבם לאחת מן הל' ו'. (בהלכות ראו משמשות הל' ו', הל' ו' בערוביאי). וחייב הבורק לעיון יפה יפה עובר להחלטתו ועודני טפקס בדבר. ושמה יש בידי המחבר עוד דוגמאות כמותן ויפרסמן בקהל לשם ברור הענין.

ד. עמ' 51. בין כנווי הרמז הביא, עמ' 50, צורות: הוא, היא, הם, הן, שהוא, וכו' וכתב: "לגרמו רחוק משתמשת המשנית כמו המקראית בכנווי גוף שלישי". וכאן הביא דוגמאות: שהוא אדם, ספרי דברים ל"ג כ"ד²); "היה אשה (פנהד' ס"ד א'). שמוש זה אינו רגיל במדרשים והלומד לא יסתפק בהערה, שהוא שאול אולי מן הארמית. הוא ירצה לדעת, אם אין שנוי נוסח' וכשימצא את שתי הדוגמאות הללו בדרך סתם גם בכך יתודה, ויחשוב כי אין למעלה מהן לדאות. אבל מעט עיון יורנו, שהדוגמא שלספרי מסופקת מאד: בילקום תורה התקסיב ובילקום משלי תתקינ' ובמנחות פ"ה ב' (גם כ"מ וע"ז) או תו במקום התוא! והנה בדרך לשון חכמים³). גם במדרש תנאים אותו (בעמ' 21—22 מסופר אותו מעשה בשם רשבאי). גם לדוגמא השניה שנוי נוסח': האשה היא, אותה אשה (עיון ד"ס).

2) כלומר פסקא שניה. דרכו לצמם מדרשי הלכה ע"פ פרשיות התורה מקשה מאד על המעיון כגון: ספרא ויקרא כו ד (131), ספרא ויקרא כו, יו (132). במדרש רבה אינו מצוין אלא את הפרשה, כגון סעיף 142 ועמ' 122: "במיר פיו" (וכך ביסמרוב, ערך עקרב וערב שעמם); עמור וחפש במיר פרשה ו' — חס שח דפוס בד"ו.

3) השמוש ע"ד הארמית נמצא בספרות הגאונים; עיון ב"ז ערך הוא. ואפילו אנו מוצאים איזו דוגמא לא מסופקת כיכ בספרות חז"ל, די להביאה בצורת הערה בשולי הגליון.

ה. עוד שם. כנויים אלו באים לרמז על שם רחוק כנגוד לכנויים זה זה אלו... כמו סבור לי חמוך זה... חמוך הוא (ביב' ה' ב') ובהערה 3: „בגמרא ביב' עיה ע"א פרשו... לא על פי דקדוק. כלומר הוא שבמשנה גם =ההוא, אלא שהגמרא, כלומר רבא, לא ידע דבר פשוט זה. נעוין מעט: חמוך הוא גם ככיים ובגמרא דיו רפיח וכך חיה נוסח האמוראים, והואיל „הוא" אינו = ההוא בפשוט שאין למעלה הימנה וגם האמוראים לא ידעו, כנראה, כנויי רמז כאלו. על כרחנו שחמוך הוא ע"ד זרעך הואי (ברא' כ"א י"ג), שהוא משפט הגדה ועל פי דקדוק גמור! אלא שהענין קשה, ומשום כך נדחק והפכו למשפט שאלה: „והכי קאמר ליה חמוך הוא שחמכני" לוי ועפ"ז פרש גם רש"י. ואם אין למחבר דוגמאות אחרות ל„הוא" =ההוא אלא „הוא" זה וחבריו שבאותו סעף⁴), מוטב היה שיחלף מפרט זה, שכן חפס לשון רחוקה (את הענין לא פרש!) ועצם עינוי מלעיון בנוסח אי הקדמות; באותו כ"ק כתוב: חמוך הוא, וכן במשנה שברוי ושברוי⁵; במהר"ל 17: ההוא וכן במלאכת שלמה⁵).

ו. עמ' 79, סעף 122: אָפְשֶׁר, ובהערה 2: „כניב הירושלמי איפ"ש שמוקד בכיב אָפְשֶׁר". שורה קצרה זו היא לבדה מספיקה להעמידנו על שיטת העבודה שתפס המחבר. 1. שנוי כתיב מעין איפ"ש (ביוזד) הם ענין של „ניב" א"כ ימצא בדפ' ושנים, בכיב ובכיוו אחרים של לשון חכמים שנויים „גבירים" לאלפים! אלו העיר לכהפית, שבנקוד הבבלי אָפְשֶׁר!

2. וזי תמיד בכיב אָפְשֶׁר? בפאה ה' ג' ושבת י"ט א': שאִיפֶּשֶׁר בסגול, בשקלים ג' א': אָפְשֶׁר בסגול וחסר ויזד, במנחות י"א ג': אָפְשֶׁר חסר ויזד (חא"פ אינה מנוקדת), בבב' ד' י"א: אָפְשֶׁר, פסחים ו' ב': אָפְשֶׁר (גם היריד מנוקדת).

3. בכיב בא איפ"ש גם במקום איפ"ש! יש תלמה מניה „אי" בין השיטין, יש שהוסף הערת גליון ויש שגורד ותיקן. וכן במהר"ל וזכמה פעמים בדיר. ועל דבר זה עמד כבר ר' יהוסף אשכנזי; ענין מלאכת שלמה על פאה ה' ג', וייג אפשטין, שהביא דברי מלאכת שלמה הגי', הוסיף הרבה מנוסח' הירושלמי (חרכ"א א' 64), ולוין, שם א' א' 94, הביא כלל זה בשם ווירס, משפט לשון המשנה 127 (אותו ספר שרבו היום בטבוליו). ענין גם גנוי שכשר א' 442, 448 ומצוי גם בדפ' ושנים שלמדרשים.

4. ולא עוד אלא שהמחבר, שהרבה לצטט כייק בנקודות ובדגשים, לא הרגיש גם בצורת אָפְשֶׁר, אָפְשֶׁר = אי אפשר (כתובי י"ב ג', ו' ב'; גפין ו' א', ועוד). וענין גם תה"ג הרכבו 128: איפ"ש שיטותיו בני. דומה לכך ביר ל"ב ה', מיה ו': אכפת=אי אכפת⁶).

(4) הוא הקדר הן הקדירות והן חלוקחין (תגינה ג' ה') ועוד דוגמא מ"ב ע"ח א': הוא וכל מה שעליו היא וכל מה שעליו.

(5) אינו בא לומר, שאין בכל רחבי ספרות חז"ל דוגמאות מעטות של הוא = ההוא, ואפשר שבדיקת עמל ויגיעה תוציאן מאפלה לאורה. אבל לא בדרכו של הספר שלפנינו. אנב: בסעף 99 היה צריך להביא ולברר, לתועלת טועים רבים, דוגמאות מעין: עמדו וגירשו זה את זה (ביר י"ז ו'), אבל: ונתנה זו לזה וזה לזו (שם סיח ד'); נפל הקב"ה אש ומים ופתכן זה בזה (שם, סוף פרשה ד'). וכן לא בירר בעמ' 115 (ב). — (הציטטות שלביר—כאן ובכל מקום שבסאמר זה—הן ע"פ מהר"ל תיאודור ואלביק).

(6) בכייו מנוקדים—אי בצירי, וסובן מאליו, ששתי הכרות אי כשהן רצופות, וכן אי שכא אחריו א, נשמעות כהברה אחת ארוכה יותר, והאוזן מבחינה יפה בינה ובין א או א. סתם. וכך היו סעתיקים גם בכתב. ובלמוד של תלמיד מפי רבו ושל חבורות אין חשש של טעות.

ז. עמ' 98. דיו דיואות ובהערה: „מדרש שמואל כיו"ז) אבל גם דיוות, ב"ר פנ"ה⁽⁸⁾, כלומר, העיקר הוא דיואות ויש גם דיוות. החליף את הענין והמעה: דיוות נמצא בביר, שם, ברובן הגדול של הנוסח, דיואות אין שם כלל, ובשני כיו: דיו, ולא עוד שגם במד' שמואל ד"ר דיוות, והוא הוא המאמר שלב"ר, שהזכיר במד' שמואל (בני חת). ומשער אני, שהמלונות הכשולוהו לעשות מפל מן המפל עיקר. אילו בדק בעצמו במדרש שמואל, אפשר שלא נעלמו מעיניו כמה צורות דקדוקיות, כגון אלו א"י⁽⁹⁾ = הלואי (סוף פרשת כ"ה), ע"ר איכן=חיון ועוד; בפרשה לי שתי פעמים: גבור, עתיד יחיד בגוין במקום אליף, ע"ד הארמית שלא"י⁽¹⁰⁾. ומעניין שבש"ב כ"ד י"ד, באותו ענין: נפלה נא... אל אפס ה.

ח. עמ' 100, למטה, הוא משה את שמות המספר בפשטות גמורה: תשעת, תשעת, תשעת, ובהערה הוא מביא את נקוד כ"י: תשעת (11) תשעת (12). כלום נעלם ממחבר ספר דקדוק לשון חכמי נקוד המקרא: ארבעתם, ארבעתן (יחי' א' ועוד) שבעתם (ש"ב כ"א טו—קרי')? ט. עמ' 117 בהערה: כ"י ואמ"ד ע"ב (פרה ג' ב') וכן יומא ח' ב' ע"ב. עיינתי בכ"י ומצאתי ע"ב חסר וי"ו! ולא הביא כאן את מהר"ל: ע"ב רות, ע"ב רה. עיין גם תוספתא שבת (ו') מ"ז; הלכות ראו 22; מחז' וניו לדודיון 21; מעשים לבני א"י לאפשמירן, תרביץ ב, 320; לשרידי ירושלמי להנ"ל, שם ג. 237; אגרת רש"י לר"י, 24; אוצה"ג, ר"ה 32; גנוי קדם ח' 73. וכי אפשר, שכולם וכתבו דוקא תיבה זו בחולם חסר. כנראה מיותרת צורה זו לגוסס א"י (והיו קוראים ע"ב ח' 2).

י. עמ' 118. על צורות של התפעל בח"א „תחילית" (13). ביקש לדיוק והביא נוסחאות (14) להוכיח, שהצורות הללו מסופקות. גיניהן גם ה"ת ע"ב נ"ו (ערובי מ"א א') והוסף „כ"י חסר". אבל יעיר שם, דף 43 עמ' 2, וימצא ה"ת ע"ב נ"ו! ולא עוד אלא שגדול מספר צורות ה"ת פ"ל של ענה, במשמעות תענית, ממה שמוכח ביסודו. גם בתעני ר"ב א: ו"ה ת ע"ב נ"ו בדפ' ובכ"י; ה"ת ע"ב נ"ה (יומא פ"א ע"ב, גם כ"י; ר"ה ט ע"ב, גם כ"י; ילקוט סוף אסתר); ש"ה ת ע"ב נ"ה (חוס', תעני' ב' ח'; ירוש', נדרים

7) מראה מקום לא ברור וצריך להיות פרשה כ"ה.

8) צ"ל פנ"ח סי' ח.

9) גם במ"ד ב' ג ועיין שם רד"ל.

10) עיין שליונגר Das aram. Verbum im Jer. Talmud עמ' 15 ואילך; ח. א. גינזברג וז. ליברמן, תרביץ ח' 383, הערה 14; ג'ון תרביץ ו' 111: צורות כאלו בשח"ש א' (גרועה, נגילה ונשמחה ועוד) והן לשון יחיד. עיין גם גנוי שכסר I 44: גב דוק=אבדוק; אדר"נ ל"ב: אינו דן אותן עד שנכפול להן שכן, ועיין שם הערת שכסר. ולולא הקל ראשו כנגד ב"ר תיא' ואליב, היה מוצא שם: נא מ=אומר (ג"ה ד), שנחתך (נוסח': שנחתך, שנחתך)=שחתך (שם), נוציא=אוציא (ניו ז), נשתעבד=אשתעבד (סי' ב').

11) וי"ד ראשונה כתיב מלא, ושנית אינו וודע מה טיבה.

12) בהערה: „אבל תחת ה[ש] השנית יש גם חירק: תשעת". כאן דיוק בשגויו כ"י וחפזיו: שני שנית אינה דגושה, ואם באנו לציון נקודות מיותרות שבכ"י, הנראות כתנועות, אין אנו מספיקים.

13) כלומר מפיכס. יצירה זו, „תחילית", חסרת מעם, אבל על הפרמינולוגיא במקום אחר.

14) כאן ציון שתי פעמים כ"י והזכיר גם מהדורת תיאודור (ב"ר י"ז ד').

מ' ד'). הרי שאין צורה זו מסופקת כלל וכ"ל. ואין בכך כלום שבתעני' כ"ה ב', כ"מ שנתענה במקום שהענה שלדפ'. בספרי ראה פס' ק"ל: על שם עינוי שנתענו במצרים ואין ח"ג במהר' פינקלשטיין, אבל שם בפירוש מלשון עינוי.

ואפשר ראש צורות הללו בדוגמאות נוספות: התהגהת (ב"ר ל"ב א), התבונן (שם י"ח ב), הסתכלתי במזל שלי (נדר' ל"ב א, גם כ"מ וע"י), הסתכלתי באצטגנינות שלי (שבת קנ"ו סע"א כ"מ — בדפ': נסתכלתי) וכן בבית ע"ה סע"א: כך הסתכלתי (שתי פעמים) בנוסח אגרות התלמוד.

התפלה, השתחות, התודה הביא בחוקת ברורות בה"א. והרי מצויות בירושלמי ובמדרשים גם תפלה, גשחות, ובענין התודה, שהביא מיומא ג' ח' — בנוס' שלנו סתודה וכן שם ד' ב', ו' ב', ובכ"ק ובירושלמי כולם בניין! וכן חמש פעמים בירושלמי, יומא מ"ה ע"ג. (אינו מכחיש, שיש גם תודה בה"א).

י"א. בעמ' 170, הערה 5, נאמר על אפ"ו: "נכתב גם אפ"ו... אפ"ו... גנוי קדם א' הוצאת ב. מ. לויין ח"א עמ' 15". לויין הביא, שם, מן "אותיות הענינים" לרי' בן בלעם, החוקר ב' 80: "מן אמר רב האי גאון ז"ל כי אפ"ו שהוא לשון תלמוד מורכב מן אף ומן לו". מכבודו של רה"ג לא יפחת כלום, אם נאמר, שהדברים הללו דחוקים, מפני שאין בתלמוד "לוי ועל כרחנו נאמר, שהרכיבו "אף" ב"אלו". ואולי נשתבשו דבריו וצ"ל "מן אף ומן אלו" (באותה ספקא כתוב אפ"ו מלא יוד). ואין להסיק הרבה מן הכתיב של אפ"ו שבגנוי קדם שם, שנמצא בה גם תחלה, חמשה. ושוב מהיכן הביא המחבר אפ"ו? ממכילתא דרשב"י, כלומר ממה"ג, והלא התיימנים קוראים ומנקדים אפ"ו!

יב. אקצר ולא אוסיף אלא שתי דוגמאות להראות, כמה חסית המחבר דעחו מדבריהם של אחרים, ואפילו מאותם שנתפרסמו באכסניות ש.בראש הוסיפות" (מעין איפ"ר שלמעלה):

1. מחבר העוסק בהבדלי הניבים של הלשון המשנית" (עמ' 18), אינו מספר כלום מכל מה שנאמר בענין הצורות הירושלמיות: אדן, ועוד ועוד (=אדם). עיין מתנות כהונה לבס"ר א' ח' (רייפמן), אוצר הספרות, ח"א 10, הערה 15). ובזמנו העיר על כך לוי גינצבורג, ספר היובל שוורץ, 332, וגנוי שכשר I, עמ' 28 ועוד. רמז על כך גם קרויס MGWJ 1907, עמ' 457 ובעמ' 461 ציין גם REJ 53, עמ' 214. באריכות — ח. א. גינצבורג MGWJ 1933, עמ' 16421 והוסיף, שם, גם כותב הטורים האלו. גם ש. ליברמן, ירושלמי כפשוטו, מבוא עמ' כ"ב, הוסיף חומר, והובאו צורות אלו כמה פעמים בתרביץ כדבר המובן מאליו. והרי אף כ"ק נוהג לכתוב כך!

2. בעמ' 46, על הכנויים ספרי, ספ"ך. עיין שר"ל אוצר נחמד ג 103: כנויי הגוף... וב"לשון חכמים הם (לפי קבלת כל ישראל ולפי נקוד הספרים העתיקים) ד"ך (לך) גקדישך" ובתשובות תלמידיו ר"מ בן סרוק, עמ' 44, נאמר בפרוש: "כל" אנשי בית שני... אנשי סברא ובעלי משנה לא נסדרה משנתם ולא נאמר תלמודם כי אם על הסדר הזה אק"ך בנ"ך" ובזמנו כתב בענין זה ביוחז קהלי MdW I 46 (במסכמים מנקדים בנקוד איזי נהוגה צורת ד"ך בקביעות) והעיר גם שפניר MGWJ

(15) עיין ערכי מדרש, הרגום או"ר, ערך אף, בהערה.

(16) באותו מאמר באו עוד כמה דברים חשובים לחקר לשון חכמים.

1929 ע"מ, 472 ואילך, ועיון שם 1930, ע"מ 6-225¹⁷). הצורות הללו נתקיימו בסדורי החסידים. וגם הספרדים והתימנים וכו' לא נפתו אחרי "הדקדוק". גם ברגרין, תורת הצורות, 8, העיר על גקוד זה, ובאו כסה פעמים הערות בלשוננו. גם כ"ק מנקד כך בקביעות¹⁸, ואעפ"כ כותב המחבר בפשטות: "סופיים אלו רגילים גם במשניות! ורק בכנויי המפועל¹⁹". ע"מ, 156, הוא מעיר על כך ואינו חוזר להוסיף כלום על נסיונות! נמצא, מתוך שריבה במפורש בכנויי האוביקט, חזר ומעש עור פעם בכנויי השם.

יב, אי אפשר שיוגנוני לומר: כל דברוך עדיין אין בהם כרי הבחנה לבחון בו ספר זה. בקרת פרטים (בעיני הם דוגמאות של שישה!) והארכת בעיקר בחלופי נוסחאות, ועדיין לא הוכחת, שלא השתמש מחברו כראוי בחומר הלשוני של נוסח המשנה המקובל. לפיכך לא אפשר ואברוק סעיפים אחדים של הפועל.

1. בע"מ 115: "הפועל המשני שזה לפועל המקראי, ובסמוך: "הפועל מורה על פעולה נכפלת או מחמדת: הילך, ינתה, מחמדת... מחתכו להכדיל מן הפעל הך, ונתה, חמר, חתך" וכו'. לא באר אותה הגדרה של בנין פועל ואפשר לשאול שאלות לאין שעור²⁰, אלא שאצטמצם דבריו. S. Stein, Das Verbum. d. Mischnaspr. הגדיר בע"מ 9 את בנין פועל Iterat. u. intens. Bedeutung והביא: אשה²¹ שזינתה (סנהד' ט' א'). קארל אלברכט Neuhebr. Gram. ע"מ 116, אף הוא הגדיר כך והביא: שזינתה (סנהד' ז' ב') — מעשה כבת כהן שזינתה) וביאר hatte wiederholt Unzucht getrieben. מוסיף עליהם סחברנו²² "להכדיל מן הפעל... ונתה". — מדבריהם נמצינו למדים, שהקצרה המשנה בבת כהן לומר, שאינה חייבת שרפה, אלא אם כן קלקלה לא פחות משתי פעמים (פעולה נכפלת). בין הדוגמאות של פועל במשמעות "פעולה הגורמת פעולה אחרת או מצב ידוע" מובא (116): "ויפוח... חירשו... עיברתו אמו קדושין ל"א ע"ב" (ר' יוחנן כי עיברתו אמו מת אביו²³). כלומר: גרמה לו מצב של עיבור! במהד' האנגלית 61 הביא עיברה במקום עיברתו (יבטי ז' ה') והסיר מפי' כה"א²⁴ כלומר: הוא עיבר אותה. כ"כ נתקע בלבנו, כי עיבר מלשון הריון שבלשון חכמים הוא פועל יוצא, ולא הרגיש, כי עיברתו האחרונה קשה מעיברה הראשונה!

17) משבאו "מדקדוקים" לשנות בנוסח התפלות ע"פ דקדוק לשון המקרא והסירו מחלוקת בקהלות איסלוא, בקשו מאת הרב חיד"א שיכרעו. תשובתו, יוסף אומץ סי' י, מעניינת מאד ועדות לחישוב הכרוא של הרב גם בענינים אלו.

18) משא"כ ברכ' ד' ד': הושע ד' את צדק, פסוק מירמ' ל"א, ודיוק לגקד ע"פ המסורת הסבגנית.

19) "מפועל" — תרגום ל"אוביקט". עיון למעלה בהערה 13.

20) עיון מאמרו של יעקב זלזניק, לשוננו ב, ע"מ 22 ואילך, שיש בו דברי טעם להכנת שמושו של בנין פועל, שלא כהגדרות המקובלות.

21) מעות וצ"ל: בת כהן.

22) מצטט סנהד' ז' ה' וצ"ל ז' ב' (או ט' א' ג').

23) גם סנהד' ל"ז ב': אמיר שעיברתו אמו. וכן אסתר רבה, ויהי אומן: עיברתה

אמה מת אביה.

24) גם שטיין, שם, הביא דוגמא זו ותרגם schwängern!

כאן נכשל המחבר, גם מפני שלא עיין בראוי בחומר של המשינות. כיצד יגדיר שמוש פיעל של: מ ש ת ר מ ל ו (שביעית ב' ח'), ב י ח ל ו (שם 26 ד' ז'), מ ש י ש ש ל ו (שם ד' ו')? לא עיין בעצמו ולא נתן דעתו לדברי אחרים שעיונו. בלשוננו ג' 26350 הבאתי כמה דוגמאות של פועל המשמש ש נ ו י ב מ צ ב ואחזור עליהן כאן בקצור נמרץ: פת שעופשה תבשיל שעיברה צורתו (ברכ' מ' ע"ב, בבית צ"ה ע"ב — כי"מ וכ"י המבורג ועוד), ענבים ש ב י ש ל ו (כלאים ז' ז' — כ"ק וירושלמי), צ י מ י ח ו (ב"ר י"ג א' 27) — גם צימחו וכן הבאתי שם כמה דוגמאות של עיברת=נתעברה 28). ואם מעט לו, אוסיף בזה: בצים ש ר י ק י מ ו (ירוש' יו"ט ס' ע"א, שרי"ר 155, 156), כ י פ ר ו הבעלים (תמורה ד' א' כ"ק, מעילה ג' א' כ"ק ועוד ועוד), ובספרא, ויקרא חובה, פרשה א' ב': "ובוא חשאת ויכפר מיד" (מנוקד בכ"י הוסיקאן 29) נקוד של פיעל, כ י פ ר = נ ת כ פ ר ל ו, וכן: גוזלות שלא פירחו 30) (בב"מ א' ד'), שלא הגיעו למצב של פריחה; ומצינו הרבה פעמים ביטל=נתבטל; לשוננו, שם, 352, ואפשר להוסיף הרבה בפעלים הנ"ל ובפעלים אחרים. ובמקרא: צמח, פתח, רותח, מעטו. 31).

לפיכך זינתה, שנאמר בבית כהן ובכמה מקומות אחרים, הדומים לכך, אין פרושה אלא נעשתה זונה, הגיעה למצב להקרא בשם זונה.

2. עמ' 116: משאר חלקי הפעל נמצא רק שרידים מועטים, כמו: חויבנו, מכות ג ע"א; חותך, חולין ד א; דוקט, פאה ה א; תעובר, פסח' ז ט; נוצחתי פס' רבתי פ"ט 32); ויבוקש הדבר, קדושין סו ע"א; (מן אסתר ב' כ"ג); אש שנופחה, שמחות פ"ח (מן איוב כ' כ"ו).

נענין בסעף זה. ת ע ו ב ר צ ו ר ת ו לא בפסחים כלכד אלא גם בשקלים ז' ג' ובבב"מ ח' ד'. ולא ראה המחבר, כי בכל מקום כתוב שם באותו כ"ק ת ע ב ר חסר וי"ו! ולא עוד אלא שבשקלים מנוקד בפירוש תעבר בפתח! והערת על כך בלשוננו, שם, 349, והוספתי המון מראי מקומות ביחוד משרי"ר ומחוספתא (תעבר!) ולא

25) גם מעשרות א' ב' כ"ק ולו; ירוש' (משנה וגמרא): משבחו לו, ביחילו.

26) מאמר על בנין פועל, וציטטו המחבר עמ' 116. הערה 1.

27) ויש עוד הרבה דוגמאות ואכמ"ל.

28) וכן בארמית של א"י. ועיין ירושלמי, קדושין ס"א ע"ב: אמרין (על רב אבין) כד

עברת ביה אימיה מית אבוהי. ובפסיקתא, רמא"ש קכ"ג ב', בעברת: כיון שנתעברה בו אמו וכו', צורה מאוחרת של עיברתו הנ"ל.

29) Ebr. 66; עיינתי בהערת ד"ר א. פורת, שהמציא לו בטובו.

30) ביריד (כ"מ ומשנה שביריד), בירושלמי: פיריחו ובכ"ק: פיריחו, שרי"ר 225:

פיריחו לו: הפריחו.

31) מצינו גם פיעל מעין הנ"ל, והוא שנוי מתוך תנועה במקום או בזמן, כגון: פירש (שנה ופירש ועוד ועוד). פינה=נתרחק (ב"ר ל"ז ד', ג"ב ד', סיח ו': פינה משם פינה זיוה וכו'). והרבה פעמים: עובר הזמן (מעילה ג' ד', ירושלמי שבת ד' ע"ג, ב"רם ובשרי"ר 71) ועוד, עיברה שנתה (תמורה ד' א' בכ"ק ועוד ועוד). מצינו גם: עיברה גדר (בב"ק ו' ד', כ"ק ולו) ועוד, גם עיבר הצופים (פסחים ג' ח') כך בכ"ק, במהד' לו, ותה"ג אסף, תרפ"ט, עמ' 210; רש"י פסח' מ"ט ע"א, ד"ו ר"פ עובר וצ"ל עובר.

32) כלומר פרק ט'. והקורא יטרח לחפש וימצא חיבה זו בסוף הפרק, רמא"ש ל"ג ע"א.

פקקתי מלכתוב שם, כי זוהי הצורה העיקרית, ע"ד תבשיל שעוברה צורתו ושאר הדוגמאות שהבאתי למעלה. וכל זה לא נחשב בעיני סגל וולף אף בכ"מ. ח"ב נ"ו. הערת, שם, 351, כי בדפ' ישנים וחייבנו, וכי בריח וברש"י שברפ' ישנים כתוב וחייבנו (חייבו אותנו). בעמ' 353, הבאתי חריבתי ממדרש תה"י, ש' ד"ק והערת, שם 355, שגם במד' תה"י כ"י ירושלים חריבתי, (ניכר גרד של יוד) וכן חריבתי, שלש פעמים בתוס' ד"ר בב"ק א' א', במקום חבתי שבמדר' צוקי. כלום ספק בדבר, שאין כאן פעל אלא פיעל, כאותן שלמעלה? כלומר חייב = נעשה חייב. וידע אני, כי בכ"מ, מכות, שם: וחויבנו, אבל מי חוקר לשון חכמים ל"גריבתי ויולד בחומר חשוב כיכ של תוספתא ומדרש. והרי גם נגר כ"מ מעידים נוסח' הדפוסים ור"ח ורש"י⁽³³⁾.

ויבוקש, שנפחה — הן צורות מליציות מקראיות, ורמו על כך המהבר. לא אאריך בצורת לוק' (הבאתי, שם, נוסח': לוק' — גוף סחמי) ובצורת חותך, שספק גדול בעיני אם הוא של בנין פעל⁽³⁴⁾, ואפשר שאינה אלא שם דבר ואכמ"ל. מכל האמור בזה ברור, שבלשון חכמים הקדומה היה לו לבנין פיעל גם שמוש של inchoativum בדרך קבועות והרבה יותר מאשר במקרא. שמוש זה נתבטל קמעא קמעא ובמקומו באו: א) בנין פעל, ב) פעל⁽³⁵⁾, ג) נתפעל, והוא הנפוץ ביותר.

יד, ויש גם צורת פיעל גורם לפיעל, שנעלם ממנו, כגון: למלך ששכר פועלים... נפל המלך אחד מהם ושריף עמו... אף הוא יכול לומר למלך אלולי אתה שבמלחתי ושריף תני עסק (תנח' תשא ג'). הרי כאן פיעל גורם לפיעל. וכן: ואח"כ מוליכו ומשריפו על כל העולם כלו (שם, פקודי ג') ובתוספתא שבת פ"ז כ"ג: בהמה שאכלה פירות הרבה משריפין אותה בחצר. ובעדיות ו' א': ממאנים את הקטנות. וכן סצינו: נשרו וחררו בכל העולם כלו (ב"ר י"ט ב') — יש גם נוסח' ותחזירו, פיעל גורם לתחזיר הירוע, ושוב: יהיו מחזרים אתו בקנפון... והיו מחזרים אותה בקנפון (ספרי, ואתחנן כ"ו, מהר' פינקלשטיין; גם מתחזירים); ותחזירוהו... ותחזירו (וי"ר י"ט ו'), אבל בכ"י רומי ולונדון בשניהם פיעל. ויש עוד צורות פיעל כזה. ועיין אונגאר MGWI 78, עמ' 51 וליברמן, תרביץ ג 456: צורות כאלו בעיני הלכה.

אונגאר מביא, שם, 51—48, גם צורות של הפעיל גורם להפעיל. ומצינו במקרא: תאיר נרי (תה"י י"ח כ"ט), כלומר תגרום שנרי יאיר. ועיין וי"ר ל"א ב': להעלות נר תמיד אלא אמר הקב"ה אם הארת נרי הריני מאיר נריך, ובב"ר צ"ג ז': הביאום והסירום זה אצל זה: וכן: נותן כמה ממון עד ש מגיעין אותו אצל המלך כיון שהגיע אצל המלך וכו' (תנח' ריש כי תבוא), וכן: הגיענו לזמן הזה; מפני שפשתן מסיר את הפה (כתובי ס"א ב'). בפרק "משמע ההפעיל", 121, אין זכר לכך.

(33) עיין גם תנחומא, ריש נצבים, ד"ק, ד"ו ודפ' מנאנובה: אומות העולם מתחייבין כליות. בדפ' אחרונים: נתחייבו, במהר' בוגר: מתחייבין. (ב"לשוננו", שם, חשבת' במעות, כי חריבתי בנין פעל.

(34) אם יחליש המחבר להניח במהדורא הבאה צורות לוק'ם, חותך בפרק הפעל אל נא ישכח מלתיבאן דוגמאות לגוף סחמי ויוסיף עליהן.

(35) אפשר להוסיף בנין, "פעל": פסח שעובר זמנו (ספרי, ויקרא נדבה, פרק י"ח ד') "תקוין" מן שעיבר, שנתקיים בכ"י וסיקאן ומנוקד בחירק.

טו. בין הדוגמאות של עבר פעל הביא המחבר גם נוצחתי. אני מוצר לומר, שלא ראה עיני אלא מלים! וז"ל הפסיקתא: למנצח מי שמבקש להינצח... כשאני נוצח אני מפסיד וכשאני נצוח אני משתכר נצחתי את דור המבול לא אני הפסדתי... אבל בימי משה ש נוצחתי עשיתי שכר שלא כליתי את ישראל הוי למנצח למי שהוא מבקש להינצח. (ומעין זה גם פסיר ריש פים, קסיו ב'). אין ספק, שעשוי לכאן נפעל ולא פעל. במהדורות האנגלית הביא המחבר בפרק הפעל גם נוסף מכלים ג' ב' (36). הערתי בבכרתי, ק"ס ד' 136, כי נוסף המצוי הרבה בלשון חכמים (ובתפלת אחא יצרת: ונטל כבוד מכות חיינו) אינו בשום פנים פעל אלא נופעל, כלומר נפעל בצורה פסיבית והרבה הרבה דוגמתו בפעלי פ"נ בדפי ישנים ובכ"י, ביחוד בנוסחי הירושלמי, (הבאתי שם גם נוצר משרש צוד — בכ"ס, ביצה כ"ד, שמונה פעמים! ובתנחומא וברות רבה) וביניהן גם נוצחתי. הוספתי דברים בק"ס ח' 177 וב"לשוננו" ג' 307. הוסיפו כמה דברים ברגגריי, לשוננו ד' 313 וח. א. גינזברג, תרביץ ה', 208, הערה ב. מה עשה המחבר? נוצחתי הניח במקומו, אבל את נוסף, שנמצא עשרות פעמים בספרות חז"ל, מחק לגמרי! כך עשה גם לשאר הצורות נוצל נוצד ועוד, הפליגן סגד עיניו, לא מעל ולא נופעל! ולא עמדה להן זכותו של אותו כ"ק, שאף בו הן מצויות. וכשהגיע בעמ' 145 לחיבור מנוגדות (מנחות פ"ה ע"א), המשמשת פסב לפעל של גר, פלפל לעשותה פעל של נרנר ולא עיין לא בכ"ס ולא במקבילות. והלא בכ"ס: הנוגרות! ושוב נופעל ע"ד הניל, לא עוד אלא שהתוספתא מנח' ס' ג' מסויעת לכך. וכבר תיקן שם אייזר, Beiträge zur Rab. Sprach- u. Altertumskunde חלק ד', עמ' 93: הניגרות במקום: הניגרות הגיגרות. מנוגרות שבגמרא — כנראה תקון של מעתיק, שהיה בספרו נוגרות, כבכ"ס, והוסיף סי.

טז. עמ' 150: (בינוני הפעיל כפולים): ממצת, שח"ש רבה ד א; מתשת, סנהד' כו ע"א; מלקת, פרה ט ג. לפעמים קשה להכריע אם הצורה היא מן ע"ע או מן ע"ו... מציה (37) או מציה... מתישין (37) או מתישין. ובהערה: מלקת=מלקה (38). לא אבאר ולא אתווכח, ואין גם צורך בכך!

(36) גם אלברכט 107. ועיין לשוננו, שם, 349. (37) בצירי!
(38) ס"ס ולמיד צרויות וקוף דגושה!! אין לקרוא כך גם מסעמי כתיב. והרי נמנע המחבר מלנקד אפלו (חסר וייד) בחירוק! מלקה, חסר וייד, במהד' לו, בכ"ס, בד"ו רפ"ג, במהד' דרגברג וגם — בכ"ק. המחבר מביא: כ"י מלקת, אבל אין דגש בלמיד והאות האחרונה היא ולא תי", שכן ריוח בין רגל השמאלית לגגה ואין עליה סימן הרפה. ואילו מכריעים ולא קצת הרגל הכפוף כלפי חוץ (כיוסח ח') יש בכ"י זה דוגמא הפוכה: בחיבת "אותה" כפף הסופר את רגל הה"א כלפי פנים והיא נראית כמ"ס סחוסה, אלא שהענין והמפיק מוכיחים). וכיום אפשר, שכל הנוסחאות הללו נמנו וגמרו כולם כאחד לכתוב מלקה חסר וייד? על כרחנו נקרא מלקה בפתח, ואפשר, שהיא הפעיל ע"ד מצל וכקריאת החימנים בלשון חכמים, אבל מאחר שלא מצויין לקק בבנין הפעיל, קרוב יותר לומר, כי מלקה=מלקקה, כלומר בנין פיעל, וכן: סחצין בה את השנים (ב"ר נ"ו ו'—גם מחצצים), מזמי=מזממים (ירושלמי, מכות ל"א ב'—ג' פעמים). ומצינו בהלכות ראש ארבע פעמים סיגהו (=סיגנהו שבת פ"ב מ"ב) ועוד. והעירני ריש ליברמן, שגרמנים הלכות פרה אדום ט' ו"ב: מלקקת, והרגיש הרמב"ם, שאין מלקה הפעיל.

ועדיין לא ספרתי, כמה טובה איבר מחבר ספר זה ביחסו המזורז לשכסטים הכבדלים (הקדמה VIII) ובשתיקתו בעניני מסורת שבעל פה (נקוד מלים וכדומה) של עדות ישראל השונות. ויש להעיר הרבה גם על תורת הפסוק³⁹, אבל א"א להאריך כל כך, והמשך יבוא במקום אחר.

ח נ ו ר ך 11

1101. [סובל, שלמה]. ספר שלמה חיים; שאלות ותשובות... ומאת שלמה סאבעל. ירושלים, גרפס ע"י קבוצת פועלים חרדים" בדפוס חורב, תרצ"ה. [2] דף, 28 ע. 16 : 22. מכורך עמו: [סובל שלמה]: שלמה חדשה; הערות בדברי תורה... ירושלים, גרפס ע"י קבוצת פועלים חרדים" בדפוס חורב. תרצ"ה. [1] דף, 4 ע. 16 : 22.

1102. סוירדלוב, רפאל [Raphal Sverdloff]. יסודות הגיאולוגיה; (תולדות האדמה והחיים), על יסוד הגיאולוגיה של ארץ-ישראל... (תל-אביב, בית דפוס הוצאת ארץ-ישראל, 1936 c). 205, [2] ע, טבלאות, ספות, תמונות. 16 : 24.

1103. סוכנויות בריטניה ולבנט בע"מ. חוברת הוראות לטרקטור הזחליל אינטרנציונל טפוס T-20. T-20. International trac-tractor, model T-20. (תל-אביב, דפוס הפועל הצעיר), ותרגום: [2] דף, 30 ע, ציורים, תבנית מקפלת. 17 : 25. מהמעטפת. — תורגם ע"י ש. ד. יפה, בנימין זוסמן. "מלון למונחים הטכניים הקשים והמחודשים" בעברית, באנגלית, בגרמנית וברוסית: '30-29.

1104. ספרית "הכל"ש". חוברת א"ג. 3 חוברות. ירושלים, (דפוס הספר) תרצ"ה. 16 : 12.

התכן: א: ב. אלכסנדר: מפלצת צלב הקרס. 32 ע. — ב: ב. אלכסנדר: המת שרצ 32 ע. — ג: ב. אלכסנדר: מסתורי אניה המות. 31, [1] ע.

1105. עם עובד, מ"ס. לתולדות הספסרות בקרקעות בארץ ישראל; מפתחי אחר-העם, משה סמילנסקי, מרכזו בן הלל חתן, א. דרואו תל-אביב, האגודה "עם עובד", (דפוס קוראל), 1935. 14, [2] ע. 16 : 24.

1106. הפועל. התאגדות להתרבות גופנית בא"י. תרגילי ההתעמלות. ההמונית לכינוס הארצי הרביעי. תל-אביב, (דפוס יבנה), 1935. 26 ע, [1] דף, צלומים, תורים. 17 : 24.

39) כלומר תורת המשפט. אין שום צורך לעקור את המונח "משפט", הקבוע בלשון מאות שנים. ואין בו חשש מעוות, שכן ענינו מעיד תמיד. "פסוק" קבוע לפרשיות המקרא ואין לערוב. לא ננתח משנה 5. "פסוקים", כדרך שעשה המחבר.

1107. **פטאי, רפאל** [R. Patai]. חסידים; מחקר לידועת הארץ ולפולקלור ארצישראלי בתקופות המקרא והמשנה. תל-אביב, החוקר ע"י דביר, (דפוס חורב, ירושלים), תרצ"ו. 41 דף, XIII-[VII], 276 ע. 18 : 25.

"ביבליאוגרפיה וראשי תיבות": ע' 247-255. מוגש לאוניברסיטה העברית בירושלים לשם קבלת התואר דוקטור [הראשון באוניברסיטה]. — ראשי הפרקים: א. המים בהלכה. המים במנהגי חול. המים המטהרים. המים הטמאים והמכשירים לקבל טומאה. נסוך המים והורדת גשמים. עגלה ערופה. סוטה. השמוש במים ומשפטיו. — ב. המים באגדה. נס אלהים במים. קריעת הים או התהוותו של מיחוס. המים בקוסמוגוניה. ההידרוגרפיה המיתית. — ג. מונחי ההידרוגרפיה. מונחים פשוטים. מונחים מורכבים. — ד. ההידרוגרפיה של ארץ ישראל. מבוא. השמות ההידרוגרפיים. השמות לפי מונחם וצורתם. שמות ערים וכפרים. שמות אנשים ונשים.

1108. **פישל, פ.** החטוי; סקירה והוראות שמושיות. תל-אביב, מרכז קופת חולים, (דפוס אחדות), תרצ"ה. 15, 11 ע. 12 : 17. מנוקד.
בראש השער: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל.

1109. **פרדס-חנה.** בית הספר התיכוני החקלאי. תכנית הלימודים. פרדס חנה, (דפוס ורהפטינג, חיפה), תרצ"ו. 32 ע. 15 : 23.
בראש השער: בית הספר התיכוני החקלאי בפרדס חנה (מיסודה של התאחדות האכרים בא"י).

1110. **פרומקין, ה[של]** [Heschel Frumkin]. ארכעונונים, 1935-1937; יסודות להרצאה בסועצה ל"ג של ההסתדרות. תל-אביב, הועד הפועל, (דפוס אחדות), תרצ"ו. 40 ע, טבלאות. 15 : 23.
מהמעטפת. — בראש השער: ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל. — נתוח המצב הכלכלי של הישוב בא"י בחרף תרצ"ו והצעות איך להתגבר על שייס בגלל התסכוכת הבין-לאומית.

1111. **פרנק, זאב וולף בן יהודה** ליב (Z. W. Frank). ספר תולדות אברהם... חידושים וביאורים וסברות בגפית על מסכתות הלל, ברכות, ב"מ, חולין, ד, ולקוטים על הרבה מסכתות (בט"מ ברכות דף י"ד ע"ב יש שם דרשה לבר אצוח)... אשר חנן השי"ת אותי... זאב וולף בן יהודה ליב פראנק... ירושלים, דפוס יהודה וירושלים, תרפ"ט-תרצ"ה. 11 דף, 318, 121, 20 ע. 22 : 28.
— קונטרס תולדות יהודה... חידושי תורה מבני המנות... מויה יהודה לייב: [2] 20 ע' בסוף, עם שער מיוחד.

1112. **קיפניס, לוין** [Levin Kipniss]. כה אמר סבא; מעשיות. תל-אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר), [תרצ"ה?]. 94 ע, ציורים. 14 : 19. מנוקד.

1113. קמלהר, יקותיאל אריה [Ksiel Kamelhar]. מאמר העבודה ואשי ישראל; תכנית סדר העבודה מירושלים... כתור הצעת... הגות לב... יקותיאל אריה קאמלהאר... ירושלים, דפוס ה. צוקרמן, תרצ"ה. 15 ע. 23 : 15.

1114. קרן היסוד. החנוך העברי בארץ ישראל. ירושלים, קרן היסוד, (דפוס אמנות תל אביב), 1930. 19, [11] ע, טבלאות, לוחות-מונות, פורטרטים, צלומים. 24 : 17.

1115. קרן קימת קרן היסוד קרן התורה קרן, תל-חי... (תל-אביב, דפוס גליצנשטיין, 1932). 19 ע, פורטרט. 21 : 16. מהמעטפת. האחראי: ש. חכם. בראשי העמודים: תל-חי. הטקסט ביודית. בראש הספר: מכתב הפרידה מד"ר יעקב בן-משה ברנשטיין-כהן בעברית.

1116. רבינוביץ, מנחם מנכין מנדל [Menahem Mendel Rabinowitz]. ספר דברי הלכה חלק א': משנת מנחם; כולל חידושים ליקוטים... בנ"מ ופוסקים וכו' כפי אשר חנני ד... מנחם מנכין מוהליטער... בן... ר' אברהם אריה ליפשיץ... ירושלים, דפוס חורב, תרצ"ה. 16 ע. 22 : 16. בראשי העמודים: דברי הלכה ומשנת מנחם.

1117. ריבלין, יוסף יואל [Josef Joel Rivlin]. חוברת ללמוד הקריאה הערבית... מאשר על ידי מחלקת החנוך של הסוכנות היהודית לא"י. תל-אביב, אמנות, (דפוס אמנות א"י), תרצ"ג. [21] דף, 36 ע. 16 : 12. מונח בו: טרנסקריפציה חלקית ותרגום מלא לחוברת ללמוד הקריאה הערבית... 23 ע. 16 : 12.

1118. רמון, יעקב. הנציב היהודי, תל-אביב, היסוד, (דפוס התחיה), תרצ"ו. 32 ע. 17 : 12.

התכין: גרס על ע' 2 של המעטפת. — בקרת על פעולותיו של הרברט סמואל בימי היותו נציב בא"י. החוברת נכתבה בקשר לנסיעת סמואל למרכזי הגולה בעניני היהדות הגרמנית.

1119. ספר הרשימות למסחר ותעשייה בארץ ישראל, ספר הכתבות תרצ"ו. 1936. תל אביב, ספר הרשימות של מסחר ותעשייה בארץ ישראל, (דפוס ארץ), 1936. פניציות שונות. 26 : 18. בעברית ובאנגלית. שער נוסף באנגלית: Register of commerce and industry in Palestine. The Palestine directory. 1936. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 426.

1120. שולמן, שמואל ברוך. אגרות ראיה לחיו שנת השבטים של טרן הנאון (הגראייה קו ק). ירושלים, דפוס ארץ-ישראל, תרצ"ה. 14, [21] ע, פורטרט. 16 : 12.

1121. שולמן, שמואל ברוך. הקיץ האחרון בחיי רבינו הגדול (אברהם יצחק הכהן קוק)... ירושלים, דפוס ארץ ישראל, תרצ"ו. 15 ע, פורטרט, צלומים. 13 : 17.

1122. (שמאל, אליעזר, עביונים; ספורי ילדים מאת א. שמאל. מצויר ע"י ישראל פלדו). 7-3. 5 חוברות, (תל-אביב, ספרות, דפוס יבנה), (תרצ"ו). 8 ע' בכל חוברת. 16 : 24.

התכן: 3. צבי והנחליאל. 4. א: פטריות בגן. ב: החלון והעורב. 5. עמס והפרפר. 6. ירדיו הגנה. 7. הסנוניות שעפו באוירן. — את הקדמות ראה ק. ס. שנה י"א ע' 171.

1123. שניר, שרה. מה תפקידה של בת-ישראל? קל-קורא להורים יהודים לחונן את בנותיהם בבית-ספר, בית-יעקב. עם מבוא מאת מאיר שצרגנסקי. תל-אביב, ירושלים, דפוס ארץ-ישראל, תרצ"ד. 18, 6 ע. 15 : 23.

בעברית, ביודית ובגרמנית. למחלקה היודית שער נוסף ביודית: שרה שניר[?]: וואס דארף זיין מיט דער יודישער טאכטער?... למחלקה הגרמנית שער נוסף בגרמנית: Die Aufgabe einer jüdischen (!) Tochter; ein Wort an jüdische Eltern von Sarah Schenirer...

1124. תל-אביב, בית מנוחה לזקנים גלמודים, תולדות המוסד, בית מנוחה לזקנים גלמודים, תל-אביב... (משימותיו של עד ראה) (אחד מוקני, בית מנוחה לזקנים גלמודים). תקנות של, חברת משניות שכבית הכנסת, בית מנוחה לזקנים גלמודים. הערה: כל התוכן מועתק באירוש סוף ס' 17. תל-אביב, (דפוס שכלול), (תרצ"ו). 29, 11 ע, 11 דף, פורטרטים. 12 : 17.

1125. הנ"ך. וחי' לזקנים; מפורש על-ידי ד. פלאטו וא. צורף. בצורף מבואות, טופסין, שקורי עיון ועבודה. 11: תרי-עשר: עמס. תל-אביב, אחיעבר, (דפוס ארץ), תרצ"ו. 63, 11 ע. 17 : 23. השם הכללי לקורטן הפירוש המצורף לספר.

1126. הנ"ך. תורה (לקושים). ספורי התורה; מסדרים על ידי פ. חופר. מצירים בידי איזה הרשקוביץ. 191-101. 2 חוברות. תל-אביב, א. ו. שטיבל, (תרצ"ה). 14 : 20. מהמעטפת. את הקדמים ראה ק. ס. שנה זו ע' 31. התכן: [9]: יוסף פותר חלומות. 12 ע. [10]: יוסף ואחיו. 24 ע.

1127. הנ"ך. כתובים. ספר מגילת רות עם פ' רש"י ופ' מרבנו אליהו מוולז'נא, ובסופו ליקושים... מאדמו"ר הגר"א ותלמידיו... בשם לקט אמרים... נסדר והונה והובא לרפום (מאתיו)... אליהו בלאאמור אלעזר לנדא... תוצאה שניה. ירושלים, דפוס ה. צוקרמן, (תרצ"ו). 12, 14 דף. 15 : 23.

1128. תפלות. סדור. סדר סנתה ומעריב עם דיני ע"ט, שיר השירים, קבלת שבת ומנחה לשבת א"מ וקריאה לת"צ עם הפטרה, ספירת העומר, קדוש לבנה, הרלקת נר חנוכה, תפלת חרוץ, ק"ש, כהמז וברכות החורש... ירושלים, דפוס לוינאפשתי, (תרצ"ה). 192 ע. 7 : 9.

1129. תפלות. סדור. סדר שפתי רננות השלם כמנהג ספרד. ירושלים, דפוס והוצאת לוינאפשתי ושות', (תרצ"ו). [1] דף, 401, [5], 99, [3] ע. 12 : 17. נוסף שער באריכות. — לתהלים שער מיוחד.

1130. תקונים. ספר אור הלבנה; כולל סדר כונות ברכת הלבנה וכונות ר"ח עפי' סדור מרן הרש"ש (=שלום מזרחי שרעבי) שהצבן סכתבי האר"י... (ספר אור החרש—ספר אור החיים...) השתדלתי להדפיס... יעקב בכמהר"ש קצין. ירושלים, דפוס הר"ש צוקרמן, תרפ"ה. [3] דף, 248-3, 8 ע. 13 : 19.

1131. שטאל, יעקב. אין דער אויפגעמאכטער טיר; ושירים. (תל-אביב, דפוס אריאל, 1935). [1] דף, 61-5 ע, [1] דף, 13 : 18.

1132. Baratz, Joseph. Dagan, von Joseph Baratz. (Übersetzung aus dem Hebräischen). Jerusalem, Centralbüro des KKL; Tel-Aviv, "Omanuth", (Printing-press "Omanuth Erez-Israel"), (c1931). 80p., pl., ports. 12 : 19. = Palästina-Bibliothek. I. (לנער — ספרית ארץ-ישראל). — את המקור ראה ק. ס. שנה ו' ע' 23. — תרגום אנגלי ראה ק. ס. שנה ט' ע' 424.

1133. Ben Ishai, Ahron Zev. Tel Aviv, by A. Z. Ben Yishai. Jerusalem, Keren Hayesod, (Azriel press), 1936. [31] p., illus., ports. 16 : 23.

1134. Elischewa; drei Aufsätze zur Charakteristik der Dichterin. Tel-Aviv, Verlag "Tomer", (Druck Itin-Schoschani), 1928. 16p. incl. port. 13 : 18.
החנן: Elischewa. — M. Newiasky: Ruth von der Wolga. — H. Rudy: Der Fall Elischewa. המאמרים נדפסו קודם בעתונים שונים.

1135. Haifa. Church of Saint John the Evangelist. The form and order of service at the consecration of the Church of Saint John the Evangelist, Haifa, by George Francis Graham Brown, 1935... Jerusalem, Syrian orphanage press, 1935. 10, 20 p. 15 : 22.
באנגלית ובערבית. עם שער ערבי נוסף:

ترتيب خدمة تكريس كنيسة مار يوحنا الانجيلي بحيفا. يقوم بها نبافة المطران جورج فرانسيس غراهام براون ...

1136. **Jacobs, Hyman.** Chaff and wheat, or: False messiahs. Jerusalem, (typ. Sinai press), 1935. 19 p. 12 : 16. מיסיון.

1137. **Morris, Isaac.** Second year English for Palestine schools, by I. and R[ahel] Morris. Illus. by Mary V. Williams. 2nd ed. Jerusalem, Tarbuth, (typ. "Hapoel-Hazair"), 1934. 148 p., illus. 14 : 19. מהורא א' ראה ק. ס. שנה י' ע' 290.

1138. **Palestine. Government.** Blue book. 1934. n.p. [Alexandria, 1935?]. 1 p.l., 410 p. 24 : 33. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 91. 1935?

1139. **Palestine. Government.** Estimates of revenue and expenditure of the Government of Palestine for the financial year 1932-3 (1st April, 1932 to 31st March, 1933). (Jerusalem, Printing and stationery off., typ. Goldberg), [1932]. 111 p. incl. tabs. 21 : 33. את הספר לשנת 1933-34 ראה ק. ס. שנה י' ע' 418.

1140. **Palestine. Government. Department of posts and telegraphs.** Palestine post office guide. No. 5. Jerusalem, (typ. Waterlow, London), 1936. 296 p. 12 : 18. בספר מונה : 1. Supplement No. 11 דף, נדפס על צד אחר של הדפים. — את

הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 162.

1141. **Palestine. Government. Geological adviser.** The stratigraphy of Palestine & its building stones, by G. S. Blake (Geological adviser, Palestine government). Jerusalem, Printing and stationery office, A[zriel] p[ress], [1936]. 4 p.l., 5-133 p., illus., map. 21 : 33. בראש השער : no. 3. Palestine.

1142. **Palestine. Government. Laws.** Customs tariff ordinance (no. 40 of 1927). Jerusalem, typ. Greek convent & Azriel presses, [1927?]. 1 p.l., 14 p. 18 : 25.

בראש השער : Government of Palestine. בעברית ראה לעיל מספר 1026.

1143. **Palestine. Government. Laws.** Land settlement ordinance no. 9 of 1928, and regulations. Jerusalem, typ. Greek convent and Azriel presses, [1928?]. 1 p.l., 33 p. 19 : 24.

בראש השער : Government of Palestine. בעברית ראה לעיל מספר 1022.

1144. **Palestine. Government. Laws.** Regulations under the Regulation of trades and industries ordinance 1927. Jerusalem, typ. Greek convent and Azriel presses, [1927?]. 1 p.l., 2-7 p. 18 : 24.

בראש השער : Government of Palestine. בעברית ראה לעיל מספר 1025.

1145. **Palestine. Government. Laws.** Stamp duty ordinance
(no. 31 of 1927) and regulations. n. p., [1927?] 1 p.l., 48 p. 18 : 24.
בראש השער : Government of Palestine. בעברית ראה לעיל מספר 1023.

1146. **Palestine. Government. Laws.** Urban property tax
ordinance no. 23 of 1928 and regulations. Jerusalem, typ. Greek
convent and Azriel presses, [1928?]. 1 p.l., 10, 10 p. 18 : 24.
בראש השער : Government of Palestine. בעברית ראה לעיל מספר 1024.

1147. **Rabinowitsch, Wolf.** Der Karliner Chassidismus; seine
Geschichte und Lehre, von Wolf Rabinowitsch. Mit einem Ge-
leitwort von Simon Dubnow. Tel-Aviv, (typ. Hershbaum), 1935.
129, [1] p., facsim., 1 pl. 17 : 24.

=Schriften der Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Ju-
dentums, Nr. 40. ביבליוגרפיה: ע' 129-130.

הזמן : Der Chassidismus in Litauen bis zum Tode des Bescht. — Der
Karliner Chassidismus zur Zeit R. Aaron des Grossen (1736-1772). — Die Krise
zur Zeit des Salomo aus Karlin (1772-1792). — Der zweite Aufstieg des Karli-
ner Chassidismus (1792-1796). — Der Kampf R. Awigdors und der Sieg der
Chassidim. — Das XIX. Jahrhundert und die Gegenwart.

1148. **Ritsher, Walter Holmes.** Criteria of capacity for inde-
pendence. Jerusalem, Syrian orphanage press, 1934. IX, 152 p. 16 : 24.
=Beirut. American university. Faculty of arts and sciences: Publications:
Social science series, no. 8. ביבליוגרפיה: ע' 139-146.

1149. **Singer, Mirjam.** Die Sage von Dilb. Zeichnungen von
G. Wolf Krakauer. Jerusalem, Centralbüro des KKL; Tel-Aviv,
"Omanuth", ("Omanuth Erez-Israel" printing press, c1935). 32 p.,
illus. 12 : 16. (Palästina-Bibliothek für Kinder).

בראש השער : Irma Singer. שם קטריה על המעמדת : 1, Heimat.

1150. **Smeliansky, Mosche.** Hedera; from the Hebrew of M.
Smilansky by Lotta Levensohn. Tel-Aviv, Omanuth, (Palestine
publishing co. press), (c1935). 92, [1] p., illus., map. 14 : 21.
=Pioneering Palestine; Jewish national fund library, no. 2.

את המקור ראה ק. ס. שנה ז' ע' 17. המתרגמת הוסיפה משלה את הפרק האחרון:

חדרה בשנת 1935.

1151. Weichselbaum, S. Hundert Bäume. Zeichnungen von Otte Wallisch. Jerusalem, Hauptbüro des KKL; Tel-Aviv, Omannuth, (Omannuth Erez-Israel printing press, c1935). 44 p., illus. 12:16. (Palästina-Bibliothek für Kinder). Heimat, 2 : השמירה על הסמטות : שם חסירה על הסמטות : 2

1152. Young men's Christian association, Jerusalem. Library. Catalogue of non-fiction. August 1935. 2 v. [Jerusalem], 1935. 22:34.

בהקדמה. נדפס על צד אחד של הדפים.
[v. 1]: General—fine arts. [2], 271.—[v. 2]: Literature—history.
ראה גם ק. ס. שנה י"ב ע' 429.
[2], 401.

1153. أرسلان، الأمير شبيب. بيان للناس من ... الأمير ... شبيب أرسلان وردّه على الذين زوروا عليه الكتاب. القدس، مطبعة دار الأيتام الإسلامية الصناعية، (١٩٣٥). ٣٦، [٤] ص، مصوّر. 28:21.
הצהרת האמיר שביב أرسلאן (ראש המשלחת הסורית-הא"יית בג'ניבה) בענין המכתב שנחפרס בעתונים ערביים בא"י כמכתבו אל מופתי ירושלים ושמעיד על קנוניה בין התנועה הערבית ובין ממשלת איטליה. האמיר מביא כאן ראיות שהמכתב מזויף.

1154. الجالندهرى، ابو العطاء. عشرون برهانا على بطلان ثلث النصارى. حيفا، المكتبة الاحمدية، [١٩٣٥؟]. ٨ ص. 22:15.
ראיות נגד אמונת השילוש של הנוצרים. המחבר מסיונר אסלאמי מכת האחמדיה.

1155. الحسيني، محمد امين. فتوى سماحة المفتي الاكبر السيد امين الحسيني بشأن بيع الاراضي بفلسطين للصهيونين. القدس، مطبعة دار الأيتام الإسلامية، [١٩٣٥؟]. ٤ ص. 23:16.
פסק מאת המופתי בענין מכירת קרקעות לציונים.

1156. [شديان، سعيد]. حديقة الأبواب في علم الحساب ... وضعها احد الرهبان الفرنسيسيين. الجزء التمهيدي الاول، الثاني. اورشليم، مطبعة الارض المقدسة، ١٩٣٤. ٤٠ ; ٧٢ ص، مصوّر. 20:13.
ספר למוד לחשבון: החלק המכין א. ב.

1157. [شديان، سعيد]. مفتاح الطريقة العصرية في قواعد اللغة العربية وضعها أحد الرهبان الفرنسيين. اورشليم، مطبعة الارض المقدسة، ١٩٣٣. ٧٢ ص. 20: 13.

מפתח השיטה החדשה ב(למוד) יסודי הלשון הערבית.

1158. عطا الله، عيسى. الحديث في قواعد اللغة العربية. كتاب المعلم، الجزء ١-٣. كتاب التلميذ، الجزء ١-٣. القدس، المطبعة العصرية، [١٩٣٤]. 22: 15.

ספר למוד השפה הערבית. ספר המורה; חלק א-ג: 84; 88; 111 ע. ספר התלמיד; חלק א-ג: 100; 121; [1] 139 ע.

1159. عويس، بولس. تساعية لسيدة الوردية في بمباي ... يتلوها تساعية الشكر للسيدة عينها «وضعها برتلو لونغو». طبعة ثانية. القدس، تطلب من دير رهبان الوردية، (1934). ٩٠ ص، مصوّر. 11: 8. תפלות נוצריות.

1160. كاتول، سليم. الكيمياء العامة. الجزء الاول. القدس، يطلب من ادارة مجلة الكلية العربية، مطبعة بيت المقدس، ١٩٣٦ م ١٣٥٥ هـ. ١٩٨، [٢] ص، مصوّر. 24: 17. כימיה כללית, מאת ס. כחול. חלק א'.

1161. مطلق، ثيودوس. كتاب مراني المسيح ونغمات الملائكة الشجية، مجموعة ترانيم ارثوذكسية ... [القدس]، مطبعة بيت المقدس، ١٩٣٥. ٣٩ ص. 22: 15. קינות על מות ישו.

1162. النشاشيبي، اسعاف. البطل الخالد صلاح الدين والشاعر الخالد احمد شوقي بقلم محمد اسعاف النشاشيبي. القدس، مطبعة بيت المقدس، ١٩٣٥ م ١٣٥١. ١١٠ ص، مصوّر. 23: 15. הגבור הנצחי של א-דין והמשורר הנצחי א-חמד שוקי מאת א. נשאשיבי.

הספרות העברית ומדע היהדות.

א. ספרות עתית.

חדשות אחרונות; עתון יומי. ראה ע' 281.

1163. אונזער וועג; צוויי-וואכנ-ארגאן פון דער א. יי. א. פ. לעמבערג,
(Druk. Ebner), 1932. 31: 37.

העורך האחראי והמזל: לייב קאמערמאן. - גל' 15 יצא ב-5 בדצמבר.

1164. חורב; אונפארמיראישער רעליגיעזער מאנאט-וועכנטל. ווארשא,
(Druk. B—ci Wojcikiewicz), חרצ"א 1930. 24: 30.
העורך והמזל: I. Feigenbaum. - גל' 1 של שנה ב' יצא בחשרי. ראה גם ק. ס.
שנה ז' ע' [217].

1165. ציוניסטישער געדאנק; ארגאן פון די פראגרעסיווע אלגעמיינע
ציוניסטן אין לעטווא. קאונאס, 1935. 34: 50.

ב-6.6.1935 י"ל בשם: אונזער ציוניסטישער געדאנק. ב-14.6.1935 י"ל בשם: פרא-
גרעסיווער ציוניסטישער געדאנק. ב-21.6.1935 י"ל בשם: טראדיציאנעלער ציוניסטישער
געדאנק. - העורך האחראי: ל. גיימאנאס. גל' 1 יצא ב-28 ביוני.

ראה ע' 282. Palestine review.

ב. קבצים ומאספים.

1166. ורשה. המכון לחכמת ישראל. ספר היוכל לכבוד פרופסור
ד"ר משה שור. ורשה, החברה להפצת סדקי היהדות בפולניה, חרצ"ה. 112,
XIII, 1101, XVIII, 111, 138 ע, פקסיטילים, פורטרט. 15: 22.

כתבי המכון לחכמת ישראל בורשה VI-VII. - דין וחשבון משנות הלימודים חרצ"ב,
חרצ"ג, חרצ"ד של המכון לחכמת ישראל: ע' XIII, 5]. עם מחלקה בפולנית ולה שער נוסף:
Księga jubileuszowa ku czci Prof. Dr. Mojżesza Schorra. Warszawa,
1935. Pisma instytutu nauk judaistycznych w Warszawie VI. 138, [1] p.
Sprawozdanie za lata akademickie 1931-32, 1932-33, 1933-34: p. XVIII, [5].

התכן: מ. בללן: פרום. משה שור. - ש. אטלס: לחקר התלמוד. - א. ווייס: מקומה
הקדום של המימרא. - ש. ז. כהנא: לשאלת ספר התרי"ג. - מ. שטיין: לחקר מדרש ילמדנו. -
M. Bałaban; Prof. Mojżesz Schorr. - M. Dawid; Schorr als Rechtshistoriker. -
Prace naukowe Prof. Mojżesza Schorra (bibliografia). - M. Bałaban; Sabataizm

w Polsce (Ustęp z "Dziejów mistyki żydowskiej w Polsce" z trzema rycinami).—
I. Ostersetzer: Prawo majątkowe niewolnika w prawie żydowskim. — A.
Tartakower: Z socjologii ruchu zawodowego we współczesnem żydostwie.

1167. American academy for Jewish research. Proceedings.
Vol. VI: 1934-1935. (Philadelphia, Jewish publication society of
America), 1935. 2 p.l., 377 p. 15:23. 42. **אה הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 42.**
ההקדמה: Introductory statement. — S. W. Baron: The historical outlook
of Maimonides.—H. Blumberg: Alfarabi's five chapters on logic.—B. Cohen:
An essay on possession in Jewish law.—Z. Diesendruck: Maimonides' theory
of the negation of privation.—L. M. Epstein: The institution of concubinage
among the Jews. — L. Finkelstein: Studies in the Tannaitic Midrashim. —
G. Kisch: Research in medieval legal history of the Jews. — H. S. Lewis:
Immanuel of Rome. — A. Sperber: The Targum Onkelos in its relation to
the masoretic Hebrew text. — I. Starr: A fragment of a Greek Mishnaic
glossary.—List of members, fellows and contributors.

1168. Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Juden-
tums. Heinemann-Festschrift. Breslau, M. & H. Marcus, 1936.
1 p.l., [163]-304 p. 15:23.
=Monatsschrift für Geschichte und Wissenschaft des Judentums Jahrg.
80. Neue Folge, Jahrg. 44. Heft 3. — סן הלקן: Hanna Emmerich: Isaak
Heinemanns Schriften. pp. 294-297.

1169. Izraelita magyar irodalmi társulat. Évkönyv. Szerkeszti
Szemere Samu. 1935. Budapest, (typ. Franklin), 1935. 382 p. 13:20.
ראה גם ק. ס. שנה ח' ע' 169.

1170. Kalendar cesko-zidovsky rocenka 1934-1935. Praha,
[1934]. 144, [2] p., portr. 17:21.
=Knihovna akademického spolku "Kapper", ročník LIV, svazek 72.
"Redigoval Egon Hostovsky redakčním kruhem".

אה הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 41.

1171. Schocken Verlag. Berlin. Almanach des Schocken-
Verlag auf das Jahr 5696 1935/36. Berlin, Schocken Verlag, [1935].
185 p., pl., tabs. 10:17.

אה הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 432—מכיל: מזמורי תהלים אחדים בתרגום בובר,
סליחה מאת רב האי גאון עם תרגום גרמני, שירים מאת וולפסקל ושטרובס, שיר עממי
בתרגום של ל. שטרובס, תרגום ספורו של עגנון-לבב אנוש, קטעים מהרמן כהן, צונץ,
רוונצניג, ברניס, א. ד. גורדון, מאמרים ורשימות מאת בובר, פ. י. בך, ל. בך, מ. ג.
בלצר, ארנסט סימון, א. ביקרמן ואחרים.

1172. *Świt*; jednodniówka z okazji świąt żydowskich. Gdynia 1 tiszry 5696, 28 września 1935. (Gdynia, typ. Express, 1935). 13 p., 1 l. 21:30. "Wydawca: Komitet prasowy przy Żydowskiej gminie wyznaniowej".

1173. *Verband der jüdischen Gemeinden Schleswig-Holsteins und der Hansestädte E. V. Jahrbuch für die jüdischen Gemeinden Schleswig-Holsteins und der Hansestädte und der Landesgemeinde Oldenburg...* No. 4-7. 5693—5696 1932-1933—1935-1936. 4 vols. Hamburg, Ackermann & Wulff Nachflg., [1932-1935]. 126, XIV p.; [3]-90, XIV p.; 3 p.l., 3-114, XVI p.; 1 p.l., 7-131, XVII p. 15: 23. Jahrbuch für die jüdischen : 5696 שער הלוה — עם ציורים, תמונות ופקסימילים. — שער הלוה : 5696 Gemeinden Schleswig-Holsteins und der Hansestädte, der Landesgemeinde Oldenburg und des Regierungsbezirks Stade. העמודים המסומנים במספרים רומיים : לוח לשנת תרצ"ג-תרצ"ו. — ראה גם ק. ס. שנה ח' ע' 170.

ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל.

1174. בלך, יחשע. על חרפוס העברי בריווא די טרינטו. וינה, (D. Fränkel) תרצ"ה. III דף, 16 ע. 15: 23.
הדפסה מיוחדת מתוך -עלים לביבליוגרפיה וקורות ישראל- שנה ב' חוברת א'.
ברגמן, ה. בית הספרים הלאמי והאוניברסיטאי בשנות תר"ף-תרצ"ה. ע' 289.
היילפרין, י. הסטודנט העברי (חומר ביבליוגרפי). ע' 284 מספר 1008.
יעשורין, י. ביבליאגראפיע וועגן ב. וולאדעק. ע' 364 מספר 1394.
Emmerich, H. Isaak Heinemanns Schriften. 318 מספר 1168.
Prace naukowe Prof. Mojżesza Schorra. 317 מספר 1166.

1175. *Grzegorzczak, Piotr*. Bibliografia mniejszości narodowych w Polsce za rok 1930. Bibliographie concernant les minorités nationales en Pologne pour l'année 1930. Warszawa, Instytut badań spraw narodowościowych, 1931. 46 col. 16: 22. col. 39-46: Żydzi.

1176. *Settin. Synagogengemeinde. Bücherei*. Katalog der Bücherei der Synagogengemeinde in Stettin... (Stettin, typ. S. Salomon), 1930. 44 p. 12: 20. מהמעטפה.

1177. *Yale university. Library*. Check-list of an exhibition of Judaica & Hebraica held at the Sterling memorial library, Yale university, April to June 1933; comp. by Leon Nemo y. New Haven, (Yale university press), 1933. 23, [1] p., 1. illus. 16: 24.

ד. מדע המקרא.

- הורביץ, א. גזעם מגדים... ע' 334. קרו, י. מגיד משרים. ע' 334.
 יפה, י. ח. מאור של תורה. ע' 295. תנ"ך. כתובים. מגלת רות.
 מנט, י. כנסת יחזקאל. ע' 334. ע' 311.

1178. גולומב, דוד. תרגומי תנ"ך. אשר על התנ"ך...
 השואותיהם והתאמותיהם זה עם זה, ושנוניהם ונסוגותיהם מהעברי, מסגנון,
 ומלשון המקראות ועד התרגומים שנשתקעו בספרות המשנה, בהתלמוד בבלי
 והירושלמי, ובהמדרשים. מאת דוד גולומב... חלק ב: ספר שמות. וורשה, הוטנר,
 תרצ"ו. [2] דף, IV, [1], 693 ע. 24 : 16. שער נוסף באנגלית:

Targum; a study of the various Targumim of the Holy Scriptures...
 by David Golomb. Part II: Exodus.

ספר א' ראה ק. ס. שנה ט' ע' 176-175 (שם גם בקורת מאת י. פריס-חורב); ספר ג'
 ראה ק. ס. שנה י"א ע' 434.

1179. גלברום, שלמה. ספר קונקורדנציה החדש; אוצר כל השמות,
 הפעלים והמלים הבאים בספרי קדש... מאת שבי"ל (פסידונים). הוצאה אמריקאית.
 ניוארק, חיברו פאבלישינג קאמפאני, תרצ"ו-1935. [2] דף, 753, [2] ע. 15 : 21.
 הוצאת צלום.

1180. ויס, יקותיאל. יקו לאור על תהלים מאת יקותיאל וויס. כונה
 ורת (=כואנוס אירס), ח. י. וויליא, תרצ"ה. 386, [5] ע, פורטרט. 15 : 23.
 עם הפנים.

1181. יחזקאל מאיר בן רחמים אברהם. ספר לקוטי אמרי א...
 חלק שלישי מתורתינו... מלוקט מספרי ראשונים ואחרונים... הציבי יחזקאל מאיר
 ח' רחמים אברהם. כנרדא, דפוס אלישע שוחט, תרצ"ד. 96 ע. 15 : 22.
 ראה גם ק. ס. שנה י"א ע' 303.

1182. שיה, אברהם בן שמעון. ספר צי אדיר; שני ספרים נפתחים
 בו, האחד על סיפורי התורה בשם "אני שימי", והשני על מצות התורה, בשם
 "הדור מצוה"... וכרך I.1 בילגוריי, דפוס נ. קרונברג, תרצ"ד. 136, 74 ע. 15 : 22.
 על בראשית-שמות. "הדור מצוה" לא נדפס.

1183. שפינק, משה מנחם מנדל. ספר מטה משה, על תנ"ך, אשר
 חנני הש"ת משה מנחם מנדל שפירא... ווארשא, נסדר בבית-דפוס ב. ליבעסקינד,
 תרצ"ה. 63 ע. 16 : 22. עד סוף ס' ויקרא.

1184. תנ"ך. תורה. חמשה חומשי תורה עם תרגום אונקלוס, ההפטרות והתפילות לכל שבתות השנה ועם פירוש רש"י מתורגם אנגלית ע"י ס. רוזנבוים... א. מ. זילברמן בהשתתפות עם א. בלאשקי ול. יוסף. ספר דברים. לונדון, שאפירא ואלנטין ושותפיו, תרצ"ה. 131 דף, 239 ע' (מהם 179 ע' בסדר-דפים כפול זה מול זה), [21, 26, 11], 64 ע'. 15 : 23. שער נוסף באנגלית: [Bible]. Pentateuch with Targum Onkelos, Haphtaroth, and prayers for Sabbath and Rashi's commentary tr. into English and annotated by... M. Rosenbaum and A. M. Silbermann... Deuteronomy. London, 1934.

את הקידם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 303; שם תאור והערבה.

1185. תנ"ך. נ"ך. כתבי הקודש נביאים וכתובים... עם... תרגום יונתן, רש"י, מצודת דוד וועוד... לונדון, מ. ל. צוילינגולד, תרצ"ה. פניציות מרובות. 14 : 19. הוצאת צלום מ-מקראות גדולות, ורשה תר"כ-תרכ"ד, בלי התורה.

1186. זעצער, ש[מואל] צ[בין]. צוויי עסיוען: א. די נביאים און די קנאים; ב. מיר און די ענגלענדער. New York, „ש. צ. זעצער געזעלשאפט“, 1935. 30, [11] ע'. 14 : 21. = „דאס ווארט“ ביבליאטעק. יארגאנג 2, 1935, נומער 6.

1187. Bible. Jeremiah. Jeremiah; the book of the prophet Jeremiah, with explanatory notes and paraphrases by E. H. Broadbent. London, Pickering & Inglis, [193-]. 284 p. 14 : 21.

1188. Bible. Psalms. The Psalms; a new translation and commentary, by Anthony Curtiss. (Brooklyn, N. Y., Guide printing co., c1935). 520 p. 12 : 16.

1189. Bible. Job. The book of Job; a metrical translation with a critical introduction, by R. Neumann. Burlington, Iowa, The Lutheran literary board, 1934. 127 p. 14 : 21.

1190. Broomhall, Marshall. The Bible in China. London, The China inland mission, 1934. xv, 190 p., illus., pl. 13 : 19. „A list of Chinese versions“: 190-187 ע'.

*1191. Clow, W. M. The Bible reader's encyclopaedia and concordance, New ed. New York, Collins, 1934. 433 p.

1192. [Collie, Mrs. Ruth]. Women of the Bible, by Wilhelmina Stitch [pseud.] London, Methuen, (1935). x p., 1 l., 271, [1] p. 13 : 19. שורה של מסות-דרשות על נשים בתנ"ך. המחברת היא דרשנית נוצרית מפורסמת.

1193. **Cristofari, Mario.** L'antologia della Bibbia. Vicenza, Favero, 1935. 2 p.l., [7]-430 p., front. 9 : 15.

1194. **Fleg, Edmond.** Moses. (Übertragung von Alexander Benzion). München, R. Piper, [1929]. 5 p.l., 269 p., 1 l. 16 : 25.
את הספר במקורו ואת התרגום האנגלי ראה ק. ס. שנה ו' ע' 48.

1195. **Gotthard, Herbert.** Der Text des Buches Nehemia... untersucht von Herbert Gotthard. v-vi. Jelgava, Druk. "Kurzeme", 1934-1935. 2 pts. p. 97-128. 17 : 23.
על קונטרס V : Mitau. — את הקודמים ראה ק. ס. שנה י"א ע' 435.

1196. **Gray, Julian T.** Which is the true chronology? A further verification of the Bible chronology, together with a frank and up-to-date discussion of "the times and the seasons" (Dan. 2:21). (Cincinnati?, J. T. Gray?, 1934). 154 p., diagr. 13 : 19.

1197. **Heath, Alban.** The prophecies of Daniel in the light of history. London, The Covenant publishing co., (1935?). xxxi, 176 p. 13 : 21.
"ספר זה טראה שרוב הנבואות האלה נתקיימו מלה במלה" (הקדמה).

1198. **Hertzberg, H[ans] W[ilhelm].** Der Deutsche und das Alte Testament; ein Beitrag zu den Fragen um Deutschtum und Bibel. Giessen, A. Töpelmann, 1934. 57 p. 15 : 22.

1199. **Holden, J[ohn] Stuart.** Some Old Testament parables, being Bible readings given at Portstewart and addresses on New Testament principles. London, Pickering & Inglis, [1935?]. 127 p., port. 13 : 20.

1200. **Kortleitner, Franz Xaver.** Religio a patriachis Israelitarum exercitata scripsit Franciscus Xav. Kortleitner. Oeniponte, Libraria societatis Marianae, 1936. v, [1] p., 1 l., 183 p. 15 : 23.

*1201. **Marston, C.** The Bible is true. The lessons of the 1925-34 excavations in Bible lands summarized and explained. London, Eyre and Spottiswoode, 1934. xiv, 285 p.

1202. **Michallat, abbé.** Pour faciliter l'étude de la Bible et aider à la préparation des épreuves scouts d'historien biblique et d'évangéliste. Paris, Spes, [1933]. 3 p.l., [9]-163 p. 10 : 15.

1203. **Möhlenbrink, Kurt.** Die Entstehung des Judentums; Versuch einer Darstellung und Wertung altpalästinischer Religionsgeschichte. Hamburg, Hanseatische Verlagsanstalt, (1936). 66, [1] p. 15 : 21.
חבורת שמנמנה וכוונתה אנטישמית.

1204. **Rappoport, Angelo Solomon.** The Psalms in life, legend, and literature, by A. S. Rappoport. London, The Centenary press, (1935). 240 p. 15 : 22.
ביבליוגרפיה: ע' 235-236.

חזקן: The authorship of the Psalms. — The character and contents of the Psalter. — The moral teaching of the Psalms. — The Psalms and the New Testament. — The Psalms and the Old Testament in Jewish theology. — The theodicy of the Psalter. — The Psalms in legend. — Lessons in piety, penance and humility. — The actuality and eternity of the Psalms.

1205. **Rosowsky, Solomon.** The music of the Pentateuch. "Analytical theory of Biblical cantillations". [Leeds], (1934). pp. [39]-66, illus. (music). 14 : 21.

"Extracted from the 'Proceedings of the Musical association', session 1x".
מונחים בחבורת: "Excerpt from Bible", 4 p. and 2 fold, pl.

הרצאה שנקראה בישיבת החברה המוסיקאית בניו-יורק. ע' 66-63: וכוונתם.

1206. **Rupprecht, F.** Bible history references; explanatory notes... rev. and enl. with maps and illustrations by F. Rupprecht. V. 1-2. 2 v. St. Louis, Mo., Concordia publishing house, 1934-35. 13 : 20.
החלק: v. 1 : Old Testament stories, 1934. 1x, 460 p. v. 2 : New Testament stories, 1935. viii, 624 p.

1207. **Sellin, E[rnst].** Einleitung in das Alte Testament. 7., neubearb. Aufl. Leipzig, Quelle & Meyer, 1935. xv, 177 p. 15 : 22.
ראה גם ק. ט. שנה ו' ע' 367.

1208. **Smith, C[harles] Ryder.** The religion of the Hebrews (to A. D. 70). London, The Epworth press, (1935). 140 p. 13 : 19.
(Great religions of the East). הספר מחולק לשלושה חלקים: ואלה הם:

I. Preparation—from Moses to Elijah. — II. Consummation—the Great Prophets. — III. Conservation—the Temple and the Canon.

1209. **Stein, Edmund.** Alttestamentliche Bibelkritik in der späthellenistischen Literatur. Lwów, (typ. Związkowe zakłady graficzne), 1935. 48 p. 15 : 23.

"Sonderabdruck aus 'Collectanea theologica' Societatis theologorum Polonorum, xvi (1935)".

1210. **Strange, M. R.** The covenants of God... London, J. Nisbet, 1927. v, [3]-425 p. 14 : 22.

1211. **Talley, Marshall A[lexander].** A Socratic exposition of Genesis; a study of the Book of Genesis in the light of modern thought and of New Testament interpretation designed especially for the advancement of the cause of religious education. Indianapolis, Ind., The author, (c1935). 365 p. 13 : 19.

1212. **Thulin, Oskar.** Die deutsche Bibel im deutschen Volk; hrsg. anlässlich des 400jährigen Gedenkjahres der Gesamtübersetzung der Bibel durch Martin Luther von Oskar Thulin unter Mitarbeit von Gerhard Klinge. Halle-Saale, Deutscher Bibeltag, 1934. 48 p., 1 illus., xvi pl. (incl. facsim.) on 8l. 13 : 20.

1213. **Zicana, E.** Arabiesi vecaja deriba un vinu attiecibas pret Israeliesiem E. Zicana... Riga, Autora izdevums, 1934. VII, [1], 256 p. 15 : 23. Diss. Riga.

ביבליוגרפיה: ע' 256-[249].
על הערבים וארץ ערב בתנ"ך.

ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית.

דודזון, ש. תורת הברית. ע' 290.	סובל, ש. שלמת חיים; שלמה חדשה; ע' 308.
ורטהימר, ש. א. שאלת שלמה. ע' 292.	ספרי. ראה להלן מספר 1233.
ורשה. המכון לחכמת ישראל. ס' היובל לכבוד מ. שור. ע' 317.	פסאי, ר. המים. ע' 309.
כלפון, י. משפטים צדיקים. ע' 295.	פֶּרֶנְק, ז. ו. תולדות זאב. ע' 309.
לוי, י. צ. לתקנת עגון עלוב. ע' 296.	קמלהר, י. א. מאמר העבודה ואשי ישראל. ע' 310.
לוי, ג. אבני קודש. ע' 296.	רבינוביץ, מ. מ. דברי הלכה. ע' 310.
מני, א. ס. זכרונות אליהו. ע' 298.	תוספתא. ראה להלן מספר 1235.
סבל, מ. צ. דקדוק לשון המשנה. ע' 299.	

1214. אבות. ספר פרקי אבות עם שני פירושים... אבות ישראל מאת... מויה ישראל מ"ם דק"ק קאזוניץ... פרקי משה מאת בנו... מויה משה אליקים בר יעקב... ועליהם נלוח פירוש רבינו עובדיה מברטנורא על המשנה הפרקים, ופירוש רש"י לפרק הששי... גם... דרושים נחמדים מהרב המגיד אשר עדיון לא הובאו בדפוס... הובא לביה"ד ע"י ר' שלמה אייגער... ווארשא, נסדר בדפוס ב. ליבעסקינד, 1934. [2] דף, 94-3 ע. 16 : 24.

1215. אַדלסברג, חיים יעקב. ספר שֶׁלֶחַן חַי עַל הלכות דברים האסורים משום סכנה... וגם ביאור חי בו יתבאר מקור הדין מהיכן נובע, סאת חיים יצחק בן ירמיה... ח"א, לובלין, דפוס M. Sznajdermesser, תרצ"ג. 181 דף, 96 ע. 16 : 22.

1216. גררה, פנחס. ספר בית פינחס על סס' תמורה וכו' פלפולים חריפים בחלי תמורה אשר השבתי לת"ח ובחורים ת"ח אשר הקירו על חיבורי ב"פ חלק א' וגם חידושי אגדה לדרוש סיטוכין תחילת התורה בראשית ברא לסוף התורה ולכל היר החזקה, אשר חנני השיי... פינחס גרעהר. חלק ב'. לובלין, דפוס מ. מ. שניידמסער, תרצ"ג. 8, 11, 305-9 ע. 21 : 29.

חלק א' גרס במונקאטש בשנת תרע"ה.

1217. הורביץ, יהושע. ספר עטרת ישועה... ומאת מו"ה יהושע הורוויץ אב"ד דק"ק דויקוב. חלק א' 3 כרכים. קראקא, אלטר הורוויץ, תרע"ט-תרצ"ו. 121, 94, 121, 92, 121, 96, 121, 126, 111 דף. 20 : 24.

התכן: חלק א-ב: על חמשה חומשי תורה. תרע"ט-תרפ"ה. חלק ג-ד: על מועדים וחדשי השנה. תרי"ץ, תרצ"ו.

1218. הורביץ, יהושע. ספר שאלות ותשובות עטרת ישועה, אשר השיב לשואליו... מו"ה יהושע הורוויץ... חלק א. קראקא, דפוס מ. לענקאוויטש, תרצ"ב. 120, 141 ע. 25 : 33.

1219. מורגנשטרן, אברהם. ספר רכבות אפרים; כולל חידושים ופלפולים על סדר התרי"ג מצות וסיוסד על ספר החינוך להרא"ה ז"ל, סאת... מו"ה אברהם בן... מו"ה אפרים פישל מאיר מארגנשטערן... הובא לביה"ד ע"י בני הכתר. חלק א: ספר בראשית, שמות, פיטרקוב, דפוס ת. ה. פאלסמן, תרצ"ד. 121 דף, 145 ע. 24 : 33.

1220. מיכלזון, צבי יחזקאל. ספר דברי גדולים; כולל חידושים על פרשיות התורה ונ"ב, באגדה ודרוש ופלפול... ושלשה ספרים נפתחים: א) ספר שכי' הישר מוקני הר"ר צבי הירש אשכנזי... ב) ספר סילי דאבות סהר"ר אשר קסין אבדיק ווישנראד, והר"ר משה כ"ץ אבדיק מאקאווא, הנודעים בשם "הגדולים סטיקטין". ג) ספר חסדה טובה סבדו' הר"ר סרדכי הלוי אבדיק טיקטין. אספתי מספחיק ומכתיריק והבאתי לביה"ד צבי יחזקאל מיכלזאהן... פיטרקוב, דפוס ת. ה. פאלסמן, תרצ"ג. 36, 38-3, 72 ע. 17 : 25.

1221. מיליקובסקי, בנימין. ספר חנינת בנימין; כולל באורים וחדושים בעניני הלכה ואגדה במקומות שונים בשי"ס, ודרושים... לפי רוח הזמן,

אשר חנן ה' אותי בנימין באמרי אברהם מיליקאווסקי... ווילנא, דפוס ש. פ. גארבער, תרצ"ד-1933. [2], 42 דף. 15 : 21.

1222. משניות. ששה סדרי משנה מנוקדים ומפורשים עם פירוש הרע"ב מברטנורה ופירוש קצר... עם תרגום באדיש יחד עם "הלכה ברורה", הקרות והארות ומאמרי מדע... על ידי הרב שמריהו ליב הורוויץ. סדר ראשון, פרק ב'. ניו יארק, (דפוס גינצבורג ליינאטויפינג קא), תרצ"ו. 156 ע', [2] דף. 15 : 23.
שער נוסף ביודית: משניות אין אידיש... שער נוסף בעברית: אוצר המשנה: משניות מסכת ברכות פרק ב'... ושער נוסף באנגלית: Mishnah in Yiddish... by S. L. Hurwitz. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 438.

1223. פילזון, אליהו מאיר. ספר פקח נפש; מברר ומלבן הלכות הנוגעות לפקח נפש ולחולת שאין בו סכנה וקידוש השם ית'. מאת... מרן אליהו מאיר כ"ר ברוך פיוולואן... נסדר על ידי ברוך יוסף פיוולואן ראש מחיבתא רבתא, חפץ חיים בראדן, בן הגאון המחבר. חלק א. חס"ד, חש"מ, 1934. [1] דף, 206, [1] ע. 25 : 34.

1224. צבי הירש בן חיים. ספר צמח לאברהם; חיבור על חילוקי שמעוני (לסדרי בראשית ושמות)... חובא לדפוס פ"ש ע"י נכדו ח"ה יעקב צמח... ובסופו נלוו קונטרס צמח השדה מאת... ר' צבי יחזקאל מיכלזאהן... ווארשא, נסדר בבית הדפוס ב. ליבעסקינד, תרצ"ה. 211, 19 ע. 25 : 34.

1225. קרוך, יעקב ליב. חזקה רבה, כולל רובי הסוגיות... המדברות מענין... חסד דבר על חזקתו... אשר לקמ... מוה"ר יעקב ליב קראך; סדרו והוציאו לאור פנחס יעקב הכהן. (חלק שני ג): על יורה דעה. (ליפסיה, דפוס A. Teicher, תר"צ). [2] דף, X-III, 328 ע. 25 : 36.
נוסף שער שני—את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 59. ראה גם ק. ס. שנה י"ג ע' 52.

1226. רוזין, יוסף. שאלות ותשובות צפנת פענח; כולל שו"ת בכל מקצועות התורה להלכה ולמעשה... מאת הרב יוסף ראזין... המו"ל והמביא לביה"ד... אברהם ענגעלשער. חלק א. וורשה, דפוס Pośpiech, תרצ"ה. 64 ע. 17 : 23.

1227. רוזנברג, חיים (בן יעקב שמעון). ספר שאלות ותשובות פרי החיים על ארבעה חלקי חש"ע... אשר כוננתי חיים ראזענבערג... בילגוריא, דפוס נ. קראענבערג, תרצ"ד. [1] דף, 206, 40, 72 ע. 24 : 34.

1228. התמים. קובץ התמים; יוצא מומן לזמן ע"י איגוד תלמידי התמים והסירי חב"ד (בעניני תורה, חסידות ודברי התעוררות). כרכים. ווארשא, (Druk. Renoma), תרצ"ה. 17 : 24. עורך כללי: שמואל זלמנוב.
חוב' א' תוצאה שניה: מקדשת לחג הגאולה י"ב-י"ג תמוז דהאי שנת, תרצ"ה. 91, [1] ע.
חוב' ב': מקדשת לחג הגאולה י"ט בטלו. Druk. Grafja, תרצ"ו. 136 ע.

1229. באדער, גרשם. אונזערע גרויסמיגע ריעקען; דאס לעבען און די לעהרען פון אונזערע תנאים און אמוראים זייט דער צייט פון די „אנשי כנסת הגדולה“ ביז צו דער לעצטער צוזאמענשטעלונג פון דער גמרא. זיבען יאהר-הונדערטער אידישע געשיכטע. צווייטער טייל: די אמוראים פון ארץ-ישראל און דער תלמוד ירושלמי. ניו יארק, פרנס, תרצ"ו. 254, [1] ע. 15 : 23.
שער נוסף באנגליש: Gershom Bader: Our spiritual heroes.
את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 315.

1230. זעצער, ש[מואל] צ[בי]. דער פירוש השניות פון רמב"ם.
הקמט ו. New York, ש. צ. זעצער נעקעלשאפט, 1935. 30 ע. 14 : 21.
— דאס ווארט "ביבליאטעק. יארנאנג 2, 1935, נומער 12.

1231. יאשוואן, ב. [פסידונים של משה יוסטמאן]. פון אונזער אלטען אוצר (צווייטע זאמלונג); געקליבענע פערל פון אונזערע אלטע קוואלען און כל'ערליי ספרים, פון די ראשונים און אחרונים, איינגעטיילט אויף די סדרות פון דער תורה. געזאמעלט און בעארבעיט פון ב. יאשוואן. באנד 4-3. ווארשא, (דפוס Grafia), תרצ"ד. 22 : 16.
שער נוסף בפולנית.
באנד 3: בראשית, שמות, ויקרא. 238 ע. באנד 4: במדבר, דברים, חמש מגלות, ימים טובים, פרקי אבות. [2] דף. 241-492 ע. אסף א' ראה ק. ס. שנה י' ע' 309 ושנה י"ב ע' 321.

1232. Herzog, Isaac. The main institutions of Jewish law. (Five volumes). v. 1: The law of property. London, Soncino press, 1936. xxvii, [2], 416 p. 15 : 23.

1233. Sifre. Siphre zu Deuteronomium, unter Benutzung des Nachlasses von H. S. Horowitz, mit kritischem Apparat und Noten hrsg. von Louis Finkelstein. Lfg. 1-3. Breslau, M. & H. Marcus, 1935. 192 p. 20 : 26.
— Corpus Tannaiticum. Abt. 3: Halachische Midraschim. T. 3.
Gesellschaft zur Förderung der Wissenschaft des Judentums in Berlin.

1234. Talmud. Selections. Die schönsten Legenden aus dem Talmud. Berlin, Brandus, [1933?]. 61, [1] p., 1 l., front. 9 : 13.
— Gestern und heute, 1. — "Den in diesem Buche wiedergegebenen Nachdichtungen talmudischer Erzählungen von Manuel Schnitzer liegt die nach dem hebräischen Urtext bearbeitete Legendensammlung von Guiseppe Levi als Quelle zu Grunde".

1235. **Tosefta.** Die Tosefta; Text, Übersetzung, Erklärung.
Hrsg. von Gerhard Kittel und... Karl Heinrich Rengstorff. Band 6:
Seder Toharot... von Walter Windfuhr. (Mit Beiträgen von Hans
Windisch). 3. Heft: Kelim Baba mesia (III13-XI5 deutsch, III4-VII9
hebräisch). Stuttgart, W. Kohlhammer, 1936. pp. 81-128, 49-56. 15:21.
=Rabbinische Texte, Reihe 1. Lief. 6. Der ganzen Reihe: Lief. 13.

את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 451.

1236. **Zaderecki, Tadeusz.** Talmud w ogniu wieków. Warszawa,
F. Hoesick, (1934?). VII, 112 p. 17:24. 108-107 ע'
ביבליוגרפיה: ע' 108-107. VII, 112 p. 17:24. (1934?).
מהדורה ג' בלי שנויים יצאה שם בשנת 1935. — התלמוד באש הדורות. מלומד
נוצרי מן כהן על התלמוד מפני התנכלותם וזיופיהם של האנטישמיים.

1237. **فراج، مراد.** كلمة ولم اكن اريد ان اقول. [لم يذكر موضع
الطبع ولا اسم المطبعة]، (1935). 10 ص. 24:16.
על שאלת התר נשואים בין קראים ורבניים.

ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית.

הירש, ש. ר. ענג שבת. ע' 291. ימיג, א. ישראל. ע' 295.
חורב, ירחון. ע' 317. כהן, י. מ. מכתב בקשה. ע' 336.

1238. **אגודת ישראל.** פוילן, אגודת-ישראל, איהר כהות, ציעלען,
אויפגאבען און טעטיגקייט. ווארשא, ארגאניזאציע און פראפאגאנדע אבטיילונג
בוי „אגודת-ישראל“ אין פוילען, תרצ"ה. II דף, 43-17 ע'. 19:14. מהמעטפת.

1239. **זעצער, שמואל צבי.** רבנו משה בן מרמון (רמב"ם).
העפמ 2. New York, „ש. צ. זעצער געזעלשאפט“, 1935. 31 ע'. 21:14.
= דאס ווארט ביבליאטעק. יארגאנג 2, 1935. נומער 4. — את הקודם ראה ק. ס.
שנה י"ב ע' 322.

1240. **משה בן מימון.** „עולם חבא“ און „שכר ועונש“ (פון רמב"ם
פתיחה צום פרק „חלק“, סנהדרין)... איריש: שמואל צבי זעצער. New York,
„ש. צ. זעצער געזעלשאפט“, 1935. 30 ע'. 21:14.
= דאס ווארט ביבליאטעק. יארגאנג 2, 1935. נומער 8.

1241. משה בן מימון. די דרייצן עיקרים פון אידישן דת... אידיש:
שומאל'ן צובין זעצער. העפט 1-2. 2 חוברות. New York, "ש. צ. זעצער
בעקעלשאפט", 1935. 31; 31, [1] ע. 14 : 21.

= "דאס ווארט" ביבליאטעק. יארגאנג 2, 1935, נומער 10-11.

1242. קריגערישער אפיקורעס; איינמאליקע אנטיסעמיטישע וואגט-
צייטונג, אויסגאבע פון רעדאקציע, "אקטואבער" און צענטראלע ראט פון קרי-
גערישע אפיקורסים אין וואס"ר. מינעק, 1934. [4] ע, תמונת. 31 : 46.

1243. Gulkowitsch, Lazar. Rationale und mystische Elemente
in der jüdischen Lehre. (Vortrag). Tartu, (typ. K. Mattiesen),
1935. 24 p. 16 : 22. = Tartu Ülikooli Juuditeaduse seminari ettekanded, I.

הרצאות הסמינריון למדע יהודי על יד המכללה אשר בטרטו, 1.

= Acta et commentationes Universitatis Tartuens (Dorpatensis) Bxxxvii 3.

1244. Hertz, Joseph Herman. Myśli żydowskie oraz myśli o
żydostwie; wybrał i zestawil Józef Herman Hertz... przekład z
angielskiego. Warszawa, Zrzeszenie rabinów o wyższem wykształ-
ceniu w Polsce, 1936. XIX, 266, [1] p., port. 14 : 21.

= Wydawnictwa Zrzeszenia rabinów o wyższem wykształceniu w Polsce,

Nr. I.

אח המקור ראה ק. ט. שנה ד' ע' 29.

1245. Lewkowitz, Albert. Das Judentum und die geistigen
Strömungen des 19. Jahrhunderts. Breslau, M. & H. Marcus, 1935.
XII, 570 p., 1 l. 16 : 23. Grundriss der Gesamtwissenschaft des Judentums.

Moses ben Maimon. Makala fi sana'at al-mantik, מלות ההגיון

ראה ק. ט. שנה זו ע' 190 ed. M. Ventura.

אח עבודתו הספרותית של הרמב"ם אפשר לחלק לשתי מחלקות: כתבים מוקדמים
לחורו ולמצוה וכתבים רפואיים. ספרים הללו מחוץ למקצוע הרפואה, ובפרט ספרים
פילוסופיים שאינם נוגעים בכעיות הדת, נראה שלא חיבר או על כל פנים לא הגיעו אלינו.
יוצא מן הכלל רק ספר קטן אחד, לא ספר מחקר אלא ספר שמוש, אשר לפי מסורת מתקבלת
על הדעת חברו הרמב"ם בעודנו צעיר לימים. ספר זה, הידוע בשמו העברי, באור מלות
ההגיון, כשמו זה כן הוא: סבאר הוא את המונחים החשובים של מלאכת ההגיון בתוספת
מקצת מונחים יסודיים אחרים, סבלי לפרש את כללי ההגיון עצמם (מכאן ששם הספר בכ"ו
המקור הערבי, מקאלה פי צנאעה אלמנסק (מאמר במלאכת ההגיון), איננו מקורי ואינו
ראוי להרשם על שער הספר הנדפס).

חבור זה נכתב, כפי שנזכר בהקדמתו, ע"פ בקשת איש שלא התכוין ללמוד את עצם
חכמת ההגיון מפניו אלא להכין את מונחיה בלבד. דומה שאין מקום לחשד (אשר מבינו
ונשורה) שהרמב"ם ברה סכה זו מלכו בהמשכו אחרי מנהג ספרותי ערבי, שהרי הספר מתאים
יפה לגורם המסופר בהקדמה. בהיותו מעין מלון עסמי למונחי ההגיון ולחשובים ביותר

מסוגלי הפיסיקה והמטפיסיקה, מסוגל היה לשמש מורה דרך להדיוט משכיל שבקש להבין כתבים פילוסופיים מבלי להעמיק בלמוד החכמה; אבל לא היה מספיק כספר למוד של מלאכת ההגיון, שכן חסר הוא, בין שאר דבריו, תוך תוכו של ההגיון הארסטוטלי: פרטי תורת ההקשים. אמנם מעלותיו המובנות של הספר ושמו הגדול של הרמב"ם גרמו שאעפ"כ נעשה לספר למוד לכמה וכמה דורות, ביחוד אחרי שמלאו את החסר במדת מה ע"י תוספת „באור שלא מן הספר". אך ככל מקום אין לבקש בו גדולות ונצורות.

לשגיאה זו נוטה המו"ל הנוכחי מרוב חבת הספר ששקד עליו באמונה. סבור הוא ש„מלות ההגיון" אפשר להוכיח בבטחה שבזמן חבר המאמר הזה, כלומר בימי עליונותו, הגה כבר הרמב"ם את רעיון „מורה הנבוכים" בקווי העקריוס. סברא שושכת את הלב, אבל, לדאבונו, הנמוקים שעליהם היא נסמכת אינם מוכיחים כלום. ו. סוען א) שהרמב"ם דן במלות ההגיון בהדגשה מיוחדת על נושאים שאינם שייכים לחכמת ההגיון ואלה הם נושאים חבירים עליו כפי שיתברר מ„מורה הנבוכים". ב) שהוא משמיט יסודות ידועים מחכמת ההגיון שהם חשובים פחות לשיטתו. ואולם מספר המונחים הכלולים בספר שאינם נכנסים בסמגרת תורת ההגיון של אותו הזמן הוא קטן (לעומת זה אלגואלי בספר ההגיון שלו „מעיואר אלעלם" מבאר חמשה עשר מונחים מטפיסיים וחמשים וחמשה מסוגלי חכמת המבע). מציאותם בספר מתפרשת יפה מתוך כוונת הכללי המובע בהקדמה, ובעיקר אין בהם שום דבר המורה על כוונה מיוחדת לרמב"ם. הדוגמאות המפורשות שמביאן ו. הן מהחומר הרגיל בספרי ההגיון הערביים.

הרגשת ההבדל בין ההקש המופתי, ההקש הנצחתי, הקש ההלצה וכו' אינה מיוחדת לרמב"ם כלל וכלל, כי היא משמשת אבן פנה לפולמוס הפילוסופים כלפי מתנגדיהם. כאחד מעקרי ההגיון נזכרה אפילו במאמר פסיכולוגי של אבן-סינא ובעקב זה בכוזרי במאמר ה' י"ב (הוצ' הירשפלד עמ' 316—317). וכן רשימת השמות המשותפים ודומיהם לא על הרמב"ם לבד נחשבה. נמצאת היא באותה השלמות ובאותה האריכות גם בקיצור מלאכת ההגיון של אבן-רשד וברובה גם אצל אלגואלי ואחרים (ר' ההקבלות ב„תריב" שנה ו' ספר ג' עמ' 39). הכא לשעון שכוונת הרמב"ם במלות ההגיון לקבוע מובנם של מושגים ידועים והנבוכים עליו מפני שהוא עתיד להשתמש בהם בבנין שיטתו — עליו להוכיח שהמחבר השמיט או לא ביאר לסדי מספר ניכר של מונחים חשובים בתורת ההגיון של זמנו שהיו חבירים עליו פחות (מונחים דווקא, בהתאם לתפקידו המפורש של הספר, ולא חומר אחר). תמהני אם אפשר להוכיח זאת.

אין צריך לומר ששעזת זו אינה גורעת כלום מערכה הרב של ההוצאה החדשה המצטיינת במעלות הרבה. מתפרסם בה הפעם הראשונה הנוסח הערבי של „מלות ההגיון", עד כמה שהגיע לידנו (נשמר רק כחצי הספר בשני קטעים של כתב יד אחד שנחגלגלו לספריות זונות). אעפ"כ ואע"פ שכבר נדפס תרגום עברי יותר טוב בכלל (ל' אחישוב ספרומו) צדק המו"ל בהניחו ביסוד הוצאתו את תרגומו העברי של ר' משה י' תבון שממנו ינק דוד אחרי דור עד לזמנו. לנוסח העברי הזה צורף תרגום צרפתי והערות מלאות ענין שחלק מהן מראה על מקורות דברי הרמב"ם אצל ארסטו, פורפיריוס ועוד, וחלק מכאן תוכן הספר ע"י הקבלה לשיטות הגיון מאוחרות. בסוף הספר מלון מונחים מועיל מאד בכמה לשונות, מסודר על פי אלף-בית המונחים העבריים. בראש הספר מכאן נמצא דיון א) על נוסח הספר, ב) על כוונתו, היקפו ויחסו לספרי ההגיון של ארסטו, ג) על מובן מלת „הגיון", ביחוד בלמוד, ד) על „מלות ההגיון" ו„מורה הנבוכים" (עיון לעיל), ה) על ההגיון ועל

המדות שהתורה נדרשת בהן. דרכי ההקשה בספרות התלמודית נדונו גם בנספח מיוחד לפרק השמיני של הספר עצמו (עמ' 74—78). נספח זה וכן הפרקים ג' וד' אין להם שייכות ישירה לענין הספר.

הנוסח העברי של „מלות ההגיון“ בתרגום ו' תבון דוגמא מאלפת הוא לעוצם הקלקול שאירע לכמה מבסטים עבריים לא רק מהעתיקה להעתיקה בכ"י אלא אף מהדפסה להדפסה. המו"ל הנוכחי יגע הרבה למען תקון הנוסח, כי השוב עשרה דפוסים ועשרה כתבי יד הנמצאים בפרס. יש להכיר לו תודה שלא העמים על הקורא את כל שפע חלושי הגרסאות שמצא, ואולם חבל שמכל פרי עמלו לא ראה להכניס בהערותיו אלא תריסר גרסאות, וכאשר לשאר על הקורא לסמוך על ראות עיני המו"ל. עד כמה שיתכן לדון בלי עיון בכתבי יד, אפשר לומר שדרך כלל הנוסח מתקן היטב (אח התקונים הכוללים ביותר ציון המו"ל בעצמו בהקדמתו עמ' 8), אבל לא תמיד נהג ו. על פי עקרונות פילולוגיים כדבעי.

החכמה בין הגרסאות השונות של כתבי יד ו' תבון עפ"ר אינה קשה, מכיון שיש עדים חיצוניים: שני התרגומים האחרים (של אחישוב ושל ו' כינאש) לכל הספר והמקור הערבי למחציתו. את העדויות החשובות האלה הוניה המו"ל למעמים, ויש שאף במקום גרסאות טובות של המקור שיש להם עדים טובים שם גרסאות גרועות של התרגום. אביא דוגמאות אחדות.

באמצע ההקדמה נוסח המקור „אר' לש יכן קצרה דאם עזה תעלם הדתה אלצנאעה ממא אר'כר לה מנחא אלאך. נוסח זה יפה תרגמו אחישוב „שלא היה רצונו — האל יתמיד כבודו — ללמוד זאת המלאכה ממה שאזכור לו ממנה עתה“. נוסח ו' תבון שלפנינו (עמ' 25) „כי אין כונתו לגדל כבודו ללמוד המלאכה הזאת למה שסופר לו ממנה“, דברים שאינם הולמים את המשך המשפט, בה בשעה שבנוסח המקור ואחישוב אין דופי. נראה שו' תבון כתב „רגדל כבודו“ והשיבוש בא אח"כ. עכ"פ אסור היה לשבש את הנוסח הערבי ע"פ הגירסה המופיעה ההיא ולתרגם לפיה.

בשער א (עמ' 29) נדפס „וכן כאשר בא הספור בכלל אם בשם אם בפעל ומה שהתחבר עמו, כל זה נקרא נשוא“. במקום המלים „אם בשם אם“ נמצאת המלה „או“ לבדה לא רק במקור ובתרגום אחישוב אלא אף בדפוס הראשון של תרגום ו' תבון (ר' הוצאת ח. י. רות), ובלי ספק גם בחלק מכתבי היד אם לא בכולם. חוץ מזה בפרק ג' נזכר עוד פעם „הפעל ומה שיתחבר עמו“ אבל לא „השם ומה שיתחבר עמו“. אעפ"כ לא די לו למו"ל להשאיר את החוספה המאוחרת בנוסח העברי אלא שהוא מכניסה אף בנוסח המקור (פאלסטא בעמ' 65 (שער ז') נדפס „השמים גם כן נעשים במלאכה“, אבל נוסח המקור (פאלסטא

אר"א מצנועה) מאשר את גרסת הדפוסים הישנים „השמים אם כן וכו'“. התחלת פרק י"א (עמ' 95) בדפוסים הקדומים „כל מה שימצא לדבר תמיד כירידת האבן לטפה וחיוב סות לבעל החיים בזביחתו נקראו בעצמות“. המו"ל השמיט מלת „בזביחתו“ גם בפנים גם בתרגומן, סבלי להעיר על כך. אבל מנוסח אחישוב מוכח שמלה מקבילה נמצאה במקור. נראה שכונת הדוגמה: הזביחה גורמת למות בעלי החיים בעצמותה. לפי תקון המו"ל נבוא לידו מובן בלתי אפשרי: המיתה נמצאת לבעל הי תמיד!

גם במקומות אחרים „שנחוצה החדשה שנה הנוסח הנכון שבדפוסים הישנים, אע"פ שאחישוב סעיד לו: עמ' 113 למטה (ומהות"ר במקום „מאותו“), עמ' 118 למעלה (המעשית" במקום „המדינית“, ר' גם עמ' 115). בעמ' 109 השמיט המו"ל (ר' שם הערה 14) שבע מלים על סמך כ"י אחר בלבד אע"פ שיש למלים האלה מקביל בתרגום אחישוב ואע"פ שההשמטה באותו כ"י מתפרשת יפה ע"י homoioteleuton.

מתי יבוא יום והשמוש בשימוש פילולוגיות יהיה דבר מוכן מאליה בהוצאת שכספים עבריים, כמו שהוא, למשל, בשכספים יוניים ורומיים?
בתרגום הצרפתי המלווה את הנוסח העברי נכרת התאמצות רבה ומוצלחת לערות דברי הספר לסגנון צרפתי נאה ושוטף ולא להגרר הרבה אחרי הצורה המלולית של המקור. שיטת תרגום זו, הבנויה על חזירה עמוקה בעניני הספר ועל חוש אמנותי, ראויה לשבח ובדרך כלל אינה גורעת מנאמנות ההעתקה למקור, בתנאי שלא יכסה תרגום חלק על קשיו של הפנים (מה שקרה בעמ' 68 שו' 15—18, ר' עכשיו אפרת, תרביץ ז' 220).

כוונה זרה לגמרי הכניס המתרגם בדברי הרמב"ם עמ' 99 (שער ר"א) "הנה זה ענין הקנין וההעדר בהסכמתנו" בתרגום de termes de propriété et de privation ונפרשו שכמלה "בהסכמתנו" בא הרמב"ם, לפי הנראה, לקבוע עמדה שונה לא רק מעמדת אנשי הכלאם, אלא אף מעמדת אריסטו, והראיה: אצל אריסטו המוב והרע הפכים הם, לא קנין והעדר. סבלי להכנס בחולדות בעית הסוב והרע, יש להעיר שהמוב והרע לא נזכרו כאן כלל בין דוגמאות הקנין וההעדר ושכל הדוגמאות המובאות ברוח אריסטו הן. המלה "בהסכמתנו" אינה יכולה להיות מוסבת אלא על שמוש לשון המקובל בין הפילוסופים בכלל, כי שמוש חכם ויחיד לא יחכן לקרוא לו "הסכמה" (בערבית אצלאלאח).

רעיון יפה היה, לצרף לספר מלון המונחים בלשונות אחדות, אלא שהמלון רחוק מאד משלמות. חסר יותר מחצי המונחים, בניחאם, למשל, כל מונחי השערים ג', ה', ר"ב ורוב מונחי שער יג. כדאי היה לוותר על חלק משבע הלשונות ולהשלים במקום זה את הרשימה. חבל שהמלון אינו נקי גם מאי-דיוק ומשגיאות. אזכיר כאן רק כמה שנוגע להקבלות היוניות והערביות. אשר ליוניות: מונח המכא המדבר איננו, כמוכן, תרגום של νοσς או ἀνάσσειν, אלא של λόγος ἡ δύναμις (אצל מפרשי אריסטו). המפורסמות הן τὰ ἐνδοξὰ ואינו ענין ἐνδοξαστικόν. המונחים "מקרה נפרד, מקרה קיים" אינם מקבילים ל-ἀνάσσειν, ἐξίς כי אם ἀπὸ ἀρχῆς, συμμεβήτης, ἀρχῆς, σ. μ. קנין איננו ἀρχῆς, ἔξίς אלא (ברומית) habitus; המונח משמש בספר, כמו אצל אריסטו, בשני מובנים שונים, ר' הוצאת רות עמ' 109, הע' ד'. אשר לערבית: "הקש גסתר" (בגוף הספר רק: גסתר) אינו גסתרן מקתצר" אלא "צ'מיר" (ר' כ' אלג'א'א לאבן סינא עמ' 91). מה שאחר השבוע" הוא, מא בעד אלמביעה", לא מא פוק אלמביעה". "מצב" הוא "וצ'ע", לא "נצבח". "ספר הנצוח" מקביל לכתאב אלג'דל", לא "כתאב אלכ'סאבה". שמות הקסגוריות האחרונות, שופעל, שיתפעל" הם תרגומים של "אן יפעל, אן יגפעל" ולא של "פאעל, מנפעל". שם משותף איננו מאסם מתואס", כי אם מאסם משתדל".

הוצאת הנוסח הערבי בסוף הספר אינה יכולה להחשב לסופית. בכל שלשת המקומות שבקש המירל לחקן נוסח כתיב בעמ' 133, הצדק עם כתיב (כשורה 6 של גוף הספר גרסת כתיב כי לא, לא בילא, ואין מקום לחקן. על שני המקומות האחרים ר' למעלה). וכן בעמ' 141 אין שום דופי בנוסח כתיב כל קולה וקולהא". לעומת זה חסרים תקונים הכרחיים כגון 1367 (וכן 13617) אחראהמא, 13727 השלמת השמטה, 13728 תינד, 13823 יבין (אן), 1392 אום, 14021 צ'רוב. נכנסו גם פעיות העתקה ודפוס במקום שנוסח כתיב נכון: 13623 צ"פ מהתאן, 1372 וגידה, 13816 ואלמקדמת, 13817 פקר, 1399 רתבוהא, 13910 נשמשו בדפוס כמה מלים חסצאות בכ"י, 13922 אלמתיאל, 14014 וחי.

אחרי כל ההשגות האלה על פרטים קטנים וגדולים חובה נעימה היא לציין שהספר בכלל ראוי להחשב על הסוג המשובח שבספרותנו המדעית. ד. צ. בנעם.

1246. Rosmarin, Mrs. Trude (Weiss). Religion of reason; Hermann Cohen's system of religious philosophy. New York, Bloch pub. co., 1936. XI, 195 p. 15 : 21. ביבליוגרפיה: ע' 195-[177].

Serebrenik, R. Der jüdische Weg. 358 ע' ראה ע'

1247. Silverstone, A[lec] E[li]. The great beyond and other essays on resurrection, immortality, spiritualism, and cognate matters. London, A. H. Stockwell, (193-?). 71 p. 13 : 19.

התכן: The great beyond. — Spirit intercourse in the Talmud. — The after-life. — The time bridge. — Prayer.

1248. Stern, Heinrich. Ernst machen! Ein Wort an die religiösliberalen Juden. Berlin, Verlagsgenossenschaft in Deutschland ansässiger Juden zu Berlin, 1935. 23, [1] p. 15 : 22.

1249. Tracy, Sterling. Philo Judaeus and the Roman principate. Williamsport, Penna, The Bayard press, (c1933). 1 p.l., 5-55 p. 14 : 20. Diss. Yale.

התכן: The political status of Philo. — The problem of the In Flaccum. — The problem of the Ad Gaium. — The problem of the principate in the philosophical works of Philo.

ת. קבלה וחסידות.

אבות. פרקי אבות עם שני פירושים. ע' 324.	נחמן בן שמחה מברסלב. תקון הכללי.
גשורי, מ. ש. לחסידים מזמור. ע' 283.	ע' 298.
הלטר, מ. ויקהל משה. ע' 336.	שטיבלין, א. מ. א. תורת חסד. ע' 336.
וינשטוק, מ. י. אור הדעת. ע' 292.	התמים. קבצים. ע' 326.
חזן, א. אבני' ברזל. — סיפורים נפלאים.	תפלות. סדור. בית האוצר. ע' 337.
ע' 294.	תקונים. ס' אור הלבנה. ע' 312.

1250. [בורנשטיין], שמואל בן אברהם. ספר שם שם שמואל, על סדר פרשיות התורה וסודי קודש, מאת... מויה שמואל... אביו... מויה אברהם הגאון... מאכטשאב... מסודר ברפום ד. קאפעלמאן, תרצ"ד. 212 ע. 23 : 30. על ספר דברים. — את הקודמים ראה ק. ס. שנה ד' ע' 66 ושנה ט' ע' 323.

1251. [גרנט], יצחק מאיר, ספר נהר יוצא מעדן; כולל עשרים ושמונה נהרות... בעניני טבילת מקוה... ועליו ביאור מעין יצחק, כולל פנינים מקדושי עליון, חנני השירה... יצחק מאיר במהויר אברהם הלוי... ספר דרכי ישרים והנהגות טובות מספר דברי שמואל מהרב שמואל שמעלקע הלוי איש הורוויץ...

ועליו ביאור נחל מאיר, כולל הלכות נחוצות וכוונות ישרות מנאוני ישראל, ובסוף קונטרס משנת יצחק מאיר, דרושים, חנני השירה... יצחק מאיר במהיר אברהם הלוי... לוד, דפוס ליבסקינד, (תרצ"ד). 63, [1] ע. 17 : 24.

1252. הורביץ, אליעזר בן יעקב. ספר נועם מגדים וכבוד התורה... על התורה... חברת... מהו אליעזר הלוי איש הורוויץ... בארדוב, מ. י. הורוויץ, תרפ"ו. 312 ע. 21 : 25.

1253. שמשבסקי, גרשון עסנואל. ספר גדולת מרדכי, סיפורים... מאת אה"י... מוה"ר מרדכי הלוי... וגדולת הצדיקים, סיפורים... מאת הרבה צדיקים... ורובא דרובא מה ששמעתי מא"א... מו"ה משה יהואל הלוי... גם מרגנותאנו! מכא" מאת... ר' חיים וויטאל, גם ספר דברי קדוש מרבינו... יהואל מיכל מולאטשכ... הנחנות... על סדר הא"כ... גם נלוח לזה "שלשה מאמרים" מחיבורי הגדול ברית עולם... ממני... גרשון עסנואל הלוי סטאשעווסקי, ווארשא, דפוס י. א. פערער, תרצ"ד. [14] דף, 9^ו, 12^ו-110 ע. 18 : 25. נוסף שער מקצר : ספר גדולת מרדכי וגדולת הצדיקים.

1254. פנמי, יחזקאל. ספר כנסת יחזקאל. שני חלקים עזית ודרושים... אשר השאיר אחריו... מרן יחזקאל פאנקט... דעקש, י. ז. שפיטצער, קלוזש, דפוס פריערבאנן וווייגשטיין, תרצ"א. [3], 167², [5] דף. 20 : 25. לחלק הדרושים שער חלקי.

1255. קרוי יוסף בן אפרים. ספר מגיד משרים; ובו ביאורים שונים על חמשה חומשי תורה מגלת רות, וספרי ישעיה תהלים ומשלי, שנמסרו לאיש תם... כמוהר"ר יוסף קארו... חובא לבית הדפוס ק"י יששכר דוב גרינפעלד. פיוטרקוב, מסודר בדפוס ב. ליבסקינד, תרפ"ט. [11] ע. 20 : 25.

1256. רבינוביץ, אברהם יהושע השל. ספר ישועות אברהם; אמרות מהורות... מאת הר" אברהם יהושע הקשיל מביאלא... בן... הר" יצחק יעקב... יצא לאור ע"י בן המחבר הקדוש אהרן נתן דוד ראבינאוויטש מלובלין. חלק א: על ספר בראשית. לובלין, נסדר בדפוס ע. צוועקין, 1934. [6] דף, 200⁵, [4] ע. 20 : 28.

1257. [שטרנהרץ], נתן בן נפתלי הירץ מנימירוב. ספר לקוטי הלכות על שו"ע יורה דעה... אשר אסף וחיבר... הר" נתן תלמיד... הרב ר' נחמן... נעשה ע"פ פקודת רבו... נדפס... מחדש... ווארשא, א. ל. ציגעלמאן, תרצ"ד. [1] דף, 4, [2] 240 ע. 20 : 28.

1258. שמואל שמריה בן יעקב אב"ד אסטראווצא. ספר זכרון
שמואל... מאת... מוה"ר שמואל שמרי אב"ד אסטראווצא... נדפס פעם שנית
ע"י אברהם בעריש הערציני; חלק א"ב. 2 חלקים בכרך 1. בארדיאב, דפוס מ.
י. הורוויץ, תרפ"ה. [131-148]; 58, 19 ע. 20 : 28.
חתכן: חלק א: על התורה בדרך פרד"ס. חלק ב: ליקוטים על איזה מס' בדרך מלפול.

1259. שפירא, צבי אלימלך אב"ד בלאזוב. ספר צבי לצדוק...
חלק א. לחדשי השנה ולמועדים טובים. דרושים... קראקא, פראכניק, י. שפירא,
תרפ"ה. [14], 106 דף. 20 : 24.

1260. דובנאו, שמעון. נעשיכמע פון חסידים; אויפן יסוד פון ארי-
גינקלע סקורים, נערדוקטע און כתב-ידן. כאנר 2. ווילנע, (Kleckin), 1933. XII ע,
[2] דף, 327 ע. 14 : 20.

(ביבליאטעק פון ייווא... היסטארישע סעקציע. איבערגעזעצט פון העברעישן ארגינאל,
אונטער דער רעדאקציע פון מחבר, פון ז. קלמנאוויטש). — את הקודם ראה ק. ס. שנה ח'
ע' 339. שם גם התרגום הגרמני. כך זה סביל תרגום הספר השני העברי וחלק של ספר ג'
(ע' 372-349). לא ניתנו בכרך זה התוספות, ע' [373]-483 של ספר ג' במקורו, מפתח השמות
והענינים. — את המקור העברי ראה ק. ס. שנה ח' ע' 302-300, שם גם בקורת מאת א.
טויבר ז"ל, ושנה ט' ע' 273.

1261. זעצער, ש[מואל] צ[בי]. די טעארעטישע און פראקטישע
קבלה — פון גלות שפאניען ביז צו דער צייט פון בעל שם ר' וואנדערונגען
און ענטוויקלונגס-פאזן, וואס זי האט פאר דער צייט דורכגעטאכט. New York,
„ש. צ. זעצער געזעלשאפט“, 1935. 31 ע. 14 : 21.
== „דאס ווארט“ ביבליאטעק. יארנאנג 2, 1935, נומער 9.

ראה ע' 360. Lilienfeld, R. Bilder zu der Legende des Baalschem.

ראה ע' 314. Rabinowitsch, W. Der Karliner Chassidismus.

1262. Le Voile d'Isis. Second numéro spécial sur la Kabbale...
Paris, Bibliothèque Chacornac, 1933. p. [325]-396. 14 : 23.
== Le Voile d'Isis. 38e année, no. 164-165.

מהמעפפת. את הקודם ראה ק. ס. שנה י' ע' 316.

החנן R. Guénon: Kabbale et science des nombres. — A. Norrel: Aurore
de la foi orthodoxe des anciens cabalistes, ou Témoignages en faveur de la
Très sainte Trinité et du Messie, l'Homme-Dieu. — F. Warrain: Le monde
primitif. La chute. La Restitution (d'après la Kabbala denudata).

ט. תפלה ועבודה, דרשות.

- בירדגור, מ. כנף רננים. ע' 288. לקט שירים ופיוטים. ע' 296.
 בני עקיבא. ראש השנה לאילנות. ע' 289. מיליקובסקי, ב. חגיגת בנימין. ע' 325.
 הגדה של פסח. ע' 290. פנס, י. כנסת יחזקאל. ע' 334.
 הפטרות. ראה להלן מספר 1272. תפלות. סדור. סדר מנחה ומעריב. ע' 312.
 וילדמן, י. א. ואמרו אמן. ע' 292. תפלות. סדור. סדר שפתי רננות השלם.
 יוסף משה בן אלקנה מזלוצקי. ע' 312.
 באר מים. ע' 295.

1263. הלטר, משה בן אברהם. ספר ויקהל משה; יכלכל דרושים
 לשבתות, למועדים ולרגלים ולכל קטות השנה, שדרשתי... בבית המדרש... דק"ק
 משענסטחוב, ובבית המדרש... ב"תל-אביב... בצירוף הארות... בשם ספיר ויהלום...
 בראש ספרי נתתי... דברים... ששמעתי מפיו... אדמו"ר (מאיר יחיאל הלוי)
 מאסטרואוצי, וקראתים בשם אור הגנוז. מאתי משה בן... אברהם למשפחת
 האלמער. פיעטרקוב, דפוס ד. צעדערבוים, תרפ"ח-1927. ע. 240. ע. 17 : 24.

1264. ויס, יקותיאל. ספר דבר המלכה על כל הפטרה לחבר עם
 התורה... ממני יקותיאל ווייס... כודאפעשט, דפוס ב. ז. קאטצבורג, תרצ"א.
 131 דף, ע. 232, [11] דף, 74 ע, [11] דף, 124-75 ע. 15 : 23.
 יקו לאור... מאה אופנים על סמיכות התורה, אשר דרשתי... בלילי הושענא
 רבה... — יקו לאור מלילות שמעתתא לכל סדרא... : 124 ע' בסוף.

1265. כהן, ישראל מאיר בן אריה זאב. סכתב בקשה... מהרב
 המחבר חפץ חיים (=ישראל מאיר חכהן)... נדפס... פעם שניה... בגראד, דפוס
 גמקיות כיריות ישראליות, תרפ"ט. ע. 24. ע. 10 : 15.
 "לעורר את לב מנחגי עדה ויתר יראי ה'... להרים את ידגל התורה ולחזק ידים
 רפות... מאחינו בני ישראל..." — מתוך ההקדמה.

1266. קלנברג, משה. ספר דרש משה; דרשות לתקופות השנה, שבתא
 דרגלא ועתים מזומנים, אשר דרשתי... משה בן ד' אברהם יהודה קאהלענבערג...
 חלק א(ב). בילגוריי, דפוס נ. קרוננברג, תרצ"ה. 138, 133, [11] ע. 17 : 24.
 שער גוסף בצרפתית. לחלק השני שער חלקי מיוחד.

1267. שטינליץ, אלתר (משה אליהו). ספר תורת חסד... על מאמר
 הכתוב ולך אד' חסד ונומ'... אופנים שכעים ושנים במספר ח'ס'ד'... עם הערות
 המסתעפות ממאמרים העקריים נקראו בשם חוט של חסד, וקונטרס אחרון, גם
 נספח באמצע הפתיחה מאמר מעשה נסים כולל פלפולא חריפתא בהלכות עמוקות...
 ומאתי אלמער שטינענליץ... פיעטרקוב, דפוס ד. קאפעלמאן, תרצ"ב. 36, 261,
 121 ע. 20 : 33.

י. היסטוריה והמדרשים הקרובים אליה.

אגדת הרבנים האורתודוקסים דארצות הברית וקנדה. ספר היובל. ע' 349.

דבר. לויגמונד פרויד בן השמונים. ע' 283.

הסתדרות המורים והמנהלים באמריקה. ספר מקסימון. ע' 284.

זילברבוש, ד. י. מפנקס-זכרונותי. ע' 293.

זכרון מאיר: מאסף. ע' 284.

1275. אינדלמן, אלחנן. רבי משה בן מיטון (רמב"ם) למלאכת

שמונה מאות שנה להולדתו: סעוד ע"י אלחנן אינדלמן. ורשה, הועד המרכזי של

תרכות בפולין, תרצ"ה. [1] דף, 32-5 ע, פורטרט תמונות. 12: 16. מנוקד.

1276. ליכוביץ, נחמיה שמואל. רבי אברהם סבע וספריו צור

המור ואשכול הכופר... עם סבוא וחקירות מאת נחמיה שמואל ליכאוויטש. ברוקלין,

נ. י., הוצאת הסחבר, תרצ"ו. 40 ע. 29:22.

המחבר השתדל לאסוף את חידועות ההיסטוריות המרובות וסתם דברים אפיקיים הנמצאים בספריו הרבים והחשובים של אברהם סבע, שחי בסוף המאה החמש-עשרה, ובשני פרקים מיוחדים בסוף הספר הוא מאסף כל מה שנכתב עליו וגם מה שהוא בעצמו מספר ממאורעותיו הרבים שקרו לו בימי גירוש פורטוגאל. המחבר הניח בזה את היסוד לביוגרפיה שלמה על אברהם סבע כי עד עכשיו לא נכתבו עדיין חולדותיו וא"ה שכתבו על אדותיו אינם אומרים כלום או דבריהם בלתי נכונים (עמ' ו).

אברהם סבע חבר הרבה ספרים אבל רובם לא נדפסו עדיין והרבה מהם אבדו מספרו הגדול „אשכול הכופר“ (פרוש על חמש מגילות) נדפסו רק שני חלקים: פירוש על אסתר (דרוהוביטש תרס"ד) ועל רות (בארטפלד תרס"ח). פירוש על התורה „צור המור“ נדפס כמה פעמים.

מענינים מאד הם דבריו על גורל ספריו בתקופתו לפירוש על רות: „ואני הדל בא"פי, צעיר-התלמידים, אברהם בן לאדוני החסיד ר' יעקב סבע ז"ל, עלה בדעתי לפרש חמש מגילות... וזיכני השות"ב לפרשן ולגמון. ואז חרת אף ה' בעטו, ונתגרשו כל היהודים שבפורטוגאל... ולא די זה אלא שצוה ליקח כל הספרים שבמלכותו אחר שצוה ליקח חבנים וחבנות וחבתי-כנסיות. והנחתי כל ספרי בעיר פורטוגאל בגזירת המלך ושמתו עצמי בסכנה וחבאתי עמי ללישבונית פירוש התורה שהבאתי עם פירוש מסכת אבות ופירוש חמש מגילות עם חבור צור הכסף המדבר בדינים שהבאתי בימי נעורי וכשהגעתי ללישבונית באו אלי היהודים [ואמר לי] שהעבירו קול במדינה, שכל יהודי, שימצא עמו ספר או תפלין שימות. ומיד קודם שנכנסתי למלון שהיה מחוץ לעיר. הולכתי אלו הספרים בירי, והלכו עמי שני יהודים וחפרו תחת זית אחד וקברו שם. ואף-על-פי שנתקיים שם זית רענן ופה פרי תאר מצד התורה שהיתה בקרבן, אני קראתי אותו אלון בכות, לפי ששם קברתי כל מחמד עיני, הם פירוש התורה והמצות... לפי שבהם הייתי מתנחם משני בני שלקחום בעל-כרחם להסיר דתם... לפי שמיר השליכוני בבית-הכלא... ועמדתי שם מרעיד קרוב לששה חדשים. ואחר שזיכני השם... לצאת משם ולמלכות מאס באתי, עלה בדעתי להחזיר עטרה ליושנה ולזכור קצת ממה שהיה כתוב שם ועלה בירי לחבר פירוש התורה ופירוש מסכת

אבות ועכשיו אני רוצה לפרש פירוש חמש סגלות... (אשכול הכופר, רות, בארשפלד תרס"ח, דף יו"ד — ליבאוויטש ע"ס' פ).

פרושו של סבע מלאים קבלה ודרוש אבל יש שנכנסו לתוך פרושו פרושים ראצונאליים לגמרים. פה ושם יש גם חקירות לשוניות פסיכולוגיות. לשונו רעננה ומלאה חיים, ואפשר לקרוא את פרושו גם היום בענין רב. בסוף הספר סיכום והערות באנגלית מהפרופ' סארכס. נ. פריד

1277. קרקאואר, מנחם. ארבעים שנות נדודים; (רשימות והסתכלות). לודו, (החרות), תרצ"ג. 111 דף, 219, 11 ק. 15 : 22. על המעטפת : מנחם קרקאואר.

1278. ארכיוו-קאמיסיע פון די פארטייען ס"ס, י"ס און, פאראייניקטע. סאציאליסטישער טעריטאריאליזם; זכרונות און סאטעריאלן צו דער געשיכטע פון די פארטייען ס"ס, י"ס און, פאראייניקטע, ארויסגעגעבן — ארכיוו-קאמיסיע פון די פארטייען ס"ס, י"ס און, פאראייניקטע. זאמלבוך 1. (פאריז, דפוס וואלטער, 1934). 148 ע. 15 : 25. זכרונות מאת בן-אדיר, מ. זילבערפארב, ד. דאווידאוויטש (לוואאוויטש), י. טשערני-כאו. — חומר : כרוזים ובאמרים מתקופת היסוד של המפלגות הנ"ל.

1279. הורוויטש, ש(מא"ל). 30 יאר ביו דער וואך פון דער ענטוויקלונג און ארגאניזירונג פון דעם יידישן האנטווערקער אין ווילנע. ווילנע, (דפוס Sz. Lichtmacher, 1933. 77 ע, 111 דף, פורטרטים. 15 : 23. על המעטפת : שמואל הורוויטש. זכרונות; דרייסיק יאר 1903-1933 אויף דער וואך פון אנטוויקלונג און ארגאניזירונג פון יידישער מלאכה אין ווילנע.

1280. הילקוויט, מאריס. די לעבענס-געשיכטע פון מאריס הילקוויט. דערציילט פון איהם אליון און איבערזעצט פאר'ן, פארווערטס" פון א. סירמאן. ניו-יארק, אירישער סאציאליסטישער פארבאנד, 1935. 413 ע, פורטרט. 16 : 24.

1281. הירשבערג, עמנואל. רסב"ס-אלבום. ראנציני, טכון לחכמת ישראל, (תרצ"ח). 14 ע, 111 דף. 14 : 22. מהמעטפת. על המעטפת השמאלית שער גוסף בפולנית ובגרמנית.

1282. ליטערארישע בלעטער. 12. יארגאנג, גומ' 21 : צום 70-טן געבוירנטאג פון ד"ר חיים זשיטלאווסקי. ווארשע, 24 מאי 1935. ע' [321]-342, פורטרטים. 24 : 31.

הערך : נחמן מייזלי. — מאמרים ורשימות מאת טשערניכאו. ז. רייזען. קלמנאוויטש, טרילוצקי, מ. שאליס (פון זשיטלאווסקיס בריוו), טשארגי, פינקעלשטיין, רובין, טונוציסקי, וויכערט, גאלדשמידט, ג. מייזל, סלודערמאכער.

1283. סיימאן, שלמה; קינדער יארן פון אידישע שרייבער. ניו יארק, מחנות שלום עליכם פאלק אינסטיטוט), (c1936). 200 ע, פורטרטים. 21:14.
= מחנות. בוך 1. הפרקים: שלום עליכם. ח. ג. ביאליק. א. ליצטין. ל. קאברין. ד. פינסקי. א. רייזען. פ. הירשביין. מאני לייב. ש. גינער. י. אפאסאשו. — בראש כל פרק באה ביוגרפיה קצרה של הסופר וגם ציון המקורות. המחבר השתמש גם בדיעות בעל פה שקבל מהסופרים או מקרוביו. פרק ביאליק נכתב ע"י שיריו וספוריו. כנראה נעלם מעיני המחבר מכחבו האוטוביוגרפי הגדול של ביאליק אל קלוגר שנדפס בחרצ"ד בספר ביאליק, ותורגם אח"כ לכמה לשונות. — ההוצאה מהודרת.

1284. „פארווערטס“ אסאסיאישאן, מ'5. ב. ווילאדעק אין דער אפשאצונג פון זיינע פריינד; רעדאקטורט פון יעפום וישרין; רעדאקציאנאם קאלעגיום: א. העלר, י. וויינבערג, מ. דאניש, ד. מיער. וניו יורק, „פארווערטס“ אסאסיאישאן, 1936. 175, 49 ע, פורטרט, פקסימילים. 14:22.
עם מחלקה אנגלית ולה שער נוסף:

B. C. Vladeck; 50 years of life and labor...

48 מאמרים, רשימות, שירים על אודות ולדק או המוקדשים לו, מאת מ. לייב, אש, רייזין, שניאור, זשיטלובסקי, קאוטסקי, דובנוב ואחרים. — מאמרים מפורטים יותר מאת א. ליצטין (זכרונות ועצות), פ. קורסקי, וו. רייזען; ראשיתו הספרותית של ולדק.

1285. Baer, Fritz. Die Juden im christlichen Spanien. T. 1: Urkunden und Regesten: Bd. 2: Kastilien/Inquisitionsakten. xv, [1], 596 p. 16:24.

בסוף הספר מפתח מפרט (ע' 547-596) של שמות האנשים המקומות העניינים והמחברים. את החלק הקודם ראה ק. ס. שנה ט' ע' 328, וע' 464-465 (בקורת של י. מילאס).

1286. Bolitho, Hector. Alfred Mond, first Lord Melchett, von Hector Bolitho; ins Deutsche übersetzt von Walter Roth. Wien, L. Nath, 1935. 5 p.l., 317 p., pl., ports. 16:24.
את הספר במקורו האנגלי ראה ק. ס. שנה י' ע' 190.

1287. Frank, Abraham. De Amsterdamsche Opperrabbijn R. Arjeih Leib ben R. Saul (1740-1755) en zijn tijd; voordracht... Amsterdam, (typ. Joachimsthal), 1935. 32 p. 14:21.
"Verbeterde en vermeerderde overdruk uit het Nieuw Israelietisch weekblad, nummers 4-5, 7-13 en 15, 71ste jaargang".

1288. Franklin, Arthur Ellis. Records of the Franklin family and collaterals compiled by Arthur Ellis Franklin. 2nd ed. London, Routledge, 1935. 2 p.l., vii-xi, 209, [1] p., port. 20:25.
מהדורה הראשונה נדפסה בשנת 1914. מהדורה זו הורחבה במדה רבה וכוללת מאורעות שאירעו בעשרים השנה האחרונות וגם ידיעות חדשות שנחגלו בינתיים למחבר.

1289. **Galanté, Abraham.** ...Marranes iraniens... Istanbul, Société anonyme de papeterie et d'imprimerie, 1935. 16 p. 15 : 23.

בראש השער: ...Un chapitre inédit de l'histoire juive.—"Extrait de 'Hamenora' organe des Béné-Bérith, du District d'Orient, no. mai-juin 1935, Istanbul".

1290. **Hyamson, Albert M[ontefiore].** Judas Maccabaeus, the Hammer of God... London, M. L. Cailinggold, 1935. ix, 97, [1] p. pl. 13 : 19.

1291. **Insler, Abraham.** Dokumenty fałszu; prawda o tragedji żydostwa lwowskiego w listopadzie 1918 roku. Lwów, I. Jaeger, 1933. 102 p., 21., facsim. 17 : 24.

תעודות בענין הפרעות ביהודי לבוב בנובמבר 1918. — הספר מכון נגד זיופי העובדות ע"י כותבי קורות פולניים. הספר הוחרם ע"י ממשלת פולין.

1292. **The Jewish historical society of England.** Transactions, sessions 1932-1935. Vol. xiii. London, typ. Purnell and sons, 1936. xix, 404 p., facsim, maps, plates, ports. 19 : 26.

החזן: W. S. Samuel: Review of the Jewish colonists in Barbados, 1680. — M. Adler: Aaron of York. — C. Roth: The Portsmouth community and its historical background. — J. H. Hertz: The battle for the Sabbath at Geneva. — S. A. Rochlin: Nathaniel Isaacs of Natal. — M. I. Landa: Kitty Villareal, the Da Costas and Samson Gideon. — S. Cohen: The Oxford Jewry in the thirteenth century. — I. Rumney: Eighteenth century English Jewry through foreign eyes, 1730-1830. — List of books upon Jewish religion, literature and history circulated to public free libraries.

את הקורם ראה ק. ס. שנה ס' ע' 296.

1293. **Kastein, Josef, pseud.** Herodes; die Geschichte eines fremden Königs. Wien, R. Löwit, 1936. 387, [1] p. 14 : 22.

החזן: I Das Fremde: Von der Treue. Olymp und Sinai. Tempel und Theater. Unterirdische Dynastie. Von Roms Gnaden. II Der Fremde: Fundamente. Bauten. Kindermord. Adler und Kreuz. Von der Untreue.

1294. **Katz, Jakob.** Die Entstehung der Judenassimilation in Deutschland und deren Ideologie. Frankfurt a. M., typ. D. Droller, 1935. 83 p. 15 : 22. Diss. Frankfurt a. M.

1295. **Kösterich, Siegfried.** Saphirs Prosastil. (Frankfurt a. M., typ. Braun, 1934?) 4 p.l., 109 p. 14 : 21.

Diss. Frankfurt a. M. ביבליוגרפיה: ע' 106-108.

פרק ה', ע' 95-75. Das Jüdische in Saphirs Stil

1296. Lifschitz-Golden, Manya. Les Juifs dans la littérature française du moyen âge (mystères, miracles, chroniques). New York, Institute of French studies, inc., Columbia university, (c1935).

211 p. 14 : 21.

(Publications of the Institute of French studies, inc., Columbia university).

ביבליוגרפיה: ע' 202-211.

הנושא החשוב הזה מצא לו סוף-סוף כאן עיבוד מקיף ומוצלח. קדם לו רק נסיון אחד: David Strumpf, Die Juden in der mittelalterlichen Mysterien-, Mirakel- und Moralitätenliteratur Frankreichs. Dissertation Heidelberg 1920. (המחברת יכולה למצוא רמז לעבודה זו בראשית מאמר שלי שהיה ידוע לה, REJ 89, 113 n. 1, ואף-על-פי-כן לא נזכר שטרומפף אצלה בשום מקום. האין זה מתפקידה של כל עבודה מדעית להראות על העבודות הקודמות ולקבוע עמדה אליהן?). נאמר מיד שיש בספר החדש משום התקדמות רבה כלפי שטרומפף לא רק בהרחבת הנושא הנידון, אלא גם בשפע החומר, ההעמקה והתיאור המגוון. גם המחברת אינה ממצה עוד את כל היקפה של הספרות הצרפתית העתיקה. היא חקרה רק א) את הדרמות הדתיות (אולם בחלק המכונה Mystères נכללו גם טכסטים רבים שאין להם שייכות לדרמה), ב) אספיהאגדות (לכך מכון השם miracles שיש לו דו-פרצופיות), ג) הכרוניקות. אלה הם בלי ספק הסוגים החשובים ביותר לענין היהודי (ביחוד הסוגים א' ו-ב'): בסוגים ספרותיים אחרים, שלא נחקרו, יש אמנם חומר פחות מבחינת הכמות, אבל מרובים בהם פרטים חדשים ואפייניים. אני מתכוון כאן (בלי לדון בדרשות ובחיבורים התיאולוגיים) לדרמה הקלמית והסטירית; לפיוט האליגורי, הדידקסי, המוסרי והסטירי; לאפיקה (אפוס-הגבורים, רומן-הרפתקאות, fabliau); לעבודים המחורזים של התנ"ך ושל חלקיו. את עבודתה של המחברת יהיה איפוא להשלים מתוך הסוגים האלה; יש כאן חסר יפה לחוקר שיבוא, אף כי תפקיד הכרוך בקשיים מרובים שלא עמדו לפני המחברת: היא יכולה להסתפק בחומר מודפס (עכ"ס לא ראיתי שהשתמשה בחומר כ"א), ואילו הבא לחקור את הסוגים האלה יהיה נאלץ לפנות גם לכתב-יד.

אם נזכור את גודל היקפה של הספרות הצרפתית הקדומה ואת פיזורם של הטכסטים על פני ספרים וכתבי-עת לאין-מספר, נסכים להגביל החקירה לשלשת החוגים החשובים ביותר. גם כך היתה יגיעת איטוף-החומר עצומה, והמחברת ראויה לתהלה מרובה על חריצותה; עד כמה שיכלתי לראות, לא נעלם מעיניה שום טכסט חשוב.

שני החוגים הראשונים (מיסטריות ואגדות) מהווים אחדות אורגנית אחת. בהיותם הבטוי הפייטני של המסורת העממית על מעשי ישו והקדושים; ובאמת מראה גם המוטיב היהודי בכל הטכסטים האלה אחדות ואפילו חד-גויות. החלק השלישי (הכרוניקות) אינו מצטרף היטב לאחדות זו. אפילו בימי-הביניים שונה ההיסטוריה מהפיוט (ומבחינה אחת דוקא בימי הביניים: בגלל צורת-ההאנליסטית שאינה מניחה מקום לעלילה אפית כבירה או לצירי). צירוף זה בין אגדות-פיוט וכרוניקות הוא איפוא מקרי ומדומה. אעפ"כ עלולים חוקרי תולדות-ישראל להפיק תועלת ישרה דוקא מחלק זה, כי המחברת מצאה בכרוניקות הצרפתיות מספר הגון של מקומות שיש בהם ענין ממשי לתולדות-ישראל ושלא היו ידועים לחוקרי תולדות-ישראל. אולם דוקא חלק זה טובל ביותר מצמצום-חקירה ידוע הניכר גם בשאר החלקים: כשם שבחלקים הראשונים לא דרשה המחברת דרך כלל אחרי מקורותיהן הלטיניים

של האגדות (רמזים ארעיים ל *Legenda Aurea* ולקומטילציות מאוחרות דומות אין בהם כדי למלא את החסרון¹), וכשם שלא דרשה אחרי המוטיבים המקבילים בספרות העממית של אנגליה, גרמניה, הולנד וכו' (המחברת לא השתמשה אטילו במחקרים המקבילים לגמרי למחקרה, כגון Frankl, *Der Jude in den deutschen Dichtungen des 15.-17. Jhds.* Diss. Wien 1905; Michelson, *The Jew in early English literature.* Amsterdam, 1926) — כך התחפפה כאן בחלק השלישי באגירת המקומות הצרפתיים שמצאה, בלי כל השואה לתולדות ישראל בכלל ובצרפת בפרט.

החלק השני מחולק לפי עשר אגדות, שהמחברת כורקת את נוסחאותיהן השונות בצרפתית ובפרובנסלית, אך בחלק הראשון נעדרת חלוקה מדויקת. החיבור קופץ בכרכורים בין סכסס לסכסס ובין מיטיב למוטיב, במקצת *du coq à l'âne* או נכון יותר מחמור אחד (זה שבמעשה הבריוח, לבית-לחם) לחמור אחר (זה שבמעשה הכניסה לירושלים, ע' 16). ויש שהקורא מטוסק היכן הוא נמצא, רשימת-תוכן מפורטת ומפתח א"ב היו נחוצים מאד ואינם.

מתוך הסכססים מביאה המחברת, שבקיאותה מפליאה, שפע רב של מקומות הנוגעים ליהודים — למעשה שפע רב יותר מדי, כי היא מביאה גם מקומות בגללים לגמרי המכילים — בפעם המאה — רק את התארים המקבילים "היהודים השקרנים, העקשנים, העורים" וכו'. לעתים מתקבל הרושם כאילו אנו קוראים ערך *juifs* באיזו קונקורדנציה של הספרות הצרפתית הקדומה. בכדי לפרק מעל המחקר את עול *loci communes* של השגאה ליהודים המציפים את הסכססים בחד-גוניות איומה ובכדי להבליט את הקיום האסייניי המיוחדים לתמונה הספרותית של היהודי, היה מן-הצורך להוסיף פרק שיטתי מיוחד שבו יוארו הקיום השונים של התמונה זה אחר זה: מנהגי היהודים, דתם, תכונותיהם, מלאכותיהם, מלבושם, ספרותם, לשונם, תקנותיהם, כהונותיהם, שמותיהם וכו'. לא הרבה יש מזה בספרות הצרפתית הקדומה (בספרות הגרמנית מאותה התקופה יש הרבה יותר), אבל המעט הזה היה ערכו כפול. (נקיה שהמחברת תקדיש לענין זה עוד מחקר מיוחד, אין כמוה מצויד לכך).

אף-על-פי שאין בספרה סקירה שיטתית כזו, הצליחה המחברת בכל זאת לצרף תמונה ממשית מתוך החומר שלה, היא מלאה כראוי את התפקיד הקשה של חיבור המוטיב היהודי לכל הסתעפויותיו. סגנונה (הלואי והיה פחות אפולוגטי) יש לו כוח, טמפרמנט וגוון, ולעתים קרובות היא מוצאת ביטוי נאה של אירוניה. (אמנם חדרו לספר גם שורה של ביטויים שאינם צרפתיים לחלוטין).

אולם אשמה באמת המחברת בצורה שבה נמסר החומר המדעי: היא למטה מכל בקורת. הספר יכול לשמש דוגמא ממש כיצד לא לנהוג בעבודה מדעית. עלינו לבסס את דברינו אלה.

א. דרך הציטוט. לעתים קרובות נזכרו סכססים מימי הביניים בצורה המעוררת ספק גם בלב המומחה, לאיזה מבין אחדים הכוונה כאן. כך מובא למשל בע' 53-54 שש פעמים סכסס בשם "*la Passion de Jesu-Christ du 14e siècle*"; לאיזה ספר מתכוונת המחברת? לא נדע, כי הרי גם מספרי החרוים אינם מסייעים לזהות: במדה שהם ניתנים בכלל. הם חסרי-שחר, או (ע' 135) "*une version provençale du miracle de S. Silvestre*" בלי שום פרטים. לך ובקש! — לעתים חסרים מספרי החרוים (למשל ע' 126, בבת אחת שלשה ציטטים מסוג זה). — ספרים מדעיים גדולים מובאים בלי מסירת המקום המדויק (למשל ע' 57, 113, 132, 172) וכו' וכו'.

ב. נוסח הציטטים מתוך הספרות הצרפתית הקדומה שורצים שבושי-דפוס, שבושים בסימני-הספק המעוותים את המובן; לעתים קרובות חסר האפוסטרף; במקומות רבים מאד חסר ה-trema והאקצנט על אות e שבסוף המלה; במקומות רבים עברה אות u הנכתבת בכ"י במקום v גם לדפוס. המחברת קיבלה כצורתו את הכתיב שכספירים אשר בהם השתמשה, אף כשהצורות האלה מכבירות על הקריאה כגון aperceiure (במקום aperceivre); (formé) forme; 125,16; (bonté) bunte; pour; (pour) (במקום pour); (oeuvre) eure; (devrions) debuerions; muscie 129,29 (במקום "caché" mucié) וכו'. ואם כבר השתעבדה המחברת כל-כך לצורת-הכתיב המקורית, הרי על אחת כמה וכמה נמנעה לגמרי מלתקן את הטכסט ע"י השערות, אף כשהדבר נדרש ביותר ע"י המובן או המשקל.

הציטטים, שהם מרובים מאד בספר, מיגיעים איפוא את הקורא עד מאד, ודומני שאוועיל לקוראים אם אתקן כאן את הציטטים בצרפתית עתיקה, בסרובנסלית ובלטינית שנשתבשו בספר ואינם מובנים, או אציע השערות לתקונם; דרך אגב אעיר גם דברים אחדים לעצם הענין (אני מוכרח להסתפק כאן בתקונים הנובעים מתוך הציטט עצמו, בלי להשוות את ההוצאות. אפשר שכמה מהשבושים שמוצעים להם כאן תקונים, נמצאים כבר בהוצאות עצמן, אבל אין זה מפטר את המחברת שלא היתה צריכה להביא את הדברים בלי בקורת בלשנית, ואם היא עצמה לא הבינה את הטכסט, היה עליה לומר כך בפירוש.

14/4 במקום que est קרי qui ert. — 14/25 אחרי presa צריך פסיק (הנושא השיך אל l'an menada הוא Li escrivan). — 15/4 e'u במקום en. — 15/20 מחוק את הנקודה. — 15/27 אחרי et הוסף qui (משקל!). — 15/31 שים טימן-שאלה. — 19/33 במקום De profundo maxime portans קרי De profundo, maxime, portas (אעפ"י שבכ"י נמצא באמת (portans). — 19/36 לפני naturae הוסף hoc (משקל! hoc חסר באמת בכ"י). — 20/11 במקום casus קרי causus ומחוק את הפסיק. — שים נקודה במקום טימן-שאלה. — 20/16 שלא בצדק מיחסים את החבור הנזכר כאן לאבנוסטינוס; השוה פלאומ. Arch. Rom. 18, 252-3. — 21/8-9 קרי s'avoies ... n'oserois (משקל!). — 21/18 שים פסיק אחרי douloir. — 22/6 הטכסט הוא של המאה ה"ג, לא ה"ט. — 22/8 אין לשיר כל שיכות אל פטרוס אלפונסוס כמו שהראתי כבר במקום הנ"ל 271.2. — 22/20 הראשון בכתב-היד שהזכרתי ב"תרגיץ" הוא זה ש-Jubinal השתמש בו. — 23/4 במקום sune קרי sunt (כלומר SONAT). — 25/26 נוסחאות אלה הם לא (כמו שחושבת המחברת) הנוסחאות של כ"י שני, כי אם קצתם טעויות-קריאה של Hist. Litt. de la France וקצתם שבושים של כתב-היד היחיד שתקנתים בהוצאתי. — 26/18 מחוק את הנקודה ופסיק. — 32/9 Confondiez. — 33/16 במקום C'est קרי C'est et boire 34/31 (משקל!). — 38/18 שים טימן-שאלה. — 40/28 מחוק את הנקודה. — 42/6 Maigres. — 44/30 במקום trehu קרי trebu. — 44/32 se במקום ce. — 46/15 מחוק את הנקודה. — 51/9 במקום ça este קרי ç'a esté. — 52/70 מחוק tous (משקל!) 20-57/15 שים נקודה אחרי dye; פסיק במקום נקודה אחרי d'envie; 58/5-58/5 avec; פסיק אחרי a mon filz. — 58/3 cosi במקום e cosi (משקל!). — 59/7-59/7 gridavan tuti במקום tuti gridauan. — 58/10 se stava במקום staseua. — 59/7 מחוק את הנקודה ופסיק. — 59/9 קרי au במקום or? — 59/17 אין זה נכון שהדרמות על תחית הגואל אינן עוסקות ביהודים; בהרבה מהן יש ליהודים תפקיד חשוב; הם מנסים למנוע

• המספר הראשון מראה על העמוד שבספר, והשני על מספר השורה שבמוד זה.

בעד התחיה או להסתירה. — 64.20 מחוק את הטסיק אחרי fo. — 66-7 במקום הרשימה
הלקויה מאד של אספי ההגדות היה נחוץ לרמוז לביבליוגרפיה השלמה מאת פול מאיר.
Hist. Litt. de la Fr. XXXIII. — puet 70, n. 111. — 115, n. 71 שורה 11 במקום
laniel קרי laniel. — 78.1 qui במקום que. — 78.29 במקום chauns ierent קרי
chascuns iert. — 81 מוטב היה לו אחדה המחברת את שבע הרשימות של תכונות
היהודים ע' 140-1, 122-3, 115, 103, 98-9, 88, 81-2; ואם היא סבורה בכלל שסקירות
אלו ראויים לפרסום, למה לא כללה בהן גם את הדרמות? — 81.12 merveilles. — 88.30
pro posse. — 89 והערה 20. (א) כ"י של Hostie de la Ste. Hostie איננו בנמצא.
(ב) הדפוס שיק עוד למאה ה"ו. (ג) האחים Parfaict נתנו רק סקירת העלילה, לא את
הטקסט גופא. (ד) יש דפוס שני, Aix 1817, ותרגום (אצל Douhet, Dict. des Myst.)
— 104.12 מחוק se (משקל!). — 108.22 במקום העבר siwi צריך לבוא ההווה suit
(משקל!). — 108.29 מחוק eus (משקל!). — 118.23 במקום pas קרי par. — 125.16 במקום
freit קרי fereit. — 126.4 שים פסיק אחרי n'eust. — 127.14-5 clofichie out
קרי clofichié ont; שים פסיק אחרי ancesseurs ונקודה במקום פסיק אחרי Diex fust
(למה נפסק הציטט באמצע המשפט? האם לא הרגישה המחברת שאחרי Diex fust מתחיל
משפט חדש לגמרי?). — 128 מעשה הערבון על הים נמצא כבר פעמיים בתלמוד; נדרים נ' ע"א
ויומא ל"ח ע"א. — 130.11 מחוק את הפסיק אחרי faisoit. — 132-5 כל הטקסטים הנוכחים
בקשר להגדרת סילוסטר הם עבודים מאוחרים. על המקורות האמתיים כתב Prochnow,
Zeitschr. f. deutsche Philol. 33, 145-212. — 132.24 שים פסיק אחרי Sevestre.
— 132.29 ברור שמספרי החרוזים אינם נכונים. — 133.10 קרי ut במקום et. — 135-41
למרות הדיון המפורס במעשה הילד פונסטו הקדוש אין הקורא יכול להבין את מהלך הוכרים.
— 136.3 המקום (Gautier de Coincy, Hyldefonse v. 211-2)

Et touz li mons les (scil. les Juifs) doit haïr,

Car leurs erreurs ne veut haïr

משובש בודאי, כי א) אין מובן לחרוז השני, ב) אסור שמלה אחת תהיה מוזכרת עם עצמה.
אני מציע לכתוב בחרוז השני: ne vont gehir. — 136.12 את החרוז (Coincy ibid. v. 220)
L'escaille et le noel hors sachent יש לתקן: L'escaille, le noel hors, sachent
(„Ils comprennent l'écale après que le noyau en est enlevé”).
— 136.30 את החרוז (ibid. v. 229) Devant qui veront Antecrist יש לתקן:
Devant qu'il... במקום notrier (ib. v. 284) קרי n'otrier (כלומר
"octroyer"). — 137.22 במקום Messie out mort (ib. v. 310) קרי M. ont mort
(כלומר "ils ont tué M."). — 137.30 encor (משקל!). — 138 למטה עד 139 למעלה. כפי
שמראים סימני ההפסק, לא הבינה המחברת את המקום. מחוק את הפסיק אחרי espusent;
הוסף נקודה ופסיק אחרי crestienté; שים פסיק במקום נקודה אחרי liens; קרי carles juïs
במקום par les j. וקרי comme במקום homme. — 141.10 במקום Ja moy sen creu
n'eussent קרי Ja Moÿse en créu n'eussent. — 141.12 nul (משקל!). — 141.22-3
למלה parsent אין מובן; קרי par sont? מחוק ot. — 142.14 שים נקודה אחרי maldit.
— 142.28 venissent (משקל!). — 144.3-4 קרי Creta במקום creta; קרי plurimis במקום
— 146.11-3 plurimus. מחוק את סימן השאלה אחרי statuebas (החרוז הבא הוא משפט

רלטיבי, לא משפט שאלה); במקום luctis קרי luctus, במקום quaerar קרי querar. — 146.14 השוואת היהודי הנשדד להרפגון שהושמה בפי היא נחמדה, אך לא כתבתיה בשום מקום. — 147.1-4 מה שנדעס כאן בתור חרוזים זהו סחם פרווה, אולי (עד כמה שאפשר לרין מתוך הציטט הקצר) פרווה בעלת אסונגצות ו cursus. — 147.20 בחרוים

En quel guise vout decevoir

Un Judeu que il dut avoir

יש לכתוב cui במקום que; המובן הוא auquel il devait de l'argent. — 147.24 שים סטיק אחרי enprunter. — 148-9 מעשה החוב הסמון בחור מקל נמצא כבר בתלמוד הבבלי גדרים כ"ה ע"א, במדרש ויקרא רבה, פרשה ו, ג ואצל Vincentius Bellovacensis, Speculum Historiale, pars 2, lib. 14 cap. 77-8; ה' אברהם יערי מסנה את תשומת לבי על Wachstein, Jüdisches bei Cervantes; der Rohrstab des Rabba, Wien 1928. — 181.13 במקום ce קרי il avoit avant ce. — 183.15-9 מחוק an (משקל!) מחוק את הסטיקים אחרי crestiennée, an, Juifs, שים פטיק אחרי pan. — 184.7 מחוק et (משקל!). — 184.29 במקום on קרי or. — 189 כתוב פעמיים Guillaume de Machot. — 193.21 קרי que או qu'il במקום qui. — 193.26 הוסף l'ot אחרי eslongie (משקל!); eslongie היא צורה סיקרדית במקום eslongiee.

אם נעבור על שורה ארוכה זו של חקונים (שבושים קלים לאין מספר לא רשמנו כאן), נראה שהטכסטים נמסרו בהונחה שנגדה עלינו למחות בכל חוקף. אולם עוול יהיה מצדנו אם בגלל חסרונות אלה בצורה נשכה את ערכו החיובי של המחקר הזה. זכותה של המחברת היא שבדקה בפעם הראשונה את המוטיב המענין על כל שטח הפיוט העממי הדתי של צרפת הקדומה ועיברה את החומר המפורז לתמונה רב-גונית המשאירה רושם. בשעה שאנו מסיימים את הספר ומניחים אותו מידינו אנו שוכחים מיד את רוגזנו על שבושי הטכסטים ועל הקפיצות המשונות בתיאור, וגשאר בנו רק רגש של הכרת טובה על העבודה המאומצת והחיה המעשירה את ידיעותינו בענין חשוב. ח. מלארם

ראה ק' 367. Liptzin, S. Richard Beer-Hofmann.

1297. Marcu, Valeriu. The expulsion of the Jews from Spain; tr. from the German by Moray Firth. New York, The Viking press, 1935. 5 p. l., 3-181 p. 13: 22. את המקור ראה ק. ס. שנה י"א ע' 326.

1298. Mardkiewicz, Alexander. Ogniska karaimskie. (Łuck-Halicz-Wilno-Troki). Łuck, (typ. A. Belfior), 1932. 12 p., illus. 17: 24. מהמעטפה.

1299. Mordtmann, J[ohannes] H[einrich]. Die jüdischen Kira im Serai der Sultane. (Berlin, typ. Reichsdruckerei), 1929. 38 p. 17: 24. הדפסה מיוחדת מן: Mitteilungen des Seminars für orientalische Sprachen zu Berlin, Jahrg. XXXII, Abt. 2: Westasiatische Studien.

בשם "קירה" נקראו "יהודיות-החצר" של נשי הסלטאנים התרביים במאה השש-עשרה.

1300. **Moses, Leopold.** Die Juden in Niederösterreich <mit besonderer Berücksichtigung des xvii. Jahrhunderts>... Wien, H. Glanz, 1935. 203 p., facsim., pl., map. 17 : 25.

ביבליוגרפיה: ע' 155—159.

הספר המקיף הזה הוא תולדה בשרשרת הפרסומים בתולדות יהודי אוסטריה, העוברת מיוסף ורטהימר לגרונ וולף וללאופולד מוזס, ולהם מדות משותפות הטובות את מוצאם מחוג תרבות אחד. — מתחילה עלינו לומר מלים אחדות על חולשות החבור הזה, יש לו עמדה בלתי קבועה בין ספרות מדעית ובין חבת המולדת, בין הרצאת מסקנות מסוימות ובין אסיפת חומר גרידא. גם משום הנבלת-החומר הבלתי מדויקת אין למנות את הספר בין הספרות המדעית מסש. מעוררת הששות החוססת שבשם הספר : „בהתחשבות מיוחדת במאה הי"ז ; כי כנגד ההתחשבות המיוחדת בצד זה יש כמובן פחות ההתחשבות בצד אחר, ואין לזה מקום בנושא מונבל כנושאנו. המחבר בעצמו ידע את החסרון הזה ; אבל נמוקו שהשלמות היא למעלה מכחו של יחיד אינו מתקבל במקרה שלפנינו.

החומר מובא על פי רוב בפרושרס גדול ומכיל גם פרטים פורמליים. זה יתכן בספר שתפקידו אסיפת החומר, וגם בו אין זה מעשי ; אבל בתאור כמו בזה שלפנינו אין הדבר אלא למעמסה. ואעפ"כ יש להסכים למחבר במקומות שהוא מצטמצם בהם להביא את התעודות ; יש להתנגד לו ביותר כשהוא מדבר בהשקפות כלליות על שאלות התרבות, הכלכלה והמשפט. לדאבוננו הרב הוא סוכך בהן לפעמים על פרסומים ישנים פחותי ערך, כגון של ניצלינג, או על חבורים מחוכמים (במקומות אחרים), כגון של ליבה ; אפילו א. שפנגלר מופיע כבר ממכא. גם למשפטי המחבר עצמו אין להסכים תמיד. אין לדאוג, למשל, בשום אופן בקיום שנתן רודולף I לא ע"ז תיה. „שויון-זכויות שלם בין היהודים ואזרחי העיר“ (ע' 137), אלא רק מסירת הגנת היהודים ובסי היהודים אל העיר. בכלל אין לדבר על הרעיון של „שויון זכויות“ בכל תקופת ימי הביניים בגרמניה, ובפרט לא כנגוע ליהודים.

בנקודה אחת שהוא חשובה מאד סוכך המחבר אטנם על בר-סטכא אסתי, מנהל הארכיון העירוני בוינה סטנצ'ר שנפטר לפני שנים אחדות, אבל גם בה הוא מועה. מסוחר חשב שהוכיח, שעוד בסוף המאה הי"ד היו יהודי אוסטריה רשאים לרכש קרקעות. ההוכחה הזאת עוררה בשעתה תשומת לב מיוחדת ונתקבלה לא רק בעבורה שלפנינו. על כן כן הראוי לציין שאליבא דאמת אין כמש בהוכחה הזאת. הוכח רק — מה שהיה ידוע בלאו הכי — שיהודים באוסטריה וגם במקומות אחרים היו לפעמים בעלי קרקעות, לכל היותר למשך שנים מעטות. אבל איננו רואה איך אפשר להסיק מכאן מסקנא, שהיו זאת גם de jure (פרט לרכישה עראית בתורת משכון, שעליה אין מדברים כאן). הרי בשום זמן לא קרה רק מה שמתר לפי החק, והמציאות הניחה תמיד מרחק רב בין מצבי de facto ו de jure, ובפרט באוסטריה נהנו היהודים ביותר מהבדל זה, מוט לא שם לב לנקודה חלשה זו בתוכחת סמוורס.

אך למרות לקויים אחרים יש לעבורה זו חשיבות מרובה לתולדות המקום ובכדה ידועה גם לתולדות המשפחות. תעודות הארכיון הוינאי, שעליהן מבוסס המחקר, נוגעות במאה הי"ז בלבד, ומכאן „ההתחשבות המיוחדת“ בתקופה הזאת. מפתח המקומות הנספח סכיל חסר עשיר ונותן גם תאור מצומצם אבל יקר-ערך של התקופות שלפני כן ושל-אחרי כן. ערך Herzogenburg היה אפשר להשלים על ידי חומר מבוריה. תרגום תעודות עבריות אחדות לקוי. בין הענינים העוברים את מסגרת ההתענינות המקומית נראות לי חשובות ביותר הידיעות על אודות מלחמות הקצבים נגד היהודים במאה הי"ז, ועל אודות חשיבותו של

המקום Langenlois. משם יצאו משפחות רבים, שבאה אחרי גירוש שנת 1670 עם משפחות אחרות לברלין ועלתה שם מהר לגדולה.

חוקרי תולדות היהודים בכלל ושל יהודי אוסטריה בפרט יפיקו תועלת מהספר הזה.
ר. שפראוס.

1301. Roth, Cecil. A bird's-eye view of Jewish history. Cincinnati, Dept. of synagogue and school extension of the Union of American Hebrew congregations, 1935. XIII, 419 p., illus., maps, ports. 14 : 21. "List of recommended books (in English only)": pp. 397-406.

Israel (ca. 1600—586 B.C.E.).—The Jew (ca. 586 B.C.E.—425 C.E.). — Diaspora (425—1492). — The break of dawn (1492—1815). — The New Age (1815—1935).

התמונות בספר כזה, המיועד לעורר את לב העם לחקירת עברו, היו צריכות ויכולות להיות יפות יותר.

1302. Savitz, Harry A. Jacob Zahalon, and his book, "The treasure of life". n.p., 1935. 27, [1] p. 15 : 23. מהמעטפת.

"Reprinted from the New England journal of medicine, v. 213, no. 4".

1303. Simon, Helene, Albert Levy; Werk und Persönlichkeit. Berlin, E. Ebering, 1932. 19 p. 15 : 23.

גרמנית בצורה מקוצרת בתוך "Deutsche Zeitschrift für Wohlfahrtspflege".
האיש המתואר היה מעסקי Zentrale für private Fürsorge. סחבת זו נכתבה במלאת עשר שנים למותו.

1304. Solomons, Israel. David Nieto, haham of the Spanish & Portuguese Jews' congregation Kahal kados sahar asamaim, London (1701-1728) by Israel Solomons. London, Printed for the Society by Spottiswoode, Ballantyne, 1931. 7 p., 1 p.l., 101 p., facsim., port. 19 : 25. ביבליוגרפיה של דוד נייטו: ע' 64-77.

"Reprinted for the Congregation from the Transactions of the Jewish historical society of England, vol. XII." על המעטפה מודבק פתקא:

"Reprinted with a memoir of the author (Israel Solomons (1860-1923)), by Charles Duschinsky". עם שער מיוחד 1932. ד. ע. את הקובץ ראה ק.ס. שנה מ' ע' 296.

*1305. Soyger, Paul. Juden und Christen im alten Rom. Berlin, Verlag für Kunstwissenschaft, 1935. 63 p.

1306. Steinberg, Mojżesz. Żydzi w Jarosławiu od czasów najdawniejszych do połowy XIX wieku. Jarosław, (typ. S. Littman), 1933. 54, [2] p. 17 : 24. היהודים בירוסלב מימים קדומים ועד אמצע המאה הי"ט.

ראה ע' 333. Tracy, St. Philo Judaeus and the Roman principate.

1307. **Wagner, Gottlieb.** Geschichte der Jüdischen Gemeinde zu Kleinheubach a. M. Kleinheubach a. Main, typ. J. Dier, 1934. 36 p. incl. illus., tab. 14 : 22.

*1308. **Wallis, Louis.** God and the social progress. A study in Hebrew history. Chicago, The University of Chicago press, 1935. xvii, 353 p. 8°.

1309. **Weih, Friedrich.** Aus Geschichte und Leben der Tep-litzer Judengemeinde (1782-1932). Brünn, Jüdischer Buch- und Kunstverlag, 1932. 93, [3] p., illus., ports. 15 : 23.

رستم، ا. الاصول العربية لتاريخ سورية. رאה ע' 359.

יא. עם ישראל בחור.

1310. אנדת הרבנים האורתודוכסים דארצות הברית וקנדה. ספר היוכל של אנודת הרבנים... למלאות עשרים וחמש שנים להוסדה (תרס"ב-תרפ"ז). ניו-יארק, (דפוס אריאם פרעס), תרפ"ח. 223, [1] ע. 20 : 28.
התכן: חולדות אנודת הרבנים. — מלואים. — ציונים לנפשות. — רשימת חברי אנודת הרבנים וכתבותיהם. — ברכות.

אנדת ישראל. פוילן. אנודת ישראל... ראה ע' 328.

1311. יעאם. צען יאר „יעאם“ 1924-1934; בארוכט פון דער יידישער צענטראלער עסיגראציע-געז. אין פוילן („יעאם“). (Warszawa, דפוס Putura, 1935). 68 ע, טבלאות. 15 : 22.

מהמעטפת. — על המעטפת השמאלית שער נוסף בפולנית.

קריגערישער אפיקוירעס; חד יוסון. ראה ע' 329.

1312. **The American Jewish year book 5692**, September 12, 1931, to September 30, 1932. v. 33. ed. by Harry Schneiderman for the American Jewish committee. Philadelphia, Jewish publication society of America, 1931. vii, [1], 512 p., tab. 13 : 19.

סחתן: H. Schneiderman: Review of the year 5691.—D. de Sola Pool: Nathan Straus.— Statistics of Jews (p. 271-304).— 24th annual report of the American Jewish committee, 1930. — Report of the 43rd year of the Jewish publication society of America. את הקודם ראה ק. ס. שנה ח' ע' 169.

1313. Anglo-Jewish association. The sixty-third, sixty-fourth annual report of the Anglo-Jewish association, in connection with the Alliance israélite universelle 1934 5694-5695, 1935 5695-5696. 2 v. London, Anglo-Jewish association, 1935, 1936. 55; 56 p. 14:21.
אח הקודם ראה ק. ס. שנה י"ג ע' 77.

1314. Bentwich, Norman. The refugees from Germany, April 1933 to December 1935, by Norman Bentwich, with a foreword by Viscount Cecil of Chelwood and the letter of resignation of James G. McDonald. London, G. Allen & Unwin, (1936). 3 p.1, [9]-228 p. 13:19.

החכ: The exodus from Germany, 1933. — Reception and distribution of the refugees, April-December 1933. — The League of Nations and the refugee problem. — The constitution of the High Commission for the Refugees from Germany. — Relations of the High Commission with Governments, 1934-5. — Re-training of refugees. — Settlement: (i) Palestine, (ii) Other countries. — Academic and professional refugees. — The non-Jewish refugees. — The future of the work for the German refugees. — Appendix, Letter of resignation of James G. McDonald.

1315. Davis-DuBois, Mrs. Rachel. The Jews in American life, ed. by Rachel Davis-DuBois, Emma Schweppe. New York, T. Nelson, 1935. 130 p. 14:20.

(Building American culture.) כולל גם ביבליוגרפיות.

החכ: Do you know? — Jews who helped to discover America. — The Jew as an immigrant. — Jews who helped in times of stress. — The Jew in literature. — The Jew in music, art and the theatre. — Jews in science and professions. — Jews in our economic life. — The Jew in philanthropy. — "Both Sons of the Book".

1316. Goldberg, David. Sussman sees it through; a reappraisal of the Jewish position under the Soviets. New York, Bloch pub. co., 1935. 244 p. 14:21.

כל הספר הוא מעין שיר-הלה לאפן פתרון השאלה היהודית ברוסיה הסוביסית. המחבר מעלים עין מהצדדים השליליים שבפתרון זה ומקוצר-הזמן של פתרון זה שאינו מרשה עדיין לדבר על תוצאות. ואף שהוא דוחה בשתי ידיים את הפתרון הציוני הוא משתמש בכל הגמוקים הציוניים בשעה שהוא בא לדבר על בירוי-בירג'ן.

1317. Goldschmidt, Alfons. Whither Israel? Foreword by Albert Einstein. n. p., [1935?]. 44 p., port. 15:23. "Printed in U. S. A".

על רדיפות היהודים בגרמניה.

1318. **Grau, Wilhelm.** Die Judenfrage als Aufgabe der neuen Geschichtsforschung. Hamburg, Hanseatische Verlagsanstalt, (c1935).

29 p. 11 : 14.

(Schriften des Reichsinstituts für Geschichte des Neuen Deutschlands).

המחבר שוען שער עכשו קבלו הגרמנים תורה בעניני היהודים ותולדותיהם מאת חכמי ישראל. הוא מציע שהגרמנים יתחילו לעסוק בעצמם בהיסטוריה ישראלית סתוד השקפה גרמנית.

1319. **Grau, Wilhelm.** Wilhelm von Humboldt und das Problem des Juden. Hamburg, Hanseatische Verlagsanstalt, (c1935).

154 p. 16 : 24.

1320. **High commission for refugees (Jewish and other) coming from Germany.** A crisis in the university world. London, Office of the High commissioner for refugees (Jewish and other) coming from Germany, 1935. 22 p., tab. 14 : 22.

1321. **Hirschberg, Adolf.** Żydzi i Polska; szkice publicystyczne. Wilno, G. Kleckin, 1934. 101, [1] p., 1 l. 14 : 20.

1322. **Institut zum Studium der Judenfrage.** Die Juden in Deutschland; 2. Aufl. München, F. Eher, 1935. 416 p. 18 : 25.
נכתב סתוד השקפה נאצית.

1323. **The London committee of deputies of the British Jews.** Annual report 1935. London, 1936. 89 p. 14 : 21.

בראש השער : The London committee of deputies of the British Jews (founded in 1760) generally known as the Board of deputies of British Jews.
את הקודמים ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 192.

1324. **Maneles, [Josef].** Der deutsch-jüdische Krieg, von Josephus [pseud.] (Wien, Selbstverlag, c1935). 294 p. 13 : 19.
בספר שנשלח לבית הספרים וגם ב־Copyright.
חזות : Josephus Menetkel והוא Josef Maneles כמו שרשום

1325. **Massoutié, Louis.** Judaïsme et hitlérisme. Paris, Nouvelle revue critique, (c1935). 3 p. l., [9]-214 p., 3 l. 12 : 19.

התוכן : Introduction. — Les livres religieux des juifs. — L'herméneutique du Talmud. — Le Mosaïsme. — Le Judaïsme. — Le Marranisme. — L'antisémitisme. — L'antisémitisme religieux. — L'antisémitisme économique. — L'hitlérisme.

1326. **Montefiore, [Leonard] G[oldsmid].** The Jews in Germany; facts and figures. Pamphlet no. [1]-3. 3 v. (London, Anglo-Jewish association), 1934-35. 23, [1]; 20; 23 p. 10 : 16.
סהמקפסת.

1327. Otechestvennoe obedinenie russkikh evreev zagranitse.

Die Umwälzung in Russland und das Schicksal der russischen Juden; ein Sammelwerk aus dem Russischen übertragen... Berlin, Osnowa-Verlagsgesellschaft, 1925. 1 p.l., 214 p. 14:22.

בראש השער: Vaterländischer Verband russischer Juden im Auslande.

החזן: An die Juden aller Länder. — J. M. Bickermann: Russland und das russische Judentum. — G. A. Landau: Revolutionäre Ideen in der jüdischen Gesellschaft. — J. O. Lewin: Die Juden in der Revolution. — D. O. Linski: Über das nationale Bewusstsein des russischen Juden. — B. F. Mandel: Erhaltende und zerstörende Elemente im Judentum. — D. S. Pasmanik: Was erstreben wir eigentlich.

1328. Paassen, Pierre Van, ed. Nazism: an assault on civilization,

by Alfred E. Smith, Dorothy Thompson, Ludwig Lore [a.o.]... with a preface by Robert F. Wagner; ed. by Pierre Van Paassen and James Waterman Wise. New York, H. Smith and R. Haas, 1934. XII, 313 p., 1 l. 14:21.

pp. 39-58: Bernard S. Deutsch: The disfranchisement of the Jew.

*1329. Pemjean, Lucien. La Maffia judéo-maçonnique.

Paris, éditions Baudinière, 1934. 255 p. 16°.

1330. Rottenberg, J. Semitisme en de west-Europeesche vol-

ken. Wageningen, H. Veenman, (introd. 1934). 142 p. 15:23.

*1331. Santo, Joseph. La Judéomaçonnerie et les massacres

du 6 février 1934. Préface par colonel Ferrandi. Paris, l'auteur, 1935. 62 p. 16°.

Stern, H. Ernst machen! 333 ע' ראה

1332. Thompson, Franklin. America's ju-deal.

Woodhaven, New York City, Community press, (c1935). V, 209 p. 14:21.

ספר אנטישמיות קיצונית. הוא מאשים את היהודים בעיקר בבולשביזם.

יב. ציונות וידיעת א"י.

אגדת שוחררי האוניברסיטה	אפרתי, מ. א. מתן השלום. ע' 287.
העברית. סניף ת"א. דר"ח. ע' 286.	הארגון: כלי מבטא של 'הארגון'. ע' 281.
אסר, מ. לקראת סתירותינו... ע' 286.	א"י. ממשלה. חקים. [פקודות]...
אל הנחלה". כפר החרושת. ע' 286.	ע' 287.

חזית המולדת; עלון חד-פעמי. ע' 284.
 חיפה. עיריה. דו"ח. ע' 294.
 כיכין, התישבות בהרים בקרבת ירושלים.
 ע' 295.
 יפה, א. ל. תורת ההקמות. ע' 295.
 ירושלים. האוניברסיטה העברית.
 ידיעות. ע' 281.
 כנסת ישראל. הקהלה העברית של
 יפו ו"א. דו"ח. ע' 296.
 כפולר, ב. גינת ירקות. ע' 296.
 לוי, א. י. סניטריות. ע' 296.
 המבטח; עתון. ע' 281.
 מגנס, י. ל. נאומי הקנצלר של
 האוניברסיטה העברית. ע' 297.
 מיזלר, ב. תולדות המחקר הארכיאולוגי
 בארץ ישראל. ע' 297.
 מרגולין, י. חוברות לעבודה ולקריאה
 בסבע המולדת ובחקלאות. ע' 298.
 הנוסע. נחניה ואשר היא מסמלת.
 ע' 298.
 נחלת ישראל רמה". תקנות האגודה.
 ע' 298.
 ניב הסודנס; קובץ. ע' 284.
 סוירדלוב, ר. יסודות הגיאולוגיה.
 ע' 308.
 -עם עובד, מו"ל. הספרות בקרקעות
 בא"י. ע' 308.
 הפועל. תרגילי ההתעמלות ההמונית.
 ע' 308.
 פסאי, ר. המים. ע' 309.
 פלגיוס; שנתון לכלכלה. ע' 285.
 סעם אחת; הוצאה חד-פעמית. ע' 285.
 פרדס-חנה. בית הספר התיכוני
 החקלאי. תכנית הלמודים. ע' 309.
 פרומקין, ה. ארבע שנים. ע' 309.
 קרן היסוד. החנוך העברי בא"י. ע' 310.
 קרן קימת. קרן היסוד קרן התורה
 קרן תל חי. ע' 310.
 ריבולוב, מ. סוורים ואישים. ע' 362.
 רמון, י. הנציח היהודי. ע' 310.

א"י. ממשלה. שרות הרדיו. תכניות
 רשמיות. ע' 281.
 דנהימר, פ. ש. בני שמש. ע' 288.
 הבנק האפותיקאי הכללי. ת"א.
 דו"ח ומאזן. ע' 289.
 הבצרון; הוצאה חד פעמית. ע' 283.
 ברגמן, ה. בית הספרים הלאמי
 והאוניברסיטאי. ע' 289.
 בחוכנו; עלון לעניני הסטודנטים. ע' 281.
 גבעת ברנר. יומן. ע' 281.
 גנחובסקי, א. מ. כי תבואו אל
 הארץ. ע' 289.
 גרנבסקי, פ. מגנוי ירושלים; ק"ח —
 קייס — פרסי פרטיץ בבתי הת"ח ... והישוב
 עץ חיים. ע' 289/90.
 דבר. על נחום סוקולוב. ע' 283.
 דיזנגוף, מ. לידידי מנוער. ע' 290.
 הדסה. דו"ח ... 1934. ע' 290.
 הסתדרות המורים והמנהלים
 באמריקה. ספר מקסימן. ע' 284.
 הסתדרות העובדים ... מה הטילה
 עלינו מועצת ההסתדרות? ע' 291.
 הרמן, ל. על תקציב גרעון ומשק
 תכנית. ע' 291.
 ההאחדות האכרים בא"י.
 דו"ח 1933-1935. ע' 291.
 ההאחדות כללית של בעלי הבתים
 והמגרשים. התאחדות כללית ... ע' 291.
 התאחדות עולי גרמניה.
 לשאלת הפעולה התרבותית. ע' 291.
 ז'בוטינסקי, ז. כתבים נבחרים.
 ע' 292.
 זילברבוש, ד. י. מפנקס זכרונות.
 ע' 293.
 זכרון מאיר; מאסף. ע' 284.
 חברת דורשי האוניברסיטה.
 ורשה. ידיעות על דבר הלמודים ...
 בשנת תרצ"ו. ע' 369.
 חברת נט"ר. חברת נטר. ע' 294.
 חרשות אחרונות; עתון יומי. ע' 281.

ספר הרשימות למסחר ותעשיה בא"י. ספר תל אביב. ע' 285.
ספר הכתבות. ע' 310.
שולמן, ש. ב. הקיץ האחרון בחיי רבנו
א. י. קוק. ע' 311.
תל אביב. בית מגוריה. לוקנים
בלמודים. תולדות המוסד. ע' 311.

1333. (נרדוניה). ליובל דגניה. ורשה, ההנהגה העליונה, תרצ"ח.
[I] דף, 25-5 ק, פורמטים, צלומים. 15 : 23.
מדברי א. ד. גורדון, י. ברק, שירים מאת רחל ולוי בן אסתר, דגניה (אגדה) מאת
א. סינגר.

1334. הסוכנות היהודית לא"י. יסוד הכות הלאומי היהודי
בא"י — תזכיר על התפתחות הכות הלאומי היהודי... שהוגש על ידי הסוכנות
היהודית לארץ-ישראל אל המזכיר-הכללי של חברי-הלאומים, לעיונה של ועדת-
התמיד. לעניני המנדטים... 10 חוכרות. (לונדון, דפוס י. נרודיצקי), 1924, 1925,
1927, 1928, 1930—1935. 32 ; 8 ; [2] ; 15 ; [1] ; 16 ; 22 ; [1] ; 17 ; 19 ; [1] ; 20 ;
[1] ; 28 ; 21 ; [1] ק. 22 : 28.

לפני 1930 יצא תזכיר ע"י ההסתדרות הציונית. התזכירים מ-1924, 1925
נקראים בשם: בנין הכות העברי הלאומי בארץ ישראל — תזכיר...
ב-1935 יצא בשם: התפתחות הכות הלאומי העברי בארץ-ישראל...
לתזכירים גלוו מכתב חתום ע"י נשיא ההסתדרות הציונית (אחר כך נשיא הסוכנות
היהודית) אל הנציב העליון לא"י בבקשה להעביר את התזכיר לוועדת המנדטים—
תזכיר 1926 ראה ק. ס. שנה ג' ע' 102. תזכיר 1929 שנה ז' ע' 95.

1335. קרן היסוד. דין וחשבון קרן היסוד. יצא לאור ע"י המשרד
המרכזי של ההסתדרות הציונית והסוכנות היהודית. לונדון, דפוס י. נרודיצקי,
1935. 45 ק. 16 : 24. את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 220.

ארכיון-קאמיסע פון די פארטייען ס"ס. ירושלים. האוניברסיטה העברית.
י"ס און פאראייניקטע. ע' 339. ידיעות... ע' 281 מ' 989.
זעצער, ש. צ. צוויי עטייען. ע' 321. ציוניסטישער געדאנק; עתון. ע' 317.

1336. אלגעמיינע ציוניסטן. פוילן. דער וועלט-פערבאנד; זיינע ציעלען
און אויפגאבען. ווארשא, ארג. פון אלג. ציוניסטען אין פוילען, 1934. [I] ע. 15 : 22.
מאמרים ורשימות מאת י. גוטליב, י. שניצלר, י. הסטמן, חכית הכות העולמית.

1337. בן-גוריון, ד[וד]. רעוויזיאניסטישער אמת אינם קאמפף קעגן
דער אייראפעאישער שאלט. ווארשע, ליגע פארן ארבעטגאנגן ארץ-ישראל אין פוילען,
1933. 52 ק. 16 : 22.

1338. נרינבוים, יצחק. געשיכטע פון ציוניזם; לעקציעס וועגען דער ציוניסטישער בעוועגונג און איהר ענטוויקלונג. טייל 2: <הערצ'ל'ס תקופה>. ווארשא, א. גרמלין, 1934. 121 דף, 77³ ע. 15 : 22.
שער נוסף בפולנית: I. Grünbaum. Historja Sjonizmu — על המעשית: 1935 — את הקורם ראה ק. ס. שנה ח' ע' 214.

Al hamismar. 282 ע' ראה ע'
Baratz, J. Daganian. 312 ע' ראה ע'
Ben Ishai, A. Z. Tel Aviv. 312 ע' ראה ע'
Bentwich, N. The refugees from Germany. 350 ע' ראה ע'
Bolitho, H. Alfred Mond. 340 ע' ראה ע'
Crozier, W. P. Letters of Pontius Pilate. 366 ע' ראה ע'
Jerusalem, Hebrew university. Publicity service. 282 ע' ראה ע'
Marston, C. The Bible is true. 322 ע' ראה ע'
Palestine. Gov. Blue book, 1934. 313 ע' ראה ע'
Palestine. Gov. Estimates of revenue and expenditure 1932-3. 313 ע' ראה ע'
Palestine. Gov. Broadcasting service. Official programmes. 282 ע' ראה ע'
Palestine. Gov. Dep. of posts and telegraphs... Palestine post office guide. 313 ע' ראה ע'
Palestine. Gov. Geological adviser. The stratigraphy of Palestine & its building stones. 313 ע' ראה ע'
Palestine. Gov. Laws. [Ordinances]. 1142/6 מס' 313/4 ע' ראה ע'
Palestine. Gov. Office of statistics. Retail prices & cost of living bulletin; Vital statistics bulletin; Wholesale price bulletin. 282 ע' ראה ע'
Palestine review. 282 ע' ראה ע'
Smeliansky, M. Hedera. 314 ע' ראה ע'
Tel-Aviv — die Stadt und ihre Verwaltung. 282 ע' ראה ע'

1339. Avnimelech, M[oshe]. Etudes géologiques dans la région de la Shéphelah en Palestine... Grenoble, typ. Allier, 1936. 2 p.l., 144 p., 1 l., maps, pl. 16 : 25.

נושא המחקר הזה הוא הגאולוגיה של חלק השפלה אשר בין נחל-שורק בדרום ונחל-נפוף בצפון, בין הרי יהודה במזרח ועמק החוף במערב. העבודה מתחלקת לששה פרקים. בפרק הראשון סוקר המחבר בקצרה את כל המחקרים הגאולוגיים המספלים בנושא זה רק בעקיפין. הפרק השני מוקדש לגאוגרפיה ולטופוגרפיה של השטח הנחקר. על-יסוד התכונות הטופוגרפיות-גאולוגיות הוכדלו בשטח הנדון 8 יחידות-נוף מיוחדות. חלוקה זו חשובה לגאוגרפיה טופוגרפית של ארץ.

הפרק השלישי — והוא העיקרי לפי חכנו ולפי גדלו — דן בסרטי גרפיה, כלומר בתאור תצורות הסלעים כסדרן ולפי התגלותן על פני השטח. התצורה הקרובה ביותר שייכת לקנוסן (כלומר לחלק האמצעי של הקרטיקון). דרגות הקרטיקון,

היונו של הקנומן, ה פ ו ר ו נ ו ה ס ג ו נ, יוצרות כאן שני גושים: במזרח—בהרי יהודה ובצפון—בגוש הרי צרפליה (או הרי גמזו). הסלעים בנויים כאן גיר לבן או אפור קשה או רך. בסגן העליון מראים הסלעים פרצוף דמוי, כלומר נראים במבניהם סימני פעולה משברי גלים הקרובים לחופי יבשה. שכבות של תצורות אלו קומו באפן ברור. בחלק השטח קימת מעל לשכבות הנזכרות תצורה ביטומינית מיוחדת המתחמלת לתקופת ה ד ג י ו נ. בין שני הגושים הנזכרים מתפשטות שכבות אופקיות של גיר, לפעמים צורני, חסר כל מאובנים מפורסמים. לפי מצבן הסטרוגרפי ולפי דמיון הרב לשכבות האאוקן באזורים אחרים של א"י, הוכרה כל הסדרה הזאת כשויכת ל א א ו ק נ ת ח ו נ. — ענין מיוחד יש לתגליות שרידי תצורות צעירות יותר שנהרסו בא"י כמעט לגמרי. על-יסוד תגליות אלו קובע המחבר כי יבשת א"י התרוממה בסוף תקופת א א ו ק נ, אולם באמצע תקופת א ו י ו ק נ הוצפה שוב באזוריה המערביים בגלי היס. הצפת ים זאת מגיעה לשיאה בתקופת מ י א ו ק נ ומאז התרוממה היבשה שוב ותחופים סגו מעריבה. ההצפה הקטנה של ים פ ל י א ו ק נ י לא השאירה באזורנו אלא שרידים דלים למדי. — נחברר שגם א"י הדרומית — בנגד דרעות הקודמות — איננה חסרה שרידי פעולה וולקנית, אם כי רק במדה קטנה מאד. הוולקנים כשלעצמם פעלו בתקופת מ י א ו ק נ פ ל י א ו ק נ, אולם עקבותיהם האחרונים בצורת מעינות חמים התקיימו אולי עוד בתקופת ההיסטורית. — הנהרות של תקופת ד י ו ב ו נ השאירו כמה טרסות עצומות.

הפרק הרביעי מתאר את המבנה הסקסוני של השטח הנדון, כלומר את המצב הסטראומטרי של השכבות המתוארות. לפי המוסכר קימים כאן כמה קטמים היוצרים ק ע ר ו נ (סינקלינה) לא עמוק, המוגבל ממזרח ומצפון-מערב בשני ק מ ר ו נ י ם (אנטיקלינה). הקטמים נחתכו כמה פעמים לארכם ורחבם בשברים, וחלקי השכבות הועתקו פחות או יותר. — בפרק החמישי נושא המחקר המפורט משמש נקודת אחיזה להסקת מסקנות לגבי א"י כוללה. המחבר מוסר בקיום כלליים את תולדות הגאולוגיים של א"י החל משלחי קרטיקון ומסביר אותן בעזרת מפה פליאוגאוגרפית של תקופת פּרֶצֶר. המסקנות האחרות הן ביחס למבנה הסקסוני של א"י: צוינה מערכת קמטים שכוונם העיקרי מדרום-דרום-מערב לצפון-צפון-מזרח ומערכות שברים החותכים את הקמטים לרחבם או לארכם. גם אלה הוארו במפה.

1340. **Beza, Marcu.** Urme fomanesti in rasaritul ortodox... Bucuresti, Monitorul oficial, 1935. 3 p. 1. 172 p., 2 l., illus., facsim., pl. 21 : 27.

"Urme romanesti la Ierusalim", p. [20]-32; "Noui urme romanesti la manastirea Sinai si la Ierusalim", p. [103]-116.

1341. **Brodetsky, S[elig].** A legislative council in Palestine; the Jewish case. London, The Jewish agency for Palestine, 1936. 14 p., 1 l. 14 : 22. "Speech..."
המחבר חבר הנהלת ההסתדרות הציונית. "Speech..."

1342. **Falih Rifki.** Zeytindagi. [Istanbul?], Hakimiyeti milliye matbaasi, 1932. 157, [2] p., facsim., port. 17 : 24.

הר הזיתים, זכרונות מימי המלחמה העולמית. בתורכית.

1343. **Friediger, M.** Landet der Genopbygges; indtryk fran en Rejse gennem Palaestina. Köbenhavn, Berlingske Forlag, 1936. 122, [1]p., 1 l., fold. map, pl. 18 : 26.

רשמי-מסע לארץ של הרב הראשי בדנית. — לספר נלוו 12 מכלאות-תמונות ובהן 74 ציורים יפים עד מאד, רובם מחיי איז החדשה. — הספר נדפס בהדור רב.

1344. **Gerson, Hermann.** Werkleute, ein Weg jüdischer Jugend; hrsg. von der Bundesleitung der "Werkleute", Bund jüdischer Jugend. Berlin, Kedem, 1935. 93 p., 1 l. 14 : 22.

1345. **Great Britain. Colonial office.** Report by His Majesty's government... to the Council of the League of nations on the administration of Palestine and Trans-Jordan for the year 1935. London, H. M. Stationery office, 1936. XII, 384 p. (incl. diagrs.), tabs., map. 15 : 25.

את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 344.

1346. **Great Britain. Department of overseas trade.** Economic conditions in Palestine. July, 1935; report by C. E m p s o n. London, H. M. Stationery off., 1935. X, 96 p., tab. 15 : 25.

Department of overseas trade. (No. 620) בראש השער

1347. **Habonim.** Habonim song book. London, Habonim, 1933. 2 p.l., 34 p., 1 l. 14 : 22. "Reprinted April, 1934".

המלים בעברית באותיות לטיניות. — המכסס בעברית ובאנגלית.

1348. **Haszomer hadati.** Nasza myśl (zbiór prac na temat ideologii). Warszawa, Komenda naczelna "Haszomer hadati", 1934. 56 p. 14 : 19.

נאסף במקורות שונים ובעיקר חורגם מעברית.

החזק: J. Rajnes: Oblicze Mizrachi.—S. C. Landau: O naszej ideologii.—J. Bernsztajn: Relig.-narodowy ruch pracy.—A. Gottesdiener: Nasze wychowanie.—M. Krone: Drogi i cele.

המחברים: J. Blumberg, A. Janower, D. Rappel.

1349. **Herrmann, Hugo.** Palästinakunde; ein Leitfaden für Vortragende, Kurse und für den Unterricht... Teil 5: Literatur und Register. Wien, Fiba-Verlag, (c1935). 2 p.l., p. [509]-566. 15 : 23.

את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 472.

1350. **Herzl, Theodor.** Przyszłość?... Tam! Wybrali i przetłumaczyli Leo Bergmann i Emanuel Schneidscher. Kołomyja, (typ. W. Grütz), 1934. 32 p. 15 : 23. Teodor Herzl: בראש השער.

חזק: Przyszłość?... Tam! — Izraelita. — Menora. — Wieczny Żyd. — W. drodze. — Autobiografia.

1351. **Jüdische Jugendgemeinschaft Habbonim noar chaluzi.** Wege der Verwirklichung: Zu palästinensischen Gegenwartsfragen; Sammelschrift des Habbonim noar chaluzi. Berlin, Kedem, 1935. 2 p. l., 107 p. 15 : 23.
מאמרים מאת י. בן־אהרן, בן־גוריון, ב. כצנלסון, בילינסון, ד. הוז, א. ליבנשטיין, בן־אשר וביאורג פֿעה (דרכנו בהחלוצי).
1352. **League for labor Palestine.** Dr. Jaime Arlosoroff. Traducción de Isaac Arcavi. Buenos Aires, 1935. 31, [1] p. 13: 18.
בראש השער: Liga pro Palestina obrera.
מאמרים ורשימות מאת מ. רגלסקי, ליוה ארלוזורוב־שטיינברג, ו. לופבן, גרדה.
1353. **Madfes, Isachar.** Historja sjonizmu; autoryzowany prze-kład Emanuela Schneidschera. T. 1: 〈Od zarania dziejów do śmierci Dra Herzla〉. Lwów, Księgarnia I. Madfesa, 1935. [4] p. l., 237, [2] p. 15 : 22.
1354. **Schelles, Józef.** Praca kulturalno-wychowawcza w Bej-tarze, opracował Józef Schelles. Lwów, Komenda okręgowa Bej-taru, 1934. 55 p. 15 : 23.
מהמעפסת.
שער: Bejtär w Polsce. Komenda okręgowa dla Małopolski Wschodniej we Lwowie.
1355. **Serebrenik, Robert.** Der jüdische Weg. Luxemburg, P. Linden, 1936. 95, [1] p. 13 : 20.
יש כאן שלש הרצאות: Toratismus.— Von unserer Jugend. הסחבר מספר למויעד ציונות־יהודית.
1356. **Watzinger, Carl.** Denkmäler Palästinas; eine Einfüh-rung in die Archäologie des Heiligen Landes... II: Von der Herrschaft der Assyrier bis zur Arabischen Eroberung. Leipzig, J. C. Hinrichs, 1935. VIII, 168, [1] p., 40 tabs. 16 : 24.
את הקודם ראה ק. מ. שנה ר"ב ע' 203.
1357. **Wigoder, P[hilip] I.** Diary of a journey to Italy and the Holy Land. Manchester, (typ. C. Sever), 1935. 50 p., port. 14 : 21.
1358. **Zionist organization. Great Britain.** Thirty-fifth annual report January, 1934—March, 1935. London, [1935]. 91, 5 p. 14 : 21.
בראש השער: המרכז הציוני בבריטניה הגדולה ואירלנדית. The Zionist federation of Great Britain and Ireland.
עם שער עברי מיוחד על עמ' 4 של המעפסת: המרכז הציוני בבריטניה הגדולה ואירלנדית. דין וחשבון שנתו. חלק של המכסס בעברית. ראה גם ק. מ. שנה ז' ע' 273.

1359. Zuckermann, Salomon. Palästinas Aussenhandel in graphischer Darstellung 1923-1934, berechnet und gezeichnet von S. Zuckermann. Berlin, Zuckermann's graphischer Wirtschaftsdienst, c1935. 2 p.l., 2-4 numb. l., 14 pl. (diags.) 30 : 21.

أرسلان، ش. بيان للناس ... رאה ע' 315.

الحسيني، م. ا. قوى بشأن ييم الاراضي ... رאה ע' 315.

1360. رستم، اسد. الاصول العربية لتاريخ سورية في عهد محمد علي

باشا ... المجلد الخامس الاوراق السياسية لسنة ١٢٥٦ هجرية. (بيروت،

الجامعة الاميركية، 1933). ه' ٢٧٦ ص. 28 : 19. שער נוסף באנגלית :

Materials for a corpus of Arabic documents relating to the history of Syria under Mehemet Ali Pasha, by Asad Jibrail Rustum. — American university of Beirut: Publications of the Faculty of arts and sciences [Oriental series no. 3].

מן התכן : ע' 1-41 דו"ח רשמי בענין עליית דמשק. — ע' 78 תעודה בענין הכתל המערבי.

יג. אתגורפיה, פולקלור, אמנות.

אל מן. ש. פרקי אבות. ע' 287. הפרעל. תרגילי ההתעמלות. ע' 308.

גשורי, מ. ש. לחסידים מזמור. ע' 283. פטאי, ר. המים. ע' 309.

1361. דוידוביץ, א. המנון הקנאים החדשים, מאת יעקב כהן.

מוסיקה מאת א. דוידוביץ (למקהלה או פסנתר). חמיד, הספקדה הראשית

לבריק בפולניה, תרצ"א. 141 ע. 18 : 26.

1362. ליפשיץ, אפרים יוסף. מאמר דרוש וברוחותא לפורים ;

הוא מאמר החמישי מספר „עשרה מאמרים" להרב אפרים יוסף ליפשיץ...

יאבולונקה, (Bialystok, דפוס Technograf), תרצ"ה. 16 ע. 15 : 22.

1363. ווארלמן, ל. צען יאר יידישע גזונטשונ-ארבעט אין פוילן (צום

10-יאריקן יובילי פון „טאז"). ווארשע, מאה. 1933. 38 ע, טבלאות. 15 : 22.

שער נוסף בפולנית.

1364. שניאורסאן, פ[ישל]. יידן-און פעלקער-פסיכאלאגיע (די פאר-

גלויכנדיקע פסיכאלאגיע און פסיכאפאטאלאגיע פון יודשן לעבן)... ווארשע.

(דפוס האחים Wójcikiewicz), 1936. 221, [1] ע, טבלא. 16 : 24.

ביבליוגרפיה בסוף כל פרק ופרק.

התכן: נערוועזיטעט און באגאבונג ביי יידן. — אינטימע פסיכאלאגיע פון יידישן קולטור-לעבן (וועגן די יסודות פון יידישער פערזאנליכקייט און פסיכאגאגיק).

1365. **Bin Gorion, Micha Josef**. Die Sagen der Juden. Mythen, Legenden, Auslegungen, gesammelt von Micha Josef Bin Gorion. (...übertragen von Rahel bin Gorion). Neue Ausg. Berlin, Schocken Verlag, (1935). 2 p. l., [7]-786, [1] p. 11:20.

"Quellen—Literatur" : 774—766 'ע

זוהי הוצאה עממית גאה של הספר שיצא לאור בפעם הראשונה בחמשה כרכים בשנות 1927-1913. בהוצאה זו השמיטו את שווייז'הנוסחאות והמקבילות, ולעומת זה הוסיפו מלואים מתוך עזבון המחבר. גם הסדור נשתנה והוא כאן בעיקר לפי סדר התנ"ך. ואלה מדורות הספר: I. Die Schöpfung. II. Adam. III. Die Sinflut. IV. Von Babel nach Kanaan. V. Der Stammvater Abraham. VI. Esau und Jakob. VII. Die Kinder Jakobs. VIII. Der Auszug. IX. Die Wüstenwanderung. X. Von Josua bis David. XI. Die beiden Reiche. XII. Verbannung und Rückkehr.

1366. **Engel, J[oe]**. Etele und Motele. Этелэ и Мотэле. (Zum Scholom Aleichem's 'Get'). Moskau, Musiksektion des Staatsverlages, 1929. 9 p. 27:35.

יו. ענגל: שער: בראש השער

= J. Engel: Zwei Duette für 2 Singstimmen und Klavier (aus dem Nachlass). 2 המלים ביודית באותיות לטיניות וברוסית.

Habonim. Habonim song book. 357 ראה ע' 357

Hemsi, A. Kal Nidré 357 ראה ע' 357

1367. **Kraemer, Julius**. Fünf Lieder aus der Zeit. Frankfurt a. M., J. Kauffmann, n. d. [12] p. 28:33.

מהמעטפת. — בראש השער: שירי זמן.

התכן: "Der Traurige und Gott". Text frei nach Paul Mühsam "Gespräche mit Gott".—Israel lebt ewig: Dichtung von Jehuda Halevi Uebersetzung von Emil Bernhard.—Du bist einzig! Aus Keter malchus von Salomo ibn Gabirol.—Bin Lied von Gott! "Das Dudele"; chassidisches Lied von Martin Buber. — Messiaslied! Jiddisches Volkslied von Martin Buber.

1368. **Lilienfeld, Rosy**. Bilder zu der Legende des Baalschem. Pictures to the legend of Baalschem. (T. 1: Erste—siebente Legende.) Leipzig, R. Löwit, (c1935). 87 p. (incl. pl.) 22:29.

1369. **Milhaud, Darius**. Prières journalières à l'usage des Juifs du Comtat-Venaissin... Paris, Heugel, (c1927). 1 p. l.,

15 p. 25:32.

פקוד ופסנתר.

התכן: Prière du matin.—Prière de l'après diner.—Prière du soir.

1370. **Nadir, Moïshe.** Der rebi Alimelach (by Moïshe Nadir)
 דער רבי אלימלך. Humorous folk-song. Melody by M. Nadir, arr. by
 A. S. Ellstein. New York, J. P. Katz, (c1927). 5, [1] p. 23 : 30.
 (J 116) לקול ומסנתר. — המלים בידית באותיות לטיניות.

1371. **Naményi, Ernő.** A zsidók és a képzőművészet. Budapest,
 Izraelita magyar irodalmi társulat, 1933. 22 p., 11., pl. 13 : 19.

1372. **Perlman, George.** Ghetto sketches. No. 1-3. New York,
 C. Fischer, (c1931). 7; 7; 7 p. 23 : 30. = Sheet music edition, B 2261-63.
 (Compositions for violin with piano accompaniment)
 החתן: [No. 1]: Hebräisch. [No. 2]: A birdling sing. [No. 3]: Hebrew
 chant and dance.

1373. **Reik, Theodor.** Zur Psychoanalyse des jüdischen
 Witzes. (בתוך מחקרו) : Lust und Leid im Witz; sechs psychoanaly-
 tische Studien. 1929. p. [33]-58). 16 : 24.
 הדפסה בתוך: Imago, Bd. 12, 1926.

Rosowsky, S. The music of the Pentateuch. ראה ע' 323.

1374. **Zwarts, Jacob.** The significance of Rembrandt's The
 Jewish bride, by Jac. Zwarts. (Amersfoort, typ. G. J. van Ameron-
 gen & co.), 1929. 35 p., pl. 20 : 28.

1375. **Zwarts, Jacob.** De zevenarmige kandelaar in de Ro-
 meinse diaspora. Utrecht, P. den Boer, 1935. 4 p. l., 89, [3] p.,
 illus., pl. 16 : 24. Diss. Amsterdam.

יד. בלשנות.

סנל, מ. צ. דקדוק לשון המשנה. ראה ע' 299.

1376. סלמן, יעקב. תקון-השגיאות; שרוש השגיאות המקבלות
 השגורות בדבור וגם אלה המצויות לרב בספרותנו החנוכית. קרקוב, הוצאת
 המחבר, תרצ"ח. 43, [1] ע' 14 : 21.

1377. **Palacios, L.** Grammatica aramaico-biblica ad usum
 scholarum exercitiis, textibus et vocabulario ornata. Roma, Desclée,
 1933. IV p., 21., 128 p. 16 : 24.

1378. **Stendig, Samuel.** Odrodzenie hebraizmu w fazie dzisiejszej. Kraków, Skład główny: Dom książki polskiej, 1933. 21 p., 1 l. 15: 23.

הדפסה מחוץ: Przegląd współczesny, Nr. 132 (kwiecień 1933) i Nr. 133 (maj 1933).

1379. **Velikovsky, Immanuel.** Can a newly acquired language become the speech of the unconscious? Word-plays in the dreams of Hebrew-thinking persons. [New York], 1934. p. 329-335. 17: 25. "Reprinted from the Psychoanalytic review, v. 21, no. 3, July, 1934."

1380. **Франк-Каменецкий, И[зраиль] Г[ригорьевич].** К вопросу о развитии древне-еврейского глагола. (В: Академия наук. Институт языка и мышления. Язык и мышление. [T.] 3/4. 1935. стр. [13]-46). 18: 26.

טו. ספרות יפה עברית של ימי הביניים.

לקט שירים ופיוטים. ראה ע' 296.

טז. ספרות יפה עברית חדשה.

ש. בעל התהלים. ס' ב'. ע' 288.	זילברבוש, ד. י. מפנקס זכרונותי.
בובינסקיה. י. נקמתו של תקבונאורי;	ע' 293.
ספור. ע' 288.	לבנוני. י. שירה חדשה. ע' 296.
ביסטריצקי. נ. שבתיצבי; חזיון. ע' 288.	הלוליון: עתון... לסטירה. ע' 284.
דבר. על נחום טוקולוב. ע' 283.	מונתה. א. מגלת סן-מיקלה. ע' 297.
דוידוביץ. א. המנון הקנאים החדשים	מורדובצב. ד. גבורי הגליל. ע' 297.
מאת י. כהן. ע' 359.	ספרית הבלש. חוב' איג. ע' 308.
דיזראלי. ב. דוד אלראי. ע' 290.	עיריזה: הוצאה חד-פעמית. ע' 284.
ז'בוטינסקי. ז. כתבים נבחרים. ע' 292.	שורות לדברי ספרות... ע' 369.

1381. גורדון, יהודה ליב. קוצו של יוד; עם מכוא ומלון מאת אריה גוטמן. לכוב, סנונית, תרצ"ה. 52 ע. 12: 16.

בראש השער: מקורות לספרות העברית לבתי"ס תיכוניים בעריכת נפתלי זיגל.

1382. ריבולוב, מנחם. סופרים וארשים. גורדון, עגן, ע"י ההסתדרות העברית באמריקה, תרצ"ו. 239, [11] ע. 14: 21.

התכן: בשער—לאור החזון: מאמרים על ביאליק, מגדלי, ששרניחובסקי, ש"י עגנון, פיכמן—על אדמת אמריקה: על ג. ה. אימבר, ברקוביץ, סילקינה, מקסימון. י. אפרת, ברוך

כצנלסון, בלנק, א. אפשטיין. — מדור לדור: על סמולנסקי, ברנדשטער, איר, קלונג, הורדוצקי, יעקב שטיינברג—דמויות: על סוקולוב, א. גולדברג, ל. ברנדיס, סט. ווייז, ב. שץ.

1383. תרבות, נליציה המזרחית. שו. דה. נ. ביאליק, ליובל הששים (תרצ"ג-תרצ"ד): חדיומן לנוער, ערוך ע"י משה בארניק. לכוב, מרכז תרבות למזרח-נליציה, ותרצ"ג. 16, 11 ע, פורטרט. 15 : 22.
מהמעטפת. — העמוד האחרון נדפס על המעטפת. — מהתכן: מ. בארניק: 14 יום בחברתו של ביאליק.

זעצער, ש. צ. צוויי עסיוען. ראה ע' 364.

פייערבערג, מ. ז. וואוהין? ראה ע' 365.

1384. פינעלעם, ש. י. חיים נחמן ביאליק; צו זיין 60-יאריקן יוביליאום. ווילנע, ציוניסטישע ביבליאטעק, (תרצ"ג). 30, 131 ע, 12 : 18.
= -ציוניסטישע ביבליאטעק, 6.

ראה ע' 366 Aricha, J. Chleb i objawienie.

ראה ע' 312 Elischewa; drei Aufsätze.

יז. ספרות יפה יודית.

1385. איינשטיין, יעקב. לידער און פאעמען; ארויסגעגעבען פון יודישן ליטעראטור פאריון אין ארגענטינע. בוענאס איירעס, (דפוס קראסילאווסקי און פערצאווסקי), 1925. 102 ע, 11 דף. 15 : 21.
על המעטפת השמאלית שער נוסף בספרדית.

1386. אייזען, אברהם. שטאם און צווייג; דערציילונגען. ווילנע, דפוס ג. קלעצקי, 1935. 162 ע, 11 דף. 15 : 21.
התכן: שטאם און צווייג—ווילדע פערדער—שטומער בונט—Gens barbara.

1387. אלעי, מרדכי. אפניקענדיקע טריט; לידער. ווארשע, איינגנס, 1935.
11 דף, 34-5 ע, 15 : 21.

1388. אלפערסאן, מרדכי. אף ארגענטינער ערד; ראמאן. בוענאס איירעס, ג. קאפלאנסקי, 1931. 214, 11 ע. 15 : 21.
על המעטפת השמאלית שער נוסף בספרדית.

1389. באנדאנסקי, מ. אונטער אסעריקאנער הימלען; די לעגענדע קאלומבוס און אנדערע פאלקס מעשיות און דערציילונגען. באנד ו. שיקאגא, ארכעטער וועלס, 1936. 123 ע, 12 דף. 14 : 20.

1390. באטאשאנסקי, יעקב. בעסאראביע; לעגענדען, מעשהס, בילדער. בוענאס איירעס, אויפגאנג, 1928. 125 ע. 14 : 19.
1391. בלאשטיין, ה[ירש]. לידער פון קאמפף. בוענאס איירעס, ניו-וועלט, 1930. 200, [14] ע. 16 : 21.
- על המעשית השמאלית שער נוסף בספרדית. — המדורות: ליוסערונג. — ליוסע, מיון פארפירניקטע היום. — 5 מינוט פאר 12. — און אויך בא אונז. — באריקאדן אפן אליוספ.
1392. גאלרבלום, חיים. לעגענדן און מעשהלאך. דאס אנגעלעס, 7. א. אידישער קולטור קלוב, 1935. 223, [11] ע, פורטרט. 15 : 22.
1393. הירשביין, פרץ. רויטע פעלדער; ראמאן. אין צוויי ביכער. 2 כרכים. (New York, דפוס Astoria, 1936). 415 ע; [12] דף, 747-421 ע. 14 : 22.
1394. וולאדעק, ב[רוך טשארגיני]. כ. וולאדעק אין לעבען און שאפען. רעדאקטירט פון יעפים ושוורין; רעדאקציאנס קאלעניום: א. ח. ע. ד, 1. וויינבערג, מ. דאניש, ד. מיוער. (ניו יארק), פארווערטס אסאסיאציע, 1936. 437 ע, לוחות-תמונות, פורטרטים, פקסימילים. 14 : 22.
- הספר יצא ליום הולדת החמישים של וולאדעק. בראש הספר (ע' 13-32) ביוגרפיה של הסופר מאת י. ב. קיסין ובסופו (ע' 426-437) ביוגרפיה שסודרה ע"י העורך. כתבי וולאדעק שבאו בספר נחלקו למדורות אלה: לידער; קינדער פון פאלק (רשימות-ציורים מתנועת השחרור הרוסית משנת 1905 ולפני זה); דראמא (משה רבינו); פון נאטיץ-בוך; נאטור-וואונדער פון אמעריקע; קורצע עמיען; ליטערארישע נאטיצן (על פרץ, שלום עליכם, דיגוזן, מ. דונפלד, יהואש, ביאליק, מ. ווארשע, מעדעס, ליעסין, שוואר, ליוויק, בערגעלסאן, ליבין, בערקסאן).
1395. זעצער, ש[מואל] צ[בי]. צוויי עמיען: א. ח. נ. בראליק (נאונות און גרויסקיט); ב. מיט דעם שארף פון שווערד. New York, ש. צ. זעצער געזעלשאפט, 1934. [11] דף, 28-5, [21] ע, פורטרט. 14 : 21.
- == דאס ווארט ביבליאטעק. 1934, נומער 7.
1396. ליפשיץ, מ[ענדל]. לידער. מינסק, מעלכע-פארלאן פון ווייס-רוסלאנד, נאצטעקטער, 1934. [11] דף, 113-5, [31] ע. 12 : 17. מהמעשית. — השער חסר.
1397. מלאך, לייב. דער ווארשמאט; (א פיעסע פאר קינדער אין צוויי אקטן). שיקאגא, מ. צעשינסקי, (1934?). 15 ע. 15 : 22.
- (אידישע יוגנט ביבליאטעק).
1398. מענדעלע מוכר ספרים. אלע ווערק פון מענדעלע מוכר ספרים (שולום) וועקבא אבראמאוויץ. ניוע פערבעסערטע אויסגאבע. באנד 1-4, 11-16, 20. 11 כרכים. ווארשא, "מענדעלע", 1928. 15 : 21.

הלכן: באנד 1: מענדעלע מוכרספרים, זיין לעבען און זיינע ווערק, XI, [1].
 159-5. [2] ע. מאמרים ורשימות מאת י. ח. רבנוצקי, י. 5, פרק, ד. פרישמן, בעל-מחשבות,
 ש. ניגען, ח. נ. ביאליק, י. פיסמן, א. מוקדוני—באנד 2: דאס קליינע מענשעלע... [2] דף,
 IV, [1], 153, [1] ע.—באנד 3: פישקע דער קרומער. [2] דף, VI, 184-3 ע.—באנד 4: די
 סאקסע... [2] דף, VI, [3]-119, [1] ע.—באנד 6: דער לופט-באלאן, דער פיש... [3] דף,
 136, 14 ע.—באנד 7: יודעל... [2] דף, VII, 167-3, [1] ע.—באנד 8: שבת'דיגע זמירות; פרק
 שירה; פערשייטשט. [2] דף, 99, [1], [3]-144 ע.—באנד 9: מסעות בנימין השלישי... [2] דף,
 IV, 117, [1] ע.—באנד 10: דער פרייז; א דראמע... [2] דף, 107, [1] ע.—באנד 11: ווינש-
 פינגערל—באנד 1. [2] דף, V, [1], 230, [1] ע.—באנד 20: זכרונות וועגען מענדעלען פון
 פארשידענע שריפטשטעלער, בעארבעט פון ב. עפעס בויס. 148, [1] ע. זכרונות מאת פרק,
 ביאליק, אש, בן-עמי, עפעלבוים ו.נ. מערכי, — ראה גם ק. ס. שנה ה' ע' 377.

1399. נאטאנסאן, וו[יליאם], ה. לייזויק דער ריכטער פון אנקום
 און אויפקום. שיקאגא, 5. כ. שטיין, (תרגום), 177, [1] ע, [1] דף. 14 : 22.

1400. מעטיאטיצקי, חיים. אויסגעשטרעקטע הענט (לידער). ווארשע,
 ליטערארישע בלעטער, 1935, 64 ק. 14 : 20.

פארווערטס' אסאסיאיישאן, מ"ר. כ. ווארעק אין דער אפשאצונג
 פון זיינע פריינד. ראה ע' 340.

1401. פייערבערג, מ[רדכי] ז[אב]. וואוהין? (ערצעחלונג); אידיש:
 [שמואל] צובין זעצער. העפט ו-4. 4 חוברות. New York, ש. צ. זעצער
 געזעלשאפט, 1935, 29; 29; 30, [1] ע. 14 : 21.
 = דאס ווארט' ביבליאטעק. יארגאנג 2, 1935, נומער 1, 2, 5, 7. — בסוף חוב' ד,
 ע' 23-[31]: תרגום סכתבו הגלוי של פיאריברג ל"מ. י. ברדיצבסקי שנדפס במקורו בלוח
 "אחיאסף" לשנת תר"ס. — הספור במקורו נדפס ראשונה ב"השלח" כ' ה' ונכנס לכל כתבי
 פיאריברג שיצאו בעריכתו של י. קלוזנר בראשונה קרקו, תרס"ד והוצאה שלישית ורשה,
 אחיאסף, תרפ"ב.—זהו התרגום השני ליודית. הראשון שתורגם ע"י לעאן יצא בורשה בתרס"ט
 ע"י וועלט-ביבליאטעק. — גם לרוסית תורגם פעמים: ע"י ג. י. קרסני, יצא בפאריז
 ב-1902, וע"י אלכסנדר גולדשטיין, יצא כמסוקבה ב-1918 בהוצאת "ספרות".—מכתבי פיאריברג
 לאחר-העם, ע"ד "לאן" נהפוסטו ע"י ב. שוחטמן ב"מאונט" השבועי שנה א' ג' 22.

1402. קולבאק, משה. אלע ווערק פון מוישע קולבאק. באנד 4:
 זעלטעניאנקער. ווילנע, ב. קלעצקי, ו[1933]. 169, [2] ע. 15 : 21.
 את הקודמים ראה ק. ס. שנה ו' ע' 242.

שטאל, י. אין דער אויפגעמאכטער טיר. ראה ע' 312.

ראה ע' 367. Opatoshu, J. Dzień w Regensburgu.

ית. ספרות יפה לועזית על נושאים יהודיים.

1403. Aricha, Józef. Chleb i objawienie... przekład z hebrajskiego Mirjam Litwinówny. Warszawa, Wydawnictwo nowoczesna, 1934. 257, [1] p. 12 : 19. את הספר במקורו ראה ק. ס. שנה י' ע' 14. 1934. 257, [1] p. 12 : 19.

1404. Bin Gorion, Emanuel. Das siebenfache Licht; Gestalten und Stoffe des Judentums in der deutschen Dichtung; ein Lesebuch, zusammengestellt von Emanuel Bin Gorion. Berlin, Schocken, 1936. 4 p. l., 11-389, [1] p. 14 : 22.

אנתולוגיה של דברי-ספרות גרמניים על נושאים יהודיים. מסגרת הספר נקבעה ע"י הנושא היתודי: איז וגלות, תולדה ואגדה, דת ומנהג. כמורכב כונסו כאן כל הצורות והסוגים של השירה והפרוזה: שירה ופרע, ספור ותיאור, דברי זכרון ותעודות, אפיקה וליריקה, פתגם וזמר, דברי-חיים ודברי-חזון.

1405. Crozier, William Percival. Letters of Pontius Pilate, written during his governorship of Judaea to his friend Seneca in Rome; ed. W. P. Crozier. New York, J. H. Sears, (c1928). את החרגות העברי ראה ק. ס. שנה ט' ע' 423. 1928. 172 p. 13 : 19.

1406. Du Maurier, Daphné. La fortune de Sir Julius Lévy (The progress of Julius); roman traduit de l'anglais par Hélène Jeandidier. (Paris), Nouvelle revue critique, (c1935). 3 p. l., [9]-284 p., 11. 12 : 19. = Collection "Tours d'horizon", 13.

1407. Eberlin, Élie. La double tare; histoire d'une vie. Préf. de Henri Barbusse. Paris, Editions S. N. I. E., (c1935). 1 p. l., [5]-164 p. 14 : 20.

1408. Feldszuh, Reuben. Czerwone dusze. (Książka 1). Warszawa, "Perły", 1932. 223, [1] p. 15 : 21. בראש השער R. Benschel (Dr. Feldszuh).

1409. Flannery, Maud. Remember David. London, Methuen, (1935). 3 p. l., 3-284 p. 13 : 19. רומן מחיי דוד המלך.

1410. Fleg, Edmond. Écoute Israël. Version nouvelle. Paris, Gallimard, (c 1935). 238, [1] p. 12 : 19. שירים תנכיים.
Livre 1: Le livre de la Pâque (d'Abram à Moïse). Livre 2: Le livre des Semaines (de Josué à Nabuchodonosor).
המהדורה הקורמת יצאה בשנת 1921. הספר בשלמותו יכיל שבעה חלקים.

1411. **Halicz, Czesław.** Ludzie którzy jeszcze żyją. Warszawa, Towarzystwo wydawnicze "Rój", 1934. 238, [1] p., 1 l. 12 : 19.

Lifschitz-Golden, M. Les Juifs dans la littérature française...
ראה ע' 342.

1412. **Liptzin, Solomon.** Richard Beer-Hofmann. New-York, Bloch, 1936. ix p., 1 l., 114 p., port. 14 : 21.

התכן: The Viennese aesthete. — The facing of fate. — The messianic dreamer. — The wisdom of age. — The unknown poet. — Bibliography: pp. 107—111.

*1413. **Morganstern, Abraham.** Marranos and other poems. Boston, R. G. Badger, c1935. 2 p. l., 3-70 p. 8°.

1414. **[Musselewitz, Isser].** The new Bethlehem. New York, B. G. Guerney, (c1935). 3 p. l., v-ix, 11-281 p. 14 : 20.

בראש השער הפסידונים של המחבר: Iser Tolush

1415. **Opatoshu, Joseph.** Dzień w Regensburgu. Warszawa, M. Fruchtman, 1935. 160 p. 12 : 19. Józef Opatoszu: בראש השער

התכן: Dzień w Regensburgu.—Opowieści o Elji Bachurze (Trzy obrazy).

את המקור ראה ק. ס. שנה י"א ע' 80.

1416. **Poliakov, S[olomon L'vovich].** Sabbatai Zewi; Roman. (Aus dem Russischen von Z. Holm). (Berlin), Heine-Bund, 1926. 300 p. 13 : 19. —Der Heine-Bund, [R. 1, Bd. 1].

בראש השער: S. Poljakoff

את התרגום היידי ראה ק. ס. שנה ד' ע' 260; את הצרפתי-ק. ס. שנה ב' ע' 256;

האנגלי-ק. ס. שנה ו' ע' 102; האיטלקי-שנה ט' ע' 96.

1417. **Querido, Israël.** Menschenharten; roman... Amsterdam, Scheltens & Giltay, [193-?]. 519 p., port. 13 : 19.

Amsterdamsch epos. Het volk God's: בראש השער:

1418. **Saphire, Saul.** A tale of two kings; a modern novelization of the lives and times of David and Saul, kings of Israel... By Saul Saphire and Lew Earl Winburg. New York, United publishing co., (c1935). 2 p. l., 355 p. 14 : 22.

1419. **Tenenbaum, Emil.** Tła... Lwów, Księgarnia Nowości, (193-). 253 p. 13 : 20.

1420. **Werfel, Franz.** Der Weg der Verheissung; ein Bibel-spiel (in vier Teilen). Wien, P. Zsolnay, (c1935). 127, [1] p. 14 : 23.

י. ספרות הנער.

- בני עקיבא. ראש השנה לאילנות. ע' 289. מולדתנו. ירו. ע' 297.
 דיוגנוף, מ. לידיו מנוער. ע' 290. קיפניס, ל. וכה אמר סבא. ע' 309.
 חורגין, י. ר. בסוכה. ע' 294. שמאלי, א. עיכויים. ע' 311.
 סורסל, מ. מאורעות רבון הקמן. ע' 294. הנ"ך. תורה (לקושים). ספורי התורה.
 למן, מ. רבי עקיבא; ספור. ע' 296. ע' 311.
1421. אליאש, מרדכי [מרקוס]. דניאל; מחזה על פי המקרא לילדים, מעבר על ידי מרדכי אליאש... פרנקפורט ע"נ טין, חרמון, תרצ"ה. 25, [2], 4.
 [2] ע, צלום. 12 : 18. שער נוסף בגרמנית :
 Daniel; dramatisches Spiel... von [Marcus] Elias.
 "Vorbemerkungen zum Inhalt". 4 ע' בסוף.
1422. מצה, יעקב. מתתיהו ובניו; מחזה בשלש מערכות עם תמונה אחת... חמ"ד, חשי"מ, תרצ"ג. 12 ע. 12 : 16. מנוקד.
1423. בארענשטיין, ס. [שמואל]. פון ווייטע וועלט-טויילן; קינדער מיוסעלעך. שיקאגא, מ. צעשונסקי, 1936. 214 ע, לוחות-תמונות, פורטרטים. 15 : 23.
 שער נוסף באנגלית. 12 ספורים לילדים מהיי ארצות רחוקות, עם תמונות ופזות ומפלאות של אנשים ובעלי-חי השוכנים בארצות ההן.—הספר נדפס בהדור רב וילדים קוראי יודית בודאי ישמחו בו מאד.
1424. וואסערצוג, זלמן. פאר די קינדערס-וועגן; מעשהלעך, בילדלעך און סצענקעס. בוענאם איירעם, (דפוס קולטור), 1932. 126, [2] ע, ציורים. 19 : 28.
 על המעטפת השמאלית שער נוסף בספרדית.
1425. מאלטינסקי, כ. אונדזער כאר... [שירים]. מינסק, מעלובע-פאר-לאג פון ווייסרוסלאנד, נאצמקטער, 1933. 42 ע, [1] דף. 15 : 22.
- ראה ע' 357. Gerson, H. Werkleute.
 ראה ע' 314. Singer, M. Die Sage von Dillb.
 ראה ע' 315. Weichselbaum, S. Hundert Bäume.
1426. Weilerstein, Sadie Rose. The adventures of K'tonton; a little Jewish Tom Thumb; illus. by Jeannette Berkowitz. New York, League press, 1935. 100 p. 21 : 27.
1427. Zeligs, Dorothy F. A child's history of the Hebrew people, from nomadic times to the destruction of the Second Temple. New York, Bloch, 1935. 3 p.l., v-xii p., 1 l., 179, [2] p., illus., maps. 14 : 21.

כ. חנוך והוראה.

- אגדת שוחרי האוניברסיטה העברית. תל אביב. דו"ח. ע' 286.
בתוכנו; עלון לעניני הסטודנטים. ע' 281.
גרייבסקי, פ. פרסי פרסיץ בבחי התית והישיבה... עין חיים. ע' 290.
הסתדרות המורים והסטנדרים באמריקה. ספר מקסימו. ע' 284.
ירושלים. האוניברסיטה העברית. ידיעות. ע' 281.
מגנס, ה. ל. נאומי הקנצלר. ע' 297.
ניב הסטודנט; קובץ. ע' 284.
פרדס-חנה. בית הספר התיכוני החקלאי. חכנית הלמודים. ע' 309.
קרן חיסוד. החנוך העברי בא"י. ע' 310.
שנירר, ש. מה תפקידה של בח ישראל. ע' 311.

1428. חברת דורשי האוניברסיטה העברית בירושלים. ורשה. ידיעות על דבר הלמודים באוניברסיטה העברית בירושלים בשנת הלמודים תרצ"ז 1936-1937. הוצאה למועדים ספולניה. ורשה, תרצ"ז 1936. 18, 121 ע. 15 : 23.

1429. המורה; בולטין ו"ל פעמים בחדש ע"י הסתדרות המורים העברים ברומניה. א. ו' בניסן תרצ"ה. Bucuresti, 1935. 12 : 33.

1430. עתון עברי לעניני התנועה העברית בפולניה. ורשה, (תרבות), תרצ"ד. 4 ע. 40 : 57.

הוצאה חריטעמית. העורך: אברהם לוינסון. יצא בכ"ט באייר. ביור דברים בקשר למאמרים ביבדוך נגד תרבות.

1431. שורות לדברי ספרות ולעניני החנוך העברי. כלצ'י, (tip Segal), תרצ"ה. 15 : 23: על המעטפה השמאלית שער נוסף ברומנית.

העורך: ל. קופרשטיין. — חוב' א' יצאה בשבט.
כיהים העברי, הנוער החלוצי, המחשבה והיצירה העברית, תרבות ישראל בארץ ובגולה כולם ימצאו בשורות הללו הד נאמן למאוויהם, לשאיפותיהם ולהגשמותיהם.

ירושלים. האוניברסיטה העברית. ידיעות פונם העברקישן אוניווערזיטעט ירושלים. ראה ע' 281.

1432. ריווקין, ב. דער מיטלענע צווישן אידעאל און פראקטיק אין קולטור-ארבעט; טעזיסן צו דער דיסקוסיע אפן פערטן יערלעכן צוזאמענפאר פון דער יידישער קולטור געזעלשאפט פון מיטל-מערב ראיאן. שיקאגע, ארויס-געגעבן פון דעם מיטל-מערב ראיאן, יידישע קולטור-געזעלשאפט, דורך ל. ס. שטיין, 1935. 64 ע. 11 : 18.

1433. **Cohen, Renato.** Educazione degli ebrei in Rodi italiana. Firenze, Vallecchi, (1935). 16 p. 13 : 19.

"Estratto da 'La Nuova scuola italiana', N. 6. 21 novembre 1935."

1434. **Cohen, Samuel M[eir].** Jewish child guidance; leader's guide. New York city, National federation of Jewish men's clubs, 1935. vi p., 2 l., 124 p. 14 : 20.

החלק: Introduction.—Pt. I.: How children learn.—Pt. II. Parents and children, (The need for security.—The need for guidance).—The emergence of sex.—Achieving personality.—Finding a career.—The urge to cooperate.—Cooperation and friendship.—The non-Jewish environment.

Jerusalem. Hebrew university. Hebrew university Jerusalem, Publicity service .282 ע' ראה

1435. **Jewish memorial council. Central committee for Jewish education.** Thirteenth annual report — 1934-35. London, [1935]. 70 p. 16 : 24.

"List of text-books recommended" : 65—52 ע'

מהמעטפת. — את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 224.

1436. **Melbourne united Jewish education board.** Jewish texts. III: Feast of weeks. Melbourne, United Jewish education board, 1933. 15, [1] p. 12 : 18.

את הקודמים ראה ק. ס. שנה י' ע' 354.

בא. ספרי למוד.

בשבע המולדת ובחלקאות.—חיי הצמח	א. ששן, א. חברי, ע' 288.
בגמיונות. ע' 298.	בנמואיץ, י. חשבון והנדסה. ע' 288.
גדלי ג. ס' עבודה בחשבון. ע' 298.	ברמלס, ע. עבודה עצמית בחשבון. ע' 289.
היכלין, י. י. חוברת ללמוד הקריאה	גרינשפון, פ. אני לומד תוים. ע' 290.
העריבות. ע' 310.	זלדס, א. הספוריה מעשית. א"ג. ע' 293.
הנ"ך. הנ"ך לתלמידים. מפורש ע"י	כוכבא, מ. נשחק ונחשב. ע' 295.
ד. פלאשו וא. צורף. ע' 311.	מרגולין, י. חוברת לעבודה ולקריאה

1437. **בן-חביב.** המיתקדים; עברית למתקדמים, על יסוד השיטה הפסיכומטרית. J. Schlesinger, Wien, תרצ"ו. [21] דף, 120 ע', ספה, פורטרטים, ציורים. 23 : 15. "פתרון חידות חשבון" נדפס על המעטפת. הקדמה ובאור מלים בגרמנית. המשך של: Ben-Chaviv: Lerne hebräisch. 1935

1438. **דומבליאנסקי, י.** פסיעות ראשונות; ספר למוד להתחלת דקדוק. חלק א. קאונס, א. פמשק, תרצ"ה. [21] דף, 112, [13] ע', ציורים. 23 : 15.

1439. טרנג, בן ציון. ספר לסוד אלף-בית להתחלת הקריאה והדבור העברי. אלכסנדריה, הוצאת בתי הספר של הקהה היהודית, 5691. [1] דף, 40 ע, ציורים. 19 : 14.

1440. מיטרופוליטנסקי, אליעזר. צא ולמד; ספר לסוד מצויר לכוונרים מתחילים. בצרוף מלון בחשש שפות: עברית, אידית, פולנית, גרמנית ואנגלית... עם הקרות סגנוניות ורקדוקיות ורשימת המלים שבספר לפי סדר האלף בית... ורשה, קולקטיב, תרצ"ה. 183 ע. 23 : 17.

1441. חניך, ניך (לקושים). שורה וחזון; לקוטי נביאים אחרונים וכתובים, עם מכוואות, ציורים ומלון עבריאנגלי, מסדר על-ידו י. ת. פולאק. ניו יארק, היברו פאבלישינג קאמפאני, 1934. 164 ע, ציורים, מפה. 20 : 14.

1442. באַסאַמסקי, שלמה; ז[למן] רייזען. דאס לעכערדיקע ווארט; כרעסטאמאטיע פארן IV און V לערניאר פון פאלקסשולן און מיטלשולן. מיט בילדער אין טעקסט און פארטרעטן פון שריפטשטעלער. אכטע אויפלאגע. ווילנע, נויק יידישע פאלקסשול, 1928. 320 ע. 23 : 15.

שער נוסף בפולנית.

1443. גארעליק, ב[ערנארדא]. אידישע קלאנגען; לערנבוך פאר אנ-פאנגער צו ליינענען און שרייבן אידיש. בוענאס איירעס, ביכער אנגעמור י. ל. גארעליק און דרוקעריי קראסילאווסקי און פערצאווסקי, 1932. 79, [1] ע, ציורים. 22 : 16.

B. Gorelik : Primer libro de lectura... שער נוסף בספרית:

1444. Ben-Chaviv, pseud. Lerne Hebräisch, die Sprache Palästinas; praktisches Lehrbuch zum Selbstunterricht. עברית לכוונרים. Heft 1-3. 3 v. Wien, J. Schlesinger, 1935. 2 p.l., 30, [1] p.; 1 p.l., 33-63, [1] p.; 1 p.l., 65-110, [1] p. 15 : 23.

1445. Kaléko, S. Hebräisch für Jedermann. עברית לכל איש. 2. Lehrgang: für Fortgeschrittene. Ausführliche Mustertabellen für Deklinationen und Konjugationen. Verzeichnis der unregelmässigen Pluralformen. Berlin, Jüdische Rundschau, 1935. 103 p. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 226. 14 : 23.

1446. Ventura, M[oïse]. עברית למתחילים L'année préparatoire d'hébreu. (Illustrations de J. Cohen). (Ptie.) 1-2. 2 v. Bagnolet (Seine), Imprimerie Ventura, 1929. 39 p., ill.; 79 p. ill. 15 : 23. החוברות מנוקדות—על המעטפת של חלק ב' התאריך: 1930.

1447. Ventura, M[oïse]. Lecture hébraïque expliquée, adaptée à la première partie de la Méthode pratique d'hébreu, suivi du corrigé des exercices du même volume. Bagnolet (Seine), Imprimerie Ventura, 1928. [63] p., illus. 15 : 23.

כב. ספרי מדע כלליים בעברית.

חיות, ב. על בשרון העובדים בבנינים.	אדל, י. יוסף הירן. ע' 286.
ע' 294.	אפלסון. המדינה. ע' 287.
ידידות, ש. גיוס עצמאי בשירים. ע' 295.	אשרמן, י. בריאות האדם. ע' 288.
יפה, א. חורת התקוות. ע' 295.	גרינפלדר, ב. מורה דרך לספול בחינוכות.
לוי, א. י. ספריות. ע' 296.	ע' 290.
סורדלוב, ר. וסודות הגיאולוגיה. ע' 308.	דבר. לוינסון פרויד בן השמונים. ע' 283.
פי ש, פ. החמור. ע' 309.	הויזדורף, ע. חימיה. ע' 291.
	ויטלס, פ. ספוס נשים בעבר ובהווה לאור
	הפסיכואנליזה. ע' 291.

כג. שינוי.

1448. Lowe's Near Eastern and Far Eastern calendars showing at a glance the corresponding Christian, Moslem, Persian, Chinese, Coptic, and Jewish dates for the year 1935. With literary supplement, illustrations of Oriental calligraphy and fac-similes of important firmans. Comp. and ed. by James H. Lowe. London, Hebrew compendium pub. co., 1935. [37] p. 21 : 26.

1449. Merian, P. Juden und Kristen; ein Wort an weisse und weise Menschen. Basel, Verlag "Mathäus Merian", [1933]. 31 p. 15 : 21.

למעשה אין כאן כלום על שאלת היהודים.—המחבר מציע הנהגה "בסוף עולמי".

מאמרים וחקירות

שמואל הנגיד

רשימה ביבליוגרפית

מאה

ח. שירמן

ברשימה זו סודרו באופן כרונולוגי המחקרים על חיי הנגיד ופעולתו הספרותית וגם הוצאות-חבוריו השונות. המחבר לא התכוון לשלמות. הנגיד היה אחד מהאישים החשובים ביותר בדברי הימים של עם ישראל, ומובן מאליו שנוכח גם בהרבה אנציקלופידיות בשפות שונות, בספרים כלליים המטפלים בהיסטוריה ובתולדות הספרות וכו', ואולם הכנסת מקורות מסוג זה לתוך הרשימה לא היתה מביאה שום תועלת למשתמש בה. כמו כן לא נרשמו בה מחקרים פופולריים אלא במקרים מועטים, כשהיו למחבר טעמים מיוחדים לכך. לאידך גיסא הוכנסו אל הרשימה אפילו הערות ארעיות או פסקאות קטנות ממאמרים שונים בעלות ערך מדעי לחקירת הנגיד. לפני רשימת הספרים המאמרים וההוצאות ניתנה רשימת המקורות ההיסטוריים (בערבית ובעברית) החל מן המאה ה"א ועד המאה ה"ז; כמה מהם דנים לא רק על שמואל הנגיד, אלא גם על יהוסף בנו, אבל המחבר לא רצה להפריד בין הדברים והביא אותם בשלמותם. אין רשימה זו כוללת את שמות הספרים שיש בהם רק ציטטים מחבורי הנגיד בדקדוק, בהלכה וכו'. אין כאן גם מראה המקומות שבהם נדפסו שירים בודדים של הנגיד בתקופה שלפני הופעת הקטלוג של הספריה הבודליאנית מאת שטיינשניידר: אלה הם בעיקר פתגמים מספר -בן משלי- שנתפרסמו ב-Literaturblatt des Orients ע"י דוקס ואחרים וכבר נרשמו בקטלוג הנ"ל בעמ' 2470 ואילך. כדי להשלים את רשימת חבורי הנגיד יש לצרף לביבליוגרפיה המובאת להלן: (א) תשובה אחת שנדפסה ב-פאר הדור (תשובות הרמב"ם) אמסטרדם 1765. (ב) ה-מבוא לתלמוד-שנדפס פעמים אין מספר: בראשונה יחד עם -הליכות עולם- של ישועה בן יוסף לוי (קושטא 1510) והחל משנת 1714 ברוב ההוצאות של התלמוד הבבלי. גם בנוגע ל-מבוא יש לעיין בקטלוג של שטיינשניידר הנ"ל. — הספרים העבריים והלועזיים נרשמו בשתי רשימות מיוחדות: הן סודרו באופן כרונולוגי על פי שנות ההופעה של הראשון בין חבורי המחברים הרשומים בהן. המחבר השתדל שלא להביא שום דבר שלא ראה בעצמו, ואולם לא תמיד עלה בידו להשיג את כל הספרים

הדרושים לו ויש שהיה מוכרח לסמוך על רשימות אחרים. הוא מביע את תודתו העמוקה לדיר. גוטשלק (ברלין) שמסר לו פרטים חשובים על תוכן הספר -ביאן אלמגרוב" בהוצ' דווי (ליידן 1846/51). *

מקורות היסטוריים

אָבֶן חַזֵם (1063-994). הפסקה על הנגיד (מלל' קהיר 1899 עמ' 135, 152) נדפסה ג'כ ע"י גולדציהר ב"ישורון" של קאבאק כרך ח' (1872) עמ' 76. הרכבי ב-מאסף של ל. רבינוביץ (1902) עמ' 45 הערה 2, עמוד 49 הערה 5 (למטה) וצמלס ב"מגזין" של ברלינר XX (1893) עמ' 178/179 - מסירת התוכן של ספר פולמוס מיוחד נגד הנגיד ולקוטים מתוכו יש למצוא במאמרו של גרסיה-גומיס (1936) המובא ברשימת המחקרים.

אָבֶן צַאעַד (1069-1029). "טבקאת אל־אמם", הוצ' שיכו (בירות 1912) עמ' 90, תרגום אנגלי אצל י. פינקל JQR, NS XVIII (1927/28) עמ' 51.

אבן ח'יאן (1070-987). פרקים מספרו "אלמתין" מובאים בספר "אלאחאטה" של אבן אלכטיב (נדפס בקהיר 1901). הפסקאות על הנגיד ובנו נדפסו ע"י דווי במבוא להוצאתו של "אלביאן אלמגרוב" מאת אבן עדארי (ליידן 1848/51) כרך א' עמ' 83/84, 86/91 בצרוף תרגום צרפתי עמ' 85-84, 91-102 ולקוטים מתוכן אצל הרכבי, שם עמ' 44 הערות 7, 10, עמ' 45 הע' 2, עמ' 49 הע' 5. עבד אללה, מלך גרנדה (נולד 1056). "זכרונות" המכילים בעיקר חומר לקורות יהוסף; נדפסו ע"י לוי-פרובנסל במ"ע Al-Andalus כרך ג-ד (1936-1935) בצרוף תרגום צרפתי. עיין להלן ברשימת המחקרים.

אָבֶן בַּאקָאן (מת 1134 או 1140). הפסקה על [יהוסף] הנגיד מתוך "קלאיד אל־אכיאן" נדפסה אצל דווי Loca I, 51 ואצל מונק Journal Asiatique כרך ט"ז עמ' 213-216 (עם תרגום צרפתי).

אָבֶן בַּסָאם (1149-1084). "אלכירה" חלק א' (כ"י פריס) דף 200, בפסקה זו (שתתפרסם בקרוב) מדובר בעיקר על יהוסף.

אָבֶן עֲדָאֲרִי (המאה ה"ג). "אלביאן אלמגרוב", כרך ג. הוצ' לוי-פרובנסל (פריס 1930) עמ' 264; אודות יהוסף הנגיד - עמ' 231, 261, 262, 264, 265, 267, 276. אָבֶן אֶלְכַטִיב. (מת 1373). "אעמאל אלעלאם" הוצ' לוי-פרובנסל (רבאט 1934) עמ' 67-264; ראה גם בערך אבן חיאן.

אָבֶן מַרְזוּק (1379-1310/11). "אלמסנדי" הוצ' לוי-פרובנסל (במ"ע Hespéris כרך ה, פריס 1935) עמ' 30, 61-60 (עם תרגום צרפתי).

* אחרי גמר המאמר הצליח המחבר להשיג גם את הספר הזה.

- אָבן לֵדוֹן (1406–1332). דבריו על הנגיד נדפסו אצל מונק. שם 217–216 (עם תרגום צרפתי).
- אֶלְמֶקְרִי (1591–1623). הפסקאות על הנגיד ובנו מתוך ספרו -נפח אלטיב' נדפסו גם אצל מונק שם עמ' 220–218. 222–220 (עם תרגום צרפתי).
- משה אבן עזרא (בערך 1140–1065). -כתאב אלמחאצרה ואלמדאכרה' כ"י אקספורד וברלין דף ^a35–^b32. הפסקה על הנגיד נדפסה אצל שטיינשניידר Cat. Bodleianae עמ' 2458–2460 ותורגמה לעברית ע"י הלפר ב-שירת ישראל' (לייפציג 1924) עמ' 68–65; חלק מן הטקסט ותרגום צרפתי חלקי אצל מונק Journal Asiatique כרך xvi עמ' 25–223.
- אברהם אבן עזרא (1167–1093). ביסוד המורא' הוצ' קרייצנך (פרנקפורט 1842) עמ' 5.
- אברהם אבן דאוד (במאה הי"ב). ספר הקבלה (1161). הוצ' נוי-באויר (Mediaeval Jewish Chronicles) כרך א. אקספורד 1887 עמ' 74–71. 78, 81; תרגום צרפתי אצל מונק. שם 211–203, עם הערות.
- יהודה אבן אלְחַרְיוֹזִי (בערך 1200). תחמוני הוצ' קאמינקא ורשא 1899 עמ' 38, 40.
- אברהם הבדרשי (במאה הי"ג). חרב המתהפכת הוצ' ש. ד. לוצאטו (ב-חותם תכנית' הוצ' ג. פולק) אמסטרדם 1865 עמ' 14 בית 131.
- מנחם המאירי (מת 1306). קטע מ-בית הבחירה' הוצ' נויבאויר שם כרך ב' עמ' 225.
- יצחק ישראלי (במאה הי"ד). יסוד עולם הוצ' גולדברג ורוזנקרנץ (ברלין 1846) ח"ב דף ^a35; גם בהוספה ל-ס' יוחסין' הוצ' קניגסברג דף ^a161.
- יוסף אבן צדיק (במאה הטי"ו). קצור זכר צדיק הוצ' נויבאויר שם כרך א' עמ' 93–92.
- סעדיה אבן דנאן (במאה הטי"ו). ב-חמדה גנוזה' של עדלמאן (קניגסברג 1856) דף 29.
- אברהם זכות (במאות הטי"ו והט"ז). ס' יוחסין' הוצ' קניגסברג (1857) דף 126.
- נדל"ה אבן יחיאל (במאה הטי"ז). שלשלת הקבלה הוצ' אמסטרדם (1697) דף ^b29.
- דוד גאנז (במאות הטי"ז והי"ז). צמח דוד הוצ' פרנקפורט (1692) דף ^a37.
- דוד קונפורטי (במאה הי"ז). קורא הדורות הוצ' ד. קאסל ברלי 1846 דף ^b5, ^{ab}6, ^a8.

מחקרים על הנגיד והוצאות חבריו

- ח. י. ד. אוזלאי. שם הגדולים הוצ' בן-יעקב (וילנא 1852) א. 89.
- ש. י. רפאפורט. רב האי גאון (בכורי העתים י. וינה 1829) עמ' 84.
- ר' נסים (בכורי העתים י"ב, וינה 1831) עמ' 57.
- ב-כרם חמד' ד' (פראג 1839) עמ' 210.
- ש. ד. לוצאטו ב-כרם חמד' ד' (פראג 1839) עמ' 33.
- בן משלי לר' שמואל הנגיד, -ציון' של קרייצנך, א' (פרנקפורט 1841) עמ' 131-133.
- י. 5. דוקעס. ר' שמואל הלוי הנגיד בן נגדילה (נחל קדומים עמ' 34-40) הנובר 1853.
- צ. ה. ברעטין. לקט שושנים, ברסלאו 1861 עמ' 33-34.
- א. פירקאוויץ. קדמוניות. לרבינו שמואל הנגיד. -הכרמל' השבועי ח' (וילנא 1870) עמ' 54-55, 261, 277-78.
- ש. זקש ב-המגיד' ט"ז (ליק 1872) עמ' 501, 509, 519.
- ב. גאלדבערג ב-המגיד' י"ז (ליק 1873) עמ' 52, כ"ב (1878) עמ' 46.
- ד. האלוב. פרדס דוד, וינה 1878 עמ' 6.
- ד. קאופמאן ב-המגיד' כ"ג (1879) עמ' 78, 86-87, 95.
- י. רייפמאן ב-המגיד' כ"ג (1879) עמ' 14, 22-23.
- מפענח עלומים (אוצר טוב של ברלינר ח"ט עמ' 11 ואילך) ברלין 1882.
- ק. שולמאן. חולדות חכמי ישראל כרך א (וילנה 1879) עמ' 23-1.
- א. א. הרכבי. זכרון רב שמואל בן יוסף הלוי, עם מבוא והערות (=זכרון לראשונים א) פטרסבורג 1879.
- ב-המגיד' 1879 עמ' 102.
- מאסף נדחים ב (=השחר כרך י) 2-1.
- ארבעה מאמרים (הוספה למליץ) 1863 עמ' 4-3.
- חדשים גם ישנים ז' (הוספה לתרגום גרעץ ד') ורשא 1894 עמ' 12-11.
- לתולדות ר' שמואל הנגיד (-מאסף' של ל. רבינוביץ עמ' 156) פטרסבורג 1902.
- י. ה. ווייס. ב-בית התלמוד' א' עמ' 86-89, וינה 1881.
- דור דור ודורשיו ד' (וינה 1887) הוצאה ששית (וילנה 1911) עמ' 246-248.
- ח. בראדי. משירי ריש הנגיד (האשכול א' עמ' 155-157) קרקא 1898.
- קרנים מהאור הגנוז (ספר היובל לא. ברלינר [ברכת אברהם] מחלקה עברית עמ' 14-7) פרנקפורט 1903.

- ק. אלברכט, שער השיר (Die neuhebräische Dichterschule) — לייפציג 1905 עמ' 36-29.
- כל שירי ר' שמואל הנגיד (רק שתי חוברות, המכילות 160 עמודים, יצאו לאור, גליונות ההגהה של החוברת השלישית ברשותו של ח. בראדי) — ורשא 1910.
- מ. וינר, מבחר השירה העברית, לייפציג 1921, עמ' 76-65.
- ד. כהנא, יתר הפליטה משירי הנגיד (השלח ג' עמ' 37-30) אודיסה 1901.
- ח. נ. ביאליק — י. ח. רבניצקי — ש. בן-ציון, שירת ישראל, קרקאו 1906.
- עמ' 14-1.
- י. נחמן, תנחומי ינחמוני, סלוניקי 1908 דף 42^b.
- י. נ. שמחוני, ב-התקופה כרך י (ורשא 1921) עמ' 174-165.
- זמירות היין לר' שמואל הנגיד (איים' עמ' 121-92) לונדון 1928.
- י. ח. טביוב, אוצר השירה והמליצה, תל אביב 1922 עמ' 25-13.
- ד. ילין, הקדמה והשלמה לשירי הנגיד (הצופה לחכמת ישראל ו' עמ' 288-298) בודפשט 1923.
- ראשית בן קהלת לשמואל הנגיד (מדעי היהדות' כרך א' עמ' 162-153) — ירושלם 1926.
- שירים חדשים לשמואל הנגיד (התקופה' כרך כה/כו עמ' 614-595) ברלין 1930.
- מבחר שירי שמואל בן יוסף הלוי הנגיד, תל אביב 1930.
- י. דודון, אוצר השירה והפיוט כרך א-ד, ניו-יורק 1924-1933 (עיין במפתח כרך ד' עמ' 485-480).
- גנוי שכטר כרך ג' ניו-יורק 1928 עמ' 201-200, 213-211.
- ב. מ. לוין, קטע רביעי מאגרת ר' מצליח לר"ש הנגיד (גנוי קדם' סדר ג' עמ' 68-67) חיפה 1925.
- ד. צ. בנעט, קטע מתוך מכתב פולמוס לרבי שמואל הנגיד (קרית ספר' ב' עמ' 154-150) ירושלם 1925.
- למאמרו של מר מ. וילנסקי (לא שמואל הנגיד אלא אבן ג'נאח) (שם, ד' עמ' 589-588) ירושלם 1930.
- ד. ס. ששון, ספר מעט דבש, אקספורד 1928 עמ' 21-18.
- דיואן שמואל הנגיד, אקספורד 1934.

י. מרקוס. משירי ר' שמואל הנגיד (מזרח ומערב ד' עמ' 318-305)
ירושלם 1930.

מ. וילנסקי. לא שמואל הנגיד אלא אבן ג'נאח (קרית ספר ז' עמ'
588-585) ירושלם 1930.

ז. יעבץ. ספר תולדות ימי ישראל, כרך י' תל אביב 1932 עמ' 181-175.

י. ג. אפשטיין ב-תרביץ ג (ירושלים 1932) עמ' 356-354.

ש. אסף ב-תרביץ ג (ירושלם 1932) עמ' 355.

— עוד קטע מספר הלכתא גבראתא לרב שמואל הנגיד (שם ו' עמ'
233-230) ירושלם 1935.

י. מאן. קטע חדש מספר הלכתא גבראתא לרב שמואל הנגיד (שם ו'
עמ' 74-69) ירושלם 1935.

ח. שירמן. מלחמות שמואל הנגיד (ציון כרך א' עמ' 283-261,
376-357) ירושלם 1936.

— יצחק אבן כלפון (תרביץ ו') ירושלם 1936 עמ' 304-299 | אבן כלפון
ושמואל הנגיד.

— שמואל הנגיד כמשורר (ב-כנסת" כרך ב') תל אביב 1936 [בדפוס].

I. Chr. Wolfius. Bibliotheca Hebraea Hamburg 1721 I p.
1112—1113 III p. 1114.

G. B. de Rossi. Dizionario storico degli autori ebrei Parma
1802 p. 73—74.

M. I. Jost. Geschichte der Israeliten Bd IV Berlin 1826
S. 136—140.

E. Carmoly in Israelitische Annalen I (Frankfurt/M. 1839)
S. 309.

—, in Litteraturblatt des Orients XI Leipzig 1850 S. 488.

L. Dukes. Zur Kenntnis der neuhebr. relig. Poesie Frank-
furt/M. 1842 S. 153.

—, Rabbinische Blumenlese Leipzig 1844, S. 55—58.

—, Beiträge zur Gesch. der ältesten Auslegung usw. Stutt-
gart 1844 S. 179.

— Zur rabbinischen Spruchkunde Wien 1851 S. 63—64.

Michael Sachs. Die religiöse Poesie der Juden in Spanien
Berlin 1845 (21901), S. 216—217.

R. Dozy. Histoire de l'Afrique et de l'Espagne intitulée
al-Bayán o'l-mughrib par Ibn Adhari. Leyde 1848/1851 Volume I
p. 80—103.

— Histoire des musulmans d'Espagne Leyde 1861 Volume
IV p. 27 : ובהרגום משכנור

Geschichte der Mauren in Spanien Leipzig 1874 Bd II S.
248—259, 291—293.

— Recherches sur l'histoire et la littérature de l'Espagne
pendant le moyen âge 3me ed. Paris 1881 Tome I p. 282—294.
LXI—LXVIII : Poème d'Abou-Ishac d'Elvira contre les Juifs
de Grenade.

S. Munk. Notice sur Aboulwalid etc. Paris 1850 = Journal
Asiatique IVme série Volume XVI p. 201—225.

L. Zunz. Die synagogale Poesie des Mittelalters Berlin
1855 (21920) S. 218.

— Litteraturgeschichte der synagogalen Poesie Berlin 1865
S. 186.

S. I. Kaempf. Nichtandalusische Poesie andalusischer Dichter
Prag 1858 Bd I S. 157—158, Bd II S. 180—183.

M. Steinschneider. Catalogus Bodleianae Berlin 1852—1860
col. 2457—2472.

— in Hebr. Bibliographie III (1860) S. 89, XIII (1875) S. 123.

— Polemische und apologetische Literatur Leipzig 1877
S. 138.

— Die arab. Literatur der Juden Frankf. M. 1903 S. 129—131.

— An Introduction to the Arabic Literature of the Jews
in JQR 1899 p. 306 nr. 411.

H. Graetz. Geschichte der Juden Berlin 1861, 31894: Bd VI s. 11—19, 347—351.

— Ein pseudepigraphisches Schreiben angeblich von Hai Gaon an Samuel Nagid (MGWJ XI s. 37—40) Breslau 1862.

A. Neubauer in Ben Chananja 1862, S. 24.

— & **S. Sachs**, Gedichte aus dem Diwane des Samuel ha-Nagid (Israelit. Letterbode III s. 9—21) Amsterdam 1877/78.

— in JQR VIII (London 1896) p. 542 nr. 1.

A. Geiger. Salomo Gabirol und seine Dichtungen Leipzig 1867 (auch in „Miscellany of Hebrew Literature“ 1872) s. 23, 32 ff, 69 ff.

I. Goldziher. Proben muhammedanischer Polemik gegen den Talmud (Kobaks „Jeschurun“ VIII s. 76—104) Breslau 1871.

— in Revue des ét. juives VIII (Paris 1884) p. 125.

S. Jona. I. Un primo ministro di Stato. II. Un disastro (Corriere Israelitico XIII—XV, 224—27, 247—52, 4—8, 29—32, 76—79, 246—48, 273—74, 7—9, 30—32) Trieste 1874—1877.

P. Frankl. Eine Hymne Samuel Hanagids (MGWJ Bd. 24 s. 179—189, 219—228) Breslau 1875.

Amador de los Ríos. Historia social, política e religiosa de los Judíos de España y Portugal. Madrid 1875—1876. I p. 212—225.

D. Kaufmann. Das Trosts Schreiben Samuel Hanagids an Chananel (Berliners Magazin V. S. 68—75) Berlin 1878 = Gesammelte Schriften III (1915) s. 56—63.

— Das Huldigungsgedicht von Salomon ibn Gabirol für Samuel ha-Nagid (MGWJ Bd 43, S. 307—319) Breslau 1899.

J. Egers in „Hebr. Bibliographie“ xx (Berlin 1880) s. 26.

— Das stammelnde Mädchen (Graetz-Jubelschrift, Teil I S. 116—126) Breslau 1887.

J. Derenbourg. Opuscules et traités d'Aboulwalid Paris 1880 p. xxxv, XLII, XLIV, XLV, L et passim.

Ed. Baneth. Bilder aus der jüd. Geschichte: Samuel ha-Nagid und seine Dichtungen [Israelitische Monatsschrift Nr. 2—4] Berlin 1881.

A. Harkavy in REJ Volume 5 p. 203 (Paris 1882).

— **P. Самуилъ Ганагидъ** [ר' שמואל הנגיד] (Восходъ nr. 5—6 p. 1—42) Peterburg 1883. חרנום עברי מאת ר. גרושקין ב„האסופה“ של סוקולוב. כרך א (1884) סדר ה' עמ' 23—1.

N. Brüll in „Jahrbücher f. jüd. Gesch. u. Lit.“ v (Frankfurt 1883) S. 190—191.

W. Bacher. Leben und Werke Abulwalids Budapest 1888, S. 18—25.

— in Winter & Wünsche, Jüd. Lit. II (Berlin 1894) S. 180—181.

B. Zimmels in Berliners Magazin XX (Berlin 1893) S. 178—179.

A. Sulzbach in Winter & Wünsche, Jüd. Lit. III (Trier 1896) S. 27—28, 108.

H. Brody. Gabirol und Samuel der Fürst (MGWJ Bd 53, S. 304—307) Breslau 1899.

— Das Entschuldigungsgedicht Gabirols an Samuel ha-Nagid (MGWJ Bd 54, S. 321—332) Breslau 1900.

S. Poznanski in REJ Vol. 40 (Paris 1900) p. 133.

— Zur jüd.-arab. Literatur Berlin 1904, S. 59—61.

— in REJ Vol. 54 (Paris 1907) p. 304 n. 3, 58 (1901) p. 183.

— Les ouvrages linguistiques de Samuel Hannaguid (REJ Vol. 57 p. 253—267) Paris 1909.

A. Poznanski. Schilo. Ein Beitrag z. Gesch. d. Messiaslehre. Leipzig 1904 S. 105—106.

J. Broydé in „The Jewish Encyclopaedia“ Vol. XI (New York 1905) p. 24—25.

П. Коковцевъ. Къ литературной дѣятельности Самуила Нагида
(Извѣстія имп. акад. наукъ, 1355—1366) Петербургъ 1908.

— Самуилъ Нагидъ, какъ изслѣдователь еврейскаго языка и экзегетъ
[שמואל הנגיד כחוקר השפה העברית וכפרשן]
(Къ исторіи средневѣковой евр. филологіи и т. д. II 74—194, 205—224,
235—236) Петербургъ 1916.

D. Yellin. Ein neues Fragment des „Sefer Ben Mischle“ Samuel ha Nagids (MGWJ Bd 56 S. 721—35) Breslau 1911.

— Ben Kohelet of Samuel ha-Nagid (JQR, New Series, Vol. XVI p. 267—278) Philadelphia 1926.

D. S. Sassoon. The newly discovered Diwan of the Vizier Samuel Hannaghid (Jewish Chronicle Supplement) London 1924.

— in JQR, NS Vol. 21 (Philadelphia 1930) p. 105—150.

— Ohel Dawid, Descriptive Catalogue of the Hebrew and Samaritan Manuscripts in the Sassoon Library London & Oxford 1932 p. 398, 451—460, 947.

J. Mann. Texts and Studies in Jewish History and Literature Volume I (Cincinnati 1931) p. 630—640.

I. Davidson in JQR, NS. Vol. 26 (Philadelphia 1935) p. 99—127.

E. Lévi-Provençal. Un Texte arabe inédit sur l'Histoire de l'Espagne musulmane dans la seconde moitié du XIème siècle (Al-Andalus Vol. III p. 244—50, 265—301) Madrid 1935.

E. García Gómez. Polémica religiosa entre Ibn Hazm e Ibn al-Nagrila (Al-Andalus Vol. IV p. 1—28) Madrid 1936.

שירים אחדים של הנגיד תורגמו לשפות שונות. תרגומים אלה נדפסו
בספרים הרשומים להלן:

G. Karpeles. Zionsharfe. Frankfurt/M. 1888 S. 25—27.

J. Patai. Héber Költök Budapest 1910—12 I p. 59—72.

E. Fleg. Anthologie Juive I Paris 1923 p. 109—110.

B. Halper. Postbiblical Hebrew Literature Philadelphia 1921
(הטכסט העברי נדפס בכרך ב' עמ' 54—51) I p. 76—81

מלבד אלה בספרים ובמאמרים של גייגר, איגרס, בנעט ווולצבך המובאים
ברשימה הלוועזית.

הפּרשים

ביבליוגרפיה

סאח א. ז. אשכּלִי

(המסך; ראה ק. ס. שנה ר"ב ע' 254, 370, 498, שנה ר"ג ע' 250)

ראה סס' 436. Halévy, Joseph. Mashafa Sa'atat

— Prières des Falachas ou Juifs d'Abyssinie. Texte Ethio-
prien... traduit en Hébreu... 436 ראה סס'

— Salota Falasyan 436 ראה סס'

449. — Te'ezaza Sanbat (Commandements de Sabbat) —
accompagné de six autres écrits pseudo-épigraphiques admis
par les Falachas ou Juifs d'Abyssinie. — Texte éthiopien. Publié
et traduit par... (Bibliothèque Ecole Prat. d. Hautes Etudes
vol. cxxxvii) Paris 1902. 1+1+xxxv+239+1 pp.

pp. 1—40 Te'ezaza Sanbat. pp. 41—50 Abba Elias.
pp. 51—56 Mashafa Mala'eket. pp. 57—59 Ezra iv.
pp. 80—96 Baruch. pp. 108—131 Sebhatat.
pp. 133—239 Traduction.

450. Littmann, Enno. Geschichte der äthiopischen Litteratur
[In: Brockelmann u. Leipoldt "Geschichte d. christl. Litterat.
des Orients" pp. (191), (196), (197), (226); 233-234.

451. Malter, Heinrich. Der Tod Mose's in der äthiopischen
Überlieferung. MGWJ, LI, 1907. pp. 707-708, 715-716. 445 ראה סס'
אנב בקרת. מוזה מוסי' לפישלוביץ, סס' 445.

IV. ב. ספרות יפה על אדות הפלשים.

*452. Schachnowitz, S[elig]. Salomo der Falascha. Eine Ge-
schichte aus der Gegenwart. Frankfurt a/M 1923, 229 pp.

V. המעולה למען הפלשים: בעדה ונגדה.

ספרות זו, רבת-הכמות, עוקרה נכתב בשנת 1867 והשנים הבאות אחריה, בקשר למסע יוסף הלוי אל הפלשים ממעם חברת, כל-ישראל-חברים' בפאריס, ובקשר למסעות ד"ר פייפלוויץ' בשנות 1905 ו-1908.

453. [בריל, יחיאל] על דבר היהודים באביסוניה, "הלבנון", ירושלים, I, תרכ"ג, גל' 11, ע"ע 74-75.

בקשר לדברי התעוררות שבאו ב"Jewish Chron. מוזכר את מאמר ר"י ספירב גל' 10, ומעורר גם הוא, ומראה על הקושיים המיוחדים שבמשלחת זו.

454. — על אודות היהודים בכוש. "הלבנון", II, גל' 6, ע' 87-88, תרכ"ה. נסמך על סכת הלוי ב"המגיד": "הנני שלחוני ארצה כוש" ותוסך בדבר.

455. — כרכה מעין שלש (שבח הלוי היוצא לחבש ובהקרה—וכוח נגד אלה המבטלים מראש את יהדות הפלשים), "הלבנון", IV, תרכ"ו (1867) גל' 10 ע' 155.

456. — עוד יוסף חי! "הלבנון", V, כ"ט, ע' 464. ידיעה על אדות שוב הלוי מחבש לאלכסנדריה אחרי התבוננו לחיי הפל' בחבש. — (הקרה) ראה: הלוי, יוסף מס' 463.

457. הילדסהיימער, עזריאל קול קורא לכל אחינו בני-ישראל. "המגיד", VIII, גל' 47. בענין משלחת הלוי, לחמוך בה. וראה מס' 476. 457^a. — קול קורא... וכו'. "המבשר", לכוך, IV, גל' 44. כמו במספר הקודם.

458. [הלוי יוסף] היהודים בכוש. "המכתב הזה הגיע לחברת כל-ישראל חברים מהח' ר'...". "הלבנון", IV, תרכ"ו (1867) גל' 23, ע' 367-368. סכת במסואה, x/1867, מודיע על מציאותו סמוך לאדוליס, והתקרמותו בעקבות צבאות הכרשים—שבושים בשמות הגיאוגרפיים והאתנוגרפיים.

459. — (אפריקא) סכת ב' מיוסף הלוי שלוח מחברת כ"ח אל היהודים בכוש. Keren, 24, Nov. 67, "הלבנון", V, גל' 2, ע' 31-32. עם הערת ברכה מצד המערכת. ר"ח מדרכו ותכניתו להבא. 460. — היהודים בכוש. "הלבנון", IV, ע' 367-368.

461. — על דבר אחינו הפאלאשת הנדחים בארץ כוש. ע"פ ההורעות שהביא סחם—ידידנו הח'... ציר שלוח אליהם בשם כ"ח. "הלבנון", V, גל' 30, 32, ע"ע 476-479, 508-510. ע' 510: "המשך יבא אי"ה" — ולא בא.

462. — הודעה אל הועד הראשי מחברת כ"ח על אדות המלאכות לאחינו הפאלאשת נתונה לפני אספת הועד ביום 30 יולי שנת 1866, מאת... "הלבנון", V, גל' 37, 38, 599-608, 592-590.

463. — תוכן דברי מסעות. „הלבנון“ v ע"ע 287-286, 302-304, 317-320, 336-335. (החל מעמ' 318, עם הערות המירל)
464. — היהודים באכעסניניא. „הכרמל“ וילנה, שנה ז' גל' 20, 22, ע"ע 154, 171. בע' 171: „המשך יבוא“ — ולא בא.
- מועתק בעיקרו מתוך „הלבנון“, מידעיות הלוי במסעו האי, מס' 458.
465. — סכתב מכוש. „המגיד“ ליק, XI, 1867 גל' 48, ע"ע 379-380. העתקת הסכתב מסמאה שנרפס בעתון Univ. Istr. עם הקדמה. מבוא והוספות בסוף [מאת א. צורכובים].
466. — היהודים באכיסניניא. סכתב ב' מחנוסע... אל ראשי חברת „כל ישראל חברים“, (פה עיר קרן, 24, XI, 1867), „המגיד“, ליק, XII, 1868, גל' 5, ע"ע 35-36.
467. — היהודים השחורים הנודעים בשם „פלשת“ באכיסניניען. „המגיד“, ליק, XII, 1868, גל' 44, 45, 47, ע"ע 348, 356, 372.
- קצור הדו"ח שמסר הלוי לועד כ"ח בפאריש, עם הקדמה כרניקאית קצרה.
468. [זילברמאן, אליעזר ליפמאן] (פראנקרייך) וקריאה לשלח את יוסף הלוי לחכשו. „המגיד“ ליק, XI, 1865, גל' 28, ע' 219.
- אגב וריעה ע"א האכספדיציה הגדולה כראשות Le Moyaner שעמדה אז לצאת לפועל.
469. — מלחמת ענגלאנד באכיסניניען. „המגיד“, ליק, XII, 1868, גל' 1-2, ע"ע 4, 11 וכו'.
- נוגע דרך אגב בשאלת הפלשים ובענין שוש ליהודים בתוצאות מלחמה זו.
470. [כהן-צדק, יוסף] הלא כבני כושיים אתם לוי. „המבשר“ לבוב, v, תרכ"ה—1865 גל' 10, ע"ע 75, 77. הזכרה בלבד.
471. ספיר, יעקב הלוי (סל"ה) היתורים באכיסניניען. „הנשר“, לבוב, III, תרכ"ד—1863 גל' 44, ע' 179-180.
- סכתב אבא מצנא (משנת 7354), והוא Zotenberg מס' 215, ודברי התעוררות לקים את הפלשים.
472. — (פראנקרייך) קול יעקב, „המגיד“, IX, ג' 1, ע' 3-2. חוזר ומפרסם את תרגום סכתב הפל' אל הכ"ג (עם שעות 7354) ומספר על רצונו לגסוע לשם וקורא לסי יסע.
473. — אבן ספיר. יסכב ארמת חם (מסע מצרים) ים סוף... ח"א. ליק תרכ"ה-תרכ"ז—1866. פרק י'. מסע ראשונה. מעט ידיעות מהיהודים בארץ כוש (האכאשיני). דף כ"ח: — 5:.
- ע"א שליחות הפלשים ליתודי מצרים וע"א התענינות הר"ן אדלר בהם, ודברים כלליים. ועוד הסכתב שנרפס במס' 471, 472.

474. [הצופה להמגיד] שנה VIII, גל' 36, ע' 286.
כריח מחכה ליריעות על יהודי כוש מסי שליח המסלכה לשם, לעאן.
475. [הודעות ממפקדות חכר"ח כחצי שנה הראשונה משנת 11868.
Suppl. de Libanon Journ. Hébr. הוספה על הלכנון נומיר 32 ע' 2
דריח מפעולת החברה אחרי קבלת מכתב י. הלוי.
476. וכרוניקה סן פראנקרייך. „הלכנון" II, גל' 13, ע"ע 194-195.
שחברה כריח מסרה את ענין המלאכות לכוש לירי הריע הילדסהיימר וראה מס' 457.
477. ויריעות מחוץ למדינה) אבעסטינא. הכרמל, וילנה שנה ז' (תרכ"ט)
גל' 1, ע' 4. שמלחמת אנגליה בתאודור תגאל גם את יהודי חבש.
478. [Bigart, Jacques]. Les Falachas sont-ils juifs? „Paix et
Droit" (A.J.U.), IV, 1924, No. 5, pp. 5-7.
קצור מאמר שפילוביץ' מס' 512, ומאמר כנגדו מאת צ. פ. היות בעתון היומי Wiener
Morgenzeitung (1924 3/v) ובו הגיה שהפלי הם צאצאי יהודי מצרים או לכל הפחות
גיר-צדק; רק מנהגים אחידים אינם יודעים.
- Chajes, H. P. 478 מס' Bigart 512, ראה Scheftelovitz מס' 512.
479. Davidson, Mrs. Israel. A Swarthy Jew. B'nai-Brith Ma-
gazine, vol. XLVI, 1931, p. 49. עם שלוש תמונות סן תלמוד התורה שבאדיס-אבבה.
480. Faitlovitch, Jacques. Falascha-Briefe. Berlin 1913. (נרפס
ברומא) 21 ע' (34 ריקים).
מכתבים באמחריית מכתנים ודבתרים שקבל בהיותו בחבש. אמחריית עם הלגום גרמני.
481. — Les Falachas d'après les explorateurs. Notes apo-
logétiques. (Riv. Isr. vol. IV No. 3) Firenze 1907, 10 pp.
482. — Gli Ebrei d'Abissinia (Falasciá). Impressioni dal
vero. (Pubblicate a cure del com. "Pro-Falasciá") Aequi 1907,
17 pp. תעמולה לסיע לחם במפעל תרבות.
483. — Dr. Faitlovitch's Falascha-Mission in Amerika.
„Isr. Fam." Hamburg, XXVII, 1925, No. 10 (5/III) p. 13.
הרצאת פייסלוביץ' על הפלשים בניו-יורק. פייסלוביץ' קורא כאן לעצמו „מגלה הפלשים"...
484. — Une lettre amharique des Falachas ou Juifs d'Abys-
sinie. RS, XIV, 1905, pp. 92-94, [Remarque de] J. Halévy, pp. 94-95.
מבקשים עזרה מאחייהם... הלוי מברך את פייסלוביץ' ומתאונן על שקלל נמר ואחו
הכריח חושדים בו שהוא רמאי.
485. Faitlovic, Ya'eqob, Waldu la-Mamher Muse. Tomara
Falasyan... אנרת פלשים שלוחה מאת יקקב נח בן כמ"ר משה פייסלוביץ'.

רומא, שנת ה' אלפים תרס"ה לבי"ע 18 (1+) ע"ע (4+ ריקים) (אמחרית עם ציטטות כנען). דרשת-עמלה לוח עם אגרת הרבנים מרגלית וכו' באמחרית.

486. *Fatlowic, Ya'eqob Noh, Waldu la-Mamher Muse. Tomara 'Ehwena...* אגרת אחוה שלוחה מאת יעקב נח בן כמ"ר משה פייטלוביץ. *mara 'Ehwena...* רומא, שנת ה' אלפים תרע"ז לבי"ע (אמחרית עם ציטטות כנען, שחור ואדום) 43 (1+) ע"ע.

*487. — *Tomara Nuzazey.* אגרת הנחמה שלוחה מאת יעקב נח בן כמ"ר משה פייטלוביץ...

*488. — *Tomara Salam.* אגרת שלום שלוחה מאת יעקב נח בן כמ"ר משה פייטלוביץ. שניהם לפי *Waldu-Selasey* מס' 7.

— 504 *Margulies* ראה מס' 504

489. *Halévy, Joseph. Lettre de Massaouah. AI, xxviii,* המכתב הראשון מסעו לחבש. p. 1084-85.

490. — *Lettre d'Abyssinie. AI, xxix, 1869, pp. 173-175,* המכתבים אל חכיה. 936-944.

491. — *Rapport au Comité Central de l'Alliance Israélite Universelle concernant une mission auprès des Falachas... "Famille de Jacob", vol. x, 1869 pp. 29-32, 62-67, 94-96, 252-256.* (אין סוף)

492. — *Abyssinien. AZJ xxxi, 1867, p. 978-979.* מכתב הלוי לחכיה מססואה, מאוקטובר 1867 עם דברי מנא [מאת לודוויג פיליפסון] והערות מסעם הסערכת.

493. — *Abyssinien. AZJ xxxii, 1868, p. 71-72.* מכתב הלוי לחכיה מכתב מיום 24/11 1867 עם הערה מאת הסערכת ברוח חכיה.

494. — *Abyssinien. AZJ xxxii, 1868, p. 661.* פלגרימה ממרסיסיה אל חכיה על הצלחת מסעו לחבש.

495. — *Ein Brief aus Abyssinien. Die Neuzeit, Wien, vol. VIII, 1868, No. 2, pp. 18-19.* המכתב מססואה אל חכיה.

496. — *Reise zu den Falascha's. Die Neuzeit, Wien, vol. VIII, 1866, No. 5, pp. 57-58.* המכתב השני לחכיה.

497. — *Una lettera dall'Abissinia. EI, xv (1867) pp. 366-368.* המכתב מססואה 1867 אל חכיה.

498. — *Seconda lettera dall'Abissinia. EI, xvi, 1868, pp. 49-59.* מכתב הלוי לחכיה מכתב, 1867.

499. — I Falashas. Rapporto al Comitato Centrale dell' A. I. U. presentato dal sig... Il Corr. Isr., Trieste, vol. VII, (1868) pp. 199-201, 257-258. לא נשלם.

500. — I Falascià dell'Abissinia (Il Missionario dell'Abissinia). EI, XVI (1868) p. 315-316.
השם הוא מן המפתח, בסוגרים—סחוך הפנים. קצור דוח הלוי לחכיה. לא נשלם.

501. — List p. Hallewi do "Alliance Israélite Universelle" w Paryżu. "Izraelita", Warszawa, III, 1868, pp. 23-24.
מכתב הלוי ממסואה (הראשון).

502. — Falaszowie. Podług sprawozdania złożonego przez p. Jozefa Halewy Centralnemu Komitetowi Alliance Israélite Univer. w Paryżu. "Izraelita", Warszawa vol. III, 1868, No. 43, 44, 45 pp. 351-352, 358-359, 368-370.

— [Remarque] 484 ראה Faïtlovitch מס' 484

503. Lewin, Dr. (Młaczka). Ein verlassener Bruderstamm. Bloch's Wochenschrift, Wien, XIX, 1902, pp. 85-88.
רוח פרו-פלשית; ידיעות לפי הלוי.

504. M[argulies], S. H. Per gli Ebrei Abissini (Falascià). Rivista Israelita, II, Firenze, 1905, p. 208-212.
(1) קצת היסטוריה של תנועת פרו-פלשא; (2) מכתב פייסלוביץ אליו (1905) (3) תרגום איטלקי של אגרת הפלשים בידי פייסלוביץ.

505. — La solidarietà Israelitica e i Falascià. Discorso pronunz. nel Tempio Magg. di Firenze... Pesach 5667. Firenze 1907, 7 p. (Estr. d. Rivista Israel. IV, No. 2).

506. — Per la storia del Movimento Pro-Falascia. Due Documenti. Firenze 1909, 8 p. (Estr. Rivista Israelitica VI, 4-5).
מכתב מרגלית ושאר הרבנים לפלשים כחשובה על מכתבם, עברית. מכתב הפלשים (פוטוגרי) אסתרית ותרגומיו לאיטלקית (עם הקדמה) מאת המחבר.

507. Nahoum, Haïm. Mission chez les Falachas d'Abyssinie. Bull. de l'All. I. U. 1908, pp. 100-137.
משלחת חברת כחית. החוצאות מתנגדות לשל פייסלוביץ מס' 181, וקבעו את עמדת חכיה בשאלה זו.

508. — Bericht des Chacham Baschi... über die Abessinische Mission. Bericht d. A.I.U... f.d.J. 1908, Berl. 1908, pp. 98-129.
(גם ספה מנסיעתו ותמונות פלשים). תרגום מס' הקדמ.

509. [—] Die Falaschas "Ost u. West", VIII, 1908, col. 273-276.
אגרת חברת כריה אל מניק, בידו נחום, וכו'.
510. — The Mission to the Falashas. Interview... with Rabbi Haïm Nahoum JC No. 2.053. 1908, p. 14.
תוכן מקוצר מס' 464.
511. Ottolenghi, Raffaele. I Falasha Nuova Ant. 1913. CLXIII, 480-489.
בעד הפעולה למען הפל'.
512. Scheftelovitz, I. Sind die Falaschas Juden? MGWJ, LXVII, 1923. pp. 244-249.
הם גרמנו-מאוריטניום עיי יהודים—ולא יהודים גזעיים, וראה מס' 394, 478.
513. — Israélites Falachas. Bul. de l'A.I.U. 3 série No. 30, 1905, pp. [199-207].
תוצאות כלשונן, מתוך הדריה של טימלוביץ, מס' 181 עם הקדמה קצרה וסוף דבר ע"א שני הפל' שהובאו לפירס ומתחנכים עיי כ"ח.
514. Die Missionsfrage in der Generalversamml. des internationalen Pro-Falasha Komitees. 8 p. (פ"פ 1914).
לא לפני זה.
515. Mission en Abyssinie. Bull. de l'A.I.U. 1907. pp. 87-90.
הידיעות הראשונות על מיסיון נחום והגיעו לחבש, לפני הס'ך.
516. Żydzi w Abissynji. "Israelita", Warszawa. vol. III, 1868, No. 35, 38, pp. 284-285, 314-315.
תרגום הידיעות הראשונות מס' הלוי שפרסם י. ברייך ב"לבנון". — המאמר לא נגמר, בכונה, משום שבינתיים הופיע דו"ח הלוי לחכירה (בגליון מספר 43 וכו').
517. (Kronika Krajowa i zagraniczna) Paryż. Izraelita, Warszawa. vol. III, 1868, No. 1, p. 8.
ידיעה על מסע הלוי והגיעו למסומה.
518. [Falashas]. JMI vol. XXIV, 1908 p. 48.
ידיעה קצרה ע"פ Jew. Chr. על נסיעת טימלוביץ.
519. — JMI vol. XXIV. 1908 p. 175.
ידיעה קצרה על נסיעת חיים נחום.
520. Una specie di missione religiosa agli Ebrei dell' Abissinia. EI, III, 1855, pp. 370-71.
על-פי סכתב ועליג הוידורוף על אגרת ששלחו אנשי ירושלים אל קהלת גונדאר וראשה יצחק הכהן, על-יסוד הידיעות שקיבלו מדניאל (זה הצעיר שהלוי סיפל בו בפאריס), שעבר לך-ירושלים. — לא נמצא לי המקור העברי לתרגום זה.

VI מיסיונרים נוצריים אצל הפלשים

521. [Ain Alem, Debtera]. Abyssinia. JMI xx, 1904, pp. 102-103.
אל פלאר: על הפעולה בין הפל'.
522. [Argawi, Michael]. "A time of misery and tears" in Abyssinia. JMI London, ix, 1893. pp. 19-28.
מכתבים אל פל', עם מבוא המערכת, על מהלך המיסיון בחבש, בתוכה בין הפלשים.
523. — Congratulations from the Society's Native Agents in Abyssinia. JMI xxiv, 1908, p. 98.
להמלא המשרם שנה מתחלת הפעולה המיסיונרית בין הפלשים.
524. — Letter and report from Abyssinia. JI, London vii, 1891, pp. 33-35, 49-51.
דו"ח על מיסיון בין הפל'.
525. — The Abyssinian mission. JI, London, viii, 1892, pp. 18-20.
דו"ח על מיסיון בין הפל'.
526. — Abyssinia JMI, xx, 1901. p. 85.
דו"ח על פעולת שמר בין הפלשים.
527. — More news from Abyssinia. JI, London v, 1889, pp. 104-108.
מכתב ארגו על מסע מיסיונר אל הפל' באגו ואליפא ב-1886, ועל היחס השונה אליהם. תמונה מכפר פלשי.
528. Beroo, Debtera. Biography of Debtera Beroo JMI ix, 1893, pp. 154-156.
ביוגרפיה של מיסיונר-כהן, פלשי מומר. עם תמונתו ע' 5 גם בע' 145.
529. Bronkhorst, S. H. Abyssinia. JR, London, 1862 pp. (1) 2-4.
עם תמונה מפעולת המיסיון. דרך הפעולה בין הפל'.
530. [Flad, J. M.] News from Abyssinia. JI, London, vii, 1891, pp. 17-18.
דו"ח שליחי המיסיון בין הפל'.
531. — Abyssinia. Journal by... JR, London, NS. No. 28-29, 1863, pp. 13-20.
יומן פעולתו בין הפל'.
532. — (E.) [J.] M. Abyssinia. JR, London, NS. No. 20, 1862, pp. 31-32.
יומן על הפעולה בין הפל' שבנגרה.
533. — News from Abyssinia JMI xxiv, 1908, pp. x-83, 106-107, 120, 133-134, 153-154, 166.
על הפעולה בין הפל'—בגורבא החרימו הכהנים את כל הפלשים אשר ישמעו לדבריו המיסיונרים.

534. — Hulāt Nizey 'Amāsā Hulāt Terik Kabelnyāna Kadisa Kadan... (ק"ד ספורים טן התניך והכרית החדשה) St.-Chrishona, s.d., 261 pp. אסחרית.

535. — Ya-beluy Kidan Tenbiloc... The Messianic prophecies in Ethiopic and Amharic, with some additional passages from the ancient prophets, by... St. Chrishona 1873, 28 pp. — Idem. Ibid. 1875, 35 pp. (Falashas-Mission, op. No. 1).

536. — Magelace Kabeluy Kidan... Proofs from the Old Testament that Jesus Christ of Nazareth is the son of God. Translated by... 3rd revised edition, St. Chrishona 1875, 64 pp. (Falashas-Mission, op. No. 2).

537. — Way za-la-'Ālam dahenenet-ya-miwasad-mangas... Der Weg zur Seligkeit, in Frage u. Antwort nach Anleitung d. heiligen Schrift, v. Johannes Gossner, in die amharische Sprache übersetzt von... Basel 1872. 63 pp. Ibid. Idem 1875². 52 pp. (Falashas-Mission, op. No. 3).

538. — Tanāsa Mashaf... Helps to self-examination and prayers on different subjects, for the use of humble-minded and inquiring Jews, translated by... 3d revised ed., St. Chrishona 1875, 24 pp. (Falashas-Mission, op. No. 4).

539. — Ya-beluy Kidan Qāl... Scripture with Scripture compared, by... 4th revised ed., St. Chrishona 1876, 32 pp. (Falashas-Mission, op. No. 5).

540. — Zwölf Jahre in Abessinien oder Geschichte d. Königs Theodor II u. d. Mission unter seiner Regierung, von... Missionar unter d. Juden Abessiniens, Basel 1869, 2 vol. 91, 79 p. — Rec. Petermann's Mittheilungen 1869, p. 155.

ספסר גם את קורות המיסיון אצל הפלשים בימי תיאודורוס.

541. — Idem. I. Teil. Leipzig 1887, 180 p. (Schriften des Institut. Jud., Leipzig, N-os 12-13).

542. — 60 Jahre in der Mission unter den Falaschas in Abessinien. Selbstbiographie. Giessen 1922. 447 pp.

קורות פעולתו טן הימים הראשונים למיסיון אצל הפלשים, עד: הזמן האחרון. החארה

הרצדריה.

— 553 'מס' Veitch, W. D. ראה

543. Gobat, Samuel. Bishop of Jerusalem, his life and his work: a biographical sketch drawn chiefly from his own journals. With preface by the Earl of Shaftesbury... London 1884.

544. — Evangelischer Bischof in Jerusalem. Sein Leben u. Wirken, meist nach seinen eigenen Aufzeichnungen. Basel 1884.

Gossner, Johannes. 537 'מס' Flad, J.M. ראה

545. Hall, C. Remarks on Abyssinia. The Jewish Expositor, London, VI, 1821, pp. 407-410.

ל'יהודים מלכות בסמך, מלך מבית דוד. לא נכנעו לנצורים, וגם לאלה מלך מבית דוד. — מוסב על ירמיה ל"ג.

546. Hill, Richmond. Observations upon the Epistles of St. Peter. The Jewish Expositor, London, VI, 1821, p. (331-)336.
לפי Bruce. יהודי חבש כבני עשרת השבטים.

547. Isenberg, Carl Wilhelm. Abessinien u. die evangelische Mission. Erlebnisse in Aegypten... und besonders in Abessinien. Tagebuch meiner dritten Missionsreise... 1842... 1843. Nebst einer geogr. ethnograph. und histor. Einleitung. Bevorwortet von C. J. Nitzsch. Bonn 1844, (2 vol.).

548. O. On the African Jews. The Jewish Expositor, London, vol. I, 1816, p. 317.
מבקש ידיעות על אדות יהודי חבש.

549. [Sanbatoo]. Latest from Abyssinia. JMI XIII, 1897, pp. 130-132.

על ישובי פלשים ועל פעולת המיסיון בהם. — כנגדא נהרגו רבים ע"י הדרושים. — בברחשא הקרובה התישבו רבים וגנו מקדש פלשי.

550. Stern, H[enry] [Aaron]. The captive missionary being an account of the country and the people of Abyssinia... London 1869.

551. Symons, R. What Christianity has done for Abyssinia. London 1928.
אנכי: על ניצור הפלשים.

552. — Cassel 1868 תרגום גרמני.

553. Veitch, W. Douglas. Notes from the Journal of F. M. Flad... with a breaif sketch of the Abyssinian Church. London 1860, pp. 31-33, 42-45.

554. *Wandem Negoosie*. A Missionary journey in Abyssinia. JMI XIX, 1898, pp. 53-56.
ד"ר הפעולה בין הפלשים בדמביא, אל פלאר. עם תמונת י. מ. פלאר, ק. פ. ו. פלאר.
מ. ארגו.
555. *Wolf, Joseph*. Proceedings of the London Society. Palestine W.'s journal. The Jewish Expositor, London, IX, 1824, p. 294.
שמועה ראשונה על יהודי חבש, (Falasha במקום Talasha).
556. — Researches and missionary labours among the Jews, Mohammedans, and other sects... London 1835, pp. 505-506.
ידועה מפי השמועה על מקומות מושב הפלשים, ראש הפלשים נקרא כילא".
557. *Abyssinia* (Monthly Summary of Missionary Intelligence) JI, London, N. S. II (1862) pp. 162; III. (1863) pp. 67-69;
ד"ר והרצאות ואגרות ממחלף פעולות המיסיון בין הפל'. 90-93; 158; 275-284.
558. *By the Way*. JI, London, VIII, 1892, p. 178.
ידועה המיסיון.
559. *Chrishona Pilgrim Mission*. JI, London, XXIII, 1883, p. 233 (232-235).
על הצלחת מפעלי מיסיון זו בין הפל'.
560. *Judenmission in: Die Religion in Gesch. u. Gegenwart* vol. III, col. 467 (v. Harling (חתום)).
על המיסיון אצל הפלשים ע"י שטרן ופלד מן המרכז, ה"ביוגרפי בירושלים.
561. *Letters from Abyssinia*. JMI, vol. IX, 1893, pp. 163-164.
מכתבי המיסיונרים החבשים אל פלד על הצלחת פעולתם, בתוכה הפעולה בין הפלשים והשחמרות אחרים כביניהם.
562. *Light upon the horizon, or a few thoughts upon the present state of the Mission field. An address... by the Rev. J. Eustache Brenan...* JI, London, XXIII, 1883, p. 181 (179-191).
ידועה על הפעולה בין הפל'. שנת 34 פל' בשנה שקדמה לה.
563. *Martyrs of Jesus*. JI, London, VIII, 1892, pp. 146-149.
תולדות המיסיון בין הפל'. עם תמונת מ. ארגו.
564. *Missionary journey in Abyssinia*. JI, London, VII, 1891, pp. 65-66,
ד"ר שנשלח לפלאר.
565. *Our Missions in North Africa*. IV.—Abyssinia. JI, London, V, 1889, pp. 151-153, 182 (תקין).
תולדות המיסיון אצל הפלשים.
566. *The Abyssinian Mission*. Mr. J. M. Flad and the native agents. JI, London, VI, 1890, pp. 101-107.
ד"ר מן המסע השני של פלאר וארגון המיסיון בין הפל'. עם תמונות.
(סוף יבוא)

לקומים ביבליוגרפיים

סאת

אברהם יערי

יח. שלשה תרגומים של אגרת בעלי חיים ליודית.

בנוגע לתרגום יודי של ס' אגרת בעלי חיים לר' קלונימוס בן קלונימוס
אנו מוצאים ידיעות אלה אצל הביבליוגרפים :

בן-יעקב בערכו, לאחר שהוא מונה את ההוצאות העבריות של ספר זה,
כותב: „עוד נעתק לדיא ע"י ה"ר חנוך ב"ר צבי הירש סג"ל מפפד"מ. הענא תע"ח".
פרידברג בערכו, לאחר שהוא מונה את ההוצאות העבריות, כותב:
ובתרגום יהודית אשכנזית ע"י ה"ר חנוך העניך ב"ר צבי ספפא"ם: 1 הענא
תע"ח. 2 אופיבאך תקכ"ט. 3 שם תקל"ט. 4 פיורדא תקס"ג. 5 ווילנא תקס"ב.

שטינשניידר בספרו Hebr. Uebers. ע' 861 כותב: „Eine jüdisch-
deutsche Uebersetzung von Chanoch b. Zebi aus Hanau erschien Frk. a. M.
1718, Offenbach 1769 ... Metz 1772 (Carm.)”.

שולמאן בספרו „שפת יהודית-אשכנזית ומפרותה" ע' 152 כותב: „העתקת
הספר אגרת בעלי חיים ע"י חנוך הלוי מהאנוי (פפד"ם 1718)“.

צויגבערג בספרו כרך ב' ע' 304 כותב: „סען האט ואגרת בעלי חיים
מערערע מאל געדרוקט, און בכדי אויך דער פשוטער קולם און ווייבער זאלן עס
קאנן לייענען, האט סען עס איבערגעזעצט אויף יודיש”.

כל הידיעות הללו אינן שלמות, ויש מהן משובשות מאד, כמו שאראה
להלן, אבל הצד השווה שביניהן, שככולן מדובר רק על תרגום אחד, ובאמת
תורגם ס' אגרת בעלי חיים ליודית שלש פעמים ע"י שלשה מתרגמים שונים,
כפי שאבאר:

התרגום הראשון נעשה בידו הבחור חנוך סג"ל בן צבי הירש
מפרנקפורט דמיין, ונדפס בפעם הראשונה בהענא תע"ח. וזה השער:

ספר / אגרת בעלי חיים / פיו פתח בחכמה. האדם והחיה והבהמה. / והעוף וכל
הרמש. וכל אשר תחת השמש. / בחסרון ובשלימות המבעים ופעולות / והכמות נעים: / אין
דיון ספר וזרם איר גפינטן אלי דרא בשעפנים / דער וועלט מקטן ועד גדול פון בהמות
חיות / ועופות וזא אלא מיט דען ב"א משפס גפירם הכן / פר דען מלך איבר דרא שדים,
אויך וזרם איר דירינין / אויפסל גאמספאריכטיגקייט גפ'נדן: / איבר זעצט פון לשון הקודש

אין לשון אשכנז ע"י הכחור / כ"ה חנוך סג"ל מפרנקפורט דמיין / נדפס פה הענא /
לפרס עין חיים היא למחזיקים בה לפ"ק [תע"ה] / בדפוס נאה והמשוכה של
האומן / ואתאן יעקב באסאנא. 44 דף. 40. 19: 15 ס"ט. (אוחיות צויר).

בהקדמה, "אמר הסעתיק" שנדפסה מעבר לשער, מספר המתרגם שהוציא את
הספר הזה בכדי שיהא לו כסף להוציא מפרי אביוזקנו, והוא חותם: "הסעתיק
חנוך בן הנאון המופל" מהורר צבי הירש סג"ל בן הנאון הנדול מהורר חגי חנוך
סג"ל וצ"ל שהי' אב"ד ור"ם בעיר ואם בישראל ק"ק הענא".

ב"התנצלות הסעתיק" שנדפסה בסוף הספר, הוא מכאן את דרך תרגומו
בדברים אלה: "ואם ימצא הקורא לפעמים חסיר או יתיר בזה ההעתק מה שלא
נמצא בלשון הקודש הצח. או יאמר שהסעתיק לא הבין העברי בטוב טעם ודעת.
אפתח פי האותן שדעתם ורצונם להתכבד בקלון של חכירים. כי ידוע שכעיתים
הללו חסנים. כל הלשונות שבעולם משתנים. וכל איש מדבר בלשון עמו. לכן אי
אפשר להעתיק מלה במלה על מכונו. ואמתלא לך לאחד שבא ממדינות אחרות.
וסדבר בלשונות זרות. ורוצה לדבר הלשון מאותו העיר שבא לשם. וכיון שהתחיל
לדבר עמם. מהפך המלות ומקדים המאוחר ומאחר המוקדם ככלשונו. ומכר שכל
איש ידבר בלשון עמו. והשומעים יצחק בו כי אינם מבינים למאמרו. כמו כן
זאת האגרת. לפעמים ידבר חסירות ויתירות ופגמים ואחרות. כדי שיהי' ללשונו
הצח לתפארת ... כי"ד השפל המודחה מבית אבותיו ורך בשנים חנוך הענוך הענא".

מתרגום זה נדפסו מלכר ההוצאה הראשונה הסתוארת לעיל, עוד הוצאות
אלה: (2) אופיבאך, בדפוס הירש סג"ל שפיץ בפרעשבורג, תקצ"ט. 28 דף. (3) פיורדא
תקמ"ג. 28 דף. זולת הוצאות אלה יש לנו ידיעות על ארבע הוצאות ששתים מהן
אינן קימות, ושתיים מוטלות בספק. שמינשנידר ואחריו שולמאן מזכירים הוצאה
מפפדים תע"ה. ידיעה זו מיוסדת על בלכול היוצרות: כמקום, חנוך בן צבי
מפפדים. הענא תע"ה כתב שמינשנידר במעות, חנוך בן צבי מהענא. פפדים
תע"ה. שולמאן העתיק את מקומו בלי לבדוק אחריו. — גם הוצאת ווילנא תקס"ב
שמוכיר פרודבורג, אינה קיימת. בוילנא תקס"ב נדפסה הוצאה עברית של, אגרת
בעלי חיים אבל לא תרגום וודי. גם ההוצאה מין תקצ"ב שמוכיר שמינשנידר
עפ"י כרמולי וההוצאה אופיבאך תקצ"ט שמוכיר פריעדברג השודות בעיני, אבל
לא ראינו אינה ראויה.

התרגום השני נעשה בידי האשה רבקה בת יוסף בן מרדכי ספרא
דק"ק כראד ונדפס בפעם הראשונה בלבוש תקס"ה. הסתרגמת לא ידעה כנראה
על מציאות תרגום אחר, כפי שיוצא מתוך ההקדמה. חזק שער הספר:
ספר / אגרת בעלי חיים / אין דיון ספר ווערס פו ציטש דיא (וויכוחים) וואש

אלי (בעלי / החיים) האבן גיהאם מיט די מענטשן פאר דעם סלך פון די / שדים און עש קומט דער פון ארויף גרויז חכמה ומוסר וויא איר וועט / דרינגן זעהן. און דאס ספר איז גוועזן אויף לשון הקודש. און איז אויף / גשטאנן אין אשה יראת ה' אשה מושכלת וחכמה מרת רבקה / בת המנוח מוהרר יוסף זלתי' בן המנוח מוהרר / מרדכי זלתי' ספרא דקי' בראד. און האט דאס ספר איבער / געזעט פון לשון הקודש אויף שייטש און אישכר מענטש / זאל קענן דרינגן פאר שטיין ויהי לו למשיב נפש ולנחת רוח אמן: / נדפס פה קי' לכוב / תחת ממשלה אדונינו האדיר הקיסר רומישר אונגריין פיהם / גאליציאן עש לאדאמיריאן קיר נילגיו אפאסטאליש / מייסטעס פראנץ השני ירה: / בדפוס של האשה הגבורה הרבנית מרת / והודרת אלמנת הרב הגאון הגדול המנוח / מוהרר צבי הירש זלתי' אביר דקי' לכוב: / בשנת תקס"ה לפ"ק. 39 דף. 80. 11:18 סימ. (אותיות צור).

סעבר לשער נרפסה, הקדמה" זו, שנכתבה כנראה בידי הרבנית המדפיסה:

דאס ספר אגרת בעל חיים האט מחבר גוועזן אין גרושער חכם אין פילסאף אויף לשון ערבי. פאר כמה מאות שנים דר נאך האט דאס איבער געזעצט אין גרושער תלמיד חכם רבי קלנימוס פון ערבי אויף לשון הקודש אין דעם יאהר ה' אלפים ושבעים לבריאות עולם דאס איז שון קרוב צו פינף הונדערט יאהר. צו דער זעלביגער צייט איז נאך נישט גוועזן קיין דרוק: און איז דאס ספר נישט באקאנט גוועזן אויף דר וועלט די גרושה חכמה וואש דרינגן איז און דבר מוסר וואש איז אקעגן דיא מענטשן און איז דאס דר נאך גירדוקס גווארן אין מנשובה אין דעם יאהר ה' אלפים שי' וויא דיא דרוק איז אויף גיקומן איז גירדוקס גווארן אויף לשון הקודש. און דאס איז שווער צו פארשטיין פאר די גמיינה לויט אין פאר דיא ווייבר און איז אויף גשטאנן אין אשה יראת ה' אשה מושכלת וחכמה מרת רבקה בת הרבני המנוח מוהרר יוסף זלתי' בן המנוח המפורסם הרבני מוהרר מרדכי זלתי' ספרא דקי' בראד און האט דאס ספר איבער געזעצט פון לשון הקודש אויף לשון שייטש כדי דיא גמיינה לויט און ווייבר זאלן קאנן ליינען און זאלן זעהן די גרושה חכמה פון אלי דיא חיות וכחמות און עופות וויא דיא תאבין משפטים גהאט מיט דיא בני אדם וועט זעהן וויא השם יתברך האט אישלוךן בשעפניש זיין חכמה גיגעבן וויא זיא האבן גיטענט פאר דעם סלך פון די שדים. און ווי די בני אדם תאבין גיענפרט דאס איז אלץ מיט גרושה חכמה וכינה דעת וחכונה און די טבע פון אישלוךן פון בעלי חיים בכך זאל אישכר דש ספר קויפן זאל קיין געלט נישט אכטן וועט מקוים זיין דער פסוק ומלאה הארץ דעה כמים לים מכסים:

מתרגום זה יש עוד הוצאה אחת, חסרה מקום ושנת דפוס, ולפי כל הסימנים נרפסה בלובוב, בערך בשנת תר"י. וזה השער:

ספר / אגרת בעלי חיים / און דווען ספר ווערט פאר ציילט רוא (וויכוחים) וואס אלו (בעלי החיים) האבן / גיהאם מוט דוא מענטשן פאר דעם סלך פון דוא שדים און עש קומט דער פון ארום / גרויז חכמה ומוסר וויא איר וועט דרינגן זעהן. און דאס ספר איז גוועזן אויף / לשון הקודש. און איז אויף גשטאנן אין אשה יראת ה' אשה מושכלת וחכמה / מרת רבקה בת המנוח מוהרר יוסף זלתי' בן המנוח מוהרר מרדכי / זלתי' ספרא דקי'. און האט דאס ספר אויבער געזעט / פון לשון הקודש אויף שייטש און אישכר מענטש זאל קענן דרינגן פאר שטיין ויהי לו למשיב נפש ולנחת רוח אמן: / באוסטרא. 36 דף. 40. 17:25 סימ. (אותיות מרובעות-מנוקדות).

המלה, באוסטרא" על השער אינה אלא כלפי השלטונות, וברור לכל מי שפותח את הספר, שנרשם כלכוב. הוצאה זו נרשמה עפ"י ההוצאה הקודמת, אבל בשינוי-כתיב.

*

התרגום השלישי נעשה בידי איוויק מאיר דיק וגרסם בוולנא תרל"ח. וזה השער:

אגרת בעלי חיים / אדער / דער וויכוח (דיספוט) צווישן דא מענטשן / מיט אלע כרואים און חיות פון דער וועלט / דאס האבן מיר איבער געזעצט פון דעם ספר "אגרת בעלי חיים" וואס אים האט פערפאסט אין לשון הקודש החכם / חכולל רבי קלונימוס חזקן ז"ל — דאס איז זייער / אשיינע און איין אינטרעסאנטע ערצייגונג מען קען / דורך איר בעקאנט ווערן אין אלע שבעיות (נאטורין) / פון די אלע פערזאנען וואס קומט דא פאר. — מענטשן / פון פערשידענע לענדער. אויך אלערליי בהמות, חיות, / עופות, פירגלאך, פיש, שלאנגען. און דאס איז זייער / נוצבאר. וויא דער פסוק זאגט (איוב קאמיטל ד"ה) מלפנו / מבהמות הארץ ומעוף השמים יחכמונו: / נעתק ע"י א"ס דיק מוילנא וזכות ההעתקה נמכרה / להמיר ואינו מרשה לשום איש להוציאו לאור בלתי רשותי / ווילנא / בהוצאה ובדפוס ר' יהודה ליב ביר אליעזר ליפמאן מיץ נ"ו / שנת תרל"ח לפ"ק. 40 ע"י. 120. 11:17 סי. (אותיות מרובעות-מנקודות).

כנראה לא ידע דיק על מציאות שני התרגומים הקודמים, ועל כל פנים לא השתמש בהם. תרגומו של דיק הוא חפשי ביותר. לשם דוגמא מהתרגומים השונים, אציג כאן זה לעומת זה את הקטע הראשון של הספר בשלושת התרגומים בהוצאה הראשונה של כל תרגום:

תרגום הנוד בן צבי הירש:	תרגום רבקה בת יוסף:	תרגום א. מ. דיק:
אמר ער זאגט ר' קלונימוס ע"ה אין דא זעלבונג צייט אלז זיינען גבארן גווארן דא מענטשן. דא הבן זיא זיך נסערט אונ' מעהגליך זעהר גשטרקט אונ' דא גנצי ערשרייך וואר דער פילט פון זיא אונ' דאש ים אונט יכשה בערג אונ' מייהל הכן זיא גברויכט צום מייהל צו אירי ווערק. זיא הבן זיך פר זיכרט אונ' הכן אויך בקליגט. נון דער ווייל זיא גר ווינצג ווארן זיא זיין זי פרט גלאפין. אונ' הבן זיך פר בורגן פון וועגן דא חיות אים פעלט. דא וואר איר וואונונג אויף דא שפיץ	בעת ההיא אין דער זעלביגר צייט אז דא מענטשין זענן גר בארין גיווארין און האבן זיך זייער גיטעהרשט עש וואר פול פון זיא די ערד אונ דאש ים אונ די בערג אונ טאהל זיא האבין עוסק גיוועזן אין זייערה ארבוים האבין אין אירה זאכן כגלוקס. און פר זיכרט גוועזין. אוכר ווייל זיא ווייניג ווארין זיא זיך פערכשין אונ אנשלוסין. אונ פר ווארין פר דא וויילדי מיר אונ פר דא חיות וואש האבן זיא זיך גבואש אירה שטארקי פעספונג אונ ווארין זיך	אמר ר' קלונימוס: זאגט רבי קלונימוס אין אנפאנג נאך דר בריאה פון דר וועלט אלס דא מענטשין האבין זיך אנגיהויבן צו פערטערין אונ אויס צו ברויטן זיך איבער דער ערד. אונ ווארין נאך ניש אזוי

פיל וויא איצונד	בהאלטן אין היילן אונ אין	פון דיא בערג. אלזוא זיא מכסן
האכין זיי זיך	שפאלטן פון דיא פעלן אונ אין	אירא פעסטן שטעהט. אונד זיא
בעזעצט נור אין	דיא קעלס אונ האבן זיך גשפיוזט	פר בורגטן זיך אין היילן. אונד
דיא בעסעס לענדער.	פון דיא פירות פון דיא ביימער.	אין דיא גשפלייני פעלן אונד
וואס דיא לופט איז	אונ פון קרויטער פון דר ערד	אין דיא היילן פון דיא ערד.
דארט העכסט מעסיג	אונ פון דיא קערנר דיא דא	אלר הנס פירות פון בוים וואר
(ניס גאנץ היים אונ	שפראצין. אונ האבן זיך צו	איר שפיוז. אונד קרויטער דער
ניס גאנץ קאלט).	גידעקט אירא לייבר פון דיא	ערדן אונד זונשט שפראצט
	בלעסיר פון דיא ביימער עש זאל	קערגר. איר בדעקונג וואר פון
	זיא בשיצן פון דר היץ: אונ פון	בלעסיר דער בוים. וואו מיר
	דר קעלס אונ ווינטר האבן זיא	זיא זיך פר היץ אונד קעלס
	גירוהם אין דיא ווארטע לענדער:	בשיצט הבן. אם ווינטר רואמן
	אונ זומר אין דיא קאלטי	זיא אין ווארטי לענדער אם
	לענדער.	זומר אין קלמן לענדער.

מהקטעים האלה אפשר לעמוד גם על מיכו של כל תרגום ויחסו למקור.

יט. תרגום יודי בלתי־ידוע של "חובות הלבבות".

בענין הוצאות של תרגומי "חובות הלבבות" ליודית שוררת ערכוביה גדולה בביבליוגרפיה. ובטרם שאבוא לתאר את התרגום שלא נזכר עד היום ע"י רשמי־השימות, עליו ליישר הדורים בביבליוגרפיה של תרגום הספר הזה ליודית.

קר פלס (1) כותב ש, "חובות הלבבות" תורגם ליודית ע"י רבקה מוקטיונר, המחברת של הסי', "מינקת רבקה", ושהתרגום נדפס בשנת 1609. על הדברים הללו חזר גם ז. ריווען (2). ידיעה זו אין בה מסש, כי תרגום זה לא היה ולא נברא.

פריעדברג, ב"בית עקד ספרים" ערך, "חובות הלבבות" כולב: "ועתה" וועם תרגום יהודי־אשכנזי ע"י הר' שמואל ספונא: אמ"ד תע"ז; ווילהלמרשדארף תפ"ו; זאלקווא תקכ"א; אמ"ד תקכ"ח. ובחוספת העתקה שניה לשער היחוד והגהות היר משה בח"ר יוסף שמינהארט. פיורדא תקכ"ד. עד כאן דברי פריעדברג, וכחם יש לתקן: א) בהוצאת ווילהלמרשדארף תפ"ו לא נדפס הנוסח העברי כלל, אלא התרגום היודי בלבד. ב) הוצאת פיורדא נדפסה בשנת תקכ"ח

(1) Karpeles, Geschichte der jüdischen Literatur. 3. Aufl. II p. 333

(2) ז. ריווען, לעקסיקאן, הוצאה א', ווארשא תרע"ד, ע' 290.

ולא תקידי. (ג) מלכד הוצאות אלה יש לפחות עוד שבע הוצאות עם תרגום יודי, כפי שאמנה להלן.

שטיינשניידר (3) מזכיר רק את ההוצאה הראשונה. א. שולס אן (4) מזכיר רק את ההוצאה הראשונה והוצאת פיורדא.

הצד השווה שבהם, שבכולם לא נרשם אלא תרגום אחד, תרגומו של ר' שמואל מפוזנא, שנרשם בפעם הראשונה באשטורדס תק"ו, וחזר ונרשם אח"כ פעמים אחדות.

אולם כאמת תורגם הספר עוד פעם ונרשם התרגום השני בסדילקאב בשנות תקע"ט-תק"פ. ומכיון שהוצאה זו לא נרשמה עד כה בשום מקום, אתאר תחילה את ההוצאה ואבוא לדבר אח"כ על התרגום:

ספר / חובות הלבבות / חלק ראשון / מהרב הגדול החסיד רבינו בחיי הדיין הספרדי ברי"ו זצ"ל: חברו בלשון ערבית והעתיקו / ללשון הקודש החכם הגדול הכולל ר' יהודה ן תבון זצ"ל: הדפסת ספר הקדוש הזה כבר היה לעולם עם פירושים שונים: והם צפונים ונעלמים: והחרדים לדבר ה' צמאים / לדבריו הנעימים: ומחמת שירי הכל משמשין בו ספר חסד ולא נשאר אפילו כמעט אחד בעיר ושנים במשפחה ואצל / מי שימצא הספר הוא מונח בקרן זוית והעולם אינם מביני' דבריו הקדושים לזאת העיר ה' את רוחינו להיות מדפיס ועולה / הספר הזה: עם פירוש מספיק הנקרא בשם מרפא לנפש ועתה חוגגה מחדש עם תוספת מרובה כעיקר נעתק ללשון / אשכנזי בכתב עברית עם נקודות בלשון צח ונקי כמנה פירושים שונים ונחמדים כראשם ה"ה הנשר הגדול / בעל מנוח הלבבות: והשני הפרשן הגדול מרפא לנפש כדי שיהיו יד הכל משמשין בו ויהיה כעם / ככהן ויהיה נוח לשמים ולבריות לעין הקורא: וניתוסף בו / ציונים בדרך איב מן הפנים אל הפירוש של אשכנז כדי שיהיה נוח לימצא כל דבר על מכונו גם נתוסף בו כמה הגהות של / המעתיק אשר מצא בספרים חדשים גם ישנים ונתן בו סימן כזה * והעמיד אותם בתוך המרפא לנפש או במקום אחר באותו / עמוד כאשר יבואר בהקדמות המעתיק אולי נזכה עיני' לנשמה מהורה: ויתגלה לנו מעיינות החכמה וסחרי תורה: גאולתינו תצמח חיש קל מהרה: / גדרוקש אין סדילקאב אין וועלינגטן גריבענעמאס מיס / באוילינגונג איינר העכשט פארארדענטיגן קייזערליכין צענטור / אין ווילנא. / הכרפס היה הנגיד מוה"ר פנחס אליעזר במויה סרדכי הלוי פה ק"ק סדילקאב / בסדילקאב / תחת משלח אדונינו הקיסר ... אלכסנדר / פאוולאוויטש... יריה: / בשנת בחי' קולס נסע בתולינו לסיק [תק"פ]. [4], 108 דף 40.

חלק שני, עם שער דומה להנ"ל. בשנת בחי' קולס נסע בתולינו לסיק [תקע"ט]. [2].

129 דף 40.

Stainschneider, Hebr. Uebersetzungen I. p. 377 (3)

(4) א. שולס, שפת יהודית-אשכנזית וספרותה, ע' 102.

(5) פריעדבערג בספרו "חולדות הדפוס העברי בפולניא" ע' 103 כותב, שר' פנחס אליעזר בר' מרדכי יסד את הדפוס בסדילקאב בשנת תקפ"ד. זאת טעות, כי עוד בשנת תקע"ט-תק"י הדפיס שם את "חובות הלבבות" הנ"ל, ובשנת תק"פ הדפיס את ס'. הארוך משי"ך. כסוד כן רושם פריעדבערג שם להלן ס' חובות הלבבות שנרשם בסדילקאב תק"ץ. הוששני שהוצאה כזו אינה קיימת.

לפי זה נגמר איפוא ח"ב בדפוס לפני ח"א, ואין כאן טעות הפרט, כי כך יוצא גם מהדורקה הכאה שנדפסה אחרי ההסכמות בראש ח"ב: "לחזי ידוע שיש ת"י עוד הסכמות... ויבואו אי"ה בחלק ראשון". ואולי בגלל ההסכמות הללו עיכבו את הוצאת החלק הראשון, כדי שיוכלו להדפיס את ההסכמות אתו.

בראש שני החלקים באו הסכמות שונות, וכולן משנת תקע"ט. ההסכמות ניתנו רובן לר' מנחם מענדל בהרבני המופלג מו"ה יעקב קאפל. אחרי ההסכמות שבראש ח"א נדפס, נוסח שטר מכירה שבו מוזכר ר' מנחם מענדל בן יעקב קאפל הנ"ל את כל זכויותיו על, ספר חובת הלבבות עם פירושו אשכנז בכתב אשורית ובנקודות לר' מנחם אליעזר ב"ר מרדכי המדפיס מסדילקאב. ברור איפוא שר' מנחם מענדל זה הוא המתרגם של התרגום החדש הזה. בראש ח"א נדפסה, הקדמת המעתיק בלי חתימה. הקדמה זו חזרה ונשנתה בקיצורים גם בראש ח"ב. בה מודיע המתרגם את דרכי עבודתו בתרגום. לפניו היה התרגום האמשטרדמי, אבל לא עליו בלבד סמך. הנה כך הוא מסוים את הקדמתו: "ומעתה אבקש ואחנן את לב עמינו בני ישראל שאם למי יקשה דבר מדבריו אל יסתור בתחילת העיון: כי כמה דברים שלא מצאתי בהעתקה של הלשון אשכנז הנז' הנדפס באמשטרדם וגם לא במנוח (הלבבות) וגם לא במל ובמרפא לנפש מצאתי בפר' נפתלי בר ליווא או בפת לחם או בשאר פירושים כלל של דבר שהיה לפני בשעת ההעתקה כמה וכמה פירושים ומה שלא מצאתי בזה מצאתי בזה. ושלי לא כתבתי אפילו כמלא נימא ועל הרוב מסכתי על בעל מנוח (הלבבות) ועל מרפא לנפש ועל העתקה לשון אשכנז שנדפס באמשטרדם ואם הן עד אלה לא הספיק לי מעדתי את לבי בפת לחם ואם עכ"ל שנתתי ה' הטוב יכפר".

המתרגם הזה השתמש בתרגום הקודם רק לשם הכנת הענין, אבל בלשון שונה תרגום זה מהקודם תכלית השינוי. ולשם דוגמא אני מציג כאן קטע קטן מראשית ההקדמה בשני התרגומים, זה לעומת זה:

תרגום ר' שמואל מפוזנא.
אמשטרדם, תע"ו:

אמר ער האם גיואגש
דער מחבר פון דיוס ספר.
גילובש איז דער גאש פון
ישראל. פון וועלכן יאות
רעכט אונז כילך איז צו זאגן
דו ער איז ווארהאפטליג איינ-
ציג אונז אלליין. דו ער וואר
פאר אלז זאכן אר נאך וואש
אין עולם בישאפן וואר. דו

(אמר המחבר) האם גיואגש דער מחבר פון דעם ספר (כרוך
ד') גילובש גאש (אלהי ישראל) דר גאש פון דיא ישראל (אשר
לו יאות ענין הא' האמתי) וואש אונז אים אלליין איז רעכט
צו זאגן אז ער איז דער א' אמת אבר או מען זאגט אונז
אנגרד זאך דאש איז איינש איז דאש גיט אמת נאר גאש ב"ה
איז באמת נאר איינר: (הקדמון במציאות) וואש ער איז
ערשט אין זיין מציאות כלומר גאש ב"ה איז פרייר פון דער
וועלט אונז פון אלז זאכן וואש איז בשאפן גיווארין (המתמרד
מוכתו) דאש זיינע מובות זענין אלז צייט (אשר ברא כל

הנמצאות) וואש ער האט בשאפן אלץ זאכן וואש ווערן גפונן און דער וועלט (לאות על אחדותו) צו איין צייכן און זיין איינקייט כלומר פון דא זאכן וואש גאט האט בשאפן קאן מען זיך איין ראיא ברענגן אן גאט ב"ה איז נאר איינער (וויצט) און האט גיפערט (יצירות) פארמיט דאש הייסט גיש-טאלט פון אלץ זאכן (לעד על גבורתו) צו איין עדות און זיין שטארקייט (והחל חדשות) און האט אן גיהונ צו גיטש כלומר און האט גנייט דא וועלט מיט אלץ בשעפניש (להעיד על חכמתו) צו בציון און זיין קלוגהייט (וגודל טובו) און זיין גרוש גושט כלומר כדי ער זאל בווייזן זיין גושט צו זיינע בשעפניש (כדכתיב) אזו וויא עש שטייט אין תהלים וכו'.

זיין גוטהייט אל צייט גי-ווערט. דר דא האט בישאפן אלץ זאכן הנמצאות די דא ווערן גיפונדן. דש איז אלץ וואש אין עולם איז. צו איין צייכן אויף זיין איינקייט. אונ' האט אין אלץ זיין פארט אונ' גישטאלט גיגעבן. צו איין צייגניש אויף זיין שטארקייט [!]. אונ' האט אן גיפאנגן גיטש צו ביציון אויף זיין קלוגהייט אונ' זיין גרוש גושט. גלייך תהלים קמ"ה וכו'.

בכל החוצאות של „חובות הלכות“ עם תרגום יודי שנדפסו אח"כ, כגון: זיטאסיר תריח, ווילנא תריח, ווילנא תרכ"א, ווילנא תרל"ה, ווארשא תרל"ה, ווילנא תרס"ג, ווילנא תרפ"ד, נרפס חתרגום הסדילקאבי ולא האשטטרדמי.

תרגום חדש זה אינו אלא חוליא אחת כשרשרת מפקלי התרגומים שנעשו במזרח-אירופה בסוף המאה הי"ח וכראשית המאה הי"ט. אז התחילו לתרגם מחדש את ספרי ימי-הבינים החשובים מעברית ליודית, אעפ"י שהיו לפנייהם תרגומים קודמים, כי התחילו להרגיש שלשונם היודית התרחקה מהלשון שבה דיברו יהודי מערב-אירופא במאה הט"ז והי"ז, והתרגומים הקודמים לא היו עוד לפי רוחם. באותה תקופה עיבד ר' אליעזר פאוויז ליודית חדשה את „סעשה בוך“ וקראו „ספרי הפלאות“; באותה תקופה תרגמה רבקה בת יוסף מחדש את „אגרת בעלי חיים“ (לבוש תקס"ה) אעפ"י שהיה כבר תרגום משנת תע"ה (עיון מה שכתבתי בפרק הקודם) ועוד. באותו זמן התחילו להשתחרר באותיות צור שבהם נדפסו כל ספרי יודית לפני כן והתחילו להדפיס באותיות מרובעות מנוקדות.

אם נביא כחשבון גם את התרגום המודרני של „חובות הלכות“ יצא לנו סיכום זה. יש שלשה תרגומים של „חובות הלכות“ ליודית:

- (א) תרגום ר' שמואל מפוזנא, שנדפס בפעם הראשונה ק"י ר' יצחק דוין משווערין באשטטרדם תע"ז, וחזר ונדפס אח"כ בוויז'הרסדארף תפ"ז ועוד.
- (ב) תרגום ר' מנחם מענדל בן יעקב קאפל, שנדפס בפעם הראשונה בסדילקאב תקע"ט-תק"פ, ואח"כ פעמים רבות (ראה לעיל).
- (ג) תרגום א. ד. אגוז, שנדפס בניו-יארק 1925.

על הקיצורים של „חובות הלכות“ ותרגומיהם ליודית כראי לייחוד את הדיבור.

מגנזי בית-הספרים

על כתב-יד אחד מקוג'ין

מאת ש. אסף

בין כתב-ידי השונים שהכאתי מהדורו בשביל הספריה הלאומית והאוניברסיטאית נמצא גם כתב-יד קטן אחד המכיל ענינים שונים וגרשם ע"י ד"ר יואל ברשומתו הנדפסת מס' 187. מוצאו מקוג'ין ויש בו קצת דברים ראויים לתשומת-לב. בראשו רשום: „זה הספר של יצחק חליגואה יצ"ו". ואחרי זה: „סתנה ממנו הנו"ל לי דוד יהודה אשכנזי". יצחק חליגואה היה מנכבדי היהודים בקוג'ין (עי' אבן ספיר לר"י ספיר ח"ב עמ' נ"ח) ודוד אשכנזי בא מקוג'ין לבומבי ויסד בה בית דפוס עברי שנדפסו בו כמה ספרים. בדפים א'—י"א א' נעתקה חופת אליהו רבה מספר ראשית חכמה. בדף י"א ב' כתוב באותיות גדולות: „שם זה הספר לוקומי יחיאל", כי בו נלקטו כמה דברים מחכם (תימני?) ששמו ר' יחיאל צעדי. בדף י"ד א': „נוסח דיני הגט בכלל ופרט שעשה העניו במהרהר יחיאל צעדי וצו"ל כשלחן ערוך בק"ק קוג'ין". בדף י"ז א': „סדר נוסח חליצה שעשה כ"ר יחיאל צעדי ז"ל בק"ק קוג'ין". בדף י"ח א': „נוסח שטר חליצה שעשה כ"ר יחיאל צעדי ז"ל בק"ק קוג'ין". בדף ל"ז א': „שנת התפוז ליצירה נתן לי רשות חכם יהודה אריה ז"ל לשחיטה ובדיקה יחיאל צעדי".

בין שאר השטרות שבכתב-יד בא בדף מ"ז א' נוסח הגט: „בחד בשבא דהוא שתא עשר יומין לירח חשון שנת חמשת אלפים וחמש מאות וארבע לכריאת עולם למנין שאנו סונין כאן במתא סוראת דעל כף נהרא דמשיך ליימא רבא מותבא...". לפני שעלתה הצלחתה של בוסבי היתה סוראת למרכז מסחרי חשוב ונמל גדול (1) ובאו אליה מותרים יהודים מבגדאד, בצרה, פרס ועוד. בדף י"ט א' בא נוסח הכתובה: „בשם רחמן מלא רחמים יתברך שמו בשם אשר לו הגדולה ומרום על כל ברכה ותהלה, במימנא טבא במימנא מעליא, בשעה סעולה ועונה מהוללה חרוה וגילה שמחה וצהלה פדות וישע וגאולה ומליו כל שאלה לחתן ולכלה ולכל הקהלה הנקלה, ישישו וישמחו ויפרו וירבו ויבנו ויצליחו מצא אשה מצא טוב וכו' וכו'. ברכיעי בשבת עשרים יום לחודש סיון שנת חמשת אלפים וחמש מאות ועשרה לב"ע למנין שאנו סונין כאן במתא קוג'ין דעל כף נהרא

(1) עי' גם במאמרי „לחלוצות היהודים בקורדיסטאן" עמ' 16 ב„ציון" ספר ו'.

דמשיך לימא רבא מותבא איך הכחור הנחמד כבוד רכי דוד כ"ר כבוד אברהם יצ"ו אמר לה וכו' וכו', וקונין בציצית (ו) ואח"כ אוסר וקנינו אגן סתרי וכו'.

בקונין היו עבדים מצויים בידי היהודים, כמה מהם נשתחררו והם מהוים קהל בפני עצמם והם הנקראים עוד היום משוחררים. בקשר עם זה אנו מוצאים בכת"י זה שמרות אחדים. בדף כ' א': ,כתובת עבדים כסנהג שנהגו ק"ק שינג'לי. בשם רחמן מלא רחמים יתברך שמו, בשם אשר לו הגדולה ומרום על כל ברכה ותהלה. יברכך ה' מציון וראה בטוב ירושלם כל ימי חייו. וראה בנים לבניך שלום על ישראל. בכך וכך בשבת כך ימים לחדש פלוני שנת כך לבריאת עולם לסנין שאנו מונין כאן בסתא קונין דעל כיף נהרא דמשיך לימא רבא מותבא. איך העבר פלוני אמר לה לפלונית שפחה הנולדה בבית הוי לי לאנתו כסנהג שנהגו ישראלים שבקיר שינג'לי לילידי בתיהם, ואנא בסיועמא דשמיא אפלה ואוקיר ואזון ואפרנס ואכסי יתיכי בהלכות גברין יהודאין דפלחין וסוקרין וזנין ומפרנסין ומכסין ית נשיחון בקושמא. ונתתי לך זהב וכסף ערך כך וכך פאנון. וקנינא אכל מאי דכתיב ומפורש לעיר בסנא דכשר למיקנא ביה והכל שריר ובריר ונכון וקיים.

אחרי זה באה ,כתובת משוחררים": ,סדר כתובת המשוחררים כמו כתובה שלנו אלא יש הפרש מעט שאין כותבין ,הכחור הנחמד" אלא כותבין איך אברהם בן יצחק אמר לה ליעלת חן וכלילת יופי שרה בת יעקב. ואין כותבין ,רבי" או ,כבוד". ואין כותבין ,סרת" כדי להבדיל מעט. אבל סדר הכתיבה והקנין והחיתום וקדושין כסדר שלנו, ואין חסר כלום אלא הנו"ל.

אחרי זה בא נוסח ,גט שחרור לעבדים ולשפחות". אחריו באים כמה וכמה שמטות אחרים וביניהם ,נוסח שטר הרשאת שדוכין", שאחד מסנה את חברו ,שליח למורשה לשדך ולארס לו סרת פלונית בת ח'ר פלוני יצ"ו הרר בקיר פלונית". מענין ,נוסח רשות שחיטה": בשבטי ישורון הודענא, דגברא דין אתא לקרסנא, ורשות למיכס בעירא ועופא שאל סננא, ובקי בהלכתא דשחיטתא ומריפתא יתיה חזינא, ואף בבדיקתא דסכינא, וחלוקי דיני שחיטתא ומריפתא יתיה שארנא, ותשובתא דכל פתגם קשי אתיבנא, ודחיל חטאין וחכים באורייתא יתיה חזינא, ונודע בשערים שמו כה"ר אברהם יצ"ו בכה"ר יצחק נ"ע הטכונה פלוני. על כן חיו על כל בר ישראל בין איש בין אשה בין קטן בין גדול שיוציא

(1) מנהג עתיק מוזן הגאונים, ע"י דברי רב נחשון, גאון הגאונים הוצ' רש"א וורשהיסר עם' י"ג הערה כ"ג, ובתשובת גאון זה (2) בתשובות גאונים קדמונים ס' ו'. וכן תשובת רב צמח בשערי צדק דף מ' ע"ב ס' כ"ו : אנחנו רגילין לקנות מישראל בקרן כסות שיש בה ציצית.

CONTENTS.

LIBRARY NOTES AND NEWS	P. 277
------------------------	-----------

BIBLIOGRAPHY:

Palestinian publications.	281
I. Periodicals: 281; II. Yearbooks and collections: 283;	
III. Books and pamphlets: 286.	
Hebraica and Judaica	317
I. Periodicals: 317; II. Yearbooks and collections: 317;	
III. Bibliography and history of Judaistic studies: 319;	
IV. Biblical studies: 320; VI. Talmud and Midrash, Rabbinic literature: 324;	
VII. Jewish philosophy and religion: 328;	
VIII. Cabbalah and Hassidism: 333; IX. Liturgy, ritual, sermons: 336;	
X. History and related subjects: 338; XI. The Jews of to-day: 349;	
XII. Zionism and Palestine: 352; XIII. Ethnography, folklore, art: 359;	
XIV. Philology: 361; XV. Mediaeval Hebrew belles-lettres: 362;	
XVI. Modern Hebrew belles-lettres: 362;	
XVII. Yiddish belles-lettres: 363; XVIII. Belles-lettres in other languages with Jewish themes: 366;	
XIX. Juvenile literature: 368;	
XX. Education and teaching: 369; XXI. Textbooks: 370;	
XXII. Hebrew books on non-Jewish subjects: 372; XXIII. Miscellanea: 372.	

REVIEWS:

By: B. SCHOCHETMANN: 292; H. YALON: 299; D. H. BANETH: 329;	
N. FRIED: 338; H. PFLAUM: 342; R. STRAUS: 347.	

STUDIES:

J. SCHIRMANN: Samuel ha-Nagid; a bibliography	373
A. Z. AESCOLY: The Falashas; a bibliography (cont.)	383
A. YAARI: Miscellaneous bibliographical notes.	
18. Three Yiddish translations of "Iggereth Ba'ale Hayyim".	
19. An unknown Yiddish translation of "Hoboth ha-Lebaboht".	394

FROM THE LIBRARY COLLECTIONS:

S. ASAF: On a manuscript from Cochin	402
--------------------------------------	-----

KIRJATH SEPHER

QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY
IN
JERUSALEM

THIRTEENTH YEAR. NUMBER THREE.

JERUSALEM, OCTOBER, 1936

Jerusalem, P. O. B. 1047

THE HEBREW UNIVERSITY PRESS ASSOCIATION

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטאו

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

שנה שלש-עשרה, ד.

ירושלים, טבת, תרצ"ז

כחבת המערכת: ירושלים, ת. ד. 1047

חברה להוצאת ספרים על-ידי האוניברסיטה העברית

התכנ

ע'

409

ידיעות בית הספרים

ביבליוגרפיה:

414

דפוס ארץ ישראל

א. ספרות עתית 414; ב. קבצים ומאמרים 416; ג. ספרים וחבורות 417.

442

הספרות העברית ומדע היהדות

א. ספרות עתית 442; ב. קבצים ומאמרים 443; ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל 445; ד. מדע המקרא 446; ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית 454; ז. מדע הדת, פילוסופיה יהודית 458; ח. קבלה וחסידות 461; ט. תפלה ועבודה, דרשות 462; י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה 465; יא. עם ישראל בהווה 473; יב. ציונות וידיעת א"י 478; יג. אתנוגרפיה, סלקטור, אמנות 490; יד. כלשנות 493; טו. ספרות יפה עברית חדשה 494; יו. ספרות יפה יודית 495; יח. ספרות יפה לעויות על נושאים יהודיים 497; יט. ספרות הנוער 499; כ. חנוך וחוראה 499; כא. ספרי למוד 500; כב. ספרי מדע כלליים בעברית 501; כג. שונות 501.

בקורות:

418

א. יערי: ספר האיש; לכסיקון ארצות-ישראל

419

א. סימון: אפלטון, המדינה, הרגום צ. דינדרוק

426

ו. ס. אולבריס: ח. א. גינזבורג, כתבי אוגרות

435

ב. שוחטמן: מ. שינקין, כתבי

450

ש. ד. גוטמין: A. Heschel, Die Prophetie

460

ה. כרגמן: M. M. Kaplan, Judaism in transition

468

ר. שטראוס: W. Heise, Die Juden in der Mark Brandenburg

482

ג. הרליץ: A. Böhm, Die zionistische Bewegung

485

נ. בראון: H. Granqvist, Marriage conditions in a Palestinian village

489

ד. קלנר: G. A. Smith, Historical atlas of the Holy Land

491

מ. נרקיס: F. Landsberger, Einführung in die jüdische Kunst

493

מ. נרקיס: A. Reifenberg, Portrait coins of the Herodian kings

מאמרים וחקירות:

ו. רובקין: שוורי ספר.

502

ב. למפתח הצאות. ג. האשה הישראלית והספר העברי

506

א. ז. אשכנזי: הפלשום. ביבליוגרפיה (סוף)

513

ו. וואל: אוסף כתבי-יד מכות-דפוס ראם

א. יערי: לקוטים ביבליוגרפיים.

כ. תלונות המגיהים על הדפסה בשבת ע"י גוים. כא. הדפוס העברי בברסלב.

524

כב. מלואים לפרקים הקודמים

הערות:

538

ג. פריר: להפלשום

ידיעות בית-הספרים

(תשרי-כסלו תרצ"ז)

תוספת מיוחדת ל"קריית ספר"

כתוספת מיוחדת ל"קריית ספר" שנה י"ג יצא עתה לאור ספר "הדפוס העברי בארצות המזרח" חלק ראשון מאת אברהם יערי. חלק זה כולל תולדות הדפוס בערים צפת, רמסק, ארם-צובה, קהיר, אלכסנדריה, עדן ורשימות מפורטות של הספרים שנדפסו בערים ההן. הדפסת הספר נתאפשרה הודות לתרומתם של מר מ. לברפול מאמשטרדם וחתנו ד"ר רפאל פולאק מתל-אביב, שניתנה לכית-הספרים במיוחד לשם כך. זוהי התוספת החמישית ל"קריית ספר". ארבע התוספות הקודמות הן: (א) כתב-יד בקבלה הנמצאים בכית-הספרים, מאת גרשם שלום. (ב) מחקרים ביבליוגרפיים, מאת אריה טויבר ז"ל. (ג) רשימת ספרי לאדינו הנמצאים בכית-הספרים, מאת אברהם יערי. (ד) רשימת כתב-היד העבריים הנמצאים בכית-הספרים, מאת יששכר יואל. כל חמשת הספרים נמכרים גם לחוד. חותמו "קריית ספר" יכולים לקבלם בהנחה של שליש ממחירם המקובל.

עזבון לוי בידיג ז"ל

משפחת המנוח לוי בידיג ז"ל, המרצה לשפה ולספרות ערבית באוניברסיטה העברית, אשר נרצח במהומות האחרונות בארץ, בליל ג' אלול תרצ"ז, נדבה לכית-הספרים את אוסף ספריו, כארבע מאות כרך. החלק החשוב שבאוסף זה הם ספרים במדעי-המזרח, ביחוד מכסמים ערביים של כת השועה. מלבד זה כלולים בו ספרים בבלשנות קלאסית, ספרות עברית ואנגלית וספרים בכמה מקצועות אחרים.

פעולה לטובת בית-הספרים באנגליה

חברת "ידידי האוניברסיטה העברית", שעל מאמצייה לטובת הספרות הודענו לא פעם, המשיכה בפעולותיה ורכשה עבור בית-הספרים מספר הגון של ספרי-מדע חשובים שנדרשו ק"ז מורי האוניברסיטה ותלמידיה, בעיקר בהיסטוריה, ידיעת המזרח והמקצועות הקלאסיים, וגם ספרים אחרים במדעי-היהדות שיצאו בשנים האחרונות באנגליה.

פעולה לטובת בית-הספרים בפולין

מאת, חברת דורשי האוניברסיטה העברית בורשה נתקבל זה עתה משלוח גדול הכולל לערך 3000 כרך. פרטים על משלוח זה נודיע בחוברת הבאה.

פעולה לטובת בית-הספרים בגרמניה

גורמניה נתקבלו בזמן האחרון משלוחי-ספרים רבים וחשובים הכוללים למעלה משלושים תיבות. פרטים עליהם נודיע בחוברת הבאה. מאת, חברת ידידי בית-הספרים שבירושלים" בפרנקפורט ע"ג מין נתקבלו שתי תיבות ספרים. המשלוח כולל 62 ספרים עבריים ישנים, ורובם חשובים, במצב מצוין, מספרות א. מ. רוטשילד בפפד"מ, שנשלחו כתורת מתנת-השאלה. כמו-כן רכשה החברה בשביל בית-הספרים ספרי-שימוש חשובים שנדרשו ביותר: במשלוח השתתפו מנדבים שונים, ובניהם הקהלה היהודית, שנתנה שורה של הכרכים מהעתון, פראנקפורטר געמיינרעבלאטט", ועוד.

ד"ר זיגפריד קייזר מברלין, הידיד הנאמן לבית-הספרים, מסיע כמרה מרובה למרכז אוסף הספרים בברלין. הוא גם חוזר ושולח כמה מאות כרכים מספרייתו העשירה, הכוללת ביחוד ספרות גרמנית וספרי-אמנות בהוצאות טובות.

נדבת חברת "בני ברית" בטימישואר

חברת, "בני ברית" בטימישואר (רומיניה) נדבה לבית-הספרים סכום כסף שנתן את האפשרות לרכוש שורה של ספרים עבריים וקריציאות שנדפסו באיטליה כמאה השש-עשרה.

מתנת ד"ר מ. סמוק

ד"ר סריו סמוק מטריאסט, שביקר בבית-הספרים וראה את אסף המפות העתיקות של א"י, העשיר את האסף הזה בשתי המפות הנדפסות העתיקות ביותר של א"י. המפות, לקוחות מתוך אינקונבוליס, והן: מפה פיתוח-עץ צבועה בצבעים שונים מתוך ספר הקוסמוגרפיה של פטולימיאוס, שנדפס באוקס 1482; מפה מתוך ספר הגיאוגרפיה של ברדיגניורי, שנדפס ברומה לפני 1480.

מתנות הוצאות-ספרים

הוצאות-הספרים, "מצפה", "אמנות", "דביר", ו"מסדה" בתל-אביב, הוצאת ר. מ. בירושלים והוצאת שוקן בברלין, שולחות בקביעות לבית-הספרים את כל הספרים היוצאים-לאור על ידן.

מחנות כתבי-יד

יורשי הרב ר' חיים הירשנזון ז"ל, ובראשם מחנו הרב ד"ר ד. דה סולד-ה' פול (ניו-יורק), מסרו לבית-הספרים 15 כ"י מעובנו. ביניהם כ"י תימני עתיק של הפטרות עם תרגום בניקוד עליון; חידושי הרימב"א למסכת בבא מציעא; שאלות וחשוכות ר' אברהם מונסון; ועוד.

מר ישראל קלוזנר (ירושלם) נדב שני כ"י: שו"ת ר' יוסף בן סיכאל ראוינה; פנקס השיעבודים של בית-הדין היהודי בוילנה.
מר וינר (אתונה) שלח כ"י יוני יפה על אמות האיקונין.

מחלקת ספרי הרפואה ע"ש ד"ר י. ירחע

ד"ר יוליוס ירחע (ניו-יורק), שעל שמו נקראת מחלקה זו, פעל גם בזמן האחרון חרבה לטובת המחלקה וסניפיה השונים בארץ. הוא חזר ושלח מספר רב של ספרים וכתבי-עת חדשים בכל ענפי הרפואה, מהם באכסמפלרים אחדים בשביל הסרכו והסניפים. הוא גם השתדל אצל מחברו ספרי-הרפואה באמריקה שישלחו את חיבוריהם החדשים לבית-הספרים. כמזכרן הוסיף ד"ר ירחע ספרים לאסף ספרי הספורט שנוסד על ידו בבית-הספרים.

בהשתדלותו של ד"ר ירחע נתקבלו ספרי-הרפואה או תרומות לשם רכישתם מהאנשים האלה: ד"ר ס. א. אגסטסון, ד"ר א. א. איזנברג, מר א. מ. ארנשטיין, ד"ר א. ל. גולדוטר, ד"ר א. גולדוטר, ד"ר ה. ב. דוידסון, פרופ. מ. דיאסונר, ד"ר ה. פ. וולף, ד"ר ו. וולף, ד"ר ש. וייס, ד"ר א. א. וילנסקי, פרופ. י. ב. זכסלר, ד"ר ש. זכסמן, ד"ר ה. ד. זוננשיין, ד"ר ת. יעקובסון, ד"ר א. סטון, ד"ר מ. ה. פרוינד, ד"ר ל. פרידמן, ד"ר א. א. קפלן, ד"ר י. שטראוס (כלם מניו-יורק), פרופ. י. פ. גרינהיל, ד"ר א. לווינסון, פרופ. י. ב. דה לי (שששתם משיקגו).

מחנות שונות

הנב' ל. אורטנשטיין (רוסה) שלחה ספרים חדשים מהוצאת הסכון הכין-לאמי לחקלאות. — הקימפוזיטור ש. אלמן (לונדון) שלח 18 מחבורי-המוסיקה שלו. — המוסד The K. R. Cama Institute and Library (בומבי) שלח מספרי הוצאתו, וגם קורר חברות מדעיות פרסיות אחדות לשלוח את פרסומיהן. — הנב' ש. ד. בנעוליל (Conshohocken, Pa) שלחה כרכים רבים של כתבי-עת בעניני חשמל וטכניקה. — ד"ר פ. גוננהיים (ברלין) רכש עבור בית-הספרים ספרים שנדרשו ע"י הקוראים. — מר יוחנן נוש-חלב (מימישוואר) שלח את כל

חכוריו המקוריים והתרגומים להונגריה. — הסוכנות „גלובוס“ (חיפה) חזרה ושלחה חבילות מודעות שנדבקו בחדשים האחרונים בחוצות-חיפה. — טר א. ב. גרנט (חיפה) שלח ספר חשוב בחקירת תולדות ירושלים. — ספרות ארסוך השלום (האג) שלחה מספר ספרים שבקשנו. — טר א. סמואל (ירושלים), הידיד הנאמן לבית-הספרים, חזר ומסר למעלה משלשים כרך במקצועות שונים. — טר ג. ש. ליבאוויטש (ברוקלין, נ. י.) תרם לטובת „קרית ספר“—החברה האמריקאית-ארץ-ישראלית למוסיקה „פאילס“ (ניו-יורק) תרמה סכום כסף לשם השלמת אוסף ספרי המוסיקה. — מחלקת המדידות של ממשלת איי חזרה ושלחה את כל המפות החדשות של איי וגיליותיה שיצאו-לאור על ידה. — מר שמעון רוזנשטיין (ברוקלין, נ. י.) נדב ספרים במקצועות שונים.—מר דוד רפילוביץ (אוכספורד) שלח ספרים בתולדות יוון ומפרותה.

מחלקת האוטוגרפים והפורטריטים

למחלקה זאת (אסף אברהם שברון), נדבו בזמן האחרון: דר' אריה אוליצקי (ירושלים): תצלום הרב ר' אליהו גוטמכר עם קבוצת תלמידיו ואוטוגרף של מנהל המוסד לבקטריוֹלוגיה בצ'יִלֶה, פרופ' ריכרד קראוס; דר' ו. אונג (חיפה): תמונת הביבליוגרף המלומד החמבורני ר' חיים (הימן יוסף) סיכאל; הרב פרופ' ש. אסף (ירושלים): גלויה מאת הרב הוינאי דר' משה (מוריץ) גיִרְמָן; גב' חנה ברויאָר (וינה): תמונת בעלה המנוח, הרופא הראשי בבית החולים של הקהלה היהודית בווינה דר' רוברט ברויאָר; ההסתדרות הציונית בברלין (ע"י מר א. הופמן): תמונת חוקר המשפט הגרמני פרופ' פרדיננד פֶרְנְסְדוֹרף; גב' גרטה גִרְץ (צפת): תמונת הסופר הגרמני-יהודי מוריץ היימן; פרופ' דר' יוליוס דוֹנִיט (בודפשט): מכתב הפילוסוף ההונגרי פרופ' מלכיוֹר פֶלְגִי ותמונתו; מר א. הופמן (ברלין): אוטוגרף של הפרופ' לרפואה פנימית מרתין מנדלזון; גב' ד. ויריבולובסקה (גֶרְיִכוֹ): ציור כתבים ומכתבים של הסופרת העברית מרים מרקל-מוסזון-ויריבולובסקה; חוקר הצמחים פרופ' אוטו גֶרְבוֹרג (ברלין): אוטוגרף של הביולוג, בעל פרס נובל לרפואה, פרופ' אוטו גֶרְבוֹרג; פרופ' אלברכט מנדלסזון-ברתולדִי (אוכספורד): תצלום אביו, חוקר דברי הימים פרופ' קרל מנדלסזון-ברתולדִי, בן הקומפוזיטור פליכס מנדלסזון-ברתולדִי; גב' צפורה פֶשֶׁלֶר-בלום (ירושלים): ציור מכתבים, ביניהם מאת מיסד ה„ציוני“ הוינאי ועורכו ד"ר היינריך קֶנר, ושל מנהל בית המדרש למורים בפרינצי, הרב שמואל צבי מרגליות; אינג' דוד סיִדְרֶסקי (פריס): מכתב ותמונה של נשיא חברת כי"ח בפריס וחוקר הסנסקריט פרופ' סילְוִין לוֹי; דר' יוסף פֶלִישְנֶר (פריג): ציור מכתבים, ביניהם מכתב הסופר היהודי-הצ'כי וויטן בקיט-אֶסטְרוֹיכר;

מר פ. מאיר פרנקל (ירושלים): גלויה מאת הסנהיג הסוציאליסטי אוסקר כהן;
 דר' ק. פבנקשטיין (ירושלים): צרור מכתבים מסופרים ואמנים, כתובם
 מהפילוסוף פרופ' לודוויג שטיין, הצייר ארתור סגל, הרופא-הסופר יוליוס לוין,
 הסופר הפילוסופי שלמה פרידלנדר (מינונה) ופרופ' סילבין לוי; ר' צבי יהודה
 קוק (ירושלים): מכתב מהחובב-ציון הרב ר' מרדכי אֶלְשֶׁבֶרֶג; מר זיגפריד קיזר
 (עיי' מר א. הופמן, ברלין): קטע כ"י של היוגניק היינה (8 שורות), נוסח קדום
 מתוך, אטמה טרול' פרק 20; פרופ' ולטר רוט (ירושלים): מכתב החיסואי, חוקר
 חסרי הדלק והזבול, פרופ' ניקורס קרו; פרופ' נתן שטיין (קרסרוה): מכתבים
 שקבל אביו ד"ר אלכסנדר שטיין, רב בוורמיזא, מאת צבי נחמן, אדולף ולינג וזכריה
 פרנקל (על יחס הקהלות לרבנים המתקנים); יועץ המשפט ד"ר ארתור שינדלר
 (עיי' מר א. הופמן, ברלין): אוטוגרפים של פרשן-החוקים הגרמני הרמן שטאוב;
 מר היוגניק שניצלר (וינה): הכתי המקורי של המחזה, "פּרַצְלֶסוס" לאביו
 ארתור שניצלר; מר נתן שפירא (לודז): צרור כתבים אוטוגרפיים מעובונו של
 הסופר והמשורר היודי שלמה אטינגר, בין השאר: כ"י של "סערקעלע", שני כ"י
 משלים ומעשיות ("כתבות"), 8 כ"י קטנים, קטעים שונים, מכתבים ומיומנות
 דמכתבים ביודית, מיומנות אחדות בגרמנית ומיומנות-מכתב בעברית.

ביבליוגרפיה *

דפוסי א"י

א. ספרות עתית.

1450. אָנָד; כלִי טבֵּמָא שֶׁל „אגד“ קבוצה קואופרטיבית בע"מ. תל-אביב, תרצ"ד. 22 : 33. מהמעטפת. - רבעון. - העורך: י. רייטוב.
בהקטוגרף מכתב מכונה בצד אחד של הדפים. - גל' א' יצא בערב ראש תרצ"ה, ועל השער רשום: יוצא אחת בחודש.
1451. זרעים; ירחון בני עקיבא בארץ-ישראל. ירושלים, (דפוס סנורה), תרצ"ה. 23 : 30. מצויר. - האחראי: אליעזר אלינר.
גל' ו (גליון לדוגמא) יצא בערב ראש שנת תרצ"ו.
1452. ירושלים. אוילינה די רוטשילד. בית ספר לבנות. עתון בית-הספר. ירושלים, דפוס ארץ ישראל, תרצ"ה. 15 : 23. מהמעטפת. - עם מחלקה באנגלית. השער גם באנגלית:
Jerusalem. Eveline de Rothschild, girls' school. The school magazine.
בשנה הראשונה יצאה רק חוברת אחת. בלי תאריך.
1453. „המעביר“; כלִי טבֵּמָא שֶׁל „המעביר“ אגודה שתופית בע"מ, שרות צבורי עירוני בת"א-יפו. תל-אביב, תרצ"ו. 21 : 33. גל' [1] יצא בכסלו.
העורך: י. רייטוב. - הקטוגרף מכתב מכונה בצד אחד של הדפים.
1454. הנצנים; שבועון לילד ולילדה. ירושלים, (בני עקיבא בא"י), (דפוס העברי), תרצ"ו. 24 : 32. העורך: צבי הרכבי. - גל' ו (גליון לדוגמא) יצא ב"ד בשבט. - מצויר.
1455. עם וספר; כמה לתנועה העברית ולספר העברי בארץ ובגולה. תל-אביב, חברית העברית העולמית, (דפוס הארץ), תרצ"ו. 17 : 24. ...חידושה של חברית עם' (ראה ק.ס. שנה י"ב ע' 141) ע"י חברית העברית העולמית בתורת כמה חדשית מוקדשת לתנועה ולספר העברים בארץ ובגולה. - בעריכת: שמעון גינצבורג ונתן גרינבלט. חוב' (א) כוללת מאמרים ורשימות מאת העורכים. ג. סלושץ, מ. קיפּר, ש. רוזנהאק, ורשימה ביבליוגרפית: בספרותנו העתית. - יצאה בסיון-חוב' (ב) של כרך א' יצאה בתשרי תרצ"ו.

(*) הביבליוגרפיה הזאת מציגה את ההופעות הספרותיות משנת תרפ"ד ואילך. - המספרים בסוף כל ספר וספר מסמנים את רחבו וארכו בגנטימטרים.

1456. הפנימיה, נערך ע"י חוג ספרותי בפנימיה, חיפה, תרצ"ו : 21 : 27.
הקטוגרף מכתב מכונה בצד אחד של הדפים. - גל' [1] יצא ב"ב תשרי. - עתון של תלמידי הפנימיה ש"י ביה"ס הריאלי בחיפה.
1457. השער ; שבועון כלכלי - חברתי - ספרות, יוצא לאור בכל יום חמישי. עורך בודי י. מריוואקס. חיפה, דפוס אמנות, תרצ"ג. 25 : 35.
השער על המעספת גם כאנגלית : Hasha'ar, financial news, social life, literature
גל' א' יצא בה' אייר.
1458. העברה - בולעטין, תל-אביב, 1936. 21 : 33.
ביודית. גל' 1 יצא ב-23 בספרואר. - בהקטוגרף מכתב מכונה בצד אחד של הדפים. -
את הבולטין בגרמנית ואנגלית ראה במספר הבא.
1459. "Haavara" - Bulletin... Tel-Aviv, 1936. 21 : 33.
גל' א' יצא ב-23 בספרואר. - בהקטוגרף. - בולטין בשם זה יצא גם בגרמנית :
"Information über die Tätigkeit der Treuhand- und Transfer-Stelle "Haavara".
את הבולטין ביודית ראה במספר שלפני זה.
1460. Palestine. Government. Office of statistics. General monthly bulletin of the statistics of Palestine... Jerusalem, Office of statistics, 1936. 20 : 33.
במימיוגרף. - גל' א' יצא ביולי.
1461. Palestine. Government. Office of statistics. Monthly trade bulletin. Jerusalem, 1936. 21 : 33.
"Publ. in cooperation with the Department of customs, excise and trade."
במימיוגרף. - גל' 1 יצא בינואר.
1462. Palestine. Government. Office of statistics. Trade bulletin. Jerusalem, 1933. 21 : 33.
"Publ. in cooperation with the Department of customs, excise and trade".
במימיוגרף. - יוצא לעתים בלחי קבועות. - גל' 1 יצא בינואר.
1463. Palestine. Government. Office of statistics. Vital statistics quarterly bulletin. Jerusalem, 1936. 21 : 33.
במימיוגרף.
"...in collaboration with the Department of health... The material has been supplied by... J. W. P. Harkness, and the bulletin prepared by... L. G. Hopkins".
גל' א' יצא ביוני ומכיל ידיעות על שלש החדשים הראשונים של 1936.
1464. "Palestine & Transjordan"; a weekly review of political, economic, legal & social affairs in Palestine, Transjordan & other parts of the Arab world. Jerusalem, Arab publications co., (The commercial press), 1936. 23 : 31.
"Edited by a group of Arabs and foreign friends. Responsible editor: F. S. Saba".
גליון א' יצא ב-6 ביוני.

1465. Übersetzung der neuesten Tages Nachrichten aus den
Zeitungen Erez Israels. Tel Aviv, 1935. 26 : 34.

בהקטגוריה— בראש השער: תרגומים מהעתונות העברית. קורספונדנציה פרטית
ש. בלומנטל. S. Blumenthal's Private Correspondenz...—הגליון הראשון שבירינו
יצא 3.10.1935

ב. קבצים ומאמרים.

1466. אנדת שוחרי האוניברסיטה העברית בא"י. ההר והעמק
(האוניברסיטה והישוב). תל-אביב, ועד אנדת, שוחרי האוניברסיטה העברית
בירושלים, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ו. 36 ע. 17 : 24.

נאומים על האוניברסיטה מאת י. ל. מגנס, ב. כצנלסון, מ. גליקסון, י. וילקנסקי, ק.
בלומנטל, ז. שוקן וז. ויצמן, שנאמרו באספה הכללית ובמסגרת של האגודה בחל אביב.

1467. ברית עברית עולמית. ברית עברית עולמית וקרן התרבות
זוכרו של ח. נ. ביאליק. (תל-אביב, דפוס אחדות, תרצ"ו). 15, 11 ע.
פורטרט. 17 : 24. מהמעטפת.

מאמרים ורשימות מאת ח. ויצמן, ג. סלושץ, ח. הררי, י. בורלא, א. רוזנפלד.

1468. דבר. סוסף לשבתות ולמועדים. ל"ו (כרך י"א): לדוד שמעוניובין
בן החמשים. תל-אביב, כ"ו באב תרצ"ו. 14.8.36. 8 ע. 28 : 44.

התכן: פ. לחובר: שירת שמעוניובין. — י. פייכמן: על הליריקן. — י. קסליביץ:
לשמעוניובין. — מכס מאיר: ד. שמעוניובין. — א. ברוידס: בנתיבת שירתו. — ש. י. פינגלט:
בהפגש אביבי עם אביב של "אומה מקיפה". — ד. ש[טוק]: על הדרך לשירה השלוה. —
שירים מאת ש. מלצר וא. גרש.

1469. הדסים: לשאלות החברה הקבוצית. 1. חמיד, הקיבוץ-הארצי
השומר-הצעיר, 1935. 11, 28 דף. 21 : 26.

קובץ. יצא בדצמבר. הקטגוריה מכתב מכונה בצד אקף של הדסים.

1470. הסתדרות העובדים העבריים הכללית בא"י. בית הדין העליון.
משפטי-החברים; קובץ. תל-אביב, סוכרות בית-הדין העליון, (דפוס אחדות).
1936. 91 ע, 11 דף (בתוספת טבלאות). 17 : 24.

התכן: ד. רמז: לביורור גורי הסמכות. ח. מ. גרינברג: משפט הבוררים והמדינה. —
י. בר-שירה: בתי דין לעניני עבודה ופועלים. — ש. קוטאי: לשאלת מיצויים למסוטרים. —
י. שה-לבן: משפט הילדים בבית הספר. — מ. בן-אליהו (גרינברג): ההוצאה לפועל של פסקי-דין. —
מ. גרינברג: שאלות אירגוניות. — תמצית דברי החברים בפגישה הארצית של משפט החברים. —
מ. גרינברג: משפטי החברים לאור המספרים. טבלא סטטיסטית לפעולת בית הדין העליון. —
חקנון משפט החברים. — 10 פסקי דין של בית הדין העליון.

1471. היהודים בס.ס.ר" (מאסף). (חוברת א'): היהודים בתעשיה הסוביטית. (תורגם והוצא ע"י מ. האפט). תל-אביב, (יפו, דפוס אלנור), 1936. 32 ע. 20:14. חומר קומוניסטי.

1472. העקץ: הוצאה סטירית חד-פעמית. חיפה, (דפוס נ. ורחפטינג), תרצ"ו. 14-13 ע, ציורים. 31:24. העורך והמוציא לאור: תנחום סטימצקי.

1473. קבץ מאמרים לדברי ימי העתונות בארץ ישראל. יוצא לאור על ידי ועד התערוכה לעתונות הארצי-ישראלית ב"מי ביאליק"... בתל אביב, בניסן התרצ"ה. התערוכה נערכה על ידי זלמן פֶּקֶן וְנָר... עורך הקבץ: דוד יודילוביץ. כרך ב. תל אביב, ירושלים, דפוס סלוסון, תרצ"ו. 224 ע, פורטרטים, פקסיטילים. 24:17. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 411.

הלכן: ד. יודילוביץ: בראשית העתונות; עתונותו של בן-יהודה; עולם קטן. — ו. פֶּכֶן: המודעה על -הלכנון; האריאל. — ס. גריבסקי: -הלכנון; האריאל; מדברי ימי עורכת העתון -בית-יעקב. — מ. ד. גאון: הלכנון, החבצלת; החרות. — מביה הכהן: בעל -החבצלת. — ח. א. מיכלין: האריאל. — י. פֶּרֶס: -שערי ציון. — ד. ילין: הר ציון. — י. ריבלין: עתונותו של א. מ. לונץ וקובציו. — א. בן-אבי: ראשון לעתונתו היומיים. — מ. קיסובר: חבצלת; די ראש. — דער ארץ ישראל יוד. — ה. לֶה: Nachrichten aus Palästina. — נשף התערוכה וסכום: נאומים מאת יודילוביץ, בן-אבי, ב. כצלסון. — ב-פתח דבר מאת העורך ניתנת רשימה כרונולוגית של שמות העתונים שיצאו בירושלים עד לפני טרץ מלחמת העולם (62 מספרים).

1474. פרעלי ציון. א"י. אונזער באנייונג... ירושלים, (דפוס ציון), 1935. 8 ע. 33:50. הוצאה חד-פעמית. — העורך והאחראי: מ[נוס] אלקון. — יצא ב-18 בינואר.

ג. ספרים וחברות.

1475. אהרני, א. חכה נחשבת. ספר שלישי, חוברת א'. קבץ שאלות תרגילים ועבודות כחשבון לשנת הסודים הרביעית (המחצית הראשונה). תל אביב, אמנות, (דפוס הוצאת א"י), תרצ"ו. 112 ע. 20:14. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ג ע' 152.

1476. אוריאל, א. מ. בן-יוסף. חוכרות עבודה בכתיבת הארץ; חוכרות לחזרה ועבודה עצמית. וא: קדמת אסיה, תל-אביב, א. י. שטיבל, (דפוס עפר), ותריצ"ו. 23 ע, ספות. 20:22.

1477. אילן, אריה. שער לשוננו; ספר לסוד ליסודות הלשון מאת אריה אילן, אוריה אלקלעי ואבינעם ילין... (ספר שלישי, חלק ראשון). תל-אביב, אמנות, (דפוס הוצאת ארץ-ישראל), תרצ"ו. 86, 121 ע, מכלה. 20:14. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 423 מסר 1354.

1478. ספר האישים; לכסיקון ארצישראלי. תל-אביב, "מסדה" אנציקלופדיה כללית, (דפוס ספר), תרצ"ז. 375, 11 ע, פורטרטים, צלומים. 16 : 21.

בסדור הספר עברו: בלרדן קרופניק, צבי קרול, ד. קלפי, א. ל. יעקובוביץ, יו"ס לוינסקי. הספר נתארגן, הושלם והותקן לדפוס ע"י העורך דודן קלפי.

ספר זה — על דרך Who's Who באנגלית — הוא מפעל רבי-ערך וראשון במינו, לגבי אישי אי, ובודאי תהא תועלתו מרובה מאד. נרשמו בו 1020 אישים מא"י שהצטיינו איש איש במקצועו ובשדה פעולתו. יש כאן אוצר בלום של ידיעות ביוגרפיות חדשות, שעליהן יש לנו להודות מקרב-לב לעורכים ולמוציאים.

ומאחר שיש כאן נסיון ראשון יורשה נא לי להעיר דברים אחרים על סידורו ועיבודו: רוב החומר מבוסס על שאלונים שנשלחו ע"י המערכת לאישים. דבר זה מסופק ערך לספר, כי החומר נשאב ממקור ראשון. אולם יש לזכור כי על חומר זה בלבד לא תמיד אפשר לסמוך, ומוטב לחקור ע"י חומר מן-הצד במקום שנמצא כזה. כי יש אשר האיש עצמו שוכח מקצת ממפעליו או חיבוריו, יש שהוא משתדל להשכיח דברים שאינם ראויים בעיניו או דברים שעשה בנערותו שהם אצלו בחינה "חסאות נעורים" ויש שהוא סובך על זכרונו יותר מדי ויוצאות ידיעות בלתי-מדויקות. יש אנשים המבלישים תופעות שהן חשובות בעיניהם הסוביקטיביות, אבל מבחינה אובייקטיבית הן במלות. בקיצור, בכל מקום שאפשר, צריכות הידיעות הנמסרות ע"י האיש עצמו בדיקה והוספה, כדי שתהיינה שלמות ומדויקות. את זה לא עשתה המערכת. יתר על כן: היו אישים שמתוך ענות יתירה או גאווה יתירה או מתוך רשלנות סתם לא ענו על השאלונים, ושמותיהם נשמטו מספר זה. זהו חסרון מכש. במקרים כאלה היתה המערכת מחויבת למצוא את הידיעות, עד כמה שאפשר, ממקור צדדי. ובכרים מהם אפשר היה למצוא חומר אפילו בספרים-שמוש מקובלים. היו גם אישים שאסרו על הזכרת שמותיהם בספר. איסור כזה אין לו כמובן כל תוקף חוקי, והמערכת היתה רשאית וסחויבת להעלים עין הימנו.

ועתה בענין סידור הספר. הספר מחולק לשלשה מדורות, וכל אחד מסודר לפי סדר א"ב מיוחד: א. אנשים חיים (עיקר הספר). ב. מתים. ג. קדושים. בסדור השני (הקרוי "מתים", שם חסר-מעט) נרשמו תולדות אישים שמתו אחרי שנת 1918. בסדור השלישי נרשמו 320 איש שמתו על קידוש חשם מאחרי הצהרת בלפור ועד ראשית שנת תרצ"ז. מוכן הוא שהמערכת מצאה לנחון לרשום גם את אלה אעפ"י שאינם עוד בין החיים, כי שמותיהם עדיין חיים בארץ ורבים המבקשים ידיעות על תולדות חייהם. אבל בשום פנים אין להבין מה צורך היה להלק את הספר לשלשה מדורות ומדוע אי-אפשר היה לסדר כולם בסדר א"ב אחד. לכל היותר אפשר היה לציון במפתח שבסוף את כל שמות הקדושים, כשם שעשו זאת לגבי שאר האישים למוניהם. הלוקה מיותרת זו מקשה על השימוש ואין בה שום תועלת.

בראש כל אות ואות בסדר הראשון נרשמה תמונת נוף ששמה מתחיל באותה אות, כגון בראש אות ט: תמונת נוף על יד המושבה מסולה, בראש אות נ: תמונת מפעל-החשמל נחריים. תמונות אלה מיותרות בהחלט, הן כלאיים בספר כזה העוסק באישים ולא במקומות או מראות, ויש להתרעם על הדפסתן ביותר מכיון שהן מיוקרות את מחיר הספר בלי להוסיף לו תועלת כל שהיא. — לדעתי יש גם כובז מוזיק בנייר המוב שעליו נרשם הספר. אין לשכוח כי ספר כזה הוא נע ולא נח, כי האישים חיים ומשתנים ומוסיפים ויוצרים ומתמנים ונבחרים, ומשנים את דרכם וכו'. ספר כזה צריך איפוא להדפס מחדש לפחות אחת לשנתיים ;

ומוטב שיהא נדפס על נייר פשוט ומתחדש לעתים קרובות משיהא נדפס על נייר מצוין ומתיישן כחכנו עד מהרה (בשעת הדפסת הספר כבר נתיישן חלק הגון מהאדריסוח).

בסוף הספר (ע' שמי"ח—שנ"ח) נדפס מפתח מקצועי, וכו' מסודרים האישים שבמספר למקצועותיהם: אגרונמים, בנקאים, חוקרי אי, חקלאים וכו'. מיותר לדבר על תועלתו המרובה של מפתח כזה המאפשר למי שמעונין בסוג אנשים טיוחר למצוא על נקלה את היריעות עליהם. אולם לצערנו מוסד מפתח זה על שיטת-מיון פסולה הנופלת את רוב ערכו. כך, למשל, חבקש לשוא למצוא במדור, חוקרי אי" שבמפתח זה את השם, שמואל קליין, ולא משום שלא נזכר בספר אלא משום שהוא כלול במפתח במדור, מוסדות החנוך והחקירה (איוה) מקצוע הוא זה?). ומאותו טעם לא תמצא במדור, חוקרים ואנשי מדע את החוקרים החשובים ביותר. מפתח זה נעשה, כנראה, בלא מחשבה החילה.

עוד הערות טכניות: רשימת הקיצורים צריכה לבוא בראש הספר ולא באמצע (ע' שמי"ד—שמי"ז) במקום שאי-אפשר למצוא. לדעתו הגוימו בקיצורים שלא לצורך. אילו כתבו בכל הספר "נולד" במקום נו, לא היה הספר גדל בכמותו אף במלוא דף אחד. — באמצע (לפני רשימת התמונות) נדפס מדור הקרוי, אינפורמציה על מוסדות משקים אחרים. למה שם מקושט כל-כך? מוטב לקרוא בשמו האמתי, מודעות ולהדפיסו מחוץ לספר לגמרי. קיצור הדבר: כאן לפנינו ראשית מפעל שתועלתו מרובה עד מאד. אולם כדי שיהא בן-קיימא יש להשלימו ולהדפיסו מחדש מפקידה לפקידה, ועל נייר פשוט, בהערך התמונות, בסדר איב אחד ובהוספת מפתח מקצועי מפורט ומסודר כהלכה. א. יערי.

אפלטון, המדינה, תרגם צ. דיונדרוק. ראה ק. ס. שנה זו ע' 287.

לפני חשע או עשר שנים התחיל הד"ר יהודה יונוביץ להוציא את כל כחבי אפלטון בעברית, בעריכתו של ד"ר יוסף קלוזנר. יצא כרך ראשון, הכולל שבע שיחות—וחסל. גורלו של הנסיון הזה היה כגורלם של הרבה מפעלים חשובים ומועילים, שמתחילים בהם ברוח נחשונים. אולם, אם אין לנו עוד תקוה לראות את אפלטון כלול בעברית, במהדורה אחת ובעריכה אחת, אפשר לציון מחוץ ספק-נפש את העובדה שלא פסקה לגמרי התענינותם של מיליונים ושל מתרגמים בודדים (ויש לקוות — גם של קהל-הקוראים) בפילוסוף היווני הגדול, אף-על-פי שהנעשה במקצוע זה נופל בהרבה ממה שצריך היה ליעשות. משיצא הכרך הראשון האחרון של הוצאת יונוביץ נתרגמו עברית לפחות שלש משיחותיו של אפלטון—גורגיאס, תיאטיטוס ופרוטאגורס — ועכשיו זכנו ד"ר דיונדרוק (המתרגם של גורגיאס וגם של פידרוס) בתרגום עברי מהשירה המרכזית של אפלטון, שבה הגיעו גם הפילוסוף שבו וגם האמן שבו (וקשה להכריע מי מהם עדיף) למרום סגנתם — כלומר, המדינה.

הוא נותן סקירה מקפת על מבנה הספר וחשתלשלות הרעיונות שבו. ובסוף המבוא באה, השקפה על חכנה של המדינה, שבה מחלק המתרגם את הספר, לפי שיטתו, לחמשה חלקים; וגם ביבליוגרפיה שבה רשומים כל התרגומים וההוצאות החשובים של המדינה וקרוז למאה מחקרים, באנגלית, בצרפתית ובגרמנית, על אפלטון בכלל או על, המדינה בפרט. לפנינו, איפוא, עבודה מדעית גדולה במקצוע הפילוסופיה האפלטונית, שלא היתה דוגמתה בספרותנו העברית עד עכשיו.

אין כמעט אף ספר אחד של אפלטון, שלא נתן מקום לחלוקי-דעות בין החוקרים בדבר זמן חיבורו ובדבר חכנו וגושראו העיקרי; אולם באשר למדינה נחלקות הדעות, כמו

שאמר המתרגם, כגוף הספר עצמו ובחבורו: יש חוקרים הרואים בשיחה זו "תרכבת של תקופות שונות במחשבת אפלטון", ומהם "מרחיקים עד כדי לראות בכל הספר כלו רק מעין יומן, שאפלטון עסק בכתובתו כל ימי חייו". ד"ר דיונדרוק חלק על "בעל-דבריו" אלה, סותר את טענותיהם העיקריות, ומשתדל — בהצלחה מרובה — להבליט את אחדותה הפנימית של הספר. שלשה הם, לפי השקפתו, המושבים "המהיים את מסכת הספר": המדינה, הצדק, והחנך; ואולם "אין הפרדה זו שביניהם אלא מעשה גתוח מאוחר מצדנו, שכן בספר עצמו הרי הם מחוברים שתי וערב ונבלעים וממוזגים אחד בחברו. ואפשר גם להגיד כי שלשתם רק צדדי-הסתכלות, בחינות, הם באותו הענין האחד: המדינה היא הצורה, אופן ההתגלמות במציאות; הצדק הוא התכן, משרת-ההתהוות האידיאלית; החנך הוא הדרך או פרוצס-ההתהוות". (מבוא, עמ' י"ג). מתוך השקפה זו מנתח המתרגם את מהלך הענינים שבספר ומראה איך עובר, החוט המשולש הזה דרך כל הספר כלו, ואיך מקבל כל אחד משלשת היסודות האלה חרשה לאחר שבמרוצת השיחה העסרה הדרישה שהפילוסופים יהיו מלכים ונחבטא הרעיון המטפסי של אידיאלת הטוב. ואסנם יש לראות בניתוחו נסיון מוצלח להגן על אחרות הספר בפני הטבקים, וגם הסברה מצוינת של הרעיונות העיקריים שב"מדינה" (שהוא מפיץ אור עליהם לא פעם אחת מתוך השוואה למה שנאמר בשיחות אחרות של אפלטון); אולם נדמה לי שמרחיק הוא ללכת כשהוא משתדל למצוא ב"מדינה" מעין סדור גיאומטרי, כאילו כתבה אפלטון מראשיתה ועד סופה לפי תכנית קבועה ובעלת סימטריה מדויקת.

ד"ר דיונדרוק מחלק את "המדינה", כאמור, לחמשה חלקים, ולכל חלק וחלק מיחס הוא "תימה" אחת. ה"תימה" של חלק א' היא "האדם הפרטי והצדק"; של חלק ב' — "האדם במדינה"; של חלק ג' — "שבע האדם והפילוסופיה"; של חלק ד' — "המדינה והאדם בירידתם"; ושל חלק ה' — "האדם הפרטי והצדק". ובכן, בסוף הספר חוזרות שתי ה"תימות" הראשונות בסדר מהופך; ובאמצע נמצא החלק השלישי, שהוא המרכזי לפי תכנון. וגם חלק מרכזי זה מתחלק לשלשה קטעים: ראשיתו עוסקת בנפש האדם, ואחריתו בפילוסופיה ובחנך הסביא אלה, ובין שתי הקצוות האלו, במרכזו של המרכז, עומדים הפרקים שבהם מדובר על טהות הפילוסופיה ונדרשת הדרישה המפורסמת "שיהיו הפילוסופים מלכים או המלכים פילוסופים". והנה "חישבו ומצאו, כי מאמר זה עומד בדיוק באמצע הספר, 473d [לפי מספרי העמודים של Stephanus], מספר העמודים שלפניו ושלאחריו שוה" (מבוא עמ' כ"ד). ולשם הקלת החבנה מצייר ד"ר דיונדרוק ציור יפה של ארבעה עגולים קונצנטריים, ורושם על היקפו של כל אחד מהם את המספרים והענינים השייכים לו, באופן שבמחצית העליונה של העגול החיצוני רשום: I. הפרט והצדק, ובמחצית התחתונה שבו רשום: V. הפרט והצדק, וכן הלאה; ובתוך העגול הפנימי רשום: "הדרישה לשלשון הפילוסופים" ו"טהות הפילוסופיה".

קשה להחליט מה רוצה ד"ר דיונדרוק להוכיח בזה, וכי באמת מאמין הוא לא רק שבכונה כזו אפלטון מראה בסרוקפורה קונצנטרית זו, אלא גם שכן את מספר השורות או המלים (או האותיות?) שבספרו באופן שעמוד המאמר בדבר המלכים והפילוסופים בדיוק באמצעו? אין להוציא מדבריו תשובה ברורה על שאלה זו; אך מסתבר שתהא תשובתו שלילית, שהרי תלגגר התשובה החיובית לשכל הישר. ואולם אם כן, מה הועילו אלה ש"חישבו ומצאו" שעומד המאמר הנזכר בדיוק באמצע הספר? מקרה כזה אמנם מענין הוא, אבל אין לו שום חשיבות לגבי השאלה בדבר אחדותו ומבנהו של ספר "המדינה". מה שאין כן בנוגע לסידור הקונצנטרי של ה"תימות", אילו היה באמת "תימה" משותפת לחלקים

א' וז' ועוד, תימה" משותפת לחלקים ב' וד', כי אז מן הנסמך היה לענות שאין כאן אלא מקרה בלבד, והיתה עובדה זו לבדה מספיקה בכדי להרוס את דעתם של הסבורים שנכתב הספר קטעא-קטעא בזמנים שונים, בלי שום תכנות, ושרק אחר-כך חוברו חלקיו יחד והוצאו כספר אחד. אולם האמת ניתנה להאמר, שאין שופה זו של השגות התימות אלא פרי הדמיון, או, אולי, פרי ההחלטה-למפרע שצריכה היא להמצא, והי' מה.

למשל: התימה" של חלקים א' וז' היא, כמו שראינו, האדם הפרטי והצדק". חלק א' הוא ה"ספר" הראשון, שבו מתוכה סוקרס עם פולמרכוס, ואחר-כך עם תרסימכוס, בדבר הגדרתו של הצדק (ולדעת הכל יוכל היה ספר זה לעמוד בפני עצמו כשיחה שלמה, הדומה בצורתה ובמתודה שלה לשיחות ה"סוקרסיות" שחבר אפלטון בתקופתו הראשונה). ענינו של חלק ה' מסוכס ע"י ד"ר דיונדרוק כך: א. "הערכת הפיוט" (וכאן מעיר הוא שקטע זה "שייך בעצם לחלק III-1"); ב. "הראיה להשארות הנפש"; ג. "המיחוס על יום-הדין והבחירה". וכי באמת יש איזה יסוד שהוא זכרון את שני החלקים האלה יחד, ולומר שעוסק כל אחד מהם בענין. האדם הפרטי והצדק? חסרה בהם לגמרי אותה ההקבלה הפנימית שהיתה יכולה להצדיק כריכה כזו, והכריכה אינה אלא תוצאות ומלאכותיות. וכסור-כן אין בין חלקים ב' וד' התאמת פנימית כזו, שהרשה לנו לראות בהם "תימה" אחת.

ואולם, כדי להוכיח עד כמה אין יסוד לשיטתו של ד"ר דיונדרוק בדבר הסרוקטורה של "המדינה", די לנו לזכור שרובו של החלק השלישי, שהוא המרכזי לדעתו, מסומן ע"י סוקרס עצמו כספיה מדרכו הישרה של הוכוח (עמ' 451b). כלומר, לפי עדותו של ראש המתוכחים, לא היה נמצא ב"מדינה" שום זכר לענינים היותר חשובים שבו — הפילוסופיה ותפקידה במדינה, אידיות המוב, דרך החנוך הפילוסופי וכז' — אילמלא שהוכרח סוקרס ע"י המתוכחים אתו לבנות מן הדרך ולהסביר את ענין שותפות הנשים במעמד השומרים (שרק רמז עליו קודם-לכן), וכך נתגלגלה השיחה מענין לענין, ודנו המתוכחים בכל אותן השאלות העוסדות ברובו של עולם לפני שהחזיר סוקרס את הוכוח לבסלולו הראוי (בראש ספר ז'). וכי צריכים אנו להחליט שרצה אפלטון שלא יכירו הקוראים בתכניתה המדויקת והסימטרית של "המדינה", ושעל-כן ציין דוקא את החלק המרכזי שבשיחה כספיה מן הדרך?

אמנם, אם איננו יכולים לקבל את שיטתו של ד"ר דיונדרוק בדבר מבנה השיחה, לא אמרנו בזה שאין יסוד איתן למדי להאמין באחדותה. מכיון שנמסרה השיחה לדיונו כשיחה אחת, הרי מי שרוצה להכחיש את אחדותה, עליו הראיה; וקשה למצוא בשענותיהם של בעלי-הרבוץ מעט מספיק לסחור את הדעה המקובלת בענין זה. אולם, אם בעלי-הרבוץ מוסכים יותר מדי על האיסרה המפורסמת והאופיינית של סוקרס: "להיכן שתשאנו השיחה, כאשר ישא הרוח, בדרך זו נלך" (עמ' 394d), אין לחשוב בכל אופן שמי ששם אימרה זו בפי גבורו היה עלול לחבר שיחה בעלת סדור הרמוני וגיאומטרי כזה שרוצה ד"ר דיונדרוק למצוא ב"מדינה".

בחרגוסו הצליח ד"ר דיונדרוק למסור בכלל את דברי אפלטון בלבוש עברי נאה גם מצד הלשון וגם מצד הסגנון. יש לו אוצר-מלים עשיר בעברית, ועל-פירוב השכיל לחרגם אפילו את המקומות הקשים באופן שיהיו מובנים לקורא עברי בעל-השכלה. רק מי שנסה את ידו בחרגוס אפלטון לעברית יוכל לשער כמה קשה היא מלאכה זו, להעתיק מלשון שכולה גמישות ותנועה היה ללשון שדוקה בתכונות אלו אינה כצמינית; ועל הקושי הזה נוסף ההבדל העצום שבין אפנוי-מחשבתם והסתכלויות-עולמם של שני העמים העתיקים שיצרו את שתי הלשונות. ולמרות כל אלה עלה בידי ד"ר דיונדרוק לתת לנו חרגוס עברי,

שאין עקבותיו של מוצאו חזר נראות בו על כל צעד ושעל, ושיכולים אנו להתענג בקריאתו. אמנם לא נמלם המתרגם מאי-דיקנות ומאי-בחירות במקומות ודועים, שעל אחרים מהם אעמוד כאן.

עמ' 7, שורה 3. את המלים $\tau\omicron\iota\ \epsilon\nu\epsilon\alpha\lambda\omicron\iota$ על מתרגם הוא "לא בשביל כך", כאילו היה כתוב במקור $\epsilon\upsilon\sigma\tau\omega\varsigma$ במקום $\epsilon\upsilon\sigma\tau\omega\varsigma$. וארבע שורות למטה אינו מתרגם כלל את המלים החשובות $\omega\varsigma\ \epsilon\varrho\varrho\omicron\varsigma\ \epsilon\sigma\tau\omega\tau\epsilon$.

עמ' 8 שורה 4. המלה $\epsilon\delta\eta\mu\epsilon\iota$ אינה מתורגמת.

עמ' 15, שורה 5 מלמטה. קשה יותר מדי הבטוי "יעשו השובים אחרים לרעים". אפשר היה לתרגם: "יגרמו השובים לאחרים שיהיו רעים".

עמ' 16, שורה 4. והצדק הריהו הטוב—לא "הטוב", אלא "טוב".

עמ' 21, שורה 7. לא "שגם הם יפעו", אלא "שגם יפעו"; וכך גם עמ' 23 שורה 2.

עמ' 24, שורה 4 מלמטה. לא "וכי אין", אלא "וכי יש".

עמ' 27, שורה 13. המלים "זאת צריכים לברר לעצמו" אינן מובנות ואינן מתאימות למקור.

עמ' 30, שורה 5. המלה $\delta\upsilon\nu\alpha\mu\iota\varsigma$ אין כונתה כאן "יכולת" אלא "כח" או "תפקיד".

עמ' 31, שורה 5 מלמטה. נכשל המתרגם, כנראה, בהבנת הבטוי $\tau\omicron\iota\varsigma\ \epsilon\mu\acute{\epsilon}\lambda\lambda\omicron\upsilon\sigma\iota\varsigma$ ותרגם "הרוצים ליפול על עצמם..." הכונה היא: "צריך שיוצע שכר כדי שירצו..."

עמ' 32, שורה 4 מלמטה. המלה $\lambda\upsilon\sigma\iota\tau\epsilon\lambda\acute{\epsilon}\sigma\tau\epsilon\varrho\omicron\varsigma$ אין כונתה "עשיר יותר במעלות טובות", אלא "עשיר יותר ברוחים".

עמ' 33 שורה 12 מלמטה. לא "המדה הטובה... הרעה", אלא "מדה טובה... רעה".

עמ' 40-41. התרגום אינו מבטא כראוי מה שרוצה סוקרטס לומר. אפשר לתרגם: "וכי היית קובע כתפקידו המיוחד של המוס או של איזה עצם אחר אותה הפעולה שאפשר לעשותה או רק על-ידיו בלבד, או על-ידיו באופן היותר טוב?"

עמ' 42, שורה 6. לא "בדואי", אלא "אולי".

עמ' 49, שורה 8 מלמטה. המלים $\kappa\alpha\iota\ \pi\acute{o\tau\epsilon\mu\omicron\nu\ \epsilon\pi\iota\sigma\tau\epsilon\iota\upsilon$ אין כונתן "אם יפול הגורל":

אין כאן אלא "כפל העניין במלים שונות" ($\theta\alpha\nu\acute{\epsilon}\iota\upsilon = \pi\acute{o\tau\epsilon\mu\omicron\nu\ \epsilon\pi\iota\sigma\tau\epsilon\iota\upsilon$).

עמ' 152, שורה 7 ושורה 16. המלה $\iota\sigma\tau\alpha\iota$ אין כונתה כאן "כבודים" אלא "מחירים".

עמ' 153, שורה 1. המעמד הנקרא ע"י סוקרטס $\chi\epsilon\varrho\chi\alpha\iota\sigma\tau\iota\sigma\tau\omicron\upsilon\sigma\iota\varsigma$ אינו זה של "בעלי-נכסים" בלבד: כלל הוא את כל העובדים לשם מסין, וגם העניים בכלל.

עמ' 157-8. המתרגם ששמש את הכונה במה שהכנים "קצתם... קצתם", ואין לעמוד מתוך תרגומו על כונת המקור. אפשר לתרגם: "אולם כל דבר שמשבנו עשוי הוא להתיחס לדבר אחר, כשיש לו איכות מיוחדת מתיחס הוא, כנראה לי, לדבר שיש לו איכות מיוחדת, אך כשהוא לעצמו מתיחס הוא אך ורק לדבר כשהוא לעצמו". ולהלן, עמ' 159, מחליף הוא "מתיחס" ב"מתכון" שלא לצורך.

עמ' 161, שורה 5. לאונסיוס אינו מדבר ל"רוחות הרעות"! את עיניו מבקש הוא ליהנות מן המוחזק.

עמ' 163, שורה 12-13. "...שכשם שהיתה המדינה חכמה ועל-ידי אמצעי..." אי-אפשר להבין. הכונה היא: "שאופי אחד וטבה אחת להחמיתה של המדינה ולזו של הפרטי".

עמ' 176, שורה 6. "ויהי בשביל כך" אינו מובן. כונת המקור היא: "מצד זה אין לך מה לדאוג".

עמ' 177. לאחר שורה 8 נשמטה תשובתו של גלאוקון.

עמ' 188, שורה 6. אבל מן הקדושין יהיו חוססים רק מרובי-התועלת ביותר. קשה לרדת לסוף דעתו של המהרש"ם כאן. כונת המקור ברורה ופשוטה היא: "והרי קדושים יהיו הנשואים שהם מרובי-התועלת ביותר" — כלומר, קדושתם של הנשואים נובעת, לפי דעתו של סוקרטס, אך ורק מתוך התועלת שבהם למדינה.
עמ' 241, שורה 3 מלמטה (ובמקומות אחרים). כונתו של הבסוי $\sigma\upsilon\ \acute{\alpha}\lambda\upsilon\tau\upsilon$ אינה, לא בנקל, אלא, כהחלפ לאי.

עמ' 273, שורה 4 מלמטה. נשמטה תשובתו של גלאוקון וניתנו לו דבריו של סוקרטס.
עמ' 337, שורה 8 מלמטה. כשיגיע לירי כך — כונת המקור היא, בהיותו, כמצב כזה.
עמ' 427, שורה 3. אינם לא היה, בן שלאמוניוס, אלא נקרא $\text{A}\lambda\alpha\varsigma\ \acute{\omicron}\ \text{T}\epsilon\lambda\alpha\mu\acute{\omega}\nu\iota\omicron\varsigma$ מפני ששם אביו מלמן היה.

עמ' 428, שורה 4. הבסוי $\delta\acute{\omicron}\nu\ \acute{\alpha}\epsilon\iota\ \pi\acute{\iota}\nu\omicron\nu\omicron\tau\alpha$ אין כונתו, כל השותה ואינו פוסק (ואילו היה אפלטון כותב כך, כי אז היה כותב דברי-הבל), אלא, כל אחד כששותה הוא.
וראוי לציון שבמקום אחר (עמ' 337) הכין המהרש"ם כראוי את השמוש האידיומטי במלה $\acute{\alpha}\epsilon\iota$.

לעומת זאת, נוטה המהרש"ם לפעמים לדקנות שאינה במקומה. למשל, רגיל הוא לתרגם את הבסוי $\acute{\epsilon}\tau\iota\ \delta\epsilon$, המשמש רק מעבר, ודי לתרגמו ע"י 'ו' החבור או 'אישוא' — בסו זה רגיל הוא לתרגם, ועתה מה? — את מלת-הקריאה $\acute{\omega}$ מתרגם הוא לפעמים (לא חסיד) הווי; והרי רגילים היו חיונים להקדים $\acute{\omega}$ לשמו של מי שפונים אליו ($\Sigma\acute{\omega}\alpha\gamma\gamma\alpha\tau\epsilon\varsigma$ $\acute{\omega}$ וכו'), אך אנו אין אנו משתמשים ב"הווי" אלא כשיש איזה טעם מיוחד לכך. — את הבסויים $\acute{\alpha}\mu\alpha\gamma\gamma\alpha\tau\epsilon\varsigma\ \acute{\omega}\ \theta\alpha\upsilon\mu\acute{\alpha}\sigma\iota\varsigma$ וכו' צא בהם — כנווי חכה שיש אתה גם עקיצה — מתרגם הוא, המופלא, האלהי, בן-האוויר וכו' — כנווי משונים שלא יעלה על דעת מישהו להשתמש בהם בדבור העברי. ולמה לו לתרגם את הבסוי הפשוט $\lambda\acute{o}\gamma\omicron\varsigma\ \eta\theta\eta\lambda\acute{\omicron}\nu\tau\iota$ (עכ' 337), שאינו אומר יותר מ"פענה נכונה" או "דברים נכונים", בבסוי המוזר, דברי-שכל של אמת?

למהרש"ם, המדינה אורב קושי מכני מיוחד, שמקורו בצורת-ההרצאה שבו בחר אפלטון. בשיחה זו (ולא בזו בלבד) שם אפלטון את כל הדברים בפי סוקרטס, שהוא כאילו מוסר למישהו את תוכן הוכחו שנתעורר פעם בינו ובין אנשי-שיחתו; וכן, בכל פעם שמתחילה נפשי אחרת לדבר, צריך הוא להכניס את המלה, אמרי, או, אמרתי (אסנע לעתים תכופות מכליג הוא על הוספה זו, ועל הקורא להכין מתוך עצם הענין מי הוא המדבר). כדי לתפטר מצרה זו של, אמרי, ואמרתי סדר המהרש"ם את השיחה בצורה הדרמטית (שבה חבר אפלטון את רוב שיחותיו): כלומר, מתחיל הוא כל דבור חדש בשורה חדשה וכותב בראשה את שמו של המדבר באותיות מפורות. יש למקפק אם בכלל היתה למהרש"ם רשות להתחיל את הצורה הספורית בצורה הדרמטית; על כל פנים ראוי היה שיוודע לקוראיו שבפרט זה נטה מן המקור.

הערותיו של המהרש"ם, המהוות כמעט רבע מספרו בעל שלשת הכרכים, אינן באות אך ורק כדי להקל את הבנת השיחה על הקורא העברי שאינו יודע יונית. החלק היותר גדול שבהן עוסק בבאורו של הלך-המחשבות שבגוף הספר, בציוני מקומות מקבילים, בדיון על נוסחאות שונות או על דעותיהם השונות של המפרשים, וכך הלאה. לפעמים תכופות מביא הוא בקיצור את דבריהם של שניידר, אדם ומפרשים אחרים, ואינו נמנע אפילו מלכתוב בסוף הערה זו או אחרת: רי, אדם בהערתי. ונשאלת השאלה: בשכיל מי נכתבו הערות כאלו? הקורא הפשוט, שהוא זקוק לתרגום עברי ולעולם לא יקח בידו את הוצאתו של אדם או של

שניידר, לא ימצא שום ענין בהערות ממין זה; ובשביל הסודגמ הוצעה להתעסק בלמודים האפלטוניים אינן מספיקות—וחוץ מזה הרי צריך שסודגמ כזה ידע ויגות, ואם כן לא יהיה זקוק לתרגום עברי, אלא, אולי, להוצאת הפקסם היוני עם הערות בעברית. והוא חרין גם כמבוא הארוך של המתרגם, לפחות במה שנוגע לקורא הפשוט (לסודגמים רציניים יש ויש בו ענין). מן הראוי, לפי דעתי, שיוציא ד"ר דיוגנרוק את התרגום במהדורה חדשה, חידוכרית, עם מבוא קצר ובהשקפה כללית על ההערות שיש בהן ענין רק לבעלי-מקצוע.

בשופת-הסודגמ קריפציה של המתבר יש מצד אחד זרות ידועה, ומן הצד השני חסר-עקביות. רגיל הוא לכתוב את האותיות הפתוחות בכתב פלא — סוקראטס, אדריאנוס (אך לא אפלאטון!) וכו', ואפילו פאירון (אך לא פאירוס!) — ואת האותיות החרוקות בכתב חסר — תראסמכוס (אך במבוא ובהערות תראסימכוס!), קראטילוס, תאפסוס (!), פתאגורס, וכו' (ולמה פינדארוס?). ואפילו פתיה במקום Πυθία (והרי יוכל הקורא העברי לחשוב שהכונה היא לאיוו אשה פתיה!). בענג הירינו מותרים על האלף-בית המיוחדות, אילו היה מחזור לנו את הירידון החסרות. גם כותב הוא ב' במקום ט היוניות (גלאבוקן, תיכסם—אך למה זים ולא זבס?), ולפי דעתי אין צורך בזה (אף-על-פי שלפני כעשרים שנה, כשתרגמתי את, אבתיפרון, היתה דעתי אחרת בנידון זה). באמת מסובכה היא שאלת הסודגמ קריפציה של המלים והשמות היוניים, וראוי שידון חבר מלומדים בשאלה זו ויקבע שיטה אחידה ועקבית.

לבסוף יורשת לי לציון כאן את דעות משגיאות-הדפוס, שהספר די עשיר בהן.

עמ' כ"ז, שורה 5 מלמטה: גם צ"ל גם; עמ' ס"ב, שורה אחרונה: מלה צ"ל למה; עמ' ס"ב, שורה 15: היא צ"ל הוא; עמ' ס"ב, שורה 17: אותה צ"ל אינה; עמ' ס"ד, שורה 5 מלמטה: כפובלימה צ"ל כפובלימה; עמ' צ"א, שורה 13 מלמטה: 56e צ"ל 561e; עמ' צ"ו, שורה 7 מלמטה: ז' צ"ל ו'; עמ' צ"ח, שורה 11: השלישי צ"ל השלישי; עמ' ק"ב, שורה 13 מלמטה: 509a צ"ל 609a; עמ' 39, שורה 7 מלמטה: הנהו צ"ל הנה; עמ' 59, 61, בראש העמוד נדפס, מסר א' במקום מסר ב'; עמ' 149, שורה 2 מלמטה: 76 צ"ל 67; עמ' 166, שורה 2: 110 צ"ל 100; עמ' 193, שורה 12: מזה צ"ל זה; עמ' 195, שורה 3: למשל צ"ל למשל; עמ' 311 בשולי הגליון: 354 צ"ל 543; עמ' 338, שורה 11 מלמטה: 69 צ"ל 96; עמ' 339, שורה 7 מלמטה: אם צ"ל את; עמ' 340, שורה אחרונה: שאני צ"ל כשאני; עמ' 397, כל חמשת מספרי-ההערות הפוכים (32 במקום 23 וכו'); עמ' 398, שורה 11: 13 צ"ל 31; עמ' 398, שורה 10 מלמטה: הרברים צ"ל דברים; עמ' 426, שורה 2: בתכונה צ"ל בתכונה; עמ' II, שורה 2 מלמטה: כהלה צ"ל כלה. א. סימון

1479. אריאל, ז. מ. דאובר, פרשיות בתולדות ישראל. 2 חבורות.

תל אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר), 1935-1936. דיאגרמה, מפות, ציורים. 17: 25.

התכן: [I]: גלות בכל ושירת ציון. 1935. 39. [II] ע. — [II]: מלחמות המכבים לשחרור העם. 1936. 48 ע.

1480. אל-בלאדרי, אחמד בן יחיא. الجزء الخامس من كتاب انساب

الاشراف لاجد بن يحيى بن جابر البلاذري. ספר אנסאב אל-אשראף של אל-

בלאדרי, יוצא לאור בפעם הראשונה על ידי חסכון למדעי המזרח באוניברסיטת

העברית, ירושלים. כרך חמישי, הוציאו לאור שלמה דוב גורטיון, ירושלים,

החברה להוצאת ספרים ע"י האוניברסיטה העברית, (דפוס עזריאל), תרצ"ו. 7, 27, 439, II, 32 ע. 21 : 29.

שער נוסף באנגלית: The Anṣāb al-Ashraf of al-Balādhurī, publ. ... by the School of Oriental studies, Hebrew university, Jerusalem. Vol. V, ed. by S. D. F. Goitein. ע. VI, 88, [2].

ספר אנסאב אלאשראף הוא מקור ערבי מקיף להיסטוריה הערבית בימי ראשית האסלאם ותקופת בני אומייה. ערוך כקובץ של ביוגרפיות מסודרות לפי השבטים והמשפחות, אלא שבמסגרת ביוגרפיות הכליפים הוכנסה כל ההיסטוריה המדינית של זמנם. חוץ מהחומר ההיסטורי מכיל הספר הרבה חומר ספרותי. על אודות אלבלאד'רי בתור מקור לתולדות היהודים בארצות המזרח באותה התקופה ראה גויטיין, "ציון" סדרה חדשה שנה א' (תרצ"ו) ע' 75-81.

הכרך החמישי, היוצא לאור ראשון, מכיל בעקר תקופת הכליף הרביעי עת'מאן, תקופת מרואן ותיאור עבד אללה בן אלזפיר במקף ככליף נגדי למרואן ועבד אלמלך. לנוסח הערבי קודם מבוא מפורט בעברית (תורגם לאנגלית בסוף הספר): 1. שם הספר. 2. סקירה על תכנון. 3. אופיו הספרותי והחברתי ששמשו לו דוגמה. 4. הסופרים שהסתיעו מתוך ה-אנסאב. 5. תאור כתב היד. 6. כללים בשביל הוצאת ה-אנסאב. בחוברת מיוחדת נספחו הערות באנגלית בשתי מערכות: א. ציונים למקומות מקבילים במקורות אחרים (שהיה הכרח להשוותם מכיון שה-אנסאב הגיעו לידנו רק בכ"י אחד משובש) ב. הערות לבירור הנוסח ולבאור הענינים.

1481. בלומנפלד, יצחק דוד. שירי יצחק דוד בלומנפלד. ירושלים, (דפוס ווייס), תרצ"ו. 41 דף, 74-3 ק, פורטרט. 12 : 18.

1482. בן-אורי, א. פסידונים. טיוטת עברי-אירי, סדר א. בן-אורי. ורשה—תל-אביב, א. גיטלין, תרצ"ג. 41 דף, 241 ע. 12 : 15.

שער נוסף ביוונית: העברעאיש-יידיש ווערסערבוך, צוזאמענגעשטעלט פון א. בן-אורי.

1483. בן צבי, יצחק [Isaac Ben-Zevie]. כתבי יצחק בן צבי בחמשה כרכים. (כרך ג': שאר ישוב, חלק ב'). תל-אביב, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ו. 263 ע, לוחות-תמונות-דפוסטרטים. 15 : 21.

התכן: בנגב—בלבנון ובסוריה—בערים: לתולדות היהודים בעזה. היהודים בשכם. עכו וישובה היהודי. צפת. סבריא. — לקושים. — נוספות. — חלק מהמאמרים רואים כאן אור בפעם הראשונה, אך בחלקם הגדול הופיעו כבר בעתונים ובקובצים שונים... אולם גם אלה הושלמו ותוקנו מחדש ועל הרוב הוכנסו בהם גם שנויים יסודיים. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ג ע' 15.

1484. בנק הפועלים בא"י, הועדה למשקי עזר. סכומי החקירה בקיבוצים כינואר-מרץ 1936. תל-אביב, 1936. 31, 10-2, 33 וצ"ל 43 דף. בתוכם טבלאות. 21 : 26. מהמעטפת. — הקטוגרף מכתב מכונה בצד אחד של הדפים.

1485. בְּנֵמֶן, יוֹסֵף. בעיות חשובות של הקואופרציה האשראית בארץ... (הציורים: איזה הרשקוביץ). יפוחל אביב, הלואה וחסכון, (דפוס אחדות), (תרצ"ו). 71, 11 ע, דיאגרמות, תמונות. 15 : 23. מנוקד. תעמולה לרעיון החסכון והקואופרציה.

1486. ברש, אשר [Asher Barash]. תורת הספרות העברית והכללית. חלק שני: ד. השירה האפית. ה. השירה הדרסטית. ו. צורות ביגים והפרוזה הספרותית. ז. סגנון ותוכן. ח. אביב, מצפה, (דפוס גוטנברג), תרצ"א. 288 ע. 15 : 21. את הקודם ראה ק. ס. שנה ז' ע' 498.

גינזברג, ח. א. כתבי אוגריה. ראה ק. ס. שנה זו ע' 160 מספר 585. התגליות בראש אל-שמרה, היא אוגרית העתיקה הנמצאת בחוף הים התיכון בצפון ארץ הציידנים ובסביבת לדקיה הנוכחית, הן החשובות ביותר שנגלו על ידי החופרים המדעיים בארם עד היום. רק בשנת תרפ"ח נקצרה ראשית החבואה הארכיאולוגית שם, וכמעט כל שנה ושנה הולך וגדול הקציר. כבר בעונת החפירות הראשונה גילו החופרים את הלוחות הראשונים הכתובים בכתב יתדות אלפבית, כתב אשר נתפס עוד בשנת תרפ"ט על ידי ה. באואר, הבלשן הגרמני הידוע.

בין המומחים במקצוע הבלשנות השמית שהשתתפו עד כאן בעבודת באורן של הכתובות הללו, ד"ר גינזברג הוא אחד המוכשרים ביותר, מפני שסתו המדעית המדויקת, ומפני ידיעותיו המרובות בשפות החשובות לשם השוואה. שום איש לא ימצא בספרו את השגיאות הנמצאות במאמריהם של רוב החוקרים במקצוע הזה. עלינו גם להדגיש שהמחבר לעיל הוא מכל בקרת במדרגת החריפות הבלשנית שהוא מראה.

גורם הוא לשמחה שתרגום לוחות אוגרית הגמור הזה, הראשון לצאת לאור באיזה שפה, בלשון העברית הוא, כלומר בצורה היותר חדשה של הלשון הכנענית. כל קורא יודע איפוא שהשפה החדשה דיאלקט היא של שפת כנען (ישעיהו יט. 18). שם הלשון העברית הקדומה: המחבר משתמש בשם "אוגריתית", ביטוי המתקבל על הדעת, אך אני ממשיך לאמר "כנענית צפונית", ביטוי המתאר את אופיו של הדיאלקט החדש, ביחוד מפני שאני רוצה להבדיל בין לא פחות מארבעה דיאלקטים ידועים של השפה הכנענית-עברית בכלל. אין עוד ספק שטרושם של הלוחות החדשים יפיץ אור על הרבה חידות בלתי גפתרות בספרות התנ"כית.

מובן מאליו שיש אפשרות מרובה להתוכח על פרטי הדקדוק והתרגומים השונים, מפני אפיו החדש לגמרי של החומר האפיגרפי מאוגרית. לפעמים קרובות בלתי ברורה דעתו של המחבר, מכיון שהוא מעתיק הרבה מלים אוגריות מבלי לתרגם אותן או לבאר את מובנן. בכלל מקבל אני את ההשקפות הדקדוקיות החשובות ביותר המוגנות על ידי המחבר, ואת החידושים שלו גם כן. בפרט יש איזה הבדלים הגונים ביננו, ביחוד במה שנוגע לפועל. למשל, הנה המחבר חושב שלא היה בנין הפעיל כלל בשפת אוגרית, כי אם רק שפעל. ואולם, אף-על-פי שיש כמה מקרים של בנין שפעל, די ברור הדבר לדעתי שיש עוד יותר מקרים של בנין גורם, בזמן עתיד, בלי רמז כתוב לבנין. קשה מאוד הוא לבלתי זהות את הצורות הבאות עם הפעיל או אפעל: כגון ימשר, יבט, ימלך (במובן גורם), ועוד הרבה. כיום חושבנן על יסוד חומר חדש, שהבנין הגורם בשפת אוגרית "אפעל" הוא. מאידך

ביטא מבאר המחבר אחדות מהנוסחאות הללו כבנין קל, כשהוא משהו את שימושן עם סטוקים דומים בתנ"ך (השנה ע' 63, הערה לשו' 12).

בסוף הספר יש רשימת מלים הכי גמורה והכי מדקדקת שיצאה לאור עד כאן. אף על-פי שהולך ורכ החומר האוגריתית כמעט משבוע לשבוע, אין ספק שיש לנו כעת יסוד מוצק להתקדמות בלי השוואה. גם במקצוע הפילולוגיה הכנענית וגם בחקירת תולדות השפה התנכ"ית וספרותה. הננו מברכים את ד"ר גינזברג על הצלחת ספרו ומקוים שירבו קוראיו, לא רק בקהל העברי כי אם גם בחוגי המומחים הנוצרים. וו. ס. אולברייס

1487. גריבסקי, פנחס בן צבי [P. Grajewsky]. סגנון-ירושלים;
(א) מצהר-שמורה לחג-הפסח, מלפני שבועים שנה, (ב) כוס ראשון מארבע כוסות מלפני ששים שנה, (ג) אז רוב נסים הפלאת כלילה, כסוף המאה העברה... סאת פנחס בן-צבי גראייבסקי, ירושלים, (התחיה), תרצ"ו. 21, 6, ע, דוחות-פורטרטים. 24: 17.

1488. גריבסקי, פנחס בן צבי [P. Grajewsky]. ספורי כהל המערכי.
סגנון ירושלים. יצא לאור ע"י פנחס בן צבי גראייבסקי. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרצ"ו. 16 ע. 21: 14.

על המעטפת: מגדנות משלח-מנות לקוראינו... נמסר לדפוס על ידי גברא דמסמרן גלין ליה פנחס בן יאיר.

1489. גרינבוים, י[צחק] [Isceak Grünbaum]. השקל—אזרחות
ציונית. ירושלים, ההסתדרות הציונית, תרצ"ו. 18, 161 ע, טבלאות. 17: 12.
==ספריה ציונית. ו.

1490. דימיטרוב, ג[אורג'י] [Georgii Dimitrov]. הפשיוס ותפקידו
הפרולטריון. (תורגם והוצא ע"י ס. האפט.) תל-אביב; (דפוס אלגור), 1935.
48 ע. 20: 13.

1491. דינבורג, בן ציון [Benzion Dinaburg]. ישראל בגולה:
כרך שני, ספר ב: מיסיונרית תתנ"ז עד גרוש היהודים מארצות ספרד ופורטוגל...
כתוספת באורים והארות כירי בן-ציון דינבורג. תל אביב, דביר, (דפוס גוטנברג),
תרצ"ו. 41 דף, 231-537 ע. 23: 15.
==תולדות ישראל, מראשית ימי ישראל עד ימינו אלה. כרך ו' ספר ב. —
את הקודמים ראה ק. ס. שנה ב' ע' 249-253 (שם גם בקרת מאת הפרופסור ש. אסף)
ושנה ט' ע' 273.

1492. דיפּו, דניאל [Daniel Defoe]. רבינזון קרוז'ה; סקבר, סקבר
ומנקד על ידי יהודה גיזובסקי. תל-אביב, מסדה, (דפוס ארץ), תרצ"ו. 79 ע,
ציורים. 17: 12.

1493. דרויאנוב, אשר אברהם אבא אלטר [Abraham Alter Drouianoff]. ספר הכריחה והחרוד. כרך ב (1022-2083). (תל אביב): הוצאת המחקר, (דפוס שושני), תרצ"ו. [2] דף, 464 ע. 14 : 19.
ע' 464-423 : ציונים. — את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ג ע' 18 : שם גם הערכה מאת ד"ר ע. אולסבגנר.

1494. הנדה של פסח, מצירת, (עם פרוש... ילקוט דברי חכמים, וגם) עם באור עברי חדש. ירושלים, התחיה חברה להדפסה בע"מ, תרצ"ד. [62] ע. 14 : 21.
הפרוש ילקוט דברי חכמים" נדפס בפני עצמו, עם שער מיוחד, וגכרך בסוף ההגדה (ע' 38-62).

1495. הסתדרות העובדים הלאומית בא"י. דין וחשבון. 11. ירושלים, (דפוס העברי), אב תרצ"ה. [1] דף, 14 ע. 14 : 20.

1496. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. האופוזיציה המעמדית. סניף ירושלים. תא אגרת פועלי הבנין, המצע שלנו לבחירות לאגודת פועלי הבנין. ירושלים, (דפוס ציון), ותצ"ו. 8 ע. 12 : 17.
מהמעטפת. — האחראי: ש. לוריא.

1497. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. מחלקה לסטטיסטיקה ואינפורמציה. סיכומים. חוברת ח'. תל-אביב, אייר תרצ"ו. מאי 1936. [3] דף, 21 : 33.
שער אנגלי נוסף על עמוד ד' של המעטפת.
בהקטורף מכתב מכונה בצד אחד של הדפים. — את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 417.
סודר ע"י ולקר [פירוים].

1498. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הנער העובד. במעלה החכשרה. נענה, מזכירות המועצה, תרצ"ו. 31 דף. 21 : 26.
מהמעטפת. — קובץ. יצא באייר. בהקטורף מכתב מכונה בצד אחד של הדפים.

1499. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. קפת חולים. קופת החולים; פעולותיה והתפתחותה בשנות תרצ"ג-תרצ"ד. דין וחשבון לאחד בינואר 1935. (תל אביב, דפוס אחדות), [1935]. 35, [1] ע, דוחות-המונות. 22 : 28.
את הקודם ראה ק. ס. שנה י' ע' 409.

1500. הסתדרות הצופים העברים בא"י. מבחנים לסירון (מדרגה שלישית). ערוכים ע"י יוסף ב"ש מיוחס. ירושלים, הועדה לצופיות שעל יד מחלקת החנוך של כנסת ישראל, [תרצ"ו]. 18 דף, ציורים. 21 : 26.
מהמעטפת. — הקטורף מכתב מכונה בצד אחד של הדפים.

1501. ההסתדרות הציונית. ההנהלה בא"י. מחלקת העליה. הוראות לבדיקה הרפואית של העולים בחוץ לארץ, קבדו ע"י ועד חבראות של ההנהלה הציונית בא"י. ירושלים, (דפוס המדפיס), תרפ"ו. [11] דף, 3, [11], 8, [2] ע. 13:20.
בראש השער: מחלקת העליה של ההנהלה הציונית בארץ ישראל. - בעברית. בגרמנית ובאנגלית. - שער נוסף באנגלית: Immigration department of the Palestine Zionist executive: Instructions for the medical examination of immigrants.

1502. הסתדרות רפואית עברית בא"י. רשימת הרופאים חברי ההסתדרות הרפואית העברית בארץ-ישראל. תל-אביב, (דפוס הארץ), תרצ"ו. 88 ע. 17:24. מהמעטפת.

1503. התאחדות האכרים בא"י. המחלקה למטעי הדרי. עלון מס' 1-2. 2 קונטרסים. תל-אביב, (דפוס עזרואל), תרצ"ו. [31] ע. 5:16, 24. התכן: מס' 1: הצנעת הזבל הירוק. מס' 2: הדישון באביב.

1504. ויסמן, ד[וד] [David Weissmann]. שני סעמדות, שני דרכים. תל-אביב, (ברק, דפוס גוטנברג), 1936. [2] ע. 14:20. התכן: I. פרוטקציוניזם רגיל. II. פרוטקציוניזם פרולטרני. - המחבר מציע להקים קואליציה משקית אנטי-פיאודלית ואנטי-אימפריאליסטית והיא תוציא את א"י העובדת, העברית והערבית. לדרך המלך של ההיסטוריה' (ע' 130).

1505. ויץ, יוסף [Joseph Weitz]. מה פעלה הקרן הקיימת לישראל בשנים האחרונות. ירושלים, הלשכה הראשית של הקרן הקיימת לישראל, תרצ"ג. 12 ע, טבלאות, 2 לוחות-דיאגרמות. 21:30. מהמעטפת. - הקטגורף מכתב מכונה.

1506. וליקובסקי, שבעון; רבי עקיבא; מחזה בשלש עשרה תמונות. תל-אביב, מסדה, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ו. 24 ע. 18:25.

1507. וליקובסקי, אליהו מרדכי. סערכת התלמוד והפוסקים... נחלק לשנים... (א) שלחן הטחור, (ב) סערכת השלחן, מסני... אליהו מרדכי וליקובסקי... 2 כרכים. ירושלים, דפוס ח. צוקרמן, תרפ"ט-תרצ"ה. פניציה משובשת. 24:32. התכן: מסכת ברכות. מסכת יבמות. - חלק מסכת ברכות. גרפס בדפוסים אחרים בעירות שונות.

1508. וקסמן, שמואל [Samuel Waxman]. ספר, באסף ראשונים; (א) הלכות ברכות לרבינו יום טוב בן אברהם... (ב) ספר חידושי דינים לרבינו ירושלים הקדמונים בזמן רבינו עובדי' מברמנורא, (ג) ספר תקנת נאווני ד' ארצות... ירושלים, שנת"ס גרפס בהוצאת, חכמת ישראל, תרע"ד-תרצ"ג. [11], 16, 15 דף. 12:19. = חכמת ישראל, ג. רק השער חדש. הספר נדפס מקדם.

1509. ורנא, א. [A. Varga]. המשבר בשנת 1934. תורגם והוצא ע"י יעקב צובין קלמן. (יפו, דפוס אלנור, 1935). 32 ע. 14 : 20.
מהמעטפת. — בראש השער: א. וורגא. — מנקודת השקפה קומוניסטית.

1510. ז'בוטינסקי, זאב [Vladimir Jabotinsky]. זכות הבחירה
ל"כל דיכפור"; לקראת קונגרס היסוד של ההסתדרות הציונית החדשה. חל
אביב, מרכז הצה"ר בארץ-ישראל, (דפוס מוזס), תרצ"ה. 8 ע. 14 : 20.
= ספריה מדינית. 1.

1511. ספר זרובבל ונחמת ציון הנדפס בקושטאנרינא שנת רפ"ד ונלווה
אליו ספר נבואת הילד... וגם איזה מאמרים מספר ילקוט ראובני וגם... פרחו
חן אשר... נתן ה' בלב... נח בן... ר' יעקב דוד ווינטרויב. ירושלים, דפוס יבנה,
תרצ"ה. 16 ע. 18 : 24.

1512. חבר הלאומים. חבר הלאומים; מטרותיו ומבנהו. מהדורה
מתוקנת. תרגום עברי הוצא ברשות ממשלת פלשתינה (א"י) תמוז תרצ"ג —
יולי 1933. המחברת הזאת נועדה לשמושם של סורים ונתפרסמה ע"י המזכירות
של חבר הלאומים ג'ניבה 1930. (ירושלים, דפוס עזריאל), 1933. 21 דף, 31-68 ע.,
21 : 14 לוחות. 21.

1513. "חג-ל"י; ספורים לילדים. 1 : סולומון, א.: השקר הבוכה. (תל-
אביב), ספרות, (תרצ"ג). 7, 11 ע., ציורים. 17 : 25. מהמעטפת.

1514. חופי, פ. סחברת עבודה לספורי החמש. בראשית. תל-אביב,
א. י. שטיבל, (דפוס ספר), (תרצ"ו). 88 ע. 15 : 21. בראש השער: פ. חופי (ברגמן).

1515. חיפה. אנדה להשתלמות במדע. מוזיאון. תערוכה. חיפה,
(דפוס מ. סוכובולסקי), תרצ"ה. 32 ע. 15 : 23.
בראש השער: מוזיאון חיפה ע"י האגודה להשתלמות במדע.

1516. חיפה. בית הספר למלאכה על יד התכנין העברי. תכניקה.
ערוכה על פי גיוניגמילר, לאוויגשטיין, ווינקל ואחרים. מאת י. ארליך. מהדורה
שניה בשנויים והוספות קלים. שנת למודים תרצ"ו (1935-36). חיפה, תרצ"ו.
64 ע., ציורים. 21 : 32. הקטוגרף מכתב מכונה בצד אחד של הדפים.

1517. חיפה. בית הספר הריאלי העברי. לוחות סינכרוניים
לתולדות ישראל. מהדורה שניה, מרחבת ומתוקנת. חיפה, בית הספר הריאלי
העברי, תרצ"ו. 31, 48, 11 דף. 33 : 21. הקטוגרף מכתב מכונה בצד אחד של הדפים. —
הקדמה חתומה ע"י (הושע) גוסמן. — הוצאה א' ראה ק. ס. שנה י' ע' 20.

1518. חיפה. הקהלה העברית. דין וחשבון של ועד הקהלה העברית בחיפה לשנת תרצ"ג, תרצ"ד, תרצ"ה. 3 חוברות. חיפה, [תרצ"ד-צ"ו].

33; 49; 58 ע. 22 : 32. דיאגרמות וטבלאות בכל החוברות. בהקדמה על עמוד אחד של הדפים. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 158.

1519. ילון, חנוך [Henoch Yalon]. קונטרס תורת הנקוד לבתי-ספר. ירושלים, דרום, (דפוס ארץ-ישראל), תרצ"ו. 31, [11] ע. 13 : 18.

„בקונטרס זה אני מוסר לרבים את החומר שאני נוהג ללמד בכיתה לטורים „מורחב“ בזמן הראשון של כיתה א' והוא בעיקרו רכז של פזורי פזורים ומבוא לעצם הדקדוק. השתדלתי להעמיד את הענינים על בסיס של קשור הגיוני ולחוציאם בחזקת „גזרה מגבוה“. משום כך הארכתי על כרחי בכמה פרקים. — בפרקי החברות וחננויותיהן ובדגש החזק האירחתי עד כדי הרצאה קצרה. — חלוקת התנועות לגדולות (=ארוכות) ולקטנות (=קצרות). שהכניסה ערבוניא בתורת הדקדוק, נתישנה... אינה עשויה לא למבטא הספרדי ולא למבטא האשכנזי... במבטא הספרדי אין מבחינים לא בין קמץ לפתח ולא בין צרי לסגול ואין בו אלא חמש תנועות, ובמבטא האשכנזי, שחננויותיו שבע, אין בין התנועות הנז' הבדל של כמות אלא הבדל של איכות... ומאחר שמבטאנו ספרדי ומצד אחר יש גם מציאות של שמונה סימני תנועות... העסדתי את בניני על חמש שהן שמונה, כלומר חלוקה פונטית וחלוקה של כתיב. (סתוך המבוא).

1520. ירושלים. ישיבה גדולה עץ חיים. לוח לשנת תרצ"ו, דינו ומנהגי בית הכנסת ושאר דיני ומנהגי השנה... נקרך בעיה"ק ירושלים טאת לשכת עץ חיים... ירושלים, דפוס מלומון, [תרצ"ה]. 51, [51] ע. 11 : 16. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 420.

1521. ירושלים. ספרית ירושלים, מוסד לשכת א. ח. „בני ברית“. ...דין וחשבון שלישי מפעולותיה (אוקטובר 1932—ספטמבר 1934). ירושלים, דפוס ארץ-ישראל, תרצ"ה. 10 ע. 14 : 21. מהמעטפת. — על המעטפת השמאלית שער נוסף באנגלית ובגרמנית. את הקודם ראה ק. ס. שנה י' ע' 22.

1522. ירושלים. עדת הכבלים. קול קורא טאת ינדא סך ועד עדת הכבלים בירושלים... אלא אכזאנא אל-אסראליון פי בבל ומאיר אנחא אלעאלם. ירושלים, דפוס מלך, [תרצ"ז] 6, 3, 7 ע. 12 : 17. מהמעטפת.

בערבית באותיות עבריות, בעברית ובאנגלית. למחלקה האנגלית שער נוסף על המעטפת השמאלית: „... From the Jewish Mesopotamian brotheren [!] Appeal to our Mesopotamian committee of Jerusalem.“

1523. לנער; ספרית ארץ ישראל של הקרן הקימת לישראל. תל אביב, אמנות, (דפוס הוצאת ארץ ישראל). 12 : 18.

חוברת גרנו: בן צבי, יצחק: שבטי ישראל בירושלים. א"ב. תרצ"ו. 72 ע. לוחות-פורטרטים: [1] דף, 73—124, [2] ע. לוחות פורטרטים. מנקודות. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ג ע' 23.

1524. לקוטי צבי. ספר לקוטי צבי כל בו, ועבודת הקרבנות... גם
סדר הסליחות ליום ו' הנוראים. (ירושלים), ליון אפשטין ושות', תרצ"ו 1935.
וצ"ל 1530, 64-3 ע. 17 : 12. נוסף שער באריכות.
1525. מלדתי; לוח לנוער ולעם ערוך בידו אנהרין זואבן בן-ישי.
שנה שנית... ירושלים, הקרן הקימת לישראל בהוצאת ר. סס, תרצ"ו. 320 ע,
ציורים, דיאגרמות, טבלאות, מפות, פורטרטים, תוים. 17 : 10.
את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ג ע' 160.
1526. מלמד, נ. ספור המגלה לילדים. מסדר על ידי נ. מלמד.
תל-אביב, א. י. שטיבל, (דפוס ספר), 1936. 16 ע, ציורים. 14 : 20.
1527. מערב, דוד. סולפג'רו; ספר ללמוד תויהחומרה. מהדורה
שלישית. חוברת א': לשנת הלמוד הראשונה. תל-אביב, (המכירה הראשונה:
חברת "סדה", דפוס אריאל), תרצ"ו. 23, 11 ע. 14 : 21.
1528. המשביר המרכזי בע"מ. הקואופרציה הצרכנית בא"י
בשנת 1935. א. חברת המשביר המרכזי בע"מ; סקירה ודיון וחשבון כספי.
ב. חברות לפקוח ולבקרת; סקירה על אגודות הצרכנים. חיפה—תל-אביב,
המשביר המרכזי, (דפוס הפועל הצעיר), 1936. 88 ע, טבלאות. 17 : 24.
ראה גם ק. ס. שנה י"א ע' 160.
1529. נישטמ, מ[לך] [Meilech Neustatt]. משק הכספים
בתנועה המקצועית. הקדמה מאת ר. רסו. תל-אביב, הועד הפועל של
ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל, (דפוס אחדות), תרצ"ו.
56 ע, טבלאות. 16 : 22. בראש השער: מ. נישטמ. — ביבליוגרפיה: ע' 55-56.
1530. סויפט, יונתן [Jonathan Swift]. מסעי גוליבר לארץ הנמרים
ולארץ הענקים. תרגום פ. הלפרן. תל-אביב, יורקאל, (דפוס הפועל הצעיר, 1936).
36, 44 ע. 15 : 22. מנוקד.
1531. סמדלי, אגנס [Agnes Smedley]. בסין המתעוררת (רשימות).
(תורגם והוצא ע"י יעקב חן). תל-אביב, (יפו, דפוס אלנור), 1936. 32 ע. 14 : 20.
בראש השער: אגנס סמידלי.
1532. עזראן, מרדכי. ספר ע"ם מרדכי; דרושים... ירושלים, דפוס
המערב, תרצ"ג. 121, 52 דף. 17 : 24.
1533. פניקס; חברה לאחריות החיים. אלף-בית לילדי פניקס.
הציורים מאת א. ק. הנשל. השירים מאת אנה פיינקרפלד. ירושלים, חברה
לאחריות החיים פניקס, סחלקה לכמות עממי, (דפוס האוסן), 1936. 471 ע. 17 : 24.

1534. צרכי העיר ומעשי פרנסיה. (תל-אביב, דפוס, הפועל הצעיר", 1935). 28 ע', צלומים. 15 : 22. מנוקד. — מהמעטפת.

חוברת תעמולה לרשימת הסתדרות העובדים בבחירות לעיריית תל-אביב בסוף 1935.

1535. קבוץ גדרה. הגדה של פסח. קבוץ גדרה, תרצ"ו. [21] דף, ציורים. 21 : 26. מהמעטפת.

בהקדגורף מכתב מכונה בצד אחד של הדפים. — לקוטי ספרות מתאימה לפסח.

1536. קויפטן, יחזקאל [Jecheskel Kaufmann]. בחבלי הזמן; קובץ סתקרים ומאמרים בשאלות החווה. תל-אביב, דביר, (דפוס הפועל הצעיר), תרצ"ו. 307, [1] ע'. 17 : 25.

התקן: אוסר ומעמד (מקביל מצד הלכך לפרקים בקורת הסטריאליזמוס ההיסטוריו ו.אוסר ולשון בגולה ונכר כ' א' ולפרק. התנועה הלאומית באירופה, שם כ' ב'). — כשלון הסוציאליזמוס באירופה. — סלחטת מעמדות בישראל. — עבודה עברית. — על השלום הלאומי. — הרציונליזמוס ורביזיוניזמוס. — משפטינו בארץ. — שמיעה ונכר. — הסתפקה האנטישמית בגרמניה. — חורבן הנפש. — בירורים. — נוספות ל"חורבן הנפש". — המאמרים באים להבהיר רעיון מרכזי אחד והיינו שהפלוג הלאומי הוא גורם יסודי בתולדות האדם, בלתי תלוי בגורם מעמדי; שהסלחמה הלאומית היא היא גופה צורה ראשונית ועצמאית של הסלחמה הכלכלית. לזה מצטרף הרעיון, שהרע החברותי, גם הלאומי וגם המעמדי, לא יבטל בבת אחת, על ידי איזו מהפכה אחרונה אלא בדרך התקון האטי והסודרג, בדרך ה"רפורמה". ביחס לשאלה הלאומית היהודית נובעת מכאן הסקנה, שגם היא לא תפתר על ידי איזו מהפכה. העומדת בשערי. שאלה זו היא חלק מן השאלה הלאומית הכללית, אבל מיוחדת היא בשרשיה, באפיה, במוראיה, בדרישותיה ההיסטוריות, והיא טעונה פתרון מיוחד. פתרון זה גופו הוא אחד מן הצעדים כלפי פתרון שאלת הרע הלאומי הכללי. (מההקדמה).

1537. קוק, אברהם יצחק [Abraham Isaac Kook]. קובץ מאמרים של מרן אברהם יצחק הכהן קוק... שנתפרסמו כעתון "היסוד" בשנות קיומו תרצב-תרצח. בהוספת קטע מספרו, "עין איה" על "עין יעקב" שעודנו בכת"י. הוצאת מערכת, "היסוד" ליום השלשים לפטירתו. (תל-אביב, בית דפוס לאומי), (תרצ"ו). 48 ע', פורטרט. 14 : 21.

1538. קלוזנר, יוסף [Joseph Klausner]. כשאומה נלחמת על חרותה; ססות היסטוריות... (תל-אביב), הוצאת מדינית, (דפוס העברי), תרצ"ו. XIII, 232 ע', [3] דף, פורטרט. 14 : 21. — ספריה מדינית בששה כרכים. כרך א'. התכן: במקום מבוא. — נחמיה בן חכליה. — יהודה המכבי. — זלם בהיכל. — שמעון בן-כוכבא. — דון יוסף נשיא. — ארץ ישראל ותנועות-המהפכה בישראל.

1539. [קניבסקי, יעקב?]. ספר קהילות יעקב; כולל משא ומתן ביאורים ופירושים בכמה מקצועות שונות וסוגיות עסקיות בש"ס וראשונים ז"ל י"ל ע"י בני הישיבה, בית יוסף" בבני ברק. (חלק א). ירושלם, דפוס העכבר, תרצ"ו. [2], 40 דף. 24 : 33.

1540. קפת מלוח וחשבון קואופרטיבית של העובדים בע"מ.
תל-אביב. דין וחשבון. 1932, 1933, 1934, 1935. שנת החשבון חשבוניות —
העשירות. 4 חוברות. תל-אביב, דפוסים שונים, [1933-1936]. [11]; [4]; [8]; [12];
16, [14] ע, מבוא. 24 : 17. ד"ח 1932 : 20 : 30.

1541. קרית חיים <ארלזורוב>. דין וחשבון לשנת 1933 תרצ"ג
תרצ"ד, שנת הפעולה הראשונה. (חיפה, דפוס סוכבולסקי), תרצ"ד. ע. 15 : 23.

1542. הקרן הקימת לישראל. יום תל-חי; חומר ליום הזכרון
לנשמת כל אלה שנפלו על משמר ההגנה במולדת. ירושלים, תרצ"ו. [11] דף,
9 ע, 13 דף. 21 : 30. מהמעטפת.
בהקדמה סכתב מכונה. — 13 הדפים בסוף: תוי זמרה.

1543. רדלר פלדמן, יהושע [Jehoschua Radler-Feldmann].
פרצופים; רשימות ומאמרים. כרך ב', תל אביב, מצפה, (דפוס אחדות), תרצ"ו.
22, [11] ע. 15 : 21.

בראש השער: ר' בנימין [פסידוניס] — את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 288-289.
התכן: הרצל: מלחמת חייו; בהיכל בורבון. — ויצמן. — בן-יהודה. — אימבר. —
הרצברג. — הרב קוק ז"ל. — סמאל. — אוסישקין. — שילר. — רופין. — פרישמן. —
משורר בלתי נודע. — ברנפלד. — סמולנסקין. — עם בעילה.

1544. בלד, רות. ונקו — הנער ממכסיקו. תרגום שולמחן הרברג.
תל-אביב, מצפה, (דפוס הפועל הצעיר), (1931). 126 ע. 14 : 22.

1545. רופין, ארתור [Arthur Ruppin]. הסוציאליזם של
היהודים בשני כרכים ובארבעה חלקים. כרך ראשון בשני חלקים: המבנה
הסוציאלי של היהודים. 2 כרכים. ברלין תל אביב, א. י. שטיבל, (נדפס מאמחות
בדפוס ספר), (תרצ"ד-צ"ה). 8, 224 ע, (ביניהם טבלאות-צ'ומים); 264 ע. 16 : 24.
הדפסה ראשונה ראה ק. ס. שנה ט"ו ע' 287. את הספר בגרמנית שנה ט"ו ע' 343; תרגום
מקוצר לאנגלית ראה שנה י"א ע' 331; תרגום מקוצר לצרפתית ראה שנה י"ב ע' 383.

1546. רות, ח[יים] [י[הודה] [Leon Roth]]. טעמי המצוות;
הרצאה לזכרו של אחד-העם, תרצ"ו. ירושלים, חברה להוצאת ספרים על-ידי
האוניברסיטה העברית, (דפוס עזריאל), תרצ"ו. 25 ע. 14 : 21.
על המעטפת השמאלית שער נוסף באנגלית.

1547. שולמן, שמואל ברוך. ראייה עשירות. ירושלים, דפוס
ארץ ישראל, תרצ"ו. 14 ע, פורטרטים. 13 : 18.
על הרב הראשי ר' אפרים יצחק הכהן קוק ז"ל.

1548. שורק, קרל [Karl Schwarz]. האמנות הנרפית (מאת קרל שווארץ). חוברת א': התחרים. תל-אביב, יאיר, (מכון גרפי הרפס, 1936). 23 ע, ציורים. 15 : 21.

1549. שינקין, מנחם [M. Scheinkin]. כתבי מנחם שינקין ; בעריכת א. תרמוני. הוצאת סרים שינקין. כרך א. ירושלים, הסמכר היחיד כרדי הוצאת ר. סם, (תל אביב, דפוס הפועל הצעיר), (תרצ"ה). 121 ע, 350, XVI, 24 : 17. תמונות-פורטרטים.

למלאת עשר שנים למוותו הפרגי של המחבר, (נהרג באסון רכבת בשיקגו בשנת מאספה ציונית) הוציאה אלמנתו את כתביו, לפי שעה כרך א. הכרך כולל 51 מאמרים שרבים נדפסו בשנות תר"ע-תרפ"ד בשפות שונות ובסדירות שונות. אחרים נדפסו כאן בפעם הראשונה מתוך העזבון הספרותי. בין המאמרים ישנם אחדים גדולים ומקיפים, כמו "אזי בימי המלחמה" (יצא בשעתו באמריקה ביודית, כחברה) "בגליל" "בשכרית והגליל העליון" (מחוך דרז' לועד חריץ ברוסיה), רשמי ססע בנגב ("הלומותינו", "המעפילים"), 2 מאמרים בשאלת השפה, נציב יהודה (על ה. סמאל), שורת מאמרים קטנים, המצטרפים ליחידה, על הגדר העברי (המחבר היה מתומכיו הנלהבים). — שאר המאמרים דנים בשאלות אקטואליות של הישוב והתנועה, באחדים באות הצעות-הכניות לפעולה ישובית בארץ, אחדים מכילים תאורים יפים של פנות שונות בארץ; ששה מאמרים על אישי התנועה: הרצל, פינסקר, אחד העם, ויצמן, בן-יהודה. — המחבר היה פעיל גם בישוב וגם בתנועה כלה (היה אחד מאנשי-התעמולה ובמשך שנים רבות היה נוסע בתפוצות הגולה בעניני התנועה והישוב). שבילי הארץ ועניני התנועה היו נהירין לו ביותר. מאמריו המכונסים בפעם הראשונה, מכילים חומר חשוב וידיעות מענינות. מובן שמאמרים פובליציסטיים שנכתבו לפני 15 שנה ויותר התישנו עכשו—אבל יש להם חשיבות מבחינה היסטורית: אנחנו כאלו שומעים את "פעמי התקופה", לפנינו מתגלים חלומותיו ומלחמותיו של אחד המעולים מהעליה השניה, והספר הזה מראה לנו, שהפעולות אז היו מרובות יותר מכפי שנדמה לנו עכשו. המחבר נחשב לבעל הווה, אולם במאמריו מוצאים אנו כמה הצעות ותכניות, שבזמננו אנו קרמו עור או עברו לסוג של שאלות אקטואליות. כך הוא מתאונן על כוחות המים בנהרות (ירדן, ירמוך, ירקון, ועוד) ההולכים לאבוד. הוא מצין את חיפה כעיר העתיד בא"י, מדגיש ומכילים את ערכו של הנגב כמקום התישבות, ומדבר על בנין נסל יהודי בנגב, חולם על יסוד עיר על חולות ראשון וכיוצא. מעריך הוא את התנאים החיצוניים אבל את מרכז הכובד הוא רואה בפנים: "עם ישראל הוא הוא שיתן בעבודתו המעשית בארץ ישראל, את הערך המחליט ואת הפירוש הנכון להצחצח בלפור" כחב עוד בשנת 1921. — המחבר לא היה סופר לפי אומנותו אלא היה סופר "מעשי", העסקן שבו האפיל על הסופר. בספר זה הוא מתגלה לפנינו כבעל כשרון-הסברה ומגנון מקורי, לספרות הציונית נתוסף ספר בעל-ערך. יפה עשו המו"ל והעורך שהעמידו ציון לאחד מהעסקנים המעולים, שקשר את כל חייו עם התנועה והישוב, ויש לאחל שהכרכים הבאים יצאו בקרוב.

הערות אחדות בנוגע לעריכתו. אין בספר זה מבווא או באורים מאת העורך ואין אנו יודעים כמה כרכים תכיל ההוצאה, ולא סדר הכרכים וסדר המאמרים בכרך זה. כנראה נדחה זה לאחד הכרכים הבאים. קשה לעמוד על העקרון שנקט העורך בסדר המאמרים. אין כאן

סדר כרונולוגי; כנראה סדור הספר לפי הענינים, אבל גם כאן לא ברור איזו סימן הונח ביסוד. אחרי מאמרים על איזו כנסן המלחמה וכתום המלחמה באים שני מאמרים על ביאליק, אחרים על שאלות השפה, אח"כ על ירושלים, על הלגיון היהודי ומאמרים בשאלות ציוניות. — כראי היה לציון בכל מקום את האריך המאמר, איפה נדפס ראשונה, ואם הוא תרגום, מאיזו שפה תורגם ושם המתרגם. רק במקצת מהמאמרים ניתנו ידיעות על התאריכים ועל הדפסתם הראשונה. ודוקא במאמרים פובליציסטיים חשוב התאריך. — בע' 11 נאמר, יתור הידיעות המובנות הלא ודאי קראתם בעתון במכת"ע, השחר' והעתיד'. התאריך אין. אולם לפי תוכן המאמר יש לדון שהוא משנת תרס"ב. והנה אז לא יצא "העתיד" וגם כשיצא לא היו בקבצי העתיד ידיעות אינפורמציות, אלא כאן הכונה לעתון רוסי-יהודי "בדושצ'נוסם" (פירושו בעברית "עתיד"). וצריך היה להשאיר שם העתון בלשונו או להעיר על מה מדובר. — אבל אם לקחת בחשבון את העובדה הביבליוגרפית בעתונות העברית והציונית (חוסר מפתחות לרכי עתונים ועוד), יש לציון שקשה מאד לזכור מאמרים מפורזים בכתבי עת בשפות שונות שהופיעו במדינות שונות בשלשה חלקי תבל. ורק ע"י עבודה רבה ומסורה אפשר להוציא לפועל "כנס" כזה. — העורך הוסיף (ע' XVI-XI). ציונים ביוגרפים ולפני הציונים באו שני מאמרים מאת מ. אוטישקין וי. קלזנר הנותנים כרקפיוסטיקה יפה וקולעת של שיונקין וקובעים את ערכו ומקומו במסגרת התנועה. ב. ש.

1550. שפירא, אליעזר הכהן. ספר השוהם; כללי דא"ח, מבאר ענינים סדברי הזוה"ק... ומכתבי האר"י ע"פ הקבלה, ומלקוטיו ת"ו של אדמו"ר הזקן מלאדי... ומדברות קודש ששמעתי משם אדמו"ר מליבאוויטש. חלק א. ירושלים, דפוס ארץ ישראל, תרפ"ח. 16 ע. 13 : 18.

1551. שפרלינג, ירושע [Joschua Eschil Sperling]. סגלת היסורים; [שוררים]. חוברת א (תל-אביב), י. מינקובסקי, (דפוס מזום), תרצ"ו. 16 ע. 11 : 16. בראש השער: יהושע אנקורי.

1552. שרגורודסקה, פ[ני] [Fanny Schargorodska]. שיבת ציון. בצרוף הוספה מיוחדת — מלון וברור מושגים בשפות: אידית, אנגלית וגרמנית. תל-אביב, דביר, (דפוס אחדות), תרצ"ה. 121 דף, 196-165, 16 ע, מפות, פורטרטים, תמונות. 18 : 25. — השפה והארץ, חלק ב'. "השתדלתי להקנות ללומד יחד עם ידיעת השפה את יסודות תחיתנו ותקומתנו בארץ" (מהקדמה).

1553. תל אביב. בית מושב זקנים. ספר זכרון לחג חצי היובל של מושב הזקנים כתל-אביב... תר"ע-תרצ"ו. (יפו, דפוס מ. שהם), תרצ"ו. 43 ע, לוחות-תמונות, פורטרטים, צלומים. 17 : 24.

— תאריכים לתולדות המוסד גם בידות ואנגלית. שער נוסף באנגלית: A commemoration volume issued on the occasion of the 25th anniversary of the Home for aged at Tel-Aviv.

הקבץ כולל דברי סופרים, משוררים ועסקנים על המוסד ועל יושביו.

1554. תל אביב. בית הספר הדתי „מוריה“. בית הספר הדתי „מוריה“ בתל אביב בשנת תרצ"ד (השנה הראשונה לקיומו). תל אביב, דפוס הפועל הצעיר, ותרצ"ה. 7, 11 ע. 15 : 22.

1555. תל אביב. בית ספר למסחר „ספרא“. בוגרים. ספר השנה לבוגרי בית-הספר „ספרא“. (תל-אביב, ביה"ס ספרא, דפוס אחדות), תרצ"ה. 35 ע, 12 דף, ציורים, פורטרטים. 18 : 25.

1556. תל אביב. בית הספר המקצועי לנשים. דון וחשבון מיום הוסד בית-הספר יחד חשון תרפ"ח עד כ"ט אלול תר"ץ. תל-אביב, התאחדות נשים עבריות עממיות, בית ספר מקצועי לנשים, דפוס תל אביב, תרצ"א. 16 ע. 16 : 24.

1557. תל אביב ויפו. לשכת המסחר. בולטין שנתי 1934-1935. (תל אביב, דפוס הפועל הצעיר, 1935). 111 דף, 94, 121, 121, 130 ע, 131 דף. 17 : 24.
בעברית ובאנגלית. — שער נוסף באנגלית: Tel Aviv and Jaffa. Chamber of commerce. Annual bulletin 1934-1935.
את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 160.

1558. תנועה; אגדה שתופית כע"מ לחוצרת משקי העובדים בא"י. חוברת תנועה לתרצ"ד. (תל אביב), (דפוס הפועל הצעיר), ותרצ"ה. 34, 7, 121, 6, 5, 11 ע, טבלאות. 19 : 25. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 428.

1559. תנ"ך. נביאים. נביאים אחרונים לבתי הספר. יחזקאל ספר א' עם כאור קצר מאת שמואל לויב גרדון. תל אביב, אמנות, (דפוס הוצאת ארץ ישראל), תרצ"ו. 185 ע. 14 : 20. מכיל ספר יחזקאל עד סופו. מנוקד. ראה גם ק. ס. שנה י"ב ע' 165.

1560. בוטון, יצחק א. דה. ריקוליו די פואיואס דיבירסאס, קומפור איסטאס פור יצחק א. די בוטון. תל-אביב, יפו, דפוס מ. שחם, תרצ"א. 16 ע. 15 : 23. המעטפת נדפסה בדפוס „אמנות“ בת"א.

1561. יכין, בערג-קאלאניזאציע נעבן ירושלים: קרית ענבים ב' אויפן באדן פון יירדישן נאציאנאל-פאנר. אויספירער: „יכין“, קאאפעראטיווע געזעלשאפט פאר לאנדווירטשאפטליכע קאנטראקט-ארבעטן מ. כ. ה. תל-אביב, דפוס הפועל הצעיר, (1935). 8, 11, 7 ע, תכנית מקפלת, תמונות. 22 : 16. מהמעטפת.

בידיית ובגרמנית. למחלקה הגרמנית שער נוסף על המעטפת השמאלית:
Bergsiedlung in der Nähe von Jerusalem... Kirjath-Anavim B..., ausgeführt durch "Jachin".
חוברת זו בעברית ובאנגלית ראה ק. ס. שנה זו ע' 295.

1562. הקרן הקימת לישראל. ל"ג בעומר, מאג פון דער אידישער פרוי פארן קרן קימת לישראל. (ירושלם, הויפט ביורא פון קרן קימת לישראל, תרצ"ג). 20 ע, [1] דף, דיאגרמות. 15 : 21. מהמעטפת. בהקטוגרף מכתב מכונה.

1563. Buchmil, Yoshua. Problèmes de la renaissance juive; actualité et perspectives. Avec une note biographique de l'auteur par Abraham Elmaleh. Jerusalem, typ. Goldberg, 1936. 4p.1, 342 p., ports. 15 : 23.
מחלקן : L'avenir de la race juive. — Les possibilités pratiques de la concentration juive en Palestine. — Le déclaration Balfour et ses effets dans les rapports judéo-arabes de la Palestine. — Perspectives. Considération sur l'instabilité mondiale et le problème juif.—Trente ans d'évolution sioniste. — Le problème du parlement en Palestine. — L'avenir de la Palestine.

1564. Canaan, Taufik. The Palestine Arab cause [by] T. Canaan. Jerusalem, The modern press, 1936. 22 p. 18 : 24.

1565. Comments on Dr. Canaan's pamphlet "The Palestine Arab cause", by a native of Palestine. Jerusalem, (typ. Azriel), 1936. 23, [1] p. 17 : 24. תשובה מצד יהודי לחוברת שבמספר הקודם.

1566. Haifa. Municipal corporation. General administration. Annual report for the year 1934-1935 in accordance with section 83 of the Municipal corporations ordinance, 1934... Haifa, 1935. 40, [45] p., tab. 21 : 32. בהקטוגרף מכתב מכונה בצד אחר של הדפים.
חתום ע"י ראש העיריות : H. Shukri. את המספר בעברית ראה ק.ס. שנה י"ב ע' 294.

1567. Hitachduth olej Germania. Bord-Merkblatt für die Ankunft in Palästina... 1-5. Auflage. 5 v. Tel-Aviv, W. Victor & Landau, (Druckerei Azriel), (1934)-35. 58 ; 80 ; 120 ; 84 ; 80 p. 17 : 24.
מהמעטפת. "Redaktion des Textteils: Hitachduth olej Germania".
הוצאה [א] נדפסה בדפוס Aboulafia.—הוצאה [ב] יצאה בסתו 1934 ; [ג] בפרוור-אפריז, [ד] בקיץ, [ה] בסתו 1935.—בתוך הוצאה ב' נמצא Ein Weg ins Freie. 4 ע.

* 1568. Kelly, Howard A[twood]. Out of doubt into faith. (Jerusalem, typ. "N.E.S.T."), [193-?]. [8] p. 10 : 13.

1569. Loew, S[imon]. Nouvelles voies pour la guérison du bégaiement et de la crainte de parler. Tel-Aviv, Edition de la méthode Dr. Loew, (imprimerie Achduth), (c1936). 94 p. 15 : 23.

1570. **Mackdisi, G. Kh(ouri).** Al-Manahil.. comprising fables and witty sayings, significant of human life, admirably narrated, by G. Kh. Mackdisi. Pt. 1: consisting of twenty-eight tales, selected and translated from the Arabic, by Hanna J. Daher. (Jerusalem, Beyt-ul-Makdes press), [1931?]. 58, [2] p. 15 : 22.

1571. (**Magnes, Judah Leon**). Addresses by the Chancellor of the Hebrew university. Jerusalem, Hebrew university, (Azriel press), 1936. 3 p.l., 308 p., port. 16:20.
את הספר בעברית ראה ק. ס. שנה י"ג ע' 297. שם גם הערכה קצרה.

1572. **Malz, A.** Proect pentru asanarea societății "Ahuza Sir Herbert Samuel". Intocmit de A. Malz, tradus de M. Grauer. n. p., typ. "Haifa", [1931?]. 9 p. 14 : 23.

1573. **Morris, Nathan.** הנמר; a Hebrew text-book for the higher grades of the elementary school. Part I, sections three and four. Tel-Aviv, Omanuth, (typ. Palestine pub. co.), 1935. 1 p.l., 85-186 p., ill. 15 : 23.
את הקורס ראה ק. ס. שנה י"ג ע' 35.

1574. **Palestine. Government.** Ordinances; annual volume for 1935. Jerusalem, typ. Greek Convent press, [1936]. xvi p., [1] l., 181 p. 19 : 24. סהמטפסת. — את הקורס ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 304.

1575. **Palestine. Government.** Proclamations, regulations, rules, orders and notices; annual volume for 1935. Jerusalem, typ. Greek convent press, [1936]. LXV, 1296 p. 19 : 24.
סהמטפסת. — את הקורס ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 304.

1576. **Palestine. Government. Department of education.** Annual report 1934-1935. Jerusalem, (G[oldberg's] p[ress]), 1936. 1 p.l., 64 p., ill., diagr., xxvii tabs., map. 21 : 33.
את הקורס ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 304.

1577. **Palestine. Government. Department of health.** Annual report for the year 1935. Jerusalem, (G[oldberg's] p[ress]), [1936]. 2 p.l., 121 p. (incl. tabs., diagrs.), map. 21 : 33.
את הקורס ראה ק. ס. שנה י"ג ע' 168.

1578. **Palestine. Government. Department of migration.** Annual report 1934. Jerusalem, Printing and stationery off., Goldberg's press, 1935. [1] p.l., 41 p. 21 : 33.

1579. Palestine. Government. Department of police and prisons. Annual administrative report 1931. (Jerusalem, Goldberg's press, 1932). 1 p.l., 32 p. 21 : 33. בראש השער : The Palestine police and prisons.

1580. Palestine. Government. Department of surveys. [Map of Palestine]. 1 : 20,000 series topocadastral. Provisional. Jaffa, typ. Survey off., 1929-31? 4 sheets. 50 : 50. (Survey of Palestine).

החתך : Sheet 16-21 : [Umm al Fahm]. n. d. — Sheet 16-24 : Shafa'Amr. 1929. — Sheet 17-23 : Nazareth. 1931? — Sheet 18-23 : Mt. Tabor. n. d.
ראה גם ק. ט. שנה י"א ע' 37.

1581. Palestine. Government. Laws. Rules of court 1929. n. p., [1929?]. 1 p.l., 16 p. 18 : 24. בראש השער : Government of Palestine.

1582. Rohrer, Christian. Ist die Bibel die Quelle der Gotteserkenntnis? Nach Vorträgen von Christian Rohrer. Jerusalem, Zentralkasse der Tempelgesellschaft, (typ. Syr. Waisenhaus), 1935. 57 p. 13 : 21.
הוצא ע"י Anna Rohrer

1583. Yahuda, Solomon. The proposed legislative council and the mandate for Palestine. Haifa, (the author, Warhaftig's press, 1936). 19 p. 16 : 24.

1584. الجامعة العربية. بيان للأمة بشأن الحملات الائمية التي تشن على سماحة المفتي الأكبر... السيد محمد أمين الحسين وعلى المجلس الشرعي الاسلامي الاعلى. أسباب هذه الحملات واغراضها. القدس، مطبعة دار اليتام الاسلامية، ١٩٣٥. ١٢ ص. 19 : 25.

סניגוריה על המופתי ועל המועצה האסלאמית העליונה בפני התקפות עתוננים אחדים. 1935.

1585. الجمعية القروية العربية بقضاء عكا. قانون الجمعية... عكا،

مطبعة النجاح، دون تاريخ [قبل ١٩٣٦]. ١٢ ص. 11 : 15.

חוקת "החברה הכפרית הערבית בטחון עכו". — עקרון החברה : לשאוף להבטחת העצמאות והאחדות הערבית. ע"כ אינה מסכימה להצטרות בלפור ולשליטת השלטון העצמי מהארץ. מטרת החברה להרים את רמת הפלח במדע, בחברה ובכלכלה, לחסור את המכשולים מדרך הפלח ולשפור זכויותיו בדרכים חוקיות.

1586. السعدى، ناجي. النجوم في سماء الادب. عكا، المطبعة الوطنية، ١٩٣٠ (١). ٢٤ ص. 16 : 25. מסות.

1587. عطاء الله، اسعد يوسف. كتاب نشأ الفن في اقوال العتاما وهو الكتاب الاول من منظومات اسعد عطا الله من قرية البروة التابعة عكا... (عكا، مطبعة النجاح، ١٩٣٠ [١]). ٣٦ ص. 13 : 18. שירים בדואלקס אי.

1588. لجنة حائط المبكى الدولية. تقرير لجنة البراق الدولية. صورة التقرير المرفوع من حزب الاحرار الفلسطيني العربي في حيفا للجمعية الامم بواسطة فخامة المندوب السامي بفلسطين. عكا، المطبعة الوطنية، دون تاريخ [١٩٣١؟]. ٢٧ ص. 12 : 15.

החלטות ועדת הכותל המערבי. כתב חלונה על החלטות האלה מוגש לחבר הלאומים מצד "מפלגת בני החורים הפלשתינאים הערביים" בחיפה.

1589. نادى العمال العام في حيفا. القانون الداخلي لنادي العمال... حيفا، المطبعة الاهلية التجارية، ١٩٣٢. ١٩ ص. 12 : 15. מועדון הפועלים הכללי (הבין-לאומי) בחיפה: החוקה הפנימית.

1590. نقولا، جبرا. حركة الاضرابات بين العمال العرب في فلسطين. شى عن حركة العمال في فلسطين مع بحث مفصل للاضرابات الاخيرة وتحليل دقيق لبقطة العمال في المستعمرات. (نافا، مطبعة النور، ١٩٣٥). ٣٢ ص. 13 : 19.

על תנועת השכירות בין ערביי אי, על תנועת הפועלים בא"י ובמושבות בעולם.

הספרות העברית ומדע היהדות.

א. ספרות עתית.

1591. אינזל; דימקראטור, קונסט, קריטיק, ביבליאגראפיע. בוקארעשט.
(אינזל), 1935. 24 : 31. מצויר. תכופות ההופעה לא נזכרה.
רעדאקציע: זישע באגיש, שיסראמאן. — גל' 1 יצא בספטמבר.
1592. די חזנים וועלט; חודש-ארגאן פון אגודת-החזנים אין פוילען
ווארשא, תרצ"ד. 23 : 30. העורך: פ. שערמאן. — גל' א' יצא בחשון. — מצויר.
1593. דער נייער מארגען; מאגנבלאט. לעמבערג, "Kultura", Wydawn.
תרצ"ב. 31 : 46.
העורך האחראי: נפתלי הויזר. — גל' ב' של שנה א' (xxix) יצא בה' במיון.
1594. ראזאריער לעבן... ראזאריא, 1933. 26 : 35. שבועון.
געגרינדעט אונטערן נאמען דער וועקער זיטן פעברערא 1924 דורך א. שליסן און
ר. בלעכער. — העורך: א. שליסן. — הגליון שלפנינו בלי מספר יצא ב-17 במרץ.
המכנס גם במספרות עם שער מיוחד: Rosarier leben. Vida Rosarina.
1595. The B. I. Crusader. (London), The National message
ltd., 1929. 14 : 22. Ed.: J. G. Modin. גל' א' יצא באוקטובר.
על גל' 1 בראש השנה: Congress number.
כלי-מכנס של התנועה הסוכרת שהאנגלים הם חלק של עם ישראל.
1596. Bené Berith Buenos Aires; publicación de la logia
"Argentina", I. N. 1135, I. O. B. B. Buenos Aires, 1932. 17 : 22.
תכופות ההופעה לא נזכרה. גל' א' יצא באוגוסט.
1597. Bureau of Jewish social research. New York. Notes and
news. New York city, 1931. 22 : 28.
גל' 3 יצא ב-29 במאי. יוצא לעתים בלתי קבועות. עד 15 במאי 1936 יצאו 35 גליונות. —
גל' 29-30 בהקדמות, מגל' 30 ואילך בדפוס. — על גל' 26-33 רשום:
Issued by National council of Jewish federations and welfare funds and
Bureau of Jewish social research. על גל' 34-35 רשום:
Issued by National council of Jewish federations and welfare funds.
1598. The Jews in Germany. (London, Woburn press), 1936.
15 : 23. תכופות ההופעה לא נזכרה. גל' 1 יצא ביולי.
1599. Jüdische Revue. (Mukacevo), Nekudah Verlag, 1936.
15 : 23. ירחון. — העורך: Manfred Georg. — גל' [א] יצא ביולי.

1600. **Jüdische Woche.** Zsidó hét. Allgemein-jüdische illustrierte Wochenschrift. Általános zsidó képes hetilap. Timișoara, 5692 1932. 23 : 31. העורך: Zvi Levanon. גל' 1 יצא ב' אדר ב'.

1601. **Nasz głos;** tygodnik dla spraw politycznych, społecznych i kulturalnych. Stanisławów, 1934. 30 : 40.

"Wydawcy Jakób Lautmann i Pinkas Weissbach". "Odpow. redaktor: Izak Kern". גל' א' יצא ב' 1 בספטמבר.

1602. **Neerland's Jodendom;** officieel orgaan van den Bond van Joodsche vereenigingen in Nederland, warin opgenomen Joodsch hulpbetoon; centraal orgaan voor de Joodsche instellingen van weldadigheid en sociale voorzorg in Nederland (onder redactie van D. S. Jessurun Cardozo). Amsterdam, J. L. Joachimsthal, 1934. 25 : 31. דוֹשָׁבוֹעַן. — גל' 1 של שנה א' יצא ב' 5 בינואר.

1603. **Der politische Zionismus;** Organ der Gemeinschaft politischer Zionisten in der CSR. Brünn, J. Sommer, 1935. 15 : 23.

"Erscheint in zwangloser Folge".

המערכת: Josef Sommer. חוב' א' יצאה ביולי. — מצוירת.

1604. **Women's league outlook;** (pub. by the Women's league of the United synagogue of America). New York, 1930. 22 : 29.

דוֹרִיֶרְחוֹן, יוצא בחודשים ספטמבר—יוני. גל' 1 יצא בספטמבר.

ב. קבצים ומאספים.

1605. **Almanahul evreesc.** Jüdisches Jahrbuch. Zsidó évkönyv. 5696 (1935-1936). Szerkesztik: Drechsler Miksa és Naschitz Imre. 1. évfolyam. Timișoara, "Hercules", 1935. 183, [1] p., ill. 15 : 23. בהונגריה, בגרמנית וברומנית.

1606. **Central conference of American rabbis.** Forty-sixth annual convention June 25th to June 30th nineteen hundred and thirty five, Chicago, Illinois. Vol. XLV, ed. by Isaac E. Marcuson. n. p., (1935). 510 p. 16 : 24. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 43.

סן חתקן: S. H. Goldenson: President's message. — L. M. Franklin: Conference lecture. — S. S. Tedesche: Conference sermon. — Memorial addresses. — Regulation of reform. — Z. Diesendruck: Philosophy of Maimonides. — J. M.

Levy: Maimonides as cordifier.—M. Waxman: Maimonides as a dogmatist.—Religious education day. — Contemporaneous history. — Contemporaneous literature.

1607. Hebrew union college. Cincinnati. Hebrew union college annual. Board of editors: David Philipson, Zevi Diesendruck, Julian Morgenstern, Sheldon H. Blank. Volume XL. A volume of studies by members of the Faculty of the Hebrew union college in commemoration of the sixtieth anniversary of the institution 1875—1935. Cincinnati, 1936. 2 p.l., 649 p. 15 : 23.

את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ג ע' 173.

D. Philipson: Personal contacts with the founder of the Hebrew union college. — J. Morgenstern: Amos studies I. — N. Glück: The boundaries of Edom.—S. H. Blank: Studies in post-exilic universalism.—I. Löw: Ha'iddana.—J. Z. Lauterbach: Tashlik, a study in Jewish ceremonies.—Z. Diesendruck: Samuel and Moses ibn Tibbon on Maimonides' theory of providence. — H. Englander: Grammatical elements and terminology in Rashi's biblical commentaries. — I. Bettan: The sermons of Jacob Anatoli. — J. Mann: A final word to Krauss' "Nachbemerkung" HUCA, X. — M. Marx: Gershom (Hieronimus) Soncino's wander-years in Italy, 1498-1527. Exemplar Judaicae vitae.—A. Cronbach: The Me'il Zedakah.—A. Z. Idelsohn: Traditional songs of the German (Tedesco) Jews in Italy. — S. S. Cohon: Authority in Judaism. — M. Wilensky: R. Mose al-Roti (א'רוטי).

1608. Izraelita magyar irodalmi tarsulat. Évkönyv... Szerkeszti... Szemere Samu. 1935. Budapest, (typ. Franklin), 1935. 382 p. 13 : 20.
= Az Izr. magyar irodalmi tarsulat kiadványai. 57.

ראה גם ק. ס. שנה ח' ע' 169.

מן החקן Wertheimer A.: Maimuni M. — Guttmann M.: Maimuni mint kodifikátor. — Hevesi P.: Maimuni és Aristoteles.—Pollák M.: Madách Imre és a Biblia. — Patai J.: Bialik, a könny és fény költője. — Mandl B.: Don József Nászi és az 1568. évi drinápolyi osztrák-magyartörök békekötés. — Zsoldos J.: A romantikus zsidószemlélet irodalmunkban. — Grünvald F. Az 5694. és 5695. év.

1609. Verein "Freunde der Taubstummen — Jedide Ilmim". Jüdischer Kalender 1934—5694-95, 1935—5695-96, 1936—5696-97. 3 vols. Berlin, n. p., 1933-35. 17 : 26.
יחזקאל קיר אמונותיים, יצאו לטובת: Israelitische Taubstummen-Anstalt für Deutschland zu Berlin-Weissensee.

את הקודם ראה ק. ס. שנה י' ע' 40.

ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל.

ספר האישים; לכסיקון ארצישראלי. ראה ע' 418.

קבץ מאמרים לדברי ימי העונות בא"י. כרך ב'. ראה ע' 417.

1610. אלנעמיינע ענציקלאפעדיע. באנד 2: אמלאנטישער אקעאך אינטערפערענץ. פארין, דובנאו פאנר, 1935. 161 ע, 480 עמודות, ציורים, טבלאות, ספות, פורטרטים. 22 : 28. חברי המערכת והעוררים השכנים כנכרך א'. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 311-312. שם גם הערכה.

1611. Amsterdam. Universiteit. Bibliotheek. Bibliotheca Rosenthaliana. Systematische catalogus van de Judaica der Bibliotheca Rosenthaliana. [v.] 1: (Algemeene werken). Amsterdam, Internationaal antiquariaat, 1936. IX, [2], 110 p. 16 : 24.

"The catalogue has been compiled by L. Hirschel and M. S. Hillesum."

בראש השער: Universiteitsbibliotheek van Amsterdam.

בראש הספר באה הקדמה קצרה בהולנדית ובאנגלית. שבה מחוברים דברי ימי הספריה הרוזנטאליאנה. ממנה אנו למדים שכיום נמצאים בספריה זו 30.000 כרך. יש בדעת ההנהלה להוציא קטלוג מכל אוצרות הספריה, והתחילו כאן ביודאיקה. התיאורים קצרים אבל מדויקים. ליד כל ספר נרשם סימנו בספריה. חלק זה מוקדש לספרים כלליים, והוא מחולק כדלקמן:

Encyclopaedias. — General essays. — Learned societies. — Periodicals and newspapers. — Almanacs and year-books. — Jubilee and memorial volumes. — Collected papers. — Directories and similar books. — History of manuscripts and books. — Bibliography. — Libraries. — Book-trade. — Archives. — Museums. — Exhibitions. — Biography.

יש לברך את המוסד ואת המחברים להתחלה זו ולואי שהמשכים והנמר לא יאחרו לבוא.

1612. Berlin. Rabbiner-Seminar. Bibliotheks-Bericht des Rabbiner-Seminars zu Berlin für das Jahr 1935, erstattet von Esriel Hildesheimer. Berlin, 1936. 32, [2] p. 15 : 22.

ההקדמה ותכן הענינים גם בעברית.

1613. Bibliographie des jüdischen Buches. 1-4. 3 v. Frankfurt a. M., J. Sängner, 5694 [1934]. 45; [1], 55; [1], 60 p. 16 : 22.
בהקדמה מכתב מכונת. — 4 חוברות לשנה. בשנה א' נרשמו 855 ספרים.

1614. Boston. Public library. Judaica; a selected reading list of books in the Public library of the city of Boston. (Compiled

by Fanny Goldstein). Boston, Pub. by the Trustees, 1931.
53 p. 13 : 20. —Brief reading lists, no. 44. May, 1931.

"This list of Judaica presents a selection of popular and worth-while books of interest to Jewish readers". (מדברי ההקדמה).

1615. **Marcus, Jacob Rader.** A brief introduction to the bibliography of modern Jewish history, by Jacob R. Marcus; a selected, annotated list of the standard books in several languages on the period from 1650 to modern times. Cincinnati, Hebrew union college, 1935. 7 p.l., 170 numb. l. 22 : 28.

—Publication no. 16 [of the Hebrew union college]. בהקדמה מכתב מכוונת.

Marx, M. Gershom (Hieronymus) Soncino's wander-years in Italy. 1607 מ'ס' 444 ראה ע' 481.

ד. מדע המקרא.

1616. **גורדון, א. ג.** מ'ס' תנכ"י עברית-יהדות וו, עם קצור כל כללי הנקוד ועקרי כללי השמות. ווערטערבוך אויף גאנץ תנ"ך... ורשה, מדע, תרצ"ה. [191] ע. 15 : 23. עברית ויודית.

ורשביאק, מ. מ' אמרי כהן על התורה. ראה ע' 463.

1617. **פרבר, צבי הירש.** אשת חיל; יכול... באורים והגיונות, על פסוקי, אשת חיל... עם קונטרס, "עסק הבכא" ועוד מאמרים ונאומים שונים. מאתי צבי הירש... פרבר. לונדון, דפוס י. נרודיצקי, תרצ"ד. 40 ע. 17 : 25. עם הפנים.

1618. **פרלמן, שמעון זאב.** ספר שם משמעון על התורה... חברתי... שמעון זאב פערלמאן... חלק א"ב. 2 חלקים בכרך 1. קליונווארדיון, דפוס א. ו. קליון, תר"ץ. [13], 18, [13], 23, [11] דף. 15 : 23. לחלק ב' שער מיוחד.

1619. **קונטרס קנאת סופרים;** והוא ילקוט על סדר פרשיות התורה, מ'ס' מחרבה ספרים... ע"י חבר בחורים מחברת, "אהבת תורה ויראת שמים". ויולה אליו שיחות קדושות מאמרי מוסר מכבוד מורנו ר' דוד יצחק מרגליות, ומאמר אושר האדם מכנו. ערוך ומסודר ע"י יצחק יונתן גרינשפאן. א. ו. ע' פרשת בראשית. ורשה, דפוס ב. ליבעסקינד, תרצ"ד. [9], 11, 57, [9] ע. 16 : 22.

תנ"ך. תורה. חמשה חומשי תורה עם ההפטרות. ראה להלן מספר 1626.

Albright, W. F. The archaeology of Palestine and the Bible.

ראה ע' 481.

1620. **Baumgarten, Michael.** Der Prophet Jona, oder: "Gottes Wege mit Israel und den Heiden". Neubearb. Ausg. Witten, Bundes-Verlag, 1935. 48 p. 12 : 18. —Kelle und Schwert, Heft 63.

1621. **Beek, Martinus Adrianus.** Das Danielbuch; sein historischer Hintergrund und seine literarische Entwicklung; Versuch eines Beitrages zur Lösung des Problems... Leiden, J. Ginsberg, 1935. 4 p.l., 132, [3] p., 1 l. 16 : 24. Diss. Leiden.

1622. **Bible. tr. German.** Das Alte Testament, aus dem Grundtext übersetzt und erläutert von Eugen Henne. 1., 2. Teil. 2 v. Paderborn, F. Schöningh, 1934-36. 1143 p., maps; 1192 p. 11 : 17.

—Die Heilige Schrift des Alten und Neuen Testamentes, übersetzt und erläutert von Eugen Henne und Konstantin Rösch. Bd. 1., 2.

החלק : Teil 1.: Die geschichtlichen Bücher. Teil 2.: Die Lehrbücher und die prophetischen Bücher.

1623. **Bible. tr. German.** Die Botschaft des Alten Testaments; Erläuterungen alttestamentlicher Schriften, hrsg. vom Calwer Verlagsverein. Bd. 1: Das Buch der Anfänge; (Kapitel 1-11 des ersten Buches Mose... ausgelegt von Hellmuth Frey). Stuttgart, Calwer Vereinsbuchhandlung, 1935. 170 p. 15 : 23.

1624. **Bible. tr. German.** Die Heilige Schrift, neu ins Deutsche übertragen. (...hrsg. von Harry Torczyner unter Mitarbeit von E. Auerbach, E. B. Cohn, M. Dienemann [a. o.]) Bd. 3: Nebiim aharonim. Die Gottbegeisteten. Frankfurt am Main, J. Kauffmann, 1936. 4 p.l., 498, [1] p. 11 : 18. את הקודם ראה ק.ס. שנה י"ב ע' 168.

1625. **Bible. tr. German.** תורה נביאים כתובים Die vierundzwanzig Bücher der Heiligen Schrift, nach dem masoretischen Texte unter der Redaktion von Zunz übersetzt von H. Arnheim, Julius Fürst, M. Sachs. 17. Aufl. Berlin, L. Alterthum, 1935. 733, [1] p. 14 : 22.

1626. **Bible. Pentateuch.** The Pentateuch and Haftorahs; Hebrew text, English translation with commentary edited by the Chief Rabbi (Dr J[oseph] H[erman] Hertz). Deuteronomy. London, Oxford university press, 5696: 1936. xvi, 619 p. 14 : 22.

עם שער עברי : חמשה חומשי תורה עם ההפטרות נדפס...
וסתורגם אנגלית עם פירוש קצר מלאכת סיעת הוגי תורה ובראשם יוסף צבי הערץ.—

Versions and commentators consulted : xv-ix 'ע. — General index of names and subjects in commentary of the Pentateuch and Haftorahs : 619-593 'ע.

את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ג ע' 45.

1627. **Bible. Psalms.** Aus Tiefen rufe ich dich ; dreiundzwanzig Psalmen in der Urschrift mit der Verdeutschung von Martin Buber. Berlin, Schocken Verlag, 1936. 87 p. 12 : 19.
= Bücherei des Schocken Verlags, 51.

1628. **Bible. Psalms.** Psalmen (1-73) vertaald door A. B. Davids. Amsterdam, P. A. Hemerijck, [193-?]. 3 p. 1, 116 p., 11. 16 : 22.

1629. **Bible. Psalms.** Les psaumes ; traduction rythmée d'après l'hébreu [par] L. Desnoyers. Paris, Desclée de Brouwer, (c1935). 2 p., 7-468, [1] p. 15 : 23. הסתרגם סיפח לחרגוטו הערות והקדמות קצרות.

1630. **Bible. Song of Solomon.** Pieśń nad pieśniami ; przekład biblijny. Poznań, (Rolnicza drukarnia i księgarnia nakładowa, Warszawa, Skład główny: Dom książki polskiej), 1934. 24, [1] p., 31. 16 : 22. Stanisław Helsztyński : הראש השער שם הסתרגם :

1631. **Bible. Ecclesiastes.** Das Buch Koheleth ; ein Deutungsversuch von Joseph Carlebach. Frankfurt a. M., Hermon-Verlag, 1936. 77 p. 15 : 22.

תרגום ופירוש לס' קהלת ברוח המסורה. על אפיו של הספר אומר המפרש בהקדמתו : קהלת הוא ספר שמחת החיים המרוסנת, ספר השמחה היודעת על העצב שבחיים... הוא בא ללמדך, ששום דבר בעולם אל ישיאך לראות בעינינים החמריים את חוכן החיים. תכנס הקבוצ לנצח נמצא מקבר לגבולם, באלקים ובמצוותיו.

1632. **Bible and N. T. Selections.** La piccola Bibbia. II. ed. Vicenza, Favero, 1935. 583 p., front. 9 : 15.

בראש השער : Mario Cristofari.

1633. **Buber, Martin ; Franz Rosenzweig.** Die Schrift und ihre Verdeutschung. Berlin, Schocken Verlag, 1936. 2 p. 1, 9-351, [1] p. 12 : 19.

קובץ מאמרים.

B. : Der Mensch von heute und die jüdische Bibel. — R. : Die Einheit der Bibel. — B. : Die Sprache der Botschaft. — R. : Die Schrift und das Wort. — R. : Die Schrift und Luther. — R. : Unmittelbare Einwirkung der hebräischen Bibel auf Goethes Sprache. — B. : Über die Wortwahl in einer Verdeutschung der Schrift. — B. : Zur Verdeutschung der Preisungen. — R. : „Der Ewige". — B. : Leitwortstil in der Erzählung des Pentateuchs. — R. : Das

Formgeheimnis der biblischen Erzählungen. — B.: Das Leitwort und der Formtypus der Rede. — B. und R.: Die Bibel auf Deutsch. — B. und R.: Zu einer Übersetzung und einer Rezension. — B.: Eine Übersetzung der Bibel. — B.: Ein Hinweis für Bibelkurse. — B.: Aus den Anfängen unserer Schriftübersetzung. — Anhang: Schlichtung. — Brief an Martin Goldner. — Aus "Königtum Gottes" von Martin Buber. — Replik. — Aus einem Brief an Dozent Josef Wohlgemuth. — Brief an eine Redaktion. — Aus einem Brief an Hermann Gerson.

1634. **Cadiou, René.** Commentaires inédits des psaumes; étude sur les textes d'Origène contenus dans le manuscrit Vindobonensis 8, par René Cadiou. Paris, "Les belles lettres", 1936. 140, [1] p. 17 : 25. (Collection d'études anciennes)

תחבן: Analyse du manuscrit. — Authenticité et valeur des fragments. (Rôle des compilateurs. Les abrégés. Rapports des fragments avec l'oeuvre d'Eusèbe de Césarée. Conclusion.) — Traduction des principaux fragments. — Texte (p. 71-135).

1635. **Davis, William M[orton].** How to read and remember the Scriptures. San Angelo, Texas, W. M. Davis, (c1934). 83 p., 1 l. 13 : 19.

*1636. **Dougherty, I. C.** Outlines of Bible study. N. Y., Bruce, 1934. XI, 212 p.

1637. **Ehrenstein, Theodor.** Das Alte Testament in der Graphik. The Old Testament in graphic art. L'Ancien Testament dans l'art graphique. Reproduktionen von Holzschnitten, Kupferstichen, Radierungen, Lithographien... (Lfg. 1.) Wien, A. Kende, 1936. VIII, 40 p., 4 pl. 25 : 35.

החבורה מכילה 57 רפרודוקציות של פיתוחים וכו' בדפוס שחור-לבן ועוד 4 לוחות בצבעים שונים. החסונות מתייחסות למעשה-בראשית ולאדם וחווה.

1638. **Entwistle, Mary.** The Bible guide book; a companion to Bible study for young people and their teachers, arranged by Mary Entwistle. London, Student Christian movement press, (1936). 235, [1] p. 14 : 23.

1639. **Ervine, Albert.** Bible studies. London, Thynne & co., (c1935?). 2 p. 1., III, 5-93 p. 13 : 19.

1640. **Fascher, Erich.** Die Bibel—ein Volksbuch? Ein Wort zum Jubiläum der Lutherbibel. Weimar (Thür.), Verlag Deutsche Christen, [1935?]. 22, [2] p. 15 : 21.

1641. **Friedmann, Kalman.** L'enigma di Habaquq. Roma, [193?] pp. [219]-230. 17:24. "Estratto da 'Religio', vol. XI, N. 3." מהמעטת.

1642. **Garnier, A. J.** Chinese versions of the Bible. Shanghai, Christian literature society, 1934. 2 p.l., III, 81 p., illus. 13:18.

1643. **Grether, Oskar.** Name und Wort Gottes im Alten Testament. Giessen, A. Töpelmann, 1934. VIII, 200 p. 16:24.

= Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft. 64.

1644. **Hackelsperger, Max.** Bibel und mittelalterlicher Reichsgedanke; Studien und Beiträge zum Gebrauch der Bibel im Streit zwischen Kaisertum und Papsttum zur Zeit der Salier. Bottrop i. W., typ. W. Postberg, 1934. XVII, 137 p. 15:23.

Diss. München.

ביבליוגרפיה: ע' XV-VII.

Harris, Ch. W. The Hebrew heritage. 468 ע' ראה

1645. **Hempel, Johannes.** Hebräisches Wörterbuch zu Jesaja, von Johannes Hempel. 2., vielfach ergänzte Aufl. Berlin, A. Töpelmann, 1936. VII, [1], 58 p. 15:23.

= Einzelwörterbücher zum Alten Testament... hrsg. von Friedrich Baumgärtel. Heft 2. מתדורה א' יצאה בשנת 1924.

1646. **Heschel, Abraham.** Die Prophetie. Kraków, Nakładem Polskiej akademji umiejętności, 1936. VI, 194 p., 1 l. 16:24.

= Polska akademja umiejętności. Kraków. Komisja orientalistyczna: Prace, nr. 22. "Streszczenie polskie": p. 193-194.

כפי שנאמר בהקדמה עמ' 6 נגמר הספר כבר בשנת 1932, וכפי ששמעתי מפי פרופ' י. גוטמן, דיסרטציה באוניברסיטה של ברלין. בינתיים פרסם המחבר חבור על הרמב"ם (ע' קריית ספר 12 עמ' 331) אך גם ספרו הישן-החדש על הנבואה בישראל הוא מורם מדרגות הרבה מעל רמת דיסרטציה גרמנית רגילה והוא חדוש נכבד במדע המקרא היהודי. במחקרו זה משתולל המחבר להכיר את מהות התודעה הנבואית. אין הוא בא לאסוף ולערוך את הדעות והתורות של הנביאים אלא לתאר את -עובדות התודעה האחרונות הקובעות את יחוד הנבואה; הוא מותר אטוא על פתרון תופעות שמתחת לתודעה, ונוהר גם מצד אחד מן -התאולוגיסמוס' האוביקטיבי הן את כל דברי הנביאים כגלויי שכינה גרידא (בלי השתתפות הרוח הנבואית) ומצד שני מן -הפסיכולוגיסמוס' הסוביקטיבי המודרני הרואה בנאומי הנביאים רק יצירת האדם. אלא התודעה הנבואית היא אחרות של נחונה טראנסצדיגנטית ואישיות נבואית. המהות הדתית של התודעה הזאת היא נושא החקירה; מדיניות ומוסר, שנחשבו כעיקר ומרכז הנבואה אצל רבים, גוונים רק דבר נגזר מן הדת. כמו כן מצטמצם המחבר בנביאים שלפני חרבן בית ראשון. מורה דרך לחוקר הצעיר היה לכאורה דוד קויגן המגוה. המובא באסן בולט בהקדמת הספר.

קדם כל מצטרף המחבר לדעת המבטלים את השקפתם של הילשיר, דוהם, גונקל וכו' על האופי האקסטטי של הנבואה. אחרי סקירה יפה על ההיסטוריה של השקפה זו טוען הישיל שהאקסטטיס זרה לערבים, האשורים, הבבלים (ז) ומיוחדת לתרבות הכנענית-האנאטולית. כיצד תהיה היא מהותה של הנבואה הישראלית שכל עצמה אינה באה אלא להתנגד לתרבות זו. טענה כזאת נראית מטיפסקת, אך הטענות העניניות של הישיל מבוססות הן בלי ספק (מטרת האקסטטיס היא התאחדות עם האל, מחיקת עצמו, האלמות, שאיפה למצב של הסתלקות, ואילו מטרת הנבואה היפך כל אלה: לחזות האל, לקבל ממנו ולהכריז בשמו על ענינים מסיימים ומעשיים). אך נראה לי שהישיל מגזים כאן קצת (ביחוד עמ' 38 ואילך) ושוגה שגיאת קלה בשטה: בודאי יש חלוק יסודי בין הנבואה והאקסטטיס המפותחות, אך אין זאת אומרת שאין דבר משותף בשרשן ותחילתן.

פורה מאד, אך לא די מעובד הוא הפרק המבטל את האנאלוגיה אל האינספירציה של המשורר. איני יודע אם נהג המחבר זהירות מספיקה בהשוואתו אל העדיות של משוררים מאוחרים וחוקרי תורת האיסטיקה. ואילו היסודות, כפי שמביא המחבר עצמו, האמין אמונה שלמה שהמוזות למדוהו דברי השיר בלכתו אחרי הצאן.

על יסוד השלילות האלה בודק המחבר את מהות האינספירציה הנבואית. היא חוויה של תכן ולא של מצב (כמו באקסטטיס), היא מתמדת ואינה פתאומית (ז) ובלתי מסוימת במקורה (כשל המשורר). היא ממשית, כפי שאין הנביאים לאים להדגיש לעומת חלומות ההבל של נביאי השקר, היא דיאלוגית, שכן הנביא אינו מקבל כלבד אלא גם עונה (הוא מעין שותף לגלוי השכינה) והיא מכוונת למעשה (לעומת האקסטטיס והשירה גם יחד).

החלק השני של הספר חוקר את הנושא ואת הצורה של החוויה הנבואית. הנושא של החוויה הנבואית הוא הפאטוס האלהי, כלומר: לא מצב האומה וחוקנו כשהם לעצמם, אלא הפעלות האל לעומת מצב זה. אצל עמוס, הושע, ישעיה, וירמיה מתגלים צדדים שונים של הפעלות זה. הצד השווה הוא הסימפאטיה הנבואית, כלומר השתתפות הנביא בהפעלות הנפש האלהית (עמוס ו, ח—בטעות נדפס 8.8—וכו'). אצל עמוס אנו רואים שאין הנביא רוגש על החסאים של האומה עצמם אלא על הכעס האלהי הנגרם על ידם (עמ' 75). בנוגע להושע מבטל הישיל את ההשקפה האפוסטריורית על נשואי הנביא (המקובלת מולהיון ועד סלין), וגם את הסמלית וגם הפסיכואנליטית וגם הדמנסטראטיבית-פדגוגית וקורא למאורע זה בחיי הנביא: אוטודידקטי, סימפאטי. אין זה ברור ביותר ואני חושש שהגדרה זו משיבה אותנו בעקיצין אל התפיסה האפוסטריורית; ובאור דעת אלהים מתוך המובן המיני של שרש ידע נראה לי נפסד בהחלט, וגם התרגום דעת אלה' — סימפאטיה עם האל הוא מוטעה (גם לפי שטת המחבר: סימפאטיה היא עמדת הנביא, ואילו דעת אלהים דורש הושע מכל אדם). יותר מוצלח הוא הפרק על ירמיה, אם כי גם הוא אינו נקי מדיאלקטיקה מעוררת: אהבת הנביא לעמו אינה ישרה אלא תרגום של אהבת האל, סימפאטיה עם האל: עדר ה' (יג, יז). כי הנביא אינו אוהב עמו כפי שמוכיח ט, א: ואעזבה את עמי! כאלו לא נאמרו בשם האל כמה פעמים מחשבות כאלה (שהוא נוסח את עמו וכו').

צורת החוויה הנבואית היא ההתגלות. ההתגלות אינה עובדה קבועה באלהות — האל לפי מהותו אינו נגלה — אלא מאורע, לא מהות האל — שאינה נתפסת לאדם — נגלית אלא דברו. כאן בא תחום ברור בין חווית ההתגלות ובין חווית מאנא' שקבלה מדע הדתות

מתוך לשון המילאניסים: במאנא תופס הפרימיטיב סעולה של העצם האלהי, בהתגלות מקבל הנביא את בסויו. הגדרת מאורע ההתגלות כמורכב מפניה (פניה מיתס האל אל האדם אל משא ומתן עמו) וכוון (אל הנביא המקבל) מועילה להבדיל את הנבואה מן הקסם והעוננות. הכוון אל האדם מפלה את החוויה הנבואית מעמדת המתפלל ובעל התהלים (כוון אל אלהים).—ההפלות והסיגים הללו נודעו מכבר לחוקרים שונים; הסרמינולוגיה המסובכת קצת, של המחבר גותנת להם יסוד חדש.

מענין ביותר החלק השלישי: התאולוגיה של הפאטוס האלהי והדת של הסימפאטיה הנבואית. גם לי נראה שהכנסת מונח ההבנה, *Verstehen*, לתאולוגיה פורה היא. בטעולת "ההבנה" יש יחס של רגש, שכל, ורצון כאחד לעומת ההכרה השכלית בלבד; מצד אחר מדיש מונח זה שאין לאדם הכרה מוחלטת אלא הבנת גלויו של הבורא בעולמו. הפאטוס אינו מהות אלא אופן התיחסות. חרון אף אלהים, למשל, אינו תאר קבוע של האל, הוא ניתן לחלוף, לפי יחס האדם (ועל כן נבואה אפשרית). הפאטוס האלהי כולל את חק המוסר אך אינו מזדהה עמו; על כן אין כאן היחס האבטומטי בין המעשה וגמולו כמו בדת הברהמאנית, אלא יש תשובה, יש ברשות האל למחל במקום שאסור על האדם לעשות כן (ירמיה ג' וכו'). חוסר הפאטוס של האל המניע ואינו מונע של אריסטו או של האל שאינו אוהב ואינו שונא של שפינוזה זר הוא לנביאים. הפאטוס האלהי שובר את הקני, את ההכרח הנצחי שמעל לאלים, הידוע להודים לפרסים ולעמים הקלטיים. הפאטוס אינו מזדהה גם ברצון ומבדיל את דת הנבואה מדת האסלאם עם גורת אללה המוחלטת. הפאטוס הוא קטגוריה בפני עצמה, אינו רגש בלבד אלא מקיף פעולות רוחניות שונות. מכאן יש להבין שהמלחמה בגשמיית שבתג"ך אינה במקומה; שלמות האל כוללת ומצריכה את כשרונו להפעל. חרון אף האל אינו היסך הצדק אלא השלמתו הסוביקטיבית. מושג האל חסר הפאטוס נוצר בפילוסופיה היוונית מתוך הנחות ידועות (המחבר גותן סקירה יפה) ואף ניצח בתאולוגיה העיונית, ואולם אין הוא מתאים לתפיסה הנבואית. התגלות האל אינה הודעת עצמותו אלא גלויו רצונו, הפאטוס שלו. הממשות העליונה הגודעת לנביאים היא שהוא צופה ומביט בעולמו, ולא שהוא כל יוכל.

כשם שהפאטוס הוא רב צדדים, כך דת הסימפאטיה אינה חד-צדדית (כמו דת האהבה, דת היראה וכו') אלא רבת גונים ומאפשרת פתוח כל פעלות הרגש והשכל והרצון בעבודת האל. פרשת דת הסימפאטיה חלשה קצת לעומת פרשת התאולוגיה הפאטיטית. אני מצביע על הסרק הנושא וגותן בחילוק בין הסימפאטיה וה-*Imitation*. כפי שרואה הקורא גם מן הסקירה המדלגת הזאת על נקלה, נגע המחבר בכמה ענינים שכל אחד מהם היה ראוי לדיסרטציה שלמה. משום כך אף אני נמנעתי בחלק זה מהערות בקרתיות. מאידך גיסא, כדאי מאד בעיני שישימו לב לנסיון הנועז של הסופר הצעיר ועל כן הרשיתי לי להאריך על ספרו יותר מן הרגיל. אנו מאחלים לאברהם הישיל שיזכה להמשיך ולהעמיק במחקרו החשוב, ויוציא את העבודות שכבר החל בהן לפי דבריו (עי' עמ' 147, 149, 161); או שמא כבר פרסם אותן במקום שנעלמו ממני? ש. ד. גויסיין.

1647. Humbert, Paul. La relation de Genèse 1 et du Psaume 104 avec la liturgie du Nouvel-An israélite. (In: Revue d'histoire et de philosophie religieuses, année 15, nos. 1-2, Janvier-Avril 1935, pp. 1-27). 17: 25.

1648. **Kaegi, Paul.** Neue Bibel; ein Buch von Göttern, Volk und Helden; bearb. und nachgedichtet von Paul Kaegi. Zürich, Orell Füssli, (c1936). 515 p. 14 : 21.

כרך א' יצא בשנת 1914 בשם: Die Bibel. Bd. 1: Israel und Juda.
החכך: Israel und Juda.—Das Judentum.—Der Überwinder des Judentums. — Anhang und Anmerkungen.

Landau, J. L. Judaism in life and literature. 461 ע' ראה

1649. **Marston, Sir Charles.** La Bible a dit vrai; résultats des fouilles effectuées de 1924 à 1934 en terre biblique. Version française de Luce Clarence. Avec 4 cartes dans le texte et 18 photographies hors texte. Paris, Plon, (c1935). 2 p.l., v, 285 p., 1 l. 12 : 19.

את הספר במקורו האנגלי ראה ק. ס. שנה י"ג ע' 322.
המחבר עוסק בספר זה בעבר הקדום ביותר, היינו מימי המבול ודור התפלגה עד יציאת מצרים וכבוש הארץ.

1650. **Marti, Paul.** Propheten von Samuel bis Jeremia; 24 Bilder. Zürich, Albis-Verlag, (c1935). 200 p., map. 14 : 20.

על הנביאים שמואל, אליהו, עמוס, הושע, ישעיה וירמיה. חוססת: על השמוש בקסע-נביאים בלמוד הדת.

1651. **Morgan, F. Crossley.** Haggai; a prophet of correction and comfort. London, Marshall, Morgan & Scott, [1936]. 128 p. 13 : 19.

דורשים נוצריים על הגי הנביא.

*1652. **Morgan, G. Campbell.** Great chapters of the Bible. London, Marshall, Morgan & Co. 1935. 379 p. 14 : 21.

1653. **Orientalistische Studien**, Enno Littmann zu seinem 60. Geburtstag am 16. September 1935 überreicht von Schülern aus seiner Bonner und Tübinger Zeit, hrsg. von R. Paret. Leiden, E. J. Brill, 1935. vii p., 1 l., 156 p., port. 17 : 25.

H. A. Winkler: Die Aleph-Beth-Regel. — K. G. Kuhn: Über die Entstehung des Namens Jahwe. — F. Horst: Die Formen des althebräischen Liebesliedes. — K. H. Rengstorff: לוקוס; eine Erläuterung zu Tosefta Sukka IV, 28.

1654. **Pohl, Johannes.** Die Messiaserwartung beim Propheten Ezechiel. Bonn, typ. Scheur, 1929. 82 p., 1 l. 15 : 21.

Diss. Bonn.

ביבליוגרפיה: ע' [7]-10.

1655. **Ritchie, J. M.** Prophetic highlights. New York, F. H. Revell, (c1935). 128 p. 13 : 20.

מונות המחבר להראות שכל ההיסטוריה האנושית עד היום כבר נרמזה בתנ"ך.

1656. **Robertson, Edward.** Notes and extracts from the Semitic manuscripts in the John Rylands library... I: Concerning the Abisha scroll. Manchester, Manchester university press, 1935. 27 p. 17 : 26.

"Reprinted from the Bulletin of the John Rylands library, v. 19, no. 2, 1935".

1657. **Rosenfeld, Jenő.** Ób és Jidóni a szidó halottidézés. Budapest, 1934. 25 p. 15 : 23. Diss. Budapest.

1658. **Schlunk, M[artin].** Merkstoff zur Bibelkunde; Manuskript für Vorlesungen. Heft 1-2. 2 v. Tübingen, Osiander, 1934-35. 56; 44 p. 13 : 20.

מהמעטפת.

Heft 1: Altes Testament. 2. verb. Aufl. 1934.

Heft 2: Neues Testament. 3. verb. Aufl. 1935.

1659. **Stewart, Herbert.** The stronghold of prophecy; irrefutable evidence from fulfilled prophecy that the Scriptures are the infallible word of God, by Herbert Stewart, foreword by R. H. Stephens Richardson. London, Marshall, Morgan & Scott, [1936]. 127 p. 13 : 19.

1660. **Studien zur Geschichte und Kultur des Nahen und Fernen Ostens**, Paul Kahle zum 60. Geburtstag überreicht von Freunden und Schülern aus dem Kreise des Orientalischen Seminars der Universität Bonn; hrsg. von W. Heffening und W. Kirfel. Leiden, E. J. Brill, 1935. VIII, 231 p., port. 17 : 25.

"Paul Kahle's Schriften, zusammengestellt von Katharina Korn", 225-231.

מאמרים שיש בהם ענין יהודי : R. Edelmänn: Zur Geschichte der Masora. — F. Horst: Der Diebstahl im Alten Testament. — C. Peters: Beitrag zur textgeschichtlichen Überlieferung von Ex. 32,18. — A. Sperber: Probleme einer Edition der Septuaginta.

1661. **Szlagowski, Antoni.** Lilla Weneda w świetle Biblii; mowa... Warszawa, Uniwersytet, 1928. 20 p. 18 : 25.
= Uniwersytet warszawski. Mowy rektorskie, 6.

1662. **Tabert, Bruno.** Kreuz und quer durch die Bibelländer. Bd. 2 : Zum Wunderland der Pharaonen. Kassel, J. G. Oncken, (pref. 1935). 62, [1] p., pl. 15 : 21. את הקורם ראה ק.ס. שנה י"ג ע' 182.

1663. **Türck, Ulrike.** Die sittliche Forderung der israelitischen Profeten des 8. Jahrhunderts. Göttingen, (Borna-Leipzig, typ. R. Noske), 1935. 3 p.l., 62 p., 1 l. 15 : 21. Diss. Göttingen.

1664. **Wardle, William Lansdell.** The history and religion of Israel, by W. L. Wardle. Oxford, Clarendon press, 1936. 1 p.l., [v]-xi, [1], 228, 15, [1] p., illus., front., maps. 13 : 19.
=The Clarendon Bible... Old Testament, vol. I.

1665. **Welch, Adam Cleghorn.** Prophet and priest in old Israel, by Adam C. Welch. London, Student Christian movement press, (1936). 160 p. 13 : 20.

ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית.

ולקובסקי, א. מ. מערכת התלמוד קוק, א. י. קובץ מאמרים. ע' 433.
והוסקים. ע' 429. קניבסקי, י. ס' קהלות יעקב. ע' 433.
וקסמן, ש. ס' מאסף ראשונים. ע' 429.

1666. ארליך, שלמה. ספר ברכה משולשת... מערכת יונתן מהגאון...
יחונתן אייבשיטין... ברכת יצחק מהגאון... יצחק הלוי הארוויטין... הנקרא
ר' יצחק מהאמבורג... על הלכות פסח מהגאון... אר"י ליבש לופשוטין... ועוד
הרבה חידושים... ובסופו תולדות ר' יצחק הלוי מהאמבורג וכניו וחתניו... ותולדות
בית לוי למשפחת לאנדא... נכתב ע"י... צבי הירש הארוויטין... כל אלה נכתב
סתוך כתבו יד ע"י הרב ר' שלמה קהרלין... בילגורייא, נסדר ברפוס י. ח.
וויינבערג, תרצ"ה. 3, [11], 124 ע. 17 : 24.

1667. גנצפריד, שלמה. ספר קיצור שלחן ערוך... יגעתיו... וכתבתי...
שלמה גאנצפריד... מהדורא חדשה. וסביב לו ספר מסגרת השלחן והפרוש
החדש הנקרא בשם לחם הפנים... יגעתיו וקבצתי... חיים ישעיה הכהן והלכרסברג...
(חלק א"ב). 2 חלקים בכרך ו. (לובלין, ג. הקרשענהארן, תרנ"ד-1934). 248,
216 ע. 15 : 23. לכל חלק שער מקצר מיוחד.

1668. דנציג, אברהם בן יחיאל מיכל. ספר זכרו תורת משה.
והוא כולל כל הלכות שבת בקיצור... חברו... מ"ה אברהם דאנציג... והוספנו...
לקוטי עונג שבת, הוא לקוטי דינים נחוצים, שנאספו ונלקטו מפוסקים... ע"י
הרב מוה"ר יצחק וואלקאווסקי... בילגוריי, ג. קרונברג, תרצ"ד. 104 ע. 12 : 17.

1669. הופמן, יעקב קופל. ספר חירושי יעקב, אשר חנני חשית
להוציא לאור יעקב קאפיל (האפמאן) ביר מרדכי יוסף... לובלין, דפוס ע. צוועקין,
תרצ"ה. 31, [11] ע. 15 : 23.

1670. הורביץ, אלעזר משה בן חיים אריה. ספר טוב עין מיוסר
על הירושלמי מסכת יבמות... אשר חברת... אלעזר משה הלוי איש הורוויץ בן...
מהוריר חיים אריה... ונלוה אליו מבוא ע"ד סידור ועריכת התלמוד הירושלמי וגם
תולדות משפחת הורוויץ בדורות הראשונים... מאת... מהוריר צבי הלוי איש
הורוויץ... חלק א: יבמות פ' א, ב, ד. קראקא, דפוס M. Lenkiewicz, תרצ"ה.
[101], 96 דף, 84 ע. 16 : 24.

1671. הלר, שמואל. ספר דרך נשר; תשובה ברורה להלכה ולמעשה
מאת הרב... מהוריר שמואל העלער... אשר השיב... בענין העופות... הוצאתו
לאור כעת מחדש... אנכי מרדכי דייטש... מעוני, דפוס י. ווידער, תרפ"ט. 12 דף,
[121] ע. 15 : 23. -עיד התרגומים... גרעצקי העניר... אם להתיר אכילתם.
נדפס בפעם הראשונה בצפת, בשנת תרכ"ה.

1672. כהן, ישראל מאיר בן אריה זאב. ספר מים מהורים... על
מחרת נדה ושכילת כלים... הפנים הוא אזהרה... מהוריר ישראל מאיר הכהן...
בעל הפץ חיים... הוספנו עליו... קונטרס... גופי הלכות... ביאור הא"... מקור
המחלה... ועליו ביאור הב"... כתם פז... ועוד... לקומים... חנני השיח... יצחק
מאיר כההוריר אברהם הלוי (נערנאט)... לאדו, נסדר ברפוס י. זעצער, תרצ"ה.
60 ע. 15 : 22.

1673. לוין, משה אהרן. ספר אהל משה על עניני ספיקות וחזקות
רוב וקרוב וקבוע וס"ס ועוד... ענינים המסתעפים מהם... מאתי משה אהרן כהריר
יוסף שמעון הלוי לעווין. חלק ב. ווילנא, דפוס ש. פ. גארבער, תרפ"ז. [121] דף,
124 ע. 17 : 24. את הקודם ראה ק. ס. שנה ט' ע' 313.

1674. לנדא, ישראל יונה. ספר עליה דיונה; ביאורים... על אגדות
תלמוד ירושלמי, למדר זרעים, ומועד, ולקומי חית... סדרת... צבי יחזקאל
מיכלזאהן... (Zamosc), מפיצי תורה ודת, תרצ"ד. [121] דף, 76 ע. 17 : 25.

1675. מלין, שמחה. ספר תורת השחיטה והבדיקה; ספר שמושי
במקצוע ההוראה עם ציורים אנטומיים מאת הרח"צ ר' שמחה מאלין... ביאליסטוק,
דפוס Peniks, תרצ"ה. 68 דף. 17 : 23. שער נוסף בעברית ושער נוסף באנגלית.

1676. משכונים, יהודה לייב. קונטרס ברכת הארץ על עניני עומר ושתי הלחם... חובר מאתי יהודה לייב מאשכונים... (Warszawa, "Renoma", דפוס תרצ"ד. 131-149, [1] ע. 15 : 23. מחמטש).

1677. סמיאטיצקי, יעקב שלמה. ספר כות יעקב; שני חלקים, חלק ראשון חידושי תורה על ש"ס, חלק שני חיה על ד' חלקי שו"ע. בסופו הצגתי מאמרי מוסר עם שירי מוסר... יעקב שלמה בהר"ר צבי סמיאטיצקי... 2 חלקים בכרך 1. פיעטקוב, דפוס ת. ה. פאלמאן, תרצ"ה. 131 דף, 124-3 ע. 24 : 31. לחלק ב' שער מיוחד.

1678. פינצוק, יעקב. ספר תורת יעקב, המכיל בתוכו חידושים וביואורים על סוגיות הש"ס וברברי רבותינו הראשונים ז"ל... חלק א. בילגוריה, דפוס נ. קראנקער, תרצ"ה-1934. 111 דף, 88 ע. 24 : 32.

1679. פרופיורקה, יהודה. בזעיר אנפין; קטעי הערות בש"ס ופוסקים. ורשה, (דפוס "Monolit"), תרצ"ה. 46 ע. 18 : 23.

1680. (פרלמן, שמעון זאב). ספר כונת המצות על תרי"ג מצות... קונטרס א"ג. 3 קונטרסים. קלויגווארדיין, דפוס א. י. קליין, תרצ"ג—תרצ"ה. 21, [2] 48 ; 56 ע. 15 : 23. קונטרס ג' נדפס בעדעלין, בדפוס 5. אבראהם.

1681. צינלמן, אליעזר צבי. ספר נחלו אמונה, וכו... א) ס' המאיר לארץ הכולל חידושים... סדר בדרא... מוהר"ר מאיר יחיאל הלוי האב"ד... בק"ק אסטראווצא, ונספח בתוכו קונטרסי "משק ביתי"... עה"ת. ב) ס' מועדים לשמחה... על מועדי השנה... מהרים שפירא... ג) ס' ברית אבות... על מס' אבות אשר ציינתי... ונספח בתוכו אגרת הקודש מהרב מוהר"ם מסלאנים... הצעיר אליעזר צבי צינלמאן. לובלין, דפוס מ. מ. שניידמאסער, תרצ"ה. 11, [1] 3 דף, 72-9 ע. 15 : 23.

1682. רבינוביץ, יחיאל מיכל. ספר אפיקי ים; תקירות ומשא ומתן בענינים שונים בהלכה, אשר חנן ה' אותי יחיאל מיכל באמור... מרדכי יונה ראבינאוויץ... חלק ב'. ווארשא, דפוס הוטנר, תרצ"ה. 10, 224, 6 ע. 23 : 31. חלק א' נדפס בשנת תרס"ה.

1683. רוזנטל, נפתלי אליהו. ספר פרי נאה... מפרש כל המשניות... לפי פ"י הרע"ב [=ר' עובדיה מברטנורא]... ומתרגם כל הקשיות... שהקשו... על הרע"ב... ומחדש חרושים על משניות... ומסיר כל הטעותים שנפלו בפ"י הרע"ב ע"י המעתיקים והמדרשים... מאתי נפתלי אל"י הלוי ראזענטאל... על סדר נזיקין, על סדר קדשים. 2 כרכים. בילגוריה, דפוס נ. קרונכרג, תרצ"ו. 48 ; 52 ע. 18 : 25. את הקודם ראה ק. מ. שנה י"ב ע' 438.

1684. שטענציר. שלמה. ספר קהלת שלמה על כללים וקצת חידושים, מאת... מויה שלמה שטענציר... הובא לביה"ד ע"י בני המחבר. פיעטרקוב, רפ"ט ה. פאלמאן, תרצ"ב. 18, 130³ ע. 17: 25.

1685. Caro, **Joseph b. Ephraïm**. Choul'hâne aroukh, abrégé par E. Weill. 5 v. Colmar, Les amis de la tradition juive, 1930(-5). VIII, 290, [2] p. 17 : 25.

הספר יצא בחמשה קונטרסים. קונטרס ב' יצא בשנת 1931, ג' — 1932, ד' — 1933.

1686. **Cohen, Abraham.** Le Talmud; exposé synthétique du Talmud et de l'enseignement des rabbins sur l'éthique, la religion, les coutumes et la jurisprudence, par A. Cohen; tr. de Jacques Marty. Paris, Payot, 1933. 3 p. l., [9]-470 p. 14:23. 42-[40] ע' בינה ופיה: *Doctrina de Deo.—Deus et l'univers.—Doctrina de homine.—La révélation.—La vie de famille.—La vie sociale.—La vie morale.—La vie physique.—Le folk-lore.—Le droit.—L'au delà.*

את הספר במקורו האנגלי ראה ק.ס. שנה י' ע' 309; את התרגום האיטלקי—שנה י"ג ע' 53.

1687. **Ladier, Salomon.** Przestępstwo, вина i kara w prawie talmudycznym. Lwów, Skład główny w Księgarni lwowskiej, 1935. 57 p., 1 l. 15: 23.

= Wydawnictwa Koła naukowego Towarzystwa przyjaciół Uniwersytetu
hebrajskiego we Lwowie. T. I.

Orientalistische Studien, Enno Littmann... überreicht. 453 ע' 453

1688. **Sifre.** Sifre zu Numeri; unter Verwendung einer Übersetzung von Jakob Winter und mit Beiträgen von Hans Windisch, bearb. und erklärt von Karl Georg Kuhn. Heft 3-8 (§§ 59-155). Stuttgart, Kohlhammer, 1933-36. p. 161-640. 16: 24.

= Rabbinische Texte, Reihe 2: Tannaitische Midraschim, Übersetzung und Erklärung hrsg. von G[erhard] Kittel.

מהמעשפת. — את הקודם ראה ק. ס. שנה י' ע' 311. שם גם תאור.

ג. מדע הדת, פילוסופיה יהודית.

ט' זרובבל ונחמת ציון... ע' 430.
זרעים; ירחון. ע' 414.
קוק, א. י. קובץ מאמרים. ע' 433.
רות, ח. י. טעמי המצוות. ע' 434.

1689. מאמר לקראת צמא („צמא”—ציונים, מזרחים, אורתודוקסים)...
ותבררו ויתלבנו הרבירים... פיעטריקוב, דפוס ד. קאפעלסאן, תר"ץ. 138, 15-131 ע.
22 : 15.
- ע"ד שלשת הכחות צמ"א, לברר וללבן דעותיהם והשקפותיהם. — יקנטרס אחרון
נהי מציון, ע"ד המאורעות... מן חייב תפ"ס והלאה... (ע' 3, 4).
1690. שפק, יהושע נח. ספר מורה התועים; בו נתבאר על השגחה
פרטית אשר אינה מקובלת על שכל אנושי, אך הלבשתי בלבוש החקירה, מאת
יהושע נח שפאק... חלק א. ברלין, דפוס צ. ה. אימצקאווסקי, תרפ"ח. [1] דף,
63 ע. 21 : 14.
1691. ליכטענשטיין, משה. ספר רפואת הנפש; אין דיעוען ספר ווערט
געוויזען די ווירקונג פון דער אירישער אמונה אין טעגליכען לעבען. אויך ווי
מתפלל צו זיין ווען מען איז קראנק, און ווי זיך צו פיהרען ווען מען איז געוונד.
Jewish science publishing co., New York (1934). 133 ע, [1] דף. 18 : 13.
- Central conference of American rabbis. Forty-sixth annual convention.
ראה ע' 443.
- Heschel, A. Die Prophetie. 450 ראה ע'
Münz, I. Maimonides (the Rambam)... 471 ראה ע'
Pohl, J. Die Messiaserwartung beim Propheten Ezechiel. 453 ראה ע'
Sociedad hebraica argentina. Maimónides. 472 ראה ע'
Wardle, W. L. The history and religion of Israel. 455 ראה ע'
Weisfeld, I. H. The message of Israel. 465 ראה ע'
1692. Baeck, Leo. The essence of Judaism, by Leo Baeck;
tr. by Victor Grubwieser and Leonard Pearl. Frankfurt am
Main, J. Kauffmann, 1936. vIp, 11., 296 p. 16 : 24.
הספר במקורו הגרמני יצא בשנת 1905 ושנית ב-1922.
1693. Barasch, Moses. Das Glaubens schwere Wege. Cernăuți,
"Aurora", 1935. 93 p., port. 16 : 23.
מסות בעניני האמונה, מאת „נערי-הפלאים" משה ברש.
1694. Ézsajás vallásos társaság. Az Ézsajás vallásos társaság
füzetei. Budapest, Ézsajás vallásos társaság, 1934-35. 3 v. 13 : 18.
Füzet 1: Naményi, Ernő: Holt forma vagy élőlényeg... 1934.
Füzet 2: Neugröschel, Endre: Erkölc, bűn, bűnhődés... 1935.
Füzet 3: Goldziher, Ignác: Hagymány és dogma. 1935. 15, [1] p.
1695. Hulsteijn, Sir Willem van. A glance at the great religions
of the world. London, Watts, 1936. XIV, 218 p. 14 : 21.
The Jewish religion: 103-93 ע'.

1696. **Kaatz, Saul.** Sendschreiben an den Vorstand und die Mitglieder der Vereinigung traditionell-gesetzestreuer Rabbiner Deutschlands. Berlin, M. Poppelauer, 1932. 16 p. 15 : 22.

נגד החרוץ להשמיט את ה"ס מהמלה Gott והרכיבה.

1697. **Kaplan, Mordecai M[enahem].** Judaism in transition. New York, Covici-Friede, (c1936). 312 p. 14 : 21.

הספר מכיל חשע מסות שהוסיפו לפני-כן במקומות שונים. המחבר אסף אותן כאן בכדי להשלים על ידיהן את ספרו הגדול, "יהדות כציוויליזציה" שיצא-לאור לפני שנתים. המסות האלה מאירות את השקפתו של ק. מבחינות שונות ומתוך בעיות רבות של חינוך, כמו שיתבאר ע"י שמויתיהן של המסות, לשם מה חי היהודי, "ארגון היהדות האמריקאית", החיים היהודיים מול החרושה הקומוניסטית ומול החרושה הפשיסטית, "המעמדות החדשות בחנוך היהודי", חנוך הרבנים בזמננו, "כיצד בנה הרמב"ם את היהדות מחדש", על אמונות ודרישות, "דת ישראל והנרכאים", פירושה של הסבלנות בדת.

את עמדתו בספרו הקודם סכם קפלן במבוא לספר זה כדלקמן: "ספר זה הוא נסיון להוכיח, שליהודים הרוצים כיום לנסח תכנית לפעולה קבוצית שתציור את החיים היהודיים מסרוק לא יבוא סיוע לא מן התפיסה האדוקה של היהדות כאמונה שנתגלחה ממעל בדרך שמעל לשבע, ולא מן התפיסה של המתקנים הרואים בה דת שהתפתחה בדרך היסטורית. תכנית כזאת יכולה להתפתח רק כשנתפס את היהדות בכל היקפה של תרבות שלמה, כלומר כמסגרת חברתית של אחדות לאמית מרוכזת מסביב לארץ מיוחדת, הסטורית נמשכת, שפה חיה וספרותה, חיי דתי, מחשבה דתית, מנהגים, חוקים ואמונות. כל הגורמים האלה בונים יחדו כליות אורגניות. באופן כזה, שהשמיטת גורם אחד מסכנת את כל האחרים".

בספר זה ממשיך ק. את קו הרעיונות האלה של יהדות כוללת ומקיפה, המבוססת בתקופה זאת שבה אנו חיים ושערכיה ושיאיותיה הן מעולם זה. היהדות לא תוכל להתקיים במלחמתה אלא אם תרע לענות לדרישות היום, לנן את בניה בכלי זין רוחניים למען יוכלו לתרוך מתוך השקפה יהודית את השאלות הפוליטיות והחברתיות שהזמן הזה שואל. מתוך השקפה זו יש לקבע עמדה כלפי שאלות חנוך הילדים, הבוגרים, הכנת הרבנים וארגון הקהלות. אסור לה ליהדות להשתמש מבעיות ההווה, היא צריכה להסיר בתקופה החדשה זו את האידאליזם של "העולם הבא" בשאיפות של העולם הזה. בימי הביניים יכלה היהדות להלחם את מלחמתה על בסיס איריאליזם דתיים בנויים על העולם הבא. כי בסיס זה היה משותף לה ולנצרות ולאסלאם ולכן יכלה להגן על עצמה מתוך הבסיס המשותף הזה. אולם בזמן הזה שבו אנו חיים התערער כל היסוד הזה והאנושיות הכינה לה יסוד-קיום אחר, חילוני, וליהדות צפויה סכנה כלפי פנים וכלפי חוץ, אם לא תלך גם היא בדרך זאת ותרחיב את בסיסה החילוני. בזה רואה ק. את חשיבותה של אי ליהדות כולה. אי אינה פותרת את שאלת היהודים, והיא גם רחוקה מלהיות מרכז רוחני ליהדות, אבל באי חי היהודי חיים שלמים ומקיפים מבחינת היהדות. באופן זה משיגה היהדות חאיות את המטרה הקיצונית באותה הדרך שבה צריכה ליהדות ללכת בכל ארצות הגולה, גם אם אין אפשרות להגשים בשלמות בגולה מה שהתגשם בא"י. במובן זה מנסח המחבר במאמרו "על אמונות ודרישות", בנגוד לאמונות שזמן עבר, דרכים ודרישות שהיהדות של היום מחויבת לפסוק בכדי להעניק ליהודי את כל הנרכות שאוצר ורושתנו חיהודית יכול לנרכס בהן (ע' 237).

מסגרת, "קריית-ספר" אינה מרשה לבדק ולבקר את השקפותיו של המחבר על היהדות בפרטיות ועלי להסתפק במקום זה בציון כללי זה של קו רעיונותיו. ה. ב.

1698. **Landau, Judah Leo.** Judaism in life and literature, by J. L. Landau. London, E. Goldston, 1936. 354, [1] p. 14 : 22.
החלק: Some aspects of Judaism: The conception of God in the Bible. The Sabbath. Prophecy. The Talmud. The Jewish conception of labour. Individuality and nationality. Zionism. — Judaism in music: J. F. Halévy. G. Meyerbeer. — Leaders of men and thought: Maimonides. F. Lassale. P. Smolenskin. Th. Herzl. Reminiscences of Dr. Herzl. M. Nordau.

1699. **Mendelssohn, Moses.** Szemelvények Mendelssohn Mózes munkáiból, összeállította és jegyzetekkel ellátta Waldapfel János. Budapest, A Zsidó gimnázium barátainak egyesülete, 1929. 64, [2] p., port. 13 : 20. הקטעים מתוך כתבי מנדלסון הם במקורם הגרמני.

1700. **Peterson, Erik.** Le mystère des Juifs et des gentils dans l'église; suivi d'un essai sur l'apocalypse; préface de Jacques Maritain. Paris, Desclée, [1935]. 1 p.l., [v]-xvii, 102 p., 1 l. 13 : 20.
= Courrier des îles. 6. "Tr. de l'allemand par Georges Massoulard".

1701. **Sarachek, Joseph.** Faith and reason: the conflict over the rationalism of Maimonides. v. i. Williamsport, Penna., The Bayard press, 1935. xiv, 285 p. 14 : 21. ביבליוגרפיה: ע' 275-276.
האור המלחמה החריפה בין מצדדי הרמב"ם ומתנגדיו על אודות דעותיו הפילוסופיות של הרמב"ם, שהתחילה עוד בימינו ונמשכה כמה דורות אחריו. בפעם הראשונה ניתן כאן האור מקיף כזה באנגלית.

ה. קבלה וחסידות.

1702. **אלעזר דב בן אהרן.** ספר גן הדסים; הוא חלק שני מספרו ספרן של צדיקים, בו יבואו אמרות מהורות מארבעים וחמשה גדולי הדורות... ספורים מקדושי עליוני... והרכה מהם אשר שבעה אוני מקדוש ה' אדמו"ר ורחמיאל משה מקאזניץ... כל אלה נאספו ונסדרו ע"י אלעזר דוב בהסמכות אהרן... לובלין, דפוס הקרשנהארן ושטריוזכרעגר, תרפ"ט-1928. 63 ע. 15 : 22.

ברומברג, י. מ. מ' צלוחא דמקלי שבתא. ראה ע' 463.

1703. **נושמן, מתתיהו יחזקאל.** מגדולי החסידות. חוברת ה': רבי נחום מטשרנוביל, חייו, פעולותיו ותורתו. בלגוריי, ג. קרונברג, תרצ"ב. 48 ע. 13 : 19.
החוברות הקודמות יצאו בשם: מגדולי החסידות. ראה ק. ס. שנה ו' ע' 208.

הגדה של פסח עם שפת אמת... ראה ע' 463.

1704. הורביץ, אשר. ספר מעדני מלך על הגדה של פסח
מאת אדמו"ר מהר"א הורוויץ... וינה, רפום האחים אפפער, תרצ"ד. 80, [51] ע' 17:24.
עם השנים.

הלטר, מ. ס' עמודי שש. ראה ע' 463.

1705. ספר מאיר עיני הגולה; ויכיל פרשת גדולת אדמו"ר הרב מוהר"ר
יצחק מאיר ואלטר... כרך 1. ווארשא, רפום ש. ליבעסקינד, תרצ"ב.
93, [21] ע' 32. 15:23.

ע' 32 שבסוף הספר: מכתבים.—ע' 93-94: רשימה של מקצת תלמידיו.

1706. מורגנשטרן, משה מרדכי. ספר מדרש משה; דרושים... וגם
דרושים... על סוגיות הש"ס. מכתבים... ר' משה מרדכי מארגענשטרן... חלק ב.
ווארשא, רפום פערער, תרצ"ג. 136 ע' 20:28.
בסדר פרשיות התורה; החלק שלפנינו על שמות. את הקודם ראה ק.ס. שנה מ' ע' 324.

1707. נחמן בן שמחה מברסלב. תיקון הכללי... והוא תיקון למקרה
לילה... הוציאו מההקדים אל הגילוי... מוהר"ר נחמן... ונתוסף פירוש רש"י עם
כואור עברייטייטש על הקשרה מזמורי תהלים... Warszawa, רפום Sz. Sikora i
I. Milner, תרצ"ד. [21] דף, 61-3, [11] ע' 12:17.

1708. קלוגר, גדליה. ספר מנחת יוסף; כולל... חידושי תורה ודרושים...
הרבה מהם שמעתי מאבא מארי הרה"ג יוסף שליט"א... בשם הצדיקים. גם...
חרית משלנו... גם חרית מה ששמעתי מאיזה אנשים בשם צדיקים... גם... חרית
אשר חנני השי"ת... ממני גדלי קלוגר... לבוב, רפום העברית, תרצ"ה. 147 צ"ל 148 ע' 16:22.

שפירא, א. ס' השוהם. ראה ע' 436.

*1709. Birnbaum, Salomo. The life and sayings of the Baal
Shem, compiled from Chassidic sources by Salomo Birnbaum;
translated from the German by Irene Birnbaum, edited by
Maximilian Hurwitz. New York, Hebrew pub. co., 1933. viii,
120 p. 80. הספר במקורו יצא בשנת 1920 בברלין בהוצאת Welt-Verlag.

ראה ע' 470. Kahana, A. Israel Baal-Schem und Elia Wilna.

ט. תפלה ועבודה, דרשות.

הגדה של פסח מצירת. עם פרוש. ע' 428. לקוסי צבי. ע' 432.
הורביץ, א. ס' מעדני מלך על הגדה עזראן, מ. ספר ע"ם מרדכי. ע' 432.
של פסח. ע' 462.

1710. [ברומברג, ישראל משה בן יהודה]. ספר צלותא דמקלי שבתא; כולל כתובי הנהגת ערב שבת וליל שבת... עם פי' הכעש"ט, ומאמרי זהר... עם פירושים... ושיר השירים עם חידושי תורה עליו... לובלין, דפוס הקרנהארן ושמריוזכערגער, תרפ"ה-1927. ע. 52 : 12 : 20.

1711. הגדה של פסח עם שפת אמת מאת... מרן יהודה ארי' לייב ואלטר מנור... תפארת שלמה מאת... מחי' שלמה הכהן ורבינוביץ אבדיק וראמסק. הוצאה שני. ווארשא, י. מ. אלטער, תר"ץ. [1] דף, 166-9 ע. 18 : 24. שער נוסף בפולנית.

1712. הגדה של פסח. סדר ההגדה ליל שמורים Erzählung von dem Auszuge Israels aus Ägypten für die beiden ersten Pessach-abende; nach W. Heidenheim neu übersetzt von Selig Bamberger. 9. Aufl. der Neuausg. Mit zehn Bildern, gezeichnet nach alten Holzschnitten von Stanislaus Bender. Frankfurt a. M. (Rödelheim), H. Lehrberger, 1935. 64 p. 14 : 21. עברית וגרמנית בשוורים מקבילים.

1713. הלטר, משה בן אברהם. ספר ברכת משה; וכלכל דרשות לתקופות הימים, ולעתים מזמנים... מאתו משה בן אברהם למשפחת האלמער... פיעטרקוב, דפוס ד. קאפעלמאן, תרצ"ג-1932. ע. 80 : 16 : 22.

1714. הלטר, משה בן אברהם. ספר עמודי שש; וכלכל... ששה דרשות הנקראים בשמות: דמעות שליש, הספר על... ה"ר מאיר יחזקאל הלוי מאסטראווצי. דרוש שתי תקנות שהתקין ר' יוחנן בן זכאי, מכבוד מורי... אדמו"ר יחזקאל הלוי מנאשקעלסק... דרוש מילי דחסידותא, דרוש סדרש פליאה, דרוש חסד ואמת מכבוד גיסי ה"ר נחום אש... דרוש תחיית המתים מאתו משה בן אברהם למשפחת האלמער. פיעטרקוב, דפוס ד. קאפעלמאן, תרפ"ט. ע. 40 : 16 : 21.

1715. ורשביאק, מאיר. ספר אמרי כהן על התורה. כולל דרושים ופזמונים בהלכה ואגדה וביאורים בפרשי' על סדר הפרשיות... חברתי... מאיר בהר"ר יעקב אלעזר הכהן מווארשא... חלק שני ספר שמות, ובסופו מלואים (ב) לסדר בראשית ולסדר שמות וקונטרס הקרות והארות תשובות על ההערות והשנות על ספרי חלק ראשון. ווארשא, פ. גומערמאן, תרצ"ה. [1] דף, 335 ע. 18 : 25. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"א ע' 56.

1716. זיווין, משה שמעון. ספר צמח השרה, אשכול אמרים להיות חומר (מהקמא) לדרוש בשבת לאחר קריאת התורה, ויכל בקרבו יותר מארכע סאות מאמרים... חברתי... משה שמעון זיווין בן... וחזקאל... St. Louis, Salz & Gellman pub. co., תרצ"ה. 149 ע, פקסימיל. 15 : 23.

1717. חייט, רב אריה. אוצר הרעיון והמחשבה; כולל רעיונות וחומר לדרוש לפרשיות ומועדיו השנה, וקונטרס בהלכה מאת דוב אריה חייט... ניוירארק, דפוס גינזבורג, תרצ"ו. 125, [31] ע, פורטרט. 16 : 24. שער נוסף באנגלית.

1718. נכס, שלמה מיכאל. טעם שם"ן; דרוש אשר דרשתי ביום כ"ה אדר שנת עזרת לפ"ק... הדפסתו עתה... שלמה מיכאל נעכעס... ולאם אנדזשעלעס? חש"ם, תר"ץ. [12] דף, [17-13, 11] ע, פורטרט. 12 : 18. שער נוסף באנגלית.

1719. קינות לתשעה באב. חבור רבי יהודה הלוי וראב"ע וקצת מנהגים והוספות כמנהג ק"ק עדן, עדן, דפוס ככסחן, תרפ"ט. 10 דף. 13 : 22.

די חזנים וועלט; ירחון. ראה ע' 442.

1720. **Alman, Samuel**. "Mi addir". שבע ברכות. ש"ס אדיר. שבע ברכות. "Sheva berochôs". For cantor with organ accompaniment. London, M. L. Cailingold, 1930. 8 p. 23 : 31. מחמטפת.

1721. **Esaguy, Augusto d'**. Oração de saudade. Ollissipo, (typ. Gazeta dos cominhos de ferro), 1935. 10 p., 1 l. 16 : 22.
"Esta 'Oração de saudade' foi pronunciada... véspera do trigéssimo dia do falecimento da Senhora Hannah Sequerra..."

1722. **Haggadah**. Haggáda peszach estéjére. Budapest, Ézsajás vallásos társaság, 1936. 60 p., 2 l., illus. 16 : 14.
מונחים בו 7 ע' חיי-נגינה בשם: "Énekek peszach estéjére".

*1723. **Lattanzi, Giovanni**. I canti del Sabato santo. Milano, Quaderni di Poësia, 1935. 100 p.

1724. **Schreiber, Abraham Samuel Benjamin**. Rede, gehalten am Sabbath vor dem Passachfeste... (15. April 1848) von S. W. Schreiber. (Getreu nach Anhörung derselben mitgeteilt von seinem dermaligen Schüler J. Bärenfeld)... Neu hrsg. mit einem Nachworte von Samuel Bettelheim... Bratislava-Pressburg, Judaica-Verlag, 1935. 20 p., facsim., ports. 15 : 23. = Judaica-Bücherei, Nr. 1.
מחמטפת. — מכיל גם את שער החוצאת הראשונה 1848 Pressburg.

1725. **Wachsmann, Max**. Socharti loch (nach L. Lewandowski) für Violine mit Harmonium-(Orgel) oder Klavierbegleitung. Ausg. A. zum Konzertvortrag. Berlin, Helvetia-Verlag, (1930). 2 pts. 6 p. 27 : 33.

1726. Weisfeld, Israel H. The message of Israel; ed. and compiled by Israel H. Weisfeld; twenty-four religious essays and sermons by outstanding orthodox, conservative and reform rabbis; with an introd. by Meyer Waxman. New York, Bloch pub. co., 1936. 4 p.l., VIII, [2], xxxvii, 285 p. 15 : 22.

1727. Zilberts, Zavel. Haneros halolu <traditional>. Music by Z. Zilberts. New York, Metro music co., (c1929). 5 p. 23:30. (J. 180) לקול ולפסנתר. הסלים בעברית באותיות לטיניות.

1728. Zobel, Moritz. Das Jahr des Juden in Brauch und Liturgie. Berlin, Schocken, 1936. 207, [1]p. 12 : 19. = Bücherei des Schocken Verlags. 55-56.

י. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה.

ארליך. ש. ס' ברכה משולש. ע' 455. קלוזנר, י. כשאומה גלחמת על חרותה. דינבורג, ב. צ. ישראל כגולה. ע' 427. ע' 433. חיסה. בית הספר הריאלי העברי. רולר-פלדמן, י. פרצוסים. ע' 434. לוחות סינכרוניים לתולדות ישראל. ע' 430. שולמן, ש. ב. ראי'ה עשירית. ע' 434.

1729. בכמורה'ים, יום טוב, תולדות אישים. סופיא, דפוס הששפט, תרצ"ו. 57, 11 ע, לוחות-פורטרטים. 15 : 23.

תולדות ר' אברהם דאנון, ר' ברוך יצחק מיטראני, ר' חיים ביג'אראנו, שלמה א. ריזניס, מ. נחמון, ר' מרדכי עהרנפרייז, ר' משה בכמהר'ר רסאל. — תולדות חיי — התפקיד של השומר הצעיר. — נאומים בוועידות הקהלות ובצינוניות.

1730. [דבורין]. אם לבנים; (זכרונות). פינסק, (דפוס Dolinko), 1935. 57-3 ע. 15 : 20. מהמעטפת. בראש המעטפת: בת יונה (פסידונים).

1731. כהנא, ש[מואל] ז[נויל]. רבנו משה בן סימון (הרמב"ם). (Warszawa), ההסתדרות יבנה בפולניה, (1935). 131 דף, 151-112 ע, פורטרט. 14 : 19.

1732. דובנאוו, שמעון, די ניוסטע געשויכטע פון יידישן פאלק. באנד 1, 3, 2 כרכים, ווארשע, קולטור-ליגע, 1930-1931. 14 דף, 304 ע; 14 דף, 556, 2 ע. 17 : 24.

(וועלש-געשיכטע פון יידישן פאלק פון די אלטע צייטן ביז צו היינטיקער צייט). התכן: באנד 1 : (1789-1815). איבערגעזעצט פון [חום] שטיף אונטער דער רעדאקציע פון מחבר. (1931). — באנד 3 : (1881-1914). יידיש : [חיים] ש[למה] קאזדאן. 1930.

ביבליוגרפיה: כ' א', ע' 201-304; כ' ג', ע' 525-536. — הספר במקורו הרוסי, יצא
בברלין ב-1923 בהוצאת „גרניץ“. תרגום גרמני שם בשנת 1920-1923 בהוצאת „יודישער פרעג-
תרגום עברי ראה ק. ס. שנה א' ע' 33; תרגום ספרדי — שנה ו' ע' 71. — כך ב' ראה ק. ס.
שנה ד' ע' 120.

1733. ווארשע, אידישע קהלה. שול-אפטיילונג. רבנו משה בן
מימון (הרמב"ם); מקורות חייו ומהותו... צום 800 יערהייגען יובל פונם געבירטס-
מאג פון רמב"ם, י"ד ניסן ד' תתצ"ה—ה' תרצ"ה. ווארשא, מחלקת החנוך שעי
שלטון הקהלה העברית, תרצ"ה. 15-3, [1] ע, פורטרט. 12 : 17.
מהמעטפת. — על המעטפת השמאלית שער נוסף בפולנית. הספר כלו ביוודית.

1734. (ליפשיץ, יעקב הלוי). לעבענס-געשיכטע פון וועלט-גאון רבי
יצחק אלחנן וספעקטאר זצ"ל און פון זיין זון הגאון רבי צבי הירש
ראבינאוויץ זצ"ל. ארויסגעבער: נטע הלוי ליפשיץ... קיראן, דפוס מאושוואוויץ
און כהן, (1933). VI, 90 ע. 16 : 24.
על המעטפת השמאלית שער נוסף בליטאית ובגרמנית. א פרויע איבערזעצונג פון
„תולדות יצחק“ אין אידיש... מיט נאך וויכטיקע מאמעראלע. (פארווארט).

1735. 50 יאר לעבן; זאמלבוך געווידמעט מאיר קאסטאף צו זיין
50-יארקען געבורטסטאג. ניריארק, מאיר קאסטאף יוביליי-קאמיטעט, 1935. 121 דף,
3-126 ע, פורטרטים. 17 : 25.
בראש הקבץ: מ. קאסטאף: פון א פערזאנלעכער עפאכע (א קייטל זכרונות). — מ.
שטארקמאן: מ. קאסטאף (בראגראפישע נאטיצן). — חסדויות: פון שרייבער צום בחור הועצער
(מאת ליעסין, גיגער, הארקאווי ואחרים); פון זעצער צו א זעצער; פון ארבעטער פירער,
געזעלשאפטלעכע סויער ועור.

1736. צווייבוים, ב[ער]. קלוגימוס זאב וויסאצקי. ווארשע, השחר,
1935. 31 ע, פורטרטים, צילומים. 14 : 19. = בערימטע יוד. פערזענליכקייטען. 1.

1737. Bach, Hans. Jüdische Memoiren aus drei Jahrhunderten;
ausgewählt und hrsg. von Hans Bach. Berlin, Schocken, 1936.
209 p. 12 : 19. = Bücherei des Schocken Verlags, 52-53. "Quellen", p. 209.
בספר ניתנו קטעים מזכרונותיהם של אשר לוי מייכסהאוסן, גליקל פון העלן, אהרן
איזק, שלמה מימון, אהרן הירש הימן, מוריץ אפנהיים, ב. צאָרבך, ת. דברניט, ה. שטיינל,
י. רודנברג, ז. מאיר, ומ. לצרוס.

1738. Bickermann, Elias. Die Makkabäer; eine Darstellung
ihrer Geschichte von den Anfängen bis zum Untergang des Has-
monäerhauses. Berlin, Schocken, 1935. 77, [1] p., map. 12 : 19.
= Bücherei des Schocken Verlags, 47.

1739. **Carpenter, J[oseph] Estlin.** Life in Palestine when Jesus lived; a short handbook to the first three Gospels. 5th ed. London, Lindsey press, 1935. 189 p., fold. map. 13 : 19.

1740. **Dubnow, Simon Markovich.** Précis d'histoire juive des origines à 1934, tr. par I. Pougatz; préf. d'André Spire. 5e éd. Paris, Éditions des cahiers juifs, 1936. 320 p., illus., ports., tab. 13 : 19.
Simon Dubnow : בראש השער

Eisenbeth, M. Les Juifs de l'Afrique du Nord. 474 פ' ראה

1741. **Eltzbacher, Paul.** Aus der Geschichte meiner Familie. Berlin-Grunewald, (typ. Aldus Druck), 1928. 52 p., illus., ports., geneal. tab. 20 : 29.

1742. **Galanté, Abraham.** Don Salomon Aben Yaèche, duc de Mételin. Istanbul, typ. Haim, 1936. 23 p., facsim. 15 : 23.

1743. **Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Cechoslovakischen Republik.** Jahrbuch... Hrsg. von Samuel Steinherz. Jhrg. 7. Prag, 1935. 3 p.l., 483 p., facs. 17 : 24.

החכין : V. Pesák: Die Judensteuer in Böhmen in den Jahren 1527-1529.— R. Wenisch: Beziehungen Komotaus zu den Juden der Umgebung im 16. und 17. Jahrhundert.—L. Singer: Die Entstehung des Juden-Systemalpatents von 1797.—W. Záček: Zu den Anfängen der Militärpflichtigkeit der Juden in Böhmen.—F. Roubík: Zur Geschichte der Juden in Böhmen im 19. Jahrhundert.—B. Brilling: Manasse von Hotzenplotz.—A. Grotte: Historische Baudokumente jüdischer Wanderung in Böhmen und Mähren.—B. Suler: Ein Maimonides-Streit in Prag im 16. Jahrhundert.—T. Jakobovits: Die Erlebnisse des R. Berl Jeiteles als Primator der Prager Judenschaft.—S. H. Lieben: Oppenheimiana. את הקורם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 165.

1744. **Goldin, Hyman Elias.** Universal history of Israel... by Hyman E. Goldin, in four volumes... New York, Hebrew pub. co., 1935. illus., maps, ports. 14 : 20.

החכין : v. 1: From the Patriarchs to the death of Judas Maccabeus. x, 350 p.—v. 2: From Jonathan and Simon to the death of Mohammed. XIII, 367 p.—v. 3: From the Gaonic period to Pope Clement VIII. xvi, 415 p.—v. 4: From the first Jewish settlers in Amsterdam to the Balfour declaration. XIII, 366 p.

1745. **Goodman, Paul.** Mosès Montéfiore; tr. de l'anglais par Germaine Bernard. Avec une préf. de N. J. Ovadia. Paris, Le Judaïsme sépharadi, (c1936). 2 p.l., [7]-215 p., 21., port. 12 : 19.
את הספר במקורו ראה ק. ס. שנה ב' ע' 92.

1746. (**Gottheil, Richard James Horatio**). The life of Gustav Gottheil; memoir of a priest in Israel. Williamsport, Pa., The Bayard press, (c1936). 1 p.l., v-xi, 509 p., pl., ports. 16 : 24.

1747. **Gregorovius, Ferdinand [Adolf]**. Der Ghetto und die Juden in Rom; mit einem Geleitwort von Leo Baeck. Berlin, Schocken, 1935. 85 p. 12 : 19. = Bücherei des Schocken Verlags, 46.

1748. **Grünberg, Samuel.** Gedächtnisrede auf Rabbiner Dr. Meier Hildesheimer, gehalten im Rabbiner-Seminar zu Berlin... Berlin, H. Lewin, 1935. 15, [1] p., port. 15 : 21.

"Erschienen anlässlich der ersten Wiederkehr des Todestages".

1749. **Harris, Charles Willis.** The Hebrew heritage; a study of Israel's cultural and spiritual origins by Charles W. Harris. Cincinnati, Abingdon press, (c1935). 370 p., maps, pl. 15 : 21.

החלק: Pt. I. The genesis and development of early cultures. — Pt. II. The rise and growth of the Hebrew nation. — Pt. III. Religious and moral values in Hebrew prophecy. — Pt. IV. Religious thought in neighboring states. — Pt. V. The conquest of ideas.

1750. **Heine, Heinrich.** Heine, Gedicht und Gedanke; Auswahl und Nachwort von Werner Kraft. Berlin, Schocken, 1936. 84, [2] p. 12 : 19. = Bücherei des Schocken Verlags, 57.

"Diese Auswahl aus Heines Lyrik, Prosa, Briefen will ein konzentriertes Bild des Mannes geben, dessen Geist seit hundert Jahren unfeststellbar unter uns weilt". (p. 79).

1751. **Heise, Werner.** Die Juden in der Mark Brandenburg bis zum Jahre 1571. Berlin, E. Ebering, 1932. XIX, 367 p. 17 : 24.
= Historische Studien... hrsg. von Emil Ebering. Heft. 220.

"Quellen- und Literaturverzeichnis": XII-[III] ע'.

אילו לא ידענו שיש כאן דיסרמטיה-דרוקטור, היינו מכירים זאת לפי המבנה והסגנון. העבודה מצטיינת ביסודיות ועניינות, אבל גם בצמצום שדה-החקירה, כנהוג בעבודות מעין אלו. בתוך התחומים עבר המחבר עבודה חרוצה וחשובה, והלואי יהיו לנו עבודות כאלו לגבי שאר ארצות אשכנז.

מועילות מאד התוספות שהוסיף המחבר לחלק העיקרי (ע' 292-7), והן מופגרות לפי סדר א"ב (ע' 299-349) ומיכום עיקרי המסקנות (ע' 350-362). לעומת זה מפורטת מאד חלוקת החלק

העיקרי לתקופות-שלשונם של המרקגריפס והקורפירסטים. שהרי השאלות הנידונות בספר רובן שאלות משפט וככלכלה הן המתבלשות בתקופות-התפתחות ארוכות ולא בימי שלשים בודדים. חלוקה זו לתקופות קצרות מאיצה את הקורא להתיגע ולבקש את החומר בכל הספר. גבולות מצומצמים של מדינה קטנה כזו צרים הם מהכיל נושא של תולדות משפט וככלכלה, וביחוד בתולדות ישראל. כמה ענינים מסופקים מתבררים רק מתוך השוואה להתפתחות מקבילה במקומות אחרים, כמה תופעות התבלשו בבחירות יותר בטקסוס אחר. אי-אפשר איפוא להעלים עין ממה שהתרחש מעבר לגבול. צמצום זה מורגש כמה פעמים בספר, כגון בדברו על הגירוש בשנת 1446 (ע' 148 וכו'). השערותיו של המחבר על סיבותיו אינן קולעות אל המסורה. ראשית יש לקבוע שאין להוכיח דבר גירוש כללי בימים ההם, ואף המחבר לא הוכיחו. אפשר להוכיח רק שהיו מאסרים והחרמת-רכוש, והשערותיו של המחבר, שאהרי מאסרים כאלה מן-הנמנע היה שלא לגרש את היהודים (ע' 149) אינה מוכיחה כלום. על כל פנים יש לברר למה נאסרו היהודים. המחבר רואה בקורפירסט את המניע למעשה זה. אם גם נניח שכך הוא, הרי יש להראות שמעשה זה לא היה מן-הנמנע" לפי אפיו (ע' 150). שהרי דוקא קורפירסט זה נטה ביותר לכנסיה ועלה ברגל לאי וירוסה וניה נוח להיות מושפע מאדם כמו קפוסטראנו, שגרם לשריפת היהודים בגרסלו בשנת 1453. אולם אם נראה את הכוח המניע כערים ובמעמדות — ולזה נוטה המבקר — הרי יש להראות על המשבר הכללי שעליו יש לנו ידיעות מאיטליה משנות העשרים למאה הש"ו ומגרמניה הדרומית בשנות השלשים. אין להניח שמדינת ברנדנבורג לא נפגעה מהמשבר, ביחוד לרגלי מלחמת-האזרחים בשנות הארבעים (מצור ברלין ע"י הקורפירסט בשנת 1442), וחסות-היהודים שימשה כאן כמקומות אחרים נקודת-גיבוש לחלוקי-הדעות שבין השליש והערים. אילו הלך המחבר בעקבות התופעות הללו לא היה בנין-השערותיו רופף כל-כך ובודאי היה מגיע למסקנות אחרות.

והוא הדין לגבי השערות המחבר בענין "עניות" היהודים, שעלית יש ידיעה משנת 1440. המחבר משער את סיבתה במגפה, שאף היא אינה אלא משוערת. גם כאן אילו עבר את הגבול במסמך, היה בא להשערות מתקבלות יותר, ואולי הסיבה היא אותו משבר כלכלי ותוצאותיו לרגלי צמצום זה לא נתבררו לו למחבר גם כמה ענינים אחרים. Geleitbriefe אינם Rmpfehlungsbriefe (ע' 170); אין להעלות על הדעת, כמובן, שערי ברנדנבורג נחננו במאה הש"ו מכתבי-המלצה למבקרי-יורדים יהודים. מאותו מעם מהסס המחבר בהשקפתו על נסיונו של המלך רופרכט (1400-1410) לחלק את היהודים לפי מחוזות בתי-הקברות. על נסיון זה יש לנו עדות מסורשת וברורה וגם מצד הענין הוא קרוב-לודאי. כאן אין מקום להיסוסיו של המחבר (ע' 143).

לעומת זה בולטות מעלתיה של חקירה זו המתקדמת במתינות צעד אחר צעד והיא אוספת ומסדרת בדיוקנות כל מה שהיא מוצאת על דרכה. המסקנות אינן כראות אמנם על הבנה מלאה בקשרי-העובדות, אולם עצם כינוסן של העובדות חשוב. לכשיגיע הקורא להוציא את העובדות ממסגרתן הכרונוולוגית ויסדרן לפי עניניהן, כגון מסחר סחורות וכספים של היהודים, גירושים והתישבויות של היהודים וכו', יוכל להגיע הודות לאוסף החומר הסדויק למסקנות חשובות ובמקצתן גם חדשות.

מקצת מהמסקנות הללו סיכם המחבר עצמו בסוף הספר. ערך מיוחד הוא מיחס, ובבצדק, לעובדה שבימי הביניים היו יהודי ברנדנבורג שוכנים בין הגויים ולא ברחובות מיוחדים ליהודים. אולם לא הצליח להוכיח את הדבר בלי שיוך מסק. הרי המחבר עצמו מוכיח שבערים

גורופין (ע' 327), פֿרֿענצלאַ (ע' 330), וַלְצוֹרֶל (ע' 333) ובערים אחרות (ע' 355) היו רחובות מיוחדים ליהודים. אולם אם גם אין מסקנתו מוחלטת כל-כך כפי שהוא מתאר (ע' 318, 350), הרי היא נכונה וחשובה בהגבלתה. היא מראה על ההבדל שבין ישובי-היהודים הישנים בדרומה ובמערבה של אשכנז ובין הישובים החדשים בצפונה; כראשונים שכנו היהודים בשכונות נפרדות מהנוצרים עוד בשרם שחוקת-הכנסיה הטילה את הדבר חובה, ואילו בצפון אשכנז שבה לא היו ישובים יהודיים צפופים לפני המאה ה-12, לא הצליחה חוקת-הכנסיה להפריד לגמרי ביניהם באפן בלתי-סביר. השוה את תלונות סועצת-הכנסיה בגנסיין משנת 1267, המתאוננת על ביטול הבדלי מלבושים (ארונים, רִגְסֶטֶן 724).

תולדות היהודים בברנדנבורג מצטיינות גם במיעוט הגבלות המסחר והמשא-ומתן, כפי שהוא מתבטא בקיום של המרק החדשה משנת 1344 — שהורחב בשנת 1440 על המרק כולה — וביחוד כחירות הגמורה לעסוק במסחר הכשר. כנראה שאפן מיעוט היהודים להתרכז במסחר הכסף (שלא היה מסחרם היחיד) גם בדרום אשכנז כפי שנושם להניה; צעירותו של הישוב היהודי בברנדנבורג מתבטאת גם בעובדה, שבשנת 1509 — „בפעם הראשונה“ מדגיש המחבר בשערות—הוכרה ע"י השלטונות האוטונומיה של בית-הדין היהודי, כלומר, מה שהיה מאז ומקדם גורם קונסטרוקציונלי בקהלות היהודים במערב ובדרום, היה אמנם נהוג בישובים היהודיים שבצפון אשכנז, אבל עדיין לא היה קבוע ועומד.

הפרקים העשירים ביותר בחומר הם הפרקים שבהם נידונה תקופת ההוהנצולרים (משנת 1415 ואילך). כשאנו רואים בתקופה זו את הנמיות בעד וכנגד במלחמת-האינפורסום כלפי היהודים, את התמורות התכופות במדיניות המכוננת ליהודים, מתחשבות לגירוש, משנאה לפינוק (של העשירים לפחות) — נזכרים כפרושרוס שרי-המסבעות מיכל וליפולד* —, כשאנו רואים כיצד התחילו הנוצרים לנשוך נשך ברגע שסילקו את היהודים לזמן-מה, אנו למדים בתמהון כמה אובדן-עצות היו השליטים בענייניה הכלכליים של ארצם. בברנדנבורג משמשת משל חדש להופעת זו המצויה גם במקומות אחרים. — מחקרו של היהודי מסתיים בגירוש משנת 1571 שכוונתו היתה להרחיק את היהודים מהמדינה „לנצח נצחים“, הנצח נמשך כאן מאה שנה בדיוק, עד שראה „הקורפוס הגדול“ שלשוכת המדינה היא לחזור וליוסד בה ישובים יהודים.

במסירת-עובדות נאמנת עיקר ערכה של עבודה יפה וחרוצה זו.

רפאל שטראוס

1752. Josephus, Flavius. Das Haus des Herodes; Herodes und Mariamne/Herodes, und die Söhne der Mariamne/Herodes und Antipater. Zusammengestellt und übers. von Emanuel bin Gorion. Berlin, Schocken Verlag, 1936. 95, [1] p. 12 : 19.
=Bücherei des Schocken Verlags, 58. ביבליוגרפיה: ע' [96].

1753. Kahana, Abraham. Israel Baal-Schem und Elia Wilna; eine geschichtliche Darstellung ihres Lebens und Wirkens,

* בנוגע למיכל נעלם מעיני המחבר כנראה מחקרו של Jakob בוך Zeitschr. des Harzvereins. מחקר רב-ערך בענין זה מאת Gertrud Hallo נשאר לצערנו בכתובים עד כה.

von Abraham Kohane. Mähr.—Ostrau, R. Färber, 5691-1931.
1 p.l., 75, [1] p. 15 : 23.

1754. **Lehmann, Julian.** Gemeinde-Synagoge Kohlhöfen 1859-1934, verfasst im Auftrage des Deutsch-israelitischen Synagogenverbandes, Hamburg. Hamburg, typ. A. Davids, 1934. 63 p., pl., ports. 15 : 23.

1755. **Luchs, Alvin S.** Great personalities in Jewish history. 3 v. New Rochelle, N. Y., c1934. 60 ; 95 ; 66 p. 23 : 28.
במיומנות על צד אחד של הדפים. — חלק א : אישי החניך וחבית השני. חלק ב : תנאים ואסוראים. חלק ג : ימי חביתים. — לא נגמר.

Marcus, J. R. A brief introduction to the bibliography of modern Jewish history. 446 ע' ראח

1756. **Maryland tercentenary Jewish book**; a historical compendium depicting the Jewish contribution to the development of Maryland, by A. D. Glushakow, with special contributions by Morris S. Lazaron, William Rosenau, Samuel Rosenblatt [a. o.]. Baltimore, Md., (c1934). 1 p.l., 54 p., illus. (incl. ports.) 21 : 28.

1757. **Mendelssohn, Moses.** Brautbriefe. Berlin, Schocken, 1936. 169 p., facsim., ports. 12 : 19. = Bücherei des Schocken Verlags, 49-50.

1758. **Motta Ciaccio, L[isetta].** Gli Ebrei e gli altri popoli civili dell'oriente antico. 2. ed. Torino, G. B. Paravia, (1934). IV, 209 p., illus., maps, pl. 14 : 21.
= Storia antica; testo e letture storiche ad uso dell'istituto magistrale inferiore. 2. ed. v. 1.
ביבליוגרפיה : ע' 206-203.

1759. **Münz, Isak.** Maimonides (the Rambam), the story of his life and genius, by J. Münz; tr. from the German, with an introd., by Henry T. Schnittkind. Octocentennial ed. Boston, Winchell-Thomas co., 1935. XXX, 238 p. 14 : 20.

(The Jewish Bookshelf; a library of Jewish masterpieces).
הסדר מודיע בפתק מודבק שחרגום זה מורסם בלי ידיעת המחבר. שאינו אחראי
איפוא לשגיאות שנעשו בתרגום.

*1760. **Pollard, Joseph Percival.** Mr. Justice Cardozo; a liberal mind in action [by] Joseph P. Pollard; with a foreword by Roscoe Pound. New York, The Yorktown press, [c1935]. 4 p.l., 327 p. 80.

1761. **Roth, Cecil.** A short history of the Jewish people, 1600 B. C.—A. D. 1935, by Cecil Roth. London, Macmillan, 1936. XII, 443 p., maps. (most fold.) 15 : 23.

ע' 427-428: ביבליאוגרפיה נבחרת באנגלית.

*1762. **Rüthnick, Richard.** Bürgermeister Smidt und die Juden (Bremens Judenpolitik 1803-1848). In Erweiterung eines Vortrags in der Historischen Gesellschaft in Bremen auf Grund der Akten in den Archiven in Bremen und München, von R. Rüthnick. 2. Auflage. Bremen, G. Winters Buchhandlung, 1934. 32 p. 8°.

*1763. **Smith, Derek Walker.** Lord Reading and his cases; the study of a great career. New York, Macmillan, 1934. XII, 400 p. 8°.

1764. **Sociedad hebraica argentina.** Maimónides (Moisés ben Maimon) 1135-1935. Buenos Aires, 1935. 3 p.l., [9]-441 p., 1 l. 16 : 24.

"Edición de la Sociedad hebraica argentina con motivo del 8° centenario del nacimiento de Maimonides".

חלקן: L. Dujovne: La vida y la obra de M.—Ajad Haam: El imperio de la razón.—H. Bergmann: Maimon y Maimónides. Influjo de Maimónides en la filosofía alemana postkantiana (השפעת מיימוניס חזקת הרמב"ם). — H. Cohen: Caracteres de la ética de M.—Z. Diesendruck: Doctrina de M. sobre la profecía.—A. Franchceschi: La revelación y la razón en la obra de M. Su crítica de los Montecalemin.—A. Gerschunoff: M. y el espíritu judío.—I. Gordin: Actualidad de M.—J. Klausner: La obra fundamental de M.—E. Singer: M. medico. — I. Weill: Homenaje a Rambam. — H. Zeitlin: M. en el pueblo.

"Selección de la obra de Maimónides (Moisés ben Maimon)", p. [311]-434 (שמונה פרקים, סתוך משנה תורה וסתוך מורה נבוכים).

1765. (**Sonder, Alfred**), ed. Ahnentafel der Kinder des Nathan Weill (Sohn des Löw Weill) in Kippenheim. (Frankfurt a. M., typ. Schirmer & Mahlau, 1935). 1 p.l., 5-50 p., 4 geneal. tab., 1 mounted pl., mounted illus. (ports.) 24 : 27.

"Hrsg. von Alfred Sonder... 1935".

הוצאה מחודרת.

1766. **Suarès, Carlo.** Quoi Israel? (Les livres de la Genèse). Paris, Editions Adyar, 1935. VIII, 320 p. 14 : 20.

פילוסופיה מערפלת על תולדות ישראל, בנויה על ספר בראשית.

*1767. **Vallentin, Antonina** (Antonina Luchaire). Poet in exile; the life of Heinrich Heine; tr. by Harrison Brown. New York, Viking press, 1934. 320 p. 8°.

*1768. Waldman, Max. Goethe and the Jews; a challenge to Hitlerism. New York, Putnam, 1934. XVI, 19—295 p. 8°.

ראה ע' 455. Wardle, W. L. The history and religion of Israel.

יא. עם ישראל כהן.

1769. ארם-צובה. בית היתומים הישראלי. Orphelinat israélite d'Alep... État des recettes & dépenses pour l'année 1931. בית היתומים הישראלי בארם-צובה... חשבון הכנסות והוצאות לשנת 1931. Alep, typ. Imp. orientale, [1932]. [I], 24, [10] p., ports. 20 : 27. הסכסס בעברית ובצרפתית.

1770. הסתדרות בני ארץ ישראל באמריקה. (דו"ח מהועידה השנתית הרביעית... שהתקיימה בו—ח' בכסלו תרצ"ד). (ניו יורק, חמו"ש. [15] ע' 15 : 22. מקצת החוברת ביודית.

היהודים ב.ס.ס.ר. (מאסף). ראה ע' 417.

רופין, א. הסוציולוגיה של היהודים. ראה ע' 434.

1771. סאנדלער, ג. ניוזאטאפאלער ראיאן. מאסקווע, עסקס, 1935. 159, [1] ע' טבלאות. 15 : 21.

ניוזאטאפאלער ראיאן הוא יחידה אדמיניסטרטיבית יהודית בגליל קרובת לבדרום רוסיה, הכוללת 11 מושבות חקלאיות יהודיות ו-13 מושבים נודדים.

1772. קאמוניסטישע פארטיי פ.ס.ס.ר. בירעבידזשאן. פראגעס פון איבערוואנדערונג אפן 4-טן פאריוויקטן פלענוס פון בירעבידזשאנער ראיאן און ראיאן ק.פ. (ב) (יולי 1933 יאר). חסיד, בירעבידזשאנער פארלאג, 1933. 40 ע' פורטרט. 11 : 15. מהמעססה.

התכן: פארפראג פון ר' וויליאמאוו—שלום רעדע פון 5. גורעוויטש.—רעזאלוציע.

1773. Akzin, Benjamin. The Jews among the nations. Washington, The Digest press, c1935. 1 p.l., 24 p., tab. 21 : 27. סתוך: International law and relations, v. 4, no. 3; June 6, 1935.

1774. Baumgaertner, Wilhelm. Ist Christentum Judentum? Eine kritische Untersuchung. Beuern (Hessen), Edelgarten-Verlag, 1935). 54 p. 16 : 23. מהמעססה.—חוברת אנטישמית.

1775. **Der Berner Prozess** um die "Protokolle der Weisen von Zion"... Strafsache Schweizerischer israelitischer Gemeindebund und Israelitische Kultusgemeinde Bern gegen die Gauleitung des Bundes national-sozialistischer Eidgenossen und weitere Ange-schuldigte... (Bern, Jewish central information office), 1934-(1935). var. pag. 22 : 31. במסמכים. — בולטינים 23 וחומר נוסף על המשפט.

1776. **Bloch, Joseph Samuel.** Israel and the nations. Berlin, B. Harz, 1927. XXXVI, 580 p. 16 : 24.
שער נוסף : Israel and the nations; according to the Jewish doctrine. Referring to all antisemitic textual falsifications in Talmud, Shulchan Aruch, and other rabbinical writings. Based on the opinion submitted to the Vienna Law courts in the famous lawsuit Rohling versus Bloch by the sworn Christian experts Theodor Nöldeke and August Wünsche. — ....tr. by Leon Kellner and rev. by Harry Schneiderman".

1777. **B'nai B'rith. Germany.** Zum 50jährigen Bestehen des Ordens Bne Briss in Deutschland U.O.B.B. Frankfurt a. M., J. Kauffmann, 1933. IX, 203 p. 16 : 22.

הקדמה : L. Baeck: Einleitung. — A. Goldschmidt: Der deutsche Distrikt des Ordens Bne Briss. — A. Löwenstamm: Soziologie der Loge. — Bruderworte, zusammengestellt von P. Rosenfeld.

1778. **Brandstaetter, Roman.** Zmowa eunuchów. Warszawa, Ch. Brzozza, 1936. 138, [1] p., 1 l. 15 : 21. מסות, בעיקר נגד האנטישמיות.

1779. **Bund proletarisch-revolutionärer Schriftsteller Deutsch-lands.** Brains behind barbed wire; a collective report by the As-sociation of proletarian revolutionary writers of Germany (Bund proletarisch-revolutionärer Schriftsteller Deutschlands); tr. from German, with introd. and notes, by Herbert A. Klein. Basel, Universum, 1934. 31, [1] p. 15 : 23.

Bureau of Jewish social research. New York, Notes and news. 442 ע'

1780. **Diament, Józef.** W ślepej uliczce; agonja gospodarcza Żydów w Polsce. Kraków, Spółka wydawnicza "Nowy dziennik", 1933. 2 p. 1., 111 p., 1 l. 12 : 16.

1781. **Eisenbeth, Maurice.** Les Juifs de l'Afrique du Nord; démographie & onomastique. Alger, Imprimerie du Lycée, 1936. 2 p. 1., 7-189 p., incl. tab., maps. 23 : 28.

המחבר, שהוא הרב הראשי של Alger, מסל כבר בחבורו הגדול - Le Judaïsme Nord-Africain (ראה ק. ס. שנה י' ע' 198) בדימוגרפיה של יהודי צפון-אפריקה, ועכשיו הוא חוזר ונותן בספרו החדש חומר סטטיסטי עשיר מאד על היו היהודים החס. המכלאות מראות: א: חנועת האוכלוסיה (היהודית והכללית) באלגיריה משנת 1838 עד 1931. ב: חלוקת המשפחות היהודיות בערים השונות של אלגיריה על פי מספר הילדים. ג: מקרי לידה, נשואים ומות באלגיריה משנת 1867 עד 1929. ד: מספר האוכלוסיה (היהודית והכללית) במוניסיה ובמרוקו הצרפתית משנת 1931. ה: מקצועות-העבודה של היהודים במחוז אלגיר (כ-270 עבודות שונות) קונסנטיין (כ-160), אורן (כ-250) וביתר המדינות. — שתי מפות מיוחדות מראות את חלוקת היהודים בארצות מוניסיה, אלגיריה, מרוקו הצרפתית והספרדית על פי מספר 1931, ראשית לפי מספרם המוחלט ושנית לפי מספרם היחסי. בעוד 8 מפות מתאר המחבר את חלוקתם באלגיריה ובערים אלגיר (3 רבעים שונים), קונסנטיין, אורן, סלמסן. בסוף החלק הדימוגרפי נותן המחבר ידיעות קצרות גם על יהודי טריפוליטניה, קירנאיקה ומרוקו הספרדית. חשיבות פולקלוריסטית מיוחדת יש לחלק השני של הספר, ללוח שמות-המשפחה הנהוגים אצל יהודי אלגיריה, מוניסיה ומרוקו הצרפתית (ע' 189-67). המחבר מצא 4063 שמות וסדרם ב-1146 שרשים; בכל שרש ושרש הוא משתדל לברר את מקורו, פירושו וזמן המצאו. סן המסקנות יש לציון שכמעט חצי מספר השמות הוא ממקור ערבי-פרסי; כ-13 אחוזים הם ממקור עברי-ארמי.

1782. Freehof, Solomon B[ennett]. Race, nation or religion; three questions Jews must answer. Chicago, Argus book shop, inc., 1935. 40, [2] p. 14 : 22.

1783. Harand, Irena. Tak? czy tak? Prawda o antysemityzmie; tłum. z niem. E. K. Kraków, I. Harand, (pref. 1933). 24 p. 15 : 21. מהמעטפת. את המקור ראה ק. ס. שנה י"א ע' 63. — נגד האנטישמיות.

1784. Jaeger, Ignacy. Mowa p[ro]sła Ignacego Jaegera, wygłoszona na posiedzeniu Sejmu dnia 8. lutego 1932 r. Lwów, Nakładem Centrali Małopolskich stowarzyszeń gospodarczych, 1932. 30, 31 p. בפולנית ויווית. נוסף שער ביווית: רעדע פון דעפוטאט איגנאצי יעגער... 10 : 13. נוגע בשאלות כלכליות של יהודי פולין.

1785. Jewish agricultural society. Annual report 1935. [New York], n. p., [1936]. 1 p. l., 27 p. 15 : 23. את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 336.

1786. Jüdische Lesehefte, hrsg. von Adolf Leschnitzer. Berlin, Schocken Verlag, 1934-1935. 12 : 19.

1-3: Bin Gorion, Micha Josef: Aus Midrasch und Agada. Den Sammlungen Micha Josef bin Gorions entnommen und von Rahel und Emanuel bin Gorion neu erzählt. Heft 1-3. 3 v. 31, [1]; 31, [1]; 32 p.

4: [Maccabees 1]: Der Freiheitskampf der Makkabäer; aus dem Ersten Makkabäerbuch übertragen von Felix Grajew. 39, [1] p.

ראה ק. ס. שנת י"ב ע' 187 מספר 640 5:

6: Auerbach, Berthold: Berthold Auerbach; eine Auswahl aus seinen Schriften, hrsg. und eingeleitet von E. Gut. 32 p.

7: Zangwill, Israel: Pictures of Jewish life, from: Israel Zangwill, Children of the ghetto; ed. with glossary and notes by Philipp Aronstein. 31, [1] p.

8: Stern, Gertie: Das jüdische Jahr; Betrachtungen, Schilderungen und Erzählungen, ausgewählt und übersetzt von Gertie und Julius Stern. 43 p.

9: Radt, Jenny: Die Juden in Polen. 35, [1] p.

10: Leschnitzer, Adolf: Das Judentum im Weltbild Europas. I: Das Judentum im Weltbild des Mittelalters. 31 p.

11: Dienemann, Max: Liberales Judentum. 43 p.

חוברת ו"ד יצא בשנת 1934; השאר בשנת 1935.

Kaplan, M. M. Judaism in transition. 460 ע' ראה

1787. Laski, Neville Jonas. The German tragedy; address delivered... October 2, 1935, by Neville J. Laski, president of the Board of deputies of British Jews. n. p., 1935. [1], 10 p. 22:28. במקסוורף.

Lichtenstädter, S. Zionismus und andere Zukunftsmöglichkeiten. 487 ע' ראה

*1788. Loge, Christian. Gibt es jüdische Ritual-Morde? Eine Sichtung und psychologische Klärung des geschichtlichen Materials. Graz, Leipzig, Moser's Verl., 1934. 216 p. 8°.

1789. Mrazovic, J., ed. Židovi i danasnja njemačka; uredili i izdali J. Mrazović i O. Borčić-Dvorski. Zagreb, (typ. S. Kovačić), 1933. 109 p., 1 l. 15:23.

1790. Das neue Deutschland und die Judenfrage. Des Diskussionsbuches erster Teil; unter Mitarbeit von Gottfried Feder, Ferdinand Werner, Graf E. zu Reventlow u. A. Leipzig, Rüdiger-Verlag, (c1933). 3 p.l., 13-228 p. 16:23. אנשישכח.

1791. Rosenberg, Alfred. An die Dunkelmänner unserer Zeit; eine Antwort auf die Angriffe gegen den "Mythus des 20. Jahrhunderts". München, Hoheneichen-Verlag, (pref. 1935). 112 p. 15:21. את ספרו של רוזנברג Mythus וכו' ראה ק. ס. שנת י"א ע' 331.

1792. Rosten, Curt. Der jüdischen Rasse Weg und Ziel! Berlin-Schöneberg, Deutsche Kultur-Wacht, 1934. 335, [1] p., pl., ports. 16:24. ספר אנשישכח.

*1793. **Roth, Samuel.** Jews must live; an account of the persecution of the world by Israel on all the frontiers of civilization; illustrated by John Conrad. New York, The Golden hind press, [c1934]. 319 p., incl. front., plates. 8°.

*1794. **Silcox, Claris Edwin.** Catholics, Jews and Protestants; a study of relationships in the United States and Canada, by Claris Edwin Silcox and Galen M. Fisher. New York and London, pub. for the Institute of social and religious research by Harper, [c1934]. xvi, 369 p. 8°.

1795. **Spivak, John L.** Plotting America's pogroms; a documented exposé of organized anti-Semitism in the United States. (New York city), The New masses, 1934. 95, [1] p., facsims. 15:23.

"The material in this pamphlet appeared as a series of articles in the New masses from October 2 to December 4, 1934".

1796. **Was soll mit den Juden geschehen?** Praktische Vorschläge von Julius Streicher und Adolf Hitler. Paris, Editions du Carrefour, 1936. 94 p. 16:23.

1797. **The yellow spot;** the outlawing of half a million human beings: a collection of facts and documents relating to three years' persecution of German Jews, derived chiefly from national socialist sources, very carefully assembled by a group of investigators. With an introd. by the Bishop of Durham. London, V. Gollancz, 1936. 287 p., illus., facsims., pl. 14:22.

אסף של תעודות וצלומים מרדיפות היהודים בגרמניה.

1798. **Zaderecki, Tadeusz.** O Żydach, bolszewji, "mordzie rytualnym". Lwów, (typ. A. Goldman), 1934. 40 p. 12:18.

וכוח עם Don Inigo בעל הספר "Synowie szatana".

1799. **Zananiri, Gaston.** Communication sur le sémitisme, présentée au Congrès international de Monaco organisé par l'Académie méditerranéenne (1935). Alexandrie, "La Semaine égyptienne", (1935). 1 p.l., 8 p. 17:24.

סמיטעזם.

האמן: Sémitisme.—Antisémitisme.—Culture sémitique.—Morale sémitique.

1800. [Zeitlin, Israel]. Ln [!] campana antisemita y el director de la Biblioteca nacional. Buenos Aires, Ediciones D. A. I. A., 1935. 62 p. 14 : 18. César Tiempo : המהבר : של העסידונים על המעטפת : César Tiempo.

יב. ציונות וידיעת א"י.

- אגד : כלי מבטא של -אגד. ע' 414.
אגדת שוחרי האוניברסיטה.
ההר והעמק. ע' 416.
ס' האישים. ע' 418.
בכמהר"ם. י. ט. תולדות אישים. ע' 465.
בן צבי. י. כתבי כרך ג'. ע' 425.
בנק הפועלים בא"י. סגומי החקירה בקיבוצים. ע' 425.
ברגמן. י. בעיות חשובות של הקואופרציה האשראית בארץ. ע' 426.
ברית עברית עולמית וקרן התרבות לזכרו של ח. נ. ביאליק. ע' 416.
גרינבסקי. פ. מגנוי ירושלים ; ספורי כתל המערבי. ע' 427.
גרינבוים. י. השקל - אורחות ציונות. ע' 427.
דבר. לדוד שמעונוביץ בן החמשים. ע' 416.
הדים : קובץ. ע' 416.
הסתדרות העובדים. סגומים. ח'. ע' 428.
— בית הדין העליון. משפט-חברים. ע' 416.
— הנוער העובד. כמעלה ההכשנה. ע' 428.
— קפת חולים. דו"ח ל-1935. ע' 428.
— תא אגודת פועלי הבנין. המצע שלנו לבחירות. ע' 428.
הסתדרות העובדים הלאומית בא"י. דין וחשבון. ע' 428.
הסתדרות הצופים העברים בא"י. מבחנים לטירון. ע' 428.
ההסתדרות הציונית. מחלקת העליה. הוראות לבדיקה הרפואית של העולים. ע' 429.
- הסתדרות רפואית עברית בא"י. רשימת הרופאים... בא"י. ע' 429.
התאחדות האכרים בא"י. המחלקה למסעי הדר. עלון מ' ו-2. ע' 429.
ויסמן. ד. שני מעמדות, שני דרכים. ע' 429.
ויץ. י. מהפעלה הקק"ל בשנים האחרונות. ע' 429.
וקסמן. ש. ס' מאסף ראשונים... ע' 429.
ו' בוטינסקי. ז. זכות הבחירה לכל דיכסין. ע' 430.
זרעים ; ירחון. ע' 414.
חיפה. אגדה להשתלמות במדע. מוזיאון. תערוכה. ע' 430.
— הקהלה העברית. דו"ח. ע' 431.
החלוצ. ברלין. זמירות. ע' 494.
החלוצ. פולין. למסכתומועד. ע' 496.
ירושלים. ספרית ירושלים. דין וחשבון. ע' 431.
— עדת הבבלים. קול קורא. ע' 431.
לנער בירגין. ע' 431.
מאמר לקראת צמא. ע' 459.
מולדתי ; לוח. ע' 432.
-המעביר ; כלי מבטא של המעביר. ע' 414.
המשביר. הקואופרציה הצרכנית. ע' 432.
גישות. מ. משק הכספים בתנועה המקצועית. ע' 432.
עם וספר. ע' 414.
עיון הליד. ע' 490.
צרכי העיר ומעשי פרנסיה. ע' 433.
קבוץ גדרה. הגדה של פסח. ע' 433.

- קבץ מאמרים לדברי ימי העתונות
בא"י. ע' 417.
קויפמן, י. בחבלי הזמן. ע' 433.
קלוזנר, י. כשאומה נלחמת על חרותה.
ע' 433.
קפת מלוה וחסכון... תל אביב.
דו"ח 1932-1935. ע' 434.
קרית חיים. דו"ח לשנת 1933. ע' 434.
רדלר-פלדמן, י. פרצופים. ע' 434.
רוסין, א. הסוציולוגיה של היהודים.
ע' 434.
שינקין, מ. כתבי... ראה ע' 435.
1801. אנרת פורים. לבוב, השומר הצעיר בגליציה, תרצ"ה. [II] דף, 16,
[II] ע', ציורים. 21 : 33. המכסס מקצתו פולניח מקצתו יודית; שיר אחר בעברית.
1802. החלון. פולין. החלטות ותאריכים, תרע"ח-תרצ"ה. ורשה,
מרכז החלון, 1935. [II] ע' 13 : 17. בראש השער: הסתדרות החלון בפולין.
1803. החלון. פולין. תרבות וחנוך ב"החלון"; דברי חברים
בפלינוס, אוקטובר 1934. ורשה, החלון, 1934. 53 ע', [II] דף. 15 : 18.
1804. הנער הציוני. פולניה. אנו לקק"ל; (הוראות ארגון העבודה
לקק"ל ושלובה בחנוך). עובד ע"י ש. אנטוין. ורשה, "הנער הציוני" בפולין,
תרצ"ה. 48 ע'. 14 : 20. מהמעמסת.
1805. קלינר, יוסף. מונוגרפיה. פרופ. דיר חיים ווייצמן. חיו
מפקדותיו ושיטתו הציונית, מאת יוסף קליונר. עם הקדמה מאת שמואל שטנדיג.
קראקוב, י. סילר, [II] 1934. 31 ע', פורטרט. 12 : 18. מהמעמסת.
1806. השומר הדתי. פולין. קונטרס. א: תכנית פריודית לעבודה
בעדות א' וב' (עובדה ע"י משה קרונה). ורשה, הקואופרטיבה הטרקטורית, תרצ"ה.
[II] ע' 12 : 17.
- העברה - בולשטין. ע' 415.
יכין. בערג-קאלאניאציע נעבן ירושלים.
ע' 437.
פועלי ציון. א"י. אונזער באניינוג.
ע' 417.
צווייבום. ב. קלנימוס זאב וויסאצקי...
ע' 466.
1807. בן-גוריון, ד[וד]. א יאר פון קאסא און דערגריוונג. ווארשע,
ליגע פארן ארכעטנדן ארץ-ישראל, 1934. 32 ע'. 14 : 19.
אן אפרוק פון אן ארטיקל, וואס איז דערשינען אין דאס ארכעטנדע איי נר. 4.

1808. ברמן, תנחום. דער ציוניזם און זיין פערזענלעכונג. ווארשא, ועד עירוני פון דער ציוניסטישער ארגאניזאציע, 1935. 76 ע, [I] דף. 15 : 22.
— ציוניסטישע פאלקס-ביבליאטעק אונטער דער רעדאקציע פון ב. צווייבוים. No. 4.
1809. העפטמאן, יוסף. דער אלגעמיינער ציוניזם; בעגרינדונג און ריכטליניען. ווארשא, צ. ב. פון אלג. ציוניסטען („עת לבנות“) אין פוילען, 1934. [I] ע. 15 : 22.
1810. יודישער ארבייטער-פראגמ. לבוב, כרית עבודה מנורה, תרצ"ד. 25 ע. 13 : 18. קבץ מאמרים ברוח הרעיוניזם.
1811. ליפמאן, א. די אידענשאטאמס-פארטיי און די אבגעטארטע פון קאמאווין. ווארשא, (דפוס „Kairo“), 1935. 40 ע. 14 : 20.
(ביבליאטעק פון דער אידענשאטאמס-פארטיי אין פוילען. — מהמעפסת).
1812. מדפים, ישכר. געשיכטע פון ציוניזם. טייל 1: כיוצא הערצ'ים טויט 1904. לבוב, י. מדפים, תרצ"ד. VI, 262 ע. 15 : 22. ביבליאגראפיה: ע' 261-262.
1813. ניסענבוים, יצחק. א ווארט צום רעליגיעזען יודענטום וועגען גאולת ישראל און גאולת ארץ ישראל. (דפוס „Grafja“, תרצ"ד?). [I] ע, צלומים. 15 : 22. מהמעפסת.
1814. ניסענבוים, יצחק. דער „מזרחי“ און זיין אויפבויו-ארבייט אין א"י. ווארשא, (דפוס רימון), 1935. 31 ע. 14 : 19.
1815. פועלי ציון. סינסניעט, יוביליי בוך פון דער פויערונג פון 20 יאהר פועלי ציוניזם אין סינסניעט, אהייא, תרע"ד תרצ"ד 1914 1934. סינסניעט, פועלי ציון צ"צ פאראיין, תרצ"ד. 40 ע, לחות חבונות. 18 : 26.
1816. ציוניסטישע ארגאניזאציע. ווארשע. די וועגער-בעוועגונגען אין ציוניזם, געשריבען דורך די פיהרער פון יעדער ציוניסטישער וועגער-בעוועגונג. ווארשא, ועד עירוני פון דער ציוני. ארגאניזאציע, 1934. 131 ע. 16 : 24.
— ציוניסטישע פאלקס-ביבליאטעק אונטער דער רעדאקציע פון ב. צווייבוים. No. 3.
מאמרים על הסתדרות-נוער אלה: הנוער הציוני; השומר הצעיר; „ברית-תרומספלדור“ (ביה"ר); תורה ועבודה; גורדוניה; עקיבא; פרייהיים; ברית-הקנאים (בר"ק); ויתקניה; בוסל'הל בני-נבואים; וונג-וויצא. א. החלוק; החלוק הכלל ציוני; „החלוק הצעיר; החלוק המדינה.
1817. קארפמאן, י. די פארטען און ארבעטס-מעטאדן אין אונזער בא-וועגונג. ווארשע, הנוער הציוני אין פוילן, תרצ"ה. 78 ע, מפת מתקפלת, ציורים וצלומים. 14 : 19.

1818. שטריקער, ר[אבערט]. די אירענשטאאטס-פארטיי (איריש: א.

ריפּטאן). ווארשא, (רפּוס Kairo), 1934. 30, [1] ע. 11 : 15.

(ניבליאטעק פון דער אירענשטאאטס-פארטיי אין פוילען. מהעטעסט).

Buchmil, Y. Problèmes de la renaissance juive. 438. ראח ע' 438

Canaan, T. The Palestine Arab cause. 438. ראח ע' 438

Carpenter, J. E. Life in Palestine... 467. ראח ע' 467

Comments on Dr. Canaan's pamphlet. 438. ראח ע' 438

Goodman, P. Mosès Montéfiore. 468. ראח ע' 468

Haavara-Bulletin. 415. ראח ע' 415

Haifa, Municipal corporation. Annual report... 1934-1935. 438. ראח ע' 438

Hitachduth olej Germania. Bord-Merkblatt... 438. ראח ע' 438

Landau, J. L. Judaism in life and literature. 461. ראח ע' 461

Maccabi world union, Makkabiah-Konferenz. 492. ראח ע' 492

Magnes, J. L. Addresses. 439. ראח ע' 439

Marston, Ch. La Bible a dit vrai. 453. ראח ע' 453

Palestine, Gov. Ordinances.—Proclamations... 439. ראח ע' 439

Palestine, Gov. Dep. of education, Annual report 1934-1935. 439. ראח ע' 439

Palestine, Gov. Dep. of health, Annual report... 1935. 439. ראח ע' 439

Palestine, Gov. Dep. of migration, Annual report 1934. 439. ראח ע' 439

Palestine, Gov. Dep. of police and prisons, Annual report 1931. 440. ראח ע' 440

Palestine, Gov. Dep. of surveys. [Map of Palestine]. 440. ראח ע' 440

Palestine, Gov. Laws. Rules of court 1929. 449. ראח ע' 449

Palestine, Gov. Office of statistics. General monthly bulletin of statistics of Palestine; Monthly trade bulletin; Trade bulletin; Vital statistics quarterly bulletin. 415. ראח ע' 415

Palestine & Transjordan... 415. ראח ע' 415

Der politische Zionismus. 443. ראח ע' 443

Übersetzungen... aus den Zeitungen Erez Israels... 416. ראח ע' 416

Yahuda, S. The proposed legislative council and the mandate for Palestine. 440. ראח ע' 440

1819. Albright, William Foxwell. The archaeology of Palestine and the Bible. 3rd ed. New York, F. H. Revell, (c1935). 250 p., front. 14 : 21.

The Richards lectures delivered at the University of Virginia.
הוצאה ב' ראח ק. ס. שנה י"א ע' 334 ; הוצאה א' שנה ט' ע' 345-347. שם גם בקורת מאת ש. ייבין.

1820. Amzalak, Moses Bensabat. A Universidade hebraica de Jerusalem. Lisboa, (typ. Sociedade nacional de tipografia), 1936. 4 p.l., 11-58 p., 1 l., illus., ports. 15 : 20.

1821. **Barthélemy, Adrien.** Dictionnaire arabe-français; dialectes de Syrie: Alep, Damas, Liban, Jérusalem, par A. Barthélemy. Premier fascicule. Paris, P. Geuthner, 1935. XII, 224 p. 25 : 33.

מגיע עד סוף ח.

1822. **Benchetrit, Aaron.** El problema hebreo; palabras pronunciadas por el Dr. A. Benchetrit, en el Centro israelita de Bogotá... con motivo del aniversario de la Declaracion Balfour. Bogota, Manrique, [1933?]. 1 p.l., 12 p. 11 : 16.

Böhm, A. Die zionistische Bewegung. 83 ק. מ. שנה זו ע' 83 ראה ק. מ. שנה זו ע' 83 כשהופיעה בשנות 1921-1920 המהדורה הראשונה של הספר הזה, נתקבל הרושם בלב כל מי שקרא בעיון ובתענוג את התיאור הכולל הראשון הזה של ההתהוות הציונית: כאן החיבור הקלטי על תולדות התנועה הציונית. אמנם גם אז אפשר היה לומר: פרט פלוני או אלמוני מעון השלמה, משפט פלוני או אלמוני אינו נכון ויש לתקנו סתוך התעסקות בקשר ההיסטורי לפי המקורות. אולם כחיבור שלם היה חיבורו של ביהם בעל מדרגה מדעית גבוהה וראוי להוקרה מרובה. ביחוד בעיני כל מי שידע שמחברו לא השתמש במקורות הכתובים אלא עבד על יסוד החומר הנדפס שאסף במשך עשרות שנות עבודתו ועל יסוד זכרונו. הוקרה זו הביאה כמובן לידי כך, שכל המהדורה נמכרה עד מהרה והיה צורך במהדורה חדשה, שלא יכלה להיות הדפסה חדשה בעלמא.

והנה הופיעה לאחר 15 שנה, מהדורה שנייה מורחבת. המהדורה הראשונה כללה 547 עמ' וכאן לפנינו ספר בן 730 עמ'. בתריצות מרובה המיוחדת למחבר וככזה עבודה מתמיה אסף המחבר את כל החומר החדש של מקורות ותיאורים שהופיעו כמשך 15 השנים האחרונות, ועל פיהם הרחיב את יסוד תיאורו. אולם רשאי היה לזכות את המהדורה החדשה גם בכינוי „סתוקנת“, כי בחומר החדש השתמש לא רק בכדי להרחיב את התיאור מבחינת הכמות אלא גם בכדי לבחון לאורו את השאלות שבהן כבר דן לפני-כן, לבסס ולנמק את השקפותיו או לתקן וגם לתת לתיאורו במקומות רבים צורה מתאמת יותר. מבחינה זו המהדורה החדשה היא איפוא ספר חדש. מהמהדורה הישנה נשארו הסידור, המבנה, התכנית ועל הכל הרעיון השליש הנותן לספר את אפיו.

בהקדמה למהדורה החדשה מדבר ביהם בבהירות רבה על תפקיד ספרו. אין בדעתו לכתוב את תולדות הציונות, כלומר, לא בא לתאר את צורות התגשמותה של שאיפת עם ישראל לבנות את א"י, אף לא את ההישגים של החיים בארץ. הוא התכוון בעיקר לתאר את האידאה הציונית לכל תופעותיה וצורותיה, את הכח המניע שמאחורי הדמויות הפועלות. אין הוא כותב איפוא היסטוריה קבוצתית אלא התבוננות אצטטית. לא המעשים והפעולות של היהדות הציונית הם במרכז חקירתו ותיאורו, אלא התפתחות תרעיון הציוני ותמורותיו. אם נקבל את התפיסה הזאת — ואין ספק שיש בהיסטוריוגרפיה היהודית מקום לצמדה כזו של תולדות הרעיון — נוכל לומר על ספרו של ביהם שהוא נחתך מעור אחר ושיש בו הישג ממדרגה גבוהה. המחבר שולט בשפע החומר שליטה גמורה, בקי היטב סתוך עצם, עבודתו והשתתפותו, בכל דרגות התפתחות הרוחניות של הציונות. יתר על כן הוא מחונן בחוש דק המכחין את התנאים ואת האנשים שמסביב להתפתחות זו, ובאמנות מפליאה לבטא ולתאר את ההתהוות הזאת.

אולם אין דעה זו פוטרת את המבקר מלשאל את השאלה היסודית, אם יש לקבל את תפיסתו זו של המחבר בכל התנאים ואם שימושה מביא תמיד תועלת לספר. עם כל יראת הכבוד בפני עבודתו העצומה של המחבר, אני מעז להסיר ספק בתפיסה יסודית זו ואנמק ספק זה במקצת עיי פרטים אחדים.

בהקדמה הראה ביהם עצמו על הקשיים הנובעים מתפיסתו ועל המכשולים המתודולוגיים הכרוכים בה. כשמעמידים במרכזו של תיאור תהליך היסטורי לא את פעולותיהם ומעשיהם של אנשים אלא את המחשבה המניעה, אין להמנע, כפי שמראה המחבר עצמו (עמ' 10), מתנודות על עובדות וגימקוסים. שהרי מדרך-הסבע הוא שבהמשך ההתפתחות ישפיע הרעיון על מעשיהם של האנשים הפועלים לא רק בזמן אחד ולא במסגה אחת, אלא בכל תקופות ההתפתחות ובכל שדות-הפעולה. וכמובן שבכל פעם יחא צורך לקשר מחדש את המאורע ההיסטורי להתפתחות הרעיון. עיי חזרות אלה נעצר זרם התיאור ונפתחת כשיכת-הלב שבו. כזה חרגיש ביהם עצמו.

בקשר זה היתי רוצה להראות על גורם יותר חשוב שני הנובע מאותו מקור ועוצר בעד זרם התיאור השוטף והחי. תיאור התהוות היסטורית מושך את הלב בגלל הדינמיקה של פעולות ומעשי בני אדם. לעומת זה המחשבה היא סטטית, אפילו כשהיא מתוארת בתהליך התהוותה. בכל מקום שגורם סטטי מכריע בתיאור היסטורי, אין התיאור מושך את לבו של הקורא. גם לזה לא שם המחבר את לבו, והתיאור לא הרויח על ידי כך. המשל הבולט ביותר לכך הוא הפרק הראשון של החלק הראשון בספר השני, הפרק המכונה בשם „השאלות הפנימיות של התנועה“ (עמ' 291-306). 16 העמ' שבפרק זה אינם כעצם אלא חמצית מאמרים שנדפסו בשנת 1904 בקובץ לציונות מדעית „Die Stimme der Wahrheit“, קורא הפרק הזה ישאל את עצמו: באיזו מדה התקדמה כאן ההתפתחות התנועה הציונית? ואולי גם ישאל עוד: האין הפרק מיותר, האין הוא מוסיף כמות לספר ומקשה בזה על הפצחתו? כך ראשון בן 730 עמ' עובר במקצת את החחום המקובל ונותן לספר צורה שאינה סקלה על הקריאה.

זאת ועוד אחרת: ריכוז התיאור מסביב לחולדות הרעיון מביא בהכרח לדירי כך, שבשעת הערכת האנשים הפועלים בתנועה מתבלטים אנשי המחשבה על פני אנשי המעשים. כדאי להשוות את החטימות בתיאור דמויות כמו אהרן-העם, מרסין בוכר, א. ד. גורדון אל המקום ומירת-החיבה שהוקדשו למנהיגים הפעילים כמו דוד וולפסון, ארתור רוסין, אוטו ורבורג וזלחם, כדי לחוש מיד בהבדל זה. דבר זה מפליר ביותר מאחר שבשעת המלחמה על העבודה המעשית באי היה ביהם אחר הלוחמים האמיצים לציונות מעשית.

על ידי הערות יסודיות אלה אין חכונת להפחית מערכו, מדרגתו ויפיו של הספר. אבל היה צורך להעיר את ההערות המתודולוגיות הללו להיסטוריוגרפיה של הציונות, ששאלותיה לא זכו עד היום לבירורן הסדעי המתאים. צפויה סכנה שבשעת תיאור חולדות היהודים — והציונות היא הפרק החדש ביותר בתולדות היהודים — יחזרו וישתמשו בדרכי-ההתבוננות שאין כיוצא בהן בתולדות עמים אחרים ושעליהן התגברנו לפי דעתנו דוקא סתוך הכרותיה ההיסטוריות והסוציולוגיות של הציונות.

לכסוף היה המבקר רוצה להעיר על מעויות בולטות מספר שיש לתקן במהדורה הבאה: עמ' 79: לשכת בני ברית בירושלים, הראשונה במינה באי, נוסדה רק בשנת 1888 ולא וכלה איפוא לנסות בהתישבות פתח-תקוה בשנת 1879. נסיון זה נעשה עיי יהודים אחרים מירושלים ומיפו.

עמ' 77: הקובץ שהוצא עיי אהרן-העם בשנת 1890 אין שמו Kewereth אלא Kawwereth.

- ע"מ 255: אגרתו של הרצל אל העם היהודי אינה משנת 1904 אלא מחורש נובמבר 1903.
ע"מ 394 בהערה: דוד וולפסון לא גרם לייסוד Jeune Turc בקושטא, אלא הסכים
לה לאחר התאבקות קשה עם אביגדור יעקבסון וזיבושינסקי.
ע"מ 563: שם ספרו של קלצקין על הלאומיות היהודית אינו Problematik des
Judentums אלא Probleme des modernen Judentums.
ע"מ 679: ועד הצירים הגיע לאיר לא ביום 14 אלא ביום 4 באפריל 1918.
למרות כל הבקרת הזו: יש לנו כאן ספר שנתחבר בחריצות ללא דוגמה, בכבוד ראש
ובעמקות שאין דומה להן בכל הספרות הציונית, ספר הראוי לחוקרה בגלל גדלו, כוחו
ודיוקו, ספר שאנו יכולים להתפאר בו. ג. הרליץ
1823. **Brodetsky, Selig.** A legislative council in Palestine; the Jewish case, by S. Brodetsky. London, Jewish agency for Palestine, 1936. 14 p., 1 l. 14 : 22.
1824. **Buber, Martin.** Zion als Ziel und als Aufgabe; Gedanken aus drei Jahrzehnten; mit einer Rede über Nationalismus als Anhang. Berlin, Schocken, 1936. 87, [1] p. 12 : 19.
= Bücherei des Schocken Verlags, 62.
1825. **Cohen, Joseph Louis.** The Communist challenge and a Zionist reply, by Joseph L. Cohen. London, Federation of Zionist youth, 1936. 15, [1] p. 12 : 18.
= "Young Zionist" publications, no. 4. מהמעטפת.
"First printed in the "Zionist review", September, October and November, 1935".
1826. **Elmer, Aleksander.** Żydowska myśl państwowa. Tarnopol, Ludowe stowarzyszenie sjon.—rew. Menorah, 1933. 35 p. 15 : 23.
1827. **Epstein, Elias M.** Zionism and the Jewish youth of America; an address delivered before the Judaeae league; ...New York City, February 3, 1931. n.p., (typ. Court press, 1931?). 1 p. l., 17 p. 15 : 23.
1828. **Goemaere, Pierre.** Quand Israël rentre chez soi. (10. éd.) (Paris), Denoël et Steele, (1935). 3 p. l., [9]-184 p., 2 l. 13 : 19.
בראש השער: Pierre Goemaere.
החתם: Regards sur le Juif.—Quand Israel rentre chez soi.
1829. **Granqvist, Hilma.** Marriage conditions in a Palestinian village... II. Helsingfors, (Akademische Buchhandlung), 1935. 6 p. l., [9]-366 p., illus. 17 : 24.
= Societas scientiarum fennica. Commentationes humanarum litterarum. VI, 8.
ביבליוגרפיה: ע' 335-327.—את חקודם ראה ק. ס. שנה ט' ע' 351.

ספר מצוין, מאלף ומועיל מבחינה אולקלורית לכל העוסק בחיי הערבים תושבי א"י, ביחוד עד כמה שהוא קשור בעניני נשואין. המחברת, פייגית, חקרה בכפר אחד בא"י, בארמאס, את הנאי החיים, ביחוד חיי הנשים במשך שלש שנים, ולפנינו פרי עבודתה בשני כרכים (כשש מאות עמוד). בצירוף ביבליוגרפיה, רשימת המלים הערביות הבאות במחקרה, וגם ההקבלות מתנ"ך ומספרות החיצונית והאונגליונים ומפתח אי"ב של הנושאים. מפתח זה מראה על הגוון הרב והעשיר של הנושאים. מקום רב תופסים בספר הפתגמים והמשלים, השירים והענינים המעוררים ישר בנושא העקרי של מחקרה הפולקלורי, כגון: החתונה ומקסי, הכלה, הנשואה, האלמנה, השושבינות, הצרה והצרות, בעית המחרדאנה (הנשואה, הכועסת על בעלה, עובדת את ביתו וחוזרת לבית אביה) שלח מוקרש פרק שלם וחשוב, הנשון, המחר והסכלונות וכו', השואות וכנויים לגבר וביחוד לאשה (כאן שרידום והשפעות מתקופת התנ"ך), וגוי, דוקא מתוך הצטמצמותה במסגרתה זו במקום אחר, הצליחה המסכרת לרכו את כל הפרטים הנחוצים להארת נושאה ומן הפרט אחת לומר על הכלל. עבודתה היא תוספת חשובה לאתנולוגיה המשווה, שתדע להכניס לבנה זו מתוך נדבך בנינה העצום. בסוף הכרך הראשון ניתנו טבלאות סטטיסטיות-גניאלוגיות של משפחות מתוך שבטים שונים, חמר עובדתי מענין. הבקרת החיובית על הספר שלפנינו העירה כבר, כי רק אשה בכלל וביחוד בעלת גישה מדעית ועדינה כאחד כמו המחברת יכלה לעסוק על סוד יחסי האישות, המשפחה וכו' מתוך סביבה מוסלמית.

לפנינו חמר רב, שהושגה על ידי המחברת פה ושם לחמר שבתנ"ך אבל בלי ספק יש לנצלו עוד ולהרחיב את תחומי ההשוואה על כל ספרותנו הקדומה. במאמר אחד של וצשטין השתמשה המחברת, בעוד שביחוד בפירושו לשיר השירים יכלה למצא חמר חשוב לענין הנשואין, שבעת ימי המשתה וכו'.

יש לחקן במפתח ובמקסס שניאות קטנות בהעתק מלים ערביות אחדות, כגון במקום 'ard ציר 'ird (عش כבוד) ובמקום Surra (= צרור) ציר Surra (سرة = שר, שקר או שקר). המחקר כלו ראוי מכל הבחינות לתשומת לב כל החוגים המעונינים בחשיפת פרטים המפוצים אור רב על המוסר החברתי, מנהגי החיים המשפחתיים והסוציולוגיים בכפר ערבי-מוסלמי בא"י, על המצע והרקע של אי" על כל תקופותיה ויצירותיה התרבותיות והדחיות. נח בראון

1830. Great Britain. Palestine currency board. Report of the Palestine currency board for the year ended 31st March, 1935. London, Waterlow, 1935. 9 p. (incl. diagr.). 21 : 33.
את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 88.

1831. (Hechaluz. Deutscher Landesverband). Literatur-Verzeichnis für Ortsgruppen und Hachscharahgruppen des "Hechaluz". Oktober 1933. (Berlin, Hechaluz, Deutscher Landesverband), 1933. 15, [1] p. 15 : 21.

1832. Herzl, Theodor. The Jewish state; an attempt at a modern solution of the Jewish question. Tr. by Sylvie d'Avigdor.

2nd ed., rev. with foreword by Israel Cohen. London, The Zionist organisation, 1934. 79 p., port. 14 : 22.

מהדורה א' של התרגום האנגלי יצאה בשנת 1896 מיד אחרי הופעת הסקור.

1833. **Informations de Palestine**; bulletin bimensuel pub. sous les auspices de l'Office de l'Agence juive pour la Palestine auprès de la Société des nations. Genève, 1936. 21 : 30.

ג' א' יצא ב 3 בפברואר. בחקמונית.

1834. **Kahn, Dorothy Ruth**. Spring up, o well, by Dorothy Ruth Kahn. With an introd. by Henry W. Nevins. London, J. Cape, (1936). 256 p., pl. 14 : 21.

תיאור החיים היהודיים החדשים בא"י כתוב בידי משוררת-עליונאית. הכל מתואר

בתקנה נפשית של המחברת שעלתה לא"י מאמריקה.

1835. **Keren Kayemeth Leisrael**. Zbiór artykułów. Warszawa, Centrala Keren Kajemet Leisrael w Polsce, 1935. 51, [1] p., illus.

17 : 24. בראש השער : Keren Kajemet Leisrael (Żydowski fundusz narodowy).

החלק : A. Böhm : Zasady KKL.— M. Usyszkín : Zew ziemi.— Działalność KKL w Palestynie.

1836. **Knoll, Ch. G.** Mittelmeerorient; Reise-Eindrücke und Betrachtungen über die Stätten der Heiligen Schrift. Albisrieden-Zürich, Selbstverlag, (pref. 1935). 105, [2] p., maps, pl. 14 : 21.

1837. **Konikoff, Adolf**. Werden und Wesen der jüdischen Gemeinschaftssiedlungen in Palästina. Memel, "typ. Lituanica", 1935. 77 p. 14 : 21. Diss. Basel.

ביבליוגרפיה : ע' [11-13].

1838. **Kraj odrodzony**; zbiór artykułów i przemówień o Palestynie .. Warszawa, "Keren-Hajesod" Centrala na Polskę, 1935.

31, [1] p., illus. 15 : 22. מאמרים ורשימות מאת מ. שור, ר. דיבוסקי, י. מהון ואחרים.

1839. **Kuntress of the Hechalutz organisation of England...** n. p., (1936). 20 : 33.

בסימיוגרף.

1840. **Lamon, Robert Scott**. The Megiddo water system, by Robert S. Lamon. Chicago, Ill., University of Chicago press, (1935). XII, 38 p., 21, illus., maps, plans, VIII pl. 23 : 30.

=Chicago. University. Oriental institute: Publications, vol. 32.

1841. **League of nations. Permanent mandates commission.** Minutes of the twenty-eighth session, held at Geneva from Octo-

ber 17th to November 2nd, 1935, including the report of the Commission to the Council. (Geneva, 1935). 216 p. 21 : 33.

= Series of League of Nations publications, VI. A. Mandates 1935. VI. A. 2.

= Official no : C. 439. M. 228. 1935. VI.

בראש השער : Communicated to the council and the members of the League.
את הקודם ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 477.

1842. **Lichtenstaedter, Siegfried.** Zionismus und andere Zukunftsmöglichkeiten; Herausforderung zu einer Diskussion, von S. Lichtenstaedter. Leipzig, G. Engel, (pref. 1935). 61 p. 15 : 21.

1843. **Londres, Albert.** The Jew must come home, by Albert Londres; tr. by William Staples. New York, R. R. Smith, 1931.

את הסקור הצרפתי ראה ק. ס. שנה י' ע' 269. 11, 251 p. 13 : 20.
את התרגום הציני ראה ק. ס. שנה ח' ע' 220, את האישלוקר — שנה ט' ע' 80, את ההולנדי — שם ע' 479.

1844. **Mac Callum, Elizabeth P[auline].** Great Britain and the race problem in Palestine. New York, N. Y., Foreign policy association, 1934. pp. [158]-168. 21 : 27.

= Foreign policy reports, vol. X, no. 13, August 29, 1934.

1845. **Manzini, Carlo.** Palestina terra di Cristo. Milano, La Prora, (1936-XIV). 198, [2] p. 13 : 19.

ספר מסע בארץ-ישראל. Carlo Manzini (per il mondo). בראש השער

1846. **May, Herbert Gordon.** Material remains of the Megiddo cult, by Herbert Gordon May; with a chapter by Robert M. Engberg. Chicago, Ill., University of Chicago press, (1935). xvi, 51 p., illus., xli pl. (incl. plans). 24 : 30.

= Chicago. University. Oriental institute: Publications, vol. 26.

החלק : Introduction. — The sacred area and the proto-Ionic capitals. — Instruments of the cult. — Figurines. — R. M. Engberg: Tree designs on pottery, with suggestions concerning the origin of proto-Ionic capitals.

1847. **Melchett, Henry Mond, 2nd baron.** Thy neighbour, by Lord Melchett, with two illus. and two maps. (2nd ed.) London, F. Muller, (1936). 285, [1] p. 13 : 20.

הספר חופץ בחוצאת שניה באוקספורד, כחודש אחרי הופעת הסתדרות הראשונה.

החלק : Introduction. — The Jew in Europe to-day. — From Abraham to Disraeli. — Zionism. — Zionism in practice. — The Arab revolt of 1936. — Appendix: Mandate for Palestine, 1922.

1848. **Miller, Mrs. Madeleine Sweeny.** Footprints in Palestine where the East begins, by Madeleine Sweeny Miller (Mrs. J. Lane Miller) commendation by Viscount Allenby. All photographs by J. Lane Miller. New York, F. H. Revell co., (c1936). 223, [1] p., pl. 15 : 22.
 תיאור מסע בא"י של עולה-רגל נוצרית המתענינת בעיקר בקדשי הנצרות ועתיקותיה.
 לישוב היהודי (ביחוד לתל-אביב) מוקדשים עמודים מועטים הכתובים באהדה.

1849. **Noack, Fritz.** Briuth; Gesundheitsratgeber für Palästina. Berlin, Palästina-Amt Berlin der Jewish agency for Palestine, 1936. 57 p. 17 : 24.

1850. **Orr, J. Edwin.** The promise is to you; 10,000 miles of miracle to Palestine. London, Marshall, Morgan & Scott, (1935). 128 p. 13 : 19.

רשמי מסע באירופה ובמזרח הקרוב. ע' 62-74 : על אי"י מכתבה נוצרית-דתית.

1851. **Palästina-Amt. Berlin.** Palästinensischer Zolltarif mit Zollgesetzen. (Übersetzt und bearbeitet vom Palästina-Amt Berlin der Jewish agency for Palestine). Berlin, (ZVfD), 1936. 172 p. 17 : 24.
 בהקדושה מכתב מכוון. Nachtrag No. 1. Februar 1936. 10 p. 21 : 30.

1852. **Palästina Kalender 5696.** Herausgeber: Zionistische Vereinigung für Deutschland. Berlin, "Jüdische Rundschau", (c1936). 621., ill. 15 : 23.
 מהמעטפת. — נדפס על צד אחד של הדפים.

1853. **Palestine economic corporation, inc.** Ninth annual report calendar year 1935. n. p., [1936]. 52 p. 15 : 22.
 את הקורם ראה ק. מ. שנה י"ב ע' 478.

1854. **Pięćdziesiąt lat sjonizmu, 1884-1934.** Tarnów, Komitet lokalny Organizacji sjonistycznej, 1934. 87, [3] p., facsim., ports. 20 : 28. Jubileuszowa księga pamiątkowa. בראש השער.

1855. **Pinsker, Leo.** Autoemancipation. Köbenhavn, Dansk Zionistforening, 1935. 46 p. 14 : 20. Leon Pinsker : בראש השער.
 תרגום דני ראשון של "האוטואמנציפציה". על שאר ההוצאות במקור ובתרגום ראה רשימת ב. שוחטמן (ק"ס שנה י"א ע' 117-130).

1856. **Seibt, Hans.** Moderne Kolonisation in Palästina... T. I-2. 2 v. Stuttgart-Degerloch, typ. H. Haug, (1934?-35?). illus., diagrs., maps, tab. 13 : 19. Diss. Leipzig.

Verlag der Zentralkasse der Tempelgesellschaft, Jerusalem. — א חלק א : "Erschien... in der 'Warte des Tempels' in den Num-
 על המעטפת של חלק א

mern 22-24, 1934 und 1-14, 1935"; חלק ב': "Erscheint... als Buch im Selbstverlag des Verfassers". ביבליוגרפיה: ח' א': ע' 131-138; ח' ב': ע' 210-222.

החלק T. 1: Die Kolonisation der deutschen "Templer". (1935?). 140 p.

T. 2: Die Kolonisation der Zionisten. (1934?). 227 p.

המחבר משתדל לתאר במפורט את שני דרכי ההתיישבות. של "הטמפלרים" ושל היהודים בא"י. החלק הראשון המחאר פעולת-התיישבות מוגבלת, שלא מצאה עד כה תיאור כולל, מפורט יותר. החלק השני מבוסס בעיקר על חומר שנאסרס בדפוס.

1857. Smith, Sir George Adam. Historical atlas of the Holy Land. 2nd ed. London, Hodder and Stoughton, 1936. xv, 60 p. (maps), 12 p. 25 : 30.

מהר' א' יצאה כשם (1915) Atlas of the historical geography of the Holy Land. המהדורה השנייה של האטלס המפורסם הזה כוללת שני חלקים עקריים. הראשון 16 מפות של ארץ ישראל לתקופותיה השונות מהזמן שלפני כבוש הארץ ע"י בני ישראל (1500-1250 לפני הספירה הנוצרית) ועד זמנו של אנריפס השני (48-70 שנים אחרי הספירה הוו). חלק השני של האטלס נמצאת מפת ארץ-ישראל בשמונה גליונות בקנה-מדה 1:253 440, ובה הובדלו אפיקי-גבה של 152 מ. (= 500 רגל). סולם הצבעים נבחר בהצלחה ועל-ידי זה הובלטו פני הארץ בכלי הגומה. סביבה קרטוגרפית מצוינות המפות ביופי ובנקיון הדפסתן, כרגיל בכל הוצאות המכון הקרטוגרפי של Bartholomew ב-Edinburgh. על המפות האלו מסומנים רב המקומות בעלי ערך היסטורי ובאותיות זעירות הישובים של תקופתנו. מלבד הגליונות המפורטים, ניתנה תמונה כללית של הארץ במפה בת 2 גליונות בקנה-מדה 1:670 500. מועיל מאוד המפת הכללי (12 עמ') במקו.

נוספו עוד לכאן כמה גליונות המציגים את ארץ-ישראל בסגרת רחבה של הארצות השונות. מלבד זה הועתקו קטעים מן ה-Tabula Peutingeriana וסן המפה של Marinus Santus. לתולדות ירושלים בתקופותיה השונות הוקדשו שבע מפות.

רושם מזור קצת עושות ארבע המפות המוקדשות לארץ ישראל של היום. קנה מדה דומה לזה של 16 המפות ההיסטוריות, היינו 1:430 360. אין להבין למה תחסנה במפת ארץ ישראל שיצאה בשנת 1936 נקודת-ישוב כרחובות, דגניה, נהלל בשעה שציינו את יוסה ואת קרנב. לא נכון גם לסמן את מקומו של עין-ששחה בנקודת-ישוב. גם לא נכון לסמן היום את עכו כנמל לתחבורה בין-לאומית, כי הרי ידוע שאין עוגנות בה אלא כמה סירות-מפרשים. — אין חשיבות יתרה למפה גאולוגית באטלס שהוא בעיקרו היסטורי, אולם אם נותנים מפה כזאת הרי סן-ההכרה שתהא מודרנית יותר ולא תסתמך על חקירה מלפני כ-40 שנה. המפה מספר 54 נקראת "מפת הצמחייה" (Vegetation), אולם למעשה היא מפה של השמוש בקרקעות "Land Use Areas". הובדלו בה: מדבריות חול, שטחי-נגבעות-גור ושטחים הראויים לעיבוד. לפי מפה זאת כל עסק הערכה וכל החלק המורחי של עבר הירדן הם מדבריות חול, אולם במציאות אפשר לעבר בשטחים אלה בלי לראות חול מלבד בכמה ואדים. המחבר מסמן כקרקעות הראויות לעיבוד "Cultivable Lands" את אדמת העמקים עם בקעת הירדן, כמה עמקים בהרים וחלק ההרים בסביבות ירושלים. אין להבין מדוע סביבות ירושלים ראויות יותר לחקלאות משאר חלקי הרי ארצנו. יתר על כן: מדוע לחשוב בכלל את שטחי ההרים לבדלי מוכשרים לחקלאות? — לא פחות מופיעה היא המפה

הכלכלות, שבה מסומנים כשטחי תרבות-היות עסק החוף ועסק יורעאל שבהם אין היות מצוי כמעט כלל, וכנגד זה לא סומנו שטחי היות העשירים באזור ההרים. גם כמה פרטים אחרים מסומנים כאן לא אל נכון וע"י זה מוסרת המפה תמונה מסולפת מעיקרה.
ד. קלגר

1858. **Zionist organization. Spain. Circular...** Madrid, Federa-
cion sionista ibero-marroqui, 1936. 22 : 32.

Federacion sionista ibero-marroqui fundada en 1921. בראש השער
בהקדמה מכתב-מכונה. גל' 1 יצא במאי.

الجامعة العربية. بيان للامة ... رאה ע' 440.

الجمعية القروية العربية. قانون ... رאה ע' 440.

لجنة حائط المبكى الدولية. تقرير ... ראה ע' 441.

تقولا، جبراً. حركة الاضرابات ... ראה ע' 441.

יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות.

דרויאנוב, א. מ' הכריתה והחדור. ראה ע' 428.

חיפה. אנדה להשתלמות במדע. מוזיאון. תערוכה. ראה ע' 430.

לנער נירניו. ראה ע' 431.

1859. עתון הלוד : גליון מיוחד מוקדש למכביה השניה שתתקיים בתל

אביב. Trieste, 1935. II, 7 ע, פורטרטים, צלומים, פקסימיל. 36 : 28.

Giornale del Lloyd : Edizione speciale ולה שער מיוחד : per le II Maccabiadi di Tel-Aviv.

1860. שבדרון, אברהם. שמונה שירים עבריים לקול ולפסנתר

מאת אברהם שבדרון. הוצאו לאור ע"י קרל בלוסטין. המלים מאת רחל

בלובשטיין. Jibneh-Musikverlag, Wien. (1936). 15 ע. 31 : 23.

=Jibneh-Verlag Nr. 36r. השער גם בגרמנית ובאנגלית :

Eight Hebrew songs for voice and piano by Abraham Schwadron,
ed. by Karl Salomon. Poems by Rachel (Bluwstein).

נוסף מכספ מוקדש בגרמנית ובאנגלית. המלים מתחת לחיים באותיות לטיניות.

די חזנים-יועלש : ירחון. ראה ע' 442.

ראה ע' 464. מי אדיר. שבע ברכות. Alman, S.

1861. **Brandmann, Israel.** Palästinesisches Tanzlied für ge-
mischten Chor. Op. 14, Partitur. Wien, Jibneh-Verlag, (c1934).
מחמסמסת. ליתוגרפיה. = Jibneh-Verlag, Nr. 356. 17 : 26. 1 p. l., 12 p.

ראה ע' 449. Ehrenstein, Th. Das Alte Testament in der Graphik.

ראה ע' 474. Eisenbeth, M. Les Juifs de l'Afrique du Nord.

1862. Landsberger, Franz. Einführung in die jüdische Kunst.

Berlin, Philo Verlag, 1935. 63 p., 62 illus. on 25 pl. 21: 25.

ערכו של הספר הוא באינפורמטיביות שבו. זוהי שיחת נאה ומסבירה שכונתה רצויה. המחבר חלק את ספרו שהוצא בצורה הדורה ונאה ומכיל 25 ציורים ובהן 62 תמונות נבחרות ומתאימות, לשלושה פרקים: א. אמנות יהודית ב. אמנים יהודיים ג. סגנון יהודי. מה שנאמר בשני הפרקים הראשונים מבוסס, כמעט כולו, על ידיעת החומר וקוראו יקבל מושג על העיקרים של אמנות יהודית. הפרק הראשון הוא מעין סיוע היסטורי-תרבותי על פני השנה היהודית, חגיה, מועדיה, ימי אבלה וימות החול שלה. הנתוח האמנותי, המובטח בהקדמה הקצרה, הוא לרוב מספר מלים סתמיות על חפץ או על מוצג בלי להכנס בפרטיו ובלי לנתחו. אף בפרק השני המסופר באמנים מזכיר המחבר כמה שמות ואינו אלא מסכם בקיצור נמרץ את כל הידוע לנו בלי לחסוף על ידיעתנו. אבל הספר נכתב רק כדי לשמש מכון לשאלות העוסדות על הפרק, ונקראים פרקים אלה בענין ובדאי שספר זה יצליח לעורר בקורא חבה, ולסד לבדתי בקי בענין האמנות אצל היהודים.

קשה יותר להסכים למה שנאמר בפרק השלישי. המחבר מתלבט, כמו כולנו, בשאלת העצמיות האמנותית היהודית, בקיצור: בשאלת סגנון אמנותי יהודי. הוא משמיע כאן כמה דברים של מעם שראוי כי נזכור אותם כולנו והם: שסגנון אינו נוצר, אלא יש לו המשך מתוך השפעות, כלומר — הסגנון הוא גיבוב של צורות זו על גבי זו והעם הנדון מוסיף לו את עצמיותו. קשה מאד לקבוע את המיוחד שביצירה אמנותית של יהודים על סמך הדברים שהמחבר מראה עליהם. וכך הוא מונה את הצד היהודי המיוחד באמנות: א. האמנות היהודית היא בעיקר סקולית; באמנות החדשה בישראל היא מתבטאת בנושאים דתיים המצויירים על ידי הצירים היהודים. ב. הגדישות במסובים: אין היהודי אותה שטח ריק, הוא אוהב לגבב הרבה. ג. היהודי אינו מוציא צורה ישנה מפני החדשה, להפך הוא שומר גם על הצורה הישנה וקובע אותה ליד הצורה החדשה. ד. מתוך משמוש הנבולין שבין האומן והסירטן נוצר נוסח עממי — והוא אחד הסימנים המובהקים שיש לסנות בסגנון היהודי. ה. אהבת הפעם, תאות-השעשועים, המתבטאת בצורות קמנטות, כחבת הפיליגרין וכיוצא. ו. חבת השמוש בכתובת. ז. האמנות היהודית היא יותר גרפית מאשר צבעונית. ח. הצבע היהודי, במקום שישנו, הוא לא סגנוני אלא מכלול נסתי, לאפור, לעמס ולענוס. אף אם לא נתוכח על הכללה זו של המחבר שאין לה אלא סמכותו שבחר המחבר, נצטרך להודות שלא צד מיוחד זה יש לבקש בסגנון. הסגנון הוא, ראשית כל, ענין שבצורה חיצונית ורק אחר-כך יש לשים לב אל פרצופו הרוחני, אל האידאות החיות בתוך הצורות הללו. כלום יוכל המחבר להוכיח על סגנון גרמני כולל מאז ימי הבינים עד היום הזה, כשם שהוא עושה זאת בכלליות ביחס לאמנות אצל היהודים? אני סקבל על עצמי להראות בדוגמאות מתוך כל אמנות שהיא על כל הצדדים המיוחדים שמנה מחברנו באמנות היהודית בלי שאהיה נאמן לאמנות הנידונה, כשם שאין מחברנו נאמן לאמנות היהודית. מה היתה למשל אמנות איסלמית בימי הבינים אם לא סקולית, ובחוצאתה דתית אף בימי הרנויסנס? אם לגדישות המוטיבים — מהו האורנמנט הרנויסנטי והברוקי האיפלקי, אם לא גדישות כזו? והרי יודעים אנו כמה נלחם סגנון כל תקופה בחברו עד שעולה בידו לגרש רק מספר סוגים של צורות. ואשר לעמסיות — הרי מצאנו אותה בכל אמנות מסוג זה, אך עמסיות זו אינה סגנון — אלא נוסח. הוטריות במלאכת האמנות האיפלקית אינה פחותה מזו שבאמנות היהודית. קח את העיסורים הפיליגריניים, את התכשיטים הסעוטרים פנינים ואבני חן בעלי חקוקים ועיורים. כתבות אפשר להראות בכל תקופה

ובכל סגנון. להפך, אם לששל בנרות הכינושים והערבויים בארץ ישראל אתה מוצא כתבות, לא תמצא אותם אף פעם בנרות היהודיים, אדרבא, היהודי אינו קובע כתבות מתוך הספר שלא לחלף את הכתב, ואם אנו מוצאים הרבה כתבות — נמצאן עוד יותר בחוג הבלתי יהודי. שהאמנות היהודית היא גרפית — אף זה אינו מיוחד לה, מפני שהאמנות הגרמנית אינה פחות גרפית מהיהודית, דבר שלא נעלם גם מהמחבר. יתכן שהצבע העמום מיוחד לדור — אף על פי שכל הדור בן המאה ה-19 היה עמום וחום בצבעיו — אך לא מיוחד לכל הדורות. אם אפשר לראות בישראל את העמום כסימן ליהדות מפני נושאו, מי יוכל לראות זאת אצל ליברמן שכולו שמפרסם ציורי ?

אם אעיר על כמה דברים הרי זה רק מתוך הרצון לברר :

ע' 11, 20 : אין מנורת החנוכה בבהכ"ז חובה. החובה היא בבית. מנורת בית הכנסת אינה עיקר, היא מופיעה בזמן מאוחר ביותר. אנו נפגשים בה רק מהמאה ה-17 ואילך ומקורה ברצון לחת לנמצאים בדרך רחוקה שיצאו ידי חובתם בבית הכנסת. — ע' 12 : התיקים ל"ס" ידועים לא בלבד אצל הקראים והשומרונים אלא גם אצל הספרדים, התימנים וכל יהודי המזרח בכלל. — ע' 14 : אינו יודע מנין למחבר שהעמוד נמצא במרכז מפני שנאמר : „Du sollst die Tora vorlesen in der Mitte der Kinder Israel“, היכן נאמר הדבר? — ע' 15 : במקום omed יש לתקן Amud או Omud עמוד.

ע' 24 : מנין למחבר שהגדה קבלה צורת ספר רק בשנת 7800? שם. המחבר מתרגם את המלה „אור“ מאור לארבעה עשר : Licht, ואינו כן. — ע' 25 : האות ש. בהגדה פרג אין לה כל ענין אל המדפיס שורץ שהיה כבר באותה שעה באילץ. מקור המעות הוא ב-ZHB ועפ"י קרל שורץ. — ע' 27 : האבן האדומה הנמצאת לפעמים בקת הסכין למילת היא מקרה כמו כל האבנים ואין לראותה כסמל. חיד בציור 35 עשויה חקיקה בדרך מקשה, ואינה שבוועה (geprägt). — ע' 29 : אין החופה מסמלת בית, אלא את מלכותו של החתן, הדומה למלך, ולשלמה היה, אפריון ביום חתונתו וביום שמחת לבו. — ע' 39, 46 : המחבר חוזר על הדבר שהמיניאטורים האנגליים המפורסמים תחתיו קופר הם יהודים אבל אין זה נכון. החקירה האחרונה מוכיחה שהיו נוצרים. כנראה שהשמות אברהם שמואל ואליכסנדר הם שגורמו לכך כך שתפו חוקרים אחרים את הסימונים הכלגיים עם האנגליים, שהם נוצרים גמורים.

הערות בע' 60. הספר של אידלר, בריאר וגרונולד נדפס כמנורה' הוינאי בשנת 1932/3. — במקום Dr. H. Müller צריך להיות Dr. H. Müller (avid).
אין כל הדברים האלה גורעים מחשיבותו של הספר כספר אינפורמטיבי מוב, שידע לחבב על קהל הקוראים את האמנות היהודית. מ. נ. ר. ק.

1863. **Liebermann, Max.** Max Liebermann; hundert Werke des Künstlers zu seinem 80. Geburtstage ausgestellt in der Preussischen Akademie der Künste; Berlin, Juni-Juli 1927; mit 2 Originallithographien von Max Liebermann und 32 Abbildungen. Berlin, B. Cassirer, 1927?. 23 p., front., [32] pl. 19 : 25.

1864. **Maccabi world union.** Makkabiah-Konferenz des Makkabi-Welt-Verbandes Prag/September 1931; Protokoll und Turn- und Sport-Programm für die Makkabiah. Berlin, Präsidium des Makkabi-Welt-Verbandes, [1931?]. 31 p. 15 : 23.

1865. Reifenberg, A[dolf]. Portrait coins of the Herodian kings. London, Spink, 1935. 12 p., illus. 16 : 24.

"Reprinted from the Numismatic circular, 1935".

במאמר זה מסכם ריפנברג את כל הידוע לנו על המטבעות המכילות פורטרטים ממשפחת הורדס, לאחר שאימהוף-בלומר רשם לאחרונה ביחד את מטבעות מלכי בית הורדס מחלקים, בספרו הידוע *Portraitköpfe auf griechischen Münzen*. למעלות חבורו של ריפנברג נצטרפו הצלומים המוגדלים, הנוחנים אפשרות להכיר פורטרטורה זו. תחלתם של הסורטרטים באגרפס הראשון ואגרפס הבן וסופם במטבעות אריסטובולוס מחלקים.

החומר המועט שבידינו מפורטרטים אלה, אינו מאפשר את המסקנות על "ספוס אף הרודיאני" ועל מתן כרקטריסטיקה לפרצוסים אלו : לשם כך דרוש חומר איקונוגרפי יותר רציני. לעת-עתה אין אנו בטוחים בדמיון הפורטרטים : למשל ציור 1 (נמצא גם בירושלים באוסף ראש) וציור 2 של אגרפס הגדול (האב) : בציור 1 אפו "יהודי" ובציור 2 אפו "בלתי יהודי" לגמרי. גם חסמי אריסטובולוס מחלקים אינם חסמים "ספוסיים" למשפחת הורדס, שהרי פלוני אפו "יוני" הוא, היינו שהמצח והאף הם בקו ישר, כאידיאל היוני ליופי. מבחינה אמנותית ירודים פורטרטים אלה לעומת הפורטרטורה שפרחה בסביבה ההלניסטית הקסרית. החפץ שבידי אלילת העיר (ציור 2, רורס) אינה ה"גלדיוס", כי במטבעות הסבועות בקיסריה מצוי אותו תיאור של משוט, ותיאור זה מצוי גם במטבעות ערים אחרות השוכנות לחוף הים או לחוף נהר כגון טבריה או עכו. בא"י ועוד, ואילו ה"גלדיוס" — חרב המתגוששים — צורתה אחרת וגם תיאור הדמות האוחזת בגלדיוס, הגלדיאטור, מקובל תמיד שאוחזת דמות זו את החרב בעמדת התקפה. אף חרב-החילים הרגילה מתוארת על שכמו של החיל באמצעות חגורת-שכם או בחגורת הקצין. לפנינו משוט מתואר בפרופיל והוא סמל מדויק לעיר קיסריה השוכנת לחוף הים, והיא נמלה של סבסטי. סמל זה מופיע במטבעות הראשונות שנטבעו בקיסריה.

מ. נ.

1866. (Schaaf, Gertrud). Über die Besonderheiten des jüdischen Geistes und ihre Ursachen. n. p., (1931). 79 p., tab. 14 : 23.

Diss. Heidelberg.

1867. Tietze, Hans. Jakob Steinhardt. Berlin, J. J. Ottens-Verlag, [193-?]. 1 p. 1., 16 p., illus., 48 pl. 15 : 19.

Zilverts, Z. ראה ע' 465. הנרות ה-159.

יד. בלשנות.

בן-אורי, א. מלון עבר-אידית. ראה ע' 425.

1868. Abram, Ch. Nederlandsch—hebreuwsch woordenboek met verbuigingstabellen. מלון הולנדי עברי עם נטיות השמות. Amsterdam, E. Mozes, 5696-1936. XII, 367 p. 12 : 16.

ראה ע' 450. Hempel, J. Hebräisches Wörterbuch zu Jesaja.

1869. **Levy, Kurt.** Zur masoretischen Grammatik; Texte und Untersuchungen... (Stuttgart, typ. W. Kohlhammer), 1936. ivp., 1 l., 44 p., 1 l. 15 : 23. Diss. Bonn.

"Nur der erste Teil... Die ganze Arbeit erscheint... als Heft 15 der Bonner orientalistischen Studien..."

פרופ. קהלר מוסיף להקדמה, שהמחבר שהיה אחד מתלמידיו הטובים ביותר ואיש מצוין, לא זכה לראות גמר הדפסת ספרו, כי מצא את מותו הסרגי ב־22 ביולי 1935.

1870. **Wollmann, Pinchas.** Die hebräische Sprache und das gesetzestreue Judentum. (Übersetzung aus dem hebräischen Original). [Frankfurt a. M.], Verlag des Israelit u. Hermon, 1935. 53 p., tab. 13 : 19.

טז. ספרות יפה עברית חדשה.

בלומנפלד, י. ד. שירי... ע' 425.	העקץ; חריומון סטירי. ע' 417.
ברש, א. תורת הספרות... ע' 426.	קבוץ בדרת. הגדה של פסח. ע' 433.
דבר. לדוד שמעוניובין בן החמשים. ע' 416.	רדלר-פלדמן, י. פרצופים. ע' 434.
וילקובסקי, ש. רבי עקיבא; מחזה. ע' 429.	שבדרון, א. שמונה שירים. ע' 490.
סויפט, י. מסעי גוליבר. ע' 432.	שפרלינג, י. מגלת היסורים. ע' 436.

1871. [גרוס, אליהו]. מקות ננסיה (מאת אליהו עפערד). פורטו-אלגרה, "רבנוניה", תרצ"ו. 11 דף, [13-64, 7, 11] ע, פורטרט. 12 : 16.
=ביבליאטיקה, ששניב, ספרון ראשון—מהמעטפת—עם שער ספרדי על המעטפת.

1872. ורבנר, א[ברהם] ד[ב]. זועות; שירים. לבוב, ברית עברית קולטית, תרצ"ד. 11, 47 ע, פורטרט. 12 : 17.

1873. החלוצ. ברלין. זמורות. ברלין, החלוצי, [תרצ"ז]. 15, 11 ע.
16 : 12. מהמעטפת—המדורות; לציון—שורת העבודת—על המסמר—במולדת.

1874. רינונגו. רינונגו; [שירים]. ורשה, ההנהגה הראשית לכנסת השומר הדתי בפולין הקונגרה. ונפות הספר, תרצ"ג. 11, 11 ע. 12 : 17.

ראה ע' 497. Agnon, S. J. Ma il torto diventerà diritto.

ראה ע' 498. Jerushalmi, N. Merkado la azenpelisto.

י. ספרות יפה יודית.

אגרת פורים. ראה ע' 479.

1875. אטאקע; אלמאנאכ פון דויטארמיוושיקער לאנדשוואלדערמאטור.
רעדאקציע: ז. אקסעלראד און ד. קורלאנד. מינסק, מעלכע-פארלאג פון
וויסרוסלאנד, נאצסקער, 1934. 110, 111 ע' 15 : 23.
בראש השער: ארגאמיטעט פון פ. ס. ש. וו. קאמיסיע פאר לאנדשוואלדערמאטור!

אינזל; ועתון. ראה ע' 442.

1876. באטאשאנסקי, יעקב. דראמען. בוענאס איירעס, (דפוס קראסר-
לאווסקי און פערצאווסקי), 1933. 186 ע' 111 דף. 15 : 22.
שער נוסף בספרות. התכן: ר' בער ליעווער. — צווישן רעוואלוציאנערן. — הערשעלע
אספראפאליע.

1877. גיצים, משה. די זון אין סוזראך: נאוועלאדראמע. (שיקאגא, מ.
צעשונסקי, 1936). 151 ע' 14 : 20.

1878. גערשונאווי, אלבערטא. ברוך ספינאסא'ס ליבע. פון שפאניש;
יוסף מענדעלסאן. בוענאס איירעס, סאסיעדאד העבראיקא ארכענטינא, 1933.
111 דף, 92-7 ע' 111 דף, פורטרט. 12 : 17.

1879. העלער, ליפער. געבורט; (לידער). ומינסק, מ. פ. וו. וידמעק-
מער, 1934. 66, 121 ע' 11 : 14.

1880. וויינשטיין, בעריש. ברוכווארג; ושירים. ניו יארק, "חברים"
קאמיטעט, 1936. 95, 111 ע' 16 : 23.

1881. זשיטלאווסקי, חיים. געזאמלטע שרופטן. באנד 7, 12, 13, 14.
4 כרכים. ווארשא, ה. בושאזא, 1930-1935. 238; 252; 291, 111 ע' 318 : 24.
את הקודם ראה ק. ס. שנה ס' ע' 361.

התכן: באנד 7: די מאראל-פילאזאפיע און דער ענד-ציעל. — דער מאטעריאליזם און
די דיאלעקטישע לאגיק. — דער שטומגארטער קאנגרעס. — הערן דובנאוויס. גייסטליכער
נאציאנאליזם. [1930?]. — באנד 12: אלבערס איינשטיינס טעאריע פון רעלאטיוויטעט. 1931. —
באנד 13: דער מאטעריאליזם און די נאציאנאלע פראגען. 1935. — באנד 14: אויף די וועגן פון
מאדערנעם געדאנקענגאנג. 1935.

1882. החלוץ, פולין, למסכה ומועד; לקט חומר לדיקלום ולהצגה, לספור ולהקראה. ורשה, החלוץ, 1935. 40 ע. 12 : 22. רב הספר ביודית.
1883. מאבאטשניק, א. אין שויר; ושירים. ניו יארק, שופסחער בער ארבעטער רינג שול, 1936. 63, 11 ע. 14 : 22.
1884. מינקאוויץ [חיים] ב[רוך]. מסעות פון לעצמן שאמן; ושירים. ניו-יארק, באדן, 1936. 104 ע. 15 : 22.
1885. סענאלאוויטש, ז[אסמאן]. פירדע איז נישט מיונע; מיין פרוינדס דערצוילונג. ווארשע, (דפוס Wir), 1934. 158 ע. 15 : 23. =אלע ווערק. באנד 19.
1886. עסעלין, אלטער. אונטער דער לאסט; (לידער). (Chicago, ארויס-געגעבן פון אלטער עסעלין בוך-קאמפוט אין מילוואקי דורך דעם פארלאג צעשינסקי, 1936). 140, 141 ע. 15 : 21.
1887. עפעלבוים, מ[נחם] ב[ערוש]. שוידוועג; (ועכצן דערצוילונג-גען). פילאדעלפיע, „ב. עפעלבוים-בוך-קאמפוט“, 1935. 308, 121 ע, 121 דף, לוח-חמונה. 15 : 23. ספורים שנכתבו בשנות 1923-1935.
1888. פינינבערג, עזרא. XV; ושירים. מינסק, מעלזכע-פארלאג פון ווייסרוסלאנד, נאצסקער, 1933. 132 ע. 14 : 22. בראש השער: עורע פינינבערג. — במלאת חמש עשרה שנה למהפכה הרוסית.
1889. פלאטנער, אייזיק. פון צוויי לענדער; (שירים). מינסק, מעלזכע-פארלאג פון ווייסרוסלאנד, נאצסקער, 1933. 24 ע. 15 : 22.
1890. קאהאני, שרה. איז וועג; (לידער). מינסק, מעלזכע-פארלאג פון ווייסרוסלאנד, נאצסקער, 1934. 41, 111 ע, 111 דף. 12 : 17. בראש השער: סארע קאהאני.
1891. קאצאוויטש, לייזער. הומארעסקס. מינסק, מעלזכע-פארלאג פון ווייסרוסלאנד, נאצסקער, 1933. 116 ע. 12 : 15.
1892. קולבאק, משה. פאעמע: דינסער טשילד האראלד. מינסק, מעלזכע-פארלאג פון ווייסרוסלאנד, נאצסקער, 1933. 95, 111 ע, 111 דף. 13 : 16. בראש השער: מוישע קולבאק.
1893. קורלאנד, דוד. די היינטיגסטע פראעטארישע ווירשע דיכטונג איז אמעריקע (צונויפגעשטעלט פון ד. קורלאנד און ס. ראכנינד). מינסק, מעלזכע-פארלאג פון ווייסרוסלאנד, יידסקער, 1932. 199, 111 ע, 111 דף. 15 : 22. (סעריע „ליטעראטור פאר דער שול“). — אנתולוגיה.

1894. **ראמער, דא.** לידער. ווילנע, דפוס גארבער, 1935. [2] דף, 87.
[1] ע. 15 : 21.

1895. **שעקספיר, וויליאם.** יולי צעזאר; טראגדיע אינ פונף אקטן.
פונ ענגליש—ר. גאלדבערג. מינסק, סעלעקט-פארלאג פונ וויסרוסלאנד, נאצ-
סעקטער, 1933. [1] ע. פורטרט. 15 : 22.
תרגום עברי ראה ק. ס. שנה י' ע' 288 ושנה י"ב ע' 414 מספר 1364.

Shalom Aleichem. Arm und reich. 498 ראה ע'

יח. ספרות יפה לוועזיט על נושאים יהודיים.

1896. **Adler, Jacob.** Laugh, Jew, laugh! Short humorous stories,
by B. Kovner (Jacob Adler) tr. by Abraham London. New
York, Bloch pub. co., 1936. viii p., 1 l., 187 p. 13 : 19.
ארבעים וחמשה תיאורים וספורים חומריסטיים מחיי היהודים, מתורגמים מיודית.

1897. **Agnon, Samuel Josef.** Ma il torto diventerà diritto;
storia raccolta e trascritta da S. J. Agnon. Traduzione autorizzata
dall'ebraico e prefazione di Dante Lattes. Firenze, Casa editrice
Israel, 5696-1935. vii p., 2 l., [7]-94 p. 18 : 25.
תרגום הספור "וזהו העקוב למישור". — תרגום גרמני ראה ק. ס. שנה י"ב ע' 218,
תרגום עברי — ק. ס. שנה ב' ע' 254. — הספור תורגם גם להונגרית, פולנית ורוסנית.

1898. **Aronin, Ben.** The Moor's gold. Chicago, Argus books,
1935. 6 p.l., 7-720, [1] p. 14 : 22.
ספור מחיי היהודים בספרד בימי הגירוש.

1899. **Blatt, William M[osher].** A Jewish word; a play in one act.
Boston, W. H. Baker, (c1933). 13 p. 12 : 19. (Baker's all star series).

*1900. **Borden, Mary (Mrs Edward Louis Spears).** The king
of the Jews. London, Heinemann, 1935. 273 p. 8°.

1901. **Carling, John.** Cité maudite; roman historique, adapté
de l'anglais par M. Bordreuil. Genève, J.-H. Jeheber, [1936?]. 310,
[1] p. 12 : 19.
רוסן על ימי חרבן הבית השני.

1902. **El-Milick, Maurice.** Extraits des Pages bleues (poésies)
et des Murmures du passé (musique); choix de mélodies & poèmes.
([Le] Caire, typ. E. A. Cohen, 1931). [7]-91 p. 14 : 20.

ענינים יהודיים בעמ' 22-24, 26, 36-37, 50-52, 65, 72-73, 78-79.

1903. **Feuchtwanger, Lion**. The Jew of Rome; tr. by Willa and Edwin Muir. New York, The Viking press, 1936. 4 p.l., 3-565 p. 15 : 21.
תרגום הספר : Die Söhne.
- *1904. **Gregory, Claudius**. Solomon Levi. London, Duckworth, 1935. 400 p. 8°.
ספור מחיי היהודים באמריקה.
1905. **Hecht, Ben**. A Jew in love. New York, Covici, Friede, (c1931). 4 p.l., 3-341, [1] p. 13 : 20.
1906. **Jerushalmi, Nachum**. Merkado la azenpelisto; romano. El la hebrea originalo tradukis kaj komentis Levi Wiener (Leono Vienano). Warszawa, N. Szapiro, 1933. 1 p.l., 139, [1] p., port. 14 : 19.
בראש השער : Naum Jerusalmi. תרגום ואספרנטו של ספור עברי.
1907. **Moses, Margarete**. "Diesen und auch jenen hat Gott gemacht"; ein Palästina-Roman. Berlin, Brandus, (c1936). 150, [1] p. 13 : 19.
1908. **Némirovski, Irène**. David Golder; tr. del frances per Melcior Font. Badalona, Proa, 1935. 249 p. 11 : 18.
=Biblioteca a tot vent. 79.
1909. **Ronley, Stephen**. They that sow. London, A. Melrose, [1936]. 288 p. 13 : 19.
ספור מחיי היהודים בלונדון.
1910. **Shalom Aleichem**. Arm und reich; zwei Erzählungen; aus dem Jiddischen übers. von Fega Frisch. Berlin, Schocken, 1936. 87 p. 12 : 19. =Bücherei des Schocken Verlags. 48.
בראש השער : Scholem Alechem.
1911. **Sinsheimer, Hermann**. Maria Nunnez; eine jüdische Überlieferung, frei erzählt von Hermann Sinsheimer. Berlin, Philo Verlag, 1934. 232 p. 12 : 19.
1912. **Wenter, Josef**. Saul. München, R. Piper, (c1935). 614, [1] p. 13 : 19.
ספור הנביא.
- *1913. **Wolfe, Thomas**. Of time and the river; a legend of man's hunger in his youth. New York, Scribner, 1935. 912 p. 8°.
ספור מחיי יהודים.

יט. ספרות הנער.

- די פון, ד. רבינוון קרוזה. ע' 427. הנצנים; שבועון לילדים. ע' 414.
 חג-ליל; ספורים לילדים. 1... ע' 430. הפנימיה; עתון. ע' 415.
 מולדתי; לוח לנוער ולעם. ע' 432. מולד, ר. ינקו—הנער ממכסיקו. ע' 434.
 מלמד, נ. ספור המגלה לילדים. ע' 432.

1914. פארשטעלונגן; זאמל-הקפמ. לאדזש, בית-דיקב, תרצ"ה. 46 ע.
 מחזות-ילדים. 23 : 15.

1915. פיערשט, שמואל. שטערנדלעך; (מיוסעלעך פאר קינדער). צייכ-
 נונגען; ר. בעקער. בוקנאם איירעס, חשים, 1935. 99, [11] ע. 14 : 19.
 על המעמדת השמאלית שער נוסף במסדרות.

1916. Halperin, Jechiel. Călărețul fermecat, (Traducere din ebraică de B. Iosif). (Bucuresti, Fondul național evreesc din România), [193-?]. 31, [3] p., illus. 12 : 15.
 — Molad'tenu; biblioteca Palestineana pentru copii, 1.
 בראש השער: I. Heilpern. את המקור ראה ק. ס. שנה ח' ע' 307.

1917. Jüdischer Jugendkalender; hrsg. von Emil Bernhard Cohn. Jg. 4. Berlin, Jüdischer Verlag, (c1934). 108 p., ill., pl. 17 : 21.
 "Dieser Kalender erscheint unter Mitwirkung der Jugendschriftenkommission der Grossloge für Deutschland U.O.B.B."
 — Kinder-Kalender des Jüdischen Frauenbundes für das Jahr 5695.
 את הקורם ראה ק. ס. שנה ח' ע' 95.

כ. חנוך והוראה.

- אגדת שוחרר האוניברסיטה. החר תל אביב. ביה"ס הדתי, מוריה".
 והעסק. ע' 416. דויד... ע' 437.
 ברית עברית עולמית וקרן התרבות — ביום למסחר, ספרא. ספר השנה.
 לזכרו של ח. נ. ביאליק. ע' 416. ע' 437.
 החלוק. פולין. תרבות וחנוך בחלוק. — ביה"ס המקצועי לנשים. דויד.
 ע' 479. ע' 437.
 עם וספר. ע' 414.

1918. כהנא, ש[מואל] ז[נבל]. לחשבונה של תקופה; עם מבוא
 מאת יצחק רובינשטיין... וורשה, ההסתדרות, רבנא בפולניה, (תרצ"ד). 27, [51] ע.
 ריאגרות. 22 : 15. מהמעמדת.

1919. המורה העברי; עלון פרדגוני. ברלין, המשרד לתרבות עברית
שע"י ההסתדרות הציונית בגרמניה, תרצ"ו. 21 : 33.
הקטגוריה מכתב מכונה—העורך: ש. קאלק. ג'יון א' יצא בניסן.
1920. תרבות. פולין. פרודגומה ללמודים ריאליים. טבע, גיאוגרפיה,
חשבון. ורשה, 1934. 11 דף, 52 ע. 22 : 31. הקטגוריה מכתב מכונה.
ראה ע' 481. Amzalak, M. B. A Universidade hebraica
1921. Blumenfeld, Walter. Jugend als Konfliktsituation
(Jugendpsychologie mit Berücksichtigung des jüdischen Kindes).
Berlin, Philo Verlag, (c1936). 122 p., diagrs. 16: 24. 122-119 ע'
ביבליוגרפיה: ע' 122-119. 122 p., diagrs. 16: 24.
ראה ע' 439. Magnes, J. L. Addresses...

כא. ספרי למוד.

- ביה"ס הריאלי העברי. לוחות
אוריאלי. א. חבורות עבודה בכתובת
הארץ. ע' 417.
אילן, א. שער לשוננו. ע' 417.
אריאל, ז. פרשיות בתולדות ישראל. ע' 424.
חבר הלאומים; מסורות ומבנה. ע' 430.
חופי, פ. מחברת עבודה לספורי החמש.
ע' 430.
חיפה. ביה"ס למלאכת. מכניקה. ע' 430.
— ביה"ס הריאלי העברי. לוחות
סינכרוניים. ע' 430.
ילון, ח. קונטרס תורת הנקוד. ע' 431.
מערבי, ד. סולפג'יו. ע' 432.
פניקס. אלף בית לילדי פניקס. ע' 432.
שרגורודסקה, פ. שיבת ציון. ע' 436.
תנ"ך. נביאים אחרונים לבתי הספר...
מאת ש. ל. גרדון. ע' 437.

1922. [גושמן, רפאל]. קום קרא. ספר אי. 2 כרכים. (הציונים)
מעשי ידי פר. וינצ'יו-טמרסון. (Warszawa), „ורשה—תל-אביב“, תרצ"ה. 86, [71];
135, [11] ע. 15 : 22. מנוקדים.
בראש השער: ר. לבבי [=סמיונים של רפאל גושמן].
התכן: ספר א: אלפון. ספר ב: לשנת הלמודים השניה.

1923. וינצ'יו, [רחמיאל?]; מ. טויבר. עמנו בעבר ובהווה. חלק א:
מראשית האמה עד ימי ברכוכבא. מחצית א. ורשה, ניויורק, תל-אביב, קדם,
תרצ"ו-1935. 151 דף, 116 ע. ציורים, מפה. 17 : 24.

1924. ציוגל, חיים. דברו עברית, לכוונתם מתחילים; חבר על-ידי
חיים ציוגל וברוך אביבי-וולוב'ר... הציונים מאת כ. מכתם. ורשה, חנוך
חדש, תרצ"ה. 110, [12] ע. ציורים. 15 : 23.

1925. תנ"ך. תורה (לקוטים). חמש לתלמידים, עם ציורים, שאלות ותרגילים לעבודה עצמית ומלון עברית-אנגלית, מסדר על-ידו י. ח. פולאק. (מהדורה שלישית). חלק א-ג. 3 כרכים. ניו יארק, הוצרכו פאבלישונג קאמפאני, 1934. מפות, תמונות. 14 : 20.

התכן: א: בראשית. 138 ע. ב: שמות—ויקרא. 127 ע. ג: במדבר—דברים. 144 ע.

1926. וויינשטיין, ב[ערנארד]. בילדער פון אירישן ארבעטער-לעבן אין אמעריקע. באארבעט און צוגעגרייט פאר די אידיש-וועלטלעכע שולן פון נפתלי גראס. איזוסטריט פון ג. קאזלאווסקי. ניו יארק, ארבעטער רינג בילדונג-דעפארטמענט, 1935. 139, 131 ע. 18 : 22.

ראה ע' 439. Morris, N. הנער; a Hebrew text-book.

כב. ספרי מדע כלליים בעברית.

ויסמן, ד. שני מעטדות, שני דרכים. ע' 429. התכניון העברי. מכניקה. ע' 430. חבר תלומדים; מטרותיו ומבנהו. ע' 430. סמדי, א. בסין המתעוררת. ע' 432. חרפה. ביה"ס למלאכה ע"י שורץ, ק. האמנות הגרפית. ע' 435.

כג. שונות.

1927. Day-Lewis, Cecil. Noah and the waters, by C. Day Lewis. London, L. & V. Woolf, 1936. 59 p. 14 : 22.
על שאלות החברה בזמן הזה; נכתב בצורת טחזה. אין כאן ענין ליהדות.

מאמרים וחקירות

שִׁוּרֵי-סֵפֶר

(בעיות, הערות ורשימות ביבליוגרפיות)

מאת יצחק ריבקין (ניירורק)

ב. למפתח הצאות.

החכם רבי דובער וואכשטיין ז"ל עשה נפשות למאה ושמונים קצונים, שצוו לביתם ולדורות הבאים, במחקרו הביבליוגרפי המצוין, "מפתח הצאות" שנדפס בקרית-ספר שנות ו"א וי"ב.

בהיות המחבר עוד בחיים חיותו, העירותי לו במשך ההדפסה על כמה דברים, שמהם אני זוכר כעת רק שניים: (1) לנומר 17: צואת לוינסקי שנכתבה ביום א' ו' טבת תר"ע, נדפסה כמעט בשלמותה (רק בהשטת החשבונות הכספיים) במאמר-ההערכה של ד"ר יוסף קלזנר בתחלת כרך ראשון לכל כתבי לוינסקי, אודיסה תרע"א עמוד XVIII וא"ל במקורו שהביא, המבשר, יש רק זכר לצואה הנפלאה הזאת ולא גוף הטפס. (2) לנומר 64: מקורי לשם משפחתו של ר' יואל מאשטמלכ הוא קררש-הצואה רב הערך והענין של א. משריקובר ב"העבר", פטרוגראד תרע"ח, כרך א' עמוד 117 הערה 1 ועוד שם כמה פעמים, שלא היה לפני רד"ו.

ועתה במלאת שנתים למותו, רצוני לפרסם הוספות אחדות למפתחו — פתח

זכרון לו.

הוספתי כוללת, כמו רשימתו, רק צאות נדפסות ולא אלה הגנוזות בכתב-ידות. חבל שלא עשה בעל-המפתח ציונים גם לצאות כתובות ולא קנמן ברשימה אחת. לעומת זה מוכיר רד"ו, כי לצאות כשית קבע מדור מיוחד. אם מצוי החמר בידי יורשיו מן הראוי לפרסם את עזבונו, כמצבה ספרותית-ביבליוגרפית לחכם רב-פעלים ורב-זכויות.

1. ר' אליעזר ב"ר ישראל פראדסקי צואה מיום 12 סנטיאבר 1904 (י"ז תשרי תרס"ה) ככ"ג סימנים בעניני ירושה וצדקה. (ג. בכ"ג תשרי תרס"ה בבזל, והובל לקברות ביום ו' כ"ח תשרי בקיוב). הצואה נערכה בפריז בלשון הרוסית והובאה בתרגום עברי מנוף כתב הצואה על ידי ישראל נחום דארעווסקי בתוך מחברתו: ספר זכרון לר' אליעזר פראדסקי ז"ל ברדישוב תרס"ה ע' 40—46.

2. ר' דוד ב"ר משה צואה מיום כ"ז אלול תקל"ו. בו ביום נפטר בלובלין. הצואה כוללת ח' סימנים בעניני ירושה וצדקה לצרכי העדה ומוסדות-חסד, ללומדי-תורה ועניים. נדפסה בתוך: לקורות היהודים בלובלין, לר' שלמה ברוך ניסענבוים, לובלין תר"ס ע' 99—100.

3. ר' חיים פאלאני רב באומיר וסביבותיה ומחבר מפורסם. נפטר י"ז שבט תרכ"ח (מפתח ההספדים סדר שלישי ע' 31 וראה, "המגיד" שנה י"ב (תרכח) גליון 19 ע' 147—148; על רשימת ספריו עיין ערכו במפתח המפתחות לשונמי נוסר 1433). צוואתו נרפסה באותה השנה בשם: ספר צוואה סחיים, אומיר, תרכ"ח, ל דף. הצוואה גופא כוללת ג"ח סימנים ומסוך להם, דברות חיים בעל פה' כג' סימנים והכרזה ערוכה בכתב-ידו, אשר קראו השלוחי צבור בכל בתו כנסיות ובתי מדרשות ביוש"ק מ"ז כשבט שנת תרכ"ח בלשון לאדינו וסדר הנהגות והדרכות, תרומות סדותיו המובנות על סדר א"ב שערך בנו ר' אברהם בחשקים ערכים.

4. ר' יהודה ב"ר אליעזר ספרא ודיונא דק"ק ווילנה (ימוד). צוואה מקודם פסח תקכ"א. (נפטר בעש"ק כ"ד אדר תקכ"ב) חסימנים י"ב, י"ד, כ'—כ"ב, כ"ה, מצואתו הנפלאה נרפסו כתוך: קריה נאמנה לר"ש פין, ווילנא תר"כ, ע' 116—119 ובמהדורת תרע"ה ע' 122—124. העתקה שלמה מצואת היסוד נמצאת בכת"י בידי רבי שאול גינזבורג ומן הראוי שיוציא לאור תעודה זו החשובה מצד כותבה וחסנה כאחד.

5. ר' ישראל ב"ר יצחק דאווידזאהן מגאליגור. צוואה כוללת דברי מוסר וסדרות ומחולקת כמ"ה סימנים, שכתבה לבניו ובנותיו לפני עלותו לאח"ק, בשנת הששים ושבע ל"מי חייו (כ"י נולדתי בעצם יום הששי עש"ק ר' תמוז תקס"ג... ועתה במהדורא תנינא אשר אני כותב הצוואה הזאת שנית היום יום ג' ו' תמוז תר"ל). המצוה ערך גם רשימה של ספרים, ברובם מן המפרות המוסרית, שיעץ לבניו שירכשו וישתדלו לקנותם, המלמדים דעת מוסר השכל לשמור דרך ה' הטוב והישר. את הצוואה הזאת הביאו, כני המחבר נ"י לרפוס ונרפסה בשם: בית ישראל, לעמכרג תרל"א—1871.

6. ר' יעקב בן דוד הלוי שפירא צואת נידון לסיתה כרוסיה האדומה ונכתבה במסר כיום י"ד אלול תר"ף בקיוב ונתפרסמה ב"רשומות" תל-אביב, תר"ץ, כרך ו' ע' 243—254 בשם "אותו ואת בנו" (צואת אב), כי שניהם, האב ובנו, הוצאו להורג בקיוב בעלילת-שוא על ידי השלטון הכולשכיסטי.

7. ר' סמחון ב"ר שלמה הלואה רב בוהראן כתב ספר-מוסר ע"פ ערכים וקראו בשם "צו לצו" ונרפס אחרי מותו בירושלים תרס"ד כ"צואת הרב... אשר צוה לבניו אחריו". ואמנם כמעט כל הערכים בעניני מוסר ומצוות ערוכים בסגנונם ליוצאי הלציו ומתחילים ב"נ". בפתח-דברו הנקרא, הקדמת המחבר הוא מתחיל, מצוה לקיים דברי המת אשר משתיו ולמטה דבר כע"טו וחזתם בחודש אלול תרס"ה. וברוח זו כתובות גם שתי ההקדמות האחרות—המסומנות

ראשונה ושניה—בענין הנהגת החיים. ראש הרבנים בא"י ר' יעקב שאול ארישר כותב בהסכמתו מ"ג לחדש זיו תרס"ד על הרב המצוה: "כו כבר יצא מוניטון שלו בפסקיו בס' כרם חמד אשר פעל ועשה הרב המופלא כמוהר"ר אברהם אנקוואה זצ"ל להלכה ולמעשה קולע אל השערה לא יחמיא הסמרה".

8. ר' שמחה יאיר רוזנפלד רב בכמה קהלות בפולין וכ"א שנה בפועטקוב מ' שלח תר"ן עד היום שנפטר בו שם, י"ט סיון תרע"א. צוואה מ"א מיננים במילי דשמיא ומילי דמתא מיום כ"ה כסלו (א' דחנוכה) תרע"א ונדפסה בראש חבורו על התורה, "אורה ושמחה" חלק ראשון פועטקוב תרע"ג ע' 5—7. הסימנים ז—ח לא נדפסו, מפני טעם הכמוס ונשארו בכתובים".

ג. האשה הישראלית והספר העברי.

נוסף לרשימות השונות שנתפרסמו בזמן האחרון על האשה העברית ברברי ימי הדפוס והספר העברי, יוצג כאן ציון לעור שתי עבריות שדכקה רוחן בספר העברי ובזכותן ראה אור.

1. דבורה פאללאק שהפרישה מכספה להוצאת ספר היכלות הזוהר מפרשת בראשית ופקודי עם ביאור הגר"א חס"ד וקניגסברג, תר"ו. המו"ל ר' שמואל לוריא פוקד את התומכת לטובה בהקדשה מיוחדת, שבה גם נָכַר למפעלה הכביר לטובת כולל הפרושים בא"י, מפעל בלתי-יירוע בקורות הישוב, הראוי לפרסם מבחינת "צור תעורח". וכה דברי המקדיש: "זכרון תודה וברכה! להגבירה הנכבדת יקרת רוח אשה יראת ה' מפורסמת דבורה פאללאק תחי'. היא האשה הנודעת בשער בת רבים לעושה חסד על כל דופקי דלתותי, היא אשר רבות פעמים נדבה רוחה אותה להרים תרומת כסף לא מעט לבנין כמה בתי כנסיות, גם בנתה לה ארמון קדש אשר יסודותיו בל ימוטו לעולם, בל יקרה במחיר כסף רב את גבול הר הזיתים שכירושלם עה"ק ונתנה אותו במתנה לכולל פרושים אשכנזים שהם חובשי בית מדרשו של אדמו"ר הגאון מרן אַלְיָהוּ החסיד נ"ע, והם יחזקו גבול זה לב"ע, וכל ההכנסות שיעלו מזה ינתן לחברת ת"ת ללמד בני תורת ה', והיא גם היא הושיטה אלי שרביט זהב לתמוך את ידי הכהה ולעמוד לימין עזרתי בהוצאת ספר ההיכלות גם ביאור הגר"א נ"ע..."

2. לאה ווידרוביץ התומה על השבועון "ברקאי", שהחל להופיע באודיסה ערב סוכות תר"פ (ראיתי רק ו' גליונות הראשונים ואחדים מהם על ניר אדום) בתור העורכת-המוציאה באה"כחה של "תרבות".

תקון והוספה למספר 34 ברשימת הכרמן

האלמנה רעכיל מיוא כדירהנפורט התחילה להדפיס בשותפות עם בניה עוד בשנת תקנ"ח. אין בירי הספר היחיד שמזכיר שם הכרמן, "צאינה וראינה", תקס"ח. אבל אין ספק אצלי שנשמטה לפני השם יוסף התואר ור' וצריך להיות ר' אהרן ור' יוסף (ולא ר' אהרן יוסף)*, כי המדפיס ר' יהיאל מיכל הניח שלשה בנים שהשתתפו בדפוס אטם וכך הם נזכרים תמיד בכל השקרים. ור' יוסף מיוא החזיק, כידוע, אחרי-כן דפוס לבדו, ואחרי מותו נתקיים הדפוס בירי אלמנתו ובניה.

לספרו היחיד שמזכיר הכרמן, יש בידי להוסיף לעת-עתה ששה ספרים אלה, שנדפסו בדפוס רעכיל ובניה, ובמשך הזמן תגדל בודאי הרשימה פ"כמה:

- (א) תורת שש (אלשיך) תקנ"ח ;
- (ב) תם וישר (ב, מייטש") תקנ"ח ("נדפם מחדש פעם שלישית");
- (ג) תולדות אדם, לר' יחזקאל פייוול ב"ר זאב, תקס"א (החלק השני נדפם שם בשנת תקס"ט בדפוס ר' יוסף מיוא) ;
- (ד) חמשה חומשי תורה וחמש מגילות, תקס"ב עם שער מיוחד ל"הפטרות מכל השנה... עם פירוש המילות" נדפסו תקס"ג ;
- (ה) שבט מוסר כלשון אשכנז, תקס"ד ;
- (ו) תם וישר, תקס"ה ("נדפם מחדש פעם רביעית").

(* צודק הכותב, וכן הוא באכסמפלר שלפנינו. (הסערכת).

הפלישים

ביבליוגרפיה

מאת א. ז. אשכנזי

(סוף; ראה ק. ס. שנה י"ב ושנה י"ג)

VII לקט ושכחה*)

567. גראטין, צבי (היינריך). ספר דבריו ימי ישראל, מתורגם... מאת ש. פ. רבינוביץ, עם הערות ומלואים מאת הר"ר א. א. הרכבי. חלק ג', וארשה [1913]. ע' 268.
- הערת המתרגם ביחס לאלדר הרני שספורו טוב על יהודי חבש—ברוח אפשטיין מס' 154.
568. יעקבזאדה, שלמה. הר קול יעקב. "הנשר", לבוב, תרכ"ז—1865, גל' 5. שיר על יהודי חבש, בהשפעת מאמרו יעקב ספיר ב"הנשר" וב"המגיד", ומאמר ר"ע הירש-היימרי. להצילם מיד חברת המוסיון.
569. סלושין, נחום. הכהנת (רחיה אל והודיה): תל-אביב, תרצ"ג.
570. ספיר, יעקב. קול יעקב. "הנשר", לבוב, IV, תרכ"ה—1864, גל' 18, 19, 46.
- 570^a. קירשבוים, אליעזר סיני. מלכות ומות המשיח. ברלין 1822. חזר בו מתכניתו שבמס' 596^a משום שחבש בקצה המדבר. אך ראה למדיניות היהודים מן הפלישים.
571. רבינוביץ, א. ז. תולדות היהודים בא"י. יפו תרפ"א. ע"ע 68-69, בהערה. מהדורא ב': כתבים מקבצים ... כרך ד', תל-אביב תרצ"ו ע' 68-69. 5 פ' הראב"ד מס' 34.
572. רופין, א. היהודים בזמן הזה. תרגם י. ח. ברנר. יפו תרע"ד. כמו במס' 289.
573. — הסוציאליזם של היהודים. כרך א', תל-אביב תרצ"א, ח"א ע"ע 26-27, ח"ב ע' 65.
574. יודען אין אביסיניען. "ווארשאווער יודישע צייטונג" 1867 (1) ע' 4, (4) ע' 42.
- *) עלי להודות לחבבי י. הילפרין, ד"ר ד. ויגריב וד. שטוק, על העירם את תשומת לבי לכמה ערכים שבאו בפרק זה.

575. [Benjamin, J. J.] Die Falaschas und die englischen Missionäre. "Der Israelit", v, 1864, Nos. 2, 5. חמשך מס' 589

576. Beth, Karl. Religion der Abessinier. Theol. Bl. xiv, No. 12.

577. Contì Rossini, Carlo. Appunti ed osservazioni sui Re Zague e Takla Haymanot. Roma 1895.

578. — Storia d'Etiopia ... Vol. I. Roma 1928.

579. Corman, Elyse R. Die Juden in Abessinien. "Jüdische Presse" Vol. xxxix, 1908, (Sabbat-Stunden) No. 3.

580. De Le Roi. Geschichte d. Evangelischen Juden-Mission. Leipzig 1895.

581. Elbogen, Ismar. Der jüdische Gottesdienst in seiner geschichtl. Entwicklung. Frankf. a.M. 1913, ed. II, 1924, p. 445.
שם המסגד הפלי' תרגום לשם הקדום בית-השחורות.

582. Faitlovitch, Jacques. The black Jews of Abyssinia. New York 1915.

583. Ginzberg, Louis. Eine unbekannte jüdische Sekte. Vol. I. MGWJ, 1915-1918, וביתר שלמות New York 1923.
בכים עניני מנהגי הפלי' בקשר עם דיני הברית-החדשה אשר בדמשק.

584. Halevy, Joseph. (Abessinien) [Brief an die A. I. U.] המכתבהב', מסטואה, כמו מס' 490 ואילך. Der Israelit, VIII, 1867. pp. 859-860.

585. — (Zeitungsnachrichten und Correspondenzen). Der Israelit, VIII, 1867, p. 267.
ידועה על בקור יוסף הלוי (Levi מאדריאנוסל) במגנצא, בדרכו לענין את היהודים
בהחזרת הפלשים ליהדות.

586. Hildesheimer, [Israel]. Nehmet Euch der Falascha's an! Ein Aufruf an alle Glaubensgenossen. "Der Israelit" 1864, No. 44.
כרוז פתימי ליסוד ועדים לטובת הפלשים עם תוספת העורך לחסיכה בדבר. ראה מס' 457.

587. — Bericht über die Entwicklung der Falascha-Angelegenheit u. Beurtheilung der hierbei gemachten Vorschläge. "Der Israelit, v, 1864 No. 49, VI, 1866, No. 9, 10, 11.
סקירה על התפתחות ידיעת ענין הפלשים והוכוח על מהותם. סתוך העטולה לרעיון
הפעולה למען החזרתם הגמורה אל היהדות.

588. Kahn, Joseph. Die Falaschas (nach dem „Jewish Chronicle"). "Der Israelit" VIII, 1867, pp. 343-345.

588^a. [Lehmann, M.] Die Falascha's-Angelegenheit. „Der Israelit“, V, No. 47.

דיון ברוח כרווי הידסהימר, מס' 586, 587, בתוכו מכתב E. R. Rosenbaum מורצבורג, למסור את הענין לירי משה סונספיווי.

589. [—]. Die Falascha's u. die englischen Missionäre. „Der Israelit“ IV, 5623, No. 52.

דברי התעוררות להצלת הפלשים מירי המיסיון. ההמשך בכרך V, גל' 2, 5, במכתבי י. י. בנימין, לעיל מס' 575.

589^a. Loewe, Heinrich. Proselyten. Ein Beitrag zur Geschichte der jüd. Rasse. Berlin 5687 [1926], p. 25.

הפל' הם מורע ישראל שהתערבו בגרים—שהוכנסו בעל-כרחם בדת-ישראל.

590. Munk, S[alomon]. Palestine. Description géographique, historique et archéologique. Paris 1845, p. 83.

שהשם פלשים מירושן נודרים בשם הפלשתיים.

591. Reinach, Théodore. Istoria si literatura poporului israelit de la caderea templului... tr. din frantuz. de Christescu... Bucuresti 1903. 398 מס' כמו

592. — Ἱστορία τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπὸ τῆς διασπορᾶς... Κεράρα 1892. 398 מס' כמו

593. Renan, Ernest. Le Judaïsme comme Race et comme Religion. Paris 1883, p. 23. הפלשים הם אפיקאים שנתגירו.

594. — Das Judenthum vom Gesichtspunkte der Rasse und der Religion. Basel 1883.

595. St. Martin, Vivien. Dictionnaire univers. de Géographie 1884. Falacha (sig. Loeb).

596. Thayer, A. W. The teelrews and the Red Sea. Andover 1883.

596^a. Ucko, Siegfried. Geistesgeschichtliche Grundlagen d. Wissenschaft des Judentums. Zeitschr. f. d. Geschichte d. Juden in Deutschl. vol. 5 p. 22.

מביא את מופם תזכירו של קורשבוים (ראה מס' 570^a) אל, הקולטורסאיין' משנת 1821, על אדות נסיעה לחפש לשם מחקר תנאי העצמאות הבריטית של היהודים.

597. Zepin, George. The Falashas. A report concerning... a school for Hebrew among the Falashas of Abyssinia. Submitted to Committee on Falasha Question. Cincinnati, 1912, 80. pp. 23.

בזר שאלת הפעולה למען הפלשים מתוך יחס חיובי ומתוך בקורת רצינית לחכנות פישלוביץ.

598. (Abessinien). Wiederbekehrung der Falaschas in Abessinien auf Beschluss der Alliance durch... J. Levi... "Der Israelit" VIII, 1867, p. 267.

599. Abyssinia (Falashas). (Signed: J[ulius] K[erman]. Bnai Brith Manual. Edited by Sam. S. Cohon, pp. 167-170.
יריעות כלליות, לפי המקורות הרגילים.

600. (Afrika) Abyssinien. "Jeschurun" (red. S. R. Hirsch)
IV, 5618 1858, p. 402.
Jew. Chron. בשם Jew. Chron. על מצב היהודים לרעה וכשם Malta Times על
השינויים בפוליטיקה שהיו ודאי גם לטובת היהודים.

601. Africa. Hastings, Encyclop. of Rel. and Ethics vol. I, pp. 160, 161. (signed: A. H. Keane) 278, 227 מס' וראה

602. Agaos. Hastings, Encyclop. of Rel. and Ethics vol. I, pp. 165, 166. (signed: J. A. Mac Culloch).

603. [Falaschas]. (Frankfurt a. M.) Der Israelit, VI, 1895, p. 72.
לפי "Jeschurun". על הצרך לשלח שני שליחים יהודים לחפש.

604. Für das Unternehmen zugunsten der Falaschas. Der Israelit VI, 1865, No. 11-12 (Beilage). רשימת נדבות לטובת הפעולה.

605. Miscelle. "Jeschurun"—Hirsch (Frankfurt a. M.) I 1855, p. 232.
סיים בתשובות הרדב"ן, ועוד. ר' חשכמים.

תקוני טעויות

הקורא יואיל לתקן בעצמו את טעויות הדפוס הנראות לעין. כאן צוינו רק שבושים אחדים, העלולים להטעות.

7. Yamigauyu קרא: Heruy yamiganyu קרא: Heruy.

16. Sarsa קרא: Sarsa. 1707 קרא: 1907.

32. Eisenmenger מס' 108, צ"ל: מס' 110-112.

46. קאשטרו, יוסף, צ"ל: קאשטרו, יעקב, כבסספר שאחרי זה. והטעות

נשתרבה מתוך, בית-הקריהספרים, לפרודכרג.

58. וראה מס' 42, צ"ל: מס' 43.

81. — 1719, צ"ל: 1819.

141. Relacam...de Ethiopia, צ"ל: Relacam...de Ethiopia.

488. להשלים: רומא תרפ"ח.

מפתח

עובדיה מברטנורא 41	דוד מן האדומים 55	אבעססיניא 477
עזריה מן האדומים 42	דוד ׳ זמרא 35-33	אברהם בן אליעזר הלוי, 40
׳ עקריש, יצחק 43	דון יחיאל, ב"צ 36	49, 50
פאגט, י. ג. 364	הודעות 475	אברהם באלי הקראי 31, 40
פאללאק, ח. י. 164	הורביץ, ש. צ. 348	אדרעי, מ. 22
פייטלוביץ, י. ג. 488-485, 445	הילדסהיימער, ע. 457 ^a , 457	איזראילסאהן, י. 23
פילפון, מ. 165	הלוי, י. 159, 436, 458-467	איינושטיין, י. ד. 24, 32
פין, ש. י. 166, 362	וינל, נ. ה. 37	41, 45, 431
פישלס, מ. 166	זילבר, א. 307	אלדד הדני 25
פישער, מ. 166	זילברמאן, א. ל. 468, 469	אליהו מפירארה 25 ^a
פריימאן, א. 30	זכות, אברהם 44	אסף, ש. 26
פריצול, א. 40	יג"ל, אברהם 40	אפשטין, א. 154
פתחיה מרגנשבורג 45	יודען אין אביסיניען 574	אשכלי, א. ז. 155, 156, 305
צדבום, א. 167	יעקבזאהן, ש. 568	306, 358, 432-435
הצופה להמגיד 474	ישראל מירושלים 40	אשכנזי, א. 27
קירשבוים, אליעזר סיני 570 ^a	כהן צדק, י. 160, 470	אשע, י. 170
קשטרו, יעקב 46, 47	כרוניקה מן פראנקרייך 476	בלאך, שמשון הלוי 28, 156
ראזמאריץ, א. 172	לוצטו, ש. ד. 169	בנימין מטודילא 29
רבינוביץ, א. ז. 168, 571	לור, ש. מ. 349	ברוך בן גרשון מאריצו 30
רופין, א. 572, 573	לעויןזאהן, י. (יח"ל) 161	בריל, י. 453-456
רייפמאן, יעקב 169	מאָרקאָן, י. ד. 162	גארדאן, ד. 158
רפפורט, ש. י. 48	מגיד, ד. 163	גורלאנד, ח"י 31
שווארץ, י. 363	מנחם מן בן שלמה הלוי	גינצבורג, מ. א. 157
שולמאן, ק. 170	אמעלאנדער 38	גראטץ, צ. 567
שלום, ג. 49, 50	מנשה בן ישראל 39	גרוסנברגר 158
שפירא, י. 171	נאיבואיר, א. 40	גרשון בן אליעזר הלוי יידלש
תאומים, יחזקאל 350	סגל, מ. צ. 308	מפראג 32
	סלושץ, נ. 569	דאנון, א. 360
	ספיר, י. 163, 471-473, 570	דיבנוב, ש. 361

Abakerazun 10	Agaos 602	Basset, R. 8, 105
Abbadie, Antoine d'	Ain Alem, D. 521	Becker, R. 251
173-177, 249, 326, 327	Altweyda, M. D' 59-61a	Béguinot, Fr. 9
Abbadie, Arnould d' 409	Alvarez, F. 62-75	Beke, Ch. T. 252-254,
Abessinien 226, 598	Andrée, R. 250	329-331
z Abesynji 245	Argawi, M. 522-527	Benjamin, I. J. 410, 575
Abissinia 235	Asher, A. 365	Beroo, D. 528
Abyssinia 227, 599	Asiatische Denckwür-	Berridge, F. 1
Abyssinien 236-239, 600	digkeiten, 76	Beth, K. 576
Adler, C. 1	Bacher, W. 181	Bettany, G. T. 367
Aescoly, A. Z. 178, 309,	Baratti, G. 77-78	Bezold 447
328, 437, 439, 440	Basnage, J. 366	Bieber, F. 368

- Bigart, J. 478
 Borchardt, P. 51
 Borelli, J. 255, 411
 Bouillet, M. N. 222
 Bronkhorst, S. H. 528
 Bruce, J. 79-98
 Büchler, A. 312
 Budde, K. 406
 Budge, E. A. W. 369
 Burton, R. F. 370
 Carmoly, E. 45, 52
 Carouge, A. P. 371
 Cassel, S. 223
 Castanhoso, M. 99-106
 Castro, L. de 256
 Chajes, H. P. 478, 512
 Clingan, J. M. 84, 86
 Cohen, M. 257, 332
 Conti Rossini, C. 10, 11,
     53, 54, 179, 258, 259,
     310, 333, 372 — 374,
     441 — 443, 577, 578
 Combes, Ed. 412
 Corman, E. R. 579
 Danon, A. 180, 311
 Dapper 107—109
 Davidson, M. J. 479
 De Le Roi 580
 Decken, W. 5
 Deniker, J. 260
 Dillmann, A. 12, 13
 Duchesne, F. J. 295
 Eisenmenger, J. A.
     110 — 112
 Elbogen, I. 581
 Ens, C. 113
 Epstein, A. 154, 312
 Erlanger, C. von 261
 Esteves, S. 14
 Faitlovitch, J. 181—183,
     444 — 447, 448, 480,
     485 — 488, 582
 Falascha-Juden 240
 Falaschas 228, 241, 603
 Falashas 229, 230—232,
     243, 518—520
 Feist, S. 262
 Férare, E. de 52
 Fishberg, M. 263, 264
 Flad, J. M. 184—186,
     530 — 542
 Foa, T. 209
 Forret, A. 413
 Fraenkel, D. 313
 Frankel, Z. 375
 Frazer, J. G. 376
 Friedlaender, J. 377
 Fumagalli, G. 2
 Fürst, J. 187
 Gallinier, M. 413
 Gastro, J. de 114
 Gay, J. 3
 Ghirondi, A. 197a
 Ginzberg, L. 583
 Gobat, S. 414 — 416,
     543-544
 Godbey, A. H. 351
 Godignus, N. 115
 Goldschmidt, L. 4
 Goldziher, J. 314
 Gospel of Mark 347
 Graham, D. C. 265
 Gregory, J. W. 274
 Griaule, M. 266
 Grunwald, M. 378
 Günther, H. F. K. 267
 Guidi, J. 15, 268, 334, 448
 Hall C. 545
 Halévy, J. 11, 16, 188,
     189, 335, 336, 372, 449,
     489—502, 584—5
 Harkavy, A. 379
 Heuglin, M. Th. v.
     380, 418
 Hildesheimer, I. 586—7
 Jews of Abyssinia 244
 Judt, J. M. 276
 Kahn, J. 588
 Lefébvre, Th. 421
 Lehmann, J. 594, 595
 Lehmann, M. 588^a, 598
 Lejean, G. 387, 422
 Lelewel, J. 29
 Leo Africanus, J. 117
 Leroy—Beaulieu, A. 388
 Leszynski, R. 317
 Levi, J. 404
 Lévy, J. 194
 Lewin 503
 Lewin, M. 352
 Littmann, E. 227, 450
 Lobo, J. 118 — 132
 Loewe, H. 338, 589^a
 Löwy, A. 195
 Lubinski, K. 196
 Ludolfus, J. 133 — 137
 Luschau, F. 279
 Luzzatto, F. 197, 318
 Lydekker, R. 274
 Malter, H. 451
 Marco Polo 138
 Marcus, L. 198 — 199a
 Margulies, S. H. 504,
     505, 506
 Massaja, G. 280
 Matteucci 221
 Meinhof, C. 51, 206
 Menasseh Ben Israel 56
 Mendelssohn, S. 281
 Mendez, A. 139

- Mercer, S. A. B. 119
 Metz 200-201
 Meyer, E. 320
 Michaelis, J. D. 202
 Mises, M. 339
 Milman 282
 Mittwoch, E. 182
 Modona, L. 203, 389
 Mondon—Vidailhet 163
 Montandon, G. 321
 Morais, S. 204, 391
 Munk, S. 590
 Murray, A. 340
 Nahoum H. 507, 508,
     509, 510
 Neubauer, A. 40, 57,
     283, 353
 Norden, H. 392 — 394
 Nott, I. C. 284—286
     O. 548
 Ottolenghi, R. 511
 Paez, G. 140 — 142
 Perruchon, J. 17
 Petermann, 213
 Philippon, M. 395
 Pinto, F. M. 143—145
 Plowden, W. 272, 423
 Pory, J. 117
 Pott 341
 Pougeois, A. 396
 Poulton, C. B. 417
 Praetorius, F. 342
 Rappoport, S. 205
 Rathjens, C. 206
 Reclus, E. 287
 Régismanet, Ch. 6
 Rein, G. K. 397
 Reinach, T. 398, 591, 592
 Reinisch, L. 343, 344, 345
 Renan, E. 288, 593—4
 Renaudot, E. 146
 Rodemeyer, A. 399
 Rohlf, G. 424
 Roncière, Ch. 400
 Rosen, F. 401
 Rosen, G. 402
 Rosenbaum, E. R. 588a
 Rosenmann, G. 207
 Rüppel, E. 167, 425
 Rupp, A. 289 — 291
 Sacerdote, G. 292
 Sachar, A. L. 403
 Sailman, M. 354
 Sainéano, M. 404
 St. Martin, V. de 595
 Salt, H. 426 — 428
 Sanbatoo 549
 Sapeto, G. 429
 Sawicki, L. 293
 Schachnowitz, S. 452
 Schechter, S. 323
 Scheftelowitz, J. 394, 512
 Schlunk 226
 Schudt, J. J. 147
 Schurtz, H. 405
 Schwarz, J. 355 — 357
 Servi, F. 208, 209
 Singer, Ch. 210
 Slousch, N. 211
 Skinner, R. P. 430
 Sodo 354
 Sofer, L. 294
 Stein, L. 212
 Stern, H. A. 213, 551, 552
 Susnejos 14
 Symons, R. 550
 Tamisier, M. 412
 Tellez, P. 148
 Thayer, A. W. 406, 596
 Thévenot, J. 149—152
 Thévenot, M. 61
 Tobias, A. 114
 Troje, L. 324
 Ucko, S. 596a
 Veiga, M. 141
 Veitch, W. D. 553
 Verneau, R. 295
 Vitelleschi, M. 140
 Vivian, H. 269
 Walda—Selasey, H. 7
 Waldmeier, Th. 346
 Wandern Negoosie 554
 Weissenberg, S. 181,
     296, 297
 Weissenhorn 298
 Wendt, K. 407
 Westermeyer 299
 Williams, J. 408
 Wolf, E. 300
 Wolff, J. 555, 556
 Worrell, W. H. 301
 Umlauf, F. 270
 Urreta, L. 153, 153a
 Zepin, G. 597
 Zollschan, I. 302
 Zotenberg, H. 215
 Вогораз—Тан, В. 216
 Долгановъ, Е. Е. 303
 Дувелир, Д. 217
 Коковцов, П. К. 58,
     189a, 193
 Лутан, Ф. 304
 Марконъ, И. Ю. 233, 325
 М. М. 218
 Түраевъ, Б. А. 234
 Рускин, Л. 221
 Рольфс, Г. 219, 220
 Фалаша 233

אוסף כתבי־יד מבית־דפוס ראם

מאת י. יואל

זמן מה אחרי הדפסת „רשימת כתבי־היד העבריים הנמצאים בכית הספרים וכו'“ בשנת תרצ"ד קבל בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי אוסף מיוחד של כתבי־יד. בעלי בית הדפוס ראם בוילנה — ר' נח ב"ר אברהם גארדאן (כעת בפרים) ויורשי ר' חיים כהן ז"ל — בהשתדלות ר' לוי סינץ ז"ל ויבדל לחיים ר' אברהם יונה רוזנבערג (תל אביב) מסרו לבית הספרים כשלישים כתבי־יד, מקוריים והעתקות, שרכש בית הדפוס על מנת לפרסמם ומקצתם גם נתפרסמו על ידיו או ע"י אחרים.

רוב כתבי־היד משני סוגים הם: פירושים לתנ"ך וספרי גמ"ל. הדברים המובאים להלן במרכאות כפולות לקוחים על פי רוב מן הידיעות שנרשמו בראש כה"י. שם הרושם הזה לא נזכר; אבל מר רוזנברג הודיעני בטובו, שזה היה שפ"ן הסופר [ר' שמואל שרגא פייגענזאהן]. בנוגע לכל הספרים השתדלתי לברר אם נדפסו או לא; באחרים הזכרתי כתבי־יד אחרים של הספר, אבל כדבר זה לא התכונתי למצות את הכל.

1. „ספר ילקוט שמעוני חלק ששי על נביאים ראשונים... [עם פירוש נחמד נקרא שמו פרט יוסף... לבאר כל מקומות הסתומים וקשי החבנה ע"פ הפשט הנכון... ועוד פירש נפלא נקרא שמו צ"ח וכו' כמה פרושים קצרים ומאמרים ופס... כל אלה ליקט ואסף המחבר הנוך זונרל בהמנוח מויה יוסף ז"ל... לפרט בן פרט יוסף (=תקצ"ב)].“

כפי הנראה, כתב ידו של המחבר. הכרך הזה מכיל את הילקוט והפירושים לנביאים ראשונים וגם לישעיה; בכרך אחר נמצאים הילקוט והפירושים לשמות, בלי שער. לא נדפסו.

[Heb. 4° 163/4]

2. „פירוש ר' יוסף קרא לספר שמואל נעתק מכתב־יד המונה באוצר הספרים שכפאריז“. עיין צוטנברג מס' 163,162. בהעתקה לא צוין, איזה משני כ"י אלה הועתק. שמואל ב י"ח, כ"ט עד י"ט, כ"א חסר בהעתקה בלי הערה אם זה חסר גם בכ"י פריס.

שונה לגמרי מהוצאת אפנשטיין מתוך כ"י קירכהיים (UJLG VII, VIII). בע' 2 יש הערה בגוף כתב־היד: „עד כאן העתקתי מפירוש רבינו שלמה... מכאן ואילך העתקתי מפירוש רבינו יוסף קרא“. הערה כזו נמצאת גם בכ"י ברסלאו 104 (ע"י איונשטיין, הקדמה לפירוש קהלת לר"ק, ע' 26 הערה 6). פורגס, MGWJ 1883 ע' 170/1, מתאר את הפירוש לשמואל שבכ"י ברסלאו 104 ומחליט, שפירוש זה הסיוחם לר"י קרא אינו שלו, אלא בחלקו הראשון (עד

ש"א פרק כ"ג) למפרש אחר מצפון צרפת ובחלקו השני (ש"א כד עד סוף ש"ב) לחכם איטלקי. הצוטטרים שהוא מביא שם נמצאים כלם בהעתק שלפנינו (לפעמים במקטע שנוי לשון), וגם התאור הכללי מתאים לו. יש איפוא לשער שכ"י פרים שזה לכ"י ברסלאו 104 והפירוש מיוחס במעות לר' יוסף קרא. [Heb. 8° 720]

3. פירוש ר' יוסף קרא לישעיהו... נעתק מכית עקד הספרים שבפאריז.
צוטנברג מספר 162 או 163.

מ. לויטמן פרסם בסוף ספרו Josef b. Simon Kara als Schrifterklärer, Breslau 1887 שלשים ושלשה לשונות מתוך כ"י קירכהיים של פירוש ר"ק לישעיה, הנחשב לאמתי. מדוגמא ר"ד ואילך, דהיינו ספרק י"ג ואילך, יש התאמה גמורה בין כ"י פרים וכ"י קירכהיים; הדוגמאות הקודמות או אינן בכח"י שלפנינו או ישנן בשנוי לשון גדול.

פירוש ר"ק לישעיה נדפס ב"מקראות גדולות" לובלין תרנ"ז-תרנ"ט, והנוסח הנדפס מזדהה, לפי עדותו של פוזננסקי (ZHB V 67), עם כ"י קירכהיים; אך לראבונא לא יכלתי להשיג את הספר על מנת להשוותו עם כח"י שלפנינו. [Heb. 8° 721]

4. פירוש לתרי עשר (מלבד הושע) לר' יוסף קרא ז"ל נעתק... מאוצר הספרים שבקיר פאריז. צוטנברג מספר 162.

פירוש ר"ק לתרי עשר נדפס ב"מקראות גדולות" לובלין תרנ"ז-תרנ"ט אבל לא יכלתי להשוות את כח"י לנוסח הנדפס. — פוזננסקי בבקרתו על החוצאת הנ"ל (ZHB V 66-68) מסופק, אם הפירוש הנדפס הוא כולו לר"ק (מלבד על הושע). הוא מביא שם רק לשון אחד, מתוך הפירוש לס' וואל, וזה נמצא מלה במלה גם בכח"י שלפנינו. יש איפוא אפשרות כלשהיא לשער שכח"י שלנו שזה נדפס, ואיננו כודאות לר"י קרא, אבל את המשפט שהוא הביא פוזננסקי דוקא לדוגמא של מקומות שנכון הוא ליחסם לר"ק.

את הפירוש על מיכה פרסם אפנשטיין בספר היוכל לכבוד ברלינר תרס"ג מתוך כ"י קירכהיים. הנוסח שונה מנוסח כ"י פרים, אבל הענין שזה במקומות רבים. אנב, אפנשטיין בעצמו במחברתו Zur Würdigung der Exegese Joseph Kara's, 1907 (מתוך JJLG IV) קובע שפירוש תרי עשר לר"י קרא שבכ"י קירכהיים איננו אמתי (ע' 8 הערה 5), בלי להעיר על הוצאתו הוא משנת 1903.

בספרות המרובה על ר"ק מיעטו מאד למפל בפירושו לתרי עשר בניגוד לשאר פירושו, ולכן אקיר כאן לפחות על לשון אחד שנראה לי אמינו לר"ק, והוא לזכריה י"ד, ח': "וגסתם גוא הרי מחלוקת הוא בין ספרים שבכ"ל ובין ספרים שבארץ יש' בספרים שבכ"ל נקוד וְגַסְתֶּם ובספרים שבארץ יש' נקוד וְגַסְתֶּם אילו נותנין טעם לדבריהם שפותרין כשתראו ההרים שהולכין זה אצל זה ותנוסו כמו שנמתם מפני הרעש בימי עוזיהו דכתיב שם ויגעו אמות הספים

ואילו נותנין טעם לרביהם ופותרין כהרג' ויסתתם חילי טוריא זבלע"ז ונסתם
אשתר"ד שופנ"ט, ועדיין לא הכריחו אילו את אילו ואין לברר את הנכוחה
זולתי אלהינו".
[Heb. 8° 722]

5. פירוש לספר איוב סאת רבינו יוסף ב"ר שםעון קרא זצ"ל.
העתקה חרשה. למעשה יש כאן, כנראה, שתי העתקות בידים שונות, אחת
מהתחלה עד ט"ז ז', והשניה מפרק י"א עד הסוף, מתוך כ"י שונים, ואולי הם ג"כ
מפרים, צוטנברג מספר 161, 162. שניהם שוים לנוסח הנדפס ב-MGWJ, 1856/58,
על פי כ"י ברסלאו 104 והם מועילים לכירור כמה מפקות שכנוסח הנדפס. כה"י
השני משמיט את רוב הלעז"ים שבפירוש.

בכה"י הראשון יש, מלבד הערות אחדות על הגליון, גם טעט הוספות
בתוך הנוסח: לפרק ו, ו: "פ"א שפ"ר הר' ושעיה" והוא נמצא בפירוש הר"י
מטראני; ט, ט: "מצאתי בספר ר' שבתי וכו'", כל הענין מבריתא דשמואל
הטובא בנדפס (וכן בכה"י שלפנינו) לקמן כ"ו, ז.
[Heb. 8° 723]

6. פירוש איוב לר' יוסף קרא". נעתק מגנוי אקספרד בחרש כס"ו
תרס"ח.

הפירוש הזה איננו לר"ק אלא הוא הפירוש האנונימי הנזכר בקטלוג
נייבויער מספר 364³ ביחד עם פירוש ר"ק לאיוב, כפי שמתברר מן הלשונות
חשובאים שם, ובאמת הוא פירוש הר"ב"ן שנדפס ב"מקראות גדולות" זיניציה
רע"ה. בדרך כלל שוה כה"י לנוסח הנדפס, אבל יש הרבה הבדלים דקים בין
שניהם. הפירוש שלפנינו מגיע עד ס"ב, ושם מסתיים: "נשלם פירוש איוב,
תהלה לשוכן ערבות".
[Heb. 4° 169]

7. "ספר בכור שור" והוא פירוש רבינו יוסף קרא על ס' ויקרא
במדבר דברים, נעתק מכ"י סינכן (שטיינשניידר 152) בהשגחת חגיט רפאל גטע
ראבינאוויץ ז"ל...".

אינו לר' יוסף קרא אלא הוא ספר בכור שור הידוע, וכמעט הכל נדפס;
עין נב כרך IX ע' 331.
[Heb. 8° 724]

8. "פי' שיר השירים לחכם ר' יוסף קסחי ז"ל".
לא נדפס. פירוש אליגורי. קעתק בשנת תרכ"א מכ"י שנכתב כ"ד אדר
ר"ח. כפי הנראה העתק מכ"י כבודליאנה, קטלוג נייבויער מספר 341².
[Heb. 8° 727]

9. פירוש וחזקאל ותרי עשר לר' אליעזר מבלגנצי. נעתק מכ"י
אקספורד, נייבויער מס' 34-1465. נדפס ע"י פוזננסקי, ורשה תרע"ג.
[Heb. 4° 165]

10. פירוש ס' חבקוק לר' תנחום בן יוסף הירושלמי, מתורגם לעברית מתוך התרגום הצרפתי של מונק שבהוצאתו, פריס, 1843. התרגום העברי הוכן "על פי השנחת כ"ג (רב בר גולדברג) מפארוז". לא נדפס.

[Heb. 8° 725]

11. "פירוש הרלב"ג כ"י לעזרא נחמיה ודברי הימים נעתק מבית עקד הספרים של הג"מ שז"ח"ה מביעליץ ז"ל".

שוה להוצאת סורטר, קראקא תרמ"ח, על פי כ"י מנטובת. — בראש כח"י יש הערה: "בבית אוצר הספרים של המרפסים בנו ראם בוולנא נמצא כתב יד של הרלב"ג על הג"ל נכתב על קלף ישן נושן".

[Heb. 8° 729]

12. פירוש ר' ישעיה דר-טראני לנביאים וכתובים. העתקות מכתבי-יד שונים, רובן מכתבי-יד האנגליקה; ע"י Berliner, Ges. Schriften ע' 68-63. כמעט הכל לא נדפס עדיון.

שופטים. קטעים מפירוש זה נדפסו במקראות גדולות, ויניציאה ש"ן, ועוד. — שמואל. נדפס בתנ"ך הג"ל, אבל לא בשלמות. — יהושע, נדפס בליפציג 1712 ושם 1732 (שניהם לא ראיתי). — מלכים א' עד ד' ויד; אח"כ פו' ר' בנימין עד סוף מלכים ב', (עיון ברלינר, שם). — תהלים עד מזמור מ"ה, ד. — מלכים, כנ"ל. — ישעיה, שתי העתקות, כנראה מכ"י אחד. — ירמיה. יחזקאל. ברלינר רושם (שם ע' 67) את סוף דברי הפירוש לירמיהו ובהעתקתנו פותח במש בסלים החן פירוש יחזקאל, ומה שמביא אח"כ כאחרית פירוש ירמיהו נמצא לפנינו בסוף פו' יחזקאל, ודברי ב. בלתי מובנים לו. הפירוש ליחזקאל שבהעתקתנו שונה מזה שראה ב., כפי שניכר מתוך הציטטים שם. הפירוש שלנו מגיע רק עד סוף פרק ל"ט, ואח"כ נמצא בזה הלשון: "בעשרים וחמש שנה לגלותנו וגו' מרת הכית וסדר הקרבנות ומשפט הכהנים האסורים בכאן אין אדם בעולם שיוכל לעמוד על אמתתם. ואם הקדמונים שהיו סמוכים לנבואת יחזקאל בקשו לגנוזו מפני שלא יכלו לעמוד על בוריו עד שבא חנניה בן חזקיה בן גרון ופירשו ואיך נעמוד אנחנו על אמתת דבריו עד אשר יוכנו הבורא לראות המעשים ואז נתבונן על דבריו". "מזה הספר לא כתוב יותר מר' ישעיה ונשלם מפו' רש"י". — תרי עשר. נדפס בנחום ג, י"א (ברלינר: ג, ט). — תהלים. כל הספר; שנויי-נוסח בינו ובין הג"ל. — משלי. — איוב. שתי העתקות, כנראה מכ"י אחד. נדפס בס' תקות אנוש לר' ישראל שווארץ, תרכ"ח. — דניאל. — עזרא נחמיה. שתי העתקות, כנראה אחת מהאנגליקה ואחת מכ"י הברשטס; השני שוה בכתיבתו למספר 11. פו' עזרא נדפס כדוסרטציה ע"י A. Schächter, קניגסברג 1892. — שיר השירים. קהלת. איכה. אסתר. רות.

[Heb. 4° 168]

13. (1) פירוש על משלי לר' בנימין בן יהודה מרומה. העתק חדש
מכ"י מינכן 1602. — נדפס ע"י י. צ. בערגער, פרעסבורג 1901, על פי כ"י
הלברשטם בהשוואה לכ"י מינכן.

(2) פירוש עזרא ונחמיה להג"ל. העתקות מכ"י מינכן ושטיינשניידר
1603, מכ"י אוכספורד ונייבויער 32210, 3492, 36411; במפתח במעות 1364,
ושנווי נוסחאות סתוך כ"י ברסלאו 11041. — נדפס ע"י י. צ. בערגער ב"קובץ על
יד" כרך ז, שנה יב יג, על פי כ"י מרצבכר עם שנווי נוסחאות מכ"י מינכן,
ברסלאו והלברשטם. ספק אם הפירוש באמת לר' בנימין בן יהודה.

(3) פירוש דברי הימים להג"ל. העתק מכ"י OPP 25; נייבויער
2212. לא נדפס ונמצא בכ"י אחרים; עיין Vogelstein כ' I ע' 390 הערה 3.
[Heb. 8° 728]

14. פירוש ס' משלי לר' ששת בן יצחק גרונדרי. נעתק ע"י ר' נתן
נטע ראבינאוויטש מכ"י מינכן ועל הגליון שנווי נוסחאות מכ"י שני הנמצא שם.
עיין שטיינשניידר 47, 60. לא נדפס. נמצא גם בפרים, צוטנברג 769.
פירוש פילוסופי רחב מאד. מרבה להביא דברי רז"ל אבל לא את חתרגום
ואף פעם אינו מזכיר בשם איזה מפרש אחר; רק הרמב"ם נזכר ארבע פעמים. —
בהקדמתו מחלק המחבר את הספר לארבעה חלקים: "החלק הראשון ידבר בו
להזהיר את בני אדם ללמד חכמה ויזכיר התועלת הכא טמנה והנזק המגיע
לאותן אשר לא נחלו חכמה, וכן יזהיר ויורה איך ילמדו אותה ומה היא החכמה
אשר ילמדו ומה הם החכמות אשר לא נכון ללמדם, וכלל ענינים אלו כלם
בפרשיות הקודמות שהם מתחלת הספר עד משלי שלמה בן חכם ישמח אב
ו, א), ומאשר יראה כי לא הביא בספר הזה כללי החכמה ועקריה אבל כל מה
שדבר בו מן החכמה הוא להזהיר עליה ללמוד אותה כאשר הזכרתי... ו ה ח ל ק
ה ש נ י הוא ספר בספור המדות המוכות ושבח אותם והזכיר המדות הרעות וגנותם
והעסיק הרחיב לבאר ולדבר זה לתועלת ההמון שיקנו בזה תכונה טובה בתקון
מדותיהם, וענין זה כלו רצונינו לומר הזכרת המדות הוא מתחלת פרשת משלי
שלמה בן חכם ישמח אב עד ראש פרשת אל תגזל דל וכ"כ, כי"ב כי שם
התם דבריו בזה ואמר הלא כתבתי לך שלישים וגמר הענין. והחלק השלישי
ידבר בו בהנהגות כלליות יצוה בחלק הזה להתנהג על פי אותן ההנהגות
ולחשם בהם... ולא יזכיר שם שום מדה טובה או פחותה רק יצוה על ההנהגות
ההם דרך כלל, וזה הענין כלו מתחלת פרשת אל תגזל דל עד פרשת גם אלה
משלי שלמה וכ"ה, א). והחלק הרביעי יזכיר שם דברים מפורים מאירים
כמפורים יצקם חמץ במערה שכלו ולא העלה אותם על הספר הזה אבל נמצאו
בד חכמי דורו של חזקיהו עליו השלום והם ראו להביאם בחבור הספר הזה...

עוד מצאו מאמרים לחכמי הדורות אשר לפניהם והם דברי אנור בן יקה ודברי
למואל וראו לחכרם בספר הזה כאשר יעידו פשוטי הכתובים ואירע המקרה
הזה בספר הזה כאשר אירע בספר תולדות כי יש שם מומרים הרבה מלבד
אשר יסד דוד המלך ע"ה כי חכמי הדורות אשר באו אחריו מצאו אותן המומרים
הנכבדים וראו לחכרם בספר הנכבד הזה, ודעת רבותינו ז"ל כי אנור ואתיאל
ודברי למואל כלם הם שמות מכונים לשלמה ע"ה אם כן לדעתם יהיו דברי
אנור ודברי למואל מכלל משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיהו עד סוף הספר.
בסוף פרק ד': "עד כאן דברי המתרגם (ו) מכאן ואילך מרבינו סעדיה ז"ל"
וחזור לפרק ד', כ"ט. ובא עד סוף הספר. מתאים להוצאת דרנבורג של פירוש
רמ"ג, אבל יש כאן מעט קצור לשון לעומת המקור הערבי. — כ"י פריס נפסק
כבר קודם לכן.

ק. קוף פרסם דיסרטציה על הפירוש הזה, ארלנגן 1893, ולא ראיתה.

[Heb. 8° 726]

15. (1) "פי" על התורה שחבר הקדוש אנשלה אשתרוק זק"ל". נעתק...
מאוצר הספרים שבקיר אקספרד. ניובויער מס' 22953.
הספר נדפס ע"י ש. עפנשטיין, ברלין תרנ"ט, על פי כ"י האמברוזיאנה,
והמו"ל מודיע בהקדמה שלא הספיק להשוות את הנוסח לכ"י הבודליאנה ולא
לכ"י הברשטס.

(2) פירוש מגלת אסתר להנ"ל. לא צוין מאיזה כ"י העתק, ויש
סימנים שהועתק מכ"י שוח"ה. נדפס יחד עם הנ"ל. [Heb. 4° 173]

16. פירוש מלכים לחלקי התנ"ך, בכתב ידו. שבעה כרכים. — בראשית
(העתקה; הספר בכ"י המחבר נמצא זה כבר בבית הספרים, עיון ברשימת כה"י
מספר 48, שמות, במדבר, רות, יהושע, שופטים, שמואל, ורמיהו, חלקים מיחזקאל,
תרי עשר, תהלים, משלי, עזרא ונחמיה. [Heb. 4° 155-161]

17. המסרת הגדולה על התורה ועל חמש מגלות. לפי דברי שפי"ן
הסופר זוהי העתקה המרדקת יצחק בן אריה יוסף בער על פי העתקה שנתן
לו ר' יעקב ספיר מתוך כ"י שהביא מתימן לפריס, ולא ידעתי מנין לו הידיעה
הזאת. [Heb. 4° 170]

18. מ' פחשגן או, כפי שכנהו שר"ל, מ' יא"ר על תרגום אונקלוס.
שלם, רק בלי שער, נכתב בכתיבה רבנית אשכנזית בערך במאה הטי'.
הקולפון הוא, שנת יא"ר לאלף הששי, כמו בכ"י הבודליאנה (נייב' 176)
שגלה שר"ל בשעתו ושעל פיו הדפיס ר' נתן אדלר את הספר בשנת תרל"ד. כה"י שלנו
העתק איפוא מכ"י ההוא. — בראשו כתוב בכתיבה אחרת: "מהצער שמשון

כהן סודון ממנוכח". הספר היה גם בידו א. ברלינר, כפי שרשום בהתחלתו : „מכור הוא לנו מאת דר' ברלינר, ויש לשער שזהו כה"י שכרלינר מזכיר בבקרתו להוצאת הפתשגן של ארלר (MWJ 1875, II, גל' 3—5), אע"פ ששם אין זכר לשני הנספחים שבכה"י שלפנינו ושעליהם נדבר להלן.

על הגליון הוסיף המעתיק כמה הערות משלו, שבהן הוא מסביר את דברי אנקלוס או מישיב אותם כנגד השגות בעל הפתשגן, על פי דברי חז"ל או בדרך הדקדוק. לספר דברים כמעט אין הערות אלא רק ציוני המקומות שבהם עמד להעיר דבר ולא הספיק לעשות כן. הוא מזכיר בעיקר את ר' בחיי, פעמים אחדות את בעל העקדה, פעם אחת (בראשית יט, יח) את מהר"ם פותין (?), ס' נהר פישון, ס' חזקוני, ס' שפתי דעת, ס' השרשים. המאוחר שבהם הוא כנראה ס' שפתי דעת לרש"א לונטשיץ (צ"ב ע"א) שנדפס הפעם הראשונה בפרג בשנת ש"ע. בהתחשב גם בצורת הכתיבה יש איפוא להניח שמחבר ההערות חי בסוף המאה הרכיעית לאלף הששי. כנראה חי המחבר, לפחות זמן מה, באיטליה, כי לענין „עובר לסוחר" הוא מעיר (כ"ה ע"א) : „...ר"ל כדרך סמכר ומקח הסוחר" שקוני' הסחורה ואינם נותני' המעות מיד ליר אלא מוסרי' להם המעות ע"י סוחר גדול כנהוג בויניציאה הנקראי' כאנקי וכו'". ס"ט ע"ב הוא אומר : „כר הוינא מלמד בקיץ לוד בבית הקצין שארי כסר' מנחם אוטולינג". זהו אולי מנחם בן יוסף אוטולינגי, שחי באמצע המאה הרכיעית (אנצ' אשכול א' ע' 832), ולוד היא כנראה Lodi הקרובה לקריסונה, מקום מגוריו של ר' יוסף אוטולינגי.

כתוספת שניה לס' פתשגן יש בכה"י שלפנינו בסוף כל פרשה (מפרשת וישלח ואילך) ס' „מהרר"ם, מעין מסורת התרגום בתכלית הקצור, על פי רוב שתיים עד חמש שורות לפרשה. מי הוא ר"ם זה, קשה לברר. הוא מזכיר רק את רש"י ואת הסורחי (ע"ה ע"ב), ובכן אין להקדימו לסוף המאה השלישית לאלף הששי. — אני משער, שדברי כמהרר"ם היו לפני סופר כה"י שלנו כחבור מיוחד והוא צרפס לסופי הפרשיות, כי כן הוא מציינם כ„קונטרס" בדף נ"ז ע"א : „...אח"כ מצאתי כן בקונטרס כמהרר"ם, וחברים נמצאים כאמת במהרים של אותה הפרשה. הקונטרס סביל גרסאות אחדות שאינן בהוצאת התרגום של ברלינר.

ויותר דברי תאור כה"י כתובים במאמר הנזכר של ברלינר ב-MWJ וגם על ניר הכריכה של כה"י בירי שפ"ן הסופר. [Heb. 8° 730]

19. בתוך מסגרת של שער מודפס : „סכילתא עם הנהגות הגאון ועם פירוש מספיק נקרא ע"י יוסף ועם מראה מקובות יכונה יד יוסף נשלים בשנת ת"ר לפ"ק בילאסטאק". המחבר ר' חנוך זונדל בן יוסף. הספר מכיל את המכילתא כולה, והפירוש נפסק בסוף פרשה ז' של מסכתא דבבאורש.

לא נדפס. „הנהגות הגאון" אין כאן. [Heb. 4° 162]

20. תלמוד ירושלמי, מסכת פאה, עם פירוש ר' שלום סוריליו, נחקק ע"י הרה"ח ה' געלבערג בשנת תרע"ג מכ"י בריטיש מוזיאום [מס' 1403]. לא נדפס. [Heb. 4° 171]

21. ביאורי הגר"א והגהותיו לסדר זרעים (מלכר ברכות) של הירושלמי.

קל פי כ"י זה נדפסו הביאורים בירושלמי הוצאת ראס. מן הנדפס שם נמצא כה"י שלפנינו: פאה, ביאור כ"י א (השוה להלן מספר 23); דמאי, ביאור כ"י א והגהות עד תחלת פ"ב; כלאים, הביאור וגם הערות ר' יעקב משה מסלאנים; שביעית, ביאור כ"י א; תרומות, ביאור כ"י ב ואח"כ א; מעשרות, ביאור כ"י א, הגהות כ"י א; מעשר שני, ביאור, הגהות כ"י א; חלה, ביאור; ערלה, ביאור; בכורים, ביאור והגהות.

הערות ר' יעקב משה מסלאנים בכתב ידו (לפי עדות בנו בהקדמה) יש כאן גם לסמ' פאה ודמאי ולא נדפסו. — מירי ר"מ, בנו של ר' אברהם בן הגר"א, עבר כה"י לרשות בנו ר' אלעזר והוא מסרו, כפי שהוא מספר בהקדמה, להרכבים הגבירים בסלאוויטא על מנת „להוציא במשכת הדפוס הג"ל גם את כת"ק הג"ל בדפוס המשובח והמפואר דזוטאמיר". „והנה הסדפיסום דזוטאמיר לא הדפיסו את החיבור הלו בדפוס שלהם, כידוע לכל, והחזירו הכ"י קודש הג"ל לידו בחורש תמוז תרכז"ן לפ"ק, ועתה בהיותי פק"ק בריסק בנסעי לאח"ק למז"ט, ובא לפה חתני הרבני... רוד ג"י הויפענבערג מסרתי הכ"ק הג"ל לידו להדפיסו בקרב אי"ה...". עוד הוא מעיד בהקדמתו שיש בספר שתי הגהות בכתובת ידו של הגר"א עצמו, וכפי שמציין בסוף הספר הן נמצאות במס' כלאים פ"י דף ס"ג ע"ב. שם יש אחר גמר מס' כלאים „אומר זה שיוך לעיל בדף ה' ע"ב" ובזו שתי ההגהות, וכל הפוסקא הזאת (שני עמודים וחצי) לא מצאתי בנדפס. והוא הדין לפוסקא קטנה הנמצאת בסוף מס' דמאי שלא מצאתיה בנדפס. [Heb. 8° 733]

22. ביאור ירושלמי מן מסכת מעשרות ומן מסכת בכורים מאת"ז הגאון רבינו אל"ר וצל"ה מוויילנא, וגם על מקצת מסכת מעשר שני ועד קרוב לסוף פרק א'. — הדפים א—ט"ז של כ"י זה, דהיינו מס' מעשרות וראשית מס' מעשר שני, הם חלק של כה"י הקודם ונפרדו ממנו, ונתמלאו שם בכתובה אחרת מדף ק"ב עד קכ"א. לסמ' בכורים יש כאן ביאור הגר"א והגהותיו. [Heb. 8° 734]

23. קובץ. 174 דף בתכנית פוליו. כתיבות שונות. הכריכה מבוכללת וגם הענינים נכתבים בערבוכיה זה בתוך זה.
21b-11a: תוספתא של מס' עירובין, פסחים, ביצה (רק פרק א'). הנוסח הוא זה שבגהות הגר"א לתוספתא הנדפסת בש"ס ראס. לתוספתא פסחים,

עד פרק ח', נספח פירוש שלא נדפס שם. — 149a ואילך: ביאור הגר"א והנהגותיו לירושלמי פאה. בנדפס זהו הביאור כ"י ב; השוה לעיל מספר 21.

5a: „כתב אלי ש"כ הרבני... מה' אברהם מסלוצק בכיאר רבינו הגדול זקיני הגאון ר"א זצוק"ל...“, הוא הגר"א מוילנה והכותב הוא נכדו ר' יעקב משה מסלאנים, כי באותה הכתיבה כמש נמצא להלן 149a ואילך „בני משה“ לירושלמי פאה שחברו ר"ם מסלאנים ושנדפס בירושלמי דפוס ראם, והשוה גם לעיל מס' 21. על פי הכתיבה יש ליחס לאותו המחבר גם את ה„הגהות שלי על תנא דברי א"ח“, הנמצאות 155b ואילך, וגם „דין מצות צריכות כוונת...“, 43b—39a — 29a: „העתק צוואת אא"ו הגאון מהמבורג ז"ל ור' יצחק הלוי הורוויץ? מחבר ספר מטעמי יצחק ער"ח אדר שנת תקי"ח לפ"ק“.

רוב בנינו ומנינו של כה"ר, וכנראה גם חלקו הישן ביותר, הוא פירוש על תהלים, כמעט לכל המפר. פעמים מתחיל פירוש למגלת אסתר (24a, 25a), ופעמים מתחיל פירוש לס' יהושע (22b, 104a); במקום השני מוסב הפירוש על ה„תרגום“. 167a מתחיל פירוש לשיר השירים והוא נמצא גם על דפים קרוקים אחרים המונחים בספר. 27b—36b: פירוש ברכות שמונה עשרה.

[Heb. 4° 172]

24. ספר הפרינומנטים לביאור הגר"א על סדר זרעים מן תלמוד ירושלמי. בין החותמים ר' יצחק אלחנן, ר' ישראל סלאנט, ר' צבי הירש אורנשטיין. החתימות הן משנת תרכ"ח עד תרמ"ו, מן הערים ברוסק, וילנה, קובנה, מינסק, קיוב, אודסה, ברדיטשב ועוד.

[Heb. 8° 735]

25. ש"ס בבלי, דפוס פפר'ס ואמסטרדם, מלא הערות וציונים מאת ר' יעקב עסדין.

הש"ס הזה מתואר בסוף מסכת נדה של דפוס ראם ובין השאר כתוב שם: „...עם חדושי רבינו על הגליון בכ"י ומצוין כולו מהחל ועד כלה גם ברש"י והתוס' והרא"ש ופי' המשניות להרמב"ם ופסקי הרא"ש ובציוני קריאה בכתובת עצם ידו הקדושה. והש"ס הזה היה בדעתו להדפיסו בכתוב מאתו על שער הגמ' ברכות... והנה הש"ס הזה נתגלגל ונמצא ת"י המדפיסים האחים לעוויוזאן (בעלי דפוס פרופוס) באמסטרדם, ובהשתדלות ... מוהר"ר אליעזר ליפסאן פרינס באמסטרדם שליט"א אשר טרח לטובת הש"ס קנינו את הש"ס מידיהם אם אף בדמים יקרים אבל אין ערוך ליקרת ערכו היקר מזהב וספז רב...“ עוד מביאים שם בשלמות את לשון הריעביץ על שער מס' ברכות, והשער הזה איננו עוד בש"ס שבידנו. ועל שער מס' יומא כתב: ותוספת של מס' זו הם מרבנו מאיר טרומנבורג; ועל שער מס' תענית כתב: ותוספת של מס' זו אחרונים מאוד שביאים ס' טור א"ח; ועל שער מס' חגיגה כ"י: תוספת של מסכתא זו מרבנו

אלחנן בנו של ר"י חזקן; ועל שער מס' סוטה כ': נראה שהם מעשה הר"א אחיו של ר"ם טר"ב. ועל שערי יתר המסכתות לא כתב כלום.

ההגהות נדפסו בש"ס ראם אבל לא בשלמותן; רבות מהן השמיט הרב המביה שהכין את הספר לדפוס. יש שהוא מנמק את ההשמטה בהערה קצרה כגון, "מכאן בר"ן או, עיין רש"ל", ומוציאים גם ציונים סתמיים כגון, "אינו נראה" (שבת כ' ע"ב) או, "שנה בזה" (עירובין י"ז ע"ב); ויש שהשמיט את דבריו בלי לתת נמוק. ההגהות לס' שקלים לא נדפסו.

מתוך הציונים ניכרת רוח "מודרנית" מאד, כי הקיום הקטנים המרובים לאין מספר, שבהם מכוסה כל הש"ס על כל מפרשיו, הם סימני הפסק במקום הפסיקים והנקודות שלנו, וכך רצה הר"עב"ן להדפיס את הש"ס החדש. במקומות רבים ניקד את המלים. את ראשי התיבות מלא ואפילו את הרי לפני שם פרטי כרו שלא להשאיר ספק בין רבי ורב, ואת המספרים כתב מלא כרו שלא יטעו ב"ד, על ד' בין ארבע (אמות) לארבעה (מפחים). גם את הנוסח למש וקבע במקומות רבים.

[Heb. 4° 181]

26. שער מצויר בצבעים שונים: "חדושים מאדמ"ו הנאון... כמוהר"ר יהונתן נר"ו אב"ד ור"ם דג"ק אלמונא המבורג וואנזבעק בשנת תכ"א על"ך ברכה (=תק"נ) לפ"ק פנחס בן כמ"ה עזריאל סג"ל. — חדושי ר"י אויבשיץ על חלקים ממס' ברכות, שבת, חולין, ועל חלקים מיורה דעה וכפרט על הלכות נדה, רשומים על ידי תלמידו ר' פנחס סג"ל בעמ"ס נחלת עזריאל.

החדושים לי"ד נדפסו בדפוס ראם, וילנה תר"ט, בשם מטה יהונתן, אבל לא בשלמות אלא בדילוגין, וכפי שמעיר שפ"ן הסופר, המעיין בכרתי ופלתי ימצא שם כל החדושים שנכתבו ככאן שם הם יותר מכאן. — חדושי הלכות נדה נדפסו על ידי בן בנו של המחבר, ר' ישראל בן נתן נטע, קארלסרוא תקצ"ג. — החדושים למסכתות לא מצאתי בדפוס.

[Heb. 8° 732]

27. ס' שביד הישר על הריאף דר' שאול ש"ס ק"ע. שלשה כרכים גדולים, בכתיבה תמה מיד המחבר. חלק ראשון, על ברכות שבת עירובין, נדפס ילנה תקצ"ט; יותר לא נדפס. כה"י שלנו נזכר אצל כ"ד"עקב. [Heb. 4° 166]

28. ס' שירים וזמירות ותשבחות, קושטנמינה ש"ה. העתק מהאכסמפלר היחיד של הספר הנדפס הזה שנמצא באוכספורד, שטיינשניידר CB ע' 506. הכותב משה קאפ"ל בן אליהו נעוועלסקי.

[Heb. 8° 731]

29. סדר פ"ין הכרכות כולל חדושי טעמים בנוסחאות התפלות... מעם לשבח בשגונים שבין האשכנזים והספרדים... מקור וטעם למנהג הזה, מקור כל הפלה, מי חברה ומתי נוסדה... יסדו והכינו הרב הנאון מו"ה אליעזר

ב"ר יוסף הי"ד ונערך לדפוס עם הוספות והערות מאת ברוך בה"ר רפאל הלוי יפית שו"ב ומ"ם בעיר טאהאנראה (על חוף ים האזובי). לא נדפס. — הקדמת ר' ברוך יפית היא משנת תרס"א, והוא מודיע בה דברים אחדים על המחבר וז"ל: "יליד עיר שאוואן בפלך קאוואן, תלמיד מוכהק להגאון בעל עטרת שאול נר' שאול אבר"ק שאוואלן. מסכות שונות הנעלמו מסני כא הרב הזה הנה לפני חמשים שנה ויהי לרב ומוציא על שתי הערים רוסטוב— וטאהאנראה. אך כפי הנראה לא התמחה בזה זמן רב יען כי דרכו ה' להלך זנסק, ובדרך מסעיו אסף את כל אשר חזו עיניו ספרים יקרי ערך. וע"כ עלתה בידו לאסוף מ' על כל השו"ע כעין הפתש"ו לפתחי תשובה, אולם לא נודע אים ונמצא אצלי רק על יו"ד, כן הוא מזכיר בתוך ספרו מחברתו, "מגדנות אליעזר" על אנרות חז"ל, אשר ג"כ נאכדה ואיננה. בין ספריו אשר חבר ה' ג"כ הסדר הזה אשר פי וקבנו בשם, "סעון הכרכות" וכפי הנראה דמה להדפיסו בחייו והיו לו הסכמות עליו מהרבנים הגאונים שחיו בזמנו הרב... הרא"ש מאמסטיסלאב ז"ל, והגאון ר' דוד כחווהר ז"ל, והגאון ר' יצחק איוזיק הלוי עפשטיין מהאמיל זל"ה... ויהי בחיות הרב המחבר בדרך נסיעתו העולה באכסוטה (לערך בשנת תרמ"ו) גפלו עליו שורדים וירצחו את נפשו המחרה, ויגזלו את תורתו עם הכ"י אשר היו שם...". נזכר גם כן המחבר, "הנגיד מו"ה אליעזר בה"ק ר' אליעזר ז"ל". את הספר הזה מצא ר' ברוך יפית בעלית איוז חנות במצב גרוע מאד והעתיקו והשלימו.

[Heb. 4° 167]

מפתח

אורנשטין, צבי הירש 24	יא"ר 18	ספקטור, יצחק אלחנן 24
אריבשיץ, יהונתן 26	יד יוסף 19	עמדין, יעקב 25
אליהו בן שלמה זלמן	יוסף בכור שור 7	עץ יוסף 19
מוילנה 24-21	ילקוט שמעוני 1	פרוש ברכות שמונה עשרה 23
אליעזר מבלגנצי 9	יעקב משה מסלאנים 23,21	פרת יוסף 1
אליעזר בן יוסף 29	יפית, ברוך 29	פתשנן 18
אשתרוק, אנשלמה 15	ירושלמי טאה 20	צוואת בעל מ' סעמי יצחק 23
בכור שור 7	ישעיה מסראני 12	צלה 1
בני משה 23	לוי בן גרשון 11	קמחי, יוסף 8
בנימין בן יהודה סיומה	משה יהונתן 26	קרא, יוסף 2-7
13,12	מכילתא 19	שכיל הישר 27
בר, יצחק 17	סלבים, מאיר ליבוש 16	שיסקס, שאול 27
גירונדי, ששת בן יצחק 14	סרת גדולה 17	שירים וזמירות ותשבחות 28
הנחות על תנא דבי אליהו 23	סעון הכרכות 29	תוספתא 23
הורוויץ, יצחק 23	משה בן נחמן 6	תנחום בן יוסף תירושלמי 10
חנוך זונדל בן יוסף 1, 19	סיריליו, שלמה 20	
	סלנפ, ישראל 24	

לקוטים ביבליוגרפיים

מאת

אברהם יערי

כ. תלונות המניהים על הדפסה בשבת ע"י נויים

את דבר תלונות המניהים על הדפסה בשבת ע"י נויים שנרסה לשובשי-דפוס, הזכיר כבר שמינשנידר. (1) אחריו נתפרסמו עוד שתי ידיעות בענין זה ע"י ריבקינר (ק"ם שנה ר' ע' 494 ושנה י"א ע' 96). על אלה יש להוסיף עוד. כאן אני רושם את כל התלונות שמצאתי, שיש בהן ענין לתולדות הדפוס, לפי סדר שנות הדפוס. רוב התלונות באות מויניציאה בשנות שכ"ה-שס"ה (ע"י להלן מס' 2—12, 15, 17). תלונה אחת באה מקרימונה משנת ש"ט (מס' 1), שתי תלונות באות מכאסליאה משנות שני"ט-ש"ס (מס' 13-14), תלונה אחת מהאנוואה (מס' 16), שתי תלונות מפפד"א (מס' 18-19), אחת מפפד"ט (מס' 20) ואחת מהוראדנא משנת תקנ"ג (מס' 21).—וכל מי שיש בידו להוסיף על רשימה זו יבוא ויוסיף.

1. בהקדמת המדפיסים לם' הזכיר דפוס קרימונה ש"ט נאמר:
„וחסרון חלוק או השמטת אות יוכל להמנות על היות דבר הדפוס נחוק
לכל שומרי שבת כהלכתה ודל"י.

2. בקולופון לטור אהע"ז עם בית יוסף, שנרפס בויניציאה שכ"ה,
כותב המניה, מאיר בן לא"א הגאון הרא"ש בן הגאון מ"ה כסתר"ר צבי זלח"ה:
„כי לא יצאו הטעויות ח"ו בכוונה דאל"כ הוה ליה מלאכת שמים ברמיה
וגורם משום לא תשכון באהל"ך עולה וחם ליה לזרע ראבא אלא המכשלה הזאת
תחת יד האומני' ובפרט בהכנסת שבתות וי"ט שהפועלים אצים למלאכתם
מבלתי השקפה אל מה שמתקן להם מע"ש ויכל"ו בשבת...“

3. ב"לקוט שמעוני", שנרפס בויניציאה שכ"ו, אומר, העומד על הפקודים
מאיר פרינץ" בתיבתו:

„ואיש צדיק אין בארץ אשר יעשה הדפוס ולא יחטא כפרט בחיות המלאכה
נעשית על ידי ערלים וביום השבת שני דפוסים יעשו ואין איש שמה לדקדק
על מלאכתם...“ (תתימה זו חזרה ונדפסה בדפוס הילקוט קראקא שני"ה').

(1) המזכיר, שנה XVIII ע' 113, ומקצת מהידיעות שנכללו שם הובאו אח"כ גם
ע"י הרב ש. אסף במאמרו „עם חספר והספר" שנרפס בקובץ „רשומות" א', ע' 303.

4. בקולופון ל"פירוש פרק שירה" לר' משה סטראני, שנדפס בוויניציאה

ש"ס"ו, נאמר:

והונה כדיוק נמרץ ובתכלית העיון כפי מעוט שכלו ע"י הצעיר זעיר
שבתלמודים יצחק בן גנאון כטהר"ר גרשון טריווס נ"ע ובסו פי אתחנן אל כל
מי אשר יקרא בספר הלז ואם כולו האר ואלו ימצא בו עול ידיני לך זכות
כי לא מלאכת הרפוס כמושכים בעט ברזל ועופרת אשר בנקל ירוצון ויכוננו
את אשר עותו ובפרט כי המלאכה הלז נעשית על ידי גוים אשר ביום השבת
ביום השבת יקרכו את הרפוס ועין השגחת כל בר ישראל נעלם מסנו מרי
שבת בשבתו...

5. בס' "באור ספר קהלת" לר' אלישע גאליקו, שנדפס בוויניציאה
של"ח, כותב המגיה ר' שמואל ארקולטו ב"התנצלות המגיה" (דף קס"ג ע"ב):
ומה גם עתה כי האמנים העושים במלאכה בשבתות ובמועדי קדש את
הישרה יקשו ומכחים גלגל ההעתקה אשר לפניחם בלא הבין.

6. בס' "ראשית חכמה", שנדפס בוויניציאה של"ט, כותב המגיה ר'
יצחק גרשון טריווס:

"ודע כל שער עמי כמה הנוגשים אצים בכית הרפוס לאסור כלו
מלאכתם דבר יום כיומו ותוכן הרפוס תתנו כי חק להם לעשות מהם כך וכך
ליום לכן לא יתנו למגיהים השב רוחם. ונוסף עוד בספר הזה כי רובו נדפס
ע"י גוים בחדש תשרי שרובו ככלו בקדושה שבתות ויו"ט..." (דברים אלה חזרו
וגשנו בסוף המפתחות להוצאת הספר הזה, בוויניציאה שנ"ג, ע"י המגיה
ר' ישראל בן דניאל הזפרוני; עיין "המוכיר" שם).

7. בס' "סנות הלוי" לר' שלמה אלקבץ, שנדפס בוויניציאה שס"ה,
סתאונן המגיה ר' יצחק בן גרשון טריווס בחתימתו:

"אולי ימצאו בו שגיאה שלא יאשמוני ח"ו כעושה מלאכת ה' רמית...
הנוגשים אצים... לעשות כך יום יום ולתת תוכן הרפוס... כיום השבת יוערך
הרפוס ע"י גוים".

8. בס' "באמץ כח" לר' משה אלמושיני, שנדפס בוויניציאה שס"ה,
נאמר בחתימה סאת בן הסחבר, ר' שמעון אלמושיני:

נאם הכותב בדמע נותן התנצלות גם בעד מעל' הסג"ה יען עיני ראו ולא
זר עוצם השתדלותו לנקות לנכות הספר הזה מכל סיג אשר ישיג זולתי בעלי
המלאכה הנוגשים אצים לאסור כלו מעשיכם דבר יום כיומו ובפרט בערכי שכתות
אשר לא יוכל איש חקור צלם דמות תבנית יתן המשחית כסז"ל והן הנפשות אשר
לא נבראו כי קדש חיוס על כן יצא לפעמים ברפוס משפט מעוקל..."

9. בסוף ההפטורות בחמשה חומשי תורה שנדפסו בוויניציאה ש"נ-שנ"א

(CB.50, N.295) מתנצל, "נאמן ביתו" של המדפיס, אשר פורניץ:

אם באולי ימצא בו איזה טעות לחפזת האומנים כי רבה היא כי בוחן
לבות הוא יודע כי לא מנעתי עצמי מהשתדל בכל עוז עד מקום שירי מנעת
בעבור תהיה מלאכה הזאת בתכלית השלמות ואם כל זה איננו שוה לחפזון
העושים במלאכה זאת אשר לה כרעים לנתר בשגיאות אל כל אשר הרוח ללכת
וכפרט בשכתות ובטועים שאין השגחת המניה עליהם מה לעשות עוד...".

10. בס' "הכוזרי", שנדפס בוויניציאה ש"נ"ד, כותב המניה ר' שלמה

שמעיה בן ר' נסים יצחק ספורנו בהקדמתו:

"ואקרב אל המלאכה מלאכת הקדש כמזקק ומטהר הכתב מכתב הדפוס
עד היכן שירי השגתי מנעת. ועתה אליכם המצוה הזאת משכילים כוזהר חרקים
להטות משפט גבר נגד פני עליון לזכותו בדינכם הצדק הלא תדעו הלא תבינו
כי בעל הבית דוחק והפועלים אצים לאמר למזקקים כלו מעשיכם דבר יום ביומו
והיה כיום הששי והכינו את אשר וביאו לחם משנה!!! וזולת אלה יש ויש המורס
מהם ויוצי' מהם בשעת ההדפסה ומשנה שברון האותיות וחלופם בגולם אות
אחרת על ידי המדפיסים אשר לא מבני ישראל הם..." (על ידיעה זו וכן על
מס' 1 הקירני א. מ. הכרמן).

11. בס' "כתר שם טוב" לר' שם טוב מלסר, שנדפס בוויניציאה ש"נ"ו,

אומר המניה ר' שמואל בן דייסום בהתנצלותו:

"כי לפעמים הפועלים אצים לאמר חושה ואל תאחר כי בא השמש כי
נמו צללי ערב בין השמשות וא"א לתקן כל הצורך... עוד זאת אתנצל מול עיני
כבוד הקורא כי לפעמים נופל אות ואותיות והאומנים להיות כי לא מכני
ישראל הם ואינם מביני' בכתב אשורי ולשון הקדש משימים אותן כאשר ישר
בעיניהם ומחליפין זו בזו ואין בידי עון בדבר הזה..."

12. בס' "גר מצוה" והוא החלק הראשון מספר מנחת כהן" לר' שמואל

כהן צדק, שנדפס בוויניציאה ש"נ"ח, כותב המניה ר' יצחק גרשון בסוף
הספר (דף ר"ח):

"וגם אמנה שגיאות מאותיות מחולפות וטעויות מוכרחות הכאות מפני
הסת איסת המציקים המתעסקים העושים במלאכה הערוכה לפועלים הגוים
בערבי שכתות וימים טובים בעת נבראו המזיקים..."

13. בס' "הקרוך", הוצאת באסיליאה ש"נ"ט, מתנצל המניה יצחק

עקנדארף בהקדמתו:

אפס כי עז העם הזה לבלתי ישביתו ממלאכת' שבת ומועד עת קריאתה
דרור לשבת נפ' בשבת קדש חיייתי מוכרח לתת לחניהה על יד יודעיו לשונינו מחכמיה'."

14. כס', שערי דורא, שנדפס בבאסי לואה ש"ס, כותב ר' אליהו לואנץ בהקדמת המעתיק:

כי ידוע כי בעלי הדפוס לא מכני ישראל המה, אשר מתורתינו ילמדו, וביום השבת יערכוהו, אשר אין באפשרות לתקן את אשר עוותהו, כי מי יכא אחרי אשר כבר עשוהו...

וכן הוא כותב ב"עמודי שלמה" לרש"ל שנדפס שם יחד עם ח"שערי דורא: וכאשר הקדמתי בהקדמתי לשערי דורא כי הבעל דפוס לא מכני ישראל הוא, וביום השבת יערכוהו, על כן נחפש בכל ברקי וסדקי הספר להדפיס לוח הטעויות.

15. כס', לחם דמעה לר' שמואל אוזידא, שנדפס בוויניציאה שס"ה, כותב המניה ר' יצחק גרשון בהקדמתו שלפני המפתח: ושגיאות סי יבין אותם כי מדרך הפועלים לעשות ובפרט בעלים הנדפסים ביום השבת.

16. בסוף, טורים, שנדפסו בהאנוואה ש"ע-שע"א, אומר ר' זעליקמאן בן ר' שמעון אלמא ב"התנצלות המניה" שבסוף הספר:

וגם כי ימצאו טעויות בתיבות ואותיות וכל מום רע, אל יעזו אנש משכיל על ככה להטיל זוחמא ופגם במעשה ידי... כי נעשה בכסל מהמון בני הנכר והנערים עושי המלאכה, כי הם נרפים ופוסחים על הסעפים ורעיונים זדונים לסחר ממלאכתם אשר הם עושים דבר יום ביומו בדבר הבלתי מתכוין ושלל לשם, ובפרט בלילות ובשבתות וי"ט שאין המניה במלאכה עמו...

17. כס', חדושי גמרא לר' יוסף ב"ר משה ממראני, שנדפס בוויניציאה ת"ה, אומר המניה ר' יצחק בן הלויים בראש לוח הטעויות:

אם הייתי בעיניך כמתעתק תביא עלי כרכה לא קלה כי רבות טענות בדפוס, וזאת קלה על כלנה כי ביום שבת שאין עיני שולט בדפוס הנכרים לא בלבר שלא יתקנו הטעויות כי גם יהיה צורך לתקן את אשר עוותו...⁽¹⁾

18. כס', רצוף אהבה לר' שלמה אלגאזי, שנדפס בפפריא תנ"ב, כותב המלביד ר' נפתלי הירש בן שמשון בחתימה:

ובאמת אין זה סן החיטה אצל מכיני דעת היודעים בטוב טוב הדפוס כאשר בעלי המלאכה יוצאים מבוהלים ורחופים על המניהם לאמר כל מעשיכם

---

(1) שפיגשנידר שם כותב שרשום אצלו שבתשובות מהרי"ם ח"ב ויניציאה ת"ה II III נמצא ששהו בדבר הדפסה בשבת, אבל אין הספר תחת ידו בשעת הכתיבה כדי לבדוק, וכן כותב אסף שם שבתשובות מהרי"ם ח"ב סימן קי"א נמצא הדבר. כדקתי ולא מצאתי דבר בענין הדפסה בשבת בכל החלק הזה של התשובות. אולי באח הטעות מקולופון זה של חדושי גמרא שנדפס יחד עם ח"ב של התשובות.

ולפעמים בא ההנהגה בע"ש וע"ש בין השמשות והם המזיקים שנבראו. וגם הנזירות הראשונים לא נדפסו כחונן כאותיות בולמות רק המדפיסים אותם מכים בכף אל כף ביד ומחריבים העול"ם לעלות ולראות צורת האותיות" (בדברים האחרונים הוא מתכוון להוצאה הראשונה של הספר שנדפסה בוירונה ת"ט).

19. בס' "יפה ענף" על חמ"ג דר' שמואל יפה אשכנזי, שנדפס בפפד"א תנ"ו ע"י השר"ר מא"י המלכה"ד שמעון בן יעקב, אוסר הוא בחתימתו: „וגם לפעמים יפול הטעות לאפס פנאי מפני גוים מדפיסים כיום שבת קדש כאשר יעלה המזלג אחר הנהגה בפעם הראשונה..."

20. בס' "תפארת הגרשוני" דר' גרשון אשכנזי, שנדפס בפפד"ם תנ"ט, כותב המניה ר' צבי הירש בן חגי חנוך סג"ל:

„אמר המניה באשר שבעלי דפוס השימושו (ו) איזה תיבות שאינן של שבח' מרוב רחישתם וכפרט כיום השבת קודש, שעוני לא היו שולמות בדפוסם, אף שמצער הוא כ"ס לא ירח"ה שום נפש בה והסירותי המכשול מפני הקורא והצנתי פה מה שהוא מן ההכרח לתקן..."

21. בס' תהלים, שנדפס בהוראדנא תקנ"ג (חלק מסדר תפלה „בית רח"י שנדפס שם) מתאונן המסדר ר' יחזקאל ב"ר מנחם נחום מחוקק ב,התנצלות העוסקים במלאכת הקודש":

„אחרי כל המרחות והיגיעות, מבחר המין האנושי לא ימלט משגיאות ומטעות. וביותר במלאכת הדפוס כי רבה היא המכשלה, ע"י מהירת אומני פרעסין ציהר נכרים. ולירועי מלאכת הדפוס דברי אמת נכרים, שלפעמים נמשך אחרי נתינת הצבע אות או נקודה או מלה. והמה חושבין לתקן ויעוותו מלה. וביותר כי יפעלו כיום שבת קדש יום אשר לא שופתו עין יהודי ויביטה" (עין ריבקינד, ק"ם שנה י"א ע' 96).

כא. הדפוס העברי ברסלב

לא זכתה העיר ברסלב אשר בפלך פודוליה בעוני כותבי תולדות הדפוס ברוסיה-פולין ובעיני רושמי מקומות-הדפוס וישכחות. ש. ווינער לא רשם את העיר בין מקומות-הדפוס של רוסיה ב,רשימת הספרים העברים שנדפסו בארץ רוסיה ומלכות פולין הנועדים לבוא לשער המצבה" ס"ט פטרבורג, 1892; א. נ. אדלר השמיט את ברסלב ברשימתו¹⁾; גם א. מרכס שהוסיף הוספות חשובות לרשימת אדלר לא הזכירה ברשימתו²⁾; גם ח. ד. פריעדבערג שהקדיש כספרו

¹⁾ E. N. Adler. A Gazetteer of Hebrew Printing. London, 1917.

²⁾ JQR. NS. XI, 265-276.

תולדות הדפוס העברי בפולניא (אנטוורפן תרצ"ב) פרקים לכל דפוסים המחוז
ההוא עבר כשתיקה גמורה על פני ברסלב. והרי קיים היה דפוס עברי בברסלב
במשך חמש שנים ונדפסו בו שבעה או שמונה ספרים, שכולם ידועים. הסיבה
לשכחה הכובליוגרפים היא, שעל כל הספרים שנדפסו בברסלב לא נזכר שם
העיר. אולם קיומו של הדפוס בברסלב הוא לא רק ודאי, אלא שאנחנו יודעים
על הדפוס הזה יותר מאשר על כל דפוס אחר ברוסיה-פולין בימים ההם. (3)

הדפוס העברי בברסלב נוסד ע"י ר' נתן בן נפתלי הירץ שטרנהרץ
מניסירוב, תלמידו-מכשרו וממלא-מקומו של ר' נחמן מברסלב. הוא יסד את
הדפוס רק על מנת להדפיס בו את ספרו רבו ר' נחמן כדי שיקל עליו יותר
להפיץ את תורת רבו. כידוע כתב ר' נתן זה אוטוביוגרפיה בשם "ימי מהר"ת"
(ח"א לעמבערג תרל"ו; ח"ב ירושלים תרס"ד), שבה הוא מספר על קורות-חייו
בעיקר מיום שזכה להתקרב לרבו, ובח"ב בעיקר על נסיעתו לא"י בשנת תקפ"ג.
באוטוביוגרפיה זו אנו מוצאים פרטים מעניינים רבים על ייסוד הדפוס ועל
הפסקתו. ומכיון שהדברים חשובים גם מצד עצמם כעדות על מסירתו העצומה
של התלמיד לרבו, אביא תחילה כאן בלשונו ממש כל מה ששייך לענין הדפוס
בברסלב.

שם ח"א דף מ"ז הוא מספר על ייסוד הדפוס לאמר:

משנת תקע"ט התחלתי לעסוק בהעמדת הדפוס בביתי כדי לחזור ולהדפיס
הספרי הקדושים שלו בכמה וכמה תיקונים נפלאים והי' לי מלחמו גדולות בזה
ומניעו רבות ועצומים בלי שיעור וביושועתו הנפלאה הפץ ה' בידי הצליח וגמרתו
העסק בשלש שנים דהיינו משנת תקע"ט עד סוף שנת תקפ"א שאז נגמרו בבי
טוב הדפוס הספרי הקדושים ליקוטי מוהר"ן הראשון והתנינא וס' הא"ב עם שמות
הצדיקים בכמה הוספ' טובות וגם בני שכנא שיח' הדפוס שלא בודיעתי התיקון
הכללי הנ"ל זה ה' צמיחת הישועה של הדפוס התפלות. ואח"כ בשנת תקפ"ב
בתחילתו התחיל בני הנ"ל תיכף להדפיס כל התפילות אך ה' מניעות עצומות
סאר ולא נגמרו כ"א כ"ב תפלות.

על תקופה זו בבית-דפוסו הוא מספר בפרוטרוט יותר ב"ימי מהר"ת" ח"ב:
אח"כ נתעוררתי להעמיד דפוס בביתי לחזור ולהדפיס כל ספרי רבינו
ז"ל כרצונו ז"ל ובפרט שצריכין לתקן הרבה מה שעזותו המדפוסים בליקוטי
מוהר"ן הראשון ושאר תיקונים והנה התחלתי לחשוב מחשבות בענין זה ועבר
זמן ומנים הרבה עד אשר התחלתי לעסוק בזה בשנת תקע"ט והשיית עזר לי

(3) גם בספרי רושטי הרישומות לא נזכר שום ספר שנדפס בברסלב. הראשון והיחיד
שזכיר את דפוסו ברסלב ורשם עליהם כך הוא ג. ש ל ו ס בקונטרסו. אלה שמות
ספרי מוהר"ן ז"ל מברסלב וכו' (ירושלים תרפ"ח).

שקבצתי איזה סך מקציני אנ"ש ער שקניתי מכבש ואותיות באותו חשנה... והנה כל מה שקבר עלי בענין הדפוס צריכין ע"ז חיבור גדול וא"א לבארו ככתב בשום אופן ובעזרי בעזרי"ב ידברו מזה הרבה הרבה".

והנה רבו המחלוקת והמניעות גם אפס כסף ונתקבה הדפוס ולא יכולתי לדפוס בשנת תקע"ט הנ"ל גם ככל שנת תק"פ חשבתי מחשבות הרבה להתחיל להדפיס ולא עלתה בידו ועמדו בביתי הכלים הנ"ל שהם המכבש והאותיות ומעט נייר אבל לא יכולתי להדפיס מחמת מניעת מסון ושאר מניעות רבות ועצומות מאד והשית בחסדו חפל עלי ונתן לי לב חזק לבלי להניח את הרצון בשום אופן ונתחזקתי הרבה ולא הנחתי את הרצון ונכספתי ככל פעם ויותר ויותר אבל אעפ"כ עבר גם כל שנת תק"פ ולא עלתה בידו להעמיד הדפוס. והנה באלו השנים נסעתי כ"פ על המדינה בין אנ"ש בשביל לאסוף מסון עוד להעמיד הדפוס אבל לא עלתה בידו כנ"ל. (שם דף ג"ד).

כלל הדבר שבאותן העתים היה לי צער ויסורים גדולים מחמת שמרתי הרבה לגמור הדפוס ולא עלתה בידו וכבר נשתקע מסון ישראל הרבה לצורך הדפוס ועדיין לא פעלתי כלל ולא היה בידו מעות להעמיד הדפוס כי עדיין היו צריכין סך רב מאד בערך ריש אדומים ויותר ואין שום דרך הטבע לקבץ יחד אפילו שליש ורביע מזה הסך וגם פרנסתי דחוקה מאד והייתי בע"ח גדול וגם שארי מניעות הרבה מאד מאד שהיו על ההדפסה מכל הצדדים מפחד הצענוור וכו' וכו'... ואעפ"כ לא הנחתי את הרצון וחשבתי מחשבות בכ"פ שאזכה לגמור ההדפסה... ואע"פ שגם אח"כ כשנתקבצנו על ר"ה תקפ"א באומאן לא פעלתי ג"כ כלום לגמור הדפוס אעפ"כ אח"כ כשכאתי לביתי עזר לי השית והכנים מחשבות בלבי ונתן לי עצות נפלאות וכה לסבול ולהסתין לישועת ה' ולבלי לפחד משום דבר מגדול הפחדים שהפחידו עלי שהוא סכנה גדולה וכו' בפרט בין שונאים כאלה וכו' וחסרון כים הקשה מכולם והשית חיוקני לבלי להסתכל על כ"ז להוליך אותי בדרכים ועצות נפלאות עד שזכיתי באותה השנה להעמיד הדפוס ולהדפיס ספרי רבינו ז"ל מ' ליקוטי מוהר"ן הראשון והתנינא וגם מ' האיב ושמות הצדיקים והכל בתיקונים נפלאים ובהוספות חדשות נפלאות וגוראות המחין את הנפש. והנה גורל הישועה הזאת של העמדת הדפוס אין כאן מקום לבאר עד היכן מגיע גם נפלא וישועה גדולה הזאת כי היא זכות הרבים נפלא וגורא מאד שאין דוגמתו לדורי דורות. והנה תיכף כשהעמדתי את הדפוס ביום ט"ז בשבט תקפ"א לפ"ק והיינו בשמחה על גורל ישועת ה' אשר עזרני... (שם דף ו"ז).

אח"כ נזרמן שהייתי בחמץ'ניק על שבת סרי עוברי לק"ק בארדיטשוב לקנות נייר לצורך גמר ההדפסה... והנה בכל שנה זו שהיא שנת תקפ"א הייתי

טרוד סאר בענין הדפוס... ואחר פסח נתעכבה הדפוס כמה וכמה שבועות עד סמוך לרי"ח מנחם אב שלא היה לי נייר על ההדפסה... אח"כ קזרנו השו"ת ונתן לי עצה שבעת שעמדה הדפוס ולא יכולתי להדפיס ספרים הגדולים שהתחלתי להדפיס שאז אדפיס לע"ע על נייר אחר ס' האי"ב ובני שוחיו נתן מעותיו על זה והתחלנו להדפיסם... והשו"ת עוד לי שאח"כ בא הנייר ונסרתי הספרים הגדולים והקטנים על ר"ה תקפ"ב בעז"י והבאתי הספרים לאומאן וחלקתי אותם לאנשי עינם ראו ושמתו וכולם תמחו על גודל ישועת ה' אשר קזרני לגמור עסק ההדפסה אחרי מניעות עצומות כאלה והודינו לה' על חסדו ונפלאותיו אשר הפליא לעשות עמנו ועם כל ישראל לדורות עולם". (שם דף ח').

והנה אחר יו"ט וסוכות תקפ"ב) סיכב השו"ת שהתחלנו להדפיס את התפלות בסור" (שם דף ט').

אח"כ נסע לא"י באמצע הדפסת התפלות. הוא עצמו מספר שנתקורר לנסיעה ע"י הצלתו בדפוס, כי לאחר שראה שיש בכוח רצונו להתגבר על המכשולים בייסוד הדפוס, האמין שיתגבר גם על המכשולים שעל דרך נסיעתו לא"י. הוא שב בא"י, לאחר נסיעה במשך שנה כמעט, ביום ה' פרשת וישלח שנת תקפ"ג. ואז התחיל שוב להמשיך את עבודתו בדפוס. על תקופה שניה זו הוא מספר ב,רמי מהרנ"ת ח"א דף מ"ז-מ"ז:

"סמוך סאר לר"ה תקפ"ד נתחזקתי לעסוק בהדפס' התפלו' והשו"ת בנפלאותיו הנוראות שלח או בלב א' מאיש איש כשר וישר שהתנדב לבו פתאום בהיותו בדרך קודם שנתועד עמי ברי"ה הני"ל ליתן סך מסוים בשביל הדפס' התפלו'... ובשנת תקפ"ד הדפסתי את התפלו' מס' ס"ה עד סוף חלק ראשון וחלק שני עד סוכן י"ד וריבוי המניעו' שהי' לי על זה מקורם הי' בלי שיעור אך הש"י קזרני וחיוק את לבבי והזמין לי על הוצאו' עד שעסקתי בדפוס כל ימי החורף הני"ל עד שנמרנו כל הני"ל בלי בעלי מלאכות מבחוץ רק אנשי בעצמן ליסדתי אותם האומנו' וא' מהם ר"ם הי' יודע האומנו' מכבר והם עסקו בדפוס למען המצוה כל החורף הני"ל עד שנמרנו כני"ל. ואח"כ בימי הפורו' שהי' ביום א' הי' מחלוקת גדול פה ועייז נתגלגל הדבר שנמצאו מוסרי' והלשינו עלי עד שבאו פתאום לכותי וסגרו וחתמו בית הדפוס עם כל הכלים... ביום ו' עשיק י"ט אדר ב' שנת הני"ל והי' לנו פחדים כי הייתי בסכנ' גדול' והוכרחנו להוציא הרבה על שחדים ונשלח הדבר לקאמיניץ והיינו בחשש סכנה זמן רב עד שבחורש מנחם אב בת"ב אחר חצות הניע התשובה מקאמיניץ שלא יניחו אותי להדפיס עד שאקבל רשיון סוויילנא וזה הי' לי לישועה והודיתי להש"י שעכ"פ נצילתי מחשש סכנה ועתה אנו מקווים בכל עת שיגיע הרשיון סוויילנא בעז"ה".

ביום א' יום שאחר יו"כ הנקרא שם ה' שנת תקפ"ה קזרני הש"י שחניע

לִי תְּשׁוּבָה מוֹוִלָּנָא שְׁאִשְׁלַח לְשֵׁם סֶךְ מוֹעֵט וְיִשְׁלַחוּ לִי רִשְׁיוֹן מִיר וְחִיכָף הוֹדִיתִי
לְהִשְׁי וְנִתְעוּרִרְתִּי לְקִבֵּץ הַמָּעוֹת וְיִשְׁלַחְתִּי מִיר בְּפִאסֵט רִאשׁוֹן בְּיוֹם ג' בִּשְׁבֹּעַ
הַהוּא אֶת הַסֶּךְ שִׁכְתָּבוּ לִי וְעַתָּה אֲנִי מִצְפִּים בְּכָל עֵת לְיִשׁוּעָה ה' שְׁיִגִיעַ הַרְשָׁיוֹן
וְיִפְתַּחוּ בֵּית הַדְּפּוּס וְתַחזוֹר הָעֵמָר לְיוֹשְׁנֵי לְהַדְפִּים סְפָרֵי רַבִּינוּ ז"ל לְהַאֲדִיר פָּנֵי
חֶבֶל לְגַלּוֹ אִמְתַּתוֹ בְּעוֹלָם אֲכִי"ר."

"כּוּיּוֹם ה' כִּד תִּשְׁרִי אִי"ח סוֹכּוֹת תִּקְפִּי עוֹזְרֵי הִשְׁי וּפְתַחוּ לִי הַבֵּית
שֶׁהַדְּפּוּס עוֹמֵד בּוֹ שֶׁהִי חֲתוּם עַד הַנָּה זֶה יוֹתֵר מִשְׁנָה וּמַחֲצָה אֲבָל הַדְּפּוּס בְּעֶצְמָה
עֲדִיין הַתּוֹמָה..."

"וּבִתְרוֹךְ כֵּךְ הִגִּיעוּ יְמֵי ר"ה הַקְּדוּשִׁים וְנִסְמְעֵי בְּיוֹם א' דְּסִלְיֹחוֹת וְתִקְפִּי
לְאוּמָן כְּדִרְכֵּינוּ בְּכָל שָׁנָה... וְכֹאֲוֹת' הַנְּסִיעָה דְּיוֹקָא עוֹרְרֵנִי אֲדָם א' מֵאֲנִישׁ
שֶׁאֲרָא לְהַדְפִּים גַּמֵּר הַתְּפִלּוֹת בְּדְפּוּס אַחֵר שֶׁלֹּא בְּבִיתִי... וְכֵן עֲשִׂיתִי..."
עַל פְּתִיחַת הַדְּפּוּס אֲחִי"כ אֵין שׁוּם זָכֵר בְּסִפְרוֹ, אִף שֶׁהוּא נִמְשָׁךְ עַד שְׁנַת תִּקְצִיד.

•

הַעוֹבְדוֹת הַיּוֹצְאוֹת לֵנוּ מִתִּיאֲוָרוֹ שֶׁל ר' נִתָּן הֵן:

עוֹר בִּשְׁנַת תִּקְעָט קֵנָה ר' נִתָּן מִכְּבֹשׁ וְאוֹחִיוֹת וּמֵעֵט נִייר וְהַכּוֹאֵם לְבִיתוֹ
לְבִרְסֵלֶב, אֲבָל מַחֲמַת מִכְשׁוּלִים שׁוֹנִים לֹא הִתְחִילוּ לְהַדְפִּים עַד יוֹם ט"ו בִּשְׁבַט תִּקְפ"א.
בְּמִשְׁךְ שְׁנַת תִּקְפ"א הַדְּפִים אֶת הַסְּפָרִים הַכּוֹאִים עַל הַנִּייר שֶׁקֵּנָה
תְּחִילָה וְהוֹסִיף וְקֵנָה כְּמִשְׁךְ הַשָּׁנָה בְּבִרְדִּימְשׁוֹב:

1. לִיקוּטֵי מוֹהַר"ן ח"א (שְׁלוֹם, שֵׁם מִס' 34, 36).

2. לִיקוּטֵי מוֹהַר"ן תִּנְיָנָא (שֵׁם, מִס' 35).

3. סֵפֶר הַמִּצְוֹת (בִּלְשׁוֹן ר' נִתָּן: סֵדֶר א"ב). (שֵׁם מִס' 73).

4. שְׁמוֹת הַצְּדִיקִים. (שֵׁם מִס' 136).

5. תִּיקוֹן הַכֶּלֶל. בְּהוֹצָאָה בְּנוֹ שְׁכֵנָא. (שֵׁם מִס' 146).

בְּרֵאשִׁית שְׁנַת תִּקְפ"ב הִתְחִילוּ לְהַדְפִּים אֶת

6. לִיקוּטֵי תְּפִלּוֹת ח"א (שְׁלוֹם מִס' 159).

אֲבָל מַחֲמַת נִסְיַעְתּוֹ שֶׁל ר' נִתָּן לֹאִי נִפְסְקָה הַהַדְפָּה וְלֹא נִסְתַּיְמָה אֵלָּא בִּשְׁנַת

תִּקְפ"ד. בְּאוֹתָהּ שָׁנָה הַדְפִּיסוּ אוֹלֵי אַחֲרֵי נִסְיַעְתּוֹ שֶׁל ר' נִתָּן אֶת

7. קִיצוֹר לִיקוּטֵי מוֹהַר"ן. (שְׁלוֹם מִס' 120)

וּמִשׁוּם שֶׁר' נִתָּן לֹא הָיָה אִזְּכָרֵנוּ בְּבִרְסֵלֶב לֹא הִזְכִּירוּ בְּסִפְרוֹ.

בְּמִשְׁךְ שְׁנַת תִּקְפ"ד הִמְשִׁיכוּ לְהַדְפִּים אֶת "לִיקוּטֵי תְּפִלּוֹת", סִימָנוֹ אֶת

הַחֶלֶק הָרִאשׁוֹן וְהִתְחִילוּ בַּחֶלֶק שֵׁנִי.

בְּיוֹם י"ט אֲדָר שְׁנֵי תִקְפִּיד נִסְגַּר הַדְּפּוּס מִטַּעַם הַשְׁלֵמוֹן וְלֹא נִפְתַּח עוֹר.

אֶת הַדְּפָסַת הַחֶלֶק הַשֵּׁנִי מִ"לִיקוּטֵי תְּפִלּוֹת" גַּמֵּר ר' נִתָּן בְּמִקּוֹם אַחֵר, אוֹלָם

אֲכַמְפִּלֵּר שְׁלֵם שֶׁל ח"ב לֹא נוֹדַע עַד כֹּה.

כב. מלואים לפרקים הקודמים

לפרק ד: אברהם בן יצחק אסא ומפעלו בספרות הספרדית-יהודית.

(ק"ס שנה י' ע' 378-380).

שם מניתי 7 ספרים מתרגומי ר' אברהם אסא, וכיניהם את "שבת מוסרי" שלא היה בידו אז והכאתי את דבריו קיזרלינג הכותב שהספר נדפס בקושטאנדינא ת"ק? עתה הגיע לידי הספר עצמו וראיתי שנדפס בשנת תקכ"ו. והנני מעתיק כזה את השער כולו:

"ספר שבט מוסרי ראו זה חדש ספר כתב איש רבו מרבי המלך... הרב הכולל מוהר"ר אליהו הכהן זלתי"ה מתושביו ק"ק אוסיר יע"א. אנורה סי איסטאנפה אין לאדינו פארה דארלו קון פירטאם אה אונה פארה איל פליגו פארה קואל קיר אוטברי קי לי סיאה קולאי סי אה סירקארלו סי פארה מילדארלו. אי סיר מוכה את הרבים. אי קון איסטו אלדאנאראן וירחם בעזרת האל ובמחרה יבוא הגואל. אכ"ר. נדפס בקושטאנדינה... שנת קו קוית"י ה' לפ"ק (תקכ"ו) בדפוס האחים ה"ר ראובן וה"ר נסים אשכנזי יצ"ו. 12, 302 דף. 80. 14:19 ס"מ. (אותיות רש"י).

2 הדפים הראשונים כוללים גם "הקדמה אין לאדינו" מאת אברהם אסא, שהוא המתרגם, ושיר עברי סימן אברהם אסא חזק, המתחיל, "אני אתנהלה לאטי בקסת הסופר ועטי". בסוף הספר דברים אחדים בלאדינו אל הקוראים-התחתים מאת משה סיר, המביא לבית-הדפוס.

בזמן האחרון הגיע לבית-הספרים בירושלים ספר אחד בלאדינו שלא נזכר עד כה בשום מקום, וברי שאף הוא אחד מחיבורי אסא.

חסר בספר דף א' שהוא השער, והוא מתחיל מדרך ב' שהוא עיקר הספר. הספר כולל מ"ט+מ"ז דפים בגודל 10:15 ס"מ ונדפס כולו באותיות רש"י. מ"ט הדפים הראשונים כוללים (מדרך ב' ואילך): ליטראש די רבי עקיבא, והוא תרגום לאדינו של "אותיות דר' עקיבא". מ"ז הדפים האחרונים כוללים הקדמה בלאדינו מתומה, אברהם בכ"ר יצחק אסא ז"ל ודרך ב' ואילך: "דינים מוסרים מיוסדים כפי דיני ש"ע סימן א"ב אשר אברהם אסא חזק", והוא שיר מוסרי בלאדינו כולל שני חרוזים, ובסוף חרוז האחרון "תם סימן אברהם אסא". לדעתי תורגם גם החלק הראשון, היינו אותיות דר' עקיבא, בידו ר' אברהם אסא. הקולופון: "על ידי המסדר העוסק במלאכ' הקדש כלב בכ"ר יהודה מניע יצ"ו: וע"י הפועל במלאכת הקדש אברהם בכ"ר יהודה אלפאנארי". לפי קולופון זה נדפס איפוא הספר בקושטאנדינא בדפוס ר' יונה ב"ר יעקב אשכנזי בשנת ת"צ לערך, כי מסביב לשנה ההיא עברו שני הפועלים הנזכרים ביחד בדפוס הנ"ל.

ואחרי כתבי הדברים האלה בא צידי חלק ה' של "קורות היהודים בתורקיה" (סופיא תרצ"ז) ובו מובא בע' 384 שער הספר הזה שנדפס בשנת תפ"ט, אבל תיאורו אינו מדויק. — שם ע' 357—358 הוא מייחס לר' אברהם אסא גם, סיפור מלכי עותמנג'יק, ו, מעשה רבי, תקב"ה, ואיני יודע מנין לו זאת.

לפרק ז: מלואים ל, הדפוס העברי בארם-צובה.

(ק"ס שנה י"א ע' 401-402).

עיון עתה בספרי, הדפוס העברי בארצות המזרח ח"א בפרק על ארם-צובה (ע' 31—52) ותמצא שם תיקונים ומלואים בענין זה.

לפרק ח: לביבליוגרפיה של א. מ. דיק.

(ק"ס שנה י"א ע' 515-520)

שם נזכרו שתי חוצאות של, מעשה עמינדב: ווילנא תר"ח; ווארשא 1855. על זה יש להוסיף כי בספרו של נח פרידלנדר, רער יודישער קונסונאנטיזם (ווארשע 1917) ע' 211 נזכרה עוד חוצאה שנדפסה בוויילנא תר"א: "איון שיון וואונדערליכע היסטאריע פון דעם אוסגליקליכען עמינדב... פון דיא היסטאריע קאן יעדער מענטש איון מוסר אראפ נעמן וויא מען זאל פאלגן זיינע עלטערן, דרום האבין מיר די היסטאריע אויף עברי מיומש גיטאן שטעלן, עס זאל קאנען פאר שטיין, גרויס אונ קליין. ווילנא בדפוס ר' יוסף ראובן בר' מנחם מאן ראם שנת תר"א לפ"ק". בחלק הרוסי של השער השנה היא: 1851. רשיון הצנזור ניתן ביום ביום 26 בספטמבר 1850.

לפרק ט: מלואים לביבליוגרפיה על יהודי תימן.

(ק"ס שנה י"א ע' 520-524).

עיון עתה בספרי, הדפוס העברי בארצות המזרח ח"א בפרק על ערן (ע' 88-91) ותמצא שם כמה ספרי יהודי תימן שלא נרשמו עד כה בשום מקום.

לפרק י"ד: נשים במלאכת הדפוס העברית.

(ק"ס שנה י"ב ע' 506-514).

שם רשמת, בתורת מלואים למחברתו של חברמן, 57 נשים. עליהן יש לי להוסיף עתה עוד נשים אחדות, ואמשיך את המספרים משם:

58. שרה אלמנת המדפוס ר' שלמה פרופס מאמשטרדם. במוף הש"ס שנדפס באמשטרדם תקי"ב-תקכ"ד נדפסה חודעה מאת שלשת האחים יוסף, יעקב ואברהם בני שלמה פרופס, ובה הם מזכירים למובה את אמם שרה, אשר נשארה אלמנה והיא בת ל"ו ולא רצתה לעזוב אותנו. וכנראה נשארה שותפת לבית הדפוס.

59. אסתר אלמנת יוסף קוזין. כס', שלחן גבוה' לר' יוסף מולכו, שנדפס בשאלוניקי תקט"ז, נאמר בהקדמת המחבר: „ואפריון נמטיה להגבר ... כמחריר שלמה אלמושנינו מארץ מצרים אף הוא היה בגרם המעלות לדבר על לב האשה ... אסתר ... אלמנת הגביר הסרוסם כמחיר יוסף קוזין נ"ע לזכות את עצמה במצות הצדקה והיא גם היא נרבה רוחה ותעש כחפץ כפיה ויוצא פרי' למען דפוס את ספר התורה הזה ...”

60. בלומא בת מרדכי ממינסק. במסכת שקלים מן תלמוד ירושלמי עם פירוש תקלין חרותין לר' ישראל משקלוב, נאמר בשער: „והובא לכית הדפוס... ע"י זריו... ובעזר וסיוע להוצאת סך מסויים מהגנידה המפורסמת מ' בלומא בת הרבני הסופר מוהר' מרדכי ז"ל ובניה... מק"ק מינסק”.

61. סערי' אלמנת שמשון בלאך. בקולופון החלק השלישי של הספר „שבילי עולם" לשמשון בלאך (לכוב תרט"ז) נדפס: „וברוך מעם האשה הכבודה סערי' תי' אשר עזרתנו להוציא לאורה מעזבון בעל נעוריה הרב החכם המחבר זצ"ל. נדבת לבב רצה נא יי ורומם קרנה ככבוד. אמן”.

62. אלמנת שמואל האלדד'ים. ב„מאמר האישות" לשמואל האלדד'ים, שנדפס בבערלין תרכ"א, נאמר בשער: „ככית אלמנת הרב המונח [צ"ל הסנוח] זל"ה”.

63. פולוג'ה מירושלים. כס', שמן ששון' לר' ששון בן משה ח"א, שנדפס בירושלים תרכ"ט, נאמר בשער: „אף גם זאת ואשה בכל אלה הגברת מ' פולוג'ה אשר נשא לבו להביא יל' המלכה וזו מנשים כאהל תבורך אם הבנים שמחה”.

64. רחל בת יעקב בונאן. כס', שמן ששון' לר' ששון בן משה ח"ד (א), שנדפס בירושלים תרט"ט, כותב המחבר בשער: „וזאת חובתי להגיד כי ישר כי כל הוצאות הרפסת החלק הזה הוא מנדבת לב הכבודה והצנועה אשה יראת ה' היא תתהלל מ' רחל ח"א בת להחורש הסנוח כח"ר יעקב בונאן זל"ה”.

65. ביא דבראשית מירושלים. כס', שמן ששון' לר' ששון בן משה ח"ה, שנדפס בירושלים תרנ"ז, נאמר בשער: „גם זאת האשה בכל אלה הגברת מ' ביא דבראשית ת"ם אשר נשא לבו להביא אל המלאכה”.

66. פריידע בת אשר, אשת ר' יחזקאל בן משה. בספר „אוהב עמו בלשון הקודש ובלשון זשארגאן בנוי על דברי חז"ל הק' על תכלית אחרות הלאומי והצלתיו, סאת ר' יחזקאל ב"ר משה מק"ק ווילנא, שנדפס בוילנא 1904

נאמר בשער: "יצא לאור ע"י האשה הצנועה מרת פרוידע בת הרב ר' אשר אשת המחבר הנ"ל".

67. חיה יענטיל בת ר' משולם ליבערמאן. בס', בני ציון חידושים לר' בן ציון מיטאווסקי, שנדפס בוויילנא תרס"ח, נאמר בשער: "חובא לביהר"פ ע"י אלמנתו הרבנית הכבודה ח' יענטיל בת הרב הגאון... משולם ליבערמאן שהי' חתן הגאון... מנחם מענדיל מסלוצק ז"ע".

68. ליבה מרים גברונסקי. בס', אוצר לשון המקרא והתלמודי מאת אשר ברוך גברונסקי, מוסקבה-פרו (נדפס לופציג) תרפ"ד, כתוב בשער למטה: "הוצאת אלמנת המחבר ליבה מרים גברונסקי".

69. רבקה בת גיטל סימעת מירושלים. בס', זכרון יעקב יוסף סגולות ורפואות מאת ר' יהושע יונתן רובינשטיין, שנדפס בירושלים תר"צ, נאמר מקבר לשער: "מפרסמין לעושה מצוה חכמת נשים בנתה ביתה ח"ה האשה החשובה והנדיבה מנבית רבקה בת גיטל סימעת... שתמכה בידי בסכום הגון להוצאות הספר".

70. יענטע קלייבנער. בס', חסד משה על עינוי שבת לר' גדליה משה ב"ר צבי הירש הלוי, שיצא לאור עפ"י כ"ו עם פירוש ע"י ר' אריה מרדכי רבינוביץ ור' גרשון יהודה זילבערמאן ונדפס בירושלים תר"צ, נאמר בדף שלאחר השער: "מוכרת עולם האשה... מרת יענטע קלייבנער בת ה"ר יצחק ז"ל מעיר מארנאפעל אשת ר' ירוחם פישל ז"ל שנתנה תמוכה [!] הגונה להוצאות הדפוס". — שם באותו דף נזכרו למובה עוד נשים אחדות, אבל לא נזכרה פעולתן.

לרשימת חברמן מס' 13 ראוי להוסיף: בסוף ס', תפארת הקודש לר' שלמה בן ישראל, שנדפס בפירדה מס"א, נאמר: "על ידי האשה הפועלת הזעזרן רייכל בת כהר"ר יצחק כ"ץ כמשפחת הגרשוני חונה פה ק"ק פירדא".

פרק ט"ו: מצאצאי שונצין.

(ק"ס שנה י"ג ע' 121-130)

יש לי להוסיף עתה ידיעות אחדות על האנשים שזכרו שם:

שם מס' 2: ר' שמואל בן ר' יהושע צונצין. הוא היה גם בין המסכים להדפסת ס' "ופה תואר" על מדרש רבה, שנדפס בוויניציאה שנ"ז, וכתב: "אשרי שיאחז במצוה הזאת לעזרת ה' להוציא לאור חוד החבור הנזכר והמטים עקלקלותם לחסיג גבול יוליכם ה' את פועלי האון כה מעתה הצעיר שמואל בכמהר"ר יהושע שונצין זל"ה".

שם כס' 3: ר' אברהם צונצין. ידיעה נוספת עליו יש למצוא כשם הגדולים להרחי"א ערך נסים רוזיליו (הוצאת בן יעקב דף ע"ד). מוכא שם: ושםתי שהרב הנז' ור' נסים רוזיליו היה בקי בגורלות ועניני קבלה מעשית והיה בקושטאנדינה אצל הרב חמו' אליעזר נ' שגני ז"ל וראהו מצטער על הגביר כשהיה אברהם שונצינו נ"ע שהיה פאר הדור. והנחתו במשבר אשר מחוייבי מיתה אסורים שם והיו מצטערים עליו וכפרט הרב מהר"א נ' שגני ז"ל שהיה לו איזה קורבה עם הגביר הנז'. והרב נ"ר נסים רוזיליו לקח מקרא ועשה גורל בכוונותיו ויצא לו פ' והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישנא מאד, ואמר להם אל תיראו שינצל ממיתה ויצא דינו לאור... וכן היה שאחרי ימים מעטים יצא דינו לאור ופרה נפשו במנוח.

שם כס' 5: ר' יהושע בן מנחם צונצין.

הוא היה בין הסיועים להרפסת ס', מעיל צדקה לרבו ר' אליהו הכהן מאזמיר (אזמיר תצ"א). שם אחרי ההקדמה נאמר: "ויען יהושע היה הגביר החכם המרום כשהיה יאושע צונצין ה' תלמיד הרב המחבר ז"ל הנני מוכן לעמוד לשרת במנה ראויה לברך על המונמ"ר זה ספר הנחמד... מן השמים ממזל עילאה יריק על בנו החכם המרום כשהיה משה צונצין הי"ו."

גם סיוע יחד עם אחיו משה להרפסת ס', "חדושים מאדבע עשר שרשים של... הרמב"ם והרמב"ן לר' שניאור פייוש בן מנחם טבולחוב, שנרפס בקושטאנדינא תק"ט. כשער הספר נאמר: "ועל טוב יזכרו... אשר מחזיקים ודי... מוחרר יהושע צונצין ואחיו מוחרר משה..." (כאכסמפלר אחר מהספר הזה מצאתי כתוב: "ועל הטוב יזכרו הגברים... המחזיקים ידי בירושלים ה"ה מפסד ונגיד" ואח"כ מקום פנוי ונוסף בכתב: "החכם השלם ס' שמואל גר"ו").

הוא גם סיוע להרפסת ס' "טעלות הסודות", שנרפס בקושטאנדינה תקי"ח. בהקדמת ר' חיים בודעי לספר זה נאמר: "סכאן מודע"א כי זה ספר... ספו תמו מן כלאות... והיה הנשאר זמנין ולא משכחת אלא לאחד בדרא... עלה רציין בלב איש... מר ניהו רבא כשהיה יהושע צונצין נר"ו גורל ורחב ידיים אהוב למעלה ונחמד למטה רחם רחמיים דמרחמי ליה בני מאתיה... זכה וזיכה את הרבים..."

שם כס' 8: ר' משה בן יהושע צונצין. הוא גם סיוע להרפסת ס' "חזקת דוד" לר' דוד חזק, שנרפס בשלזניק תקי"ח. בהקדמת המחבר לספר זה נאמר: "ואפריון נמטיה להגביר החכם הנעלה כשהיה משה צונצין ה"י בן הגביר כשהיה יאושע ה' שהוא היה סיבה ראשונה לבוא חיבור זה על מוכח הרפוס..."

שם כס' 12: ר' אהרן צונצין. הוא גם חתם בשנת ת"ק בין רבני

קושטא על תקנות נגד בגדי-זקן בירושלים (עיון: רוואנים, קורות היהודים בתורקיה וארצות הקדם, ח"ה, סופיה תרצ"ז, ע' 439-440).

לפרק ט"ז: גרים במלאכת-הדפוס העברית.

(ק"ס שנה י"ג ע' 243-248)

שם מס' 8 רשמי את הגר יעקב בר גדליה ממשפחת אברהם אבינו החותם כפועל-דפוס על שלשה ספרים שנדפסו באמשטרדם ובלונדון. עליהם יש להוסיף את "הגדה של פסח", לונדון תק"ל, ש קולופון חתום בין הפועלים: "ועל ידי הפועל הזעזיר העוסק במלאכת הקדש נאם הכתור יעקב בן גדליה ממשפחת אברהם אבינו יצ"ו מק"ק אמשטרדם בק"ק לונדון".

שם מס' 14 רשמי את הגר משה בכר יעקב בן אברהם אבינו החותם כפועל על ארכה ספרים שנדפסו בקושטנדינא. ויש להוסיף: "מעם לועז ויקרא, שם תקי"ג; "קריאי מועד", שם תקי"ד; ו"מסכת גיטין", שם תקט"ז. (על שני מספרים האחרונים העירנו ודודי י. ריבקינד).

לפרק י"ז: פכסימיליה ראשונה בספר עברי.

(ק"ס שנה י"ג ע' 249)

שם רשמי חמשה ספרים מדפוס ויניציאה שהונה ע"י ר' שמואל י' דייסוס. עליהם יש להוסיף את חס' "דברי שלום" לר' יצחק אדרכי, שנדפס בפעם השלישית בוויניציאה בדפוס זאנוטו בשנת שני' בהגחתו ובהוצאתו. בשעק הספר נאמר: ועלינו להלל בקול תודה להמפואר הח"ר שמואל י' דייסוס אשר נתן את הכסף לעושי המלאכה להדפיסו פעם שלישית והשנית עליו בעין שכלו להגיהו... בדף קס"ד של ספר זה נדפס ממנו שיר סימן "שמואל בכה"ר בנימין י' דייסוס חזק אמין המתחיל "שלו בארמון עוז המשכילים שלום בחיל כל איש אוהב שלום".

ל.הפלשים

בפרק החמישי של הליברלוגרפיה על הפלשים ("קריית ספר" XIII עמ' 384-393) נשטט מאת א. ז. אשכנזי "קול קורא לעזרת אחינו בני ישראל בארץ כוש", החתום בידי הרב יקיר אשכנזי גירון. העוסק לשרת בקודש צאן קדשים בהורמנותא דמלכא פה קונסטנטינופול ופיא בחדש תמוז שנת ה'תרכ"ה לציונה" שנתפסם ב"המגיד" שנה פ (ים מרחשון תרכ"ו—1866) וזה לא כבר דבר על כרוז זה ג. בן-מנחם ב"החר" תרצ"ו חוברת אלול. עיון שם. נפתלי פריד

CONTENTS

LIBRARY NOTES AND NEWS	p. 409
------------------------	-----------

BIBLIOGRAPHY:

Palestinian publications.	414
I. Periodicals: 414; II. Yearbooks and collections: 416;	
III. Books and pamphlets: 417.	
Hebraica and Judaica	442
I. Periodicals: 442; II. Yearbooks and collections: 443;	
III. Bibliography and history of Judaistic studies: 445;	
IV. Biblical studies: 446; VI. Talmud and Midrash, Rabbinic	
literature: 454; VII. Jewish philosophy and religion: 458;	
VIII. Cabalah and Hassidism: 461; IX. Liturgy, ritual,	
sermons: 462; X. History and related subjects: 465; XI. The Jews	
of to-day: 473; XII. Zionism and Palestine: 478; XIII. Ethno-	
graphy, folklore, art: 490; XIV. Philology: 493; XVI. Modern	
Hebrew belles-lettres: 494; XVII. Yiddish belles-lettres: 495;	
XVIII. Belles-lettres in other languages with Jewish themes: 497;	
XIX. Juvenile literature: 499; XX. Education and teaching: 499;	
XXI. Textbooks: 500; XXII. Hebrew books on non-Jewish	
subjects: 501; XXIII. Miscellanea: 501.	

REVIEWS:

By: A. YAARI: 418; L. SIMON: 419; W. F. ALBRIGHT: 426; B. SCHUCHETMANN: 435; F. S. D. GOITEIN: 450; H. BERGMANN: 460; R. STRAUS: 468; G. HERLITZ: 482; N. BRAUN: 485; D. KALLNER: 489; M. NARKIS: 491, 493.

STUDIES:

J. RIVKIND: Bibliographical remarks.	
2. Supplement to a bibliography of Hebrew wills. 3. Women	
in Hebrew printing.	502
A. Z. AESCOLI: The Falashas; a bibliography (concluded)	506
I. JOEL: A collection of Hebrew Mss. from the Romm press	513
A. YAARI: Miscellaneous bibliographical notes.	
20. Correctors' complaints about Hebrew printing on Sabbath.	
21. Hebrew printing at Bratzlav. 22. Additions to the previous	524

NOTES:

N. FRIED: Note on the bibliography of the Falashas	538
--	-----

KIRJATH SEPHER

QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY
IN
JERUSALEM

THIRTEENTH YEAR. NUMBER FOUR.

JERUSALEM, JANUARY, 1937

Jerusalem, P. O. B. 1047

THE HEBREW UNIVERSITY PRESS ASSOCIATION

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטאו

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

שנה שלש-עשרה

ירושלים, תרצ"ו—תרצ"ז

כתבת המערכת: ירושלים, ת. ד. 1047

חברה להוצאת ספרים עליד האוניברסיטה העברית

התכנ

ק

409,277,143,3

ידיעות בית-הספרים

ביבליוגרפיה:

414,281,147,7

דפוס ארץ-ישראל

א. ספרות עתית 7, 147, 281, 414. ב. קבצים ומאמרים 7, 147, 283, 416.
ג. ספרים וחבורות 11, 152, 286, 417.

442,317,172,39

הספרות העברית ומדע היהדות

א. ספרות עתית 39, 172, 317, 442. ב. קבצים ומאמרים 40, 173, 317, 443. ג. ביבליוגרפיה ותולדות חכמת ישראל 41, 176, 319, 445. ד. מדע המקרא 44, 178, 320, 446. ה. ברית חדשה 50, 183. ו. תלמוד ומדרש, ספרות רבנית 50, 184, 324, 454. ז. מדע הדת, סילוסופיה יהודית 54, 189, 328, 458. ח. קבלה והסידות 57, 191, 333, 461. ט. תפלה ועבודה, דרשות 57, 193, 336, 462. י. היסטוריה והמדרשים הקרובים אליה 60, 196, 338, 465. יא. עם ישראל בחזו 77, 206, 349, 473. יב. ציונות וידיעות א"י 81, 210, 352, 478. יג. אתנוגרפיה, פולקלור, אמנות 89, 218, 359, 490. יד. בלשנות 90, 223, 361, 493. טו. ספרות יפה עברית של ימי הביניים 91, 224, 362. טז. ספרות יפה עברית חדשה 93, 225, 362, 494. יז. ספרות יפה וודית 94, 228, 363, 495. יח. ספרות יפה לעויות על נושאים יהודיים 98, 231, 366, 497. יט. ספרות הנזער 100, 234, 368, 499. כ. חנוך והוראה 101, 234, 369, 499. כא. ספרי למוד 102, 236, 370, 500. כב. ספרי מדע כלליים בעברית 104, 237, 372, 501. כג. שונות 372, 501.

מאמרים וחקירות:

506,383,250

אשכנזי, א. ז. הפלשים, ביבליוגרפיה

114

הברמן, א. ט. נשים מעתיקות

513

יואל, י. ז. אוסף כתבי-יד מבית-דפוס ראם

וערי, א. ז. לקוטים ביבליוגרפיה. מ. ז. מצאצאי שונצין. מ. ז. גרים במלאכת

הדפוס העברית. ו. ז. פכסימיליה ראשונה בספר עברי. י. ז. שלשה תרגומים של

"אגרת בעלי חיים" ליווית. י. ז. תרגום יודי בלתי-ידוע של "חובות חלבנות".

כ. ז. תלונות המגיהים על הדפסה בשבת ע"י גוים. כ"א. הדפוס העברי בברסלב,

524,394,243,121

כ"ב. מלואים לפרקים הקודמים

לברמן, ש. ז. על שני כ"ר. א. גליונות המיוחסים ל"ר בצלאל אשכנזי.

105

ב. הירושכ"א למסכת שבועות

131

סלז'הרדוזה, י. דא: מלואים ל"רשימת ספרי לאדינו" מאת א. יערי

ריבקונד, י. ז. שוורי ספר. א. עוד תוצאות מ"בחינת עולם".

502,238

ב. למפתח הצאות: ג. האשה הישראלית והספר העברי

373

שורמן, ח. ז. שמואל הנגיד. רשימה ביבליוגרפיה

מגנזי בית-הספרים:

266

אסף, ש. ז. נוספות לתולדות היהודים בקורדיסטאן

402

אסף, ש. ז. על כתבי-יד אחד מקוג'ין

הערות:

272

הברמן, א. מ. ז. מלואים למאמר "נשים מעתיקות"

272

ליבאוויטש, ב. ש. ז. מלואים למאמר "נשים מעתיקות"

538

פרוד, ב. ז. הפלשים

137

פריעדבערג, ח. ד. ז. הערה (על הסכמת ועד ד' ארצות)

138

שמח"ח"ס, ב. ז. מלואים לרשימות הגדות של פסח

272,138

ספרות ליובל הרמב"ם

מפתח הבקורות

426	...	...	אולברייט, וו. ס. ח. א. נינוברג, כתבי אונגרים	
18	...	...	אולסבנגר, ע. א. דרואנוב, ספר הכדירה והחרור	
33	B. M. Goadby & M. I. Doukhan, The land law of Palestine	ש.:	אויסקין	
329	Moses b. Maimon, Makala fisa'at al mantik ed. M. Ventura	ד. צ.:	בנעט	
485	H. Granqvist, Marriage conditions in a Palestinian village	נ.:	בראון	
35	S. Shunami, Bibliography of Jewish bibliographies	ה.:	ברגמן	
460	M. M. Kaplan, Judaism in transition	:		
68	F. Rosenzweig, Briefe	ד.:	גויטין	
181	D. B. Macdonald, The Hebrew literary genius	:		
181	J. A. Montgomery, Arabia and the Bible	:		
450	A. Heschel, Die Prophetie	:		
482	A. Böhm, Die zionistische Bewegung	ג.:	הרליץ	
198	F. Friedman, Dzieje Żydów w Łodzi	ד.:	ווינריב	
299	...	ח.:	ילון	
176	A. Galanté, La presse judéo-espagnole mondiale	א.:	יערי	
418	...	:	ספר האיש	
185	...	ש.:	ליברמן	
192	A. Galanté, Nouveaux documents sur Sabbetai Sevi	ש.:	מרכוס	
22	...	פ.:	נואק	
70	A. Rubens, Anglo-Jewish portraits	מ.:	נרקיס	
220	R. Wischnitzer, Symbole u. Gestalten d. jüd. Kunst	:		
491	F. Landesberger, Einführung in die jüdische Kunst	:		
493	A. Reifenberg, Portrait coins of the Herodian kings	:		
419	...	א.:	סימון	
65	G. Kisch, Die Prager Universität und die Juden	א.:	סנדלר	
	M. Lifschitz-Golden, Les Juifs dans la littérature française	ח.:	פלדאוס	
342	du moyen âge			
338	...	נ.:	פריר	
12	...	ש.:	קוק	
91	...	:	ר' משה בן יעקב	
489	G. A. Smith, Historical atlas of the Holy Land	ד.:	קלנר	
41	U. Cassuto, I manoscritti Palatini ebraici etc.	ח.:	רוזנברג	
26	...	א.:	ריסנברג	
14	...	ב.:	שוחטמן	
15	...	:		
204	S. B. Weinryb, Neueste Wirtschaftsgeschichte d. Juden etc.	:		
226	E. Simon, Chajjim Nachman Bialik	:		
292	...	ז.:	ד'בוטנאק	
435	...	:	כתבי מנחם שינקין	
62	Germania Judaica I	ד.:	שטראוס	
347	L. Moses, Die Juden in Niederösterreich	:		
468	W. Heise, Die Juden in der Mark Brandenburg	:		

מפתחות

א. מפתח שמות האנשים, החברות והמוסדות בעברית ויודית 4; ב. מפתח שמות כל הספרים בעברית והספרים האנונימיים ביודית 15; ג. מפתח שמות המחברים והספרים בערבית 24; ד. מפתח שמות הספרים ברוסית 26; ה. מפתח שמות המחברים בלועזית 38.

* ע"י המספר מראה, כי באותו העמוד נזכר השם יותר מפעם אחת.

א. מפתח שמות האנשים, החברות והמוסדות בעברית ויודית.

איוונסקי, מ. 207	אביבי — וזליבלר, ב. 500
איוונשטט, י. א. 191	אביגדור, י. 184
איוונשטט, ש. 7, 282	אבינרי, י. 10, 160, 285
איוונשטט, ב. צ. 57, 58	אבן זהב, א. 152
איוראעל, י. ד. 39	אבן שושן, א. 11, 19, 20, 294
איוונשטיין, י. 363	אבראמאוויץ, ש. י. 364
איוונשטיין, א. 363	אברבון, ג. 11
איוונשטיין, א. 27	אברהם אביש מפרנקפורט 178
אילי, א. 28	אברהם דוד מבוץ 51
אילן, א. 21, 417	אגדה למדעי היהדות 7
אינדלמן, א. 338	אגדת החזנים 442
אינדמן, א. 28	אגדת ישראל 39
אי-שלום, א. 287	אגדת ישראל, פוילן 328
אכילוב, ע. 150	אגדת הסוחרים, ת"א 148
אל הנחלה 286	אגדת הרבנים האורתודוקסים בארצות
אלגעמיינע ציוניסטן. פוילן 354	הברית וקנדה 349
אלוני, ג. 284	אגדת שוחרי האוניברסיטה העברית 286, 416
אלטבויער, מ. 90	אגוד תלמידי התמימים 326
אלטר, י. א. ל. 191, 463	אגוד, א. ד. 54
אלטר, י. מ. 462	אדל, י. 286
אלטר, מ. 39	אדלסברג, ח. י. 325
אלטשולער, ל. 228	אדלער, י. 41
אליאש, מ. 368	אדלשטיין, י. 173
אליהו מוילנה 311	אהרנוביץ, י. 152
אליוט, ג'. 12	אהרנובה, מ. 12
אלינר, א. 414	אהרני, א. 152, 417
אלמאליה, א. 9	אוגו, צ. 285
אלמן, ש. 218, 287	אודמי, י. 90
אלעזר בן יעקב הבבלי 12	אוהב עמי 284
אלעזר דב בן אהרן 461	אונא 31
אלעי, מ. 363	אוישקין, מ. 164
אלערוסי, א. 13	אור, י. 23
אלפערסאן, מ. 363	אוריאל, א. 417
אלקון, מ. 417	אורינבסקי, א. 12
אלקלעי, א. 21, 417	אוזלאי, ח. י. ד. 31, 194
אמשטרדם. הקהלה האשכנזית 194	אטינגר, מ. 286
אנטין, ש. 479	אטר, מ. 286
אנין, מ. 206	איבשיץ, י. 455
אנקורי, י. 152, 436	איגש, ח. ח. 184
אסף, מ. 152	אירישער וויסנשאפטלעכער אינסטיטוט 235
אסף, ש. 153	אירישער סאציאליסטישער פארבאנד 61

93. בונין, ש. ד.
 363. בורניק, מ.
 191. בורנשטיין, א.
 333. בורנשטיין, ש.
 229. בורשטיין, מ.
 363, 234, 225, 31, 15, 14, 9. ביאליק, ח. נ.
 416, 364.
 147. ביבה, ש. י.
 153. ביברגל, א.
 51. בידנוביץ, ז.
 152. בילינסון, מ.
 153. הביטה
 288. ביסטריצקי, נ.
 288. בירדוגו, מ.
 284. בירזובסקי, נ.
 465. בכמהר"ם, יר"ט
 102. בכר, א.
 154. בכר, ב. ז.
 102. בכרך, ק.
 424. בלאדרי, א.
 364. בלאשטיין, ה.
 319. בלוד, י.
 178. בלומגארטין, ש.
 425. בלומנטל, י. ד.
 416. בלומנטל, ש.
 184. בלומנפלד, י. מ.
 154. בלנק, ש. ל.
 45, 44. בלצן, ב. צ.
 184. במברגר, ז.
 184. במברגר, י. ד.
 184. במברגר, ש.
 15. בן אבי, א.
 12. בן אור, א.
 425, 236, 223, 103. בן אורי, א.
 297. בן אליעזר, מ.
 15. בן אמת, י.
 479, 354, 213, 31. בן גוריון, ד.
 225. בן גורא, א.
 370. בן חביב
 285. בן חורין, א.
 417. בן יוסף, מ.
 432, 160, 151. בן ישי, א. ז.
 154. בן ישראל, ש.
 431, 425, 15. בן צבי, י.
 31. בן ציון, ש.
 211. בן חרון, י.
 154. בנארי, מ.
 211. בנארי, נ.
 288, 154. בנסואיץ, י.
228. אפאטאשו, י.
 419, 287. אפלטון
 287, 153. אפרתי, מ. א.
 51. אפשטיין, י. מ.
 495. אקסלראד, ז.
 173, 172. אקערמאן, ר.
 173. אראנאווסקי, א.
 206. ארבעטער רינג
 153. ארגון מגדלי עופות העברים בא"י
 424, 159. אריאל, ז.
 155, 17. אריגור, י.
 ארכיון קאמיסיע פון ס"ס י"ט און
 פאראייניקטע
 339. ארכיון ומזאון העבודה 7
 82. ארלאזאראוו, ח.
 430. ארליך, י.
 455. ארליך, ש.
 103. ארלעאן, י. ל.
 28, 14. ארם, מ.
 473. ארם צובה. בית היתומים הישראלי
 ארמסטרונג, ה. ק.
 14. ארנון, מ.
 29. ארנסברג, פ.
 10. ארנסט-הלזער, ד.
 153. ארנשטיין, א.
 288, 154. א"י. ממשלה. חקים
 287. א"י. ממשלה. מחלקת החנוך
 153. א"י. ממשלה. שרות הרדיו
 281. אש, מ.
 104. אש, נ.
 463, 206. אש, ש.
 288, 229, 14, 94. אשולין, מ.
 289. אשכלי, א. ז.
 14. אשכנזי, צ. ה.
 325. אשמן, א.
 288, 23. אשמון, י.
 288. באביטש, מ.
 40. באגדאנסקי, מ.
 363. באגיש, ז.
 442. באדער, ג.
 327. באטאשאנסקי, י.
 495, 364, 229. באטאמסקי, ש.
 371, 237. בארענשטיין, ס.
 368. בבלי, ה.
 150. בדהב, י.
 153, 24. בובינסקיה, י.
 288. בודנהימר, פ. ש.
 288. בודקו, י.
 15. בוטון, 288, 437

- בני ברית. ירושלים 154
בני עקיבא 154*, 289, 414*
בנעט, ד. צ. 25
הבנק האפוזיקאי הכללי 289
בנק הפועלים בא"י. הוצעה למשקי עזר 425
בס, ש. 155
בערגער, ה. 95
בערלינגער, נ. 103
בצלאל הכהן 165
ברירב 11, 147, 149, 150
בראדי, ח. 12, 91
בראדעצקי, ז. 166
בראשטיין, י. א. מ. 229
ברביט, ה. 16
ברגמן, ה. 28, 289
ברגמן, ח. פ. 236
ברגמן, י. 426
ברגמן, פ. 430
ברוד, ש. פ. 184
ברוידס, א. 155
ברוין, א. ד. 39
ברוך, י. ל. 14, 24, 288, 297
ברומברג, י. מ. 463
ברון, ש. 174
ברטלט, ע. 289
ברייער, ש. ז. 59
ברית טרומפלדור בא"י 16
ברית עברית עולמית 414, 416
ברית קבוץ גליות 155
ברכט, ב. 16
ברכיהו, מ. 155
ברמן, ת. 480
ברנר, י. ח. 148
ברנרד, ד"ר 17
ברטלבסקי, מ. 10, 16
ברש, א. 16, 426
בת יונה 465
גאון, מ. ד. 284
גאלדבלום, ח. 364
גאלדבערג, י. 497
גאלדבראך, י. 224
גאלדשטיין, י. ל. 95
גארדאן, פ. 165
גארעליק, ב. 371
גבינט, ח. 102
גבעת ברנר 281
גבריאל, ב. א. 16
גבריאלי, נ. 297
גד, י. א. 155
- גוטלהף, י. 212
גוטמן, א. 362
גוטמן, י. 430
גוטמן, י. מ. 40
גוטמן, מ. י. 461
גוטמן, נ. 21, 27, 155, 290
גוטמן, ר. 500
גוסקבסקי, י. 102
גויטיין, ש. ד. 424
גולדמן, מ. 102
גולומב, ד. 320
גור, טש. 183
גור, י. א. 17
גור אריה, י. 17, 155
גורביץ, א. ז. 39
גורדון, א. ג. 446
גורדון, י. י. 155
גורדון, י. ל. 362
גורדון, ש. ל. 165, 437
גורדוניה 82, 354
גורדוניה. לודז 82
גוריליק, פ. 17, 155, 289
גיטה, ו. 20
גיימאנאס, ל. 317
גינזבורג, א. 196
גינזבורג, פ. 30, 281
גינזבורג, ח. א. 160, 426
גינזבורג, ש. 17, 157, 414
גיציס, מ. 495
גירשט, י. ל. 103
גלאדקאו, פ. 229
גלבולום, ש. 320
גלזנר, ע. 51
גליצענשטיין, ה. 228
גלס, ז. 17
גלס, י. 234
גנחובסקי, א. מ. 289
גנצפריד, ש. 455
גערשונאו, א. 495
גראדענסקי, א. י. 95*
גראמב, מ. 224
גראס, ח. 229
גראס, נ. 229, 501
גרד, ג. 17
גרהר, פ. 325
גרס, א. 494
גרויבסקי, י. 17, 427
גריבסקי, פ. 18, 17, 30, 156, 289, 290, 427*
גרינבוים, י. 31, 355, 427

- הוניג, א. 17
 הופמן, י. ק. 456
 הורביץ, אליעזר 334
 הורביץ, אשר 462
 הורביץ, א. מ. 456
 הורביץ, י. מ. ז. 19
 הורביץ, שמואל 20, 294*
 הורביץ, ש. ל. 326
 הורביץ, שמואל שמעלקא 333
 הורוויטש, ש. 339
 הורוויץ, יהושע 325*
 הורוויץ, יצחק הלוי 455
 הושי, א. 40
 הושי, צ. 40
 היגר, מ. 185
 הידן, י. 286
 הילפרן, פ. 296
 הילקוויט, מ. 339
 הירש, ש. ר. 291
 הירשביין, פ. 197, 364
 הירשבערג, ע. 57, 191, 339
 הלברסברג, ח. י. 455
 הלברסטרס, ד. א. 194
 הלטר, מ. 336, 463*
 הלפרין, פ. 432
 הלה, ש. 456
 הנשל, א. ק. 432
 הסתדרות בני א"י באמריקה 473
 הסתדרות המורים בא"י 156
 הסתדרות המורים והמנהלים באמריקה 284
 הסתדרות הסטודנטים 281
 הסתדרות העובדים 291, 309*
 — אגדת פועלי הדפוס בת"א 149
 — האופוזיציה המעמדית 428
 — ביה"ד העליון 416
 — הסתדרות הפקידים 148
 — הועד לענינים המשותפים של גוש חרוד 148
 — הועדה הבין קבוצתית לשאלת הטפול המשותף 9
 — מ"פ ת"א. אגדת פועלי האריג 8
 — מ"פ ת"א. אגדת פועלי העץ 9
 — מ"פ ת"א. סיעת הפועלים בעיריית ת"א 9
 — מחלקה לסטטיסטיקה ואינפורמציה 428
 — הנער העובד 428
 — קפת חולים 428
 הסתדרות העובדים הלאומית בא"י 428
 הסתדרות הצופים העברים בא"י 428
 הסתדרות הציונים הכלליים בא"י 156
- גרינבלט, נ. 414
 גרינבערג, ח. 212
 גרינולד, י. י. 184
 גרינפלדר, ב. 290
 גרינשפאן, י. י. 446
 גרינשטון, פ. 156, 290
 גרינשטון, נ. ש. 51
 גרנס, י. מ. 333, 456
 גרשוני 164
 גרשוני, ק. 291
 גשורי, מ. ש. 149, 283
 דאבין, ה. 95
 דאוכר, מ. 424
 דאניש, מ. 364
 דאנסקי, י. נ. 229
 דבורין 465
 דבשני, מ. 156
 דובילעט, מ. 230
 דובנאוו, ש. 335, 465
 דוברובינסקי, מ. 24
 דודזון, ש. 290
 דוידוביץ, א. 359
 דוכובני, מ. 150
 דומבליאנסקי, י. 370
 דיזנגוף, מ. 151, 290
 דיזנדרוק, צ. 287, 419
 דיוראלי, ב. 290
 דיטמאן, ד. ל. 224
 דייטש, מ. 95
 דימאנשטיין, ש. 77
 דימיטרוב, ג. 427
 דינבורג, ב. צ. 18, 427
 דינער, מ. 172
 דיסו, ד. 427
 דנגור, ע. ר. 60, 194
 דנציג, א. 455
 דפנא, מ. 155
 דרויאנוב, א. 18, 23, 207, 285, 428
 האפט, מ. 417, 427
 האפמאן, מ. 95
 האראוויץ, נ. 183
 האראנטשיק, ש. 95
 הברמן, א. מ. 19, 176
 הגרד, ה. ר. 19
 הדאיה, ע. 19
 הדסה. הסתדרות מדיצינית 156, 290
 היזדורף, ע. 291
 היזור, נ. 442
 הומירוס 20, 156

וויסאצקי, ק. ז. 466	ההסתדרות הציונית 354
וויסלבסקי, צ. ז. 21, 23	— מחלקת העליה 429
וולאדעק, ב. 207, 340, 364	— קונגרס 82
ויטלס, פ. 291	ההסתדרות רופאי השנים בא"י 149
ויטקינד, א. מ. 58	ההסתדרות רפואית עברית בא"י 162, 429
וילדמן, י. א. 292	„העברה“ 415, 156
וילנאי, ז. 19	העלד, א. 364
וינגרטן, י. 102, 236, 500	העלער, ל. 495
וינטרויב, ג. 430	העפטמאן, י. 480
וינלדטמרטון, פ. 500	הרברג, ש. 157, 163, 434
וינשטוק, מ. י. 292	הרודוטוס 157
וינשטיין, ב. 10	הרכבי, א. 60
ויס, י. 320, 336	הרכבי, צ. 54, 414
ויסמן, ד. 429	הרמן, ה. 157
ויץ, י. 24, 429	הרמן, ל. 291
ויצמן, ח. 479	הרץ, י. צ. 45, 58, 447
וילקובסקי, ש. 429	הרשקוביץ, א. 31, 288, 311, 426
ולס, ה. ג'. 157	השאש, ר. 150
ולפובסקי, מ. ז. 19, 30, 165	התאחדות האכרים בא"י 291
ולקובסקי, א. מ. 429	— המחלקה למטעי הדר 429
ולקובסקי, י. 455	התאחדות הגנות בא"י 7
וסרמן, י. 157	התאחדות כללית של בעלי הבתים והמגרשים.
ועד הפעולה של מתנגדי ההסכם 14	ת"א 291
וקסמן, ש. 165, 429	התאחדות הסטודנטים בא"י 284
ורבנר, א. ד. 494	התאחדות עולי גרמניה 291
ורגא, א. 430	ההתאחדות העולמית של היהודים הספרדים 9
ורטהימר, ש. א. 292	ההתאחדות העולמית של הציונים הכלליים
ורשביאק, י. 225	בא"י 8
ורשביאק, מ. 463	התאחדות עממית של שכנים ודירים. ת"א —
ורשה. המכון לחכמת ישראל 317	יסו. 19
זאבי, י. 283	זאפסאן, י. 229
זאן, ב. ג. 41	זאגשאהל, י. ש. 194
זאקאליק, צ. 96	זאולמן, ל. 359
ז'בוטינסקי, ז. 96, 157, 292, 430	זאולדמאן, ח. י. 237
„זחירות“. 157	זאסערצוג, ז. 368
זוטא, ח. א. 19, 158	זאקס, י. 96
זוסמן, ב. 308	זאראשא. אידישע קהלה. שול אפטיילונג 466
זיגל, ג. 362	זאראשאוסקי, א. 53
זיוץ, מ. ש. 463	זיידאנס, ד. 95
זיידמן, י. א. 154, 289	זיידאנס, ע. 95
זילבערשטיין, ב. 229	זיידנבערג, י. 364
זילברמרגליות, ח. ד. 178	זיידנרובי, מ. 54
זילברבוש, ד. י. 293	זיידנרייך, מ. 235
זילברמן, א. מ. 321	זיידנשטאק, ב. 82
זילברפניג, ז. 102	זיידנשטיין, ב. 495, 501
זילברשטיין, ב. צ. 289	זיידנשיש, צ. ה. 296
זימן, י. 29, 166	זיידנשישע וויסנ. אקאדעמיע. מינסק. אינס-
זינגר, י. א. 51	טיטוס פאר ייד. פראל. קולטור. 91, 95
זלדס, א. 293	זיידנשיש, א. ל. 157

- זלמנוב, ש. 326
 זלמנוביץ, מ. 149
 זמן, ד. צ. 185
 זעצער, ש. צ. 321, 327, 328, 329, 335, 364, 365
 זשיטלאווסקי, ח. 339, 495
 חבס, ב. 20
 חבר הלאמים 430
 החברה העברית לחקירת א"י ועתיקותיה.
 סניף ת"א. 158
 חברת א"י לספנות בע"מ. חיפה 158
 חברת דורשי האוניברסיטה. ביאליסטוק 235
 חברת דורשי האוניברסיטה. ורשה 369
 חברת נטר בע"מ 294
 חוג האופירה הא"י 20
 החוגים המרכזיסטיים בא"י 150
 חופי, פ. 31, 311, 430
 חורגין, י. י. 158, 294
 חזן, א. 20, 25, 26, 158, 294*
 חיות, ב. 294
 חיות, ז. 20
 חייט, ד. א. 464
 חיים בן בצלאל 191
 חיים בן משה נ' עטר 44
 חיפה. אגדה להשתלמות במדע 430
 — ביה"ס למלאכה 430
 — ביה"ס הריאלי 430
 — עיריה 294
 — הקהלה העברית 431
 חכם, ש. 310
 החלוץ. ברלין 494
 החלוץ. פולין 158, 479*, 496
 חן, י. 432
 חריזמן, מ. 20
 חרמוני, א. 20, 23, 435
 טאבאטשניק, א. 496
 טאבאטשניקאוו, כ. 96
 טברסקי, י. 284
 טברסקי, נ. 10
 טהאן, ח. 166
 טושנינסקי, ב. 229
 טויבר, מ. 500
 טולידנו, י. מ. 196
 טולסטוי, א. נ. 158
 טולסטוי, ל. נ. 159
 טורטל, מ. 20, 294
 טיקאצינסקי, א. ד. 178
 טיקאצינסקי, נ. 178
 טכורק, א. 159
 טמקין, מ. 159
 טצה, י. 368
 טראכטנבערג, י. 230
 טרגן, ב. צ. 371
 טריוקס, י. 415
 טשארני, ד. 197
 טשיינינסקי, ש. 172
 טשרניחובסקי, ש. 8, 20, 149, 225
 יאשוואן, ב. 327
 יאנאווסקי, י. מ. 96
 יאפע, מ. 96
 ידיד, א. ר. 159
 ידידיה, ש. 295
 יהואש 178
 יהודה. חברה לאחירות ובטחון בע"מ 159
 יהודה הלוי 464
 יודילוביץ, ד. 417
 יוחאי, מ. 154
 יום טוב בן אברהם 429
 יונתן בן עוזיאל 45
 יוסף משה מזלוציץ 295
 יזכרוביץ, א. 296
 יחזקאל מאיר בן רחמים אברהם 320
 יחזקאל הלוי מנאשעלסק 463
 ייבין, י. ה. 213
 יכין 295, 437
 ילון, ח. 431
 ילין, א. 21, 417
 ילין, ד. 21
 ימיני, א. 295
 ינקילבסקי, א. 102
 יעאס 349
 יעקובוביץ, א. ל. 162, 418
 יערי, א. 28, 157
 יערי, י. 21
 יפה, א. ל. 295
 יפה, י. ח. 295
 יסה, ש. ד. 296, 308
 יצחק אלפסי 51
 ירדני, מ. 173
 ירושלים. האוניברסיטה העברית 21, 281
 — בי"ס לבנות אוילינה די רוטשילד 414
 — ישיבה עץ חיים 431
 — מכון הרי פישל 149
 — ספרית "בני ברית" 431
 — עדת הבבלים 431
 — רחביה 159
 ירושלמי, א. 21
 ישרון, י. 340, 364

- 428 לוריא, ש.
 160 לורסון, מ.
 226 לחובר, פ. 9, 149, 160
 ליבווביץ, נ. ש. 338
 ליבמן, ע. 160
 ליבערבערג, ר. 39
 ליברמן, צ. 28, 29
 ליוויק, ה. 229, 365
 ליכטנברג, י. 288
 ליכטנשטיין, מ. 459
 ליכטשטיין, א. 194
 לינר, מ. י. א. 191
 ליפמאן, א. 480, 481
 ליפשיץ, א. י. 359
 ליפשיץ, א. ל. 455
 ליפשיץ, י. 466
 ליפשיץ, מ. 364
 ליפשיץ, נ. 466
 למן, מ. 296
 לנג, מ. 148
 לנדא, א. 311
 לנדא, י. 196
 לנדא, י. י. 456
 לנדוי, ש. ה. 211
 לעדערמאן, י. מ. 166
 לעווין, ש. 97
 לעווקאוויטש, א. 152
 לרמונטוב, מ. י. 23
 מאיר, יעקב 284
 מאיר יחיאל הלוי 336, 457, 463
 המאירי, א. 160
 מאלאדאווסקי, ק. 230
 מאלטינסקי, כ. 368
 מאלקין, ד. ב. 213
 מאן, ר. 213
 מאנטרעאל. אידישע פאלקס ביבליאטעק 41
 מאריס, ח. 185
 מארקיש, פ. 230
 „מגן” 147
 מגנס, י. ל. 297
 מדפיס, י. 480
 מדרשי, י. 24
 מולוטוב, ו. מ. 161
 מולכו, מ. ש. 196
 מונזון, מ. מ. 44
 מונחה, א. מ. פ. 24, 297
 מוסעלעוויטש, א. 98
 המועצה הא”י ללמודים עליונים 161
 מוצרס 161
 ישראל מקאוניץ 324
 כאריק, א. 96
 כהן, א. 212
 כהן, ה. 21
 כהן, יעקב 9, 151, 359
 כהן, י. מ. 336, 456
 הכהן, מרדכי בן הלל 96
 הכהן, פ. י. 52
 כהן, ש. צ. 159
 כהנא, א. 189
 כהנא, ק. 52
 כהנא, ש. ז. 465, 499
 כהנוביץ, י. ל. ג. 160
 כוכב, ש. 98
 כוכבא, מ. 154, 295
 כלסון, י. 295
 כנסת ישראל. הועד הלאומי 147
 — הקהלה יפו ת”א 296
 כפולר, ב. 296
 כץ, ב. צ. 148
 כצנלסון, ב. 147
 כרוך, א. 154, 288
 כרוסט, י. 213
 לאבל-מנדלזון, מ. ש. פ. 18
 לאניאדו, מ. 284
 לאקער, ב. 32
 לבבי, ר. 500
 לבנוני, י. 296
 לדיזינסקי, י. 154
 לואל, ש. 148
 לוי, א. י. 22, 296
 לוי, י. צ. 296
 הלוי, משה 101
 לוי, נ. 296
 הלוי, שאול 18
 לוי, א. 185
 לוי, ב. מ. 7, 22
 לוי, יהודה הלוי 8
 לוי, מ. א. 456
 לוי, נ. 22
 לוי, צ. 147
 לוי, ש. 23
 לוינגר, ש. 40
 לוינטל, ד. א. 51
 לוינסון, א. 369
 לוינסקי, א. ל. 23
 לוינסקי, יו”ט 418
 לוטטרניק, מ. 82, 225
 לוק, ג. 22

מרוקובסקי, ד. ס. 25
 המרכז הציוני בבריטניה 358
 מרכס, א. 174
 משבויים, י. ל. 457
 המשביר המרכזי בע"מ 432
 משה אלקום בריעה 324
 משה בן מימון 19, 24, 25, 44, 52, 54, 61
 189, 196, 327, 328, 329, 338, 339
 465, 466
 משה ׳ עזרא 91
 נאדלער, ש. 97
 נאה, א. ח. 25
 נאטאנסאן, וו. 365
 הנוטע 298
 נחמובסקי, ר. 235
 נחלת ישראל רמה. 298
 נחמן מברסלב 20, 25, 158, 294, 462, 298
 נייטינגיל, א. 161
 נייגרעשל, מ. 230
 ניסענבוים, י. 480
 נישטס, מ. 432
 נכט, י. 30
 נכס, ש. מ. 464
 הנער הציוני, פולניה 479
 נרדי, נ. 298
 נרקיס, מ. 26
 נתן בן נפתלי הירץ 26
 נתניהו, א. 161
 טאנדלער, ג. 473
 סבע, א. 338
 סגל, י. ש. 161
 סגל, מ. צ. 299
 סובול, מ. 23
 סובל, ש. 308
 סופט, י. 432
 סוירלוב, ר. 308
 סוכנויות בריטניה ולבנט 308
 הסוכנות היהודית לא"י 354
 — מוסד ביאליק 9
 סולד, ה. 147
 סולומון, א. 430
 סוסנסקי, ש. 29, 149, 164
 סופר, ע. 52
 סוקלוב, נ. 26, 283
 סטימצקי, ת. 417
 סטלין, י. 161
 סטשנסקי, ג. ע. 334
 סיימאן, ש. 340
 סילמן, ק. י. 161

מורגנשטרן, א. 325
 מורגנשטרן, מ. מ. 462
 מורדובצוב, ד. ל. 297
 מושיב, ג. 150
 מושקין, י. מ. 24
 מזרחי, י. נ. 8, 150
 מטסטווי, ס. 161
 מיוחס, יוסף בר"ש 428
 מיולר, ב. 297
 מיטרופוליטנסקי, א. 371
 מיזויל, נ. 339
 מייער, ד. 364
 מיכאליס, א. 10, 285
 מיכלזון, צ. י. 325, 326
 מילייקובסקי, א. א. 291
 מיליקובסקי, ב. 185, 325
 מיללער, ש. 230
 מילמאן, א. 339
 מילער, י. 230
 מילער, ע. 207
 מילצקי, ר. 24
 מינקאו, נ. ב. 496
 מכיר בן אבא מרי 24
 מכתם, ב. 500
 מלאך, ל. 364
 מלין, ש. 456
 מלכיאלי, י. א. 150
 מלמד, נ. 432
 מלניצקי, ד. 24
 ממלוק, צ. י. 191
 מן, ת. 24
 מנדלי מוכר ספרים 8, 364
 מנחם הגלעדי 153
 מני, א. ב. 298
 מני, א. ס. 298
 מסריק, ת. ג. 104
 "המעביר" 414
 מענדעלסאן, י. 495
 מערבי, ד. 25, 432
 מקובסקי, צ. 25
 מקסימון, ש. ב. 284
 מרגליות, ד. י. 446
 מרגליות, ת. ד. 178
 מרגליות, י. 104
 מרגליות, י. א. ז. 161
 מרגליות, ר. 44, 52
 מרגולין, י. 25, 298
 מרדכי, ר. 163
 מרדכי הלוי 325

סינרג, ש. 58
 סלומון, י. מ. 29
 סלומון, ק. 161, 490
 סלמן, י. 361
 סמבורסקי, ש. 161
 סמדלי, א. 432
 סמט, ח. ש. 218
 סמיאטיצקי, י. ש. 457
 סמילנסקי, מ. 27
 סנפירי, נ. 284
 סעגאלאוויטש, ז. 97, 496
 סעמיאטיצקי, ח. 365
 ספיבק, י. 158
 ספינאסא, ב. 495
 ספעקטאר, י. א. 466
 עבאדי, י. א. 9
 עגנון, ש. י. 94
 עזיאל, ב. צ. 27
 עזראן, מ. 432
 עטיה, מ. 27
 עטינגער, ש. 230
 עליאשאור — ווייסבארט, א. 229
 עם עובד 161, 308
 עמיאט, י. 96
 עמיאל, מ. א. 162
 עמינח, נ. 162
 ענגעלשער, א. 326
 עסעלין, א. 496
 עפעלבוים, מ. ב. 365, 496
 עריק, מ. 230
 ערעם ראח: ארם
 פאגעל, ד. 97
 פאזי, א. 97
 פאפיערניקאוו, י. 32
 פארווערטס אסאסיאישאן 340, 365
 פבוזנר, ז. 417
 פולאק, י. ח. 237, 371, 501
 פומרוק, י. 149
 פומרוק, ב. 226
 הפועל 308
 הפועל הצעיר 10
 פועלי ציון, א"י 417
 פועלי ציון, סינטינעטי 480
 פורמן, ב. צ. 162
 פטאי, ר. 41, 309
 פטרוזייל, י. 152
 פיבלזון, א. מ. 326
 פינגר, ז. 164
 פיטר, א. 225

פיערבערג, מ. ז. 365
 פילכמן, י. 27, 149, 162, 236
 פיליפזון, ל. 162
 פילסודסקי, י. 104
 פינזילבר, ש. 52
 פיני בעל לשון 101, 103
 פינינבערג, ע. 496
 פינס, ש. ז. 188
 פינסק, י. ל. 212
 פינעלעס, ש. י. 363
 פינצוק, י. 457
 פינקרפלד, א. 432
 פינשטין, מ. 94
 פיערט, ש. 499
 פירמן, מ. 173
 פישל, פ. 309
 פלאטו, ד. 311
 פלאטנער, א. 97, 496
 פלדי, י. 163, 311
 פלדמן, א. 160
 פלר, ז. 162
 פלר, י. 288
 פנהס בן יאיר 427
 פנט, י. 334
 פניקס 432
 פעלדמאן, י. 230
 פערלאוו, י. 97
 פערענסאן, י. 77
 פרבר, צ. ה. 446
 פרדס חנה, ביה"ס החקלאי 309
 פרוג, ש. 226
 פרויד, ז. 27, 283
 פרויס, ז. 147, 428
 פרומקין, ג. 154
 פרומקין, ח. 309
 פרופירוקה, י. 457
 פרידלנדר, צ. 162
 פרידמאן, א. ז. 103
 פרידמן, פ. 103
 פרידנזאן, א. ג. 103
 פרימן, א. 27
 פרינגל-פטיסון, א. ס. 23
 פרינד, ל. 173
 פרישמן, ד. 226
 פרלמן, מ. 151
 פרלמן, מ. א. 27
 פרלמן, ש. 164
 פרלמן, ש. ז. 446, 457
 פרנק, ז. ו. 309

- קורנפלד, מ. 100
 קטקוביץ, י. 28
 קיפניס, ל. 309
 קלארמאן, י. 82
 קלוגאי, י. 163
 קלוגר, ג. 462
 קלוגר, ש. 194, 52
 קלוזנר, יוסף 13, 152, 433
 קלוזנר, ישראל 60
 קלטצל, צ. 24
 קליבנסקי, א. 225
 קליינמן, מ. 82
 קליין, ח. צ. 163
 קלינר, י. 479
 קליערס, מ. 27
 קלנברג, מ. 336
 קלעי, ד. 13, 152, 418
 קלקו, ש. 500
 קלר, ח. 32
 קמחי, ד. 157*
 קמלהר, י. א. 196, 310
 קמץ, א. 325
 קנט, ע. 28
 קנטורוביץ, מ. 212
 קניבסקי, י. 433
 קסובסקי, ח. י. 28
 קסטיליוני, י. ח. 52
 קסטנר, א. 28
 קעלער, ח. 32
 קפלן, י. 226
 קפת חולים של הסתדרות העובדים 28, 163
 קפת מלוה וחטכון, ת"א 434
 קצ'לסקי, א. 288
 קרו, י. 334
 קרוך, י. ל. 52, 326
 קרול, צ. 418
 קרונה, מ. 479
 קרונובלט, ה. ב. 226
 קרופניק, ב. 163, 418
 קרוקמן, צ. 102
 קריב, א. 158
 קרינסקי, מ. 237
 קרישנמורטי, י. 163
 קרית חיים 29, 434
 קרל, צ. 58, 173
 קרן היסוד 354
 הקרן הקימת לישראל 11, 29, 166, 434, 438
 קרני, י. 29
 קרעפליאק, י. 101
 פרנקרטינדיס, ד. 161
 פרסקי, ד. 225
 פרץ, י. ל. 230
 פריץ-לאקס, ר. 230
 פתיא, י. מ. י. 44
 צאנין, מ. 97*
 צבי הירש בן חיים 326
 צביאלי, ש. י. 10, 149, 150
 צביק, י. 163
 צדיק, ל. 298
 צווייבוים, ב. 466
 צויגל, ח. 500
 צוקר, ב. 230
 צורב 13
 צורף, א. 311
 ציגלמן, א. צ. 457
 ציוניסטישע ארגאניזאציע, ווארשע 480
 צין, י. 89
 צינבערג, י. 93, 224
 צירלסון, י. ל. 188
 צמח בן סעיד הכהן 178
 צ'ריקובר, א. 28*
 צ'רנוב, ו. 163
 קאהאן, ש. 496
 קאודאן, ח. ש. 465
 קאזלאוסקי, ג. 101, 501
 קאלטון, י. צ. 32
 קאמוניסטישע פארטיי, בירעבידזשאן 473
 קאמערמאן, ל. 317
 קאן, ל. 224
 קאסטאף, מ. 466
 קאפלאן, א. 166
 קאצאוויטש, ל. 496
 קאצענעלסאן, ב. 213
 קארפמאן, י. 480
 קבוץ גדרה 433
 קבק, א. א. 25
 קהוט, ע. 174
 קויפמן, יחזקאל 433
 קולבאק, מ. 365, 496
 קולטון, י. צ. 161, 430
 קוטובסקי, י. י. 163
 קופרשטיין, ל. 369
 קופליביץ, י. 24
 קופערשמיד, מ. 172
 קוק, א. י. 30, 310, 311, 433, 434
 קורלינקו, ו. 164
 קורלאנד, ד. 495, 496
 קורנבליט, י. א. 191

רייזען, ז. 371
 רמון, י. 30, 310
 שאו, ג'. ב. 30
 שאפירא, ל. 39
 שאץ-אנין, מ. 206
 שברון, א. 490
 שבי"ל 320
 שבילי, ח. 30
 שוחט, א. 10
 שוחט, ע. 284
 שולמן, ש. ב. 30, 310, 311, 434
 שולץ, ג'. ו. 30
 השומר הדתי, פולין 479, 494
 השומר הצעיר, א"י 416
 — גליציה 479
 — פולין 212
 שונמי, ש. 35
 שוקן, מ. י. 296
 שוקרי, ח. 294
 שור, א. 157
 שור, מ. 317
 שורץ, ק. 435
 שורר, ח. 10
 שטאל, י. 312
 שטאק, ד. 77
 שטיגליץ, א. 336
 שטיינבערג, י. ג. 231
 שטיין, ש. 226
 שטיינברג, יעקב 164
 שטיינברג, י. ג. 165
 שטיף, ג. 465
 שטנגל, מ. 103
 שטנציל, ש. 458
 שטערן, ש. 98
 שטערנבערג, י. 39, 98
 שטריקער, ר. 481
 שטרנהרץ, ג. 158, 334
 שטיינבערג, ש. 229
 שילר, פ. 164
 שינדלער, א. 103, 230
 שינקין, מ. 435
 שיף, א. 320
 שיפמן, י. ל. 30
 שיפמן, פ. 30
 שיפר, י. 31
 שכטר, א. 284
 שלונסקי, א. 16, 28
 שלוש, י. א. 9
 שלם, ג. 23

קרקאואר, מ. 339
 ר' בנימין, ראה: רדלר-פלדמן
 ראבא, א. 230
 ראבינאוויץ, צ. ה. 466
 ראוכני, א. 14, 163
 ראזנבערג, מ. 39
 ראזנצווייג, א. 97
 ראכקינד, ס. 496
 ראמער, ח. 497
 ראפאפארט, י. 231
 רבינוביץ, א. ז. 29, 154, 164
 רבינוביץ, א. י. ת. 334
 רבינוביץ, י. מ. 457
 רבינוביץ, מ. ת. 58
 רבינוביץ, מ. מ. 164, 310
 רבינוביץ, שלמה הכהן 463
 רבינוזון, מ. 164
 רבניצקי, י. ח. 23, 31
 רבקאי, י. 9
 רגוזניצקי, ג. 156
 רגלסון, א. 163
 רדלר-פלדמן, י. 164, 434
 רובין, א. 282
 רובין, מ. 61
 רובינסון, ג'. ה. 164
 רובינשטיין, ג. 176
 רוזאי, פ. 101, 103
 רוזאניס, ש. א. 176
 רוזט, א. 290
 רוזין, י. 326
 רוזנבוים, מ. 321
 רוזנברג, ח. 326
 רוזנברג, י. י. 57, 164
 רוזנטל, ג. א. 457
 רוטמונד, ט. 164
 רוטשילד, משפחה 20
 רוטשילד, א. 11, 23
 רוזנבלאט, ח. 98
 רולד, ר. 434
 רוסי, ש. 29, 149, 164
 רופין, א. 32, 434
 רוט, ח. י. 23, 25, 434
 רחל 490
 ריבולוב, מ. 362
 ריבלין, י. י. 29, 310
 ריגר, א. 29*
 ריד, מ. 30
 ריווקין, ב. 369
 ריטוב, י. 281, 414*

שפק, י. נ. 459
שפר, ל. 237
שפרינבערג, מ. נ. 231
שפריצער, א. 231
שפרלינג, י. 436, 152
שרגא פייבל הלוי 51
שרגורודסקה, מ. 436
שרון, א. 31
שרושבסקי, ו. 104
שריפטמן, ח. 148
שרעבי, ש. 161, 312
תל אביב. בית מושב זקנים 436
— בית מנוחה לזקנים 311
— ביה"ס „מוריה" 437
— ביה"ס המקצועי לנשים 437
— ביה"ס „ספרא" 437
— המכון היהודי לידעת א"י 165
— עיריה 31, 151
תל אביב ויפו. לשכת המסחר 437
תלוש 98
תנובה 437
תרבות. גליציה המזרחית 363
תרבות. טולין 500
תשבי, נ. 149

שלמוני, ח. 10, 284
שלמן, א. 442
שמאלי, א. 311
שמואל מליטא 165
שמואל שמריה מאטראווצא 335
שמואלביץ, ר. 103
שמטרלינג, ח. 165
שמידס, ש. 285
שמענוביץ, ד. 416
שמרלר, ב. 45
שנברג, י. 82
שניאורזון, ש. ז. 58
שניאורסאן, פ. 359
שניאורסון, י. י. 57
שנירר, ש. 311
ש"ס — ראמאן 442
שעקספיר, וו. 497
שערטאק, מ. 166
שערמאן, פ. 442
שפיבק, מ. מ. מ. 320
שפינוזה, ב. 104
שפירא, א. 436
שפירא, ח. 104
שפירא, צ. א. 335
שפן, ש. 156

ב. מפתח שמות כל הספרים בעברית והספרים האנונימיים ביווית

אוצר הגאונים 22
אוצר המלים לתרגום אונקלוס 28
אוצר המשנה 326
אוצר הרעיון והמחשבה 464
אור הגנוז 336
אור הדעת 292
אור הלבנה 312
אור עולם 193
אור תורה 39
אזהרות יגר שהדותא 13
אזני המן 147
אטאקע 495
דאס אידישע קינד 101
אידישער קעמפער 212
איך תשמר על בריאותך בא"י 28
איליאס להומירוס 20
אינזל 442
אישים 26
אלגעמיינע ענציקלאפעדיע 445
אלה מסעי הופתים 152
אלה קורות יעקב 24
אלמה 7

אבות 324
אביר הרועים 191
אבני חפץ 185
אבני קודש 296
אבניה ברזל 294
אגד 414
אגדת אמוראי א"י 154
אגרות ראה 310
אגרת הטיוול 191
אגרת פורים 479
אהבת הושע 17
אהבת יהונתן 45
אהל משה 456
אויטואמנסיפציה 212
אויפגאנג 39
אונדזער בלאט 173
אונזער ווארט [פאריז] 173
אונזער ווארט [קעשענעוו] 172
אונזער וועג [לעמבערג] 317
אונזער וועג [תל אביב] 152
אונזער נייעלעט 152
אופירה בגרוש 16

במישור 148
במעלה ההכשרה 428
בן סעוד שליט ערב 14
בן שבט הנוחים 30
בנהטוב הכנר הארצישראלי 17
בני שמש 288
בנין הבית העברי הלאומי בא"י 354
בסין המתעוררת 432
בעד או נגד ההסכם 14
בעיות חשובות של הקואופרציה האשראית
בארץ 426
בעיות מסחר וכלכלה 148
בעל התהלים 14, 288
בעל תשובה 17
הבצרון 283
בקורי נסיכי אנגליה בירושלים 156
בר יוחאי 219
הברון אדמונד רוטשילד 23
בריאות האם 288
בריאות הצבור 22
הברית המשולשת 21
ברית עברית עולמית וקרן התרבות 416
ברכה משולשת 455
ברכות שמים 194
ברכת אברהם 178
ברכת הארץ 457
ברכת משה 463
ברכת עם 225
ברק הסיח 24
ברשד וההגנה שלה 24
בשער 8
בשעריך מולדת 29
בשפתים אל הסלע 226
בת מונטסומה 19
בת קול הרצל 153
בתוכנו 281
גאולים 184
גבורי הגליל 297
גבר ואשה 153
גדולי ציון 19
גדלת מרדכי 334
גדלת הצדיקים 334
גזום עצי פרי נשירים 295
גן הדסים 461
גנת ירקות 296
געדאנק און לעבן 229
הדאר 225
דבר *8, 148, *283, 416
דבר הדפוס 149

אלף בית לילדי פניקס 432
האלף לך שלמה 52
[אלף תשע מאות ותשע עשרה] 1919, 27
אם לבנים 465
אמיל והבלשים 28
האמנות הגרפית 435
אמר מ"ר 164
אמרי כהן 463
אנו לקק"ל 479
אני לומד תוים 290
אנסאב אל-אשראף 424
אנציקלופדיה כללית 13, 152
אפילות 225
אפיקי ים 457
ארבע שנים 309
ארבעים שנות נדודים 339
הארגז 281
ארח חיים [חיד"א] 31
ארץ ישראל במספרים 29
ארץ ישראל כיום 157
אשל ברמה 194
אשת חיל 446
באור הליקוטס 158
דער באסטאנער שמייסער 94
באר מים 295
בבית העלמין של יהודי שאלוניקי 196
בדור יורד 8
בולטין שנתי [לשכת המסחר ת"א ויפו] 437
בזעיר אנפין 457
בחבלי הזמן 433
בחינת הבגרות הא"י 161
בטאון הנער הלאומי 147
ביאליסטאקער פריינט 40
ביליק על הגולה 234
הבימה 153
בית האוצר 337
בית יעקב 457
בית היתומים הישראלי בארם צובה 473
בית הספר הדתי מוריה 437
בית הספר לאחיות הדסה 156
בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בשנות
תר"ף-תרצ"ה 289
בית פינחס 325
בכף הכלא 147
בלעטער פונעם סעמינאר פאר יידישיסטיק
224
בלשוני מלה 57
במבוכה 294
במולדת 155

- הדקבריסטים 25
 דקדוק לשון המשנה 299
 הדקדוק השלם 236
 דרייסיק יאר פועלי-ציון אין אמעריקע 212
 דרך נשר 456
 דרכי ישרים והנהגות טובות 333
 דרכנו 37
 דרש משה 336
 דרשות תורת חסד 58
 הבה נחשבה 152, 417
 הבה נשירה 90
 הגדה לפסח נוסח הרמב"ם 19
 הגדה של פסח 19, 59, 194, 290, 295, 428
 *463
 הגדה של פסח [קבוץ גדרה] 433
 חד הגן 7
 חד הזמן 148
 הדים 416
 הוראות לבדיקה הרפואית 429
 הוראת הכתיב 29
 החלטות הועידה העולמית [גורדוניה] 82
 החלטות ותאריכים 479
 ההגינה של חיי האשה 12
 היינטיקע גייס 173
 היסטוריה כללית [צ'ריקובר] 28
 הלל והוראה 58
 המכיר אתה את ארנסט טלמן 16
 המנון לאפרודיטי 156
 המנון הקנאים החדשים 359
 הסטוריה מעשית 293
 הסתדרות ציונית חדשה 157
 העברה בולעטין 415
 הערות על דרכי הוראת החשבון וההנדסה 153
 הפטרות 337
 הקדמות לכל מטפסיקה בעתיד 28
 הור והעמק 416
 השפעת ספרותנו העתיקה על פתגמי העם 218
 השתלמות שכל האדם 104
 התאחדות כללית של בעלי הבתים והמגרשים 291
 התישבות בהרים בקרבת ירושלים 295
 התפתחות הבית הלאומי העברי בא"י 354
 ואמרו אמן 292
 די וואך 39
 דאס ווארט 172
 וויסנשאפט און רעוואלוציע 39
 דער וועג 39
 דער וועקער [פאריס] 172
 דבר ישרים 178
 דבר הלוחם 148
 דבר לילדים 147
 דבר המלכה 336
 דבר עברית 173
 דברו עברית 500
 דברי אברהם 159
 דברי גדולים 325
 דברי הלכה 310
 דברי ימי עמנו 158
 דברי שיר 161
 דברי שלמה 59
 דברים שבעל פה 14
 דוד אלראי 290
 דור דור 163
 דור דורים 51
 הדיגים הקטנים 28
 דיואן [ר' אלעזר הבבלי] 12
 דין וחשבון [אגדת שוחרי האוניברסיטה העברית. ת"א] 286
 דין וחשבון [ביה"ס המקצועי לנשים] 437
 דין וחשבון [הדסה] 290
 דין וחשבון [הסתדרות העובדים הלאומית] 428
 דין וחשבון [התאחדות האכרים] 291
 דין וחשבון [המכון היהודי לידיעת א"י] 165
 דין וחשבון [המרכז הציוני בבריטניה] 358
 דין וחשבון [ספרית בני ברית] 431
 דין וחשבון [עירית חיפה] 294
 דין וחשבון [קהלת חיפה] 431
 דין וחשבון [קהלת יפרת-א] 296
 דין וחשבון [קפת חולים] 428
 דין וחשבון [קפת מלוח. ת"א] 434
 דין וחשבון [קרית חיים] 29, 434
 דין וחשבון [קרן היסוד] 354
 דין וחשבון ומאון [הבנק האסותיקאי. ת"א] 289
 דו"ח מהועידה השנתית הרביעית [הסתדרות בני א"י באמריקה] 473
 דין וחשבון שנתי [החברה לחקירת א"י ועתיקותיה. ת"א] 158
 דיני ישראל 102
 דמון 23
 דמע עיני 58
 דניאל 368
 דניאל דירונדה 12
 דע"ה והשכל 19
 הדפוס העברי בטארנאפאל 176
 דפים לחשבון 16

- דער וועקער [ראזאריא] 442
 וזאת החקה 154
 וזאת ליהודה 191
 ויקהל משה 336
 זאת חנוכה 154
 זבח שמואל 165
 זהב 164
 זוהרות 157
 זוהר הקדוש 57
 זועות 494
 הזית 298
 זכור ליצחק 153
 זכות הבחירה לכל דיכסין 430
 זכר צדיק לברכה 18
 זכר שמחה 184
 זכרו תורת משה 455
 זכרון אלימלך 51
 זכרון להחובבים והעולים 289
 זכרון מאיר 284
 זכרון שמואל 335
 זכרונות אליהו 298
 זכרונות ורשומות 15
 זמירות 494
 זורבל ונחמת ציון 430
 זרמים בסוציאליזם 163
 זרעים 414
 חבצלת השרון 219
 חבר הלאומים 430
 חברי 288
 חברת נטר בע"מ 294
 חבש [אשכלי] 14
 חבש [פורמן] 162
 חבש והמלחמה 289
 חג לי 430
 חדושי יעקב 456
 חדשות אחרונות 281
 חוברות לעבודה ולקריאה 298
 חוברות עבודה בכתיבת הארץ 417
 חוברת האופירה הא"י 20
 חוברת דיונוגוף 151
 חוברת הוראות 308
 חוברת ללמוד הקריאה הערבית 310
 חוברת תגובה לתרצ"ד 437
 חולת אהבה 178
 חום 161
 חורב 317
 חזון החיים 30
 חזון יהודה וירושלים 156
 חזון נחום 156
 חזית המולדת 284
 די חזנים וועלט 442
 חזק ובזק 161
 חזקה רבה 52, 326
 חטיבה להעסקן הירושלמי 17
 חיי אדם [ברכיהו] 155
 חיי הגוף והנפש 24
 חיי הצמח בגסיונות 25, 298
 החטוי 309
 הימיה 291
 הכמה ומוסר 59
 חללי בת עמי 18
 חלק יעקב 184
 חמש לתלמידים 501
 חמשה חומשי תורה 45, 321, 447
 החנוך העברי בא"י 310
 חנינת בנימין 325
 הנכה בגולה ובא"י 100
 חקירות ופולסולים בהלכה 19
 חשבון והנדסה 154, 288
 טאג נייס 173
 טוב עין 456
 טעמי המצוות 434
 טפסוי נשים בעבר ובהווה 291
 טרנסקריפציה חלקית וכו' 310
 יד אהרן 178
 ידידות שנפסקה 157
 ידיעות [האוניברסיטה העברית] 281
 ידיעות [התאחדות עממית של שכנים ודירים, ת"א] 19
 ידיעות ארכיון ומזאון העבודה 7
 ידיעות ע"ד תלמידים באוניברסיטה 369
 ידיעות על העבודה הסוציאלית 147
 יהודה חברה לאחריות 159
 יהודי אלכסנדריה והמיימוני 196
 יהודי תימן בת"א 30
 היהודים ב.ס.ס.ר. 417
 היהודים בתעשייה הסוביסית 417
 די יודישע שטימע 39
 יודישער ארבייטער פראנט 480
 דער יודישער לאנדווירט 209
 יום תל חי 434
 יומן גבעת ברנר 281
 דער יונגער מויקער 172
 יוסף הידן 286
 יוסף ואחיו 24
 יחזה דעת 25
 יידיש בלאט 173
 די יידישע וואך 172

כתבי הקודש 321
 כתבים מקבצים [א. ז. רבינוביץ] 29, 164
 כתבים נבחרים [ז'בוטנסקי] 292
 כתבים נבחרים [ד. ילין] 21
 כתבים על היהדות [ה. כהן] 21
 כתיב עיברי חדש 90
 כחתנו 7
 לאודין ובני ביתו 157
 לב יהודה 188
 להגנת האסירים 153
 לוח [ישיבת עץ חיים] 431
 לוח המעורר 10
 לוח קואופרטיבי שמושי 160
 לוחות סינדרוניים לתולדות ישראל 430
 הלוליון 284
 לורנס בחיים ובאגדה 152
 לחם הפנים 455
 לחסידיים מזמור 283
 לחשובנה של תקופה 499
 לידידי מנוער 290
 ליובל דגניה 354
 ליטערארישע בלעטער 339
 למה מלחמה 27
 למה שואפת התאחדות הציונים הכלליים 156
 למסבה ומועד 496
 למען א"ש 44
 למען שובתי הרעב 149
 לנחום תשבי 149
 לנער 23, 431
 לעולה הציוני 155
 לקוטי אמרי אל 320
 לקוטי דבורים 57
 לקוטי הלכות 334
 לקוטי מהר"ן 25
 לקוטי צבי 432
 לקט שירים ופיוטים 296
 לקראת סתירותינו 286
 לקראת צמא 459
 לשאלות פועלי הבנין בחיפה 11
 לשאלת בעלות ההנוך 156
 לשאלת הפעולה התרבותית 291
 לשון וספר 236
 לשון עבר 103
 לתולדות הספסרות בקרקעות בא"י 308
 לתולדות הקבוצה והקבוצ בא"י 211
 לתורת בני עליה 57
 לתקנת עגון עלוב 296
 מאור החשמל 164
 מאור של תורה 295

ילדי עמל 158
 ילקוט דברי חכמים 428
 ילקוט המכירי 24
 ילקוט מנחם 184
 הים 160
 ימי הביניים והעת החדשה 164
 ינקו הנער ממכסיקו 434
 יסוד הכית הלאומי היהודי בא"י 354
 יסודות הגיאולוגיה 308
 יקו לאור 320, 336
 יקטן בתל-אביב 27
 ירושלים וספרד 162
 יריעות שלמה 52
 ישב רוחו 161
 ישוע הנוצרי 183
 ישועות אברהם 334
 ישכיל עבדי 19
 ישראל 295
 ישראל בגולה 427
 יתבררו ויתלבנו הדברים 459
 כבוד חכמים 51
 כה אמר טבא 309
 כוכבי אור 20
 כונת המצות 457
 כוס נחומים 206
 כ"י ביצחק 14
 כי תבואו אל הארץ 289
 כל הזהב 153
 כל כתבי [ד. פרישמן] 226
 כל ספוריו [עגנון] 94
 הכנור 29
 כנסת 9
 כנסת יחזקאל 334
 כנף רגלים 288
 כפר החרושת 286
 כשאומה נלחמת על חרותה 433
 כשהשטן משתולל 211
 כתבי [ח. נ. ביאליק] 15
 כתבי [יצחק בן צבי] 15, 425
 כתבי [הרודוטוס] 157
 כתבי [ש. טשרניחובסקי] 20
 כתבי [א. ל. לוינסקי] 23
 כתבי [ש. ח. לנדוי] 211
 כתבי [מ. סמילנסקי] 27
 כתבי [מ. שינקין] 435
 כתבי אוגרית 160, 426
 כתבי יד של יוסף אדלער 41
 כתבי הסמינריון למדע יהודי על יד המכללה
 אשר בטרטו 183

- מאזנים 149
מאיר עיני הגולה 462
מאמר דרוש ובדיחותא לפורים 359
מאסף ראשונים 429
מארגן ניים 173
מארעות דבון הקטן והגמד הרשע 20
מארעות דבון הקטן והזאב השודד 294
מבחנים לטירון 428
המבטח 281
מבית 155
מגדולי החסידות 461
מגדיר למוזיקי הצמחים העקריים 163
מגדנות משלה מנות 427
מגיד מישרים 334
מגלת אסתר 178
מגלת היסורים 436
מגלת סך-מיקלה 24, 297
מגלת רות 194, 311
מגנזי ירושלים 289, 427
מגנצה 204
המדינה 287, 419
המדע והדת 28
מדע רפוי השנים 149
מדרש משה 462
מה הטילה עלינו מועצת ההסתדרות 291
מה זה טרנסספר 156
מה פעל ועד הקהלה העברית בירושלים 165
מה פעלה הקק"ל 429
מה תפקידה של בת ישראל 311
מולדתי 160, 432
מולדתנו 24, 297
מונוגרפיה [על ויצמן] 479
מונחים ופקודה להתעמלות 89
מופת הדור 196
המורה 369
מורה דרך לאשה המשכלת אל הסוציאליזמוס
והקפיטליזמוס 30
מורה דרך לספול בתיגוקות 290
המורה העברי 500
מורה התועים 459
מושבה 154
מוכרונות חיי [ש. לויין] 23
המחבל 149
מחברת כללית לזמרה ונגינה 156
מחברת עבודה לספורי החמש 430
מחקרים לזכרון ר' עמרם קאהוט 174
מטבע מזל 93
מטבעות ארץ ישראל 26
מטה בנימין 185
- מטה משה 320
המטמון 297
מי אדיר 464
מיין דאקטאר 172
המים 309
מים טהורים 456
מכללתנו 235
מכניקה 430
מכתב בקשה 336
מכתב תודה 31
מכתבים מסחריים 156
מלון אידי עברי 223
מלון הולנדי עברי 493
מלון עברי אידי 425
מלון עברי חדש 163
מלון השפה העברית [גרובסקי] 17
מלון תנכ"י 446
מלות ההגיון 25, 190, 329
מלחמה במלחמה 150
מן המצר 150
המנדט הקונסטיטוציה והמועצה המחוקקת
160
מנחם אוסישקין 164
מנחת יהודה 44
מנחת יוסף 462
מנחת סולת 185
מסגרת השלחן 455
מסד 150
מסה על שכל האדם 23
מסכתות כלה 185
המסלה 150
מסעי גוליבר 432
מסתורי אנית המות 308
המעביר 414
מעדני מלך על הגדה של פסח 462
מעורר ישנים 191
מעט שמן 464
מעין 20
מענית 162
מערכת הטופסים 153
מערכת התלמוד והפוסקים 429
מפי דודי 27
מפלצת צלב הקרס 308
מפניני הרמב"ם 44
מפנקס זכרונותי 293
מפעלות יאשיהו ודורו 21
מפרץ חיפה 162
מפת תל אביב 31
מפתח המפתחות 35

- נר מערבי 27
 הנרות הללו 465
 נשחק ונחשב 295
 נשמת יוסף 155
 נתניה ואשר היא מסמלת 298
 סאציאליסטישער טעריסאריאליום 339
 סדר מנחה ומעריב 312
 סדר העבודה 194
 סדר תפלות 58
 סדר תנאים ואמוראים 52
 סודו של רוטשילד 20
 סולפג'יו 25, 432
 סופרים ואישים 362
 סופת אביב 225
 הסוציאולוגיה של היהודים 434
 הסוציאליזם בהתגשמותו 161
 סטודיא 39
 סכומי החקירה בקבוצים 425
 סכומים 428
 סניטריות 296
 ספור המגלה לילדים 432
 ספור מפליא 30
 ספורי החמש לילדים 31
 ספורי כתל המערבי 427
 ספורי המקרא לילדים 31
 ספורי התורה [זוטא] 19
 ספורי התורה [חופי] 31, 311
 ספורים 159
 ספורים נפלאים 294
 ספנות עברית 158
 ספר האישים 418
 ספר הבזיחה והחדוד 18, 428
 ספר הזכרון [דגנור] 60
 ספר זכרון [מושב זקנים] 436
 ספר זכרון [פירמן] 173
 ספר היובל [אגודת הרבנים באר"ב] 349
 ספר היובל [העזעשי] 40
 ספר היובל [פישל] 149
 ספר היובל [רוואניס] 176
 ספר היובל [שור] 317
 ספר היוחסין לעופות 153
 ספר הכתיב 29
 ספר למוד אלף בית 371
 ספר מקסימון 284
 ספר קריאה בהיסטוריה כללית 28
 ספר הרשימות 310
 ספר השעה 436
 ספר השומרים 212
 ספר השנה לבוגרי ביה"ס ספרא 437
- מצב הרופאים העברים בא"י 162
 המצע שלנו לבחירות 428
 מקוה ישראל 194
 מקורות לתולדות החנוך בישראל 153
 מקות ננסיה 494
 המקלחת 10
 מקרא קדש 337
 מקראה 102, 236
 מרחשת 184
 מריה ספירידונובה 165
 מרשק יוזף פילסודסקי 104
 המשבר בשנת 1934 430
 המשבר העולמי והמצב ב.ס.ס.ר. 161
 משה רוזנסלד 148
 משירי בית"ר 16
 משניות 52, 326
 משפט החברים 416
 משפטי עזיאל 27
 משפטים צדיקים 295
 משק הכספים בתנועה המקצועית 432
 המת שרצח 308
 מתן השלום 287
 המתקדם 370
 המתרגם החדש 37
 מתתיהו ובניו 368
 נאום הנשיא [ג. פרומקין] 154
 נאומי הקנצלר של האוניברסיטה 297
 נבואת הילד 430
 נביאים אחרונים לבתי הספר 165, 437
 נביאים ראשונים לתלמידים 237
 נגד מלכים 295
 נגועי מולדת 159
 נהר יוצא מעדן 333
 הנוה במדבר 30
 נחלי אמונה 457
 נסיות הפעלים והשמות 102
 ניב הסטודנט 284
 דער נייער מארגען 442
 גיר 185
 נעורים 17
 נעם מגדים 334
 הנער 35, 439
 נפש 150
 נפש חיה 52
 נצח ישראל 163
 הנציב היהודי 310
 הנצינים 414
 נקמתו של הקבונאורי 288
 נר למאור 44

- ספר תל אביב 285
 ספרית הבלש 308
 עבודה בחשבון 298
 העבודה ואשי ישראל 310
 העבודה הרכוש והאשר 157
 עבודה עצמית בחשבון 289
 עביביים 311
 עברי אנכי 103
 עברית לבוגרים מתחילים 371
 עברית לכל איש 371
 עברית למתחילים 371
 עברית לעולים ולתורים 237
 עברית ערבית 237
 עולמי 102
 עזר מקודש 51
 עטרת ישועה *325
 עין דמעה 194
 עירידע 284
 על אם הדרך 29
 על בטחון העובדים בבנינים 294
 על הברון 11
 על הדפוס העברי בריווא די טרינטו 319
 על החזון לעתיד 159
 על המשמר 282
 על סף הקונגרס 10
 על העיקר 163
 על הפאשיוס ושיאו: המלחמה 160
 על רגיסטרציה וגניזה 148
 על תקציב גרעון ומשק תכניתי 291
 עלה דיונה 456
 עלון [המחלקה למטעי הדר] 429
 עלון הידיעות [האוניברסיטה העברית] 21
 עלון פועלי האריג 8
 עלון פועלי העץ 9
 עלי אדמות 16
 עם וספר 414
 עם מרדכי 432
 עם הספסר 10
 עמודי שש 463
 עמנו בעבר ובהווה 500
 עמק החולה 23
 ענג שבת 291
 העקץ 417
 עקרי היהדות 102
 ערב שבת בלאט 173
 ערוך השלחן 51
 עתון בית-הספר 414
 עתון הלוי 490
 עתון עברי 369
 עתון הקונגרס 82
 עתידנו 150
 פאלק און לאנד 172
 פארווערטס אלמאנאך 207
 פארשטעלונגין 499
 הפועל במתכת 17
 [פופציג] 50 יאר לעבן 466
 פורימיאדה 150
 פטר הראשון 158
 פסיקה לתלמידים 154
 פלניוס 10, 285
 פלפול של תורה 51
 הפנימיה 415
 פנקס הסתדרות הפקידים 147
 פנקס כתבות 159
 פסיעות ראשונות 370
 פעוטות 9
 פעם אחת 285
 פקודה הבאה להורות את דבר סדור עניני קרקעות 287
 פקודת מס הבולים 287
 פקודת מס הרכוש העירוני 287
 פקודת סדור המלאכות והתעשיות 287
 פקודת תעריף המכס 287
 פקוח נפש 326
 פקיד הבנק ומצבו 20
 הפרדס 24, 153
 פרוגרמה ללמודים ריאליים 500
 פרי החיים 326
 פרי נאה 457
 פרי עץ חיים [שיפמן] 30
 פרימיות 226
 פרסי פרסיץ 290
 פרצופים 434
 פרקי אבות 287, 324
 פרקי הפועל הצעיר 10
 פרקים מחיי 60
 פרשיות בתולדות ישראל 424
 פרשת חנכה 11
 הפשיוס ותפקידי הפרוליטריון 427
 צא ולמד 371
 צבי לצדיק 335
 הצדק הסוציאלי והצדק המשפטי והמוסרי
 שלנו 162
 צי אדיר 320
 ציון לאחד מבני ציון 18
 ציון לנשמת ר' שאול ב"ר יצחק הלוי 18
 ציוניסטישער געדאנק 317
 צלותא דמעלי שבתא 463

ראשית דעת 237
 ראשית דקדוק 22
 רבבות אפרים 325
 רבי אברהם סבע וספריו 338
 רבי יואל משה סלומון 29
 רבי משה בן מימון 338
 רבי עקיבא [וליקובסקי] 429
 רבי עקיבא [לימן] 296
 רביבים 163
 רבינוזון קרוזה 427
 רבנו משה בן מימון [אוריגובסקי] 12
 רבנו משה בן מימון [דינבורג] 18
 רבנו משה בן מימון [צ. הרכבי] 54
 רבנו משה בן מימון [כהנא] 465
 הרוטשילדים 20
 רועת האווים 24
 רינקה שועל 20
 הרמב"ם 189
 רנונו 494
 רשימות לבוטניקה ולמדעי גנות 7
 רשימות סוציאליסטיות 151
 רשימת הרופאים 429
 שאר ישוב 16
 שו"ת אבני חפץ 185
 שו"ת יחווה דעת 25
 שו"ת ישכיל עבדי 19
 שו"ת עטרת ישועה 325
 שו"ת פרי החיים 326
 שו"ת הרי"ף 51
 שאלת שלמה 292
 שבועות גרינס 98
 שבחי מהר"ם 159
 שבטי ישראל בירושלים 431
 שבע ברכות 464
 שבע מסות לספר ת"א 285
 שבעה פרקים 188
 שבתי צבי 288
 שובו אל הבורא 164
 שורות 369
 די שטימע 173
 שי לח. נ. ביאליק 363
 שיבת ציון 436
 שיחות וסיפורים 25
 שיחת אילנות ודשאים 298
 שיר שבת על טבריה 19
 שירה וחזון 371
 שירה חדשה 296
 שירון חלוצי 225
 שיר ערש 218

צמח לאברהם 326
 צמח השדה 326, 463
 צפנת פענח 326
 צרכי העיר ומעשי פרנסיה 433
 קבץ מאמרים [רא"י קוק] 433
 קבץ מאמרים לד"י העתונות בא"י 417
 קבץ התמים 326
 קדיש [אלמן] 194
 הקדיש [קרל] 58
 קהלות יעקב 433
 קהלת שלמה 458
 קואדרינו די פואזיאס 288
 הקואופרציה הצרכנית בא"י 432
 קול בכ"י 58
 קול קורא [עדת הכבלים] 431
 קול קורא אל הנוער 164
 קום קרא 500
 קונטרס [השומר הדתי] 479
 קונטרס רשימות סוציאליסטיות 285
 קונטרס תורת הנקוד 431
 קונקורדנציה החדש 320
 קוצו של יוד 362
 קוצק 155
 קורות בית העלמין הישן בוילנה 60
 קורות היהודים 103
 קורות עם עולם 102
 קורותיו המוזרים של דני מור 154
 קינות לחשעה באב 464
 הקיץ האחרון 311
 הקנאים הצעירים 158
 קנאת סופרים 446
 קפיטליזם-מלחמה, סוציאליזם-שלום 155
 קפת החולים 428
 קפת הספר 28
 קצור שלחן ערוך 455
 קצור תולדות החימיה 163
 קצות השלחן 25
 קראון 15
 קריגערישער אפיקורעס 329
 קרן ביאליק 150
 קרן ישראל מן ופרותיה 101
 קרן קימת וכו' 310
 קרקע לעם 152
 קשת 152
 ר' יוסף אליהו שלוש ז"ל 9
 ראזאריער לעבן 442
 ראייה עשירית 434
 ראש השנה לאילנות 289
 ראשונים ואחרונים 160

תורת דניאל 24	שירי [בלומנטל] 425
תורת חסד 336	שירי [טשרניחובסקי] 225
תורת יעקב 457	שירי [פרוג] 226
תורת המדינה הכללית 15	שירי ארץ ישראל 82
תורת הנקוד 431	שירי בן ציון 195
תורת הספרות העברית והכללית 426	שירי חיים וצדק 226
תורת השחיטה והבדיקה 456	שירי החל [משה אבן עזרא] 91
תכניות רשמיות [שרות הרדיו] 281	שירי ראשונים 45
תכנית הלמודים [ביה"ס החקלאי. פרדס חנה]	שירים וסונטות [פינשטיין] 94
309	שלחן חי 325
תל אביב 285	שלמה חדשה 308
תל אביב העיר והעיריה 9	שלמת חיים 308
תלמוד בבלי וירושלמי 184	השם אקרא 178
התמים 326	שם הגדולים הירושלמי 14
תנועת עבודה דתית 162	שם משמאל 333
תנ"ך 311, 447	שם משמעון 446
תנ"ך. לקוטים 31, 45	שם שועלים יש 218
תנ"ך. תורה 311, 321, 447	שמונה שירים עבריים 490
תנ"ך. תורה (לקוטים) 31, 501	שני מעמדות שני דרכים 429
תנ"ך. נ"ך 237, 321, 371	שמחת הרגל 194
תנ"ך. נביאים 165, 311, 437	שער קומה 165
תנ"ך. כתובים 178, 311, 320	השער 415
תערוכה 430	שער לשוננו 21, 417
תסארת יוסף 191	שפת אמה 191
תפלות לילדים 337	שפתי רננות השלם 312
תפלות. סדור 58, 194, 312, 337*	השקל אורחות ציונית 427
תפלת יו"כ קטן 165	שקליאדה 11
תפרח כחבצלת 16	ששה סדרי משנה 326
תקון הכללי 298, 462	ת. ג. מסריק 104
תקון השגיאות 361	תולדות אישים 465
התקופה 151	תולדות זאב 309
תקנות [נחלת ישראל רמה] 298	תולדות היהודים בא"י 29
תקנות [עם עובד] 161	תולדות ישראל 427
תקנות קפת חולים 163	תולדות הכלכלה היהודית 31
תרבות וחנך בהחלוצ 479	תולדות המוסד "בית מגוחה לזקנים" 311
תרגומים מהעתונות העברית 416	תולדות המחקר הארכיאולוגי בא"י 297
תרגומא 320	תולדות משפחת הורוויץ 456
תרגילי אלגברה 155	תולדות הערבים והמוסלמים בא"י 19
תרגילי ההתעמלות ההמונית 308	תועפת ראם 58
תרומות 30	תוצאת מגנזי ירושלים 289
תרי"ג מצות לפי מנין הרמב"ם 24	תורה לילדים 236
תשועת ישראל בידי יהודית 161	תורת הבהמות 295
	תורת הברית 290

ג. מפתח שמות המחברים והספרים בערבית.

احد الزمان الفرنسيين 171, 315, 316	الاصول العربية... 359
ارسلان، ش. 315	افصح الأقوال 171
الاسلام الصحيح 38	انظمة التعليم 170

- البطل الخالد... 316
بيان الاعانات... 171
بيان للامة... 440
بيان للناس من... أرسلان 315
ترتيب خدمة تكريس... 312
الترجان الحديث 37
تساعية... 316
تقرير لجنة البراق 441
الجلاندھري، أبو العطاء 315
الجامعة العربية 440
جدول تصريف الافعال الثلاثة 170
الجمعية الخيرية لطائفة الاقباط الارثوذكس
بحيفا 37
الجمعية القروية العربية بقضاء عكا 440
حدائق القراءة العربية 171
الحديث في قواعد اللغة العربية 316
حديثه الاباب... 315
حركة الاضرابات 441
حسين بن علي علوان 38
الحسيني، م. ا. 170, 315, 440
الخالدي، ا. س. 170
خريطة فلسطين 171
خطبتان... المفتي 170
دنكور، ع. 60
ذكرى ع. دنكور 60
الرسالة الحسينية 38
رستم، ا. 359
الزوابع 38
السعدي، ن. 38, 441
السمهوري، م. ت. 37
السيد، س. 170
شدبان، س. 171, 315, 316
الشناوي، ك. ص. 171
صروف، ت. 169
مراق، الحكومة. قوانين 210
عشرون برهانا... 315
عطا الله، ا. ي. 441
عطا الله، ع. 316
عوض، ج. ف. 88
عويس، ب. 316
فتوى... المفتي الاكبر 315
فرج، م. 328 (שם בפעוה : فراج)
فلسطين، الحكومة 283
— دائرة المساحة 171
القانون الاساسي 37
القانون الداخلي... 441
كاتول، س. 316
الكشاف الحديث 171
كلغة ولم اكن اريد ان اقول 328
الكيياء العامة 316
لجنة حائط المبكى الدولية 441
اللجنة المركزية لاعانة منكوب العرب في
فلسطين 171
لوتنو، ب. 316
المجموعة الحديثة للانشيد 171
مجموعة صور المظاهرات 169
مجموعة قانون الطائفة الاسرائيلية 210
مراثي المسيح 316
المرشد العربي 170
مشاهداتي في القدس 88
مطلق، ت. 316
مفتاح الطريقة المصرية 316
نادي العمال العام في حيفا 441
النجوم في سماء الادب 441
نشأ الفن في اقوال التابا 441
النشاشيبي، م. ا. 38, 316
النشاشيبي، ف. م. 171
نقولا، ج. 441
هملتون، ل. ب. 171

- Wilhelm, K. 218
 Willms, H. 190
 Winburg, L. E. 367
 Windfuhr, W. 328
 Windisch, H. 458
 Winter, J. 458
 Wischnitzer, R. 220
 Wise, J. W. 352
 Wolfe, Th. 498
 Wollmann, P. 494
 Women's league outlook 443
 Yaari, Y. 233
 Yahuda, S. 440
 Yakhin 295
 Yale university. Library 319
 Yellin, D. 76
 The yellow spot 477
 Young men's Chr. assoc. Jerusalem.
     Library 315
 Zabotynski, W. 86
 Zacut, A. 62
 Zaderecki, T. 328, 477
 Zahalon, J. 348
 Zananiri, G. 477
 Zangwill, I. 476
 Zara, L. 100
 Zarb, S. M. 183
 Zeitlin, I. 478
 Zeligs, D. F. 368
 Zhitlowsky, Ch. 80
 Zicana, E. 324
 Zilberts, Z. 465
 Zinn, I. 89
 Zionist organization. America 88
     — Executive 88, 429
     — Great Britain 358
     — Spain 490
 Zobel, M. 465
 Zollschan, I. 210
 Zuckermann, S. 359
 Zunz, L. 447
 Zwarts, J. 361*

ד. מפתח שמות המתכרים ברוסית.

- Альманах 175
 Бейлис 76
 Бетарь 94
 Бухбиндер Н. А. 76
 Бялик, Х. Н. 94
 Великовский, И. 100
 Жаботинский, В. 233
 Затонский, В. П. 210
 Ленинград. Публичная библиотека 44
 Мегрелидзе, К. Р. 44
 Меньшиков, Л. П. 76
 Невельштейн, Е. 80
 Перетц, В. Н. 76
 Перетц, Г. А. 76
 Рам, Э. 100
 Розанесь, С. А. 175
 Рубинштейн, Н. 176
 Тагер, А. С. 76
 Театральная декада 90
 Франк-Каменецкий, И. Г. 362
 Харбин. Еврейское духовное
     общество 210
 Централната консистория на еврейтъ
     въ България 175
 Панхайский еврейский клуб 175
 Энгель, Ю. 360
 Юбилейнъ сборникъ на Еврейското
     пѣвческо дружество въ София 223

- Talens, J. 80
 Talley, M. A. 324
 Talmud 54, 327
 Tarbut. C. S. R. 236
 Tartu. Ülikool. Juuditeaduse Seminar 183
 Tchernichovsky, S. 218
 Tchernowitz, Ch. 55
 Tefillot 60
 Tel-Aviv 282
 Tel-Aviv. Home for aged 436
 Tel Aviv and Jaffa. Chamber of commerce 437
 Telegdi, S. 91
 Tenenbaum, E. 367
 Tharaud, Jean 233
 Tharaud, Jérôme 233
 Theilhaber, F. A. 204
 Thompson, F. 352
 Thulin, O. 324
 Tiempo, C. 478
 Tietze, H. 493
 Tisch, W. 40
 Toaff, A. 53
 Tolush, I. 367
 Torczyner, H. 447
 Torre, M. 44
 Tosefta 328
 Townsend, J. C. 50
 Tracy, S. 333
 Trebich-Lincoln, I. T. 204
 Troelstra, A. 179
 Türck, U. 455
 Übersetzung der neuesten Tages Nachrichten 416
 Union of American Hebrew congregations 210
 Urke-Nachalnik 75, 233
 Vallentin, A. 472
 Vaterländischer Verband russischer Juden im Auslande 352
 Vatican. Biblioteca Vaticana 177
 Veen, H. R. S. 100
 Velikovsky, I. 362
 Ventura, M. 329, 371, 372
 Verb. d. jüd. Gem. Schleswig-Holsteins 319
 Verein "Freunde der Taubstummen" 444
 Verein zur Pflege jüd. Altertümer in Mainz 204
 Vialatte, A. 98
 Vic, L. 99
 Vilnay, Z. 37
 Vivanti, C. 196
 Vladeck, B. C. 340
 Vöhringer 45
 Le Voile d'Isis 335
 Waadat ha-pe'ullah le-yissud ha-opoziziah 170
 Wachsmann, M. 464
 Wagner, G. 349
 Wald, M. 54
 Waldapfel, J. 461
 Waldman, M. 473
 Wallenberg, H. 49
 Wallis, L. 349
 Wallisch, O. 169, 315
 Wardle, W. L. 455
 Warszawa. Inst. nauk judaistycznych 317
 Was soll mit den Juden geschehen 477
 Wassermanowna, M. 231
 Watzinger, C. 358
 Weichselbaum, S. 315
 Weichselbaum, W. 210
 Weihs, F. 349
 Weil, B. 80
 Weilerstein, S. R. 368
 Weill, E. 458
 Weill, N. 472
 Weinberg, J. 219*
 Weinberg, M. H. 80
 Weinfeld, E. 75
 Weinryb, S. B. 204
 Weinschal, A. 170
 Weisfeld, I. H. 465
 Welch, A. C. 455
 Wenter, J. 498
 Werbner, E. 214
 Werfel, F. 367
 Wergeland, H. A. 100
 Wiener, L. 498
 Wigoder, P. I. 358

Schocken Verlag. Berlin 318
 Scholem, E. 233
 Scholem, G. 57, 169
 The school magazine 414
 Schorr, M. 317
 Schreiber, A. S. B. 464
 Schulman, S. 190
 Schulz, F. O. H. 209
 Schwadron, A. 490
 Schwarz, J. 217
 Schwarz, L. W. 232
 Schweppe, E. 350
 Sebestyén, J. 182
 Seibt, H. 488
 Seidman, H. 236
 Sellin, E. 323
 Semler, L. 179
 Sens-Taubes, S. 234
 Serebrenik, R. 358
 Shalom Aleichem 233, 498
 Shem Tob 234
 Shukri, H. 438
 Shul'gin, A. 203
 Shunami, Sh. 35
 Sidebotham, H. 217
 Sidersky, D. 75
 Sifre 327, 458
 Sigler, P. N. 217
 Silbermann, A. M. 321
 Silcox, C. E. 209, 477
 Silverman, M. 337
 Silverstone, A. E. 333
 Simon, E. 226
 Simon, H. 348
 Simon, L. 55
 Sinai. Saint Catharine 50
 Singer, H. 80
 Singer, I. 169
 Singer, I. J. 233
 Singer, M. 234, 314
 Singer, S. 58
 Sinsheimer, H. 498
 Smeliansky, M. 314
 Smith, Ch. R. 323
 Smith, D. W. 472
 Smith, G. A. 489
 Sociedad hebraica argentina 472

Societe "Sedaka & marpe".
     Aleppo 209
 Sokolsky, G. E. 80
 Solomons, I. 348
 Sommer, J. 443
 Sonder, A. 472
 Sorensen, C. W. 169
 South Africa. Supreme court 209
 Soyger, P. 348
 Speiser, E. A. 214
 Spinner, S. 182
 Spivak, J. L. 477
 Staples, W. 487
 Steimatzky 37
 Stein, E. 323
 Stein-Blumenthal, E. 175
 Steinberg, M. 348
 Steinhardt, N. 190
 Steinheim, S. L. 190
 Steinherz, S. 467
 Stekelis, M. 88
 Stendig, S. 362
 Stephan, S. H. 37
 Stern, G. 476
 Stern, H. 333
 Stern, J. 476
 Stettin. Synagogengemeinde.
     Bücherei 319
 Stewart, H. 454
 Stitch, W. 321
 Stinson, E. C. 218
 Stoloff, R. N. 218
 Strange, M. R. 324
 Strauss, L. 99
 Streicher, J. 477
 Studien zur Gesch. u. Kultur d.
     Nahen u. Fernen Ostens 454
 Suarès, C. 472
 Sukenik, E. L. 37
 Surmeyan, A. 169
 Swit 319
 Szabo, I. 231, 233
 Szalom Aleichem 233
 Szemere, S. 318, 444
 Szlagowski, A. 454
 Szofer, L. 237
 Tabert, B. 182, 454
 Tager, A. B. 203

- Pinsker, L. 488
 Pinta Llorente, M. 65
 Plassmann, T. B. 49
 Podoleanu, S. 203
 Pohl, J. 453
 Der politische Zionismus 443
 Poliakov, S. L. 367
 Poljakoff, S. 367
 Pollard, J. P. 471
 Pougatz, I. 467
 Prado, I. 182
 Prat, F. 50
 Prato, D. 195
 Predigten an das Judentum 196
 Price, I. M. 179
 Prinz, J. 49
 Procksch, O. 180
 Prys, J. 203
 Querido, I. 367
 Rabinowicz, N. 217
 Rabinowitch, I. M. 67
 Rabinowitsch, W. 314
 Rachel 490
 Radt, J. 476
 Rappel, D. 357
 Rappoport, A. S. 78, 323
 Rashi 321
 Rathenau, W. 65
 Reading, Lord 472
 Reifenberg, A. 493
 Reik, Th. 361
 Reimann, H. 217
 Reisz, F. 234
 Rembrandt 361
 Rengstorf, K. H. 328
 Reznikoff, Ch. 232
 Risch 45
 Ritchie, J. M. 454
 Ritscher, W. H. 314
 Roback, A. A. 98
 Robertson, E. 454
 Robinson, T. H. 182
 Rohrer, A. 440
 Rohrer, Ch. 440
 Rolnik Zydzowski 209
 Ronley, S. 498
 Rosanes, S. A. 176
 Rosenbaum, M. 321
 Rosenberg, A. 476
 Rosenberg, H. 196
 Rosenblatt, S. 182
 Rosenfeld, J. 454
 Rosenmann, A. 86
 Rosenthal, F. 99
 Rosenzweig, E. 68
 Rosenzweig, F. 46, 68, 179, 448
 Rosmarin, T. 333
 Rosowsky, S. 323
 Rosten, C. 476
 Roth, C. 59, 175, 203, 348, 472
 Roth, S. 477
 Roth, W. 340
 Rothschild, L. 196
 Rottenberg, J. 352
 Rubens, A. 70
 Rudolph, W. 179
 Rüttnick, R. 472
 Rupp, A. 169
 Rupprecht, F. 323
 Rustum, A. J. 359
 Saba, F. S. 415
 Sackler, H. 99
 Salamon, L. 232
 Salmon, A. 203
 Salomon Aben Yaeche 467
 Salomon, K. 490
 Samuda, I. 197
 Samuel, E. B. 50
 Sander, R. 50
 Sanders, E. M. 217
 Santo, J. 352
 Saphir 341
 † Saphire, S. 367
 Sarachek, J. 461
 Sarrouf, Th. 169
 Savitz, H. A. 348
 Schaaf, G. 493
 Schachnowitz, S. 232
 Schall, J. 203, 220
 Schelles, J. 358
 Schlesinger, A. 56
 Schlunk, M. 454
 Schneiderman, H. 207, 349, 474
 Schneidscher, E. 357, 358
 Schnittkind, H. T. 471
 Schnitzer, M. 327

- Mugler, E. 56
 Muir, E. 98, 231, 498
 Muir, W. 98, 231, 498
 Mukacevo. Hebrejsky gymnasium 235
 Munk, E. 193
 Musselewitz, I. 367
 Nachshen, D. 59
 Nadir, M. 361
 Namenyi, E. 361, 459
 Naschitz, I. 443
 Nasz glos 443
 Nathan, N. 67
 National conference of Jewish social service 209
 National Lutheran council 49
 Native of Palestine 438
 Neeman, J. 32
 Neerland's Jodendom 443
 Némirovski, I. 498
 Nemoy, L. 319
 Das neue Deutschland und die Judenfrage 476
 Neugröschel, E. 459
 Neuman, E. 190
 Neumann, O. 232
 Neumann, R. 321
 Newton, W. L. 49
 Nielen, J. M. 182
 Nieto, D. 348
 Noack, F. 488
 Norlie, O. M. 49
 Nyberg, H. S. 49
 Obbink, H. W. 179
 Oddone, S. 49
 Oesterley, W.O.E. 182
 Offenbach a. M. Isr. Religionsgem. 56
 Opatoshu, J. 367
 Oppenheimer, H. R. 7
 Orenstein, M. 217
 Orientalistische Studien 453
 Orr, J. E. 488
 Osborn, M. 175
 Osterweis, R.G. 202
 Otechestvennoe obedinenie russkikh evreev zagranitse 352
 Paassen, P. V. 352
 Palacios, L. 361
 Palästina-Amt. Berlin 217, 488
 Palästinajahrbuch 86
 Palästina Kalender 488
 Palestine and Transjordan 415
 Palestine Arab party 169
 Palestine economic corporation 488
 Palestine. Government 34, 168*, 313*, 439*
 — Broadcasting service 282
 — Dep. of education 439
 — Dep. of health 35, 168, 439
 — Dep. of migration 439
 — Dep. of police and prisons 168, 440
 — Dep. of posts & telegr. 313
 — Dep. of surveys 35, 440
 — Geological adviser 313
 — Laws 313*, 314*, 440
 — Office of statistics 282*, 415*
 — Palestine railways 168
 — Supreme court 168
 The Palestine journal 7
 The Palestine journal of botany and horticultural science 7
 Palestine review 282
 Palestine shipping co. 158
 Pallade, M. S. 99
 Palnews 11, 286
 Paret, R. 453
 Parkes, J. W. 183
 Pearl, L. 459
 Peiser, J. 67
 Peltz, I. 232
 Pemjean, L. 352
 Pendlebury, J. D. S. 87
 Peretz, I. L. 98
 Perlman, G. 90, 361
 Peterson, E. 461
 Petrie, W. M. F. 88
 Pettazzoni, R. 182
 Pflaum, H. 60
 Philipson, D. 173, 444
 Philo Judaeus 190, 333
 Pichon, J. 88
 Piecdziesiat lat sjonizmu 488
 Pimienta, G. 182

- The London committee of deputies
of the British Jews 351
- Londres, A. 472
- Longas, P. 44
- Lowe 372
- Luchaire, A. 472
- Luchs, A. S. 471
- Lusternik, M. 217
- Luzzatto, L. 76
- Maarsen, I. 55
- Maccabees 475
- Maccabi world union 492
- Mac Callum, E. P. 487
- Mac Callum, M. W. 232
- Macdonald, D. B. 181
- Mac Donald, J. G. 208
- Mc Donnell, M. 169
- Mackdisi, G. K. 439
- Mad 233
- Madfes, I. 358
- Madrid. Biblioteca nacional 44
- Magnes, J. L. 439
- Maimonides. See : Moses b.
Maimon
- Maimonides octocentennial
committee 55
- Malz, A. 439
- Maneles, J. 351
- Mann, J. 67
- Mann, Th. 99
- Manziarly, I. 87
- Manzini, C. 487
- Mapu, A. 94
- Marchiano, G. 67
- Marcu, V. 346
- Marcus, J. R. 79, 446
- Marcuson, I. E. 443
- Mardkowicz, A. 346
- Margoliouth, G. 43
- Marin, M. 87
- Marston, C. 322, 453
- Marti, P. 453
- Marty, J. 458
- Marx, A. 55, 174
- Marx, M. 444
- Maryland tercentenary
Jewish book 471
- Massoutié, L. 351
- Matthews, C.H.S. 181
- May, H. G. 487
- Meissinger, K. A. 99
- Melbourne united Jewish
education board 370
- Melchett, 1st Lord 340
- Melchett, H. M. 487
- Mencken, H. L. 217
- Mendelssohn, M. 461, 471
- Menkes, J. B. 195
- Merian, P. 372
- Meyer, S. 53
- Meyerowitz, A. 56
- Michaelis, A. 11
- Michallat 322
- Milhaud, D. 360
- Miller, M. S. 488
- Minkin, J. S. 193
- Minkin, J. S. 193
- Minzenmay, K. 34
- Mishnaïot 52
- Modin, J. G. 442
- Möhlenbrink, K. 323
- Möller, A. 87
- Mond, A. 340
- Montefiore, L. G. 351
- Montefiore, M. 468
- Montgomery, J. A. 181, 224
- Mordtmann, J. H. 346
- Morgan, F. C. 453
- Morgan, G. C. 453
- Morganstern, A. 367
- Morgenstern, J. 173, 444
- Morris, I. 313
- Morris, N. 35, 439
- Morris, R. 313
- Moses b. Maimon 53, 55*, 61, 62,
65, 67, 75, 76, 180, 188*,
189*, 190*, 197*, 329, 471,
472, 461
- Moses, L. 347
- Moses, M. 498
- Mossé, A. 67
- Motta Ciaccio, L. 471
- Mowinkel, S. 49
- Mrazovic, J. 476
- Mühsam, P. 360
- Münz, I. 471

- Kelly, H. A. 438
 Kemp, M. 232
 Keneset Israel. Waad leumi 167
 Keren Kayemeth Leisrael 486
   — France 216, 235
 Kern, I. 443
 Kessler, H. K. 65
 Kibbusch 87
 Kinder Kalender 499
 Kinder-Rundschau 234
 Kirfel, W. 454
 Kisch, B. 189
 Kisch, G. 65
 Kittel, G. 208, 328, 458
 Kittel, R. 179
 Klein, H. A. 474
 Klinge, G. 324
 Klötzel, Ch. Z. 168
 Knoll, Ch. G. 486
 Kösterich, S. 341
 Kohane, A. 471
 Kohler, M. J. 78, 208
 Kohut, G. A. 174
 Konikoff, A. 486
 Koplowitz, E. S. 190
 Kornitzer, L. 90
 Kortleitner, F. X. 181, 322
 Kovner, B. 497
 Kraemer, J. 360
 Kraft, W. 468
 Kraj odrodzony 486
 Krakauer, G. W. 314
 Krojanker, G. 166
 Kuhn, K. G. 458
 Kundert, A. 79
 Kuntress 486
 Labunsky, N. 216
 Ladier, S. 458
 Lamon, R. S. 486
 Landa, G. 99
 Landa, M. J. 99
 Landau, J. L. 461
 Landauer, L. 216
 Landsberger, F. 175, 491
 Langdon, S. H. 66
 Laski, N. J. 476
 Lattanzi, G. 464
 Lattes, D. 497
 Lazarus, M. 208
 Leaf, R. 219
 League for labor Palestine 358
 League of nations. High
   commissioner for refugees
   208
 League of nations. Permanent
   mandates commission 486
 Lebensohn, M. J. 94
 Lecache, B. 232
 Lehmann, J. 471
 Leschnitzer, A. 475, 476
 Lestschinsky, J. 79
 Levanon, Z. 443
 Leveen, J. 43
 Levensohn, L. 314
 Levenson, B. 219
 Levi, E. 193
 Levi, G. 327
 Levi, L. 194
 Levi, S. 204
 Levy, A. 209
 Levy, Albert 348
 Levy, K. 494
 Levy, M. 48
 Levy, S. 175
 Lewandowski, L. 464
 Lewin, N. 22
 Lewin, S. 232
 Lewis, H. S. 55
 Lewkowitz, A. 329
 Liber, M. 47
 Lichtenstaedter, S. 487
 Liebermann, M. 492
 Lifschitz-Golden, M. 342
 Ligeti, S. 232
 Lilienfeld, R. 360
 Liptzin, S. 367
 Littmann, E. 453
 Litwinowna, M. 366
 Llamas, J. 55
 Lods, A. 48
 Loew, S. 438
 Loewenstein, H. 40
 Loewenstein, K. 234
 Loge, Ch. 476
 London, A. 497
 London. British museum 43

- Humbert, P. 452
 Humboldt, W. 351
 Huntington, E. 78
 Husik, I. 55, 180
 Hussein, J. 169
 Hyamson, A. M. 341
 Ibn Gabirol, S. 360
 Imber, S. J. 79
 Informations de Palestine 486
 Inglisian, V. 180
 Inquisition. Spain 65
 Insler, A. 341
 Institut z. Studium d.
     Judenfrage 351
 Iosif, B. 499
 Israel Baal Schem 470
 Izraelita magyar irodalmi
     tarsulat 444
 Jaala, O. A. 48
 Jabotinsky, V. E. 86
 Jachin 437
 Jacobs, H. 313
 Jacobsen, J. 89
 Jacobsohn, M. 237
 Jaeger, I. 475
 Jahrbuch [Schleswig-Holstein] 319
 James, E. O. 181
 Janower, A. 357
 Janse, A. 48
 Jeandidier, H. 366
 Jehuda Halevi 360
 Jerusalem. Deutsches evang. Inst. f.
     Alter.-Wiss. d. Heil. Landes 86
 Jerusalem. Evelina de Rothschild
     girls' school 414
 Jerusalem. Hebrew university 282
 Jerusalem. Jewish Mesopotamian
     committee 431
 Jerusalem. Orthodox patriarchate.
     Library 183
 Jerushalmi, N. 498
 Jessurun Cardozo, D. S. 443
 Jewish agency for Palestine 87
     — Central bureau for the
         settlement of German
         Jews in Palestine 216
 Jewish agricultural society 475
 The Jewish child 101
 Jewish colonization association 208
 The Jewish hist. society of
     England 341
 Jewish memorial council 370
 Jewish studies in memory of G. A.
     Kohut 174
 The Jewish weekly news 172
 The Jewish year book 175
 The Jews in Germany 442
 John Rylands library. Manchester
     48
 Joseph b. Meir ibn Zabara 93
 Josephus [pseud.] 351
 Josephus, Flavius 67, 470
 Jospe, E. 90
 Jounet, A. 193
 Judas Maccabaeus 341
 The Judea insurance co. 159
 Jüdisch-theolog. Sem. Fraenck.
     Stift. 235
 Jüdische Jugendgemeinschaft Hab-
     bonim noar chaluzi 358
 Jüdische Lesehefte 475
 Jüdische Revue 442
 Jüdische Woche 443
 Jüdischer Jugendkalender 499
 Jüdisches Jahrbuch 175
 Jüdisches Jahrbuch für Sachsen 40
 Kaatz, S. 460
 Kaegi, P. 453
 Kahan, K. 52
 Kahana, A. 470
 Kahle, P. 179, 454
 Kahn, D. R. 486
 Kaléko, S. 371
 Kalendar cesko-zidovsky 41, 318
 Kalendar d. jüd. Künstlerhilfe 175
 Kalmar, G. 48
 Kampele, I. I. 189
 Kaplan, M. M. 60, 460
 Karlowna, D. 167
 Kastein, J. 341
 Katz, J. 341
 Katz, L. 232
 Kaufman, J. 87
 Kaznelson, R. 216
 Keller, H. 216
 Kellner, L. 474

- Green, A. A. 337
 Gregg, A. J. 79
 Gregorovius, F. A. 468
 Gregory, C. 498
 Grether, O. 450
 Groom, W. M. 47
 Groot, J. 179
 Grousset, R. 85
 Grubwieser, V. 459
 Gruenberg, B. 195
 Grünberg, S. 468
 Grünwald, M. 85
 Grzegorzczak, P. 319
 Gulkowitsch, L. 65, 183*, 329
 Gurevich, D. 167
 Gut, E. 476
 Gut, S. 47
 Gutman, A. S. B. 166
 Gutman, N. 167
 Haavara Bulletin 415
 Habimah 153
 Habonim 357
 Hackelsperger, M. 450
 Hadas, M. 93
 Haftarat 337
 Haggadah 59, 464
 Haifa. Church of St. John 312
 Haifa. Municipal corporation 438
 Halevy, M. A. 41, 65
 Halicz, Cz. 367
 Halperin, J. 499
 Hamburger, P. 282
 Hammer, L. 101
 Hanauer, J. E. 215
 Hanotaiah 298
 Harand, I. 475
 Harizman, M. 167
 Harkness, P. 415
 Harris, Ch. W. 468
 Harris, Z. S. 224
 Harvey, W. 215*
 Haszomer hadati 357
 Hatch, W. H. P. 50
 Heath, A. 322
 Hebrew union college 173, 444
 Hechaluz. America 86
 Hechaluz. Deutscher Landes-
 verband 485
 Hechaluz. England 486
 Hecht, B. 498
 Heffening, W. 454
 Heidenheim, W. 463
 Heine, H. 468, 472
 Heinemann, I. 318
 Heise, W. 468
 Heller, J. 86
 Helsztynski, S. 448
 Hempel, J. 179, 450
 Hems, A. 89, 337
 Henne, E. 447
 Hermance, L. 99
 Hermann, C. 94
 Herrmann, A. 48
 Herrmann, H. 167, 357
 Hertz, J. H. 45, 329, 337, 447
 Hertzberg, H. W. 180, 322
 Herzl, Th. 84, 86, 216, 357, 485
 Herzog, I. 327
 Heschel, A. 450
 Hevesi, S. 40
 High commission for refugees 351
 Hildesheimer, E. 445
 Hildesheimer, M. 468
 Hillesum, M. S. 445
 Hirsch auf Gereuth 203
 Hirsch, B. J. 188
 Hirsch, P. 189
 Hirschberg, A. 351
 Hirschberg, W. 89
 Hirschel, L. 445
 Hiscox, H. O. 180
 Hitachduth olej Germania 167,
 438
 Hitler, A. 477
 Höxter, J. 65
 Holden, J. S. 322
 Hollis, F. J. 216
 Holm, Z. 367
 Holzmeister, U. 183
 Hommes, N. J. 183
 Hopkins, Z. G. 415
 Hornell, J. 34
 Horovitz, H. S. 327
 Hostovsky, E. 41, 318
 Hughes, I. 79
 Hulsteijn, W. 459

- Feldman, S. B. 101
 Feldszuh, R. 366
 Ferber, N. J. 99
 Ferrier, J. T. 47*
 Festschrift Otto Procksch 180
 Feuchtwanger, L. 231, 498
 Fichmann, J. 167
 Finkelstein, L. 327
 Finkelstein, Z. F. 84
 Fischer, Z. 207
 Fishberg, M. 78
 Fisher, G. M. 209, 477
 Fitelberg, G. 219
 Fitzwater, P. B. 179
 Flannery, M. 366
 Fleg, E. 322, 366
 Flesch, I. 46
 Förchtgott, O. 172
 Foner-Hyman, A. 11
 Frank, A. 340
 Frankfurter, F. 197
 Frankl, L. A. 84
 Franklin, A. E. 340
 Freehof, S. B. 475
 Freie Verein. f. d. Interessen d.
     orthodoxen Judentums 189
 Frenkel, J. 217
 Frey, H. 447
 Friedenthal, H. 84
 Friedenwald, H. 62, 224
 Friediger, M. 357
 Friedlaender, Z. 162
 Friedli, R. 180
 Friedman, F. 198
 Friedmann, K. 450
 Frisch, F. 498
 Fuchs, D. 99
 Galanté, A. 176, 192, 341, 467
 Garbell, I. 224
 Gaos, J. 189
 Garnier, A. J. 450
 Garstang, J. 85
 General federation of Jewish
     labour in Eretz Israel 11
 Georg, M. 86, 442
 Gerenzani, F. 85
 Germany. Laws 208
 Gerritsen, T. J. C. 99
 Gershenfeld, L. 64
 Gerson, H. 357
 Gesellsch. für Geschichte d. Juden
     in d. Cechoslov. Rep. 467
 Gesellsch. zur Förderung d. Wiss.
     d. Judentums 318
 Giadice, S. 193
 Glassman, L. M. 41
 Glatzer, N. N. 53
 Glueck, N. 214
 Glushakow, A. D. 471
 Coadby, F. M. 33
 Goemaere, P. 484
 Goethe, J. W. 47
 Goetz, K. 215
 Goitein, Z. 85
 Goldberg, D. 350
 Goldberg, O. 55
 Goldin, H. E. 467
 Golding, L. 231
 Goldmann, M. 34
 Goldschmidt, A. 350
 Goldschmidt, L. 54
 Goldstein, F. 446
 Goldziher, I. 459
 Golus 172
 Goodier, A. 46
 Goodman, P. 468
 Gordon, A. D. 217
 Gordon, H. L. 53
 Gordon, J. L. 94
 Gorthard, H. 322
 Gottheil, G. 468
 Gottheil, R. J. H. 468
 Grad, G. 17
 Grajew, F. 475
 Granovsky, A. 34
 Granqvist, H. 484
 Grant, E. 85
 Gratz, R. 202
 Grau, W. 351*
 Grauer, M. 439
 Gray, J. T. 322
 Great Britain. Col. Office 357
     — Dept. of overseas trade 357
     — Foreign office 85
     — Palestine currency board 485

- Carlebach, J. 448
 Carling, J. 497
 Caro, J. 458
 Carpenter, J. E. 467
 Cashman, G. 214
 Cassuto, U. 41
 Castiglioni, V. 52
 Central conference of American rabbis 443
 Ceuppens, P. F. 180
 Chajes, H. P. 59
 Chanoch, I. 224
 Choulguine, A. 203
 Cincinnati. Hebr. Union Coll. 173, 444
 Clinchy, E. R. 78
 Clow, W. M. 321
 Cohen, A. 53, 458
 Cohen, B. 53
 Cohen, H. 333
 Cohen, I. 78
 Cohen, J. 371
 Cohen, J. L. 484
 Cohen, R. 370
 Cohen, S. M. 370
 Cohn, I. 84
 Collie, R. 321
 Comins, H. L. 219
 Conrad, J. 477
 Cook, H. 46
 Coudenhove-Kalergi, H. 78
 Coudenhove-Kalergi, R. 78
 Cristofari, M. 322, 448
 Crowfoot, G. M. H. 84
 Crozier, W. P. 366
 Cumming, Ch. G. 46
 Curtiss, A. 321
 Cyderowitsch, G. 167
 Daher, H. J. 439
 Davids, A. B. 448
 Davis, W. M. 449
 Davis-Du Bois, R. 350
 Dawidowicz, A. 219
 Day Lewis, C. 501
 Debus, F. 197
 Desachy, P. 197
 Desnoyers, L. 448
 Deutsch, B. S. 352
 Diamant, J. 474
 Dienemann, M. 56, 476
 Diesendruck, Z. 173, 444
 Dobruschin, I. 219
 Dodd, C. H. 180
 Doubnov, S. 467
 Dougherty, I. C. 449
 Doukhan, M. I. 33
 Du Maurier, D. 366
 Dubnow, S. M. 467
 Duschinsky, Ch. 348
 Eberhard, R. 47
 Eberlin, E. 366
 Ehrenstein, T. 449
 Eisenbeth, M. 474
 Eisenstein, A. 189
 Eissfeldt, O. 47
 El-Milick, M. 497
 Elazari-Volcani, I. 32
 Elia Wilna 470
 Elias, M. 368
 Eliot, G. 32, 87
 Elischewa 312
 Ellstein, A. S. 361
 Elmer, A. 484
 Eltzbacher, P. 467
 Emmrich, H. 318
 Empson, C. 357
 Enelow, H. G. 195
 Engberg, R. M. 487
 Engel, J. 219, 360
 Ennery, J. 47
 Entwistle, M. 449
 Epstein, E. M. 282, 484
 Epstein, I. 188
 Epstein, W. 172
 Errera, A. 78
 Erskine, B. 84
 Ervine, A. 449
 Esaguy, A. 197, 464
 Esplugues, M. d' 183
 Euler, K. F. 47
 Ezsajas vallasos tarsasag 459
 Falih Rifki 356
 Farkas, L. 232
 Fascher, E. 449
 Fejgenbaum, I. 317

- Der Berner Prozess 474
 Berneri, C. 78
 Bernhard, E. 360
 Bernstein, A. D. 231
 Bernstein, B. 337
 Beza, M. 356
 Bialik, Ch. N. 32, 226
 Bible. Texts 179
 Bible. tr. Dutch 179
 Bible. tr. English 179
 Bible. tr. German 179, 447*
 Bible. Pentateuch 45, 321, 447
 Bible. Isaiah 46
 Bible. Jeremiah 321
 Bible. Psalms 321, 448*
 Bible. Proverbs 46
 Bible. Job 321
 Bible. Song of Solomon 448
 Bible. Ecclesiastes 448
 Bible. Esther 178
 Bible. Daniel 179
 Bible and N. T. tr. German 46
 Bible and N.T. Selections 46, 448
 Bibliographie des jüd. Buches 445
 Bickermann, E. 466
 Bin Gorion, E. 366, 470, 475
 Bin Gorion, M. J. 360, 475
 Bin Gorion, R. 360, 475
 Binder, A. W. 219
 Biographical encyclopaedia of
     American Jews 41
 Birnbaum, I. 462
 Birnbaum, S. 462
 Blake, G. S. 313
 Blank, S. H. 173, 444
 Blatt, W. M. 497
 Bleeker, L. H. K. 179
 Bloch, H. 11
 Bloch, J. S. 474
 Bloom, A. 188
 Blossom, R. B. 179
 Blumberg, J. 357
 Blumenfeld, W. 500
 Blumenthal, S. 416
 B'nai B'rith. Buenos Aires 442
 B'nai B'rith. Germany 474
 Board of deputies of British
     Jews 351
 Boas, F. 78
 Bodenheimer, M. I. 50
 Bodmer, M. 50
 Böhm, A. 83, 482
 Bokser, B. Z. 53
 Bolitho, H. 340
 Bonne, A. 37
 Bonsirven, J. 55
 Boom, W. 207
 Borcic Dvorski, A. 476
 Borden, M. 497
 Boston. Public library 445
 Botez, A. A. 83
 Bracha 32
 Brandeis, J. 197
 Brandmann, I. 490
 Brandon. Family 61
 Brandon, J. 61
 Brandstaetter, R. 474
 Breslau. Jüd. theol. Sem. 235
 Breuer, S. 59
 Broadbent, E. H. 321
 Brodetsky, S. 356, 484
 Brodie, I. B. 214
 Broomhall, M. 321
 Brown, G. F. G. 312
 Brown, H. 472
 Buber, M. 46, 57, 179, 208, 360*,
     448*, 484
 Bucharest. Templul Coral 41
 Buchmil, Y. 438
 Buk, M. 84
 Buletinul bibliotecii 41
 Bull, W. J. 61
 Bund proletarisch-revol. Schrift-
     steller Deutschlands 474
 Bureau of Jewish social research.
     N. Y. 442
 Burns, E. 204
 Burrows, M. 214
 BZV-Blätter 84
 Cadiou, R. 449
 Calcutta. Elias Meyer free school
     and Talmud Torah 101
 Cameron, W. A. 46
 Canaan, T. 438*
 Cantera y Burgos, F. 62
 Cardozo, Justice 471

KIRJATH SEPHER

QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY
IN
JERUSALEM

THIRTEENTH YEAR.

JERUSALEM, 1936—1937

Jerusalem, P. O. B. 1047

THE HEBREW UNIVERSITY PRESS ASSOCIATION

הדפסה מיוחדת מקריית-ספר שנה י"ג - ספר א

מלואים

לס' רשימת ספרי לאדינו מאת אברהם יערי

מאת

יעקב דא סילוח רוזה, אמסטרדם

הביבליוגראף המלומד ר' אברהם יערי, שפרסם כבר ספרי-ביבליוגרפיה שונים, הוציא לאור בשנה שעברה, רשימת ספרי לאדינו הנמצאים בבית-הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים (עמ' 2, 125, VII).

אך לסוחר לחזיר כמה גדולה תחיה תועלת הספר הזה, לא רק לחוקרי לשון לאדינו, כי אם גם לכל מי שיתענין בחיי היהודים הספרדים, בסדע ובמפרות. בצדק הציג הסחבר בהקדמתו כי ספרו יוצא לאור בזמן ירידה ללשון הספרדית-יהודית שהיתה שגורה ביותר בין היהודים בתורכיה, ארצות הבלקן, ארץ ישראל ואסיה הקטנה, וכי שפת הארצות האלה הלאומית יורשת לאט-לאט את מקום הלשון הספרדית בפי היהודים. ובפרט הנער המהגר לארצות אחרות מחליף את לשונו בלשון ארץ החדשה, ובארץ ישראל תופסת הלשון העברית יותר ויותר את מקום הספרדית גם בין היהודים הספרדים ולידי הארץ וגם בין העולים מארצות-הבלקן. וכאשר הלאדינו גם כן היתה שגורה בין היהודים בארץ ישראל, כמו שאמרנו למעלה, לא יפלא כי הספריה הלאומית והאוניברסיטאית בירושלים אספה וקבצה הספרים שנדפסו בלשון זו, אשר רבים מהם כבר עתה הם יקרי-בציאות.

ובטרם תגיע השעה שיאכר זכרם ולמען הציל מה שאפשר עוד להציל, רצה הסחבר לרשום את הכל בס' אחר שישמש סבוא לכל מי שיבוא לחקור בלשון הספרדית-יהודית או בספרותה, ואף שהח' יערי רשם יותר משמנה מאות וחמשים ספרי לאדינו, מה שיותר על עושר הספריה הנ"ל גם במקצוע הזה, מוכן מאליו שיחסר עדיין מספר גדול מספרי לאדינו ומחוצאות הספרים הנרשמים ברשימה זו.

ובאשר רשימת הח' יערי היא נסיון מצלח חשבתי לספקי לחבר רשימה בסדר אלפא ביתא משנים וארבעים דפוסי ספרי לאדינו שנמצאו בבית-הספרים של סדרש. עץ חיים דק"ק ספרדים באמסטרדם שלא נרשמו ברשימה זו. ויש לקוות שמלואים אלה יעזרו גם את ראשי בתרי-הספרים האחרים לפרסם קטלוגים של הספרים הספרדיים-יהודיים (או לכל הפחות מלואים) שלא נזכרו ברשימת הח' יערי ולא במלואים אלה, למען יהיה אפשר כעבור זמן-מה גם לגשת לחבור הביבליוגרפיה שלמה*).

הביבליוגרפיה שלמה* אסף ורשם סר יערי עוד ספרי-לאדינו רבים. והוא מקוה להוציא-לאור חלק

31
424
73

Rabbiner-Sciatgar
zu Berlin

כבר רשם המוכר-ספרים המלומד דוד פרענקל, ווין, בעתונו „עלים" וכו' (חוב' א' צד 7) איזוה דפוסים מס' מעס לועז. וגם (חוב' ב' צד 35) מספר סריצ ספרים אחרים בלשון לאדינו שלא נרשמו ברשימה הזאת, אך מהם ס' תהלים עם תרגום ספרדי „קדש הלולים", אמשט' תל"א, איננו נדפס באותיות עבריות, רק לועזיות, ואיננו בכלל ספרי לאדינו.

1. ספר אגרת הפורים נדפס מחדש... לקומה מהגמר' ומסדרש חמש מגילות ומילקוט ומתרגום שני. הובא לבית הדפוס פעם שנית ע"י החכ"ל... ברוך מותו... שאלוניקי, תק"ס. ט"ז דפים. (אותיות רש"י) ובסופו: השכבה להמן. חסרי

2. ספר אור טוב להנחך לנערים על פי דרכם בלשון לעז בשפה ברורה להר"י יהודה אריה די טודינה. נדפס באמשט'ירדאם במצות יהודה אבוריאנימי חזקן, כביח דוד מארתאס, תל"ח. ל"ב דפים, 480. (ובסופו שיר... מיוסד על שלש עשרה יסודות האמונה ועיקרי התורה... להר"י שלמה די אוליוורה) נדפס העברית והלאדינו מלה אחר מלה באותיות מרובעות-מנוקדות. ועיין שטיינשניידער: 'ע' Cat. Bodl. 1346

3. ספר אלדד הדני דאנדו אה אינטינדור לה גראנדיזה די לוס שבטים קי איסטאן אין טיראס לויטאנאס אי קואינטוס די לאס אינדיאס, לו מרושיו אה לה איסטאנפה ח' חיים אליה פארדו ח"י: איל קי וינדי אין ויני מאן. קושמאנדינה, תקכ"ו. ט"ז דפים, 80. (אותיות רש"י)

4. ספר אמרי בינה אין לאדינו סוינדו קי איל אונברי בינו אה איסטו סונדו פור לייבאר צידה לדרך אה עוה"ב... מי דיספירטו מי קוראמן אה אורדינאר איסטו ליביריקו אין לאדינו... יצחק פרחי. בלוגראדו, איסטאספאדו אין לה איסטאספאריאה די פרינציפי די לה סירבייה, תקצ"ו. צ"ג דפים, 80. (אותיות רש"י)

5. אונגה דינראסיאדה ארסידוקה אי לה פריאדורה די און פרינסיפי. איסטוריואה אינטריסאנטי אי מימיוזה די' מיומפו מידיו. ביינה, אידיסיון די שמואל גומיר, ליברירו אין ביינה, איסטאספאדו אין לה איסטאספאריאה די מי קניפפילמאחיר, 1894. 64 ע'. 80 (אותיות רש"י).

== ביבליאוסיקה אוניברסאלה די זומיר אי דוגין. No. 1.

6. לה אשילנאר די חמן הרשע די טופרמי קון פלאזיאה אישטאס קונפלאש קיזי' אויה אי מיגור פורים אין מיגו, אי ביביר די איל בואן וינו...? תקנ"ו. די' דפים, 80. (אותיות רש"י) ובסופו: מיומנים פארה קילוס קאנטיין לוס תלמידים עברית.

7. לה גואירטה די אורו או שיאה טראמיניטיניטו נושטו, שאבייוו, אי פרוכיוזיו קומפואיסטו די'... דוד בכ"ר משה עמיאם פארה קומפלאזיר אאון שואסיגו די מורת, קון דיטאם אביר מימיו די' ליטרה פראנשוז קי בינו

- וואקסירטן דיל ריי די פראנסיאה קי דיקלארה לוס פרובינציום אי גראנדיוואס קי
טירנאן טודום אקיווס גיריווס קי איראן אסודאר אין שו ריינאדו. ליוורנו,
Nella Stamp. di Gio. Vinc. Falomi תקל"ח, סיד דפוס, 80. (אותיות רש"י)
8. דון יוסף אי סו איליה איסטוריה טוי קוריוז, קי אקונטריסיו אין
לה איספאנייה... טריוואדאד די לה לונגואה סאנטה... פור... ברוך קי יצחק
סטראני, ביונה תרל"ח (נדפס בפרעסבורג). ע' 48, 80. (אותיות רש"י)
9. דיאלוגו דיל קולוראדו קונפואישטו פור איל דוטור רינאל די אויליה
גאלינו פילוסופו אי מיריקו. שאלוניקי, בדפוס של שני אחים... אברהם סתתיה
בת שבע ור' יוסף סתתיה בת שבע, שס"א. סיה דפוס, 40. (אותיות רש"י)
10. ספר דרכי האדם איל רוב די שוש פאלאבראש סון די אל ספר
חברית חלק שני סאמר י"ג קישי ויאמה אחבת רעים אי און פוקן די סוסר אי
אונש קואנטוש מעשיות די איל סדר הדורות אי די איל שבט יאודה וכדומה לו,
טריוואלדי אין לאדינו... יצחק הסכונה בכור אמראנ... ו... יוסף בכיר מאיר
ששון. שאלוניקי, בדפוס הר' סקדי' חלוי, תר"נ, צ"ב דפוס, 80. (אותיות רש"י)
11. סדר הגדה של פסח עם תרגום בלשון ספרדי... אייאדו אין כושיקה
דיל פרופיו ס' ישראל קנופלטאכיר אין ביינו אלדו דיל כית הכנסת די לוס
אשכנזים (קי אירה די אנשים דיל סיניור אנטון קרלען פין שטיר). Wien 1855.
כ"ד דפוס, 80. (הלאדינו באותיות רש"י). התרגום נדפס למטה מהמקור. עיין: ווינער
No. 443.
12. סדר הגדה של פסח, עם פתרון בלשון ספרדי, עם כמה צורות...
ליוורנו, בדפוס... שלמה בילפורמי וחברו, תרכ"ד. ל"ח דפוס, 40.
(אותיות מרובעות-מנוקדות). עיין: ווינער: No. 545.
13. סדר הגדה של פסח עם תרגום לאדינו וגם כל הדברים... ציורים...
Wien, Josef Schlesinger, 1880. נ"ה דפוס, 80. (הלאדינו באותיות רש"י).
(בשער נדפס ג"כ שנת תרל"ה. מדף ל"ז ואילך מספרי הדפוס הם קס"ח עד קע"ו).
14. ספר הודאה אמונת ישראל בשלש עשרה עקרים. נדפס ע"י... יצחק
די פאס. ליוורנו, בדפוס סשה עטיאש, ושכיה בצדקה. י' דפוס, 80.
(אותיות מרובעות-מנוקדות). עיין: Zedner, p. 628.
15. ספר הנהגת החיים אשר חבר... כמחיר סשה אלסושנינו. ליברו
אינטימולארו ריגיסיונטו דילה וידה פודיינדושי וירדאדירה מינטי לייאמאר אישפיו
די שאכיום אי ביון אויגמארדוש קונפואישטו פור... אינזל קואל שי קונטייני
קואנטו קונטייני פארה פוריר ביון אנדאר מודה לה גורנאדה דילה וידה אומאנה...
שאלוניקי נדפס... בבית... יוסף בר' יצחק בר' יוסף יעבץ הדורש, שכ"ד.
קס"ב, (1) דף, 40. (אותיות רש"י). ה' דפוס אחרונים: ביאור המלות הזרות.

16. הר סיני Monte de Sinai. מכתב עתי שבועי... נקד ע"י אליהו מרדכי קרישפין. טורנו סיוורין, איסטאמפאריאה די אליהו מרדכי קרישפין, 80.

(אותיות רש"י). (מחב' ב' ו"א).

17. ספר והוכיח אברהם (כמו שנרשם ברשימת ספרי לאדינו, אך הוא רפוס שאלוניקי, בדפוס... מעדיה הלוי אשכנזי, והוכיח ב"ס שור, קפ"ג+ח' דפים). 40. (אותיות רש"י). הסכמת הר' חיים נסים אבאלעפייא. והסכמת הר' חיים מאלאני אבי המחבר ופתיחת הס' להמחבר אברהם מאלאני (כולו ו' דפים) הן בעברית, נוף הס' בלאדינו. קייזערלינג, ע' 83.

18. ספר זה אליהו (כמו שנרשם ברשימת ספרי לאדינו, אך הוא רפוס פריס בורג, אין לה איסטאמפאריאה עבראיקה, -Vormals Schmid'sche Buch-druckerei, 1853. ט"ז דפים, 160). (אותיות רש"י).

19. טריוור די ישראל טריסירו קי קונטיוני לה דיסטרואסיון דיל סיגונדו סאנטוכ'אריוו פ'ין מואיסטרו מיוספו, "לאם מויראם אונדו איסטוכ'וירון לום רויס קי לום אסירקארון אי לום אליש'ארון, לאם קאביסיראש גיארדוריס קי מוכ'וירון, לום פירסיגיסיונטוס, לום פאסוס קוריווזוס, לום אזוס קי מוכ'וירון מודו מראידו אי דיקלאראדו סווי בואינו קון מוס דאטוס אמיגון איל די מיגיסטיר, פורקי סיפה קאדה מיגראדור לה איסטוריואה די מואיסטרו פואיכל'ו אמיגון איל אוב'ליגו די קאדה ג'ידיוו. ריסינטאדו אי מראידו אלה איסטאמפת פור... יעקב משה חי אלטאראק. ביג'ונגראדו, איסטאנפאדו אין לה סטאמפאריאה די שטואל חורוב'יק, 1894. ע' 418, 80. (אותיות רש"י).

20. ספר מדרש עשרת הדבירות וצוואות רבי אליעזר הגדול. אין מיאיר קיאיל ליברו איסטו אקירינסיאדו מונגו קידה איינטיגדיר קומו ריסיכיוו שו' די משה רבינו ע"ה לה לוי אי קומו לה אירידו אנוס אי איי משלים אירמוזוס אי אינכיואר די איל מונג'ו בואינו פור איסטו מיטיטו קראסון פור איסטאנפארלו קון פאפיל אירמוזו קיאיון אריגונבראר אזוזוס... ביג'ונגראדו, תר"ך, (ו) ס"ז דף, 80. (אותיות רש"י).

21. לה מוזיר אין איל פרוב'ירבו אי איל ליברו פארא ריאיר די J. K. רוס'נוק, מיפול'ימוגראפיואה פרץ יוסף אלקאלאיי, 1893. ע' 30+32, 80. (אותיות רש"י).

22. ספר מוסר השכל פור קי מילדין אייזוש די ישראל אין לאש נוגיש אשאכיר קאמיגוש די איל דיוו כרוך הוא. חברתיו... יוסף בכ"ר מאיר ששון ו... יצחק חמ' בכור אמהראני. שאלוניקי, בדפוס של הר' סעדי' הלוי אשכנזי, תר"ג. (ב) צ"ח דפים, 80. (אותיות רש"י).

23. ספר מעשה תורה אין לאדינו אי אים און לויכרו מוי איסטימאדו
קי דה בואין ריוו די גיודיסמו פארה איל אומכרי קי טודאס סום פאלאכראס
סון פאלאכראס די אמיגו. לו טרוש' אה לה איסמאספה... כמוהר חיים עוויאל.
קושטאנדינה, בדפוס של משה די קאסטרו ובגין, תרכ"ה. מ"ז דפים, 80.
(אותיות רש"י). מדף ט' ע"ב: אורחות חיים די איל רב רבי אליעזר הגדול.
24. מעשיות מעשה די רבי יוסף די לה ריינה אי מעשה די איל רוח
אי משל לחייו אי אירמוז פארה לה תשובה די ימים נוראים. ב'יינה, איסמאנפאדו
אי אליידו אין לה איסמאספארוואה דיל סי' אדאלבקרט ויללה מוררי, 1852,
כ"ה דפים, 120. (אותיות רש"י).
25. איל סאלב'אדור טרוילאדו דיל לשון הקדש פור בן ציון טאראנאן.
ירושלם, אין לה איסמאספארוואה דיל ג'ורנאל, חצב"ה, תרנ"ה. ע' 120, 80.
(אותיות מרובעות)
26. פרקי אבות עם פתרונו בלשון ספרד... אוש קואליש שי דיון אין
לוש שבתות קי איי אינטרי פסח אה שבועות און פור קארה שבת. קון לה
דיקלאראסיון אין לאדינו אין לינגוואה איספאנוול. לתשוקת הסדפים כמוהר'ר
משולם אשכנזי פינצי. וינציאה, Nella Stamparia Bragadina, והתענגו. ל"ד
דפים, 80. (אותיות מרובעות-מנוקדות). נדפס פסקא אחר פסקא.
27. פרקי אבות עם תרגום לאדינו ח"ש. נ"א דפים, 120.
(אותיות מרובעות-מנוקדות). נדפס מקור ותרגום פסקא אחר פסקא. בסוף ה': ע"י
הסודל העוסק במלה"ק ה"ה כה"ר רפאל י' עויליו יצ"ה.
28. קונפלאס די יוסף הצדיק סון אבילאס גראסייוואס, אי מוי אירטוואס,
קי סיירטו איל קילאס סילדארה גומוט מוסארה אי אים קומו לה פרשה אין
לאדינו, קיטודו אים און קאמינו, אי איל זכות דיל פארדו אי לום איזום
סאנפארארה, קי איל דיוו אה איל אונטאדו סום סאנארה. בילגראדו,
תרכ"א. י' דפים, 80. (אותיות רש"י). נדפס פעם ראשונה בשלונקי תקס"ו.
29. קונפלאס די פורים פארה אלאבאר אאיל שרית שוברי טודום
לום נמים אי סאראביאש קי איזו אה ישראל. סאלוניקי, בדפוס החכ"ל... יוסף
מלכ, תקע"ג. כ' דפים, 120. (אותיות מרובעות-מנוקדות).
30. רובינון או לה מיזירייה טרוילאדו פור בן ציון טאראנאן. ירושלם
תרנ"ז. ע' 124, 80. (אותיות רש"י)

31. ספר שבילי עולם די איל רב שמשון בלאק הלוי. לו איוו אין לשון הקודש, אי סינינו איש ליכרו קי מי אינביוואן די איל מונג'אם קוזאם די סינסייה אי סאכיר די איל עולם לו מרוילאדי אין לאדינו אי אינייאדי מונג'אם קוזאם די אוטרום ליכרום קוסו די איל ראשית למודים אי די איל תבואות הארץ אי סיסיזאנטי... יצחק בכור אמאראני. שאלוניקי, בדפוס של יצחק ג'אחון, תרי"ג. פ"ו דפים, 80. (אותיות רש"י).

32. ספר שבחי בעל שם טוב קואינמום מאראביאזום אי אירכוזום קי איוו איל רב סאנמו אי פובליקאדו ישראל איוו די אליקור אין לה סיכידאר די מעויכוו די לה מוסקופיאה. איסטאנפאדו אין לה סירבייאה אנויו די 5612. (ד) + פ"ד דפים, 80. (אותיות רש"י).

33. ספר שואל ומשיב... מכיל כללי הדקדוק מסודר בסדר נכון וקצר, על דרך שאלות ותשובות למסר את הנקרים משפט דקדוק שפת קדשנו בלשון קעז אשפאניול, מאת חיים קאסירמאנן. חלק א'. רוסג"ק, איסטאנפאדו אין לה איסטאספארייאה די אברהם דוד אלקאלעי אין פרוסבורג, תרנ"א. ע' 112. 80. (הלאדינו באותיות רש"י).

34. ספר שולחן ערוך די מועדים איג'ו פארה לוס תלמידים פור פרוכ'יניו די לאם קברות די תלמוד תורה אי לו איסטאנפי אין קורטו פורקי ביאלין קארום אינו מי מופאן אה מירקאר. קושטנדינה, בדפוס של יצחק די קאסטרו ובניו, תרי"ג. י"ג דפים, 80. (אותיות רש"י). רק השער הוא בלאדינו. הדינים הם בלה"ק.

35. ספר שלחן הפנים ליכרו לויאסאדו אין לאדינו מיוה די איל אלמה... לו מרוניו אלה איסטאספה איל סיניור... יוסף בן דוד פראנקו. הונגה... על ידי... יצחק גרשון. ויניציאה, ע"י זואן דגארה ובכיתו, שס"ב. קפ"ז (2) דפים, 40. (אותיות מרובעות-מנוקדות). חסר במפתח. ועיין: רשימת ספרי לאדינו, No. 236.

36. ספר שלמי שמחה או סיאה לה אליגריאה קוספלידה פארה אלואאר אה דיום אין לה פייסטיוודאד די פורים. איל קואל קונטייני נואיואם קאנטינאם ויגיראס די לויאנטי אי לה כתובה די לה איחה די הסן, אי סינינו קוזה מוי גומטוזה לה איסטאספי פארה קי סיאה לה אליגריאה קוספלידה. איסטאספאדו אה קוסטו די איל אליגרי מוסו מרדכי ואיר מילול: לאורני, אין לה איספרינטה די יעקב נונים ואים ו... רפאל מילדולה, שירו לו. ל"ו דפים, 80. (אותיות רש"י).

37. ספר תהלים אין לאדינו. איסטאנפאדו אין קושטאנדינה 5596. צ"ח דפים, 80. (הלאדינו באותיות רש"י).

38. שיר השירים שנוחגים לקרות בימי הפסח עם התרגום ויונתן ועם פתרונו ובלאדינו באר הטיב בכל פסוק ופסוק... נדפס לתאוות... כמיר יוסף סצליח בן... שינויך דנן. ויניציאה, Nella Stamparia Bragadina, ולך תחיה. ל"ו דפוס, 80. (אותיות מרובעות-מנוקדות).

39. שיר השירים... הוצאת הר"י יצחק הלוי וסצליח אבן דנן. ויניציאה, Nella Stamparia Bragadina, כי אם בזאת. ל"ח דפוס, 80. (אותיות מרובעות-מנוקדות).

40. שיר השירים עם תרגום ויונתן ולאדינו כמנאג (sic!) ספרדים... סאלוניקו, בדפוס... סעדי הלוי, תרכ"ז. י"א דפוס (משם ואילך חסר), 80. (אותיות מרובעות-מנוקדות).

41. שיר השירים עם תרגום לאדינו. נדפס בקור ותרגום פסוק אחר פסוק. ח"ש, נ"ב דפוס, 120. (אותיות מרובעות-מנוקדות).

42. סדר תיקון סעודה כפי שערי ציון אי איניאדרי אין איל אתקינו סעודתא לשם יהוד די ליל ראשון אי ברכת המזון, אי נוסח תפלה די אנשים די סעודה הספסקת אין ערב יום כפור אי דינים סינסטרוזוס אין לאדינו, אי ויאמי נומברו די איל ליכירו זה השלחן, מאת משה בר' דוד בר' משה אלקלעי. בילגראדו, סירת. כ"ד דפוס, 120. (הלאדינו באותיות רש"י).

Rabbier-Seminar
zu Berlin